

NOTITIA HVNGARIAE NOVAE

Matthiae Belii

NAZIONALE
B. Prov.
XIX
289
NAPOLI

4253

124

9

24

B. P. W.
XIX
89

MATTHIAE BELII,
NOTITIA
HVNGARIAE
NOVAE
GEOGRAPHICO HISTORICA.
PARTIS PRIMAE
CIS-DANVBIANAE,
TOMVS TERTIVS.

THE
AIR
DATE 1941
PACIFIC
ADDITIONAL
TABLES
FACILITIES
OFFICE

642889

NOTITIA HVNGARIAE

NOVAE
HISTORICO GEOGRAPHICA,
DIVISA IN PARTES QVATVOR,

QVAVM

PRIMA, HVNGARIAM CIS-DANVBIANAM; ALTERA, TRANS-
DANVBIANAM; TERTIA, CIS-TIBISCANAM; QVARTA, TRANS-TIBISCANAM:

Vniuersim XLVIII. Comitatus Designatam,

EXPROMIT.

*Regionis Situs, Terminos, Montes, Campos, Fluvios, Lacus,
Thermas, Cæli Solique ingenium, Naturæ munera & prodigia; Incolas va-
riarum Gentium, atque harum mores; Prouinciarum Magistratus; Illustres Familias;
Vrbes, Arces, Oppida, & Vicos propemodum omnes; Singulorum præterea, Ortus &
Incrementa, Belli Pacisque Conuerfiones, & præfentem Habitus;*

Fide optima, Adcuratione fumma,

EXPLICAT.

OPVS, HVCVSQVE DESIDERATVM, ET IN COMMVNE VTILE.

SACRATISSIMIS AVSPICIIS
CAROLI VI. CAESARIS,
ET REGIS INDVLGENTISSIMI,

ELABORAVIT

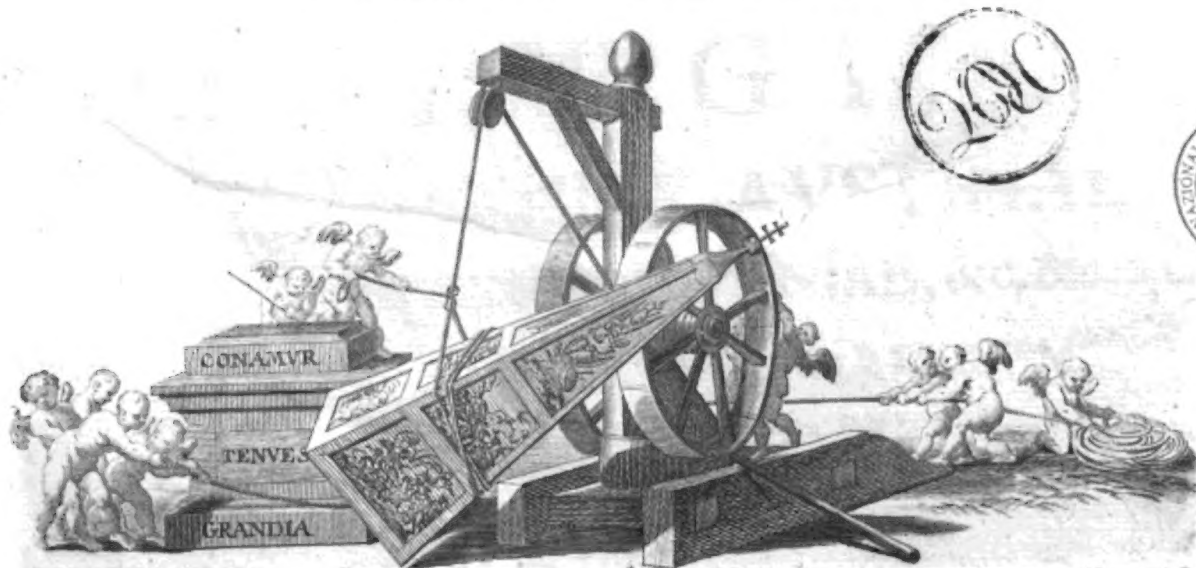
MATTHIAS BEL.

ACCEDVNT

SAMVELIS MIKOVINII

Mappæ, fingulorum Comitatum, Methodo Aftronomico-Geometrica concinnatæ.

TOMVS TERTIVS.

VIENNAE AVSTRIAE, Impensis PAVLLI STRAVBII Bibliopolæ.

Typis IOHANNIS PETRI VAN GHELEN, Typographi Cæfarei.

ANNO MDCCXXXVII.

AVGVSTISSIMO,
INVICTISSIMO,
AC
POTENTISSIMO
PRINCIPI,
CAROLO
SEXTO,
ROMANORVM
IMPERATORI
SEMPER AVGVSTO,
GERMANIAE, HISPANIAE,
HVNGARIAE, BOHEMIAE,
NEAPOLIS ET SICILIAE,
REGI,
ARCHIDVCI AVSTRIAE,
PRINCIPI TRANSILVANIAE, &c. &c. &c.
VITAM, ET VICTORIARVM
TENOREM PERPETVVM!

CONFIDENTIAL

02122

[Faint, illegible markings]

0106

OX

27102A-11

[Faint, illegible handwritten notes]

100-100000

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in two columns. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list includes names such as "John A. Smith", "Mary E. Jones", and "Robert L. Brown", along with their respective addresses in various cities and states.

[Faint, illegible handwritten notes]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page, mostly illegible.]

1943

1000

09-08-02, 911647125/94

STANDARD OF THE

[illegible]

AD OPUS INCLUTUM
DE HUNGARIA,
AUSPICIIS
AUGUSTISSIMI IMPERATORIS
CAROLI VI.
SUSCEPTUM.

Αἴρετι Πανονίης Ἑλικῶν ὑπακάρδιον ἔλκος
Κλαύσε, δέμας κρήνης δάκρυα θερμά χέων
Οἴμοι, ἔφη· πῇ κάλλος ἐμὸν; πῇ κύνιμοι ἄνδρες
Μαστοπόλοι; σκοτίῃ πάντα σκέπει συγερή.
Ὅπποτε ΚΟΡΒΙΝΟΣ μεγαλήτορ Ἄρεος ἔρνος
Κάτθανε γνήσιον καὶ λίπεν ἥελιον.
Ὅπποτε κ' α) ἈΥΣΟΝΙΟΝ, β) ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΝ, γ) ΣΑΜΒΥΚΙΟΝ τε
Μοῖρ' ὅλοῃ κύματι κρύψε παλιρροδίῳ
Αἴψα μὲν Ἰσθμῇ κοιμήσατο χάλκεον ὕπνου,
Μνήμην δ' ἡρώων ἀμφεκάλυψε κόνις.
Κεῖται ἰδμοσύνη πατρίδος, δεινὸν τε νοῆσαι
Πύργων καὶ πόλεων ἡλιζάτης σεφάνας
Κεῖται καὶ Φυσικὴ παναίολος, ἥ μυρίοισι
Κάρποις Παννονίων ἐσεφάινωσε πέδον
Ὡς Φάτο, καὶ μέγα πένθος ἔχων ἑλικῶν σονάχεσκειν
Φωνὴ δ' ἄρ' ἀννόθεν θειπεσίῃ φέρεται.
Ῥίπτε γόας Ἑλικῶν. ἀνατέλλει ΚΑΙΣΑΡΟΣ αὐγὴ
Ἐνθεος, ἔλκομένην ἔκλυσε νύκτα σέλας.
Κοίρανος Ἀυξιάδος πετάσας ἱερὸν τὸ μέλαθρον
Μισσέων, Ἰσθμὴν εἰς Φάος αὖθις ἄγει,

a) Bonfinium.

b) Iliuanfium.

c) Sambucium.

*Nectara sint quamvis, totum vulgata per orbem;
 Publica plus scriptis, reddidit ille suis.
 Ille natas segetes, thermas aurique fodinas,
 Edidit & liquida, qui fluit amnis aqua.
 Oppida, quot passim, numeras, quotque erigis vrbes,
 Mellifluo in vulgus protulit ille stilo.
 Denique, quodcunque est rari, quodcunque venusti
 Explicuit libris, exhibuitque suis.
 At quibus exhibuit libris? quibus aurea fandi
 Copia, & eloqui lacteus amnis inest;
 E quibus & veneres omnes, omnesque lepores,
 Et charites omnes, & decus omne scatet.
 Altius haud unquam, nec torno exactius vlllo
 Romæ majestas, ante locuta fuit.
 Dulcior haud unquam, pablieris haud cultior vllis,
 Gratia Romano fluxit ab ore prius.
 Dum Latios redolet flores, tunc obuius: & dum
 Non vomit ampullas, tunc stilus altus abit.
 Qui brevis, is sensus facilis: nec demere verbum,
 Nec verbum valeas substituisse nouum.
 Is nitor est demum libris; ut lumina si quis
 Fixerit, haud illinc eripuisse queat.
 Est opus, ut totos, voluat, nolitque velitque,
 Et legat Vngarico quicquid in orbe boni est.
 Sic ergo e tumulo superas erumpis in auras
 HUNGARIA! & viuens, docta per ora volas.
 Sic tibi de gemmis, fueras queis tecta, corona
 Editur ex auro, sic tibi texta clamys.
 Nobilior vero, tua gemma, & purius aurum,
 Eloquium BELII est, eloquique nitor.*

Lubens & ex vero canebat

FRANCISCUS MARIA CAESARE.

Ta TIBI, AVGVSTIS-
SIME CAESAR ! eueniat perpetuo,
quem-

quemadmodum , in TVAE huius
comitatu Hungariæ, semel atque
iterum , comprecatus fui ; nunc
autem , eo deprecor impensius ;
quo maiore hætenus benignitate,
conceptis rite precibus, fauit numen
cæleste: quando , & bellum, quod
hinc Germaniam , Italiam illinc ,
cruentauerat, pace inopina, termi-
navit; & Augustæ Domus TVAE
orbitatem, pro eo coepit consolari,
vt in spem vocetur haud dubiam,
orbis melior, futurum breui, vti,
vno cuncti ore succinamus:

*Magnus ab integro seculorum nascitur ordo,
Iam redit & virgo , redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cælo demittitur alto.*

Natura enim , sic comparatum
est, SACRATISSIME IMPERATOR! vt
numquam non, aurora nascens, so-
lis orituri sit prænuncia: quod ego
isthuc interpretor; adfulsuram ex-
pectatissimam lucem illam, quæ,
augustali partu, principem iuuen-
tutis

tutis nobis impertiatur, diuinissimos auos æmulaturum:

*Ille Deum vitam accipiet, Diuisque videbit
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis,
Pacatumque reget, patriis virtutibus, orbem.*

Hos, tam felices expectatosque euentus, ad TVVM istud pulvinar, quod tertium subeo, CAESAR & REX Indulgentissime! data, pro vade, HVNGARIA TVA, liberaliter spondebam anno superiore; neque cesso spondere adhuc: non, quod mentis quadam vanitate ducar; quam, cum ab omni actione honesta; tum in primis, a pietatis officiis, procul arcendam, semper existimaui; sed, quod, certa mihi ratio est, in Diuina bonitate, quæ genti TVAE, & tunc maxime placabilis fuit ac propitia, cum, de perpetuitate eius, metuebant TVI, addubitabant focii, hostes conclamabant. Id vero, memoria recolenti, ecquid potest, esse procliuius?

)((

uius? quam, & præfagire auspica-
to, & sperare confidenter; haud
defiturum, regnorum arbitrum
DEVM, prouectas, sua prouiden-
tia, in immensum, conseruatasque
hactenus opes AVSTRIACAS, susten-
tare, propagare, magnificare. Cer-
te enim, dum orbis durabit,

*Hæc Domus AENEAE, cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.*

Fruemur interea, AVGVSTISSIME
IMPERATOR! TVO superstitis im-
perio, miti illo, benigno, ac felici:
& quia, obstrictam, fidissimi obse-
quii sacramento, conscientiam ge-
rimus erga TE,

*Quo nihil maius meliusque terris,
Fata donauere, bonique Diui;
Nec dabunt; quamuis, redeant in aurum,
Tempora priscum.*

DEVM, TVI causa, supplices & si-
ne cessatione, venerabimur, vti, re-
bus tranquillis, PIVM, FELICEM, Pa-
CIFICVM, & suis vndiquaque gau-
dentem bonis; sin belli labores, in-
gruant,

gruant, ficuti iam, scelere barbarorum ingruerunt omnino, VICTOREM, TRIUMPHATOREM, SEMPER AVGVSTVM, TE nobis præstet, conferuetque.

Quæ, cum ita ibunt; itura autem, nemo non probus confidit:

Quis Parthum paueat, & gelidum Scythæ?

INCOLVM! CAESARE!

Bonis nominibus, hæc ominantem, CAESARVM OPTIME! si, quod cumulate fecisti hætenus, pius, bonusque accipies; parata fore confido, huic TVAE Hungariæ; cuius regiam vere partem, cernuus TIBI confecro iterum; augusta illa præsidia, fauorem nimirum, & munificam prouidentiam; vti SACRATISSIMIS AVSPICIIS TVIS, huc deductum opus, consummetur tandem; mittaturque, cum æternis TVARVM laudum præconiis, ad gratam, & amantem litterarum, posteritatem.

)()(2

Quod

Quod est, piissimi, erga TE, & Augustam Domum TVAM, IMPERATOR CLEMENTISSIME! studii reliquum, perpetuis id supplicationibus absoluetur; vt longa, post nos; quorum securitas vitæque, ex TVA vnus incolumitate pendet; temporum intercapedine superstes, atque annis, & rerum præclare gestarum gloria, vltra communem modum, grauis, non ante ad superos emigres, quam, vbi confociatis gentium Europæ voluntatibus, & ROMANO IMPERIO, & regnis TVIS omnibus, gubernatorem reliqueris, TVI simillimum! FELICITER! Ita, conceptissimis precationibus, opto voueoque,

SACRATISSIMAE CAESAREAE,
ET REGIAE,
MAIESTATIS TVAE,

devotissimus, subiectissimus,

MATTHIAS BEL.

P R A E F A T I O.

Eduximus, quæ DEI, & CAESARIS gratia est, adfectum de HUNGARIA opus, vsque eo, amice Lector! vt iam volumen eius tertium, in manus tibi tradere queamus; idque, non mole tantum, sed rerum etiam varietate, &, si quid de nobis audemus polliceri, prioribus, toto eo adparatu, suppar, qui se æquis conatum nostrorum existimatoribus, penitus approbavit. Atque, ita omnino polcebat, cum argumenti, quod pergimus expromere, dignitas; tum grauis illa obligatio, qua nos, palam, orbi litterato deuinximus; constitutum sibi opus, omni ex parte, neque commissum iri facile, vti desciscat a tenore suo. quod, quemadmodum a nobis præstitum sit, ii iudicabunt optime, qui, procul odio gratiaue, aperte dicunt, quod ex vero sentiunt. Sed, hæc illi viderint; nos, quid iam exhibeamus lectoribus, quaque elaboratum fide, iuuat docuisse.

II. HUNGARIAE, nimirum, pars est prorsus augustalis: quippe quam, Reges olim coluere sede perpetua, fecereque, coadunatis *Comitatibus*, ad omne genus auocamentorum, quæ viros principes decent, idoneam. Et initio quidem, duo *Comitatus* fuere: PEST & PILIS; vltiore hic, ille citeriore *Danubii* ripa, diffusus; ne quid deesset ad dignam regibus opportunitatem. Cum enim, PESTIENSIS regio, plana sit fere tota, &, si occidentalem eius oram, & qua se in aquilonem sinuat, excipias, in campestre, nudumque siluis æquor, late porrigatur; PILISIENSIS contra, collibus hic vitiferis tumescit, illic montibus asperatur & saltuosis recessibus, habetque ad oblectandum, commoditatem sane eximiam. Hos, diuersi ingenii, positus, DANUBIVS, amnium pater, interluit, geminamque insulam, Ros (a.) alteram, alteram CSEPELIAM, vt minores fileamus, molitus, & ad *Soltbensem*, coadunatam dudum *Pestiensi*, atque *Pilisiensi*,

((3

a.) Ita in Decreto anni MDXIV. Art. III. appellatur: alii Kos malunt legere; quod silendum haud erat; tamen, prona sit,

vocabuli Rvs, Ros, a RVSSIS, quorum coloniam, huc deduxerat COLOMANVS derivatio.

P R A E F A T I O.

siensi, provinciam delapsus, in diuerticula passim effunditur. quæ, quod densa arundine siluescunt, immensam aquaticarum auium multitudinem, & genera varia, educant. Ergo, quidquid alibi, magno artis impendio, paratum habent Reges; natura id sufficiebat, felici hac regione: venatus puta, piscationes, & aucupia: vt secessus principum alios, mirifico instructos adparatu, hortos, viuaria, ac piscinas, arte positas, & tristia hinc atque illinc monstrantes rudera, taceamus.

III. Tantarum opportunitatum situs, ad eum modum designauimus, qui, & rebus ipsis congruus sit, & prisca, recentisque habitus, speciem referat. In primis elaborauimus cum cura, ne quid temere nobis subduceretur, quod, ad *BVDAE* historiam, quomodocunque adtinere credebamus. Quocirca, vestigauimus genuinos vrbis natales; expromsimus incrementa; factorum autem vicissitudines, adcuratatione descripsimus, quæ a nobis proficisci potuit, maxima: vt confidamus, neminem fore, qui, prolixam hanc diligentiam reprobet; nisi forte, incitiam suam, & incognoscendis patriæ rebus, turpe fastidium, velit accusare. Meruit hoc enim, tot retro seculis, nunc domesticis, nunc illapsis aliunde, malis, dirum in modum exercita diuextaque; sed recreata iterum iterumque, ac nouis locupletata accessionibus, *HUNGARIA*; vt, nullum vsquam vestigium, læto tristiue nobilitatum euentu, silentio prætereat. Quod, si de tota vniuersim patria, sentiendum est; *BVDAM* profecto, in eo censu haberi oportuit, vltra *Troiaë*, propemodum, & *Carthaginis* fortunam, memorabilem.

IV. Neque tamen, vni huic regiæ ita nos impendimus, quin *PESTVM* quoque, *VISSEGRADVM*, (b.) *VACZIAM* atque *COLOCSAM*, pro eo, ac res poscebat, illustraremus. Dabat se hic occasio, expendendorum, belli, ac pacis, temporum; quæ non excussisse, iniurium fore in lectores, putabamus: quippe, adsueto iam, vt in vrbium arciumque descriptione, omne id, vno quasi obtutu præ-

b.) Adde iam, quod in *VISSEGRADI* historia, obseruatum a nobis haud est; primam eius mentionem, in diplomate *S. STEPHANI* reperiri, quo is, anno *MIX*, Ecclesiæ *S. Mi-*

CHÆLIS Vespriensis, & huius Episcopis, dotem liberaliter adtribuit: ad quam, *Ciuitatem* quoque, *VISSEGRADVM*, referri, legas, in iisdem tabulis.

P R A E F A T I O.

præsentatum, positumque ob oculos, reperiant, quod est in historia cuiusque loci, seu paruum, seu magnum. Idem hic adcurationis tenor, laborem nobis consciuit, operosum eum quidem; sed futurum tamen utilem, ad res ecclesiæ Hungaricæ, penitus cognoscendas; si, in hac, qua sumus, monumentorum inopia, confici ex animi sententia (c.) potuisset: historia nimirum est, *Archiepiscoporum Colocensium*, *Episcoporum*, item, *Vácziensium*. Nihil de his, præter macros catalogos, neque eos sibi constantes, relatum in litteras legas. quod nobis incitamento fuit, uti, hanc quoque historiæ partem, locupletiore redderemus non tantum; sed diplomatum etiam fide, & quantum eius fieri potuit, scriptorum testimoniis, exaggeratiorem. Ac, vindicauimus sane, ab obliuione, plurium *Antistitum* nomina; memorauimus actus; &, quod heic atque alibi, offendimus dignum relatu, intulimus in commentaria nostra; ducti spe certa, haud superuacuos habitum iri, hos quoque conatus, ab iis, quibus cordi sunt antiquitates Hungariæ.

V. Quod ad regionem ipsam, & huius, seu comoda, seu incommoda, atque conuerfiones, adtinet; morem, in edisserendis singulis, nostrum tenuimus; eum videlicet, ut neque nimii essemus, neque ieiuni & exiles: veri autem, ita tenaces, ut maluerimus, collectas improbo labore, elucubratasque cum fide notitias, semel iterumque, sub incudem, a prouinciæ magistratibus vocari, quam locum facere, qualicunque aberrationi. Est autem heic, quod *Serenissimo Principi*, FRANCISCO STEPHANO, *Lotharingiæ & Barri*, iam, quod auspicato dictum sit, & *Magno Hetruriæ Duci*, atque Regio, per Hungariam, *Locumtenenti*, præcipue, & cum obsequentissimæ voluntatis significatione, tribuam. Moderatur Is, Comitibus *Pest, Pilis & Solth*, Supremi Comitatus titulo, benigne non minus, quam ex patriarum legum præscripto.

Proin-

c.) Monendus Lector est; præterisse nos, in Archiepiscopis Colocensibus, BERTHOLDUM, de quo, insigniter, familiaris aliquin studiis nostris scriptor, SAM. TIMON S. I. meminit, *Synopses Nova Chronol. Parte I. p. 72.* ad annum MCCXIV. quem, po-

steaquam, ad *Patriarchatum Aquileiensem*, translatus esset, ultra annum MCCXLIX. vixisse scribit. Inferendus ergo fuerit, catalogo Archiepiscoporum, p. 546. post numerum X.

P R A E F A T I O.

Proinde, curatum voluit a suis, vti, commentationes has meas, quam sollicitissime excuterent locupletarentque. Et obsecundauere sane iteratis iussis, prouinciales, ad eum modum, vt habeam, cur his præcipue, gratum animum, publice nunc adfirmem, qui posito supercilio, descriptos locorum situs, & cognouerunt diligenter, & sicubi nos aberrasse deprehenderunt, reuocarunt singula, ad eum, qui est, regionis habitum; idque sine bile, & obtrectatione. Eadem æquitate, *Budenses*, *Pestienesque* magistratus, vsos fuisse, in examinando labore nostro, fas est, vt palam profiteamur, & cum laudibus, quas cumulatissimas meruere.

VI. Fuerunt, qui excusos iam, *Tomos*, indicibus, cum hoc tertio, cupiebant instructos; rati, expeditiorem vasti adeo operis, fructuosiorumque vsu futurum, si, quod quisque nosse cupit, sine molesta indagatione, isthic repererit. quod tametsi ita est; eam tamen operam, *Tomo* quarto, seruandam putauimus: quando, cum eo, pars operis prima, *Cis-Danubiana*, consummanda erit prorsus: id quod, Lectorum causa, quibus, hæc nostra, manibus versare volupe est, monendum existimaui; daturi interim operam, vt *Indices* concinnentur, non locupletes minus, quam adcurati. Ceterum, vt luculentior sit, *CORVINIANAE* Bibliothecæ historia, *NALDI NALDII*, scriptam, in eius, & *MATTHIAE* conditoris, laudem, epistolam, & carminum libros IV. ad calcem *voluminis*, mantissæ loco, adiecisse placuit. Tu interim, LECTOR amice! dispendiosam eam cunctationem, quam operarum tarditas, *tomo* huic tertio, nulla nostra culpa, iniecit, æqui bonique consule, his, quæ iam prodeunt, frui, & consummandi operis rationes, DEO, ad cuius honorem, & decus patriæ, omnia hæc supplices gratique referimus, fideliter commenda. Vale! *PISONII*, A. MDCCXXXVII. Calendis Augusti.

SAMVELIS MIKOVINII

NOB. HVNGARI,

Sacr. Cæsar. ac Reg. Cath. Maiestatis, ad Mineras Regni
Hungariæ, Aulico Cameralis Geometræ & Architecti,
Societatisque Scient. Reg. Boruss. Membri.

DE MAPPIS SVIS
NOTITIAE HVNGARIAE BELIANAE,

Partim insertis iam, partim inferendis postea,

MONITVM II.

MAppas, Spectatissime Lector! nitidissimi huius operis, Tomis tribus insertas iam, & methodo *Astronomico-Geometrica*, concinnatas, nullus dubito, quin ex singularum titulis cognoscas. Cum autem seculum viuamus, quo res exiles, prægrandibus insignire titulis, adeo in consuetudinem abiit, vt ex magno nomine, de vilitate rei, certo liceat existimare; splendida enim hedera, corruptæ egent merces: qua, qui se permittunt allici, pro ære lupinas, scorias pro auro, incauti mercantur. Si cui, nobis sane, similis cuiuspiam gloriolæ vsurpatione, ac forsan tutius, quam aliis, vti licuisset; quando a seueriori alienigenarum non minus, quam ciuium nostrorum censura, labor improbus, accuratio attenta, atque obseruationum, quas adhibemus, fidelitas, securos reddere videbatur.

Ad auerruncandam tamen omnem, quæ subnasci posset, vanitatis suspicionem, & ad fidei publico datæ eliberationem, sanctæque legum, in monito Tomi primi, nobismet ipsis latarum, obseruationis contestationem, hic vnum alterumque, laboris nostri specimen, inferere libuit: rati, operam, ea re, æquis prudentibusque iudiciis, nec inutilem, nec inacceptam nos præstituros.

Et operationum quidem, *Geometrico-Trigonometricarum*, quarum integra iam congeessimus, & cumulamur adhuc, volumina, exempla hic infinita producere possemus: at, cum eas expendere, iudicare ac censere, nemini, nisi qui fors stationes nostras, per ardua montium cacumina, repetere ac reuidere vellet, liceat; paginas iis onerare, superuacuum ducimus, tametsi, superis vires, vitamque concedentibus, exantlato, totius regni dimentendi labore, aduersaria nostra, in decentem ordinem redacta, & instruendis instructa, si id a nobis desideratum fuerit, speciali volumine, publici iuris facere, haud detrectauerimus.

Nunc vero, operæ pretium nos facturos putamus, si *Obseruationum Astronomicarum*, determinandis locorum *Latitudinibus*, & *Longitudinibus* seruientium, quarum haud tenuem adparatum congeessimus, & congerimus, præcipua specimina, nonnullorum votis satisfacturi, subiecerimus.

Præcipuarum igitur Urbium, in *Mappis*, præstantissimi huius operis, primis tribus Tomis positarum, *Latitudines* ac *Longitudines*, ex obseruationibus, ita deduximus.

P O S O N I I P R O L A T I T U D I N E.

ANNO 1733. die 13. Maii. Loc. ☉ 8.	°	'	"
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	22.	35.	0.
Refr. - Parall. - -	60.	35.	15.
	-	-	30.
Altit. ☉. correctā - - -	60.	34.	45.
Semidiam. ☉. - - -	-	15.	55.
Altit. centri ☉. vera - -	60.	18.	50.
Decl. ☉. boreal - - -	18.	26.	50.
<i>Elevatio Aequatoris</i>	41.	52.	0.
<i>Elevatio Poli</i> -	48.	8.	0.
ANNO 1733. die 23. Sept. Loc. ☉ 2.	°	'	"
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	0.	20.	6.
Refr. - Parall. - -	42.	0.	50.
	-	-	57.
Altit. ☉. correctā - - -	41.	59.	53.
Semidiam ☉. - - -	-	16.	3.
Altit. centri ☉. vera - -	41.	43.	50.
Decl. ☉. austral. †. - -	-	8.	10.
<i>Elevatio Aequatoris</i>	42.	52.	0.
<i>Elevatio Poli</i>	48.	8.	0.
ANNO 1734. die 27. Nov. Loc. ☉ 1.	°	'	"
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	5.	3.	12.
Refr. - Parall. - -	21.	0.	0.
	-	2.	20.
Altit. ☉. correctā - - -	20.	57.	40.
Semidiam. ☉. - - -	-	16.	20.
Altit. centri ☉. vera - -	20.	41.	20.
Decl. ☉. austral. †. - -	21.	10.	30.
<i>Elevatio Aequatoris</i>	41.	51.	50.
<i>Elevatio Poli.</i>	48.	8.	10.
ANNO 1734. die 12. Ianuar. Stellæ Polaris			
Hora 5. 10. 0. Altitudo maxima obs.	°	'	"
Refractio. - - -	50.	17.	0.
	-	-	50.
<i>Altitudo maxima, vera</i> -	50.	16.	10.
Hora 17. 10. 0. Altit. minima observ.	°	'	"
Refractio - - -	46.	1.	0.
	-	-	58.
<i>Altitudo minima vera</i> -	46.	0.	2.
<i>Altitudinum semidifferentia</i> -	2.	8.	4.
<i>Elevatio Poli.</i>	48.	8.	6.

PRO

PRO LONGITVDINE.
ANNO. 1735. die 1. Octob. obseruata est
ECLIPSIS LVNAE,

Tubo ped. 14. Tempor. ex altitudinibus Fixarum correctis.

Temp. ver.
Astron.

Immersiones.

Emersiones.

H. 13. 10. 0. Penumbra sentiebatur.
22. 30. Schikardus obumbratur.
33. 30. Sinus Epidemiarum.
33. 40. Tycho incipit.
39. 30. - - medius.
36. 20. - - totus.
46. 30. Morinus & Munefius.
46. 30. Bullialdus.
49. 30. I. Cyprus & Profatius.
50. 30. Grimaldus incipit.
56. 40. - - - medius.
H. 14. 5. 30. - - - totus.
16. 0. Landsbergius totus.
Vmbra haret.

H. 14. 37. 40. Grimaldus emergit.
51. 30. Landsbergius.
59. 10. Morinus.
H. 15. 6. 0. Bullialdus.
15. 30. Munefius.
20. 20. Cyprus.
23. 10. Pitatus.
28. 0. Tycho incipit.
29. 15. - - medius.
30. 40. - - totus.
42. 40. Langrenus.
57. 30. Vmbra Lunam
deserit.

S C H E M N I T Z I I
PRO LATITVDINE.

ANNO. 1732. die 7. Iunii Loc. ☉ II.	16.	46.	20.
Altit. Limb. ☉ inf. mer. obs.	64.	5.	30.
Refr. - Parall.	-	-	24.
Altit. ☉ correctā.	64.	5.	6.
Semidiam. ☉ +	-	15.	52.
Altit. centri ☉ vera	64.	20.	58.
Decl. ☉ boreal.	22.	49.	4.
Elevatio Aequatoris.	41.	31.	54.
Elevatio Poli.	48.	28.	6.

ANNO 1732. die 11. Iunii Loc. ☉ II.	20.	35.	45.
Altit. Merid. Limb. ☉ inf. obs.	64.	25.	0.
Refr. - Parall.	-	-	24.
Altit. ☉ correctā.	64.	24.	36.
Semidiam. ☉ +	-	15.	51.
Altit. centri ☉ vera	64.	40.	27.
Decl. ☉ boreal.	23.	8.	30.
Elevatio Aequatori.	41.	31.	57.
Elevatio Poli.	48.	28.	3.

ANNO 1736. die 23. Decemb. Loc. ☉. ♉.	2.	1.	50.
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	18.	23.	30.
Refr. - Parall. -	-	2.	45.
Altit. ☉. correctā	-	18.	20.
Semidiam. ☉.	-	-	16.
Altit. centri ☉. vera	-	18.	4.
Decl. ☉. austral. +	-	23.	27.
Elevatio Aequatoris	41.	31.	57.
Elevatio Poli.	48.	28.	3.

ANNO 1737. die 2. Ianuar. Loc. ☉. ♉.	12.	13.	36.
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	18.	56.	30.
Refr. - Parall. -	-	2.	40.
Altit. ☉. correctā.	-	18.	53.
Semidiam. ☉.	-	-	16.
Altit. centri ☉. vera	-	18.	37.
Decl. ☉. austral. +	-	22.	54.
Elevatio Aequatoris.	41.	31.	57.
Elevatio Poli.	48.	28.	3.

PRO LONGITVDINE.

ANNO 1736. die 26. Martii observata est

ECLIPSIS LVNAE

Totalis, cum mora H. 1. min. 37. Tubo pedum 14. Temporibus ex altitudinibus Fixarum determinatis.

Temp. vz. Altron.	Immerfiones.	Immerfiones.
H. II. 22. 30.	Penumbra sentiebatur.	H. II. 47. 10. Bullialdus.
28. 30.	Vmbra observata.	49. 0. Archimedes incipit.
30. 30.	Grimaldus incipit.	49. 50. - - - medius.
31. 0.	- - - medius.	50. 30. - - - totus.
31. 40.	- - - totus.	54. 0. Plato incipit.
31. 50.	Gallilæus.	54. 30. - - medius.
36. 0.	Aristarchus incipit.	55. 0. - - totus.
37. 0.	- - - totus.	55. 50. Tycho incipit.
40. 10.	Gassendus incipit.	56. 20. - - medius.
41. 0.	- - - totus.	57. 0. - - totus.
42. 50.	Rheinholdus.	59. 10. Manilius incipit.
43. 30.	Morinus.	H. 12. 0. 0. - - medius.
44. 30.	Copernicus incipit.	0. 30. - - totus.
45. 30.	- - - medius.	2. 10. Iulius Cæsar.
46. 30.	- - - totus.	2. 10. Menelaus incipit.
45. 30.	Pytheas.	3. 0. - - medius.

H. 122

Immerfiones.

H. 12. 4. 0. - - - totus.
 11. 30. Pofidonius totus.
 15. 10. Goclenius incipit.
 15. 50. - - - medius.
 16. 30. - - - totus
 19. 0. Langrenus.
 17. 0. Mare Cafpium incipit.
 19. 0. - - - medium.
 21. 10. - - - totum.
 26. 30. Totalis immerfio.

Emerfiones.

H. 14. 3 30. Limbus Lunæ emergit.
 7. 0. Grimaldus incipit.
 7. 30. - - - medius.
 8. 0. - - - totus.
 9. 30. Gallilæus.
 10. 50. Ariftarchus incipit.
 11. 20. - - - medius.
 11. 50. - - - totus.
 14. 40. Keplerus incipit.
 15. 10. - - - medius.
 15. 50. - - - totus.
 19. 10. Caffendus incipit.

Emerfiones.

H. 14. 19. 50. - - - totus.
 22. 40. Plato incipit.
 23. 40. - - - medius.
 24. 40. - - - totus.
 23. 20. Bullialdus incipit.
 24. 40. - - - totus.
 28. 30. Tycho incipit.
 29. 30. - - - medius.
 30. 10. - - - totus.
 33. 0. Purbachius.
 35. 30. Manilius incipit.
 36. 10. - - - totus.
 38. 10. Menelaus.
 40. 50. Pofidonius incipit.
 41. 40. - - - medius.
 42. 40. - - - totus.
 42. 40. Plinius.
 51. 0. Mare Cafpium incipit.
 54. 0. - - - medium.
 57. 0. - - - totum.
 53. 0. Goclenius.
 59. 0. Langrenus.
 H. 15. 3. 10. Vmbra Lunam deferit.

B V D A E E T P E S T I. PRO LATITVDINE.

ANNO 1736. die 19. Septemb. Loc. ☉. m.	26.	40.	39.
Altit. Merid. Limb. ☉. fup. obs.	44.	6.	30.
Refr. - Parall. - - -	-	-	54.
Altit. ☉. correctâ - - -	44.	5.	36.
Semidiam. ☉. - - -	-	16.	3.
Altit. centri ☉. vera - - -	43.	49.	33.
Decl. ☉. boreal. - - -	1.	19.	0.
Elevatio Aequatoris.	42.	30.	33.
Elevatio Poli.	47.	29.	27.

ANNO 1736. die 20. Septemb. Loc. ☉. m.	27.	39.	28.
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	43.	43.	30.
Refr. - Parall. - -	-	-	55.
Altit. ☉. correcta - - -	43.	42.	35.
Semidiam. ☉. - - -	-	16.	3.
Altit. centri ☉. vera - -	43.	26.	32.
Decl. ☉. boreal. - -	0.	55.	50.
Eleuatio Aequatoris	42.	30.	42.
Eleuatio Poli.	47.	29.	18.

ANNO 1736. die 21. Septemb. Loc. ☉. m.	28.	38.	17.
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	43.	19.	50.
Refr. - Parall. - -	-	-	55.
Altit. ☉. correcta - - -	43.	18.	55.
Semidiam. ☉. - - -	-	16.	3.
Altit. centri ☉. vera - -	43.	2.	53.
Decl. ☉. boreal. - -	-	32.	28.
Eleuatio Aequatoris.	42.	30.	24.
Eleuatio Poli.	47.	29.	36.

ANNO 1736. die Septemb. 24. Loc. ☉. m.	1.	35.	0.
Altit. Merid. Limb. ☉. sup. obs.	42.	9.	30.
Refr. - Parall. - -	-	-	57.
Altit. ☉. correcta - - -	42.	8.	33.
Semidiam. ☉. - - -	-	16.	4.
Altit. centri ☉. vera - -	41.	52.	29.
Decl. ☉. austral. ♄. - -	0.	38.	0.
Eleuatio Aequatoris.	42.	30.	29.
Eleuatio Poli.	47.	29.	31.

PRO LONGITVDINE.

ANNO 1736. die 19. Septemb. observata est

ECLIPSIS LVNAE

Totalis, ac prope centralis, cum mora Hor. 1. 47. 20. Tubo pedum 14.
 Temporibus ex altitudinibus Fixarum correctis.

Temp. ver.
Astron.

Immerfiones.

Immerfiones.

H. 14.	5.	0.	Limbus Lunæ pallefcit.	H. 14.	19.	50.	Gallilæus incipit.
	9.	0.	Penumbra sentitur.		20.	40.	- - totus.
	15.	0.	Luna umbram ingreditur.		25.	25.	Mare humorum incipit.
	17.	12.	Grimaldus mergitur.		26.	45.	Keplerus incipit.
	18.	15.	- - - totus.		27.	40.	- - totus.

H. 14.

Immerfiones.

- H. 14. 28. 15. Aristarchus incipit.
 29. 20. - - - totus.
 34. 50. Bullialdus incipit.
 35. 40. - - - totus.
 36. 30. Copernicus incipit.
 37. 30. - - - medius.
 38. 30. - - - totus
 39. 20. Heraclides.
 42. 30. Tycho incipit.
 43. 28. - - - medius.
 44. 25. - - - totus.
 44. 25. Helicon.
 51. 12. Plato incipit.
 51. 50. - - - medius.
 52. 30. - - - totus.
 54. 15. Manilius.
 54. 15. Mare serenitatis incipit.
 58. 10. Menelaus incipit.
 58. 50. - - - totus.
 H. 15. 0. 35. Dionifius incipit.
 1. 30. - - - totus.
 1. 30. Plinius incipit.
 2. 0. - - - totus.
 2. 50. Mare neftaris incipit.
 3. 50. Fracafforius incipit.
 4. 30. - - - totus.
 6. 50. Mare neftaris totum.

Immerfiones.

- H. 15. 8. 40. Mare foecunditatis incipit.
 11. 40. Mellala.
 13. 40. Mare Crifium incipit.
 16. 0. Langrenus medius.
 17. 30. Mare Crifium totum.
 21. 10. Totalis obfcuratio.

Emerfiones.

- H. 17. 8. 30. Luna emergere incipit.
 10. 10. Grimaldus incipit.
 10. 50. - - - medius.
 11. 30. - - - totus.
 14. 0. Gallilæus.
 16. 40. Mare humorum incipit.
 16. 40. Schickardus.
 18. 50. Aristarchus incipit.
 19. 50. - - - totus.
 22. 0. Keplerus incipit.
 23. 0. - - - totus.
 23. 20. Mare humorum totum.
 32. 0. Tycho incipit.
 33. 40. - - - totus.
 35. 10. Copernicus totus.
 36. 50. Plato incipit.
 37. 30. - - - medius.
 38. 10. - - - totus.

Ita Sole iamiam orituro , crassæ subito eleuatæ nebulæ , finem obseruationi nostræ imposuerunt.

Cum Vrbes , BVDA , & PEST , montes ab occidente obiectos habeant , patentioris ptospectus gratia , obseruationem in æde hortensi Illustr. Dn. L. B. Szeletzky , loco 1000. haexapedis , Urbibus orientaliori , instituimus.

Obseruationibus hisce , cum Illustr. Dn. Marinoni , Cons. & Aca- dem. Mathem. Cæsar. Direct. , Vti & R. Patrum Soc. Jesv Colleg. Academ. Viennensis , industria collatis , deprehendimus ,

DIFFERENTIAS MERIDIANORVM.

<i>Viennensis</i> &	{	Posoniensis	0.	50.	30.
		Schemnitzienfis	2.	37.	30.
		Budensis	2.	52.	30.
Adeoqve <i>Posoniensis</i> &	{	Schemnitzienfis	1.	47.	0.
		Budensis	2.	2.	0.

Habes

Habes igitur Lector Optime ! præcipuarum Urbium, quarum vna in medio Regni, in partibus occidentalibus altera, & in septentrionalibus tertia, sita est, *Latitudines*, & *Longitudines*; quas, vel earum observationes, si cum Tuis comparaueris, situm singularum ad Tua loca relatum, facile inuenies.

Nobis sane, tres solummodo hæ *Observationes*, pro totius regni situ definiendo, sufficere possent; memoratas enim Vrbes pro principalioribus stationibus adsumpsimus, easque dimensione laterum & angulorum, pure *Geometrica*, adhibita, exacto *Triangulo* inclusimus. Quo, cum observationibus *Astronomicis* comparato, vix vllam notabilem, & in tanto opere curandam differentiam, experti sumus.

Hac tamen methodo inquirimus etiam in loca alia, in quacunque regni parte posita. Quorum *Latitudines* cælo sereno, quotidie; *Longitudines* vero, quoties cæli *Phænomena* ad id deseruientia occurrunt, obseruamus. Quæ licet quidem rariora sint, nec semper ob tempestatum incomoda, obseruari possunt; sufficit tamen locorum præcipuorum longitudes determinasse. Ab his mutuo primum *Geometrice* coniunctis; tanquam a centris, extendunt se operationes nostræ, *Triangulis* infinitis, maioribus & minoribus, nexu perpetuo colligatæ; ita, vt dato vnus alteriusue loci situ *Astronomico-Geographico*, de reliquorum *Triangulis* nostris conclusorum, nullum superfit dubium.

His itaque paucis, Lectoribus eruditis, de methodo operandi nostra *Astronomico-Geometrica*, rationem reddere, atque *Mappas* nostras, omnes, *Geometrice* dimensas; in iisque notatos *Longitudinum*, & *Latitudinum* gradus *Astronomicis* determinatos esse, magis rebus, quam verbis adseuerare volumus: daturi in posterum, auxiliante Numine, plura. *Schemnitzii*, Libera Regia ac Montana vrbe, die 30. Ian. 1737.

COMITATVVM PEST, PILIS, ET SOLTH.

PARS PRIOR
GENERALIS.

PROOEMIUM.

Entum est, ad eam Hungariae partem, quæ olim, sedem Regibus, & nullum non auocamentorum genus, affatim sufficebat. Comitatus sunt nimirum, PEST, PILIS & SOLTH, varie quidem positi; sed lege patria, ita coadunati pridem, vt, & iisdem regantur magistratibus, &, si res ferat, ad eadem coeant comitiola, seu *Congregationes*. Aequum proinde est, ac prorsus, cum instituto nostro consentaneum, vt regionem, prisco decore illustrem, postea, barbarorum illapsu fœdatam, iamque, CAESARIS optimi, REGIS indulgentissimi,

Tom. III.

A

tissimi,

tissimi, CAROLI VI. prouidentia ac bonitate, ad pristinæ felicitatis modum, reparatam denuo, adtenta cura & studio, designemus.

MEMBRVM PRIVS P H Y S I C V M.

D E

Situ, Natura, atque Opportunitatibus horum Comitatum.

S Y N O P S I S.

Coaluit prouincia, ex tribus aliis: eius longitudo & latitudo: limites & confinia. §. I.

Montes Comitatus: Nafzál: Pilisenses: mons Pestiensis: quis? S. Gerhardi: unde acceperit nomen? fons illinc scatens, indolis eximie. §. II.

Vallis, supra Budam, celebritas: a Cænobio Paullinorum petita: eius origines: incrementa: fæda vastatio. §. III.

Mons Iohanneus: Üröm: Pilis: artis in eo, vestigium: Cænobium Paullinorum S. Crucis: metallorum indicia: mons Abrahami. §. IV.

Silvæ citeriores: earum ingenium: Momyrodienfium fama. §. V.

Campi regionis, & horum indoles. §. VI.

Fluuiorum princeps Danubius: insula S. Andreæ: minores

aliæ: Leporaria, siue S. Margarita. §. VII.

Animæ reliqui: Vajas: Tibiscus: Zagyva: Galga: Rákos: campus riuo cognominis: Tapjtú: riuus alii: aquæ salutares: Budenses calide. §. VIII.

Aeris diuersitas: regionis habitus: montanus: campestris. §. IX.

Vitis genera: an a Matthia Coruino, vel Turcis inuecta? colendarum vinearum ratio: vini ingenium. §. X.

Res frumentaria: ritus tritu-randi. §. XI.

Pomaria varia: cur? magistratum, in eam rem, prouidentia: peponum laus. §. XII.

Res pecuaria: tria eius genera: armentarii quales? equorum indoles: oues quales? suillum genus. §. XIII.
Vena;

Venationis modus: auium copia: aucupii neglectus. §. XIV.

Metalla: antra: lapides, adificiis idonei. §. XVI.

Piscatura ratio: Antacai: reliqua genera: pisces fossiles. §. XV.

Herbae, & frutices, materia medica. §. XVII.

§. I.

EST, PILIS, & SOLTH, tres olim Coaluit Prouincia, ex tribus aliis: diuersae fuerunt prouinciæ, siue Comitatus.

quorum primus, a *Pesto*, seu *Pestino*; libera & regia vrbe; alter, a monte *Pilifio*; tertius, ab oppido *Solth*, seu dynastia, eius nominis, vti volunt aliqui, adpellabantur. At, simul *Budam*, sedes regia translata est, *Pilisiensis*, cum *Pestiensi* coaluit, caruitque, ob Regis præsentiam, supremis Comitibus (a.); *Solthenfi*, post captam, a Turcis, *Albam*, prioribus duobus, adnexo (b.), qui olim erat *Sedis Albenfis*. Sicuti vero, ex tribus, prouincia vna facta est; ita, vix possis, seu longitudinem, seu latitudinem eius certo definire: partim, ob intercurrentes *Cumanos*, & *Iazyges*; partim, ob terminos, heic, atque illic, controuersos. quos disputare, non est instituti nostri. Et *Cumani* quidem *Minores*, a *Csongradiensi* Comitatu, immittuntur in campos, latitudine plurium milliarium, longitudine vero multo minore. Atque sic, a *Cumanis*, ad Danubium vsque, passim vix vnus milliaris spatium, Comitatu nostro relinquitur; vti in limites & confinia. prouincia *Solthenfi*, demonstrabimus. Quemadmodum autem hac parte, *Cumani*, & *Csongradienses*, prouinciæ nostræ, fines terminant; ita, adtingunt quoque eosdem ab oriente æstiuo, *Szolnokenses*, *Iazyges*, & *Hervesienses*; a meridie sunt *Bátsenses*, *Tolnenses* atque *Albenfes*; ab occasu vero, *Strigonienses*; qui & a septentrione, cum *Neogradiensibus*, prouinciam late præcingunt.

§. II.

EA parte, qua *Danubius*, a *Strigoniensi* agro, *Pilisiensi* accedit, Montes Comitatus: & inter hunc, atque *Neogradiensem* volutus, *Pestiensi* adpropinquat, occurrit ei ibidem a sinistris, supra *Vácziam*, mons *Naszál*, qui ex ripa fluminis, sensim primum adtollitur, deinde altius, alia super aliis, iuga erigit, tantamque indipiscitur celsitatem, vt ex summo eius cacumine, vniuersam regionem possis despiceret. Siluescit quercu, mixta fago, & id genus materia. Sub his, per meridianum latus, vineæ porriguntur, totamque eius decliuitatem, longe late-

A 2

a.) Vid. VLADISLAI DECR. I. AN. MCCCCXII. Art. C. & DECR. II. art. XXIV.

b.) Vid. MAXIMIL. DECR. III. ART. LII. AN. MDLXIX.

lateque conuelliunt. Protenditur, dimidii miliaris longitudine. Ex positionis habitu, monti nomen Hungaricum est. quia, ingenti tractu adsurgit, speciemque inducit, ingentis cuiuspiam metæ; Hungari ideo, *Nagy-Szál* cum vocant. Alioquin, determinator est, *Pestienfis*, & *Neogradienfis* Comitatus, ubi recurret iterum eius mentio. Reliqui montes, vno tantum interfluente Danubio, a priori dirimuntur, vocanturque *Pilisenfes*. Nam, & ea regione, quæ a flumine in meridiem, & occasum stringitur, pari celsitudine, iuga alia confurgunt. Et, quemadmodum, a *Strigonienfi* arce, vna serie, ad *Visegradum* vsque procurrunt; ita, modica intermissa planitie, penes flumen eminent, perguntque continuis lateribus, eadem semper fluminis vicinia, vsque ad oppidum *S. Andrea*: ibi autem, quasi reperiuntur, incuruantur vallibus, lunæ decrefcentis specie, latioreque iam, & diffusiore planitiem, *Danubio* intermittunt; dum, propinquius iterum ripæ accedant, atque repressi denuo, incingant, lata satis vestigia *Sicambriae*. At, ubi rursus ad flumen, infra *Budæ* veteris fines, redierunt, eadem ripa, ægre tantum præbent spatii, quantum vico sufficiat. Ultra, laxantur vicissim, diuisique in valliculas, retractis paullulum iugis, peculiari dorso, urbem *Budam* sustinent; altero vicino, quem a *S. Gerhar-do* denominarunt, amni tam prope accedunt, vt vix geminas quadrigas occurrentes, transmittant. Hic demum, abscissi & reflexi, recedunt ab amne, & iuga, non tam edita, & siluosa, quam vini feracia, in meridiem, & occidentem, dispergunt, ipsisque post *Vertessis* siluis, coniunguntur. Præcipua vero sunt, iuga montium *Budensium*, quæ vulgo, *Promontorium* adpellant: haud omnino male; nam, promontorium alias vocatur, mons, in mare procurrens; saltem, littus quodcunque altius, quo reprimuntur fluctus maris: id vero, & montes nostri videntur præstare, cum submouent quasi *Danubium*, atque celsis iugis, hic atque illic, eidem imminet. Eorum pars, *mons Pestienfis* a nonnullis nominatur, quod *Pestienfium* in eo sunt vineæ: Hungari *Csepely-Hegy*, adpellant. Sic olim vocabatur mons, cui nunc *Buda* incubat. Litteræ profecto, cum *Pontificum*, quibus munera sacra, seu *Præposituræ*, isthic conferebantur; tum *Regum Hungariæ*, quibus priuilegia, & libertates ciuium, perscribebantur, montem *Pestiensem*, nuncupant. *Promontorium* excipit, mons *S. Gerhardi*, Hungaris *Sz. Geller-Hegy*, altior paullo prioribus, propinquiorque flumini, metæ instar, impendentium cautium præcipitiis, atque modico intermisso ripæ spatio. Mons, si quis alius, eximie utilis. Nam, & lapidina cauatur; & thermarum venis scatet, feruentibus adeo, vt aubus deplumandis sint idoneæ, qua sunt ad fontes proximæ. Habet, latere utroque deiectus, non tamen ita directos, quin cultum humanum, tenuem licet, neque multi reditus, admittant. Qua *Budæ* obiectus est, ima decliuitate, ædibus, ultra, vite quoque colitur. Sed, latus etiam aduersum, quod sub austro est, vineis quadamtenus conuelligitur: mitescens autem radicibus, agellos habet, pauci fructus. Nomen accepit, a *S. Ger-*

mons Pestienfis
quis?

S. Gerhar-
di:

S. Gerardo, Csanadiensi antistite, propterea, quod per eiusdem præcipitia, ab Hungaris, ductu ANDREAE I. aduersus sacra Christiana fuerentibus, in *Danubium* deiectus, fidei, quam adnunciabat, testimonium, morte & sanguine, heic obsignauit. Ferunt, cruorem, e præcipitato, saxis adpersum, diu mansisse indelebilem. Alioquin, ædem quoque eiusdem martyris nomine dedicatam, in vertice montis stetit, ex diplomate, seu bulla Pii II. pontificis, quam ad annum MCCCCLXIV. edidit, colligitur. Diserta enim ibidem, templi *S. Gerhardi* in suburbio *Budensi*, fit mentio; quod de monte interpretantur, qui id, in eodem, ab ANDREA I. expiandi facinoris causa, conditum credunt. Cædis auctores, *Corogios* fuisse, ISTVÁNFFYVS (c.) memorat, dum cladem recenset Mohácsianam: *Præter alios*, inquit, *in fuga, an in conflictu, incertum, occubuit Petrus ille Corogius, admirabili & stupendo, planeque ferreo natura, ac omnia conficientis stomachi robore, memorabilis. qui poscente rege iuvene, mures viuos, præcissasque felium caudas, & abiecta in plateis, canum cadauera, tetra sanie, & tabo vermibusque scatentia, absque horrore, atque vlla gula contumelia, mandere, & conficere erat solitus. In eo, vetusta nobilium Corogiorum familia defecit. qui olim ANDREAE Regis, eius nominis Primi, tempore, dum Pannonii, religionem Christianam posthabuissent, D. GERHARDO, ut crudelem, sic impiam necem, intulisse, memorabantur: eiusque rei, argumento fuisse, posteros illorum, in sacellum eiusdem diui memorie, in colle, vrbi Budensi opposito, adificatum, sponte, aut secus, ingressos, continere se nequaquam potuisse, quin soluta repente aluo, fæde contaminarentur; regemque iuuenem, LVDVICVM, non sine multorum risu, simul & admiratione, in hoc Petro, eius rei experimentum, facto sapius periculo, sumfisse. Ceterum, Turcæ, capta Buda, sacello huic, castellum, anno MDXCVIII. instruxerunt; quibus tamen, anno MDCII. XI. Oct. exturbatis, & Budam repressis, MATTHIAS Archidux, die altero, castellum desertum & combustum, refici, missisque in illud, *Pálffy*, & *Péczio*, cum parte exercitus, & XXII. tormentis, Budam oppugnari iussit. Idem, & alii post factitarunt, dum Budam infestarent: *Bauarus* præcipue. id quod, in vrbis historia, memorabimus. quapropter, castellum quidem, *Blokhaus*, mons ipse *Blocksberg*, a Germanis nominatur. Exstant hodieque rudera, & parietinæ, in montis vertice, passuum, plus minus CC. amplitudine. Inde, per decliuiam, Budam versus, fossæ descendunt & aggeres, crebris passim eminentibus tumulis, interstincti. suggestus fuisse, facile est coniicere, e quibus, depositæ, aduersus arcem, machinæ, euibrabantur. In ipso montis vertice, CCC. fere passibus, vltra castellum, præcipuæ munitionis vestigia conspiciuntur. Nam, præter fossas, depressas alte, vastissimi sunt aggeres. Sub his, reclinato paullulum in meridiem, situ, fons emanat, indolis haud prætereundæ. Cautas est, saxo quasi substructa, triginta circiter pedum laxitate. Qua hiat, depressum habet aditum, quem ægre, declinato*

unde accepit nomen?

fons illinc scaturiens, indolis eximia.

A 3

cor-

corpore, subieris; intus certe, nisi sedendo, caput vix possis adtollere. Destillat autem, ex faxea scrobis concameratione, latex, limpiditatis eximiae, qui, fonte quasi quodam collectus, defluit occulto meatu, suffurro tamen suavi, dum subterraneus, decem circiter passus, emetiatur, iterumque, ad fontis modum, scateat. *Periodicam* esse *scatebram*, quæ nunc largius, nunc parcius dimanet, quandoque inarescat penitus, pro anni diuersa ratione, adfirmant nonnulli; id quod, negant operæ, quæ, vti a primo vere, in serum vsque augmentum, cultui vacant vineatico; ita, nullam vnquam scaturiginis conuersionem, se obseruare aiunt. Et, re vera, vnus hic fons est, qui non viniculis tantum, sed ipsi quoque suburbio *Thracico*, qua cliuum montis obsidet, salubrem non minus, quam vberem perennemque potum, ministrat. Certatim, eius hauriendi causa, puellæ conuolant. Res, oppido digna admiratione, montem vnum tandemque, aquis ita variare, vt summitate gelidas, intimis autem visceribus, feruidas, & medicatas, eructet. Sed, feruidarum cauernam, quam sub eodem monte capaci, & facto a natura fornice, exstare, certum est, thermarum ædificium iam præcludit. Ceterum, mons totus, glaber & apertus est. Proxime hinc absunt, montes illi *Budenses*, quos in vinctis, circa urbem, recensēbimus.

§. III.

Vallis, supra Budam, celebritas:

a cenobio Paullinorum, petita: eius origines:

incrementa:

Celebris, supra *Budam*, vallicula est, quæ a Cœnobio *D. Paulli Eremitæ*, nomen trahit. Visitur ea, versus occidentem, duos inter montes depressa, sed erectior tamen, quam quæ ei ab vrbe subest. Collem dicere malles, nisi ex vtraque parte, eminentioribus duobus, intermissæ vallis haberet speciem. In medio eius stetit Cœnobium, cum templo augusto *S. Laurentii*. *Annales Eremiticorum (d.)* foundationis gloriam, *LAVRENTIO*, primo generali, tribuunt: Tandem, inquirunt, *singulari industria* Patris *Laurentii*, *amplissimum illud monasterium*, uno supra *Hungariæ metropolim*, *germanico milliari*, ad honorem *S. Laurentii*, *suique nominis perpetuitatem*, *orbi comparuit*, in monte, ad solis occasum, ita situato, vt *edificia murorum*, *Budam versus*, maiorem diei partem lucerent, *vespertino autem tempore*, *umbras ei graciles immitterent*; quod *successu temporis munificentia* in primis *CAROLI Regis*, deinde *Iohannis de Ovâr & Paulli Veneti*, *civis Budensis*, *aliorumque fauoribus*, adeo *fulciebatur*, vt *super uniuersa ordinis domicilia*, *amplitudine*, *diuitiis*, & *numerositate fratrum*, caput extulerit. Quin etiam, e *S. Cruce*, *Capitula generalia*, eo per sæpe dictum *Prouincialem*, *magno ordinis commodo*, *translata fuere*. Hæc illic legas; vbi simul error *THŪRÓZII*, de condito cœnobio, *chronologicus*, confutatur. Totum opus, longum fuit *orgyas XL*. latum totidem: iam, nihil eius restat aliud, quam *informia rudera*, *vberima item*

d.) Lib. II. Cap. VI. p. 100.

item scaturigo, & nescio quæ specus, quas alii, fodinas fuisse dicunt, alii cellas. Plures illic eiusmodi cauernas fuisse, accepimus. quarum tamen numerum, aut vestigia, haud facile definiuerit quisquam. Cuncta enim, vepribus & dumetis obsita sunt, & accessu prohibent rerum curiosos. Alioqui, fontes, qui superant adhuc, aquarum sunt vberes. in his præcipuus, hodieque, orgyias sex altus est. Ipsa Cœnobii positio, elegans fuit, & extra modum amœna, eremo autem vnice idonea. Præterquam enim, quod pulchre, intra duos colles, monti *Iohanneo*, subiacebat, atque aura perflabatur liquida & salubri; *Budam*, sedem regum, in obtutu habuit. Itaque, dum florebat Cœnobium, frequentabatur a Regibus, & religionis, & animi causa: a CAROLO I. maxime, qui nihil dubitauit, frequentius isthuc accedere, miscere, cum patribus, sermones, eosque, noua subinde benignitatis significatione, prosequi. *Laurentium* enim vero, morti proximum, adiit, vna cum Palatino, atque impetrauit ab optimo viro, sibi suisque, vti quam efficacissime benediceret. *LYDOVICVS I.* postea (e.) corpore S. PAVLLI, primi Eremitæ; *LYDOVICVS II.* autem (f.) capite eiusdem huc illato, Cœnobium illustrarunt. Deletum est Turcarum sæuitia, eodem, qui *LYDOVICO II.* totique, cum eo, Hungariæ, funestus fuit, anno MDXXXVI. *Vndecim*, inquit annales (g.) laudati, *monasteria ordinis Proto-Eremitici*, (alii numerant duplum) vna quasi violenta alluione, abrepta sunt. Sed nullum sic furias barbari orientis, in se concitasse videbatur, quam claustrum D. Laurentii, diuitiis utpote, amplitudine, ac venustate ædificii, ceteris eminentius: ubi, præter viginti quinque fratrum detractionem, incinerata testudine Sanctuarii, imaginibus frustratim concisis, suffossisque sepulchris, prostratis aris, artificiosissimo opertulo, marmorea tumbæ D. Patris nostri, violenter amoto, & in Partes confRACTO, lamentabilis rerum metamorphosis adparuit. Protegente tamen Deo, non tantum Capella D. Patris nostri, sed & ornamenta ecclesiastica, auro, gemmis & lapidibus calata, a rapacitate militum, intacta mansere, quæ postea maiore ex parte, ad seculares deuoluta manus, paucis retentis, in monasteria translata, sui aspectu, hodie dum, memoriam sæuæ illius depopulationis, mæstis exsiliis ingenerant. Violato sepulchro D. Patris nostri, exuuia Trentsinii, in castrum *Vajuodæ Transiluanensis* fortissimum, decenti pietate, repositæ, milite tamen, eo loci veniente, amaro ordinis & regni sensu, igne absumptæ sunt. Ista, dum montes, prouinciæ *Pilisiensis* prosequimur, non erant omnino silenda.

seda vasa
sis.

§. IV.

QUod, porro, ad montem *Iohanneum* adinet, cui substitutum fuisse cœnobium, diximus, de eo, & aliis, infra, circa *Budam* dicemus. E regione vallis *Paullinorum*, mons eminet, versus
Budam

mons Io-
hannæus:

(e.) Annalium Eremit. Cœnobiticorum; (f.) Ibidem Lib. II. Cap. xxxv. p. 287.
Lib. II. Cap. xv. p. 162. seqq. (g.) Lib. II. Cap. xxxvi. p. 294.

Budam veterem. Alto is iugo procedit *Solmárum*, crebraque ostendit Romanorum polytheiæ monumenta. In eo, & rudera obseruauimus, muri, a Budensi vrbe, vsque ad arcem *Solmariensem* protensi. quem viuarium cinxisse, a MATTHIA excitatum, existimant eruditi. Mons

Urüm: *Üröm*, eminet ea serie iugorum, quæ infra *Veterem Budam*, a velli-
giis *Sicambriæ*, pergunt continuo dorso, versus montem *Pilisum*.
vbi demum, velut in metam aculeatur, estque, hoc tractu, omnium
Pilis: altissimus, petrosus idem, atque abruptus, ideoque, non tam siluosus,
quam glaber. PILIS, haud procul recedit a priori, eorum, qui
oram hanc infederunt, facile princeps, siluestris illa parte, qua in se-
ptentrionem respicit, cetera glaber, in primis in summitate, quam
læta pascua, atque idonea foenificiis, gramina, vestiunt. Ab eo cer-
te caluitio, nomen Hungaricum accepit: quia *Pilis*, caluum Hun-
garis significat. Alioquin, qua siluescit, heic quercu atque fago,
acere & fraxino alibi, proceræ, & pulcherrimæ materiæ, distinguitur.
Incipit autem, in finibus Comitatus *Strigoniensis*, e regione vici *Kesz-
tölcz*. Atque inde, præcipiti adcliuitate confurgens, super omnes
eminet, & vno quidem iugo, versus *Szánto*, versus Danubium altero,
protenditur. Ea parte, qua *Szántó* ei subiectus est, ruinas ostendit,
arcis olim solidæ. Eadem montis regione, primum *Paullinorum* cœ-
nobium, a B. Eusebio, titulo S. Crucis, anno MCCL. fuisse excitatum,
eiusdem ordinis annales (h.) memorant. *Supernæ vocis occasione*, in-
quiunt, excitatus Eusebius, adsumtis secum sociis, septimusmet, Eccle-
siam modicam S. CRVCIS in *Pilisio*, dictam, iuxta triplicem speluncam,
erexit, & quidem ad annum Domini MCCL. cui adiunxit monasterio-
lum, quod postea, quarto anno, a sua erectione, per regem Hungariæ
Ladislauum (rectius Belam IV.) siluis, terris, aliisque prouentibus lo-
cupletatum est. E modicis his initiis, extra modum Ordo Paullinorum,
breui increuit, qui ab hoc monasterio, in Pontificum & Regum lit-
teris, non raro S. Crucis dicitur. BELAM IV. frequenter huc, e vena-
tione, diuertisse, neque discessisse, nisi editis munificentiae testifica-
tionibus, annales (i.) tradunt. In templi postibus, quod vna cum
cœnobio, Turcarum furor deleuit, istiusmodi olim carmen lege-
batur:

*Deserti quondam lustrantes inuia Patres,
Hic humiles scopulis casas fixere sub altis,
Et latebras sparsim statuunt in rupe cauata.
Eusebius sacer hinc vir eremita atque sacerdos,
Sub titulo tandem Sanctæ Crucis exstruit aulam.
Mox ad eum fratres specubus fluxere relictis
Cœperuntque simul claustralem ducere vitam.
Hinc Eremitarum Paulli succreuit in orbe
Religio, morum probitate nitens, & amictu.
Maximus exiguo fluuius sic fonte redundat.*

Quin

h.) Libro II. Cap. III. p. 74. seq.

i.) Loco citato, p. 83.

Quin & altera parte, qua *Pilifius*, latus in Strigoniensem Comitatum, demittit, Coenobium Paullinorum, S. Spiritui dedicatum stetit. BELA IV. huic quoque initia dedit; quæ decimo septimo anno post, *Ladislaus Cumanus*, consummaret. Palatium illic BELA habuit, venationis causa exstructum, *Benedek-völgye*, quod ille insigni liberalitate, *Paullinis*, arctius forte, apud *S. Crucem* degentibus, eo fine donauit, ut sacram isthuc coloniam, deducerent. Annum, non definiunt annales. Fuisse autem MCCLXIII. relatum accepimus. Hoc si est, anno demum MCCLXXX. a LADISLAO, suprema operi manus imposita est. Hanc, scribunt annales (*k.*) *scintillam probitatis, in tam copioso, iniquitatum cinere, sepultam habuit* Ladislaus Cumanus, quod BELAE votis obsecundans, e palatio illo, *Benedek-völgye dicto, claustrum, cum Ecclesia, congregandis inibi Paullinis, indito nomine, S. SPIRITVS in Pilifio, edificauerit.* Itaque, subest adhucdum mons PP. *Paullinis* Pestiensibus. Erant, qui spe inueniendi metalli, montem hunc, magnis sumptibus, suffoderunt. Atque, reperta omnino sunt, non plane nulla, auri argentique indicia, sed desistendum tamen coeptis fuit, quod impensam haud reddebant operæ. Horum tentaminum, occurrunt passim, in monte, vestigia, putei alti depressi, cuniculis item cauatae specus, & id genus alia. quæ accolæ, hodiernum adliciunt, ad quærendos illic thesauros. Est etiam sub monte hoc, fons acidus, salubritatis eximiae. Ab hoc monte, Comitatus, iuga, & reliqua, nomen acceperunt. Mons *Abrahami*, recedit a Pilifio in Septentrionem, milliari fere vno, iungiturque, hinc *Bogdanensibus*, illinc *Tóth-faluensibus* iugis, quæ accolis nominantur *Váradi-Hegy*. Pulchro eminent dorso, habentque, media sui parte, proceram materiam, & opaca nemora. In cacumine eorum, obliqua planities est, læta passim, & fecunda foenifecia: quippe quæ, in ipsa summitate, crebris rigantur scaturiginibus. Frequens ibi, & amœna, ceruorum & damarum est venatio. Inde, cædunt siluæ, cum ipso monte, descendunt. Sub his, pingues & aprici colles, vitem, probi fructus, clementer fouent. Ima, pomiferæ arbores infederunt; postea prata, & vber planities, tanto spatio, quantum præterfluens *Danubius*, relinquit. Magnam ibidem voluptatem possis capere, ex regionis obtutu, quem montis summitas obliicit. Nam, non ea tantum, quæ subsunt, sed ora omnis, quæ ad XX. milliaria subfunditur, patet prospectui.

metallorum indicia:

mons Abrahami.

§. V.

PRæter montes editos, sunt etiam humiles siluæ, quæ prouinciam distinguunt. Inde enim a monte *Naszál*, vsque ad viam, qua Pesthino, Szólnokum itur, eximia longitudine, procurant nemora. Non tamen sic sunt depressa, quin collibus adsurgant. Passim enim tumulos, siluestres partim, partim apertos, intermittunt,

Siluæ citiores:

TOM. III.

B

lisdem-

(k.) Lib. II. Cap. IV. p. 83.

earum in-
genium:

Monyoró.
diensium
fama.

iisdemque vitem etiam excipiunt, atque fouent. Respuunt tamen alibi segetes, triticum præcipue, & siliginem; sed, neque alia ferunt semina, nisi, & latamine adspargantur liberalius, & subigantur sæpius, fortibus aratris. Solo enim arenoso sunt, & in eiusmodi passim fabulones exeunt, quibus, ne gramina quidem, multo minus segetes, conualescunt. Id & siluas impedit, vt nequeant incrementum; sed desident tantummodo arbutorum materia, quomodocunque virecant. Quo vero magis mitescunt colles, eo rariora esse incipiunt nemora. quin, & quæ sunt, dumeta potius, quam siluas dixeris; eo quod, rubis propemodum, corylisque, & id genus ignobilibus virgultis, incrementum. Iam tamen herorum, cædis siluis parcentium, prouidentia, fit, vt passim inualescant luci ac nemuscula. Neque enim focis materiam adhibent aliam, quam quæ deiecta a ventis est. Quæ cura, si vniuersim adhiberetur ab omnibus, breui, si non diues siluarum. saltem haud egena foret, etiam siticulosa hæc regio. Alioquin, silva *Monyoród*, earum, quæ decliuēs hos colles vestiunt, in primis memoranda est, ob victum isthic, a *Geyfa*, & *S. Ladislao*, SALOMONEM. Quin & *Váczienfis* ager, densum tunc nemus, & solitudo fuit: Sicuti BONFINVS (l.) meminit.

S. VI.

Campi re-
gionis, &
borum in-
doles:

Campi hinc procurrunt, lateque patens, orientem atque meridiem versus, planities, vasti æquoris specie, inter *Tibiscum* & *Danubium*, diffunditur. Nusquam heic saxum, aut arbor adparet, nisi qua seu ripæ, seu insulæ Danubii, siluescunt. Tentarunt manu conferere nemora, præci illi, quin & nostræ ætatis, homines; sed profectu aut nullo, aut lento nimium: credo, ob siticulosam humum, multoque sale grauidatam. Eiusmodi nemuscula, tractu illo, quo *Ketskemetum*, Pesthino itur, & in *Cumanis*, conspicias. Reliqua, siluarum sunt indiga, pascuis tamen, & rei frumentariæ, idonea. Planam regionem, per interualla, tumuli, quos ventus e fabulo congeffit, interstinguunt. Interfunt quoque ingentes tractus, extra modum steriles, & neque frumentariæ, neque pecuariæ rei, commodi. Ergo, luporum & vulpium hic sunt lustra. Sed ii quoque situs, qui pabulis non minus quam segete, proficiunt, aquarum sunt inopes. Itaque, puteos apertis campis deprimi oportet, adequandis armentis. Id quod multum operæ deposcit. Scatent hi, venis vberibus quidem, sed nitrosis; quod apprime conducit, non educando tantum, sed saginando etiam pecori. Pari labore lapides quoque passim eruuntur. Subest resolutæ humo, saxi genus optimum, albidum, siccum, friabile, ædificiisque educendis commodum. Idcirco, & latumiis locum esse vidimus. Alioqui, offendas etiam fontes dulces, saporis grati, frigidi laticis & salubris. Nam, variat campestre hoc

l.) Dec. II. Lib. III. p. 215, 50. & p. 216, 16. seqq.

hoc solum; & partim duratur petris, partim resoluitur in glaream. Qua inualuit glareæ, aqua est salubrior; lenta contra ea, & proclius ad vitium, ubi solum pinguescit. Ergo, nihil pluuiis huic oræ, accommodatius est. quæ ubi deciderunt uberius, suntque, locis conuexis, collectæ, stagnant diutius, & turgescunt sale nitri. qua quidem opportunitate, res pecuaria eximie proficit. Sunt & lacunæ, quæ occultis venis suffunduntur; sed temporariæ eæ, & sicuti, vel e *Tibisco*, vel e *Danubio*, trahunt aquas, pro fluminum copia, aut redundant, aut inarescunt. Ita parens natura, nusquam se ipsam deseruit.

§. VII.

Fluuiorum, sicuti totius regni, ita, & prouinciæ huius, princeps *DANUBIVS* est. Subit regionem, ea parte, qua a *Neogradienfi* & *Strigoniensi*, separatur, vastoque aluco *Wissegrado* suffusus, manat sui similis, qua montibus arctatur; inde vero eluctatus, dispertit ad *Bogdány* aquas, insulamque molitur, longam milliaria tria, latam nunc quartam, nunc maiorem minoremque partem milliaria. Nomen a Sacello *S. Andrea*, *ISTVÁNFY* teste (*m.*), accepit. Alioqui, in legibus patriis nominatur, insula *Ros*, censeturque in iis bonis, quæ ad Coronam Regni Hungariæ adtinent: *Insula Ros adpellata infra Wissegrad*, verba sunt (*n.*) Decreti *WLADISLAI II.* Equidem, a *Russis*, quos huc deduxerat *COLOMANNVS*, sic nuncupatam existimarem. Sed *Danubius*, dextro aluco stringit primo vicum *Bogdány*, deinde, prædia *Taby*, *Sz. Péter*, *Várad*, *Szempecz*; tum oppidum *D. Andrea*, & denique prædium *Kissing*: quippe, quæ omnia, in ripa sunt fluminis. Sinistro contra, *Váczia* primo adsidet, inde *Dunakeszi*, ultra, prædium *Szemes*, & denique diuersorium, nuper ripæ, a vici *Footh* possessoribus, adstructum. Marginem vero insulæ dexteriores, tenet primo (*o.*) *Kis-Oroszi*, mox *Tothfalu*, contra *Taby*, prædium; iterum *Megyer*, paullulum inferius, & denique *Monostor*; infra quem vicum, vno milliari, insula desinit, inter diuersorium *Foothense*, & inter *Kissing*. Hac regione *Saluam* mansionem *Antonini* fuisse, putat *CELLARIVS*. Verba eius sic habent: *Ptolemæus*, in primis *Pannoniæ Inferioris* oppidum habet *Σαλία*, *Salua*, quæ *Salua* mansio est *Antonini*, itinere ab *Acinco*, ab eodem *XLII. M. P.* Sic vero legendum, cum *Ptolemæo* est, non *Solua*, uti editum; censente etiam *Thoma Reinesio*, *Inscript. p. 33.* Incidit circa insulam, quæ supra *Budam* est, cui *Váczia* adiacet, a *S. Andrea*, cognominatam. Non autem sola mansio fuit, sed præsidium equestre, seu equitum castra, tam *Mauorum*, quam cuneum scutariorum, habuit, ut distincte in *Notitia Imperii* notatum est. Hæc ille (*p.*), vir, si quis alius, veteris Geographiæ scientissimus, uti, haud refellenda,

Fluuiorum princeps Danubius:

insula S. Andrea:

B 2

ita

m.) Lib. xxxi. p. 732. 44.

n.) A. MDIV. Art. III.

o.) En nominis rationem, quam nunc diximus; confer autem, quæ adferimus,

in historia Comitatus *Neogradienfis*, ad mentionem oppidi *Nagy-Oroszy*.

p.) Geographiæ Antiquæ, Lib. II. Cap. VIII. p. 559.

minores
alias:

ita permittenda harum rerum gnaris, ad examinandum. Isthic RYDO-
PHO imperante, Christianos, cum Turcis, pacis tractandæ causâ, anno
MDXCIX. conuenisse, ISTVÁNFYVS auctor est (q.). Vix inde, quar-
tam partem milliaris processit flumen, cum, fîsso iterum varie alueo,
insulas facit alias. Certe, a *Buda Veteris* territorio, vsque ad recentis
Buda suburbia, plures numeraueris. Harum, ceteris minutis, duæ
sunt ampliores. Superior altera, quæ incipit contra *Sicambriam*, &
desinit contra *Budam* veterem. Hanc iterum, aliæ circumstant. Quæ
Buda veteri, proxime obiecta est, rudera habet cultus Romani. In-
ter alia, hiatus occurrit, cryptæ hydraulicæ similis, quem glareæ, va-
rie pictam, atque ornatam fuisse, ruinæ adhuc arguunt. Locum,
quo est, totum virgulta, & spissa veprium silua, ita offudit, vt non
sine molestiis adiri possit. Sed, quemadmodum insulam hanc minutio-
rem, ornat hortus, & varia rudera; ita illam maiusculam, quæ vltra
hanc porrigitur, agri distinguunt, segetes, prataque, & pabula.
Heic, & villa rustica, *Zichiorum* est. Vtraque enim insula, ad eius-
dem Comitum ditionem adinet. E regione, insula tertia, in eodem
alvei tractu, sed maiori his, intermisso alueo, visitur. Est ea *Pestien-
si* ripæ propior, planeque contra ostium *Rakosi* illabentis. Longa est
passus plus minus ducentos, lata sexaginta, vbi maxime expanditur.
Totam, salix minutior, & hinc illinc, vitis siluestris, operit. tam est
humili positione, vt modico quouis fluminis incremento, obruatur,
neque, nisi arbustis, aquæ supereminentibus, notari possit. Ea parte,
qua *Zichianis* insulis obicitur, rasa est, & aperto sabulo offusa. Fons
hic calidus, compluribus scatebris ebullit, colore, ex albido, fere cæ-
ruleo, tanto caloris feruore, vt nudato pede, ferri nequeat. Fama
est, thermas heic olim fuisse: cuius rei fidem faciunt lacus, & haud ob-
scura baptisteriorum vestigia. Sed, vnde tam calidus humor, tam in
exili, frigidissimi fluminis, insula? Plus enim, quam duo millia pas-
sum, a *Baiis* recedit Budensibus, totiusque fluminis intercedente alueo,
ab iisdem dirimitur. Sunt, qui partem insulæ *Leporaria* fuisse aiunt.
Ea enim, passuum vix trecentorum, lato Danubii ramo, rescinditur in
meridiem, estque contra *Thermas* Budenses, quas vocamus *Casareas*;
vna illic intermissa minutiore insula, quæ ad urbem pertinet. A vi-
uario ea nomen accepit, quod hic prisci reges, educandis *leporibus* po-
suerant. Meliore postea omine, cognita est, cum *Margarita*, BELÆ
IV. filia, sua eam, & vita, & morte, illustrasset. De hac insula
ISTVÁNFYVS: *Et Leporaria*, inquit, *& D. Margarita vocari solet: æ
filia BELÆ regis I. (r.) Margarita, quæ isthic inter sacras virgines, re-
pudiato Aragonum regis connubio, Deo dicatam vitam (s.) exegit, & in*
nume-

sine S.
Margari-
ta.

q.) Libro xxxi. p. 742. 44.

r.) Erronee! nam BELÆ IV. fuit, sicuti
docuimus ad reliquiarum mentionem,
quæ hodieque *Hsonii*, in coenobio S.
Clara, adferuantur. Vide, Operis nostri,

Tom. I. Parte Speciali, Memb. r.
Sect. I. Hist. Urbis Pison. Cap. vi.
Artic. I. §. x. seq. p. 590.

s.) Prolixus est, in describenda vita & mi-
raculis B. Margaritæ F. SIGISMUNDVS
Fitz

numerum diuorum relata est. Ad insulam, quod adinet, fuit ea, non profanis modo, sed in primis sacris ædibus, & cœnobiis, cultissima. Sua hic Regi, Archiepiscopo, proceribus, & præcipuæ nobilitati, palatia fuerunt: vt, siue animi, siue religionis causa, reges, ab vrbe vellent digredi, haberent isthic diuerticulum, & voluptarium, & ad religionem comparatum. Inerant nempe, *Franciscanorum*, *Præmonstratensium*, *Dominicanorum*, sacrarum item Virginum, *Dominicanarum* non minus, quam *Cisterciensium*, vasta, & substructa solido opere, cœnobia. Quod frequenter hic reges diuertebant, cum familiaribus, vulgo *Vrszigeth*, insula dominorum, adpellabatur. Totum eius ambitum, murus, idemque solidus præmuniebat, aggeres item fluctibus obiecti. Accedebat ad frequentiam insulæ, vicus S. PAVLLI, sic satis copiosus. At, simul Turcæ, *Budam* sub potestatem misere, in solitudinem abire insula coepit; iniuriis certe *Danubii*, eo magis patuit, quo negligentius habebantur aggeres, eluuiionibus oppositi. Itaque, non ædificia modo omnia, pessum iuere; sed maior etiam insulæ pars, abrasa a fluctibus est. Iam, e prisco illo decore, nihil restat amplius, nisi rudera, & nonnullæ ædificiorum parietinæ. In ruinis templi summi, sacellum adhuc videas, iconæ, beatæ MARGARITÆ, conspicuum. Tugurium, quod in insula est, curandis fœniseiis excitatum accepimus. Hæc enim, fœcundissimo gramine luxuriant. Supra templum, passibus plus minus CC. in ipso amnis margine, qui se *Budam* versus porrigit, thermarum scaturigo est, quæ, dum ex flumine ebullire nequit, vaporem tamen eructat calidum, manifesto indicio, venas illic salutes scateræ. Siue autem a Budensibus, siue aliunde, promanent, magnam profecto caloris, tot frigidarum aquarum vim penetrantis, admirationem merentur. Narrant accolæ, flumen, dum totum gelu obriguerit, eo loco, semper hiare, præbereque aquandi commoditatem. Hæc mente recolentibus, inciderunt, quæ alibi PLINIUS (t.): *Quacunque de causa, inquit, permulta in vrbe nostra, iuxtaque urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem nouimus: quæ, si tulisset Achaia, Aegyptus, Asia, aliaque qualibet miraculorum ferax, commendatrixque terra, audita, perlecta, lustrataque haberemus. Ipse certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audiui pariter & vidi.* Infra insulam, coit rursus *Danubius*, vnoque totus aluco recollectus, pergit sinistrorsum, *Budamque* subluit, & vbi hac *Pestum* diremit, monte, vti dictum est, *Gerhardino* repercussus, in patentes campos, liberius euagatur. Nam, etsi ex ea parte, qua Comitatus, *Albensem*, atque *Tolnensem*, ab agris nostris, rescindit, editis riparum cliuis, velut collibus, coercetur, tamen, ex altera parte, qua campos nostros lambit, offendit vbique plana, iisque se insinuat. Vix terrenum relinquit *Pestiense*, paruo, infra mon-

B 3

tem

FFERRARIUS, in, de Rebus Hungarica
Provincia Ordinis Eradicatorum, Par-
tis secundæ, Lib. II. integris Cap.

XXXIV. a pag. 211. vsque ad pag. 382.
quem legisti.
(t.) Lib. VIII. Ep. XX. p. 446. edit. Cellarii.

tem *Gerhardinum*, interuallo, scinditur, partitisque iterum vndis, insulam *Csepel*, longam milliaria circiter quinque, latam, vnum, vbi laxissima est, complectitur. Atque illic, brachio dextro, adluit primo vicum *Tétén*, deinde *Erd*, postea *Érts*, tum *Adonum*; sinistro autem, *Haraszti*, *Taxon*, *Latzházam*, *Dömsödum*, & *Dab*. Eadem hac parte, quia solum demissum stringit, sæpe exundat, agrosque & pacua offundit, tanta amplitudine, vt in maris speciem conuersus videatur. Insulam hanc, a vico eiusdem, primo nominarunt Historici (u.) *Chepeliam*, atque diuæ *Margaritæ*, a templo forte, quod heic virgo regia, condiderat. Nos *Eugeniam* vocabimus, a principe, cui nunc paret. Infra insulam, coadunatur iterum *Danubius*, & dextra ripa, eademque erectiore, præteruchitur vicos *Almás*, *Pentele*, oppidaque *Földvár*, & *Pax*; sinistra vero *Vecse*, *Egyház*, *Darda*, *Sz. Benedek*; vbi *Vajas* emissio, ducit alueum ad *Bodiszlónem*; atque postea, ad *Bajam* deuolutus, hinc *Bácsiensē*, illic *Tollnensē*, prouincias, interfluit. Sed, quoad nostram adluit regionem, includit insulas plures; vnam, contra *Vecse*; alteram, e regione *Földvarii*; tertiam, & plures, ad *Pax*; & ita porro. quæ omnes siluescunt nemoribus, & salicetis, præsertim, vbi *Vajasum* amnis emiserat. Istis locis plurimæ passim, & vberes sunt *Husonum* piscaturæ, maxime contra *Földvár*um.

S. VIII.

Amnes reliqui:

Vajas:

Nunc amnes reliquos videamus, qui perluunt regionem, in his est:
II. *VAIAS*, alueus *Danubii*, quem *Colocsienses* olim, subuehendorum lapidum, & materiæ, exstruendo ibidem templo, necessariæ, manu fecisse creduntur. Egreditur is ex *Danubio*, infra vicum *Lak*, pergitque ad *S. Benedictum*, inde ad *Vszód*, tum ad *Foghró*, indeque, vicis aliis adlâpsus, penes *Bajam*, *Danubio* se rursus intimat. Amœnus est illic, vtriusque fluminis, confluxus. Sæpe tamen, quæ depresso loco sunt, effusis, in hancce partem, aquis, inundantur. Alioquin, piscatio ibidem, & crebra est, & plurimi reditus.

Tibiscus:

III. *TIBISCUS*, accedit Comitatus, ex regione *Szólnokiensē*, rescissisque eius terminis, ab oriente, subluit, nostra hac parte, vicum *Tószög*; deinde, tribus milliariis inferius, *Letske*; ultra, vno milliari, *Alpár*, in eadem ripa; a quo reflexus, ingreditur Comitatum *Csongradiensē*. Ad *Tószögum* insulam efficit, & quod ex altera parte ripis altioribus est, totus in nostram oram incumbit, atque in paludes varias diffunditur. Nam, præter *Tószög*, stagnat etiam supra *Ketske*, & e regione *Alpár*. Alioqui, orgyias passim denas, interdum & plures, altus est, scatetque piscibus maioribus, & minoribus.

Zagyva:

IV. *ZAGYVA*, apud *Neogradienses* editus, fines nostros, dirimit, a *Iazygibus*, & prouincia *Henesiensē*, vbi cum fusius describemus.

2.) Vid. *Istvánffyus* Lib. XIV.

mus. Rigat primo terrenum *Bóldogienſe*, & , vbi a vico progreſſus , *Galgam* riuum accepit , descendit poſt ad terrenum *Szent-Lőrincz-Káta*, inde, *S. Georgium* Phileſtæorum , pergitque eodem *Iazygum* tractu , vsque ad vicum , *Iános-Hidja*, noſtro huic *Comitatui* , accenſum ; & iterum ad *Rékáſum*, vicum itidem Peſtienſem , antequam *Tapione* adaugeatur : tum , ad *Szólnokum* delatus , in *Tibiſcum* elabitur. Non minus vero prouinciam hanc , quam *Iazygum* & *Heueſienſem*, diluuiis vitiat , dum intumefcit. Quia enim præceps e montibus , qui *Heueſienſem*, & *Neogradienſem* , comitatum diſterminant , deiicitur , accipitque ſæuos torrentes , facile ripas ſupergreditur , potiſſimum regione depreſſa. Illud mirere , quod , cum montanis fontibus emanet , non raro tamen , inareſcat penitus , & alucum relinquat ſiticuloſum.

V. GALGA, Hungaris, *Galgavize*, oritur, gemino fonte, altero, ſupra vicum *Cósvár*, altero, ſupra *Bétske*, a quibus per diuerſas valles demanans, coit penes *Püſpök-Hatvan*; factaque illic piſcina, velut ex alio fonte erumpit ruſſus, deſluitque valle continua ad *Tót-Györkum*; inde reflexus in meridiem, emanat in alteram vallem penes *Mátſam*: & quia hic planitiem ampliorem reperit; rigat eandem, crebrisque riuis, ex vtroque latere vallis, admanantibus, augetur. Sed poſtquam ad ſolum mollius deuenerat, ſtagnat latius, præcipue eo tractu, quo a *Domány*, *Afzódum* verſus deuoluitur. Illic enim, terra pingui & concaua, retentus quaſi, & inſorptus, relinquit aquarum partem, & inter lacunas, repens magis, quam deſluens, ducit alueum. Modico quouis imbre ripas excedit, impeditque iter, cœno fere impermeabili. Quapropter, prouinciæ magiſtratus, vti viæ regiæ conſuleret, non alucum modo, ſed etiam lacunas eius, ponte lapideo, longo paſſus circiter quinquaginta, inſtrauit. Factum id eſt, anno vigefimo nono, poſt milleſimum, & ſeptingentefimum. In ripa eius erectiore, dum arena pro cæmento effoderetur, erutæ ſunt vrnæ romanæ, cineribus humanis & oſſiculis, iam putribus, refertæ. Forma erant oblonga, laxa inferne, ſemper tamen, a medio, ad ſummum anguſtiore, ollarum in ſimilitudinem, quæ arcto ſinguntur ore. Vrnæ ipſæ, exciſæ erant, lapidis quadrati ſpecie, longiores, quam latiores, & in ſummo operculatæ. numos quoque argenteos, *Gordiani* potiſſimum, refoſſos tunc, accepimus. Ex quibus facile eſt ad colligendum, Romanos, qui, ſiue *Sicambriam*, ſiue *Transaquincum*, ſiue alias ibidem colonias, habitarunt, ſua, his in partibus, habuiſſe prædia, ſuasque villas, & municipia. Quod ad *Galgam* adtinet, poſtquam ex lacunis emerſit, æqualiori aluco, molam ſubit *Afzodienſem*, diſceditque iterum, lento & torpido lapſu, iuxta vicos *Hévezgyörk*, *Héviz* & *Thuram*, ibidemque, ex valle in campos delatus, ſtringit agros planiores, verſus *Bóldogum* in orientem, poſtea- que infra eundem vicum, fluuio *Zagyva*, miſcetur. Qua demanat, quatuor plus minus, milliarium interuallo, non agros tantum, & vicos

vicos rigat, sed molas etiam, tempore, verno, vel, si cælum sit pluuium, locis compluribus, versat. Melior hoc est

Rákos:

VI. RAKOS, quem vi vocis, Hungarica lingua, a *cancrorum* copia dictum (v.) putares, nisi hac ora, eisdem careret. Paucis enim, & non nisi manu positis falicibus, radicibus autem nullis, nullis item lapidibus, cancrorum amicis receptaculis, interfluit; sed, per aperta, & mollia delabens, illos etiam, quos interdum a *Danubio* mutuatur, suffocat, aut remittit. Rectius, mea opinione, nuncupatur, a voce Sarmatica, *Rákos*, quod concilium, & annua comitia significat. Nam, ita reor, morem campestrium comitiorum, a Sarmatis (x.) accepisse Hungaros. Ergo, quia riuulus hicce, comitiis Hungaricis innotuit, dubium non est, quin hic ab illis, non illa ab hoc, nomen sumpserint; tametsi post BONFINIVM, & ISTVÁNFYVS, campos *Rákossos*, disserte ab eodem riuo adpellatos existimarit. Sic enim iste (y.): *Quum, inquit, ad campos Pestanos, qui Rákossii, a præterfluente eius nominis riuo, adpellantur, indicta essent, frequentes e Pannonia, & Illyrico, Proceres conuenere. Oritur riuus, fonte humili, supra vicum Gödölö, in vallicula, sub vineis eiusdem vici. Hinc, vber satis, arguto susurro, vicum præterfluit, & vbi eadem valle, passus circiter bis mille, in meridiem processerat, ibidem vico, quem Isaszeg adpellant, aduolutus, alueum, vna cum valle, versus occidentem flectit, dum molis Isaszegensibus, & Péczelyensibus adfundatur, easque non tam vbertate aquarum, quam coactus aggere, & ex piscina demissus, urgeat. Ampla enim piscina illic colligitur, subsitarum molarum commodo. A Péczelyo, eodem tractu, pergit ad Csábam, Slauorum coloniam, vbi molis vicissim inducitur. Non minus, & dum ad Keresztúrum venit, molarum utilitate, commendatur. Infra eum vicum, laxatur iam sensim vallis, planitieque interiecta, dilatatur cliuos, dimidii miliaris amplitudine. Atque his iisdem campis, comitia celebrari olim sueuerunt. Quoties namque, proceres regni coire ad concilium iubebantur, heic congregati, castra circa Rákossium ponebant, armatique ex stapede, agitabant consilia. Pro regis tabernaculo, delectus erat tumulus, qui adhuc ibidem, ripæ fluuioli dextræ supereminet; reliquis tentoriorum vestigiis, erecto hic, depresso alibi, solo, adparentibus. Manat amniculus, trium miliarium anfractu.*

campus
riuo cognominis.

VII.

- v.) Ita BONFINIVS Decade II. Lib. III. p. 215, 48. Consulto addimus, *hac ora*, Nam, vbi a prima scaturigine, per agrum *Gödölöienssem*, & *Isa-Szöghienssem*, defluit, caneros alit, optimi saporis, non modo Danubianis præferendos; sed iis etiam, qui e riuis montanarum partium adferuntur, comparandos. Postquam autem, campestri se regioni insinuauit, cœpit-

que restagnare, cancrorum prorsus impatiens est.

- x.) Notum est Slauorum prouerbium: *Po Rákossi maudri Péni*, id est: *sero sapiunt Phryges*.

- y.) Lib. VIII. 110, 49. Non id vult historicus, quasi campi *Rákos* omnes, proprii sint *Pestienis*; sed, quod ex eius vrbis vicinitate, ita tunc adpellabantur.

VII. *Tapjo*, seu *Tapju*, fluuiolus, priori suppar. Oritur in *Tapju*: prædio *Lotsód*, supra vicum *Sily*. Hunc, vbi præteriit, pergit orientem versus, penes *Ságum*, *Betskam*, & *S. Martini* vicum. quorum singulos, sinistra ripa excipit. Tum, pressius in æstiuum orientem, incuruatur, manatque eadem plaga, per complura prædia, donec fluuiio *Zagyua* commisceatur.

VIII. Sunt, & plures riuuli, crebris passim fontibus editi, iis *riuuli alii*: præcipue partibus, quæ siluis insidentur. quorum tamen, nec nomen certum, est nec gloria. Maioris sunt pretii salutare aquæ. In primis *aqua salu-* celebrantur fontes *Budenses*. Differemus de his fusius, circa *Budam*. *tates*: Nunc dixisse suffecerit, oram, nusquam aliam exundantiorem aquarum *Budenses* salutarium, quam quæ *Buda* circumscita est. Nam, non calidis tantum *calida*. adfluit, sed fontibus etiam aliis medicatis. Videbimus, complures riuulos ad *Budam* calore, atque sapore salutari. Sed & vniuersi montes *Pilisienses*, scatent venis salubribus, præcipue ex ea parte, qua *Danubio* subluuntur.

§. IX.

Aeris, tota-prouincia, mira diuersitas est. Nam, qua monti- *Aeris diuer-* bus, & siluis exasperatur, cælum habet, hieme frigidum; *sitas*: æstatis contra, clementiam, prorsus singularem. Semper enim hic mouetur aer, frequentioresque auras, quam ventos habet. Hinc viuidi incolæ, pectore firmo, mente alacri, & quum alibi *Hun-* *garia*, *Germanis* mors est, heic vita est. Regionis, porro, forma pul- *regionis ha-* cherrima. Imaginare hortum aliquem immensum, & qualem sola na- *bitus*: tura poterit effingere. Lata & diffusa planities, qua Danubium im- *montanus*: mittit, montibus præcingitur, quorum summitates, procera & opa- *campestris*. ca nemora, inferne vitem, & arbores fatiuas, habent. Contra, quæ in late patentibus campos exeunt, æquoris referunt speciem. Hic vero sæuiore hiemis, & æstatis sunt vicissitudines. Nam, vti bruma, vltra modum inclemens quandoque est, & ventis infesta; ita, succedunt, non raro, æstates torridæ, regioni propemodum intolerabiles, rei autem rusticæ etiam perniciosæ. In primis, culices damnaueris, hominibus non minus, quam pecudi, graues. Mugire armenta coguntur, morsuum impatientia. Adde, quod dies feruentissimos, noctes plerumque excipiunt, vltra, quam pro æstatis temperamento, frigidæ. quod vnum, iniquissime ferunt peregrini. Quin, & salubrium aquarum inopia, campestri illo æquore, laborat regio. Nempe:

Non omnis fert omnia tellus.

§. X.

Vitem, montana ora, benigne fouet. Vtrumque, rubellum, *Vitis gene-* & album genus: illud tamen copiosius proficit. Terræ re- *ra*: solutæ, permistæque sabulo, hoc esse ingenium, aiunt, vt

vitem, gratius admittat rubram; quamvis, neque albulam reformidet. Pinguis enim est, & leui motu subacta, racemis luxuriat. Vuarum grana, acinis turgescunt, maiusculis, & pellucidis. Fama est, MAT-
an a Mat-
thia Corni-
no, vel
Turcis, in-
uenta? THIAM Coruinum, ex *Campania*, vites, agro *Budensi*, intulisse: vnde
colenda-
rum vinea-
rum ratio: vini sit orta similitudo. Alii, barbaris id gloriæ tribuunt, quasi
vini inge-
nium. qui, ex *Bosnia*, id seminium huc traduxerint. Neutrum definimus;
 tamen, ea prouidentia, *Coruino*, meliori iure possit adtribui, cum
 constet, *Turcas*, ad escam vitem colere, non ad potum. Plantatio
 fit per sulcos, viuiradice; & taleis: quamvis posterior modus sit cre-
 brior: multo tamen melius figit radices, quod superiori anno recur-
 uum, in arcu ocepit radicari: idemque rescissum dein, melius so-
 lo consuecit, si transferatur. Putatione, ad oculum submittitur vi-
 tis capitata, nisi iam submissa erat ad arcum, seu viuiradicem;
 talis enim, ternis, quaternisue gemmis, submittitur. Neque peda-
 menti magnum studium est. Videas puluinis, botros impendere; le-
 uis ridica, neque ea singulis vitibus, adpangitur. Vindemia, diuer-
 sitate soli metienda est. Quæ soluta, & molli humo profertur, vi-
 num gignit, vnius vix anni ætatem laturum. Perennius est, quod
 solidiori terra procreatur. Huius generis, quinquennale, quin vetu-
 stius etiam, bibunt *Budenses*.

S. XI.

Res fru-
mentaria:

FRumentum, non vno vbiuis modo proficit. Multa sunt ter-
 reno rudi, fabuloso, quæ nec semina benigne patiuntur, nec
 pascuis apta sunt; præsertim, dum feruidiori sole accensa, exu-
 runtur, & terra emoriente, sterilescent. Qua feracior est agri posi-
 tio, sementem reddit egregio fœnore. Illud culpaueris, quod, qua
 fœcundissimus ager est, operas requirat plures. Senos boues, iungas
 oportet, si pinguem, & quasi bituminosum agrum velis frangere.
 Huc vero, quam validis opus sit aratris, facile intelligunt, rei ru-
 sticæ periti. Sunt tamen, qui leui opera subiguntur. Itaque, fru-
 menti etiam variat qualitas. Nobilius ferunt campi, præsertim, qui
 solo pullo, & fluminibus, Danubio maxime, vicini sunt. Alioqui,
 & per campos, præcipue inter siluas, triticum anno altero, tertioque
 consitum, fit siligo. Hac enim parte regionis, maxime conualescit,
 ideoque frequentissime feritur. Nec deficit hordeum, auenæque, &
 id genus pabulum; at leguminum gloria, tenuis est. Milium
 passim obseruaueris luxuriare. Nam, hoc genus seminis, leuissima in-
 spersum cura, inualescit. Messes, regio tota, longas habet; quandoque
 operarum inopia; non raro, iniuria quoque tempestatis. Ventis in
 primis, maturæ segeti sunt noxii, si incidunt; conquassatis enim ari-
 stis, elidunt grana, vt nihil messori supersit, quam stipula. Tritu-
ritus tritu-
randi. randi, equorum opera, modus, heic in primis inualuit. quem, qui
 non viderunt, vix possunt animo concipere. Fit horreum, aperta
 area.

area. Huc, in æceruos frumentum, sub dio, congeritur. Ergo, apricis solibus, opus adgrediuntur, quod demum totis noctibus feruet. Insternunt frugibus aream, quam possunt, densissime. His, coniugatos equos inducunt, quos, stans in medio rector, nunc voce, nunc flagri strepitu, impellit in gyrum, dum conteratur substrata seges. Inuertitur demum puluinus, & eadem denuo opera, deterritur. Cum satis esse putant, excutiant stramen, & negligentissime coaceruant; deinde, colligunt granum, & cum est opportunum, ventillant. Vidi, risisse externos triturae genus, & exhorruisse, cum aduerterent, & aluum, & vesicam, inter operas, exonerare iumentum. Qua illi quidem auersatione prodiderunt, non delicatam modo indolem; sed ignorationem quoque triturae, gentium orientalium. quæ nostra regione obtinet hodieque.

§. XII.

Satiuarum arborum foecunditas, quam copia, maior est. Sunt quidem pyrorum, malorumque multa genera, sed non tanta varietate, qualem alibi vidimus. Nequiuerunt enim inferri tot species, regioni adhuc desolatae. Ante quam pessum iisset provincia, nihil pomariis, ad oppida & vicos, erat frequentius. Immo; siluas propemodum conferebant, arboribus fructiferis, prisca illi homines. Vidimus aliquando, insulas, luxuriantes fructuum vbertate, sed ita horridas dumis, ut vix adiri potuerint. quod indicio erat, pomaria illic habuisse olim *Hungaros*. In primis, *Wissegradensem* oram, fauise pomonæ, oportuit. Omnis enim ea ripa, quæ ultra vicum, in occidentem recedit, veterrimarum arborum, truncos partim, partim stolones, ex imis radicibus pullulantes, ostendebat, cum hac, semel atque iterum, nauigassemus. Sub barbaris, vix vlla satiuarum arborum cura fuit. Quid, quod repetitis toties urbium obsidionibus, non potuerit, etiam a nostro milite, arboribus parci. Fallor? an relatum accepi, magistratus provinciae, edixisse, colonias hinc ponentibus, uti, qui agri aliquem modum, rusticationi idoneum, ab heris acceperint, certum, satiuarum arborum, numerum depangerent. Quæ diligentia, si inualuerit, non est dubitandum, quin breui, omni fructuum genere, redundaturus sit Comitatus. Si enim dicendum, quod res est, segnius, in hac rusticationis parte, elaboratum est adhuc. Quod, quam sit, non heris modo, sed toti etiam provinciae, damnosum, nihil adinet monere. Ceteroquin, haud ita inops est fructuum regio, quin habeat, quo gloriatur. Magna passim malorum laus est. In prunis serendis, plus operæ collocatur a rusticis. His enim, vilissimi quilibet horti, siluescunt. Persica, vineas ex more, interslinguunt, sicuti & nuces. Peponum, grande ubique incrementum, gustus gratus, & multa laus est. Utroque autem genere proficiunt, *Italico*, & *Græco*. Adfirmarunt nobis, qui non viderunt modo, sed ederunt

*Pomaria
rariora,
cui?*

*magistra-
tum in
eum rem,
providen-
tia:*

*peponum
laus.*

etiam, in agro *Podmanicziano*, ad eam molem profecisse, annis superioribus, ut sesquipedem, & amplius, longitudine, pedem vnum, crassitie adæquarit, cetera saporis probissimi.

§. XIII.

Res pecu-
aria;

aria eius
genera:

armentarii
qualis:

equorum
indoles:

oues, qua-
les:

suillum ge-
nus:

Fœcunda armentorum, campestris regio est, proficitque omni pecu- dis genere. Perennat id in desertis, æstate pabula, hieme sta- bulationes, sequutum. Neque enim alius vastarum solitudi- num, *predia* vocant, usus est. Inerrant autem pascuis armenta, pro- ut pabula vocant. Itaque, locum, ubi ea vesper deprehendit, pro stabulo habent; perguntque iterum illucescente die, qua intemerata adhuc sunt gramina. Sunt autem, trium generum, Pestien- sis agri, armenta; domesticum illud, quod diebus singulis, vicos subit, & *Csorda* adpellatur; campestre, ubi educatur pecus, *Gulya* nostris di- ctum; denique, ad saginam destinatum, quod *Göbölly* vocant, ubi iuuen- cos, adultosque boues, habent, & cum profecerunt, ad mer- catus inde propellunt. Qui, duo hæc genera consectantur, armentarii, *Gulyás* eis, & *Göböllys*, illi *Csordás*, nomen est. Durum hi, & extra modum agreste vitæ genus degunt. Nempe, quidquid ad escam & po- tum pertinet, asinino penu, secum deferunt, promuntque, cum, aut esuries stimulat, aut sitis. Veste vtuntur pellicea, sed cruda, & præter modum villosa, quam *Bunda* dicunt. hanc, si frigeat, fouendo corpori admouent, sin caleat, aut depluat, obuertunt aeri. Sed pedes etiam, crudo perone, induunt. *Satyros* diceres, non homines, ita sunt culti inso- lenter. Sed, ista herilia fere armenta fuere; rusticis, paruus admodum pascuorum modus est. Semina, armentorum specie, ab aliis, quæis regio proficit, non differunt; sed pari colore, forma, nunc maiore, exiliore iterum, distinguuntur. Id, de equis pariter, & de bobus, di- xerim. Equorum custodes, suppres sunt armentariis, quandoque etiam austeriores, & ad omnem facti nequitiam. Sunt autem agri *Pestien- sis* equi, prorsus Hungaricæ indolis; hoc est, cum decore, graciles, venuste proceri, & pernices. Ouium genus, quod Hunga- ricum dicimus, heic etiam obtinuit; tamen nec Germanici desint, Bo- hemicique greges, in siluis, & circa montes, quibus in primis gau- dent. Ibidem, & suillum pecus habetur lautius. Qui enim porci in campis sunt, & circa riuos, minori, & copia, & incremento, edu- cantur. Ad Danubium genus illud, de quo apud *Simigienses* dice- mus, grandibus, sed flaccidis auribus, inualuit. Frequens, in pri- mis est in tractu *Colocsen- si*, & qua est solum pinguius, coenosumque, Hungaris *Sárköz*.

§. XIV.

Venationis
modus:

Venatio, pro possessorum arbitrio, nunc libera est, nunc veti- ta. Ea sclopis fit, & canibus: retia enim, & insidiarum spe- cies aliæ, ignorantur adhuc. Neque iam sunt, copia tanta, feræ,

feræ, quanta olim videbantur. Nam, vbi gregatim, cerui damæque inerrabant, nunc, ne vestigia quidem facile notaris. Inopiam, libertas venatus fecit. Nihil de viris nobilibus dicam, ad quos venandi iura, lege publica adtiuent; hibernantium & æstiuantium militum licentia, propemodum omne ferarum seminium, exhaustit. Accedebat, rusticorum incontinentia. quorum non pauci, cum stiuam decuisset sequi, aut obseruare armenta; feris insidiari, & earum subidere lustra, didicerant. Etsi enim, nec antiquis temporibus, prohibebatur venatio, conseruari tamen potuit genus, venatoribus, neque tam frequentibus, neque, tam auaris. Adeo, ætas nostra, ab antiqua illa, ablusit. Vnica lepusculorum propago, quod fœcunda est, famam pristinatorum venatuum, quomodocunque tuetur: reliqua sunt rariora genera, & non nisi abstrusioribus montibus, & siluis, desidentia. In his, ceruos, damas, aprosque obserues. Profecto, nupera lege, qua suus venationibus modus positus est, vix quidquam perferri potuit, in hanc rem, commodius. Iam enim aduertat, pullulare iterum, feram illam progeniem. Auium maior copia est, præsertim in campis, & circa flumina. Tanta, circum *Tibisci* & *Danubii* eluuiiones, lacunasque, & paludes, hinc atque inde, anserum & anatum, rusticularum item & fulicarum, ficedularumque, frequentia est, vt, tametsi myriada propemodum ouorum, nidis demant rustici, ieiunium *quadragesimale*, toleraturi; tamen, pullitium, in annos singulos, edant fere infinitum. Rariores sunt phasiani, eodem illo maleficio, quod diximus, venatus, & aucupii liberi, ad paucitatem redacti. Nam antea, per dumos, *Danubio* irriguos, more familiarium gallinarum, nidificabant. *Perdices*, & *Attagines*, haud temere hodieque desideraueris. Relatum accepimus; perdicum, sæpe duodecim millia, *Budam* adlata, & venum exposita olim fuisse. quod iam non disputamus; sit fides penes auctorem. Neque deficient *Tarde*, & *Tetraones*; *Gruibus* autem segetes passim opplentur. Foetificant *Cigni* quoque, egregio prouentu, innatantque passim, per stagna, & paludes, *Danubio* vicinas. quarum pelle, nihil salubrius, meliusque, subducendis tunicis penitioribus, credunt agrestes. Vt iam *Gauias*, albas, & cinereas, taceamus. Quidquid auium aquaticarum adnotauit *MARSIGLIUS* (2.), noster id alit *Danubius*. Id mirere, non delectari aucupiis incolas, in tanta auium copia: Sclopis vtuntur, si quid deiiciendum putant. Rustici quandoque, virgas depangunt viscetas, ad fontes, & riuos, vbi norunt ingruere turtures, palumbesque.

auium copia

aucupii neglectus.

§. XV.

Piscaturas præbent, *Tibiscus* & *Danubius*. Circa hunc, casas passim videas piscatorum: qui statis anni temporibus, *Antacæos*, grande illud piscis genus, quod vulgo *Hufones*, nominamus,

Piscatura ratio:

antacæi

C 3

in-

intertipiunt. Augustali munere, olim, ANDREAS I. Henrico III. Imperatori, idem istud piscis genus miserat. Ad *explendam*, inquit BONFINIVS (a.) *Alemannorum inedia*, quinquaginta piscium corpora, insana magnitudinis, quos Husones adpellant, item multa, lardi, pecorum, vini & frumenti copia, gratuito ad Imperatorem missa. Itaque, vetus hac, in prouincia nostra, captura est. Nam, sicuti vicina regioni nostræ, Germanorum fuisse castra certum est; ita, non ambigimus, quin illinc imminens hosti rex, piscaturam eam, nostra regione, institui curarit. Neque desit adhuc, fructuosissimum capturæ genus. Centenarios vndenos æquauerunt, quos ætate nostra, captos meminimus. *reliqua genera:* Obseruabimus piscationis loca, vbi ad vicos, & vrbes, peruenerimus. Ad reliquos pisces, quod adtinet, sturiones puta, syluros, luciopercas, cyprinos, lupos, ceteros, horum, neque modum adtinet, neque pretium recensere (b.). Variant autem singula genera, proannorum diuersitate. Interdum adfluunt, & iterum deficiunt. qua re fit, vt, non iidem perpetuo sint piscationis redditus. Multum sæpe, impensæ sit laborisque, fructu aut nullo, aut tenui; sed iterum, vnus alterue iactus, plures occupat (c.) antacæos. Eiusmodi tempore, quod piscibus frequens est, florenis singulis, centenos quoque redimas carpiones. Nimirum, pretio, piscatores, nunc maiori, nunc minori, prout fert licitatio, iactum assimant; ea tamen lege, vt, quod præter antacæos concludatur, cedat licenti. Itaque, ære vilissimo, ducentenis plures, sturiones, carpiones, & lucii, non census reliquis vulgaribus, haud raro redimuntur: interdum tamen, vix vnus alterue gobius, aut alburnus. id enim, fortunæ, non laboris est. Testudines, pæciliates, seu flutas, exhibent lacus, paludesque, copia itidem impari. Nam, si annus incidat siticulosior, parciore seminio foetificant; quandoque prorsus, *fluta* in primis, videntur deficere: non, quod reuera desinant; sed, quod profundo limo se condant, emerfuri iterum, vbi restagnare paludes inceperint. *pisces fossiles.* Ille piscis mos, non satis aduersus, prodigii suspensionem iniecit, etiam rerum gnaris. Leui enim motu, reiectus limus, pisces dedit *fossiles*. qua de re albi,

S. XVI.

Metalla:

Non defuerunt, qui fodinas instituerent, in monte, vti dictum est, *Pilisio*. Adparent vsque huc, scrobes, putei, & cuniculi, aliarumque eius generis, officinarum vestigia. quæ nuper, vir quidam, alioqui rei metallicæ gnarus, post ingentes labores, atque impensas, deferere coactus est. Neque desunt suffossiones

agre-

a.) Digna lectu historia est, Decade ii. Lib. ii. p. 200, 50.

b.) Integro eos Tomo iv. Operis *Danubialis*, MARSIGLIUS recenset, quem consulat, qui potest, oculos, piscium iconibus, scite factis, passurus: cer-

te, aliud operæ pretium, vix referet. c.) Omnem hunc piscationis modum, fulte expromimus, Tractatu peculiari: *De Re Rustica Hungaria*, Part. iii. De occupationibus Rei Rustica incundis, Cap. iii.

agrestium, thesauros vestigantium. Nihil enim accolis familiarius est, quam terram, ligonibus isthic fatigare; nescio, qua thesaurorum præconceptâ opinione, immo confidentia. Alioqui, non caret mons ^{antra} idem, specubus, haud plane vulgaribus. Est supra oppidum *S. Andree*, antrum, latomiarum similitudine, rupi impressum. A Turcis excisum credunt multi, saxorum causa. Hodie, greges ouium *Rascianorum* accipit, si quid trepidæ immineat tempestatis. Alioquin, ^{lapides, adificiis idonei} saxa, siue instruendis, siue ornandis ædibus, vix alibi repereris commodiora, quam isto tractu. Passim enim campis, atque montibus, eruuntur lapides, albuli, sicci, & patientes operarum. ostenduntur ea omnia, suis locis.

§. XVII.

Herbarum & fruticum, quæ ad victum pertinent, in campis, ^{Herba & frutices:} tanta copia est, quantam in hortis alibi vix conspicias. *Asparagus*, quem montana pars regni, ne tolerat quidem, licet magno studio excolatur, heic sine cultura, quouis fere campestri tractu, reperitur. Budam & Pestum, tanta crassitudine infertur, vt hortensi conferri posse, videatur. qui, quod ita proficit, pretio caret, & vilissime venundatur. Numo vno, plus heic emas, quam vicenis alibi. Salubrium herbarum, fruticum, radicum, & copia, & varietas, propemodum inexplicabilis, tota regione gignitur. Non putamus necessum esse, catalogum exhibere, qui iam occurrit alibi. Illud certum est, vix vllam rerum, ad faciendam medicinam ^{materia medica.} adtinentium, ora hac nostra, desiderari. *Regnum Minerale*, aquas sufficit medicatas, vti magna copia, & diuersitate, ita qualitate non vna. *Vegetabile*, luxuriat, nullo non genere, quod inferri solet, pharmacæuticis officinis. Denique, *Animale regnum*, ita comparatum est, vt, præter Indiarum, & Aegypti portenta, vix quidquam possis desiderare. Ergo, ne hic quidem medicalstri absunt, quandoque ad stuporem felices. Eam artem, vilissimus quisque olitor, armentarius (c.) opilio, & quod non genus aliud, sibi facit propriam. Dixisse suffecerit: situm, & opportunitatem, *Comitatum* horum, si ante ferri reliquis nequeat, nulli esse secundam. quod, non eo dictum volumus, vt laudibus oneremus prouinciam; sed ne sileamus, quod dicendum ex vero est.

PAR-

1.) Gignitur heic genus quoddam herbarum, quod Hungaris, *Ezer-já-já*, nominatur. Efflorescit colore, ex rubro violaceo, cuius apex, vix per noctem

durans, decedit. Habet vim, pecus curandi; quapropter, misce a bulcicis ad medicinam adhibetur.

PARTIS GENERALIS MEMBRVM POLITICVM

DE

*Incolis, & Magistratibus Comitatum, Pest,
Pilis, & Solth.*

S Y N O P S I S.

Prisci, regionis, incole: eorum conuersiones: Hungari, quando illapsi? §. I.

Hungarorum fata: lingua & mores: nobilium indoles. §. II.

Germanorum diuersitas: ingenium. §. III.

Slauī, qui? eorum occupationes: mores & indoles. §. IV.

Dalmatarum, & Thracum: lingua: instituta. §. V.

Nobiles prisci, pauci superant:

eius rei causa: qui hodie rerum potiantur? §. VI.

Magistratus prouinciæ, olim penes reges erat: Supremo- rum Comitum primus: Franciscus Veselényi: Paulus Eszterházy: Nicolaus Pálffy. §. VII.

FRANCISCVS STEPHANVS, Lotharingia & Barri Dux: diploma Caesaris. §. VIII.

Prouincialium congratulationes: Regis ad eos litteræ. §. IX.

§. I.

Prisci, regionis incolæ:

eorum conuersiones:

On est opus, priscos prouinciæ incolas, operosius indagare. Diximus de iis sæpius. Iam, recognouisse isthic sufficiat; quemadmodum Comitatus nostri, cis, & ultra Danubium, siti sunt; ita illi quidem regioni, antiquis temporibus, Pannonēs, citeriori huic, Lazyges Metanastas, dominatos fuisse. Et Pannonēs quidem, Romani; hos Gothi; istos Hunni; Hunnos iterum Gothi, subegerunt:

dum emigrantibus, qui successerant, Longobardis, Auares subirent; atque Maharensibus profligatis, Hungari, sæuum genus, donec sensim mitesceret, istis regionibus potirentur. Hæ, vltioris plagæ conuersiones fuerunt. Lazyges citeriores, tametsi post Dacos victos, late coloniis deductis, Romani veteres insederunt; Lazyges tamen, nisi limi-

limitaneos, non potuerunt sub potestatem mittere, ob vagas & incertas sedes. Posteriori ætate, multa cum iis, Imperatoribus Constantinopolitanis, fuit dimicatio, quando, vel *Quadorum*, & *Marcomannorum* signa sequuti, infestabant, vltiore ripa, Romanos; vel suis ipsorum auspiciis, prædas, in latino solo, agebant. Nondum prorsus exinaniti fuerunt, cum ATTILA, flagellum illud orbis, post reges Hunnorum alios, regionem peruaderet, faceretque sibi obnoxiam; quinimmo, regiam quoque, in *Metanastarum* campis, poneret. Dignus lectu est, OTROKOCSEVS (a.), diligentissimus, originum Hungaricarum scriptor, qui de regiæ ATTILAE situ, præeunte PRISCO RHETORE, egregie commentatus est. Post occasum *Attila*, illic quidem *Gothi*, hinc *Lazges*, fortunam hucusque *Hunnorum* sequuti, caput extulere: dum adessent *Hunno-Auares*, regione, vtraque *Danubii* ripa, potiti. Hos, vbi subegit CAROLVS M. pessum ire visa est *Auarum* respublica, nisi eam *Hungari*, ante illapsi, exciti autem postea, ab ARNVLPHO, iure quasi postliminii, instaurauissent. Iam tum vero, CAROLI M. temporibus, prouidentia Cæsaris, Christiana religio, passim in gente barbara, propagabatur. regionem *Germanis*, iuxta & *Abaribus*, mixtim habitantibus. Deinde *Hungari*, diu aucti religionem Christianam, dederunt per Europam interiorem, permultum cladium, dum mitigarentur vltimo, subirentque CHRISTI iugum, eo mansuetius, quo dux & auctor iis contigit pientior. GEYSA is fuit, S. STEPHANI pater. quem nunc nominauisse sufficiat. Ab eius ætate, prouincias hæc, flos gentis Hungaricæ incoluit, vsque ad *Tartarica*, & postea *Mohácsiana* cladis, tempora. Tunc vero, LVDOVICO II. indigno casu sublato, regnoque, inter IOHANNEM & FERDINANDVM, diuiso, Turcæ late, regionem, occupatam, libere quidem plebi *Hungarica*, habitandam excolendamque, permiserunt; sed, quod primo illo impetu, agrestes, non minus, quam nobiles, partim ferro deleti, partim translati sunt aliorum, regiuncula exinanita incolis, annis CLX. gemuit sub iugo Turcico; fieri aliter haud potuit, quam, vt post exturbatos Turcas, nouæ colonix prouinciam excolerent. Itaque, *Slavi* primum, *Sueni* & *Francones* postea, tunc collecti passim *Hungari*, aduenerunt. Hæc est ratio, cur *Hungarica* vicorum nomina, in Germanica, aut Slauonica abierint. *Rastiani*, iam tum SIGISMUNDO imperante, occupauerunt insulas. id quod propterea adponimus, vt luculentior fiat, earum historia. Sed videamus, singularum nationum, quæ iam prouinciam colunt, mores & indolem.

Hungari,
quando illapsi?

S. II.

HUNGARI, reliquæ sunt, gentis olim pessundatæ, sed fere collectæ aliunde. Nam, ex teterrima illa clade *Mohácsiensis*, pauci superauere. Et fuissent licet plurimi, non potuerunt ta-

Hungarorum fata:

TOM. III.

D

men

a.) Parte I. Cap. IV. §. 1. seqq.

lingua &
mores:

men non, tot acceptis, illatisque cladibus, vltra modum adteri. Linguae dialecto paullo sunt duriores, quam quae trans Tibiscum obtinet, & trans Danubium. quod non vno exemplo doceremus, si id interesset lectorum. Nec industria, cum gente reliqua, poterunt comparari. Nam, quem a maioribus acceperunt, viuendi modum, eum retinent; distinguere temporum vices, & decori leges, fere ignorantes. Alioqui, contenti paruo, diuitiis non inhiant, satis habentes, si tantum adsit, quantum vitae sustentandae, pendendis tributis, & alendo militi, sufficiat. Pecorum educatione, quod ita fert regionis indoles, quibus modus est, maxime oblectantur. Qua ex re, aliqui, modici tamen, fiunt redditus. Hospitalitati student, patrio more. Accipiunt scilicet viatores, vbi desunt tabernae diuersoriae, & lubenter, & liberaliter. Non est pridem, cum, quos in hospitium admiserunt, his pedes ante abluerent, quam se in somnum darent. quem iam ritum, siue delicatius seculum, siue causae aliae, antiquasse videntur. Amant societatem adhuc, & concordiam, neque laceffunt quemquam, nisi prouocati. Religionis, in qua nati sunt, tenaces adeo vidimus, vt, & in connubiis, & in cura liberorum, ei constanter inhaerint. In litteras haud incumbunt, nisi qui sunt erectioris animi, legendi, scribendique gratia. Agrestium hi mores fuere. Nobiles, excelsi sunt animo, & prisca decoris studiosissimo. Olim, cum Turcis immixti degebant, multae & hi austeritatis fuere: quam pulchre iam permutant, cum seculi elegantia. Enim vero, non aedificant modo fastose, sed viuunt etiam laute, & pro facultatum modo, amiciuntur decore. Venatum, in praecipuis exercitiis habent, tamquam simulacrum bellicae virtutis. ceterum, rei familiaris egregie sunt curiosi.

nobilium
indoles.

§. III.

Germanorum
diuersitas:

ingenium.

GERMANORVM, magna est diuersitas. Nam, quot sunt familiae, tot differunt patriis. Alios *Austria*, *Tyrolis* & *Styria*, alios submisit *Francia*, *Sueuia* item, *Rhenique* regio. Sunt, qui rude, ex militia, donati, confederunt, agriculturæ, & rei familiari dediti. Nusquam hi magis proficiunt; neque enim morbis, quos accusant exteri, obnoxii sunt, & vitam ducunt, sic satis commodam, cum laborum, expensarumque foenore. Præter agri, vinearumque studium, quæstus aliquid rustici facere sunt adsueta: quibus quidem curis, pulchre conualescunt. Addiscunt *Slauicam* non minus, quam *Hungaricam* linguam; matrimoniis tamen, cum neutris facile, nisi postulante necessitate, miscuntur. Liberi eorum, in *Hungaria* se natos gaudent: suosque, parentum natalibus, longe præferunt. Ergo, linguas, cultum, moresque regni vernaculos, læti amplectuntur; nisi, quod sit, arceantur a parentibus. Alioqui, vestitus, qui in *Austria*, heic etiam obtinuit. Mixto enim, ex Germano & Hungarico, habitu, amiciuntur. Sed hospitalitatem metiuntur vtilitate; quod Hungaros

garos etiam alienat, a laudatissimo maiorum suorum ritu. Eum illi morem, secum, ex patria adtulerunt, ideoque auaritiæ, atque inhumanitatis, a suis quoque, in primis, qui diuersoriis præsumunt, accusantur. Ceteroquin, viuunt legibus, & consuetudinibus regni, conformiter: quippe qui, vehementer adfectent bonorum ciuium nomen. Si quas, de *Germanis*, querelas, quæ in vulgo, & frequentes sunt, & quandoque inhumanæ, audiunt; has, extra modum exaggerant: gloriam, ea re, aucupantes apud *Hungaros*.

§. IV.

SLAVI, consimili disparitate, ex aquilonaribus regni partibus, confluerunt. Itaque, sicuti pro diuersitate Comitatum, vnde profecti sunt, variant; ita singuli suum, quem adtulerunt modum viuendi, loquendique, sectantur, & aliis aliæ, argutius verba faciunt. *Germanis* non cedunt solertia, vtilitate omnibus, etiam *Hungaris*, fatentibus heris ipsis, anteponuntur. Sunt, qui præter agriculturam, boario mercatu, lucelli quidpiam capiunt. id quod, *Hungarorum* faciunt imitatione. Par est, & domuum, & vestium ratio. *Hungaros* certe, quam *Germanos*, diligunt magis; quorum lingua, multi, tamquam vernacula, vtuntur. Et, quia pluribus in locis, mixtim, cum *Hungaris*, habitant, nubunt etiam promiscue, & liberos, vtriusque linguæ dialecto, adsuæ faciunt. Ob eamque rationem, hinc *Hungari*, illinc suam *Slavi*, dediscunt, & quæ præualet, colloquiis adhibent. Fœcunditate generis, antecellunt *Hungaris*, atque, vbi semel posuere sedes, ita breui inualescunt, vt sementis ritu, satos, non natos crederes. Coloniae, ante hos viginti, aut triginta annos, positæ, ita iam domestica pube increuerunt, vt nouas iterum colonias, tamquam apes examina, possint deducere. Quidquid eius sit; amant heri *Slavos*, vndecunque confluentes: quod, & solerter, atque opinione celerius, instruunt vicos, & agricolationi, magna virium contentione, vacant. Vafritiem in iis *Hungari* damnant; nos animorum illam mobilitatem, qua fit, vt lubenter sedes nouas quærunt. Alioquin, & hisce oris, natura sunt hilares, solentque operi rustico, inter choreas & cantus, vacare. Ebrios diceres, ita illi, & tunc lætum quidpiam modulantur, cum maxima industria, in opus incumbunt. Nuptias agunt, magna hilaritate; funera contra, cum planctibus, vltra modum sonoris. Paucis: retinent morem patrium, dum possunt.

Slavi, qui?

eorum occupationes:

mores & indoles.

§. V.

DALMATARVM etiam, non plane nulla colonia est. Cum *Thracibus*, & *Bulgaris*, huc primùm delati, diu, ritu græco vivebant. deinde, *Romano-Catholicis* reduniti, iam religionem eam

Dalmatarum, & Thracum:

profitentur quidem, sed agunt tamen moribus *Rascianorum*. *Lingua* etiam, multis modis, eis est similis. *Dalmata*, scilicet *Carni*, *Croata*, *Seruii*, quos & *Rascianos* dicunt, *Slavi*, *Bohemi*, *Poloni*, *Russi*, & *Tartarorum* pars quædam, non sermone, sed dialecto, differunt. *Leui*, hi nostri, opera, & sparsim, domos ædificant; habitacula non maiora faciunt, quam quæ exiguum spatium, furno, & binis scamnis, intermittant. Iisdem insident interdium, noctu incubant. Socordiam gentis damnant, qui eam experimento cognorunt. Solum, quod etsi optimum tenent, negligunt tamen prorsus, quasi tributariam haberent naturam, quæ id, quod satis ad vitam est, cogatur sufficere. Certe, non excolunt magis, quam quod vitæ, cum molestia, ducentæ, sufficiat. Idcirco, haud magni habentur ab heris: quippe quos, in fucorum numero censent, qui sunt, frugibus consumendis nati. Par & *Thracum*, quos *Rascianos* vocamus, plebs est. Hi, a *Dalmatis*, vix quidquam differunt. Vitam, partim agricolatione, partim mercatura sustentant, opificiisque. Aedículas struunt humiles; in his, a fronte, tabernas opificum ponunt. Viri, habitu Hungarico, sed cum discrimine gentis, promissiore paulum, vtuntur. Longior, scilicet iis tunica est, pileus ruber, pellicula caprea, nigri, & subtilis pilii, circumductus: pedem soccus, & pero, apud lautiores, sandalium tegit. Suppar etiam feminis cultus est: vtuntur enim veste *Hungarica*; caput vitta amiciunt, faciem, candido peplo, collotenus obnubentes, vt nihil, præter oculos, & modicam genarum partem, adpareat. Id, in sponsis præcipue animaduertas. Hæ enim, quum primum domum, a sponso ducuntur, tota obnubuntur facie. Pudicitia, gens nulla, dedita magis alia. Mortem oppetere malunt, quam venere illicita, pollui. Ab ea, vt præseruentur, operis, & ieiuniis, corpus; animum, seuera religione, distringunt. Ingenio pollent, bono; sed sine cultu. Legere & scribere, si didicerunt, a reliquis studiis se abstinant. Sacerdotes ipsi, præter lectionem, addiscunt nihil. Eiusmodi simplicitatem, in summa virtute ponunt. Sermo, linguæ *Dalmatica*, & *Slauica*, multum accedit; sed non parum etiam differt: quippe, ex vtraque simul mutuuntur aliquid, aut miscent. Multum retinent a *Turcis*, in significatione externæ humanitatis: nam, & pari corporis submissione, maiores se, venerantur; &, quod adfirmare volunt, manu, barbæ, & si hanc non alant, pectori admota, adseuerant. Cibis haud luxuriant; sed legumine, & carne, leui, ac parabili modo, cocta, vescuntur. Iniiciunt frustatim carnes in cacabum, indunt cepas, & cuminum, salitasque, incoquunt aquæ, eandemque cibi speciem, in maximis collocant deliciis. Ieiuniis, nihil magis commune ipsis. Tertia vix anni parte, carnes adponunt; reliquum tempus, abstinentia, a lautioribus ferculis, transmittunt. Panis, legumina, olera, plerumque oleo pinguefacta, raro pisces, atque hi etiam sole durati, & aceto excocti, oua item, & exiles cibi alii, vitæ, quomodocunque tolerandæ, sufficiunt. Hac morum au-
steri-

steritate cum sint, vafricii tamen, & dolorum, in commerciis arguuntur. Sunt, qui eos non dubitent cum Iudæis conferre. At enim, non id facile dixerim. Tametsi enim adtenti sunt ad rem, sciuntque rationes suas, magna adcuracione, subducere; tamen, *Iudeorum*, in consecretando lucro, iniquitatem, ipsi abominantur. forte, quia *figulus, figulum odit*.

§. VI.

Nobilium, qui olim prouinciam illustrabant, pauci hodie ^{Nobiles pri-} ^{sci, pauci} ^{superant:} rant. Fas est autem existimare, si alios Comitatus, hos profecto, summis viris floruisse. Quo enim quisque, nobilitate, atque opibus, magis antecelluit; eo cupidior fuisse censendus est, ad testificandum regi, nihil non se, eius causa velle suscipere. Qua propensæ, in regem, voluntatis significatione, fiebat, vt *Buda*, & *Pestini*, non minus, quam in circumscrita regione, frequentissimi proceres, nobilesque, sedem figerent. quod ex ruderibus, arcium & castellorum, passim adparentium, facile est ad condocendum. Ita- ^{eius rei} ^{caussa.} que, eo pronius fuit, exinaniri nobilitate prouinciam, quo maiori impetu, & feritate, hostes, in regiam, & circumpositam huic regionem, sauerunt. Primam, in nobilitate stragem, hac quoque ora, rusticum, illud, *Cruciatorum* bellum, duce *Georgio Székely*, anno MDXIV. edidisse, certum est. Diserte *ISTVÁNEFYVS (b.) Georgius*, inquit, quod diu occultauerat, plenum, diri facinoris, consilium, pectore exprompsit, nefariisque armis, in nobilitatem versis, agrestibus in eam, prout cuique animus ferebat, omnibus crudelitatis & sauitiæ modis, grassandi, & debacchandi, licentiam concessit. Nec mora: in *Buda*, & *Pesti*, suburbanis, nobilium domos, magno impetu, ex improviso, inuadentes, spoliare, incendere, & obuios, ex eorum numero, quosuis, exquisitis tormentis cruciatos, interficere cœperunt. reliqua. Præludio hæc fuisse putanda est, maioris, acerbiorisque cladis, quæ annis postea XII. quemadmodum vniuersæ patriæ; ita prouinciæ nostræ, inflicta est. Præterquam enim, quod flos nobilitatis, qui regem *LYDOVICVM II.* in bellum sequutus fuerat, concisus ad *Mohácsum*, protritrusque fuit; illabente in prouinciam *SOLYMANNO*, tantum cædium perpetratum, captiuorumque abactum fuit, vt, vel sola tantorum malorum recordatione, conficiamur. Hæc est illa memorabilis, simul & miserabilis, *Mohácsiana* clades, inquit *ISTVÁNEFYVS*, qua antiquum gentis decus, floremque nobilitatis & militiæ, ac quidquid virium habebamus, una, eaque funestissima dimicatione, prostratum, amisimus. His ergo malis, vel deleti penitus, vel reiecti aliorum, nobiles, vacuum, post se, regionem reliquerunt. Enim vero, ex tanta nobilitatis, & procerum, frequentia, prohi dolor! pauca admodum superant familiæ, quarum maiores, perpetua isthuc sede, olim coluerunt. Iam, late per prouinciam; dominantur: Princeps *EVGENIVS*; *Comites Pálffi*, *Eszter-*

Eszterházi, Kohári, Zichii : *Barones*, Laffertii, Szárazii, Popo-
uitfii, Szeleczkii, Ortzii, Grafalkouitzii; *Nobiles*, Beniczii, Bohu-
fii, Irfaii, Kandoii, Farkafii, Magótfii, Podmaniczii, Pronaii, Rá-
daii, Ujfalufii. His adde, *Colocsiensem Archiepiscopum*, & *Prasulem Vá-
czienfem* : vt sacros ordines alios, fiteamus.

§. VII.

*Magistratus
provincia,
olim penes
reges erat:*

Magistratus provinciae, olim penes Regem fuit. Itaque, conci-
liis provincialibus, aut, ipse praesidebat, aut per Budenses *Ca-
stellanos* moderabatur. Hi, quidquid opus fuit, litteras
praecipue, & decreta, nomine Regis, expediebant. Quemadmodum
vero primum, duae tantummodo, *Piliensis*, cum *Pestienfi*, prouin-
ciolae, unitae fuerunt; ita, hae solum, praesidio regis potiebantur;
Comites certe, & *Vice-Comites*, creare, non habebant necesse. Ita, an-
ni MCCCCXCII. lex (c.): *Sicuti & quemadmodum haecenus*, Pestien-
fis & Pilisensis *Comitatus*, ex quo prope Budam sunt, *Comites* non ha-
buerunt, sic, nec in futurum *Comites* habere debeant. Ergo, vicem
Comitum, *Iudices Nobilium* praestabant. Res nos admonet, vt verba
legis (d.) recitemus: *Ex quo duo Comitatus Pestiensis & Pilisensis, Co-
mites, vel Vice-Comites non habent, Iudices Nobilium, in iisdem consti-
tuti, ipsam rectificationem, cum potioribus Nobilibus, facere & exercere
possint.* At enim, ne plus iusto, *Iudices Nobilium* sibi tribuerent,
cautum eodem comitio fuit, in haec verba (e.): *De duobus Comitati-
bus, Pestienfi & Pilisensi, illud additum est: quod, ex quo ipsi duo
Comitatus, eorum libertatis prerogatiua requirente, Comites inter se ha-
bere, non consueverunt, vt inter ipsas quoque ordo obseruetur; ordina-
tum est; quod Vniuersitas illorum duorum Comitatum, singulis annis, ad
locum sedis iudicariae, alias consuetum, conueniant, ibique tempore ele-
ctionis Iudicum Nobilium, certos, ex potioribus nobilibus eligant; cum
quibus, iidem Iudices Nobilium, vniuersas & singulas causas, instar alio-
rum Comitatum, Comites, vel Vice-Comites habentium, iudicare, &
iudicium factum, executioni debite demandare valeant, atque possint.*
Postquam vero, provinciam Albæ Regalis, Turcae corripuerunt; *Sedes*
quoque *Solthensis, Pestienfi* coadunata fuit (f.). Iunctim ergo postea
prouinciolae tres administrabantur, Supremorum Comitum dignitate *Pa-
latinis* delata. Iuuat legis verba (g.) adscripsisse: *Status & Ordines,
benigna sua Maiestatis resolutioni, & Articulis, centesimo, anni
MCCCCXCII. & vigesimo, ac vigesimo quarto, anni MCCCCXCV. in-
harentes, decernunt; vt Comitatus PEST, PILIS, & SOLTH, iuxta an-
telatas constitutiones, in suo antiquo iure conseruati, officium Supremi Comi-
tis eorundem Comitatum, penes Dominos Comites Regni Hungariae Pala-
tinos,*

c.) Decreto Vladislai I. art. C.

d.) Anni MCCCCXCV. Art. XX.

e.) Eodem Decreto, Artic. XXIV.

f.) Vid. MAXIMILIANI Decret. III. Art. LII.

g.) Decret. I. LEOPOLDI, anni MDCLIX. Art. LXXVI.

tinis, modernum & futuros; a quibus alias etiam post amissam Budam, cessante, in ipsos, supremorum eiusdem ciuitatis Budensis castellanorum auctoritate, in peragendis Supremorum Comitum functionibus habuissent, dependentiam, una cum sigillo authentico, specialiter iisdem comitatibus collato, de facto maneat & relinquatur. Primus ergo, & summus Comes, vniatarum prouinciarum, FRANCISCVS VESELÉNI de Hadad, fuit. Veselénio, inter nouarum rerum molitiones, anno MDCLXVII. Neosoli mortuo, tribus fere lustris, Palatini dignitas, & cum ea, Supremi Comitum Comitatum nostrorum honor, vacabat: dum anno demum MDCLXXXI. Sempronienfibus comitiis, Paullus Eszterházy, magna Regis, & ordinum consensione, surrogaretur. Tunc vero, redintegratis magistratibus, id vnum, ad felicitatem prouinciæ defuit, quod *Bude* Turcæ dominarentur. His tandem, anno MDCLXXXVI. operosa obsidione, atque cruento adsaltu, deiectis, Comes Palatinus, primam Comitatum congregationem, sub tentorio, cum prouincialibus, egit, & quidquid erat, priscorum in Comitatu administrando, munus, ex legum præscripto, communibus nobilitatis suffragiis, instaurauit. Isthic, *Verlein*, Vice-Comes creatus, delecti Iudices Nobilium, & adfessores, nihilque ommissum, quod ad reuiuifcentis prouinciæ incrementa, adtinere putabatur. Annis, plus triginta, summa cum laude, Comitibus moderabatur PAVLLVS, iam tum anno MDCLXXXVII. S. R. I. Principis axiomate, a LEOPOLDO M. insignitus. Vt, summus vir, anno MDCCXIII. viuere desiit; vacauit aliquantisper Supremorum Comitum dignitas, dum, anno sequente, quem Pisoniensia comitia, & inauguratio ELISABETHÆ, nobilitauerant, haud quidquam cunctatus CAROLVS, electum ab Ordinibus, Comitum Nicolaum Pálffy, Palatinum, simul & Supremum Comitem Comitatum, *Pest*, *Pilis* & *Solth*, esse iuberet. Mirifica viri, in administranda prouincia, moderatio fuit, vt perpetuos ei, magistratus illos, optauissent, quorum id intererat, nisi mortalitatis conditio, votis contraiuisset. Enim vero, persoluit naturæ debitum, anno MDCCXXXII. decimo Calendas Martii, cum annis octodecim, rebus præfuisset.

Supremo-
rum Comi-
tum pri-
mus: Fran-
ciscus Ve-
seléni:

Paullus
Eszterhá-
zy:

Nicolaus
Pálffy.

§. VIII.

ORbatos, supremo Comite Comitatus, infelices pene dixisses, nisi CAROLI id prouidentia, multo, quam vel sperare poterant prouinciales, vertisset melius. Nimirum, Serenissimum Principem, FRANCISCVM STEPHANVM, *Lotharingia* & *Barri Ducem*, per vniuersam Hungariam Locumtenentem suum, Comitatum autem horum, Supremum Comitem, sapientissimo vsus consilio, instituit. Pretium operæ fuerit, diploma, quo ea dignitas, a Cæsare, adfirmata Duci est, prorsus adscribere: NOS CAROLVS Sextus, Dei gratia, Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germania, Hispaniarum, Hun-
garia,

Franciscus
Stepha-
nus, Lo-
tharingia
& Barri
Dux:

diploma
Cæsaris:

garia, Bohemia, Dalmatia, Croatia, Slauoniaque, &c. Rex, Archidux Austria, Dux Burgundia, Brabantia, Styria, Carinthia, Carniolia, Luxemburgi, Wirthemberga, & Theka, Superioris & Inferioris Silesia, Princeps Sueuia; Marchio Morauia, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi, & Goritia &c. Memoria commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis. Quod Nos, tum pro Regia, atque paterna nostra, qua in promotionem, & augmentationem boni publici, nec non fidelium subditorum nostrorum conseruationem, & iustitiae administrationem iugiter ferimur, cura, atque sollicitudine; tum vero, clementissimum habentes respectum atque reflexionem, ad praecclaras, easque Regias sane animi dotes & qualitates, Serenissimi Principis, Domini Francisci Stephani, Lotharingia ac Barri Ducis, Aurei Velleris Equitis, nostri Regii per praefatum Regnum Hungaria Locumtenentis, consanguinei nostri charissimi, quibus ipsum Dei altissimi munere insignitum, atque ornatum esse, propria nostra experientia cognouimus; ac praeterea, etiam fidelia illa, eaque utilissima & cumulatissima, qua antenati eiusdem, signanter vero Auius, Serenissimus quippe Princeps Carolus, condam Lotharingia & Barri Dux, pluribus retroactis annis, & temporibus, generalem in praefato Regno nostro Hungaria exercituum Caesareo-Regiorum commendantem agendo, & cum felicissimo armorum Caesareo-Regiorum cura, & directioni sua concreditorum progressu, iuratum Christiani nominis hostem Turcam cadendo, atque profligando, ac demum, superis ita fauentibus, ex maiori, potiorique antelati Regni nostri Hungariae parte, ac ipsa quoque Transilvania propulsando, atque reprimendo, Augusta Domui nostrae Austriacae & sacra praelibati Regni nostri Hungariae Coronae, totique Reipublicae Christianae, summo infracti animi robore, & virtute heroica, non sine magno ipsius vitae periculo exhibuisset, ac impendisset seruitia, clementer reuoluentes animo; officium, seu honorem Supremi Comitatus Comitatum Pest, Pilis, & Solth, articulariter vnitum, per mortem, & ex hac vita decessum, Spectabilis ac Magnifici condam Comitatus Nicolai Pálffy ab Erdöd, repetiti regni nostri Regii, de iure, & de facto vacans, prouisorio modo, & usque dum generalis Dieta memorati Regni nostri Hungariae, pro alterius Palatini electione, a nobis indici & publicari possit, praelibato Lotharingia & Barri Duci, simul cum consueta officii huius iurisdictione, & praerogatiua, solitisque prouentibus, & emolumentis, clementer dandum duximus, & conferendum. Ita tamen, & ea conditione, ut praememoratus Lotharingia & Barri Dux, iuramentum fidelitatis Nobis seruandae praestare, omnesque Status & Ordines praedictorum Pest, Pilis & Solth articulariter vnitum Comitatum, in iuribus, & libertatibus eorundem conseruare teneatur, attendatque insuper, & inuigilet, ut omnes & singuli prouentus Camerae nostrae Regiae, de iisdem Comitatibus, prouenire debentes, Nobis, & ad eandem Cameram nostram fideliter administrentur; & quod mandata nostra Regia, tam ipsemet obseruet, quam ab omnibus aliis in iisdem Comitatibus degentibus, obseruari faciat, inimicis nostris resistat, & cum amicis amicitiam

tiam seruet. Imo damus, & conferimus presentium per vigorem. Quo circa vobis fidelibus nostris vniuersis, & singulis, cuiuscunque status, gradus, & conditionis repetitorum Pest, Pilis & Solth, articulariter vni-
torum Comitatum Hominibus, & Incolis, harum serie firmiter commit-
timus & mandamus, quatenus a modo imposterum, prenotatum Lotha-
ringia, & Barri Ducem, pro vero, legitimo, & indubitato istorum Co-
mitatum vestrorum Supremo Comite, habere, tenere, & recognoscere,
debitumque Ei honorem deferre, ac iudicio, & iudicatu ipsius adstare,
in omnibus denique licitis, & consuetis rebus, ac negotiis officium hocce
Supremi Comitis tangentibus, iurisdictioni eiusdem parere, & obtempera-
re, modis omnibus debeatis, & teneamini. Secus non facturi. Presen-
tibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum, per manus fidelis nostri No-
bis sincere dilecti, Spectabilis ac Magnifici Comitis Ludouici de Batthyán,
perpetui in Nemeth Ujvár, Comitatum Castri ferrei Supremi, & perpe-
tui Comitis, Szaladiensis vero Administratoris, Pincernarum nostrorum
Regalium per Hungariam Magistri, Camerarii item, & Consiliarii no-
stri, actualis intimi, nec non per antelatum Regnum nostrum Hun-
garie Aule nostre Vice-Cancellarii, in Thermis Carolinis, die vigesima,
octaua mensis Iunii, Anno Domini, Millesimo Septingentesimo trigésimo
secundo. Regnorum nostrorum, Romani XXI. Hispaniarum XXIX. Hun-
garie vero, Bohemia & reliquorum Anno XXII. CAROLVS. Comes Lu-
douicus de Batthyán. Franciscus Palásthi. Hactenus diploma,

§. IX.

Dici nequit, quanta prouincialium, non adprobatione modo, Prouincia-
lium con-
gratulatione:
sed etiam lætitia, hæc regie voluntatis significatio, accipieba-
tur. Simul enim Comitatu, regiis ex more litteris, inti-
matum est, vti Ducem, *Supremum Comitem*, in posterum haberent,
nihil cunctati, nuncios, *Pisonium* mittunt, qui partim, novos Du-
ci honores, ex animo gratularentur; partim, testarentur etiam at-
que etiam, nihil sibi prius, antiquius fore nihil, quam vt, & Cæsa-
ris voluntati, ex animo obsecundent, & Ducem, omni, qua decet,
obsequii testificatione, prosequantur. Accepti benigne, diem, qua
capellendo ei magistratui, more maiorum, inaugurari vellet, præ-
stitui sibi rogant. Designatæ sunt *Calendæ Octobres*, quibus tota ea
solemnitas, *Pestini* concelebraretur. Ita vero tunc res Ducis erant,
vt non posset præsens, cerimoniam obire. Itaque, constituto, qui
vices suas ageret, Pongratzio, a *Comite Sigismundo Csákyo*, *Tauerni-
corum Magistro*, in magna nobilitatis celebritate, Comitatu repræsen-
tatus est. Regis, ad prouinciales litteræ, istiusmodi fuerunt: CARO- Regis ad
nos litteræ
LVs. &c. Reuerendi, Honorabiles, Spectabiles ac Magnifici, Magnifici
item, & Egregii, Fideles nobis dilecti. Quoniam Nos officium seu Ho-
norem Supremi Comitis Istorum Comitatum Pest, Pilis & Solth, arti-
culariter vni-
torum, de iure & de facto vacans, Serenissimo Principi, Do-
mino

mino FRANCISCO STEPHANO, *Lotharingia & Barri Duci, Aurei Velleris Equiti, qua constituto, per dictum Regnum nostrum Hungaria, Locumtenenti nostro Regio, Consanguineo nostro Charissimo, ita exigentibus praeclaris Ipsius animi Dotibus, & qualitatibus, simul cum cunctis huiusmodi Officii seu Honoris consuetis Iurisdictionibus, Prærogatiuis, obuentionibus, & emolumentis, tenendum ac possidendum, benigne dederimus & contulerimus. Ea propter, Vobis harum serie firmiter præcipientes committimus & mandamus, quatenus prælibatum Lotharingia & Barri Ducem, a modo imposterum, pro vero, istorum Comitatum Vestrorum, Supremo Comite habere, tenere, & recognoscere, debitamque Eidem Reuerentiam, Honorem & Obedientiam exhibere, in omnibus denique licitis, & consuetis rebus & negotiis, officium Supremi Comitis concernentibus, Eidem parere & obtemperare, modis omnibus debeatis ac teneamini. Secus non facturi. Gratia in reliquo &c. Datum, in Thermis Carolinis die 28va Mensis Iunii, Anno Dñi 1732. Ita regiae litteræ habuerunt. Nos, quæ sumus in rempublicam, pietate, rem omnem, ita euenire cupimus, uti REGI, patriæ, & Duci optimo, bene vertat.*

PARS SPECIALIS

DE

Processibus Comitatum Pest, Pilis, Solt.

PROOEMIUM.

Ota hæc vnitorum Comitatum regio, in prouinciolas, seu *Processus Quatuor*, diuisa est; puta: *Vacziensem; Ketskemetensem; Pilisensem; & Solthensem*: dignos lane, quos adtentiore cura, atque studio emetiamur.

MEMBRUM I.

DE

Processu Vacziensi.

Processuum primus est **VACIENSIS**, ab oppido eius nominis adpellatus. Pergit, vno latere, in orientem, ibidemque fluuio *Zagyua* finitur; altero in meridiem, vna cum Danubio,

nubio , procedens , *Pestinum* vsque procurrit , indeque reductus in orientem , facto , iuxta siluarum fines , anfractu , ad eandem *Zagyvam* redit , & regionem , maximam partem siluestrem , & dumosam , milliarium quinque longitudine , latitudineque , vbi maxime patet , complectitur. Definitur ergo , ab oriente fluuio *Zagyva* , qua regione separatur a *Iazygibus* , *Hevesiensi* item , nec non *Neogradiensi* comitatu , sed in septentrionem reducto. Tunc , in occidentem reuertitur iterum , terminaturque ibidem *Danubio*. At , vbi secundo amne , in campos diffusus est , a *Processu Kecskemétsi* , vicis , *Keresztúr* , *Ury* , *Sily* , & *Samboko* , discriminatur. Varia ei terreni est facies. Nam , in aquilonem situs habet collinos , siluis passim obritos. qui demum , quo intra *Zagyvam* , & *Danubium* , decurrunt profundius , eo mitescunt magis , & in dumos exeunt. Terrenum ei , partim sabulosum est , & sterile ; partim tenax , & argillosum , difficulterque arabile ; partim resolutum , ac pingue ; sed hoc tamen rarissimum. Aquis abundat , quia hinc *Danubio* , illinc *Zagyva* , & per medium *Rákossio* , *Galgae* & aliis crebrioribus riuulis , humectatur. Colitur regiuncula , qua est in aquilonem reducta , a *Slavis* ; ab *Hungaris* contra , qua est in orientem & meridiem pronior. Diligentes vtrique sunt aratores , quique norunt edomare soli , quod nacti sunt , iniquitatem. Præter agros frumentarios , rus compascuum , & modicam pratorum portionem , vix quidquam colono suppetit. Siluas , heri pro se habent , vetantque lignandi facultatem. quod nisi facerent , promiscua cæde , id etiam , quod succreuit nondum , pessumiret. Ergo , carent materia rustici , nisi redimant. Præterea , etsi fatigant terram , vitis & frumenti cultura , parum tamen , vtriusque fructu , proficiunt , ob pretii vilitatem. Id quod , pauperes incolas , vicosque egenos reddit. Sed , mittamus hæc , & de *Vrbibus* huius *Processus* primo , de *Vicis* postea , quod ad rem pertinet , dicamus.

S E C T I O I.

D B

*Libera & Regia Vrbe Pestiensis, Processus
huius vnica.*

C A P V T P R I M V M.

S I V E

Periodus Urbis Hungarica.

S Y N O P S I S.

PESTI antiquitas, ex Bonfinio:
situs ex Istvánffyó, de-
scriptus: Bonfinii sententia
examinatur: reicitur: fuit
tamen Romanorum colonia,
Transacincum dicta: Pesti
nomen, an sit Hungaricum?
auctoris sententia. §. I.

Urbis, sub Attila incrementa:
fata, usque ad S. Stephani
tempora: inde, qua usa,
sit fortuna? prima Pesti
apud scriptores, mentio. §. II.

Fœdatur Tartarorum impres-
sione: quo tunc fuerit habi-
tu, docetur ex Rogerio:
& Nicolao Oláho: accepta
cladis malignitas. §. III.

Difficulter postea reparatur: re-
creatur sub Andrea III. ad-
fligitur a Wenceslao Bohe-
mo. §. IV.

Res Pesti, sub Otthone Baua-
ro: prima in campis Rákos
comitia: quantum ex eo ri-
tu, urbi accesserit? §. V.

Caroli, & Ludouici erga
Pestum, benignitas: urbis
post Budam nouam condi-
tam, incrementa: Sigis-
mundi, in eam propensio:
pontis lapidei molitio. §. VI.

Albertus, comitiis illustrat Pe-
stum: eo mortuo, Wladis-
lao Polono, fidem obstrin-
git: post Varnensem cladem,
Iohannis Hunyadi prou-
dentia: qua heic fuerint co-
mitiis decreta? §. VII.

Matthias Coruinus, in cam-
pis Rákos, in regem eligi-
tur: artibus haud omnino
aquis: Pestane plebis in
Matthiam propensio. §. VIII.

Quantopere, sub Coruino,
Pestum effloruerit? urbis,
post Matthiae fati, fortuna
iniquior: comitia ex Pesta-
nis campis, Budam transla-
ta: reuocantur iterum, pe-
culiari Ordinum sanctione. §. IX.

Anni 1505. turbulenta, in
campis Rákos comitia: eo-
rum

rum sanctio: ex Istvánffio
recitatur.

§. X.

Seruilis belli, quod in campis
Rákos iniit, historia: eius
dux Georgius Székely:
quam maligna fuerit in-
dole.

§. XI.

Vrbis, quae tunc fuerit fortuna?
decretum, in collunionem,
bellum, Bornemisza exordi-
tur: agrestium clades.

§. XII.

Taurini de eodem bello car-
men.

§. XIII.

Wladislao mortuo, deteri cœ-
pit Pesti decus: anni 1523.
comitia, violentiae plena: Ver-
bőczii ferocia: eius, ad
multitudinem, oratio: facta
Hatuanum, secessio: ulti-
ma, in campis Rákos, comi-
tia, anno 1526. regi Lu-
douico fatali.

§. XIV.

§. I.

ESTVM, vrbium Hungariae facile ve-
terrinum, si BONFINIO (a.) credamus, solertis-
simo antiquitatis, qua se dat occasio, adfecta-
tori. Pestum, in Buda noua conspectu situm,
ad Pesti Italici nomen quondam imitatum, & a
Pestanis fortasse militibus, vigente quondam im-
perio Romano, conditum. Et ex recentioris
aetatis habitu, ISTVÁNEFFYVS (b.): Pestum,

Pesti anti-
quitas ex
Bonfinio:

situs ex Ist-
vánffio de-
scriptus:

quadrata forma oppidum est, in plano situm, &
Budam, altiori colli rupique impositam, interfluente latioribus ripis Danu-
bio, respicit: adeo, ut e Buda, in omnes planitieis partes, tormenta
vibrari possint, & nullus, metu eorum, locus vacuus relinquatur:
præter eam partem, quæ ad portam, qua Agriam itur, adiacet, quæ
obiectum oppidi protecta, & conspectui erepta, securior esse potest. Au-
daciter, & sine historiarum monumentis, vti pleraque alia, BONFI-
NIVS. Tamen si enim, luculenta, apud scriptores, Pesti, (ita enim
auctores) mentio habetur, in Italiae designatione; tamen Pestanos mi-
lites, aut legionem, illhuc excitam fuisse aliquando, nusquam reperio.
Nempe, vrbs fuit Pestum, sinui cognomini adlita: De ea STRABO
(c): Picenorum auulsa particula quedam, eorum, qui ad mare Adriati-
cum incolunt, a Romanis traducta; his, τὴν ποταμίας τῆς κίτης, ἢ τὴν ποταμίας
καθ' ἑαυτὴν. καὶ ἡ πόλις ἡ ποταμίας, πάλαι ἐν μέσῳ τῆς πόλεως κείμενη, ad sinum Posidonia-
tem, cui nunc Pestano, & vrbi Posidonia, Pestum nomen est, in medio
sinu sita. Murum, Sybarita ad mare considerant: habitatores autem

Bonfinii
sententia
examina-
tur:

E 3

sur-

a.) Decade 1. Lib. I. p. 5. 20.

b.) Libro xv. p. 249. 28.

c.) Libro v. in descriptione Italiae, p. 173.
37. Adde, PLINIVM Hist. Natur. Lib.
III. Cap. v. POMPONIUM MELAM, Lib.
II. Cap. IV. p. in. 184. VELLEIVM

PATERCVLVM, Lib. I. Cap. XIV. 7. p.
101. editionis BYRMANNI. A rosarum
delitiis, VIRGILIO memorabilis, Ge-
orgicor. Lib. IV. 119. item OVIDIO
Lib. II. Pont. Epist. IV. versu 28. Sci-
licet, ager huius, rosas ferebat, Maio,
& Septembri, efflorescentes.

relictaur: *fuit tamen Romano- rum colo- nia. Trans- acincum dicta:* *Pesti no- men an sit Hungari- cum:* *auctoris sententia.*

sursum commigrauerunt: his Lucani postea, Lucanisque deinde, Romani, ademerunt urbem: morbosam eam facit fluvius, in proximo, in palu- des diffusus. Hæc, illustrando BONFINIO, adscribenda erant, ut constet lectori, ad quos, urbis nostræ originem, ausus sit referre; *Sybaritas* nimirum, &, nescio, quod genus aliud. Profecto male! Numquam- ne vero nostrum istud *Pestum* Romani incoluere? Ita existimat CELLARIUS (d.) ponitque heic *Transaquincum*. Sunt, inquit, qui *Bu- dam*, siue *Osen*, *Acincum* interpretentur; *trans flumen*, quod opposi- tum est, *Pestum*, *Transacincum*. Id si est, sicuti esse potest, non caruit, iam tum præsidio Romano *Pestum*. Diserte, Notitia Imperii, præfectum legionis *Transacincum* imponit; & ante paullo, *Auxilia vigi- lum*, *Contra-Acincum*, *trans*, in barbarico: quemadmodum legionis se- cundæ adiutricis, pars *Acincum* erat. Atque, fuit omnino opus, contra *Lazygum* deserta, ripam, validis præsidiis, communiri, ne Romanam provinciam, temere incursarent. Quidquid eius sit, *Pesti* certe no- stratis, siue nomen, siue ipsa exordia, frustra a *Pestanis* Italiæ deriva- ueris. LAZIUS (e.) vocabuli etymon, apud Hungaros quæritat: videamus, quam feliciter. *Attila*, inquit, ex *Dacis mouens, Danubium*, in loco *Pesthe*, (cuius etiam nomen traiectum, in lingua Hungarica, sonat,) traiecit. Nescio, quis id insusurraverit LAZIO, *Pest*, Hungaris traiectum significare. Ignorat lingua nostra, eam nomenclationem; namque, traiectum *Rév*, dicimus. Itaque, aliunde repetatur adpellatio- nis origo, iuxta & significatio. Equidem, ita reor, *Fazyges Meta- nastas*, qui aduersam *Pannoniis* ripam, vsque ad *Tibiscum*, colebant, loco nomen dedisse; tunc forte, cum deletum *Trans-Acincum*, in solitudinem abiit, quam illi *Pusft*, seu, dialecto eius ætatis, *Püsst* (f.) hoc est, desertum locum adpellarunt: vnde Hungaros, *Pest* fecisse existimo. Nam, ut a peste urbis nomen deriuem, non possum a me impetrare. Sed hæc nemini obtruduntor.

S. II.

Urbis sub Attila, in- clementia: *fata, usque ad S. Ste- phani tem- pora:*

CRedo autem, post infessam, ab ATTILA, Sicambriam, inualuisse, ob traiectus frequentiam, rudus *Trans-Acinci*, ad copio- sæ urbis modum, retinuisse tamen *Püssti*, seu *Pesti* nomen. Neque fieri poterat aliter, in ea, commæantium vltro citroque mul- titudine. Postea, eadem *Pesti*, quæ Sicambriæ fata fuisse, ex vici- nitatis habitu, conici potest. quæ iam nihil adtinet vestigare. Du- biam vero habuisse fortunam, vsque ad S. STEPHANI tempora, nemo temere fuerit inficiatus. Nam, & pulsus ATTILAE filiis, & profligatis a CAROLO M. Abaribus, non potuit non, iisdem calamitatibus, fœ- dari. At, regno ab Hungaris constituto, atque religione Christiana,

per

d.) Notitiæ Orbis Antiqui, Lib. II. Cap. VIII. p. 559.

e.) De Republi. Romana, Lib. XII. Sect. II. Cap. XIII. p. 1123.

f.) Ita hodieque *Slavi*, inter *Dranum* & *Sannum*, colentes, quin & *Dalmata*, in multis vocibus, vò u, legunt tam- quam u, more Gallico.

per gentem barbaram, propagata, excitabantur passim vrbes, hospitibus, ad eas colendas, ex *Italia*, *Germania* atque *Bohemia*, inuitatis; quod ex decreto S. STEPHANI alibi monuimus. *Pestum* certe id meruit, sub ipsa regni Hungarici exordia, ut in (g.) liberis regiisque urbibus, referretur, subessetque *Magistro Tauernicorum*. Sed, coniectatu facile est, lenta eius fuisse incrementa, ob temporum perpetuas conuersiones, quibus, mortuo S. STEPHANO, adilligebatur Hungaria. Non modo enim, non poterat efflorescere regio, cum ABA, atque PETRVS Alemannus, infestis armis, mutuo se lacesserent; sed ibant etiam pestum, quæ pientissimi regis prouidentia, passim insigni profectu, fuerant excitata. Neque, toto seculo vndecimo, fortuna urbis erat mitior, quando ANDREAS quidem, cædibus Christianorum, sequuti autem reges, fraterno bello, miscuerunt Hungariam. Atque, tunc quidem *Geyza*, cognomento magnus, tributum *Pestiense*, nauulum (h.) fuisse reor, *Budensi* ecclesiæ, quam construxerat, adtribuit. Ita THURÖCZIVS (i.): Rex, inquit, *Geyza*, fundauit ecclesiam etiam *Budensem*, cui constituit tributum de *Pesth*, & tres villas in *Simigio*, ac ornamenta pretiosa. Prima hæc *Pesti*, quod sciam, mentio est, apud Hungaricos scriptores, oppido fausta, quia in re sacra adhibita. Frequenter postea, *Pestum*, nominari legas, sed funesto propemodum euentu.

inde, qua
usa sit for-
tuna?

prima Pesti
apud scri-
ptores men-
tio.

§. III.

PRIMUS, qui urbem memorabilem fecit, *Tartarorum* incursum fuit. BELA IV. rerum potiebatur, cum anno MCCXLI. gens sanguinolenta, Hungariam subito inundauit. Multitudinis, in euastanda regione, feritatem, illatas cædes, & propagata, quaquauorsum, incendia, non est huius loci edisserere. *Buda*, primo, postea *Pestum*, campus Martius fuit, ubi rex, suas, iuxta & procerum, copias, statuit coadunandas. Rex, inquit ROGERIVS, (k.) de *Strigoniensi*, & *Albeni* ciuitatibus, quæ ad unam tantum diatam (l.) distabant, exercitu congregato, confestim transiit Danubium, & in magna & ditissima *Theutonica* villa, quæ *Pesth* dicitur, *Buda* opposita, ex altera parte Danubii, moram traxit: suos ibidem cum exercitu expectans, principes, comites & barones. Aduertat heic lector, & magnam, & ditissimam, & *Theutonicam* villam, *Pestum* dici. quod, adtinet sane ad urbis commendationem, ac plane conducet, multo tunc *Buda*, non incolis modo, valentior fuisse, sed etiam opibus.

Fedatur
Tartaro-
rum im-
pressionem:

quo tunc
fuerit ha-
bita, docet
ex RO-
gerio:

Pro-

g.) Vide, WLADISLAI Decretum VII. Articulum III. & Operis Tripartiti, Parte III. Tit. VIII. & XIX.

h.) Nam, & BONFINIVS Dec. II. Lib. IV. p. 220. II. *Pesthæna* uedigalia, nominat.

i.) Chronici Hungarorum, Parte II. Cap. LIII. p. 61, 39. Certe, ante GEYSAM,

nulla *Pesti* habetur mentio. Adde BONFINIVM, Dec. II. Lib. III. p. 215, 7.

k.) De Destructione Hungaria per Tartaros. Cap. XVI. p. 183. editionis Wechelii, quæ connexa est, cum chronico Thuroczil, p. 183, 28.

l.) Vnius iter dici voluit dicere.

& ex Ni-
colao Olá-
ho:

accepta
cladis ma-
lignitas.

Proinde, constat sibi, NICOLAI OLÁHI (m.) quam in Hungaria sua, retulit, Pesti descriptio: *Pestum*, ciuitas, ad orientem Danubii ripam, e regione arcis Budensis, conspicitur, mœnibus, in latum orbem circumdatis, Danubio utrinque compacta: incolis partim Hungaris, partim Germanis frequens, & ex utraque parte, longis suburbiis, insignis, vinis exoticis, non Syrmicis modo, iisque optimis, (atque perinde ac Cretica sunt) dulci sapore præstantibus; sed & Baranianis, Somodianis, & alterius generis; præter hæc, mercaturis omnis generis est celebris. Mercatorum magnus est eo concursus: Poloni, Silesitæ, & pleraque exteræ nationes, in ea vina mercantur. Ager illius arenosus, sterilisque, nullius frumenti magis, quam peponum, rapæ, & raphani minoris, ferax. Non ergo male ROGERIVS, magnitudinis, atque opulentia laudem, vrbi circumposuit: vtrumque autem, a Germanis habuisse, eo minus ambigendum est, quo magis constat, vrbes Hungariæ, plerasque omnes, Germanorum fuisse colonias, cum artibus aliis, tum mercatu potissimum, sustentatas. Sed, ad Tartarorum impressionem illam redeamus. Victo, ad amnem Sajó, BELA rege, frater suus Colomannus, e conflictu, fuga *Pestum* euasit. Dux COLOMANNVS, inquit ROGERIVS (n.) direxit, per aliam partem exercitus, suum iter, die nocteque in equis plurimis, usque ad dictam Pesth; non per viam publicam, per quam Hungarica natio lubricabat; sed per deuium, laxatis equorum habenis, ad portam (o.) Danubii festinabat. Et quamquam a (p.) Burgenribus rogaretur, ut morulam faceret, quousque saltem pararentur naues, ad transitum dominarum vxorum illorum; teneri tamen non potuit, nec ad id induci. Dicebat enim, quod de se quilibet cogitaret. Aduentum enim persequentium metuens, solus confestim transiit, & fugit in Simigium, ad quendam locum, qui dicitur Fegusd. Et licet Burgenribus cum familia, ad transitum festinarent; prius tamen superuenerunt Tartari, & qui non fuerunt in Danubio suffocati de Burgenribus, exstiterunt gladio interempti. Ergo, funestus, & vrbi, & ciuibus, fuit Tartarorum hic furor. Via certe, quæ e campo illo Martio, *Pestum*, fugientes ducebat, constrata cadaueribus, foedataque cruore fuit, ultra, quam credi possit. Et vrbis quidem fortuna, tunc illiusmodi fuit.

§. IV.

Difficiliter
postea repa-
ratur:

Difficile erat ab ea calamitate, ad florem urbem reuocari, quando, & ciuibus exinanitam, & ita diminutam ædibus fuisse constat, vt, toto eo tempore, quo per Hungariam grassabatur

m.) Vide Dissertationem Paralipomenicam rerum memorabilium Hungariæ, P. MARTINI SZENT-IVANY p. 29. Et, APPARATVS nostri, ad Historiam Hungariæ, Decadis I. Monum. I. Cap. x. §. II. p. 18. Polonii, A. MDCCCXXV. folio, ex MSCto.

n.) Loco cit. Cap. xxviii. p. 188, 13.

o.) Traiectum intelligit *Pestensem*, & tutum, & frequentem in primis.

p.) Germanico vocabulo, in latinam terminationem, detorto, ciues *Germani* sic vocat.

tur Tartarus, rudus fuerit, non oppidum: quippe quod, traicientes huc atque illuc hostes, adfligebant, quoties lubido incessit efferrum animum. Postea, reparata temporum felicitate, vrbs quoque, viuo adhuc BELA, reparari coepit; retinuitque eundem fortunæ tenorem, sub STEPHANO; at sub LADISLAO *Cumano*, noua impressionis Tartaricæ formidine, perturbabatur. Formidinem dico; eo quod, euastata hæcenus regione omni, *Pestum* tamen contemerare nequie-runt hostes: siue, ob munimentorum validitatem; siue, quod a præsidio tenebatur, acri atque peruigili. Diserte THÚRÓCZIVS (q): *Tar-tari*, inquit, *anno Domini MCCLXXXV. secunda vice, intrarunt Hun-gariam, & usque Pesth, vniuersa miserabiliter combusserunt.* Alioquin, plena calamitatum, sub LADISLAO fuisse omnia, ex eodem THÚRÓCZIO addiscas. *Tempore istius regis Ladislai, cepit Hungaria a sua magni-fica gloria reflecti: ceperunt enim in ea intestina bella consurgere; CIVITATES CONFRINGI; villa, per combustiones ad nihilum redigi; pax & concordia penitus conculcari; diuites deficere, & nobiles rusticari, præ inopia.* Proinde, vix credas, ea tempestate cepisse incrementi quidpiam *Pestum*; quin immo, existimare possis, venisse in partem ma-lorum, quæ tunc adflictabant Hungariam vniuersam. Cæso, a Cu-manis, LADISLAO, ne coniectura quidem adsequare, quomodo se res *Pestien-sium* habuerint. Id rimanti, fit obuium, non potuisse non, conualescere sub ANDREA Veneto, magna, oppido sollicitudine, vr-bium commoda procurante. Vt is e viuis excessit, diuersissima pro-cerum, in deligendo rege, studia, barbarum permultum dedere. *Bu-da* certe, & *Pestum*, tantum inde accipiebant detrimenti, quantum, vix ab hoste metui poterat. In primis, urbem *Wenceslaus* senior, rex Bohemiæ, metu perculit, & damnis adfecit ingentibus, cum anno MCCCIII. filium cognominem, nuper Hungaris in regem datum, recepturus, valido cum exercitu, isthuc accessisset. Narrabimus rem, verbis DVBRAVII (r.) *Nuncium*, inquit, *a filio accipit, WEN-CESLAUS, nunciantem, quanto in discrimine sit ipsius res, CAROLO æmulo, denuo regno imminente, nisi per tempestiuum in Hungariam aduentum, parens subueniat. Non moratur filii votum pater, coactoque rursus for-ti exercitu, magnis itineribus, ad oppidum Pestum, Danubio, a Buda diremtum, superuenit, positisque castris, eodem loci, unde hostes metu aufugerant, mittit Budam ad filium, ei iniungens, ne Danubium traii-ciat, neue in conspectum parentis appareat, nisi coronatus illa corona, quam Hungari sanctam vocant. Nam, si pro sancta habetur, impie age-re omnes, qui per impia arma eam violarent. Adficientibus, qui ade-rant, proceribus, iussa obit filius, allataque corona, illam capiti ac-commodat suo, & ita demum ad osculum & complexum parentis venit.*

recreatur
sub An-
drea III.

adfigitur a
Wences-
lao Boh-
mo.

TOM. III.

F

Wen-

q.) Parte II. Cap. LXXIX. p. 79. BONFINIVS, Decade II. Lib. VIII. p. 305. 8.

r.) Historiæ Bohemicæ, Lib. XVIII. extre-mo p. 152. Adde ARNEAM SYLVIVM,

Hist. Bohem. Cap. XXVIII. p. 137. 24. THVRÓCZIVM, Chron. Parte II. Cap. LXXXV. p. 82. BONFINIVM, Decade II. Lib. IX. p. 314. 47.

Wenceslaus parumper coronam contemplatus, seponi illam iubet, quasi diligentius paullo post consideraturus. Nec deinde illam Hungaris restituit, pratendens futura pericula, si illa, vel amitteretur, vel per vim ab amulo interciperetur. quæ tantum momenti secum traheret, ut ibi regnum Hungariæ esse putaretur, ubi corona sancta deposita iaceret. Ita illam non solum, verum & filium secum in Bohemiam asportauit; Petermanno Buda relicto, qui præfecturam, velut antea, tum arcis, tum urbis gereret. Hæc Dubravius. Gemina, tunc, adstricti calamitate, Pestenses fuerunt. Altera, communis vniuersæ Hungariæ fuit, quando sacrum regni diadema, in primam omnium captiuitatem, in campis suis, rapi a Wenceslao, vident; altera, urbi peculiaris: quippe quam, diffugientes, metu aduentantis Bohemi, nudam præsidio, relinquunt Hungari, expositam postea iniuriis, quæ sunt istius modi tempestatibus familiares.

§. V.

Res Pesti,
sub Ottho-
ne Bauaros

INtercessere inde, OTTHONIS Bauari tempora, infesta adhuc, acerrima æmulatione, quæ ei cum CAROLO fuit. Non est opus conuersionum, quæ tunc, & multæ euenerunt, & reipublicæ noxiæ, historiam contexere: *Pesti* nobis cura præcipua est, quemadmodum se tunc habuerit, cum susque deque ferrentur omnia. Venerat in Hungariam, *Gentilis*, tituli S. Martini in montibus, *Cardinalis Presbyter*, uti, iussu pontificis, *Hungaros* expugnaret, induceretque ad CAROLVM, regio diademate, redimiendum. Abiit annus, dum pertentatis animis, reperit, auersari plerosque Hungarorum CAROLVM, & malle, vltima quæque experiri, quam cum regem salutare. Ergo, uti retunderet oblationem, fulmen in Hungaros, sacri profanique ordinis, qui ausint contraire CAROLO, euibrat, aqua, igni, sacris omnibus, quin & sepulturæ, interdicat. Et valuit omnino seuerum edictum, ut, quos suasiones haud poterant, diræ emollirent, traherentque in sententiam Pontificis, atque eorum procerum, qui habito, anno MCCCVIII. comitio, CAROLO eligendo adscenserant. *Spectantes*, inquit BONFINIVS (s.) hæc sibi interdicta commoda, Hungari, sine quibus, nemo fidelium, vitam recte sancteque transigere potest, & cadaueribus passim sepulchra inhiberi, aque commoti omnes, regalia in campo comitia, quem *Rakos* (t.) circa PESTVM adpellant, vno consensu haberi oportere, censuerunt. Quo, postquam omnes optimates, nobilesque conuenere, cum decuriis conuentuum, quos Comitatus adpellant, cunctis suffragiis, ac mira concordia, CAROLVM regem creant, & octauo, post D. Stephani solemnia, die, in Alba regali, sacro diademate, quod Ladislaus Vajuoda paullo ante rediderat, anno trecentesimo decimo, supra millesimum, ex more, coronant. Prima hæc, quod sciam, & campi *Rakos*, & habitorum isthic comitiorum

prima, in
campis Rá-
kos, comi-
tia:

s.) Decade II. Lib. IX. p. 317. I.

s.) Male, apud BONFINIVM, *Rakon*; atque

peius multo, apud THVRÓCZVM, loco cit. Cap. LXXXIX. *Reptus* legitur.

tiorum regalium, mentio est; ideo curiosius adnotanda, quod non vna, ex hoc, regum in *Pestanis* campis eligendorum, ritu, vrbi nostræ facta est accessio. Certe, ad loci celebritatem, vix vlla res plus valuit. PETRVS RANZANVS (u.): *Eo, inquit, est is locus, apud vniuersos Hungaros, fama inclytus; quod in eius agro eligi reges Hungariæ consueuerunt. Quo enim tempore eligunt sibi regem, fieri solet, toties regni, & optimatum, & capitum populorum, conuentus, adeo frequens, vt numerus conuenientium saepe excedat, summam octoginta milium armatorum hominum, quorum pars maxima, equis vehuntur. Et, quod est admiratione dignum, nihil vlli deest, quod ad victum abunde pertineat.* Cogitatu facile est, non potuisse non, hanc nobilitatis Hungariæ frequentiam, multis subinde comitiis huc excitam, vrbi, non decus modo, sed opes etiam conciliauisse. Coibant, autem isthic ordines, non tantum eligendorum Regum, & Palatinorum gratia; sed tunc etiam, cum erat disputandum, quod ad publicam regni salutem, in primis adtinebat.

quantum
ex eo ritum
vrbi accessio
seris?

S. VI.

QVI successerunt, reges optimi, CAROLVS, & LVDOVICVS, ea fuerunt bonitate, non minus, quam sollicitudine, vt acceptum a maioribus regnum, & augustius redderent, & vrbibus cultius. Exstant eius clementiæ monumenta, cum vniuersim, tum per vrbes Hungariæ singulas, diplomatibus expressa. *Pestumne* vero, inane fuisse relictum, ab his, regiæ benignitatis significationibus, existimabimus? Equidem, eo minus id, vt credam, inducor, quo magis proum erat, positam, in obtutu regiæ Budensis, urbem, reges, etiam inuitos, ad beneficentiam inuitare. De CAROLO I. res dubitationis expers est: quippe qui, vt regios redditus constitueret, reuocaretque ad annuas tabulas, vrbium curam, in primis suscipiebat. Neque degener LVDOVICVS filius, in locupletandis vrbibus, quidquam fecit relidui. In *Pestano* certe monte, *Budam* nouam, anno MCCCCLV. exorsus condere, id honori vrbi nostræ addidit, vt in eius postea agro, sed quem Budenses limites circumscribebant, reges degerent. Atque, pertinuit omnino, hæc regum vicinitas, ad vrbi incrementa, quando, quos nouæ illic sedes, ex aduentantibus optimatibus, capere non poterant, *Pesti* hospitabantur. Proinde, & primorum, & ciuium numero, non secus frequentabatur *Pestum*, tamquam si regia esset. Et fuit etiam quandoque, cum animi causa, *Buda*, isthuc demigrabant Reges. Id SIGISMVNDVM subinde factitalle, cum edita in vrbe diplomata, tum beneficia, quibus ornauit *Pestenses*, hodieque loquuntur. In his referas, nundinarum solemnia, quæ heic instituit SIGISMVNDVS. Anno id MCCCXCV. euenisse, TIMON (v.) auctor est. qui

Caroli, &
Ludouici,
erga *Pestum*
benignitatem

urbis, post
Budam nouam
conditam, incrementa:

Sigismundi, in eam
propensio:

F 2

ad

u.) Epitome Rerum Hung. Indice I. p. | v.) Synopses Nouæ Chronologiæ Rer. Hung. P. II. p. 53.
207. 39.

pontis lap-
dei molitio.

ad eundem annum : *Pestini*, inquit, *nundina a rege instituta*, die B. Petri Martyris. *Item, die sacro B. Petro ad vincula*. Alioquin, non potuerunt non, iucundo vrbis, quam sub oculis habebant, obtutu, inuitari reges, vt relictis *Bude* curis seuerioribus, *Pestum*, daturi quidpiam genio, accederent, diuersarenturque heic diutius. Ergo, iunctus, nauali ponte, *Danubius*, vrbem vtramque committebat. quem, quod lacerabatur crebris tempestatibus, naues item onerarias, trans- mittebat operosius, ponte lapideo, vastis instruendo concamerationi- bus, SIGISMUNDVS, permutandum statuerat: *Traiani*, forte exemplo, in eas consilii rationes, inductus. Exstat hodieque, molis inchoatæ rudus, sed detritum id, supra *Pesti* pomæria, eo positu, qui regiæ Budensis radicibus, e diametro, obiacet. Vestigantibus aliquando, quid sibi, in ipso amnis margine, vasta hæc, & abrupta molitio vellet; agrestes, rerum, his locis gestarum, memoria valentes, magna no- bis veri confidentia adfirmarunt: SIGMOND *Király Míve, á ki köhidat akart vala á Dunán által, építeni*; id est: *Opus Sigismundi regis es- se, qui pontem lapideum, Danubio voluerit instruere*. At enim, siue fatis præuentus, siue amnis rapiditate, & profundo, impeditus, su- premam operi manum, nequiuit imponere. forte, ne quid *Romane* illi magnitudini, de qua erudite commentatus est LIPSIVS, hac SIGIS- MUNDI æmulatione, si successisset molitio, detraheretur. BONFINIVS (x.) gemina his, de regis hac destinatione, in litteras retulit: *Ex altera*, inquit, *Danubii ripa, in Pestana ciuitate; quæ e conspectu est, molem po- suit, in arcis obiectæ speciem, vt hinc, supra Danubium, perpetuo pon- te, arcem vtramque coniungeret. Verum, mors inuida, tam superbi operis initium interceptit. quod si perficere potuisset, Traiani pontem, quem in superioris Mysia ripa, quondam ille fecerat, procul dubio su- perasset. Iam, ponte volatili, capacitatis eximiae, traicitur Danubius.*

§. VII.

Albertus,
comitiis il-
lustrat Pe-
stum:

ALBERTVS Austriacus, gener Sigismundi, comitiis, *Pestum*, anno MCCCCXXXIX. illustrauit. Id, P. TIMON (y.) nos docuit, qui ad eundem annum: *Pestini*, inquit, *comitia, in quibus ALBERTVS suas sanctiones publicat*. Quod ideo monemus, quia eius rei, non meminerunt scriptores nostri: sanctiones certe, quæ tunc relatæ sunt in tabulas, Budæ, ratas habuit ALBERTVS: quemad- modum in decretis regum legi potest. Nempe, ita reor, Status & Ordines, in campo *Rákos*, coiuisse; ac forte, vt consultarent com- modius, e castris *Pestum* intrauisse, dum perscriptæ leges, ALBERTO, Budæ cum regina diuersanti, adfirmandæ, offerrentur. Quidquid eius sit, TIMONIS fidem, consulto sequimur, tutoque. Expeditionem, aduersus *Amuratem*, adparabat ALBERTVS: iamque consuebant ad ar-
ma,

x.) Decade III. Lib. IV. extremo, p. 408, 12. |
y.) Loco citato p. 70. Nihil de his comi-

tiis, seu apud THYRÓCZIVM, seu BOM-
FINIVM, legas.

ma, Ordines, cum publico, ante profectiōem, comitio, adprobanda, gentis vniuersæ, iura, quin & reponenda in melius, quæ luxata fuerunt sub *Sigismundo*, communibus votis expetunt. Adfensit rogationi ALBERTVS, eo promptior, quo erat propensior, ad res Hungaricas, omni ope, Turcis iam inualescentibus, sustentandas: id quod, clausula decreti condocet. Sed has destinationes, idem iste annus, *Alberto* emortualis, interuertit. Natæ hinc animorum dissociationes, *Wladislaum* Polonum partim, partim *Ladislaum* posthumum, in regem deposcentium, miscuere Hungariam. *Pestum*, tamquam pro limine *Budæ* positum, aduentanti Agria WLADISLAO, anno MCCCCXL. & portas aperit, & fidem obstringit. Quadriennium, partim apertis dissidiis, partim male focillata pace, extrahitur; dum *Varnensis* illa clades, prodromus *Mohácsianæ* alterius, res Hungaricas conuulsit. Sub idem tempus, hæc de *Pesto*, adnotauit laudatissimus TIMON (2.): *Ordinis Minorum de Obseruantia, Prouincia Hungarica, Pesto, usque ad Moldauiam protenditur. Pestiensis & Budensis Conuentus Franciscanorum Conuentualium, ab EVGENIO P. iubentur dari Obseruantibus. Prouincia S. Saluatoris fuit obseruantium; Beata Virginis, Conuentualium. Succedente tempore, Mariana, institutum Saluatorianæ amplexa est.* Hæc ad sacra adtinuere. Anno MCCCXLV. nouis comitiis, quæ in campis *Rákos* coegit, *Iohannes Hunyadi*, *Pestum* nobilitatum est. Habebantur ea, tanta Ordinum frequentia, & in patriam, amore, vt dubium sit, maiorine celebritate, an coniunctione animorum agitata fuerint. quod in ea regni orbitate, vt admirationis, ita, ad seruandam reipublicæ salutem, momenti habuit plurimum. Decreta, quæ tulere Ordines, huc redibant: *Iohannes Hunyadi, regni gubernator esto: LADISLAUS posthumus rex Hungariæ saluator: Occupata, raptò bona, restituantur: Baronatus regni, ab his, qui eos gessere hæcenus, tolluntur, nonique ordinum consensu, leguntur: conspirationes, & inita in perniciem patriæ, fœdera, dissuuntur: sanctiones comitii, ab omnibus sancte habentur: Illa tunc euenere, coniuncta cum *Pesti* celebritate.*

eo mortuo, Wladislaos Polono, fidem obstringit:

post Varnensem cladem, Iohannis Hunyadi, providentia:

qua heic fuerint comitiis decreta.

S. VIII.

Rederes, prælusisse fortunam genti *Coruinianæ*, ista, quam indepta heic est, dignitatis accessione. Vix enim anni duodecim abierant, cum, enitente *Michaele Szilagy*, MATTHIAS, Iohannis filius, *Podiebradii* tunc captiuus, in iisdem istis campis, in regem sublegitur. Non caruit, res adeo momentosa, difficultate; quando procres, & animis diuisi, & copiis, in diuersa ferebantur. Itaque, ne destinationi suæ, præsidia deessent, *Szilagyus*, exercitum cogit, inque campum *Pesti* comitiale, armatus non minus, quam ad largiendum instructus, aduenit. Eius castra, cum partis aduersæ procres, *Budæ* coacti, & viris, & armis inferiores, necis præterea

Matthias Corvinus in campis Rákos in regem eligitur:

Ladislai, fratris *Matthiae*, conscii, prospectarent, labascere animis, neque iam metuere, sed trepidare incipiunt: maxime, quod concretus gelu Danubius, si quid hostile moliri vellet *Szilágyus*, *Pestum* & *Budam*, pontis instar commiserat. Digna res est, quam *BONFINII* (a.) verbis referamus: *Quarto Idus Februarias*, ubi *MICHAEL*, *Pestum* intrauerat, in sequenti nocte, prater omnium opinionem, sauitia frigoris, *Danubius*, plane constitit, & glaciali se pavimento, cunctis, tuto calcandum, dedit. Aduersarios prospectabant, numero, armis, equis, & animo, longe superiores, ut exitus ostendit. Quin etiam, *Coruina* factionis multitudo ingens, superato *Danubio*, *Budam* venit, ut vi coactos, qui *Buda* erant, in comitia deducerent. Metum hunc, *MICHAEL* intercept: nam, edicto suo, comitiorum libertatem promulgauit: crebris, qui *Buda* erant, internunciis, omnes, data fide, in comitia traxit. Haecenus recte. Quae sequuntur, abhorrent, cum ab liberorum comitiorum indole, tum a iuribus, quibus eligendi regis facultas, apud Hungaros, definiebatur. In medio deinde campo, inquit *BONFINIVS*, quando plures in comitiis dies acti sunt, furcas, laniariamque mensam*, proposuit, graui edicto, quicumque *MATTHIAE* suffragia reddere, recusarent, praesentaneam mortem, interminatus est. Quo quidem tetro spectaculo, non parum aduersarii consternati, extinctam suffragiorum libertatem, quamuis agre ferrent, queri tamen haudquaquam audebant, ne ea mox audire ac pati cogerentur, quae multo grauiora forent. His nimirum machinis, extorta, in *MATTHIAM*, suffragia fuere. Quid, quaeso, ageremus *Hungari*? si iam istiusmodi ritibus, agitentur comitia? Adeo tunc, libertatis obtentu, grassabatur licentia: siue id *Ordinum* culpa fiebat, siue eorum durtie, qui rebus moderari gestiebant. Quomodocunque, de electione sentias, *MATTHIAS* certe, in iis regibus censendus, suo merito est, qui non tam humanis suffragiis, quam peculiari numinis consilio, sublecti sunt. *Pestum*, egregie, de nouo rege, meritum est; quando & anticipauit suffragia, & non inani augurio, quantus futurus sit *MATTHIAS*, praesagebat. Omne *Hungaricum* vulgus, verba sunt *THÚRÓCZII* (b), latas ciuitatis per plateas, deambulans, puerorumque coetus, hinc inde cursitans, loquebatur, & alta voce clamabat: *MATTHIAM* VOLVMVS ESSE REGEM! HVNC NOSTRA PRO TVTELA, DEVS ELEGIT! HVNC QVIDEM ET NOS ELIGAMVS.

artibus
haud omni-
no aequis:

Pestum ple-
bis in Mat-
thiam pro-
pense.

§. IX.

*Quanto opere
sub Coruina
Pestum ef-
floruerit:* **E**ffloruit postea, *MATTHIAE* benignitate, *Pestum*; quod ille, non modo praecipuis iuribus, donauit, sed aedificiis quoque, iuxta & viridariis, atque secessibus aliis, percoluit. Non ergo a vero aberrant, qui *Pestum*, sub *MATTHIA*, opibus atque cultu, maxime conualuisse, autumant. Incurfabatur ab *Hussitis*, magno, agri circumfusi,

a.) Decade III. Lib. IX. p. 506. 39. & LXIII. p. 171.
THÚRÓCZIVS Chron. SIGISMVNDI Cap. b.) Eodem loco p. 172, II.

fusi, intertrimento. Hos ille, partim ductu, partim auspiciis, longo, & operoso bello, auerruncavit. Meminit calamitatis non minus, quam victoriarum MATTHIAE, dum eius bella recenset, BONFINIVS (c.) noster: *Bohemi, inquit, qui initis inter se societatibus, quas Fratrias adpellabant, duce Giscra, uniuersam vltioris Hungariae plagam, latrocinis, & populationibus adsiduis, sic infestam plane reddiderant, ut ne domi quidem, nedum foris, tutus quisquam esse posset. Quin, & suburbana PESTI, quotidie incursabant, diripiebantque: fumum, Bohemicaeque praesidia, a noua Buda prospectare licebat.* Diuturnum fuisse malum, ex eodem BONFINIO (d.) condiscas: *Annos circiter octo & viginti, pestis ista, in vltiore Hungaria debacchabatur, uniuersam regionem, ad PESTVM vsque, latrocinis infestam, facinorosa multitudo plane reddiderat.* Iohannem Coruinum, *bis ibi fusum fugatumque fuisse scripsimus. Nemo tanti fuit, qui funestam gentem extirpare, & hac regnum labe, praeter Matthiam, purgare potuisset.* Itaque, tanto maius fuisse beneficium existimandum est, quanto plura erant atrocioraque mala, quibus MATTHIAE hac virtute, exonerati sunt *Pestienses.* At, post excessum *Coruini*, mirum, quam inclinare coeperit, non decus modo, sed & fortuna *Pesti.* Tametsi enim, *Vrbani*, Pontifex Agriensis, & patrum, ea tempestate princeps, ex Senatus-Consulto, destinata, eligendo regi, comitia (e.) isthic edixit; magnaue, ea, exterorum non minus, quam domesticæ nobilitatis celebritate, anno MCCCCXC. Idibus Maii, inierunt; tamen, quod diuersissimis studiis, distinebantur Ordines; nescio, decoris ne plus, an doloris, inde ad *Pestum*, redundarit. Postea, languente, naturæ quodam vitio, rege WLADISLAO, non potuit non, in gente libera, diffundi cacoethes, deteri vrbes, & ad occasum prona fieri (f.) omnia. Primo enim, vetusta illa comitiorum celebritas, e *Pestanis* campis, *Budam* (g.) transferri coepit. Quocunque id consilio factum a WLADISLAO; nam metu fecisse, non existimarim; res erat, non minus cum *Pesti* detrimento, quam offensa Statuum atque Ordinum, coniuncta. Hinc fluxit comitiorum, anni MCCCCXCVIII. sanctio illa, articulo primo, designata: *Quod a modo, infra quatuor annorum spatia, post sese immediate consequenterque affutura, singulis annis, ad festum S. Georgii Martyris, uniuersis regnicolis, tam scilicet Prælati, quam Baronibus, caterisque Nobilibus, & possessionatis hominibus, per Regiam Maiestatem, in campo Rákos, una congregatio generalis, indicatur & celebretur; celebratio autem huius congregationis. in quindecim diebus, expleatur, reliqua.* Neque caruit successu, ea Statuum rogatio: quippe quam, & Rex, ipso actu, celebra-

c.) Decade III. Lib. IX. p. 519, 48.

d.) Ibidem p. 524, 6.

e.) Leges, comitiorum historiam, apud BONFINIVM Dec. IV. Lib. IX. initio.

f.) Ordinum querelæ extant, apud ISTVANFFYVM, Lib. III. initio. Tunc ortum credo Hungarorum illud, que-

rulum prouerbium: *Megbél Mátyás Király, oda van az Igazság.* Id est: *Mortuo Matthia, dispersit iustitia.*

g.) Anno scilicet MCCCCXII. Cal. Februarii, rex concilium *Buda* frequentissimum indixit, BONFINIVS Dec. V. Lib. III. p. 702, 7.

lebratis, in campo *Rákos*, anno MD. ad prælitutum diem, comitiis, ratam habuit; & Ordines, noua lege (*h*) redintegrandam, adfirmandamque voluerunt. Diserte *ἡ περὶ τοῦ* decreti (*i.*): *Datum in campo Rákos prænartrato, quindecimo die, diei congregationis nostræ generali prænotata, Anno Domini Millesimo quingentesimo.* Atque ad hunc modum, campo *Rákos*, & quam is circumfedit, vrbi *Pestensi*, comitiorum reddita est celebritas.

§. X.

Anni
1505. tur-
bulenter in
campis Rá-
kos, co-
mitia:

IN primis, turbulenta fuere, anni MDV. comitia, isthuc, a *Wladislao*, coacta. Disputationum initium, a *Morauia*, *Silesia*, & *Lusatia*, ductum. Nobilitatis enim Ordines, eas prouincias, a *MATTHIA* rege, imperio Hungarico, ex sacrosancta Romani Pontificis auctoritate, armis acquisitas, auelli, ac Bohemiæ coadunari, ægerime ferebant, *WLADISLAV*que, serio, nec sine tumultu, vt pactorum fidem seruaret, admonebant. Is vero, vt erat solitus, preces, querelasque, tametsi æquissimas, desidiosa taciturnitate excipiebat. Quæ res, vti offensæ locum dedit, apud Ordines, ita, origo fuit malorum, quæ postea, & pace, & bello, adflixerunt Hungariam. Enimvero, cum Nobilitas, summam sibi, & reipublicæ, iniuriam fieri existimaret, nec in præsens aliter rebus consulere posset, frequens, in tabernaculum amplissimum, publico concilio destinatum, confluxit, ibique, collatis omnium votis, & suffragiis, decreuit: *ne in posterum, ullo unquam tempore, si rex Wladislaus, absque hærede masculino decederet, aliena gentis & sanguinis regem, sibi deligendum proponerent*: addita atroci denunciatione, vt, qui contra hanc legem fecissent, eorum bona fisco addicerentur, ac ipsi, liberique, & posterius eorum vniuersi, aut capti, præsentissima extremi supplicii poena, plecterentur, aut mitterentur in exsilium, morte ipsa molestius. Hanc legem, *Thoma Bacacio*, S. Martini in montibus Cardinale, Archiepiscopo Strigoniensi, iam Roma reuerso, atque aliis decem episcopis; quadraginta senatoribus, qui magistratibus fungebantur; nec non centum octoginta proceribus, & quamplurimis ex equestri ordine, præsentibus, nec quoquam contradicere auso, latam, *Stephanus Verböczyus*, regni prætor, eloquens, sed factiosus vir, statim publicauit, reipublicæ conseruandæ prætextu, vt aiebat; re, autem vera, vt *Iohannis Zapoliani*, Comititis Scepusiensis, iam pridem, regnum adfectantis, ambitioni, libidinique, viam aperiret. Aderant alii quoque, eiusdem factionis asseclæ, Transilvani, in primis *Saxones*, & *Siculi*, qui magno consensu adplausuque, legem promulgari, sublati clamoribus, iuebant; si qui contra dissenserent, iis vim cademque, & extrema quæ-

eorum sen-
atio:

ex Istvan-
fyo recita-
tur.

h.) Anni eiusdem Articulo 1.

i.) Idem, & in sequentium annorum decretis legas, quæ edidit *WLADISLAVS*:

ultimo illo, quod anno MDXIV. *Buda* conceptum signatumque est, excepto.

quæque intentantes. Decretum etiam est, ut in omnes Pannoniæ tractus ac regiones, quæ centenarium numerum excedunt, exemplaria huius *Senatus Consulti*, (sic quibusdam adpellare placebat) descripta, sub sigillo, *Comitis Petri de S. Georgio*, generalis regni iudicis, qui magistratus, post Palatinum, secundus, & longe amplissimus habetur, primo quoque tempore, mitterentur; ex quibus adhuc complura, etiamnum, exstare (*), in comperto habemus. Hæc ISTVÁNEFFYVS (k.) cuius verba, maluimus adhibere, quam nostra ipsorum oratione, in re commemoranda, vti.

§. XI.

A Trociora sunt, quibus, maleficio *Georgii Situli*, cognomento *Dosa*, ager *Pestanus*, foedatus est. Ut rem, in vulgus notam, compendio exhibeamus, locus postulat. *Thomas*, Strigoniensis Præsul, & Cardinalis, Romam, conscio Rege, abierat, ut a Summo Pontifice, suppetias, aduersus Turcas, impetraret. Lente, apud effectum, & proximum morti *Iulium*, res succedebat; siue, quod exhausto esset ærario; siue, quod rerum humanarum pertæsus, vasa ipse colligebat. Eo fati functo, id quod volebat *Thomas*, facile a nouo Pontifice, *Leone X.* impetrauit; diplomata nimirum, quibus vniuersorum criminum venia, perscribatur his, qui voluntariam, aduersus Turcas, militiam, sequerentur. Simul, *Roma* rediit Cardinalis, in eam curam incubuit, ut legationis fructus, in Hungariam non minus, quam vniuersam rem Christianam, redundaret. Ergo, Rege adito, & senatu sanctiori coacto, rem, quam esset, indulgente Pontifice maximo, ocepturus, expromit. Non defuere, qui contrairent *Cardinali*, damnarentque militiæ genus, priscis temporibus, exitiabile Hungariæ. Sed, qua erat in persuadendo, & eloquentia, & auctoritate *Thomas*, facile, ut adfentiretur, regem induxit. Proinde, promulgata (l.), pro sacris concionibus, militia, concurrere plebs, & ad *Pestum*, *Varadinum*, *Colocsam*, atque *Bácsiam*, in globos & agmina, certatim coire. Nondum mensis, post editam criminum veniam, abierat, cum in agro *Pestano*, plus, quadraginta mille conueniæ aderant, spem, primo obtutu, felicitis successus, eximiam, de se facientes. Duce opus erat, qui inconditæ multitudini, & armorum insuetæ, moderaretur. Hunc ergo, cum sollicitus quæritat *Thomas*, nescio, quo fato, *Georgius*, quem diximus, ei se obicit: vir, & manu fortis, & promptus consilio, qui tunc, ob editum, singulari pugna, aduersus Semendriensem præfectum, insigne facinus, præmia a rege exspectabat. Simul is, delatam præfecturam accepit, atque solemni, in ecclesia, ritu, inauguratus, purpureaque cruce notatus,

*Serailis bel-
li, quod in
campis Rá-
kos inuit,
historia:*

*eius dux,
Georgius
Székely:*

TOM. III.

G

signum

k.) Libro IV. p. 52, 30. seq.

*) Est idem, in nostris Adparatibus.

l.) Fulse, non minus, quam eleganter,

PAVLVS IOVVS, rem omnem expromsit, *Historiarum sui temporis*, Lib. XIII. p. m. 494. seqq. vnde sua depromsit ISTVÁNEFFYVS.

signum sustulit, non iam concurrere, sed confluere multitudo; ut necessum haberent nobiles, reprimere plebem, ne, relictis agris, militiam sequeretur. Id quod offensæ, quam aduersus nobilitatem, maleuolentissimo animo concepit *Siculus*, caput fuisse, apud omnes constat. Ergo, arma, quæ *Thomas* in Turcas parauerat, in nobilitatem vertit, agrestibus, ad grassandum, igne ferroque, frena laxat: tanta peruersitatis obstinatione, ut, sub ipso Regis obtutu, *Pesti* hinc, illinc *Buda* suburbia, nobiliumque domos, improuiso impetu adoriri, diripere, & manus Christiano sanguine, foedare, nihil dubitarit. Scilicet:

quam maligna fuerit indole.

*Promptus ad omne nefas, cunctorum lerna malorum,
Thesaurus scelerum, gestusque, artemque nocendi,
Edoctus, violare fidem, sensusque minaces,
Cognatam & ficto fraudem prætexere visu,
Ira ingens, furor atque ingens, ingentibus ausis
Illi animus, fastuque tumens, ambibat honores
Supremos, quem continuo, imperiosa cupido
Omne agit in crimen, non hunc reuerentia diuum,
Non amor aut pietas charorum certa parentum
Vlla mouet, mediocre nihil sperabat, & omni
Plenus nequitia, lucrique cupidine flagrans,
Aurea non uni Pætholi stagna rubentis,
Non Tarthesiacis tempestas fulua lapillis
Orta Tago, nec opes Cræsi, nec scrinia Crassi
Sufficerent; quia aurifera decoctor arena
Semper egenus, inops, furtis & viuere raptis,
Acrior Eurynno, nece peior, tristior orco,
Qui vitio alterius nigrum præfigere Thita
Nouit, & integros odiis turbare sodales.
Quod si tale usquam monstrum transacta tulissent
Secula, Pyrrithoum Theseus pertasus, Orestem
Odisset Pylades, ouo prognatus eodem,
Dimidiumque sui spreuisset Castora, Pollux.*

Ita STEPHANVS TAVRINVS (*m*), hominis, in omne scelus proni, characterem cecinit. Ecquid vero sperare possis, ubi hæc vitiorum monstra, religionis obtentu, sacratis armis, multitudinis concursatione, præmunita sunt? Nempe, rapinas, cædes, incendia, &, quod ab orco proficisci potest, maleficii reliquum.

§. XII.

Urbis, qua tunc fuerit fortuna?

QUæ vero tunc *Pesti* fortuna? obsessum, a maleficentissima colluione, credidisses. quod eo plus opprobrii habebat, quia prospectante *Buda* Rege, atque proceribus, factum. Disper-

spertito enim exercitu, cum *Laurentium* quidem sacerdotem, faciem tubamque malorum, *Bátschiam*; *Barnabam* vero, eiusdem ordinis virum, *Agriam*, ad colligendas illinc cohortes, ablegat; ipse, iter *Szegedinum*, cum valido exercitu, ingressus; *Ambrosium Saberesium*, ciuem *Pestanum*, cum tribus legionibus, in iisdem ad *Pestum castris*, reliquit, atque, ut illa muniret, & arma in omnes partes ostentando, ac pradas agendo, metum & formidinem circumferret, in mandatis dedit: ne quid de suis consiliis, a rege & nobilitate, sciri certi posset. sicuti auctor est *ISTVÁNYVS (n.)*. Hæc, sub obtutu regis fiebant, damnnante, at serius, consiliorum suorum rationes, *Cardinale*. Ergo, post longam cunctationem, bellum, aduersus nefarium genus, decernitur, cui *Iohannes Bornemisza*, magni animi senex, moderaretur. Is vero, coacto, sine mora, exercitu, Danubium traicit, acceptisque, intra agmen, *Budensium*, & *Pestiensium*, cohortibus, castra, ad suburbia ponit. Mox, *Paullum Tomoraum*, quem sibi legatum adsciuerat, ad pertentandos hostes, cum equitum ala, dimittit. Ipse, cum reliquo exercitu, subsequitur. Atque, fuere sane, in magna expectatione, Rex non minus, quam procures, quomodo, in ea rerum perturbatione, casura esset expeditio, quam, non tam consilio susceptam videbant, quam necessitate. Præerat perduellium castris, *Ambrosius*, ciuis *Pestanus*, vir neque ambitiosus, neque turbulentus. Nondum is, pugnae signum dederat, cum agrestes, ferri in *Tomoraum*, & sublato clamore, pugnam cedere. Quos tamen hic, quippe rudes belli, facile repressit, captiuos, ad *Bornemiszam* missis, ex quibus de hostium consiliis cognosceret. Cum instat fugientibus, *Ambrosium*, instructa, ritu militari, acie, explicatisque signis, obuium habet. Ergo, prius quam pugnam iniret, *Ambrosii* non minus, quam militum animos, tentandos ratus, si forte ad sanitatem reduci possent, caduceatores mittit, perduellionis veniam, regio nomine, liberaliter pollicetur, si positis, extemplo armis, & facta, a seditionis, dextrorsum secessione, ad officium redierint. Nec mora. *Ambrosius*, qui non peruerso animo, sed religionis causa, crucem sumserat, militem, *Bornemiszae* verbis adloquitur, noxae impunitatem offert, ac, ne in suam ipsorum perniciem, imprudentes ruerent, grauiter admonet, utque exemplo præiret cohortibus, cum his, quos ipse ductabat, dextrorsum secedit. Erant, qui sequerentur *Ambrosium*; sed neque defuere, qui obstinatis animis, prælium deposcerent. Quo viso, *Bornemisza* classicum cani, atque displosis currulibus tormentis, quæ in prima acie ductabat, agrestes terreri; *Tomoraum*, cum leuis armaturæ equitibus, impressionem facere, iubet: ipse, quadrato agmine, hostem adoritur. Non tulere nostrorum impetum agrestes. Nam, dum ruptis ordinibus, ingens, in prima acie, cædes editur, qui post principia stabant, in fugam effunduntur. Pressit fugientes *Bornemisza*, atque ingenti peditum multitu-

decretum,
in colluui-
nem, bel-
lum Bor-
nemisza
exorditur:

agrestium
gladiis.

titudine deleta, cum ad *Irsaszegum* ventum esset, receptui canere iussit. Castra, quæ carris munita fuere, capta sunt direptaque: captiui, pars naso & auribus mutilata, ut tribulibus exemplo essent, dimissi; pars ad supplicia adseruati sunt. Ad hunc modum, triduo fere bello, *Pestum* non minus, quam *Buda*, & qui ei, cum proceribus inerat, rex VLADISLAVS, metu ac sollicitudine, exempti sunt.

§. XIII.

*Taurini,
de eodem
bello car-
men:*

Aliter paullo, & pro more poetarum, exaggeratius, bellum hoc Pestanum, TAVRINVS descripsit. cuius sane carmen, dignum est, quod heic legatur; quia eiusdem illius ætatis est, neque, eruditissimis viris, satis cognitum. Ita vero habet:

*Est locus e regione situs, cognomine PESTVM
Colle minor celsò, tumulis prouectior altis,
Hic circum apricos campos cereale papauer
Nascitur, & variis hortensia munera pomis
Spargit humus, flagrant leporaria regia flore,
Flore crocum tenero, cultis innaſcitur hortis.
Iſthic ruricolæ ſua paſſim caſtra locabant.
Præcipiti in ripa rursus tentoria figunt
Regni acies, longas criſpantes cominus haſtas.
Tempus erat flagrans rabido cum Sirius aſtro
Cornigerum Aegoceron, cancrum quoque comp . . . Zona
Perçutit, & medium ſignorum interſecat orbem.
Ecce meris gaudens undis, Abſtemius, Hunni
Quem Bornemiſza adſcito cognomine dicunt,
Egregia genitus fuerat de ſtirpe Baronum,
Prompturus magnam paruo de corpore vocem:
En! ait, arctois rigidoque ſub axe, pruinis
Hic, ubi lunatum Chyron ferus exerit arcum
Cingimur in gladios, & ad incunabula nobis
More patrum, ſtriſtæ veſtes, nec fluxa per armos
Velamenta ſedent, longam ſinuata per oram:
Nam male ventofis manicis depellitur hoſtis.
Audendum eſt hodie, pro libertate parentum,
Pro patria & nobis, pugnandum Marte ſecundo.
Extremum ferri ſupereſt opus, omnis in armis,
Seruilis belli claudenda eſt viſque metusque.
Omnia fortune parent, fortuna tenentur,
Fortuna pereunt, aiunt dixiſſe poetam:
Res hominum fragiles, alit, & regit, & perimit ſors,
Sors incerta quidem, ſed quos præblanda fouet ſpes,
Spes mortale bonum, pro muro audacia habetur.
Gloria non minor eſt, nomen ſeruare patratum,*

Quam

*Quam quassisse nouum: nostra exitus acta probabit.
Dixerat, & flammis animis flagrantibus addit.*

*Tum plebe de media vir prosilit vnus, aperta
Fronte, ducem tali compellans (o.) voce, precantes
Nos, (modo da veniam) plebeia extrusit in arma
Széklius, inuiti bellum hoc, partesque timore
Fecimus, is poenas luat aquas, illius vnus
Pro multis detur caput, improba & indigna rerum
Pauperies, inimica probatis moribus, istud
Istud in bellum seruire suo nos turbine traxit:
Quare da veniam, viduos permitte penates,
Et sobolem, & thalamos, atque orphana pignora, notas
Desertasque casas, dulcesque renifere amicos:
Fumus enim patriæ est alieno clarior igni,
Si merita culpe suprema pericula semper
Indulgent, modo flecte animum, sensusque minaces
Temne, & obratis errata ignosce manipulis.
Miretur sua quemque domus, nostrique nepotes
Improba vitabunt duri certamina Martis.
Disperat tandem bellum seruire, nec vnquam
Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit
Rusticulis regnare vacet, vel sceptræ, vel vrbes,
Nolumus, herbosos, curioso vomere, campos
Scissuri, varia stipabimus horrea fruge,
Et sata inoccemus resolutis semina glebis;
Bis denis, sua vota Deis, quibus agricolum res
Cordi est, soluemus, nec delirabimus vnquam:
Cote, nigras iterum scabra rubigine falces,
Exesosque situ veteres splendere ligones
Cogemus, censusque graues, vectigal iniquum,
Et naulum, scænusque vorax, numerabimus, & TE
Laudibus athereum super extollemus Olympum.*

Quis credat, supplice hac oratione, haud permoueri potuisse, *Bornemiszam*: quippe qui, & belli rationes, & plebis inconsulta studia, atque actus præcipites, vnus omnium, qui circum regem erant, penitissime introspectit. Arma credo, citius, quam ipsi agrestes, posuisset, atque promulgata venia, clientum loco habuisset, infelicem multitudinem. Pergit poeta:

*Hunc contra Ianus (p.) verbum est sermone notandum:
Sero Phryges sapiunt, quem sero poenitet, idem
Haud vacat a culpa, vos poenas crimine dignas,
Vulcano, crucibus, sudibusue, rotisue luetis,*

G 3

Vix

a.) Finguntur hæc a poeta; aliter enim rem habuisse, supra, auctore ISTVANF-
VRO, meminimus.

p.) IOHANNES BORNEMISZA, expeditionis dux: nam Hungaris, *Iános*, dicitur *Iohannes*.

Vix hæc, irato, trucique vultu, & oculis, vindictam minantibus, dixisse ducem, cum

*Confestim madidas tibicen adflamine buccas,
Toruæque bellisonis, complebat cornua bombis.
Nec mora, stentoreo pugnam clamore minantis
Signiferi, longa ventrem transuerberat hasta,
Quam plage impatiens forti comprehendere dextra,
Nisus, fraxineum perfregit robur; at heros
Vagina eductum capulo tenuis abdidit ensẽ,
Pulmonem, mediumque iecur traiecit, ut alius
Illius, & fracta patulo de vulnere costæ
Conciderint, fuso maculantes sanguine terram.*

Velitationem fuisse credas, quæ pugnam antecesserit. Nam, prælium, magna vtrunque initum ferocia, sic canit:

*Vtraque fulmineo concurrunt agmina motu.
Servilis metus hos, libertas incitat illos.
Pugna grauis, bellumque tenax, cuneique feroces,
Missilibus telis, cecidit pars maxima vulgi,
Nigraque perpetuo claudebat lumina somno.
Vngula quadrupedum multorum colla peremit;
In geminas partes, hic unco scinditur ense;
Hos sub equis, illos campis, adfixerat hasta.*

Hæc, præliis communia sunt, propomedum omnibus, dum res communis, hastis gladiisque geritur. Id, quod iam canet poeta, non legas in ISTVÁNFYÓ.

*Innumeri, ut norunt sibi adesse nouissima fata,
Compressere manus, se seque in fluminis undas
Præcipientes agitant, resupini, & fletibus ambas
Complerunt ripas, violenti vorticis amnem
Infringunt nando, mortemque euadere tentant,
Ter submersi in aquis, liquidis ter conditi in undis
Luctantur, superasque petunt morituræ auras:
Et quamquam poterant Portumuum vincere nando,
Qui vel in Euboica viuax Anthedone gramen
Carpserat, undiuagi glaucus nouus incola ponti:
Corpoream tamen ad molem madefacta resedit
Penula, cum tales fuderunt ore loquelas:
Occultum nihil esse finit dux candida sati,
Dignam pro meritis hoc alto in gurgite mortem
Hanc patimur, quando miseras mortalibus auras,
Et vitam abstulimus dulcem, discrimine nullo,
Execrata sacris, & mystica sacra prophanis*

Miscui-

*Miscuimus, iustus cernit Deus omnia Iudex.
His animas dictis spirabant, vdaque magnus
Corpora Danubius fundo sepeliuit in alto.*

Nihil horum meminere, qui seruile istud bellum descripserunt. Euenire tamen potuit, vt dissitis ordinibus, cum passim in fugam ruerent manipuli, horum aliqui, a regio milite, in amnem propulsi, mergi cogerentur. De captiuis, & horum suppliciis, pergit canere poeta:

*Pars capitur, captosque adamantina vincla ligabant,
Detinet hos neruus, nonnullos dura catasta
Urget, ubi igniferi vulcania vincula fabri
Cudere deficiunt, fagis panguntur & ornīs.*

Plebeium postea triumphum, sic describit:

*Exuias iam quisque suas, sua quisque trophæa
Trans Istrum adtonitum, ratibus ducebat onustis,
Callosa innumeri torpebat dextra pauentis
Remigis, & toruam metuebat nauita pradam.
Cursilibus pars vecta rotis, Budensia tendit
Mœnia, pars Pestum trahitur, longoque morantur
Ordine, plaustra vias plebei plena triumphī.*

Hæc, de foedissimo bello, iuuuit recinisse, vt damnet lector maleficiū.

§. XIV.

POST has turbas, exempto rebus humanis WLADISLAO, adolescens LVDOVICVS, in annos singulos, comitia celebrabat; sed, quod mirere, campo *Rákos*, iterum iterumque neglecto. Coibatur primum *Tolna*; secundum, ac tertio *Báchi*; denique, anno MDXXIII. *Buda*, dum *Rákosi* prærogatiua illa, redintegraretur denuo; sed, quanta imbellis regis iniuria, iam videamus. Gliscebant, inter proceres, æmulandi, & obtrectandi inuicem studium. quod, vti nimia WLADISLAI, siue lenitate, siue oscitantia, admissum fuit; ita, non potuit non incrementum, sub rege tenero, & quem *Georgii*, Marchionis Brandenburgici, lasciuiæ, & in educando remissio, a regni procuratione prorsus auocabat. *Iohannem de Zápolya*, & huius satellites, *Stephanum Verböczium*, atque *Michaelem Zobium*, passim a scriptoribus (q.), accusari legas. Sed latius serpsit virus, quam vt vnus tantum, aut alterius peccatore resedisset. quod, comitiis anni MDXXIII. in campis *Rákos* habitis, tacito pressoque murmure; aperta postea seditione, anno sequente, prodidit, aduersæ factionis capita. Dirum dictum est, quanto illic animorum motu, res gesta fuerit. Enim vero, *Verböczius*, occasionem explicandorum consiliorum, quæ aduersum Regem, & Palatinum, *Bátho-*

Wladis-
lao mor-
tuo, deserti
capit Pesti
decus:

anni 1523
comitia
violencia
plena:

Verböczii
ferocia:

(q.) Vide ISTVANFFYVM, Lib. VIII. initio.

eius ad
multitudi-
memoratio

Báthory, dudum animo conceperat, nactus; multitudinem omnem, ad eum modum, inflammavit, ut nihil dubitaret, relicto comitali campo, secessionem facere, & *Hatvani*, quorsum festinatissimo itinere abierant, id quod sibi propositum habuerunt, conspirantibus mirum in modum sententiis, exsequi. Accusationis capita, quibus in Regem, & huius administratos, utebatur, *Verbóczyus*, ita erant comparata, ut non potuerint gentem, ex se mobilem, concitare. Memorabat nempe, gloriosos, priscorum regum, actus, extollebat ad cælum, victorias, prorogatos regni limites, consopitas seditiones; MATTHIAE in primis *Coruini* memoriam, calidissime apud hos refricabat, qui eius passim castra sequuti, in partem laudum venerant. Explicabat præterea, quibus artibus, quibusque viris, ad illud gloriæ culmen, gentem Hungaricam, reges optimi, euexerint. Nimirum, adhibitos aiebat, ad belli & pacis munia, non, quos ambitus honorum, atque diuitiarum insana cupiditas, regibus oggereret; sed, quos commendabat, patriæ amor, in regem fides, rerum gerendarum dexteritas, atque virtus, nihil non, pro rege, pro patria, tentatura. Præmium his satis fuit, recte fecisse. Tum vero, quam diuersa, sub WLADISLAO primum, nunc sub adolescente LVDOVICO, sint omnia, exaggerare; damnare regum ignauiam, criminari Baronum iniquitatem, & in administranda republica, dolos malos. Eo ventum esse, ut nisi, excusso veterno, expergiscerentur Ordines, patriam, sua hac oscitantia potius, quam alieno maleficio, sint perdituri. Non iam preces, non querelas, non lacrymas, apud regem, & qui hunc obsident, ad lenienda mala, quibuscum colluctentur, quidquam proficere: in dies ad deteriora gradus fieri, quos reuocari posse, in ea procerum, regi deditorum, malitia, neque spem ostendi, neque facultatem. Ergo, quos patriæ amor, auitæ gloriæ stimuli, & malorum præsentium sensus, metus item futurorum, vreret; consilium acciperent, & collectis vasis, *Hatvanium* secederent; illic, de republica, de salute patriæ, de remediis malorum, pro eo, ac id posceret necessitas, in medium consulturi. Vix hæc, & his gemina, dixerat, *Verbóczyus*, cum *Michael Zoby*, demigrationis antesignanum se præbere, sequi reliqua multitudo, & *Rákosi* campos, vacuos post relinquere. Miserat quidem retentandis factiosis LVDOVICVS, Palatinum Bathoreum; sed, qui adeo profecit nihil, ut vix manus euaserit nobilitatis fremebundæ. Quæ hinc *Hatvanii* gesta sint, non est huius loci, recensere. Erit nobis eorum omnium, prolixa mentio, in eius oppidi historia. Hæc, quæ adtexuimus, eo dicta sunt, ut constet lectori, quam se male habuerit Hungaria, antequam ad *Mohács* pessumiret. Campus certe *Rákos*, iniquissima hac seditione, extra modum foedatus est. Tametsi enim elisa fuit seditio; *Verbóczyus* item, & *Zobius*, proscripti; hæsit tamen, toti conuentui ignominia, nullis temporibus eluenda. Neque enim vidit postea comitia campus *Rákos*, præter vltima illa, quæ anno MD-XXVI. Hungariæ non minus, quam regi luctuosa, infelix LVDOVICVS, con-

facta Hat-
vanum se-
cessio:

vltima, in
campis Rá-
kos, comi-
tia, anno
1526. regi
fatali.

concelebrauerat; pacata ea quidem, ob exitiabilis periculi vicinitatem; sed, quorum sanctionibus, quod ita vrgebant fata, ad salutem publicam, nihil profectum est. Atque hæc erant, quæ ad PESTVM, sub regibus Hungaricis, memorare habuimus. Iam, quomodo sub barbarorum tyrannide, comparatum fuerit, recognoscamus.

CAPVT SECVNDVM,

S I V E,

Periodus Urbis Barbarica.

S Y N O P S I S.

Init, tyrannis barbarica, caso, ad Mohácsum, Ludouico: Pesti, ea tempestate, facies: permittit se Iohanni Zápolyæ: postea Ferdinando. §. I.

Venit denuo, in Iohannis potestatem: fit Turcarum armamentarium: capitur a Ferdinandeis: muniturque: oppugnatur ab hostibus: sed conatu irrita. §. II.

Profligato ad Budam Rogenдорffio: quid Pesto euenerit? occupatur a Solymano: quæ tunc ciuium fuerit conditio? §. III.

Belli Pestani historia, quod in annum 1542. incidit: adparatus & duces: eorum cunctatio: Pestum obsident, haud sine clade: praelium anceps & acre, pro urbis porta: instauratur a Nicolao Zrinio: tandem vincunt nostri. §. IV.

Oppugnationis exordia: adful-
Tom. III.

tus irritus: Italarum virtus: Germanorum desidia: Italis exitialis: ducum imbellis ignauia: Gabrielis Lévx interitus: obsidio fæde soluitur: Perénus capitur: Turca, abiturientes nostros, inuadunt: quo euentu? nouus hostium incursus: tumultuaria pugna, & victoria, locum faciunt. §. V.

Res Pestiensium pacata, totis annis sexaginta: fit urbs colonia barbarica: intercipitur a Rosswurmio, anno 1602. rei gestæ occasio: & ordo: capta urbis, fæda facies: nostrorum sauities, Rosswurmii lenitate mitigatur: præda vis ingens. §. VI.

Urbis ea clades, carmine describitur. §. VII.

Captum Pestum, presidio munit Rosswurmio: obsidetur a Turcis: frustra, & cum clade, oblectantibus nostris: presidiorum virtus: infelix nostrorum eruptio: Hun-

H

garo-

garorum ignobilis paucor :
Orlius, a suis obteritur: sol-
uunt Turca obsidionem, &
inglorii abeunt: tuentur id
postea Cæsariani: magna vir-
tutis laude: mutuis tamen,
cum hoste, cladibus: dese-
ritur a lagenreitero, im-
belli, & malefico pauore:
describitur is a poeta. §. VIII.

*Insidetur ab hostibus, summa
cura:* Botskaii, anno 1605.
in campis Pestanis, cum Ve-
zirio, coitio: eius historia,
ex Iohanne Bocacio, descri-
bitur: Bocacii, ad Bots-
kaium, profectio: in castra
aduentus: metus & sollici-
tudo: accusat Botskaium:
erigitur. §. IX.

*Nocturna Botskaii statina: no-
ua Bocacii querela: ad flu-
uium Rákos aduentus: Tur-
ca, Botskaium illic salutant:
promouentur porro castra:
Bocacii iocus: omen haud
inane.* §. X.

*Accipitur iterum, a Turcis
Botskaius: pompe ratio:
Botskaius, tentorium sibi
destinatum, subit: adit Ve-
zirium: ritus, & solemni-
tatis descriptio: Vezirii for-
ma: colloquiorum ratio: ve-
stes, ex more, distributa:
nouus Bocacii iocus.* §. XI.

*Deducitur ad conuiuium Bots-
kaius: mensarum adpara-*

*tus: ciborum sordities:
pocula, cum voto salutis,
coniuncta: abominatur con-
uiuium Bocacius: concentus
geniales, qui? Botskaii se-
cessus: sermones priuati:
reditur ad Vezirium: collo-
quii materies: Botskaii ex-
cusatio, ob Transilvania, a
Turcis defectionem: Vezi-
rii monitio: acerbior in Ger-
manos: de continuandi bel-
li rationibus, arcanior consul-
tatio.* §. XII.

*Botskaiami, Budam interea
traiciunt: offertur Corona
Transilvano: gladius: vestis
turcica: Botskaii modera-
tio: valedictio apud Vezi-
rium: antidora Transilua-
ni: redit in castra Bots-
kaius.* §. XIII.

*Congressionis fructus, quam
metuebatur, exoptator:
unde is manarit: qua Ho-
monnaio, in mandatis dede-
rit, Botskaius: Pestis, ea
tempestate, habitus.* §. XIV.

*Comitium Carponense, pacis
caussa, coactum: ea, Vien-
na confecta, qua Pestis fue-
rit facies: anni 1684. for-
tuna: deseritur a Turcis,
& exurit: capitur a no-
stris: iterumque manibus
pertusis, vacuum, relinqui-
tur: recuperatur ultimo,
& prorsus vindicatur Hun-
garix.* §. XV.

§. I.

LUDOVICO, ad *Mohács*, cum flore nobilitatis, cæso, uti, respublica Hungariæ uniuerſim; ita *Pestum*, ex ea clade, malorum retulit plurimum. Tametsi enim, ad victoris *Solymanni*, primum impetum, parſum tectis eſt; tamen, fieri haud potuit aliter, quam ut prædabundo hoſti, non portæ modo, in ea cædium formidine, diffugientibus præſidiariis, paterent; ſed fornices quoque, & tabernæ mercatoriaræ, magna auiditate, ab hoſte, diriperentur. Facile eſt enim, animo concipere, quæ tunc, urbis opulentæ, facies fuerit, cum non ſacris, non profanis ædibus; ſed, ne ſanguini quidem humano, parcebatur a barbaro, ad populandum, & ſæuiendum excito. Fas quidem eſt ſuſpicari, ante dilapſos fuiſſe (a.) ciuium opulentiffimos, quam imprudentes, hoſtis ſanguinolentus, opprimeret; at enim, quis, in vehementi illa animorum perturbatione, fieri potuiſſe putarit, ut non remanſerint, & ciuium, & opum, inſignes reliquiæ, hoſti in prædam obiectæ. Enim vero, ita ſunt ingenia hominum, ut nuſquam, ſeu cœcutiant magis, ſeu paueant, quam, ubi, & conſilio rem geri oporteret, & magna uti animi præſentia. *Solymannus* certe, ipſe ad urbem acceſſit, atque inſtructo, inter vtramque urbem, nauali ponte (b.), *Budam* hinc, ſed incolis fere vacuam, adiit. Id tunc, in tanta fatorum malignitate, fortunæ fuit *Peſtienſibus*, ſi ſuperabant aliqui, quod, mature receptui canere iuſſit *Solymannus*. Nempe, nulla tam eſt atrox calamitas, quin habeat quidpiam, quod in beneficiis deputes. Vix abierat tyrannus, redireque cœperunt, diſperſi metu ciues, cum *Iohannes*, ad *Tokaynum*, rex a ſequacibus ſalutatus, urbem ſuam fecit. Hac enim proſectus, *Budam* primo, poſtea *Albam*, ad inaugurationis ſolemnia, conceſſit. Putaſſes, vindicatam Hungaro regi urbem, ignoraturam poſtea belli, quæ deſæuierant, tempeſtates. Sed, aliter res cecidit. quando FERDINANDVS in Hungariam, a MARIA, *Báthoreo*, & proceribus reliquis, qui *Piſonii*, comitium concelebrauerant, arceſſitus, Iaurino, Comaromio, Strigonio, atque Buda, nullo negotio, interceptis, ſine cæde & ſanguine, *Peſto* quoque potiebatur.

Init, ty-
rannis bar-
barica, cæ-
ſo, ad Mo-
hács, cum
Ludouico

Peſti, re
tempeſtate,
facies:

permiſſis ſe
Iohanni
Zápolya:

poſtea Fer-
dinando.

§. II.

Biennium abierat nondum, dum precibus IOHANNIS excitus *Solymannus*, cum regia Budenſi, *Peſtum* recepit. Mitior tunc ciuium, quam priore impreſſione, fortuna fuit, ob IOHANNIS regis, cui urbem, vna cum *Buda*, traditam autumamus, præſentiam. Ciues interim, ſuperioris cladis, & quibus impliciti erant, malorum,

Venit de-
nuo, in Io-
hannis po-
teſtatem:

H 2

adhuc

(a.) De *Budenſibus*, diſerte id adfirmat Iſta: | infra, Membrum IV. Sect. I. Cap. II.
VANFFYVS Lib. VIII. p. 132, 30. Vide | (b.) Ibidem, p. 133. 6.

adhuc memores , præcipiti fuga , in primis , qui mercatu rem faciebant (c.) diffugere. Habiti tamen , qui remanserant , multo , quam verebantur , mitius , facile reuocauere ex fuga , tribules. Certe , cum anno MDXXX. adulto iam auctumno , *Budam* obsidione tentaturus erat *Rogendorffius* , eo ciuium robore , valuit *Pestum* , vt , habito , in ea trepidatione , delectu , insigni iuuentutis (d.) numero , quæ erat armis ferendis idonea , *Budam* firmare potuerit. Postea , dum IOHANNES rerum potiretur , Turcarum fuit armamentarium. Nam , & impressiones in citeriorem Hungariam , hinc (e.) subinde faciebant barbari ; & , si expeditionem , aduersus FERDINANDVM , suscipiebat *Solymanus* , isthic , tamquam in portu , classem (f.) amnicam , relinquebat. *Buda* profecto , nisi capto *Pesto* , obsidione tentari haud potuerat. Sane , cum FERDINANDUS , Iohanne mortuo , de recuperando regno sollicitus , bello terrendam viduam , existimaret , opportune , si coeptis respondisset , exitus , *Pestum* , in *Felsu* potestatem venerat. Desertum enim a *Zápolitánis* , Marius Speciacasius , classis præfectus , sine vilo suorum (g.) vulnere subierat : nullo tamen , ob irritam *Budæ* oppugnationem , fructu alio , quam quod militari munitum præsidio , fatigarie aliquamdiu hostium impressiones. Antequam rediret *Felsius* , verba sunt ISTVÁNFYI (h.) , *Pestum* , recentibus munitionibus , & præsidio firmatum , *Othoni Fotisco* , & *Mario Speciacasio* , classis præfecto , tuendum commisit. Erat id Budensibus longe molestissimum , hostem , sub obtutu habere. Proinde , adscitis , ineunte , anni MDXLI. vere , Turcarum auxiliis , quibus *Vsreph* , *Mehmetes* , & *Amurates* , præerant , *Valentinus Török* , *Budæ* præfectus , expugnandam urbem statuit. Res primum tormentis , quæ *Valentinus* , cum valida Hungarorum manu , adduxerat , agi coepit. Sperabant nimirum Turcæ , prostrata mœnium parte , adfultu , aut deditioe , urbem , breui interceptum iri . quod tamen aliter euenit. Nam , *Fotiscus* quidem , cum Germano milite , ne quid subiti accideret , fortiter curauit : *Speciacasius* contra , si qua dehiscebant muri , nouis introrsum , more Italico , erectis munitionibus , conatus hostium , eludebat. Accedebat Turcarum inertia , quando , equites quidem , adfultum facere in mœnia , castrensi sua lege , prohiberi se dicebant ; pedites contra , qui aderant , neque minis , neque pollicitationibus , vti inuaderent muros , induci potuerunt. Cum ad hunc modum , in obsidione vrbs , prospectante *Buda* regina , frustra tempus deteritur , commeatus , Turcas deficere , quin & inedia metus , terrire coepit : eo quod *Isabella* , horreis exinanitis , messe autem vix dum adolescente , parcius annonam subministrabat. Igitur , consilio inito ,

fit Turcarum armamentarium :

capitur a Ferdinandis :

muniturque :

oppugnatur ab hostibus :

sed conatu irritu.

c.) Collegis id ex vicinorum Budensium exemplo apud ISTVÁNFYVM Lib. X. p. 156 , 24.

d.) Idem Lib. XI. p. 170 , II.

e.) Inibi , p. 172 , 34.

f.) Libro XI. initio , p. 188. classe , inquit ,

quam in Danubio , inter Budam Pestumque urbes , reliquerat , præcipiti ac subituario descensu subsequi iussa.

g.) Libro XII. p. 229 , 45.

h.) Ibidem , p. 231 , I.

inito, atque tormentis, *Valentino* restitutis, ab obsidione discesserunt. Quo viso, *Pestani* praesidarii, Hungari potissimum, ex vrbe prouunt, discedentium terga, caesim carpunt, captiuosque agunt. Praecipua tunc *Francisci Nyárii*, & *Bartholomaei Horváth*, virtus emicuit. Ex Turcis, cum multi alii, tum *Achmat Aga*, cogendo postremo agmini intentus (i.), desideratus est.

§. III.

ATque, vrbis quidem istiusmodi tunc fortuna fuit: atrociora omnia, anno senescente. Profligato enim, ad Budam, *Rogendorffio*, vis belli, *Pesto* incubitura metuebatur; quod multum noxae, illatum hinc tormentorum iactibus, *Zapolitanis* fuerat; quodque, huc fugere coeperat Germanorum exercitus: nisi, dilapsi fuga praesidarii, calamitatem praeuertissent. Hostes enim, satis habuere, deleto Christianorum exercitu, castris interceptis, *Buda*, ancipiti periculo liberata, vacuam praesidio urbem, cum ingenti praeda, suam fecisse. Neque tamen incruenta *Pesto*, haec, tanta rerum conuersio, exstitit. In ea nocturni temporis perturbatione, uti memorat *ISTVÁNFYVS*, ingentique rerum omnium confusione, *Castonus*, trierarchus, & classis Turcicae praefectus, *Pestum*, nauibus delatus, quum ciuitatem vacuam reperisset, nemine, qui mœnia, & portas defenderet, conspecto, protinus in eam irrumpens, quosdam equites Hungaros, ex iis, qui argenteae Germanorum suppellectili, ac pecuniis diripiendis inhiabant, apud quos, omni mortis metu, praeda potior erat, comprehendit, aut cecidit; & summa celeritate, infestisque armis, oppidum perueniens, obuios omnes, promiscue trucidauit. In castris, & *Pesti*, magnus tormentorum, puluerisque pyrii numerus, & supra commeatus magnam copiam, reliquus etiam adparatus bellicus ingens, captus est. Adeo, annus ille, funestus *Pesto* accidit. Illud maxime luctuosum fuit, quod *Buda*, astu, e reginae manibus a *Solymanno*, extorta, simul *Pestum*, eiusdem vincula tyrannidemque subiecit. Inducta mox superstitione Muhamedana, extra modum fecidauit urbem. Erexere nimirum fana, locis pluribus, euastatisque sacris Christianorum aedibus, nihil fecere reliquum, quod ad impios ritus adtinere existimabant. Superabant vero, ex *Hungaris* non minus, quam *Germanis*, ciuium non pauci, qui mixtim cum *Turcis*, & *Iudæis*, colerent. Suus, gentibus singulis praetor, sui fuere magistratus, qui & ius dicerent popularibus, & in officio continerent, insuetos tyrannidis habitatores. Aegre tamen proficiebant incolae, ob bellorum perpetuas iniurias. Certe, qui mutare poterant sedes, sine nouarum rerum suspitione, id quidem faciebant auidiissime. qua re fiebat, ut non raro, exinanitum cultoribus oppidum fuerit; dum adessent iterum conuenae, qui fortunarum sedes, sed fortuna plerumque inuita, isthic quaeritarent.

Profligato, ad Budam Rogendorffio:

quid Pesto exuerit:

occupatur a Solymano:

qua tunc ciuium fuerit conditio?

H 3

§. IV.

i.) Habes obsidionis Historiam, apud *ISTVÁNFYVM* l. c. p. 232, 5. & apud

PETRYM DE REWA, Centuria VI. p. 78.

§. IV.

*Belli Pestani
historia,
quod in an-
num 1542.
incidit :*

*adparatus
& duces :*

*eorum cum-
elatio :*

*Pestum
obsident,
haud sine
clade :*

*praelium
anceps &
acre, pro
urbis portae :*

ANno, qui Budensem cladem, sequutus est, supra millesimum, quingentesimum, quadragesimo secundo, bellum, quod ab obsidione urbis, *Pestanum* dicunt, incidit; magni id quidem adparatus, & qui *Budæ* occupandæ, suffecturus credebatur; sed quem, ducumne imprudentia, an infesta Hungariæ fata, prorsus, & cum insigni Christiani exercitus infamia, reddiderunt irritum. Prolixus, in describendo eo ISTVÁNYVS (*k.*) est, breuior RÉVAY (*l.*): FERDINANDVS, inquit, *qua potuit fiducia, duce Ioachimo Brandenburgensi designato, quæ ad belli adparatum spectabant, magna iudustria curabat, ex Noricis, & finitimis gentibus fortissimis. Preparatis iam omnibus, Ioachimus, Vienna mouit. Hos, Hungaricus exercitus sequebatur, ducibus, Andrea Báthory, & Petro Priny. Diu multumque disputatum fuit, quorsum vires dirigendæ essent; vicit tamen ducis sententia, qui instructis copiis, PESTVM, in cuius præsidio Segemensis dux erat, contendit. Hæc ille. Sed tunc quoque, cum, Pestis imminendum, Ioachimus constituit, multa cunctatione res administrabatur: ambages autem adhibebantur, prorsus non necessariæ. Tandem, Danubio, ad caput insulæ *Ros*, commodè superato, in *Pesti* conspectum itum est. Huc ubi venit exercitus, castris, extra globorum iactum, positus, de adgredienda vrbe cogitare duces. Postero die, *Vitellius*, Italici militis, quem Pontifex subsidio miserat, præfectus, locum, ubi excitari suggestus, atque viæ obsidionales egeri possent, vestigans, pugnae quidpiam, cum erumpentibus *Turcis*, contraxit, atque multis amissis, in quibus, ordinum præclari ductores numerabantur, in castra fremens, reuersus est. Neque tamen ea res, animum *Vitellii* deiecit, quin exacuit potius in vindictam, ut vicem redderet barbaris. Metatus ille fuerat, in hortis regiis, muro incinctis, medio, inter maiora castra, & oppidum, interuallo: pone, *Hungari* tentoria fixerant. Hinc ergo, cum ducentis suorum, sub ortum solis, ad inferiorem Danubii ripam, progressus, facile permouit hostes, ut, *Italos* conspicati, gemina porta, Danubiali hinc, illinc orientali, factis cuneis, erumperent. *Vitellius*, iam ante, densatis ordinibus, consistere suos, & impetum hostium, protensis, in irruentium ora, hastis, scloporumque destinatis ictibus, reicere iubet. Fit atrox prælium, cædunt nostri, cædunturque passim: dum *Turcas*, nouis, ex vrbe manipulis succedentibus, fugam simulans *Vitellius*, longius ab oppido seducit, atque densatis iterum ordinibus, imminentes, non minore, quam pugnam, paullo ante inierat, animo, glandibus partim, partim hastis accipit. Eo viso *Perénius*, cum destinata equitum Hungarorum ala, inter urbem, & *Turcas*, se interiicit, pugnantes, a tergo adoritur. Clausi, hac indagine hostes, sternebantur ritu pecudum; cumque in orbem pugnare cogarentur, multum, hinc at-*

que

que illinc, cladis edebant. Ergo, *Mauritius Saxo*, cum turmis Germanorum cataphractis, ad prælium, satis iam ante feruens, adcurrit, hostes, qua nudis erant, seu tergis, seu lateribus, vrget; atque amisso equo, vitæ discrimen, nisi a Perenianis fuisset sustentatus, adit. Aeque Marte vtrunque pugnabatur. Nostri id noxæ in primis fuit, quod perpetuis tormentorum ictibus, e monte S. Gerhardi, qui martio huic campo, præcellus obiacebat, impeterentur. Ac dubia omnino victoria, decedendum e pugna fuisset; nisi *Comes Nicolaus Zriny*, cum subsidiaria equitum ala, tunc ex Illyrico aduentans, ingenti tormentorum fragore, inter proficiscendum audito, laborantibus succurrisset. Illyrii enim, sudore, ex itinere, madentes, vt signum pugnae a *Nicolao* acceperè, hostes & ipsi inuadunt, hastis primo, tunc sclopiis, denique acinacibus, rem strenue agunt. Id, simul aduersum a nostris est, confirmatis, & ipsi, animis, instaurant prælium, neque desinunt instare ante, quam fessus pugnando hostis, terga dare, cumque a nostris circumfusus, urbem nequiret repetere, Danubium versus, fugam intendere occiperet: tam præcipiti cursu, vt multi, suis se ipsorum hastis, induerent. Instabant fugientibus victores, & nauigia conscendere laborantes, partim cædebant, partim demergebant. quod naui celoci, sed vltra, quam ferre poterat, forte a fugientium multitudine onerata, magna hostium iactura, euenit. Victoriæ laus, non tam cæsorū numero; quadringenti enim plus minus, siue trucidati, siue capti fuere; quam loci, & temporis opportunitate, censebatur: cuius quidem partes præcipuas, Vitellius, Perénius alteras, tertias Nicolaus Zriny, excelsi iam tum animi, & eximie fortitudinis adolescens, suo quisque merito, retulere.

*instauratur
a Nicolao
Zrinyo:*

*tandem
vincunt no-
stri.*

§. V.

Victoria potiti nostri, rem, tormentis, aduersus urbem, agere incipiunt. Irritus primo conatus fuit, eo quod suggestus, longius a moenibus posuerant, machinarum præfecti. Ergo, propius admotis operibus, collocatisque, pro eo, ac oppugnandi ratio poscebat, quadraginta machinis, tanta breui, in muris strages edita fuit, vt, quæ tentando adfultui suffectura, crederetur. *Vitellius* certe, vti, quam ex prælio laudem retulerat, oppugnationis feruore, congeminaret, adgressionem, cum *Italicis* cohortibus, nihil dubitabat polliceri; si acie subsidiaria, *Germani*, adsilientem iuuarent, quod cum hi, alacriter se facturos, pollicerentur; quin & *Hungari*, operam, vltro ac lubentes, offerrent, adfultus, magnis animis, destinatus est. Atque Hungaros quidem, *Perénius*; *Hessius*, Germanos; Italos, *Vitellius*, ductabant. Vt signum, ad faciendum impetum, datum est; *Itali*, sublati quatuor signis, in murorum ruinas, impauidi enituntur; iamque illic vexilla defixerant, cum ab hostibus, sagittarum & globorum imbre, propemodum obruti, pedem referre, inci-

*Oppugna-
tionis exor-
dia:*

*adfultus ir-
ritus:*

incipiunt. Quo viso *Vitellius*, rogare suos, monere, accendere; meminissent, in *Italia* se natos, pugnare in conspectu gentium fortissimarum; idque, contra foedissimum hostem; resumerent animos, atque, Germanorum & Hungarorum freti subsidiis, laudem, occupatae urbis, sibi facerent peculiarem. Valuit ea cohortatio plurimum. Nam, facto iterum cuneo, eo, vnde reiecti erant, intrepidi eluctantur. Inter hos, *Carolus Melitens*, adolescens, idemque *Vitellio* sanguine iunctus, & e centurionibus strenuissimi quique, ruinas superant, & qua erat ancipitis periculi plurimum, perrumpunt. Ac, poterat omnino, eodem illo adfultu, urbs intercipi; si, quod receperant *Germani*, laborantibus *Italis*, succurrissent. Verum ii, siue metu, siue invidia ducti, tametsi propius moenia subierant, instare destiterunt; *Hungaris* simul, ne pedem proferrent, foeda ea cunctatione, deterritis. Proinde, deserti, praeter datam fidem, a sociis, *Itali*, partim ab hoste caesi, partim sauciati, amissis signis, *Carolo* autem *Melita*o, glande in humero, vulnerato, misere reiciuntur. In primis vsui Turcis fuit propugnaculum, anno superiore, a nostris exaedificatum, & ab auctore *Varcoczianum* adpellatum. Hinc enim, & in adsilientes, facta procursio fuit, & displosae in Germanos, Italarum spectantes fortunam, machinae; eo successu, ut maior, in eorum ordinibus strages, destinatis ictibus, fieret, quam si, *Italis* mixti, in ruinis depugnassent. Erant, qui crederent, si victoria hostis uti voluisset, facile, ipsa etiam nostrorum castra, intercipi potuisse: in illa ducum, *Ioachimi* Brandenburgici & *Vngnadii* trepidatione: quippe qui, extra globorum iactus, non tam milites se gerebant, quam pauidos, alienae caedis, spectatores; quod eis sane, *Torniellus* & *Fotiscus*, viri acres & bellici, tamquam militare flagitium, haud obscuro conuitio, obieciarunt. Caesarum, & qui e vulnere obiere, numerus, septingentos aequauisse ferebatur. In primis funestum, oppugnationis spectaculum, *Gabrieli Léva*, accidit. Cum enim e longinquo, loco tamen editiore, virtutem *Italarum*, iunctis, cum *Ladislao Bánffy*o, manibus, prospectaret, ferrea, maioris colubrinae, pila, discriptus dilaniatusque fuit. Sed & *Bánffyus*, cruore & visceribus *Léva* foedatus, humi semianimis conciderat, dum a concursantibus famulis, impos sui, in tentorium inferretur, & fomentis, atque medicatione, adhibitis, recrearetur iterum. Re, ad hunc modum, infeliciter gesta, *Ioachimus*, militare concilium, ex templo cogit, atque de obsidione soluenda, deliberat. Et horum quidem, quos a consiliis habebat, sententia fuit; *haud obluendum esse fortunae iniquiori; retrahendum ab oppugnatione, pluribus iam casibus aduersis, foedatum exercitum.* Contra, *Perényus* & *Vitellius*; insistendum operi, edendumque praclari facinoris quidpiam, cum ratione, suadebant. Sed, vicit trepidatio, facileque induxit *Ioachimum*, ut signa conuelli, & receptui canere, iuberet. Dolebat proceribus, imbellis ducis ignauia, ac pauore, tanti adparatus expeditionem, in irritum cecidisse. *Perényus* certe, quod indignum facinus, libere increpuit,

*Italarum
virtus:*

*Germano-
rum desi-
dia:*

*Italis exi-
stialis:*

*Incum-im-
bellis igna-
uia:*

*Gabrieli
Léva in-
teritus:*

*obsidio fa-
de soluitur:*

puit, in fortunam se induit, nullis postea, seu artibus, seu precibus, reparandam. Captus enim a *Ioachimo*, & *Viennam* missus, in diuturno carcere, viuendi finem fecit. At *Turca*, quibus *Iusuphus* moderabatur, accepta clade, perterritos nostros, animaduertentes, prima luce, equitatum omnem, & pares peditum copias, ex oppido educunt, vt, si possent, detrimenti quidpiam, vasa colligentibus, adferrent. Occurrerunt, forte fortuna, crumpentibus, equites *Hungari*. Fit velutatio primum, mox & iusta pugna. Instant paucioribus barbari, neque cedunt nostri. Admirati *Hungarorum* virtutem *Turca*, mutuo vtrinquē consensu, temporarias inducias paciscuntur, ea lege, vt fide integra colloquentes, infestis hastis concurrerent, easque, aduersis, sed peltatis pectoribus, ludibundis similes, perfringerent. In eo certamine ac concursu, inquit *ISTVÁNEFFYVS (m.)*, *Turca insignis e Bosna, Vlmanis legatus*, *VITELLIVM* sibi ostendi postulauit, ac equo, honoris causa, defiliens, cum veneratus est: adeo virtus, vel in hoste, in pretio habetur. Alioquin, fugæ similis erat futura, *Ioachimi*, ab obsidione, discessio; nisi eam *Turcarum* clades, a *Vitellio*, & *Perénio* inflicta, fecisset honestiorem. Nimirum, conspicati nostrorum abutum *Turca*, tormenta, quæ tardius promouebantur, adoriuntur; iamque tergis imminebant vltimi agminis, cædeque edita, late metum propagauerant, cum *Vitellius*, excutere pauorem, & aciem sistere iubet, inque hostem conuerti: monito simul *Perényio*, vti leuis armaturæ equites *Hungaros*, *Turcis* obiiceret, remque, sclopis & hastis, gereret. Id dum impigre exsequitur *Perényius*, *Mauritius Saxo*, cum cataphractorum insigni ala, in hostem & ipe ferri, atque manus conferere cœpit. Turbati subito, hoc incurfu, hostes, cum nostrorum impetum sustinere nequeunt, in fugam effunduntur, atque insigni clade adfecti, *Budam* partim, partim *Pestum*, euadunt. Tumultuaria hæc quidem pugna fuit; sed, ideo tamen memorabilis, quod in seram vsque noctem protracta, multum sustulerit hostium.

Perénius capitur:

Turca abisarienses, nostros inuadunt:

quo euenit?

novus hostium incursus:

sumultuaria pugna & victoria locum faciunt.

§. V I.

Obsidionis malis defuncti *Pestienses*, intemeratam postea urbem habuere; si intemeratum dici possit, quod tyrannidem ferre cogitur. Enim vero, anni sexaginta abiere, dum nouo bello, implicaretur *Pestum*. Nam, anno quidem *MDXCVIII.* cum, ductu *MATTHIAE* Archiducis, *Schwartzenbergii* & *Pálffy*, Buda, acri obsidione premeretur, *Pestum*, si velutum incursiones excipias, ne tentatum quidem fuit. Producto longius obsidionis labore, erant, qui tormenta, *Pesto* admouenda, negotiumque eius, in potestatem redigendi, *Pálffy*, ac vni, ex legionibus *Germanicis*, committendum existimarent: ac, vt eadem nocte, transmissa *Danubio*, id auspicaretur, decernerent. Verum, iisdem rerum angustiis impredientibus, ea quoque consilia, inter-

Res Pestensium peccata totis annis sexaginta:

Tom. III.

I

missa

m.) Libro xv. p. 252, 51.

missa fuerunt. Verba sunt ISTVÁNFII (n.). Urbis interea fortuna, nihilo reddita fuit melior, quando inualefcente Turcarum potentia, diminutis præterea ciuibus Christianis, prorsus in coloniam barbaricam abiit. Anno demum, supra millesimum, sexcentesium, secundo, cum *Rosswurmius*, Budam parabat obsidere, a Cæsarianis, impetu magis, quam iusta obsidione, interceptum legas: magno rerum Christianarum incremento, si potuissemus, fortunam in obsequio continuasse. Sed rem gestam videamus. Recuperauerant Turcæ, *Albam Regalem*, nuper a nostris, regi suo, insigni virtute, vindicatam. Expeditionis eius dux, *Hasanes* fuit, vir ferox, & in Christianos iniquus. Is, victoria potitus, plane confidebat, non aufuros Christianos, residuum, ac breue anni tempus, in rem suam vertere. Ergo, retractis tormentis, atque *Buda*, iusto præsidio communita, *Belgradum*, cum exercitu recessit. Abitus fama cognita; *Rosswurmius*, quem eo anno, belli ducem esse iusserat, RVDOLPHVS Cæsar, castra, *Laurino*, vnde euentum belli speculatus fuit hucusque, ad *Budam* obsidendam, promouenda statuit. Eam destinationem, vti feliciore exsequeretur euentu, quam id, annis superioribus, a MATTHIA Archiduce factum fuerat, *Pestum*, insigne, si intactum relinqueretur, *Bude* propugnaculum, primo omnium, sub potestatem mittendum, existimabat. Placuit vero, laboris militaris exordia, a pontis, qui *Budam*, cum *Pesto* committebat, expugnatione ducere. Eo, non sine hostium clade, interrupto, & aqua, & terra, oppidum adgrediuntur nostri. Classem, cuius nautæ *Hungari* fuere, *Rosswurmius* sibi delegit; *Sulcium* atque *Althanium*, rem in continenti gerere; *Turrianum*, *Colonitschium*, & *Nadasdium*, cum equitum alis, ad incerta belli, promptos esse iussit. Vt classem urbi admoueri, hostes conspexere, sublato clamore, in *Rosswurmium* prouunt. Vfus, ea opportunitate *Sulcius*, scalas, aduerso urbis latere, moenibus admouet, in muros enititur. Adcurrunt hostes, & quæ globis, qua contis, nostros deturbant. Eo viso, pedites *Hungari*, quos, e præsidiariis Strigoniensibus, in bellum exciuerat, *Rosswurmius*, moenia alacres subeunt, eluctatur in muros, victoriam, vno omnes ore, vociferantur. Illud momenti, in ancipiti oppugnatione, habuit plurimum, quod *Althani* pedites, clamore adsilientium excitati, subsidio aduolarunt *Hungaris*. Ergo, animis nostrorum confirmatis, cum fortissimus quisque, in moenibus pugnare gestiret, iamque intra muros manus cum hoste confererentur, succedentibus subinde aliis atque aliis, urbs intercepta est. Immissus, ex templo, miles, per compita discursare, cadere obuios, urbem diripere. Clamore audito, hi, qui *Rosswurmio* obluetabantur, cum urbem, a tergo captam audirent, pugna excedunt, inque fugam effunduntur. Multi, qui coniugum liberorumque recordatione, in urbem refugere contendebant, a nostris, aut capti, aut obtruncati sunt. Alios, Danubium nando superare, & *Budam*, ad socios pro-

fit urbs colonia barbarica:

intercipitur a Rosswurmio anno 1602.

rei gesta occasio:

et ordo:

capta urbis sada facies:

profugere, conantes, haud dispar excepit periculum, ut, vel profundo latoque flumine absorpti, vel, inter natandum, glandibus traiecti fuerint. Alii, secundo se amne demittentes, silvarum, & quas fors obtulerat, latebrarum beneficio, salutem quaesivere: quemadmodum cladem eam ISTVÁNEFIVS (o.) descripsit. At ROSSWURMIUS, facta, e nauibus, celeri exscensione, hostes fusos, & in urbem repressos, insequitur, late cædit, neque cessat ante, quam tergis fugientium hærescens, urbem subiret. Immane dictu est, quemadmodum in hostem sæuierint nostrorum <sup>Sauities, Rosswur-
mii lenitate, mitiga-
tur:</sup> stri; atque, nisi ROSSWURMIUS intercessisset, vix quisquam, præter imbellem sexum, viuus, tota vrbe, superasset. Nimirum, perfugio non paucis, turris quædam & templum fuit. Quadringentorum capitum numerum fuisse perhibent. Vitæ hi gratiam, incolumitatemque, co facilius a ROSSWURMIO, obtinuerunt, quod, in obtutu Budensium Turcarum, clementiæ istud documentum, eo fine edendum placuit, ut, ad amplectendas, quas eis oblaturus erat, condiciones, promptiores redderet. Eam multitudinem, ut esset incolumis, FRANCISCUS NÁDASDY, ad portas vsque Budenses, comitatus est. Reperta, in vrbe fuit, ingens rerum omnium prada, verbis laudati nunc historici vtimur, & præter <sup>præda, vis
ingens.</sup> captiuos cuiusvis sexus, & ætatis, atque equos circiter mille, militares; tormenta, & eorum adparatum, in propugnaculis, ac turribus conditum, auri etiam atque argenti, vestimentorum, commeatus, mercimoniorum, & armorum satis: quorum magna pars, ROSSWURMIO, eam a militibus, & potissimum, ab Hungaris extorquente, cessit.

§. VII.

Non possum mihi temperare, quin occupatæ vrbis faciem, atque decantatam a IOHANNE CZERNOVICZIO, (p.) nostrorum <sup>vrbis ea
clades, car-
mine de-
scribitur.</sup> virtutem, isthic recolam:

*Nec, inquit, ROSSWURMIUS, aquis cades minor, ille per undas,
Ac veluti fulices, anatumque argentea colla
In vada præcipitat nantes ad saxa suburgens.
Pons quoque tum ingentem lato dedit ore fenestram,
Et solitum auxilium Pestensi sustulit arcu.
Sublato superat, dura pars altera cura
Expugnare manu, scalisque adscendere Pestum.
Continuo pugne accendit maioris imago:
In fluium se dat ROSSWURMIUS omnibus armis
Vectus naue, vltroque inuitat mœnibus hostem:
Non hostem segnis retinet mora, sed rapit acer
Totam aciem in Latios, & contra in littore sistit.
Zultensis votis tempus sibi mille petitum
Nactus, in aduersos quo mitteret omnia casus,*

I 2

Con-

Contendit Pestum, disiectisque agmine Turcis
 Urget & hortatur socios, transcendere muros.
 Olli morigeri, facientes iussa per altos
 Scandunt pars muros, pars clausa limina porte
 Pulsat, & emoto conuellit cardine postes,
 Inuaditque urbem, plateasque fragore tonantes,
 Perreptat, veluti rabido sub nocte silenti
 Ore leo, passim nullo custode per herbas
 Errantes omnium fœtus, turbatque fugatque.
 Tum Thraces, qua quemque fuga spatiumue locusue
 Abstulit, effugiunt, pars per decliua fossa,
 Per vallum, per saxa ruunt, sic namque coegit
 Vis inuicta mali; turres pars inuolat altas;
 Pars, sine sole strobis; flexo pars poplite, vita
 Postulat usuram: nec dux surda aure precantes
 Præterit; immo volens, castrum in Budense relegat.
 Scilicet, ingentem in victos testentur amorem.
 Magnanimum heroum Budensis ciuibus urbis.
 More sed olli ursti, cecis quem forte cauernis
 Inuentum, absentis rapias a lacte parentis
 Nutrierisque diu, nihilominus illius aurem
 Fumantem aut nasum, quo tentes sapius, illo
 Persurit asperius, grauiioresque ardet in iras:
 Sic, inquam, olli, armis, numeroque, locique superbi
 Ingenio, magis atque magis fera corda tumescunt;
 Quo magis ad pacta pacis inuitantur amica.
 Ardorem hunc tantum Vezirius mentibus addit,
 Is siquidem ob Pestum, stimulis accensus amaris
 Aduersis campo, dubium est, quot millibus auctus
 Adparet magnisque acuit stridoribus iras.

§. VIII.

Captum Pe-
 stum, præ-
 sidio munit
 Rosswur-
 mius:

obsidetur a
 Turcis:

Occupato, subita hac impressione, Pestum, præsidium, Hunga-
 rorum & Germanorum militum, impositum, præfectura, Pe-
 tro Örsio, ac Strozze Italo, demandata est. Oppugnaba-
 tur interim Buda, successu, quod sit, vario; iamque MATTHIAS Ar-
 chidux, cum prætorianis legionibus, aduentabat; cum Gimesgis Ha-
 sanes, Pestum, Budæque, opem laturus, cum triginta millium exer-
 citu, in campis Rákos, castra metatur. Arduum erat, Buda, ope-
 ribus militaribus clausæ, succurrere; ergo, Pestum, quod occupa-
 tum a nostris, repererat, expugnandum instituit. Tunc Rosswurm-
 ius, valida exercitus parte, secum accepta, ac præter Germanos cataphra-
 ctos, Nádasdio, Thurzone, & Pogránio, vna eductis, hosti obuiam
 procedit. Neque segniores Turca, aciem & ipsi instruunt, & in no-
 stros,

stros, densatis ordinibus, feruntur. Fit atrox praelium, idemque Caesarianis exitiosum. Represso enim cornu altero, atque prima acie frustra, & cum clade obluantibus nostris: conuulsa, ægrius hosti, vndiquaque imminenti, resistebant. Proinde, post breuem, sed cruentam pugnam, referre pedem, & aperta fuga, Pestum repetere: quod vnum perfugium, saluti Caesarianis fuit. At Hasanes, victoriam illam, in rem suam versurus, Pestum, tormentis promotis, adoritur, moenia verberat, obsessos, noctu & interdiu, nullo non missilium telorum genere, fatigat. Neque sibi defuere praesidiarii, quibus, vti diximus, Petrus Orsi, & Strozza, praesidiarium vir- tute Italicae legionis praefectus, moderabantur. Inusitatum erat spectaculum, cum illinc quidem MATTHIAS Archidux, Budam; isthinc Pestum, Hasanes, magno vtrinque ardore, oppugnarent.

*Tentatur Pestum, tentatur Buda, sed utraque
Indefessa manet, vanum mirata furorem.
Et quamuis quantum, niti armis, robore quantum,
Concessum, ut decuit, fortes, egere Quirites;
Cuncta sed in cassum; sat erat subducier fato
Defessas potuisse animas, imitavies alto
In pelago, sat erat deprensos turbine nautas.
Non melior trucium fuerat fortuna Getarum,
Dum toties Pestum, quoties inuadere certant
Depulsi, multo spoliati milite, cedunt.*

Dies duodecimus acerrimae oppugnationis, illuxerat, cum Rossward- infelix no- strorum eruptio: mus, mandato principis, cum Sulcio in hostium aggeres, eruptionem suscipit. Et Craczius quidem, legionis Schwartzenbergicae legatus, cum suis praere iussus, ut se, per auersam urbis portulam, eiecit, nihil cunctatus, opera Turcarum adoritur, perrumpit, hostes deiicit, tormenta occupat. Sequi eum, vti fuit imperatum, duce Orsio, subsidaria Hungarorum manus, debebat; ac processerat omnino ex vrbe, sed funesto non minus, quam turpi euentu. Dum enim Craczius, hostes, ex aggeribus, magna virtute fusos, multis casis eiecisset, inquit ISTVÁNEFYVS, Hungaros, mox sibi auxilio adfuturos, existimans, ii, inusitato quodam saedoque metu correpti, & consternati, retrocedentesque, sese in fugam turpiter coniecerunt; nec eos Orsius, ullo modo retinere potuit, quum effusissime dilaberentur: cumque stricto latiore ense, eis conuicio proscissis, occurreret ante portam, & ut fugam sisterent, quando nemo tergis instaret, hortari cepisset, ac nonnullis Orsius, a suis obtentur: etiam vulnus inflixisset; siue forte fortuna ac casu; siue de industria, (vtrumque enim dictum est,) ab territis, & densato procursu irruentibus, ita in humum prostratus, ac proculcatus est, ut confuso vultu, ac capite, & ruptis intestinis, protinus exanimaretur.

*Et prope cessissent penitus, castrisque relictis
Fugissent, Hunnus, proiectis turpiter armis;*

*Ni prior aufugisset agris , trepidosque pauore
Ex commilitio , reliquos fregisset amicos.
Non Petr Örli , illum potuit reuocasse ; sed ipse
Dum dare terga vetat , pedibus peditumque equitumque
Obtritus , vitam tenues exhalat in auras.*

*solunt
Turca obsi-
dionem , &
inglorii
abunt :*

*tuentur id
postea Casa-
riani :*

*magna vir-
tutis lan-
da :*

Atque, isto Hungarorum pauore , eruptio ea , non quidem incruenta hostibus , nostris tamen perniciosa fuit. Tametsi enim acerrime a Germanis pugnabatur , *Sulcio* suos , nutu , voce , atque exemplo , animante ; tamen , accurrentibus , ad seruanda tormenta , hostibus , & prælium subinde redintegrantibus , maior , quam pro numero , in nostris , strages edebatur ; *Cratzio* simul , glande , per caput , transuerberato. Itaque , amissis sociorum plurimis , *Pestum* , hoste nec quidquam instante , redire ex pugna fessi. *Hafanes* interim , desperata urbis expugnatione , tormenta primum retrahi , tandem colligi vasa , & profectionem , biduo post , edici iussit. Vt , sub diluculum castra mouit , substitit aliquantisper , & displosis tormentis , aciem suorum , quasi ad pugnam prouocaturus *Cæsarianos* , ostentauit. Expeditionis certe , id pretium fuit , quod , & *Budam* , immixtis duobus millibus , obfirmarit ; & gemina clade nostros ; *Pestum* autem , acri obsidione , affligerit. Illa tunc , urbis fortuna fuit. quod demum , *Budensi* obsidione soluta , insigni præsidio , ex variis delecto legionibus , communiuere duces , relicto , qui ei præisset , *Alberto Printzensteinio* , multæ virtutis iuvene , eam sibi stationem , virili animo deposcente. Et tuebatur se omnino *Pestum* , anno , qui sequutus est , supra millesimum sexcentissimum , tertio , sic satis mascule : dum nouo iterum præsidio , e *Friderici Colonitschii* , & *Römeri* cohortibus detracto , a *Rosswurmio* , ab *Hatvanensi* oppugnatione reduce , præfecto *Gaisbergio* , obfirmaretur. Facile ad coniiciendum est , intuta *Pesto* , in ea *Budensium* vicinitate , fuisse omnia ; congressus autem fere quotidianos. Id est , quod meminit *ISTVÁNYFVS (q.)* : *Pestani* , quum flumine tantum *Danubio* , a *Budensibus* distarent , saepe facto virium periculo , mutuis certaminibus , pugnabant ; ita , ut aliquando *Budam* excurrentes , ab hostibus caderentur , nonnunquam etiam barbaros vicissim , haud leui detrimento adficerent : ut tum accidit , cum centurio *Lehnerius* , cum aliquot *Hungaris* , in eos , qui in thermis *Mustaphanis* lauabantur , promiscui sexus homines , per flumen , glacie concretum , improuisus irrupit , ac nudos hostes , nec satis expedite armis captis , pugnantes , ad unum omnes , interfecit , uno , aut altero e pueris seruato ; femina vero , sicuti in balineas descenderant , vestibus exuta , ac linteolis subito arreptis , tecta , dum viri dimicant , in urbem per glaciem , pauida & eiulantes , agre profugerunt. De his cladibus *CZERNOVICZVS* :

*Annus habet finem , sed non bella horrida finem
Sunt etiam sortita suum , magis undique totis*

Usque

*Vsque adeo turbatur agris ; nunc milite nostro
Inque vicem Getico innumeras edente ruinas.
Hinc quidam Pestis , Budensibus insultare
Egressi , in glacie caduntur , & hinc vice versa ,
Budenses thermas ingressi ardore lauandi
Oppressi , admixtae dant poenas sanguine cadis.
Adspicias mistim , matres iuvenesque nurusque
Exutas omni petere urbem prorsus amictu.*

*mutuis ta-
men cum
hoste , cla-
dibus :*

Ac poterat omnino vsui esse, infestandis, circumquaque, hostibus, *Pestum*, si virtus praefectis semper eadem fuisset. Verum euenit, insigni rerum Christianarum detrimento, ut, cum *Hafanes*, ad oppugnandum *Strigonium*, per *Rákosi* campos, proficisceretur, *Iagenreiterus* (r.), qui pessimo fato, vrbi tunc praerat, turpi metu perculsus, educto cum omni bellico adparatu, praesidio, vacuam relinqueret: ob eam rem, ab *Althano*, *Strigonii*, cum centurionibus aliquot, captus, inque vincula, vti meruerat imbelles facinus, coniectus. Scite, & pauorem *Pestiensem*, & fugam, idem poeta cecinit:

*describitur a
Iagenrei-
tero, im-
belli & ma-
lesico panno-
re :*

*- - - lapsas subit horrida mentes
Formido incerti casus, tacitusque pererrat
Intima corda pauor, dubii, tendantur, negentur
Dextram hosti. Lente dum urbis fortuna labores
Versat adhuc, casusque iubet nescire futuros,
Cursitat adtonitum subita formidine vulgus,
Nec quidquam cordi est aliud, quam moenia & urbem
Deserere, & posito retro, dare signa, pudore.
Ipse ducum primo, belli praesagus & orbe
Signifer adtonito, nondum impendente ruina,
Per toties, inquit, concussi moenia Pestis,
Perque has mox stygia, quas mors circumuolat umbra,
Infonates animas, muris nec crede, nec vrbi,
Nec confide tibi: Spirantum hac turba virorum.
Quorsum est ad tantos hostis collata furores?
Vlrix hora fluit, iam flammis tecta cremari
Ac delubra rapi, cadesque ante ora nefande
Natorum, atque adeo tota urbs fumare videtur.
Cunctandi ratio non est, non ulla relicta,
Crede mihi ductor, neue intra moenia vitam
Tu promitte tibi tutam, peritura iuuentus.
Sin nostris animis, monitis precibusque repugnat,
Et mortem & signum pugnae expectate cruenta!
Sed cecidistis, agris prosterni corpora cerno,
Cerno equidem & vestro nudari turpiter artus.
Vita placet, seruate animas, populandaque tecta,*

*describitur
is a poeta.*

Lin-

r.) Lege, inibi ISTVANFFYVM, p. 807, 23.

*Linquite, & in tutos salui remeate penates!
 Pandam egomet portas primus, ruite ocyus, atque hunc
 Vos seruasse putate diem. Sic turbidus omnes
 Infano socios fugiendi ardore replebat,
 Infensusque moræ, per rura tacentia, noctem
 Illunem nactus, furtim se proripit urbe.
 Addit se sociam tam fœdæ tamque pudendæ
 Cetera turba fuga, fugitur, sonus omnis & aura
 Exterrent, pennaque leui commota volucris.
 Talia dum prabet fœtus miracula terror
 Securus belli repetit Thrax moenia PESTI.*

§. I X.

*Insidetur
 ab hostibus,
 summa cu-
 ra:*

*Botskaii,
 anno 1605.
 in campis
 Pestanis,
 cum Vezir-
 io, coitio:*

*eius histo-
 ria, ex Io-
 hanne Bo-
 cacio, de-
 scribitur:*

*Bocacii, ad
 Botskaium
 profectio:*

ERgo, cessit *Hasani*, nullo suorum dispendio, *Pestum*, biennio fere a Christianis infessum. quod demum barbari, eo adtentio-
 ri cura defensabant, quo magis usu didicerunt, quæ hinc ma-
 la *Budensibus*, & circumiectæ regioni, quam tributariam habebant,
 illata fuerint. Anno dein, supra *millesimum sexcentimum*, quinto,
Mehmetis Vezirii, & *Stephani Botskaii*, coitione, *Pestani* campi, no-
 bilitati sunt. Retulit rem gestam in litteras *ISTVÁNEFFYVS* (s.), pro eo,
 ac satis esse rebatur, ad posteritatis memoriam, ut non ab re, eius heic
 relatione uti possemus. At enim, quando est in manibus nostris,
IOHANNIS BOCACII, Consulis *Cassouiensis*, *αὐτοῦ*, epistolica, de eo con-
 uentu, multæ elegantix atque vrbauitatis, commentatio, gratiam ini-
 tutos apud lectorem putamus, si carptim, quæ momenti habent quid-
 piam, isthic, de insolenti eo comitio, intertexuerimus. Ita vero
 ille ad amicum *ἀδελφῆ*: Posteaquam, *Amice mi!* de voluntate & man-
 dato *Serenissimi & benignissimi mei principis*, ciuitas nostra *Cassoui-*
ensis, ut reliquæ ciuitates, & Comitatus vtriusque *Hungariæ*, nun-
 cios, aut legatos, ad ipsius castra, ubi ubi illa essent, constituenda,
 mihi aliisque duobus, prouinciam huius profectiois irrogasset; in-
 structione certa, quidnam in comitiis habendis, pro bono reipublicæ
 nostræ, proponendum esset? accepta, prima *Nouembris* die, *Cassouiæ*
 mansissem, versus arcem *Fülekom*, ratus, eodem principem adpulsu-
 rum, me contuli. Comperto autem illum, ad arcem *Novográd* iter
 facere, perrexi & ego, donec in oppido *Gyarmath*, plenius edoce-
 rer, principem *Vaczini*, quatuor, a *Pesto*, & *Buda*, milliaribus,
 velle subsistere, ibidemque conuenturos regnicolas. Hoc vero non
 exiguum mihi iniiciebat formidinem, tum, quod vicinitas ista *Turci-*
ca, suspecta; tum, quod res periculi plena, meo videretur iudicio.
 Quoniam tamen interea secus facere non potui, necessitatem meam,
 ex legitima officii vocatione, metiens, & euentum, superis commit-
 tens, subsequutus sum castra principis, quæ, nocturnum faciens iter,
 in

in silua quadam, loco, *Dine* quondam *Margaretae*, dicato, fixa reperi, & orto die, medio milliari *Vacino* distare, comperi, ratus, non ^{in castra,} procul ab arce Novograd, me noctem egisse. Mane, vbi iam castra ^{aduentus} mouerentur, explorato principis tentorio, ipsum conueni, & *litteras*, vt vocant, *credentiales* obtuli, humaniter exceptus, & ordine demonstrato, inter media agmina, subsequi sum iussus. Proximo deinde superato monte, *Danubium* conspicio ad dextram, monstrantibus mihi quibusdam, montes & siluas loci, vbi arx *Vissegrad* esset. Sub descensum de eodem monte, video magnam & porrectam planitiem, segete auctumnali, longe lateque latissimam & ridentem, oculis tamen meis, & pectori, lachrymas sufficientem. Recordabar enim saepius antea auditorum, amoenitatis & fertilitatis loci, mecumque tacite reputans, ah! dicebam, nisi Mars impius, Hungariam, co nunc angustiarum & infelicitatis redegisset, non ego cum ceteris, iam primum loca haec peterem, sed ciuitates, *Pestum*, *Budam*, *Strigonium*, videre lustrareque possem. Haec dum in animo voluo, propius *Vácziae* adsumus. Interrogo: certumne sit, principem hic, subsequentes, & confluentes regnicolas, praestolari, conuentumque celebrari velle? Quid sit? erudior, a fide dignissimo, disco: castra hodie nobis in ipsomet campo *Rákos* figenda esse, quo magis magisque percussus, ego statim metu

Obstupui, steteruntque comae, vox faucibus haesit!

Lectione enim auctorum, & auditione perceperam, non procul a *Pesto*, iam a Turcis occupato, campi planitiem, *Rákos* nominari, vbi quondam Hungaria, adhuc florida, comitia armata, vt CAESAR, de Gallorum instituto scribit, habere solita sit; aut regem electura, vel de bello, contra regni sui hostes, gerendo, tractatura. Adlabimur *Vácziae* ruderibus, video praeterire exercitum, & impedimenta ulterius procedere. Nec princeps substitit; cogor sequi. Proh dolor! ^{metus & sollicitudo} cogitabam, quid hoc rei? hocne est, cum Caesareis facere compositionem, & pacis vtrinque agitare condiciones? *Posonium*, *Tyrnauiam*, aut *Galgocium* saltem, nos profecturos dicebant. O vigiliam *Sancti Martini*! miser poeta (t.) BOCACIVS, hodie, vel cras, victima est futurus, & hostia Turcis. Socii, socii! dicebam ad meos, actum est de nobis! ab intestato decedimus, en, quo perducimur? Thamyride! Non huius, ad regnicolas perscribens meminerat princeps; sed, ^{accusatus Botskaium} vt tractationi de pace interessemus, & de nostris quoque communibus suffragiis, cum *Commissariis* Caesareis, eo nomine, ratum aliquid & firmum statueretur.

O miseranda dies carbone notanda vel atro!

Fuimus, amici! Troes fuimus! Haec dum sono, exanimatum, & comites, & aulae principis familiares, erigunt, solantur. Metum ponam

TOM. III.

K

nam

s.) Fuit, ea aetate, BOCACIVS poëtarum, per Hungariam, facile princeps.

nam, principem nobis cauissē, nihil a Turcis timeam. Iam illud esse tempus, quo *oues, cum lupis versaturas*, prænunciatum sit. Quid facerem? neque enim seruitio me eximere licebat. Tenemus, inquiunt, lupum auribus. Turcæ nulla fides! credat ipsi Iudæus apella, non ego. Terga damus interea *Váczia*, quibusdam promonteriorum *Budensium* gnaris, cælo aliquantum nubilo, digito *Pestum*, & *Budam* intendentibus. Mihi autem locus monstratus, ita gratus videbatur, *erigitur.* sicut arbores, *Marcolpho* suspendendo. Mox, indicio cogniturus, & ex vultu principis argumentum spei, vel metus sumpturus, penetro turbas, proximus ephoro, rideat, vel angatur, obseruo. Comitatus, hilaritas, iterum aliquantum animant. Consiliarios, magnates & proceres aulicos, regis ad exemplum, totos esse compositos, video. Reddor quoque certior, *Bassam Budensem*; in castris nostris fuisse cum principe cœnatum, & iam ducentorum equitum comitatum, ad agones ordinandos, præcessisse. Turcas aliquot equites, nostris mixtos, exultabundos aspicio. Salua dicunt esse omnia.

S. X.

*N. Burna
Botskail
flatus:*

*нома Bo-
cacii que-
rela:*

PROgressi, vnum a *Váczia* milliare, vel paullo plus, in dume-
to quodam, pabulationi & aquationi, non incommode, sub-
sistitur, papilioes eriguntur, ligna, magno strepitu cædun-
tur, ignes parantur. Eadem & ego facio, dubius nihilominus,
morsne, vel salus sit expectanda. Quæro, curro, interrogo, quor-
sum, propter Deum! quorsum? perditumne nos volentes ibimus?
Heu mihi! utinam, vel sydere meliori natus, vel nunquam natus fuis-
sem! Antea *Germanus* homo, in patria, Turcismi sum insimulatus;
iam eodem plane condemnabor crimine. Bono me iubent animo esse,
crastinum diem nobis omnia faustissima, lætissima, gratissima, adlatu-
rum. O utinam! dicebam, sed ego valde cuti nostræ timeo! Tur-
cas, egregiorum equorum sellores & ebriolos, hinc inde video discur-
rere, ridere, iocari, ludere. Blanda ab illis omnia. Me genius meus
alio trahebat. Fit vespéra, fit nox, eo cubitum incoenatus, mœro-
ris & anxietatis plenus. Cælum reducitur album. Puto, legatos ad-
uenturos, vel adesse turcicos. Væ mihi! mouentur iterum castra;
nec adhuc in campo *Rákos* nos esse dictitatur. Consumitur, cundo
magna pars diei. Hem! adparet *Buda*, monstratur ad citeriorem Da-
nubii ripam, *Sirmium* (u.), vrbs quondam celeberrima, iam desolata,
vacua, rudera tantum & parietes, domosque & mœnia in bonam por-
recta longitudinem, demonstrans. Paulo inferius, conspiciamus *Bude
Veteris* reliquias. Iam *Budam* adspicimus totam, & quia illa, loco
eminentiori, supra Danubii ripam sita est, iam arreptam esse credebam-
us, distantem adhuc medio milliari. Delabimur ad fluuiolum, pu-
rum

u.) *Sicambriam* scribere debuerat; nam
Sirmium, quod constat apud omnes,

vrbs fuit Pannoniæ inferioris, inter
Drauum & *Sauum*, seposita.

rum putum alueum. Progredior cum aulicis eques. *Hic*, inquit princeps, *esto meta! Nemo hodie fluuium istum transcendito, Rákos est*, ad flumen Rákos, aduentus unde loco nomen. Castra metari iubemur. Princeps occupat tenerum tumulum, nos circumcirca sistimus. Ego porro sum animi dubius, & quid agam, in corde mecum voluto. Aduolant speculatores turcæ, Budensem dicunt aduenire *Bassam*. Aduenit is eques, cum equitibus aliquot, & peditibus *Ianicsáris*, splendidus & mundus maxime. Turca, Botskai-um illis Conuenitur princeps. Fit initum colloquium. Non diu moratur ille, honeste exceptus, deductus ad ripam vsque Danubii; vespera salutans ad crepusculum vergente, credit se nauibus, quam ipse ingreditur ornatissimam, & stragulis, & versicoloribus tapetibus. It clangor tubarum cælo: musici, eodem nauigio suscepti, Syrenas æmulantur; transuehitur, superat, & adscendit altitudinem *Buda*, prælatas sequens faces. Nox mihi tota, dura & infelix, vltimam hanc reputo. Famam, liberos, uxorem, & amicos dulcissimos, cogito. Libitinam adoro, mortique sacrifico. Mane surgitur, currus onerantur. Ferri porro iubemur. Accersor ego. *Bocati*, inquit consiliarius vnus principis, promouentur porro castra *Dominus Petrus Mladouich*, te hodie vult princeps obseruari, vt personam tibi tradendam, tuearis. Vna cum principe, qui *Vezerium* conueniant, electi sumus ex omnibus, *sedecim*, inter illos, *Tiavnus*. Meum itaque cingas latus. En, lege chartam! videsne nomen tuum? Video, inquam, Generose Domine! iussum exsequor. Sedentarius hæcenus, eques fio, per obliuionem, cothurnos indutus, quibus nulla calcaria. Dum accingimur, adest, ex castris alteris, Hungarorum, *Magnificus Dominus Valentinus Homonnay*. Ceduntur pauci cum principe (*v.*) sermones. Idem *Dominus Homonnay*, cum suis, pro custodia curruum, & impedimentorum, castrorumque nostrorum, in specula, relinquitur. Fit ordo, fit acies. Pedites, agmine bipartito, præeunt; equites, in turmas & alas, distinguuntur. Mihi optio est, medium tenere locum; qua princeps, qua proceres eunt, & ego penetro, venio ad ordinem primum. A principe conspicior, a principe vocor: incitato, dum ire paro, cursu, nec quidquam, & frustra pulso calcibus equum, loco se mouere nolentem. Fio risus, fio spectaculum: tandem promoueor, & equi culpam, deprecor; at, quoniam princeps, more suo, me *Germanice* suauiter ridebat, & equi mei rullicitatem; nolit, inquam, Serenitas vestra, meam admirari tarditatem, & calcarium obliuionem, sum enim *Latinus eques*. Aliis autem ioculo, me vexantibus, respondeo: *Nolite, boni Domini! meorum calcarium irridere, & sic perperam interpretari absentiam: cum vobis documento sim, fugere me nolle, sed firmo pede, cum Sua Serenitate, & vobiscum, ad quemuis fortune euentum, subsistere, & si fuerit opus, fortiter pro defendendo principe, dimicare.* Deinde, videt meus equus, se ad principem, numen aliquod, vocari; obseruantia est signum;

K 2

alias

e.) Dabimus eos infra, ex ephemeridibus *Homonnaiensis* decerptos.

alias enim, non monitum currere, scio. Habet consuetudinem *Asina Bileamitica*. Tunc modo Germanice, modo me princeps Hungarice, adloquitur: *Fuerimne Buda?* interrogat. Numquam antea, dicebam, & videndi vota sæpius, spes autem nulla, inquam, fuit. Iam trepidus adibo: Confusus, iuxta virtuti principis, non suæ modo, sed meæ, meorumque, & salutis publicæ, obseruantissimi. Dubio procul auide optarem, iam ibi esse corpore, vbi sum cogitatione & mente. *Securus, inquit ille, fueris. Bono tibi, tuisque, profectio ista, ne dubites, erit. Quomodo, dic, placet militia nostra?* ad quod ego: *Magis, Serenissime Princeps, ac Domine, placeret, si iustior esset exercitus.* Cogitabam enim, propter iactum alex, hodie, vel periclitandum, vel manu & ferro, salutem quærendam, & referendam. *Indignor, ait princeps, ceteros non adesse, iussos, nec aduolare. Non mirum est, reddebam, haud adhuc omnes adpulisse; Dies enim & locus, quando & quo proficiscendum esset, in litteris Serenitatis Vestre, non fuit indicatus, & plerique sunt opinati, Tyrnauiam versus eundum esse.*

Hæc, & id genus alia, dum familiariter colloquimur, fiunt equitum ad latera, passim excursions, clamores, exercetur venatio. Leporum incredibilis copia, immittuntur, & iugo soluti insequuntur canes, leporum indigitantes locum; capiuntur plurimi; capiuntur & coturnices viuæ, vel manibus. Adparet copia phasianorum, vsque adeo, vt si adfuissent, ex volatu, & cantu auium, quondam auguria petere gnari, oscines, absque dubio prodigii, & ominum, rerum futurarum, loco duxissent. Mihi subibat lectio IUSTINI historici, scribentis, *in Persarum castris, ex equo, leporem natum esse.* Tacitus quasi ariolabar, pugna nostræ signum esse. Mox oestro meliore percitus, interpretabar benignius; commeatu enim nostro, iam ex magna parte, absumpto, sollicitus de victu, benignitatem, & prouidentiam succurrere diuinam, sum ratus; eo maxime ad hanc erectus cogitationem, quod audirem, heri quoque captas fuisse volucres, vt olim, testibus sacris litteris, in deserto, quando DEVS Israelitico suo populo, seruitutem Ægyptiacam, fuga declinanti, coturnicum copias, sub auspiciis viri illius DEI, Moysis, largiter suffecit. Remisi igitur aliquantum de consternatione priori, ac si me quisquam sic allocutus fuisset: *Sursum corda! & sume animos, Bocati, Deus est, ista qui operatur. Secedo a principe.*

amen hand
inane.

S. XI.

Accipitur iterum, a Turcis Botskaius:
pompa ratio:

ECce! nobis obuiam venit, equitatus & peditatus Turcicus. Nos subsistimus. Adeunt oratores Turcici. Princeps excipitur, gratiæ aguntur, vota fiunt. Turmæ Turcarum, supra modum, vestibibus, phaleris, stragulis, auro argentoque, gemmis & pretiosissimis lapidibus, cohonestamentis pulcherrimis ornatæ, comite luxu & pompa, versibus & carmine dignissima. *Ianitschari*, flos & robur

robur militiæ turcicæ, bipartito agmine, continuo, & serie longa, una cum pedite nostro, præcedunt. Adhæc musici, *vocales & instrumentales*, melodias occinunt, morem in turcicum. quæ mox sequitur explosio bombardarum, optimo ordine continuata; fit initium a porta, & parte ciuitatis, quæ nobis vicinior. Perdimus *Budam*, crassissimis fumi nubibus & nebulis absorptam, & inuolutam. Tandem, euacuatis, de turribus, & propugnaculis ipsius vrbs, tormentis, horrenda tonitrua, ex regia, suboriuntur; similiter fit, in monte vicino, & castro, *S. Gerhardi* quondam dicto. Vt nihil splendori & magnificentiæ deesset, globi tormentorum aerem verberantes, instar fistularum nobis fuerunt. Obuia sunt oculis tentoria *Vezirii*, equitatus & peditatus, ad planitiem sinistram, facto optimo ordine, consistit, aliquot, cum principe, equitantibus, & ad tentorium, pro principe exstructum, venientibus. Ad ripam *Danubii*, ex aduerso propemodum arcis, erat *Vezirius*; ab illius tentorio, ad iactum lapidis, aliud, principi destinatum. Ciues, Turcæ & Hungari, cum pueris & infantibus, egressi rei nouitate, ad stuporem vsque nos expectarunt, puerulis voce, manu digitisque demonstrato principe. Deducitur princeps in suum tentorium, nos, quos supra dixi, selectos fuisse comites, traditis custodiæ seruorum equis, simul intramus. Interuenit mora parua, dum princeps se adparat, adhæc legati & oratores ad *Vezirium* venire iubentur. Nos bini præcedimus pedites, equitat ille, per bipartitum *Ianitscharorum* agmen, vestibus, armis & ætate conspicuorum, spississimum, & ordine vtrinque duplicato, arctissime stantium; aliis Turcis nobilibus, Spahis, Agis, & similibus ipsorum post latera, cum pileis albicantibus præ eminentibus, & sese ad nos spectandum, erigentibus. Tum, ad ostium antemuralis tentorii *Veziriani* peruenitur, cuius custodia, erant viri senes, barbis prolixis, & eminentibus pileis, decore & magnifice vestiti, & ad grauitatem compositi. Nos intromittimur; sequitur princeps; equo præ foribus relicto. In aditu penitioris tentorii, conspiciamus numen *Vezirii*, sedens in sella, ad altitudinem fere unius vlnæ, indutum tunica & chlamide colorata, & picturata, argentum & aurum referente; penes ipsum, aliquanto demissius alter quispiam Deus, quem *Agam Ianitscharorum* prætorianorumque esse, deinceps intelleximus. Sed consilarii, ad dextram; tandem ad sinistram homines grandes, stratis tapetibus incubant, pedibus, ad crucem actis. Post brachium dextrum, video stare iuuenem, angelo similem, Persica indutum stola, lato, ad tres palmas, & artificiosissime fabrefacto, aureo cingulo, suffultum, & capulum fræmæ turcicæ in vaginam absconditæ, eleuantem: & alterum huic similem, brachium sinistrum, compositæ obseruantem. Damus principi locum ingredienti, quem simul ac *Vezirii* maiestas conspicit, adfurgit, ad sex vel octo gressus, obuiam procedit. Princeps, inclinato capite, latus dextrum & genu exosculatur, & simul intrat *Vezirii* templum. Residet *Vezirius* vt ante: principi, sella, rubro holoserico obducta

Botskaius,
tentorium,
sibi destina-
tum, sub-
bit:

adit Vezir-
rium:

ritus, &
solemnita-
tis, de-
scriptio:

Vezirii
forma:

colloquio-
rum ratio:

vestes, ex
more, dis-
tributa:

novus Bo-
catii iocus.

ducta, quadrata & absque superficie aliqua, decora, ad manum dextram, ex transverso, ut *Vezirium* intueri posset, datur occupanda. Nos, bis octo, ad morem prædecessoris, omnia facere iussi, ordine manus & pedes *Vezirii*, osculamur: osculatur & tuus *Bocatus*, fere nasum humi illidens, ut & *Vezirius* quæstionem submitteret, quisnam essem? ipse ego, cupidus, nunquam visa cognoscere, me adglomerum, & principi sum proximus, ceteris, sub explicata tentorii & eiusdem ostii ala, simul pompam, & ornatum præsentem, admirantibus, & sermonibus habendis, intensissimis. *Vezirii* persona perelegans, vultu composito ad maiestatem, & humanitatem pariter; quinquagenarium esse dixerim, color viuus, oratio suavis, mores virginei. Similis huius alter, *Agam* puto, decennio tamen credo iunior, barba rotundula, *Magnificum Dominum Georgium Thurzo*, videre mihi videbar, *Aga* tamen pleniori facie, rubicundula, succi plena, membra longe omnia ornatissima, suspexi duos hos plurimum, non arbitratus, inultatæ alias immanitatis barbaros, tam conspicuos, & animi, & corporis dotibus, esse posse. Erat principi interpretres *Gabriel Halmy*, nobilis Hungarus; munus tamen id exequabatur *Mehemet Tihay*; quem aliquoties antea, *Cassouia*, & *Patakini*, videram; Hungaricæ linguæ bene gnarus, qui, vel mea sententia, operam hanc suam ipsemet principi prius obtulerat, aut huius causa, ad prouinciam hanc subeundam requisitus fuerat. Fit initium a principe, salutatio præmittitur. *Vezirius* resalutat. De valetudine Potentissimi Turcarum Imperatoris, quaritur; & vicissim respondetur; deque statu Regni Hungariæ; de principis mora, interrogatur. Redditur, & cur citius aduenire non potuerit, causas certas & graues esse; *Transiluaniam enim necessario prius ad officium reducendam fuisse, quod, & absque persona, & præsentia principis peragi minime potuisset. Omnia nunc ibi tranquilla, pacata, composita & salua. Adesse & aduenisse principem, ut scire possit, quidnam Potentissimus Turcarum Imperator, per MAGNIFICVM VEZIRIVM demandet.* Elabatur, his & aliis verbis, vnus horæ quadrans, proferuntur munera. Admonet *Vezirius* (x.) principem fidei & constantiæ, deferens & pollicens patrociniū & amicitiam, cum foedere perpetuo, coniunctam, Regnoque Hungariæ, ad florem suum pristinum profuturam. Datur principi vna, datur & altera vestis talaris manicata; induitur. Est, qui legit ordine quorundam magnatum Hungariæ nomina, præsentibus dantur tunica, absentibus lectis referuantur. Legitur & meum nomen. Vidi schedam turcice scriptam. Lectorem, secretarium *Vezirii* puto fuisse: cognomen meum, turcicis scriptum literis, & sono turcico, vel ipsorum pronuntiatione, non admodum commodum, bis, vel ter, repetiit, donec me tandem *Bogati Iános*, pronunciaret. Extendere iubeor brachium; infero manum, & quasi masqueradam exercitaturus, clam ipsummet me, rideo, mecumque hoc quasi loquens: *Deus bone! si te iam amici tui, & cognati,*

x.) Adlocutionem *Vezirii*, ad *Botskaium*, habes apud *ISTVANFFYVM* Lib. XIV. p. 836, 5.

gnati, sic & hic, stantem viderent, diris omnibus deuotum, orco traderent, nebulonemque turcicum indigaret. Idolum me quodpiam tunc esse fingebam.

§. XII.

EXinde surgit *Vezirius*, prodit extra papilionem, & eundem in antemurale sequimur. Inter bina principis, & *Vezirii*, tentoria, tabernacula videmus adornata. Sic vt eramus induti, prodimus. Turcis, & eisdem magno agmine ex nostratibus proceribus, nobilibus, militibus, Comitatum & ciuitatum nunciis, nos cum admiratione, spectantibus. Plures sunt mensæ conuiuiis; *Princeps* sinistrum *Vezirii* occupat latus, Domino *Basse* adsidens. Mox nos hic octo, ex opposito octo. Series longa mensarum; præter nos, vel centum alios admittere potuisset, assedit nemo, nec vocatus. Fit initium prandii, cibos & fercula, oculis perlego. Nec lex illis vlla, nec definire possum. Frigent singula, tanquam Tantali sedemus, & fugientia poma, spectamus; comedunt rari; mihi nausea suboritur. Iacet ante me panis oblongulus, crassitie trium digitorum. Accipio bolum, semina quadam affixa, & superspersa video. Quæro, num illud sit, quod *Mafzlag* ipsi nominant, & furiosos & insanos, & rabi-
dos homines reddere dicitur? Respondetur: aliud, & melius quid esse, arrodo pauxillum; non ad meum gustum; nec falsus, nec fermentatus. Oculis ulterius proficiscor, video simile quid assata gallinæ, gallinæ sit? quæso: esse, reddit: peto partem; datur vnus armus, putidus, foetidus, excorior ossicula, vicina gusto, carnem, nescio quo foetido odore infectam, sentio, expuo, valere iubeo. Stat, me obseruans, *Iudex Hungarorum Christianorum Budensis*, hortatur, edam, bibam, proponit poculum argenteum; gusto vinum, quæro cuiatis? *Gyöngyösinum* vocatur, vicinum saluto, bibo. Ter bibit *Vezirius*, pro sanitate & valetudine sui potentissimi principis inchoans. Aquam rosaceam, potum esse dicebat. Facta mentione *Turcici Imperatoris*, & audito, pro eiusdem bibi valetudine, adstantium & circumstantium oritur adgratulatio, clamor altus, & ciulatus repentinus. Nostri spectatores, re non intellecta, putant classicum intonari, remotiores, nomen Iesv! proclamare incipiunt. Compescuntur ab aliis, mussitant, votum esse & acclamationem propinantis *Vezirii*. Bibit *Princeps*, & comedit; sed ieiunus & siccus, paullo post, nobiscum a mensa discedit. Vnius horæ, media interuenit mora, cum adhuc inhiamus recentioribus & fumatoribus ferculis, ecce! famelici surgere iubemur. Ego, ad longitudinem vnus digiti, de pane meo abscindo, & vt salutem, quod fociis demonstrarem, & signum aliquod, conuiuii, tam lauti, haberem, mecum aufero. Tacite, molem ferculorum in numero quasi habens, puto mihi visas vltra trecentas patinas turcicas, ex cupro factas, stanno circumdatas. Iuscula videns, hinc inde,

*Deducitur
ad conuiuium
Rols-
kaius:*

*mensarum
adparatus:*

*ciborum
sordities:*

*pocula,
cum voto
salutis,
coniuncta:*

*abomina-
tur conuiuium
Bocatus:*

de, garo & visco, similia; quid esset, quæsiui? responsum: vocari *Csorba*. Passim erat videre congeriem orizæ, quasi minio coloratæ; præsto quoque erant, carnes bubulæ, sed suillum in modum præparatæ. Crediderim autem, adparatum illum turcis creasse delicias; ut cuique genti suæ sunt deliciæ; nobis sordes & stultitia. Habeant & oblectent se illis in perpetuum. Sit mihi frustum carnis bubulæ, cum incocto petroselino, vel insperso nasturcio; Turcico Ioui, lubens suam ambrosiam, & nectar, in perpetuum relinquam; laturus, si illis ad palatum ipsorum comparatis, vel ipse *Ganymedes*, & quidquid est ex caelesti illa familia, cibos & pocula administraret. Cognoui præterea, tantum adparatum, alias apud *Vezirium*, quatuor, vel quinque ferculis, fami suæ etiam sufficientem, insolitum, genio saltem, & voracitati nostræ, subseruire, fuisse iussum. Prudentibus nobis, tubicines, tympana & cantores, alternatim resonabant. Musicam putas me audiuisse? Musicam! sed dissonam & asperam, inconditam; decem catos mares, decem feminas, totidem canes maiores & minores, si noctu audias, *turcicam te musicam* audiuisse, cogites.

*concentus
geniales,
qui:*

*Botskaii
secessus:* Magna tamen hæc apud illos omnia. Nos adurgimus, & ad principis deducimur tentorium. Diripiuntur mensæ, quisque, ut est proximus, ita, quantum potest, aufert. Fit dentium & edentium pugna. Peditibus autem, nostro *Principi*, a custodia corporis, in quatuor ahenis, quorum singula quaterni portabant, phalangi illata; *Csorbas* meras fuisse crediderim. Adfertur quoque vnum vas vini in tentorium principis. Baiuli, ut muneris quid extorqueant, conantur ingredi, prohibentur. Princeps in tentorio ad nos conuersus; *esurio*, inquit, & *sitio*: porrigitur poculum, bibimus omnes, dicente quodam: *Ista, per quinque, aut sex dies Viennæ & Pragæ innotescunt. Non multum*, inquit Princeps, *refert*. Idem ad me: *Ecce, Domine Bocati; iam tibi satis materiæ suppeditatur, ut carmina scribas. Certe, Serenissime Princeps! si temporis, loci, & ingenii, ea mihi vires essent.* Sermones cum ceteris habiti blandiores & festiuiores; quales scilicet ebriosis, post prandium, suboriuntur. Mediam hæc excipiunt horam.

*sermones
priuati:*

*reditur ad
Vezirium:* Veniunt legati turcici, continuatio cum *Vezirio*, colloquii postulatur. Procedimus, ut antea; fiunt omnia, ut antea. Salutamur, & adoramus *Vezirium*, nunc alio, & splendidiori amictum habitu, pileum alium, non adeo magnum, ut ante prandium, ostentantem, nec cristæ priori adæquanda; prior enim, ex munimento gemmato excrefcens, conspiciebatur, & dubio procul, longe maioris fuit pretii, ubi inter alia quadratus & bene magnus adamas, qui mihi si esset, centum fortassis rusticorum nobilis fieri potuissem. Repetitur anterior sermo. Factum de Transilvania initium; quam illa ratione ab obsequio & fide Turcici Imperatoris defecisset; quibus de causis, quibus auctoribus? Interpretes denuo agebant. *Tibay Mehemetes*, nixus genibus, ante *Vezirium* sedens. Locum tenebat, *Princeps* priorem; ad latus alterum sedebat *Bassa* Budensis. Adueniente vero *Aga* Ianitscha-

*colloquii
materies:*

rorum,

rorum, cessit honorem Bassa Budensis, adsurgens; nam *Aga Ianitscharorum*, ut *Vezirius* secundus est a Turcarum Imperatore; sic iste, secundus est a *Vezirio*; cui quoque exteriores *Bassa* se submittebant. Est enim dux Ianitscharorum pratorianorum, penes quos Cæsarem Turcarum eligendi est facultas. Budensis interim *Bassa*, vicinum occupauit locum. Iam ad latus *Vezirii* aliis turcicis consiliariis stantibus, aliis humi sedentibus. *Váczimus*, Budensi Bassæ assidebat, & stabat interdum; brevis statura vir, sed obesus, crassus, pinguis, rugis obsitus, imberbis, deformis; anum centenariam facie referens. *Eunuchus*, & cubicularius *Vezirii*, diligenter vbique obseruabat, si bene, prudenter, congrue, dextreque quidpiam fieri animaduerteteret, quod maiestate, dignitate & Imperio Ottomannico dignum possit efficere, ut de eo Imperatorem suum edoceret & informaret; *Heréls Bassa* nuncupari dicitur. *Tihay Mehemetum*, principis interpres, & secretarius *Simon Péczj*, ut aliarum linguarum gnarus, ita quoque turcicæ, multæ vir industriæ & experientiæ, obseruare, & an recte omnia exprimeret, diligenter auscultare, sunt visi, sic, ut alter *Gabriel Halmy*, interdum *Mehemetum* interpelleret, quod minus recte sensa *Principis* interpretetur. *Princeps* animaduertens, ex quæstionibus fortassis suam insinuari personam, causam aperuit, quare & ipsemet *Sigismundo Báthori*, tunc adolescenti, & per ætatem sibi suisque non bene consulenti, & Imperio germano se credenti, coactus fuerit, pro temporis, & status sui inferioris conditione, consentire. Iam rebus non modo in Transilvania, sed & in tota Hungaria longe aliter se habentibus, sua & regnicolarum, promittebat obsequia. Ad quæ, pluribus hortamentis & argumentis, *Vezirius* ipsum conatus est incitare, ante oculos ponens ipsi collationem *Principatus Transiluanici*; utque, quod fuit olim *Sigismundo*, & *Transiluanis*, foedus cum turcis semel ictum, sanctius obseruaret: quippe qui, id ipsum deteriori fortuna rumpentes, fide temeraria, non indignas luerint poenas. Tunc aurea & Saturni (ut ita dicam) fuisse tempora, insulamque fortunatam *Transiluaniam*; deinde sub iugo Germanico, misere deuastatam, & ad extremam miseriam perductam. Quorum recordatione iam Hungaros merito cautiore & sapientiores fieri, ut qui satis abunde sint hactenus experti, quam egregie sint sub Rege suo Germanico defensi, fortuna, de successibus, adaucti. Nationem illam numquam sinceram erga Hungaricam fuisse gentem, sub specie defensionis, quotannis bellum Hungariæ esse illatum; gratulari vero iam sibi merito possint *Hungari*, de tandem iam semel facta, cum Turcis, amicitia, & inita societate, numquam genti huic dispendium allatura; sed patrocinium contra quosuis hostes suos, ubicunque & quandocunque necessitas efflagitauerit, latura, beneuolentia, sincero animo eosdem complexura, non secus, ac si fide, gente & prosapia turcica, essent oriundi. Fugiant promissiones, neque quidquam de libertatibus antiquis quocunque nomine vocitatis, factis, tectis; inuiolabiliterque conseruandis, remittant. Non cadere hoc crimen in domum *Ottomannicam*, ut promissa

Botskaii
excusatio,
ob Transil-
vania a
Turcis de-
fectionem:

Vezirii
monitio:

acerbior in
Germanos:

de conti-
nuandi bel-
li rationi-
bus, arca-
nior consul-
tatio.

missa & pacta per eandem, vicissim aliquando violentur, dummodo alii fidem debitam præstent, & in officio maneant. *Germanis*, & ipsorum regi, plus quam vsitatum & solenne esse, promittere & non præstare, peierare, decipere, fallere. Ea pietate, ea iustitia, & ea virtute, Turcas esse, ut si gens Hungarica, iam semel inchoatam amicitiam continuat, & consolidat, breui sit expertura, quanta regnum & Coronam Hungariæ, sit exceptura felicitas; modo pede, quo cœpit, iret & pergeret; *Germanis*, aureos quantumvis montes pollicentibus, diffideret, & amplius ita misere se falli non pateretur. Hæc (y.) & alia partim mihi intellecta, & audita, partim vero non, ad mediam durarunt horam, dum ex collatione capitum, & arctiore confessu, cetera, adstantibus, tam Turcis, quam nobis, percipere & intelligere datum non fuit; præsertim, ubi *Vezirius*, Principem, suam iuberet de bello continuando, deque eius remediis, rationibus & modis, dicere sententiam. Ipse vero, cum per modestiam, id se facturum, renueret, & quod, seu belli, seu pacis consiliorum, super sit sapientiæ, prudentiæ, & industriæ Turcarum Imperatoris, *Vezirii*, & ceterorum, relicturum diceret: intuenti *Vezirio* collaterales, & iubente, qui a tergo ipsius stabant, paulisper longius secederent; idque, noster nobis significaret *Princeps*; ipse cum *Vezirio*, *Aga Janitscharorum*, *Bassa Budensi*, & aliis duobus *Bassis*, reseruatis, principisque duobus interpretibus ibidem iussis manere, collocutus est. Recessimus itaque ad octo passus, & verba quædam sonumque eorum audiuius, intelligere tamen haud potuimus, spectatorum tantum perfuncti munere.

S. XIII.

Botskaiani
Budam in-
terea trahi-
ciunt:

DVm hæc in tentorio *Bassa* peraguntur, gestiebat animus, cum ceteris, interea *Danubium* transire, & urbem lustrare *Budam*. Certatim enim id fiebat, ut scaphæ, cymbæ & naues, Charontes & Palinuri, non sufficerent; per velamentum namque tentorii, longe instar mœniorum obductum, rimula mihi fenestram exhibente, vidi nostros Hungaros, hos pedites, illos equites, diuersis in ripæ locis, naues insilire, quosdam exstanti salutis periculo, in aqua ad umbilicum, in naues, tabulatis, difficulter & magno nisu, irrepsisse; multos, quibus non integrum equis fuit naues intrare, freno apprehensos, & natare penes nauigium iussos, periculose transfretasse. Continuato itaque *Principis* colloquio, cum auribus, quæ vellem imbibere non possem, videremque, vnum & alterum ex nostratibus, ad remotius *Vezirii* tentorium abduci, coronamque ibi principi donandam monstrari, intelligerem; accessi, & ipse intuitus sum, cum aliis. Regredior ad locum, paulo post, mussitatio colloquentium, abiit in ser-

y.) Priorius eadem hæc sunt, quæ loco citato, apud *ISTVANFFYVM* leguntur;

ut fas sit existimare, legisse, eum *BOTCATI* hanc epistolam.

sermonem clariorem. Assurgitur igitur, reditur. Adfertur corona & gladius, in aurea vagina, gemmis & lapidibus pretiosissimis, ponderosa, qualis & corona. Verba fiunt ad *Principem*, iam stantem. *Vezirius*, & alius quidam *Bassa*, principem eodem accingunt, gratulantur, vouent, cuius rei sit monumentum, indicant; amicitur alia veste, pellicco nempe *Zobellino* purpurato, aureis & argenteis pertexto filamentis; *Corona* quoque capiti inponitur, argumentum cuius sit, explicatur. Accipit hoc *Princeps*, gratias agit, deprecatur autem coronæ donatæ maiestatem, & cum protestatione (2.) solenni *Vezirio* indicata; dono, & muneris se loco a *Potentissimo Turcarum Imperatore*, non vero ad usum accipere. Constaret enim, Germanorum *Cesarem* adhuc uiuentem, non nisi iuxta leges, libertates & consuetudinem, rite, legitimeque ceremoniis patriæ suæ usitatis, electum fuisse: se, per conscientie integritatem, & praiudicium patriarum legum, nil facturum; coronam, simul ipse accipit, & Magnifico Domino *Szétsi* tradit. *Mos*, inquit, est, ut eiusmodi diadema, apud aliquem e Magnatibus Hungaris, cuius perspecta sit fidelitas, adseruetur. Ad nos quoque conuersus, Hungarico idiomate, profert eadem ipse; nihilque contra libertates Regni Hungariæ antiquas commissurum esse, cum obtestatione & protestatione, pollicetur. Donanti rem tam pretiosam, reluctari se nullo modo, seu posse, seu debere, non tamen ideo coronam sic se usurpare velle, ut aliis sua deroget iura, libertatumque patriarum sit violator. Amplexibus denique, salutationibus, & valedictionibus mutuis, & reciprocis, cum principe, a *Vezirio* discessimus, per medios, ut antea dixi, stationarios *Lanitscháros*, ceterosque turcas innumeros, exceptis præuiis musicis, vndique gratulationibus aduolitantibus: *Viuat! viuat! Magyar Király!* antelata corona, ad principis tentorium deposita, reposita. Aduolant Turcarum antesignani; gratulatum modo hi, modo alii. Expedit & *Princeps* antidota sua, pocula deaurata, maiora & minora: patinas, pateras, cantharos, salinaria, candelabra, lagenas, in theca repositas, aperta omnia. *Myronis* opus. Accersuntur, & ordinantur, qui portent, XVIII. vel plures, & vtraque manu, & seorsim, donorum magnificentiam ostentantes & eleuantes; baiuli, vix turbam spectatorum transire & penetrare possunt. Ad *Vezirium* omnia mittuntur. Redeunt, qui gratias agant, vltimum vale dicunt, se *Principi* commendant, monent, æternum se præstet, qui nunc est, amicum Turcarum. Irruit *Lanitschárus* cum cygno, abs se in Danubio traiecto. Principi donat, offert; bonæ fortunæ, & optimi successus indicium esse, vates prædicit: exit non indonatus. Tormentorum fit horrenda, sicut mane, & vehemens explosio, in lætitiæ signum; canitur tubis & tibiis. Omnia sonitu & cantu perstreperunt. Mirantur Turcæ exercitum Hungaricum, & copias tantas, aliquibus dicentibus: opinatos se fuisse, vix in tota Hungaria tot superesse homines. Reditur

offertur corona Transilvano: gladius:

vestis turcica:

Botskail moderatio:

valedictio apud Vezirium:

antidota Transilvanici:

redit in castra Botskaius.

L 2

2.) ISTVANFFYVS, id vnicum, in omni Botskail vita, modellæ exemplum

fuisse ait, l. c. p. 837, 34. Ac fuit sane, ingens hæc moderatio.

ditur ad castra, medio abhinc milliari distantia, vespera iam accelerante. *Ianitscharorum* bombardæ, & pariter nostratium, cælo, & fulmini Iouis, minantur, & surdos nos reddunt. Lucundum in omnibus spectaculum: damnum illatum nulli, præterquam, quod vnum nauigium, in quo circa quinquaginta dicuntur fuisse Turcæ, globus tormentalis, demissiore aliquo propugnaculo explosus, attigit & allisit, turcæque cuidam crus perfregit; ceteris, in vicinam receptis nauem. Nos passim in viis, & campo, globos *Buda* ciaculatos, collegimus. Crepusculo iam aduentante, faces longæ, & lichni turcici, duodecim puto, *Principi* sunt prælati, baiulis occinentibus, fluuiumque *Rákos* hilariter, ac si vadum esset, calceis & vestibus non exutis, in signum obseruantix, & promptitudinis, transeuntibus, & *Principi*, per totam noctem, inservientibus. Nox hæc mihi iucundior fuit, & tamen aliquantulum suspecta. Dolum enim, & fraudem non subesse, necdum mihi persuadere potui. Donauerant nos, qui consiliis, & colloquio principis adhibiti fueramus, centum ouibus, quod cum ego paulo serius rescivissem, binæ mihi tantum cesserunt, ceteris distractionem occupantibus. reliqua. Hactenus *BOCATII* epistola, quam alibi (a.) integram dabimus.

S. XIV.

Congressio-
nis fructus,
quam me-
tuebatur,
exoptatior:

vnde is
manavit:

qua Ho-
monnaio,
in manda-
tis dederis
Botskaius:

ATque hæc quidem *Botskaii* illa, cum *Vezirio*, in campis *Rákos*, congressio fuit, vti pompæ inusitata, ita euentus, multo, quam metuebat orbis Christianus, felicioris. Enim vero, aduersa Turcarum perfidia, & deglubendæ Hungariæ auditate, *Botskaius*, animum, ad conciliandam, cum CAESARE, pacem, adiecit. Nam, quod trepidus, in colloquium venerit, non vno id, neque obscuro indicio, prodidit *Botskaius*. *Valentinum* sane *Homonnay*, tunc, ab occupato *Ujvarino*, reducem, festinatis itineribus, ideo cum exercitu isthuc properare iussit, vt, sibi esset subsidio, si quid a Turcis funesti ingrueret; atque is quidem, cum sub ipsum solis ortum; in campum *Rákos*, cum turmis accessisset, blande, ab occurrente *Botskai*, habitus, hæc secreto colloquio in mandatis accepit: vti toto die, eleuatori eo loco, quem cum turmis occuparat, subsisteret; si-bique, cum Turcis diuersaturo, quam sollicitissime attenderet; subinde interferens: *prudens esse principis, de futuris prospicere*. Reliqua, arcane mandatorum, capita (b.) hæc fuere: *ELSÖBEN: Hogy ha énné-kem, (kit ISTEN ne adjon) az Török miatt, mostani közikbe való menetelemben, valami nyavalyám történik, MAGYAR-ORSZÁGOT ne had-djad. MÁSODSZOR: Ha nekem Szerentsétlenségem esik ez utamban, te-hát, az Magyar-Orszagi Urak között, Báthori Gábort, mindeneknél felljebb betsülljed, és ő vele értekezzél. HARMADSZOR: Rólam pél-dát*

a) In Adparatu ad Hist. Hungaricam.
b.) Exstant ea, in Ephemeridibus *Homonnai*.

naianis, lingua scriptis Hungarica, quas possidemus.

dát vevén, ha mi rajtam történi, soha többé, a Török nemzetiségnek, kérlek, ne bídj. Id est: Primo: Si ex hoc meo, ad Turcas abitu, aduersi quidpiam, (id quod Deus auertat) mihi euenerit, regnum Hungariae, caue deferas. Secundo: Tunc vero, inter Optimates Hungariae, Gabrielem Báthory, unum omnium maxime colas, cumque eo, rationes consiliorum conferas. Denique tertio: Meo exemplo moniti, caue Turcarum infida genti, vos unquam credatis. Satis hinc constat, quantum in Turcarum fide, praesidii posuerit, BOTSKAYVS. Nempe:

*Facilis descensus auerni;
Sed reuocare gradum, hoc opus, hic labor est,*

Quis vero, *Pesti*, eadem hac tempestate, habitus fuit? viuis eum coloribus depinxit BOCATVS. *Pestum*, inquit, Buda redux, ingredior. O miserum *Pestum*! pestem potius nuncupandum. Nulla ibi domus integra, solo fere adaequata omnes, sex paucorum hominum, & colluvies. Intus, per medium, fossam Turcae duxerunt, & vimine, lutoque murum finxerunt. Templi, & turres adparebant nulla. Chremes quidam turcicus, nobis familiariter sese insinuans, gratulabatur de praesentia nostra. Nonne, inquit, pulchra res est, res grata, vos Hungaros, in ciuitatibus nostris libere vagari, mercari, negotiari. Pergite, coeptumque continuate. Deus prosperet vestros conatus. Germanis fidem adhibere, & ad contrarium vos perducere, ne patiamini: fallaces enim illi sunt. Vale *Pestum*! vale Buda! satis est semel vidisse! Adhuc nimirum, squalorem referebat, vrbicula, iteratis toties oppugnationibus, inductum. Sed anne postea laetior lautiorque facies? id vero iam videbimus.

Pesti, ea tempestate habitus.

§. X V.

Digressus, e campis Rákos, *Botskajus*, Carponam venit, agitatique illic, de pace ineunda, comitiis, nouum, seu moderationis, seu poenitentiae, icti, cum Turca, foederis, exhibuit documentum. Tametsi enim irritae fuerunt huiusmodi, cum *Sigismundo Forgáchio*, consultationes; tamen, praestruere omnino aditum, ad eam pacem, quae anno sequente, *Vienna* coaluit, atque *Sitvatoro-kensem* aliam, prolicuit. Recreatae quidem, gemina hac pacificatione, res Hungariae fuerunt; sed *Pestum*, in Turcarum potestate mansit. Anne etiam factum cultius? Ita, ut credam, res barbarorum prosperae, suadent. quibus, sicuti Buda, ita *Pestum* quoque, aedibus non minus, barbarico factis ritu, quam propugnaculis, inualuisse, fas est existimare. Profecto enim, sexaginta anni abierant, cum nouas belli iniurias, ferre cogeretur. Ruere demum in deterius res *Turcarum* coeperant, post *Viennam* anno MDCLXXXIII. obsidione liberatam, atque partam, ad *Párkánium* victoriam, ad eum modum, ut aperto quasi vado, Buda adiri iam posset, oppugnarique. Anni MDCLXXXIV. ea fuit expeditio, felix reliqua, quia secundo, ad *Vácziam*, praelio

*Comitiarum Carponense, pacis causa, con-
tinua.*

ea, Viennae confecta, qua Pesti fuerit facies?

anni 1684. fortuna,

deseritur a
Turcis &
emigrat:

capitur a
nostris:

iterumque,
manibus
pertusis,
vacuum
relinqui-
tur:

recuperant
ultimo, &
prorsus
vindictam
Hungaria.

nobilitata; sed, occupandæ *Budæ*, impar; *Pest*o autem prorsus funesta. Conuenerat inter belli duces, ut, ante, quam *Buda* obsidione cingeretur, *Pestum* occuparent, exercitus præcursores, ut esset, ubi & tuto pedem figerent nostri, & pontes consternerent, obsidionem exorsuri. Visum id eo magis necessarium fuit, quod *Turcæ*, egregie oppidum communiuerant. Præter murum enim, e solido, ruinarum lapide, eductum, turribus & catiis, moenia ad eum modum communiuerant, ut diuturniores operas obsidionales, ferre posse putaretur. At hostes, nuncio cladis *Vácziensis* territi, quodque erat, sagaciter animo præcipientes, Cæsarianos omni ope adnifuros, uti *Pestum*, ante omnia possint occupare: conuasatis, quas in vrbe habebant, mercibus, ac reliquo adparatu, *Budam* se recipiunt, atque oppidum, subiectis ignibus, accendunt. Procurrerat, iussu *Lotharingi*, equitum & dimacharum ala, quæ cognosceret cominus, quo loco res oppidi essent, quibusque id compendiis, capi, & in rem, Christiani exercitus, verti possit; cum fumare id e longinquo vident, capiuntque inde, vrbis, ab hoste incensæ desertæque, indicium. Re, ad duces perlata, exercitum is, duodecimo Calendas Junii, progredi urbem, subitaneo adfultu tentari, & quod peditatus celeriter subsequi nequiret, dimachas, equis dimissis, in moenia irrumpere, atque incendium, omni ope relinguere iubet. Mandata *Heüslerus*, & *Schultzius*, sine mora, exsecuti, urbem, busto similem, occupant, *Lanitscharos*, quorum tercenti inerant, partim capiunt, partim statione depulso, in fugam coniiciunt. Adhuc irreuulsus pons inter *Pestum* & *Budam* erat. Hunc ergo, ne nostri, *Pest*o iam potiti, superarent, hostes, margine vltiori, adgesta materia, succendunt: *Pestienses* contra, rescissas triginta naues, quæ ripæ citeriori hæserant, *Cauallierio*, summo vigiliarium præfecto, connitente, opportune intercipiunt. Tunc *Fontana* comes, cum bis mille præsidariis, in urbem immissus est; uti eam ripam tutaretur. Verum, posteaquam *Budæ* obsidio, præter opinionem, male cecidit, urbem moenibus suffossis, præsidio vacuam, reliquere nostri. Ergo, insident denuo *Pestum* hostes; & qua possunt celeritate, subritos muros, ne temere paterent, redituris certo certius Cæsarianis, instaurant. Neque fefellit barbaros præfagium. Rediere enim, ad oppugnandam *Budam*, biennio post. Voluerat *Lotharingus*, verba sunt *WAGNERI* (c.), ut omnes copiae, citeriore littore profisciscerentur, ut in opinione maneret hostis, *Albam Regalem* petitum iri. At *Bauarus*, *Pestini* præripiendi cupiditate, in vltiore ora, viam sumsit. Inoffensum utrinque, tutumque ab insidiis iter fuit. *Pestinum* a *Turcis* adeo præcipitanter desertum est, ut ne pontem quidem, nisi extremis arcubus, deiicerent, multaue nauigia, nostrorum vsibus, relinquerent. Atque, hic ille fuit annus, qui, extortam barbaro, urbem, frustra recuperatam toties, Regibus *Hungariæ Austriacis*, penitus adseruit. *Feliciter!*

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

S I V E

Periodus Urbis Austriaca, post Urbem a Barbaris vindicatam.

S Y N O P S I S.

Urbis occupata misera facies : incrementa difficilia : eius rei causa. §. I.

LEOPOLDI M. in urbem singularis benignitas : iuribus eam veteribus redonat : diploma, eam in rem, clementia plenissimum. §. II.

Seditionis Rákócziæ damna : bellum Turcicum : cum utilitate Pestiensium coniunctum : præcipue urbis accessiones, a Tribunalibus Regiis sunt arcessendæ : Tabula Regia : Septemviralis : de utraque dicendi locus. §. III.

Hungari, aqua iustique studiosissimi : aquæ & ferri candentis iudicium : iudicium duelli, & huius ratio : regiis tabulis illustratur : litis momentum : decidendi ratio : pugilis facinus iniquissimum : poena, ea propter inflicta : quæ hinc condiscantur ? §. IV.

Lis eadem recrudescit : nouoque duelli iudicio, iubente rege, fit obnoxia : dirimitur, pugile Hectoris victo : de comite Hectore, auctoris coniectatio. §. V.

Idem iudicii genus, præter regem, & iudices alii, decernebant : eius rei exemplum veterrimum : abrogatur, enorme hoc genus iudicii, a Matthia Coruino : proclamata congregationes : a Sigismundo, & Alberto confirmata : antiquantur a Coruino. §. VI.

Iudicia Ordinaria, abrogatis insolentibus, inualescunt : Rex, summus in Hungaria Iudex, quem Palatinus excipit : Iudicis Curia Regia ortus : Synodi episcopatum a Colomanno instituta : Iudiciis publicis, & Congregationibus Comitatum originem dedere : Iudicium Megæ Regis, quid ? §. VII.

Iudices ordinarii tres : Rex : Palatinus : Iudex Curia Regia : præsentia Personalis origines : Protonotarii ; olim Pristaldi dicti : noua iudiciorum ratio, a Carolo I. inducitur : iudicia Comitatum, ubi & Pedanei iudices : generalia iudicia unde enata ? Curia, seu Tabula Regia : Protonotariorum iudicatus, quomodo inua-

lue-

*luerit ? ab his ad Tabulam
Regiam; inde ad Septem-
uiralet, facta adpellatio-
nes: saluberrimum CARO-
LI VI. institutum: §. VIII.*

*Pesti, ex eo, accessiones: per-
petua Tabulæ Regiæ instau-
ratio: causarum, quæ hec
iudicantur, designatio: Ta-
bulæ Septemuiralis institu-
tum: quæ, ex his collegiis,
commoda, ad Pestum re-
dundent ? §. IX.*

*Vrbis habitus hodiernus: vi-
ci: forum: prætorium vrbi-
cum: nosodochium militare:
curia prouincialium: ades
priuata. §. X.*

*Aedes sacra: harum præcipua
B. M. Virginis parochialis:
templi S. Annæ, rudera:
cænobium Dominicanorum:
PP. Paullinorum: Virginum
S. Claræ: Franciscanorum:
PP. Seruitarum: PP. Pia-
rum Scholarum: Rasciano-
rum sacrarium: mœnia vr-
bis: porta: suburbia nulla:
horti: campus Rákos: agri
angustia: vinea: aeris in-
genium: positionis amœni-
tus, & opportunitas. §. XI.*

*Ciuium genera: horum occupa-
tio: redditus: mores ciuium:
nobilitatis Hungarica cultus:
annua fora: magistratus
ciuici. §. XII.*

§. I.

*Vrbis oc-
cupata mi-
sera facies:*

*incremen-
ta difficilia:*

Vrbem recuperatam, vti incendio, & tur-
cica fœditate alia, deformem repererunt Cæsariani; ita,
multo opus fuit tempore, dum adurgeret, & cultu ele-
gantior, & ciuibus idoneis, locupletior. Quod enim
ab hoste, ædificiorum in vrbe fuit residuum, humilibus fere casis,
militum hospitiiis, & stabulis, constabat. Ex incolis vero, pauci *Chri-
stiani* superabant, qui cum barbaris, antea hic degebant. Sed, hi
quoque, aut conuenæ erant, & tenuium fortunarum, aut certe, hoste
profligato, atque eliberata circum regione, ergastulo quasi dimissi, ibant,
qua poterant. Ergo, quod hec primum reledit, *Rascianorum* fuit
colluies. Eorum exemplo, inuitati *Germani*, ponebant & ipsi sedes,
certatim quidem, sed successu non semper felici, quando non modo, mi-
grandi quadam libidine ducti, qui veniebant nunc, paucis post mensibus,
digrediebantur iterum; sed etiam hi, quibus manendi erat consilium, alii
aliis, proficiebant felicius. Inualuerat, apud aduenas, opinio, deiectis,
opima regione, barbaris, posse in *Hungaria*, vitam, sine opere, sine
sudore commode transigi. Igitur, ad *Porfenne bona diripienda*, se venisse
rati, otiosius, quam pro nouæ coloniæ ratione, dum aduerterent, & in
opima hac regione, verum esse illud: *Deos laboribus omnia vendere*.
Multum temporis, inter has conuenarum vicissitudines, detritum est, si-
ne vlllo vrbis incremento. Tandem, confecto bello, atque pace, *Car-
lowitzii* adfirmata, coepit e busto, & ruinis, *Pestum* adurgere; fe-
lix

lix omnino futurum, nisi illinc turbo *Gallicus*; hinc *Rákócziana* seditione, LEOPOLDI M. curas, ab instaurandarum urbium studio, ad bellum inferendum hic, propulsandum alibi, auocauisset.

§. II.

N Vllane ergo, LEOPOLDI, in urbem exstant augustalia merita? Leopoldi
Immo vero, & magna ea, & quæ conferri possint, cum M. in urbem, singularis benignitas
priscorum regum beneficentia. Pessum ierant, veteres illæ
tabulæ, quibus iura urbis peculiaria, designabantur: libertas autem,
& immunitates quæcunque aliæ, sesqui propemodum seculo, obli-
ratae fuerunt penitus. Quo circa, ad se id pertinere, existimauit iuribus eam veteribus redo-
CAESAR, vt, quam a tyrannide vindicauerat, priuilegiis excoleret am-
plissimis, & dignis vrbe, iure vetustissimo, inter Liberas Regiasque, nat:
relata. Diploma, ne benignitatem regis optimi ignoret posteritas,
sic habet: Nos LEOPOLDVS, *Diuina fauente clementia, electus Ro-* diploma,
„ *manorum Imperator, & Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ &c. Rex,* eam in rem, clementia plenissimam.
„ *Archidux Austriæ &c. Memoriæ commendamus, tenore præsentium*
„ *significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod Nos penitus consideran-*
„ *tes, quantum gloriæ accedat Regibus, & principibus, ex multitudine*
„ *populorum, quantum decoris & roboris acquirant regna & prouinciæ,*
„ *in diuitiis, & amplitudine ciuitatum, quam expediens sit principi-*
„ *bue, vt populis seruandis, beneficiisque tribuendis, ac ciuitatibus*
„ *magnificandis, & fouendis omni studeant diligentia, utpote ex*
„ *quibus regni, & Regum accedant commoda; has pro suis obse-*
„ *quiis liberalissime condignis studeant decorare honoribus, quate-*
„ *nus, & regnantium ex hoc laudetur prouidentia, & regni ipso-*
„ *rum status vberius commodi, & profectus suscipiat incremen-*
„ *tum: dignum insuper existimantes, vt principes ea, quæ fidelibus sub-*
„ *ditis suis liberaliter largiuntur, quo iisdem stabiliter uti valeant, re-*
„ *giorum suorum priuilegiorum patrocinio memoriæ commendent sempiter-*
„ *næ. Hinc, posteaquam superioribus, non ita dudum euolutis tempori-*
„ *bus, Deo ter optimo maximo, rei Christianæ miserto, iustæque caus-*
„ *sæ nostræ opitulante, eam gloriosis armis nostris cælitus clementer pla-*
„ *cuit impertiri benedictionem, vt non solum ferocissimos immanissimi ho-*
„ *stis Turcarum, & Ottomannici imperii insultores, (quibus præter amplas*
„ *præfati regni nostri Hungariæ partes, ipsum quoque in inferiorem Archi-*
„ *ducatum Austriæ, ferro, flamma, & ultimo propemodum excidio, ho-*
„ *stiliter diuastauerat, ipsamque prouinciarum nostrarum metropolim,*
„ *Residentiamque nostram, Viennam, arctissima, aliquot hebdomada-*
„ *rum, obsidione cinctam, ad extremum usque constrinxerat) feliciter*
„ *repressissemus; verum etiam offensiuo, contra eundem naturalem ho-*
„ *stem, bello, felicibus auspiciis suscepto, & in plures annos gloriose*
„ *continuato, tot fere victorias, quot prælia, numerassemus; & vni-*
„ *uersa quasi in præfato regno nostro Hungariæ, ac adiacentia Sclauoniæ*
Tom. III. M fortali-

„ fortalitia, ac munimenta, ac cum famosissima regia olim sede Buda,
 „ etiam Pestum, ab immani iugo Ottomannico, cui prope sesqui alterum
 „ saeculum, misere subiectum gemebat, feliciter eripuerimus, & vindi-
 „ cauerimus, iamque, per Dei gratiam, numerosis populis, & hospiti-
 „ bus, populari fecerimus, pristinoque statui, quasi postliminio, asse-
 „ ruimus; benigno reuoluentes animo, quod eiusdem Pestiensis ciuitatis
 „ ciues, ab antiquo, vel ex eo, quod eadem etiam inter ceteras Liberas
 „ & Regias praefati Regni nostri Hungariae ciuitates numerabatur, uni-
 „ uersis iis; si non amplioribus libertatibus, & prerogatiuis, quibus aliae
 „ Liberae ac Regiae ciuitates nostrae, tum ex indultu, diuorum condam-
 „ Hungariae regum, tum etiam posituius regni constitutionibus, usos &
 „ fruitos fuisse, manifesto constaret; sed & antiqua eorum priuilegia,
 „ memoratos ciues, & incolas, variis, & amplis libertatibus, gratiis,
 „ prerogatiuis, concessionibus, munificentissime dotatos fuisse, sat, super-
 „ que testatum redderent. Tum igitur ob id, tum etiam ob nonnullo-
 „ rum fidelium nostrorum, pro parte prudentum, & circumspectorum mo-
 „ dernorum Consulis, Iudicis, caterorumque Senatorum, ac iuratorum
 „ ciuium, inhabitatorum, adeoque totius communitatis praefatae ciuitatis
 „ nostrae Pestiensis demissam supplicationem, nostrae propterea factam Ma-
 „ iestati; sed & adtentis, & consideratis, fidelitate & fidelium seruitio-
 „ rum meritis, eorundem incolarum, hospitum, & ciuium, qua ipsi a tem-
 „ pore ciuitatis eiusdem gloriosa recuperationis, suiue, in eandem, collo-
 „ cationis, & inhabitationis, ac alias etiam semper, pro posse suo, & vi-
 „ rium facultatumque exigentia, speciali semper sollicitudine, & cura, Sacrae
 „ praepriis praefati regni nostri Hungariae Coronae, uti & Maiestati nostrae,
 „ pro locorum & temporum varietate, constanter, & alacriter exhibuis-
 „ sent, & impendissent, parique posthac promptitudinis obsequio, semet
 „ exhibituros, & impensuros, pollicerentur; similiter, in contestationem
 „ debita sua, & homagialis fidei, gratiosique obsequii specimen, pro re-
 „ demptione, iuris armorum, certam summam pecuniariam effectiue per-
 „ soluendam, & in publicas necessitates conuertendam obtulissent. Vo-
 „ lentes Nos quoque, benignitatis, & munificentiae nostrae, eosdem ciues,
 „ & incolas nostros participes reddere, ac, ut ipsi in pristinum decus,
 „ feliciorumque conditionem, nostra clementia restitui, taliterque stabi-
 „ liri valeant, ac in fera etiam posteritate fidelitatem, & fidelia ser-
 „ uitia per Maiestatem nostram, remunerata fuisse, experiantur, ac ea-
 „ dem quoque adfutura, de Maiestate nostra, Augustaue Domo Au-
 „ striaca, Sacroque Regni Diademate, bene merendi studia, eo magis in-
 „ citetur, & calcar acquirat, ac stimulum, praementionatam ciuita-
 „ tem nostram Pestensem, cum suis ciuibus, hospitibus, & incolis, in
 „ antiquum, postliminii iure, statum reponendam, & praefato Regno no-
 „ stro Hungariae, eiusdemque Statibus, & Ordinibus reincorporandam,
 „ & insuper id iisdem clementissime concedendum, & annuendum esse
 „ duximus, ut vniuersis, & singulis iuribus, & prerogatiuis, immuni-
 „ tatibus, & priuilegiis, tum regni articulis, tum etiam generali, re-
 „ liqua-

„ liquarum Liberarum, Regiarumque ciuitatum nostrarum consuetudine,
 „ eidem competentibus, libere uti, frui, & gaudere valeant, & quar-
 „ to regni Statui, rursus cum sessione, & voto, prout antiquitus fuis-
 „ sent, uniantur, ac ad generales regni diatas, per regales euocentur,
 „ pro peculio Sacra Corona habeantur, nec ab ea unquam separari, alie-
 „ nari, vel oppignorari ullo pacto possint, ac valeant; Magistratus &
 „ ciues collectiuo nomine sumpti, pro vero & indubitato regni nobile,
 „ censeantur, publicas contributiones non secus, quam cum regno, & Ta-
 „ xas diatales ad instar reliquarum ciuitatum nostrarum Liberarum, ac
 „ Regiarum, prestare sint obligati; ius territoriale, in suis territoriis &
 „ pradiis, haecenus etiam quiete possessis, signanter vero, Sz. László, &
 „ Burgundia, sic dictis, cum uniuersis eo spectantibus, aliis, de lege re-
 „ gni, nomine pertinentiarum intelligendis, ad instar aliorum Dominorum
 „ terrestrium, cum iurisdictione dominii, fructu & utilitatibus adperti-
 „ nentibus, habeant, & super huiusmodi fundis, ac aedificiis, urbarium
 „ conficere, & illud licito, & legitimo modo dirigere, impositaque serui-
 „ tia, velut dominis terrestribus consueta, a quocunque possessore, exin-
 „ de colligere, ipse Magistratus, imperturbate possit ac valeat; prout &
 „ in possessionibus, pagis, & bonis quibusuis, quae ab antiquo ad se bono
 „ iure pertinuisse praterderent; respectu quorum tamen, prius, sub de-
 „ legata commissione nostra, quoad eiusmodi bona neoacquistica, clemen-
 „ ter ordinata, eiusmodi praterensa iura sua edocere, & legitimare, iisdem
 „ incumbet. Ad decimas vero minores, utpote agnellorum, & apum,
 „ ipsi ciues Pestiensis, sed nec ad nonam, vel in vicem huius etiam quam-
 „ piam prestationem, contra antiquam ciuitatum libertatem, per nemi-
 „ nem ullo pacto cogi possint. Et quia commercium ciuile in educillando
 „ praeipue, & macellando, aut alio quocunque nomine adpellatum, ne-
 „ mini in ciuitate, aut eius territorio competit; hinc nulli pariter, prout
 „ nec Clero, praterquam ab antiquo priuilegiato, nec Comitatu, Nobili,
 „ Cameratico, aut militi, nisi qui ius ciuitatis, more solito, consequu-
 „ tus fuerit, tale commercium aperte, vel occulte, ac directe, vel indi-
 „ recte, exercere, nec uina externa, ad educillandum, sine prauio ma-
 „ gistratus consensu, inuehere, liberum erit; attentatum vero, per
 „ quemcunque, hocce educillandi beneficium, plenam ipse magistratus ci-
 „ uilis id impediendi, & turbandi habeat facultatem. Pro bono porro,
 „ & publico ciuitatis commodo, singulis angariis, intra annum per XIV.
 „ dies, tota ciuitas, haecenus etiam usitati iure educilli, fruetur. Inte-
 „ rea vero nulli ciuium, nisi in diuersoriis, pro solis diuertentibus, educil-
 „ lare liberum erit. In suis porro propriis territoriis, ius pascuationis, li-
 „ gnationis, venationis, aucupii, & maiorum piscium piscationis, cum
 „ redditibus similium piscationum, etiam in Danubio, ad medietatem us-
 „ que fluminis extensionem, videlicet territorii sui, ac ibidem comprehensis
 „ insulis, ad ipsam ciuitatem aliunde pertinentibus, molendinis etiam, nec
 „ non iure itidem riparum, portus, seu Traiectus Danubialis, uectigalis-
 „ que, tum nauticum statione, tum etiam transmigrantium, rebusque ac
 „ perso-

„ personis vectigalium , solutioni obnoxii colligendis , & percipiendis.
 „ Præterea diuersoriis , tabernis , pharmacopolis , & balneis , cum pote-
 „ state quoque ibidem inquirendi & corrigendi , uti & physico , seu medi-
 „ co ordinario , pro communitate suscipiendo , ac etiam officina pistrina ,
 „ domibus seu ædificiis , ad cocturam & adustionem calcis , laterum , tegu-
 „ larum , & similium exstructis , cum fructu inde emergente , uti , &
 „ omnibus prouentibus , pro communi ciuitatis bono applicandis , similiter
 „ lapidinis in territorio existentibus , theatris , domibus iaculatoriis , &
 „ aquaductibus , aliisque locis publicis , foris , ius item braxandi , sine
 „ ullo onere , cum facultate , ad extraneam & alienigenam cerenksam inue-
 „ hendam , erga tamen iam prædicatam nonnullorum grossorum , pro hospi-
 „ talis , seu Xenodochii duntaxat conseruatione , colligendam , conceden-
 „ da , pro memoratis ciuibus Pestiensibus saluum , & illasum permaneat.
 „ Auctoritatis etiam solius erit Magistratus , pondera , & mensuram
 „ aridorum , ac liquidorum , obseruare , ac hunc in finem , libram etiam
 „ publicam . & mensuram legalem , erigere , & statuere , & his , in-
 „ iuste utentes , vel defraudantes , punire . Nec non in ordinariis nun-
 „ dinis , forisque publicis , ad actus temerarios , & violentos , curam ha-
 „ bere , aduentantibus mercatoribus , institoribus , aliisque hominibus ,
 „ protectionem territorialem , adhibere , ad opera quoque & manufactu-
 „ ras , ut sine dolo , fuco & fraude , sed & iuxta cuiuslibet artis le-
 „ ges , solide sint , adtendere , & prouidere ; de pergulis , stationibus ,
 „ venditisque pecoribus , moderatam , & alibi etiam consuetam collectam ,
 „ ac telonium , penes speciale superinde obtentum benignum priuilegium
 „ nostrum , exigere ; ciues etiam , & incolas , in medium sui recipere ;
 „ Iudeos & Zingaros admittere , vel non admittere ; super orphanos , &
 „ bona eorum , curam habere ; tutores & curatores , rationibus dandis
 „ obnoxios constituere ; Parochum , seu Plebanum , cum beneficiis , &
 „ oneribus , canonice legalibus , denominare , & cui competit præsentare ;
 „ ciues ipsos , pro communi ciuitatis necessitate , & ad iurisdictionis tui-
 „ tionem ad præstandas operas adigere , collectas iisdem , legibus regni
 „ conformes , ac in reliquis etiam Liberis , & Regiis ciuitatibus nostris , re-
 „ ceptas imponere , & municipalia inter se statuta , constitutionibus ta-
 „ men patriis , minus contraria , condere ; denique , iure caducitatis & re-
 „ tractus , iurisdictioneque priuatiue in ciuitate , eius territorio , magi-
 „ stratualique iudicatu in politicis , ciuilibus , & criminalibus , uirtute
 „ iuris gladii , eidem plene competendis cum potestate , super quibuscun-
 „ que delictis , cognoscendi , incaptiuandi , & exequendi , signaque iuris-
 „ dictionalia erigendi , in criminalibus quidem sine adpellatione , iuxta
 „ leges regni , & statuta , ac iura municipalia & communia , (salua ,
 „ ad sedem Tauernicalem , iuxta veterem usum , & consuetudinem , prouo-
 „ catione) uti , frui , & gaudere ; iudicatu porro magistratuali , omnes
 „ & singuli ciues , & incolæ inhabitantes , ibidemque ex opificio , artifi-
 „ cio , quæstura , vel ex fundo ciuili , siue nobiles , siue ignobiles , &
 „ cuiuscunque nationis , & signanter quidem Rasciani , & Iudei , (qui
 „ non

„ non in alterius, quam ipsiusmet ciuitatis protectionem, seu iurisdictio-
 „ nem amplius assumi possint) & prater communia onera communiter
 „ sufferenda, quoad cunctas causarum species in proprio territorio exor-
 „ tas, ciuiles, & criminales, reales & personales, (exemptis tamen
 „ legaliter priuilegiatis) iudicio tam possessorio, quam petitorio, subesse
 „ debeant: hoc per expressum declarato, ut nemo a vera orthodoxa,
 „ Romano-Catholica religione alienus, in consueum, ullo sub prae-textu,
 „ admittatur, aut toleretur. Prae-declarati demum ciues, hospites & in-
 „ cole memorata ciuitatis nostrae Pestiensis, liberam etiam Iudicis &
 „ Consulis, praesente nihilominus regio Commissario nostro, ad restaura-
 „ tionem magistratualem, de more, in aliis Liberis, ac Regiis ciuitati-
 „ bus nostris, obseruato, exmittendo, electionem, in die consueto, sin-
 „ gulo biennio habituri sunt, ita, ut selectus ciuium, rite, a Iudice,
 „ vel Consule, conuocatus, in domo ciuica, officiis prius resignatis, iuxta
 „ votorum pluralitatem, in praesentia, ut praemissum est, Commissarii
 „ nostri regii, ciuium oratoris, & iurati notarii, singillatim a ciuibus
 „ colligendorum, vel priorem confirmare, vel alium, ex Senatu ele-
 „ ctum, pro Consule & Iudice, medio etiam iuramenti ordinarii, in Pa-
 „ rochiali ecclesia, ante altare desumendi, in eadem die, denominare
 „ valeat: similiter, magistratus ex XII. numero senatoribus, uno vel alte-
 „ ro demortuo, alium idoneum, habita virtutis, & prudentia ratione,
 „ in locum eius substituendi; uti & contra Senatus iura delinquentem, a
 „ functione suspendendi, munia ciuilia distribuendi, curam super pro-
 „ uentibus ciuitatis habendi, & ab officialibus debitas rationes exigen-
 „ di, & exequendi, habeat facultatem. Quo vero praefati ciues, ho-
 „ spites, & incole praespecificata ciuitatis nostrae Pestiensis, supra declara-
 „ tis benignis concessionibus, libertatibus & prerogatiuis, aliis aequae Liberis,
 „ ac Regiis ciuitatibus nostris communibus, & legibus, ac constitutioni-
 „ bus regni potissimum contentis, & adprobatis, omni cum tranquilli-
 „ tate, & quiete, saneque, & imperturbate uti, frui, & gaudere va-
 „ leant, atque eatenus impedimentum, & cuiusuis dissensionis ansa, sub-
 „ moueatur, omnem omnino domorum, & fundorum in, vel extra ci-
 „ uitatem existentium, sine consensu, aut in prauidicium ipsiusmet com-
 „ munitatis, exemptionem, & liberationem, cautam esse volumus, &
 „ vetitam; immo per expressum statuimus, ut si qua bona immobilia,
 „ siue hereditatis, siue alio quocunque titulo ad ecclesiasticam, vel ex-
 „ teram, & alienigenam personam deuolui contingeret, talisimilia bona
 „ intra annum, nisi medio tempore se iurium, & beneficiorum ciuiliuum
 „ consortem, & participem reddiderit, ciuibus diuendere, teneatur; se-
 „ cus penes magistratum stabit, praui aestimatione, & pretio, eorundem
 „ possessori exoluto, eundem, ab eiusmodi bonis amouere. Ac, ut iu-
 „ ris municipalis cursus, & iurisdictio ciuilis, facta, tecta conseruetur;
 „ & hinc neutiquam turbetur, & confundatur; per expressum volumus,
 „ & declaramus, ne ullus alius, seu militares, seu camerales officia-
 „ les nostri, nec etiam Comitatus, cum prauidicio legum, & dictae ciui-
 „ tatis

„ tatis nostræ Pestiensis, quampiam iurisdictionem nostram exercere, iu-
 „ dicium contra cives ferre, vel aliis actibus iurisdictionalibus, in specie
 „ vecturam, vulgo *Vorspann*, indebita impositione, & similibus, in eos
 „ procedere, & semet immiscere, ac in exequendo actu criminali, in
 „ portis, seu alibi, iudicium civile impedire, præsumant. Cumque iusti,
 „ pro iniustis, ac innoxii, pro reorum excessibus, non debeant quoquomo-
 „ do impediri; hinc, prout sæpe factos incolas, hospites & cives præfate
 „ ciuitatis nostræ Pestiensis, ubique locorum, propter aliorum debita, in
 „ persona, vel rebus suis arrestari, & detineri facere, immo & debito-
 „ rem ciuem absque postulata præiudice & denegata iustitia turbari, &
 „ arrestari, cautum omnino, & vetitum esse volumus, & iubemus; ita, a
 „ quibuslibet vectigalibus, tributis, teloniis, tricesimis, intra ambitum
 „ præfati regni nostri Hungariæ; prout & violenta, in domos ipsorum, in-
 „ uitis hospitibus, & præter magistratualem assignationem, cuiuscunque
 „ conditionis hominum, condescensione, quartiriis, & hospitalitate, antiqua
 „ eorum, & reliquarum Liberarum & Regiarum ciuitatum nostrarum li-
 „ bertate id exigente, exemptos, & supportatos esse declaramus; ita ta-
 „ men & ea conditione, ut prærepetiti cives, incola & hospites, in omni-
 „ bus aliis ciuitatibus nostris Regiis, se conformare, & ingratitude ac
 „ infidelitatis nota, & macula, sub pœna amissionis, & ablationis ho-
 „ rum, & aliorum omnium priuilegiarum, & libertatum suarum, perpe-
 „ tuo sibi cauere, hocue insigne beneficium, & non vulgarem gratiam &
 „ clementiam nostram, in ipsos collatam, de Maiestate nostra hæredibus-
 „ que & successoribus nostris, legitimis videlicet Hungariæ Regibus, omni
 „ fide, constantia, & fidelitate, iugiter demereri studeant, & debeant.
 „ Immo reponimus, reincorporamus, eximimus, supportamus, decerni-
 „ musque, & confirmamus, saluo tamen quoad omnia, & singula præ-
 „ missa, iure alieno, præsertim vero Ecclesiarum Dei. Quo vero per-
 „ petuum, & celebrius huius nostræ benignitatis, & clementiæ, erga præ-
 „ fatam ciuitatem nostram Pestensem, declarata, exstet documentum,
 „ eademque pleniore beneficio decorata, clarius in oculos incurrat homi-
 „ num, antiqua armorum eiusdem, quibus antehac dudum a diu-
 „ olim Hungariæ regibus condecorata, & nobilitata, ac iisdem usæ
 „ fuerit, insignia, etiamnum exstantia, clementer adprobauerimus, ro-
 „ borauerimus, ratificauerimus, & confirmauerimus, & sigillum in
 „ hanc, ut sequitur formam, in posterum etiam, futuris & perpetuis
 „ temporibus, ac usum cere rubræ, in sigillando, & quauis sigilli eo-
 „ rundem appensione, benigne concesserimus: Scutum videlicet erectum,
 „ cælestini coloris, duobus cornucopiis, ex istisque diuersis floribus emi-
 „ nentibus circumcinctum, in cuius medietate, turris, rubris tegulis,
 „ sine lateribus tecta, & quadratis lapidibus, solido muro, & propugna-
 „ culis constans, portaque, in bifariam aperta, & patente, cataractis-
 „ que, de more, intra ipsius portæ introitum suspensis, & pendulis loca-
 „ ta esse cernuntur: quemadmodum hæc omnia in præcipuo suo capite,
 „ præsentis diplomatis nostri, pictoris edocta manu, & artificio, propriis,
 „ &

„ & genuinis coloribus suis, clarius depicta & ob oculos intuentium lucidius
 „ posita esse conspiciuntur: decernentes, & ex certa nostra scientia animo-
 „ que deliberato concedentes, ut memorata nostra ciuitatis Pestiensis ci-
 „ ues, hospites & incole, ac eorum posterī, & successores vniuersi, si-
 „ gillo eiusdem ciuitatis, prauo modo armorum insigniis notato, & inscul-
 „ pto, vniuersas, & quaslibet litteras quacunque de causa, in medio
 „ eorundem emanandas, cera rubra sigillare, huiusmodique sigillo, in ce-
 „ ra coloris prænотati, quibuscunque litteris ipsorum adpensa, seu appres-
 „ sa, perinde sicut litteris, seu sigillis aliarum Liberarum ac Regiarum Ci-
 „ uitatum nostrarum, cera similis coloris in sigillo utentium, vigor & fi-
 „ des adhibeantur, adhiberique debeant effectiue, & indubitanter. In cuius
 „ rei memoriam firmitatemque perpetuam, presentes litteras Nostras secreti
 „ maioris sigilli nostri impendentis, quo ut Rex Hungaria utimur, muni-
 „ mine roboratas, iisdem ciuibus, & incolis annotata ciuitatis nostra Pe-
 „ stiensis, pro ipsis eorumque posteris & successoribus, in auum valitu-
 „ ras, dandas duximus, & concedendas. Datum, per manus fidelis no-
 „ stri nobis dilecti Rēdi Ladislai Matthyasovsky, Episcopi Nitriensis, lo-
 „ cique ac Comitatus eiusdem supremi, ac perpetui Comititis, Con-
 „ siliarii nostri, & Aulae nostrae per Hungariam Cancellarii in Ciuitate no-
 „ stra Vienna Austriae, die 23. Octobr. MDCCIII. &c. LEOPOLDVS. La-
 „ dislaus Matthyasovsky, Episcopus Nitriensis. Ladislaus Hunyadi.

§. III.

Insigni hac, Cæsaris optimi, munificentia, ingens vrbi accessio
 facta est; sed, quam tumultus, qui eodem illo anno, inierat,
Rákóczianus, extra modum diminuit. Nam, quod regio vni-
 uersa, a Cæsare defecerat, hostes iudicati sunt *Pestenses*. Profecto,
 commercia, agricolationis, & rei pecuariæ studia, impedit admo-
 dum, ob quotidianas *Hungarorum* impressiones, succedebant. Fie-
 bant, crebræ in palabundos hostes, eruptiones, quas, cum præsidia-
 riis, ne ciues quidem defugiebant. Ergo, quod sit, nunc victores
 redibant, ex velitationibus, nunc male mulctati. Septennium fere,
 his malis perditum est. quod vrbi, & eius incrementis, detraxit pluri-
 mum. Tempestate consopita, requieuit tandem, coepitque, illata de-
 trimenta, pulchris auctibus, reparare. Inciderat postea, *Turcicum*
 bellum, sicuti inopinatum, ita atrox futurum, & Hungariæ exitiale,
 nisi gemina, annorum, supra *millesimum septingentesimum decimum sextum*,
 & *decimum septimum*, victoria, hostes fregisset, adegissetque, ad pacis
 impetrandæ consilia. Ex ea perturbatione, *Pestensibus*, non modo ni-
 hil euenit aduersi, sed auctæ etiam sunt res, cum communes eæ, tum
 priuatæ ciuium. Nam, secundo amne, deuehebant perpetuo, anno-
 nam omnis generis, ad exercitum, referebantque illinc, lucellum non
 multum id quidem, sed frequens tamen. Triennio, omnis hæc bel-
 li vicissitudo, terminata est. Tunc vero demum, nouam induere fa-
 ciem *Pestum*. Recte L. THURÓCZIVS (a.) *Nobiliores olim inter ciuitates re-*
 „) Hungariæ Meridionalis in compendio data, p. 131.

Seditionis
 Rákóczia-
 næ damna:

bellum
 Turcicum:

cum utili-
 tate Pesti-
 ensium
 coniun-
 ctum:

pone-

ponebatur, nobilissimis hodie iure poterit accenseri: adeo sædam tot bellorum ferruginem, exstructis, breui tempore, multis, iisque elegantissimis palatiis & domibus, absterfit; ut pristinis haud indoleat ruinis, quando per eas, ad tantum renixit florem. Hunc ego, cum vniuersim, reparatae temporum felicitati; tum in primis, gemino, quod heic, lege publica, institutum est, *Tribunali Regio*, adtribuerim. quorum alterum *Tabula Regia*; alterum *Tabula Septemuiralis*, dicitur. Ingens, ab vtraque, ad vrbis celebritatem non minus, quam opulentiam, facta est accessio. Quia enim, diem huc sibi litigantes dicunt, sit, ut numquam non flore nobilitatis redundet *Pestum*. Nempe, immensa, per Hungariam litium seges, ex tot bellorum, & familiarum conuersionibus, orta, non sinit facile vacare, seu iudices, seu causarum patronos: coitur magna frequentia, disputatur, quodque ex legum præscripto, discussum est, decernitur. Hæc, apud *Tabulam Regiam* fiunt. Qui heic læsa forte iura sua existimant, saltem, non pro eo, ac sperabant, recognita, diiudicataque, adpellant ad *Septemuiralem* illam, examinandis quiritantium rationibus, destinata: vbi demum, quidquid, in vtramque partem, disceptatum in *Tabula Regia* fuit, sub incudem vocatur, excutuntur, quæ sunt adhibitæ, rationes decidendi, cæque, ad trutinam æqui ac iusti, expensæ, vel adfirmantur, vel corriguntur quadamtenus, vel penitus reformantur. Sed, quia in mentionem *Tribunalium*, seu *Tabularum*, ventum est, res ipsa poscit, ut de iis, dicamus quædam in compendio.

§. IV.

SI quæ gens alia, *Hungari* profecto, post constitutam rempublicam, & fidem CHRISTI admissam, iustitiæ semper fuere studiosissimi. Hinc illa, *Iudiciorum Aqua*, & *Ferri candentis*; *Duellum* item, facta toties confirmatio. Tametsi enim plena sunt, S. STEPHANI decreta, iis legibus, quibus, vel adserendam, vel defensandam, rebatur, rex pietissimus, *iustitiam*; tamen, quod difficiliter, adueta armis, & rapinis, gens, legum præscripto coercebatur; litterarum adhuc peritia, solis fere cœnobiis continebatur; subinde oportuit instaurari leges, quæ violentiæ, rapinis, furtis, homicidiis, & adulteriis, cum seuerioris poenæ interminatione, cauerent. Sed, quo erant, in adserendo eo, quod iustum est, æquiores leges, eo maiori industria, rei, & vocati in iudicium, crimina iudices celabant. Itaque admissum est (b.) vsitatum gentibus quoque aliis, *Aqua*, & *Ferri candentis Iudicium*. At enim, cum id auersarentur militares viri, neque vellent, causæ suæ iustitiam, his, tam ancipitibus documentis, periclitari: *Iudicium*

præcipua
urbis acces-
siones, a
Tribunali-
bus Regiis,
sunt arces-
senda:

Tabula Re-
gia:

Septemui-
ralis:

de vtraque
discedi lo-
cus.

Hungari,
æqui iusti-
que studio-
sissimi:

Aqua &
Ferri can-
dentis iu-
dicium:

b.) S. LADISLAI Decret. Lib. I. Cap. XXVIII.
Et COLOMANNI Lib. I, Cap. XXII. Ex-
stat liber, oppido rarus, quem tamen
possidemus, cui titulus: *Ritus Exploranda Veritatis &c.* infinitis exemplis,

iudicii huiusmodi refertus, & a nobis
in *Historia Urbis Pisoniensis* memoratus;
vbi *Iudicii* exempla quædam adnotaui-
mus, Tom. I. Parte Spec. Memb. I. Sect.
I. Cap. V. Sect. VII. §. XVII. p. 563. sq.

cium Duelli, inualuit : (c.) in iis maxime caussis, in quibus deficiebat probatio. Congrediebantur scilicet litigantes, vel pedites, vel equites; neque ii semper ipsimet, sed per delectos pugiles, eodem armorum, ac telorum genere, vtrunque adhibito. Ergo, qui primus, aut vulneratus est, aut prorsus succubuit, causa simul cecidisse, iudicabatur. Crediderim, ex militari consuetudine, cum primum inciperet, hanc disputandarum litium rationem, manuisse : translatamque postea, ad *ordinaria iudicia*. Iuuat, oblectando lectori, vno alteroue exemplo, oblitteratum iudicii ritum, ex veterrimis tabulis, expromississe : *In Nomine Sanctæ TRINITATIS & Individuæ Vnitatis. ANDREAS, DEI Gratia Hungariæ, Dalmatiæ, Croatia, Rama, Seruiæ, Galitiæ, Lodomeriaque Rex in perpetuum. Quoniam his, quæ nostris gubernantur temporibus, vetustatis filia, plerumque nouercari solet obliuio; salutariter agitur, ut ea litterarum exarationi commendata, auctoritateque regia confirmata, posterorum memoriæ, euidentius elucescant. Nouerit igitur præsens ætas, & sciat secutura posteritas : Quod, cum Nos, caussam, quæ inter Hectorem Comitem, filium Iani Comitis, ex parte una; & inter Magistrum Martinum, filium Thomæ; super quadam piscatione prope Laurinum, in media videlicet parte Danubii, usque quo meta ipsius Martini, sicut dicebat, ad Danubium prætenduntur, vertebatur ex altera; ordine iudiciario ad examen duelli iudicassemus. Quia tamen, tam Comes Hector, quam Magister Martinus, suprafati fideles semper Coronæ Regiæ, a suis progenitoribus, exstiterunt, de Magnatum nostrorum consilio, sententiæ nostræ rigorem, ut dicti Hector, & Martinus, non in personis suis, sed per suos pugiles, duellum scilicet indictum, ex nostra permissione subirent; libertate regia decernentes, ut, si pugil Comitis Hectoris, succumberet, Martinus haberet partem illam Danubii, quam suam esse dicebat in iudicio, coram nobis; si vero pugil Magistri Martini caderet, Comes Hector haberet illam medietatem, quam idem Martinus vendicare volebat, & sic partem utramque, supradictus Hector, possideret in pace. Item, auctoritate Regia decreuimus, ut neutra pars iudicium dupli, quod vulgo Követség dicatur, vel aliquod aliud, nomine iudicii pretium, ad quod supra diximus, persolvere teneretur : & hoc ex gratia Regalis Excellentie, utrique parti duximus adnuendum. Cum igitur pars utraque, in terreno sibi assignato, pugiles suos ad dimicandum, in nostram præsentiam constituisset, Achilles, filius Csiba, qui pro parte dicti Hectoris, singulare certamen inire debuerat, & suo aduersario viriliter & fortiter resistere; NOBIS, nostrisque Iobbagyonibus, præsentialiter inspicientibus, tam manifestam fecit prodicionem, in primo adgressionis assaultu, vniuersis suis bellicis armis : hasta, clypeo, ambobus gladiis, baculo,*

iudicium
Duelli, &
huius ratio

regis tabulis illustrantur

litis momentum

decidendi ratio

pugilis facinus iniquissimum

TOM. III.

N

culo,

c.) Nescio, annon huius origo iudicii sit censenda, procerum Hungariæ sententia, qua inter Colomanum, & Alunum, de corona iamiam pugnuros, singularem pugnam decreuerant. Legas id apud BONFINIUM, Decad. II. Lib. V. p.

237, 47. Fratribus integrum fore, si sua pugnandi libidine rapiantur, singulari certamine, dimicare; demum Hungaros, ausu victorem, pro rege habuerunt.

pana ea-
propter in-
ficta:

culo, nec non & cultello, sponte, non inuite, successue, in instanti depositis, se nolle pugnare, publice proclamavit. Nos igitur, pro tam manifesta & enormi traditione, licet de iure ibidem in persona condemnari debuerit; habito tamen communi Magnatum & Iobbagyonum nostrorum consilio, ipsum, contra iam dictum Hectorem Comitem venire iussimus in iudicium. Qui cum in statuto termino proditoris palam ab ipso facta conscius, non comparuisset, per Curiam nostram, & forum regium, fecimus proclamari, ut nisi intra tres dies compareret, de cetero pro conuicto haberetur. Qui, cum non tantum intra tres dies, sed etiam intra nouem expectatus ad iudicium non accessisset; communi sententia Iobbagyonum nostrorum, legitime definiuissimus; ut ipse, & uxor ipsius, nec non & liberi, tam masculini, quam feminei sexus, iam nati & in posterum nascituri, in perpetuam seruitutem redacti, cum omnibus rebus suis, tam mobilibus, quam immobilibus, cederent iuri Hectors Comitis antedicti, Pristaldo nostro, Endre, Cherubin filio, in Comitatu Bacsensi de villa Zathu, ad ea exsequenda, nostra authoritate, transmissio. Ut autem huius nostre definitionis series legitime facta, salua semper & inconcussa, nostris, nostrorumque successorum temporibus permaneat: presentem nostram paginam, sigilli nostri munimine, in perpetuum dedimus roboratam. Datum per manus Magistri Dulsin, Aula Regie Cancellarii & Lauriensis Præpositi. Anno Dominice Incarnationis Millesimo, Ducentesimo, Vigesimo octauo. Venerabili Roberto Strigonensi, Reuerendo, Ugerino Colocensi; Archiepiscopis existentibus. Desiderio, Csanadiensi; Alexandro, Varadiensi; Reginaldo, Transiluanie; Cleto, Agriensi; Bartholomæo, Quinqueecclesiensi, Episcopis existentibus, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Dionysio, Comite Palatino; Ladislao, Aula nostre Curiali Comite, & Comite Bacsensi; Iula Magno Comite Domine Regina, & Comite Budrugensi; Dionysio, filio Dionysii, Magistro Tauernicorum, Demetrio, Magistro Dapiferorum, & Comite Posoniensi; Nicolao, Magistro & Comite Agazonum, & quamplurimis Magnificis, Comitatus tenentibus. Regni nostri, anno vigesimo quinto. Multa hinc condiscas. nempe: a Rege, & eius consiliariis, in re obscura, momentosa tamen, ad diem & locum præfinitum, decretoriam istiusmodi monomachiam indictam, initamque fuisse; Rege, cum optimatibus; spectante; idque, vel ab ipsis litigantibus, vel a pugilibus, ad eum congressum, vtrinque delectis, atque hasta, clypeo, gemino gladio, longiore alio, alio breuiore, baculo & cultello, instructis.

qua hinc
condiscas-
tur.

§. V.

Lis eadem
recondescit:

nouaque
Duelli iu-
dicio, in-
bense rege,
fit obnoxia:

Ceterum, Hectors hæc, & Martini lis, ob nefarium Achillis facinus, diremta tunc haud est; proinde, triennio post, nouo iis duelli iudicio, vtendum fuit, quo tandem Hector, caussa cecidit. Regium diploma, ex veteribus membranis, exscriptum, sic habet: ANDREAS DEI Gratia Rex Hungarie, omnibus presentes litteras inspicientibus, salutem & omne bonum. Quod per deliberatiuam sen-
ten-

tentiam authoritatis Regia legitime terminatur, ne processu temporum irritum queat renocari, solet scriptura testimonio perennari. Noscatur igitur praesens aetas, & secutura posteritas, quod cum inter HECTOREM Comitem ex una parte, & MARTINUM Magistrum, filium Thomae Comitis ex altera, super media parte Danubii, iuxta quoddam praedium, nomine Zoa, contentio orta fuisset; ac dictus Martinus, accepto Pristaldo nostro, nomine Zachra, de villa Pogona, eundem Hectorem, ad nostram fecisset citari praesentiam, ipse dictus Hector, praenotatum Danubium, secundum quod metae terrae ipsius praevidebantur, usque Danubium, citra & ultra, asseruit totaliter possidere. Et cum idem Hector, privilegium fratris nostri Illustrissimi HENRICI (d.) bonae memoriae regis, in termino a nobis assignato, super hoc ostendisset; praenotatus Martinus obiecit, ipsum privilegium, tacita vicinitate fuisse impetratum, affirmando, se & praedecessores, Danubii iam dictam partem, quiete & pacifice possedisse, quod multorum Praelatorum, Ecclesiarum testimonio, & personarum laicalium, verum esse comprobavit. Cum igitur, nec testimonium ipsius Martini, nec privilegium dicti Hectoris, ad determinandum tantum negotium, causa sufficiens exstitisset; consilio omnium Baronum nostrorum, statuimus; ut utraque pars, in nostra praesentia, pugiles constitueret. Qui, cum in loco, & termino assignato, se inuicem armis cepissent impetere, tandem pugil ipsius Hectoris Comitis, convictus succubuit; & sic super ipsa causa saepe dictus Martinus, de praesentia nostra iustificatus recessit. Unde Nos, regia authoritate statuimus; ut supra notatus Hector Comes, totum, quod in ipso Danubio requirebat, amitteret, & privilegium ipsius, si unquam ostenderet, nullam haberet efficaciam: quod ipsum privilegium, in partes destrui iussimus, atque lacerari. Ut igitur huius rei series, coram NOBIS facta, salva semper sit, & inconcussa perseveret, litteras nostras, super hoc indulgimus, duplicis sigilli nostri munimine roboratas, firmatas. Datum ab incarnatione Domini, Millesimo ducentesimo, trigesimo primo. Regni nostri vigesimo octavo. Ad hunc ergo modum dirempta lis fuit. At, quis quæso Comes HECTOR? Equidem Hedervariana gentis hominem fuisse reor, iam tum, opibus non minus, quam honoratissimis magistratibus (e.) celebris. Nempe, detortum nomen Hector, Hungaris Hedor fuit, qui demum castro gentilitio nomen communicavit, ut Hedor, vel Hedervár, & inde gens uniuersa, Hederváry diceretur. Idem, situs locorum, quorum in utroque diplomate fit mentio, videtur adfirmare. Sed hæc obiter.

dirimitur,
pugile He-
ctoris vi-
do.

de Comite
Hectore
auctoris
coniectatio.

S. VI.

Nequē rex tantum, duelli hanc, seu potestatem, seu necessitatem faciebat; sed iudices etiam regni alii, si, deficiente proba, metus subesset, ne quid in ferenda sententia, iniqui subreperet.

Idem iudi-
cii genus,
praeter re-
gens, & iu-
dices alii
decernun-
bant.

N 2

Da-

d.) Hungaris IMRE, & latina terminatio-
ne, cum, & sine aspiratione, Heme-
ricus, Emericus.

e.) Videtur, Palatinorum Catalogum, sub
ANDREA Hierosolymitano.

eius rei
exemplum
veteri-
manus:

Dabimus, & in hanc rem, vetus monumentum: Nos, Comes Nico-
LAUS, Vice- Index PHILIPPI (f.) Palatini, damus pro memoria; quod,
cum iuxta continentiam priorum litterarum nostrarum, secundum for-
mam nostri iudicii, Luchatius, & Iacobus, filii Uz, contra Iohannem,
Petrum sacerdotem, Stephanum & Nicolaum, filios Stephani, in octa-
vis festivitatis Assumptionis B. V. M. coram Capitulo Agriensi, super morte
Andrea, fratris ipsorum, testes producere debuissent, octauoque die
productioni ipsorum testium, partes predicta, iterato, coram nobis perso-
naliter constituta, exhibuerunt nobis litteras, Capituli Agriensis, in qui-
bus predictos filios Uz, testes suos, contra predictos filios Stephani, com-
perimus euidenter produxisse. Vnde Nos, predictis partibus volentibus, in
ipso Duellum pedestre iudicauimus, ut in octaua B. Martini Confessoris,
in Visoly, coram nobis, nunc proxime venturi, predicti filii Uz, & filii
Stephani, supradicti, pugilem in congressum, iuxta regni consuetudinem
approbatam, adducere tenebuntur, qui nudi, cum contis, more solito,
in area duelli, dimicabunt coram nobis. Datum in Visoly, in quindena
Assumptionis BEATAE VIRGINIS. Anno Domini, Millesimo, tercentesi-
mo, vigesimo tertio. Hoc illhic peculiare inest; quod Vice-Palatinus
(g.) sententiam duelli tulerit, quodque, non alio armorum genere,
quam contis, atque id sine clypeis, an prorsus nudis, sicuti athleticis
olim, congregiendum fuerit. Scilicet:

Consurgunt pugiles magno clamore feruntur,
Ferratasque sudes, & acuta cuspide contos,
Expediunt (h.)

abrogatur,
enorme hoc
genus iudi-
cii, a Mat-
thia Corni-
no:

Viguit, enorme hoc iudicium, vsque ad MATTHIAE Coruini tempora,
qui, tametsi Mars Hungaricus, suo merito, creditus sit; grauissima
tamen id lege perlata, abrogauit. Quia, inquit, in duellorum dimi-
catione, plurimae hinc inde fraudes committi possunt; raro enim illi, in-
ter quos illud fit iudicium, per se decertant; sed pugiles conducunt, qui
nonnunquam dono, fauore & promissis corrumpuntur, sicque partem suam
quantumuis iustam, quandoquidem non ipsimet decertare consueuerunt,
succumbere patiuntur. Quare statutum est. Quod a modo istud iudi-
cii genus, extra hoc regnum in mundo inauditum, perpetuo aboleatur,
& in factis potentiariis, iuriumque possessionariis; numquam fieri de-
beat. Duellum siquidem, tunc solum fieri deberet, & ad hoc ordina-
tum exstitit, quando omnis probatio deficeret. In factis vero potentiariis
& possessionariis, partes probationes semper habent; & etiam alioquin
iudicium duelli, ad Curiam Regiam (i.) militarem, & non ad sedem
iu-

f.) Fuit is Drugeth de Homonna, Supremus
Comes Scepusiensis & Abaujvár.

g.) Non ergo sibi constat, quod apud IŒ-
VANFFYVM legitur, Lib. XIII. p. 225,
37. Mos erat in Pannonia, non Palati-
num, non Praetorem, non quemuis

alium, praeter Regem ipsam, si praesens
in regno sit, eam duelli causam, deci-
dere. En hic exemplum contrarium!

h.) VIRGILIUS. Aeneidos Lib. V. vers. 207.

i.) Ita, loco nunc citato, IŒVANFFYVS,
de rege IOHANNI, iudicio huic mili-
tari,

iudiciariam pertinet. Accedit; quod in iudiciis, Personalis Praesentiae Regiae Maiestatis, semper interesse, litteras etiam sigillare debet; is vero ut plurimum spiritualis esse consuevit. Intererunt praeterea, Archiepiscopi, Episcopi, & plures alii, spirituales; & idcirco non conuenit, ut in sede iudiciaria duellum decernatur. Proinde, his, & plurimis aliis bonis respectibus, rationabilibusque ex causis, hoc iudicii genus, perpetuo aboleatur, & numquam decernatur, nisi in causis, in quibus omnis probatio deficeret; ut, si solus, a solo, in itinere, nullo spectante, spoliaretur, vel quidquam, alter alteri, sine alicuius testimonio, commodaret, aut aliquid ad secretas aures diceret, & aliter, neque spoliium, neque creditum, neque etiam verba prolata, probari possent. In quibus casibus, huiusmodi duellum, decerni potest, non tamen in sede iudiciaria, sed in Curia militari Regiae Maiestatis: ad illam siquidem, (ut praefertur) & non ad sedem iudiciariam, eiusmodi genus iudicii, pertinere, plane dignoscitur. Profecto, sapienter non minus, quam pie (k.). Conualuerat praeterea, tumultaria quaedam Iudiciorum celebratio, quam Proclamatas Congregationes adpellabant: genus iudicii anceps, & primum, ad iniurias, atque cienda pericula. Lege firmatum legas, a SIGISMUNDO (l.) primum, postea, ab ALBERTO (m.) genero. Sanctionis ratio, violentiae, siue ea, occupatis bonis, siue damnis illatis, siue perpetratis caedibus, fiebat, obicem ponebat, ferebatque, remedia iuris, subita non minus, quam efficacia. Id, cum iussu regum fieret, atque litigantium alii, vindictae cupiditate, alii refellendi reatus, & poenae auerruncandae ardore, ducerentur; non poterat non res, in subitis istiusmodi iudiciis, & turbulente agi, & nouas prolicere querelas caedesque. Proinde, incrementum, iudiciorum, mente bona, fine optimo, institutorum, nefando abusu, abrogata ea voluit CORVINVS. Legem, eodem illo decreto, in haec verba (n.) legas: Quia in celebrationibus Proclamatarum Congregationum, plurima enormitates, & inaudita scandala, pericula etiam inopinata, ex improviso fieri solent. Ad tollendum igitur huiusmodi periculosum, & extra hoc regnum, inauditum iudicium, vel potius corruptelam, pari uniuersorum regnicolarum voluntate, consilio & deliberatione, statutum est & definitum: quod a modo, nullo unquam tempore, huiusmodi proclamata congregationes, celebrentur; sed penitus cessent, & perpetuo abolita sint, & habeantur. Item conclusum est, quod etiam breues euocationes, consimiliter cessent & aboleantur.

Proclamata
Congrega-
tiones:

a Sigis-
mundo &
Alberto
confirma-
ta:

antiquan-
tar a Cor-
uino.

N 3

§. VII.

tari, immortuo: quum duo milites, inquit, duello singulari dimicaturi essent, ab eoque ius & facultatem, armis con-
gredi, poscerent; pro tribunali sedit; cumque actione proposita, controuersiam vel componere, vel eos, inter se committere vellet. reliqua. Hoc in militari Curia, reges faciebant.

k.) Decreto vi. Articulo xviii. quem, ad

verbum repetit Wladislaus, Decreto i. Artic. xxxvii.

l.) Decreto anni mccccxxv. Artic. iv. & v.

m.) Decreto anni mccccxxix. Artic. xxix.

n.) Artic. ii. & Wladislai Decreto i. Art. xxxvi.

S. VII.

Iudicia Ordinaria, abrogatis insolentibus, inualescunt: **A** Brogatis (a.) ad eum modum, vel certe, euanescentibus sensim, iudiciis insolentibus, *Iudicia ordinaria*, inualuerunt magis magisque. Inibimus, credo, exterorum gratiam, si eorundem originem, per regni decreta, inuestigatam, exhibuerimus compendio, antequam, quo sint hodie loco, quoque habitu, explicuerimus. Summus per Hungariam, *Iudex*, Rex est; qui ideo non raro, *Summus Iustitarius* (p.) adpellari solet. Proximas a Rege partes, Comes PALATINVS (*) obtinuit, videturque priscis illis temporibus, post principem, vnicus fuisse *Iudex ordinarius*, qui tam *Regis*, quam eius *Curia* sigillum, obtinebat, potuitque, cuiusuis ordinis & status homines, in ius vocare, quousque in *Curia Regia*, morabatur. At, vbi ad priuatas ædes digrediebatur, sigillum, penes eum relinquebat, qui, absentis *Palatini* vices, obibat. Diserte id in decretis S. LADISLAI legas (q.): *Placuit etiam, ut si aliquando Comes Palatinus domum iuerit, Regis & Curia sigillum, qui in vice eius remanserit, illi dimittat, ut sicuti Regis una est curia, & ita vnum sigillum persistat. Domi vero Comes idem, quamdiu permanserit, super neminem sigillum (r.) mittat, nisi super eos duntaxat, qui vocantur Ud wornik, & qui spontanea voluntate iuerint ad eum, illos ei liceat iudicare. Quod si aliter fecerit, quinquaginta pensas soluat.* Hinc vero demum, IUDICATVM CVRIAE, enatum fuisse, existimarim. Cum enim Comites Palatini, grauioribus subinde regni negotiis distinebantur, neque poterant in *Curia Regia* perpetuo versari; *vicarii* eorum consueta iudicia, administrabant; unde nomen, & auctoritatem *Iudicis Curiae Regiae*, prouum (s.) fuit enasci. At enim, quando hæc quoque, iudiciorum in *Curia Regia*, ratio, suis vrgebatur difficultatibus, COLOMANNVS, Synodos, bis, in annos singulos, per *Episcopatus*, celebrari voluit. Lex istiusmodi (t.) est: *Quia populus (u.) noster magnis saepe, tam via, quam inopia laboribus, praeuatus, pro qualibet necessitate, CVRIAM REGIALEM adire non potest, bis in anno, id est, in festiuitate Apostolorum PHILIPPI IACOBI, & in octauis MICHAELIS, Synodum, in vno quoque episcopatu, celebrari constituimus; in qua, tam Comes, quam Comites, & aliorum Magistratuum dignitates & potestates, ad suum episcopum, conueniant. ad quam, quicumque, etiam sine sigillo vocatus, non venerit, reus iudicio erit.*

En!

e.) Abrogata iudicia, vide recensita, apud KIRONISCHVM, Directione Methodica, Iur. Hung. Cap. 1. Quaest. IX.

p.) Ita Russi *Csarum*, tamquam peculiari honoris vocabulo, *Veliky Sadky*, magnum iudicem, dicunt.

* PALATINVM, Hungari *Nándor-Ispány*, seu *Nádor-Ispány*, vocant, a *Slauis* accessito nomine, composito ex *Na Dwar*, quasi, qui palatio praefectus fuerit.

q.) Lib. III. Cap. III.

r.) *Mittere super aliquem sigillum*, tantundem in Decretis Regum Hungariae est, ac, *litteris, sigillo Ordinarii cuiusdam Iudicis, praemunitis, aliquem in ius vocare.*

s.) Lege omnino Decretorum COLOMANNI, Lib. I. Cap. XXIII.

t.) Lib. I. Cap. II.

u.) *POPVLVS*, ex sententia *Operis Tripart. P. II. Tit. IV. Praelatos, Barones, Magnates, & Nobiles, significat; opponiturque plebi.*

En! prima *Iudicia publica*, vnde equidem *Congregationes Comitatum* manauisse, crediderim. Sed, REX quoque, si Comitatus adibat, iuri dicundo vacare consueuerat, quod *Iudicium MEGAE REGIS*, COLOMANNI decretum (v.) adpellat. In quacunque Comitatus MEGA REX digrediat, ibi iudices duo Megales, cum eo coniunguntur, qui & *diffensiones populi illius*, discreto examine, dirimant; & ipsi, cum clamor populi inualefcit, a Comite Palatino, diiudicentur. Sed quid quæso Comitatus Mega, quid iudices megales? Quidquid harioleantur alii, mihi Comitatus Mega, tantundem est, ac si dicas Hungarice: *Fő-Ispány-Megye*, vel, quemadmodum iam dicimus: *Vár-Megye*, hoc est, Comitatus cuiuscunque ambitus: vt adeo, Iudices Megales, fuerint *Vármegye Birái*. Erit itaque legis sensus: Regem, si Comitatum aliquem ingressus fuerit, adhibitis duobus, eiusdem prouinciole, iudicibus, pro tribunali, lites examinaturum, diremturumque. Id genus iudicii, sicuti fortuitum erat, & totum ex regis pendebat præsentiâ; ita, sequitis etiam regibus, valde fuisse vsitatum, inde colligas, quod frequens occurrat, in historia, mentio, hic, alibiue, sedisse pro tribunali, reges, & ius dixisse. quod sub Carolo, & Ludouico, & Palatini factitabant, sub tentoriis ius dicentes.

Iudicii publicis, & congregationibus Comitatum originem dedere:

Iudicium Megæ Regis, quid?

§. VIII.

Ceteroquin, tres hi, quos diximus, iudices, REX, Comes Palatinus, & Iudex Curie Regiæ, IUDICES ORDINARIJ, dicebantur: quod vniuersas omnium causas, disputare solebant, diiudicareque. Discas id, ex LVDOVICI I. decreto (x.), vbi, *inquisitiones fieri per alium modum non posse*, adseritur, nisi mediantibus litteris, REGALIBVS, vel PALATINI, aut IUDICIS CVRIÆ REGIÆ. Euenit tamen, vt curis grauatus, aut negotiis distentus REX, vice sui, præsentiâ personalem, institueret, quæ, more solito, penes eum erat, qui Summi Cancellarii munereungebatur. Qui, cum & ipse, siue Archiepiscopatus, (nam ad Strigoniensem ea dignitas, adtinuit) siue aulae negotiis impediretur, vicarium accepit, quem hodie Locumtenentem Personalis Præsentiæ dicimus. quem ideo, inter Iudices Ordinarios (y.) retuleret. Idem, apud Comitem Palatinum, & Iudicem Curie Regiæ, iisdemque de causis, euenisse, constat: vterque enim habet, qui vicarias muneris sui partes, obeat, idque ex decreto (z.) ANDREAE II. Singulis autem Iudicibus, sui fuerunt Protonotarii. Horum muneris erat: acta iudiciaria in monumenta referre; exarare litteras adiudicatorias; denique executiones, quas vocant, peragere. Pristaldos, leges priscae (a.) adpellant, vocabulo, vti adparet, ex Slavico, vel, quod volunt alii, ex Hungarico idiomate, adscito. Est enim *Pöröst-Öldó*, hoc est, litigantes dissoluens: vnde, latina terminatione, Pristaldus enatum. Durabat

Iudices Ordinarii tres: Rex: Palatinus: Iudex Curie Regiæ:

Præsentiæ Personalis origines:

Protonotarii, olim Pristaldi dicti:

v.) Loco citato Cap. xxxvii.

x.) Articulo xxiii.

y.) MATTHIÆ I. Decret. vi. Art. lxxviii.

z.) Art. viii. adde & ix. de Iudice Curie Regiæ, Decr. ii.

a.) De his Decretorum COLOMANNI Lib. i. Cap. xxix. seqq.

rabat hæc iuris dicendi ratio, ad CAROLI I. tempora, qui, uti auctor est STEPHANVS VERBÖCZIVS (b.) *Processum iudiciorum*, e Gallis acceptum, in Hungariam induxerit. *Processus* inquit, *iste iudiciarius*, & *usus processuum*, quem in *caussis inchoandis*, *prosequendis*, *discutiendis*, & *terminandis*, *obseruamus*, regnante ipso domino CAROLO Rege, prædicti LVDOVICI Regis, genitore, per eundem, ex Galliarum finibus, in hoc regnum inductus fuisse perhibetur. Alioquin, iam tum *Iudicatus* quoque *Comitatum*, minutioribus *caussis* *discutiendis*, habebantur, *Pedanei* dicti, quod ad *pedes Comitum*, hoc est, sub eorum præsidio instituerentur; uti est in decreto ANDREAE (c.) Hierosolymitani. Inoleuit postea, temporibus SIGISMUNDI, mos, ut quamquam interdum, *Ordinarii Iudices*, seorsim pro tribunali, ius dicerent, in litibus minoris momenti; ubi tamen, longioris subscellii querelæ se offerebant, cogebant, vicarios suos, quin & *PROTONOTARIOS*; partim, ad *caussas* *disputandas*, partim ad *recognoscendas* eas *lites*, quæ a *Iudicibus pedaneis*, huc erant *adpellatae*. Hinc enata sunt *Generalia Iudicia*, quæ *Octaualia* dicuntur, ab octauo, festorum dierum, quæ iis celebrandis, ex more præstinebantur, sic vocitata. Atque, ista illa sunt, *Iudicia*, quæ alio nomine, *Curia*, seu *Tabula Regia*, adpellantur. Ita se tunc res *Iudiciorum* habuerit. Postea, quum, siue laboris tædio, siue occupationum varietate, *Ordinarii Iudices*, & horum vicarii, agere senatum, atque ius dicere, graue ducebant, mos pedetentim inuoluit, ut, *caussas limitatas* iudicandi, facultas, *Protonotariis*, per *Ordinariorum Iudicum* mandata, permitteretur. Diu, ea consuetudo obtinuit, (tamen interrupta nonnumquam (d.)) *procedebantque in partibus*, quod dicimus, magna, cumulataram litium, partim impensa, partim temporis iactura. Qui se horum iudicio grauatos putabant, ad *Tabulam Regiam* (e.) & hinc ad *Tabulam Locumtenentialem Septemviralem*, adpellabant. quarum vtrique, occasione *Generalium Octaualiū*, seu *Breuium Iudiciorum* (a breuiori termino, & *processu*, sic dictorum) celebrabatur: dum, CAROLVS VI. pius, iustus, Pater patriæ, & perpetuam postliminio *Tabulam Regiam*, & statis temporibus, *Septemviralem* illam, publico, anni MDCCXXIII. comitio, institueret: quanto litigantium commodo, vix possis verbis exprimere.

noua iudiciorum ratio, a CAROLO I. inducitur:

Iudicia Comitatum, ubi & Pedanei iudices:

Generalia Iudicia, unde enata?

curia, seu Tabula Regia:

Protonotariariorum iudicatus, quomodo inualuerit?

ab his, ad Tabulam Regiam, inde ad Septemviralem, facta adpellationes:

saluberrimum CAROLI VI. institutum.

§. I X.

Pesti, ex eo, accessiones: **A**Tque, hæc illæ sunt prærogatiuæ, quibus increuisse *Pestum*, supra meminimus. Iam, quo sint habitu *Tribunalia* ea, ex publicis regni legibus, doceamus. Et perpetuæ quidem *Tabule Regiæ*, numquam dilaudanda satis institutio (f.) sic habet: *Quamuis*

b.) Operis Tripart. Parte II. Tit. VI.

c.) Decreto secundo, Art. V.

d.) Vide, WLADISLAI Decr. I. Art. X. & anni MDLIX. Art. XXXVIII.

e.) Ideo, Buda, Personalem Præsentiam, residere oportuit; ut esset, qui causas *continue* iudicaret. Leges Decret. anni MDXIV. Art. LV.

f.) Artic. XXV. A. MDCCXXIII.

his Tabula Regia Iudiciaria, sensu Articuli X. WLADISLAI Regis Decreti I. Articuli XXXVIII. anni MDLIX. ac aliarum passim sancitarum legum, superioribus quoque seculis, pro continuo celebrata fuisset; magno nihilominus caussantium, & iustitiam sitientium damno, ad certa tempora reducta, ac vel maxime, temporum iniuria, iudicia interrupta existisse, comperirentur; pro iustitia itaque, per quam regna subsistunt, continuo administranda, Sua Sacratissima Maiestas, TABULAM REGIAM IUDICIARIAM, cum plenaria, secundum praescriptum patriae legum, iudicandi facultate confirmat, ac suo in vigore & integritate conseruandam, ac non, nisi feriis, ac iuristitiis demtis, ut pro continuo consideat, caussantibusque, non obstante aliquorum legitima absentia, (ita tamen, ut ad minus nouem Iudices Tabulares, cum Praeside adsint) ius & iustitiam administret, iuratosque sensu articuli VIII. WLADISLAI decreti IV. pro necessariis functionibus adhibendos, Tabula hac Regia salarios habeat, statutum est. Magno res constitit, dum perferri lex potuit. quod, & Protonotariorum auctoritas, & perpetuitas Tabulae Regiae, suos habebat patronos: donec, coadunatis sententiis, id, quod Rex decreuerat, Status quoque & Ordines, comprobarent. Eodem illo comitio, & caussae, quas isthic disputari, atque diiudicare fas est, ad hunc (g.) modum sunt designatae; Licet quidem caussae articulares, & fori extraordinarii, Comitum Palatini; Defectum item seminis, Iudicis Curiae Regiae, iudicio subiectae fuissent; ad celerius nihilominus, & exactius administrandam iustitiam, benigne adnuit Sua Maiestas Sacratissima, ut quauis caussae, tam videlicet praecensitae, quam & aliae Tabulares, quoscunque regnicolas, ac Fiscum etiam Regium, actiue & passiuè, tangentes, in Tabula Iudiciaria Regia (salua parti succumbenti, ad Tabulam Septemviralem adpellatione) iudicentur & terminentur; ita tamen, ut in causam adtractis, remotius habitantibus, quatuor ad minus quindennarum terminus, & is quidem pro certa & determinata die, ne caussantes, ob incertitudinem diei, qua caussa eorundem leuaretur, diutius, cum expensarum suarum profusione, expectare debeant, praesigatur. Pauperum autem & antiquiorum caussarum, sicut haecenus, ita in posterum quoque condigna ratio habeatur, eademque ante alias adsumantur & decidantur. Iuris remedia eoque durent, & obseruentur, quousque de iisdem, & poena temere litigantium, in emendatione legum, aliud non statuatur. Adeo tunc accurate definita fuerunt omnia. At enim, quia nequit ius, utrique litigantium parti, ex aequo velificari, sit non raro, ut hi illiue, offensos se, iura laesa, illatum praedudicium, quiritentur, instaurata simul est, Tabula Septemviralis, a totidem confessoribus, sic vocitata: ea de re ista sanciebantur (*): Benigne admittit Sua Maiestas Sacratissima, ut in conformitate Articuli XXIV. anni MDCCXV. praeter septem Viros, ad supra fatum IUDICIUM REGIUM SEPTEMVIRALE, sub Praesidio Regni Palatini & simul Locumtenentis Regii, alii adhuc octo; duo quidem ex Praelatis, & duo ex Magnatibus; & demum quatuor ex Statu Nobilium,

caussarum,
 quae hinc
 iudicantur,
 designatio:

Tabula
 Septemviralis
 institutum:

TOM. III.

O

lium,

1.) Artic. xxvi.

*) Artic. xxiv.

lium, ex omnibus Regni partibus, pari, cum praefatis Septemviris, voto & salario, constituentur, ac ad administrationem iustitiae, aequali omnes iuramento adstringantur; substitutione in locum legitime absentium, aut aliter impeditorum, usque dum per Regiam Maiestatem; vel iidem substituti, pro actualibus confirmantur; vel alii, in locum eorundem denominentur, Comiti Palatino, salua permanente. Huiusmodi autem iudices, intra tridui spatium, sub poena florenorum centum, iudiciorum celebrationi adesse teneantur, nisi grauis infirmitas, vel legale quodpiam impedimentum, eosdem excuset. Praeuius demum modo comparentes, statim horis, pro caussantium commodo, considerare, & ad minus undecim, cum Praeside, ad ferendum iudicium, continuo praesentes esse, debeant. Absente demum quacunque legitima de causa, Regni Palatino, Iudex Curiae Regiae, de usu etiam haecenus obseruato, praesideat. Tanti est, sub REGE, æqui ac iusti studioso, vitam degerere. Constitutis, ad eum modum, Tribunalibus his Regiis, ubi iis assignari sedem oporteret, deliberabatur; sed variantibus sententiis; quando erant, qui hæc quoque collegia, *Pisonium* delata cuperent; neque defuere, quibus *Pestum* magis placeret, ob situs opportunitatem: quippe quod, a litigantibus adiri possit commodius; *Pisonia* contra, vrbi limitaneæ, *Consilium Regium Locumtenentiale*, destinatum iam tum fuerit. Ergo, adprobauit eorum sententiam CAESAR, qui pro *Pesto* erant. Ac habent profecto, quod in acceptis ferant Regi optimo, *Pestienses*. Neque enim locupletior vrbi accessio fieri potuit, quam est *Tribunalium* ista perpetuitas. Sed de his satis.

qua, ex his
collegiis.
commoda,
ad Pestum
redundent.

§. X.

VRbs, vicis definitur pluribus, quorum duo illi præcipui sunt, qui a septentrione in meridiem decurrunt: intermittunt hi minores alios, huc atque illuc protensos, & nitidis passim ædibus, instructos. Medium, forum occupat, ad quadri formam, neque laxam eam, neque angustam, definitum. Singula ei latera, ædificiis, pro seculi ingenio, fastose, atque commode substructis, infessa sunt. Hic & prætorium ciuicum visitur, elegantis obtutus, quem inædificata turris, egregie honestat. Intus, ampla sunt *Βουλευτήσια*, vt Regia quoque *Tribunalia* possint accipere. Frontem, septentrioni fere obiiicit, posticam meridiei. In primis famam meretur, militare illud *Nesodochium*, quod ante hæc tria lustra, substrui coeptum est. Resedit, inter orientem & aquilonem, haud longe ab *Hatvanensi* porta, prope ad mœnia, vasto satis spatio. Nempe, passus plus minus ducentos, in longitudinem, totidemque, in latitudinem, porrigitur. Opus est solidum, & in tres contignationes educum. Vsque huc, duobus admodum lateribus adsurrexit, meridionali altero, altero occidentali. Quod ciuicas ædes, superat celsitate, multum decoris vrbi conciliat. Exædificatur regio mandato, impenfis autem, præter augusta-

Vrbis habi-
tus hodie-
nus: vici:
forum:

prætorium
ciuicum:

nesodo-
chium mi-
litare:

gustales, *Széténianis*, *Kollonitschianis*, aliorum. Magnam, Archiepiscoporum vterque, vim pecuniarum, alendis effectis militibus, testamento legauerat: quarum pars altera, *Pisoniensi Orphanotropeo*, altera *Nosodochio* huiati, instruendo, adtributa fuit. Accessere postea, ELEONORAE, viduae LEOPOLDI, atque CAROLI VI. matris, pientissima symbola: quae æmulati alii, post alios, summam confecisse ferunt, quinque centenorum millium florenorum. Iam & *Lazyses*, atque *Cumani*, quos LEOPOLDVS ordini Teutonico, pignori opposuerat, repræsentato ære, recuperati, atque locupletandis *Nosodochii* rationibus, a CAROLO Cæsare, adscripti sunt. Aluntur hic omnium ordinum milites, quos seu vulnera, seu labores castrenses diutini, militiæ reddiderunt inutiles. Profecto, ubi consummata fuerit moles, *Parisiensem* illam, toto decantatam orbe, æmulationem credunt. Institutum, si quod aliud, laudatissimum. Nescio enim, an durius quidquam sit, magisque inuisum; quam, viros, manu fortes, sed belli casibus fractos, stipem ostiatim quærere, & cicatrices, virtutis specimina, ad ciendam miserationem, circumferre. Est, prouinciæ quoque *Pestienis* suum prætorium, sic satis, & capax, & factum commode. Hic comitiola celebrare, & in publicum consulere, moris est. In primorum ædibus, præcipuæ sunt: *Popovitsiana*, *Szeleczkiana*, *Grasalkowitschiana*, reliquæ. Nam exsurgunt in annos singulos, aliæ aliis magnificentiores. Neque, optimatum hæc tantum felicitas est; adtolluntur ciuium quoque domus, insigni cultu, & ad habitandum opportunitate, prorsus eximia. Quæ incrementa vrbis, si perpetua fuerint, ad eum nitorem profecturam sperare possis, qui cultissimis Hungariæ urbibus, si non anteponi, conferri tamen iure queat.

curia prouincialis:

ædes priuata.

§. XI.

AD sacras ædes, quod adinet, plures earum sunt in vrbe. Princeps ea, quæ meridionali fori angulo, vasta mole, adfurgit. Templum fuit prorsus augustum, cum erat interneratum. Enim vero, plures, e regibus Hungariæ, in condendo eo, in ornando autem propemodum omnes, certatim elaborauere. Eductum fuit, e seculo potissimum lapide, eoque passim, per interualla parietum, vermiculato. Id doceas, solidissimam elegantissimamque substructionem, in rudus, per bellorum iniurias, abiisse. Iam, senatus urbici prouidentia, pristino decori, turri gemina coëdificata, fastigataque sublimius, instauratum videas. *Parochiale* id est *Pestensibus*, atque B. V. MARIAE dedicatum, neque non in iis censum, quæ *exempta*, vocant. Eodem, versus flumen, tractu, rudera sunt, ædis S. ANNAE, non eius quidem ultra modum amplæ, sed factæ tamen, ad tuendam religionis dignitatem. In coenobiis, antiquissimum dixerim *Dominicanorum*. Sequor, in ea re, auctoritatem FERRARI (h.): *Pestanus*

Ædes Sacra: harum præcipua B. Virginis parochialis:

templi S. Annæ rudera:

Coenobium Dominicanorum:

O 2

Con.

Conuentus, a Pello oppido, e regione Bude, in ulteriori ripa Danubii, ut solo nauali ponte, ultro citroque veniatur, sito, natura & arte, cum primis munito, & ciuibus frequenti. S. ANTONII nomine, inter antiquiores, accensebatur, qui anno Christi millesimo ducentesimo trigesimo tertio, duodecimo nimirum ab ordinis in Hungariam ingressu, iam esset erectus, ut ex litteris (i.) B. Fr. Buzad Bánffii, illo anno in ipso Pestien- si monasterio datis, quas & prima huius commentarioli parte descripsimus, liquido constat. Fundarunt Michael de Belye, & uxor illius, Ana- stasia, & eius filius, Gregorius, itemque Blasius de Kenderes. Cele- brata sunt in oppido comitia, totius ordinis generalia, sub B. Iohanne Vercellense, sexto Ordinis Generali Magistro, anno Christi Millesimo du- centesimo septuagesimo tertio. Hæc ille. Post cladem Turcicam Michae- lis Dwornokowitschii, Episcopi Vácziensis, munificentia, in honorem B. V. MARIAE natæ, instauratum, nostra hæc ætas meminit. Ultra hos, represso, in orientem, positu, PP. Paullinorum coenobium est, quos heic, anno MDCXCIII. LEOPOLDVS M. collocauit, admenso (k.) eis terreno, centum orgyias longo, lato octoginta. Ex eo tempore, profecit coenobium, iuxta & sacra ædes, incrementis, oppido insignibus. Eadem urbis ora, sed propius ad portam Ketskemetensem, odeum est sacrarum Virginum, quibus, & nomen, & regulam S. Clara, impertiuuit. Inde, D. Francisci familia, in angulo Hatuanensis vici, monasterium habet, veterrimæ id quidem foundationis, si originem spe- ctes; sed quod, vrbe demum recuperata, nomine S. Petri, cui pri- mitus dedicatum fuit, conualuit denuo. Est & PP. Seruitis, suum ist- hic coenobium, aquilonari urbis parte, ultra nosodochium illud mili- tare, commode repositum. Patres Piarum Scholarum, vrbici magi- stratus isthuc inducere, ut formandæ iuuentuti operarentur. quod & strenue faciunt. Cessit eis PP. Iesuitarum domus, ære iusto redempta; situs omnino hilaris, quia propter amnem posita. Stipem, quam ma- gistratus annuam esse voluerunt, sexcentorum florenorum summa, cen- seri ferunt. Sed Rasciani quoque, suum in vrbe sacrarium obtinue- re, sacris ritu græco, operantes. Hæc urbis, sacra & prophana ædifi- cia, mœnibus cinguntur, operis solidi quidem; sed haud tamen ad recentioris architectonices militaris, regulas eductis. Fossæ, quæ mu- rum circuit, vna ea est, sic satis depressa, haud tamen palustris. Por- tis aditur tribus, quæ nomina ab iis locis acceperunt, ad quæ vergunt. Dicuntur nimirum, Vácziensis, Hatuanensis, & Ketskemetensis; nam ad singula hæc oppida, singulæ prospiciunt, eoque, regia via, edu- cunt. Suburbia nulla videas, præter salis illud horreum, quod extra Vácziensem portam, in erectiori amnis margine, positum est. Magna isthic salis fossilis, Hungarici, iuxta & Transiluanici, vis, perpetuo suppetit. Quod inde in aquilonem, & orientem reflectitur, hortis coli-

i.) Leges eas ibidem, Parte I. Cap. VII. p. 59. vbi & de martyrio eius legas.

k.) Fuit eius rei administer, Ferdinandus

Ploß a Mülleiten; S. C. R. M. a con- siliis, & ærarii Budensis, administra- tor, anno quem diximus, MDCCXIII. die xv. Decembr.

colitur, & pomariis, in annos singulos, cultioribus. Ultra *Campus Rákos* est, amniculo cognomine, irriguus. Ager, quem admensum habet, angustior est, quam pro urbis copia, & sicuti nudus silvis, ita, nisi annus madeat, extra modum siticulosus, quia sabulo & arenis oblitus. Vix bipedali altitudine, refossa humus, tophum ostendit, friabilem eum, & idoneum ædificiis. Qua erectior agri positio est, latuminae sunt, cæduo lapide refertæ. Eosdem tumulos, vite, albula & rubella, conseruerunt *Pestienſes*, sed quæ vinum fundat haud perennaturum. Reliquum rus, pabulo, quam rei frumentariæ, amicuius est. Quod aperta planitie urbs confedit, subluiturque Danubio, aura vigescit salubri; sed obnoxia quandoque aquilonibus, & coris, qui a *Pilisienſibus* & *Neogradienſibus* montibus illapsi, late, ac vehementer perflant regionem, in primis rigente bruma. Neque tamen ita furiunt, quin lassati quasi, remittant de vehementia, æstate potissimum, & cum sunt feruidi soles. Ad urbis opportunitatem, hilaritatemque retuleris, *Buda* vicinitatem, & montium, qui se trans Danubium adtollunt, obtutum, uti varium, ita, lætum extra modum, & iucundum.

campus
Rákos:
agri angustia:

vineæ:

avis ingruens:

positionis
amantitas
& opportunitas.

§. XII.

Incolunt *Pestum*, ciues conuenæ, *Hungari*, *Germani*, *Slaui*, atque *Rasiani*, qui, aut artibus mechanicis, rem faciunt, aut mercatu. Agricolatione enim, ob terreni angustiam, parce admodum proficiunt. Rei certe pecuariæ, & frumentariæ, nisi adsita deserta, sed quæ annua stipe redimere necesse est, qualemcunque modum sufficerent, vix commoditatis suppeteret quidpiam. Sic, & cultum vineaticum, Budensium præbent promontoria. Ergo, qui sunt ad rem adtentiores, rusticationem, cum opificiis, aut mercatibus, coniungunt. Iam, & census hospitiorum, inter præcipuos *Pestienſium* redditus, iure optimo, retuleris. Vix est instructior ædicula, quin accipiendis aduenis, quos huc *Tribunalia* proliciunt, destinata habeat conclauia. quæ magno, vel in dies singulos, vel in hebdomadas, redimenda sunt. Accedit, victus hospitum, ultra, quam reris, carior. Nam, antequam regia huc tribunalia immigrassent, laxa, apud *Pestienſes*, annonæ, & nullum non genus commercatus fuisse, norunt, qui sunt experti. Nunc, ea rusticorum, merces suas inuicentium in urbem, licentia est, ut geminato fere pretio, quam erat olim, id, quod est vsibus quotidianis necessarium, venundet. Quidquid eius sit, nemo non videt, rerum hoc, quo nunc est *Pestinum*, habitu, opes ciuium egregie posse auctitari. Porro, mores ciuium, facile est designare. Sequuntur sua instituta *Hungari*, sed temperata, Germanorum elegantiss. *Germani* autem, ex perpetuo, cum nostræ gentis hominibus, conuictu, trahunt iam & ipsi quidpiam, quod adspernabantur alias. *Nobilitatis Hungarica*, nusquam cultus exquisitior.

Cinnum
nera:
tum
patio:

reditus:

mores:

nobilitatis
Hungari-
ca, cultus

annua fo-
ra:

Magistra-
tus civici.

Quando enim confluunt, ex vniuersa *Hungaria*, & frequentes, & sæpius, non possunt non, e sua quisque patria, id in cultu, victuque, secum adferre, quod suis moribus, maxime decorum est. Qua re fit, vt, quidquid in moribus Hungaris, siue seueritatis superest, siue adscitum elegantiae, id vnicum *Pestum*, quasi in theatro quodam, ostendet. Alioquin, nihil, quod sit, vitæ cum commoditate tolerandæ, necessarium, *Pesti* desideraueris. Ad vrbs celebritatem annua fora adtinent. Aguntur ea diebus festis, *S. Iosephi*; *B. Medardi*; *S. Iohannis decollati*; & denique *S. Leopoldi*, tanta frequentia, quæ, pro regionis habitu, concipi potest, maxima: boaria potissimum, quæ vulgares mercatus alios, die vna alteraue, præcedunt. Pecoris immensum numerum, inde coniicias, quod late diffusa planities, qua se in orientem exporrigit, armentis oppleatur, adspectum oculorum fugientibus. Atque, est omnino *Pestiensis*, non ager modo, sed accessus etiam, pecuariis hisce mercatibus, maxime idoneus, quando, & pabulum sufficit, & non facile metuenda calamitas est, quam propulsum, per campos, armentum, inferre possit. Moderantur vrbi, magna omnium adprobatione, magistratus ciuici; quos ex diplomatis præscripto, biennio singulo, instaurari necesse est. Sunt vero, *Iudex*, cum senatoribus duodecim; ex quibus *Consulem* quoque sublegere moris est. Reliqua munera, iisdem hic constant rationibus, quas fusc excussimus alibi. Nos, felicem hanc temporum reparationem, qua iam, Dei, & Cæsaris benignitate, *Pestum* fruitur, toto ei animo, vouemus perpetuam.

SECTIO II.

DE

Episcopali Oppido Váczia.

S Y N O P S I S.

VÁCZIAE ortus prodigiosi: recitantur ex BONFINIO: nomen a Váczio eremita, fertitur: eius natales, & pietas: cur Váczi fuerit adpellatus? auctoris coniectura: BONFINII hallucinatio: prodigii, quod vrbi condendæ occasionem dedit, ratio.

§. I.

Conuenarum, ad nouam sedem, frequens confluxus: orna-

tur episcopatu a Geyza M. eius instituti annus: Pontificis, Gregorii VII. approbatio.

§. II.

Episcoporum, quæ poterant eruderi, nomina, & actus: auctoris desiderium.

§. III.

Vácziæ fortuna, post prima exordia, prospera: Tartarorum sanguinolenta irra-

ptio:

ptio: Vácziæ clades: difficilis postea instauratio. §. IV.

Floruit Váczia, litterarum studiis: quibus ea partibus, absoluebantur, coniectura: Iani Pannonii, pro ea, elegia. §. V.

Maxima urbis celebritas, sub Coruino: a Nicolao Báthóri, episcopo, procurata. §. VI.

Urbis & Episcopes, decremenda: a Mohácsensi clade, arcessenda: cedit, cum episcopo, Iohanni: recuperatur a Ferdinandeis: iterumque a Zápolitani: quæ hinc conuersiones, oppidum exceperint? redditur, ex pacis, quæ Vácziæ facta est, conditionibus, Iohanni §. VII.

Mortuo Iohanne: occupant Vácziæ Ferdinandi: recipiunt Zápolitani: insident iterum Cæsariani: atque deserunt: muniunt Turcæ. §. VIII.

Manet in eorum potestate, ex induciarum lege: quando recipitur a nostris? tentatur a Turcis: conatu irritato. §. IX.

Anni 1597. fortuna iniquior: rei gestæ occasio & series: exurit a Cæsarianis: occupatur a Turcis: iterumque deserta, nostris cedit, & munitur. §. X.

Inneditur, subita impressione: a præfidiariis Budensibus: successu funesto: quid profue-

rit nostris, conseruata Váczia? præfidiariorum Váczensium procursiones in hosticum. §. XI.

Fata oppidi anni 1602. diffugientibus nostris, vacuum relinquitur: denuoque insidentur: deditur, triennio post, Botskaio: adseriturque postliminio Cæsari. §. XII.

Quæ Bethleniano tumultu, facta subierit, Váczia: Turcis traditur: Ferdinandi æquissima, ob id, indignatio: oppidi, & arcis traditor, in ius postea vocatus: sed frustra: delinetur a barbaris: irruptionibus nostrorum irritis. §. XIII.

Quomodo ultimum, in nostras manus venerit oppidum: prælii Vácziensis hypotyposis: omen, a die S. Ladislai, petitum. §. XIV.

Oppidum interceptum: deditio- nis leges: recidit in Turcarum potestatem: eorum, aduersus præfidiarios demigrantes perfidia: talionis ius, hosti redditum: exurit a Turcis Váczia. §. XV.

Prorsus occupatur a nostris: quo habitu? a quibus coli ceperit? Episcoporum in oppidum studium: sacri ordines: nundinarum commoda: situs oppidi: incendiorum damna: cultus bodiernus. §. XVI.

§. I.

§. I.

Vácziæ ori-
gis prodigi-
osæ:

E indagandis *Vácziæ*, seu *Vaczouia*, origi-
nibus, non est opus multum elaborare. Retulere eas re-
rum Hungaricarum scriptores, insigni cum prodigio.

recitantur
ex Bonfi-
nio:

BONFINIVM (a.) audiuisse suffecerit, fraternum, aduersus
SALOMONEM, Geysæ & Ladislai, bellum expromentem: *Geysa*, inquit,
Ladislau, & *Otto*, in siluam, ubi *Váczi* nunc est, contendere, quæ
viginti millibus passuum hinc aberat. Magnum quondam ibi fuisse ne-
mus aiunt, ab uno tantum eremita habitatum, cui *Vacio* nomen erat.
Hic, humane vitæ miseriam abominatus, veraque respicientia percitus,
in solitudinem istam se receperat, quo salutis suæ commodius ac tutius in-
seruiret; quare, virum sanctissimum euasisse, ac Geysam victoriam deinde
potitum, locatam ibi, cum basilica, ciuitatem, ab eo *Váciam* nomina-
tam esse ferunt. LADISLAVS THÚRÓCZY (b.) certiora de *Váczi*, ex IN-

nomen a
Váczi
eremita
fortitur:

eius nata-
les & pie-
tas:

ent *Vác*
fuerit ad-
pellatus &
auctoris
coniectura:

Bonfinii
hallucina-
tio:

prodigii,
quod urbi
condenda
occasionem
dedit, ra-
tio:

CHOFFHERI manu exaratis annalibus ecclesiasticis, ad annum MLXXII. ad-
fert. Fuit, inquit, claris ortus natalibus, de familia Hethei, su-
periori in *Pannonia* vita datus. Qui dum admodum adolescens, de
suis audiisset; feruere omnia in interiori Hungaria, pietate & reli-
gione; fixumque sanctorum ibidem esse domicilium; diuiniorebus actus
stimulis, clam parentibus domo secedit, ac primum *Vissegradienses* inter
siluas, latitat, tum transmissio Danubio, has in partes se recondit. Vbi
anno MLXXII. GEYZAE I. & LADISLAO S. forte repertus, certam de Sa-
lomone prædicit victoriam. Subit animum, cogitare, cum de gente
Hethei fuerit *Vác*, unde ei cognomen illud: nam, ut e sacro fonte
haustum nomen credamus, vocabuli indoles disuadet. Equidem, ita
reor, inditum id nominis eremitæ fuisse, ob pannosum forte, quo in
solitudine utebatur, habitum; ut diceretur, *mint à Vász*; virum esse
terriculamento, quod arcendis aubus, intra segetes defigitur, seu ver-
neceæ statuæ, simillimum; nam *Vász* seu *Váz*; id omnino significat
Hungaris. Ista sic possis coniectare. BONFINIVS (c.) sui ipsius imme-
mor, alibi ad hunc modum: *Vatia*, a *Vato*, eremita, in *Danubii*
eremo degente, nominata; vel a *Vacia*, quondam iuxta *Burotum* sita:
ego a *Vacianis* puto, superioris *Pannonia* populis. Primum illud ety-
mon, Bonfinii confessio, quam habuimus, adfirmat. *Burotum* (d.)
vero, seu *Borytus*, Phœnices vrbs, quomodo, cum vicinia, huc tra-
hi possit, non video. Sed nec *Vacianos* populos, ubiubi quærendos,
si fuit hæc ora solitudo, cum *Vacii* eremo coleretur, urbem heic
potuisse primitus collocare, certum est. Prodigium, quod primum
sacræ ædi, postea, oppido, occasionem dedit atque exordia, hoc fuit.
Cum in silua, LADISLAI, ac GEYSÆ copiar, constitissent, ibique du-
ces,

a.) Decade II. Lib. III. p. 215, 48. Ger-
mani, *Waitzen*, Slavi *Waczow*, seu
Waczowo, adpellant.
b.) Hungariæ meridionalis p. 132. quæ nu-
per, in dubium vocauit, SAM. TIMON,
in *Imag. Hung. Nouæ*, Cap. VIII. p. 68.

c.) Decade I. Lib. I. p. 5, 8.

d.) Vide ORTELII *Thesaurum Geographi-
cum*, & CAROLI STEPHANI *Lexicon Hi-
storicum, Geographicum & Poeticum*,
ad hanc vocem.

ces, concilium haberent, vbi postea *D. Petri* ædes, excitata fuit, atque, de ineundo, cum *Salomone*, prælio, sententias conferrent, *Ladislau*s, Angelum conspicit, fratrem *Geyzam*, corona redimientem. Adtonitus ostento *Ladislau*s, quid vidisset, fratri indicat, regnum, cum diademate, ominatur. Accepto omine *GEYZA*: Sic *DEVS* omnipotens, inquit, in cuius manu omnium iura regnorum, prodigia ista confirmet, quæ tuis tantum oculis patuere, quando te tua pietas & religio, vatem præstitit, diuina voluntatis, exploratissimum. Quod si tua te auspicia frustrata non fuerint, nunc *D. Genitrici* vota rite suscipio; me rerum potitum, celeberrimam basilicam hic exadificaturum. Ergo *Salomone* tunc profligato, altero post anno, voti memor, *GEYZA* in regem inauguratus, cum *LADISLAO*, in *Vácziensem* agrum redit, & cum de statuenda *D. VIRGINI* basilica, eodem loco, vbi prodigium euenit, cum fratre consultat, ecce ceruus, expansis cornibus insignis, quæ ardentissima faces circumfederant, præ oculis adparuit; mox in fugam conuersus, siluam petiit, inuestigabilis, ibique tantum vestigia fixit, vbi ædes postea collocata. Quem, cum milites sagittis peterent, in *Danubium* se proiecisse, nec usquam postea visum, memorant. Atque, valuit omnino ostentum, vt persuaderet fratribus, singulari capitis religione, vt angelum fuisse crederent, micantes, inter cornua, flammæ, alas interpretarentur, atque *B. Petro*, *Diuaque Matri*, sacras isthuc ædes, nihil cunctati (e.) ponerent.

S. I I.

ET vrbs quidem condendæ, ista forte occasio fuit. Neque difficile erat, ciues congregare, cum hos quidem pietas; illos amoenitas loci; ruris vbertas alios; ad incolendum, inuitaret. Breui, ad eum modum increuisse perhibent, vt, cum frequentissimis Hungarie oppidis conferri potuerit. Accessit mox ad vrbs dignitatem, Episcopo, quam heic, peruulgata sententia, *GEYZA* collocauit, magna, erga sacrum institutum munificentia vsus. Nam, præter villas & prædia, quibus ante Basilicam *B. V.* dotauerat, tantum denuo vicorum, redituumque adiecit, quantum sustentando, cum dignitate, Episcopo, & quod circa eum fuit, sacerdotum collegio, suffecturum existimauit. At enim, quo id anno factum fuerit, difficiliter definiueris, quando silent annales Hungarici. Placet, *LADISLAI TÜRÓCZII* sententia, annum supra millesimum septuagesimum quartum, vel sequentem, haud sine ratione, designantia. Nam, inquit, quod posterioribus adscribi temporibus non possit, liquet ex instrumento foundationis Abbatiæ *S. Benedicti de Gran*, anno millesimo septuagesimo quinto, confecto, in quo mentionem facit Rex, possessionis *Alpár*, ad Episcopum *Vácziensem* spectantis. vbi nominantur, *Nexmias*, *Strigoniensis*, *Desiderius Colocensis*, *Archiepiscopi*; *Episcopi* deinde quatuor duntaxat: *Aaron*, *Franco*, *Georgius*, & *Lazarus*.

TOM. III.

P

a.) BONFINIVS, Dec. II. Lib. IV. initio:

Pontificis
Gregorii
VII. ad-
probatio.

zarus, desideratis tamen Episcopatum nominibus. Sed nec ad interiora tempora, referri poterit: quoniam incredibilis Geyzæ modestia, adfirmare vetat; Ducem sibi tantum sumsisse, ut Episcopum nominaret, nondum Rex. Itaque anno, quem prædixi MLXXIV. ipsis solennibus Paschali-
bus, in regem inunctus, pro potestate Regis Apostolici, Vácziensem sedem episcopalem dixit, antistite etiam creato. Adprobavit institutum, GREGORIUS VII. Pontifex, eo lubentius, quo impensius, hac Romanæ Ecclesiæ accessione, lætabatur. Nam in ea tempora inciderat, quibus multæ ei, cum ab Henrico Imperatore, tum a præsulibus Germaniæ atque Italiæ, novas subinde res, aduersus sedem Apostolicam, molientibus (f.) inferebantur iniuriæ. Ergo, non poterat non, pietate hac GEYZÆ, delectari, & erectam ab eo Episcopem, gratam habere, ratamque: cum videret, Germanorum, atque Italarum quorundam, ab ecclesia alienationem, Hungari hac religione, compensari: id quod, Pontificis, datæ ad Geyzam litteræ, testatum faciunt. Alioquin, complectitur Episcopatus hic Diocesi sua, Comitatus Kis-Nógrád, Pest, Csongrád, & Szólnok-Exteriozem.

§. III.

Episcopo-
rum, qua
poterant
eruderi,
nomina, &
alii

Hæc, de institutione Episcopatus traduntur, (*) non item certum est, quis Episcoporum primus fuerit. SZÉNTIVÁNY (g.) satis habuit scripsisse: *Primos desiderari*. Nos, qua poterimus, diligentia, eruderabimus, & nomina, & quos edidere actus; veniam nobis a lectoribus polliciti, si conatum defecerit successus.

I. LAZARVS, primus præsulum fuisse a Túróczio existimatur. Nititur vero eius diplomatis fide, quo GEYZA M. Abbatiam, S. Benedicti iuxta Gran, anno MLXXV. fundauit. Quis, inquit, Episcoporum primus Vácziū gubernauit, auctores non produunt: mihi, si coniectura uti liceat, videtur fuisse Lazarus, unus illorum quatuor, de quibus supra: tum, quia postremo ponitur loco, tamquam nouissima præsul Ecclesiæ; tum, quia credibile est, non absuisse a latere GEYZÆ, antistitem loci, sibi in primis carissimi. Adde, in nullo episcoporum catalogo, ad hanc ætatem, Lazari haberi mentionem. Hæc nobis tantisper, vltra verisimilitudinem, certa sunt, dum meliora docti fuerimus. Proximus ab hoc,

II.) MARCELLVS fuerit. Adseruit eius nomen & dignitatem, IOHANNES LVCIVS (h.) in eo diplomate, quod anno MCXI. Indictione IV. COLOMANNVS, Ecclesiæ Arbenſi, impertiuit. Eius clausula sic habet: *Datum est hoc priuilegium dictæ Arbenſi Ecclesiæ, per manus Venerabilis Laurentii Strigoniensis Archiepiscopi, perpetuo, ex concessione Colomanni, Regis Hungariæ, Dalmatiæ atque Croatiæ, in præsentia suorum*
Episco-

f.) Prolixus in iis describendis est PLATINA, in GREGORIO VII.

*) Contraeuntem habes, S. TIMON, in Imag. Hung. Nouæ, P. II. Cap. VIII. p. 68. vbi, p. 67. YPOLITVM, Vácziensem Epi-

scopum, ad annum MCLVI. refert, nobis ignoratum.

g.) Dissertatione Paralipomenica, Catalogo XVIII. p. 77.

h.) De Regno Dalmatiæ & Croatiæ, Lib. III. Cap. IV. p. 118. a.

Episcoporum atque Comitum, quorum nomina hac sunt: Marcelli, Vácziensis Episcopi; Simonis, Quinqueecclesiensis Episcopi; Matthæi, Veszprimiensis Episcopi; Georgii, Georgensis, (Iauriensis) Episcopi; Sixti, Váradensis Episcopi; Tulberti, Collocensis Episcopi; Comitum vero, reliqua. Hunc illum reor MARCELLVM fuisse, qui, BELA coeco rerum potiente, Archiepiscopus Strigonienſis fuit: quem ei pontificatum, eo proclivius fuit obtinere, quod iam tum, sub COLOMANNO, primo loco, post Laurentium Archiepiscopum, diplomati subscripsit.

III.) IACOBVS, cuius indicium fecit SZENTIVÁNIVS (i.). Lacunam inde faciunt catalogi, neque nos reperire poteramus quemquam, præter indicium illud SPONDANI (k.). Nimirum INNOCENTIVM III. litteras, ad Hungariæ Regem dedisse, iniunxisſeque ei, vt *Episcopo Vácziensi*, male a se habito, satisfaceret, addita, ultionis canonicæ, nisi obsequutus fuerit, interminatione. Id doleas, nomen *Episcopi*, non exſtare. niſi forte credas, quod

IV.) BRICCIVS fuerit, qui etiam BRIETIVS, & in diplomatibus, *Bruho*, dicitur. Subscripsit decreto ANDREAE Hierosolymitani, quod anno MCCXXII. conditum eſt. *Bruhonem* nominari dixi: id quod ex eiusdem ANDREAE II. diplomate, iudicium duelli adtinente, & ſupra expromto, didicimus.

V.) STEPHANVS I. ſub BELA IV. floruit, legatione ad *Fridericum Imperatorem*, & ſummum Pontificem, regis & reginæ iuſſu, perfunctus. *Sine tractu moræ*, inquit ROGERIVS (l.) Stephanum *Vácziensem Episcopum*, ad Imperialem, & Romanam Curiam, ſubſidio deſtinavit. RAYNALDVVS (m.) eam legationem ſic memorat, vt nihil dubitet adſerere, iure ſiduciario, *ſendum* vocant iuris conſulti, Hungariam, *Friderico*, a BELA fuiſſe oblatam, ſi regno, per Tartaros peſſime habito, mature opitularetur. Nihil, de ea re, ſcriptores patrii, in litteras retulere. PETRVS DE VINEIS (n.), *Friderici* Cancellarius: *Ecce*, inquit, *Rex Hungariæ, regnum noſtra ditioni ſubiecit, dummodo deſenſionis noſtra clypeo protegatur.* Apud eundem, & legationis mentionem legas. *Audito*, per venerabilem Vacenſem (o.) episcopum, *legatum ad nos Regis Hungariæ, magna, de Tartarorum venientium tempeſtate*, reliqua. Opem certe, quod cum GREGORIO X. diſſidebat adhuc, ferre Hungaris, haud potuit Imperator. Ergo, irrita fuit, BELAE ea facilitas, regnum *Friderico* offerentis. Quidquid eius ſit, ſive legatione hac, ſive præclaris actibus aliis, id meruit STEPHANVS, vt (p.) *Archiepiſcopus* Strigonienſis a BELA crearetur. Poſt hunc

P 2

VI.)

i.) In Adnotationibus ad Catalogos ſuos, ſ. III. p. 67. ad Catal. XVIII.

k.) Annal. Eccleſiaſticis, ad annum MCXCIX. num. IX. Vide, in eam rem, eiusdem Pontificis Epistolam LXXXIX. Lib. II.

l.) De Deſtructione Hung. per Tartaros Cap. XXXII. p. 190. & ex eo BONFINVS, Dec. II. Lib. VIII. p. 297, 24

m.) Ad annum MCCXLI. num. 32. 33. 34. n.) Epistolarum Lib. I. Cap. XXX. p. m. 209. Edit. Baſil. forma oð.

o.) Sphalma eſt, cum editio noſtra legit *Varmacenſem*; emendavimus ergo, manifeſtum errorem.

p.) THOMAS ARCHIDIACONVS, Hiſtoriæ Salonitanæ Cap. XXXIX. p. 356. & RAYNALDVVS, ad annum MCCXLIII. num. 35.

VI.) GOYMON, in diplomate Comitum Breberiensium, occurrit. BELA id IV. anno, supra *Millesimum, ducentesimum, quinquagesimo primo*, Calendis Decembris, perscripsit; luci autem publicæ exposuit LVCIVS. (q.)

VII.) HIERONYMVS, habes eius nomen, in aurea Bulla, Regis BELAE IV. qua, anno MCCLII. Præposituram Thúrócziensem, B. Mariæ Virginis, Ordinis Præmonstratensium, instituit. Hi enim illic præsules leguntur: *Datum est, & actum, per manus Reuerendi Patris, BENEDICTI, Archiepiscopi Colocensis, Aula nostra Cancellarii; Venerabili Patre STEPHANO ARCHIEPISCOPO Strigoniensi; BARTHOLOMAEO, Quinqueecclesiensi; ZLANDO, Veszprimiensi; ARTOLPHO, Lauriensi; PHILIPPO, Zagrabienfi; HIERONYMO Váciensi; LAMBERTO, Agriensi; GALLO, Transilvano; POVSA, Boznensi; OLYMIRIO, Symiensi; VINCENTIO, Varadiensi; ADAM, Nitriensi, Episcopis, qui in regno, nostro, Dei Ecclesiæ præfuerunt.*

VIII.) Lacuna heic est in catalogis, quam nequiuimus expleuisse. Apud RAYNALDVM (r.) legas: pace, anno MCCLXXI. inter *Stephanum* Hungariæ, & *Ottocarum*, Bohemiæ reges, conciliata, GREGORIVM X. Pontificem Max. Archiepiscopo Pragenfi, & Olomucensi Episcopo, in Bohemum; *Strigoniensi* vero, & *Váciensi*, in Hungarum; si pacta quomodocunque contemerarent, irrogandæ censuræ ecclesiasticæ, fecisse potestatem. Sed nomen non expressit; nisi me fallit coniectura,

IX.) PHILIPPVS fuit. Eius nobis memoriam tabulæ LADISLAI Cumani, adseruarunt, quibus, anno MCCLXXIV. comitibus *Thoma Be*, & *Andrea*, vicum *Kuchmya-allja*, in Comitatu *Sáros*, postliminii iure, adseruit. Episcoporum ibi nomina hæc sunt: *Metropolitica sede Strigoniense vacante, & Venerabilibus Patribus, STEPHANO, Colocensi; IOHANNE, Spalatensi; Archiepiscopis: LAMPERTO, Agriensi; BRICCIO, Chanadiensi; IOBO, Quinqueecclesiensi; PAVLLO, Veszprimiensi, aula nostra Cancellario; PHILIPPO, Váciensi, Aulae Dominæ Reginæ, confortis nostræ charissimæ, Cancellario; LODOMERIO, Varadiensi; TIMOTHEO, Zágrabiensi; DIONYSIO, Lauriensi; & PETRO, Transilvano, Ecclesias Dei, feliciter gubernantibus.* Hunc,

X.) THOMAS I. excepit, eodem LADISLAO rerum potente. Eruimus nomen eius, atque geminum axioma, ex diplomate, anno MCCLXXXVIII. perscripto. Donabat nimirum Rex, possessiones, *Vezveres*, & *Várhegy*, in Comitatu de *Sáros*, magistro *Thoma*, dicto *Tolpos*; idque *per manus Venerabilis Patris, THOMAE, Episcopi Váciensis, Aula nostra Cancellarii, dilecti fidelis nostri.*

XI.) HAAB, tiaram, iam tum sub *Cumano*, tulisse creditur. Nam, in *Andrea* III. diplomate quodam, quod anno MCCXXXX. hoc est, anno regiminis primo, inter præsules, recensitum lego. *Venerabilibus Patribus: LVDOVICO, Strigoniensi; IOHANNE, Colocensi; Archiepiscopis: ANDREA, Agriensi; GREGORIO, Csanadiensi; PAVLLO, Quin-*

q.) De Regno Dalm. & Croat. Lib. iv. | r.) Ad eundem annum, num. 31.
Cap. ix. p. 177. b.

Quinqueecclesiensi; HAAB, *Vácziensi*; BENEDICTO, *Veszprimiensi*, *Aula Domina Regina*, *confortisque nostra charissima*, *Cancellario*; BENEDICTO *Varadiensi*; POKA *Sirmiensi*; ANDREA *Lauriensi*; & PETRO *Transiluanensi*, *Episcopis*, *Dei Ecclesias florentes*, *gubernantibus*. Mortuo Andrea, in iis a BONFINIO (s.) *præsulibus*, *recensetur*, qui, CAROLO obluctante, WENCESLAVM, in regnum, anno MCCCIII. adduxerunt.

XII.) NICOLAVS I. ad annum MCCCIV. LAZIO (t.) memoratur, dum solemnities inaugurati Albæ OTTONIS Bauari, recenset. OTTO, inquit, *solemniter in regem Hungariae inauguratur*, anno MCCCIV. *presentibus duntaxat*, *Güssingensibus Comitibus*, BENEDICTO, *Veszprimiensi*; NICOLAO, *Vácziensi*; & ANTONIO, *Csanadiensi*; & BECKE quodam, *filiio Thoma*. Suspiciari possis, accepisse a WENCESLAO puero, episcopum, *Nicolaum* hunc. Id aurem mihi velle, quod filetur, a THÚRÓCZIO (u.) eandem describente solemnitate.

XIII.) Qui se hinc exceperint, non facile repereris, nisi in diplomatibus CAROLI I. si eorum copiam facerent, qui possident. Sub LVDOVICO floruit:

XIV.) MICHAEL, quod anni MCCCLI. decretum, cui adscriptus est, conducet. Frequens postea, in diplomatibus LVDOVICI & decretis, eius mentio est. Ultimum, ad annum MCCCLIX. reperio. Hinc, ad *Agriensem* sedem translatus suspicor, eo quod, anno MCCCLXIV. illic regis tabulæ, quas mox aduocabimus, *Michaelis* meminerunt. Successit ei,

XV.) IOHANNES I. a nobis, in tabulis LVDOVICI eiusdem, quem nunc diximus, repertus. Confirmabat Rex, *Nicolao de Mocholya*, vicorum *Várhegy-allja*, seu *Bodolósfatva*, in Comitatu de *Sárus*, *venerabilibus nimirum*, in *Christo Patribus & Dominis eodem* NICOLAO, *Strigoniensi*; THOMA, *Colocensi*; VGLINO, *Spalateni*; NICOLAO, *Iadrensi*; & ELIA *Ragusiensi*, *Archiepiscopis*; DEMETRIO, *Varadiensi*; DOMINICO, *Transilvano*; COLOMANNO, *Lauriensi*; LADISLAO, *Veszprimiensi*; STEPHANO, *Zagrabiensi*; *regniue Slavonia Vicario generali*; DOMINICO, *Csanadiensi*, MICHAELE, *Agriensi*; WILHELMO, *Quinqueecclesiensi*; IOHANNE, *Váczeni*; PETRO, *Bozneni*; *Fratre STEPHANO, Nitriensi*; &c. *Episcopis*, *Ecclesias Dei feliciter gubernantibus*.

XVI.) PETRVS I. hinc in catalogis, ad annum MCCCLXXXIV. memoratur. Suspiciamus, eundem esse, quem ante vicennium, citatum nunc diploma, *Bózniensem* episcopum dixit. Inciderat nempe in turbulentissima tempora, quæ post mortem LVDOVICI I. regis optimi, sub *Elisabetha* seniore, & *Maria*, Sigismundi sponsa, ob *Caroli parui* factiones, euenerant. Exstat eius mentio, in diplomate LVDOVICI I. quo is, anno MCCCLXIV. *Cassouienses* impertiuit; & in alio diplomate, iisdem *Cassouiensibus*, anno MCCCLXXX. dato; denique in clausula decreti, *MARIAE* reginæ, ad annum MCCCLXXXIV.

P 3

XVII.

s.) Decade II. Lib. IX. p. 314. 17. & eo fide potior THVRÓCZIVS, Chron. Hung. Parte II. Cap. LXXXIV. p. 81. Item WOLFFGANGVS LAZIVS, Genca-

logiæ Austriacæ Lib. II. p. 204, 22.

t.) Ibidem, p. 205.

u.) Parte II. Cap. LXXXVII. p. 82.

XVII. NICOLAVS II. successisse *Petro*, non ab re existimatur. Anno enim MCCCCV. ad calcem Decreti, quod tertium edidit SIGISMUNDVS, episcopus *Váczienfis*, vocatur.

XVIII. PHILIPPVS II. in gentis *Szirmaiana* diplomate, quo ei *Zirmam*, natalem, apud Borfodieneses, vicum, anno MCCCCXVIII. quarto Idus Martii, adfirmavit SIGISMUNDVS, expressus. Nomina Prælatorum, qui tunc moderabantur Ecclesiis, hac illic serie leguntur: *Venerabilibus in Christo patribus & Dominis*, IOHANNE, *Strigoniensi*; ANDREA, *Colocensi*; DVIMO, *Spalatenfi*; & altero ANDREA, *Ragusiensi*; *Archiepiscopis*; *Iadriensi* sede vacante: eodem Domino EBERHARDO, (Cancellario) *Zágrabiensi*; ANDREA, *Váradienfi*; STEPHANO, *Transilvano*; STIBORIO, *Agriensi*; IOHANNI, *Quinqueecclesiensi*; BENEDICTO, *Boznensi*, *Fratribus*; PHILIPPO, *Váczienfi*; DOVSA, *Csanadiensi*; HINCONE, *Nitriensi*; & THOMA, *Szegrenfi*, *ecclesiarum episcopis*, *Ecclesias Dei feliciter gubernantibus*: *Veszprimiensi*, *Lauriensi*, *Sirmiensi*, *Tragulensi*, *Scardonensi*, *Sibiniciensi*, *Nouensi*, *Tininiensi*, *Macarenfi*, *Pharenfi*, & *Corbauienti* sedibus vacantibus. Post *Philippi* fata, quæ ad annum forte MCCCCXXX. euenisse arbitramur, vacavit sedes *Váczienfis*. De anno MCCCCXXV. res ex decreto SIGISMUNDI constat. Annum vero sequentem, adhuc caruisse episcopo, diploma eius loquitur, quo fundatum a BELA IV. Conuentum *Iászouiensem*, confirmavit.

XIX.) Itaque, deficit post ea tempora, episcoporum in catalogis series; non, quod perpetuo vacarit sedes; sed, quod eruti e diplomatibus non sunt. ALBERTVS certe, decretum suum, sine vlla Prælatorum & Baronum mentione, anno MCCCCXXXIX. edidit; idem, & LADISLAVM posthumum fecisse, videas, ad annum MCCCCLIV. Primus, qui inde occurrit.

XX.) VINCENTIVS est. Adtigit ætatem MATTHIAE Coruini; nam ante eius exordium, iam tum sub ALBERTO, rerum fuisse potitum, arbitramur. Hic ille *Vincentius* est, qui *Georgium Podiebradium*, legatus MATTHIAE Regis, coronavit. De eo BOHVSLAVS BALBINVS (v.): *Coronatus est Georgius, VI. Maii, anno MCCCCLVIII. In coronatione pretiosissimus lapis, de corona ultro decidens, ostendit, non sat bene in capite Georgii coronam sedere, ac Silesiam, a rege nouo abalienandam. Coronarunt, Augustinus, lauriensis, & Vincentius, Váczienfis, episcopi, a MATTHIA rege missi; Prothasio, episcopo Olomucensi, qui nondum a Pontifice in ea dignitate confirmatus fuerat, adstante. Exstat eius nomen, inter prælatos, quos Decretum MATTHIAE, anno MCCCCLXIV. promulgatum, in clausula exhibet. Superabat adhuc, anno MCCCCLVIII. id quod nos tabulæ, quas reuersales (x.) vocant, eiusdem MATTHIAE, docuerunt. Impetrauerat is ab Ordinibus, tributum extra ordinem, bello Hussitico propulsando, destinatum. Id vero, haud se in posterum, nisi con-*

v.) Epitome Rerum Bohemicar. Lib. v. Cap. xv. p. 514.
x.) Tabulas exhibuimus, Operis nostri, To-

mo I. in Historia urbis Pisoniensis, Cap. III. seu Periodo Hungarica, S. XXXIX. p. 165.

si consentiente regno, facturum, & ipse rex, spondere cogebatur, & cauere pro eo, Prælati ac Barones: in illis fuere: STEPHANVS (1.), Cardinalis Ecclesiarum Colocensis, & Bachiensis; IOHANNES, Strigoniensis, Apostolica sedis legatus natus, Archiepiscopi: IOHANNES, Agriensis; alter IOHANNES, Quinqueecclesiensis; ALBERTVS, Veszprimiensis; DEMETRIVS, Lauriensis; VINCENTIVS, Vacziensis; IOHANNES, Chanadiensis, Ecclesiarum Episcopi. Excepit Vincentium:

XXI.) NICOLAVS III. de Báthor, vir excelsi animi. De eo BONFINIVS (2.): Vacia, suo antistite, Nicolao Bathoreo, viro nobilissimo, oratore summo, Italicis moribus, & disciplinis ornato, nunc maxime gloriatur. Nusquam NICOLAI laudes, cumulatius legas, quam apud GALEOTVM MARTIVM (a.). Id quod adscribemus, singulare est, & dignum relatu: NICOLAVS BÁTHOR, inquit, Episcopus, virtute & animi generositate, dignitateque corporis, cumulatus maxime erat. Studiis namque humanitatis in Italia eruditus, cura & diligentia doctrinam adaugens, nihil laboris, nihil vigiliarum, nihil impendii subterfugiens, quod ad doctrinam conueniret, breui effecit, ut doctissimis, acutissimisque Philosophis, eius doctrina & litteratura, summa cum admiratione, probaretur. Qui, dum Buda congregatio principum cogeretur, ne otio & garrulitati locum præberet, habuit secum librum, si recte memini, Ciceronis, cui Tusculanarum Quæstionum est titulus. Irridentibus multis, huius egregii iuuenis, librorum lectionem, ibi inusitatam; nouum quippe videbatur Hungaris, Episcopum libros lectitare, in eo præsertim loco, ubi sermo, & confabulatio esse consueuerat. Interea, rex MATTHIAS venit, & NICOLAVM, gestantem librum, conspiciens, ait ad Galeotum: NICOLAVS, ut puto, tuus fuit aliquando discipulus, & contubernalis, litterarum & doctrinæ amantissimus: & recte. Nam Apostolus Episcopos formans, inter cetera, Episcopum, doctorem ait esse oportere; docere autem nemo potest, nisi sit doctus; sed doctrina, aut superne inspiratur, aut studio & labore acquiritur. Recte igitur NICOLAVS inertiam, ignauiamque fugiens, & legit, & studet, animumque ornat. Deinde Rex MATTHIAS vertit se ad principes illos, quorum risum acceperat. Nolite, inquit, irridere, quæ internoscere non valetis, ex ignorantia quadam. NICOLAO Episcopo illulistis. Nonne aliquando audiulistis, virum quendam Romanum, nomine Catonem, fuisse sapientissimum, ut historie tradunt: cuius mortem, quæ Utica accidit, (est enim Utica Africa urbs) Iulius Caesar, ille Imperator inuictus, iniquo animo tulit, quamquam ei semper esset inimicus. Hic igitur Cato, diuini consilii, doctrinæ admirabilis, summæ apud omnes auctoritatis, otium, tamquam vitiorum fomitem putans, dum Romanus cogeretur senatus, semper aliquid lectitabat. His auditis, in admirationem versi sunt, qui lectionem Nicolai irriserant. Hæc ille. Alioquin, male postea Bathoreo, cum

MAT-

1.) Ita tunc, quia purpura, insignis fuit Stephanus, Strigoniensem episcopatum antecessit.

2.) Decade I. Lib. I. p. 5, II.

a.) In, de Egregio, sapienter, iocose Dicitur & Fastis, Regis MATTHIAE. Cap. XXXI. p. 388. Bongarsianæ Collectionis.

MATTHIA conuenisse, regis, ad eum litteræ, quæ exstant, condocent. Impertierat CORVINVS, Nicolaum, *Lure Patronatus*: qua ille indulgentia, cum uti nesciret, neque regis mandatis, ex æquo obsecundaret, indignationem eius in se prouocauit, oppido grauem, & *Coruiniana* seueritatis indicem. Epistola sic habet: *Reverende in CHRISTO*
 „ *Pater, Fidelis Nobis dilecte! Si litteris Iuris Patronatus Nostri, vo-*
 „ *bis alias, ex speciali gratia Nostra, & non ex debito concessis, bene*
 „ *uti potius, quam abuti sciissetis, & non insultando prouocassetis in-*
 „ *dignationem Nostram: Nos profecto, quemadmodum aliis bonis Epi-*
 „ *scopis, mandatis nostris obtemperantibus; ita & Vobis libenter con-*
 „ *cessissemus, frui tali gratia & concessione nostra. Verum, quia omnis*
 „ *mali fomitem, ex huiusmodi litteris processisse cognouimus; Nos eas*
 „ *litteras, in specie Nobis presentatas, sigillo Nostro, quod appensum*
 „ *iisdem fuisse gloriabamini, abscisso & ablato, nudauiimus, easque,*
 „ *tamquam Vobis nociuas, confidimus: scilicet; ut omnis deinceps con-*
 „ *tra Nos insultandi materia, dilaceratis iisdem litteris, Vobis tollere-*
 „ *tur; & maxime, ut cessante causa, cessaret etiam effectus. Scripsi-*
 „ *mus ergo ad Thesaurarium Nostrum, ut possessiones ecclesie Vestre oc-*
 „ *cupatas, remittere debeat. Nos enim hos excessus, quibus Nos ad*
 „ *indignationem prouocaueratis, non tam propter vos, quam propter ser-*
 „ *uitia fratris vestri, & ad supplicationem caterorum fidelium nostro-*
 „ *rum, pro hac vice indulsimus, ut admoneamus vos, ut de catero ca-*
 „ *ueatis prouocare indignationem Nostram. Quia, si ita, uti hactenus*
 „ *consueti estis, mandata nostra contemnere pergetis, veremur, ne cre-*
 „ *bra indulgentia nostra, maiorem exigat ultionem; sicuti vobis, fa-*
 „ *mulus iste Vester, latius mentem nostram declarabit. Datum Bude,*
 „ *A. MCCCCLXXXIV. Profecto, nouacula in cotem! reconciliatus*
 inde Regi Nicolaus, laudatissimum se, non antistitem modo præbuit, sed consiliarium etiam. In operibus eius, *Nógrádi* instaurationem ISTVÁNYVS (b.) cum laude memorat. *Arx*, inquit, *ditionis olim* Episcopi Vácziensis, *rupi, non admodum editæ, imposita est, auorum-* que nostrorum memoria, magno, Nicolai Báthorii, Vácziensis Episcopi, studio, multis adificiis ac elegantibus, opere Jacobi Tragurini, architecti & statuarii, restaurata fuit. Superauit ætate Coruinum Nicolaus, sicuti constat, ex decretorum clausulis, puta: anni MCCCCLXXXVI. quod a MATTHIA; annorum item MCCCCXCII. & MCCCCXCVIII. atque MD. denique MDIV. iis tabulis, quibus Status arceri volebant externos, a regia, apud Hungaros, dignitate, subscripsisse Nicolaum (c.) reperio. Successit Báthorio

XXII.) IOHANNES II. ORSZÁG, incluta ea gente, quam ad opes, & summam dignitatem, SIGISMUNDVS euexerat, editus. Eruditionem viri, inde æstimare possis, quod *Decretorum Doctor*, salutaretur. Breuem

b.) Libro xxviii. p. 623. 6.

c.) Non ergo diuersi sunt Nicolai, quorum alterum, ad annum MCCCCLXXXV. al-

terum ad annum MCCCCXC. collocat SZENTIVÁNY; sed idem iste Nicolaus de Báthor.

uem ei sedis vsuram fuisse oportuit, & vix duobus lustris definitam. Nam

XXIII.) LADISLAUS I. SZALKANVS, iam tum anno MDXIV. ad calcem decreti, Episcopus Vácziensis scribitur; *Országii*, ne mentione quidem superflite. Multum, apud WLADISLAVM regem, valuisse, ob insignem, in rebus gerendis, dexteritatem, adhibitumque fuisse administrandæ reipublicæ, vltra, quam vellet, frequentius, ex epistola, quam ad summum Pontificem dedit, addiscas: quam, vt de viri integritate constet, heic, quando edita est nondum, interferimus. BEATISSIME PATER! *Post Sanctitatis Vestre pedum osculum, atque humilem mei, seruuli minimi subiectionem, & suscepti ordinis ratio, & animi propensitas, eo me vehementer adducunt, vt secularibus negotiis, penitus abdicatis, soli cultui diuino, Ecclesiæque meæ regendæ, ac moderandæ, totus incumberem. A qua quidem sententia, nullo vnquam tempore diuelli possem; ni Serenissimus Rex Hungariæ, Dominus meus gratiosissimus; cuius voluntati refragari, nec expedit mihi, nec licet; me ad pleraque huius regni negotia obeunda, frequenter adhiberet, meaque opera, & quantulacunque industria, in arduis, difficilibusque rebus, suo quodammodo iure, pteretur. Quæ quidem omnia, eo libentius subeo, quo planius animaduërto, ista eadem, ad arcendos fidei hostes, & rempubl. Christianam, pro virili propugnandam, maxima ex parte pertinere. Ne autem, per meam absentiam, Ecclesiæ curæ meæ concredita, diuino cultu quouis modo fraudetur, delegi in suffraganeum Damianum, Doctorem Decretorum, eiusdem Ecclesiæ Canonicum, deuotum Sanctitatis Vestre oratorem, ætate, scientiâ, moribus idoneum. Cui, donec de opulentiori beneficio prouidebitur, ea suppeditabo adminicula, quibus honestam, ac commodam vitam ducere valeat. Supplico itaque Sanctitati Vestre, ne Ecclesiæ, ex suffraganei inopia, aliquid sentiat dispendii; prefatum Damianum, in Episcopum, ritu solito, consecrari facere. Id quod magne, Sanctitatis Vestre, aduersus me humillimum eius mæcipium, gratiæ atque clementiæ loco, recognoscam. Quam Deus altissimus, pro veræ religionis incremento, ac totius Ecclesiæ tutela ac defensione, dignetur, quam diutissime, incolumem præseruare. Buda, XVI. Februarii, A. MDXV. Vixit postea, sub LVDOVICO II. haud inglorius, & Bohemica legatione, cum primis, quis esset, quamque idoneus rebus administrandis, palam cognitus. Meminit, hanc eius laudem ISTVÁNFFYVS (d.): Eodem tempore, inquit, mittuntur in Bohemiam, Ladislaus Szalkanus, Episcopus Vácziensis, nec non Blasius de Rasca, Tauernicorum, quos vocant, Magister, qui Bohemos de his, quæ in comitiis Pesthânis, de creando Palatino, ac regia potestate Ludouico permissa, acta fuere, edoceant. reliqua. Id certe, ea legatione effecit, vt Bohemi, ne fide & propensione, inferiores Hungaris viderentur, liberam, neque circumscriptam gubernationis legibus, regni administrationem, LVDOVICO, ætate tenero, permitterent. Postea, cum LVDOVICVS, fidem*

TOM. III.

Q

Bo-

Bohemis iureiurando obstringeret, coniugemque, diademate regio, curaret redimiendam; ipse enim, patre viuentē, quadrimus adhuc inauguratus fuerat; Szalkanum, consiliorum arbitrum, secum habuit. Iterum ISTVÁNEFYVS (e.): *Quibus rebus confectis, conuocato iterum Senatu Bohemico, adhibitisque in consilium, Andrea Baronio Siculo, Caesaris legato, & Alberto Marchione Brandenburgensi, Prussiae duce, quem Sigismundus Polonia Rex legatum miserat, ac Ladislao Szalkano, Episcopo Vácziensi, cuius consilio lubenter utebatur, res Bohemicas composuit.* Hi eius, oppido laudatissimi actus fuere, dum episcopem Vácziensem administraret. quibus, id apud LVDOVICVM meruit, ut Archiepiscopus Strigoniensis crearetur. quæ res, cum eo venerimus, locum nobis faciet, de Szalkano dicendi.

XXIV.) STEPHANVS II. BRODERICVS, magnarum virtutum præful, Ladislao, successor, a LVDOVICO, tempestiue datus est. Non iam inclinabant, sed ruebant res Hungaricæ in deterius, cum, quo se verteret rex adolescens, inter diuersissima ordinum studia, non reperiret. Ingruebat, præterea, Solymanus, collectam diro animo tempestatem, in Hungariam effusus. Ergo, vti auerruncato hoste, seruaret patriam, LVDOVICVS, Vácziensem Episcopum, Stephanum, Romam ablegat, impetrandorum auxiliorum causa. *Quum eodem, inquit (f.) tempore, (quo ad Ticinium, Franciscus Galliarum Rex, a Carolo V. interceptus fuerat) LVDOVICVS ad Clementem Pontificem, in urbem, opis implorande gratia, legatum mitteret Stephanum Brodericum, Episcopum Vácziensem, dedit ei in mandatis, ut Franciscum, in arce Pisleone, quæ ad Abduam flumen sita est, custoditum, conuenire, suoque nomine consolari, operamque, & studium omne suum, sicubi ea vsui esse possint, offerre, non pratermitteret.* Quæ res Francisco regi, non mediocri solatio fuit; reliqua. Ceterum, quæ fuerint legationis, ad Pontificem susceptæ capita, optime, ex litteris LVDOVICI, quas ad CLEMENTEM VIII. per Stephanum dederat, addiscas. Habemus earum insigne fragmentum, quod ne intercidat, simulque vigor animi, qui erat in LVDOVICO, tot malis circumuento, cognoscatur, interferendum isthic putauimus. *His diebus, inquit, in frequenti totius regni (g.) conuentu, ob id ipsum a me indicto, idoneum, & ad præsentem bellorum usum, apprime necessarium delectum habuimus. Vbi, qui in præsidiis castellorum & munitionum excubare; qui a finibus, ingruentes hostes arcere; quiue iusta acie, cum res postulabit, ac collatis signis, pugnare valeant, exacta certaque ratione, constituimus. Vnum illud, unde rei bellicæ summa constet; duntaxat, impedimento erat, quod hoc regno, ob tam diuturna, cum hoste, certamina; quod aliis litteris, Sanctitati Vestra latissime significauimus; penitus exhausto exinanitoque, nouissime vero ex nefaria popula-*

ris

e.) Ibidem p. 102, 6.

f.) Verba ISTVÁNEFY recitamus; Lib. VIII. p. 114, 11.

g.) Idem ille fuit, cui, facto tumultu,

Vrbőczius & Zobius, intercesserant; sed qui Szalkani, & Stephani Báthorei Palatini, ope, redintegratus, & ex sententia regis, finitus est. Ibidem p. 115, 4. seqq.

ris multitudinis (h.) in superiores ordines rebellionē; tributisque etiam, & vectigalibus consuetis, magna ex parte spoliato; sumtus, ad alendum fouendumque militem, bellique onera toleranda, nulla prorsus via, expedire valebamus. Quoniam igitur pacto, Sanctitati Vestre, meritas gratias agere debeam, nec animo quidem concipere, nedum verbis explicare possum, quæ ad hoc regnum, tot angustiis circumuentum, tantisque armorum fluctibus, pene obrutum, clementes, ac benignos suos oculos, conuertere dignata est, deque opportuno remedio, in ipso, quod aiunt, temporis articulo, prouidere. Hoc est gregis Domini curam gerere; hoc veri pastoris opus; hoc Summi Pontificis, Christi que Vicarii partes, capitisque Apostolorum munera, explere. Quæ dum sanctitas Vestra, gerit, & æternam sui nominis gloriam, in omnem posteritatem propagat, & diuinum numen, magis magisque propitium sibi reddit. Atque, utinam hoc Sanctitatis Vestre, velut exemplo, reliqui Christiani potentatus, allekti, simultatibus odiisque intestinis sublatis, in commune tandem Christianæ Reipublicæ, iamiam pene labantis, tempestiue consulant, vnitisque viribus; id quod, iam diu factum oportuit; in apertum fidei, totiusque pietatis hostem, victricia arma capeffant. Ad id vero, Sanctitas Vestra, ni fallor, incredibili sua sapientia, summaque auctoritate, suaque demum munificentia, eos, non difficulter adtrahet, ac inuitabit. Interea vero, nos ipsi, quatenus vires suppetent, omne robur, omnesque conatus, ad furorem rabiemque hostium arcendam repellendamque, vertemus; ac per vulnera, cades, cruoremque nostri militis, grassanti hosti, & in dies, in Christiani imperii viscera, magis magisque irrumpenti, iter, pro virili intercludere, nitentur. Nam, medius fidius, nostratium animi, hac munificentia Sanctitatis Vestre recreati, quasi Sanctitatis Vestre felici ductu, secundisque auspiciis, pugnaturi, ad omnem Martis aleam, bellorumque discrimen subeundum, alacritate, speque bona pleni, sese accingunt. Quod, si qua simul victoria ac triumphus subsequatur; id vero fore, diuina benignitate, suffragante, non diffidimus; omnis, procul dubio, rerum gestarum laus & gloria, in Sanctitatem Vestram, iure optimo redundabit. Et quoniam, omnis, tanti belli, adparatus, primo quoque tempore est expediendus, mittimus hunc M. (i.) qui a Sanctitate Vestra oblatum praesidium recipiat, & ad nos quam ocissime deferat. Cui etiam meo (k.) nomine Sanctitati Vestre referenda commisi. Illud in primis Sanctitati Vestre supplico, ut, cum omnis ulterior mora sit amouenda, dignetur eadem, hunc meum nuncium, bene, & pro voto, expeditum, ad me, quam celerrime, remittere. Hæc LVDOVICVS ad CLEMENTEM, profecto, idonea ad persuadendum; fallor? Hieronymi Balbi, Præpositi Pisoniensis, stilo, præter aulicorum morem, cultiore, exaratam fuisse epistolam: nam a secretis epistolis regi fuisse, ali-

Q 2

bi

b.) Bellum rusticum vult, anno MDXIV. patre WLADISLAO, rerum potente, defrauens, significat.

i.) Exple: P. in C. Patrem, Stephanum Bro-

dericum, Episcopum Vacziensem, fidelem nobis dilectum.

k.) Credo, querelas fuisse, æquissimas eas, ob seditionem Verböczianam, quas Rex, noluit in litteras referre.

bi (l.) prolixè docuimus. Quid ea legatione profecerit *Brodericus*, non reperio. Apud regem certe, sibi deditissimum, id meruit, ut *Cancellarii* dignitate augeretur. Interfuit postea, funestæ illi pugnae, ad *Mohácsum*, regi ubique proximus. Certe, eo (m.) arbitro, connitebatur *LVDovicvs*, & *Strigoniensem*, & *Palatinum*, ante ab ineunda pugna consiliis deducere, quam vniuersus, qui auxilio aduentabat exercitus, in castra conflueret. Cæso rege, superstes *Stephanus*, suapte, an coactus necessitate, *IOHANNIS de Zápolya*, partes sequutus est, locauitque ei (n.) sacram operam, cum *Alba* inauguraretur. Eius demum partes constanter tuitus, semel, iterumque, paci, inter reges conciliandæ (o.) adhibebatur. *Pisonii*, frustra, res ea tentata, *Váczia* tandem, ex paciscentium sententia, confecta est, Sed nuptias quoque *IOHANNIS*, cum *Isabella*, *SIGISMVNDI* regis *Poloniae*, ex *Bonna* *Mediolanensi*, filia, *Stephanus*, conciliauit. *Missi*, inquit *ISTVÁNEFYVS* (p.), *Stephanus Brodericus*, *Episcopus Váciensis*, & *Stephanus Verbóczius*, rem ex animi sententia perfecerunt. *IOHANNES*, sua morte functo, atque *Buda*, per *Solymannum*, viduæ astu extorta, *Brodericus*, tametsi, inter partes *FERDINANDI*, atque *ISABELLAE*, medius fuit; tamen arcem *Neográdum*, immunem a *Turcis*, & suo ipsius custoditam præsidio, (q.) diutius retinuit. Reliquit nobis historiam, luctuosæ, ad *Mohácsum*, cladis. quam *SAMBVCVS* recognouit, & integræ in appendice, *BONFINIO* adtexta, luce publica donauit. *Broderici* tumultum, *NICOLAVS OLÁHUS*, istiusmodi honestauit elegia:

*Hic iacet inclusus, gelida Brodericus in urna,
Cui decus & nomen pulchra corona dedit.
Phœbus in athereo donec clarescet Olympo,
Dum tenebras densas, Cynthia clara fugat;
Semper erit Stephani virtus, doctrina perennis,
Sancta fides, probitas, & pietatis amor.
Pontificis vixit sacro decoratus honore,
Cuius in officio, sedulus usque fuit.
O felix claros patriæ qui vidit honores!
Illius ast cladem cernere non voluit.
Dum nullam potuit nostris adhibere medelam,
Hisce malis: subito migrat ad astra poli.*

XXV.) *AVGVSTINVS SBARDELLATVS*, cognatus, *Dudithii*, *Quinqueecclesiensis* episcopi, quem puerum, utrique *Palladi*, armatæ illi, ac litteratæ, penitus intimaui. *Auunculum*, inquit autor vitæ *Dudithii*

l.) Operis nostri, Tomo I. in *Historia Urbis Pisoniensis* Cap. v. De Prærogatiuis Urbis Pisoniensis, Art. VII. §. VI. p. 550. sequ.

m.) *ISTVÁNEFYVS* Lib. VIII. p. 123, 40.

n.) Idem Lib. IX. p. 135, 45.

o.) *ISTVÁNEFYVS* Lib. XII. p. 189, 12. atque iterum p. 193, 30. denique, p. 205, 39.

p.) Lib. XIII. 223, 32.

q.) Ibidem Lib. XV. p. 257, 30.

dithii (r.) habuit AUGUSTINUM de SBARDELLAT, Episcopum Vácziensem, virum, omni laude, dignitate, & auctoritate florentem, & in litteris pariter, ac militari scientia, præstantissimum, qui Strigoniensem etiam Archiepiscopatum, summa Caesaris FERDINANDI, adeoque Pontificis Romani, gratia & voluntate, per aliquot annos, feliciter administravit: & quum esset Hungaria, patria sue amantissimus, ipso facto testatum reliquit, dum pro aris & focus, fortissime contra Turcas pugnando, magna cum gloria vitam profudit. Testimonium istud extranei hominis est; sed ita comparatum, vt mereatur omnino fidem. quam nos ei, domesticis testimoniis, age præstruamus. Ac primo quidem certum est, has, ea tempestate, virtutes, in Episcopis Hungaria inesse debuisse, si e re patriæ esse volebant; vt, & arte valerent, & Marte; artibus enim, quas liberales vocamus, coniunctis cum rerum diuinarum peritiâ, Ecclesiam sustentare; defendere patriam armis, tenebantur. Non ergo mirabuntur exteri, cum relatum legent, & pedum, ex æquo versasse Episcopos Hungaros, & gladium: hunc enim patriæ defendendæ amor; illud, muneris rationes, demandabant. Archiepiscopatus Strigonienfis, procuratio, tunc credita Augustino fuit, quando mortuo Paulo de Varda, ea sedes Georgio Monacho destinabatur. Quo, violenta morte sublato, Augustino autem, eo bello, cui Taiffelus, infelici euentu, moderabatur, interemto, Archiepiscopo, Nicolao Oláho, post triennii vacationem, obtigit. Nempe, gemino bello, quæstoris munere, Sbardellatus perfunctus est; Muranensi altero, quod Salmenfis (s.) ductu, feliciter confectum est; altero, Taiffeliano isto, Augustino exitiali. Augustino Sbardellato, inquit historicus, (t.) Episcopo Vácziensi, Italica originis, sed in Pannonia nato, Salmenfis Comes, bello Muranensi, curam commeatus demandauerat: eandem prouinciam, Taiffelus quoque ei ratam habuit; sed euentu infelici. Namque, legione germanica, ex acie profuga, Taiffelus, suos retentare conatus, a circumfuso & conferto hoste, capitur: (u.) Sbardellatus acriter pugnans, interficitur. Hic, viri exitus, anno MDLII. fuit. Successit Augustino

XXVI.) BLASIVS DE VARDA, Ecclesiæ Scepusiensis Præpositus, patruelis, sicuti credo, Paulli Archiepiscopi. Suscepit tiaram, FERDINANDI I. beneficio. quam ei sacra sedes, Anno MDXLIV. tertio Nonas Augusti, penitus confirmavit.

XXVII.) IOHANNES III. DE UJLAK, Presbyter Dioceseos Sirmienfis, & Commendator perpetuus Abbatia Pilisienfis, Ordinis S. Benedicti. Ratam eius dignitatem habuit curia Romana, anno MDLX. decimo sexto Calendas Augusti. Gessit cum laude, & Camera Pisoniensis præfecturam. Anno MDLXXIX. superstitem fuisse adhuc, SZENTIVÁNYVS auctor est,

Q 3

XXVIII.)

r.) QVIRINVS REÜTERVS, Professor Acad. Heidelbergensis, Scriptis eius præmissa. Prodiit A. MDCX. Offenbachii, forma quadripartita.

s.) ISTVANFETVS Lib. XVI. p. 284. 29.

t.) Libro XVIII. p. 332, 44.

u.) Ibidem p. 335.-I.

XXVIII.) ZACHARIAS MOSÓCZY, adiit episcopem, anno MDLXXX. Vix aliam viri mentionem reperiis, quam, quæ habetur, Decreti Anni MDLXXXII. articulo VI. vbi inter eos refertur, quibus herciscundorum finium Hungariæ, prouincia, demandabatur.

XXIX.) STEPHANVS III. MATTHÉSY, habes eius nomen expressum, in sanctionibus (v.) anni MDLXXXVII. Ad eundem annum refertur a SZENTIVÁNIO, isthuc, ex Episcopatu *Csanadiensis*, translatus. Fuit rector Altaris *S. Andrea*, Pisonii: hinc ad sedem *Agriensem*, postulatus.

XXX.) MARTINVS PETHE, *de Hetes*, qui tamen iisdem, quas citauimus, sanctionibus, Varadiensis Episcopus dicitur. quod vix possis conciliare aliter, quam si eodem illo anno, *Agriam*, translatum *Matthésum* credas, cui, sine cunctatione, *Martinus* surrogatus fuerit. Saltem id certum est, præcessisse ordine *Matthésum*, anno forte MDLXXXVII. septimo Calendas Octobres, a Pontifice, (quod *Martino* tribuit *Szentivány*) confirmatum; successisseque *Petheium*. cui confirmatio sacre sedis anno dein MDLXXXIX. nono Calendas Ianuarii, (quod de *Matthéso* adfirmat SZENTIVÁNIUS) obtingere potuit.

XXXI.) STEPHANVS IV. SZUHAY, primam eius mentionem lego, in ea pacificatione, quæ RVDOLPHVM inter, atque *Sigismundum Báthori*, Transilvaniæ Principem, anno MDCXV. *Pragæ* conciliata est. Illic enim, altero loco, in iis præsulibus positus est, quibus paciscendi facultatem, RVDOLPHVS crediderat. Præfecturam gessisse Camerae Hungaricæ, suo loco (x.) diximus fufius. Fit postea Episcopus *Agriensis*.

XXXII.) PETRVS II. RADOVICVS, accessit ad tiaram, anno MDC. Nihil de eo reperiis, quam quod anno MDCVI. in arbitris fuerit, pacis, inter RVDOLPHVM, & BOTSKAIVM, conciliatæ. Anno certe MDCVIII.

XXXIII.) PAVLLVS I. ALMÁSI, ea dignitate valuit; sicuti ex clausula sanctionum, eius anni, constat. Recurrit postea eius mentio frequentius. Nam, anno quidem MDCIX. Articulo Decreti LXX. in confessoribus refertur *Iudiciorum octanallium*; quod, & anno MDCXVII. Articulo LXIV. repetitum legas. Sequutus eum est,

XXXIV. NICOLAVS III. DALLÓS. Exstat eius nomen in sanctionibus anni MDCXXII. Articulo XLIII. Hinc *Iaurinum* translatus, locum fecit,

XXXV.) STEPHANO V. SENNYEI *de Kis-Sennyé*, viro, legum peritia, insigni; quod auctoramento fuisse FERDINANDO II. crediderim, vt cum, a *Váczienfi* hac sede, ad *Iauriensem* postularit. Nam, cum ad calcem decreti, anno MDCXXV. Episcopus dicatur *Váczienfis*; sequentium Comitiorum, quæ in annum MDCXXX. inciderunt, decre-

v.) Articulis xx. & xxiii.

x.) Tomo I. Operis huius nostri, in Hi-

storia Urbis Pisoniensis, Cap. v. Artic. v. §. iv. p. 441.

decreti clausula, *Lauriensem* nominat. quorum triennio ante, translatum oportuit, si anno MDCXXVII. quinto Calendas Februarii, a Curia Romana, sicuti SZENTIVÁNY meminit, adfirmata ei, hæc dignitas est. Fuisse *Cancellarium Regni*, tabulæ, quæ passim exstant, loquuntur hodieque.

XXXVI. PAVLLVS II. DAVID *de Felsítál*. Habes eius memoriam, clausula decreti, quod anno MDCXXX. FERDINANDVS II. edidit, expressam. Breuem ei episcopatus vsuram esse oportuit. Enim vero, anno MDCXXXV. in Decreti epilogo,

XXXVII.) GEORGIVS I. DRASSKOWITH *de Trakostyán* Episcopus Vácziensis fuisse legitur. *Laurinum* hinc delatus, qualem se præbuerit, illic expromemus. Surrogatus ei fuit,

XXXVIII.) GREGORIUS (g.) NAGYFALVAY, ex Canonico & Custode Iauriensi, ad eam sedem promotus, anno demum MDCXL. tertio Idus Augusti, a Pontifice confirmatus. Hunc

XXXIX.) LADISLAVS II. HOSZSZVÓTI, ante annum MDCXLVII. excepit. Nam, in anni eius decretis, articulo XCI. clausula item, *Episcopi Vácziensis* nomine censetur.

XL.) IOHANNES IV. PÜSKY, ex *Prapósito de Szalka*. (z.) Episcopus primum *Csanadiensis* (a.); *Nitriensis* postea (b.) tum *Vácziensis*; atque simul *Archiepiscopus Colocensis*; id quod in epilogo sanctionum anni MDCXLIX. legas.

XLI.) MATTHIAS TARNÓCZY, *Csanadiensi* sede (c.) relicta, *Vácziensem*, a Püskyo vacuefactam, & cum *Lauriensi* permutatam, infedit, anno MDCLV. decimo septimo Calendas Iulii, a Curia Romana adprobatus. Enim vero, frequens in sanctionibus (d.) eiusdem anni, *Tarnóczii*, eaque honorifica mentio, occurrit.

XLII.) THOMAS II. e *Comitibus Pálffy*. Et huic *Csanadiensis* (e.) primum tiara, tunc forte obtigerat, cum *Tarnóczius*, ad *Vácziensem* euocaretur. Id vero, ante A. MDCLIX. euenisse necesse est, eo, quod comitia anni illius, iam *Episcopum Vácziensem* (f.) adpellant. Sed hinc ille, breui post, ad sedem *Nitriensem*, LEOPOLDI beneficio, commigrauit.

XLIII.) FRANCISCVS I. SZENT-GYÖRGYI, natione Siculus. Fuit primo Transiluanensis præsul, vti est, in conclusione decretorum anni MDCLIX. factus postea *Vácziensis*, quod anni MDCLXII. sanctiones (g.) condocent. Functum eius exitum, & huius siue occasiones, siue

y.) SZENTIVÁNY Georgium vocat: nos cum Decreto anni MDCXXXVIII. *Gregorium*.

z.) Vide anni MDCXXV. Artic. LVI. & LXXV.

a.) Sic eum vocat clausula Decreti Anni MDCXXXVIII.

b.) Ad calcem Decreti A. MDCLVII. & Art. XCI.

c.) Ita colligas ex epilogo Decret. A. MDCLIX.

d.) Adi Articulos XXX. II. c. & Decreti epilogum.

e.) Sic habet Sanctionum anni MDCLV. clausula.

f.) Præter calcem Decreti, Artic. LXXI.

g.) Articulo XXXVII. & fine.

siue causas, iuuat ex WAGNERO. (h.) adscripsisse; ut constet, quam sit exitiabile, inuita Minerua, rebus gerendis, admoeri velle. FRANCISCVS San-Georgius, Vácziensium Antistes, gente Siculus, rerum Transilvaniae, ut sibi quidem videbatur, praeter ceteris, callens. Ceterum, antiqui vir moris, & episcopus melior, quam publicarum rerum minister. In opinionem tamen venerat, egregiam ab se, patriae operam, nauari posse. Caesar, adprobato hominis studio, litteris ad ABAFFYVM, ac nonnulla auctoritate instructum, expiscari iubet a Transilvanis; Turcane occupaturi regionem viderentur, si Germanus miles abscederet? namque, una haec cura, ab reuocando exercitu, Caesarem retardabat. Sed, vir bonus, & simulandi artium insuetus, cum inscite, frivoleque diceret multa, & faceret; suspensiones haud dubie auctum ibat: nisi perspecta hominis simplicis probitas, delicti simul occasio, ac excusatio fuisset. At primo quidem Samos-Ujvarinum ingressus est, contra, ac commeatus litteris, dilucide cautum erat. Iussus, negotii, ob quod venisset, summam coram praecipuis ABAFFII ministris exponere, nescio, qua vertigine: Missum se a Caesare aiebat, ut Germanis vacuaret Transilvaniam; in eam rem, conuento ante Redano, sibi opus esse, qui obsessam tum Claudiopolim, propugnabat. Finito, trium horarum secreto colloquio, acrius, quam umquam, e vallibus simul omnibus, tormenta soluebantur: adtonitis hostibus, qui inducias, abitumque praesidiariorum, praesulis auctoritate pactum, praesumerant. Kucfucus, pressa tantisper, qua ardebat, indignatione, Olajum quempiam, Gyulensem Begum, hominem vafrum, ac praecallidum, submittit, qui simulatione primum officii, dein de pacis conditionibus acturus, quid demum id hominis esset, proliceret. Hic, vir rectus, simplice candore negat, cuiusquam rei sibi potestatem a Caesare factam; ideo adesse, ut, quo Transilvaniae res, loco essent, Viennam nuntiaret. Adeo discrepantia loqui, miratus Kucfucus, ac iam, non pro exploratore modo, sed impostore aperto habens, arctissime custodire iubet: & parum aberat, quin acerbius aliquid statueret; nisi Abaffii hunc precibus condonasset. Deiebat insuper, non eum prius vinculis, quam Transilvaniam Austriacis omnibus, liberandam. Ille, contra, Caesaris nomen obtendere, Schneidano, Redano, supplices litteras scribere; illi, ne deditionem impediret; isti, ut faceret quam primum, suadere; perditum se alias, complorans; cum neuter, priuato obtemperandum censeret, Temesuarinum denique, miser, trecentorum Turcarum comitatu, transmittitur, ubi, ab Halyo, non inclementer acceptus, maxore tamen, ac ignominia, non diu post, contabuit. Haec Szent-Györgyii fata fuerunt, non Caesaris, sed sui ipsius culpa, qui se publicis rebus, imprudens, commiscuerit, prouocata.

XLIV.) FRANCISCUS II. LEONHARDVS SZEGEDY, Tyrnauensis, Poeta, annis iuuenilibus, ultra, quam reris, insignis. Edidit artis specimen, cum Virgilianis conferendum, eo carmine (i.) quod

h.) Historia LEOPOLDI M. Lib. II. p. 105.

i.) Exhibuimus illud, ex SIGISMUNDI FER-
RARII, de Rebus Hungariae Prouin.

ciz Ordinis Praedicatorum, Lib. II. Par-
te II. Cap. XXXIII. p. 352. Tomo I. in
Historia Urbis Pisoniensis, Cap. VI.
§. XII. p. 595. sequ.

quod CONCHAM DIVAE MARGARITAE, adpellavit; laudes nimirum *B. Margaritæ*, BELAE IV. filiae, prosequutus. Euasit hinc in *Agriensem* Episcopum, virtutis utrobique defecatae, confirmatusque inibi est, anno MDCLXXII. duodecimo Calendas Apriles. Suffectus, eodem anno,

XLV.) GEORGIVS II. PONGRATZ *de Sz. Miklós & Óvár*. Vix est, quod de eo monemus, quam quod anno MDCLXXII. sexto *Nonas Maii*, a Romana sede confirmatus fuerit.

XLVI.) IOHANNES V. GUBASÓCZY cum antea Episcopum *Quinqueecclesiensem*, sed extortis adhuc, cum laude, administrasset; ad *Vácziensem* sedem, iussu LEOPOLDI M. accessit, anno fere MDCLXXVII. tulitque Summi Pontificis adprobationem, quarto Idus Iulii, anni eiusdem. Fit inde regni *Cancellarius*.

XLVII.) PETRVS III. KOROMPAY, in agro Pisoniensi, *Korompæ*, loco nobili, editus, ita se, a pueritia, studiis melioribus consecrauit, ut, cum *S. Theologiae Baccalaureus*, adolescens crearetur, iuuenis postea sacerdotiis praeset, dum spectata in eo virtus, ad episcopum ei gradum sterneret. *Vácziensis* ergo primum creatus praesul, adprobatus a Papa est, anno MDCLXXXI. tertio Calendas Maii. Tulit postea & *Nitriensem* tiaram, & cum hac axioma *Cancellarii*.

XLVIII.) IOHANNES VI. KÉRY *de Ipolykér, Ordinis S. Pauli Eremitæ, Generalis Emeritus*, SS. Theologiae Doctor, ex Episcopo *Csanadiensi*, anno MDCLXXXII. *Vácziensi* tiara inauguratus. Confirmatur a Curia Romana, eodem anno, sexto Idus Iunii. Hoc in primis memorandus est *Iohannes*, quod hoste ad *Vácziam* (k.) atroci praelio profligato, atque urbe demum intercepta, primus fuerit, qui fana, ab impietate Turcica, repurgavit, deditque, nova quasi episcopatu, exordia.

XLIX.) NICOLAUS IV. BALOGH, labente, post recuperatam *Vácziam*, anno, pedum capessivit; anno MDCLXXXVI. decimo quinto Calendas Aprilis, a sede Romana, comprobatus. Legas eius mentionem, in decretis anni MDCLXXXVII. cum ad calcem, tum Articulo XV. Propiores ad nostram aetatem sunt:

L. MICHAEL I. DWORNOKOVICS. Fuit is antea *Episcopus Csanadiensis*, & priusquam ad *Episcopum* eueheretur, in alma Tyrnaviensi, *Iuris utriusque Doctor*, acutus, non minus, quam diligens.

LI.) EMERICVS e Comitibus Esterházy de Galantha. Postea, Episcopus *Zágrabiensis*; inde *Veszprimiensis*; denique, *Archiepiscopus Strigoniensis*, & S. R. I. Princeps.

LII.) N. LESLAEVS Comes, placido vir ingenio, & cuius praematurum; ad Germanos abitum, doluisse potuit *Váczia*. Eum,

LIII.) SIGISMUNDVS COLLONITSCH, volente CAROLO VI. excepit, qui, cum sedem, nondum, satis excultam, ornare satagit, ad *Viennensem*,
Tom. III. R sem,

4.) WAGNERVS Lib. IX. p. 636. vide eadem hac sed §. XIV.

sem, a Cæsaris numine postulatus, abiit. Iam & purpura eminet, & primus est, a quo CAROLI VI. optimi Cæsaris, prouidentia, *Archiepiscopi Viennenses*, exordia duxerunt.

LIV.) MICHAEL FRIDERICVS *e Comitibus ab Althan*, purpura & ipse insignis, atque proregia, apud *Neapolitanos*, dignitate, annis retroactis, celebris. De eo TURÓCZIVS: *sub moderno Michaelae Fridericico, e Comitibus ab Althan, purpurato patre, & nuper prorege Neapolitano, ad regiam propemodum maiestatem, de integro erigitur, numerisque omnibus amplitudinis, & decori, mirum quantum illustratur.*

auctoris desiderium.

Haftenus, de *Episcopia*, quos, pertinaci opera, vsque ad annum MDCCXXXIII. potuimus indagare. Viderint, in quorum potestate sunt tabularia, vt lacunas, a nobis indicatas, expleant. Neque enim, obsoleta hæc nomina, sed digna tamen memoratu, facilius feliciusque elicueris, quam ex diplomatibus, & priscis illis tabulis, in quas vetera, *Episcopatum, Abbatiarum, Præpositurarum, & Cœnobiorum*, quin & nobilium familiarum iura, reges retulerunt. Id, tametsi non indiget, multa & longa demonstratione; tamen, quia difficiliter sibi persuadent populares nostri, *ad historiam, quidquam adinere diplomata*: monendum omnino est; monebiturque a nobis eo frequentius; quo magis persuasum habemus, tum demum res Hungaricas, maxima sui parte, vel adspersas fabulis, vel erroribus contaminatas, vel certe, hiulca serie, perplexas, in luce haud dubia, collocatum iri, cum diplomata, & publicas litteras alias, luctantes nunc cum situ & blattis, vocauerimus in consilium. Sed *Vácziam* redeamus!

§. IV.

Váczia
fortuna,
post prima
exordia
prospera:

Tartaro-
rum san-
guinolenta
irruptio:

Dlu, post primos exortus, secunda fortuna utebatur *Váczia*, creuitque perpetuis fere accessionibus. LADISLAVS certe nihil faciebat residui, vt, cum pietatis fraternæ, in ponenda, cum episcopatu, vrbe, adiutor fuerit; eandem nouis subinde auctibus, locupletaret. Neque poterat nouæ vrbiculæ euenire aliter, quando, pacatis domi rebus; foris bella gerebant, sequuti reges, COLOMANVS, STEPHANVS II. reliqui. Fauit ea felicitas, sesqui seculo, & ultra, *Váczia*. Tunc vero, *Tartarorum* impressio, res, non vrbis minus, quam Episcopatus, pessundedit. Meminit eam cladem, ex ROGERIO, BONFINIVS (I.): *Hæc, inquit, pridie festorum Dominice passionis gesta sunt; die vero Dominico, Váczia, quæ in ripa Danubii sita, viginti millibus passuum, a Pestó distat, a Báthi copiis obsidetur, ubi rex erat, cum exercitu; qui statim cum suis (m.), fuga salutem sibi comparauit.*

Sacer-

l.) Decade II. Lib. VIII. p. 293, 51. & ROGERIVS de destructione Hung. Cap. XXII. p. 185.
m.) Fugisse, relicta episcopo, cum rege,

Stephanum antistitem, inde colligas, quod postea legatione, ad Imperatorem, & Papam, perfunctus est. Vide supra §. III. numero, v.

Sacerdotes, ciues, & ingens ex proximis pagis numerus, cum liberis & uxoribus, in basilicam, arce munitam, confugere. Hanc, primo impetu Tartarus expugnat, sacrum thesaurum, & aurea vasa diripit, fanum, sacris vestibus & suppellectili, spoliat. Captam multitudinem, non gladio barbarus conficit, sed impositam igni, uniuersam absunit: quare, una cum Salvatore nostro, VÁCZIENSES, extrema supplicia passos, memorant. Nihil, ista clade, excogitari potest foedius, crudelius nihil. Decedentibus Hungaria Tartaris, lentius, ex busto, VÁCZIA adfurgebat: quando & viris, & opibus exinanita regio, non habebat, vnde sufficeret, seu ciuium, seu rei familiaris supplementa. Id, tametsi certum est, & exploratum; tamen, ita reor, faciliorem felicioremque VÁCZIE, quam vrbium reliquarum fuisse reparationem; cum ob situs, & circumfisi agri, opportunitatem, tum ob religionis, qua locus nobilitabatur, famam. Accessit, Episcoporum eius ætatis, in reparanda sede, industria; STEPHANI potissimum, quem regis, in fuga, comitem, legatum postea ad Papam, & Cæsarem, fuisse, supra diximus: GOYMONIS inde, atque HIERONYMI: nam hi, viuente BELA IV. Ecclesiæ VÁCZIENSI moderabantur.

VÁCZIE
clades:

difficilis
postea in-
flauratio.

§. V.

Nescio, annon ad hanc ætatem, & quæ sequuta inde est, referre possis, quod SALOMON KYSELIVS (n.) adnotauit; præter Episcopum, *Lyceum*, seu *Gymnasium Academicum*, isthic effloruisse. Id si est, Episcoporum ea fuit prouidentia, vt locum, quem religio fundarat, litterarum studiis, ornarent. Enim vero, si vlla re alia, ingeniorum cultu, vrbibus paratur celebritas. *Athenæ* profecto, locus ex se angustus, neque, seu magnitudine, seu copia, *Sparta* conferendus, id tamen in historia meruit, vt anteferretur *Lacedæmoni*, tamquam doctrinæ omnis, & scientiarum emporium. Eadem laudis prerogatiua, Platonis *Lyceum*, Ciceronis *Tusculanum*, tenuia prædia, & villas, illustrauit, nobisque reddidit cognititas. In VÁCZIENSI hoc, id dolemus, quod, quæ eius fuerint rationes, instituta, atque studiorum ordines, ignorare iam cogamur. Si ex temporum ingenio hariolari licet, humanitatis forte, qualibuscunque studiis, rerum item diuinarum contemplatione, res omnis absoluebatur. Nam, qui in doctrinæ interiora illa adyta, penetrare cupiebant, *Italiam* adibant; non secus, quam olim *Athenas*, Romani. Satis erat, prima, in patria rudimenta posuisse; ibant mox ad Italos, quibus discendi ardor incarat, a natura datus: ita de se, IANVS PANNONIVS (o.) decus illud Hungariæ, cum matris *Barbara* funus deflet:

Floruit po-
stea Vác-
zia, litte-
rarum stu-
diis:

quibus ea
partibus
absolueban-
tur, aucto-
ris conie-
ctura:

Iani Pan-
nonii, pro
ea, elegia.

R 2

Hinc

n.) In *Lexico Geographico*, ad hanc vocem.

o.) *Elegiarum Lib. I. Elegia III. p. 152. in*

Delitiis Portarum Hungaricarum, edente, IOHANNE PHILIPPO PAREO, Francofurti A. MDCCXIX. forma duodecim.

*Hinc ubi iam certo fixi vestigia gressu,
 Desit & blasos frangere lingua sonos.
 Protinus ingenuas, docilem transmittis ad artes,
 Ocia nec pateris, ducere lenta domi.
 Quidquid lana tibi, quidquid tibi tela lucelli
 Contulerat : merces, erudientis erat.
 Imbiberam tenera vix prima elementa Minerua,
 Nec mala venturi iam documenta dabam:
 Cum Tuus Ausonias tradit me frater (p.) ad oras,
 Longinquo & Musas querere in orbe iubet.
 Illius impensa, Venetas celebrauimus vrbes,
 Dum sol undecies, per sua signa redit.*

Hic tunc, apud *Hungaros*, mos obtinuit. Ut peccent omnino, qui criminantur gentem nostram, tamquam, quæ a *Musis* abhorruerit perpetuo : quippe, *Marti* potius, quam *Apollini* dedita. Fuere semper, qui partim doctrina valuerunt, partim armis ; tametsi hi, illis, ob regionis fortunam, numquam non potiores.

§. VI.

*Maxima
 urbis cele-
 britas, sub
 Coruino:*

Maxime effloruit *Váczia*, *MATTHIÆ* Coruini ætate, cum ob principis, in ornandis, omni beneficentia, urbibus, insignem diligentiam ; tum in primis, ob *Nicolai Báthori* magnificentiam, & in percolenda episcopo sua, solertiam prorsus indefessam. Laudes viri, supra, haud parce, adtigimus. Audiamus *GALEOTVM MARTIVM* (q.) scribentem : Non referam, inquit ille, qua magnificentia templum instaurarit, architectis, fabrisque ex Italia accitis, maximo cum impendio ; ut generositati animi sui, & templum, & domus episcopalis, responderent. Vnum tamen non prateribo. Cum in *Hungaria*, iam duobus annis elapsis fui, ad *Nicolaum* visendum diuersti. Tanta me humanitate, & suscepit, & fouit, ut mihi ipsi, singularis illa hospitalitas, fuerit admirationi. Præterea, semper me hortabatur, ut gestorum *MATTHIÆ* regis historias facerem, ne tanti regis negotia, quæ patriam exornarunt, illustremque fecerunt, obliuione torpescerent. Perplacuit etiam mihi, illa familia suæ dignitas & elegantia. Semper enim in eius domo, aut oratur, aut studetur, aut carmen cantatur ad lyram, aut sermo habetur honestus. Nullum ibi otium, nulla ignauia, nulla temporis dispendia, internoscuntur. Nam, ab arce, hortos, quos ipse munivit, piscinisque ornauit : ab hortis vero ad arcem, frequens deambulatio, non sine proborum hominum commercio, comitibus libris efficit, ut iter quoque disputationibus teratur. Interdum pileato vehitur episcopus, amœnos apricosque colles, vitibus arboribusque, ut in corona consitos, reuifens ; non sine lectione, & disputatione honesta ;

*Nicolao
 Báthori
 episcopo pro-
 curatore.*

p.) Fuit is, *AVGVSTINVS SBARDELLATVS*, num. xxv. huius Sect. p. 124 seq. plura Váczenlis præsul, de quo supra, ad §. III. q.) Loco, supra citato.

ita, ut bacchicos illos, floridosque colles, & Minerva, & Musæ, incolere ac frequentare, non sine iucunditate, credantur. Ille tunc Váczie fuit habitus, multæ oppido, iucunditatis honestatisque. Coniicias hinc, creuisse, sub tanto præfule, celebritatem loci: quippe qui, factis iam functo MATTHIA, rebus tamen, ultra tria lustra potiebatur. Subit mirari, nullam ab eruditissimo Galeoto, Lycæi, quod nunc admodum memorauimus, mentionem fuisse habitam. Ita existimo, non hoc eum fecisse, quod id, aut non viderit, adprobaritque, aut forte prorsus, ea ætate, non exstiterit. Volebat nimirum, vnus præfulis laudatione, quod Váczie viderat, liberaliter complecti.

S. VII.

AC fuit omnino, intemerata Váczia, dum in viuis superabat NICOLAVS; siue id virtuti tribuas antistitis; siue temporum felicitati. Primo omnium, cum iniquo LVDOVICI II. fato, labascere, mox & pessum ire cœpit vrbicula, post Tartaricam eam cladem, habita in felicissimis. Enim vero, vix bellum, hinc, atque illinc, seu inferebatur, seu propulfabatur, quin adpeteretur Váczia. Primus Turcarum impetus, vti improuisus, ita exitiabilis oppido fuit, quando capta, anno MDXXVI. Buda, Wissegrádó autem frustra oppugnato, locus propemodum inermis, (sola enim episcopi sede, ad omnem facta commoditatem, sacerdotum item collegio, haud vero munitionibus valebat hucusque) ad incitas redactus est. Id qualicunque saluti fuit oppido, quod Stephanus Brodericus episcopus, IOHANNI Zápolitano, post cladem Mohácsianam, adhæsit: ut pronum sit existimare, eo viuo, indultum id fuisse Váczie, ut eam, & instaurare, & incolere aliquamdiu potuerit. Anne vero, cum anno MDXXVII. in Hungariam, cum exercitu venit FERDINANDVS, Iaurino, Comaromio, Tata, & Strigonio, sine sanguine potitus, Vácziám simul interceperit, non habeo adfirmare; tum, quod silent annales; tum, quod ea profectio, vltiori regione fuscipiebatur. Procliuius id quidem negare est; cum diserte legas, apud ISTVÁNNFFYVM (r.), cæso demum, ad Tokainum, IOHANNÉ, atque iterum ad Hernatum, fuso fugatoque duce eius, Bodone, hunc victoriæ prouentum fuisse aiat; Tokaium, Agriam, Hatvanum, Vácziám, Novigrádum, ceterasque arces, quæ cum omni agro, vsque ad Budam, & Pestum, partibus FERDINANDI, accesserint. Biennio fere, in potestate regis fuit Váczia, cum excito Solymanno, vna cum regia Budensi, in IOHANNIS, an Turcarum manus, recidit. Innumeræ hinc conuersiones, oppidum exceperunt. Nam, anno quidem MDXXX. a Rogendorffio, post Strigonium, & Wissegrádum interceptum, Váczia quoque expugnata est. Rogendorffius Strigonio facile recepto, inquit ISTVÁNNFFYVS (s), Wissegrádum obsedit, ac anctumnales dies sereniores, quæ in varias

Vrbis, & Episcopes decreta, a Mohácsensi clade, arcessenda:

cedit cum Episcopo, Iohanni:

recuperatur a Ferdinandeis:

iterumque a Zápolitano:

qua hinc conuersiones, oppidum exceperunt:

R 3

Et

r.) Libro ix. p. 143, 12.

| s.) Lib. xi. p. 160, 6.

redditur,
ex pacis,
qua Vác-
cia facta
est, condi-
tionibus,
Iohanni.

Et graues tempestates, subita conuersione, degenerare solent, in illius, ac Vácziæ obsidione, consumpsit; ne quid a tergo hostile relinqueretur. At enim vero, temporaria, hæc oppidi possessio, Ferdinandeis fuit. Nam, cum *Mehmetes*, laboranti *Buda*, deductis, ex Thracia, & Bosna, præfidiis, opem laturus, post *Rogendorffii*, ab obsidione, discessum, cum exercitu aduenisset, vt frustraneæ expeditionis, præmiũ aliquod, miles acciperet, necquidquam deprecante IOHANNI, regionem omnem, quæ inter *Pestum*, *Vagum*, & *Granum* interiacet, focdum in modum (t.) depopulatus, ne Vácziæ quidem pepercit. Superata ea calamitate, IOHANNI iterum adhæsit oppidum, pace, quæ anno MDXXXV. isthic, inter vtrumque regem coaluit, nobilitatum. Eius condiciones, ne eas ignoret lector; huc (u.) redibant: IOHANNES, donec superstes esset, ea regni parte, quam ad præsens obtineret, regia potestate, potiretur; eidem, FERDINANDVS, regii tituli honorem, litteris & sermone, tribueret; post eius obitum, totius regni possessio, ad FERDINANDVM, & liberos eius rediret; si IOHANNES, ducta uxore, masculum heredem relinqueret; Transilvania eius ditiois foret; ac Iohannis arces paternæ omnes illi restituerentur; quibus FERDINANDVS, in Silesia, Oppauia principatum, aut alium, superadderet; si bellum a Turcis, uni, aut alteri inferretur, communibus viribus, ei propulsando, obstringerentur. Regum vterque, solemnĩ ritu, tabulis subscribere.

§. VIII.

Mortuo Io-
hanno:

P Acatæ res Hungaricæ postea aliquamdiu fuere; Vácziæ autem possessio, IOHANNI prorsus adfirmata. Sed, quum mortuo Transilvano, armis extorquendum *Isabella* regnum statuit FERDINANDVS, iamque aquaria Willegrádi turri capta, Budæ immineret, eius belli dux, *Leonhardus Felsius*, Vácziam simul in potestatem redegit. Turri, inquit, (v.) capta, & præsidio munita, Felsius, cum exercitu progressus est, facto in ulteriori ripa itinere, Vácziamque ab hostibus desertam, facili negotio cepit. Et hæc quidem anno MDXL. oppido euenere, quod, vere incuntis anni MDXLI. recuperauit denuo, *Valentinus Turcus*, barbarorum copiis adiutus. Ita ISTVÁNYFVS (x.): *Valentinus, Turcis, cum valida Hungarorum manu, ac tormentorum adparatu, obuiam progressus est: communibusque viribus, primo Vácziæ, minus munita, caesis præfidiariis, recepta est.* Sed, quid tunc Vácziæ euenirit, quando *Rogendorffius*, ab oppugnatione Budensi, magna suorum clade, reiectus est, videamus. Meminit oppidi fata historicus, (y.) eius belli occasione, quod, duce *Ioachimo Brandenburgico*, anno MDXLII. nullo successu, gestum est. *Supra alias moræ causas, accedebat illud*

occupant
Vácziam
Ferdinan-
del:

recipiunt
Zápolitani:

insident i-
tum Cæsa-
riani:

1.) Vide ISTVÁNYFVM, ibidem p. 174.
2.) Apud eundem Libro XII. p. 205, 4. &
apud WOLFFGANGVM BETHLENIVM, ad
eundem hunc annum

u.) ISTVÁNYFVS Lib. XIV. p. 229, 42.
x.) Ibidem p. 232, 2.
y.) Libro XV. 248, 32.

quoque, quod Danubius, in duos diductus alueos, insulam, infra Váczi-
ciam facit, quam S. Andreæ vocant, quæ Peltum ituris, gemino ponte
confecto, adeunda erat: & eodem itinere, Váczia quoque petenda, in
qua hostes, insidias collocasse, & nostros, si ea iter facerent, adgressu-
ros, fama erat. Sed Vitellius, cohortante Brandeburgo, se præcessurum,
ac insidiosæ, & perfide gentis, astuta consilia, si qua subsint, exploraturum
pollicitus, ea via, cum suis cohortibus, progressus est: ita tamen, ut
imperator exercitum, postero die sequuturum, bona fide, promitteret.
Cum nemo hostium, in conspectum se dedisset, pacataque omnia esse vide-
rentur, urbem antea claram, & templum, quod a Geysa Magno, Pan-
noniæ rege, e fundamentis, magnificentissimo opere, constructum erat, in-
signem; sed superiori bello incensam, & euastatam, cum suis cohortibus,
ingressus est; reque ad imperatorem nunciata, uniuersus exercitus, ab
insula, in sinistram ripam transiecit. Ita reor, cum ad oppugnatio-
nem Budæ proficisceretur Rogendorffius, præsidarium, Isabella, mili-
tem, quem Valentinus loco imposuerat, viribus diffisum, exusto op-
pido, ne hostibus esse possit vsui, Budam demigrasse. nam, ut
Rogendorffio, qui fugienti similis ab obsidione discedebat, tribuas male-
ficium, haud æquum putarim. Ioachimus certe, & ipse, ab oppu-
gnatione Pestis coactus, decedere, vacuam præsidio urbiculam reliquit; atque defe-
satis habens, quod lacerato exercitu, ipse Strigonium, Viennam in- rant.
de, redierit incolumis. Ergo, inanem reperit Solymannus, vertit-
que in rem suam, Vácziæ, quando post Valponem, Siclosiam, &
Quinqueecclesias captas, ad Strigonium occupandum, cum copiis (z.)
proficiscebatur. Anno deinde MDXLIV. Turca, scribit ISTVÁNFYVÉ
(a.) ad prima veris initia, bellum primi intulere: quod occupata ab manibus
eis Buda, Váczia & Strigonio, Wissegradum, in earum urbium medio Turca.
situm, adhuc a nostris teneri, viasque, tam Danubio, quam terrâ, in-
festas reddi, grauitèr molesteque ferre viderentur.

§. IX.

Quinquennales induciæ, quæ anno MDXLV. procurante Veltui- Manet in
kio (b.) conciliatæ fuerunt, cum ceteris, in barbarorum po- eorum po-
testate Vácziæ reliquerunt. Abiere anni, plus quinquagin- estata, ex
ta, cum recuperari potuit oppidum. Tantæ rei, Strigonium, & inducta-
Wissegradum, magna Christiani exercitus virtute, anno MDXCV. oc- rum lege
cupata, occasionem præbuere. Horum enim exemplo, atque infor-
tunio cognito, Mehmetes, qui Vácziæ præerat, (is antea Georgius
Borsius adpellatus, e præsidio Palotenſi transfugiens, ad Turcas defece-
rat) nequaquam se dubiis, & periculosis fortunæ casibus, obiicien- quando re-
dum arbitratus, incensa arce, ac duabus etiam, aut tribus triremi- cipitur a
bus, quas nostri, prioris ac irritæ obsidionis tempore, turpiter reli- nostris
que-

z.) Incidit hoc in annum MDXLIII.
a.) Libro xvi. initio, p. 273, 18.

b.) Ibidem p. 276, 41.

querant, præ nimio metu, & fugæ festinatione, ibidem relictis, *Budam* sese recepit; *Pálffyus* autem, re ex fumo, ac flammarum splendore, haud inani coniectura, vti acciderat, comperta, citatis remigiis, eo delatus, restinctis ignibus, opportunum locum occupauit, impositoque præsidio, eoque, *Andreas Orofszii*, curæ & industriæ, commisso, ad castra reuersus est. Hæc apud *ISTVÁNEFYVM* (c.) legas. Aliter *ORTELIVS* (d.): Medio, inquit, Ianuario, facta subitanea impressione, *Vácziam*, *Christiani*, ad sultu occupant; *Turcas* & *transfugas*, ad unum omnes concidunt. Id si est, expilatum oppidum, reliquisse iterum censendi sunt; quod nouo postea præsidio, hostes communiuerunt, pauore, quem nunc meminimus, denuo exinaniendum. Incidit in annum sequentem, MDXCVI. præter *Agria* iacturam, infelix illa ad *Kerefsztesum* pugna; qua animatus *Bude* præfectus, vt præclari quidpiam facinoris, & ipse ederet, deductis, vicinarum arcium præsidiis, *Vácziam* expugnandam statuit. Ac sperabat omnino, non defuturam cœptis fortunam, quod cognitum habebat, infelicis pugnae rumore, territos præsidiarios, cœpisse de salute ambigere. Ergo, pridie Idus Nouembris, copias oppido admouet, ponit suggestus: cum nostri, facta eruptione, hostem lacessere, mox & iusto prælio congregi, & cædem carptim edere. Dies aliquot protracta fuit obsidio, cum totis hostium castris, rumor percrebuit, vicinarum arcium præsidiarios, *Váczie* periclitanti, opem laturos, acceleratis itineribus, magnoque cum adparatu, aduentare. Perculit ea fama hostem, facileque metu suadente, *Budensem* induxit, vt conuulsis signis, præceps domum rediret. Fugæ similis abitio fuit, quam rustici, in rem suam vertentes, pabulantium plurimos, viarum errore longius prouectos, interimunt, prædam detrahunt, vicemque hosti reddunt. Atque hæc quidem tunc, *Váczie* (e.) fortuna fuit.

tentatur a
Turcis:

conata ir-
rito.

§. X.

FVnestiora, annus sequens dedit. *Iaurinum* oppugnandum, *MAXIMILIANVS* sibi sumserat. cuius obsidione, exciti barbari, *Satergi* duce, *Belgradum* primo, *Budam* postea, valido cum exercitu, adueniunt. Quo audito *Maximilianus*, *Iaurino* relicto, in insulam, *Csallóköziám* traiecit: *Satergis* contra, breui, sed acri oppugnatione, *Tatam* intercipit. Inde digressus, cum frustra nostros, citeriore *Danubii* ripa metatos, in pugnam prolicere laborat, motis, noctu castris, *Budam* contendit. Tunc & *Maximilianus*, quod *Strigonio* periculum imminere suspicaretur, facto, cis *Danubium*, itinere, castra illuc promouet. Sed, quum *Turcas*, recta *Budam* profectos, *Danubium*, ad *Pestum* traiecisse, cognouisset, *Vácziam* eos petituros, haud

Anni 1597.
fortuna
iniquior:
rei gesta oc-
casio, &
series:

c.) Lib. xxxix. p. 665, 37.
d.) Parte 1. p. 158, b.

e.) ORTELIUS, loco citato, p. 208, a.

haud vane coniectans, atque, a transfugis etiam, qui frequentes ad-
 uentabant, edoctus, procul omni mora, eo ire maturauit, altero-
 que die, ad *Veröcziam* pagum, paruo, a *Váczia*, interuallo, castra
 collocauit. At Turcæ, nihil morati, in conspectu nostrorum, ad-
 ductis in aggeres, sex tormentis maioribus, oppidum verberare: ve-
 rum, præsidarii, & qui his præerat, *Georgius Duboscus*, vti a *Pálffy*
 in mandatis acceperant, paullo ante, tormentis in tutum dimis-
 sis, ne se infirmissimo in loco, hostibus mactandos exponerent, pul-
 uere sulphureo, propugnaculorum fundamentis, subiecto, vacuum
 reliquerunt: arx, paullo post, incensa, conflagrauit. Igitur, castel-
 lo ex improviso occupato, ruinas instaurare hostes, oppidumque mu-
 nire coeperunt. Sed, non ita diu post, quod nostros, non sine gra-
 ui causa, munitis castris, in propinquo confidere, ac breui, prælii
 facturos potestatem existimarent, omissa loci instaurandi cura, no-
 stros, si animum certamini adiicerent, expectandos esse, sin minus,
 eorum castra adoriri, decreuerunt: quemadmodum rem in litteras re-
 tulit *ISTVÁNYVS (f.)*. Intercessit hinc pugnae quidpiam. qua cum infe-
 riores *Turcæ*, multum cladis accepissent, pacem offerre nostris haud du-
 bitarunt. Eius exordiendæ arbiter, *Pálffy*, sub protenso in *Vácziensi*
 insula, tabernaculo, auditis hostium conditionibus, facile aduertit, ludifi-
 candis nostris, scenam eam instrui. Proinde, nullo fructu, im-
 mo cum iniuria, eo loco digressis pacificatoribus, hostium au-
 tem exercitu, clam abeunte, *Pálffy*, cura muniendæ, atque
 idoneo firmandæ præsidio *Váczia*, (nam inanis ab hoste relicta
 fuit) a *Maximiliano* demandatur. Fecit imperata *Pálffy* (*g.*), & muni-
 continuatoque, dies & noctes labore, oppidum arcemque, celeri-
 ter instaurandam curauit, ad eum modum, vt a subita hostium im-
 pressionem, defendi posse videretur. Tormentis dein, & vetere præsi-
 dio imposito, atque custodia loci, *Georgio Dobosio*, qui antea ei præ-
 fuerat, commendata, copiisque dimissis, *Ujvarinum*, ad suam statio-
 nem, *Pálffy* abiit.

exierunt a
 Cæsaria-
 nis:

occupatur a
 Turcis:

iterumque
 deserta. no-
 stris cedis,
 & muni-
 tur.

S. X I.

ANno, qui sequutus est, MDXCVIII. duodecimo Calendas Iu-
 nii, nocturna impressione, tentandam Budenses *Vácziā*,
 susceperunt; sed, conatu in irritum cadente. Mordebat ho-
 stes, recuperati *Laurini* fama, & qua se dabat occasio, in vindictam
 accendebat. Eadem stimulatus, *Buda* moderator, (*b.*) pedites bis mil-
 le, equites sexcentos, summo silentio, ex arce deducit; factoque
 clam itinere, antelucanis horis, in conspectum *Váczia* venit, facto
 adfultu, nec opinantibus nostris, moenia, vti sperabat, superaturus.

Inuaditur,
 subita im-
 pressionem, a
 præsidariis
 Budensi-
 bus:

TOM. III.

S

Præ-

f.) Lib. xxx. p. 712, 25. Hiat postea,
ISTVÁNYI historia; quando ita nar-
 rat pugnam, tamquam quæ ad *Ne-
 szmelyum* commissæ fuisset: cum *Ne-
 szmelyum*, quatuor milliarum inter-

uallo, & amplius, *Váczia*, in occi-
 dentem dissideat, Planius rem, apud
ORTELIVM legas, loco cit. p. 227. seqq.
g.) Vide *ISTVÁNYVM*, Lib. xxx. extremo.
h.) *ORTELIVS*, Parte I. p. 238. a.

Præfidiariis, duo transfugæ *Hungari*, salutis fuere: quippe qui, *Dobofcium*, ante, quam hostes adpropinquassent, periculi admonuerant. Ergo, nihil moratus, milites, quorum quadringentos habebat, de hostium consiliis, edocet, utque viros se præstarent, graviter hortatur. Mox, tormentis, eo, qua adfulturum hostem rebatur, directis, *Turcas*, alto ubique vigilum silentio, præstolatur. Nec mora. Adfunt illi, & suspensis gressibus, ne coepta proderentur, versus moenia procurrunt. Tunc, *Dobofcius*, tormenta maiora undecim, minora septem, momento, in densatos displodit: cumque, redintegratis ordinibus, pergerent moenibus succedere, iteratis ictibus, strage autem maxima, adpropinquantes excipit. Adtoniti hostes, &, quod erat, proditam rati destinationem suam, magno suorum numero desiderato, receptui canere, atque in effusam verti fugam, ocepere. *Dobofcius*, reiecit hostem contentus, intra moenia, cum præfidiariis, se continuit. Conseruata ad eum modum, *Váczia*, vsui postea *Christianis* fuit, quum eodem anno, ad expugnandam *Budam*, iterum iterumque, ducebatur exercitus. Enim vero, opportunitatem præbuit (*i.*), ponti in insulam *S. Andreae*, hinc vero, in aduersam Danubii ripam, moliendo. Sed, tunc quoque præsidio nostris fuit, cum, tempestatum iniuriis, depulsus a *Buda* obsidione exercitus, redibat. Perpetuæ posthac *Vácziensibus*, cum hoste, velitationes fuere. In more, collimitanearum arcium præfidiarii habebant, coadunatis cohortibus, impressiones, qua poterant, in hosticum facere. *Vácziensibus* res plerumque ex animi (*k.*) sententia cessit. Quin, & luctuosissima impressione illa, quam anno MDXCIX. *Turcæ* in Transuaganam regionem susceperant, magnaue (*l.*) hominum ac pecudum abacta præda, ferro, & flammis foedaue-
rant cuncta, *Váczia* mansit intemerata.

successu su-
cesso:

quid pro-
fueris no-
stris, con-
seruata
Váczia?

præfidiario-
rum Vá-
cziensium
procurfio-
nes in ho-
sticum.

§. XII.

Fata oppidi
anni 1602.

Alia omnia fuere, anno MDCII. Præterquam enim, quod *Andreas Orsy (m.)* arcis præfectus, quarto *Nonas Iulii*, longius ab arce digressus, in *Turcarum* subseffores incidit, captusque, difficiliter, ab instantibus præfidiariis, hostibus extorqueretur; arx ipsa, exeunte *Augusto*, intempelliui nostrorum terrore, pessum iuit. Nam, cum *Hasanes* purpuratus, *Albam Regalem*, operosa obsidione expugnasset; iamque victor exercitus, prædis agendis, passim diuagaretur; *Váczienses*, conspectis e longinquo hostium agminibus, se impetum iri, falso metu præfagientes, tormenta primo e suggestibus deducunt, tum puluere pyrio, cuniculis iniecto, arcem incendunt, & fugientibus similes, cum machinis, atque impedimentis, *Laurinum (n.)*, ubi nostri statua habebant, contendunt. At, *Hasane*, post captam *Albam*,

diffugienti-
bus nostris,
vacuum re-
linquitur:

i.) ISTVÁNYFVS, Lib. XXXI. p. 732, 42.

k.) Vide ORTELIVM, loco citato pag. 253. b.

l.) Describit eam ISTVÁNYFVS XXXI. p.

744. seqq.

m.) ORTELIVS p. 614.

n.) Idem p. 319. b.

bam, Belgradum, cum exercitu reduce, infessa denuo a nostris fuit *Váczia*. Eius enim discedentis fama cognita, *Rosswurmus*, cui Cæsar, eius anni expeditionem bellicam, *Marschalci* nomine, tituloque concessio, secundum MATTHIÆ principis auspicia, contulerat, castra *Iaurino* promouit versus *Budam*; atque *Vácziā*, quæ erat in itinere, a nostris, metu hostium derelictam, reparauit, iisdemque locis insulæ *S. Andreae*, inter *Pestum* & *Vácziā* sitæ, geminum (o.) pontem construxit. Triennio post, *Botskaio* deditam fuisse lego; si tamen deditioe opus habuit, rudus, a prædabundo milite, infessum, & aggerare atque vallis, more Hungarico, præcinctum. *Iohannis Verebelii* id facinus fuisse, *ISTVÁNFYVS* (p.) meminit: *Iohannes Verebelius*, absque cunctatione, *VÁCZIAM* tradidit; sed loco manere permissus fuit. Isthuc postea Ordines, qui partes suas fuere sequuti, *Botskaius* exciuerat, ad honestandam eam pompam, qua *Vezirium*, in campis *Rákos* salutaturus, uti voluerat. *Sue*, inquit historicus (q.), factionis hominibus, qui iam negligentia præfectorum Cæsaris, qui tuendis iis, quorum fides, erga Cæsarem immota erat, in aciem prodire nusquam audebant, ad ingentem numerum excreuerat, dedit in mandatis, ut sibi *Pestum* *Budamque* profecturo, maiori, quo possent, adparatu, *Carponæ*, aut *Vácziæ*, præsto essent. Id vero, ita euenisse, supra (r.) docuimus. Redux inde, *Vácziæ* substitit *Botskaius*, habuitque isthic obuium *Illyésházium*, longa præfatione excusantem, quod *Rákosiā* illi congressui, adesse nequiverit. Pace constituta, regi suo, adsertam fuisse *Vácziā*, ex pacificationis Viennensis tabulis colligas. Sed, *Sitvatorokienses* quoque pacificatores, in ditione Christiana, cum vicis adsitis, oppidum reliquisse (s.) constat.

denuoque
inficitur:

deditur,
triennio
post, Bots-
kaio:

adsertur-
que post-
minio, Cæ-
sari.

§. XIII.

Atque, tenuere omnino Cæsariani *Vácziā*, usque ad *Bethlenianum* bellum, quod anno MDCXIX. exarsit, & semel iterumque confopitum, recrudit sæpius. Posteaquam enim, *Cassovia*, *Filekino*, atque montanis vrbibus occupatis, arces circumsitæ, certatim *Bethlenio* dederentur; *Váczia* (t.) quoque, reliquarum exemplum sequebatur; obsessa, an sponte dedita, non reperio. Illud maleficio haud caruit, quod interceptum oppidum, *Turcis Bethlenius* tradiderit, uti tanto beneficio (u.) genus infidum, partim ab inuadenda Hungaria amoliretur, partim obstrictum sibi redderet, si *Turcarum* suppetiis, ad propulsandum Cæsaris exercitum, sibi opus foret. Non potuit non, acerbè id tulisse *FERDINANDVS*, & pro eo, uti postulabat facinoris grauitas, conqueri, coram orbe Christiano.

Quæ Be-
thleniano
tumultu,
fata subie-
rit, Vá-
czia?

Turcis tra-
ditur:

S 2

Qui-

o.) ISTVÁNFYVS, Lib. XXXIII. p. 788, 41.

p.) Lib. XXXIV. p. 821, 18.

q.) Ibidem, p. 836, 24.

r.) In Historia Urbis PESTIENSIS, Cap. II. §. VIII. seqq.

s.) Vide, PACIFICATIONIS eius, conditionem xv.

t.) ORTELIVS Parte II. p. 66. 2.

u.) Expressit, has, Bethleniani consilii rationes, ORTELIVS, loc. cit. p. 77. a. b.

Ferdinan-
di, acqui-
sita, ob id,
indignatio:

Quibus rebus per vim & fraudem gestis, verba sunt Cæsaris (v.), ista quoque addidit; quod quemadmodum in Transilvania, ut Turcarum gratiam demereretur, valida Christianarum ditionum propugnacula, magnis Romani Imperii sumptibus, sub Sigismundo Báthorco, a Turcis recuperata, videlicet, Lippam, Solymós, Tótváradja, Margita, Monostor, Arad, Syri, & Fatsáth, vi & armis occupata, Turcis tradidit; ita nunc in Hungaria, limitanea prasidia, iisdem Turcis consignare cepit, tradiditque nuper Vácziū, Episcopalem sedem, inter Budam & Strigoniū, opportuno loco situm, magnis olim Hungariae sacrique Imperii impensis recuperatum, atque defensum. Ut tam nefaria proditionis a se invidiam amoliretur, hac nos calumnia adpetiit, quasi, per oratorem nostrum in porta Ottomannica, de Váczio, Turcis tradendo, transegissemus: quod quidem magis falsum ac friuolum est, quam ut fidem apud ullum, qui non plane perditus sit, possit inuenire. Maleficii administrum, Franciscum Ztrutz fuisse, ex anni MDCXXII. (x.) sanctionibus didicimus, quem ideo, in ius vocandum statuerunt Ordines. Verba decreti sic habent: Graui animi cum dolore, Status & Ordines, hisce disturbiorum temporibus, arcem finitimam Vácziensem, nescitur, quibus de causis, per egregium Franciscum Strucz, alias eius loci capitaneum, & alios officiales, manibus hostium Turcarum deditam esse intelligunt; ideo, statutum est, ut contra eundem, & alios, vigore, & iuxta continentias Articuli XXXV. anni MDCL. coram Domino Palatino procedatur. Interim tamen, ut Sua Maiestas Sacratissima, de eius recuperatione, per oratores suos, iuxta capitulationes pacis, cum Turca inite, salua eadem pace permanente, tractare dignetur, iidem Status & Ordines, humillime supplicant. At enim vero, tarde hæc, ad eum modum, sanciebantur, quando, & Ztruczius, quod regereret, in promptu habebat; non id se arbitrato suo, sed iussu Bethlenii fecisse; & ea fuit Turcarum auditas, ut, quod semel, quacunque arte, suum fecerunt, nullis id sibi, seu persuasione, seu pactis, e manibus elidi, pateantur. Itaque, ex eo tempore, Turcæ, Váczia potiebantur, muniueruntque locum eo validius, quo magis opportunum, infestandæ viciniae, longo antea usu, didicerant. Tentabatur interim a nostris sapius, quodque oppidum, arci adsitum, fere inerme erat, semel id, atque iterum, euastatum fuisse, annales memorant. Ac primo quidem, anno MDCXXIV. iterumque biennio post, cum Wallensteinus (y.) Bethlenii socios Turcas, a Nouigrádi obsidione depulisset. Ergo, id ne fieret, in posterum, anno MDCXXVIII. nouis operibus, muniendum hostes censuerunt. Superabant, e tot cladibus, templi cathedralis parietinæ, quas Turcæ, funditus derasas, educendis propugn-

oppidi, &
arcis tradi-
tor, in ius
postea voca-
tus:

sed frustra:

detinetur a
barbaris:

irruptioni-
bus nostro-
rum, irri-
tis.

v.) In EDICTALI CASSATIONE; prætextis, iniquæ, & ipso iure nullæ Electionis GABRIELIS BETHLENI in Regno Hungariæ; nec non, Actorum omnium, tractatorum & concludorum, in conuentu Posoniensi & Nouizaliensi, An-

nullatione. Vienna, MDCXX. forma quadripartita, cuius exemplar authenticum possidemus, missum ad Confinium Deuener.

x.) Articulo LXXIII.

y.) ORTELIVS Parte II. p. III. B.

gnaculis, adhibuere. Sed, cauere tamen haud potuerunt, quin cum alias frequentius, tum ab *Forgáchio*, *Ujvári* præfecto, reuulsis raptim val-
lis, anno MDCLXI. adulto iam *Septembri*, interciperetur, expilaretur-
que oppidum. Inopina Turcis, ea impressio fuit. Itaque, plurimos oc-
cupauere nostri; arce tamen, quod validiorem multo reppererunt, quam
vt, subitaneo adfultu posset intercipi; ne tentata quidem.

S. XIV.

Longum foret, minutas velitationes, datas acceptasque clades *Vácziensium*, per-
censere. Dicendum tandem est, quemad-
modum in nostrorum potestatem venerit. Vt, post tentatam
obsidione *Viennam*, res Turcarum inclinare, nostrorum contra, feli-
ci passim successu, redintegrari cœperunt; capto, iam ante *Strigonio*,
expurgandum, ab hostium infessoribus Danubium, expediendamque,
ad oppugnandam *Budam*, viam, duces censuere. *Wissegrádum* desti-
nationes remorabatur. quod simul insigni nostrorum virtute, inter-
ceptum est, *Váczia* restabat, quæ hosti eriperetur. Id, ne possent
occipere nostri, *Budenses*, eduçta, octo millium, manu, desperato
iam *Wissegrádo*, impeditum ibant. Pugnae quidpiam ad *Strigonium*,
vbi pars exercitus in staliis erat, editum, victoriam Cæsarianis, &
simul occasionem, *Váczia* adoriendæ, suppeditauit. Eleganter WAGNERVS
(z.) expeditionem, & quod hanc nobilitauit, prælium, longe acerrim-
um, in litteras retulit: cuius ideo verba adscribere, nihil dubitamus.
Perfunctas periculo (ad *Strigonium*) *legiones*, cum *impedimentis*, *Lo-*
tharingus acciuit VÁCZIAM, ex itinere, ad *commeatum securitatem*, in-
tercepturus. Ad *Varosium* (a.) (*Marosium*) vicum, difficillimo & ad
insidias aptissimo itinere, *Mercyo*, ac *Heistero*, cum *obuiis turmis*, *veli-*
tationis aliquid; at, in *exaquandis viis*, saltu conuellendo, *denehendis*
machinis, haud paullo plus laboris fuit. *Emersus*, ex *iis difficultatibus*,
exercitus, paucos primum *velites*, deinde *iustum hostium exercitum*, in
conspectu habuit. *Duces*, consensu in pugnam ruunt; occidunt *classica læ-*
tissimo militi, *acies in hunc modum disponitur*. *Dextrum cornu Danu-*
bio, *laeuum*, *monte*, *Neográdum respiciente*, clauditur. *Ordi-*
ne eodem, *secunda acies struitur*; *Lodronio*, in *subsidiis*, ad *impedi-*
menta relictq. In *media acie*, *Starembergius*, *Ludouicus Badensis*,
Gondola; in *dextro cornu*, *Maximilianus item Starembergius*, *Salinen-*
sis princeps; in *laeuo Taffius*, *Scherffenbergius*, *Ludouicus Neoburgi-*
cus, imperant. *Duabus ante meridiem horis*, *aqua fronte*, e *locorum*
iniquitate est enisa. *Erat ad dextram tumulus*, quem si occuparet ho-
stis; & diuidebat *nostram aciem*, & suis *obnoxiam tormentis habebat*.
Priores nostri, *obnitas nec quidquam hostiles turmas*, *multiplici igne sub-*
mouere. *Primi Turca*, *frontem nostram impulere*, *solutis primum fistu-*

Quomodo
ultimum,
in nostras
manus ve-
nerit oppi-
dum:

prælii Vá-
cziensis,
hypotyposis:

S 3

lis,

z.) Historiæ LEOPOLDI M. Lib. ix. p. 636.
a.) Ad eum modum, emendes, lector, &

p. 665. lin. 30. item, lin. penult-
ma.

omens, a
die S. La-
dislai, pe-
siturus.

lis, nudatis dein frameis, barbarico ululatu, in Taffianam præcipue legionem, cursu inuecti. Lotharingo, huc aduolanti, equus iaculo suffossus. Mola, stabuli præfectus, & prætoria cohortis succenturio, uti ad eius latus adequitabat, tormentaria pila, diffractio cranio, scædum in modum discerpti sunt. Taffiani, resumptis, ad ducis præsentiam animis, restitutis ordinibus, nec ruentium impetu hostium, nec clamoribus perterriti, solutis tempestive sclopetis, sternunt primores ordines, ut adeo, momento versa alea, qui se altius induerant, euoluerent se trepide, adque suos receptum quærerent. Inde, in dextram obuersi, constantia eadem, ab immoto Badensi accipiuntur, iamque lateribus circumsundi Christianos conspicati, dato ad receptum signo, qua quemque casus abstulit, fuga salutis consulunt. Peditum tria facile millia, suis arenam cadaueribus, oppleuere: Christiani, quinquaginta non amplius, desiderati. Hactenus ille. Victoriæ, portenti quidpiam habuisse, existimatum, quod die S. LADISLAI festo, non sine eius numine, partem multi credebant: quasi, qui locum, a se, peculiari ostento, ac religione, conditum, sanguinolenti hostis clade, a tyrannide, vindicatum voluerit.

§. X V.

Oppidum
intercep-
tum:

Oppidum, eodem pugnae feruore interceptum, ait WAGNERVS: Fugitiuos, inquit, Vácziám usque profecutus victor, oppidum ipsum, male materiato aggere infirmum, præfidiarios octingentos, quadringentos alios, qui se huc e fuga condiderant, deditioe capit. At enim, refractarios se Turcæ, qui inerant, præbuere; sicuti habent eius tempestatis ephemerides. Nimirum, coniecti in fugam hostes, pars, per apertam planitiem effusa, Budam versus ruebat; pars, compendio vsura, intra oppidum se coniicere nitebatur. quod, ne posset, victorum, in persequendo hoste, ardor & celeritas, prohibuere. Pro portis, mille tercenta cadauera, iacuere. Quo viso, præfidiarii; mille ducentos fuisse constat; longius, ab oppido, submoturi nostros, tormenta, destinatis ictibus, euibrare. Indignati temeritatem duces, machinas modi grandioris, admoueri, moenia pulsari, atque ignitis pilis, in oppidum depluere, iubent. Obnitebantur hostes, eo pertinacius, quod inclinante suorum acie, vxores ac liberos, cum eximia impedimentorum portione, nauibus iniecta, Budam, secundo amne, demiserant. Sed, cum nostri congeminarent explosiones, iamque vias obsidionales molirentur, cadere primo animis, mox deditio- nis signa protrudere, & nullo non precum genere, cum victoribus agere. Conditionum, quas ipsi rogarant, præcipua fuit; uti, cum sarcinis, incolumibus decedere liceret. Negauere duces, id se facturos; darent poenas temeritatis, quod exercitui victori, ausi sunt insultare. Ergo, euibrari denuo machinæ, atque ca-
strum

strum potissimum, vbi conferti hostes inerant, pilis obrui; quod, cum haud sine ingenti cæde fieret:

It clamor calo, resonat plangoribus ather!

Quid igitur agerent, infelices? Mittunt denuo, supplices caduceatores, ^{deditionis} qui nunciarent; ^{leges:} *præsidarios totos se victorum arbitrio permittere; vitæ necisque ius, in se haberent, modo inermi multitudini parceretur.* Nihil moratus *Lotharingus*, conditionem accipit, obsessos, ex arce prodire, &, quas meriti sunt, poenas, foris expectare iubet. In conspectum admissi, vitæ gratiam, gementes deprecantur; totidem, a se, captiuorum libertate pensandam, quanto ipsi numero, censerentur. Et vitæ quidem gratia, haud grauata, supplicibus indulta fuit; sed numerus captiuorum, qui in *S. Andreae* insula, barbara feritate vincti detinebantur, geminari, atque liberandi initium, tempesta iam nocte, fieri oportuit. Ad hunc modum, subacta tunc fuit *Váczia*; felix futura, si, suscepta *Bude* obsidio, cessisset ex animi sententia. Enim vero, post nostrorum receptum, exeunte Nouembri, recidit oppidum iterum iterumque in *Turcarum* potestatem. ^{recidit in} Coegerant illi, ex limitaneorum ^{Turcarum} arcium prædiis, non temnendum peditum equitumque, agmen. ^{potestatem:} Aduolant in *Váczia* conspectum frementes; minantur vltima quæque, nisi se maturius dedant præsidarii: ferociam, diris cumulant. Nostri, quum & paucitati suæ diffiderent, & muris, deditionem paciscuntur, quam possunt, æquissimam. Iam longius, cum sarcinis processerant, quingenti circiter præsidarii; cum hostes, nefanda perfidia stimulati, ^{eorum, ad-} demigrantes insequuntur, & angusto loco deprehenso, ^{uersus præ-} contrucidant; ^{sidiarios} paucis, siluarum perfugia, & noti calles, saluti fuere. Retulit, *Turcis* ^{demigran-} vicem, sequuta hieme, *Heisterus*, iam tum in fortissimis ducibus ha- ^{tes; perf-} bitus. Curandum ei scilicet, cum *Pálffy* erat, ne sæuiente bruma, ^{dia:} *Ujvariensibus*, annonæ quidpiam, aut militis, submitteretur. Quam ob rem, confligendum cum hoste, sæpius fuit; ad *Nógrádum* præcipue, vbi, collectam annonam habuere Turcæ. Oðtingenti farinæ sacci, quos equi dorso ferebant, subita adgressione, hostibus sunt extorti. Haud diu post, ex rusticulis, quos exploratores, largissime remunerari solebat, intelligit, quingentos *Ianitscháros*, cum aliquo *Spahiorum* agmine, ad *Vácziám* coactos, iter, nupero, ad *Nógrádum*, conflictu, sufflaminatum, nouo cum comœatu, adparare. Hos il- ^{salionis ius} le, a *Czoborio* comite, Hungarorum duce, in insidias pellectos, ita ^{hosti reddi-} mulctauit, vt cæsis centum, reliquos in fugam coniiceret; præter annonarios currus permultos, quindecim florenorum millia, destinata *Ujvariensibus* stipendia, eriperet. Hæc, ex *WAGNERO* (b.) didicimus. Ephemerides, currus, quibus annona vehabatur, quingentos meminerunt; de pecunia silent; sed oppidum quoque, occupatum, atque igni concrematum, memorant. Post *Strigoniensem*, anni MDCLXXXV. victoriam, atque expugnatum *Ujvarinum*, *Turcarum* maleficio ex-
sta

b.) Loco cit. p. 652.

exuritur a
Turcis
Váczia.

ita est, posteaque deserta *Váczia*. *Szeraskirius* nimirum, semel victus, ne praelio occasionem, novæ autem victoriæ materiam nostris suppeditaret, incenso oppido, (c.) quin & reliqua regione, flammis, dirum in modum, fœdata, *Budam*, cum lacero, & male mulctato exercitu, evaserat. Nostris satis fuit, gemina victoria lætis, cum tertiæ potestatem haud facerent *Turcæ*, collustratum ignibus hosticum, ex castris, ad *Marosium* positis, prospectare. Nam, quod *Váczia* bustum insedis-
sent tunc Cæsariani, silent annales: certe, dum citeriore hac ripa, anno MDCLXXXVI. *Bavarus* proficisceretur, vacuum ab hostibus esse oportuit, eo quod, militare iter, inoffensum *Bavaro* fuisse, legas. (d.)

§. XVI.

Prorsus oc-
cupatur a
nostris:
quo habitant?

Occupata *Buda*, prorsus in nostrorum potestate relicta est *Váczia*, vel, ut, quod res erat, dicam, *Váczia* vestigium. Nam arcis quidem, præter parietinas, hinc & illinc, pertusas, superabat nihil; oppidum autem, toties igni concrematum, vix casas aliquot, continebat, negligentissime materiatis: circum fossa ibat & agger, roboribus confertus; sed is quoque passim derafus. Quin, & portarum rimosi fornices, pristinae firmitudinis, vix quidquam retinebant. Vici contra, quorum potiores, ab occidente in orientem propagabantur, ruderibus passim impediti, squaloris referebant plurimum. Templorum fabricæ, multæ olim magnificentia, ad muniendam arcem, a fundamentis refossæ, ne vestigium quidem habebant residuum. Hoc erat *Váczia* habitu, cum penitus erepta *Turcis* fuit: incolis fere nullis. Ergo, *Slavorum* primo coloniæ, mox & *Germani* conueniæ, habitare oppidum incipiunt. Ponebant, nempe, casulas, inter ruinas, prout quemque, aut fors ducebat, aut lubitus. Alii, *Trogloditarum* ritu, vel humi deprimebant habitationes, iniecto superius, ne perplueret, stramine, vel repurgatas, situ & squalore, cellas incolebant. Atque, abiit omnino lustrum vnum alterumque, dum decoris quidpiam, loco potuit conciliari. *Episcopi*, quos supra laudauimus, eam curam, ut e busto, sacræ, & profanæ ædes resurgerent, sibi faciebant peculiarem. Iam, ita culta est *Váczia*, atque copiosa, ut oppida & vrbiculas, quas in elegantioribus habemus per Hungariam, æmulari posse, videatur. Præter episcopalem sedem, & *Canonicorum domos*, habent sua *asceteria*, & *Dominicani*, & *Piaristæ*: hos *Kollonitschius*; *Dwornokonitschius* illos, civitati intulere. *Franciscanus ordo*, ad ipsam *Danubii ripam*, grande monasterium, & templum adornat, piissimis, *Stephani Kohárii*, *Iudicis Curie Regiæ*, sumtibus: verba sunt *LADISLAI TÜRÖCZII*. Debet vero incrementa sua vrbs, præcipue, mercatibus annuis, qui hic magna fiunt celebritate. boarii in primis, tantæ sunt frequentia, quam quæ potest esse maxima. Vidimus, illic præsentis, planitiem, ultra oppidum, ad passus ter mille amplius, protensam, armentis

episcopo-
rum, in op-
pidum sum-
mum:

patr. ordi-
nis:

nundina-
rum com-
moda:

(c.) WAGNERUS, ibidem p. 665.

(d.) Inibi p. 686.

tis boum, infessam fuisse: quæ duorum dierum interuallo, a pecuariis insitoribus, auide adeo coemebantur, ut ne pilus quidem, die tertio, superesset. Celebrantur vero: *Dominica Palmarum*; die *Visitationis B. V. Mariæ*; ad memoriam *D. Galli*; & denique, octiduo ante *Natalem Domini*. Situs oppidi, iucundus est, & multæ opportunitatis. Nam, quemadmodum erectiori, solidæque Danubii ripæ, insedit, ita, agro circumfunditur fertili, & rusticationibus amico. Ab occidente & septentrione, montes prætenduntur, amoeni obtutus. In his, *Naszdaly* est, quem memorauimus. Quæ hi mitescunt, perpetuo latere, vitem alunt, quæ vinum gignit nobile, & in iis censendum, quorum ingenium probatur medicis. Inter vitiferos colles, & profluentem *Danubium*, planities, in orientem se exporrigit, multis præliis nobilitata, &, qua magis laxatur, vicis interstincta. Felicem nunc diceremus *Vácziam*; quia cælo soloque fruitur commodo; nisi eam frequentiora incendia, euastarent. Nempe, humiliores ædiculæ, arundine, stramineue intectæ, ubi semel flammæ concepere, propagant longe lateque incendium. Id nuper accidisse meminimus; magno quidem ciuium damno; sed quod, diligentiores in ædificando fecit, cautioreque. Iam enim sunt, qui egregie materiatis tectis, quin imbricibus etiam, domos suas conuestiunt, prætenduntque in altum maceriem, quæ sistat vicinum incendium. Recedit *Váczia*, quatuor *Pesto*, in occidentem æstium, milliariibus. cui nos, post tot clades, mortes dixerim, in vitam reuocatæ, perpetua incrementa, vouemus.

situs oppi-
di:

incendio-
rum da-
mna:

cultus ho-
dieus.

SECTIO III.

DE

Vicis Processus Vácziensis.

Escribimus *Processus* huius vicos, eo, quo totam regionem insident, ambitu; deinde, suo quosuis ordine: plures enim sunt, & digni memoratu.

1.) *Thura* primum occurrit, vicus copiosus, in meridionali fluuii *Galga* ripa, loco plano, sed accliui paullulum in meridiem; prorsus in siluarum margine, atque vallis, per quam *Galga* defluit, exitu. Gaudet agro frumentario, vinetisque; sed siluis caret. Incolitur ab *Hungaris*, ditionis *C. Iohannis Eszterházi*.

2.) *Sámbok*, vno milliari, a priori, in meridiem seiunctus, loco aperto, collino tamen, & vini quidem modice, frumenti, egregie feraci. Incolæ *Hungari* sunt. Est *Thoma Beniczky* obnoxius. cuius domicilio nobilitatur. Inde,

3.) *Dány*, ad eandem plagam, passibus fere bis mille, refedit. Vicus, coloniae mediocris, solo tamen frumentis, sic satis opportuno. Hinc,

4.) *Suly*, milliari vnico, in meridiem seiungitur, positione collina, propter *Tapionem*, siluis, agris, pascuis, & vineis, haud omnino contemnendis. Colitur ab *Hungaris*, ditionis familiae *Boszyákiana*: quarta vero parte *Sóteriana*, quorum heic domicilium visitur. Dumeta, quae isthic succrescunt, vocitantur *Hoszábegy*, *Czírok*, *Középhegy*. Molarum alteram, vrget *Tapio*, alteram vero iumenta. Eodem interuallo,

5.) *Uri*, dissidet in meridiem, collino itidem situ, agris & vineis fertilibus; pari siluarum, & dumetorum vbertate, incolis *Hungaris*. Est ditionis *Kohárianae*. Abit hinc,

6.) *Monor*, vno, in meridiem milliari, sedetque, in siluarum margine, loco decliui, penes viam regiam, quae *Szólnokino*, *Pestum* deducit. A septentrione, siluae, quas diximus, obiacent. reliqua, in campos diffunduntur, agris, segetum, & pabuli, vtcunque feracibus. Ditionis sacerdotii, seu *V. Capituli Agriensis*.

7.) *Dunakeszi*, duobus, supra *Pestum*, milliariibus, in eadem fluminis ripa, contra insulam *Ros*. Agri ei sunt campestris, colonia exilis, gentis *Hungarae*. Est iuris *Vattajani*, sed iam in potestate L. B. *Stephani Orczy*, viri laudatissimi.

8.) *Kis-Vác*, seu *Minor Vác*, viculus reuera exiguus, supra oppidum eius nominis, in ripa *Danubii*. Paret *Episcopo Váciensi*.

9.) *Sződ*, vno milliari infra *Váciam*, intra ortum, & meridiem, vicus campestris, planitie ampla, & nundinis pecuariis, quae *Vác* fieri solent, idonea. Eo enim vsque, pecus vendibile, complet oram, dum nundinae *Vácienses* celebrantur. Paret iam L. B. *Grafalkovics*, incolis *Hungaris*. Seiungitur hinc, mille circiter passibus,

10.) *Hartyán*, receditque ad septentrionem, sub amoenum, in planitie, collem, incolis *Hungaris*. Dimidio in meridiem, milliari,

11.) *Ráthóth* occurrit, loco campestri, & plano, siluis, ad orientem & meridiem, recedentibus. Incolae *Hungari* sunt, ditionis *Magotsiana*. Nomen pago obtigit, a *Rátholtbo*, vno ducum *BE-LAE III.* domino in *Fejér-kő* & *Bárkány*.

12.) *Kis-Németi*, vicus, ex *Hungaris*, *Slauicus*, in valle, collinae positionis, terreno mediocri, vini tamen & frumenti patiente. Est *Gosztóniana* gentis.

13.) *Szilágy*, milliari vnico, a priori, in orientem sepositus. Vicus collinus est, arua dumosa, modicae vineae, agri exiles.

14.) *Kis-lj-falu*, colonia *Slauica*, inter colles, prope viam *Váciensem*, terreno mediocri, vineis tenuibus, ditionis *Koháriana*. Hinc,

15.) *Sz-*

15.) *Sidó*, in orientem recedit, inter colles vitiferos & siluestres. Itaque, & vitem curat, & agrum frumentarium; tametsi angustum. Pertinet ad L. B. *Grasalkovics*. Secedit inde,

16.) *Bottyán*, dimidio milliari, exiguo quidem & sterili territorio; sed viti tamen amico. Coloni *Hungari* sunt, & *Slavi*, ditionis PP. *Paulinorum Pestiensium*.

17.) *Sz. Miklós*, priori, a meridie vicinus, exilis, agris modicis, ac fabulosis, paucis vineis. Censetur in ditione *Kobáriana*. Siluæ ei nullæ; parca tamen dumeta suppetunt. Vicum, riuulus supra emanans, humectat, molisque tribus, inseruit. Circumsident eundem, *Vörös-Egyház*, *Csomád*, *Hartyán*, atque *Ráthóth*.

18.) *Vörös-Egyház*, partim *Episcopi Váciensis*, partim, sacerdotii *Varadiensis*, priori vicinus ab oriente, terreno arcto, sed nobilissimi vini ferace. Vineas enim, perpetuo austro subiicit, incoliturque ab *Hungaris*. Viciniam occidentalem,

19.) *Csomád* insidet, incolis agrisque tenuibus, ditionis *Benicziana*.

20.) *Palota* depressus in meridiem, colonia pariter *Slauica*, *Hungaris* mixta. Vicus, collino, & aperto agro. Est ditionis *Ujfalussiana*, cuius partem aliquam, & *Samuel Bobus*, in celeberrimis caussarum patronis memorandus, obtinet.

21.) *Fót*, vicinus *Mogyoródo*, & a *Palota*, medio in occidentem milliari, subductus: ditionis eiusdem, soloque pari. Fons vico inest, aquæ salubris, tantaque vi ebullientis, vt quidquid materiæ inieceris, illico eiectum adscendat supra. Vbertatem inde colligas, quod vniuerso vico, aquandi modum sufficiat.

22.) *Mogyoród*, BONFINIO (a.) *Monyoród*, vicus a victoria, quam GEYSA II. & S. LADISLAUS, ex SALOMONE reportauerant, celebris. Superat, eius signum hodieque, in ruderibus templi, ibidem a S. Ladislao D. Martino dedicati. Fuerat heic olim *Abbatia* eius nominis, ordinis S. *Benedicti*, fortassis a S. *Ladislao* posita: sicuti opinatur LADISLAUS THÚRÓCZIVS. Incolitur hodie ab *Hungaris*, *Sueuis*, *Slauisque*.

23.) *Száda*, intra *Mogyoródum*, & *Vörös-Egyházam*, pari soli, & incolarum qualitate atque mixtura. ditionis sacerdotii *Váciensis*, & *Varadiensis*.

24.) *Tsémör*, colonia *Slauorum*, inter *Palotam* & *Czinkotam*, loco plano, & campestri, agris fabulosis.

25.) *Czinkota* (b.) a priori vicinus in orientem, trans *Rákósum*, erectiori positione, pascuis tamen idonea; incolitur a *Slauis*, paretque *Thoma Beniczio*.

26.) *Kerepes*, vno milliari remotior a priori, inter orientem, & septentrionem, in amoenissima valle, colonis copiosis, *Hungaris* iisdem;

T 2

a.) Dec. II. lib. III. p. 216, 16.

b.) De *Czinkota* BONFINIVS, Dec. II. Lib. III. p. 216, 15.

dem, atque *Slauis*, *Germanisque*. Templum in cliuo collis, ad hibernum orientem positum, *Antonius Grasalkoviti*, *Personalis Præsentia Regia in Iudiciis Locumtenens*, vir multæ laudis, idemque vici herus, restaurauit. Habet stationem cursoris publici, *Buda* digressi, primam.

27.) *Gödölö*, pari intervallo, a priori, in orientem, trans collem siluestrem, in altera valle, ex qua *Rákosi* scaturire diximus. Vicus copiosus, incolis *Hungaris*, agro fabuloso, vineis in septentrionem reiectis, situ lato, & hilari. ditionis nunc *Grasalkovitsianæ*, cuius heic secessus visitur. Alias parebat *Bossániis*.

28.) *Isaszeg*, recedit a priori in orientem, trans *Rákosi*, cuius sinistram ripam occupat. Situ est accliu, agro amœno, & siluestri, tenaci solo, & difficilioris arationis. Incolitur a *Slauis*, ditionis *Grasalkovitsianæ*. alioquin pertinebat ad ditionem *Bujakensem*, scribebaturque olim, in diplomatibus & litteris regiis, *Irsaszeg*. *ISTVÁNFYVS* vocat *Issaszegum*. Ab occasu præterfluit cum *Rákosi*, qui, quod illic rellagnat, anno MDCCXXX. communi prouincialium suffragio, ponte saxeo, iunctus est. Transmittit enim ibidem viam regiam *Pestiensem*. Habet tabernam diuersoriam percommodam.

29.) *Péczely*, eadem ripa *Rákosi*, in meridiem descendit. Vicus *Hungaricus*, ditionis *Fajorum*, atque nuptiarum iure, *Rádaiorum*, quibus & domicilium, ad modum castelli, eleganter heic inædificatum est, iucundo nuper, optimi viri, *Paulli Rádai*, secessu nobile. Prospectu id gaudet amœno, habetque adstructam villam, cum rusticam, tum fructuariam. Quin, & ora loci iucunda est, & siluestri hic, aperto alibi colle, amœna. Inter hos, segetes, vineæque, pulchra diuersitate, rus distinguunt, fabulosum quidem passim, sed cultus tamen patiens. Subit amniculus *Rákos*, præstatque piscinis, & molis, aquas, prataque irrigat, vberibus foenifeciis, lata.

30.) *Csába*, inferius paullo, in eadem. riui ripa, terreno apertiore, sed siluis tamen interstincto. Vicum, noua nuper, ex *Hungaris*, & *Germanis*, mixta colonia, occupauit. Est ditionis *Lafertianæ*.

31.) *Keresztúr*, tantundem recedit a pago *Csába*, vt ille a *Péczely*, in eadem ripa *Rákosi*. Et quemadmodum a *Péczely*, vsque ad *Csábam*, planities semper latior, valliculæ fluuiio irriguæ, intermittitur; ita, circa *Keresztúr* laxior multo est, vberioraque habet foenifecia. Vicus tamen accliu a meridie, colle, sed aperto eo, obsidetur: incolitur ab *Hungaris*, partim demersa in humum sede, qui mos *Trogloditarum* fuit; partim instructa superius. Oram vici, domicilium ornat *Podmaniczianum*.

32.) *Üllő*, vno milliari a priori. in orientem, loco penitus campestri patenteque, in via regia *Pestienfi*, & *Szolnokienfi*. Intermittit autem *Keresztúro*, collem satis editum, & partem siluestrem, partem apertum. per cuius radices, vici sparguntur; sicuti infra dicemus. Ipse vi-

vicus remotior paullo a colle, erectis passim in meridiem tumulis, fabulosis iis, distinguitur, per quos vitem conferunt incolæ. reliqua sunt plana vndique, & patentia, agricolationis diuersæ, pinguis hic, macræ alibi. Incolunt cum *Hungari*, *Slavis* permixti. Accensetur ditioni *Váciensi*.

33.) *Etser* exilis vicus, huic, quem nunc diximus, vicinus, sub colle siluestri, versus *Kereftúrurum*, terreno accliui, & collino, fertili passim, sed difficilioris cultus, ditionis *Grasalkovitsianæ*.

34.) *Maglóth*, recedit ab *Etser* bis mille circiter passus, sub eodem siluestri colle, solo consimili, incolis *Slavis*. Fons, qui medio vico scatet, tam vber est, ut & colonis sufficiat, & pecoribus: Paret familiæ *Faj* & *Rádaj*.

35.) *Gyömrő*, eodem accliui tractu, passim dumetis distincto, colonis haud copiosis; ditionis, partim *Rádaiorum*, partim castri *Buják*. Vicinus *Maglótho*, inter orientem & septentrionem.

36.) *Binye*, noua colonia *Slauica*, inter *Gyömrő*, atque *Gomba*, solo pariter collino, agris apricis, & parte quadam siluestribus.

37.) *Gomba*, ditionis, vna cum priori, *Fajáne*, recedit a *Binye* in septentrionem. Agro est hiulco, & difficilis culturæ, largæ tamen, si lætamen adspergatur. Colonia *Hungarica*.

38.) *Mende*, vicinus *Gomba* in septentrionem, vicus *Slauicus*, ditionis *Bosnyákianæ*, siue *Kohárianæ*, quorum ædes heic videas. Siluis gaudet, multo, quam vicina loca, laxioribus. Habet vineta quoque, situs opportuni.

39.) *Sap*, dimidio fere supra *Mende*, milliari: iuris *Sóteriani*. Pari hinc versus aquilonem, intervallo abest,

40.) *Valkó*, inter *Isaszeg*, & *Sz. László*, regione prorsus siluestri, solo & cultu, suppari.

41.) *Sz. László*, eadem intercapedine a *Valkóne*, in orientem sepositus, colonia *Hungarica*, genti *Eszterháziæ* obnoxia. Inde est *Thura*, de qua supra, in orientem, & prope hanc,

42.) *Héviz*, quasi *aqua calida*, in eadem, cum *Thura*, valle, penes *Galgam*, in septentrionem. vicus *Hungaricus*, ditionis *C. Alexandri Eszterházi*, agro, vini & frumenti ferace, paruo tamen.

43.) *Bódog*, trans colles in valle est, ea regione, qua *Zagyua*, cum *Galga* confluit, solo plano, vberi, sed diluuiis obnoxio.

44.) *Héviz-Györk*, retracto, per eandem vallem, qua *Galga* fluit, situ, vicinus *Hévizio* ad reli iactum adsedit, loco depresso, & vtraque parte, accliui, soli paris, spectatque parte altera ad *Buják*, altera ad *Hatvan*. Colitur a *Slavis*, & *Hungaris*.

45.) *Bag*, in eiusdem vallis procursu. Incolitur & hic a *Slavis*, estque in ditione, partim *C. Staremborgii*, partim, *C. Eszterházi*. Agri ei frumentarii pauci sunt, pratæ exilia, vineæ arctæ, sed boni fructus; siluæ contra, copiosæ, quæ accliui eminentes opacitate, & virore non pago tantum, sed toti huic valliculæ sunt ornamento: vetantur

tamen cædi, ne rusticorum iniquitate exinaniantur. Proxime hinc versus aquilonem abest,

46.) *Afzód*, olim *Ostbmach*, & deinde in priuilegiis familiæ *Pochuk*, *Afzu* nominabatur. Eleganti diplomate, *Sigismundus*, vicum hunc, & bona reliqua, vna cum nobilitatis prærogatiua, familiæ eidem *Pochuk*, contulerat. Nunc, *Iohanni Podmaniczkyo*, viro, multæ comitatus, subest, *Ofztroluczkiæ* ditionis hæredi. Infedit accliu collis latere, penes *Galgam*, cum sede publici veredarii. Colitur a *Slauis*, rerum suarum egregie satagentibus. In primis ornat vicum, ex se, ad oppidi modum, copiosum, herile domicilium, a *Podmaniczkyo* positum, eximieque satis pro seculi elegantiâ, instructum. Est id, haud angusto ædificio, atque ita educto, vt geminam alam porrigat. Vtraque, hypocaustis distincta est amplis, & factis ad omnem commoditatem. Quod inter alas intercurrit, diatam habet, siue coenaculum, laxum id quidem, & frequentis conuiuii capax. Reliqua, villam referunt vrbanam, multæ opportunitatis. Profecto, nihil sede ea iucundius possis existimare; ita, & læto prospectu valet, & vigescit aura salubri. Rus, vico obtigit, arctius id quidem, quam pro copia colonorum; sed frumenti, & vini ferax. Plerisque, adlita deserta, quæ *prædia* vocant, in hac domestici agri penuria, insignem, ad rusticandum, copiam sufficiunt. quam tamen, ære redimant, necesse est. A tergo vici, positio terræ collina est, multis distincta vallibus, siluescente passim cliuorum superficie. Hic & templum infedit, a *Podmaniczkyo* eductum.

47.) *Versek*, ultra colles *Afzódensium*, milliari vnico recedens, ea prorsus ora, vbi eleuatio hæc regionis positio, in campestrem desinit, & ab amne *Zagyua*, a prouincia *Hevesiensi*, dirimitur. Quod colli subiacet vicus, nomen sortitur, confinisque est, hinc *Neogradiensi*, illinc autem *Hevesiensi* Comitatu. Solum ei diuersum est, collinum, atque campestre; sed istud eluuiionibus subinde obnoxium. Paret *Iohanni Podmaniczkyo*.

48.) *Domony*, redit in eandem vallem, qua est *Afzódum*; sed ad medii milliariis interuallum altius subductus. Vicus *Hungaricus*, *Slauis* mixtus. Paret familiæ *Kandó*, agro, quam est *Afzódienfis*, multum feraciori.

49.) *Mátza*, pari interuallo, recedit a *Domonyo*, in septentrionem, neque terreno deteriori est: siluis tamen caret; quamuis vndique iisdem incingatur. Incolæ sunt *Hungari*, ditionis *Grasalkovitsiæ*; alias *Kubinyiorum*, & *Mariásiorum* hæredium.

50.) *Tóth-Györk*, transit in alteram vallem, priori contiguam, in septentrionem, qua riuulus *Galgá* emanat, *Slauis*, *Hornya-Jurka*, vno milliari supra *Afzódum*, vicus *Slauicus*, ditionis diuersorum, inter quos est *Adamus Bene*, *Darvasii*, reliqui. Ager tritico minus fauet, cum sementi reliquæ satis sit amicus. Vitem quoque benigne alit, terreno enim est sabuloso. Vicinus huic adiacet,

51.) *Püspök-Hatvan*, in septentrionem, penes eundem riuulum, & paludem, ex gemino riuuli eiusdem fonte, e diuersis vallibus promanante, confluentem. Incolunt & istheic Slaui, ditionis sacerdotii *Vácziensis*. Rure est, ad rusticandum, insigniter commodo: nam & vitem fouet, & frumento proficit, neque siluis destituitur, lignationi sufficientibus.

52.) *Acsa*, abest a priori ad tormenti vnus iactum, penes alueum *Galga* septentrionalem. Terræ eius arabiles, potissimum sunt versus *Csóvár*, nec non *Gutha*, vicum Neogradensem, amplioribus quidem spatiis protensæ, sed, quæ a vicinis, multa sui parte, in litem vocantur. Pratorum modus exiguus vico obtigit. Siluis contra abundat, cum pro ædificiis, tum pro foco. Earum pars vna est, versus *Gutham*, versus *Vanyarócz* altera. Sunt ei, & versus *Püspök-Hatvan* querceta, saginæ porcorum opportuna. Colles vitiferi, alte prominent, adnumeranturque, hac ora, præcipuis, qui vinum fundunt album. Mola frumentaria riuulo, a *Gutha* demananti, instructa est, neque tamen alias, nisi tempestate pluuiæ, utilis. quam ideo, subleuat mola alia iumentaria, in vico posita. Incolæ *Slaui* sunt, solertes agricolatores. Successoribus *Bosnyákianis* partim, partim *Adamo Vay*, obnoxii. Sed *Bosnyákiana* hæreditatis pars, annis superioribus, in *Gabrielem Prónay*, caussarum patronum non æquum minus, quam felicem, iure perenni, est deriuata.

53.) *Csóvár*, aliis *Csujvár*, vallem insedit, priori, in occidentem oppositam, & riuulo irriguam. Imminet vico, arx cognominis, iam rudibus foeda, olim familiæ *Raska*, postea iure nuptiarum, gentis *Bosnyák* fuit. Positio vici depressa est. Vasta ei sunt querceta, eaque glandis feracia. quorum pars vna, *Cziffuta*, altera *Porazi*, tertia *Dubini*, quarta *Vashegy*, nominatur. Increfcunt & arbores aliæ, materiandis ædificiis idoneæ, quibus faciunt quæsticuli quidpiam agrestes. Aruorum exilitas, siluis pensatur, vbi & calcis exurendæ modus est, vti non parcus, ita fructuosus. Incolæ sunt *Slaui*, adtenti ad rem faciendam. Paret vicus, *Gabrieli Prónay*, qui ius *Bosnyákianum*, & heic, suum effecit. Sed & successores familiæ *Egri*, qui iam in diuersa cognomina abierunt, partem vici aliquam, capiunt. Hactenus, de *Vácziensi Processu*, diximus.

MEMBRVM II.

De Processu Ketskemetensi.

P R O O E M I V M.

Omplectitur hic, regionem omnem, quæ a *Sámbok*, *Dány*, *Sily*, *Uri*, *Monor*, *Ullyó*, intra *Zagyvam*, & minores *Cumanos*, vsque ad *Tibiscum* porrigitur, longitudine plus octo milliarium, latitudine, nunc trium, nunc plurium, mensuræ Hungaricæ. Planus est totus, & campestris, nullo, vel minimo colle, asper. Hinc & illinc, arenarum tumuli eminent, ventis congesti; siluæ raræ, riui nulli, si *Tapionem*, excipias, qui angulum eiusdem stringit septentrionalem: cohibetur tamen *Zagyva*, & *Tibisco*, crebrisque scatet lacunis, & paludibus, quæ & incolis, & armentis sunt commodo; nisi exarescant, cælo impluuiio. Itaque, regio parte sui maxima, inculta & fabulosa, vastis solitudinibus horrescit. Earum pars haud postrema, in steriles nudosque campos diffunditur. Paucis locis exaratur, iis nempe, qui solo sunt pullo: reliqua, longis tractibus, cultus humani sunt inania; pabulo tantum, sed nec eo vbique fecunda. Faciunt segetem incolæ, prope ad vicos, & qua est, per deserta, humus resolutior. Optime autem semina proficiunt, prope flumina *Tibisci*, & *Zagyvæ*; residua, armentis frequentantur. Quæ cultus sunt patientia, tolerant, non modo fruges, sed & vitem, vberi, at rubeo fructu, & prono in vitium. Incolæ, partem maximam *Hungari* sunt, intermistis *Slavis Germanisque*.

S E C T I O I.

D E

Oppidis Processus Ketskemétensis.

Nops, vrbium, arciumque regio, oppida campestria; *Mező-Város* Hungari vocant; tria admodum complectitur; inermia singula; sed idonea tamen ad rusticandum. quæ iam adibimus.

S Y N O P S I S.

KETSKEMÉTI denominatio: an sit Partiscum? hodiernus habitus, & nundinarum celebritas: ades sacra: vici oppidi & aditus: Ketskemétensium, in obturando amne infelicitas: agri circumfusi ingenium: incole Hungari, & horum occupatio, magistratus.

§. I.

KÖRÖSI situs: incolarum indoles: vinea & harum fructus: agri frumentarii ingenium: oppidi herus.

§. II.

CZIGLÉDI positio: ruris ratio: possessores: prisca loci celebritas.

§. III.

§. I.

Oppidum Ketskemét.

ETSKEMÉTVM, seu *Ketskemetinum*, ingens est oppidum, & incolis frequens. Qui ad etymon Hungaricum adtendunt, græco vocabulo, *Aegopolin* adpellant: eo quod, *ketske*, capram nobis significat, quam græci *Αίγρι* dicunt; vnde illi *Αίγριαν*, hoc est, caprarum urbem, faciunt. Si coniecturæ sit locus, *Partiscum*, veterum putarim esse. Fuit vero *Partiscum*, princeps, *Iazygum Metanastarum*, oppidum, a PTOLEMAEO memoratum. quod ORTELIVS (a.) male, cum *Pathisso*, seu *Tibiscó* amne, confudit. CELLARIUS (b.) in oppidis reposuit, Ptolemaeum sequutus: *Iazygum quædam oppida*, inquit, *Ptolemaeus nominavit*: Partiscum, Pessium, Candanum, Trissum; sed nobis omnia ignota. Atque, difficile est omnino, vetus nomen indagare, ob silentium auctorum, qui *Ptolemai* ætatem exceperunt. Nostræ profecto coniecturæ, id in primis contrahit. quod præter *Metanastarum* morem,

TOM. III.

II

liticu-

a.) In Thesauro Geographico, ad hanc vocem.

b.) Notitiz Orbis Antiqui, Lib. II. Cap. VIII. p. 598.

Ketske-
méti deno-
minatio:

an sit Par-
tiscum?

hodie
habitus,
& nundina-
rum cele-
britas:

ad sa-
cra:

ulci oppidi,
& aditus:

siticuloſo nimium loco *Ketskemetum* poſitum videas. Quidquid eius ſit, retinet hodieque, amplitudinis, & qualiſcunque celebritatis laudem. Nam, & ciuium numero valet, & nundinis frequentatur, vltra, quam reris, copioſis. Stati hiſ ſunt, per annum dies, *B. Georgii*, *D. Laurentii*, & *S. Catharine*, martyrum. Aguntur autem, fora in primis boaria, ingenti armentorum multitudine; concurſu autem pecuariorum inſitorum, propemodum incredibili: *Raſcianorum* potiſſimum, quibus mercatus hoc genus, longe eſt familiariſſimum. Sed *Turcas* etiam accedere videas, cum domeſticis ſuis mercibus. Quæ res, eo maiorem habet admirationem, quod in mediterraneis, loco ſiticuloſo, & remoto ab annium opportunitatibus, poſitum oppidum, potuerit tamen mercatum hac frequentia, inualeſcere. Vix enim vero, urbem, tota *Hungaria*, repereris, cuius inſitores, non huc accedant, emendi, vendendiue cauſa. Diſtat *Peſtino*, milliaribus plus minus decem, in orientem; tantundem & *Szegedino*, in ſeptentrionem, eſtque loco campeſtri, ædificiis copioſis; ſed humilibus, laterculo crudo inſtructis, vel ſepibus, luto oblitis, obtectisque ſtramine: quamvis, interſint iam domus nonnullæ cultiores, ſcandulis, vel imbrice tectæ. Maxime, eminent templa in foro duo, Catholicum vnum, cum clauſtro *PP. Franciſcanorum*, prouinciæ Seruatoris, alterum *H. C. ad-diſtorum*, vicinum priori. Olim, *Franciſtani*, eodem templo, pariete vnico interſinecto, vna cum Reformatis, ſacra faciebant. Sed, quoniam res ea, vtriſque fuit offendiculo, impetrarunt ab hero ſuo, *C. Stephano Kobário*, vt hi templum aliud, ſuo ſumtu, exædificarent. Exſtructum autem eſt, annis *MDCLXXXI. & LXXXIII.* pari, vti *Franciſcanorum* illud, longitudine amplitudineque; paſſuum vix centum interuallo, a priori diremtum, fronte in occidentem porrecta; quum prius, orientem reſpiciat. Vtrique, turris a tergo, vtrique & æra campana ſunt. Et quoniam templum vtrumque, muro cinctum, foſſa alte depreſſa circumuenit, fuerunt, re trepida, & bellis infeſta, qualicunque oppidanorum perſugio. Eſt etiam, *Patribus Piarum Scholarum*, templum, domiciliumque, pulchre, eiſdem heri beneficio, conſurgens. qui eiſdem, locum, paſſus quadringentos ambitu complexum, in angulo oppidi occidentali, ſuperioribus annis, adſignauerat. Inter domos publicas, ſunt curia, & hoſpitiū militare, diuerſoria item taberna, nec non *Xenodochii*, & molarum compluriū iumentariarum, ædificia. Per medium oppidi, latiores quæpiam, transuerſim, areæ intermittuntur, quæ in complures vicos, diuiſæ, varie exeunt. Præcipui ad oppidum aditus ſunt, ab occaſu, *Budenſis*; a ſeptentrione, *Köröſienſis*; in orientem, *Csongradienſis*; & ſub aſtro, *Halafienſis*; denique *Homokiēſis*, intra meridiem & occaſum. Totum oppidum, egeſta circum foſſa, includitur, ſed paſſim deraſa, & aquarum inani. Nam, eſt hoc inter oppidi incommoda recensendum, quod ſiticuloſa ſit poſitione. Ergo, puteos cauant frequentes, ſed lenteſcentis fere laticis, & non raro, ſi annus ſit impluuius,

uius, extra modum parci. Fama est, riuum olim, aquæ vberis, ante *fabulosam* portam scaturiuisse, continuoque aluco, vsque ad Tibisci flumen, in orientem, rigasse campos; cum tamen, quum spatium quoddam erectum, ponendoque castro opportunum, includere ad paludem vsque, ante aditum *Halasensem*, quingentis fere passibus restagnantem, videretur; ab oppidanis, metuentibus, ne a *Turcis* insideretur tumulus, magna vi lanæ, in ipso fonte præfocatum, excelsis subtus meatibus, euanuisse. Facinus execrati posteri, refossa amniculi capita, reuocare in vitam nitebantur; sed labore irritum; quando, ne vestigium quidem pristinarum scaturiginum, adparuit. Id vero *Ketskémétenses* ipsi, adfirmarunt nobis, sero deplorantes maiorum, præpostera consilia, quos inanis metus, eo perduxerit, ut nihil dubitarint, incomparabile istud naturæ beneficium, tanto conatu prodigere. Eam oppidi partem, quæ ab aditu *Homokiensi*, in occasum, septentrionem, & orientem, vsque ad *Csongradiensem*, circumstat, vineæ, atque arbuta, longe lateque, conuelliunt: ultra sunt campi, partim frugibus, partim foeniseiis, pascuisque destinati. Alioquin, terrenum oppido admensum, minus est multo, quam pro eius amplitudine. Itaque, vastis desertis, & solitudinibus, annuo censu redemptis, rem rusticam faciunt oppidani, vberem eam, & fructuosam. *Hungari* hi sunt fere omnes, prisca moris tenaces, & ad rem faciendam egregie adtenti. Quo enim quisque, maiorem agri modum conferere, messes ditiores facere, alere numerosiora, per solitudines, siue bouum, siue equorum, armenta, poterit; eo melius, cum de re publica, tum priuata, mereri existimatur. Itaque, pulchrum ducunt, istiusmodi solertia, mutuam, in re familiari, diligentiam, acuere. Hoc rei rusticæ studium, egregie, cum pecuario quæstu, coniungunt haud pauci. Neque desunt, qui vitam artibus sellulariis degant. Iam & *Germani*, *Rasciani*, & *Græci*, *Hungarorum* contuberniis, coeperunt misceri, nauiter rem facitantes. Magistratus oppidanis, domestici sunt. In his, pro religionum diuersitate, prætores duo, confessores iurati plures. Adsunt hi iudicibus, suntque frequenter in curia, ut in promptu sint, si quid in rei publicæ procuratione, subiti occurrat, singulos, moris antiqui, hoc est seueri castigatique, esse oportet. Olim, senes erant plerique, atque promissis, canescentibusque barbis, venerabiles. Et continent omnino populum, in obsequio & concordia, planeque dant operam, ne facinorosi homines, siue in oppido, siue ruri, conualescant. Etenim, magno numero, in solitudinibus alunt armentarios, & id genus aliud, quod per æstiuas, & hybernas stabulationes, agresti ritu, degit, eoque facilius, boni moris obliuiscitur, quo remotius est ab urbanis conuictibus. Ceteroquin, populus est comis, hospitalis, & urbanitatis amans; quidquid a nonnullis obiiciatur alias. Viuunt modo parabili, neque superbiunt vestibus: quamuis feminæ, ex more gentis, incedant ornatus.

Ketskémétensium, in obdurando omne infelicitas

agri circumfusi ingenium

incola Hungari, & horum occupatio

magistratus

§. II.

Oppidum Körös.

Körösi **R**educitur *Ketskemétino*, milliaribus duobus, in septentrionem, eodem camporum tractu, parique ædificiorum forma, sed & reipulicæ administratione, nihil diuersa; habitatoribus tamen paucioribus. Templum medio insedit. Moderatur oppido, prætor vnus, adsefforesque complures. Oppidanis reliquis, insignis modestia atque comitas est; occupatio agrestis; terrenum exile; sed auctum & heic desertis, late circumfusus. Vineæ eis sunt, a meridie, loco paullulum erecto, sabuloso, viti tamen rubellæ, haud inimico. Nam, & facile conualefcit, & fructum fert vberem, gustuque gratum. Post *Agriense* illud, cui laus tribuitur præcipua, non est aliud potioni magis commodum, nec salubrius. Et, quod vbertim proficit, paruo venit, ideoque, longe lateque, per oras *Pestienses*, *Hevesienses*, *Szolnokienesesque*, & *Cumanos*, ac *Iazyges* deuehitur. Si annus fauit vindemiæ, mirum dictu, quanta id auiditate coemant accolæ. Cum in pretio est, raro, floreno venit carius. quam tamen vilitatem, copia colono rependit. Neque enim, quod sit alibi, vitis heic, nisi calo iniquiore, fraudat vinitorem. Par & vincis *Ketskemétiensibus*, non genus vitium tantum; sed etiam soli est: fructus tamen differt, siue gustus gratiam spectes, siue perennitatem; at salubritate suppar ei existimatur. Et si vero, tolerat vitem ager *Körösiensis*; frumento tamen non æque lætatur. Plura pascuis, quam agriculturæ, meliora sunt: nonnulla plane arenis emortua, nudos tantum, & steriles tumulos, formant. Subest oppidum Comiti *Keglevits*, & nonnullis e nobilitate.

§. III.

Oppidum Czigléd.

Cziglédi **R**ecedit *Köröso*, milliaribus itidem duobus in aquilonem, estque **positio:** situ, lingua, religione, structuraque ædium pari, minori tamen, quamuis sat vasto, ambitu. Terrenum pingue, & commodum. Vinum fortitudine præfertur *Körösiensi*, salubritate tamen eo est inferius; alioquin rubellum & hoc, gustusque grati. Ipsum oppidum, transmittit viam regiam, qua *Pesto*, *Szolnokum* itur, paretque Virginibus *D. Clara Budensibus*. Nundinis etiam gaudet, diebus *D. Demetrii*, & *Friderici*; sed minori, quam de quibus diximus, copia. Ad loci celebritatem referendum est, quod prima, Siculo-
rum Transiluanix, post pugnam Sicambricam, sedes fuerit. Sic habet OLÁHVS (c.): *Post pugnam, in agro Sicambrico, commissam, præter exer-*

c.) In ATTILA, Cap. XVIII. initio, p. 889.

exercitum Chabæ, qui in Graciam erat profectus, tria millia Hunnorum eadem elapsa, in campo Czegléd, ubi nunc oppidum est eius nominis, confedere. Hi, metuentes Detrici, & aliorum Germanorum potentiam, in eam Daciæ partem, quæ nostra hac tempestate, Transilvania, siue septem castra, (a septem ducibus Hunnicis, qui in secundo ingressu Hunnorum in Pannoniam, castra sua eo loci fixerant) denominantur, celeri itinere adpulere. qui, ut facilius persuaderent, se non esse Hunnorum reliquias, mutato nomine Hunnico, se Siculos denominarunt. Fallor! an est quidpiam e Siculorum, nomine, in Czeklédi denominatione residuum. Hungaricæ enim Siculum dicimus Székkel; unde Szekléd, & hodierna pronuntiatione, Csekléd. THÜRÓCZIVS (d.) Czigla-Mező hoc est: campum Czigle, vocat, quod iam non moramur.

SECTIO II.

De Vicis Processus Ketskémétensis.

Auciores hic vicos designabimus, quam pro laxitate regionis: quippe quæ, perpetuis fere solitudinibus, horrescit adhuc; Iazygum passim, & Cumanorum intersitis coloniis. Obibimus singulos, quoque sint habitu, explicabimus.

1.) Tóth-Almás, est loco plano, atque campestri, inter vicos Sámbozum, Félzaru, & Sz. Lőrincz-Káta. Adtinet, ad Gabrielem Pronay, cuius prætorium, & villæ, cum rusticæ, tum frumentariæ, solido opere exædificatæ, intactæque imbrice, decus vico præcipuum conciliant. Siluæ vico nullæ, agri commodi, feracesque tritici, præta exilia, molæ duæ, altera in riuulo, seu stagno, altera, in pago, iumentaria. Quæ deficient, vicinum prædium supplet. Bóldog-Káta,

2.) Kóka vicus copiosus, ditionis præcipue Karoliana, vicinus priori, intra meridiem & occidentem, situ pariter campestri, & fertili, ædificiis copiosis, terreno, vini atque frumenti, ferace.

3.) Sz. Lőrincz-Káta, reiiicitur a priori, intra orientem, & septentrionem, versus Zagyuam, infra Galga ostium. Colonia Hungarica est, terreno mediocri, sine siluis, solius frumenti patiente. ditionis Söteriana, & Péterfiana.

4.) Sz. Márton-Káta, in meridiem, ad milliaris spatium, illinc retrusus; solitudine, Tamás-Káta, intermissa. Colunt vicum Hungari, solertes aratores. Situs loci paullulum eleuatio est, milliari, Lázberino, in occasum, seiunctus; planus tamen, & tritici, vinique rubelli, ferax. Keglevitsiorum, parte quadam, post Kataios,

U 3

harc-

hæredium. Ceteroquin, *Gabrielis Prónay*, & *Stephani Batta*, iuribus obnoxius. Vineæ a meridie adiacent.

5.) *Nagy-Káta*, ob vastitatem sic dictus. Obiacet priori, ad iactum tormenti, eodem camporum tractu, versus solem orientem. Par & hic frumenti vbertas. Paruit olim *Kátaiis*, a quorum ultimo *Francisco Kátai*, ad *Nicolaum Keglevits*, anno MDCLXIII. pertigit. Adiacet huic in meridiem, prædium Farmos, *Iohannis Ieszenák*, hæredium. vasta sane solitudo, segetibus, & pascuis utilis: quippe, minuto & denso gramine, aquisque lacustribus, irrigua; haud exigua tamen parte sabulosum, & sterile ei solum est.

6.) *Iános-Hidja*, scribitur vulgo *Iános-Hida*, a ponte fortassis, quo heic iungebatur *Zagyva*. Est enim, in ripa eius dextra, milliari Hungarico, ultra *Nagy-Kátam*, versus orientem, sepositus, loco plano, frumentique prædiuite. Possidetur a PP. *Pramonstratensibus*, qui vicum, *Præposituram de Ponte Iohannis*, vocant. Hodie, nihil eius, præter nomen superest: coepit tamen magna industria, a *Pralato* eius ordinis, instaurari. Frequentatur votorum causa, ab accolis, die *D. Iohannis Baptiste*, festo.

7.) *Szele*, vno milliari trans *Tapionem*, in orientem remotius. vicus exilis, inter tumulos, ad paludem, tenuibus ædiculis, instructus; solo tamen pingui, & fertili: possessoribus prognatis ex familia *Dubraviczky*, ex qua descenderunt: *Batikii*, *Rádaii*, *Motsárii*, reliqui.

8.) *Rékás*, distat a priori, milliari vno in meridiem, in eadem fluvii ripa. Vicus mediocris, ditionis *Vácziensis*, cum templo, atque *Plebano* sacerdote. Ager planus, fertilis; sed crebris *Zagyva* diluviis, obnoxius.

9.) *Abany*, vno milliari a priori in meridiem, prope *Szólnokum*, in late patente campo, possessionis *Baloghianæ*.

10.) *Tófszegh*, eiusdem familiae hæredium, tantumdem remotum ab *Abanyo*, in angulo paludis, & lacunarum, quas ibidem *Tibiscus* format; quare, ab his etiam nomen accepit. Insidetur ædibus sparsis, vico oblongo, sed non adeo frequenti. Imperant ei, *Iohannes*, & *Stephanus Balogh*.

11.) *Kétske*, recedit a *Tófszegh*, miliaribus tribus in meridiem, estque in eadem *Tibisci* ripa, contra vicos, *Nagy-Rév*, & *Kirth*, multisque ab eodem flumine adfluitatur diluviis; tametsi sit alias, solo pingui, & ad vnam terræ conuersionem, feraci. Paret iisdem *Baloghiis*.

12.) *Alpár*, vicus ditionis *Vácziensis*, cuius iam anno MLXXV. in litteris *Abbatie D. Benedicti de Gron*, GEYSA meminit, & ad ditionem antistitis *Vácziensis* refert. Distat milliari exiguo *Kétska*, eodem fluminis margine; remotius tamen paullulum ab alueo, sub erecta quapiam ripa, prope lacunas, ex *Tibisco* restagnantes. Ibidem flumen traicitur, cura vici *Sassiensis*, qui trans *Tibiscum*, contra *Alpárum* est. Solum huius, egregie esset ferax, nisi diluviis vitaretur. Sedet in collimitio, *Pestiensis*, & *Csongradiensis* Comitatus.

13.) *Isák*, duobus, plus minus, sub *Ketskeméto*, milliaribus, patente campo, reledit, a *Cumanis Minoribus*, circumfusus. Vici positio erecta, & passim siluescens; sed arboribus raris admodum. Solum enim sabulosum est, quod, dum sole incenditur, non gramen tantum, sed arbores quoque exurit. Incolæ loci sunt *Hungari*, qui præter alios, parent genti *Tassiana*.

14.) *Irsa*, natale solum familiæ eius nominis, in via regia *Pestensi*, qua *Szólnokum* itur. Distat *Pestino*, milliaribus plus minus quatuor, in orientem, totidemque *Ketskemétino*, in occidentem æstiuum. Sedet in late patenti campo, solo sabuloso, lacunosoque, neque tamen sterili. Inhabitat ab *Hungaris*.

15.) *Alberti*, vicinus priori, retractus tamen a via, in meridiem, loco erectiore, plano, & sabuloso, atque utcunque vbere. Fert vitem & frumentum, sic satis benigne, si industrie colatur; magis tamen proficit pabulo. Coloniam heic, post longam vacationem, posuit, Lib. Baro *Martinus Szeleczky*, ex *Slavis* collectam. Qui, uti strenui sunt agricolæ, tantis, breui, incrementis conualuerunt, ut iam iis vicis possint adnumerari, qui rerum suarum egregie, & cum fructu, satagunt. Instruxit herus, & *Zythopæiam*, villam item rusticam, & fructuariam, eximiorum reddituum. Jam & opifices rusticis intersunt, ii potissimum, qui subigendo corio operantur. Pietatem heri testatur, institutum, vix alibi, per vicos obuium. Alit nimirum, duodecim senes depontanos, sua impensa, eaque lege, ut, cum operari nequeant, stas diei noctisque horis, precibus vacent.

16.) *Pilis*, eadem vicinitate, solo, & incolis, atque horum industria, suppar. Possidetur a *Beleznaiis*.

17.) *Sz. Márton*, altius in aquilonem recedit, sedetque in *Tapionis* ripa; vicus mediocris, idemque tenuium opportunitatum.

18.) *Bitske*, in eadem fluminis ripa, habitus haud melioris, possessoribus diuersis.

19.) *Ságh*, adsedit priori in occidentem, solo hiulco, & dumoso, penes *Tapionem*: ditionis, iure nuptiarum, C. *Antonii Eszterházy*.

20.) *Szetső*, supra *Sághum*, in eadem ripa *Tapionis*, rure, vini & frumenti patiente. Adtinet ad Comitem *Stephanum Eszterházy*.

21.) *Pand*, recedit a *Szetső* in meridiem, loco paullum editiore, & collino, inter dumeta: itaque, solum heic iam est hiulcum, sabulosum tamen pariter, & duri cultus. Habitat ab *Hungaris*.

22.) *Oltsa*, seu *Olcha*, vicinus illi ab occidente, colonia pari, solo tamen solidiore; ditionis eiusdem Lib. Bar. *Lafert*. Ostendit templum, structuræ olim magnificæ & sumtuosæ. Mero enim saxo quadrato instructum erat. Fama est, id a regulo *Serbiæ*, *Georgio*, temporibus regis *Sticisvndi*, qui *Seruios* induxerat, excitatum, præ-

præstantia operis, pauca habuisse sui similia. Desolatum bellis Turcicis, diu in ruinis iacuit, donec vico, a *Slavis* infesto, inciperet frequentari. Solo tamen *Sanctuario*, obtectum est, reliqua parte solitudinem referente.

23.) *Sadri*, vno milliari infra *Oltfām*, in orientem æstium, late patenti, sed vliginosa planitie, positus, vnde & nomen accepit, quia lacunis inhæret. Vicus alioqui haud contemnendæ fertilitatis. Colitur a *Slavis*; ditionis *Lafertiana*.

24.) *Németi*, vno milliari *Sáro*, versus *Pestum*, remotior, loco pariter campestri, & aperto, recto tramite, inter *Latsbázam*, & *Péczelyum*, depressiore tamen paullulum positione, colonis *Hungaris*, est in *Váczienſis* episcopi ditione.

25.) *Haraszti*, recedit a *Németi*, milliari vno in occidentem, ad *Danubium*, cuius ramo, quo insulam *Csepeliam* ambit, sinistro, subluitur. Colitur a *Germanis*, frequenti & longa vici positione, in erecta fluminis ripa. Dissidet *Pesto*, milliariibus duobus, estque in ditione *Lafertiana*. *MARSIGLIUS (e.)* Transaquincum isthic collocat, aggeris cuiusdam indicio adductus: *Pars castrametationis*, inquit, *ut credibile est, Romana, prope pagum Aralti, ad rami orientalis Danubii ripam ulteriorem, reperitur; utpote que, si tertium quoque latus, a tempore, aut alio quopiam casu destructum, ad flumen usque continuatum intelligatur, vallum quadratum, areaque capacissima, efficit.* Id coniecturæ fidem conciliat, quod aduersa quoque ripa notarit vestigium aggeris. *Ad rami occidentalis ripam citeriorem, adeoque, e regione Aralti, cauitates in terra multa, siue foramina reperiuntur, vallo, ut ex vestigiis adhuc adparet, circum munita. Lapicidinam hic olim habuisse Romanos, haud difficile mihi persuaferim.* Addit sub asterisco: *Transaquincum dictum antiquitus, eo quod trans flumen oppositum sit illi Aquinco.* Nos, vtrumque, ad *Budam* & *Pestum*, quæsiuimus.

26.) *Taksony*, paullo inferius, in eadem fluminis ripa, sed edita ibidem magis, solo, frumenti feracissimo. Vitem etiam tolerat, si deponatur. Incolunt eum, *Sueui, Francones, Austrii*, alique *Germani*. Est iuris *Monialium Budensum*. Nomen, credo, accepit a duce *Toxi*, quem isthic habitasse suspicor. *Taksony* enim, contractum videtur esse, e *Taks-Honnya*, quod *domicilium Taxis*, significat.

27.) *Pereg*, in diplomatibus, *Virágos-Berek*, id est *lucus floridus*, dicitur. Insidet enim eidem ripæ, depressiori tamen paullulum, & hinc illinc arbuſtis, & pratis amcenæ, duobus fere milliariibus infra *Taksonum*, contra *Kövinum* oppidum. Coloniam habet *Slauicam*, solum pingue resolutum, & fertile, ditionis nuper *Grasalkovitsiane*; iam *Vattajane*, iure permutationis. Quod demisso loco est, crebris fluminis excessibus, inundatur. Ista de *Processu Ketskemetensi*, habuimus dicere. Iam porro pergamus.

MEM-

e.) Operis Danubialis, Tom. II. p. 5. Tab. II. figura VI.

MEMBRVM III.

DE

Processu Pilisiensi.

PROOEMIUM.

Processus Pilisiensis, parte Danubii dextra, montosa hic, & aspera, plana alibi regione, diffunditur. Montium formam, & indolem, dedimus supra. Quidquid a *Vissegrádo*, ad *Tétényum*, & *Kutyavárum* procurrit, longitudine, miliarium, plus minus, quinque; latitudine trium, montibus horrescit. Ideoque regio hæc, neque cælo læta est, neque solo; nisi qua est valliculis apertior, fluminique propior; infœcunda adhæc & frigida, atque eorum, quæ feruntur, maligne admodum patiens. Quocirca, filigo heic, hordeum, & steriles auenæ, dominantur; quamuis, neque hæc satis conualescant. Melius vitis proficit: quippe quæ, partem montium orientalem, & apricam eam, vndique vestit, vinique copiam fundit, haud ignobilem. Fœniscia, non nisi per glabra iuga fiunt. Neque lignandi libertas agrestibus est, nisi herorum indulgentia. Mirabamur, nusquam nos vidisse tenuiores colonias. *Hungari*, qui sunt, quod montibus inidonei, vix tantum, ex agri studio indipiscuntur, quantum satis est, vitæ, cum difficultate sustentandæ. Sed & *Germani*, locorum asperitati, plus sæpe impendunt operæ, quam fructus recipiunt. Neque *Slavis*, genti laboriosissimæ, ager suus, operarum difficultatem, remuneratur ex æquo. Benignius paullo, extra montes solum est: tametli & hoc, sterilibus passim arenis, sabuloneque impeditum difficulter excolatur. Huc insulam *Csepel*, at-

que promontorium *EVGENIANVM*, referimus, vtraque, peculiari *Sectione*, infra daturi.

SECTION I.

DE

B V D A

*Libera Regiaque Vrbe & Metropoli
Hungariæ.*

BVDAM descripturis, danda est opera, vt *Veterem* illam, a *Noua*, sollicita cura, discernamus. quod neglexerunt hucusque, prisca non minus, quam recentes scriptores. Nos, ad eum modum partemur commentaria, vt, primo quidem, *BVDAM Veterem*, ab ultimis retro originibus, vsque ad nostram ætatem; deinde *BVDAM Nouam*, pro temporum habitu, & varietate conuersionum, quas subiit, describamus. Habebimus vero: *Periodum Budæ Nouæ: Hungaricam; Barbaricam; ac denique Austriacam.* quibus capitibus, omne id, quod est dignum memoratu, expromi posse, confidimus.

CAPVT PRIMVM.

DE

Vetere Buda.

S Y N O P S I S.

BVDA Vetus, olim Romanorum habuit coloniam: an fuerit Aquincum: designationis difficultas, Cellarii iudicio: Lazii coniectatio: excutitur: Marfiglii ruder-

ra, an sint Aquincum: auctoris sententia. §. I.

Aquinci fata dubia: Sicambria, quando heic posita sit: sit Hunnorum regia:

quo-

quomodo ei nomen Budæ inditum? Bonfinii sententia: refellitur: an a Buda, Attilæ fratre: subdubitat auctor: Wernherus vocem esse vult Germanicam: rei verisimilitudo: ex Slauica appellatione Budin adfirmata. §. II.

Vocabulum germanicum, unde ortum: Oláhi opinio: id a furnis calcis deducens: aliorum sententia: reiicitur ab auctore. §. III.

Budæ fata, post mortem Attilæ: fraterno bello: detrita est penitus: iacuit in ruderibus, ob iniurias grassantium populorum. §. IV.

Budæ nomen oblitteratum: an cum urbe recoluerint Auares: auctoris coniectura: ignoratur ab eius ætatis scriptoribus, Budæ vocabulum: neque nominatum Eginhardo: habent id Annales Hungarici, in belli Auarici historia: Budam, Carolus M. obsidet: expugnatam diripit: prada magnitudo. §. V.

Cuspiniani, de eodem bello narratio: auctoris animaduersio: Auentini, in eius sententiam, locus: Auarum regia deleta. §. VI.

Quanta hæc urbis clades fuerit? Caroli M. in victos pietas: Albæ Mariæ sacellum condit: manubias de Auaribus partas: quomodo collocarit? §. VII.

Auarum, post eam victoriam Caroli, ingenium: sedes Chagani senioris: item iunioris. §. VIII.

Cessat Auarum regia, usque ad Hungarorum aduentum: nugæ annalium Hungaricorum: Luitprandi narratio: regia Hungarorum ubi? mons Noæ. §. IX.

Quis e ducibus Hungariæ, Budæ sedem primus posuerit? S. Stephani, erga oppidum propensio: prima eius Budæ sedes: ad eam sacram haud perficit: non semper refedit Budæ. §. X.

Anne Aba heic habuerit regiam: incerta tunc regum sedes: fuit tamen in pretio apud reges Buda: Bela IV. in primis adamauerat urbem: Dominicanorum ordo, a quo Budam inductus: Albæ Mariæ sacellum, a quibus inessum. §. XI.

Budæ situs & antiquitas, Inchoferi verbis describuntur: Marfiglii Sicambriæ descriptio: ignorato eius nomine. §. XII.

Auctoris, de Sicambriæ ruderibus, commentatio. §. XIII.

Inscriptiones, a Lazio hic obseruata: tumbæ Romanæ: earum epitaphia: statua Iphis. §. XIV.

Hodiernus oppidi habitus: desolatur a Tartaris & Turcis: X 2 a no-

a nostris item sapius : fit ,
indulgente Leopoldo M. gen-

tis Zichiorum heredum :
incola qui? §. XV.

§. I.

Buda ve-
rum, olim
Romano-
rum habitus
coloniam :

an fuerit
Aquincum :

designatio
nis difficul-
tas Cellarii
iudicio :

Lazii con-
iectatio ex-
cussitur :

Nte , quam Pannoniis potirentur
Hunni , & horum successores , Abares , atque
Hungari , Romanorum heic stetisse coloniam ,
multi coniectant : neque id sine ratione ido-
nea , quando ita suadet opinari , & situs mi-
ra opportunitas , & barbarici soli , obiectus ,
noxius futurus Romanis , nisi præmunitam ca-
stellis habuissent , vtramque Danubii ripam.

Aquincum , seu *Acincum* (a.) Græce *Ακινκυν* , es-

se volunt plerique , qui in hoc studii genere , elaborauerunt quidpiam.
Et meminere sane *Aquinci* , Ptolemæus , Antoninus , & libri notitiarum ,
dignitatumque. Sed ubi id collocandum ? hoc vero opus , hic labor
est. Diffidit , etiam solertissimo cuique vestigatori , CHRISTOPHORVS
CELLARIUS (b.) ; Fallunt , inquit , numeri diuersorum itinerum , quod
per ripam , in Galliam fert , & , quod Acinco est Saluam ; nec Tabu-
læ loca , Aquincum , utrinque excipientia satis nota sunt , ut ita certa
sedes non possit definiri. LAZIVS , uti est audax extra modum coniec-
tator , in *Csepel* insula , sedem ei tribuit , hoc est , infra Budam , vno
alteroue milliari. Induxit eum in hanc opinionem , AMMIANI MARCEL-
LINI , locus , de *Acinco* , prorsus insignis , quem , quod aliam etiam
ob causam , nostrum facere volumus , iam recitabimus. Ita vero il-
le , (c.) in rebus VALENTINIANI : *Premisso Merobaude , cum militari pe-
ditum manu , quam regebat , ad vastandos cremandosque barbaricos pa-
gos , comite adiuncto Sebastiano , VALENTINIANVS , (Carnunto) ACINCVM
propere castra commouit ; nauigiisque , ad repentinum casum coniunctis ,
& contabulato , celeri studio , ponte , per partem aliam , transiit in Quados.*
Et post recitatam Quadorum cladem : *rediit* , inquit , *cum incolumibus*
*cunctis , quos duxerat secum ; itidemque apud Acincum moratus , auctu-
mino precipiti , per tractus , conglaciari frigoribus aduetos , commoda quare-
bat hiberna.* Audiamus iam , quid hinc excuspat LAZIVS : *Ex quibus*
adparet , ait ille (d.) , *profectum contabulato ponte , ex Aquinco , ut in-
sularem urbem fuisse adpareat.* Itane vero , insulanam urbem semper
esse oportet , si obiectus amnis , traiciendus est ? Poterat extra insu-
lam , in Danubii ripa , *Acincum* , ubi diuerterat VALENTINIANVS , sedis-
se.

a.) Ita scribunt , *Antonius* , Notitiarum au-
tor , & *Ammianus*.

b.) Notitia Orbis Antiqui Lib. II. Cap. VIII.
de Pannonia Inferiori , p. 559.

c.) Lib. XXX. Cap. V. non , uti erronee est ,
apud CELLARIUM l. cit. Cap. XX. ne-

que enim ultra X. capita liber com-
plectitur amplius. p. 462. editionis
IACOBI GRONOVII , Lugd. Batav.
1693. fol.

d.) Reipubl. Romanæ , Lib. XII. Sect. II.
Cap. X. p. 1120.

se. Fateor interim, multum coniectationi huic *Laziane* velificari, *Marsiglii* eum locum, quem ad *Haraszi*, opimi vici; mentionem, paullo ante exhibuimus; hic quidem *Trans-Aquincum*, aduerso autem Danubii margine, rudus quoddam aliud, designantis. Equidem haud crediderim, importuno adeo loco, impeditoque ad traiciendum, qualis est *Csepelia* insulae situs, Romanos, praesidia limitanea, collocauisse: amabant illi ripas insidere, quae & apertae ex se erant, & traiectioni commodae, ut hostem, eo validius arcerent transitu. Neque video, cur tenuia, qualiumcunque aggerum, vestigia, malit in *Aquinci* & *Trans-Aquinci* suspicionem vocare *Marsiglius*, cum ea gloria, cultis hodieque locis, tutius queat adtribui, & sine iactura Romanae magnitudinis. *Aquinco* certe, *legionem secundam adiutricem*, *auxilia* praeterea *vigilum*, cum *legionis praefecto*, codex praefecturarum Romanarum, adscribit. Ergo, superest, ut arbitremur, Romanorum aetate, *Aquinci* nomine, veterem *Budam*, fuisse cultam. Neque mea haec solius existimatio est; vetus doctorum fuit opinio; uti apud *ORTELIUM*, & *CELLARIUM*, viros, geographiae veteris consultissimos, videre est. *Budam*, inquit ille (e.) *quam Offen dicunt, esse dicit SIMLERVS*. Atque *CELLARIUS*: *Sunt, qui Budam, siue Offen, Acincum interpretentur; trans flumen, quod oppositum est Pestum, Transacincum*. Sed haec nemini obtrudimus, prompti atque alacres accepturi, docentes certiora.

*Marsiglii
rudera, an
sint Aquin-
cum?*

*audorū
sententia.*

S. I I.

Quemadmodum vero, difficile est, vetus urbis nomen indagare; ita, nihilo expeditiora sunt, quae iam venient examinanda. Excepere *Romanos* in Pannonia, gentes, uti variae, ita feroces. Quae vero tunc *Aquinci*, si nomen placet, siue *Bude*, quemadmodum vocamus hodie, facies? quae fata? Insellam fuisse coloniam, si non deletam, a barbaris, oportet; sed, in tanta immigrantium diuersitate, ab his, an illis, iuxta cum ignarissimis, nouimus. Qui post deletum Aquincum, *Sicambriam*, heic loci positam credunt; dicunt ii quidem aliquid; sed nequeunt tamen, tantae conuersionis aetatem, designare. Nos, in ea sumus opinione, tunc id accidisse, cum gentes barbarae, aduersa amnis regione, rerum potiebantur, insultabantque Pannoniis: saltem, post *Valentiniani* fata. cuius extrema aetate, stetisse *Aquincum*, nunc dictum a nobis est. Nisi velis opinari, *Aquincum*, inferius, ubi nunc *Buda Noua* est; superius, ubi *Vetus*, *Sicambriam* sedisse. Post *Gothos*, in Pannonia debellatos, *Iazyges* autem, *Quados*, & *Marcomannos*, in fidem, quin & societatem acceptos, utraque Danubii ripa, late dominabantur *Hunni*. Tunc, & *Aquincum*, si quod supererat; siue *Sicambriam*, occupatam a rerum dominis fuisse, inficiabitur nemo. *Sicambria* certe, uti in confesso est, apud rerum Hungaricarum scriptores, regia

*Aquinci
fata dubia:*

*Sicambria,
quando
heic posita
sit?*

*sic Hunno-
rum regia:*

quomodo
ei nomen
Budæ in-
ditum ?
Bonfinii
sententia :
refellitur :
an a Buda
Attilæ fra-
tre ?
subdubi-
tat auctor :
Wernhe-
rus, vocem
esse vult
Germani-
cam :

Hunnorum fuit. Sed, quomodo quæso, vetera ea nomina oblitera-
ta, atque nouum istud *Budæ* inuectum ? Nescio, an fidem merea-
tur BONFINIVS (f.) : *Hic*, inquit, *BVDA noua*, & *BVDA vetus*, *utra-*
que Danubii lambitur undis : a Budinis, vetustissimis Scytharum po-
pulis, qui cum ATTILA, Hunnorum rege, in Pannonias, descenderunt,
adpellata. Quæ de situ vrbis vtriusque scribit, recte se habent: am-
bigō, an etiam, quæ de *Budinis*, qui nomen vrbi communicarint.
Sciunt omnino docti, fuisse *Budinos* Scythiæ populos. De his, ne
PLINIVM (g.) & MELAM (h.) fatigemus, HERODOTVS (i.) cum eos fecer-
nit a Gelonis: *Budini*, inquit, *utpote indigenæ, tum pastores sunt, tum*
soli eius regionis, pediculos edunt. Et paullo ante: *Budini, ingens*
natio, ac numerosa, vehementer caesiis oculis, ac rufa. At, quis eos
quæso, in exercitū ATTILAE censuit ? quis docuit, si maxime castra
sunt sequuti, vrbes ponere, & ex se denominare, *Nomadum* ritu vi-
uentes ? Ergo, aliunde hoc, quidquid est nominis, arcessendum. quod
ne BONFINIVS quidem facere dubitauit; sed profecto, sui oblitus. Ni-
mirum, annales Hungaricos sequutus, *Budam* ait, *Attilæ fratrem*,
Sicambriam, quam absente, per extera bella, rege, instaurabat, ex suo
nomine, sic adpellauisse, eaque re, eadem sibi accelerauisse. *Budam*,
inquit (k.), *fratrem, cui gubernationem Scythiæ, adificandamque vr-*
bem, in Danubii ripa, Sicambriaque ruinis, Budam deinde dictam, de-
legarat, dolo captum, interfecit. Et post pauca. *Quum ex Gallia*
Attila, Sicambriam rediisset, fratremque inuenisset, Sicambriam, quam
muro cinxerat, non Attilæ, sed suo nomine, contra mandata, Budam
nominaſſe, eum, dolo captum, propria manu, præ nimia ira, obtrunca-
uiſſe, Vngarorum annales, prodiderunt. Hæc ille, ex THÚRÓCZIO (l.)
hausit, & in maius (m.) exaggerauit. Detraherem, narratiunculæ
fidem, nisi peruulgatior esset, quam ut possit vocari in dubium.
Equidem, quid cum vrbis, seu conditore, seu nomine, agamus,
vix reperio: ut laudem omnino LADISLAVM THÚRÓCZIVM, nuperum
scriptorem, qui hanc controuersiam, suam facere noluit. Quippe,
molestus est labor, nominum reddere etymon, quæ sæpe, aut casus
inuenit, aut, sine vlla ratione, vulgus imposuit. GEORGIUS WERN-
HERVS (n.) ad Germanos refert, vocis originem, tamenſi, ob anna-
lium fidem, timidius: *nisi*, inquit, *auctoritate Chronicorum nostrorum,*
magno consensu urbem Budam, a rege Buda, Attilæ fratre conditam, &
nominatam esse tradentium, impedirer, ego, si qua alia coniectura, de
eius nominis ratione faciunda esset, ob insignem calidarum, eo loco, ce-
lebri-

f.) Decade I. Lib. I. p. 24.

g.) Lib. IV. Cap. XII.

h.) Lib. I. Cap. XIX. §. 135. p. 109. edi-
tionis *Abrah. Gronovii* Lugd. Bat. A.
MDCCXXII. for. oët.i.) Lib. IV. Cap. CVIII. & CIX. p. 256.
editionis *Iac. Gronovii* Lugduni Batav.
A. MDCCXV. fol.

k.) Decade I. Lib. III. p. 53, 3.

l.) *Chronici Hungarorum*, Parte I. Cap.
XIV. p. 16.m.) Lege inibi, fictam ex ingenio, adtri-
butamque ATTILAE, orationem.n.) *De Admirandis Hungaria Aquæ*, p. 597,
20. in collectione *Script. Hung.*

lebritatem, & copiam, pro eo, quod Germanis quondam fuerit BADA, unius littera inuersione, BVDAM ab Hungaris dictam esse suspicarer. Nam ea, secundorum Pannoniorum loca, antequam huc Hunni immigrarent, Germanos, seu Teutones tenuisse, minime ambiguum est. Nec ita multum dissimili mutatione, vocarunt Hungari Welsprimium, quod Germanis fuit Weillsprun, hoc est, fons albus, qui loco nomen dedit, & etiamnum ibi sub arce, quae sedes est episcopi, ostenditur. Pedibus, in WERN-
 HERI hanc sententiam irem, nisi me, eadem verecundia retentaret: cum palam sit, loca thermis scatentia, Bad, & forte prisca dialecto, Bud, atque hodie a vulgo, Bod, dici: unde, vrbibus & vicis, enata sunt nomina. Ex eodem hoc fonte, manasse reor, Slauicum quoque vrbis nomen. Budin illis vocatur, a Wuda, vel quemadmodum pronunciant hodie, Woda, id est, aqua, unde Wudin, & Germanorum imitatione, conuerso elemento, Budin. Confirmari posse credo etymum, Slauorum consuetudine, qui oppida, aquis adlita, eo nomine solebant vocitare. Widin Seruiæ, pro nostra hac coniectura militare credimus. Nisi sit, qui nobis Widinos populos, Budinorum, vti existimant docti, (o.) propagines, obiectent iterum, iisque Widini non minus, quam Budini, denominationem, adtribuant. Sed, iisdem se inducet difficultatibus, quas supra memorauimus. Adde, si maxime ATTILAE militassent Budini, seu Widini, non tamen est vero simile, tantum eos valuisse, vt excitare vrbes, & ex se potuissent denominare. GALEOTVS MARTIVS (p.), ne id quoque sileamus, aliam prorsus atque insolentem, deriuandi nominis, viam iniit. BVDA, inquit, vrbs in monte sita, qui Danubio alluitur, nomen unde traxerit, incertum putatur; vel ab antiqua Budalia, vel ab illo viro diuino, qui Buda dictus est. non quod ille condiderit; sed, quod illius viri nomen, ob excellentiam imposuerint. Fuit autem Buda, vt testatur Hieronymus, princeps doctrine apud Sophistas Indiae, quos, Gymnobrachmonas vocitant. quem virgo quaedam, vt ipsi tradunt, e latere suo genuerat: sed hanc genitura, vera falsane sit, non in magno pono discrimine. Illud tamen certissimum est, Budam nomen esse viri sapientissimi, qui Indorum dogma composuit. Hoc volui dixisse, quia Hungaria, nominum egregiorum habet plerumque similitudinem. Nam Syrmicum oppidum, cum Syrmo, Triballorum rege, antiquissimo, imaginem denominationis retinet. Et ne particulatim omnia prosequar: Strigonium (q.) alibi, quam in Hungaria reperitur. Et Pestum: cum de Pesto carmen Virgilianum canat sic:

rei veris-
militudo:

ex Slauica
adpellatione
Budin ad-
firmata:

Vidi Pestano gaudere rosaria cultu.

Nam hoc Italicum est; sed Hungaricum Pestum, in ripa Danubii situm,
 ex

o.) Vide eruditorum virorum notas, ad AMMIANI MARCELLINI, Lib. xxxi. Cap. ii. p. m. 476. a. l. vbi pro Budenis, malunt Vidinos legere.

p.) De egregie, sapienter, iocose, dictis ac

factis Regis MATTHIAE, Cap. xxxi. p. 387.
 q.) Nitriam potius nominasset, quam si ad nomen spectes, in Palestina, Aegypto & apud Indos, reperias. Quid vero inde ad Hungariæ hanc urbem:

ex opposito Budam respicit. reliqua. Nolim ad Indos euagari, ut inde arcessam, nomen urbis. Credo enim, de Buda, sapiente illo viro, ne somniauisset quidem, Bude conditores. Nempe, extorsit Galeoto, hanc coniectationem, non tam verisimilitudo, quæ nulla est; quam assentandi, MATTHIAE, & post hunc, IOHANNI notho, indecens studium. Budalia (r.) vero, seu, uti mauult scribere ORTELIVS, Bubalia, vicus, vel oppidum, agri Sirmienfis, patria DECI Imperatoris (s.), nihil cum Buda nostra, in primis, si Bubaliam legas, a qua, Pannonia Bubalia nomen tulit, habet commune.

§. III.

Vocabulum
Germani-
cum, unde
ortum?

Oláhi opi-
no: id a
furnis cal-
cariis, de-
ducentis:

aliorum
sententia:

IAm expeditum me, ex his coniecturarum laqueis, putaram; cum Germanica urbis adpellatio, reucllit aurem. *Offen* eam vocant, aut elemento simplici, *Ofen*. A furnis, seu fornacibus, calci exurendæ, factis, vocabulum repetunt, homines etiam doctissimi. Primus, quod sciam, eius denominationis, auctor, NICOLAVS OLÁHVS (t.) fuit. *Buda*, inquit, *interfecto, iubet edicto* Attila, *ut eam quisque arcem, ex Attilæ nomine adpellet*, Budæ memoria abolita. *Id tamen, ut varia sunt hominum ingenia, ad prohibitas res, magis tendentium, non fuit a plerisque obseruatum. Hungari eam arcem, & urbem etiam, in presentia, Budam, Teutones vero, nunc Ezelburg (u.) id est, arcem Attilæ, nunc a furnis calcis, quæ olim ex lapidibus illic coquebatur, Offen vocant. Qua ex re, satis constat, Alemannos, veluti iure belli, ab Hungaris quæsitos, ea quoque tempestate, Attilæ fuisse dicto audientiores. Libuit, integrum locum exhibere, ut notionis utrius rationes constent. Ac relatum omnino accepimus, obseruare ciues, dum iaciendis ædium fundamentis, aut cauandis cellis, altius terram refodiunt, fornacum istiusmodi vestigia. Hæc, denominationi, velificari quodammodo poterunt. Sunt, quibus peculiaris prorsus, de hoc nomine, opinio insedit. Dabimus eam, verbis LAVRENTII STOCKERI (v.) medici Budensum, dum viueret, laudatissimi. De nominis, inquit, origine, nonnulla, inter chronographos, oritur disceptatio. quorum aliqui Germanicum etymon, id est, Offen, teste ORTELIO rediuiuo (x.) deriuare volunt, a fornacibus calcis, quondam, hic loci frequentibus. Aliter sentit Salomon Schweiger, in itineralio, qui a rege Ova, tempore Henrici III. Hungariam regnante, hanc urbem OFEN, vel potius OVEN, dictam fuisse perhibet. Id si est, recentius multo nomen urbis fuerit, quam id vulgo credunt. Sed, nescio,*

an

r.) ADI CELLARII Notitiam Orbis Antiqui, Lib. II. Cap. VIII. p. 561. seqq.

s.) EUTROPIVS, Lib. IX. Cap. IV. p. 229. edit. CELLARII.

t.) IN ATTILA, Cap. XII. p. 880. in Bonfinii appendicibus.

u.) Hungaris Attila, fuit Etele, unde Germanicum Ezel.

v.) THERMOGRAPHIAE BVDENSIS, Cap. VII. §. I. p. 44. Prodiit liber, lectu dignissimus, *Augusta Vindelicorum*, ANNO MDCCXXI. forma quadrupars.

x.) Parte II. p. 124. b.

an constare sibi queat, hæc *Schweigeri*, vndecunque hausta, coniectatio: cum palam sit, non ea fuisse auctoritate *Ovonem*, seu *Abam*, relictaur ab auctore. (nam ita nostri vocant) siue apud *Hungaros*, siue apud *Germanos*, ut voluissent nomen eius, oppido exosum vtrisque, vrbi, -iam ante celeberrimæ, communicare. Sed hæc sufficiant, in re dubia, neque adtinente ad summam rei.

§. IV.

AD urbem ipsam veniamus. *ATTILA* fatis functo, & digladiantibus pro dominatu, filiis, quomodo se *Bude* res habuerint, non est impeditum definire. Si *annalium* fidem sequamur, Budæ fata, post mortem Attilæ: cum se mutuo bello *Hunni* deleuere, *Budam* quoque, si quæ exstabat, deletam fuisse, credamus oportet. Non est huius loci, diffidii fraterno bello: (9.) causas, inter *Chabam*, & *Aladarium*, fratres, excutere; prælium commemorasse suffecerit, ut coniecturæ nostræ, fidem adstruamus. Duo regii iuuenes, inquit *OLAHVS* (x.) dominandi libidine perciti, quisque imperium *Hunnicum*, pro se occupare studebat. Comparato igitur utrinque magno exercitu, in campum *Sicambrium*, castra posuerunt. ubi acie collata, tanta commissa est cades, ut *Danubii* aqua, a *Sicambria*, ad *Potentianam* usque urbem, mixta sanguine, defluxisse tradatur. Durauit hac pugna, ad quintum decimum diem. nec finis eius ante fuit, quam maior pars externorum militum, ab *Hunnis* trucidata fuerit. *Aladaricus* in prælio cecidit. Victor primum *Chaba*, postremo, *Detrici Veronensis* arte victus. reliqua. Atrox, si rite se habet narratio, prælium, & quod vnum, prouectas, in immensum, res *Hunnotum*, penitus conuulsit. In *Sicambria* campis, commissum fuisse audimus, nulla *Bude*, ad tam memorabilem conuersionem, mentione; nisi *Sicambria* nomen, quam *Bude*, nobilius tunc fuerit habitum. Possis tamen ex facili colligere, non perstitisse intemeratam, siue *Budam* voces, siue *Sicambriam*: quin immo, ab *Hunnis* partim, partim a *Germanis*, vti fere accidit urbibus, quæ sunt in campo Martio, expilatam, ignique exustam, in rudus abiisse. Hanc detrita est penitus: urbis fortunam, tunc fuisse opinamur. Quæ consequuta sunt tempora, mutuis populorum cladibus, variarumque gentium impressionibus, passim, tota *Pannonia*, foedabantur. Nihil ergo felicior *Buda*, iacuit in ruderibus, ob iniurias grassantium populorum: sepulta, suis ipsius ruderibus, iacuit. Nam, *Gothos* quidem, infensum, vel vocabulo *Hunnotum* genus, de instauranda vrbe, haud cogitauisse, pronum est creditu. *Rugii* autem, & *Heruli*, qui post annum CCCC-LXXIII. ex superiore *Pannonia*, in inferiorem hanc, procurrerunt, non tam, ponendarum urbium cura tangebantur, quam arcendorum hostium. Neque sub *Longobardis*, qui *Rugiis* successerunt, res, tota hac *Danubii* ripa, pacatiores fuere.

Tom. III.

Y

§. V.

y.) Retulicæ THYRÓCZIVS, Chron. Hung. P. I. | FINIVS, Dec. I. Lib. VII. p. 106. sine seqq.
Cap. XXIII. p. 27. seqq. Et ex eo BON. | z.) In ATTILA, Cap. XVII.

§. V.

Budz no-
men obli-
tatum:

omnium ut-
de recolue-
runt Aua-
res:

authoris
coniectura:

ignotum,
ab eius a-
tis Scripto-
ribus, Budz
vocabu-
lum:

neque no-
minatum
Eginhar-
do:

habent id
annales
Hungarici,
in belli
Avarici hi-
storia:

EXoleuerat, nomen *Bude*, forte & vestigium, dum *Auari*, Hunnicum genus, occuparunt denuo Pannonias. Reges hi, CHAGANOS (a.) adpellabant; non tam gentilitio, quam dignitatis nomine. Multa iis, cum oriente hinc, illinc cum occidente, contentio; sedes, media *Pannonia* fuit. Nitebantur mihi persuadere, gnari harum conuersionum homines, regiam eorum *Budam* fuisse: verum, timidius adhibui fidem, quando apud auctores, qui *Auarum* res, in litteras retulerunt, nusquam *Bude* nomen reperio. Id certum est, necesse habuisse, eo loco, cum praesidiis insidere, qui, & tutus esset domi, & opportunus, siue ad propulsandos, siue ad inuadendos, hos, illosue hostes; obseruandum praeterea *Danubium*, ne hinc quoque, trepidi quidpiam immineret; maxime, quod hi, quos *Istros* praeficiebant *Romani*, non desinebant negotium facessere, *Slanis*, sociis primum, postea tributariis *Auarum*. Cui instituto, fateamur oportet, locum *Buda* opportuniorem, deligi haud potuisse; quod, & montibus hinc ambiretur, succingeretur illinc amne valido; & procursum, in *Moesiam*, *Illyricum*, & *Noricum* haberet, paribus fere interuallis, definitum. Suspicio tamen, ignoratum, ea tempestate fuisse, *Bude* vocabulum: quippe, cum *Hunnis* prioribus oblitteratum penitus. Haec, si certa essent, & extra dubitationis aleam posita, multo nunc *Buda* celebritas, quam *Attile* temporibus, fieret illustrior; non tam rerum gestarum magnitudine, quam diuturnitate. Namque, ab anno DLXIV. vsque ad bellum, a CAROLO M. sibi illatum, abiere anni ducenti, triginta. AVENTINVS (b.) latrones orbis, tercentorum annorum, adpellat *Auares*, exaggerato, uti adparet, annorum numero. Legas, in eius belli historia, apud EGINHARDVM (c.) regiae mentionem, sed sine nomine. Quot, inquit, praelia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur, vacua omni habitatore, *Pannonia*, & locus, in quo regia Cagani erat, ita desertus, ut na vestigium quidem in eo, humanae habitationis, adpareat. Tota, in hoc bello, *Hunorum* nobilitas periit, tota gloria decedit, omnis pecunia, & congesti, longo tempore thesauri, direpti sunt. Non possis dolere satis, quod non expresserit historicus, regiae vocabulum; sed nec AVENTINVS, qui fere exscripsit Eginhardum. Auda-cter BONFINIVS (d.) *Sicambriam*, siue *Budam* veterem nominat, & ex inge-

a.) CHAGANORVM NOMEN, quid significet, & e quo manarit fonte, FRANCISCVS FORIS OTROKOCSEI, Originum Hungaricarum Parte I. Cap. v. §. XVII. p. 169. quo Capite, *Avarum* res, eleganti accuratoque compendio, exsequutus est, egregie docuit.

b.) Annalium Boior. Lib. IV. p. 249. seqq. ubi eius belli historiam describit. Edit. Basiliens. A. MDLXXX.

c.) In vita CAROLI M. Scriptor. Historiae Francicae. Tom. II. p. 98. editionis Paris. MDCXXXVI.

d.) Decade I. Lib. IX. p. 141, 29. & ex BONFINIO alii, INCHOFERVS, Annal. Ecclesiast. ad annum DCCCIII. p. 12. seqq. IOHANNES LYDOVICVS SCHÖNLEBEN, Annalium Carnioliae Parte III. ad eundem annum p. 397. B. certe in eiusdem aetatis scriptoribus ne ipse quidem de *Buda* legas.

ingenio suo, obsessam, captamque urbem, prolixè commemorat. Id, in tota ea narratione perplacet, quod coniecturæ nostræ robur addit: Ita vero, posteaquam geminam *Auarum*, (quos præmature *Hungaros* adpellat) cladem recitasset: *motis*, inquit, *castris*, ad Budam Veterem, quam Sicambriam prius adpellabant, peruentum est, ubi Chaba (rectius Caganus, vel Chaganus) rex Hungarorum residebat. qui, quum per legatos bellum grauißimum gereret, nimia opum exuberantia præpollens, quas ex multis rapinis, ac hostium exuiis plane congeßerat, reformidatis Gallorum viribus, & CAROLI fortuna, cum sapientia sane coniuncta, in munitissima urbe se tueri posse sperauit. Sed, longe aliter, atque sperarat, res ipsa obtigit. Describit postea obsidionem, acrem oppido, sed coniunctam, cum mirifica CAROLI benignitate, in primis, urbe iam capta. Oppidani, (Auaribus dedititiis deprecantibus) desperata publica propugnatione, arma deponunt, & vita se, cum vxoribus & liberis donari, supplicant. Commiseratio mox, victorem incesßit, &, quamuis e Gallis, plerique cecidissent, supplicum tamen precibus ultro cessere. Munita urbis loca, sibi dari postulant, quæ mox tradita, præsidii complent, ad portas & fora, multaque compita, stationes rite disponunt, ne detrimenti quid ab Hungaris patiantur. CAROLVS urbem ingressus, regiam sibi dedi postulat. Renitente, aliquamdiu Chaba rege, arcem, cum regia, munitissimam, & antiquis tot hostium exuiis & rapinis, sane completam, deditam tandem, accepit. Aerarium, auro argentoque refertissimum, subinde spoliatur; regem, in vincula coniectum, & conscita sibi morte peremptum, honorifice sepeliuit. Quidquid auri, argenti, Scythicæque prædæ, tot annos undique congestæ, Sicambriæ inuentum est, una die, a Franco ereptam: præda magna. priuata opes, multis pro dignitate distributa. Matronarum seruata pudicitia, nulla vis cuiquam illata, populus vita donatus, & stipendiarius effectus. Hæc BONFINIVS.

Budam
Carolus
M. obsidet:

expugna-
tam diripit

præda ma-
gnitudo.

S. V I.

ALiter IOHANNES CVSPINIANVS (e.) Kagani, inquit, & Hunnorum regia, Ringus erat, maximis opibus; ac diuitiis, referta, quibus vicinos spoliarent. Quam CAROLVS expugnauit, & e terra Auares eiecit; totam pene Hunnorum nobilitatem sustulit, congestos thesauros diripuit. Nec ullo umquam bello, Franci magis ditati, & opibus aucti sunt. Suspiciari libet; sedem Auarum antiquam, tum fuisse, in superiori Pannonia, quæ hodie lingua Hungarica, Auar, nostra vero lingua Altenburg, id est, antiqua ciuitas, adpellatur recte. Sed, primo quidem, quod ad Ringos adtinet; nam plures erant; non ego hos in Pannonia superiore; sed in Norico quæsiuerim, quod, diuisum cum Bois insidebant Auares. Ita, vt opiner, ab AVENTINO, idem istud bellum describente, inducor. Altenburgum vero, Mesoniensis agri, oppi-

Cuspinia-
ni de eodem
bello, nar-
ratio:

auctoris
animadu-
ersio:

(e.) De Caesaribus Romanis, in Actibus CAROLI M. Edit. Basil. fol. 219. initio: ubi

nomen Kagani, vitiose Kagani, expressum est.

Auentini
in eius sen-
tentiam,
locus :

oppidum, non *Auar*, dicimus Hungarice; sed, *Ó-vár*, voce, ex *Ó*, quod *antiquum*, seu *vetus*, & *Vár*, quod *arcem* significat, composita; vt notio vocabuli, eadem sit, cum Germanica. Alioquin, ita reor; *Ringos* Auentini, quos & *Landueras* adpellat, munitiones fuisse limitaneas, finibus *Auaricis*, aduersus hostiles impressiones, præten-
sas: id quod Germanicum *Landwehre*, hoc est, *regionis defensio*, con-
notat. Proinde, in inferiore Pannonia *Cagani* regiam stetisse oportuit. Sed, descriptos, ab AVENTINO, (f.) *Ringos* videamus, vt locum fidemque præstruamus opinioni nostræ: Cum, inquit, de limitibus, Boiis, & Auaribus, non conueniret; & Auari, gens efferatissima, infe-
stissimaque Boiis, templa, oppida, vicos, agros Boiorum, in confiniis cru-
deliter depopularentur, CAROLVS illis bellum indicit, anno, ab orbe ser-
uato, septingentesimo, super nonagesimum. Ipsos Hunnos, siue Aua-
res, Boiis, cum hi adhuc multos Deos colerent, societate militandi, con-
iunctos fuisse, & pulsos Romanis, Noricum, inter se diuississe, supra narrauimus. Porro, Auzi, portionem suam, nouem segmentis, & cir-
culis, quos *Ringos* & *Landueras* dicimus, tutandi causa, cinxerant. Vides! de Norico sermonem esse, quod partiti inter se fuerunt Aua-
res, cum Bauaris. Ergo, illic *Ringos*, & *Landueras*, exstitisse oportuit, non in Pannonia. Pergit AVENTINVS: Distabant autem inter se huiusmodi tutela, circiter millia passuum quadraginta; unaquaque cir-
cuitu millia passuum quinquaginta, amplectebantur, & septa erant, ag-
gere militari. Qui murus *Vár*, ab Auaris (g.) a Teutonibus, Haga, Heccaque vocari solet. Cuius ratio, ita instituta fuit. Crebri stipites, truncique abiegni, querni, sagini, in orbem in terram defixi erant. His item contra iungebantur e regione vicenum pedum interuallo. Id ubi aut salicibus constratum, limoue completum erat, cespitibus integris contege-
batur. Latitudo itaque huiusmodi sepimenti, extendebatur viginti pedi-
bus, totidem altitudo eminebat. Obseri solebat utrinque, intus & extus, hoc genus valli, salicibus maioribus, vlmis, albis populis, atque arbori-
bus, qua putata, propagine sartiunt locum senescentium. Tam inexsu-
perabile munimentum, perangusta, velut a latrocinantibus, adibatur via. Inter hosce aggeres, vici ac villa, quantum vox humana hauritur, di-
stabant. Extra vero illa septa, prædia & ædificia, ita quoque versus disposita sitaque erant, vt in unoquoque signum tuba datum, in altero audiretur. Proximi indicem quiritari poterant, ne procul repetendum esset, mutuum auxilium. In hac tutissima, siue castra, siue latibula ad-
pellari libeat, per trecentos ferme annos, omnium gentium latrones, opes orbis congefferant: ipsi interim intacti omnino, ab exteris populis. Hæc sunt *Ringorum*, seu *Landwerarum*, quibus se præmuniuerant *Auares*, & vestigia, & moles. Ceterum, fatetur EGINHARDVS, qui CAROLO a secretis epistolis fuit, tantum e regia hac auri, argenti, & reliquarum opum

f.) Annalium Boiorum Lib. iv. p. 333. Edit. Ingolstadt. MDLIV.

g.) Sic legimus, cum FRANCISCO FORIS OTAKOCSEI, Orig. Hung. Part. I. Cap. v. p. 233. in nota.

opum fuisse egestum, ut, cum antea pauperes, & rerum egeni, haberentur *Franci*, hac una victoria, opulenti fierent. Pertusis demum deiectisque moenibus, vrbe autem penitus derasa, bellum, quod tantis successibus, exorsus fuerat CAROLVS, toto postea ostennio, suis auspiciis, prosequutus est.

Auarum
regia dele-
ta.

§. VII.

AD cum modum, res *Budenses*, sub *Auaribus* se habuere. Altera hæc vrbs clades fuit, eo, priori, *Gothica* illa, atrocior, quod, ne vestigium quidem eius superarit postea. Illud pietatem CAROLI commendat, quod præter BONFINIVM, scriptores quoque alii, adnotauerunt: victis, nimirum, optionem factam: qui CHRISTO nomen, ultro daturi sunt, liberi sunt: qui renuerint, ademta libertate, vita solum donantur. Multi, patria superstitione se exuere, ne vectigales forent; pauci, caritate succensi. Diruta, cum vrbe sunt, Martis & Herculis delubra, quorum loco, in extrema vrbs parte, sub monte, *Deiparae Virginis*, templum erectum, quod *Mariae Albæ* sacellum, supplici ritu huc confluentes, adpellauere. Ad Turcarum vsque impressionem, quarum prima, in annum MDXXVI. incidit, perdurasse ait SCHÖNLEBENIVS. quod difficile est ad credendum; quando constat apud omnes, ab anno octingentesimo tertio, non una, ferocissimarum gentium, ultro citroque suscepta migratione, & sequutis inde bellis, perturbatam fuisse *Pannoniam*; & nunc a *Christianis* cultam, nunc foedatam iterum ab *ethnicis*. Certe, quod ætate BONFINII, superabat, recens, *Hungariæ* regum opus, in veteris illius vestigio, instauratum fuisse, auguror. Quo, inquit, deuotissime, finitimi undique, tempestate nostra, populi, supplicatum confluunt, & *Albæ Mariæ* sacellum, primum, *Christianis* in *Hungaria* nominibus dictum, adpellant: idque lapis adhuc indicat excisus. Illud ergo sacellum fuit, quod Turcarum furore deletum est. Sed, quemadmodum collocarit CAROLVS, *Auarum* manubias, eo minus silendum est, quod prodigiis, locum inde natum, annales memorent. CAROLVS, inquit SCHÖNLEBEN (b.), *Ecclesiam B. V. miraculis postea celebrem*, *Aquis*, in aula sua, erexit, ac ditauit, eamque consecrari fecit per Leonem Papam, qui hoc anno ad ipsum profectus fuerat. Intersuere consecrationi, præter Cardinales, qui aderant, in comitiua Pontificis, etiam CCCLXIII. episcopi. quibus accesserunt duo, pridem defuncti, S. Monulphus, & S. Gundulphus, tumulati TRAJECTI ad MOSAM: qui de suis tumulis egressi, cum LEONE PAPA, visi sunt ingredi, & dedicationi adsistere, ac peracta functione, reuerti ad sua sepulchra. Cum enim Carolus desideraret, tot presentes episcopos, quot sunt dies in anno, & duo deessent, pio Imperatoris desiderio, adnuens pium Numen, hos duos adesse voluit, qui nume-

Quanta
hæc vrbs
clades su-
ris?

Caroli M.
in victos
pietas?

Albæ Ma-
riæ sacel-
lum condit.

manubias,
de Auari-
bus partas,
quomodo
collocarit.

Y 3

rum

b.) Loco cit. ad A. dccclv. p. 397. B. vbi
auctores simul indicat, ex quibus

prodigiosam adeo narrationem hau-
serit.

rum CCCLXV. implerent: ut habet catalogus episcoporum Traiectensium. Hæc ille, ex eius ævi scriptoribus, quos iam, tametsi ad manus sint, nolumus sollicitare.

§. VIII.

Auarum,
post eam vi-
doriani Ca-
roli, inge-
nium:

sedes Cha-
gani senio-
ra:

BVda interim, in ruderibus iacuit. Sed & *Auares*, spreto, quem eis CAROLVS præfecerat, *Chagano*, (*Theodorus* in sacro fonte dictus) fræna subinde mordebant; dum, semel atque iterum victi, redigerentur in ordinem, cogerenturque, *Chaganum*, primum regem Christianum, venerari. Vbi vero huic sedes? In interiore *Pannonia* fuisse, ex eo coniicias, quod *Slavorum* incursionibus fatigatus *Chaganus*, sede sua decedere, & novas, a *Carolo* impetrare, necessum habuerit. De eo annales: *Chaganus*, seu *Theodorus*, *Hunnorum*, in *Pannonia* Princeps, Imperatorem *Carolum* adiit, questus, de *Slavorum*, qui *Morauiam* & *Bohemiam* incolebant, continuis incursionibus, petiitque sibi locum ad habitandum, cum suis, a *Carolo* concedi, inter *Sabariam*, & *Carantanum* prouti recenset *Regino*; sed forte melius *Adelmus*, inter *Sabariam* & *Carnuntum*. cuius precibus adnuit Imperator. Sed & *Carolus* filium, aduersus *Bohemos*, cum exercitu misit, eosque coercuit, occiso eorum duce, *Letzcone*. Hæc, ad annum DCCCVIII. *INCHOFERVS* refert: nos *Adelmum* sequuti, ad annum DCCCV. Quidquid eius sit, totus iste locus, eo pertinet, ut doceamus, detractum semel, regiae honorem, dum superabant *Auares*, *BVDAE* restitutum haud fuisse. *Sabaria*, & *Carnunto*, ea dignitatis facta est accessio. De iis *INCHOFERVS* (i.): *Optione data*, *Chaganus*, elegit *Carnuntum* (k.), ut alii corrupte *Carnantum*, & *Sabariam*, cum terris interiacentibus. Prior locus, est superioris *Pannoniae*, metropolitana ciuitas, & vetus olim *Romanorum*, florensque colonia, in ea *Danubii* ripa, quæ a *Norico*, hoc est, *Cetio* monte, in *Hungariam* extenditur. Quo situ, *Vienna* *Pisonium* euntibus, ruinae visuntur, amplissima ciuitatis, ad stadii pene longitudinem, propagata. ex quibus non longe oppidum *D. PETRONELLAE*, a *Carolo M.* ut fertur, constructum, vestigia quadam exhibet. *Sabaria*, porro, notissima quoque olim colonia *Romanorum*, postea tamen, ortu *Dini Martini* *Turonensis*, & ut quibusdam placet, pridem antea, martyrio *Quirini*, nobilior. Hæc igitur loca, cum *Chaganus*, benigne a *CAROLO* susceptus, impetrasset, muneribus, ut *EGINHARDVS* inquit, dona-

i.) *Annalium Eccles.* p. 18. ad An. DCCCVIII.

k.) De *CARNVNTI* Orthographia, & positione, vide *CELLARIUM*, *Notitia Orbis Antiqui*, Lib. II. Cap. VIII. p. 551. & 552. Atque vestigium, a *MARSIGLIO*, expressum, *OPERIS DANVBIALIS*, Tomo II. p. 2. descriptum, atque expressum, ibidem Tab. I. Fig. II. Remanentibus nobis, exstantissima rudera, tres simul *tumba*, sed sine literis; &

inuitate magnitudinis *latrunculus*, cum notis *LEG. XIII. GEM.* occurrit. quem possidemus. Ex tumbis, cineres cadaverum exultorum, & ossa, abstulimus, viro principi, qui museum nostrum, sua præsentia honestarat, dono demum data. Solemus enim, animi causa, cum illic facimus iter, scrutari has, magnitudinis *Romanæ*, non temnendas reliquias, neque inde digredimur vnaquam, nisi doctiores.

donatus, redire permissus est. Ad hunc modum INCHOFFERVS. Sed, non erat diuturna *Chagano*, noua hæc sedes, si laudatum nunc scriptorem, sequamur, rem, quam narrauimus, ad annum DCCCVIII. referentem. CHAGANVS, inquit, ad annum DCCCIX. in Hungariam reuersus, paucis admodum mensibus, ne dicam septimanis, supervixit, & SABARIAE, diem suum, pie obiit. At enim, diutius cum isthic resedisse, oportuit, si ADELMO (l.) credimus, scribenti, sedes has anno DCCCV. *Chaganum* a Carolo impetrasse. Tunc enim, fere lustrum heic extraxisse, censendus erit. Successit, Theodoro huic, *Chaganus* iunior, siue is filius senioris fuerit, siue iunctus sanguine; sed beneficio iterum CAROLI M. uti est in *Fuldensi* chronico: Theodoro, inquit, non multo post, morte praevento, *Chagano*, per legatos petenti ab Imperatore, concessus est honor antiquus, quem *Chaganus* apud Hunnos, iuxta priscum eorum ritum, habere solebat. Credo, regiam quoque sedem, *Sabariam*, quam *Chaganus* senior, lingua Hunno-Auarica, quæ & Hungarica est, *Szombath-Hely*, hoc est, quietis locum, adpellauisse. nam *Szombath*, (m.) Hungaris, *Sabbathum*; istud autem, ex notione Hebræa, שבת, quietem, significat, tantopere a *Chagano*, seu Theodoro, exquisitam. Ceterum, brevis, & *Chagano* iuniori, sedis vsura fuit: quippe, anno DCCCX. rebus humanis exempto.

item iunior.

§. IX.

Nvlli postea Hunno-Auarum reges, nullaue ideo regia fuit: *Buda* certe exoleuit penitus: dum, post septuaginta, circiter, annos, *Hungari*, partim a Leone, Orientis; partim ab *Arnulpho*, occidentis, Imperatoribus; aduersus *Bulgaros* illic; hic, aduersus *Maharenfes*, exciti, auitas sedes, suas iterum facerent. Liberaliter, hic annales *Hungarici*, fabulantur. quos iam recognoscere, non est huius loci. Certe, tertii, *Hungarorum*, in Pannonias ingressus, neque causas referunt, neque fata. De septem ducibus, nihil narrant, quod non sit obnoxium dubitationi. Intererat vero, monstrauisse posteris, non latrocinatum, e sedibus suis, erupisse *Hungaros*; sed, ut auxilio essent, Imperatoribus, legitimis stipendiis, arcessitos. Certe,

Cessat Auarum regia, usque ad Hungarorum aduentum:

nuga annalium Hungarico.

l.) In Annalibus, de gestis CAROLI M. a PITHOEO editis. Apud PETRUM LAMBECIVM Lib. II. Commentar. de Bibl. Cæsar. Vindobon. p. 348. itidem, res ad annum DCCCV. refertur, diciturque ibi *Chaganus*, *Capcanus*, erronee, uti adparet.

m.) Non diffitemur, in more veterum Hungarorum fuisse; ut nundinas, diebus *Sabbathi* plerumque concelebrent. Itaque *Szombath* eis tantumdem erat, quod *nundina*. atque *Szombath-Hely*, nundinarum locus. Id tamen, nostræ coniecturæ, nihil derogat: cum, *quietis* quidem notio, in

voce *Sabbathi*, natiua sit; *nundinarum* abusu facta. Deinde, ne agrestes operas remorarentur, mercatus in diem *Solû*, reposuerunt, prisci illi homines. qui & ipse, a nundinis, *Vásár-nap*, nomen accepit, quod tantundem significat, ac si dicas, *Nundinarum dies*, quas *Vas-ár*, hoc est, ferri pretium, seu *emtionem*, vocabant: nam *Vas*, ferrum; *ár*, pretium significat. credo, quod primi illi *Hungari*, nihil, præter ferrum, emittarint; reliquam suppellectilem, domi, ex limo, & materia, fabricantes.

Luitpran-
di narra-
tio:

Certe, quod de *Swatoplugo*, & redempta ab eo, equi, freni, & ephippii, pretio, regione narrant, fabulæ, quam historiæ, similis est. Aduentus caussas, & successum, LVITPRANDVS (n.) egregie descripsit, quem audiuisse iuuerit: ARNVLPHVS, earum, quæ sub arcæuro sunt, gentium, rex fortissimus, quum ZWENTEBALDVM, Marauanorum ducem, sibi viriliter repugnantem, debellare nequiret; depulsis his, pro dolor, interpositionibus, quas vulgo Clusas, (o.) nominari prædiximus, HVNGARORVM gentem, cupidam, audacem, omnipotentis DEI ignaram, scelerum omnium non insciam, cadis & omnium rapinarum solummodo auidam, in auxilium conuocat; si tamen auxilium dici potest, quod paullo post, eo moriente, tum genti suæ, tum ceteris in meridie, occasuque degentibus nationibus, graue periculum, immo excidium fuit. Quid igitur? ZWENTEBALDVS vincitur, subiugatur, fit tributarius; sed Domino solus. O cacam ARNVLFI regis, regnandi cupiditatem! o infelicem, amarumque diem! unius homuncionis deiectio, fit totius Europæ contritio. Quot mulieribus viduitates, patribus orbitates, virginibus corruptiones, sacerdotibus, populisque DEI, captiuitates, Ecclesiis desolationes, terris inhabitatis solitudines, caca ambitio paras? Deuicto ZWENTEBALDO (p.) Morauorum duce, ARNVLPHVS, pace habita, regno potitur. HVNGARI interim, obseruato exitu, contemplatique regionem cordibus, malum, quod postmodum in propatulo adparuit, machinabantur. Hæc, ad annum DCCCLXXXIX. referri oportere, ex chronicis (q.) constat. quæ, sicuti caussas impressionis Hungarorum, ita successum quoque condocent. Vbi vero tunc regiam constituere Hungari? Extra modum diligens est, in designandis, singulorum ducum (septem enim fuisse (r.) ait) sedibus, THÚRÓCZVS. ARPADO is principatum tribuit, eique montem NOÆ, prope Albam Regalem, adsignat. Verba chronographi hæc sunt: Dum Capitaneus Arpad, uteretur speciali quadam dignitate in Scythia, & hanc haberet ipsa generatio consuetudinem, Scythicam & probatam: ut unus, in expeditione gradientibus, debeat anteire, in redeundo vero retrocedere: ipse, pro eo, alios capitaneos fertur præcessisse, eoque, ZWATOPOLVG, ut superius dictum est, debellato, & occiso, ARPAD, cum ceteris Hungaris, castra fixit in monte NOÆ, prope Albam. Et ille locus est primus, quem ARPAD sibi elegit in Pannonia: unde & ciuitas ALBA, per S. STEPHANVM, qui de eodem processit, fundata est ibi prope. Videre hinc est, non Budam tunc; sed montem NOÆ, sedem, regulo Arpado, præbuisse. quam, an filius suus Zoltan, ibidem habuerit, non habeo dicere. De Toxi, Arpadi, ex Zoltano, nepote, sic arbitror, sinistra Danu-

regia Hun-
garorum
ubi?

mons Noæ

n.) Fuit Ticinensis primum Diaconus, de-
mum Episcopus Cymonensis, floruit-
que A. DCCCXVI.

c.) Est vero Clusa, angustus montium adi-
tus. VOX AELIO SPARTIANO, usurpata.
Vide glossarium DV FRESNE, Tomo II.
p. 705. edit. nuperz Parisiensis.

p.) ZWENTEBALDVM annales, nostri ZWA-

TOPLVGVM adpellant, quod eodem
redit.

q.) Adde, REGINONEM, ad eundem annum;
OTTONEM FRISINGENSEM, Chron. Lib. VI.
Cap. X. p. m. 114. edit. Basil. 1569.
fol.

r.) Chronici Hungar. Parte II. Cap. II. seqq.
p. 30.

Danubii ripa, si non perennem sedem, saltem secessum illic habuisse, ubi iam *Taxy*, siue Hungarice magis, *Tox-Honnya*, hoc est, *Toxis habitatio*, visitur hodieque.

§. X.

Ecquis igitur, obsoletam *Bude* sedem, reparauit postliminio? Profecto, adfirmare non ausim, cum nihil reperiam in litteras relatum. Clades, quas tota passim Europa, ediderunt *Hungari*, legas, non quid egerint domi, aut quemadmodum comparatam habuerint rempublicam. *Geyze* id tribuunt aliqui; non item nos. *Strigonium* huic, in primis habitatu visum est commodum. Hic in lucem anno DCCCCLXXXV. editus est, *S. Stephanus*; hic sacro lauacro ablutus. Ergo, *S. STEPHANO* adserenda ea gloria est, qui vulgare oppidum, sede regia, honestarit: siue id demum, recordatione fecit pristinae celebritatis, siue consilio quocunque alio. Occasionem tantæ rei, ædes sacra dedit, anno MXXII. ab eo poni cœpta. Meminit, præter alios, hanc regis pietatem, *INCHOFERVS* (s.) *STEPHANVS*, inquit, *rex, cum Geysela coniuge, & Emerico filio, ad BVDAM VETEREM venientes, cum locum amœnum, refertumque incolis, animaduertissent, nec tamen esse, vllum templum, in quo sacra peragerentur; illico, magnifice exedificandum, ampleque donandum Cœnobium, cum Basilica, statuerunt; eamque, principibus Apostolorum, PETRO, & PAULO, nuncupandam. Acciti artifices e Gracia, ut opus memorabile facerent, statuarii, ac plastici, undique, magna mercede conducti. Induxerat in animum pius rex, ut Romanam Sanctitatem, principis Apostolorum memoria in Vaticano sacram, hoc, velut compendio, exprimeret, religionemque Catholicam, ea æde, & splendore, fabrica, & reliquiarum copia, exornatissima, toti orbi commendaret. Ac, ut magis serueret opus, cum coniuge, pietatis socia, filioque, si superesset, herede, ibidem constiterunt. En! primam sedis regiae, *Bude* positæ, mentionem! hucusque enim, nunc *Strigonii* (t.), atque *Tata*; nunc in *S. Monte Pannonio*, aut *Veszprimii*, degebat rex optimus. Atque, vrbi quidem, id tunc decoris accessit; moles autem Basilicæ consummari, a *STEPHANO* viuo, nequiuit. Ita *INCHOFERVS*: Non paucis annis laboratum: signa, tabulæ, ac ornamenta, omnis generis, & pretii, parabantur: ultima tamen manus imponenda, morabatur expectationem, ut DEO aliter disponente, neuter voti compos euaserit. Tanta, quippe, moles, vitam regis, ac reginæ, superans, a cœpto destitit; donec tandem, circa annum MLXXXV. a Sanctissimo rege *LADISLAO*, *Stephani* pronepote, perfecta est. Ita *INCHOFERVS*. Temporariam sedem hanc *STEPHANO*, *Budæ* fuisse, *TIMON* (u.) auctor est: *S. Protorex* condit*

Quæ e duobus Hungaria, Budæ sedem primus posuerit?

S. Stephani erga oppidum promissio:

prima eius Budæ sedes:

adem sacrum, hanc perficit:

non semper residit Budæ.

TOM. III.

Z

Præ-

1.) Annalium Ecclesiastic. p. 328. ad eundem annum.

2.) BONFINIUS, Dec. II. Lib. VIII. p. 300, 30. STRIGONIUM, veterem regiam an-

lam, adpellat, quæ id nominis, vsque ad BELAE IV. tempora, tulerit.

3.) Nouæ Synopses Chronologicæ. P. I. p. 7.

Praposituram Veteris Bude, DD. Petro & Paulo Apostolis, ibidem, dum opus exsurgeret, habitans. Vtinam nos docuisset, ubi habitavit postea; nam, in rerum Hungaricarum scriptoribus, id non reperio: credo autem, ab his initiis profectum esse, ut sequuti reges, STEPHANI exemplo, lubenter degerent Bude, figerentque sedem regiam, hi, illis, constantiorem.

§. XI.

Anne Aba hic habuerit regiam?
incerta tunc regum sedes:
fuit tamen in pretio apud reges Buda:
Bela IV. in primis admauerat urbem:

SI certa esset, Germanici nominis, *Osen*, seu *Oven*, deriuatio, ab *Ovone*, seu *Aba*, rege *S. Stephani* successore; facile inde confici posset, in primis, in hac vrbe resedisse *Abam*. Sed, re vera, adhuc regibus *Hungariae*, diuersoriae sedes erant, haud autem *regia perpetua*. Id vero, inde condiscere est, quod, illic plerumque versabantur, ubi maxima eos negotiorum moles, opperiebatur. Legas enim, *Csanadini ABAM*; *Szaboltsi, S. LADISLAVM*; *Orodini, BELAM* coecum; comitia agitalle (v.). quae illi profecto, si perpetua sede habitassent, illuc exciussent, ubi cum *curia* degebant. Interim, id certum est, in pretio reges *Budam* habuisse. quod insigni pietate testatum fecerunt, germani fratres, *GEYZA M. & S. LADISLAVS*. Sub idem enim tempus, cum *Váczia*, aedes sacras, atque Episcopen excitant, ut victoriam, de *Salomone* partam, grato, in diuos, animo, recolerent; *Bude* quoque templum *D. Genitrici* condiderunt. Ita *BONFINIVS (x.)*: *Dina quoque virginis aedem, BVDAE fundauerunt, cui Pestana vestigalia & tres, in Simigiensi agro, vicos addixerunt, elaboratissimis aureisque vasis exornatam reddidere.* Parcius postea, scriptores nostri, *Bude* meminerunt. Saltem, hicne, vel alibi, resederint, *Colomannus, Stephanus II. & Bela* caecus, haud referunt. quam quidem annalium negligentiam, merito possis accusare. Sed, neque in diplomatibus, quae ea aetate reges edidere, locorum, quibus perscripta sint, semper fit mentio: id quod, incuriae scribarumtribuendum est; saltem seculi ingenio; at quanto historiae damno, facile existimabunt, quibus, subactis, his istiusmodi studiis, animus est. *GEYZA* demum *secundus*, educta dedicataque *B. V. M.* aede sacra, *Budam* excoluisse legitur. *Anno MCLI. rex templum B. V. Bude veteris, construit,* scribit *TIMON (y.)*. Sed, anne ab imis fundamentis, & opere nouo? Si ausim opinari; *Geyza, & Ladislai* aedes fuit, de qua nunc diximus, quam instaurauit forte *GEYZA II.* Pronius ad credendum est, reges, qui postea rerum potiebantur, inualecente, cum aedibus sacris, tum optimatum palatiis *Buda*, isthic sedes, hucusque vagas, prorsus fixisse. De *BELA IV.* id certum est: quippe qui, *Budam* ultra, quam credi possit,

v.) Adde, quae de *LADISLAVO* leguntur, apud *BONFINIVM* Dec. II. Lib. IV. p. 231, 49.

x.) Dec. II. Lib. IV. p. 220, 10. *THVRG.*

CZIVS Chron. Hung. P. II. Cap. LIII. p. 61, 39.

y.) Loc. cit. p. 51.

possit, adamauerat; insula (z.) simul, vrbi obiacente, omni adificiorum genere, sacro & profano, perculsa. Animi pendeo, ipse, an pater, ANDREAS Hierosolymitanus, D. Dominici familiam, substructo, D. NICOLAI nomine, templo & coenobio, Buda collocarit? Si temporum rationes subducas, ANDREAE id tribui, necesse est: quippe, quum anno MCCLIV. ad eum modum inualuerit coenobium, ut comitia heic ordinis eiusdem, concelebrari potuerint: ea vero tempestate, exinanitam opibus fuisse Hungariam, nemo ignorat, nisi, cui ignota est Tartarorum illa impressio, quæ decennio ante, pessunderat regionem. Ut difficile sit, eius instituti exordia, ad BELAM referre: nisi credas, ante annum, MCCXL. inductos huc Dominicanos ita succreuisse, ut potuerint perdurare, grassantibus per Hungariam Tartaris. Enim vero, pessunderant maleficientissimi latrones, Budam Veterem; noua adhuc incognita. quod infra leges. Neque nos certiora docuit, SIGISMUNDVS FERRARIVS, alibi a nobis laudatus, rerum Ordinis Dominici, scriptor, Budensis, inquit ille (a.), Conuentus, propter regiam, & Generale studium, celebris huius prouincie conuentus fuit: in quo etiam Comititia totius ordinis, anno MCCLIV. sub VMBERTO de Romanis, V. Generali Magistro, tunc electo, celebrata sunt. Ecclesia olim, S. NICOLAI nomine, in equorum stabulum ab impiissimis Turcis versa, adhuc visitur: ut ab iis, qui in ea vrbe fuerunt, accepi. Quæ heic, de studio generali dixerat, paullo post (b.) fusius explicat: In prouincia Ungarie, Generale studium, Conuentui adiunctum, diu viguit, in Vrbe Regia Buda, ubi etiam, Vir celebris, M. G. Petrus Niger, clypei Thomistarum auctor, sub annum Christi, MCCCCLXXXI. regentem, siue studii eiusdem caput, agebat. Cum vero, aliquo postea tempore inde fuisset amotum, eodem, M. G. Fr. Thoma Vii Caietani iussu, reuocatum est. Hæc, de Conuentu Ordinis Prædicatorum, reperio. Inerat, & Seraphici Ordinis coenobium; sed cuius vestigium, tot vrbis clades, pridem oblitterauerunt. De CAROLI M. Alba Maria sacello, quod supra memorauimus, hæc LADISLAVS THURÓCZIVS (c.) in litteras retulit: Altera, eorundem religiosorum (de Paullinis sermonem habuit) domus, ad ALBAM MARIAM (d.) visebatur. Est locus, haud longe vetere Buda, ea parte, qua Sicambria rudera ostenduntur, propius montes, plano tamen in campo; ubi ades DEI Genetrices, prima omnium in Hungaria, a CARLO M. fertur excitata, anno MCCCIII. Hanc, ad MATTHIAE usque tempora, sacerdotes quidam procurabant: verum, cum desiderio populi minus responderent, immo vita haud satis castigata, (queruntur illud litteræ regie ad SIXTVM IV. anno MCCCCLXXIX. feria II. ante festum Nat.

Dominicanorum
ordo, a quo
Budam inducimus.

Z 2

S. Io.

z.) Istic obiisse BELAM, annales memorant. Vide THURÓCZIVM, Parte II. Cap. LXXVI. p. 78.

a.) De Rebus Hungarica Prouincia Ord. Prædicatorum. Parte IV. Lib. vnico, Cap. II. p. 511, 512.

b.) Loco cit. Cap. III. p. 540.

c.) Hungariae Occident. p. 54.

d.) A Templariis quoque inessam fuisse legas: ex verone? habeo. cur dubitem. Alioquin, inclauit Buda Vetus, & sepulturis Regum. Istic enim, STEPHANVS, Bela IV. filius, ANDREAS item Venetia, tumultati sunt.

S. Iohannis Bapt. exarata) publica pietati, nocumentum gravissimum adferrent; volente Rege, iubente Pontifice, administratione moti sunt, & beneficio; sanctioribus in locum succedentibus ministris. Nihil horum, in annalibus eius ordinis, quos consulimus, reperias. quæ ideo, adscribenda putauimus.

§. XII.

Buda sitas
& antiqui-
tas, Incho-
feri verbis
describitur

Nihil postea Bude memorabile gestum est, urbis nomine, iuxta & celebritate, Budam Nouam, quam dabimus postea, commigrante. Situm urbis, & antiquitatem, plures celebrarunt: INCHOFERVS (e.) ad hunc modum descripsit: *Est Vetus Buda ciuitas, loco amœno, iuxta Danubium sita, in Diœcesi Veszprimiensi, olim Sicambria dicta, & multis rebus clara. SICAMBRIAM nominatam volunt, a Germanica legione, quam olim ANTONINI, & SEVERI temporibus, ad coercendos barbarorum impetus, illic collocatam volunt. Id ostendit, vetus illa inscriptio, apud APPIANVM, & AMANTIVM: LEGIO SICAMBRO- RVM HIC PRAESIDIO COLLOCATA, CIVITATEM AEDIFICAVERUNT, QVAM EX SVO NOMINE, SICAMBRIAM VOCAVERUNT. Fuit hic lapis effossus, in Veteri Buda, regnante MATTHIA, rege Hungaria, dum fundamenta iacerentur adium reginæ BEATRICIS. Eadem etiam legio AVXILIATRIX dicebatur, quæ SICAMERIS, remotissimis Germaniæ populis, constabat. Syngambros (f.) legit PTOLEMAEVS; STRABO, Sugambros; Valentinianus Imperator FRAN- COS dixit, hoc est, feroces. qui olim Troiani (g.), postea etiam vocati sunt, ANTENORIDAE. Exstant hodieque, vetustissima urbis vestigia; sed floruisse, non solum temporibus MATTHIAE, quemadmodum ex modo dictis colligitur; secus enim, neque ad exstruendas reginæ ades, hic delicias qua- suisset suas; verum etiam longe ante celebrem fuisse, satis indicat, ere- ctio studii generalis, quod Bonifacius IX. Millesimo trecentesimo, octuage- simo nono, primo pontificatus sui anno, petente Sigismundo rege, con- cessit. Ad hunc modum INCHOFERVS. Plura de Sicambria, LAZIVS (h.) dabit, quæ iam prolixum est adscribere. Gentem ipsam, post CLVVERVM (i.) & CELLARIVM (k.) accurate designauit, IACOBVS CA- ROLVS SPENER (l.) ut non sit opus, eam in rem elaborare. Urbis vestigium, nominis ignarus, MARSIGLIVS (m.) exhibet, explicatque icona, his verbis: *In ripa citeriori, non longe supra Budam recentem,**

Marsiglii,
Sicambria
descriptio:

e.) Annalium Eccles. p. 328. ad annum MXXII.

f.) Vide ORTELIJ Thesaurum Geographi- cum id vocibus, Sicambri, & Si- cambria. Inde enim ista exscripsit Inchoferus.

g.) OLAVVS in ATTILA Cap. xiii. initio: Sicambriam urbem, tradens scriptores, Gallos, Pannonia, ductu Antenoris Tro- iani, vastata, in sui nominis memo- riam, condidisse, & in multos annos

habuisse, quod tamen mox in dubio relinquit.

h.) Comment. de Republ. Rom. Lib. xii, Sect. II. Cap. xiii. p. 1123.

i.) Germaniæ Antiquæ Libro III. Cap. ix. p. 31. seqq.

k.) Notitiæ orbis Antiqui Lib. II. Cap. v. p. 471. seq.

l.) In Notitiæ Germania Antiqua, passim,

m.) Operis Danubialis, Tom. II. p. 3. Tab. I. Fig. v.

pagus est, Buda Vetus, vulgo nuncupatus, & duobus Romanis fortalitiis, quæ cum longo quodam aquæ ductu, ibidem reperiuntur, celebris. Alterum, idque minus & septentrionale, paludi adiacet, & est figura quadrata, & ex glarea, coctisque lapidibus, terra obrutis, exstructum. Alterum maius, eiusdem cum priori, materiei est. Præterea autem, in eius circuitu, varia murorum rudera reperiuntur, & ab illo latere, quod Danubium respicit, ad eundem usque, fossa protenditur. Aqueductus vero, a radice montium, per paludem transiens, non procul a prædicta fossa terminatur, suntque meræ columnæ, ex lateribus exstructæ. Ignorauisse autem, Sicambriæ esse rudus, quod ita descripserat, ea, quæ porro coniecat, indicant. A veritate forte non est absorbum, inquit, dicere, quod illa duo fortalitia, magnæ alicuius colonie præsidia fuerint. Hæc illi in acceptis ferimus.

ignorado eius nomine.

§. XIII.

IAm, qualem nos ipsi, repererimus, priscae vrbs positionem, expromamus. Diffunditur eius vestigium, tota ea planitie, quæ a suburbiis *Budæ Nouæ*, inter montes *Pilisios*, & *Danubium*, ad XL. circiter stadia, excurrit. Neque, solo hoc continenti, vrbs definiebatur. in insulas protrusa fuit, siue reuera connexas tunc, reliquo terreno, siue, rescissa demum tellure; cum amnis, quod solet, nouum isthac alueum excauasset. Vtrobique, Romani cultus ostenduntur monimenta. Quæ in continenti, ad bis mille passus, in longitudinem, protenduntur, muro constant, solido eo, sed derafo iam, & vix supra terram, nisi per tumulos, eminente. Tanta autem, quæ superant, firmitudine sunt, vt, de solida petra, procliuius sit tollere quidpiam, quam elidere isthic aliquid, etiam cuneo admoto: adeo, ex vetustate, tenax cementum est; certe, operas hodiernas, multis modis post se relinquit. Accedit, muri crassities, septem fere pedes exæquans. Substructi intus fornice, indicium faciunt, apothecas hic annonarias, vel alias quascunque fuisse: vt haud sane dubitemus, si eruderandis his, opera locaretur, impertusos adhuc deprehensum iri. Extenduntur, hæc murorum fundamenta, quod diximus, medii miliaris decursu; concamerationes autem, haud longius ostendunt, quam est hodie, pulueris pyrii officina. Ultra, vligo refudat, muri solidioris, nisi depactis trabibus, inædificetur, prorsus impatiens. Vix ea, ducentis passibus procurrit, cum solida iterum humus, protuberante passim rudere, aggeres, an muros, in *Danubium* vsque continuatos, ostendit. Gemino vero, quod & *MARSIGLIUS* expressit, ordine, tumuli iidem, intermissa ingenti fossa, producantur, urbemque, quasi perpetuo quodam vallo, vel diuisisse, vel præmuniuisse, videntur. Credo, hos illos esse tumulos, qui columnis, iusta intercapedine, discretis, aquæ ductus, ex mente *MARSIGLI*, sustinebant. Nam, a nobis quidem nihil obseruatum est aliud, quam quod, desi-

Auctori, de Sicambriæ rudibus commentatio.

nentibus, quos diximus, rudrum tuberibus, aquæ demanarint, fonte gemino. Eorum alter, ex pede montis, tam vberè scaturigine salit, ut lacum, subtus formet, centum, plus minus, passuum ambitu. Aquarum, perennem copiam, inde possis existimare, quod passus vix triginta, a capite deiectæ, molam vrgeant, atque inde, vberè aluco, iuxta eosdem tumulos, in *Danubium* emanent. Plane nobis persuaderemus, collectum in canalem fontem, ad coloniam prolectum fuisse, ut illic saliret perpetuo silano. Riuorum alter, locupletior multo est, sed latice, priori haud comparandus. Hunc, vligo illa, infra quam sunt tumuli, effundit. Lacus est nimirum, plus, quam trecentorum passuum amplitudine, vndique, vastis aggeribus circumcinctus, adeoque, aquarum numquam non diues. quas dum emittit, breui procursu, fullonum primo; demum, pulueris pyrii tudes, propellit. Tum, verso in meridiem aluco, pone rudera, quæ ostendimus, defluit, & ubi passus, plus minus quadringentos processerat, iterum crepidine, in piscinæ speciem coercitus, molæ frumentariæ geminæ, antequam in *Danubium* exeat, inducitur. His ergo riuis, *Marfiglianos* aquæductus, constituisse, arbitramur: collectos olim, & pro aquilegum arbitratu, huc illuc profusos. Aquæ certe suffundebant affatim, quæque, vrbi etiam copiosissimæ, egregie sufficiebant. Limpida ea est, colore, ex viridi, caruleo, tepida magis, quam frigida, ideoque immunis a gelu, & rotandis molis, quin & fouendis piscibus, prorsus idonea. Pari aquarum natura est, fons tertius, remotior, passibus circiter mille, in meridiem. Eo is loco, quo scaturit, circumstructa crepidine coercitus, minori tamen, quam priores lacu, aquam *nitrosam*, tepentem, nitidam tamen, versus orientem, emittit; canali vberè adeo, ut post passus quatuordecim, duplicem molam frumentariam, discretis interstitiis, instruat, indeque, per depressiora, hic atque illic, restagnans, quo propius ad *Danubium* accedit, eo magis repressus, intumescit ad modum lacunæ vberis. Haud procul a confluenta, ponte iungitur lapideo, cuius opus, antiquitatem refert: nam, & saxo instructus est tessellato, & spatio ita angusto, ut vix habitus hodierni quadrigas, transmittat. Ultra eos aggeres, murosque, quorum vestigia nunc designauimus, rudus reliquum, vsque ad vestigium templi *ALBÆ MARIÆ*, protenditur: ut fas sit colligere, hucusque vrbis pomœria, saltem suburbia, exporrecta fuisse. Notare enim vbique possis, cum moenium, seu aggerum, tum ædificiorum, monumenta. Modico terræ motu, vel refossis aliquantum, parietinarum, quæ deiectæ iam sunt, fundamentis; hic numi veteres, alibi insigniti litterulis lapides, ac laterculi, iterum Deorum Dearumque simulacra, & id genus alia, eruuntur. Monstrabantur nobis pumi, *Augusti*, *Tiberii*, aliorum, ad *Valentiniani* fere ætatem. quod indicio nobis erat, quibus temporibus, cuiusque stipendio, *Legio Auxiliatrix*, isthic meruerit. Qua eleuatio terræ positio est, & ad radices montium

tium furrigitur, emortuales tumbæ, & inscriptiones, eius generis, aliæ, effodiuntur; sed casu, non consilio: nam, qui prisca orbis reliquias hæc, data opera, rimetur, vix est quisquam. Nobis (n.) hæc eruderasse sufficiat.

§. XIV.

Prolixus est LAZIVS, (o.) in adscribendis lapidum monumentis, quæ hic ætas superior eruit. Nos, quæ observauimus ipsi, promemus. Est heris loci, qui heredes sunt C. Petri Zichy, urbana villa, superiori oppidi parte, cum ad opportunos secessus, tum ad procurandam rem familiarem, iucunde instructa. Area ei ampla, deinde, pari latitudine ædificium, ad imitationem II. Græcorum elementi, positum. Angulos turriculæ infederunt, modicæ eæ quidem, sed ad spectus festiui. Inter eos, sacellum, deinde cubicula, postea triclinium, heris, aut hospitibus accipiendis, ad insignem munditiem sunt exulta. Omnia hæc, in *Danubium*, cui supereminet, despicunt, obtutu, eo iucundiore, quo amœnior est obiacentis, intra amnem, insulæ positio. Gemina ea est, segeti destinata altera, & horreis; altera horto, sic satis culto. Romanum hanc rudus nobilitat, supra indicatum. In villa, de qua sermo nobis est, tumbas Romanas observauimus, duas; sed non operis tantum excellentia, verum & mole, atque lapidis, ex quo cauatæ erant, natura, multum discretas. Quæ potior fuit, longa erat, pedes octo, lata duos, & pollices tres, saxo albo & solido, atque marmore, haud deteriore. In eius dextro latere, hæc legimus:

*Inscriptio-
nes a La-
zio hic ob-
seruata:*

*tumba Ro-
mana:*

D. MEMORIAE. AVRELIAE. M.
MARTIAE. DOME. A. Q. VIX. ANN.
XLI. D. III. MVLP. D. ASIANVS. VET.
LEGI. A. D. CONIVGI KARISSIMAE.

*ecum epi-
taphia:*

Alteræ, multo latior, breuior tamen, lapide itidem duro, sed viliori eo, proptereaque exesis litterarum elementis. Quæ notare poteramus, hæc erant:

MEMORIAE. Q. M. VVIRA-EL.
AVG. COLA. Q. VIX. ANN. XL. MM.
AVRELIA. D. S. E. L. M. VI. DS.
LIBERTI, FI TR. DES. EX VOLVMIA-
TESTAMENTI. CVRANTIBVS. IE. CM.
DIONISIO. AVG. COL. SS. ET. - -

Plura

n.) Verfabamur hic, anno MDCCXIX. mense Maio; & post nos, Cl. IOHANNES MATOLAY, *verpils* diligentissimus, post annum MDCCXXVI. sæpius

o.) De Republica Romana; Lib. XII. Sect. II. Cap. XII. & XIII. p. 1123. sequ.

statua Illis.

Plura erant, quæ illic potuisses collegisse, saxo incisa nobili, & multa arte polito; si tempus, & lubido fuisset, exscribendi singula. Viatores certe eruditi, & cupidi antiquitatis, habebunt, quod heic excutiant. Vidimus & statuam, sed capite diminutam, cetera, feminam, scita membrorum compage fabrefactam, referente, cum aue inferne adstante. *Isidem*, heic cultam, nonnulli interpretabantur.

§. X V.

Hodiernus oppidi habitus:

IAm, tenue est oppidum, neque referens pristinae celebritatis & elegantiae quidquam, præter nomen, *Buda Veteris*, Hungaris *Ó Buda*. Profecto hic valuerit, qualiscunque illa nomenclatura, quam *LAZIVM* (p.) quoque iactare video, indolentium vocem hinc elicientem; vt, *Ó Buda* (q.) sit, *Eheu! ohe Buda! Germani*, inquit, *Gothi, & Heruli*, quos suo iugo pressos, in *Pannoniis* *Attila* habebat, *Buda*, interitum deplorantes, dicere soliti erant, in colloquiis: *Ó Ben*, id est, *Ó Buda*, siue *Beda*, aut *Bleda*! est sane, cur loco indoleas, ab ea dignitate, vt caput esset vrbium Hungariae, ad seruitutem, deiecto. Hic valeat illud:

O domus antiqua! quam dispari dominaris domino!

desolatur a Tartaris & Turcis:

Præterquam enim, quod post *Tartarorum*, sub *BELA IV.* impressionem, *Turcica* barbaries, decus omne, iam tum *Solymani* temporibus, vrbis ademit; ita, sub ea tyrannide, quæ vltra sesqui seculum captiuam habuit Hungariam, vrbis decreuit, vt præter *ruderum*, quæ vidimus, monimenta, vix quidquam habeat residui. Atque, oportuit omnino, toties tentata a nostris, *Novæ Bude* obsidione, id quoque desolari, quod erat a barbarico furore, residuum. Dicemus id in eius vrbis conuersionibus. *Turcis* certe, cum iam ante cepisset, decrescere, ob sedem regum, *Budam Novam* translatam, subvrbani loco fuit, habebaturque negligentissime; siue, quod munitionibus nudum erat oppidum; siue, quod satis ipsis erat, *Buda Novæ*, deliciis posse perfrui. Proturbatis hinc hostibus, vasta fuerunt, ex diuturnæ obsidionis labore, omnia, atque extra modum, lente instaurabantur ab accepta clade. Cessit oppidum, vel rudus potius oppidi *LEOPOLDVS M.* genti *Zichiorum*. qui ei hodieque dominantur. Habitatur iam a vario conuenarum genere, *Germanis*, *Hungaris*, *Slavis* & *Rascianis*. Humiles his sunt ædiculæ, pleræque, ex *Sicambriae* rudibus, instructæ. Tecta, raro imbrex, aut materia, frequentissime arundo, & stramen, conficit. Lata oppido area interest, cuius medio templum adsurgit, haud omnino priscis illis comparandum, siue molem spectes, siue adparatus reliquos. Hinc, vna, alteraue platea, trans-

a nostris item sapius:

fit, indulgente Leopoldo M. gentis Zichiorum heredum:

incola qui?

p.) Loco citato, R.

q.) Persuadere nobis conabantur amici, esse in *Zichiana* gentis tabulario, di-

plomata, ante *Novæ Buda* exordia, edita, in quibus *Obuda* oppidi nomen legatur. quod in medio relinquimus.

transuersim decurrit. Reliqua, si excipias situs gratiam, tristem pri-
stini decoris, memoriam, vel primo obtutu, spectantibus, refri-
cant. Ergo,

Buda fuit! non est! gemebundus perge viator!

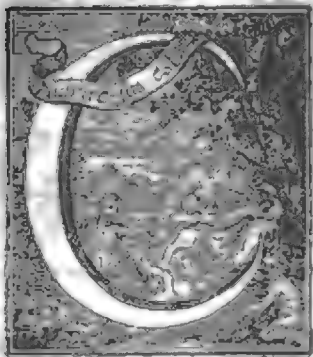
CAPVT SECVNDVM,

DE

Libera Regiaque Vrbe, Hungariæ Metropoli,

BVDA NOVA.

PROOEMIUM.

Vm multi sunt, iique ex-
stantes in historia Hungarica, erro-
res; tum vix vllus vulgatiore, quam,
qui *Budam Veterem*, cum *Noua*,
confundit, atque illius, siue deco-
ra, siue fata quæcunque alia, huic
adtribuit. Neque is, vnum scri-
ptorem abduxit a vero; nemo, seu
veterum, seu recentiorum est auctorum, quem non,
eadem illa aberratio, in transuersum egerit. Primus,
quod sciam, SAMVEL TIMON (a.) S. I. errorem indi-
cavit; exprobrauit postea LADISLAVS TÚRÓCZY, eru-
ditis hominibus. *Grauiissimos, inquit, in errores, plu-
res scriptorum prolapsi sunt, occasione duplicis Budæ.*
Dum enim illam, quæ hodie vrbs regia stat, errore
nominis decepti, eandem esse putant, de qua modo
narrauimus, & veterem nominauimus; quidquid huic
a Bonfinio, aut antiquiore quopiam adtribuitur, uni-
uersim id Budæ Nouæ, conferre non dubitant, haud
satis animaduertentes, vno duntaxat Budæ vocabulo,
adpellatam illam, dum hæc noua surrexisset. Inde
passim legere est, quando moderna Buda exscribitur:
Fundatam in ea Basilicam a GEYZA, & LADISLAO
TOM. III. Aa San-

a.) Synopseos Nouæ Chronol. Parte 1. p. 98.

Sancto; duos, de quadraginta reges habuisse; & plura id genus. cum tamen ætate duorum illorum regum, vix casa pastorum, montem illum presserit; & ante Ludouici I. tempora, regi habitata sit nemini. Sed, breuibus monuisse suffecerit, ne idem & alios occupet error, regnumque tandem constituat, plurimum firmata sententiis, ignorantia. Visum est, hæc, tamquam aperte dicta, & ex vero, adscripsisse, ne, si nostris ipsorum verbis, propalam fecissemus errorem; indignationem incurreremus, horum, qui, dum se consultissimos rerum patriæ, arbitrantur, non ipsi modo lubenter errant; sed patrocinantur quoque, alienis aberrationibus; idque non raro, exstanti cum iniuria, meliora tradentium. Subit mirari, qui fieri potuerit, vt error heic tantopere inualesceret, in ea doctorum virorum, præsertim MATTHIÆ temporibus, copia. Nimirum, diplomatum ignorance, inducti sunt in errorem. quæ, si, pro eo, ac necesse est, consulissent, poterant omnino, discrimen Budæ vtriusque reperisse. Enim vero, quod est Theologo, S. Scriptura; Juris-Consulto, lex; Philosopho, sana ratio; id sunt Historico diplomata: nostra, in primis, ætate, qua, non qualibuscunque narrationiunculis, aut ratiunculis, a scriptorum auctoritate petitis; sed, publicis priuatisque tabulis, dubiis fidem, lucem obscuris, receptis dudum, auctoritatem, moris est in historia, conciliare. *Facile id mihi dabunt, vt reor*, (verba sunt BOHVSLAI BALBINI (b.) S. I.) quicunque in historia, fidem & veritatem requirunt. Quid enim certius esse potest, quam publicis Regum ac Principum, epistolis, ac diplomatibus, & partium ipsarum transactionibus, contestata, & ex archiuis interioribus, & sacris scriniis eruta, & in lucem protracta veritas? etsi mihi omnes aduersari, huius æui homines, scriptoresque omnes, viderem, nihil illos

mo-

b.) Epitome Rerum Bohemicarum, Lib. v. |
 Cap. iv. in notis, p. 516. vbi & BA-
 RONII, atque RAYNABDI, scripto-

rum, toto orbe celebrium, ver-
 ba, in eandem sententiam, le-
 gas.

moror, litteras publicas sequor, ad perpetuam rei memoriam, scriptas: quibus nimirum, etiam in iudicio fides haberi debet. Eam ob causam, verba ipsa litterarum, & diplomatum, quoties licuit, reliqui. Nulla mercium, sic nauigatione corrumpitur, ut narrationibus, ex aliis natis, veritas. quæ per ora volans, nescio, quomodo sinceritatem suam deperdit, ipsumque pondus, veluti nummi veteres, amittit. Ita ille, & cum eo, æqui rerum æstimatores, de diplomatum, & publicarum litterarum, in historia, utilitate, atque fide, sentiunt: ut mirum sit, non posse nostros homines, induci in eandem sententiam. Sed, iam ad urbem ipsam veniamus, per eas periodos, quas supra, in aditu ad hanc tractationem, designauimus, res eius, atque conuersiones, diligentia, quam fieri potest, adtentissima, expromturi.

PERIODVS VRBIS PRIMA. HVNGARICA.

S I V E,

*De Originibus & Fatis Budæ Nouæ, sub
Regibus Hungaris.*

S Y N O P S I S.

BVDAE exordia, Præposito Vetteris Budæ debentur: Bela IV. urbem exædificat: unde id constat? §. I.

Sufflamantur Budæ incrementa: varia eius nomina. §. II.

Synodus Budæ celebrata: eius occasio: canones in compendium missi: euentus. §. III.

Andræ III. erga Budenses, voluntas: an isthic sepultus? res Budenses sub Wenceslao:

Pontificis, in eas seueritas: horum inauditum facinus. §. IV.

Actus Wenceslai: demigratio una cum Corona: Ottonis apud Budenses insolentia: cades & tumultuatio, a Ladislao, Weneri filio, edita. §. V.

Carolus, rerum potitus, fastidit Budam, cur? nundinis donat urbem: regiam Vilsgradi habet: Ludouicus I. Budæ Nouæ constituit: castrum Budense excitat: Po-

lonorum isthic comitia, celebrat. §. VI.

Fata urbis, post obitum Ludouici: Caroli parui cedes, a reginis, Gára Palatino, & Blasio Forgách, administris, procurata: rei gestæ narratio: urbis inde orta calamitas: Ghymes & Gáts, non sunt præmia, patrati a Forgáchio, diri facinoris. §. VII.

Quæ hinc reginas fortuna acceperit: res urbis perturbata: pacantur a Sigismundo: eius in urbem merita: Academiam hic constituit: & emporium; quod abrogatur quodammodo: ciuium hinc enata offensio: Sigismundi substructiones. §. VIII.

Rascianorum, in suburbanum, sub Sigismundo aduentus, & huius occasio: quæ tunc fuerit regie: & urbis celebritas. §. IX.

Sub Alberti initia, seditione fædatur Buda. §. X.

Quid eius mortem intempestiuam exceperit? Wladislaus Polonus, Budam subit: celebratur isthic conuentus, Széchii insultationes: pestilentia urbem depascens: pax, inter Wladislaum, & Elisabetham, hic conciliata: Poloni, ad Varnam occasus. §. XI.

Fit Buda, Iohannis Coruini, gubernatoris sedes: de tra-

dita ei, cum potestate, Buda, insignes Ordinum ad posteritatem, tabulæ: quid ex iis condiscas. §. XII.

Iohannis Coruini orationes, Budæ editæ: Ladislaus posthumus, Budam adit: primo sine noxa: postea, euentu funesto: cedes Ladislai Coruini, fædat urbem: res ad tumultum proclinis: Matthias, captiuus Pragam ducitur. §. XIII.

Mors Ladislai: non fuisse veneno sublatum, peculiari Wladislai diplomate, in eam rem edito Bohemice, docetur. §. XIV.

Budam, quo habitare induerit, fatum Ladislai: Coruinus, ex captiuo rex, Budam subit, ingenti pompa: regiminis eius exordia: non caruerunt omine. §. XV.

Buda, perpetua inde Matthiæ sedes: excolit urbem, & regiam: facit totius regni bulenterium: nuptiarum cum Beatrice solemnia: pompæ ordo: regis sponsi: & sponsæ habitus: Iudæorum celebritas: Christianorum occurrentium plausus: equestre praludium: ingressus in urbem. §. XVI.

Epule pronuba: adparatum luxus insolens: ferculorum magistri & latores: saltationes, multo, quam hodie, modestiores. §. XVII.
Oble-

Obleſtamentorum genera alia: concuſſus equeſtres: nuptiarum dies & ſolemnia: cerimonia eccleſiaſtica: regale conuiuium: ſerculis duodecim inſtructum. §. XVIII.

Cur hæc ſuſius deſcripſerit auſtor: Matthiæ, poſt nuptias, ingenium: quæ hinc Budæ incrementa: Hungarorum, in adſcitam a rege peregrinitatem, murmura: Coruini excelfus animus: mala, quæ externa delicia, in Hungariam inuexerunt. §. XIX.

Qualem poſt ſe, Matthias reliquerit Budam: Bonfinii verbis exponitur. §. XX.

Parcior ei Bibliothecæ Budenſis mentio: deſcribitur ea ex Oláho: cæpit eius præſulis atate decreſcere. §. XXI.

Naldi Naldii, de laudibus Bibliothecæ Budenſis, ad Matthiam epiſtola, & Carminum, libri IV: Matthiæ, de litteris, & per has, de Hungaria, bene merita: ingeniorum eius atate prouentus: Budæ celebritas, his ſtudiis conciliata: exterorum dona: leones a Florentinis miſſi: Iani Pannonii, de iis epigramma: intereunt, rege mortuo. §. XXII.

Matthiæ, in cines benignitas: & excandefcentia: eius exemplar, laconica epiſtola, expreſſum: mortuo Coruino,

Budæ decrementa: epitaphia, a doctis ei poſita. §. XXIII.

Quibus, poſt Coruini fata, malis adſicta ſit vrbs: artis, ... ex vrbe obſidende conſilium: infelix, Iohannis Coruini, ex arce, demigratio: diripiuntur Matthiæ theſauri §. XXIV.

Wladislaus, Budæ, rex declaratur: eius in urbem ingreſſus: Budæ imminet Maximilianus: munitur a Báthorio, & Kmifio. §. XXV.

Wladislaus, comitia Budæ celebrat: Beatricis, ob matrimonium regium inquires: Alexandri VI. ea de re, ſeniores ad regem litteræ. §. XXVI.

Wladislai deſidia, Budæ noxia: lubenter iſtæ ſedes habuit: oſtentum Budæ honorificum: peſtilens in vrbe contagio. §. XXVII.

Noua iterum comitia Budæ celebrantur: quibus rex, Beatricis nuptiis renunciauit: femina hæc concepta indignatio: eius icon: ex Hungaria diſceſſus, & mors: Wladislai pœna. §. XXVIII.

Sanities Budenſium in Iudæos: præſentiſſimis ſuppliciis ſedatur. §. XXIX.

Sigismundus, Polonia Rex, Budam accedit: nuptiæ Wladislai, cum Anna Aquitanica, Budæ celebratæ:
A a 3 mors

mors regina: contemptus regis. §. XXX.

Causa, occasus Hungariae Budaeque: verbis Herbersteinii, describuntur. §. XXXI.

Excedit Buda, Wladislaus, metu pestilentiae: fœdus ma-

trimoniorum, cum Casare: dies regis supremus: de eo, lugubres Ludouici, ad Sigismundum, Regem Polonia, litterae. §. XXXII.

Ludouicus puer: eius tempore, quæ Buda facies? §. XXXIII.

§. I.

Budæ exordia, Præposito Veteris Budæ, debentur:

Bela IV. urbem exadificat:

unde id constat?

BUDA NOVA, quæ arce collina, & subfita *Hydropoli* definitur, vel ipso vocabulo, recentiore ætate prodit, quam id vulgo, & a doctis, creditur. Prima eius exordia, uti fit in re omni, tenuia fuere, atque non tam a consilio, quam forte, profecta. Ac mons quidem ipse, cui moles infedit, *Pestienſi* olim agro fuit adscriptus, sed obnoxius *Præposito Veteris Budæ*, ad sacram D. V. M. ædem: quippe cui, reditus ex *Pestienſi* traiectu, qui sub monte erat instructus, a GYZA M. uti dictum est superius, adtributi fuerunt. Hoc ergo, siue iure fretus, siue occasione illectus alia, Præpositus, BELA IV. rerum potente, in monte *Pestienſi*, multo ante *Tartarorum* impressionem, animi causa, castellum posuerat, rudique opere, ne pateret latrunculis, præmunierat. Patuit vero postea, non sine numine, coeptum fuisse opus, quando, grassantibus, per Hungariam, *Tartaris*, nuperum castellum, quod mirere, retudit adsultus hostium, ac mansit intemeratum, dum gens maleficientissima, Hungaria iterum demigraret. BELA demum, regno, quod pessunderant Tartari, quomodocunque redintegrato, loci, ad muniendum idonei, adductus opportunitate, anno MCC-LXVII. urbem heic moliri, occipit, circumducit mœnia, designat arcem, vicos instruit, omnique, qua potest, ope, eo connititur, ut non habitatu modo commodam, sed, reiiciendis etiam hostibus, si ingruerent denuo, suffecturam, quam primum perficeret. Successerunt, pulcherrimæ, & prorsus regiae destinationis initia, atque processere eo usque, ut nemo non, crescentis molis subitanea incrementa, miraretur. Sed, dum maxime feruet opus, BELA, rebus humanis eximitur, magno *Budæ* surgentis malo: quando sequuti reges, STEPHANVS, & LADISLAVS Cumanus, bellis ille; hic, suis præterea cupiditatibus, irretitus, non potuerunt in opus incumbere. Nihil horum legas in actibus BELAE IV. quemadmodum eos memoriae prodidere historici. Ex scripto quodam, Veteris Budæ erudato, laudatus TIMON (c.) auctor est. *Ante bellum, inquit, Tartaricum, in hoc monte, castellum quoddam excitauerat Præpositus Budensis; ubi, cum fortasse hostium vim elusisset, BELA,*

c.) Loco citato p. 98. seqq. ad annum MCCXLVII.

LA, *opportunitate loci visa, tandem urbem condidit.* IOHANNES R. *amulus* FERDINANDI I. *locum muniens, deceptus communi opinione, capita ARTILAE & BVDÆ, in propugnaculo adiacenti templo, hodie Societatis IESV, exposuit.* LADISLAUS TÜRÖCZIVS, *montem, in Præpositi fuisse potestate, adductumque amœnitate loci, castelli quidpiam isthic exædificasse, memorat.* Ita vero ille habet, ne nos in re, nuper detecta, testimonia deficiant. *Initio, montem hunc, Præpositus Budæ Veteris, possedit. arrisit homini peramœnus loci situs: ergo, castellum locat, & munitionem. Huc ille, animi caussa itare; &, si ita res exigeret, etiam opes suas recondere. Pauci, interea labuntur anni, & ecce! totam Tartarus inundat Hungariam, anno MCCXLI. cuius ut furori sese subducerent nonnulli, castellum illud petierunt, & amplius firmarunt. Stetit inconcussum, cadente ferme Hungaria, & omnem hostis elusit vim, ac rabiem. hinc loco habitus honor, & æstimatio. Quare, pacatis subinde rebus, BELA IV. animum adiecit, urbem monti imponere, eamque diligentia, quanta posset maxima, in futura regni pericula, comparare. Itaque, quod bene superi Hungaria vertant, Nouæ Budæ fundamenta ponuntur: valla, cum muris, exsurgunt: ades, ac domicilia, montem complent. Sed modicus erat rebus splendor, uti initia omnium secum ferunt. Triennium prope, operas BELÆ regis Buda habuit. Hactenus THÜRÖCZIVS. PETRVS DE RÉVA (d.) auguratur, sacram Coronam isthic tunc, aut Wissegrádi, fuisse, a Tartarorum præda, seruata. Sed fallitur, quando Budam regiam adpellat, quæ nulla tunc fuit.*

S. II.

VT e viuis excessit BELA IV. adhæserunt Buda, incrementa, siue, *Sustinentur Budæ incrementa:* quod bellis distinebantur reges, quod de STEPHANO V. certum est; siue, quod lubidinibus obsecundantes, id quod LADISLAUM Cumanum fecisse diximus, haud erant solliciti, de regni, & urbium accessionibus. Ergo, substitit urbis fortuna, in primis initiis. Apud TIMONEM (e.) mentionem reperio, ad annum MCCLXXIII. Comitibus Waltheri de Castro Buda. ut pronum sit coniectatu, iam tum eo fuisse robore, ut potuerit, debueritque, præsidio regio teneri. Varia tunc Buda nomina fuere. Adpellabatur nimirum, *Castrum Budense; varia eius nomina:* *Novus mons Pestiensis, atque interdum, Arx Pestiensis.* Eam ob rem, *Pestum* quoque, *antiqua Pest*, scilicet, ciuitas, seu villa regia, dicebatur. Hinc ergo intelligi potest, quid sibi velint eius temporis chartæ, quæ aiunt, SIGISMUNDVM arcem *Pesti* excoluisse. Diu hæ adpellationes obtinuerunt, roboratæque sunt, plurium Pontificum tabulis. BONIFACIVS IX. qui anno MGCCLXXXIX. pontificatum (f.) adiit, fato de-

d.) Coronæ Hung. seu Rerum Hung. Cent. iv. p. 16.

e.) Synopses Nouæ Chronol. Parte II. p. 6.

f.) Vide PLATINAM, de Vitis Pontif. p. m. 612. seqq. & ALEXANDRVM NATALEM, Hist. Ecclesiasticæ Tomo VII. Cap. II. Artic. IX. p. 64. edit. nouæ Parisiensis An. 1714. fol.

demum, anno MCCCCIV. functus, in ea bulla, qua *Præposituras, Abbantias, & Parochias*, ab ordinariis exemptas, & Metropolitano subiectas, Archiepiscopo Strigoniensi, tunc *Demetrio Cardinali*, adfirmavit, diserte inter alios, *S. Gerhardi, de suburbio oppidi Budensis, alias Noui Montis Pestiensis*, meminit; anno pontificatus sui XI. hoc est, post Christum natum MCCCCI. cum rerum SIGISMUNDVS potiretur. Rata hæc omnia habuit, PIVS II. anno MCCCCLXIV. cuius verba retinent adhuc, *Noui Montis Pestiensis*, mentionem. *Beata*, inquit, *Maria Virginis, S. Mariae Magdalene in oppido Budensi, alias in Nouo Monte Pestienfi; S. Petri & S. Gerhardi, in suburbiis eiusdem (g.)* Non ab re, cum hæc recitasset, monet TIMON: *Oppidum adpellat Romana curia, omnem urbem, carentem episcopo, quamvis sit metropolis: amoliri scilicet voluit, ab vrbe regia, iniuriam, quod oppidum, Pontificum uterque, adpellarit.*

§. III.

*Synodus
Budæ cele-
brata :*

*eius occa-
sio :*

*Canones in
compen-
dium missi :*

Peculiare est, quod iam adnotabimus. LADISLAVS Cumanus Be-
læ IV. ex Stephano V. nepos, quod liberius viueret, non Hun-
garorum modo, sed Romani etiam Pontificis, indignationem
meruerat. Missus, reuocando, a vagis libidinibus, regi, *Philippus Fir-
mianus*, sedis Apostolicæ legatus, cum, neque leni oratione, neque
increpatione duriori, quidquam, apud regem, Cumanarum femella-
rum illecebris, perditum, proficeret, Concilium *Budæ* habuit, vibra-
uit fulmen, regi, & qui cum eo faciebant, sacris, aqua & igni, in-
terdixit. Meminerunt *cenſuræ* huius *ecclesiasticæ*, scriptores (*b.*) conci-
lii nihil quidquam. Itaque, vt, partim celebritati vrbis velificemur,
partim, ignoratos, vulgo, canones, palam collocemus, rem, ab
idoneis auctoribus, memoriæ proditam, recalemus. Integrum Buden-
se Concilium, ex codicibus manu exaratis, Vaticano altero, altero
Vallicellano, ODORICVS RAYNALDVS (*i.*) primus omnium, luci publicæ
exposuit: canones demum, in compendium misit, ALEXANDER NATALIS.
cuius operam, nostram fecisse iuuat. Ita vero ille (*k.*): *Anno Milleſi-
mo, Ducentesimo, Septuagesimo Nono, Philippus Firmianus Episcopus,
in Hungaria, Polonia, Dalmatia, Croatia, Rama, Seruia, Lodome-
ria, Gallicia, Cumania, Sedis Apostolicæ Legatus, Nationale Concilium
in Castro Budensi, Vesprimensis Diocesis, celebrauit, die XIV. Septem-
bris, in quo, Sexaginta nouem, editi canones. I. II. III. IV. V. VII.
VIII. XI. & XII. statuunt de habitu, vita & honestate Prælatorum,
omnium*

- g.) Habes utramque *Bullam*, in Synodi *h.)* *Historiæ Ecclesiasticæ, Vet. & Noui Te-
ſtamenti*, Tomo VII. Cap. VI. ART. XXXV.
Pázmányana Appendice III. p. 136.
ſeqq.
b.) THYRÓCZIVS P. II. Chron. Cap. LXXX.
p. 79. BONFINIVS Dec. II. Lib. VIII.
p. 305. quem lege.
i.) Ad calcem Tomi XIV. Annalium Eccle-
ſtaſticorum.

ſtamenti, Tomo VII. Cap. VI. ART. XXXV.
p. 186. b. editionis Pariſienſis, A. MDCC-
XIV. ſol. Fuit vero ALEXANDER, Ord.
FFrr. Prædicat. Prouinc. Pariſienſis
Prouincialis, & in ſacra Facultate Pa-
riſienſi, Doctor & Profeſſor.

omnium Clericorum. VI. Vt Episcopi, ex Religiosis Ordinibus assumpti, vel deinceps assumendi, sui Ordinis habitum deferant: alioqui Ecclesia ingressu, & Pontificalium executione, prohibeantur. IX. ut Clerici, sententiam sanguinis non ferant vel dicant; nec rerum capitalium Iudiciis intersint. X. Vetat, ne Archidiaconi & alii rectores Ecclesiarum, suas, Laicis, vel Clericis uxoris, Vicarias committant. XIII. Reuerentiam in Diuinis officiis imperat. XIV. Vetat, ne Pralati Ecclesias vel Parochias visitantes, immodicis illas sumptibus grauent. XV. Ne quis Beneficium Ecclesiasticum de manu Laicorum recipiat. XVI. Vt Plebani, Rectores & Capellani, Parochialium Ecclesiarum in ipsis deseruiant, per se ipsos, & non per Vicarios, sub poena priuationis fructuum. XVII. Coniurationes Clericorum dissoluit, prohibetque, sub poenis excommunicationis & priuationis Beneficiorum. XVIII. & XIX. De officiis, cultu, & ornatu Presbyterorum Parochialium, & Clericorum caterorum, ad Synodum euntium, decernunt. XX. Vt omnes curam animarum habentes, infra annum sacrum Presbyteratus Ordinem suscipiant, sub poena priuationis Beneficiorum. XXI. De Eucharistia & oleo sancto sub fidei custodia, clauibus adhibitis conseruandis. XXII. Diuinum Officium cum diurnum, tum nocturnum, distincte & deuote a Sacerdotibus celebrari precipit. XXIII. Intrusos in Beneficia excommunicatione percellit, & ad fructuum restitutionem compelli iubet. XXIV. Prohibet, ne Viri Ecclesiastici agant, respondeant, vel fideiubeant, aut se astringant, vel obligent coram Iudice seculari, nisi de his, quæ ad seculare, non ad Ecclesiasticum forum spectant; Iudices, qui ipsos, contra priuilegia Clero indulta, ad agendum coram se compulerint, excommunicatione percellit. XXV. Ne Clerici, de personalibus iniuriis, vel eleemosynis Ecclesie factis, coram seculari Iudice litigent, absque Episcopi sui licentia. XXVI. Ne in domibus suis habeant prolem, in sacris Ordinibus susceptam, aleas, vel taxillos: utque eorum filii, maioris Ecclesie serui sint. XXVII. Ne reliquia Sanctorum, extra capsam ostendantur, vendantur, aut recens inuenta, publicæ venerationi exponantur, nisi prius auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatæ. XXVIII. De Concionatoribus, & quæstoribus recipiendis statuit, certis legibus. XXIX. & XXX. Ne res Ecclesie pignori obligentur, nisi pro Ecclesia necessitate, de licentia Episcopi, multo minus donentur. Obligationes, atque donationes huiusmodi, Synodus irritas dicit. XXXI. Ne Clerici, absque licentia Episcopi sui, peregrinentur, sub poena suspensionis. XXXII. Ne ignoti, ad sacra ministeria admittantur. XXXIII. Ne Parochiani, Ecclesia sua Parochiali relicta, vel contempta, ad alias Ecclesias, cuiuscunque sint Ordinis, religionis, aut status, ad audienda Diuina Officia, speciatimque Missam Dominicis, & festiuis diebus, conueniant, nec in illas admittantur, vel ipsis ministrentur Sacramenta ab aliis, quam a Parochialibus Presbyteris; nisi forte, causa deuotionis maioris aliqui, circa hoc, a Sede Apostolica, priuilegio, aut indulgentia speciali muniti sint. Parochiani hoc statutum violantes, a perceptione Sacramentorum: qui ve-

ro Parochianos alienos ad Divina receperint, vel eis Sacramenta administraverint, ab executione suorum Ordinum, suspenduntur: & qui Parochianis alienis hoc modo suspensis, administrare Sacramenta præsumpserint, excommunicatione percelluntur. XXXIV. De rationibus reddendis ab omnibus, qui Ecclesiastica bona administrant. XXXV. De mutuo ab iis non dando, vel accipiendo, ultra certam summam. XXXVI. De bonis Ecclesiasticis, non alienandis. XXXVII. De Ecclesiis, novis exactionibus non gravandis, deque veteribus pensionibus non augendis, decernunt. XXXVIII. Statuit ut Archidiaconi in Hungaria & Polonia, non instituantur, nisi qui Iuri Canonico per triennium operam dederint. Rationem huius Statuti Synodus profert: quia tam de iure, quam de generali consuetudine, multarum Ecclesiarum Archidiaconi, Iurisdictionem habent, causas matrimoniales, & plerumque alias audiendi, examinandi, atque decidendi. XXXIX. Ut causæ Matrimoniales, viris grauibus, honestis, & Iuris peritis committantur. XL. Prohibitiones, Iuramenta, Sententias, vel Censuras, quibus nonnulli Prælati, cum seculares tum regulares, subditos suos impediunt, ne Superioribus Ecclesias aut Monasteria sua visitantibus, earundem Ecclesiarum, aut Monasteriorum, personarum ac rerum statum reuelent, penitus irrita declarat. XLI. Profanam supellectilem in Ecclesia servari vetat. XLII. Presbyteris iubet, ut Manuale, aliosque libros Ecclesiasticos habeant. XLIII. & XLIV. Choreas in Cæmeteriis, aut Ecclesiis duci, vel civiles causas agitari, aut vigilias fieri vetant a Laicis. XLV. Canonicos, & ceteros Clericos Beneficiatos, qui in suis Ecclesiis Horis Canonicis, matutinis saltem, Missæ, vel Vesperis non intersunt, stipendiis priuari statuit. XLVI. Vetat, ne consuetudo, qua Archidiaconi Hungariæ marcham argenti exigebant, antequam interfecti, aut veneno extincti, sepultura traderentur, extendatur ad alios, fortuitis casibus interemptos, qui pœnitentes obierint; vel in morte signa pœnitentiæ dederint manifesta. XLVII. Publicos concubinos, Ecclesiæ ingressu prohibet. XLVIII. Christianis omnibus vetat, ne domos suas vel possessiones, publicis meretricibus, adulteris, incestuosis, aut aliis infamibus personis, locent, vendant, vel donent: alioqui, ab Ecclesiæ ingressu arceantur. XLIX. Vetat ne bona morientium Episcoporum, & aliorum inferiorum Prælatorum, vel Ecclesiarum vacantium, a Laicis, occasione Iuris Patronatus, vel quouis alio prætextu occupentur, sub pœna excommunicationis, donec occupata vel subtrahita restituerint. L. Alienationem bonorum Ecclesiæ, sub eadem pœna prohibet. LI. Ne seculares vel Ecclesiastici Patroni, Ius Patronatus, quo in quibusdam Ecclesiis aut Monasteriis fruuntur, aliis Ecclesiis aut Monasteriis donent, absque licentia & assensu Episcoporum, aut Prælatorum, in quorum Diocesi, vel Iurisdictione, Ecclesiæ vel Monasteria ipsa, constituta sunt. LII. & LIII. Ecclesiarum, Monasteriorum, & bonorum Ecclesiasticorum, inuasores, anathemate feriunt. LIV. Iudices Ecclesiasticos, qui gratia aut pecunia corrupti, iudicaverint, per annum, a Iure dicundo suspendit. LV. Excommunicatos, ab agendo, patrocinando, aut ferendo testimonio, repellit. LVI. Exceptionem rei iudi-

dicata, per Ecclesiasticum Iudicem, in causis, quæ sunt Ecclesiastici fori, a seculari Iudice admittendam; & pariter exceptionem rei iudicata, per secularem Iudicem, in causis, quæ sunt fori secularis, ab Ecclesiastico Iudice recipiendam, statuit. LVII. Ut seculares, & Ecclesiastici Iudices, mutuam sibi impendant opem, ad eos coercendos & ad officium reuocandos, qui suæ Iurisdictioni non parent. LVIII. Laicas Potestates percellit, quæ in causis Ecclesiasticis appellationem ad Superiores, & maxime ad Sedem Apostolicam, prohibuerint. Regem ipsum & Reginam Hungariæ, si forte illas impederint, Ecclesiæ ingressu prohibet: Duces, Barones, & alios inferiores Iudices, excommunicatione ferit. LIX. & LX. Ecclesiarum, & Virorum Ecclesiasticorum immunitatem a tributis, pedagiis, vetigalibus, &c. asserunt. Sexagesimus primus, & quinque sequentes Monasticam sanciunt disciplinam. LXVII. Excommunicationis, & Interdicti sententias, a Prælatiis latis, iubet, ab omnibus obseruari. LXVIII. Vinearum, & agrorum depopulatores, excommunicatione ferit. LXL. Iurium, & bonorum Ecclesiasticorum inuasores, coercet. Hæc tunc Buda sancita fuerunt. Sed, parum, hac Synodo, profecisse FIRMIANVM, ^{uentus.} in ea regis, ad promiscuas libidines, propensione, inde constat, quod censura Ecclesiastica, ac forte litteris (l.) etiam NICOLAI III. Papæ, irritatus, in vincula coniecerit, saniora monentem. Breuiter TIMON: (m.) His, magis irritatus Ladislaus, legatum in vincula coniicit; & ipse, haud ita multo post, in custodia honesta, a proceribus adseruatus. Tantum est, sceleri, victas semel dedisse manus!

quem si reuoces subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.

§. I V.

SUCCESSERAT Ladislao Cumano, ANDREAS III. multarum laudum rex, ^{Andreas III. erga Budenses, voluntas:} nisi perturbassent consiliorum rationes, qui ei contraibant. Faut ille, vrbibus cum primis: quod intelligeret, earum florem, ad regni decus, permultum adtinere. Etiamne vero in Budam aliquid contulit regalis munificentia? Certe dicere non habeo, nisi adsint diplomata. Si tamen, ex more eius, ducendum argumentum est, ita reor, non reliquisse benignitatis suæ expertem; quando limitaneos Austriacis, Pisoniensibus, non vno beneuolentiæ genere, prosequutus est: sicuti diximus suo loco. Alioquin, beneuolentiæ in urbem indicium, quod viuus dare nequiuisset, mortuus dedit: quippe isthic sepultus: nisi Budam veterem mauis substituere. ^{an isthic sepultus?} Interiit ex veneno, inquit scriptor nouus, anno MCCC. quarto Ianuarii, Budaque sepelitur, in ade S. Iohannis Euangelistæ, ^{res Budenses sub Wenceslao:} apud Minores. Nihil de veneno THURÓCZIVS meminit. Post ANDREAM, facto suo functum, atque adscitum in regnum, WENCESLAVM Bohemum, si-

Bb 2

ue

l.) Habes earum mentionem, in vita NICOLAI III. apud ALEXANDRVM NATALEM, eodem Tomo, Cap. I. Art. X. p. 30. B.

m.) Loco cit. Part. II. p. 7. Nihil de ea legati captiuitate BONFINIVS Dec. II. Lib. VIII. p. 305, 35. vbi fusc vitia regis, & FIRMIANI actus, describit.

*Pontificis
in ciues se-
ueritas:*

*horum
inauditum
facinus.*

ue Optimatum, siue *Budensium* ciuium, maleficio, an incuria, factum est, *ut nouum*, a Sede Apostolica, fulmen, in *Hungaros* cuiabraretur. CAROLVM, Pontifex, regem Hungaris, non iniuria, obtrudebat: quippe, sanguine Hungarico satum. Reiecere hunc, semel iterumque, Ordines, nil pensi habita comminatione *Apostolica*. Ergo, e re visum est BONIFACIO VIII. vti legatum, ad Hungaros, expediret, edomandæ peruiacix causa. Mittitur NICOLAVS, Cardinalis Ostiensis, vt gentem, anathematis seueritate, percelleret. Legatus, simul *Budam* accessit, vix quidquam, per dies aliquot, curauit diligentius, quam vt antistitum, & optimatum, dissidentes animos, ad concordiam reuocaret. Multo labore, haud profecit amplius; quam quod, non vno documento didicerit, non alias, quam *pontificio fulmine*, percelli posse animos Hungarorum, monitis euntium in contraria. Ergo, cum & operam, & oleum perdidisset, decedere Hungaria prius noluit, quam *Budensibus*, templis, sacris omnibus, aqua & igni, interdiceret. Hoc vbi fecit, *Romam*, infecta re, abiit. Putasses, fore, vt a pertinacia remittant Hungari: quod illi adeo noluerunt, vt facinus etiam perpetrarint, nullis non annalibus memorandum. De eo BONFINIVS (n.): *Hinc*, inquit, *pra indignatione*, longe maius facinus exortum. Nam, quum sacerdotes interdicta sacra seruarent, parerent pontificiae censura; tunc plerique insurrexere pseudo-presbyteri, qui, vt Pontifici, parem vicem redderent, ceterosque a vero pastore diuerterent, profano, execrabilique edicto, Summum Pontificem, cum ceteris antistitibus Hungariæ, non modo sacris, verum etiam aqua & igni, publice interdixere, atque, alta voce, hos omnes, profanos, & humana consuetudine indignos esse prædicabant. *Edictum*, rite, in sollemni celebritate, promulgatum. Plurimum ergo fuit facinus, non vnus populi *Budensis*. TIMON (o.) ita rem narrat, vt solis *Budensibus* crimen impingat. Fr. Nicolaus, Ord. Præd. Card. Italus Tarnisinius, apud Ordines seculares, frustra perorat: Ciues *Budenses*, cuiusdam criminis reos, interdicto subiicit. Ciues contra, omnes episcopos, & Ordines sacros, inferis deuouent. THÚRÓCZIVM (p.) sequutum credo, qui addit: *Hoc factum est*, castrum *Budense*, quodam Petermanno regente, quem pro Ladislao captiuo, rex præfecerat Wenceslaus. Fuit vero LADISLAVS, (q.) Vernerii filius, *Budensium* prætor, a WENCESLAO, quod CAROLO propalam fauebat, coniectus in vincula, & cum puero rege, abductus in Bohemiam. Hæc, post initia seculi decimi quarti, euenere.

§. V.

*Alus
Wenceslai:*

Resedit *Bude* WENCESLAVS, posteaquam *Albe*, ritu patrio, inauguratus est; sed reses omnino, quando optimam ætatem, sua, an rectorum culpa, vino corripit, & id genus illecebris iuuenili-

n.) Decade II. Lib. IX. p. 315, 17.

o.) Synopses Chronologicæ Nouæ, Parte II. p. 17.

p.) Chronici Hung. Parte II. Cap. LXXXV. p. 82.

q.) Idem ibidem Cap. LXXXV.

uenilibus. *Incusserat*, inquit DVBRATIVS (r.) patri Wenceslao, metum, vita filii, dissolutior, quam inertio otio, vinoque, & prodigiis epulis, fere quotidie transigebat, ne hac aduetudine postea desistere nollet. Ergo, absportatus, cum diademate, in Bohemiam, locum fecit, nouo regi, OTTONI Bauaro. Petermannus certe, qui pro absente rege, Buda moderari debuit, inualecente procerum factione, minime omnium profecit. WENCESLAUS, inquit laudatus DVBRATIVS, non Coronam solum, verum & filium, secum in Bohemiam absportauit, Petermanno Buda relicto, qui praefecturam, velut antea, tum arcis, tum urbis, gereret. Sed, brevis regni quies, remoto rege, mansit. Nam, praefectus, ad sedandos grauiores tumultus, inualidus, & praeterea, ciuibus, per auaritiam, sicut proceribus, per contemptum, inuisus. Ergo, in unum consulunt, ut nouum sibi regem Budam inducant, quem Carolo, eiusque factioni, opponant; placuitque Otto, Bauariae princeps, tam dignitate, quam opibus, regni Hungariae capax. OTTONE certe, gloriosorem regem Buda haud vidit. Nam, post inaugurationem, Albæ Regali peractam, Budam veniens, ac sacrum diadema gestans, cum equitatu maximo, se per plateas, & compita, populo spectandum exhibuit, se regem, etiam per vicos, & suburbia, passim ostentauit. vir, usquequaque gloriosus, futilis, & consilii parum compos. Ita BONFINIVS (s.) & eo antiquior, THURÓCZIVS (t.). Proinde, quasi auersata esset, puerilis ingenii regem, Buda, numquam, post hæc solemnia reuidit: quippe, captum a Transilvano, neque dimissum ante ad suos in Bauariam (u.), quam & diademate, & regno cederet. Quæ dum fiunt, Ladislaus, quem captiuum in Bohemiam, a Wenceslao deductum, nunc memorauimus, captiuitate liberatus, tertio forte post anno, in D. Petronellæ solemnibus, Budensem arcem, cum Iohanne, filio Chaak, clam, per eam portam, quæ Synagoga Iudeorum fuit proxima, ingreditur. Ingens hinc orta cædes: arce etenim potitus, complures eius, qui se apud Wenceslaum detulerant, ex insidiis adortus, obtruncat. Tumultu audito, Petermannus, vix nudus euasit. Itaque, vacua prætoris vrbe, grassari Ladislaus eo fidentius, & infestos sibi, adoriri: duos senatorii ordinis viros, ob illatas iniurias, pridem inuisos, caudis equorum adligari, raptarique, per urbis compita, posteaque, scædum in modum discerpi, discerptos rogo imponi, eorumque facultates, referri in suas rationes, iussit. Mox, & in eos sacerdotes, sed mitius tamen, aduertit, qui, sprete, Nicolai Cardinalis, censura, mysteria facere sustinuerant. Comprehensos scilicet, atque manicis pedicisque, vinctos, Thome Strigoniensis, ex sacrorum canonum præscripto, puniendos tradidit: perpetua demum inedia, atque carcere confectos. Ista (v.) tunc, partim litaturus

demigra-
tio, una
cum coro-
na:

Ottonis,
apud Bu-
denses inso-
lentia:

cades, &
tumultua-
tio, a La-
dislao Wences-
lauri filio,
edita.

Bb 3

rus

r.) Historiæ Bohemicæ, Lib. xviii. p. 152, 3.

s.) Decade II. Lib. ix. p. 315, 46.

t.) Parte II. Chron. Hung. Cap. LXXXVII. p. 82.

u.) Mitius hæc omnia ab AVENTINO narrari videas, Annal. Boiorum. Lib. VIII. p. 738. seq.

v.) BONFINIVS l. c. p. 317, 15. item THURÓCZIVS, inibi Cap. LXXXVIII. p. 83.

rus vindictæ, partim *Carolo* regi velificaturus, *Ladislau*s, *Budæ* perpetravit.

§. VI.

Carolus, rerum positus, fastidit Budam: casus?

nundinis donat urbem:

regiam Visegrádi habet:

Ludovicus I. Budam Novam constituit:

castrum Budense excitat:

DEpulsis æmulis, rerum potitus CAROLVS I. præter morem regum Hungariæ, Budam fastidire visus est: siue id, ob seditiones ciuium, sibi aduersantium, atque *Ladislai*, quam memorauimus, sæuitiem, qua, exacerbata multitudo, forte senserat, fecisse putandus est; siue, quod ipse regiam positurus; *Wissegrádum*, in primis adamauerat, excolueratque ædificiis. Neque sane, in CAROLI rebus reperias, *Budam* aliquando, saltem diuturnioris secessus causa, diuertisse: tamen, exstare voluerit, suæ, in urbem, beniuolentiæ monumenta. quale illud est, cuius meminit TIMON: Anno MCCCXXXI. castro Budensi, concessa a rege nundina, quindecim dierum ante, & post memoriam decollationis S. Iohannis Baptiste. Ergo, & absente rege, florebat omnino *Buda* utraque, crescebatque, non vna accessione. Huc illud retuleris, quod *Iohannes Papa*, potestatem fecerit, *Elisabethæ* reginæ, Virginibus sacris, Ordinis S. *Clarae*, cœnobium *Veteris Budæ* ponere. Atque vsa est omnino, Pontificis ea indulgentia, *Elisabetha*, effecitque, ut odeum, insigni mole, ornatuque, adurgeret, anno demum MCCCLV. consummandum; simul LVDOVICO filio, in pietatis eius societatem, adscito. De CAROLI regia, laudatus sæpius TIMON: Regia eius erat *Wissegrádi*; decessorum *Belæ*, *Stephani*, *Ladislai*, *Veteris Budæ*. Adfirmamus id nos ipsi de *Carolo*; de *Stephano*, & *Ladislao*, ita sentimus, ut arbitremur, surgentem, in vicinitate, urbem positus amœnissimi, habitasse quandoque. Perpetua, postea regibus sedes, *Budæ Nouæ* fuit. LVDVICVS sane, siue suapte, siue hortante matre, *Elisabetha*, regiam isthuc transtulit; serius tamen, ac fere post decennium, *Wissegrádi* exactum. quod ex diplomatibus, quæ heic edidit, possis condiscere. Atque, fuit omnino munificus in urbem, LVDVICVS. Centum fere annis, a primis exordiis, *Buda* steterat, cum ille, nouo augendam castro, voluit. Ita TIMON habet: Ponitur castrum Budense, extra territorium, *Veteris Budæ* anno MCCCLV. Cessat & pensio, quam a loco, *Castellanus*, Præposito Budensi, nomine regis, dabat. Equidem, de eo hæc castro intelligo, quod collinæ vrbi, ab oriente connexum est hodieque, quodque postea, regiis palatiis, & omni alio adparatu, instructum fuit. Quæ illic porro legas, ad *Budam Veterem*, adtinent. Maior pars *Veteris Budæ*, Capitulo a rege aufertur, adtributis aliis possessionibus. Nouum templum, rex erigit, Capitulo *Veteris Budæ*, & Virginibus S. *CLARAE* institutum professis, templum ac monasterium magnificum, cum matre *ELISABETHA*, statuit. Quid vero sibi pensio illa vult, seu census, quem *Castellanus*, siue præfectus Budensis, Præposito *Veteris Budæ*, regis nomine, pendebat? Docuimus supra, Montem hunc *Pestiensem*, fuisse olim Præpositi.

Er-

Ergo, quando locum castello, quin ponendæ etiam vrbi idoneum, in rem suam verterunt, BELA IV. sequutique reges; ne GEYZAE M. a cuius liberalitate ea possessio manauit, institutum, quoquomodo contemerarent, annuum ei censum, tamquam, qui herus esset loci, pacti sunt. quem nunc, ne cederet opprobrio regibus, abrogandum, pensandumque alio beneficio, LVDOVICVS statuit. Ceterum, haud ita *Bude* adhæsit rex, quin frequentius *Wissegrádum*, diuerteret. Vnde & post hunc annum, multa legas diplomata, vno eodemque anno, *Bude* partim, partim *Wissegrádi* perscripta. Ceteroquin, ad celebritatem *Bude* pertinet, quod anno MCCCLXXIX. qui matri *Elisabethæ* emortualis fuit, Polonis, comitia isthuc indixerit LVDOVICVS, verni ieiunii tempore. De his, PETRVS DE REVA (x.) LVDOVICVS, inquit, in *Hungaria existens, mater in Polonia defuncta, cum a Polonis, constituendæ Reipubl. causâ, sollicitaretur, quod auram Polonicam, se ferre posse recusaret, Polonis, Budam comitia indicit, Vbi in frequenti eorum conuentu, licet extra regnum, difficulter pedem extulissent, Triumviri constituti, qui in absentia regis, regnum administrarent. En, nouam Bude celebritatem!*

Pologorum
isthic
comitia;
celebrat.

§. VII.

EGregie inualuerat *Buda*, dum rex LVDOVICVS, conuentum Ordinum *Tyrnauia* agitans, diem, anno MCCCLXXXII. duodecimo Septembri, obit. qua quidem conuersione, multum, de felicitate vrbis, detractum esse, pronum est cogitatu. Inciderunt, scilicet, tempora, ob feminarum, *Elisabethæ*, & *Mariæ*, impotentiam, an diuersa procerum studia, longe omnium difficillima. quæ iam non est commemorandi locus. Non vno tunc facinore, foedata vrbs fuit. Post *MARIAM* regem, vel reginam salutatam, excitus ex Italia CAROLVS paruus, res *Hungariæ*, *Bude*que, extra modum contemeravit. In *Budensem arcem, Antislites, cum proceribus conuenere; cuius fores, Itali obseruabant. ibi, de eligendo rege, agi ceptum est. Maxima pars optimatum, cum obscura multitudine, regem CAROLVM declarat. pauci, qui MARIÆ fauebant, præ timore plebis, subticuere. Iussu populi, rex pronunciatus*, inquit BONEFINVS (y.). Quæ hinc sequuta est, noui regis inauguratio, inflammauit feminas, vti facinus ederent, numquam non detestandum. Arx, nimirum, regio cruore respersa, adtonitam fecit *Hungariam*, vrbi, dedecus inussit æternum. Auctor maleficii, *Nicolaus de Gára*, Palatinus, administer, *Blasius Forgách*, existit. Nota, in vulgus tragœdia est, hic tamen eo minus silenda, quod coniuncta fuit, cum vrbis fortuna. Deluserat CAROLVS, officii simulatione, reginas. quæ, vt lenirent, amissi regni dolorem, & si possent, repa-

Fata vrbis
post obitum
Ludouici:

Caroli pa-
rui cades,
a reginis,
Gára Pala-
tino, &
Blasio For-
gách ad-
ministris,
procuratis

x.) Coronæ *Hungariæ*, Cent. iv. p. 25. insolens omnino facinus, quodque, hodiernis *Polonorum* moribus, nefas haberetur.

y.) Decade III. Lib. I. p. 362, 18. & *Thvróczius* Parte III. Cap. vi. p. 115.

rei gesta
narratio:

repararent dignitatem pristinam, ad astum conuersæ, insidias struere coeperunt. quas, tacitis curis agitantibus, *Palatinus*, necem regis suggerit, virum, patrando facinori idoneum, *Blasium* nominat, cetera, rem, quam secretissime haberi, rogitat. Nihil, *Elisabethæ* (z.) cum primis, accidere poterat gratius. Ergo, *Carolus*, ad se in regiam inuitat, litteras, a *Sigismundo* aduolasse, simulat, quibus conditiones pacis, inter vtrumque ineundæ, perscribantur. Venit, incautus rex; mox & *Palatinus* adest, quasi ad nuptias filiae abiturus, absentiae veniam, apud regem deprecatur. Fuit, in eius comitatu *Forgáchius*, ense, sub chlamyde, instructus, insignis adhæc armatorum manus, pro regiae foribus, relicta. Intrauit ille conclaue, cum *Palatino*; hi extus stationes *Italorum* obseruabant, vt, si ederetur casu regis signum, occuparent prætorii aditus. Vix inter *Elisabetham*, & *Carolus*, de *Sigismundi* litteris, colloquium inierat; cum *Gara*, sinister regi adsidens, *Blasium*, limo oculo, edendi facinoris commonet: cum ille, nihil cunctatus, strictum enssem, omni, qua poterat, virium contentione, in *Carolus* vibrat, caput ferit, atque cranium, ad oculos vsque, diffindit. Rex, accepto lethali vulnere, suorum opem inclamat. Concurrunt, audito clamore, *Itali*; sed vulnere conspecto, metu propemodum confecti. *Blasius*, madentem cruore enssem, in vtrumque latus, furenti similis, versans, per medios, euadit. Eo successu, lætus *Palatinus*, militem, quem ad simulandum officium, secum adduxerat, & pro porta, conscium facinoris, reliquerat, in arcem immittit, *Italos*, statione depellit, constituit rite excubias, *Carolus*, admoto vulnere pharmaco, *Wissegrádum*, captiuum mittit: illic breui post, siue ex vulnere mortuum, siue, præfocatis faucibus, necatum (a.). Quæ vero inde, rerum, in vrbe, facies? Nondum

urbis inde
orta calamitas:

illucescente die, inquit *BONFINIVS* (b.), innumera multitudo, ex proximis pagis oppidisque, conuenit, quæ Budam ingressa, magno clamore, *Mariæ* regi feliciter! ingeminat; *Diui Ludonici* filiae, feliciter! *Sigismundo viro*, feliciter! tyranno *Carolo*, eiusque fautoribus, exitium imprecatur. Mox, ad rapinas conuersa, in *Italorum* ades, qui multa in *Pannoniis* negotia habebant, impetum facit, nec atati, nec sexui, parcat, fortunas diripit. Ex amicis *Caroli*, quicumque occurrunt, passim obtruncat, mulierum contumelias, grauiter ulciscitur, cadibus, per vicos & fora, grassatur. Et multo crudelius omnino seuiisset, nisi *Iohannes*, *Croatiae* *Banus*, in tanto furore, intercessisset. Hic enim, cum validissima manu, portam *Sabbathi*, non sine cruentissimo certamine, occupauit. Ille *CAROLI* exitus (c.), ista tunc vrbs calamitas fuit. Non est hic dimittendus, *Thúróczii*, *Bonfinii*, & vniuersim, peruulgatus omnium error; *Blasium Forgách*, in facinoris præmium, arcem *Ghymes* accepisse, a reginis. Profecto, non est ita, quod ad eius arcis mentionem;

z.) Viduæ *LUDOVICI*, quam sæpe iuniorem dici legas, vt a matre, quæ in *Pollonia*, octogenaria maior, facis concesserat, discriminaretur.

a.) Decadis III. Lib. I. p. 363, 27.

b.) Decadis III. Lib. I. p. 363, 27.

c.) Fœdatus paricidio hoc fuit annus MCCCCLXXXV. d. III. Febr.

nem; sed & apud *Gátsum*, refellimus. Ferunt, acclamasse, *Elisabetham*, *Forgáchio*: *Vágd, vágd Forgách!* *Tied léssen Ghymes és Gáts!* hoc est: *Cederet strenue Carolum Forgáchius, in premium sibi, Ghymes (d.) & Gáts, datum iri.* Certe enim *Ghymes*, iam *BELAE IV.* temporibus, in *Forgáchiorum* potestate fuit; castrum autem *Gáts*, a *Sigismundo Forgáchio*, Palatino, cum ante *Losontziorum* esset, iure nuptiarum partim, partim regum indulgentia, ditioni eius gentis, adiectum est.

Ghymes, & Gáts, non sunt premia, patrat a Forgáchio, diris facinor.

S. VIII.

Timidius postea *Buda* agebant reginæ, saltem regnabant, quam credidisses, remissius: siue, quod facinoris conscientia, exdebat miseras; siue, quod tanto maleficio, parum ad popularitatem profecerant. Nam, est hoc damnandum in vulgi moribus, ut, quod nunc vehementer concupiuit, reiiciat iterum, auerfeturque, tanto pertinacius, quanto vehementius, in contrarium rapiebatur antea. Neque poterant sane, vindictam numinis declinauisse, quin immo, ibant ei obuiam, quando, suscepto in Dalmatiam itinere, mortem *Elisabetha*, vincula *Maria*, patratæ cædis præmia, cum complicibus *Gára*, & *Forgáchio*, repererunt. quæ iam non habemus expromere. Quis vero, ea tempestate, *Buda* habitus? Non poterant non, summa hic, imis permisceri; dum inaugurato, anno MCCCLXXXVII. pridie Calendas Apriles, SIGISMUNDO, atque MARIA, elaborantibus *Venetis*, in libertatem adserta, sua, vrbi quoque, reddita est tranquillitas. Adhuc captiua detinebatur *Maria*, cum SIGISMUNDVS, post *Caroli* necem, ex Bohemia, quorsum, re dubia, profugerat, ignarus, quid reginis accidisset, *Budam* aduenerat. Certior hic, de eorum calamitate, factus, id in primis dedit operam, uti animos procerum sibi, qua precibus, qua pollicitationibus, conciliaret, sedaret urbem, tanta rerum conuersione, prorsus concussam. Postea, de restituenda *Maria* sollicitus, *Zágrábiam*, inauguratus iam, concessit, eaque illic, cum *Veneto* comitatu, blandissime accepta, *Budam*, cum regina, feliciter rediit. Aliter, tota de re, commentatus est BONFINIVS (e.), quem non est opus morari. nos TIMONEM sequi maluimus. Redditus *Mariæ*, atque regno, SIGISMUNDVS, constitutaque domi pace, regiam non minus, quam urbem, ædificiis, ultra quam reris, magnificis, cœpit excolere. Successit eo felicius, ornandæ hoc vrbis institutum, quod a melioribus litteris, ducta sunt initia. Enim vero, anno MCCCLXXXVIII. Academiam *Budæ* condidit, quam BONIFACIVS Papa, editis tabulis, confirmavit, eiusque *Cancellarium*, Veteris *Budæ Præpositum*, esse iussit. Sed, veterine, an nouæ *Budæ*, tantum decus adtributum? Pro illa

Qua hinc reginæ fortuna acciperit:

res vrbi perturbata:

pacantur a Sigismundo:

eius in urbem uerita:

Academiam hic constituit:

TOM. III.

C c

face-

d.) Arces sunt, illa *Nitriensis*, hæc *Neo-* | e.) Decade III. Lib. I. fine, & initio
gradienfis Comitatus. de quibus, | Lib. II.
suo loco.

& emporium:
rinnz:

quod abro-
gatur quo-
dammodo:

etiam
hinc enata
offensio:

facere aliquos, non me præterit; ego, huic velificor, cui ornandæ au-
ctitandæque, SIGISMUNDVM, omnem impendisse operam, certum est.
Multa demum intercessere, quæ, & regi molesta, & vrbi damnosa,
existenterunt. Huc eius captiuitatem, & bella, varic administrata, re-
tuleris. Lubenter vero, cum erat qualiscunque cessatio, *Buda* diuer-
sabatur SIGISMUNDVS. Sed, publica etiam regni *Comitia*, pleraque ist-
hic, cum Ordinibus, concelebrabar. Auxit urbem ciuibus, proui-
ditque, data mercatoribus, vltro citroque commeandi libertate, vt in
celebre emporium, breui euaderet, vrbs originis nuperæ. Atque, si fa-
tendum sit, quod res est, mercatibus tunc in primis inualuisse *Budam*,
existimamus. Indulserant *Budæ*, reges antegressi, ius deponendarum
isthic mercium, quod, SIGISMUNDVS quoque, ratum habuit. Aduerso ve-
ro eo, quod locupletentur quidem *Budenses*; sed, cum iniuria re-
liquæ Hungariæ: libertas ea, abrogata est, publico anni MCCCCV.
comitio. Lex, quæ tunc perlata (f.) fuit, sic habet: *Licet ciues nostri*
Budenses, inter ceteras eorum libertates, tali libertate, per nostros præ-
decessores ipsis largita, ac per nos confirmata, freti, & vsi hucusque di-
gnoscentur, vt puta: vt omnes & singuli, tam regnicolæ, quam extranei
mercatores, vniuersas, & quaslibet, res mercimoniales, ac bona venalia,
& commutabilia, tam descendendo, quam ascendendo, se in ipsorum ciuium *Bu-*
densium medio deponere, ac depositas inibi vendere & commutare, ab indeque
nullatenus alias abducere, neque deportari facere debuissent, & fuissent
assueti. Tamen, quia nunc facta generali congregatione quarumlibet ciuita-
tum, oppidorum, ac liberarum villarum nostrarum Regalium, habito superinde
consilio, visum & consultum extitit, vt ampliori fructuositate & vberiori
statu, & communi bono Regni, & Regnicolarum, ac præcipue ciuium, &
mercatorum nostrorum, ne propter utilitatem & augmentum vnius ciuita-
tis, tota regni nostri communitas, damnum & incommodum suscipiat, &
nocium recipiat detrimentum, vt omnes & singuli mercatores, nostri vi-
delicet regnicolæ, de regno nostro exeuntes, & in regno nostro commoran-
tes, vniuersas & quaslibet ipsorum res mercimoniales, & bona venalia,
seu commutabilia, per totum nostrum Regnum, & extra ipsum regnum,
quocunque, quotiescunque, & quandocunque voluerint, liberam, me-
ram, plenam & securam deducendi, deferendi, pellendi, reducendi,
deponendi, & depositas vendendi, commutandi, & abinde deferendi, &
deduci faciendi, & cum eisdem, iuxta eorum voluntatem & libitum, di-
sponendi habeant facultatem; non obstantibus quibuscunque libertatibus
& privilegiis, dictis ciuibus nostris *Budensibus*, super præmissa rerum depo-
sitione qualibet datis, vel concessis, quas & quæ, quoad præmissa, ex cer-
ta scientia reuocamus, exceptis extraneis, qui teneantur in præmissis
antiquam consuetudinem obseruare. Male rem tulisse ciues, coepisseque
fræna mordere, atque etiam graues existere SIGISMUNDO, euentus do-
cuit. Ergo, fuit, cur, ciuium opes atque potentiam, haberet suspe-
ctam. Relatum nobis est, a rerum Hungaricarum peritis, non tam
magni-

f.) Articulo xi.

magnificentiae studio, quam ciuium metu, regiam moenibus, arcem turri, instruxisse SIGISMUNDVM, vt esset, vnde territaret, dicto minus audientes. De his eius, aliisque operibus, BONFINIVS (g.): *Referunt, inquit, principis magnificentiam, superbissima eius adificia, atque illa in primis, quae Budae statuit. Ante arcem, sacellum erexit, quod D. SIGISMUNDO dicauit. cuius quippe numini se peculiari religione fecerat obnoxium, idque amplissimo sacerdotum collegio donauit. Item, exedificauit in arce palatium, multum Romanae referens antiquitatis: muro arcem obduxit, ambulacrisque amoenissimis exornauit, in specularia porticus speciem. In media fere arce, turrim (h.) amplissimam fundauit, e quadrato, veluti cetera omnia, lapide, quae ad duo subdialia pertinet; sed morte praeventus, initum opus non absoluit. Haec, pluraque alia, a SIGISMUNDO, Budae, data sunt ornamenta.*

Sigismundi substructiones.

§. IX.

Porro, ad hanc SIGISMUNDI aetatem referimus, *Rascianorum*, in suburbanum, aduentum. Multa ei, cum GEORGIO, superioris *Maesiae* regulo, *Despotam* vocant, intercessit familiaritas. qua, inductus, Albam Graecam, *Nanaor-Fejér-Vár* Hungaris dictam, SIGISMUNDO donauit. Alii metu, ingruentis Turcae, id fecisse credunt, quando in *Sauis*, atque *Danubii* confluente sita munitio, non poterat non, fudes in oculis esse, grassanti, in Christianorum fines, hosti. Quin immo, obstrictam, officii hoc genere, SIGISMUNDO fidem, perpetuo se velle seruare, testatum voluit. Ergo, ne bene merendo, a Despota, vinceretur rex, multa ei castella, vicos & oppida, passim per Hungariam (i.) obtulit, vti eo facilius in amicitia, atque officio, contineret hominem, Turcis vicinissimum. In his fuere: *Szalanke-men, Beche, Kelpen, Világosvár, Tokay, Munkách, Thállja, Regécz*; oppida vero *Szatmár, Beszermény, Debreczen, Thür, Varsány*, & pleraque alia: *Buda* vero, aedes magnifice, & prorsus cultu regio instructa. Opinor autem, non ita nudum, a comitatu suorum, in regia *Budensi* egisse, quin, & frequentes aleret familiares, & haberet secum, qui occasione hac vterentur, remque suam audtarent. Itaque, pronum fuerit adfirmare, sicuti regulum, ita huius quoque, seu populares, seu subditos, iure ciuitatis, *Buda* fuisse donatos. Ac fuerat sane, ea tempestate, illustris SIGISMUNDI regia, frequentabaturque etiam viris principibus, regis studio, ex remotissimis Europae regionibus, *Budam* confluentibus. BONFINIVM (k.) audiamus: *Illustrem Sigismun-*

Rascianorum, in suburbium, sub Sigismundo, aduentus, & huius occasio:

qua tunc fuerit regia:

Cc 2

di

g. Decade III. Lib. v. p. 408, 4.

h.) Eam Hungari, hodieque, *Csonka-Torony*, hoc est: *Turrim mancā*, adpellamus, eo quod fastigio careat. Exstat rudus, sed, tot obsidionibus, multum derafum, idemque arcem ingredientibus, dextrum.

i.) Recurret nobis GEORGII mentio, in

Comitatu Temesiensi, vbi vestigia comitatus Toronytaliensis, ex diplomatibus eruderabimus. Adi interim THVRÓCZIVM, Chronico SIGISMUNDI, Cap. XX. p. 135. BONFINIVM, Dec. III. Lib. III. p. 400, 38. collato, Decreto ALBERTI, Anno MCCCCXXXIX. Art. XXV.

k.) Loco eodem.

di aulam, nemo satis admirari potuisset. quandoquidem præstanti principum frequentia, resplendebat. quo, tamquam ad procerum viuaria, ex omnibus Europæ partibus, viri clari consuebant. E remotissimis Hispaniæ finibus, multos in Pannonias, Imperatoris huius fama, contraxit. Lusitaniæ regis filius, audito SIGISMVNDI nomine, in Hungariam peregre profectus est. qui ab Augusto remoratus, & illic hibernare coactus, quum stantem glacie Danubium, & oneratos currus, pedestremque transitum, æquissime toleraret, haud secus, ac rem miraculo dignam, ad patrem, multosque Hispaniæ regulos, id scripsisse, dicitur. Ingruente mox primo tempore, impetrata missione, ab Imperatore magnifice donatus, ac multis excultus honoribus, dimissus est. Non poterat, hæc regiæ SIGISMVNDI celebritas, non esse coniuncta, cum vrbs, & vniuersæ Hungariæ, decore.

& vrbs celebritas.

S. X.

Sub Alberti initia, seditione sedatur Buda:

AT, mors demum SIGISMVNDI, & ALBERTI exordia, vehementer funestant urbem. Sæua nimirum, inaugurato nouo rege, seditio, Bude exoritur. Nam, cum ciuitas, ex Hungarica, Alemannicaque gente constaret, ob morum dissimilitudinem, contrariaque studia, grauib, inter se factionibus, laborabat. Hæc, inter eos, antiqua conditio fuit, vt vno, ex Alemannia, & Vngaria prætorem urbanum, altero anno crearent, quem iudicem adpellant. Rata ac firma inter eos fuit ista consuetudo, quæ sacræ sanctionis loco habebatur. Alemanni, quando arte, urbanitate, opibus & calliditate, plus poterant, sæpe infensam sibi gentem, prætura priuare studuerant, variis sæpe iniuriis contumeliisque, aduersarios adfecerant: sed illi dissimulatis odiis, patientia quadam, eorum inuidiam declinarant: reformidarant quoque ipsi Vngarorum vires, & quid in alieno regno moliarentur, diligentius pensitarent. Nunc autem, oblata patrandi facinoris occasione, siquidem, Alemannum se regem nactos esse, cernebant, haud vltra cunctandum esse rati, abrogandæ gentis consilia ineunt. Erat in vrbe ciuis, Vngarorum princeps, qui Ioannes Eüthues dictus est, vir profecto grauissimus, multi consilii compos, atque his admodum formidolosus, quandoquidem, Alemannorum probra, molestius, quam ceteri, ferre solebat. is vnus erat, qui nec in senatu, nec publice priuatimue, suæ nationis dignitatem, quoquomodo lædi patiebatur: vnde, vniuersam in se Alemannorum inuidiam, plane conflauerat. Contra hi, hunc vnum in republica patronum habere putabant, qui libere vbique loqueretur. Ioannem igitur, sub prætextu criminis, illi ceperunt, in suis ædibus in vincula coniecere: mox, in abditis penetralibus, variis cruciatibus afficere occepere: quibus tandem enectum, culeo insutum, alligato gutturi lapide, in Danubium clam demerferunt. Octo, circiter dies, facinus tale delituit; mox cadauer emerfit, ac ripis, ab vndis expositum, clandestinum scelus

lus indicauit: cum plurima vulnera & stigmata circumferret, id ab Alemannis, vulgus, factum esse repente coniecit, cum his olim, inferum nimis esse, cognouerit. Eo tempore noui regis gratia, multum nobilitatis Hungaricæ, Budam forte confluxerat: deprehenso facinore, tumultus in vrbe ab Vngaris excitatur, atque ingens mox oborta seditio. Alemanni, facinoris huiusce conscii, sese in proprias quisque ædes receperunt, pessulis has obicibusque obdunt, armis instruunt, obfirmantque præsiidiis, quando in se arma capi sentiunt. Mox, in eos vulgo fit concursus, suspectas primum ædes expugnant, negotiatorum opibus, mirifice completas: trucidant homines, quos offendunt, nec ætati, nec sexui parcunt. In ceteros deinde impetum faciunt, & pari, vsquequaque crudelitate, grassantur. Adaucta vulgi licentia, in alios externos, & in Italos, vel maxime negociatores, prædæ cupiditate, fit impetus. præ furore efferatissimæ gentis, vrbs vniuersa, passim cædibus & clamore, completur. Erat ea tempestate, Budæ, *Iacobus*, vir sanctissimus, ex agro Asculano natus, qui, propagandi Diui Francisci Ordinis gratia, ex Italia, in Pannonias, cum Iohanne Capistrano, pari sanctitate prædito, paulo ante venerat. Miseratus barbaræ gentis immanitatem, audita seditione, sumto Saluatoris nostri patibulo, cum vniuerso sacerdotum collegio, e Iohannis æde prodiit, nunc misericordiam exclamans, nunc Iesv Christi opem ingeminans, nunc armatos, per Christi passionem obtestans: arma deponant; Christiano, & ciuili parcant sanguini; diuinam iram reformident; quin etiam, flexis sæpe genibus obsecrans, ne vltra sæuiant, iniurias omnes, præsentis animo, Deo vindicandas remittant. Contra illi, veluti si Deum in subsidium aduenisse reputassent, eo crudelius sæuiunt, neminem ex illis deprehendunt, quin extemplo trucidant, eorum fortunas, merces, & bona cuncta, diripiunt, item in publicum tracta, plebi diripienda præponunt. *Iacobus* autem, cum in vrsaniente turba, se nec verbis, nec diuini saluatoris imagine, quicquam proficere posse, conspicaretur, in ædem Iohannis, vnde dudum exierat, se recepit. Vngari, longa Alemannorum cæde satiiati, tandem desiere. Ita BONFINIVS. (l.) Scilicet, vetustum, inter vtramque gentem, odium, haud potuit, arctissima, eiusdem ciuitatis, societate, eorumdem iurium vsura, præfocari.

S. X I.

Turbauit, breui post, res *Budensum*, mors ALBERTI intempestiua. Lege is se publica, ad figendam in *Hungaria*, sedem perennem, obstrinxerat, iis comitiis, quæ anno MCCCCXXXIX. concelebrata in campis *Rákos*, *Buda* autem, rata grataque habuerat. *Habitationem*, inquit (m.), *nostram*, *hic in Hungaria*, *more aliorum re-*

Quid, eius mortem intempestiuam, exceperit?

Cc 3

gum,

l.) Decade III. Eib. IV. p. 410, 10. THV-
RÓCIVS, loc. cit. Cap. XXV. p. 137.
IOHANNES NADANY, Flori Hung.

Lib. III. Cap. VI. p. 157.
m.) Articulo XXIII. quod Rex in Hungaria
manebit.

Wladis-
laus Polo-
nus, Bu-
dam subiit:

celebratur
isthic con-
uentus:

Széchy in-
sulationes:

gum, faciemus, & continuabimus. Vbi vero in Hungaria? *Buda* potissimum, nam hic sanctiones eas adprobauerat. Verum, designatam hanc *Buda* sedem, WLADISLAUS Polonus, post eius fata, in regem, diuisis Ordinum studiis, subiectus, eodem illo anno, occupauit. Nempe, procerum excitus rogatione, cum selecta militum, atque optimatum Polonorum, manu, in Hungariam venit. Continuatis demum itineribus, *Budam* contendit, ne, a *Friderico* Comite Ciliæ, qui urbem *Elisabethæ* viduæ nitebatur vindicare, ante aduentum suum, occuparetur. *Laurentius Hedervári*, Palatini tunc, adeoque, *proregis* dignitate, potiebatur. qui, simul aduertit, adpropinquare nouum regem, ei obuiam procurrit, arcem, ultro adaperuit, cumque, in sede regia collocauit. Notiores sunt, *Wladislai Poloni*, cum *Elisabetha*, quæ interim *Ladislaum* postumum in lucem ediderat, æmulationes mutuæ, quam ut eas necesse iam sit recensere. Calamitates *Budensum*, & harum ortus, iuuat expromissæ. Ut *Budam* subiit WLADISLAUS, a Palatino, conuentus in urbem indicitur. Conuenere extemplo, verba sunt BONFINII (n.), *proceres, antistites, legati urbium, uniuersaque nobilitas, insuper & plebis innumera multitudo. qui quidem omnes, noui principis imperio gratulati, passim gestire videbantur. Sub incolumitatis diplomate, aduersæ factionis nonnulli principes, ad indictum conuentum, conuenere: in primis, Dionysius, metropolita Strigoniensis, Cardinalis, eo tempore spectatissimus, & Ladislaus Gára, Wissegradiensis præfectus arcis. quos, haud mediocris pars optimatum, & nobilitatis, sequebatur. Ex his, alter pupillum præcipue diligebat, quia sacro baptismate initiarat; alter, ararii, munitissimaque arcis præfecturam, ob exploratam fidem, non immerito fuerat adsequutus. Quum Budam, non absque magna expectatione venissent, regalem, cum ceteris pontificibus optimatibusque, arcem subiere. Dum soluto senatu, cum aliis patribus, abirent, interceptus est exitus, nec unquam exeundi facta copia, donec fidum, in manus noui regis, obsequium iurarent, & Ladislaus, Wissegradum, thesaurumque, redderet. Successit postea inauguratio, sed inauspicato, quando, subductum ab Elisabetha, genuinum diadema, facerrimo ritui, nequiuisset adhiberi. Ea interim res, periculum, & Buda, & Wladislao, accelerauit. Fuit Comaromio, præfectus, Thomas Széchy, Dionysii, Strigoniensis Metropolitæ, frater, (o.) partium posthumi, tenacissimus. Is, ut fidem, tenero regi, adprobaret, contra Budam, infessam a Polono, cum exercitu proficiscitur: regionem, quæ Strigonio, & vrbi intersita est, populatur: adoritur Veteris Buda suburbia, ad calidas sita, quæ Fel-Hévíz Hungari vocant hodieque: ignem ædibus subiicit: oblectari ausos, cædit: iamque Buda Noua, vltima quæque minatur. Rex, ab arce despectat incendia, & rapinas, conuictur: vrbi metuit, ne forte, debilibus ea parte, moenibus, hostis adfiliat. Illud verebatur in primis, ne qua in vrbe coniuratio foret inita, quæ Thomam propius admouisset. Ergo, arcem urbemque, dis-*

n.) Loco iam dicto, p. 423, 54.

| o.) BONFINIUS inibi p. 425, 39.

positis stationibus, diligenter custodiri iubet, quando, ad repellendum hostem, neque animus iam sufficebat, neque copiae. Et satis omnino tunc fuit, urbem, pronam semper ad seditionem, continuisse in obsequio. Confirmato regno, perpetuus, nisi auocaret bellum, *Buda* WLADISLAVS diuersabatur. Adfluxerat interim, anno *pestilentia, urbem depascens:* MCCCCXLI. urbem, grauis, & omnem aetatem sexumque, depascens (p.) pestilentia. Cuius demum foeditatem, pax, inter *Wladislaum, & Elisabetham*, anno MCCCCXLIII. *Buda* inita, absterfit quodammodo. Atque, visa res ea est tanto memorabilior, quod regina, nihil dubitarit, *Budam* accedere, & de concordia, cum rege, praesens agere. Coaluit ergo pax, haud iniquis conditionibus; sed, cuius fructu, vidua nequiuisset perfrui: quippe quae, *Laurinum*, suae tunc ditioris oppidum, redux, triduo post, iniecta vulgo, veneni suspicione, misere extincta est. Agitati postea sunt publici conuentus, *Buda* (q.) alibique, moderante WLADISLAVO; sed eo, nullus tristior, quam quo induci se passus est rex, & proceres, ad pacem, quam *Szegedini*, nuper cum *Amurathe* inierat, rescindendam. Certe enim, ita successit expeditio, ut habeat, quod hodieque lugeat Hungaria. Neque enim reuisit amplius *Budam* WLADISLAVS, ad *Warnam*, ab hoste, acerrimo in praelio, obtritus. Cladem, memoriales versus, an epithaphium regis, loquuntur:

*Romulide Cannas, ego Warnam clade notavi:
Discite mortales, non temerare fidem!
Me nisi Pontifices, iussissent rumpere foedus,
Non ferret Scythicum Pannonis ora iugum.*

§. XII.

Fato meliore, in ea clade, seruatus IOHANNES CORUINUS, *Buda* postea, cum Hungaria vniuersa, conseruauit: quinimo, reparator vtriusque dici meruit. Dignae sunt ad interferendum tabulae (r.), quibus Ordines, e senatus consulto, *Buda*, praefectura *Emerici de Hedervára*, exemptam, IOHANNI tradebant. quod & faciemus sane; partim, ut de sollicitudine Ordinum constet, qua *Budam* volebant custoditam; partim, ut transcribantur eorum nomina ad posteritatem, quorum id curis, publico in comitio, elaboratum fuit. Sic autem habent: Nos IOHANNES de Hunnyad, Regni Hungariae Gubernator; *Dionysius*, Cardinalis Strigoniensis, & *Iohannes*, Báchienfis & Colociensis Ecclesiarum Archiepiscopi; *Andreas*, Quinqueecclesiensis; *Petrus*, Váciensis, Ecclesiarum Episcopi; *Ladislaus*, Agriensis; *Nicolaus*, Nitriensis; & *Raphael Hertzeg*, Bosnensis, Ecclesiarum electi; *Nicolaus Bodó*, Praepositus Ecclesiae Al-

Fit Buda, Iohannis Coruini gubernatoris, sedes:

de tradita ei, cum potestate, Buda, insignes, ad posteritatem, Ordinum Tabula.

p.) Decade eadem, Lib. v.ii p. 469, II.
q.) Ibidem lin. 47.
r.) Accepimus eas, ex Tabulario gentis

HEDERVARIANAE, quod iam, successione iure, in potestate est Comitum VICEY.

bæregalensis; *Petrus*, Pécs-Varadiensis, & *Sigismundus*, Sexardienſis, Eccleſiarum Abbates; Comes *Ladislaus de Gára*, prædicti Regni Hungariæ Palatinus; Comes *Ladislaus de Palócz*, Iudex Curia Regiæ; *Nicolaus de Ujlak*, & *Emericus de Pelseőcz*, Vajvodæ Tranſilvani; *Iohannes de Perén*, Tauernicorum; & *Emericus*, filius Vajuodæ *de Marczal*, Ianitorum; nec non *Simon de Palócz*, Agazonum Magiſtri; *Georgius de Rozgon*, Comes Poſoniensis; *Sigismundus Groff*, Segnia; Weglæ, & Modruſſæ Comes; *Georgius de Korbauia*; *Iohannes* & *Thomas de Zelk*; *Ladislaus Thytös*, de Báthmonoſtora; *Iohannes* filius *Deſeö*, Bani de Gára prædicta; *Iohannes de Koroghi*; *Iohannes* & *Osualdus*, de dicta Rozgony; *Ladislaus* de dicta Pelseőcz; *Stephanus Bicskele de Feluavár*; *Ladislaus de Neczpall*; *Paulus de Perén*; *Akatiſus Csupor*; *Ladislaus Farkas de Lábatlan*; *Emericus de Debre*; *Nicolaus de Emökve*; *Osualdus de Buchan*; *Iohannes de Zob*; *Barnabas Chire*; *Georgius* & *Stephanus Soos*; *Paulus* & *Ladislaus de Dombó*; *Georgius Zerechen de Mezthejnyeö*; *Ladislaus de Sepes*; & *Benedictus de Thirőcz*; item *Petrus de Nagytárkány*; *Stephanus de Bocka*: *Nicolaus de Zthancz*, & *Petrus Porkoláb de Zempliniens*; *Petrus Zopa*, *Nicolaus de Fajſz*, *Emericus Ugron*, & *Cosmas de Thúr*, *de Simigiens*; *Iohannes de Kálló*, *Benedictus de Pazon*, *Matthias de Kercz*, & *Michael de Temenye*, *de Zabolchenſ*; *Ladislaus Hervad*, *Georgius de Baya*, *Michael de Doboka*, *Nicolaus Nyaktalan*, *de Baranyens*; *Stephanus Perduc*, *Michael Barocz*, *Andreas de Achia*, & *Dominicus de Bél*, *de Veszprimiens*; *Andreas Bodó*, *Iohannes de Solyag*, *Nicolaus de eadem*, & *Georgius de Kéerde*, *de Tholnens*; *Nicolaus Zép*, *Michael Zaaz*, *Valentinus Literatus*, & *Petrus Magnus de Beged*, *de Caſtriferrei*; *Dominicus Harafztos*, *Barnabas de Eölyeth*, *Thomas de eadem*, & alter *Thomas de Janka*, *de Békeſiens*; *Thomas de Kereſztúr*, *Georgius de Bála*; *Ladislaus Bajus*, & *Iohannes Thybolth*, *de Borſodiens*; *Petrus de Almás*, *Matthæus de Baraczka*, *Michael de Thételen*, & *Ladislaus de dicta Almás*, *de Albenſ*; *Iohannes Vágközy*, *Kolos de Néma*, *Ladislaus de Rádvány*, & *Emericus Literatus*, *de Komaromiens*; *Petrus de Balſo*, *Andreas de Lonya*, *Nicolaus de Beregh*, & *Priuardus de Ulaſz*, *de Beregh*; *Petrus de Majkőcz*, *Georgius Faragó de eadem*, *Ioannes Figh*, *Vitus*, & *Osualdus de eadem*, *de Verőcze*; *Sebastianus de Koromzó*, *Benedictus de Alap*, *Albertus de Barony*, & *Dominicus de Euyſe*, *de Laurenſ*; *Paulus de Csernek*, *Ladislaus de Lezan*, *Nicolaus de Lanicza*, & *Iohannes de Jakowlecz*, *de Poſega*; *Georgius Thombold de Stharos*, *Andreas de Hanya* & *Georgius de Vajda*, *de Simigiens*; *Thomas de Salgó*, *Andreas Kakas de Delne*, *de Saaros*; *Sandrinus de Balogh*, *Nicolaus de Deménd*, *Georg Fig*, *Suvla de Kaza*, & *Ladislaus de Gyarmath*, *de Hontens*; *Sadrinus Cikó de Pomocz*, *Stephanus de Chib*, & *Magiſter Iacobus*, *Decanus* & *Canonicus Eccleſiæ Budenſis*, *de Pilisens*; *Stephanus Macha*, *Osualdus de eadem*, *Sigismundus*,
de

de Zenthgyörgy , & Iohannes de Sárköz , *de Thorontál* ; Nicolaus Reckhj & Iohannes de Dorman , *de Hevesiensi* ; Honorabilis Dōminus Præpositus Ecclesiæ S. Laurentii , Ladislaus de Nagyvölgye , *de Bodrogh* ; Paulus Ispán , Ioannes Septelj , Ladislaus Sárofi , & Britius Sárközy , *de Zaránd* ; Iohannes de Zaláncz , Georgius Sulyog , Casparus de Felegyház , & Iohannes Thordás , *de Bácsiensi* ; Georgius de Zékely , Iacobus de Darócz , Sandrinus de Rhéde , & Michael de Lengyel , *de Neogradiensi* ; Isaak de Kátha , Antonius de Irfá , Nicolaus Boršovay , & Nicolaus de Dobos , *de Pesthienfi* ; Ladislaus Figedi , Thomas Thobád , Nicolaus de Mera , & Iohannes de Dobza , *de Abaujváriensi* ; Fabianus de Filgevár , Ladislaus de Bezénecz , Valentinus Bornemifza , & Nicolaus Litteratus , *de Valkó* ; Ladislaus Veres , Ladislaus de Stricze , Ladislaus de Iske , & Adamus Litteratus , *de Ungh* ; Benedictus de Hadas , *de Liptó* ; Salomon de Baragyán , *de Barsiensi* ; Gregorius de Majthe , *de Tbrencsinienfi* ; Ioannes de Zobonya , & alter Iohannes de Emeke , *de Nitriensi* ; Nicolaus de Vág , & alter Nicolaus de Zrak , *de Sopronienfi* ; Nicolaus de Ifaka , & Ladislaus de Beöth , *de Bihariensi* Comitatibus ; item de regno *Slauonia* , Georgius , filius Simonis , alter Georgius , filius Ivan , Ioannes , filius Viti , Petrus de Fizesd , alter Petrus de Zénaharasz , & Georgius de Magalócz , electi nuncii ad præsentem conuentum nostrum , per vniuersitatem Nobilium Comitatum prædictorum transmissi , totum Corpus ac Idemnitatem Regnicolarum repræsentantes ; NOTVM FACIMVS , præsentium per tenorem , quibus incumbit , vniuersis : quod Nobis in ipsa nostra conuentione hic Budæ celebrata constitutis , de & super his , quæ quieti & tranquillo statui ipsius Regni Nostri Hungariæ , vtilia & commoda essent , tractantibus , cum inter hæc , de & super facto huius castri Budensis , quod condam *Magnificus Dominus Laurentius de Hedervára* , Regni Nostri Hungariæ Palatinus , vsque ad exitum nimirum vitæ suæ , ex nostra beneuolentia , & collatione , tenuit , quodque eodem decedente , *Magnificus Emericus* , filius eiusdem , pridem *Banus Machouiensis* , hucusque conseruarit , mentis nostræ curas discussissemus ; quia in serie Generalis Decreti Regnicolarum , anni proxime præteriti expressum est , & declaratum , vt Gubernator huius Regni , Castra & Ciuitates , Regales & Reginales , intrandi , in eisdemque standi , pausandi & morandi , liberam habeat facultatem : idcirco , tum huiusmodi institutioni , & decreto , satisfacere volentes , tumque aliis respectibus , vt puta , pro tutiori conseruatione eiusdem castri , vnanimiter , & sana deliberatione voluimus & sanximus , vt ipsum Castrum Budense , manibus prædicti Domini IOHANNIS Gubernatoris , dari debeat & assignari , per ipsum , vsque Nostri , seu huius Regni , liberum placitum , Nobis , & huic regno , fideliter conseruandum . Cum itaque Nos , hac de causa , ipsum *Emericum Banum* , in nostri medium venire , & accersiri fecissemus , eidemque , vt dictum castrum Budense , in manus dicti *Domini Gubernatoris* , dare & assignare debeat , stri-

quid ex iis
condiscas?

Etissime commissemus; mox idem *Emericus Bánus*, Nostræ communitatis præscripto & voluntati se obtemperaturum, ipsum castrum Budense, in manus eiusdem Domini Gubernatoris, dedit, remisit, & assignavit, tenendum & conseruandum; ideo, Nos, de vnanimi arbitrio, & voluntate, ac Nostri, & totius Regni, ac Regnicolarum nominibus & personis, ipsum *Emericum Banum*, super restitutione & resignatione ipsius castri Budensis, reddidimus & commisimus, immo reddimus & committimus, quietum & expeditum, & omnibus modis absolutum, harum Nostrarum litterarum, sigillis, Regni, atque Nostro, scilicet *Gubernatoris*, nec non nonnullorum nostrorum appensionibus, consignatum, vigore & testimonio litterarum mediante. Datum *Bude* prædicta feria quarta proxima post festum Exaltationis S. Crucis, Anno Domini MCCCCXLVII. *Hactenus tabula*. Adparet hinc luculenter, non modo Gubernatoris & Ordinum sollicitudo, quam solerter *Bude* conseruandæ impendere; sed regiminis etiam, & administrandæ Hungariæ, cum fuit sine rege, habitus ratioque. Alioquin, mirere, paucissimas familiarum, quas recensent tabulæ, superare hodie. quod equidem, perpetuis, cum *Turca*, frequentibus cum *Bohemis*, & *Austriis*, bellis, non dubitarim imputare. Si enim, etiam secundis præliis adteruntur copiæ; quid dicas? de iis dimicationibus, quibus, integros exercitus nostros, ad internecionem deletos, lugemus hodieque. Sed in iter redeamus.

§. XIII.

Iohannis
Coruini
ouationes,
Budæ edi-
tæ:

POSTEA, sæpe IOHANNES, cum ad clauum reipublicæ gubernator sederet, *Budam* reuisit, sæpe hic, cum proceribus, in commune consuluit; dum positis fascibus, Viennæ, LADISLAO posthumo, Hungariam, & eius moderandæ potestatem, redderet. Vix inierat dignitatem, cum debellato *Dracula*, Walachia: Wajwoda, *pacataque prouincia*, *Budam ouans rediit*, inquit BONFINIVS (s.). quod & tunc factum, quando Styriam, & Carinthiam, infestis armis, euerruit. Iterum historicus (t.): *Ne plus æquo sauire videretur, populata, vastataque prouincia, ingenti prada onustus, ouansque Budam rediit*. Sed, non belli modo, verum pacis etiam studiis, *Budam*, Coruinus illustrabat. Duos circiter annos, legas inibi, in regno quieuit, vt ciuiles lites dirimeret, optimatum causas componeret. Interim, ius omnibus æque dixit, iudiciis integerrime præfuit, multas, a foro procul, controuersias diremit. Hæc vero ille, cum alibi, tum Budæ in primis, factitabat. LADISLAUS posthumus, Hungaris, a Friderico Cæsare redditus, adiit is quidem, semel iterumque, *Budam*; non tam, vt decoris quidpiam, vrbi, ex præsentia compararet, quam vt, *Ulrici, Comitæ Ciliæ*, lubricini obsecundaret. Insidiabatur is *Coruino*, sicu-

Ladislauus
posthumus,
Budam a-
diit:

s.) Decade eadem, Lib. VII. p. 469, | t.) Ibidem lin. 47.
II.

sicuti diximus (u.) alibi. Ergo, inducendum putabat regem, ad patrandum facinus. Id vero, difficile perpetratu erat, extra Hungariam. Proinde, huc, cum rege puero, descendendum rebatur. Et quidem, prior aduentus, quem in annum MCCCCLIII. reiicit BONFINIVS, haud quidquam noxae habuit, ob *Coruini* sagacitatem, & in declinandis insidiis, exactam prudentiam. *Ladislaus*, inquit, cum honorificentissima aulicorum turba, Budam venit, quem *Vlricus* Comes, ceterique principes, longo ordine, sequuti sunt. Anno igitur ætatis tertio decimo, salutis vero quadringentesimo tertio, supra millesimum, ac Idibus Februarii, Budam ingressus est, ingenti plausu, ac faustis adclamationibus, exceptus. Quid ageret *Coruinus*, qui tunc inferioris Hungariæ partes, lustrabat, recensabatque, per hiberna, exercitum? audito regis aduentu, nec rogatis salui conductus litteris, cum valido equitatu, principibusque viris aliquot, & ipse, Budam adcurrit, benigne quidem a rege habitus; sed inuisus tamen *Vlrico*, æmulo iniquissimo. Substitit aliquot (v.) menses Buda, LADISLAUS, neque egit aliud, fremente licet Comite, præterquam, quod *Coruino* probabatur. Ineunte demum vere, cum crebri adferrent nuntii, Mahomedem, cum centum quinquaginta millibus, ad expugnandam Albam Gracam; aduentare, venationis obtentu, deserta Buda, vna cum *Vlrico*, fuga euasit: iam ante, *Coruino*, ad fines, & Belgradum, in primis, tutandum, dimisso. Neque amplius, nisi mortuo, post defensam Albam, Iohanne, rex Budam reuisit. Tum vero, *Vlrici* suasu, Vienna profectus, & frequenti procerum, magnaue crucigerorum manu, stipatus, classem conscendit, Budamque, secundo amne, defluxit. Vix hic dies aliquot acti; consilio atque libidine Comitibus raptatus, eadem illa classe, Futakum, Bácsiensis prouinciæ oppidum; hinc, celebrato Ordinum conuentu, Belgradum nauigauit. Tenebat arcem, eadem, qua pater, potestate, Ladislaus Coruinus. quem, cum dolo circumuenire, & conflato maleficio (x.) e medio tollere, *Vlricus* parat, ipse, a Ladislao interimitur. Funesta ea res, cum genti Coruiniæ, tum Buda quoque, accidit. Rex enim, se de vita simul periclitari ratus, flexo, per Temesvárurum itinere, Budam rediit. Huc, ubi ventum est, Coruini filios, Ladislaum, & Matthiam, regem sequutos, cum necessariis, in vincula coniicit. Et Matthie quidem, diuturniores carceris squalores, destinati; in Ladislaum, capitalis sententia, instigantibus regem æmulis, lata est. Igitur, traditus prætori, triduo post, ad supplicium, inclinante iam sole, rapitur. Recitabimus tragoediam, facundia insigni relatam a BONFINIO (y.) Tertio die,

primo, sine noxa:

postea euentu funesto:

caes, Ladislai Coruini, funestas urbem:

D d 2

Ladis-

u.) In historia Comitatus Mosoniensis. Parte Speciali Membro I. Sect. I. ad Oppidum Képtény.

v.) Menses fuisse quatuor, neque tamen integros, inde cognoscas. quod cum Idibus Februarii subierit regiam, antequam obsideretur, a Turca, Alba,

quod Idibus Iunii euenit, Budam, fugiens, præ metu, deseruerit.

x.) Vide BONFINIVM, Dec. III. Lib. VIII. p. 495, 31.

y.) Ibidem p. 498, 21. GERHARDVS DE ROO, Hist. Austr. Lib. VI. p. 227. edit. Oenipontanæ, A. MDXCH. fol.

Ladislaus capitali supplicio mulcandus, pratori traditur, & inclinante iam sole, pralato pullo lugubrique vexillo, in plateam, reuinctis post tergum manibus, educitur, quæ ante Sigismundi palatia, late diffunditur, demissis crinibus, arduo capite, & aurea veste, quam fortasse a rege acceperat, incedens, ad necem prodit: huc & illuc, gemebundam plebem impavidus, inspicit. Cum ad locum, morti præstitutum, processisset, lictorem, crines colligere, iubet: mox pauca, pro sui purgatione locutus, & genua flectere iussus, paruit: nullumque trepidationis unquam indicium prætulit. Præco, qui damnatorum facinora, ex more publicat, nihil aliud, impetrato silentio, enunciauit, nisi: reges tales poenas, a perfidis infidelibusque suis, exigere oportere. Lictor, a pratore, gladium in ceruicem formosissimi inuenis, stringere iussus, commiseratione ac metu, iuxta correptus, ictus tres intulit, & nondum caput absciderat; immo, ne lethali quidem vulnere latus erat. Constanter, generosus ille iuuenis, tria in ceruice vulnera, exceperat; sed, quum ad tertium procubisset, mox vi magna erectus, deorum hominumque iustitiam adpellat, se non ultra a lictore petendum, exclamat: quartum lictori, ex lege, ictum interdictum: miraculum, pro læso innocentie numine, intercessisse. Adhuc nonnulli proceres, qui e Sigismundi palatio, præsidente rege spectabant, & Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, ense, ceruicem repetere iubent. Quare, vix quinto ictu obtruncatur infelix, annos natus, quatuor de triginta. Hic, viri fortissimi, & paternarum virtutum, præclari imitatoris, exitus fuit: ut indignus Coruinianis meritis, de republica Christiana; ita, regi ipsi infausus foedusque. Cadaver, in sacello Corporis Christi, ubi læsæ Maiestatis reos, condi moris erat, extra vrbis pomœria, sepultum, ut neci, vel ex ipso funere, præsidium pararetur. Parum a tumultu res abfuit, frendente multitudinem. Sed, necessarii Coruinorum, vna capti, postera nocte, pertuso carcere, euaserant. quod, extra modum, animum regis perturbauit, atque abundi hinc consilium, suggessit. Ergo, Matthiam Coruinum, & Paullum Madarász, quos euadendi facultas defecerat, rex secum Viennam, indeque Pragam abducit; numquam postea reuisurus Budam, quam Coruiniano sanguine, iniquo usus consilio, respererat.

res, ad tumultum procliu:

Matthias captum, Pragam ducitur.

§. XIV.

Mors Ladislai.

ANnum, facinori superuixit LADISLAUS. Anne vero, porrecto veneno, quod (z.) volunt non plane nulli, enectus? Non credo. Fidem, in contrariam partem mihi fecit, incognitum, quod sciam, historicis, diploma WLADISLAI. quo error omnis, siue profectus a malevolentia, siue subnatus ex suspitione, nescio, aduersus quam, honestissimæ vitæ, regis adolescentis & sponsi, amasiam, tunc contra Georgium Podiebradium, denique, eius vxorem, Iohannam,

κ.) Breuiter, sed accurate rem disputat, BOHYSLAVS BALBINVS, Epi-

tome Rerum Bohemic. Lib. v. Cap. III. p. 510. seq.

nam, penitus depellitur. Bohemice id perscriptum est, nobiscum autem, a FRIDERICO WILHELMO A SOMMERSBERG, (a.) beneciole communicatum. Ita vero habet: *My WLADSLAW, z Bozie Milosti, Král Czesky, Markrabie Morawsky, Lucemburské a Slezské Knieze, a Luzický Markrabie, &c. Oznamujem tiemto Listem wšsem, zie Slyšiewššie rzietzi niekterych Lidy, Kterziz prawie, Zeby Naiyasnieššie Kniezie Pán LADISLAW, Vbersky a Czesky Král, Vgecz naš mily, skrze Otrawenie Smrt wzal, a Ztohoto swieta šiel. Pokud naydelé mohli sme, na to sme se ptali, abichom, mohli znamenie niektere prawdy tee wieczy mieti a zwiedieti. T Kazalime w Prjtomnosti mnohych Pánow, y Rytieršstwa, Hrob geho otewrzieti. A tu sme y snimi widieli, Tielo rzieczeneho Krále, Vgcz nassieho, celé, nespadalé, any kterého Znamenie takowého magice, gešstoby mohlo domieno byti, zieby tráwen byl. Protoz aby temu wierzino bylo, czoz tuto pišsem, kazalime pieczy nassi Kralowskau tento List zapieczetiti. Dan w Praze, w Pátek den Swatého Walentina, Leta, od Narozenie Bozieho, Tisicieho, Cztyristeho Sedemdesateho druhého, Kralowštwie našého, Leta prwnieho. Reddam hæc Bohemica, latine: NOS WLADISLAVS Dei Gratia, Rex Bohemia, Marchio Moravia, Dux Lucemburgi, Silesia & Lusatie. &c. Notum facimus, hisce litteris, omnibus: quod cum sermones hominum nonnullorum audivissemus, dicentium, Serenissimum Principem, Dominum LADISLAVM, Hungaria & Bohemia Regem, Consanguineum nostrum dilectum, veneno ex hac vita sublatum esse; quam potuimus accuratissime id Nos inquisivisse, utrum possemus de eius rei veritate, indicia quedam cognoscere. Iussimus itaque, in prasentia multorum optimatum atque nobilitatis, sepulchrum eius aperiri. Hic vero, una cum ipsis, vidimus corpus memorati regis, Consanguinei Nostri, integrum neque collapsum, sed nec habens indicii quidpiam, quod in suspicionem inducere posset quemquam, veneno interemtum esse. Ut igitur, his, quæ hic scribimus, fides adhiberi queat, mandavimus, litteras prasentes sigillo nostro communiri. Datum Prage, feria quinta S. Valentini, Anno a Natiuitate Dei, MCCCC-LXXII. Regni Nostri primo. Ita WLADISLAI tabulæ, omnem veneni suspicionem remouent a LADISLAO, pestilenti, vti adserit laudatus Balbinus, vlcere, e viuis sublato. Sed, regeres forte; tardum fuisse experimentum WLADISLAI: quippe quod, annis XV. post, sit institutum, quam LADISLAVS (b.) fatis concessit. Verum, idem ipsum rem omnem adprobat. Venenum certe, siue haustum, siue commestum, ita se momento insinuauisset, intimis venis & medullis, vt post exhalatum spiritum, non cessasset in saniem vertere corpus, cetera validum, & naturæ conuenienter adtemperatum. Quid? quod annis, post hanc WLADISLAI diligentiam CXVII. eodem illo documento, profligatam veneni suspensionem fuisse, BALBINVS (c.) memoret. Certe, inquit, cum*

D d 3

anno

a.) Doctissimo, Senatorii Ordinis, apud Wratislauientes, viro, nobis amicissimo.

b.) Mortuus est nempe, A. mccccxviii. die

ix. Octob. non xviii. vti vult HAGECIUS. Male ergo BONFINIUS. quem lege, Decad. III. Lib. VIII. p. 500, 49.

c.) Loco citato.

anno MDXC. Praga, in Metropolitana Ecclesia, regum corpora leuarentur, alioque loco, a Cesare RVDOLPHO II. preparato conderentur, LADISLAI Regis corpus, incorruptum, repertum est, & a multis hominum millibus spectatum. quod ipsum, qui videre, Weleslauinus, & Pontanus, confirmant. Libuit hæc memorauisse, quia scriptoribus nostris incognitum.

§. X V.

Budam
quo habitu
induerit
fatum La-
dislai:

Matthias
Coruinus,
ex captiuo
rex, Bu-
dam subit,
ingenti
pompa:

MORTE LADISLAI, vacuefacta regia *Budensis*, singulari numinis prouidentia, MATTHIAM Coruinum, ex captiuo, regem accepit. Quod, dum procurante *Michaeli Szilágyio*, sit, *Budam*, contrariæ factionis proceres; *Szilágyius*, Pestum insident. Ad bellum ciuile, res spectare videbatur; nisi prudentia *Michaelis*, insigni contemperata seueritate, euicisset optimates, ut arce relicta, pedibus irent in suam sententiam. Narrauimus historiam in rebus *Pestiensibus*; ut necesse haud sit, heic telam eandem retexere. Dicamus (*d.*) potius, qua pompa, quibusque ritibus reditus a *Georgio Podiebradio*, Hungaris, regiam *Budensem*, MATTHIAS subierit. Fuit in eius comitatu, insignis, procerum, militumque manus. Hi, simul cum nouo rege, *Buda* adpropinquarunt, omnes pontifices, optimatesque ac nobiles, qui conuenerant, item, prætor urbanus, cum singulis ordinibus magistratuum, cuncta præterea sacerdotum collegia, solemni pompa, deos & sacra ferentes, obuiam, prodeunt, & sacros rhythmos concinunt. Occurrit etiam populus uniuersus, ut summo plausu, atque lætis adclamationibus, nouum & exoptatum regem, exciperent. Quin, & *Iudeorum* turba, in occursum prodierat, *Veteris Testamenti* tabulas præferens, & inter primos, salutato rege, maiorum priuilegia, sibi confirmari, suppliciter rogabat. Ad portas vrbs, a ciuibus, sub umbella, rex excipitur, & antequam in urbem admitteretur, exoratus a prætore, libertatem, leges, sanctiones, decreta senatus, & ceteras immunitates, a regibus impetratas, se, numquam violaturum, interposito iureiurando, pollicetur. Idem, antequam arcem subiret, uniuersis regni optimatibus, pontificibusque, promissit. Admissus in urbem, recta, in *Basilicam D. Genitricis*, ducitur. Quum, pone prætorium urbanum, lentis passibus, pompam duceret, supplicantibus noxiis, quos olim quæstor in vincula coniecerat, ut omnibus, fausta felixque esset regis præsentia, patefacto carcere, libertati indulget. Ut in templum venit, IESU CHRISTO, O. M. ac *D. Virgini*, sub cuius tutela degit Hungaria, gratias egit, seque iura sacra, inuiolata seruaturum, solemni pioque ritu adfirmat. Itum hinc est in regiam, tanto, per compita, omnis ætatis, sexus atque ordinum plausu, ut vix se ipsam, vrbs, regiaque, præ lætitia, caperet.

d.) BONFINIVM sequemur, Decade III. |
Lib. IX. p. 512, 43. Adde, *Pandectas* |
Triumphales, FRANCISCI MODII I. C. |

Brugensis, Tom. I. Lib. II. §. XV. fol. |
44. B. Vtimur editione Francofurt. |
A. MDLXXXVI. fol.

peret. Ducta hinc regnandi exordia, eo tunc quidem feliciora, quod *Dionysius*, Strigonienlis metropolita; *Iohannes* Varadiensis; *Michael Szilágyi*; *Sebastianus* Rosgon; *Ladislau* Canisai; *Petrus* Zokoly, & amicorum patris, reliqui, numquam a latere adolescentis regis, discedebant. Ergo, quam biennio ante, *Coruinorum* cædes, & captiuitas, funestauerat, *Budam*; eiusdem nunc gentis, iubar, mira factorum conuersione, illustrauit. Credidisses, sanguinolentam *Ladislai* necem, quæ, prono, in occasum sole, rubore cælum infecerat, diem hunc, vrbi non minus, quam vniuersæ *Hungariæ*, serenum faustumque, prænunciauisse.

regiminis
eius exor-
dia:

non carne-
runt omni-
ne.

§. XVI.

Perpetua hinc *MATTHIÆ* sedes, *Buda* fuit; neque, nisi tunc interrupta, cum militiæ esse regem oportuit. Id vero, & frequenter euenisse, & durauisse quandoque diutius, obuium fit, bella, & expeditiones *Coruini*, Aultriacas, Bohemicas, Turcicas, reliquasque, animo recolenti. Illud, in confesso est apud omnes, *MATTHIAM* fuisse, qui *Budam*, ad prisca Romanorum fastus imitationem, ædificiis non minus, quam alio adparatu regio, vnus omnium maxime pertoluerit. Si vacabat a bello, aut decernendum forte erat, in hostium aliquem, *Buda* fuit commune totius *Hungariæ* buleuterium. Sexies hic concelebrata fuisse (e.) comitia, editæ tunc sanctiones, loquuntur. Siue autem bello distineretur Rex, siue perfrueretur pace, de *Buda* sua ornanda, cogitationem numquam deposuit. post nuptias in primis *Beatricis*, quæ *MATTHIAM* omnino quidem, magnificentiæ amantem, sed nondum penitus moribus Italicis innutritum, eo perduxit, vt, & lautius viueret postea, & splendidius fastosiusque ædificaret. Sed, quia nuptiarum *Beatricis* iniecimus mentionem, haud ab re futurum existimamus, si eam quoque pompam, compendio retulerimus. eo quod pertinet ad vrbis celebritatem. Accepta apud *Albam* regina, posteaque diademate redimita, *Budam*, consummandis nuptiarum solemnibus, destinata, perducta est, pompa, supra, quam reris, spectatissima. Præcessere equestres turmæ, regem reginamque, armis & equis, instructissimæ. Has, principes viri, horumque legati, demensis ordinibus, adparatu autem, ad stuporem vsque, magnifico, excipiebant. Turbarum aliquid, a *Venetis* datum: quippe qui, proximum a Rege locum, in processione, cum reliquorum iniuria, occupauerant: quibus, in ordinem redigendis, *Gabriel* episcopus, a rege submissus, ægre quidem, obtinuit tamen, vt se principum legatis coadunarent. Sequebantur, e vestigio, nouem adolescentes, Regi a cubiculi ministerio, superbissime vestiti, & equis vecti generosissimis.

Buda, perpetua inde *Matthiæ* sedes:

excolit urbem & regiam:

facit totius regni buleuterium:

nuptiarum cum *Beatrice* solemnium:

pompe ordo:

e.) Puta, anno MCCCCLXII. quibus *Andrea* II. *Ludouici* I. & *Sigismundi* decreta rata habuit. Anno MCCCCLXXI. A.

MCCCCLXXIV. quibus ipse haud interfuit. Anno MCCCCLXXXI. item MCCCCLXXXV. & MCCCCLXXXVI.

simis. Arma his, auro argentoque distincta, phaleræ acu pictæ, & interstinctæ gemmis. Subibat mox alter, rotidem epheborum ordo, priori haud quidquam, siue fastu concedens, siue equorum generositate. Ipsi enim non solum, sed caballi etiam, auro, argento, & gemmis, renituere. Tunc REX, albo equo, libratis, ex arte, passibus, vehabatur. Aurea ei fræna, ephippium, phaleræ, & acinaces, fuerunt. Vestis, ingentis pretii, ad modum germanicum (f.) facta. Post regem, armiger gradiebatur, inusitatae molis equo insidens, atque auro, & gemmis, ita onusto, ut quatuor millibus aureorum Hungaricorum, is vnicus, æstimaretur. Præter regia arma, duo is scuta præferebat, Regis forte, & Reginae insignibus, conspicua. Intermissio qualicunque spatio, REGINA succedebat, albo æquo, & ipsa, vecta. Amiciebatur palla bombycina lutea, coronam, vnionibus scitissime distinctam, capite gerens. quæ res, inusitati prorsus spectaculi fuit, eoque iucundioris, quod IVNONEM (g) referre visa est. Nimirum:

Regis sponsi:

et sponsæ habitus:

*Sic ego, quæ Diuum incedo regina, Iouisque
Et soror & coniux.*

Nam, cum octo seiuges, auratosque currus, in proximo comitatu haberet, eques, *Budam* inuehi maluit. Ventum fuit, fastoso hoc ordine, in vrbs conspectum. Hic vero, occursans, festiue instructa, multitudo, Regem Reginamque, iam dudum præstolabatur. Primi, qui regi obuiabant, *Iudei* fuerunt. Ducebat hos, eques quidam, uti, præcipue apud suos dignitatis, ita, & senio grauis, & adpectu. Pone, filius suus equitabat: strictum vterque ensem argenteum manu ferens, de quo bursa pendebat, decem argenti pondo, continens. Excepere hos, equites viginti quatuor, puniceis. singuli vestimentis amicti, atque Struthionum plumis cristati. Tandem, ducenti pedites ibant, vexillum ferentes rubeum, cuius insigne, bubonis pedem, quinque spiculis confixum, tiaram item Iudaicam, atque duas stellas, singulas auro depictas, habebat. Omnibus his, *Ephodo* intectum caput fuit. qui ritu suo, carmen modulati, legis Mosaicæ tabulas, magna veneratione, præferebant. Reliqua *Christianorum* celebritas, sub signis & ipsa prodierat, tanta lætitiæ significatione, ut plaudentium vocibus, æra complerentur. Iam pene ad mœnia vrbs adequitauerat Rex, cum *Christophori*, Ducis Bauariæ, familiares, infestis hastis, spectante Rege, ac Regina, concurrunt, atque equis proturbati, humi procumbunt. Ingratum id spectaculum *Beatrici*, fuisse aiunt; quando pari

Iudæorum celebritas:

Christianorum occur-
santium
plausus:

equestre
prælu-
dium:

f.) Profecto, an sit verisimile, nescio, ut veste Germanica, amiciri vellet, MATTHIAS, vel nominis Germanici, osor acerrimus. Si fecit tamen, vxori fecisse, putandus est.

g.) BONFINIVS, plures, e BEATRICE, Deas effingit: *Speciosa ei frons, inquit, elata*

supercilia, saginata tempora; item erubescens utrinque, mala, cum oculorum hilaritate, nasi modestia, ac oris venustate, tantum rara gratia comparabat, ut forma habituque Venerem, Dianam pudicitia, & sapientia eloquentiaque Palladem, ex omni parte, referret. Dec. 17. Lib. IV. p. 584, 20.

successu, alii alios in ea palæstra, excipiebant. Interim, in urbem cœptum erat ingredi. Infinita hic religiosorum hominum multitudo, cum *Reliquiis Sanctorum*, in vicina portis area, sponſis occurtebat, eosque submississime consalutatos, in ædem B. V. MARIAE, deducebat. Hic vero demum, *hymnus Ambrosianus*, magna omnium lætitia, editisque suauissimis symphoniis, concinebatur. Cerimonia peracta, MATTHIAS, BEATRICEM, manu molliter adprehensam, e templo eduxit, atque consensu equis, regiam, seruatis iisdem pompæ ordinibus, subiit: principibus, & horum legatis, pro porta arcis, cum honorificentissima præfatione, in hospitia dimissis. Denique prætorium ingressus, Reginam in eam ædium partem, ubi instructa eam conclauiæ expectabant, deducit. Personabant interim compita, perpetuis plausibus:

Hymen, o Hymenæe, Hymen ades, o Hymenæe!

S. XVII.

Dies hic, & qui sequutus est, quieti dabatur. Tum vero, regales instrui epulæ, saltationes atque spectacula edi. Prolixum foret non modo; sed etiam extra modum impeditum, in ea magnificentia, opum, atque luxus, ostentatione, singula, oratione complecti. Paucis rem exsequemur; ut appareat, qua solemnitate quibusque cerimoniis, prisci illi reges, sacra nuptialia, peregerint. Inuitatis, pro more, principibus, & qui horum vice aderant, legatis, dies festi inierunt. Cœnaculum, ubi epulæ dabantur, magnificum erat palatium, & dignum Regis MATTHIAE splendore. Vestiebatur totum Atalicis & holosericis rubris aulæis, non modo auro, sed & gemmis, arte summa, illusis. Sed, utamur MARTINI STELLAE (*b.*) verbis, qui nuptialem hanc pompam, spectator ipse, in litteras retulit. *Mensa*, inquit, *hic stabat, orbicularis, ante quam de pariete, tapes, totus aureus, pendeat, mensæ latitudinem adequans. Supra mensam expansa tria erant, ex villosa holoserico, longa tapetia. in quorum uno, regine insignia, ad duorum scutorum similitudinem, auro & perlis, intertexta erant, duabus coronis, supra impendentibus; sed in reliquis duobus, eodem modo expressa insignia Regis, conspiciebantur. In hac mensa, Rex, & Regina, accubuerunt. Ad dextram, regis Neapolitani filius, Archiepiscopus, duces, & alii regis oratores; deinde Ferrariensis, & Venetorum legati. Verum ad (*i.*) sinistram, proximus Regina sedebat, Christophorus, dux Bauariæ, & ab eo, Palatini, & Saxoniæ, Electorum, item, Ludouici, & Ottonis, Bauariæ principum consiliarii. Satis, ad celebritatem mensæ regiae. Postea, adparatum reliquum describit, abacos, vasa & conuiualem supellectilem, aliam.*

Epula pro-
nuba:

adpara-
tum in
lucis in-
lens:

TOM. III.

E e

In

b.) Exstat inter THYROCII appendices, p. 337. seqq. *Adi & Pandæus Triumphales*, supra citatas. Tomo I. Lib. v. §. xiv. fol. 216. B. ubi excerptum

leges BONFINII locum Dec. iv. Lib. iv. p. 584.
i.) Ergo heic quoque, more vsus Hungarico, dextram *Beatricis* tenuit MATTHIAS.

In medio cœnaculo, ante regiam mensam: abacus, circa lapideam columinam erat quadratus, distinctus octo gradibus: in quorum primo, fercula maluina, & Regis, atque Reginae pocula, & aliorum magnatum vina, reponebantur, ad usum regalis mensæ. Reliqui septem gradus, in omnes partes circumcirca lagenas, cantharos, trullas, & pocula continebant, atque hæc omnia maxima, ex auro & argento artificiose splendideque calata. In infimo etiam gradu, duo stabant ex argento facti monocerotes. quorum unus maximus; alter mediocris erat: & vber in fronte, veru, gemina istius animalis cornua efferebat. Ante mensam, in pavimento fons erat, affabre, & singulari artificio, ex argenti trecentis libris, formatus, tanta altitudine, quantam vir procerus, vix equare posset: & iuxta fontem, quinque argentea canistra. Item, totum argenteum dolium, pendeat in sublimi suspensum, cum multis fistulis, & epistomiis. Præter ista, supersuerunt adhuc octo abaci, & cum fontem, pannaria, & monocerotes adnumerat; fuerunt in omnibus abacis, vasa argentea noningenta & octoginta; præter pocula, quorum in mensis tunc usus erat. Conuiuium Deorum, his tantis adparatibus, instrui potuisse, crederes. Testimonio hæc sint, quam cito, quamque opulentus sit factus MATTHIAS, homo nouus, &, qui præter vnius patris, si quæ superabat, nihil auitæ habuit opulentia. Aliter profecto, quam id de Agathocle, Syracusanorum rege, memoriae proditum est:

*Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem
Atque Abacum Samio saepe onerasse luto.*

Nempe figulus cum fuisset iuuenis, καταλιπὼν τὸν τεχνὸν καὶ τὰ πολλὰ, καὶ τὴν κατὰ, relicta rota, argilla, & fumo, vti habet POLYBIUS (k.) in regem Syracusanorum, indulgente fortuna, euaserat. quam ille bonitatem eius, reuerenter adeo habuit, vt, fictili supellectile, pauperiem recordatus pristinam, lubens, in conuiuiis, vteretur. Hinc illud Poeta fluxit:

*Fortunam reuerenter habe, quicumque repente
Diues ab exili, progrediare loco.*

ferculorum
magistri &
latores:

Sed, redeamus ad nuptiale conuiuium. Cum Regis atque Reginae cibus adferretur, præcedebant ante cibum, Hinc, Georgii Podiebradii Bohemicae regis filius: & iuxta eum Bosnae rex: & ad huius latus dux, Silesiae; sed cibum deferabant Vngarici reguli, barones. Reliqua etiam fercula, quæ conuictoribus mensæ regalis proponebantur, iidem barones adportabant. Prorsus ex more hodierno, quem spectauimus ipsi, solemnibus iis epulis, quas inaugurata ELISABETHA, anno MDCCXIV. decimo quinto Calendas Novembres, CAROLVS Cæsar, Pisonii dederat. Pergit STELLA: Ante ea fercula, quæ regis Neapolitani filius habiturus erat, quatuor ante ibant, Germanici & Bohemici barones; sic ante aliorum Italorum & Venetorum cibos, Hungarici quatuor barones; & ante Chri-

k.) Historiarum Lib. xv. p. 1003. edit. IA-
COBI GRONOVII, Amstelod. Anno

MDCLXX. forma oct.

Christophori Bauariae principis victum, dux Nicolaus, & Hungarici barones; ut etiam postremo, ante legatorum Germaniae principum cibos, quatuor iterum Hungarici barones praecesserunt. Eodem modo, qui ante mensam regalem, legatis, tum Italis, tum Germanis ministrarunt, in proponendo & remouendo cibo, & in aliis necessariis ad conuiuium officiis, erant omnes, vel comitum, vel baronum, primorum equitum, dignitate conspicui. Nescio, an seculum, quod viuimus, extra modum fastidiosum, plus comitatis, elegantiae, maiestatisque dare possit? ubi reges, & horum filios, mensae ministrasse videas. Suus, & conuiuarum reliquis, honos habitus est. Nam, & ad reliquos octo abacos, infra regiam mensam, octo erant aliae collocatae & instructae mensae: ad singulos abacos, singulae mensae, in quibus primum gynaceum confidebat, & in eo, mater regis; tum Neapolitani regis, & legatorum ministri; & deinde Gubernator, Comes magnus, & alii Hungariae reguli & episcopi. quibus omnibus, octo reliquae mensae, complebantur. At enim vero, quia comes conuiuii, saltatio est, neque eam abesse passus est MATTHIAS. Cum mensae remotae essent, saltationi, in eodem coenaculo, dabatur locus. Et prima chorea Electorum, & principum Germaniae consiliariis, ex ordine tribuebantur: deinde Christophoro, duci Bauariae: tertias, Rex & Regina ducebat: & post regem, filius Neapolitani regis, cum sorore sponsa, illo choreae genere, quod, Der Zeuner dicitur, quarto loco saltabat. Et cum quinto, Magnus Comes; & sexto dux Limpachius, saltationem absoluisent, finis tum istius rei fuit: & Rex in conclaue, sed Regina in gynaceum secessit. ubi legatis principum, qui eam eousque deduxerant, gratias egit, & abundi fecit potestatem. Multum profecto moderationis! quam utinam æmularentur nostrae ætatis homines, si nolunt se abstinere saltationibus. Tanta est enim earum hodie in nuptiis licentia, ut cum sub vespertinum crepusculum, inierit, noctes integras, etiam brumales, in matutinum vsque extrahantur: magna, sicuti propalam est, castigati moris, quin & bonae valetudinis, ne quid dicamus amplius, iactura.

*saltationes
multo,
quam ho-
die, mo-
destiores:*

§. XVIII.

HAec, quadriduo, ante concelebratas nuptias edita fuere. Dies reliqui, ludis equestribus partim, partim oblectamentis, ea principum dignis celebritate, exacti sunt. Vtrorumque STELLA meminit: *Die Saturni proximo, inquit, qui Quatember erat, venit paullo post lucem, Watzel a Sternah; baro, inuitaturus, principum & imperii legatos. qui etiam comparuerunt. & postquam cum rege, in eadem mensa, cepissent, ex isdem patinis, cibum, dimissi a rege, in hospitium reuerterunt. Sed vesperi, dux Bauariae, CHRISTOPHORVS, & HINCO, Munsterbergensis, in ludum equestrem prodibant, uterque, uno equite stipatus. Et primum duces concurrebant; ac tametsi dux CHRISTOPHORVS, Munsterbergensis ducis scutum, & partem loricae, perrupisset; tamen,*

*Oblecta-
mentorum
genera alia:*

*concursum
equestre:*

nuptiarum
dies & so-
lemnitas:

cerimonia
ecclesiasti-
ca:

ambo de equis deiectioni, humi procubuerunt. Secundo, post Duces, Iohannes a Stein eques, Christophori, ducis, socius, cum Bohemo, Hinconis ducis socio, cum factus esset concursus, iacuerunt ambo in terra prostrati. Moris tunc erat, trucibus his spectaculis (l.) virtutis de se opinionem facere. Eodem vespere, principes ducesque, & qui honestandæ solemnitati aderant, legati principum ac prouinciarum, ad ipsa nuptiarum solemnitas, per *Watzlauum a Stenab*, inuitati sunt. Dies Dominicus fuit, quo in aulam, frequentes, & alter, altero cultus fastosius, mane confluxere. Iterum *Venetorum* legatos, ambitio ridiculos fecit. Nam, cum palatium, digresso cerimoniarum magistro, ab his, qui conuenerant, oppleretur, ceperatque, pro se quisque, destinatum sibi sedem, iamque sponsum Regem, singuli opperirentur; illi, diatam ingressi, locum occupauere, vltra, quam decuisset, sublimem. quod, apud hos bilem mouit, cachinnos apud alios. Paratis, ad deducendam pompam, omnibus, Rex, ex suo conclaui, in magnum illud cœnaculum ingressus, salutat omnes ordine, & primo loco principes, ac principum legatos. quo facto exierunt omnes, & conscenderunt equos: vt etiam Rex & Regina. Sic igitur, magna solemnitate, & singulari rerum omnium luxu, in templum D. Mariæ, processerunt: ubi Regem, proxime antegressi duces, & regis Neapolitani Oratores; & ante hos, Electorum & principum Germaniæ legati; & deinde Veneti, & alii, ordinem a Marschallo acceptum, retinebant. Ante fores templi, de equis descenderunt, & eodem ordine, in templum, ad summam aram perrexerunt. ubi duo erant sedilia, ex aduerso posita, & aureis; pretiosissimis puluinis, & auleis exornata: in quorum vno, ad dextram Rex; in altero Regina stabat, amicta cyclade rubra aurea, maximi pretii, & supra eam palla: & in capite, regio insigni, margaritarum, & auri, & gemmarum plenissimo. Supra Regem & Reginam, erat calum portatile, vt vocant, sublatum in sublime, expansum aureum integumentum. quod sex bacillis, sex duces sustinebant. GABRIEL vero episcopus, aquam lustralem, consecratam primum, postea spargebat. Hic, deductorum ad aram sponsi, sponsæque, ritus fuit: more iterum Hungarico, institutus, quando, sinistram regis (m.) obtinebat, regina: nisi id mauis, maiestati, qua præpolluit maritus, adtribuere. Succedebat cerimonia sacra. De qua STELLA: Rex Reginam, manu complexus, ad aram, vna secum adducit, & postquam episcopus, iuratam inter eos matrimonii fidem, summa cum cerimonia, confirmasset, ad suum vterque redit sedile. Et cum mater Regis, & item regis Neapolitani filius, nouis sponsis, optassent salutem, atque his vicissim egissent gratias, cœptum est sacrum fieri, magna digni-
tate

l.) Vide, citatas supra, *Pandælas Triumphales*, FRANCISCI MODII, Præfatione Tomi II. Lib. I. vbi prolixè docet, Hungaros *Hastiludiu*, vti vocant, sub HENRICO AVCVPE, Hunno-mastyge, occasionem dedisse, ea pugna, qua ad internecionem fuerant cæsi: nisi fabulæ sint aduentorum, quæ de ex-

ordiis hastiludiorum narrantur. qua de re diximus alibi.

m.) Moris est, nimirum, apud Hungaros, genuinos illos, & tenaces instituti patrii, vt dextram ipsi obtineant, sinistram feminis relinquunt. qui tamen, adscitis exterorum elegantis, apud lautiores, exolescere, sensim incipit.

tate & religione. In quo paullo ante benedictionem, Rex iterum Regi-
nam, manu comprehendens, & ante aram constituens, cum ea, in genua
procumbit: & cum salutem, multis verbis, iis episcopus esset precatus, ere-
cti ad sellas suas redeunt: & libro Euangeliorum, atque pace, quam vo-
cant, circumlatis, totoque sacro confecto, discedunt e templo, & in aulam,
ut a Marschallo dispositi erant, ordinate redeunt, proximeque ante regis
conclauē, defiliunt ab equis, & cum Rege, atque Regina, in nouum ma-
gnū ingrediuntur conclauē. Vides, quanta adtentione, peracta sint
singula. ut desinant omnino, barbariem obiectare nostris, elegantes
scilicet homines. Datum inde est legatis, Ludouici Ducis Bauariae,
cognomento diuitis, temporis quidpiam. quos, ubi, pro more, au-
diuit Rex, instructum opipare conuiuium iniit, eadem prorsus pom-
pa, & discumbentium ordine, quem supra, dies pronubus, obtinue-
rat. Fercula tum duodecim, conquistissima, adponebantur, & postea,
cum mensa fuisset sublata, & manus, Rex, atque Regina, lauissent, &
surrexissent de mensa, coeperunt, principum legati dona, quae a suis ac-
ceperant, offerre Reginae. quibus illa singulis, quomodo gratus, pro pulcher-
rimis, & gratissimis muneribus, agi vellet, interpreti suo, Georgio a
Steyn, explicauit. Quam haec erat adstricta lautities, ferculis duode-
cim, regis diem nuptialem, honestari! Vix quisquam est hodie, suto-
re melior digniorque, quin, fere congeminet numerum. Quae pran-
dium consequuta sunt, ista fuere: Dum haec fiunt, duo equites adue-
niunt, qui ante conspectum Regis ac Reginae, hastilibus congressi, de equis
ambo decidunt. Sed postero die, qui Luna erat, dux Limpachius, &
Iohannis ab Hag, frater germanus, eodem equestri ludi genere conflixe-
runt, eodem successu: & Rex, atque Regina, in aurea traha, quam niueus
equus ducebat, cum ludicros illos concursus spectassent, postea, per omnes vr-
bis vicus, circum currebant, insequentibus aliis, quam plurimis trahis. En
morem hodiernum! trahis, per compita, oberrandi, ne Hungaris qui-
dem, iam tum Coruini aetate, incognitum. Reliquum nuptiarum, luctus
occupauit, morte Pancratii, Transilvaniae reguli, conciliatus: dum ipsis
Calendis Ianuarii, anno MCCCCLXXVII. instaurarentur iterum repo-
tia, editoque epulo atque choreis, tota ea solemnitas, terminaretur.

regale con-
uiuium:

ferculis
duodecim
instruendum.

§. XIX.

FVsius haec, quam forte nonnullis placuerit, narrauimus. At, *Cur hac fu-*
fuit omnino operae pretium, excussisse nuptiarum ista sole- *sus descri-*
mnia, scrupulosius, ut reprimeremus in memoriam posteritati, *pseris au-*
quibus ritibus, quaque pompa, nuptias suas, Reges Hungariae, consue- *tor:*
uerint concelebrare. Buda profecto, numquam postea, celebritatem,
huic similem, vidit amplius. Diximus supra traductum, a Beatrice, *Matthiae,*
ad elegantiores cultum, MATTHIAM, tamen, nihil ei ad maiestatem *post nu-*
defuerit hucusque, vixisse postea, exquisitius, aedificasseque cura ad- *ptias inge-*
tentiore. Neque id BONFINIVS, egregius CORVINI adfentator, potuit *nium:*

diffimulare. *Nulla*, inquit, *domi gemmata pocula, nec chrysendata, myrrbinaue, nullis atria auleis vestita: nullus, vel si quis, raro videbatur, & ipse quoque incultus & rudis adparatus: sordide, in quadrata mensa, mappæ: cultus omnis, ad equos, & castra translatus: ibi aurum, gemmas, & argentum gestare, mos erat: item, excolere comas, gemmea ferta gestare, habitu lautissimo uti, qui trabes Romanas exsuperet, ceteras parum artes curare. Postquam autem Regina aduenerat, mensas, atque viuendi modum, excoluit; fastidita domorum humilitate, magnificas cœnationes, exculta triclinia, aurata cubicula, introduxit, Regem a popularitate auocauit; ianitores foribus adposuit adfidos, intercept faciles aditus regiam maiestatem, ad seruandum longe ambitiosius, decorum, adegit; statis Regem diebus, in auditorium prodire, actus dicere, monuit; Scythicis, Italicos mores, inseruit; & latinis quoque epulis, oblectauit; varias, quibus olim carebat, artes, eximiosque artifices, ex Italia, magno sumtu, euocauit. reliqua. Adeo, ad vnius reginæ modum, non rex tantum, sed vniuersa etiam Hungaria, breui se composuit. Habuit ea peregrinitas, odium & inuidiam, dum consuescentibus paullatim *Hungaris*, ciuitate quasi donata est. *Buda* certe suum florem, huic conuersioni debuit: quippe quam, nouo quasi habitu, MATTHIAS postea induit. Ceterum, difficilior (n.) emollitos fuisse ciuium nostrorum mores, ex historico discas. Hungari enim, politicæ culturæ, ac deliciarum expertes, hæc omnia ægre ferre; insanos damnare sumtus; regiam maiestatem quotidie incusare; quod pecunias ludibrio haberet; vectigalia, ad meliores vsus instituta, in res futiles, vanasque erogaret, a priscorum regum parsimonia & frugalitate, descisceret, patrios seueros mores, exueret, aboleret antiquos ritus, & ad latinas, immo Gotalanicas delicias, effœminatosque mores, plane transfugeret. Mussitare quoque, nimis vxorium, & externos, non modo aurum, sed principis indulgentia, vniuersum quotidie regnum populari: multa quoque obloqui, & in malam partem accipere. At, diuus ille princeps, omnium bonarum artium parens, & fautor ingeniorum, *Hungaricos* vulgo mores damnare, rusticitatem Scythicam, & incultam vitam, publice taxare, inhumanos passim ritus abominari, vrbaneitatem sensim introducere, procures, cum nobilitate, ad politicum cultum hortari, iubere domos, pro facultate, magnificas erigere, viuere multo ciuilius, ac sese mitius, cum peregrinitate, gerere, quam ante, præter omnium opinionem abominabantur. Ad hæc ergo omnia, in primis exemplo suo, omnes inuitauit. Tanti tunc erat *Hungaros* nostros, ad peregrini moris elegantiam, aduefecisse. Ac, damnosa omnino, toti Hungariæ fuit, MATTHIÆ ista mollities; quando, & ipse euasit remissior, & gentem, peregrinis deliciis innutritam, salutis publicæ fecit incuriosam.*

qua hinc
Budæ in-
crementa:

Hungaro-
rum, in
adscitam a
rege pere-
grinitatem,
mutata:

Coruini
excelsus
animus:

mala, qua
extera de-
licia in
Hungariam
innexerunt.

§. XX.

n.) Vide BONFINIUM Decade IV. Lib. VII. p. 631, 22.

§. X X.

IAm, qualem post se *Budam* reliquerit, MATTHIAS, videamus. Nemo eius imaginem, BONFINIO expressit melius: quippe qui, diutius apud CORVINVM egit, ac forte, ciuitate etiam donatus est. Itaque, praesens spectauit omnia, quaedam etiam suis lemmatis, illustrauit: ad eam rem magnis praemiis conductus, vt res MATTHIAE, auget in maius, & ad posteros propagaret. Budensem arcem, inquit ille, vbi praeter magnifica *Sigismundi* aedificia nihil spectatione dignum erat, excolere adorsus est: retractiorem aulam, nimis exornauit: quippe qui, a Danubii parte, aedulam statuit hydraulicisque organis, item sacro fonte duplici, marmoreo, & argenteo decorauit: collegium adiecit honestissimum sacerdotum: supra, Bibliothecam statuit, mira vtriusque linguae foecunditate completam: cultus quoque librorum luxuriosissimus. Ante hanc cubiculum est, in abside curuatum, vbi caelum vniuersum suspicere licet, qua spectat ad Austrum. Palatia crexit, haud parum a Romano luxu, differentia, vbi laxa triclinia, procoetia, cubaculaque superbissima, item laquearia, vbique varia & aurata, multa insignium varietate distincta: postes insuper, emblemate conspicui, insignesque camini. in quorum fastigiis quadrigae, ac multa Romanorum stemmata, sunt sculpta. infra, hypotheca, thesaurique; ad solis exortum variae coenationes & cubacula, quo altioribus scalis, & ambulacro sane subitur. Buleuterium hic, & diata. Cum ultra processeris, variae mansiones, in excelsam absidem conuexae: hybernacula, aetiuaaculaeque multa: item heliocamini, & auratae zetae. praeter haec, alta, abditaque secreta, argentei lecti, argenteaeque cathedrae. Ad occasum, vetustum opus, nondum instauratum; in media arca, veteri porticu, circumuenta, quam duplicia coronant ambulacra: quorum supremum, nouoque palatio praepositum, qua ad summa triclinia conscenditur, duodecim, signiferi orbis sideribus, insigne, non sine admiratione suspicitur; tessellata vermiculataque vbique pauimenta teruntur, nonnulla encaustica sunt: caldariae passim, frigidaeriaque cellae: hypocausta in tricliniis mammatis tegulis oblecta, quae non modo colorum pulchritudine, sed animalium confictorum varietate, conspicua. In subdualibus, e conspectu pedestres tres statuae, ex alto non inermes, adeuntibus obiiciuntur. Galeatus in medio MATTHIAS constitutus, hasta clypeoque innitens, cogitabundus: a dextra PATER, & subtristis a laeva *Ladislans*. In medio subdualium fons aeneus, marmoreo lacu, circumuentus, cui Pallas galeata, subcinctaque imminet. Ad aulae huius aditum in anteriore subduali, quod multo laxius est, hinc & hinc, duae constitutae, ex aere, statuae nude, clypeo, securi, enseque, iuxta minantes; ad basin circumsculpta sunt trophaea. In hac igitur quadrata arca, ante *Sigismundi* atria constituta: vetus, a latere palatium, instaurare coepit,

Qualem
post se Mat-
thias reli-
querit Bu-
dam?

Bonfinii
verbis ex-
ponitur:

„ perat, quod, si præstare potuisset, plurimum de superba vetustate
 „ referebat. Geminas huic scalas adiecerat, porphyreo marmore,
 „ æneisque candelabris insignes. Ex eodem lapide, geminas huic ia-
 „ nuas, superstruxerat, quas ænei postes, & affabre facti, Hercu-
 „ leisque laboribus admirabiles, & non minus a tergo, quam a fronte,
 „ spectabiles, exornabant, quibus illud *Antonii Bonfinii* Epigramma
 „ mandavit incidi.

ATRIA CVM STATVIS, DVCTIS EX AERE, FORESQVE,
 CORVINI REFERVNT PRINCIPIS INGENIVM.
 MATTHIAM PARTOS TOT POST EX HOSTE TRIVMPHOS,
 VIRTVS, AES, MARMOR, SCRIPTA, PERIRE VETANT.

„ Contignationes huic insano sumptu destinarat, quibus laquearia
 „ aurigantes per æthera planetas, continerent, erratilesque cursus, mi-
 „ ro suspectu, referrent. In fronte, subgrundiis tæctorum triglyphos
 „ subiicere decreuerat, & qua posset arte, conspicuum opus efficere.
 „ In fontem regiæ, per octo fere stadia, pixidatis tubis, fistulisque
 „ plumbeis, aquam subduxerat. *Sigismundi* ambulacrum, quod totam
 „ fere arcem ambibat, ne pari quidem sumptu, prosequi cœpit. Il-
 „ le, æternitatis destinatione, hic temporaria, in ambulacro, mora,
 „ ædificauit. Laxos longosque ibi tractus instituit: specularia quo-
 „ que multa, item atrium murorum minis impositum, ex lignario
 „ opere confectum, vbi triclinium, cubiculum, præterea apodyte-
 „ rium: & paullo retractius, lucubratorium, graphiariumque locum,
 „ perfecit; sed inuentum vesanæ ruinam in Danubium minari videba-
 „ tur. Extra arcem, in proxima conualle, horti subiacent amœnissi-
 „ mi, marmoreaque villa. Huius propylæum, columnis tessellatis,
 „ embrycatisque circumdatum, quæ ænea candelabra sustinent. Trium-
 „ phales sunt villæ postes, & triclinium cubiculumque, cum laqueari-
 „ bus & fenestris, vsque adeo spectabile, vt lautissimam antiquitatem
 „ propius accederet. Qua spectat in hortos, porticus subest. In
 „ hortis labyrinthus, ex arboribus consitis, institutus. Insuper auia-
 „ ria, e peregrinis nostratibusque auibus: quæ ferrea retia coerce-
 „ bant. In auariis quoque arbuta, fructiferæque arbores, & nemus,
 „ item xyli, per ordinem digesti, variisque arborum generibus cir-
 „ cumuallati. Insuper cryptoporticus, prata, lithostrata, piscinæ.
 „ Turres quoque coenaculis ac pergulis obductæ, in quibus coenatio-
 „ nes, cum vitreis specularibus, vsque adeo iucundæ, vt nihil putes
 „ amœnius. Argentatis villa regulis contexta. Quin & in vltiore
 „ Danubii regione, in *Pestano* agro, ad primum lapidem, suburba-
 „ num habuit, ne minore quidem amœnitate, delectabile, vbi a curis
 „ animum relaxare mos erat. Item, in *Budensi* agro, alterum sibi erat
 „ suburbanum, ad tertium lapidem, vbi siluestrium ferarum, amplissi-
 „ ma sane viuaria spectabantur. magna quoque hic cicurum copia. Hæc
 BONFI-

BONFINIVS (o.) quæ integra dare maluimus, quam interpolata, vt in promptu sit, vnde condiscat lector, cum regis *Coruini* magnificentiam, tum habitum quoque *Buda*, nulli tunc regiarum urbium, quæ tota erant Europa, de gloria concedentem.

§. XXI.

SVbit mirari, cum in enarrandis operibus, MATTHIAE, tam diligenter versatus sit Bonfinius, non descripsisse Bibliothecam Coruinianam, pro eo, ac meruerat. quod negligentiae tribui oporteat, an in scribendo, satietati, ambigo. NICOLAVS OLÁHV (p.) celeberrimum tota Hungaria, nomen, eius nobis memoriam adseruauit: BVDA, inquit, *præter situm atque architecturam tam regiam, tum corpore DIVI IOHANNIS ELEEMOSINARII, insignis fuit, tum ob Bibliothecas, MATTHIAE CORVINI Regis, memorabilis, & admiranda. Qua itur ad stationem ex latere interioris Bibliotheca, ad sacellum D. Iohannis, perforatum, unde Rex sacrum audire consuevit, duæ obuiæ sunt ades concaemerata; quarum altera, voluminibus Græcis, partim e medio Græciæ, partim ex aliis orientis regionibus, per regum, non minori cura, quam labore, eo congestis referta erat; altera interior, continebat codices totius linguae latine, a primis rudimentis, ad arcem usque omnium scientiarum, per capsulas, & loculamenta, ordine quosque suo, distinctos. Tegebat, horum quodlibet, velum sericeum, coloribus auroque variegatum, cum indice disciplinæ, & professionis, in quas libri erant discreti. Maxima voluminum pars, constabat membranæ, colligata serico, umbilicis, fibulisque argenteis, auro lucidis. Audiui a maioribus, MATTHIAM Regem, dum viueret, aluisse semper ad triginta seruos amanuenses, pingendi peritos; quorum ego plerosque, illo mortuo, noueram. Horum erant opera, omnes fere, & Græci & Latini codices conscripti. Præfectus his, FELIX RAGVSINVS DALMATA, & ipse iam senex, mihi cognitus, qui non modo Græce & Latine, sed Chaldaice & Arabice doctus; præterea, in ipsa quoque pictura exercitatus, sedulo aduertebat, ne quis error, in describendis libris committeretur. Præter has, & alia duæ erant bibliothecæ, in locis diuersis artis, sed prioribus inferiores. quas omnes Turca, post LVDOVICI regis, ad campum Moháts, interitum, qui anno MDXXVI. d. XXIX. Augusti, contigit, BVDA, Septembris sequentis octaua die, postea capta, partim dilacerauit, partim in alios usus, argento detractò, dissipauit. Proh execrandum facinus. Superabant tamen reliquiæ, tenues cæ quidem, & habitæ pessime; sed dignæ tamen visæ, quas LEOPOLDVS M. Lambecio administro, aditum vero Comite Leslæo, legato Cæsareo, præstruente, inuiferet: cuius instituti mentionem, infra (q.) habebimus. Ceterum, nequit omnino, Bibliotheca sine scribarum esse mi-*

*Parclor el
Bibliotheca
Budensis
mentio:*

*describitur
ea ex Oláh-
ho:*

Tom. III.

F f

niste-

o.) Decade IV. Lib. VII. p. 631, 36.

Cap. V. §. II. p. 9.

p.) In ADPARATV nostro, ad Historiam Hungariæ, Decadis I. Monumento I.

q.) Periodo Urbis Budensis Barbarica §. LVI.

capit eius
præfatus
asatus, de-
creta.

nisterio, Augusta potissimum, vbi nunc indices sunt condendi, nunc exscribendi libri, rariores, & quos nullo vsquam pretio, possis comparare; præstandæ item operæ aliæ, illis cognitæ, qui sacraria hæc sapientiæ, haud a limine, salutarunt. Sed, dubito tamen, *omnes fere; latinos, iuxta & græcos*, recenti horum manu, descriptos fuisse. Codices profecto *Coruiniani*, qui sunt in Augusta Vindobonensi, a clade superstites, curiosius a nobis, præmonstrante GENTILOTTIO, Bibliothecæ tunc præfecto, ante hæc quatuor lustra, excussi, plerique omnes, græci & latini, multum canæ illius referunt antiquitatis; suntque ideo maiori in pretio, quia prisca manu exarati. Nam, in codicibus quidem, quos manu scriptos dicimus, non tam characteris elegantiam, quam ætatem, & quæ hinc pender, fidem auctoritatemque, spectamus. Ceterum, fere id ex *Oláhi* hac descriptione confeceris, iam tum ætate WLADISLAI, qua efflorescere cœperat *Nicolaus*, multum, de copia, elegantia, & adparatu, Bibliothecæ Coruiniæ reliquo, detractum fuisse. Quod & primum fuit euenire, post MATTHIÆ fata, quando, *Beatricis*, & ducis *Iohannis*, diuersissima studia, regios thesauros, pessundedere. Quidquid eius sit, gratiam iniit apud posteros, *Oláhus*, quod umbram hanc, incomparabilis thesauri, ad nos vsque propagauit.

§. XXII.

Naldi Naldi, de laudibus Bibliothecæ Budensis, ad Matthiam, epistola & Carminum Libri IV.

Matthiæ, de litteris, & per hæc, de Hungaria, bene merita:

ingeniorum, cum ætate, promeriti:

COpiosius, rem omnem, exsequutus est, NALDVS NALDVS, *Florentinus*, in epistola, de laudibus Augustæ Bibliothecæ, ad MATTHIAM *Coruinum*, *Regem Serenissimum*. quam eo minus dubitamus, in MANTISSA ad urbem, luci publicæ exponere, quo certum est magis, latuisse eam hucusque, vna cum *Quatuor Libris Carminum* de re eadem. Neque poterat MATTHIAS, profecto, inquam, non poterat, seu de gente nostra vniuersa, seu de regia sua, mereri, exquisitius, quam Bibliotheca posita, viris eruditis, in regnum, regalibus præmiis, illectis, atque litterarum amore, etiam strepentibus armis, non in sacros modo viros, sed omnium quoque ordinum homines, propagato, meritus est. Ingeniorum sane cultus, felici adeo prouentu, hac *Coruini* ætate increbuerat, vt, si fata voluissent, superstitem relinquere MATTHIAM, breui ex Hungaria Italiam facturus speraretur. quæ vnica tunc, reuiuiscuntibus litteris, & ingeniis valuit, & qui hæc aluerunt, principibus viris. Apud nos, *Iohannes Vitézius*, *Ianus Pannonius*, *Nicolaus Báthori*, *Urbanus Dóczy*, viri sacri, ad eam eruditionis famam pertigerant, vt, non Italos tantum æquare, sed prisca etiam illa, doctissimorum hominum nomina, æmulari posse viderentur. Adeo verum est illud:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Nemo autem non MATTHIAM, vti bellicosissimum, ita sapientissimum regem, optimo suo merito, prædicabat. Quin & *Buda*, ea conciliata

liata per orbem, existimatio fuit, vt, qui codices veteres, Græcos Latinosque, penitus volebant cognoscere, huc aduolarent, tamquam ad sacrarium, antiquæ illius litteraturæ. qui demum, ad conuictus regios, ac fere contubernia, admissi, atque donis exculti, latissime, dum redibant ad suos, regis laudes diffundebant, celebrabant *Budam*, vindicabantque gentem *Hungaricam*, a barbarici, atque crudelitatis, quod obiiciebatur, crimine. Tanti erat, admisisse in regiam, *Musas*, cum suo *Apolline*.

Budæ celebritas, huius studii conciliata:

*In freta prorumpens, septena per ostia magno
Gurgite, dum fluctus Ister turbabit amarus,
Dum patriis Latiae Musis memorabile Lingua
Viuat opus, nullo diui periturus in ævo
MATTHIAE durabit honos: nec nominis unquam
Deficient monumenta sacri (r.)*

Alioquin, diuersorium, tota CORVINI ætate, *Budam* dixisses, ducum, principum, & clarissimorum quorumque virorum, qui frequentabant regiam, obseruabant Regem, & tamquam in exemplar belli & pacis virtutum, intuebantur, ab eoque in vtramque partem, præcepta sumebant. Hi demum, quidquid, siue domi habebant rerum inusitatarum, siue e transmarinis accipiebant, MATTHIAM iis honestandum, existimabant; non tam, vt referrent, lautissimo hospiti, gratiam; quam, vt testarentur, quanti faciant regem, tot & tantarum virtutum exemplis conspicuum. Ergo, hi veteres libros, illi arma, animalia exotica isti, missitabant: singuli, ea destinatione, vt his donis, ingenium regium, numquam non solers, & audium rerum insolentium, alerent sustentarentque. Tunc primum *Buda*, leonum gregem, plures enim fuisse aiunt, mirata est, quem MATTHIAE, *Florentini* dono miserant. Eleganti rem poemate *quasi* ille Hungariæ, IANVS PANNONIVS (s.) prosequutus est:

exteriorum dona:

leones a Florentinis missi:

*Non Tibi MATTHIA, Rex inuictissime frustra
Gens Massyleum misit Hetrusca pecus.
Multarum fecit par conuenientia rerum
Hæc merito possint, vt Tibi dona dari.
Tu princeps hominum, princeps leo, nempe ferarum,
Nobilis ipse iuba, pulcher (t.) es ipse coma.
Vnguibus ille ferox, gladio Tu fortis & hasta,
Parcere Tu victis, parcere & ille solet
Quid? quod idem ducibus, clarum est insigne BOEMIS;
Grande noui sceptri, scilicet, omen habes.*

Iani Pannonii de iis epigrammata:

F f 2

VI.

- r.) CORTESIUS, de *Laudibus Matthia*, in Appendicibus BONFINII p. 913.
s.) In Poematibus p. m. 253.
t.) Lege sis, viuis quasi descriptum co-

loribus MATTHIAM apud historicum, Decade IV. Lib. VII. p. 653, 10. quem nos locum infra dabimus, cum nativam icona CORVINI, spectandam sistemus.

interiens
rego mor-
tuo.

Vltimi hi versus, indicium faciunt, sub idem tempus, dona hæc accepisse MATTHIAM, cum diadema Bohemicum, indulgente summo Pontifice, suum, commoto bello, facere nitebatur. Monstratum nobis est, eorum viuarium, non prorsus, in obsidione, desolatum. ea, nimirum regione, qua fuit turris hydragoga, perpetuo muro, regiae, per montis latus, connexa. Sed iidem isti leones, mortuo *Vienna* rege, haud sine omine, ad eundem emortualem diem, interiere. *Leones quoque*, inquit BONFINIVS (u.) *qui Buda detinebantur, omnes eo, quo Rex, die, interiere.* Res profecto miranda, si abfuit, in necandis veneno bestiis, maleficio, quæque facile persuadere poterat Hungaris, *leonem*, in CORVINO, occubuisse, nulli postea metuendum.

§. XXIII.

Matthiaz
in ciues be-
nignitas:

et excan-
descentia:

TAmetsi vero, ad summum gloriæ culmen, *Budam* euexit MATTHIAS, versatusque est inter medios ciues, dum hic agebat, propemodum, quam pro Regis maiestate, familiaris; tamen, eo non raro, præcipitis iræ, & acerbitalis processit, vt leuissimas quasque offensas, non dubitarit, minis capitalibus prosequi. Exstat eius, ad ciues Budenses, epistola, laconica certe nimium, sed minarum plena, quæ apud BALBINVM (v.) sic habet:

eius exem-
plar, lacono-
nica episto-
la, expres-
sum:

MATTHIAS, DEI GRATIA HVNGARORVM REX.

Bonum mane Ciues! Ad Regem omnes
Si non venietis, capita perdetis. Budæ.

REX.

mortuo
Coruino
Buda decre-
menta: epi-
taphia, a
doctis ei po-
sita:

Adeo, summis etiam ingeniis, vitii quædam admixta est contagio. Nempe, *similis est leonini fremitus, regis indignatio; estque quasi leonis rugitus, regis terror*, vt inquit SALOMO (x.), regum sapientissimus. Quidquid eius sit: amisso MATTHIA, amittere simul decus *Buda* cœpit, cum tota vniuersim Hungaria, Nos ei, cum ipsi nequimus, pro eo, ac dignum est, MARVLLI versibus parentemus.

*Legibus imperioque aucto, bellicue domique
Vix reliquus laudi iam locus ullus erat.
At postquam Aonidum studia accessere benigna,
Vltius dixi, nil dare cura potest.
Vltius das ipse tamen, crescenteque passim
Plebe noua, e proprio, tecta domosque paras.
Sic ope, sancte Tua, Patria Pater undique leges
Crescunt regna, artes, plebs noua, tecta noua.*

Et

x.) Ibidem p. 650, 32.

v.) Epitome Rerum Bohemicarum Lib. v.
Cap. xi. p. 563.

x.) Prouerbiorum Cap. xix. versu 12. &
xx, 2.

Et TITI VESPASIANI STROZZAE carmine :

*Quas Tua non adiit , Rex inuidissime gentes
Gloria? MATTHIAM , quæ tacitura dies?
Læta nouam mundo natura fauentibus astris
Addidit in lucem , Te veniente decus.
Nec fors , nec ratio , nec mentis inuidus ardor ,
Nec pars virtutis defuit vlla Tibi
Protulit antiquos , regni , Te principe fines
Pannonis : arctois , gens dominata plagis.
Te Geta , Te Dacus tremuere , acerque Boemus
Horruit , & vires ora Liburna tuas.
Effera , quid bello posses , Germania sensit,
Nec vis conatus vlla morata tuos.
Vt calum ornarent animo maiora parantem ,
Fatales terris , Te rapere Dea.*

Denique, breui illo, sed verbosissimum quodque carmen, exsuperante TYBALDAEI disticho :

*Hic iacet insignis MATTHIAS , quem docuere ,
Facta fuisse Deum , fata fuisse hominem.*

Hæc (y.) instaurando MATTHIAE honori, quem recordatio rerum, a rege fortissimo, præclare gestarum, animo suggessit, adscripsisse placuit.

S. XXIV.

DVM MATTHIA, rebus humanis exempto, diuersissimis studiis, quæ in eligendum regem nouum, impendenda erant, Hungari inter se colliduntur, Budam factione optimatum iactatam, annales meminerunt. Agitabantur in campis Rákos, comitia, vbi, dum IOHANNIS Coruini; Beatricis reginæ; Cesaris, & Bohemorum legati, diadema, pro suo quisque principe, ambientes, audiuntur, Coruinus, arcem Budensem, cum valido præsidio, occupat. Insederat illic, post funebrem pompam, Beatrix. Sed, cum vires adulescentis non minus, quam ingenium, ad intempestiuam prouum tyrannidem, metueret, sponte sua, an procerum suasu, regiam deseruit, inque Urbani quæstoris ædes, habitatum concessit. Ergo, rerum in arce potitus Iohannes, vt factionem, quam pro se in comitiis habebat, in sententia obfirmaret, arcem, quam potest, adtentissime custodit, vtque popularis videretur, Petrum, Archiepiscopum Colocensem, a patre, Beatricis rogatu, sexennio, laxiore custodia detentum, liberum esse iubet. Addiderat Iohanni permultum spiritus, Sigismundi Quinqueecclesiensis episcopi, & Laurentii, ducis Ujlakenensis, accessio. Venerant hi, cum exercitu, in Pesthanos agros, dubii ad-

*Quibus, post
Coruini
fata, ma-
li, adflicta
sit vrbs:*

Ff 3

huc

y.) Exstant, in laudatis Poematibus, IANI PANNONII p. 288. seq.

huc, quas, in rege eligendo, partes sequerentur. Itaque, eorum quisque fauorem aucupari, utque secum facerent, rogare, amplexari. Res, *Iohanni* tunc bene successit. Noctu enim, cum metropoli, in *Sigismundi*, & *Laurentii*, castra venit, effecitque, ut in partes suas penitus concederent. Postero die, urbem & ipsi, uti *Beatricem* consalutarent, mox & arcem, apud *Iohannem* coenaturi, subeunt. Accendit ea res aduersam partem, quæ tunc, dimissis comitiis, & obtenta regis eligendi potestate, *Pesti*, in D. Genitricis Basilica, consultabat. Itaque, sollicitare *Sigismundum*, *Laurentium*, & qui cum eis faciebant, reliquos, inque sententiam suam pertrahere. Neque ii, a senatu se abstinerunt; sed, quod pars aduersa, in rege designando, inconsultis iis, longius, iam processerat; miseratio item *IOHANNIS*, & patris, de se bene merita, animis obuersionentur; soluto senatu, cum *Petro Colocensi*, *Budam*, ad *Coruinum*, clam redeunt, eiusque languentes partes, quomodocunque instaurant, exercitum, qui septem millium fuisse perhibetur, in citeriorem amnis ripam, transducunt, atque, urbis, quam procerum aliqui tutabantur, simul occupandæ, consilium suscipiunt. Audita hac aduersariorum audacia, hi, qui *Pestini*, comitiorum specie, superabant, *Budam*, quam possunt ocyssime, adcurrunt, ac, ne *Coruinianæ* factioni, quidquam viderentur concedere, arcem obsidendam expugnandamque ante statuunt, quam latius vires propagarent *Coruini* asseclæ. *Negotium*, inquit *BONFINIVS* (z.), *Stephano Báthori*, *Kinisoque Paulo*, & *Bertholdo*, viro impigro, clarissimis, disciplinæ militaris, imperatoribus, datum. Hinc expugnandi tormenta munitissima; illinc propugnacula; pari utrinque ingenio comparantur. Pro *Báthore*, *Drach* (a.) *Bertoldus*, vicem gessit. Nempe, ex vrbe non minus, quam extus, arx oppugnanda erat. Atque, vergebat sane res ad bellum ciuile; cum instructas ad concurrendum acies, bonorum virorum intercessio, diremit; sed euentu haud quidem alio, quam quod, conciliatis induciis, de concordia, mutuo sancienda, in æde D. *Sigismundi*, quæ pro arce fuit, frustra consultaretur. Ter enim, quaterue, ibidem habito colloquio, profici haud potuit, ut pax solida fieret. Arci, & vrbi, id saluti cessit, quod, crescente aduersariorum, & robore, & numero, *Coruinus*, arce, cum thesauris decedere statuit: ne intra moenia conclusus, ultima quæque experiri cogeretur. Atque, excessit sane, sed inauspicato, quando, non thesauros modo omnes, quos pater, & magnos corraferat, & inusitata rerum pretiosissimarum, copia, ultra, quam id credi possit, instruxerat, prodegit; sed, in pessimam quoque, se, & sequaces suos, fortunam induit. Prælio, namque ad *Sárvizum*, superatus, quidquid secum habebat opum, victores diripere. *Victores*, inquit, (b.) *castris potiti*, & *præda cupiditate pellecti*, in carros & *impedimenta*, relicto hoste, se conuerterant: hi regias vestes, aurea & gemma-

arce, ex vrbe, obsidenda consilium:

infelix, Iohannis Coruini, ex arce, demigratio:

diripiuntur Matthiæ thesauri.

z.) Dec. iv. Lib. ix. p. 665, 44.

a.) Lege, *Bertholdus Drágffy*, seu, more | b.) *BONFINIVS*, ibidem p. 667, 45.

Hungarico, *Drágffy Bertholdus*.

gemmata vasa : illi ceteri, uti fors obtulerat, pro se quisque in preciosa, multiplicisque supellectilis rapinas irruerant. Diripiuntur, per tot annos congesti, magna parte, thesauri, & pro velutum libidine, diuiduntur. Currus autem multi, preciosioribus rebus onerati, in proximis Sigismundi oppidis adseruati. Quin & finitima rusticorum manus, in praedam aequae conuersa, quaecunque impedimenta, in pagos & nemora propinqua, confugerant, casis actoribus, omnia diripiunt. Et amici quoque, ditandi occasionem nacti, ut sibi potius, quam hosti, paganaque multitudini, proficerent, iuxta diripuere. Proinde, maxima CORVINO iactura, eo die illata; quin, plus, quam centies mille nummorum aureorum amisit. Calamitosa eo die parva victoria, quia nullus alius, quam Hungarorum sanguis, effusus est, & publici thesauri, impedimenta, priuata libidine direpta. Ad hunc modum Buda, thesauris regis, exinanita fuit. Scilicet:

Quidquid in altum
Fortuna tulit; ruitura leuat.
Modicis rebus, longius auum est. (c.)

§. XXV.

PROFLIGATO CORVINO, felicioribus consiliis, Buda, res agi coeptae sunt. Enim vero, WLADISLAUS, tacita plerorumque optimum consensione, iam tum, in Pestano comitio, designatus, nunc demum, pro concione, apud ædem D. Georgii, propalam rex declarabatur. tanto populi applausu, uti eo die, tota Buda, nihil aliud, quam faustissimum WLADISLAI nomen, resonaret: insuper, ante priuatas ædes Beatricis, felix, toto die, facta est acclamatio, magni plausus editi, & in signum publicæ lætitiæ, missilia, cum pecunia, sparsa. Honestauit postea, viduam rege Budam, WLADISLAUS, cum solemni pompa, deductus, ante inaugurationem, urbem arcemque, intraret. Cum enim, nouum principem, adpropinquare, rumor esset, ciuitas, eius confecta expectatione, tota, editis publicæ lætitiæ signis, in occursum effunditur. Ad quartum ab vrbe lapidem, proceres & antistites; urbani magistratus, & delectæ ciuium cohortes, ultra veteris Buda suburbia, processere. Primo omnium, Iudeorum manus regi occurrebat, tabulas Mosaicæ legis præferens, rogabatque, pro more, supplex, uti vetera regum priuilegia, Rex nouus, rata haberet, intemerataque. Et sacras quidem tabulas, haud irreuerenter WLADISLAUS habuit; immunitatem, quam haberent, seruaturum se, liberaliter sponndit. Inde prouectus, omnes magistratuum ordines, & collegia sacerdotum, antistitesque, numinum simulacra præferentes, obuios habuit. Sacrum hi carmen, magna lætitiæ significatione, modulabantur. In hac adplaudentium celebritate, Buda noua, sensim adpropinquatum est. Ad portam vrbis, sub purpurea, fimbriataque umbr-

Wladislaus Buda, rex declaratur:

et in urbem ingressus:

Buda im-
minet Ma-
ximilia-
nus:

ymbella, regalibus circumfluitantibus armis, a supremo admittitur magistratu. Curiam postea, inter festiuas adclamantium voces, præteruectus, supplicem noxiorum multitudinem, impunitate donauit. In arcem mox, & regiam, a *Blasio*, qui ei præerat, obsequentissime traditam, deducitur. quod, pridie eius diei, quo *D. Laurentii* solennia celebrantur, factum esse in annalibus (*d.*) legimus. Perturbae-
runt, hanc *Budæ* felicitatem ingruentia, hinc, atque illinc, bella. *Maximilianus* citeriorem, vltiorem Hungariam, *Albertus* frater, in-
festis armis, inuaserat. Vtrique, de rapiendo ad se diademate, quo iam inauguratus fuerat *Wladislavs*, consilium. In primis, *Budam*, sibi *Maximilianus*, destinabat, post *Albam* vi captam; vt metropoli potitus, simul, rerum summam ad se pertraheret. *Capta Alba*, in-
quit *BONFINIVS* (*e.*), statim Cæsar, ad *Budam* oppugnandam, animum cogitationemque omnem, intendit. quam, si subito adgressus esset, nullo tunc prasidio, & munitione firmatam, & vicine in primis urbis calami-
tate perterritam, haud cuiquam dubitandum videbatur, quin in potesta-
tem, & imperium, nullo negotio, redacturus fuisset. Verum, quo mi-
nus id faceret, moram militum seditio, adtulit. qui ipsum exercitum eo adducentem, sequi noluerunt. Ac fuit hoc sane vrbi salutare. *Báthory* enim, & *Kinisy*, summi duces, a rege tunc absente, ad urbem munien-
dam submissi, vniuersa, ex finitimis pagis, in urbem, rustica turba, compulsa, & vino, frumento, armentis, ceterisque eius generis, com-
meatibus, celeriter ac studiose comportatis, & mœnibus, ciuium opera, diu noctuque laborantium, redintegratis, eo rem breui addu-
xerunt, vt *Cæsaris* impetum, suis ipsorum viribus, sustineri posse, confiderent. nedum, si rex se adiunxisset, qui, cum validissimo *Bo-
hemorum* exercitu, *Pisonium* iam tum accito, propediem adfuturus nunciabatur. Quod & ita euenit; sed dum demum, vbi destinatione sua exciderat iam *Maximilianus*.

munitur a
Báthorio,
& Kini-
sio.

§. XXVI.

Wladis-
laus comi-
tia Buda
celebrat:

GEmino hoc discrimine, post *MATTHIÆ* fata, exempta *Buda*, primis *WLADISLAI* comitiis, locum dedit. Cum enim, bello, hinc *Germanico*, illinc *Polonico*, mascule profligato, pax vtro-
bique parta fuisset; *Turcicum* supererat, eo maiori virium contentionem, prudentiaque, administrandum, quo iniquiore ferocia, fini-
bus peruasis, regionem hostis infestabat; comitia, ad *Calendas Februarias* anni *MCCCCXCII.* rex *Budam*, indixit. Exstant eius comitii decreta (*f.*) articulis, si regni *Slauonia* sanctiones demas, centum & octo, de-

d.) Vide *BONFINIVM*, loc. cit. p. 674, 55.

e.) Decade v. Lib. i. p. 689, 3.

f.) Decretum *WLADISLAI* primum, siue *Main* vocant nostri. Vide *Corpus Iuris Hung.* p. 174. seqq. auctum postea anno *MCCCCXCV.* nouis additioni-

bus, itidem *Buda* perscriptis, publico in comitio. Adde anni *MCCCCXVIII.* comitia, *Buda* habita. Reliqua, in campis *Rákos*, agitata, a *WLADISLAO* fuisse, ex Decretorum prologis, & epilogis, constat.

descripta. Longum foret, vel in compendium mittere, leges, quæ tunc perlatæ sunt. Consultum fuit, & belli & pacis studiis: vt, cum foris bellandum esset, domi, ex legum præscripto, viueretur, tribueretur suum cuique, nulli, siue a rege, siue a popularibus, fieret iniuria: in propulsandum autem hostem, vnanimi virium contentione, incumberetur ab omnibus. Dissidii quidpiam, BEATRICE cum Rege, sponsalia edidere. Nam, cum *Petrus, metropolita Colocsiensis*, de iis concelebrandis, publice ad senatum retulisset, ab vniuersa concione, reclamatum est: eo quod, regem omnes, foecundam virginem ducere oportere; & regno Hungarico, nihil sterilitate reginæ, incommodius accidere posse, adsererent. Ergo, dimisso comitio, *Beatrix*, cum neque per legatos, neque per nuncios, quid de sponfalibus suis, patres decreuissent, cognoscere potuit, ludificari se rata, *Strigonio*, Veterem *Budam*, vbi palatium, a MATTHIA excitatum, possidebat, accessit, eo quidem consilio, vt, quoad liceret, sibi, causæque suæ, velificaretur. *Budam* tamen nouam, ascendere verita est, ne, si inuito rege eo venisset, parum honelle cogeretur retrocedere. Interim, multi ad eam principes, quos ipsa sibi, promissis & muneribus, obstrinxerat, officii significandi gratia, commigrabant. Rex, vix adduci potuit, vt eam semel interuideret. Quam ob rem, delusam se videntem dolensque, septimo post die, quam venerat, *Strigonium* rediit, & a patre *Ferdinando*, vti per legatum, quid de nuptiis sentiret *Wladislaus*, exploraret, maiorem in modum petiit. Atque aderat sane, ad Calendas fere Iunii, *Andreas Caraffa*, vir summo loco natus, qui id, omni adhibito artificio, præstaret; sed, qui tamen, diu pertentato regis animo, nihil effecit aliud, quam vt responsum ferret: se, quid de reginæ coniugio sentiat, proxime, per legatum, FERDINANDO expositurum. Ea legatio, *Antonio*, Nitriensi episcopo, demandata fuit. qui salutato *Alexandro VI. Pont. Max.* Idibus Octobris, *Neapolim* peruenit. Sterilitatem reginæ, patres, ne consummaretur matrimonium, obtendebant; aliud, credo, ne id quoque sileamus, WLADISLAUS in animo habuit. Intercesserat ei, cum femina, intimior, quam pro vidua, familiaritas, forte, vt experimento addisceret, possetne, & sibi liberos, & regno successorem ex *Beatrice* procreare. Cum ergo a Pontifice Max. cui rem arcanam, aperuerat *Beatrix*, acrius id sibi, & cum censuræ ecclesiasticæ interminatione; exprobraretur; fastidire primum, mox auersari, denique prorsus respuere *Beatricem*, tamquam quæ pronubos amores, ceu insolens ac vetitum pignus quoddam matrimonii, Pontifici propalasset. Habemus litteras, quibus WLADISLAUS, eam ob rem, seuerè corripiebatur, sic autem incunt: *Charissime in Christo Fili noster! sæpius Maiestatem Tuam, de Venerabili fratrum nostrorum, Sanctæ Ecclesiæ Romanæ Cardinalium consilio, tum litteris, tum per bonæ memoriæ Vrsūm, episcopum &c. Nuncium Apostolicum ad Tuam Maiestatem, paterna monitione hortati sumus, vt Charissimam in Christo filiam nostram, Beatricem, de Arragonia, claræ memoriæ,*

Beatrice,
ob matri-
monium
reginæ, in-
quies:

Alexan-
dri VI. ea
de re, se-
niores ad
regem lis-
sera.

MATTHIAE, *Hungariae Regis, relictam; cum qua, ut ipsa adferit, matrimonium per verba de presenti, legitime contraxisti, ac carnali copula, consummasti, in uxorem traduceres.* reliqua. Sed, frustra fuit, iusta hæc Pontificis (g.) monitio. Nos, ad urbem redeamus, ob mentionem *Beatricis*, tantisper relictam.

§. XXVII.

Wladislai
desidia, Luda
da noxia:

Felix iam *Buda* futura erat, nisi desidem regem, gremio accepisset. WLADISLAVS enim vero, pacato foris, atque domi, regno, ad vitium usque, paci & otio deditus: uti gentem fere imbellem fecit; ita *Budam*, nuper, quasi *Martis* quoddam templum, convertit in officinam, omnis generis libidinum: non, quod eis se traderet ipse; erat enim castigati moris quam studiosissimus; sed, quod nimia remissione animi, atque indulgentia, veterum Hungaris induceret. qua demum re fiebat, ut otia, quæ cum rege molliter agebant, pro suo quisque ingenio, similitudinibus hi, atque apertis odiis, rapinis & violentiæ illi; isti, gulæ, luxui, & abdomini, impenderent. Ita gens fortissima, unius regis celsatione, propemodum deficiuit, a nupera virtute bellica: ut verum sit illud, quod est in paroemia: *In molli carne, vermes nasci*; hoc est, vitiorum monstra, quæ rempublicam exedunt, ad intima viscera. Alioquin, lubenter *Bude* residebat WLADISLAVS, neque digrediebatur hinc, nisi, vel animi causa, vel metu pestilentiae. Ac primo quidem, *Leuchowiense*, cum fratre *Alberto*, colloquium, regem hinc auocarant: iter inde, per *Transilvaniam*, & *Hungariae* inferioris fines, institutum a rege est (h.): *Sigismundo*, *Quinqueecclesiensi*, & *Stephano*, *Syrmienfi*, episcopis, cum *Blasio*, arcis præfecto, *Bude* relictis, ut se absente, regni caput, administrarent. Annus, ea regis peregrinatione, extractus fuit; ob bellum, quod aduersus *Laurentium*, ducem *Ujlakiensem*, fræna tunc mordentem, *Bertholdi Drægffii* ductu, gerendum fuerat. Rebus tandem, ex animi sententia, confectis, debellatoque *Laurentio*, per *Bátham*, *Sexardiam*, *Albamque Regalem*, primis Aprilis diebus, *Budam*, WLADISLAVS reuertitur, atque *Turcarum* hic legatos reperit, decennales inducias poscentes. Dum rex ab urbe abfuit, atque *Bácsia* potissimum diuersabatur, ostentum, prorsus inusitatum, ac *Bude* nostræ ominosum creditum, de cælo adparuisse, BONFINIVS (i.) auctor est: *His diebus*, inquit, *mirificum*, in cælo, ostentum adparuit. quod nos, ab iis, qui viderunt, auditum, nullo modo, pratermittendum duximus. Nicolaus, *Sigismundi* quæstoris familiaris, *Buda*, ad regem, dominumque suum properans, in villa, cui *Solita* (lege *Solth*) nomen est, magna in aere luce, cum ingenti fragore,

lubenter
isthic sedes
habuit:

ostentum
Bude ho-
norificum:

g.) Leges BONFINIVM, Decade v. Lib. II. extremo, p. 702. & Lib. III. p. 711, 43. ISTVANEFFVM, Lib. II. p. 23. & 24. & Lib. III. p. 44; I. LYDOVICVM TYBERONEM, Lib. V. p. 122.

h.) BONFINIVS loco cit. Lib. III. p. 713, 32. ISTVANEFFVS, Lib. III. p. 33, 33. Euenit hoc, anno MCCCXCIII.

i.) Decade v. Lib. v. p. 726, 10.

oculis auribusque suis obiecta, repente rei novitate exterritus, in terram procubuit, suspiciensque inde in calum, B. VIRGINIS speciem, cum filio, nimbo fulgentissimo circumfusam, per aera descendentem, & Budam versus cursum intendentem, vidit: idque statim, Bohemo cuidam, & uxori eius hospiti, & aurigae suo, venerabundus ostendit. Quod, ubi regi, & Sigismundo, retulit, magna utrumque admiratione adfecit. Is dies erat, qui Deipara virginis conceptioni dicatus est. quam postea semper Hungari religiosius coluerunt. Sed, regem, anno MCCCCXCVI. pestilentia, vrbe iterum depulit. Ac primo quidem, in silvas *Vértesias*, prope *Sámbocum* oppidum, longe lateque patentem, secessit, ibique, venando & aucupando, totam fere ætatem, transmisit. Postea, tempestate, ex inclinantis anni ingenio, detepescente, *Csánadinum*, *Szegedinum*, *Bácsiam*, inde, flexo itinere, superatoque Drauo, *Veruciam*, *Babocsiam*, *Sopronium*, cum exili comitatu, inuisens, ultimo, *Pisónium* accessit, habitoque isthic, *Bohemorum*, & *Morauorum*, comitio, *Budam*, quod remisisse illic pestilentiam, per nuncios didicerat, anno sequente, incolumis (k.) rediit.

pestilens in
vrbe con-
tagio.

S. XXVIII.

Contagione sopita, novis comitiis, anno MCCCCXCVII. *Buda* frequenterabatur. Ibi vero, palam, nuptiis *Beatricis*, rex nuncium misit, plane confessus: verba se ei dedisse, quorum observantissimus fuisset, si *Beatrix* quoque, stetisset pactis conditionibus. Nunc, quando amissæ *Austriæ*, ob clandestina, quæ cum *Maximiliano*, sedulo conferebat, consilia, auctor esset; ætate, præterea, ad senium vergente, atque ante iam effoeta; nuptiis eius, nisi ita vellent Ordines, se irretire nolle. Placuit concilio, aperta hæc regis mens, ac destinatio. quam, ne ignoraret regina, missis ad eam nuntiis, Ordines efficiendum putauere. Tunc, & tributum illud genus, quod *Dicam* vocant Hungari, rogatis sententiis, instaurari rex cupiebat. Sed, comitio contraeunte, nec quidquam profecit; quinimmo, obmurmurationes Statuum audire coactus, multum a se, & populi, & procerum animos, alienavit. Proinde, re infecta, discessum est. At, *BEATRIX*, repudiatarum nuptiarum sententia cognita, femineo furore, in *WLADISLAVM* debacchari, gravissimis cum probris, & execrationibus proscindere, dira omnia imprecari; quod se prolixis, & falsis pollicitationibus, periuriisque, deceptam, illusamque nefarie, toti orbi, deridendam propinasset: breui se, ex ingrati, & perfidi hominis regno, excessuram; videret ipse, ne perturii poenas, tunc ferret, cum nullus remedio locus superabit. Nempe:

Nova ite-
rum comi-
tia Budæ
celebran-
tur: quibus
rex Beatri-
cis nuptiis
renuncia-
vit:

femina
hinc con-
cepta in-
dignatio:

Vultus, citatus ira
Riget: & caput feroci

eius icon:

G g 2

Qua-

*Quatiens superba motu:
Regi minatur ultro.
Quis credat exsulantem?
Flagrant gena rubentes,
Pallor fugat ruborem,
Nullum vagante forma
Seruat diu colorem.
Huc fert pedes & illuc,
Ut tygris orba gnatis,
Frenare nescit iras
Medea. non amores.
Nunc ira amorque, caussam
Iunxere (l.)*

Ad hunc modum, feminae iniquitas, se ipsam perdidit: quippe quæ, viuente adhuc MATTHIA, nunc Maximiliano, nunc Wladislao, se & regnum, occultis consiliis, deferre laborabat: iam, spreta ab utroque, & neglecta, solum cogebatur vertere. Adeo, primus ille BEATRICE in Hungariam aduentus, non respondit emigrationi. Deas tunc, ex ea, BONFINIUS, plures sinxerat; nunc, SENECAE illo, adloquatur discedentem, oportet:

*Heus Tu malorum machinatrix facinorum!
Cui feminea nequitia, ad audendum omnia,
Virile robur, nulla fama memoria est.
Egredere, purga regna! letales simul
Tecum aufer herbas: libera ciues metu.
Alia sedens tellure, sollicita Deos (m.)*

ex Hunga-
ria discessit,
& mori:

Certe enim, poenas, cum intempestiuae ambitionis suæ, tum ingrati, aduersus maritum, atque huius filium, Iohannem, animi, dedisse visa est. Nec multo post, rebus in Pannonia dispositis, neque conuento WLADISLAO, in Italiam concessit, ibique, uti est apud ISTVÁNEFYVM, occupato, a Gallis, Neapolitano regno, Friderici regis, patris sui, ac totius domus Arragonicæ, quæ centum & amplius, annis, steterat, miseris ruinaque interfuit, posteaque in arce Aenariæ insula, quam olim Pithecusas, nunc Isclam vocant, vitam (n.) cum morte commutauit. Atque iste, feminae, sua ætate doctissimæ, & de vrbe, atque regia Budensi, (si demas, inuestitam peregrinitatem, & cum hac, nullum non genus illecebrarum;) præclare merita, exitus fuit. Neque enim, nisi, qua precibus, qua exemplo Itatorum, MATTHIAM induxisset, Buda ornanda, tantum, & temporis, & impensæ daturum fuisse Regem, vulgo creditum. Profecto autem, haud impune abiit WLADISLAO, reginam, ad eum modum delusisse. Sunt, qui indignam rege egestatem,

Wladislai
pena.

l.) SENECA, Medea, versu 851.
m.) Loco citato, versu 266.

n.) Euenit hoc, anno mccccxcviii. adeoque altero, post excessum, ex Pannonia.

tem, suorum odia, & filii *Ludouici*, funestissima fata, ab hoc, reiectæ *Beatricis* crimine, arcessant. Atque opinabantur sane multi, proinde futurum fuisse, improlis, aut pater, decessisset *Wladislavs*, quando filius *Lvdovicvs*, sua, suorumque culpa, penitus perdidit Hungariam. Nos, felicem existimamus, quod *ANNAM* reliquerit, cuius nuptiis, salutem suam debet Hungaria. Alioquin, pessime *Ovidivs* (o.):

*Iupiter ex alto, periuria ridet amantum,
Et iubet Aeolios irrita ferre notos,
Per Styga Iunoni falsum iurare solebat
Iupiter: exemplo, nunc fauet ipse suo.*

§. XXIX.

Vix comitium, quod nunc memorauimus, diffitum est, cum noua seditio, res *Budensium* perturbat, & patres, plebemque, veteribus simultatibus laborantes, committit. Tumultus a *Christianis* pueris, in vico *Iudeorum*, casu est excitatus, indecora nimis petulantia, in eorum ianuas insultantibus, ac vitrea fenestrarum specilla, temere lacerantibus. Quos, cum submouere *Iudei*, pro viribus, instituissent, ingentem aduersus se, humilium hominum multitudinem, concitarunt. eorum maxime, qui re familiari impediti, facile, spe prædæ, & rapinarum, ad quodcunque flagitium, adducuntur. Quem tumultum, cum domo egressi familiares *Agriensis*, quoquo possent modo, sedare vellent, maiorem multo, incitatio-
que fecerunt: quippe, irritatis plebis animis, quod *Agriensis*, imponendæ dicæ, vulgo auctor existimaretur, ac, superiore item anno, familiares eius, ad propulsandas *Iudeorum* iniurias missi, mortem, tribus *Christianis* adolescentibus, intulissent. Rixa, vsque ad noctem perducta, aliquorum regulorum intercursu, demum sedata, repressæque sunt rapinæ. Illucescente autem die, multi, partim, superioris lucis, parum secunda pugna, incensi, partim spe certioris prædæ, illecti, *Iudaicarum* ædium oppugnationem, renouant, crescenteque, in horas, multitudine, in eorum tecta, valuis ianisque refractis, ilapsi, supellectilem diripiunt, pignora asportant, vasis aureis, argenteisque, vestibus sericis, auroque intextis, manus iniiciunt. Alii, longe ab ædibus, quasi in statione locati, abeuntes cum præda homines, opportuniori consilio, adgressi, nouum, diuersis in partibus vrbis, tumultum, spoliandorum illorum causa, miscent: &, quod tumultum magis augebat, familiares procerum, qui regis, dominorumque suorum iussu, ad reprimendum tumultum, concurrerant, pariter, ad ædium populationem conuersi, iniurias, quas se abigere simulabant, vehementius inferebant. Quare, in tanta, totius vrbis, trepidatione, & vniuerso omnium prope periculo, rex, ad summum remedium deueniendum ratus, præfectum aulæ, cum prætorianorum cohorte,

*Sanctus
Buden-
sium in
Iudeos:*

*praesentissi-
mis suppli-
ciis seda-
tur:*

G g 3

im-

immittit. qui, cum vnum alterumue abreptum subito, inspectantibus ceteris, obtruncasset; reliquos omnes, facile imminentis supplicii terrore, continuit. Longius autem, in plebem, rex inuehi non est ausus, ne eius animos, in pontifices, tributorum, vti credebatur vulgo, auctores, incitaret acrius, atque ex seditione, seditionem multo atrociorum sereret. Adeo, prona, ad tumultuandum plebs *Budensum* fuit. quod eo plus habet admirationis, quia in regis, procerum atque antistitum, conspectu fiebat. Nempe, contemni iam rex coeperat, sufflantibus odium optimatibus: præsulibus autem, in plebe, eo minus fuit auctoritatis, quo magis constabat, non tam eos, mysteriorum faciendorum, quam rei auctitandæ cura, tangi. Verbo, in ruinam res Hungaricæ, inclinabant, quam hi animorum motus, quodammodo præfagire; existimati sunt.

§. XXX.

Sigismundus, Polonia Rex, Budam accedis:

Pacatiora annus sequens, MCCCCXCVIII. dedit, fecitque *Budam* hospitio, SIGISMUNDI, regis Poloniæ, illustriorem. *Inter hac negotia*, inquit ISTVÁNYVS (p.), *Sigismundus, Wladislai germanus frater, cui Glogouium, & Opauiam dederat, iisdem fere conditionibus, quibus eas, antea Albertus habuerat, Budam venit, ibique, per aliquot menses, cum rege fratre, coniunctissime vixit, & utriusque Silesiæ, & Lusatiæ præfecturas gubernandas, obtinuit. quas, usque ad illud tempus, quo regnum Poloniæ adeptus est, summa equitate rexit, ac tutatus est.* Dolendum est omnino, nihil, de ea SIGISMUNDI, apud fratrem, diuersatione, scriptores, præter nudam mentionem, in litteras retulisse. Credimus enim, menses illos, non abiisse regibus, sine oblectamentis, & quod est reliquum, augusti conuictus. Nihil inde gestum *Budæ* est, valde memorandum, usque ad annum MDI. Tum vero WLADISLAVS, prope Quinquagenarius, ANNAM, Aquitanam, regii sanguinis virginem, uxorem duxerat. Itinere, ea, per *Salassos, & Allobroges, in Italiam facto, Venetias accessit: ubi, a Petro, Laueredano Duce, senatuque Veneto, splendide ac magnifice excepta, muneribusque, regia dignis sponfa, exculta fuit. Budam* deinde, emensis itineribus aduenit. Peractæ sunt nuptiæ, regali festiuoque luxu; sed quem nuspiam, si factam ab ISTVÁNYO mentionem excipias, memorauerunt scriptores. Id, felicius nuptiarum indicio fuit; quod anno, nondum exacto, cognominem sibi filiam, regina enixa sit. cuius demum nuptiæ, quas cum FERDINANDO I. celebrauerat, cæso, ad Mohácsum LVDOVICO II. perpetuitatem Hungariæ, conciliauere. Vix autem lustrum, eo matrimonio, perfruitus est, WLADISLAVS, cum ANNA, edito in lucem *Ludonico*, ex partus doloribus, supremum diem *Budæ* obiit. Meminit rem ISTVÁNYVS (q.): *Cum regina uterum gereret, puerum peperit, incredibili patris lætitia, quem in gratiam, memoriam*

nuptia
Wladislai, cum
Anna
Aquitanica, Budæ
celebrata:

mors regina:

viamque consanguinei Gallie regis, Ludouicum, nominavit. Diuersi ludi editi, ac simulacra praeliorum, & congregantium per ludicrum, armorum, magno adparatu, & pompa representata; concurrentibus undique ad spectacula, Polonis, & Bohemis, e vicinia, qui magna eorum pars fuere. Quæ tamen gaudia, mors ipsius puerperæ, grauissimis partus doloribus accelerata, paucos post dies, prout sunt rerum humanarum, variæ incertæque vicissitudines, vehementer corruptit. Sub idem tempus, pacis, in rege studia, otium interpretati Ordines, funestum illud diploma, in campis Râkos edidere, quo seuerissime cauebatur, ne WLADISLAO, sine hærede mortuo, alienigenæ reges crearentur. quam destinationem, tametsi interruperit, Ludouici natiuitas, hæsit tamen, concepta semel regis auersatio, in animis Hungarorum.

contemptum
regis.

§. XXXI.

TVNC VERO demum, labascere res Hungariæ coeperunt, quando, odium in regem, dissidia, inter Ordines, mutua, & luxus inauditus hæctenus, in transuersum proceres agebant. Palæstram tunc, omnis generis libidinum, Budam, non regiam, potuisses dicere. id quod, vti Hungariæ vniuersim, ita vrbi exitium portendisse, nemo non prudens, augurabatur. Audiuisse iuuat, SIGISMUNDVM HERBERSTEINVM, regis FERDINANDI, ad Hungaros, legatum, grauiter, mala Hungariæ, describentem. MATTHIAS REX, inquit, neque regio sanguine
 „ natus, neque vetusto ducum, aut principum stemmate clarus, non
 „ tamen nomine solum Rex fuit, sed ipsa re regem se præstitit: ac non
 „ modo Turcarum principi fortiter restitit, eiusque grauissimas im-
 „ pressionibus inuictus sustinuit: verum, & ipsi Romanorum Imperatori,
 „ atque adeo, Bohemiæ & Poloniæ regibus, negotium fecit: denique,
 „ omnibus vicinis suis, terrori fuit. Quemadmodum autem huius
 „ Regis virtute, ac rebus præclare gestis, Hungariæ regnum ad sum-
 „ mam potentiam, ipso viuentem, peruenerat: ita, eo sublato, quasi
 „ mole sua laborans, inclinare cœpit. Nam, qui ei successit, VLA-
 „ DISLAUS Bohemiæ Rex, Casimiri Poloniæ Regis filius primogenitus,
 „ princeps quidem pius, religiosus, & vitæ inculpata; sed, ad mo-
 „ derandam, tam bellicosam gentem, in tanti præsertim hostis vicini-
 „ tate, minime sufficiens fuit. Etenim, tot rebus secundis, ferociore
 „ & insolentiores facti Hungari, benignitate & clementia regis, abute-
 „ bantur ad licentiam, luxuriam, desidiam, fastum: quæ vitia, co-
 „ tandem euasere, vt etiam rex ipse contemptui haberetur. Porro,
 „ WLADISLAO defuncto, sub eius filio LVDOVICO, cum hæc ipsa vitia,
 „ magis ac magis inualuere; tum, si qua reliqua fuit belli disciplina,
 „ ea tota est amissa. Nec potuit rex puer, his malis, ob ætatem me-
 „ deri: nec alioqui ad eam, quam decebat grauitatem, educatus fuit.
 „ Primores regni, ac præcipue prælati, luxu pene incredibili disflue-
 „ bant: & certabant, quasi æmulatione quadam, tum inter se, tum
 cum

Causa, oc-
casus Hun-
gariæ Bu-
dæque:

verba Her-
bersteinii,
describun-
tur.

„ cum Baronibus, ut alios, profusione, & splendore, vincerent. Ii-
 „ dem nobilitatem, partim beneficiis ac præmiis, partim etiam poten-
 „ tia, ac metu, sibi obnoxiam tenebant, ut plures affectatores habe-
 „ rent, ac eorum studiis, & acclamationibus, in publicis conuenti-
 „ bus, iuuarentur. Mirum dictu, qua pompa, quo apparatu, ac quibus
 „ equitum vtriusque armaturæ, copiis, *Budam* sint ingressi, præci-
 „ nentibus tubicinibus, ad cuiusdam quasi triumphi speciem. Por-
 „ ro, in regiam cum irent, aut inde redirent, tanto deductorum, &
 „ stipatorum comitatu vndique septi incedeabant, ut vici & plateæ vix
 „ cateruam caperent. Cum vero prandendum esset, tota vrbe, ad
 „ ædes cuiusque, tubæ non aliter, atque in castris resonabant; & du-
 „ cebantur prandia, in multas horas, quæ somnus & quies excipie-
 „ bant: cum contra, quasi solitudo quædam esset circa regem; & fi-
 „ nes regni, interea destituti necessariis præsidiiis, impune ab hostibus
 „ vastarentur. Episcopatus, dignitates, & præcipua quæque officia,
 „ promiscue, non pro meritum ratione, conferebantur: & quo plus
 „ potentia quisque obtinebat, hoc plus iuris habere credebatur. Ita-
 „ que, laborabat iustitia, & premebantur infirmiores: ac omni bo-
 „ no ordine sublato, atque euerso, subinde inueniebatur aliquid, quod
 „ reipublicæ, labem aliquam, cum vulgi detrimento, afferret: &c. De-
 „ nique, ea erat, in vniuersa Hungaria, omnium rerum inclinatio,
 „ vel potius confusio, ut quiuis, vel minimam experientiam habens,
 „ regnum hoc, tot malis obnoxium, etiamsi nullum vicinum haberet
 „ hostem, mox perire oportere, prospiceret, &c. Quod mihi tum
 „ præfagiebat animus, quodque metuebam, nihil proficientibus bonis
 „ ac fidis monitoribus, & consultoribus, ingenti nostro malo euenit:
 „ neque dum huius tragœdiæ finis est. Aula mansit, qualis erat;
 „ & nihil remissum est a pompa, fastu, insolentia, ac luxu, donec
 „ consideret. Ut non inepte, quidam ex aulicis tum dixerit, SE NVN-
 „ QVAM VIDISSE, VEL AVDISSE, REGNUM VLLVM, QVOD MAIORE, ATQVE
 „ HVNGARIA, GAVDIO ET TRIPVDIO, PERIRET. Hactenus (r.) *Herber-*
 „ *steinus*. Quid ergo mirum, cecidisse, cum Hungaria, *Budam*?

S. XXXII.

*Excedit Bu-
da Wla-
dislaus,
metu pesti-
lentie:*

Non est opus, reliquum WLADISLAI tempus, & quæ, per id,
 fata vrbis fuerint, recognoscere. Ruebant in deterius omnia:
 iterumque regem, pestilentia reformidatio, quæ anno MDX,
 late depopulabatur regionem, non vrbe tantum, sed *Hungaria* etiam,
 in *Bohemiam* depulit. Inde, sedata morborum contagione, redux,
 magnis

r.) Lege, quæso, Lector beneuole! & re-
 lege, iterumque lege, & relege, IA-
 COBI BONGARSII, præfationem, quam
 præmit, RERV HVNGARICARVM
 SCRIPTORIBVS, editis cum M. IOH.
 THYRÓCZII Chronico Hung. Fran-

cosurti, apud heredes ANDREAE
 WICHELI, Francof. A. MDC. fol.
 qua vix vnquam legimus, de
 malis nostris, efficacius quidquam:
 vbi, & verba extant HERBERSTEI-
 NI.

magnis & diuturnis curis, vix effecit, vt mala vrbis, iuxta & regni, sanarentur: dum bellum rusticum, quod ad *Pestum* enarrauimus, regem, *Budamque*, in discrimen vocaret. Consequutum postea, cum *Maximiliano* Caesare, ictumque auspicato foedus, labantem regis auctoritatem, instauraturum credebatur. cuius ille tamen vsura, nequiuit diu perfrui: quippe, *Budam* redux, anno MDXVI. ætatis LX. III. Iduum Martii, fato suo functus. quod, quale fuerit, & in quam periculofum temporis articulum, inciderit, quamque dura regni exordia habuerit, *Lvdovicvs* puer, nusquam cognoscas melius, quam ex lugalibus eius litteris, quibus *SIGISMUNDO* patruo, *Poloniæ* regi, mortem patris nunciabat: scriptæ sunt enim, dolenter non minus, quam eleganti dictione. quas ideo, tamquam peculiare monumentum, ad eius temporis historiam illustrandam, non possumus non, tamen si prolixiores paullo sint, isthic interferere, ne intercidant penitus. Sunt autem istiusmodi: Nihil dubitamus Maiestatem Vestram, prius, quam hæ litteræ nostræ ad eam peruenirent, de obitu, quondam Serenissimi Domini *Wladislai*, genitoris mei charissimi, piæ recordationis, cum ab aliis, tum a Maiestatis Vestræ, misso proxime, ad paternam ipsam Maiestatem oratore, qui eam, & expirantem vidit, & funebribus officiis, vsque ad sepulchrum, interfuit, factam esse certiore. Debebat, (fatemur ingenue) id a nobis ante alios fieri, & fuisset factum, nisi dilationi, grauiissima Regnorum nostrorum negotia, causam præbuisent. quam, si Maiestas Vestra, vt credimus, expendet, nihil ambigimus, quin excusationi nostræ iustæ, locum sit datura. Incumbant confinibus nostris, & præsertim *layczæ*, grauiissima pericula, & quidem tanta, quanta numquam antea. His enim paucis ante diebus, commeatus qui ad ipsam inferebantur, ab hostibus intercepti fuerunt; his qui inferebant, partim captis, partim cæsis; nec erat amplius spes vlla, *layczæ* retinendæ, nisi noui commeatus, & noua præsidia, maiori, quam alias, manu, & copia, quam citissime imponerentur. Cuius rei gratia, paterna Maiestas, paulo antè mortem suam, Dominos primates regni, vocari ad se iusserat, de his auertendis periculis consulturus. quæ res, licet agi, & sollicite tractari cœpta fuerit, prius tamen, quam absolueretur, paterna Maiestas, cura, tam ardui negotii, nobis relicta, viuendi finem fecit. Quanquam autem hæc res, per nos, Deo adiuuante, consilio pariter, & subsidio Dominorum consiliariorum nostrorum, nobiscum existentium, eo deducta sit, vt & præsidia, & commeatus, non sine magnis laboribus & curis, comparati, in itinere iam sint; non possumus tamen non, vehementer *layczæ* nostræ timere; tum propter inedia maxime, qua laborant, qui eam tenent, si modo teneant, nam non satis est nobis exploratum, in nostrane, an hostium potestate sit *laycza* constituta; tum etiam, quod sciamus, hæc præsidia & commeatus, sine conflictu, cuius exitus dubius est, imponi non posse. Dum igitur cum præfatis D. consiliariis nostris, circa huius rei expeditionem occupamur accuratius,

Tom. III.

H h

tius,

factum ma-
trimonio-
rum, cum
Caesare:
dies regis
supremus

de eo, lu-
gubres Lu-
douici ad
Sigismun-
dum Polo-
nia Regem
litteræ.

„ tuis, dumque charissimi parentis nostri, tumulationi sedulo vaca-
 „ mus, facere commode non potuimus, ut Maiestati Vestræ, genito-
 „ ris nostri amantissimi obitum, tempestiue significaremus; de quo
 „ Maiestati Vestræ, per oratorem suum præfatum, ab ipso funere remis-
 „ sum, nunciauimus; rati, Maiestatem Vestram, pro sua innata benigni-
 „ tate, non iniquo laturam animo, si per suum prius, quam per no-
 „ strum nuncium, hæc eidem significarentur. Per quem quidem ora-
 „ torem, illud quoque declarauimus, quod nos, futuri conuentus re-
 „ gnicularum nostrorum celebrationem, ab instituto termino, ad fe-
 „ stum *Beati Georgii Martyris*, nunc venturum, coegerit reuocare. Sed
 „ iam, quod nostri est propositi, paternum obitum scilicet, & quomo-
 „ do contigerit, quidue postea, ad hunc luctum nostrum, aduersi ac-
 „ cesserit, quam fieri potest, breuissime perstringemus. Tristitia sunt
 „ Serenissime Rex! quæ scribimus, & non nisi acerbo mœrore profe-
 „ quenda, atque adeo tristitia, ut nec nos sine lacrymis ea scribere,
 „ nec Maiestas Vestra, sine ingenti dolore, vel legere, vel audire queat.
 „ quæ licet iam, & legerit, & audiuerit, tamen, dolorem Maiestatis Ve-
 „ stræ, id quod non libenter facimus, cogimur, vel litteris nostris
 „ refricare. Orbati sumus ambo nos, patre pientissimo, Maiestas Ve-
 „ stra, fratre charissimo, & illo quidem vnico, cuius defunctio, etsi
 „ utrique nostrum est acerba, nobis tamen tanto acerbior, quanto
 „ magis eius præsentia, eius ope, eius tutela, indigere videamur.
 „ Reliquit enim nos, in hac tenera & puerili ætate, ad talia regna gu-
 „ bernanda, quæ etiam ab adultis, & bello exercitatis regibus, ob
 „ hostes, quibus pæne circumdantur, ferocissimos, non sine difficulta-
 „ te magna sunt gubernata. In quo mœrore, si est, aut esse potest
 „ aliquid, quod faciat ad nostrum dolorem leuandum; illud vnum
 „ est, quod paterna Maiestas, ut in vita sæpe antea fecerat, etiam in
 „ extremis, dum iam animam ageret, præsentem Maiestatis Vestræ ora-
 „ tore, cuius supra meminimus, adstantibus huius regni, vtriusque or-
 „ dinis primatibus, expressa voce, sanaque mente, inter salutares actus
 „ suos, inter pias lachrymas, Maiestati Vestræ, & eius curæ, atque
 „ tutelæ, nos commendauit, & per manus tradidit, utpote, illi fratri
 „ suo, quo nihil in vita charius habuerit, & cui orbitatem nostram,
 „ fortunasque nostras omnes, committere nunquam dubitauerit. Quæ,
 „ cum paullo ante mortem, consilia, de auertendis, ut præmissum est,
 „ periculis, quæ confinibus huius regni impendebant, agere cum do-
 „ minis cœpisset, podagricis primum fuit correpta doloribus; dein-
 „ de, febre accedente, adeo vis morbi sensim inualuit, ut nulla ope
 „ seruari potuerit, quin diem obiret. Tulit autem, & ægritudinem
 „ suam, & mortem ipsam, eadem patientia, qua vitæ molestias, &
 „ quæque incommoda, ferre consueuerat. Et priusquam ad extrema
 „ perueniret, integris sensibus, sano, & vegeto mentis intellectu, ut
 „ pium, & catholicum, ut religiosum decebat principem, confessio-
 „ nem absoluit. Eucharistiæ Sacramentum, reuerenter, & deuotis-
 „ „ sime

„ sine suscepit, permisit se vngi, orauit, dum potuit, continue;
 „ cessante linguæ usu, audiuit orantes, & ita se ad exitum præpara-
 „ uit, ita ornauit, ita saluti consuluit, in omnibus, vt mori, quam
 „ viuere malle videretur, & exemplum, cum subditis, tum principi-
 „ bus relinqueret, bene moriendi. Deseruit autem vitam feliciter III.
 „ Idus Martii præteriti, ad horam, post meridiem, septimam. cuius cor-
 „ pus pheretro compositum, & regali habitu, vt mos est, primo de-
 „ coratum, insigni ac memorabili pompa, vna cum ossibus Serenissimæ
 „ Dominæ Annæ, genitricis nostræ charissimæ, piæ memoriæ, ad Al-
 „ bam regalem, locum scilicet, & coronationis, & sepulturæ regum
 „ Hungariæ, comitantibus omnibus dominis & proceribus, honorifice
 „ est perductum: Budæ tamen prius, iussis, quæ vtrique debebamus, ri-
 „ te persolutis; conditaque sunt eorum corpora in Alba regali, XIV. Cæ-
 „ lend. Aprilis, eodem sepulchro, dignis exequiis. quibus etiam præfatus
 „ Maiestatis Vestræ orator interfuit, ibidem celebratis. Hæc sunt, Sere-
 „ nissime Rex! quæ nobis, de obitu paternæ Maiestatis, scribenda vi-
 „ debantur. Quibus ita peractis, consiliiarii nostri, ex Alba, huc Bu-
 „ dam, ad nos redierunt, tum, vt nos consolarentur, tum, vt ea, quæ
 „ ad status nostri honorem & dignitatem, regnorumque nostrorum
 „ defensionem pertinent, ordinarent. Cumque, expeditis his, quæ ad
 „ Iaycæ succursum pertinebant, de aliorum quoque confinium proui-
 „ sione agere cœpissimus, superuenerunt ad nos, tum ex subdi-
 „ tis, ac exploratoribus nostris, tum ex vicinis nostris, nobis fauenti-
 „ bus, aduersissimæ atque formidolosissimæ nouitatates; Imperatorem
 „ scilicet Turcorum, finitis bellis Asiaticis, res suas maritimas, ita
 „ composuisse, vt nihil ei timoris, aut curæ amplius illic impendeat.
 „ Illam vero expeditionem, quam in Zophy præparare prædicabatur,
 „ non in ipsum Zophy, sed in nos esse paratam; usum autem astu-
 „ tum tyrannum eâ fictione, vt conatus in nos sui, hostis nomine
 „ dissimulato, magis occultarentur, & ipse hoc pacto, paratior, nos in-
 „ cautos, atque imparatos, facilius, ac minori negotio, aggrediretur.
 „ Collegisse autem cum ferunt, validissimum exercitum, & iuxta A-
 „ drianopolim, castra metatum; eleuasse etiam multitudinem populo-
 „ rum, non partialiter, vt alias, sed viritim, cum securibus, ligoni-
 „ bus, fossoriis, terebris, & aliis, id genus rusticanis armamentis,
 „ quæ vel ad construendum, vel ad destruendum apta esse videren-
 „ tur; & ita secum certa mente constituisse, vt omnes vires suas, vn-
 „ dique contractas, in nos conuertat; & regna nostra, quam primum
 „ adoriatur, non ad faciendum leuem aliquem excursum, non ad ra-
 „ pinas, non ad obsidenda aliqua castra, sed ad occupandum regnum,
 „ instructus, ac accinctus; & in primis, vt, nisi consilia, ad alia confi-
 „ nia nostra inuadenda, postea mutauerit, duas Valachiæ prouincias, in-
 „ uadat, Moldauiam scilicet, & Transalpinam, eo consilio, vt detur-
 „ batis Voyevodis, prouincias ipsas, more Turcarum, ad officia, & præ-
 „ fecturas, partiatur. Et, quo facilius votis potiri queat, artem, &

„ dolum, viribus apposuit; proclamari enim, ut nobis dicitur, fecit, se
 „ popularibus Voyeuodarum subditis, dimidium census, & cuius-
 „ uis oneris partem, si sibi, Voyeuodis relictis, adhæserint, condo-
 „ naturum. Ratus, callidus Imperator, hoc astu, populares illos, dulcedi-
 „ ne promissionis suæ allecctos, ad seditionem, contra eorum dominos,
 „ atque rebellionem, posse concitari. Quod, si fieret, quid esset Voye-
 „ uodis difficilius, quam ut foris contra Turcas, domi vero, contra
 „ suos Valachos, dimicarent? Quid posset etiam, & nobis, & Maie-
 „ stati Vestræ, perniciosius contingere, quam si prouinciæ illæ, quæ
 „ vtriusque nostrum regnis, veluti quædam antemuralia proposita
 „ sunt, perderentur; ex quibus, tam ad Maiestatis Vestræ, quam nostra
 „ ad regna, facillime possent hostes ipsi semper insultare. Præsentien-
 „ tes itaque Voyeuodæ, tam diros Imperatoris conatus, nobis suppli-
 „ cauerunt, ut eos, in his periculis constitutos, non deseramus, pro-
 „ mittentes se, viriliter & constanter, fideliterque, contra ipsos infide-
 „ les, pugnuros, si auxilio nostro, non fuerint destituti. quibus nos,
 „ omnem succursum polliciti sumus, & reuera, atque in effectum, nos
 „ succurrere volumus, pro viribus nostris. Sed Maiestas Vestra, confide-
 „ ret, quantulæ sunt vires nostræ, præ potentia, tanti, & tam crudelis
 „ tyranni; cuius vis & potentia, eo creuit, ut nisi Deus illum conte-
 „ rat, totus orbis Christianus, de illo reprimendo sit laboraturus.
 „ Quamobrem, moti periculorum, quæ nostris, & consequenter, toti
 „ Christianitati, certissima imminet, magnitudine, misimus ad sum-
 „ mum Pontificem nuncios, misimus ad Cæsaream Maiestatem, ad Im-
 „ perium, ad regnum nostrum Bohemiæ, ad Morauiam, & Silesiam,
 „ quibus omnibus, hanc Turcarum voluntatem significauimus, implo-
 „ rantes auxilium, quo tam nefandi, & perfidissimi hostis conatus,
 „ vel debilitari, vel frangi possint. Quoniam autem, nemo est morta-
 „ lium, in quo plus, quam in Maiestate Vestra, confidamus; eam, non
 „ solum ut patrum, sed ut patrem alterum, plurimum rogamus, ve-
 „ lit, quam fieri potest, citius, res suas Lythuanicas componere, &
 „ maturare reditum ad Poloniam, atque rebus nostris ita laborantibus,
 „ & in his periculis constitutis, intercedere & inuigilare; & ante omnia,
 „ Voyeuodæ Moldauicæ, præsidium ministrare, quo prouinciæ suam
 „ retineat; cuius amissio, certissimum periculum regnis Maiestatis Ve-
 „ stræ non minus, quam nostris, est allatura. Cui nos quoque, ut
 „ præmisimus, suppetias quascunque poterimus, feremus, ac illius
 „ dominium, non secus ac regni nostri portionem, quantum in no-
 „ bis erit, defendendum curabimus; sed, cum iste succursus celerita-
 „ tem desideret; nam quicquid Turca facturus est, in vno, aut duo-
 „ bus ad summum mensibus, experietur; propterea, Maiestatem Vestram,
 „ iterum, atque iterum rogamus, quicquid, & ipsa circa succursum
 „ ipsius Voyeuodæ Moldauicæ, factura est, faciat præter moram, quæ in
 „ rebus tam arduis, sine periculo, committi non consueuerit. Quod
 „ reliquum est, optamus, ut Deus optimus maximus, Maiestatem Ve-
 „ stram,

„stram, ad destructionem hostium suorum, nostrorumque, felicissime &
 „diutissime conseruet. Datae Budæ, X. Aprilis, A. MDXVI. Regnorum
 „nostrorum, Hungariæ nono, Bohemiæ similiter nono. Hæ sunt,
 Lvdovici litteræ illæ multarum, cheu! sicuti videre est, prælagæ ca-
 lamitatum.

S. XXXIII.

Simul, Lvdovicvs puer, moderantibus, quos pater constituerat,
 ad clauum reipublicæ sedere cœpit, mali optimatum, & promi-
 scuæ passim multitudinis, per Hungariam, mores, prorsus pessi-
 mi euasere: *Buda*, in comœdorum theatrum, cynædorumque-perfugium,
 abiit. Nunc, quemadmodum, vrbis & arcis habitum, quo erat sua
 ætate, OLÁHV, (s.) descriperit, memorandum est, vt constet apud
 posteros, & situ valuisse BVDAM, & ornamentis, ab arte, atque pretiosis-
 simarum rerum inusitata copia, adscitis. Recte Poeta, urbem, ob situm
 laudat, quando eam *Venetiis* confert, atque *Florentiæ*.

Ludoui-
cus puer:

eius tem-
pore, quæ
Budæ sa-
cies?

Venetiæ pelago, Buda monte, Florentia campo.

Nempe, quam Venetiis, mare, cui sunt, molibus stupendis, inædifi-
 catæ; campus, Florentiæ, amœnus iuxta & vber, & admirationem con-
 ciliant, & gratiam; id BVDÆ, montanam positionem, latissime despicien-
 tem, præstare affatim. Verum, Olábum audiamus: *BVDA Regum Hun-
 garie est regia, quæ tota in saxo, ad altitudinem satis magnam enato,
 sita, & a septentrione in meridiem protensa, in fronte meridionali, arcem
 habet, non magno intervallo ab urbe dissitam, egregie, omni munitionis
 genere, instructam. Adhuc, ædificiis insignibus, artificiosis fornicibus, ta-
 bulatisque, auro & coloribus depictis, ad admirationem usque splendidam.*
 Et post descriptas Bibliothecas: *Ad orientem, BVDA Danubium respicit,
 radices urbis alluentem; ultra quem, oppidi Pesthi, e regione siti, latam
 diffusamque planitiem, quæ in omnem partem, ad tria & ultra, nostratium
 milliaria patet. Eius planitiei initium, quod hæret mœnibus fere oppidi,
 appellatur Rákos, qui campus designatus est electioni regum Hungariæ, &
 Palatinorum. Vterque enim, more veteri hic eligitur, in quo, alii etiam
 conuentus Hungarorum publici, aguntur. A meridie, obiicitur altissima præ-
 ruptaque rupes, Diuo Gerharδο, ex eo sacra, quod hinc bigæ alligatus,
 per quosdam Hungaros, in præceps ætus erat. Ista, de situ vrbis. Per-
 git: In huius radice, a Danubii ripa, ad viginti fere passus recedente,
 scaturiunt thermæ, agris corporibus, præsertim pustulis, & tabo infectis,
 maxime salutares. Inter quas sunt & aliæ, quæ Regiæ nominantur, ob
 Regis in his balneum, in quibus natære possis. Occidentem versus, regii,
 & alii amœni sub mœnibus horti, in planitie visuntur. Supra, interstitio
 viginti passuum, vineæ in montibus sunt consite, amœna visu spectacula.*
 Atque, hæ quidem opportunitates, vrbi fuere vicinæ.

Hh 3

Ad

s.) In ADPARATV nostro, ad Historiam Hungariæ, Décadis I. Monum. I. p. 8, 9.

Ad septentrionem, Ferarium est regis, cui nomen est Nyék, cingens vallo, non tantum siluosum montem, sed prata etiam latissima, in ambitu, quatuor milliarius Hungaricorum, feris variis abundans. Lateri huic adnectitur aula, magnificis exstructa edificiis. Supra, mons cernitur Diui Paulli, siluosus, monasterio Fratrum Eremitarum, & corpore Paulli Primi Eremitæ, clarus. Postea, quæ longius ab vrbe in septentriones abeunt, describit: *Ad ipsum vero aquilonem*, partim alii exsurgunt montes, frugiferi vitibus, in quorum radice, monasterium est Eremiticum, Diuæ Virgini sacrum, quam Albam MARIAM appellant; partim, Sicambriæ urbis, de qua infra dicemus, reliquæ adhuc cernuntur. Introrsus meridiem versus est oppidum, Vetus Buda, in quo fundata est Ecclesia Collegiata, Præpositura, & aliis Sacerdotiis insignis. Supra hoc oppidum, ex eodem tractu est Xenodochium Sancti Spiritus, in quo thermæ salubres erumpunt. Paulo longius, est aliud oppidum, Sanctæ Trinitatis, quod Hungarice Felhéviz vocatur, Collegiata Ecclesia, & thermis eleganti domo conclusis, pariter inclytum. Sunt & aliæ, in tribus aut quatuor locis, thermæ, omnes mirum in modum salubres. Aliquæ ex his, a ripa Danubii, vix decem absunt passibus, sub dio patentes, in quibus rustici, vinearumque cultores, lauari consuevere, capite & humeris tenus exstantes. Quod intuentibus, speciem quodammodo præbet picturæ resurrectionis generalis, in parietibus adium sacrarum picta. Sequitur urbis habitus, & frequentia: Oppidum ipsum Budense, celebre est, Italis, Germanis, Polonis, & nostra hac ætate, Turcis quoque, mercatoribus eo confluentibus, veluti ad totius Hungariæ emporium. Quacunque ex parte, oppidum & arcem, extrinsecus longe prospexeris, magnam capies ex situs amœnitate voluptatem: ut ædificia, non ex materiis facta, sed insignem quandam videaris picturam conspiciere. Contra; si ex oppido, loca amœnissima illi subiecta despexeris, in maximam ducaris admirationem, sic utrobique oculi reficiuntur. Rupes ipsa, in qua consistit oppidum, excauata est, propter cellas vinarias, ut non minus sub qualibet domo operis, intra ipsius rupis viscera, quam ædificii sub dio videas; qua ex causa, terra motus maxime illic formidantur. Ista, non erant silenda, ut constet palam, sensim, pristino flore orbatam Budam, iam tum, ante prælium Mohácsiense, præcipitare cœpisse in deterius: tametsi, potuisset omnino perdurauisse, si ei, & reges contigissent feliciores, & tempora, Coruinianis illis, haud absimilia. Nunc, PERIODVM HUNGARICAM emensi, BARBARICAM illam, oppido tristem, de qua supra diximus, pari studio curaque, expendamus.

PERIODVS VRBIS SECVNDA, BARBARICA,

S I V E,

*De Fatis Budæ Nouæ, sub Turcarum Ty-
rannide.*

S Y N O P S I S.

Barbarica Periodus, cur ita dicta? eius prælusiones: fa-
stosa Solymanni, ad Ludo-
uicum litteræ: eius responsio,
animi & fiduciæ plena. §. I.

Exordia, Barbaricæ urbis Perio-
di, a clade Mohâtiana pro-
fecta: qua tunc fuerit urbis
perturbatio: metu hostis,
deseritur ab incolis: inuisit
Budam Solymannus: sædum
illic spectaculum, e casorum
capitibus, purpurati edunt:
quibus tyrannus parentat:
fortuna Ludouici, visa eius
imagine, indolet. §. II.

Arcem, decedens, quibus rebus
spoliarit, Solymannus: sta-
tuis: tormentis: columnis
æneis: eius, ad Budam mo-
ra, atque cladis editæ, ma-
gnitudo: exussisse urbem,
unde constat? §. III.

Prima, a Turcis illata urbi
clades: insidetur a Iohanne
de Zápolya: Francisci I.
Gallorum regis legatum, in-
auguratus iam, hic audit:
litterarum, quas adtulit ad
Hungaros, argumentum:
sædus cum Gallo, Clemen-

te Papa; Venetis & Flo-
rentinis, Budæ tunc initum. §. IV.

Ferdinandi, in Hungariam, ad-
uentus: Iohannis, Budæ osci-
tantia: imbellis pauor, at-
que abitus, fuga similis: clas-
sis amica defectio ad Fer-
dinandum: Ferdinandi, Bu-
dam aduentus: habita istic
comitia: facti, ad inaugura-
tionem, adparatus: noua co-
mitia: Ferdinandus Vien-
nam redit. §. V.

Quæ hinc urbis regia fata fue-
rint? exsule Iohanne: Laskii
ad Solymannum, eius no-
mine, legatio: huius histo-
ria, ex suis ipsius ephemer-
dibus, illustratur: legatio-
nis summa: Laskii, cum
Ibraimo, colloquium. §. VI.

Eiusdem, cum Mustaffa congres-
sus & sermones. §. VII.

Nouum, cum Aya Bassa, col-
loquium. §. VIII.

Alterum, cum Ibraimo, Laskii
colloquium: eius, ad Ibrai-
mum, adlocutio: virilis, &
excelsus Laskii animus. §. IX.
Ibrai-

Ibraimi responsum: quid regefferit Lasky? Ibraimi epilogus. §. X.

Laskyus, a Gritto adiutus: eius, cum Ibraimo disputatio. §. XI.

Legati, adeundi Solymanni auditas: ad aulam deducitur: eius, apud Imperatorem oratio: Solymanni responsio: gratia a Laskyo acta: consultationes, cum Ibraimo, relique: valedictio apud Imperatorem: eius responsio: & iusiurandum: Laskii, peroratio. §. XII.

Isto fœdere, legatus Ferdinandi, Hobordanfcus, Constantinopolim aduenit: offenso barbaro: belli nuncium ad Ferdinandum refert: Solymanni, in Hungariam expeditio: Iohannis occurfus: Buda capitur: arx, a Nádasdio defensatur. §. XIII.

Eius virtus: Germanorum perfidia: oblectatur eis Nádasdyus: successu fœdo: arce & Nádasdyo, Turcis dedito: Germani, contra fidem datam, cæsi: Nádasdii fata: cum Iohanne reconciliatio: an, Turcarum manus, remigio vsus, euaserit, excutitur. §. XIV.

Biennio tantum urbe potitur Ferdinandus: captam eam, Iohanni reddit Solymannus: a Viennæ obsidione redux: Iohannem regem constituit: quo ritu, quibusque verbis:

reddit ei regni insignia: quomodo ea, in tyranni venerint potestatem. §. XV.

Iohannes, a Papa, ob Solymanni clientelam, censura ecclesiastica notatur: eius, post abitum Solymanni, res: comitia Budæ agitat: Palatinum creat: Hungaria mala, & horum origo. §. XVI.

Ferdinandi, in Iohannem, molitiones: Rogendorffius, aduersus Budam mouet: Strigonium occupat: ad Vilsgrádum: Vácziámque haret, magno Budensium commodo: exorditur obsidionem: Iohannes suos ab obsidione Szigethi, auocat: ducum ad urbem aduentus. §. XVII.

Obsessorum eruptio: eius successus: frustraneus Casarianorum adsultus: res obsidentium, & obsessorum, difficiles: Stanislai Albenfis Praepositi: in alendo Iohanne sollicitudo: eius preces, a Turca, suppetias exorantis: Mehmetis aduentus: discessus Rogendorffii: Iohannis in Turcas, humanitas: eorum cruenta excursio: captiuorum multitudo: Iohannis dolor inde conceptus. §. XVIII.

Iohannis, ea in obsidione, virilis animus: Budenses ciues mactat priuilegiis: Strigonium obsidet; conatu irritato: iteratus Solymanni aduentus: Iohanni inutilis: pacis consilia suscipit; quibus ex causis:

*caussis: induciis pactis, quid
fœdarit Budam: Grittus, Re-
gni Hungariæ gubernator:
eius, in procures sauities. §. XIX.*

*Iohannes Buda digreditur: re-
lictis illic consiliariis: redit
iterum: gemino vitæ pericu-
lo exemptus: Gritti, ob in-
terfectum Cibacum, nex:
inquires, Solymanno inde
nata: Iohannis responsio:
Laskii, ob cadem Cibaci
captiuitas: quemadmodum
eum consolatus sit Iohannes:
dimittitur liber. §. XX.*

*Laskyus, in partes Ferdinandi
transit: Iohannes iterum
abit Varadinum: episcopen-
eam, Georgio Monacho
tradit: eius ortus & progres-
sus: rex Budam redit, ibi-
que residet diutius: Soly-
manni, concepta in Iohan-
nem, noua, ob pacis suspicio-
nem, indignatio: Solyman-
ni ad eum epistola: Zápo-
lyæ responsio: callidum eius
demulcendi consilium. §. XXI.*

*Repetit Budam Iohannes: Las-
kii, vlciscendarum iniuria-
rum, cupiditas: Iohanni
noxia: sedat furorem barba-
rum, a Laskio, in se concita-
tum: Budam, nouis operi-
bus munit: uxorem ducit:
Isabellam, Sigismundi re-
gis Poloniae, filiam: nuptias
Albæ regali: & Budæ, ce-
lebrat: motus Transilvani-
cos componit: filium su-
scipit, Budæ natum: mori-
tur. §. XXII.*

TOM. III.

*Fata, qua inde Budam manser-
int: Ferdinandi, ad regi-
nam, legatio: eius admit-
tenda ad reginam, difficultas:
legationis summa: Isabellæ
responsum: belli aduersus
eam initia. §. XXIII.*

*Velli in Hungariam profectio:
Buda obsidetur: seditio ca-
strensis: edita a Germanis,
populationes: militis, in ca-
stris desidia: Bánffi facinus:
Velli, in eum animaduersio:
Budæ obsidio soluitur. §. XXIV.*

*Legati Isabellæ Constantinopoli
redeunt, promissis & donis
onusti: Laskii, oratoris Fer-
dinandi, apud Portam, fa-
ta: adparatus in bellum Tur-
cici, hiemis rigore impediun-
tur: Ferdinandi molitiones:
summa belli, Rogendorffio
commissa: Budæ obsidio de-
cernitur: munitionum eius
habitus: oppugnationis diffi-
cultas: pollicitationibus, cum
regina, necquidquam agit Ro-
gendorffius: adgressionum
ratio: initia & successus: ob-
fessorum solertia: Germano-
rum, in ruinas adsultus ge-
minus: reprimatur ab obfes-
sis, haud sine clade. §. XXV.*

*Budensium ferocia: in exina-
niendis cuniculis sagacitas:
annone difficultas: ciuium
aliquos, ad conspirationem
adigit: eius historia. §. XXVI.*

*Calamitates inde sequute: Tur-
carum suppetiæ adueniunt:
nostrorum consilia: Rogen-
dorffi*

dorffii, *præpostera destinationes: hostes, insulam Csepel insident: machinis & procur-sationibus infestant Cæsaria-nos: nauali adgressione fun-duntur nostri: periculi ma-gnitude: tandem vincuntur hostes.* §. XXVII.

Nihil felicius oppugnatio: Va-lentini Török eruptio: de-nunciatio ad Perénium, de Solymanni aduentu: nec-quidquam apud Rogen-dorffium valuit: soluitur obsidio: ingenti nostrorum clade. §. XXVIII.

Schefæi, de eadem obsidione, carmen: Budensium mo-res, qui tunc fuerint? an-cipitis obsidionis tragœdia. §. XXIX.

Buda, sub potestatem a Soly-manno mittitur: rei gesta series: Solymanni, erga Isabellam, dolus malus: Chausiorum, ad eam ora-tio: regium infantem, ad Solymannum mitti possunt: Isabellæ sollicitudo: mitti-tur ad Solymannum infans, cum proceribus: accipitur a Turcis magnifice: Soly-manni, in eum benignitas: Schefæi, rei gesta narra-tio. §. XXX.

Vrbs sensim a Turcis inessa: Solymanni edictum: urbe occupata, remittitur ad Re-ginam infans, non item proceres: repetit eos Isabel-la: Solymanni responsum: Valentini Török custo-

dia: purpuratorum sugge-stiones, de perdenda Hun-garia: Rasshenis, in eam rem, mite consilium: Solymanni sententia, quam Regina de-nunciat: eamque diploma-te, & iureiurando, adfir-mat. §. XXXI.

Budam, hac rerum conuersio-ne, expilatam memorat Schefæus: cladés bibliotheca Coruinianæ: an huic tempestati adtribuenda. §. XXXII.

Reginæ discessus Buda: eius, de eliberando Valentino Török, cura: captiuitatis caus-sa: Schefæi in eam rem ver-sus: Bethlenii sententia. §. XXXIII.

Quemadmodum urbis iactu-ram, tulerit Ferdinandus: Budæ obsidenda consilia: ab Italis suggesta: irrita red-duntur a Germanis: quam ob rem: itur in expeditio-nem: profectionis ratio: ru-mor, de Solymanni aduentu, turbat nostrorum consilia: Pestum obsidendum decerni-tur: conatu irritato: Perénii captiuitas. §. XXXIV.

Qua hinc fuerint urbis fata: præfecti Budenses qui? Ba-lis Epirota: Mehmetes Ia-hiogles: Halys Eunuchus: eius actus. §. XXXV.

Legationis Busbeckianæ histo-ria Budensis: quemadmo-dum sit Budæ acceptus: sol-llicitudo, in quam, ex mor-bo præfecti, & medela ei adhi-

*adhibita, coniectus fuit:
Turcæ suspicaces: insigne,
in rem consimilem, exem-
plum.* §. XXXVI.

*Ianitscharorum descriptio: per-
potandi, apud Turcas, furti-
ua libido.* §. XXXVII.

*Buda, quo fuerit, ea atate,
habitu: eius causse.* §. XXXVIII.

*Res, quemadmodum, apud vr-
bis praefectum gesta sit, a
Busbeckio: honoris qualis-
cunque significatio, ei tri-
buta.* §. XXXIX.

*Barbara feritatis spectaculum,
Busbeckio reduci, editum.* §. XL.

*Toigenes, successor Halyo da-
tus: eius ingenium atque
facinora: Cassonus: Rust-
hanes: Ibraimus: Arsla-
nes: eius fata: Mustapha,
quibus rebus inclaruit: Ther-
mas, & molas instruit: Re-
gephus, & Ferhates: ne-
catur a suis.* §. XLI.

*Legatio, a Rudolpho, Con-
stantinopolin missa: descri-
ptio Budæ, ex eius historia
petita.* §. XLII.

*Hafanes: vincitur ad Albam
regalem: actus eius reliqui:
Sulymannus: obsidionem to-
lerat: capitur a Pálffianis
Hungaris.* §. XLIII.

*Budæ obsidende adparatus: Ta-
ta, vi capitur: & vicine ar-
ces alie: promouetur ad*

*Strigonium exercitus: du-
cum consilia, de expeditio-
ne ulteriori: profectionis,
Budam versus, ordo: tra-
iicitur Danubius: castra, ad
Budam veterem, collocan-
tur: capiuntur thermae.* §. XLIV.

*Matthiæ Archiducis aduentus
in castris: adgressionum par-
titio: adfiliendum virtus:
capitur vrbs flumenta-
nea.* §. XLV.

*Quæ hinc enata sint nostris pe-
ricula.* §. XLVI.

*Mons S. Gerhardi, ab hoste de-
sertus, occupatur a Pálffy: o:
nostrorum adgressiones: eru-
ptio hostium damnosa: cuni-
culis res geri coëpta: Cæsa-
riani exercitus calamitates:
disceditur ab obsidione.* §. XLVII.

*Turcarum, consequuta hinc fe-
rocia: capto Sulymanno,
Murates sufficitur: hominis
indoles: noua Casaris, de
obsidenda Buda, destinatio:
redditur irrita: Muratis,
in Albenfi pralio, interi-
tus.* §. XLVIII.

*Decernitur Budæ obsidio, Mat-
thiæ, & Rosswurmii du-
ctu: eius initium, ab expu-
gnato ponte Pestienfi, ductum:
vrbs, quemadmodum fue-
rit infestata: praesidiario-
rum obstinatio: Hafanis,
ad liberandam obsidione vr-
bem, aduentus irritus:
Matthias Archidux, ad ca-
stra accedit: Hungarorum,*

*felix in hosticum procurfio :
detrimenta , ab erumpenti-
bus hostibus , illata : culpa
Rosswurmii. §. XLIX.*

*Fiunt , eo euentu , animosiores
Turcæ : hostiles suppetia
funduntur : Matthiæ Ar-
chiducis , solertia : cali iniu-
ria , frangunt militem : pra-
sidiariorum ferocia : cadun-
tur a nostris : haud tamen
sine clade Cæsarianorum. §. L.*

*Malignitas tempestatis , ad sol-
uendam obsidionem , duces
adigit : caussa irrita labo-
ris , qua ? §. LI.*

*Quæ postea urbis fortuna fue-
rit : Pestiensium impressio-
nes : nouæ Rosswurmii mo-
litiones : profligantur Bu-
denses , pugna ad Sárvizum
commissa : Rosswurmius ,
castra , inter Vácziám & Bu-
dam , metatur : adoriuntur
nostros Turcæ ; unde atrox
fit pralium : hostium cla-
des : Budam tentare non sus-
tinent Casariani : Halys ,
urbis praefectus. §. LII.*

*Pesto , & Hatvano interceptis ,
Budæ tranquillitas procura-
ta : Botskaïi , cum Mehme-
te Vezirio , in campis Rá-
kos , congressus : Halys Bu-
densis , in eo accipiendo , par-
tes : qui tunc Budæ fuerit
habitus , verbis Bocacii do-
cetur. §. LIII.*

*Descriptionis Bocatianæ conti-
nuatio. §. LIV.*

*Budæ incultus , barbarorum sor-
dibus adscribendus : percu-
titur fulmine : ingenti ho-
minum & murorum strage :
Halys praefecti , in pacis
Sitwa-Torokiensis tracta-
tione , equitas : Cæsarianos
arbitros , aduersus crimina-
tiones Botskaianorum , de-
fensat : lites , de finibus ,
cum Battyanio componit. §. LV.*

*Sequentium temporum inge-
nium : fauit Budensibus :
urbis incendia : clades ex
grandine : itemque ex ful-
minis ictu : adfliguntur pra-
sidiarii a spectris : Ianit-
scharorum seditio. §. LVI.*

*Budæ , inter tot mala , secu-
ritas : eius caussa : Leopoldi ,
aduersus Turcas felici-
tas : Budensis praefecti , in
eum , dictetium : Szejdi-
Amhetis iniquies : cum Rá-
kóczio inniore confictatio :
huius prapostera consilia :
Szejdi - Amhetis , aduersus
Rákóczium , expeditio : Rá-
kóczii , cum Barczaio , ex-
postulatio : pessime habet
Amhetem : auctoris , in eam
rem , epicripsis : vincit Amhe-
tem Rákóczius , vincitur-
que iterum. §. LVII.*

*Digressionis huius caussa : vi-
ctoria Transiluanica fune-
sta fit. §. LVIII.*

*Ismael , post Amhetem , Budæ
praefectus : Budæ obsidendæ
consilia Montecuculii , in-
ternuntur : eius rei caussa :*

novæ

noua inde Budensibus felicitas. §. LIX.

Ismaelis praefecti indoles, inimica Christianis: pacem sufflammat: quibus usus vaframenti: prauitas Ismaelis reliqua. §. LX.

Pax cum Turcis, nouam Budæ securitatem parit: Leslæus legatus, Constantinopolim missus, magnifice Budæ accipitur: quod, Paulli Taffernerii S. I. verbis docetur: Thermae Budenses, quando sint insalubres podagricis: subit urbem Leslæus: Oratoris Casarei, cum praefecto Budensi, colloquium: Turcarum nobilissimos, prandio adparatissimo, accipit Leslæus. §. LXI.

Redux a legatione, Budæ iterum subsistit: orbis, sub idem tempus, habitus: Taffernerii oratione describitur: Bibliotheca Coruinnianæ fors miseranda. §. LXII.

Taffernerii, de Lambecio, Bibliotheca Budensis reliquias rimante, importunum silentium: Lambecii, de habitu reliquiarum eiusdem Bibliothecae, commentatio: praefecti Budensis, erga rem Caesaris, propensio. §. LXIII.

Budensium inde fortuna laetior: Francisci I. Rákóczii, in hosticum impressio, praefectum Budensem, in vindictam prouocat: Caesaris, cir-

ca eam rem, prouidentia: nouarum rerum studia, caueri nequeunt: limitaneorum impressiones coercentur, Budensium in primis. §. LXIV.

Tökölí factio, a Budensi praefecto, adiuta: eius Budam aduentus, & oratio: Turcarum, erga hominem, fauor: Buda, malorum Hungariae officina: itineris Tökölíani malignitas. §. LXV.

Budensium, commoto iterum bello, inquiet: praefecti, dum ad obsidendam Vienne iretur, aequitas: Vezirii, aduersus eum, accusationes: capite mulcatur: iure, an iniuria? Vezirii supplicium. §. LXVI.

Strigonio capto: Budæ oppugnatio, Lotharingo mandatur: quibus cum copiis: cogit exercitum: Vilsgrádum capit: Budensis, nostros, ad Strigonium inuadit: & reuocatur: Turca, ad Váciam, ingenti clade adfecti. §. LXVII.

Pello infesso, ducum, de belli summa variantes sententiae: Buda obsidenda statuitur: instruitur in Danubio pons: traiectus initium felix: Turcae, cum viginti mille equitibus, nostros adoriuntur: adgressionis ratio: in fugam coniciuntur a nostris: noua hostium, in nostros impressio: retunditur iterum: tertium in nostros inuehuntur. Turcae: cum

clade repulsi: ultima adgressio fortiter propulsatur: casorum utrinque numerus: Lotharingi equus, glande, sine sefforis noxa, traicitur. §. LXVIII.

Quid inde occeperint Cæsariani: castra, in urbis conspectu ponunt: muros, urbis flumentanea, verberare incipiunt: clauditur ab exercitu urbs circumquaque: hostium strategema: Cæsarianorum strages. §. LXIX.

Instaurantur adgressionum opera: decernitur adsultus: eius ratio, successus: expugnatur urbs flumentanea: exuriturgue, nostrum, iuxta & hostium facinore. §. LXX.

Crescunt inde animis, obsessores: suggestus, in monte S. Gerhardi educuntur: haud sine mutua clade: instituuntur adgressiones duæ: quibus duobus adtributa: Lotharingus, Seraskirium, aperto Marte, adoriri statuit: aciei nostratis facies: pugne ratio: Seraskirii commentum: irritum reddunt nostri: adoriuntur Seraskirium, inque fugam coniectum, cadunt: praeclaudere paucitas. §. LXXI.

Ea victoria, nihil ad obsidionis summam profectum: adgressionis, ad portam Albaregalensem, difficultas: cuniculorum opera: inanes: alterius, ad portam Viennensem, adgressionis, habitus, nihilo melior. §. LXXII.

Tertia, ad turrim flumentaneam adgressio: funesta eius exordia: praefecti Budensis mors: & successor: obsessorum pertinacia: calamitates oppugnantium: hostium eruptio: nostris noxia. §. LXXIII.

Decrescit, tot malis, exercitus: Electoris Bauari, in castra aduentus: eius adgressio: praefectum, de urbis deditio- ne, admonet: eius responsum: accendit nostros, ad rem acrius gerendam: Seraskirii aduentus, metu perturbat castra: Lotharingi, in ea trepidatione, providentia: obsessorum eruptio, nostris, extra modum damnosa: iteratur, haud meliore obsidentium fortuna. §. LXXIV.

Fatigatur, a Seraskiero, noster exercitus: hostium, in nostros impressio: nostrorum, in reiciendis iis, virtus: Seraskierii abitus: quem frustra insequuntur nostri. §. LXXV.

Post depulsum Seraskierum, nihilo melior oppugnationis fortuna: infelix adsultus: Wagneri querela: caussa obsidionis irrita: damni, quod inde factum, magnitudo: receptus ratio. §. LXXVI.

Turcarum ferocia, & iacta, in Germanos, conuitia: in reparanda urbe, & dealbandis muris, solertia: mordax praefecti iocus: anni sequentis fortuna: sollicitum, de Buda, reddit Sultanum. §. LXXVII.

Am

Annus, Budæ fatalis: Cæsaris adparatus, & urbis expugnanda consilia: senatus bellici diuersa sententia: Imperatoris consultum: abit in expeditionem Lotharingus: exercitum lustrat: Budæ obsidionem decernit: profectio nis ratio. §. LXXVIII.

Urbs, obsideri cæpta: metationum habitus: præfecti urbis industria: ad præsidarios adlocutio: sollicitudo reliqua: nostri, equitatum e castris dimittunt. §. LXXIX.

De adgressionum designatione, varia ducum sententia: Bauarus, arcem impetere statuit: hostium eruptio repressa: Ertlsiensium Turcarum clades: Battyánus, fugientes Turcarum mulieres, cum thesauris, nauali subseffione, intercipit: prædæ magnitudo. §. LXXX.

Bauari, in castra veniunt, equitatus, ad Sárvizium metatur: urbis flumentanæ adgressio: adfultus in ruinas: nostri urbem inferam capiunt: militaria isthic opera excitantur: hostium, in operas, eruptio gemina. §. LXXXI.

Copie Suevicæ, in castra veniunt: urbs, & mœnia verberari cæpta: templum S. Stephani, pila ignita percussum, flammæ concipit: adfunt Brandenburgicorum auxiliares copie, lustrantur

a duce: accipiuntur in castra: earum laus: militaria opera & accessus: cuniculorum molitiones: cladem, stationario militi accelerant. §. LXXXII.

Ardor oppugnandi: damna, a suffossionibus accepta: hostium, in Brandenburgos, irruptio: in Cæsarianos item: calî iniuriæ, operibus infesta: de aduentu hostium rumor. §. LXXXIII.

Bauaricæ adgressionis rationes: hostium eruptio, feliciter repressa: laboris obsidionalis difficultas: machinatorum occupatio: obuallant castra sua Bauari. §. LXXXIV.

Cæsarianæ adgressionis successus, & adsiliendi consilia: adherent aliquantisper: decernitur, a Lotharingo, prima oppugnatio: eius ordo: init procurfio: primi eius successus: difficultates: succurrunt laborantibus volones: quo euentu: Starenbergianæ adgressionis facies: canitur receptui. §. LXXXV.

Cladis accepta magnitudo: an debeat Lotharingo adtribui? caforum hostium numerus. §. LXXXVI.

Sultani, de Buda sua, sollicitudo: Muftii, insana religio, & supplicationes: senatus consultum, ad præfectum Budensem missum. §. LXXXVII.

Noftro-

Nostrorum, in oppugnando, contentio: Brandenburgorum adfuitas: pyrii pulueris apotheca, in aera eliditur: quanto fragore, quoque euentu. §. LXXXVIII.

Lotharingi, ad eum casum adtentio: parum inde, ad summam rei, profectum: urbis praefectus, de urbe dedenda admonetur: litterarum sententia: barbari insolens responsum: exacuit obsidendi feruorem: cuniculorum damnoſa opera. §. LXXXIX.

Turcarum eruptiones in Cæſarianos, & Brandenburgos: Brandenburgorum fortuna: Bauarorum labores: hostium immanitas: noſtrorum contentio: infelix cuniculus: nouæ Bauarorum molitiones: cruentantur a praſidiariis. §. XC.

Cuniculorum malignitatem, aperta vi, emendant duces: adſultus generalis decernitur: quibus viribus: quoque ordine: ſubſidiaria cohortes: Brandenburgicorum, Bauarorum, & Hungarorum procinctus: duces oppugnationis qui? §. XCI.

Noſtrorum ſilentium: Abdyum, periculi admonet, & ad reſiſtendum armat: audito inſultus ſigno, procurrunt adgreſſores: eorum contentio: hostium pertinacia: noſtrorum trepidatio, & fuga, ſiſtitur, a Lotharingo: eni-

tuntur in ruinas: ſuccenſo cuniculo, eliduntur in aera: ſuccedunt noui adgreſſores: eademque cuniculorum malignitate, pereunt: tertia oppugnation, æque infelix: quarta ſucceſſus. §. XCII.

Brandenburgicorum, ſiniſtra parte moleſtie, & victoria: ſtationem, in ruinis moliuntur: hostium, aduerſus eam, inſtructi fruſtra ignes: Schöningii laus. §. XCIII.

Difficultates, quæ Bauarum diſtinuerunt: procuſſio laborioſa: &, ob cuniculi inſidias, infelix: alterius adgreſſionis fata, nihilo meliora: perrumpitur tandem: Electoris virtus: Hungarorum adſultus, extra modum difficilis: eorum fortitudo. §. XCIV.

Totius oppugnationis ratio: deſideratorum numerus: noſtrorum molitiones, hinc ſuſceptæ: ſabrilium operarum utilitas: verberationis tormentaria, & cuniculorum ſucceſſus. §. XCV.

Abdyus, deditiois iterum admonetur: mittit in caſtra obſides, Creitzio, in urbem ablegato: quid illic actum? redit Creitzius, labore irritato: continuatur oppugnation. §. XCVI.

Bauarus, nouam caſtelli oppugnationem decernit: quibus cauſis: Cæſarianorum ſuppetia, ab inuito Lotharin-

go missa : incursus ratio :
prorsus irrita : clades acce-
pta : crescunt inde animis ob-
sessi : nostrorum ardor conge-
minatur. §. XCVII.

Vezirii, adpropinquatio : acuit
nostrorum providentiam : Lo-
tharingi sententia : appro-
batur a senatu militari, su-
scipiturque eius exsequu-
tio. §. XCVIII.

Oppugnatio, eodem tenore con-
tinuatur : ducum sollicitu-
do, in auerruncandis peri-
culis : Vezirii, in adpropin-
quando cunctatio, nostris uti-
lis : munitionum, circum ca-
stra, rationes : velitatio-
nes cum hoste. §. XCIX.

Venit in conspectum nostrorum
Vezirius : pugnandi apud
nostros ardor : Bauari, in
eam rem, sententia : Lo-
tharingi consultum, pror-
sus alienum a consili-
et. §. C.

Vezirii inquires : nostrorum pro-
videntiam acuit : acie utrin-
que instructa, frustra se
mouet Vezirius : reprimitur
eruptio : transfuga Galli, de
hostium destinatione, indi-
cium : nova Turcarum mo-
litiones : facta, in nostros
impressio : quemadmodum ac-
cepti hostes : coniiciuntur in
fugam : Hungarorum, in
insectando feruor : casorum
numerus & prada : reliqui
exercitus, ad depugnandum,
ardor, a duce sedatur : Ba-
Tom. III.

uari procuratio inutilis : Di-
newaldi virtus : & anceps
periculum : receptui canit,
casus Vezirius. §. CI.

Eius, concepta hinc indignatio :
nostrorum, in castra reditus,
triumpho similis : praesidiario-
rum obstinatio : inanis, de
aduentu Tartarorum, rumor :
oppugnandi feruor : Vezirii
tentamina : nostrorum vigi-
lantia : hostium, in aggeres
impetus : percurrunt per
medias nostrorum stationes :
seque, sed pauciores, intra
mœnia iniiciunt : praesidiario-
rum, ex eo successu, letitia :
Vezirii, frustranea moli-
tiones, & abitus inglorius. §. CII.

Cæsarianorum ingenti commo-
do : ducum, ad adsiliendum,
ardor : Lotharingi senten-
tia : Bauarorum damnosus
adsultus : nova Vezirii, ad-
uersus obsessores, tentamina :
ex interceptis litteris, cogni-
ta : ducum solertiam accen-
dunt : hostium in nostrorum
conspectum, aduentus, &
abitus. §. CIII.

Nova inde, Cæsarianis, rei por-
ro fortiter gerenda, opportu-
nitas : adest iterum iterum-
que Vezirius : praelio ancipiti
reiicitur. CIV.

Venit in castra, Scherffenber-
gianum agmen : insequendi
Vezirii consilia, reprobat
Lotharingus : ultimi, ad pa-
randam adsultui viam, la-
bores : militis alacritas, &

*in comparandis adparatibus
ardor.* §. CV.

*Designatur dies adgressioni de-
cretoriae: eius ordo legesque:
differtur, ad Bauari preces,
promulgatus adsultus: Strat-
manni Cancellarii, in castra
aduentus: non ab omnibus
aque acceptus: ultima, de
adsultu, mandata.* §. CVI.

*Fit, ad editum signum, decre-
toria adgressio: eius facies
verbis Wagneri describi-
tur.* §. CVII.

*Capta urbis fama, gaudio per-
fundit orbem Christianum:
Ducum, Budam subeun-
tium pietas, & providentia:
capta urbis, miseranda fa-
cies: captiuorum ferocia:
Csonkabégi felicitas: Ab-
dii, occasus, Priameio consi-
milis.* §. CVIII.

*Turcarum luctus, ex perdita vr-
be conceptus: editae supplica-
tiones superstitiosae: Sultani
pietas: Caesarianorum, de
bello, eodem hoc autumno
prosequendo, consilia: infessa
Buda, diuiditur exercitus.* §. CIX.

§. I.

Barbarica
Periodus,
cur ita di-
cta?

eius prae-
fationes:

fastosa So-
lymanni,
ad Ludo-
uicum, li-
tera:

Vgubrem urbis periodum narrare exordi-
mur, BARBARICAM videlicet, quam ita vocamus, ob
tyrannidem Turcarum, a quibus sesqui seculo, vrbs,
captiua detinebatur. Prælusit urbis huic calamitati, Bel-
grádi occasus: quippe quod, interceptum a tyranno, animum ei fecit
porro pergendi, vt infanas, & plenas sanguinolenti consilii destinatio-
nes, magno rerum Christianarum detrimento, exsequeretur. Dabimus,
impietissimi hominis epistolam (a.), fastus, crudelitatis, & conuicio-
rum in Deum, plenam, quam is, ad Ludouicum, Belgrado potitus,
exarauerat: vt constet lectoribus, cum qua bellua, quamque immani,
pro Christianitate, Ludouico, & Hungariæ suæ, dimicandum fuerit. Sic
vero habet: CAESAR Turcarum, Caesar Græcorum, & Serenissimus filius
Mahumethi, & Rex Samaritanorum, Rex Elamitarum, Rex Persiæ, Rex
Moabitarum, Rex Ægypti, & custos trium fluuiorum, Præpositus Parra-
disi terrestris, & Protector sepulchri crucifixi, a solis ortu, vsque ad oc-
casum, Rex Regum, & Dominus Dominorum, Princeps Principum
omnium, Nepos Dei Sabbathoti, ac Mahumethi de Iordane, & Consiliarius
eorum, ac Persecutor Fidei Christianæ. Serenissimo Principi, Domino LV-
DOVICO, Regi Hungariæ. BENSSEMUTH, Princeps Turcarum salutem Te, &
nunc rescias, sicut præstat tempus nostræ amicitiae; quod in primo nostro
aduentu obtinuimus terminos Tuos, & si desideras nobiscum bellum com-
mittere, quod intelleximus, nisi vt scias, quasi medietatem orbis subiug-
auimus potestati nostræ, sub nostro dominio. Et quia sic decreui, &
volo, a fine, vsque ad finem mundi terminos facere meo dominio: num-
quid

a.) Habeo eam, ex coævis schedis depromptam, vna cum responsione Ludouici.

quid non occurrit Tibi in mentem, quod de gremiis meis tantum possum
 mittere, quantum cum potentia Tua possum bellum committere; & teneo,
 sicuti exposui Tua magnitudini, multa regna, quae sunt dominio meo &
 meo potentatui subiugata. Sed respice tantum Tuum regnum, quasi
 unum stabulum, ad comparationem aliorum, quae subiugavi. Sed iam
 simpliciter loquendo, percusso & deleto Tuo exercitu, BVDAM, sine omni
 timore, cum magna potentia obtinere volo, delere, & propter Tuam ordi-
 nationem, isti Fidei Tua, silentium imponere: item Tuum Deum iracun-
 dum contra me, nolo timere, & pingues (b.) principes, seruos Tuos, in
 iuga ponere volo, & fidem Tuam, quam Tecum una tenent, volo in al-
 to a Te auferre, quoadusque in craticulam, ad ignem ponendo, applica-
 bo, & ad palos traham eos, & sic vos consumam, & non solum Te, sed
 etiam alios, qui sunt cum imperio Tuo; quorum Tibi nomen intelligere
 faciam, qui sunt Alemanni, quos sicuti Te, & plus quam Te, visitabo.
 Aliud, quod intendo Tibi facere, & aliis, pro nunc Tibi scribere nolo.
 Datum ex Belgrado, XX. Februarii, anno MDXXIV. Nisi istud sit,
 bellum indicere, Deo viuo, & conuicia iacere in sanctissimum, quid
 esse aliud oporteat, nescio. Senacheribum vincit (c.) & oris, & de-
 stinationum malignitate. Ille enim, Hierosolymas sibi, & vrbes Iudaeae
 reliquas, hic totum, quam late patuit, orbem, in rapinam, gentem
 autem Christianorum vniuersam, ad rogos & furcas, destinabat: di-
 gnus proinde, quem Senacheribi fata, praecipitassent in perniciem: nisi,
 nostra id prauitas, & infinitum vitiorum genus, prohibuisset. LV-
 DOVICVS interim, ea respondit tyranno, quae, & impavidum eius ani-
 mum testarentur, & fiduciam, in Deo seruatore. LVDOVICVS, Dei
 Gratia, Rex Hungariae & Bohemiae, Bensgemuth Turcarum Imperatori, salu-
 tem dicit. Litteras Tuas, omnium minarum plenas, ab oratoribus Tuis acce-
 pimus, ex quibus, qualem habeas animum, facile perspeximus. Neque Tibi
 propterea ita debes placere, quod praeterita astate, violato foedere, quod cum
 Tuo patre initum erat, & usque adeo sub spe pacis, de qua petenda, Tui
 oratores apud nos agebant, confines nostros inuasferis, Belgradumque, non
 Tua virtute, sed meorum proditione, non sine magno exercitus Tui detri-
 mento, expugnaueris. Nam profecto, sicuti semper, ita tunc quoque,
 quantum arma nostra valuissent, cognouisses; nisi Te, non veteris Impera-
 toris, sed neo, hoc est, praeconis more, quam celerrime in Tuas sedes
 recepisses. Quem ex gremio Tuo, contra nos missurus sis exercitum, vi-
 debimus, & cui eum fortunae commissurus es. Vellem, consulisses res ge-
 stas Tuorum maiorum, quorum sanguine, ab octoginta iam pene annis, re-
 gna nostra, quoties signis collatis pugnare licuit, redundabant. Quod
 praeterea, a fine, ad finem mundi, terminos dominii prolatare decreuisti,
 negatur a Te id fieri posse. Itali restant, Hispani, Germani, Galli,
 Dani, Britanni, alique infiniti Christiani, Dei fortissimi populi, quorum,
 si Tu arma experieris, maluisses certe non finibus mundi, sed terminis

K k 2

Tuis

b.) Luxum pungit procerum Hungarorum.
 c.) Lege de eo, in Deum & homines iniu-

rio 4. Regum xviii. 13. seq. 2. Para-
 lip. xxx. 1. Esaiæ xxxvi. 1. seq.

eius respon-
 sio, animi
 & fiducia
 plena.

Tuis contentus esse. Quantum vero ad fidem, & Deum nostrum crucifixum, humani generis Redemptorem adinet, cuius Tu cultum, velle Te extinguere scribis, facis id quidem, ut omnia, more Tuo, qui non satis esse putas, omnium mortalium, publicum Te hostem iudicari; sed ut gravius corruas, etiam ipsi Deo immortalis, more gigantum bellum paras. Reliqua pars epistola, non est tanti, ut Tibi de illa respondeamus; minarum enim plena est, quod a vilissimo quoque fieri solet. Nam his nullus unquam bonus imperator certandum putavit. Hoc tamen ad omnia, responsum sufficiat, ut, quantum ad hominem pertinet, nos Tibi in omnibus; quantum vero ad Deum crucifixum nostrum, quem Tu contemnis, pro se abunde responsurum pollicemur. BYDAE, VI. Martii, A. MDXXIV. Ista, tyranno LUDOVICVS, excelsiore sane animo, quam meliore successu. Utinam id egisset, ætate non minus, quam viribus imbecillis rex, quod de Hiskia, conuiciis adfecto, legas apud vatem ESAIAM (d.). Verum, fuere iam tum, ad præcipitem, & ineluctabilem casum, prona omnia; dum ad Mohácssum, quasi gurgite quodam sanguineo, res Hungaricæ, cum rege, Budaque, absorberentur.

S. II.

*Exordia
Barbarica
urbis Periodi-
dia, clade
Mohácsiana
prose-
da:*

*qua tunc
fuerit urbem
perturbatio:*

*metu hostium
deseritur
ab incolis:*

*inuisit Budam
Solymanus:*

*sedum illic
spectaculum,
e casorum
capitibus,
purpurati
edunt:*

ERgo, initia, vnde duxerit, *Barbarica* urbis *Periodus*, nemo, rerum Hungaricarum peritus, facile ignorauerit. *Mohácsiana* clades, uti exordia, sic & incrementa, ei calamitati, dedit. Sæpe eam doluimus, at dedolere, profecto potuimus nondum. Nunc vero, cum de *Buda*, commentamur, eo, stragem illam querimur acerbius, quo magis constat inter omnes, quantum detrimenti, *Hungariæ* istud caput, inde acceperit. Nondum fama, cæsi regis, didita fuit prorsus; cum MARIA regina, ad primum profligati exercitus nuncium, rata, quod erat, regem quoque, cum nobilitatis flore, occubuisse, vasa colligere, componere thesauros, atque vrbe demigrare, constituit. Quo viso, ciues, *Itali*, potissimum & *Germani*, mercatores, salutem, & ipsi, fuga quæsiuere. Facile possis coniicere, quæ tunc fuerit urbis facies, quam plena terroris, atque perturbationis. Breui sane, ad eum modum, inualuit, truculentissimi victoris metus, ut nemo non, etiam de abiectissima plebe, relicta *Buda*, tutiora perfugia, circumspiceret. Adpropinquabat interim *Solymanus*, atque dimissis, qui late regionem popularentur, abigerent, ritu pecorum, captiuam multitudinem, exercitibus, foeda post se, & crudelissime euastata, relinquebat omnia. Postea, castra ad Danubium posuit, atque ponte, inter duas vrbes, facto, transiecit, *Budam* desertam, & incolis vacuam, inuisit, regiamque celeberrimam, ædificiorum elegantia & laxitate pulcherrimam, atque situ, & prospectu amoenissimo, insignem, collaudauit. Foedum erat spectaculum, quod, *Buda* versante *Solymanno*, purpurati edidere. Nihil eius meminit IST-

VÁNF-

VÁNFFYVS, sed nec alii, quod sciamus, scriptorum rerum nostratium. Ergo, recognoscendum erit ex Iovio, Episcopo Nucerino (e.) diligenti lautoque scriptore; ne iam quoque desit, iusta dolori materies, dum, eorum temporum clades, recordamur. Vrbe, inquit, regia-
 „ que potitus *Solymannus*, ad Danubium posuit castra, inuisitque re-
 „ giam arcem; ita tamen, vt in ea minime pernoctaret: quod anti-
 „ qua Ottomannorum lege cautum sit, vt imperator, nusquam mu-
 „ ris, sed suæ tantum custodiæ munimentis, confidat. Ibi, ad eum de-
 „ lata sunt, occisorum antistitem & procerum, cruenta septem capi-
 „ ta, quibus, renidenti ore illuisse visus est: quum purpurati ea sin-
 „ gula, ligneo in gradu collocata, simulanter honoris caussa, incli-
 „ nata ceruice, & dextris ad pectus compositis, nominatim salutarent,
 „ *Papasque strenuos*, per iocum, adpellarent. Sed *Solymannus*, gra-
 „ ui fronte, cum singulorum nomina indicarentur, vehementer de-
 „ testatus fuisse ferebatur, vnum, præ ceteris, *Ladislauum Salcanium*,
 „ Strigoniensem antistitem potentissimum, obiecto foedæ auaritiæ pro-
 „ bro; quod is regem suum, in tanta vrgentis belli difficultate, au-
 „ rum mutuo deposcentem, quum multa pondera, in eius thesauris
 „ laterent, adiuuare recusauisset. *Tomoreum*, porro stolidæ temeri-
 „ tatis incusauit, quod vir, conficiendis sacris dicatus, alienæ functio-
 „ nis munus, arroganter vsurpasset. Ex aduerso, *Franciscum Peré-*
 „ *nium*, Váradiensem antistitem, nobilissimi generis virum, seræ pru-
 „ dentiae nomine laudauit, quod imminentis publicæ cladis nequa-
 „ quam falsus vates, in consilio, non insulse dixisse didicisset, quum
 „ *Tomoreus*, de committenda pugna, importune decerneret, post-
 „ quam eius fatali sententiæ obsilii non posset; se prouidere, quid
 „ cucullatus imperator, postridie esset facturus. Eum namque, tan-
 „ to ausu, nihil omnino aptius præstituturum, quam vt celeberrimum
 „ diem, Christiani Calendarii, fastis infereret, a cæde, triginta mil-
 „ lium Hungarorum martyrum, pro tuenda religione, a barbaris,
 „ iniquissima prælii conditione, concisorum. Eos enim, Christiani
 „ martyres (f.) vocant, qui pietatis caussa pugnantes, ultro, egre-
 „ giæ morti se deuouent. Reliquos tyrones, audaculos adpellauit,
 „ & in his præsertim, *Georgium Sepusium*, Transilvaniæ præfecti, ger-
 „ manum fratrem, & multa canicie, senium præferentem; *Ambrosium*
 „ *Sárkányum*, nobilitate generis, opibus & dignitate, (g.) illustrem.
 „ Quum vero ei, LVDOVICI & MARIAE vxoris, simulacra ostenderentur,
 „ generoso ore dixit, se adolescentis regis calamitatem misereri, qui
 „ vsque adeo, male sobrios, in re grauissima, consiliarios nactus,
 „ pugnam, absurda ratione committere, properasset: & se, non ea de
 „ caussa, vt ei adimeret regnum; sed, vt acceptas ab *Hungaris* con-

quibus ty-
rannus pa-
rebat:

fortuna
Ludovici,
visa eius
imagine,
indoleat.

K k 3

tume-

e.) Libro Hist. xxviii. p. 164.

f.) Laxior hic est vocis significatus. MARTYRES sunt enim, *Sacri*, qui pro confessione CHRISTI, & eius religio-

ne, sanguinarium supplicium lubentes subeunt.

g.) Fuit nempe Comitatus Posonienfis, Supremus Comes, & arcis Capitaneus, Regi LVDOVICO, vnice carus.

„ tumelias, ultore gladio vindicaret, in Pannoniam venisse, adfirma-
 „ ret. Propterea, si pugnae discrimen euassisset, procul dubio, certa
 „ tributum conditione imposita, ei Pannoniae regnum, redditurum:
 „ quando, non sua, sed aliena culpa, cladem accepisset; & sibi glo-
 „ riae futurum testaretur, si *Sigismundi* regis, socii sui, fratre geni-
 „ tum, & tantis Austriacae, clarissimae domui, adfinitatibus coniu-
 „ ctum, conseruaret: tanta, clementissimi sermonis magnitudine, dis-
 „ serens, ut haec animi sui decreta, *MARIAE* Reginae, quae *Buda*, *Pos-
 „ sonium*, belli metu profugerat, enunciari iuberet: sicuti nos, ab
 „ his, qui interfuerunt, accepimus. Ad hunc modum, non caesis
 modo praesulibus proceribusque, sed regi etiam *LUDOVICO*, parenta-
 uit *Solymanus*.

§. III.

*Arcem, de-
 cedens qui-
 bus rebus
 spoliavit,
 Solyman-
 nus:*

statuis:

tormentis:

*columnis
 aeneis:*

*rius, ad Bu-
 dam mora,
 atque cla-
 dis edita,
 magnitudo:*

Arcē degressus, *Solymanus*, nihil plus, ad victoriae suae mo-
 nimentum sustulit, quam tres, priscae artificii, aeneas statuas,
 quae in vestibulo regiae, a rege *MATTHIA* Coruino, omnis vir-
 tutis, atque elegantiae studio, constitutae fuerunt. Hae, cla-
 uigeri *Herculis*, citharœdique *Apollinis*, & pharetratae *Dianae*, for-
 mas referebant. quas pro tropæo, Pannonicae victoriae monimen-
 tum, *Byzantii*, in Hyppodromo, collocari iussit. Abduxit etiam
 tria, inusitatae magnitudinis, operosique artificii, tormenta, quum
 passim, ad ornamentum insignia, tum litteris, argento, sculptoria
 arte, æri incluso, essent admiranda. quae, Illyricae Bosnae regis fuisse,
 dicebantur, in expugnatione *Szabatii* oppidi ad Sauum, capta: atque
 item, aeneas aliquot striati operis columnas, quae portarum epistylia,
 sustinebant. Moratus est ad *Budam*, dies ferme viginti, quo spatio,
 innatae suae genti sauitiae, indulgit. Nam diuersa, in proximas prouin-
 cias, equitum agmina, praedatum fuerant emissa. quibus hinc, ad
Faurinum vsque, illinc ad *Tibiscum* amnem, regio omnis, improui-
 sa atque horribili populatione, ita euastata fuit, ut, supra centum &
 quinquaginta hominum millia, omnis ætatis & sexus, aut gladio cæ-
 sa, aut in seruitutem abducta, referantur. quas praedatorias manus,
 postquam redeuntes in castra accepit, eodem, quo venerat, itinere,
 victor, *Byzantium* redire coepit. Ex arcibus certe, quas hoc bello,
 inter *Drauam* & *Danubium*, ceperat, praesidia deduxit; quod, &
 hiems adpareret, & domesticis tumultibus, a quodam *Calendero Celebio*,
 in *Asia* excitatis, domum reuocaretur. Ergo primum *Adrianopolim*,
 deinde, cum victore exercitu, *Byzantium* reuersus est: uti habet *IST-
 VANCEFYVS* (h.), atque eo potior *Iovivs* (i.). Ex historia (k.) legationis
Hieronymi Laskii, quam is Constantinopoli, nomine *IOHANNIS*, obibat,
 didi-

b.) Libro VIII. extremo, p. 133.

i.) Libro XXVIII. p. 266.

k.) Possidemus eam, Manuscriptam, qua

actus *LASKII*, quibus *Solymanus*
 In bellum, aduersus *FERDINANDVM*
 prolicuit, simplici sermone, eoque la-
 tino, expromuntur.

didicimus, arcem quidem *Solymannum* reliquisse intactam, contra, ex-
 uisille urbem. Iactanter, *Ibrahimus Bassa*, ad *Laskium*: *Audiuius*, exuissille ur-
 bem, unde
 constat? inquit, *Tuum dominum, esse virum magni ingenii ac industriae, & mul-
 tis, hoc verum esse, indiciis cognouimus; sed tunc obdormiuit, cum coro-
 nari debuit: quia non quesuit regnum a magno Domino nostro. Nam,
 quicumque attingit Domini nostri manicam, per nullam potestatem mun-
 di frangi potest. Quare Dominus tuus non cogitauit, videns ciuitatem
 regalem, Budam, exustam, & domum Regis integram, quia breui ad
 eam redire statuerit. Debit hoc diu fecisse Dominus tuus, & non nunc,
 sed antequam adhuc coronam capiti suo imponeret. Nunc, quia aliter
 non potest, pressus ab Archiduce, querit gratiam, querit pacem; ubi si
 non fuisset illi cum FERDINANDO bellum, certe nos ab illo, aliud, quam pa-
 cem, expectabamus. Scimus, quia laborauit per RADICH apud CZAR
 IVAN. reliqua. Ergo, vrbe exulta, intemerata mansit regia. quæ qui-
 dem, prima fuit clades, Buda, ab hoste inflicta. Grauius animose-
 que ad Bassam, LASKYVS quoque: Certum est, inquit, quod dicis, quia
 Dominus meus singulari pollet industria. qui non se solus coronauit; sed
 coronauerunt eum Domini Status regni, eo intuitu, ut ipse, per indu-
 striam suam, per opes & vires suas, afflictio a vobis regno, subueniret:
 actumque est hoc per longam electionem eorum, qui ius libertatemque
 eligendi regis habent. Eamque ob consuetudinem, Dominus meus satis
 habet, in electione & coronatione eorum, quorum in manibus, in dese-
 ctu heredis, electio est priuilegiata. Ego tunc Vngaria non fui, cum
 Imperator Turcarum, illam inuaserat, nec cum Dominus meus coronare-
 tur. Communis tamen vox est, quod Dominus Vester hoc moris habet,
 ut domum inimicorum, modo in illa comedat, vel quiescat, ut saluam
 semper relinquat. Dicunt alii, quia timore Budam reliquisset: alii refe-
 runt, quod ob commeatus penuriam. Et ita, alia est, apud Vngaros opi-
 nio, quam tu dicis. cetera (l.). Confici hinc potest, vrbe, incendio
 deleta, cur intemeratam arcem reliquerit *Solymanus*.*

§. IV.

ERgo, hi fructus, e barbarorum victoria, in urbem redundaue-
 re, ut primo eorum accessu, incendio foedaretur. Electus
 in regem, IOHANNES, Budam, caput regni, occupandam ante re-
 batur, quam sacro diademate, quod *Perénus* commodauerat, redimi-
 retur. Successit tunc destinatio: itum est enim, Tokaino, Budam,
 quam, cum vacuam, miroque modo deformatam vidisset; cuius olim
 claritudinis & splendoris, ipse gnarus erat; lacrymas dicitur minime
 tenuisse. Nouum ergo principatum, occupata arce exorsus, eam ex-
 purgatam, praesidio imposito, firmavit, ciuesque & incolas, qui in
 Germa-

*Prima, a
 Turcis il-
 lata urbi
 clades:*

*insidetur a
 Iohanne
 de Zápo-
 lyá:*

l.) His istiusmodi colloquiis, tota ea hi-
 storia, constat. digna sane, quæ lu-
 cem publicam adspiciant. Hæc, sa-
 tis ad gustum, infra, plura dabimus:

dum manu exaratum scriptum, in
 ADPARATV nostro, ad Historiam Hun-
 gariam, prodeat.

Franci-
sci I. Gal-
lorum regis
legatum,
inaugura-
tus iam,
hic audit:

litterarum,
quas adve-
nit ad Hun-
garos, ar-
gumentum:

sedes cum
Gallo;
Clemente
Papa; Ve-
netis, &
Florenti-
nis, Budæ
tunc ini-
tium.

Germaniam, variasque regiones, profugerant, reuocauit, data spe, laxandi, ad certum tempus, tributis. Rebus, ad eum modum constitutis, *Albam*, ad capeffenda, ritu patrio, sceptrâ, profectus, rediit is quidem *Budam*, sed deferendam breui. Interea, dum hic, nouus rex, quid ad firmandum regiae dignitatis fastigium, in primis facto opus esset, præposteris consiliis, disputat; a FRANCISCO I. Gallorum rege, *Antonius Rinco*, legatus, facto, per Dalmatas, Rhagusinos, Rhodopem, Hæmumque, montes, itinere, ad urbem accessit. Litteras is, publice, ad Vngaros, priuatim etiam ad singulos, adtulit, Nonis Februarii, apud *S. Germanum*, in Laia datas, atque a *Robertetto* scriba, editas. quibus ille, maximo se mœrore adflictum, commemorabat, tristi adlato nuncio, de Pannonico exercitu, ab infensissimo Christianæ fidei hoste, Turcarum principe, profligato, magna cum nobilitatis strage, infelicissimo regis LVDOVICI, quod maxime molestum fuerat, fratris & consanguinei sui carissimi, casu. Sed, in tantis miseriis, haud parum spei, & consolationis sibi adferri, quod audiuerit *Hungaros*, principem, iis viribus, eaque animi moderatione, in regem suum cooptasse, cuius virtute, cum sedatis, si quæ adhuc restarent, seditionibus, res domesticas amplificare, tum a *Turcarum* incursionibus, & fines suos, & Christianam rempublicam, cuius firmissimum semper *Pannonia*, propugnaculum exstiterit, tueri facile queant. Se itaque, omni studio hortari, vt regi, populari suo, cuius virtutem, dudum perspectam habeant, per quietem potius, quam ignoto, ei-que extero, per discordiam parere, atque alterius quidem præsentia, & beneficiis, ornari, quam alterius absentis ministris, prædæ esse malint. Ipsorum fidem, atque honorem, satis eos admonere, ne ad tanti momenti causam defendendam, animo potius defuisse, quam viribus caruisse, videri velint. Adeo, iam tum, artibus Gallicis, patuit Hungaria, eo spectantibus, vt principibus Austriacis, inuidia conflaretur, acciderentur vires. Solemne tunc *Budæ* foedus, inter regem vtrumque, perculsum. De eodem ISTVÁNEFFVS (m.) Postea, ab eodem Rincone, foedus solemne, inter IOHANNEM *Pannoniæ*, & ipsum Franciscum *Galliæ* reges, percutitur: CLEMENS Pontifex, ac Veneta, & Florentina respublicæ, comprehenduntur, illudque, in ade *D. Virginis Matris*, que *Germanica* adpellatur, a Stephano Verböczio, quem in præmium propugnatarum partium suarum, Cancellarium suum nuper creauerat, conceptis verbis, descripto, publicatur. Hæc tunc, ab IOHANNE, Budæ gesta sunt, auidius sane, quam prudentius.

§. V.

Ferdinan-
di, in Hun-
gariam ad-
uentus:

ANNO, qui sequutus est, MDXXVII. FERDINANDVS, valido stipatus exercitu, vt delatum sibi a *Palatino*, & qui cum eo faciebant, regiae dignitatis fastigium, depulso æmulo, occu-
paret;

paret; in Hungariam, venit, ad *Köptsenium*, a Palatino, & Ordinibus, acceptus. Adhuc *Buda* IOHANNES agebat, rerum suarum, quod Iohannis, *Buda* offici-
 procerum plerosque, cum vniuersa Hungaria superiore, Transilvania *tantia*:
 item, in obsequio habebat, securus prorsus. Militem certe, quem
 ad honestandam inaugurationis pompam, constituendasque res suas,
 coegerat, præpostero dimissum consilio, tum demum aduertit; quan-
 do retundendo *Ferdinando*, seruandæque regiæ, imparem se fore, cer-
 neret. Ergo, deferendam urbem statuit, & apertis campis subsisten- *imbellia pa-*
 dum tantisper, dum, mandatis quaquauorsum dimissis, confluerent *nor, atque*
 auxilia. Nec mora, traiecit Danubium, positisque infra *Pestum*, ad *abitus, su-*
Gubacium vicum, castris, lentis admodum successibus, ex procerum *ga similia*:
 suppetiis, exercitum corradit. Adhuc classis amnica, Danubium, in- *classis a-*
 fra *Budam* insidebat, tentatura facinoris quidpiam, aduersus *Ferdinan-*
deos, si virum se præstitisset, IOHANNES. quem, cum labascere animo *amica de-*
 cernerent classarii, non vno indicio prodidere, in partes FERDINANDI, *fectio, ad*
 captata occasione, se transituros. Quod, cum IOHANNES, per certos ex- *Ferdinan-*
 ploratores cognouisset, in vtraque ripa *Danubii*, castella erigi, & tor- *di, Budam*
 mentis muniri, quin amnem ipsum, inter *Budam* & *Pestum*, crassio- *aduentus*:
 re catena præcludi, iusserat, ne defectionis esset facultas. At enim,
 ea fuit triarcharum, *Iohannis Fülleresii*, & *Ambrosii Fogassii*, quos
 pollicitationibus inescauerat *Báthory Palatinus*, audacia, vt quamquam
 multi, ex naualibus fociis, tormentorum pilis petiti, interirent; ta-
 men contempto periculo, catenæ etiam sufflamine illo, magna remi-
 gum vi, superato, aduerso flumine, *Comaromium* vsque, vbi tunc
 morabatur FERDINANDVS, eniterentur. Classis accessione hac, animo-
 sior factus FERDINANDVS, *Laurino*, & *Comaromio* insecutis, *Tatam*, atque
Strigonium, in fidem accipit, *Buda* iam iam adpropinquaturus; cum
 IOHANNES, copiis, quas tenues admodum habebat, diffusus, castra *Hat-*
vanum, hinc *Gyöngyösium*, promouet. Nihil, ea demigratione,
 an fuga, FERDINANDO nunciari potuit exoptatius. Igitur, vigesimo
 Augusti die, qui est, *D. Stephano*, primo Hungariæ regi, dicatus,
Budam, iustis passibus, contendit, eaque singulari felicitate, sine cæ-
 de & vulnere, potitur. Simul, regni caput tenuit FERDINANDVS, de
 sanando corpore vniuerso, cogitationem suscepit. Edicit, ea propter *habita istis*
 comitia, *Buda* concelebranda; inuitat, defectionis oblata venia, qui *comitia*:
 IOHANNEM sequebantur, omnes: sin officium facere detrectarent, crimi-
 nis læsæ maiestatis, reos habitum iri; quin, vitæ fortunarumque dis-
 crimen adituros, interminatur. Plures, quam sperarat, relicto IO-
 HANNE, ex proceribus, confluxere. Quorum defectione audita, IO-
 HANNES, *Gyöngyösino*, vbi adhæserat aliquantisper, *Tokainum* versus, mo-
 uet, vt militem, ex *Transilvania*, & *Temesvárensi* prouincia, euoca-
 tum, in castra acciperet, fortunam, si posset, reparaturus. Sed, quod
 ea profectio, fugæ, quam militari itineri, similior fuit, res IOHANNIS
 pessumdedit, planeque ad deferendas partes suas, *Hungarorum* pleros-
 que, impulit. Nusquam enim ausus subsistere, in Transiluaniam se ab-

didit, copiis, quas secum traxerat, in *Hungaria* finibus, per hiberna, ita dispositis, ut cogi possent, si foret necesse. FERDINANDVS interim, res, ad inaugurationis pompam, necessarias, *Buda*, comparat, eiusque solemnia, *Albam Regalem* promulgat. Quibus, rite, & more patrio, peractis (n.) *Budam* redit, nouoque edicto comitio, consulit in publicum. Exstant eius decreta, (o.) sanctionibus octo, designata. quarum pleræque eo adtinent, ut reuocarentur ad officium, sequaces *Zápolitani*, confirmarentur contra in fide, partes FERDINANDI amplexi. Tandem, relicto *Budæ Stephano Báthório*, Regni *Hungariæ* Palatino, qui regnum, suo nomine, gubernaret, atque arce *Budenfi*, fidei & custodiæ *Thomæ Nadasdii* tradita, FERDINANDVS *Viennam* rediit.

fatti, ad
inaugura-
tionem ad-
paratos:
noua comi-
tia:

Ferdinan-
dus Vien-
nam rediit.

§. VI.

Spes erat postea, profligato, ad *Tokainum*, depulsoque in *Poloniam* *Iohanne*, perpetuam FERDINANDO, possessionem *Budæ* futuram. quod tamen, hominum, an factorum malignitate, aliter cecidit. Hospitabatur, apud *Tarnouium* in *Polonia*, IOHANNES, sic satis commode, & in magna procerum *Polonia* celebritate: quippe qui, ad mitigandas exilii molestias, agminatim ad eum confluebant. In his, *Hieronymus Lasky* fuit, *Siradiensis* Palatinus, vir, uti animi irrequieti, ita, non minus bello, quam rebus quibusque aliis gerendis, ultra, quam reris, idoneus. Admissus, a IOHANNE, in familiaritatem, non prius desit fatigare exsulem, quam, euocandi in auxilium, *Solymanii*, consilium, quod ille magna usus facundia, suggesserat, penitus adprobaret. Id, ne hæresceret temere, se, legationis labores, atque pericula, obiturum, excelsa animo spondit. Ergo, dimittitur *Constantinopolim* (p.) *Hieronymus*. Huc delatus, *Ludouicum Gritum* (q.), patronum nactus, tam se feliciter, *Ibrahim*o, purpurato-

Qua hinc
orbis regia,
fata sue-
runt? ex-
sule Io-
hannes:

Laskii, ad
Solyman-
num, eius
nomine, le-
gatio:

- n.) Mirere, diem coronationis FERDINANDI, dubium facere scriptores. Vide *Breuium Commentarium*, Rerum in Hung. &c. gestarum, ad A. MDXXVII. p. 6.
- o.) Cum id citant Hungari, *Decretum* I. vocant.
- p.) „Fama est, SIGISMUNDVM, non modo „euntem, non retentasse, sed iuuis- „se etiam diplomate, atque instru- „xisse eum litteris, quibus, camquam „ciuem, familiaremque suum, ex- „traordinariæ & peculiaris legationis „munus suscipientem, sibi que caris- „simum, purpuratis, & nonnullis „Sarmatici etiam sanguinis, qui in „aula Solymanii, gratia valebant, „commendabat. IOVIVS loco, postea „cit. Ergo; non vnus IOHANNIS, ma- „leficio, conflata ea legatio fuit. Cer- „te, biennales Polono inducias, a „LASKYO fuisse comparatas, epheme- „rides eius loquuntur.

- q.) De GRITTO, quis fuerit, ex IOVIO, adscripsisse iuuabit, eo quod crebra eius recurret mentio. Fuit, inquit, „ANDREAE, Venetorum principis fi- „lius, ideoque, præclara eius no- „minis commendatione, insignis, „& omnis elegantia peritus: ab ini- „tio conuictu, secretioreque con- „suetudine, familiaris, tanta va- „lebat gratia, ut IBRAHIMVM, ab oc- „culto quodam sidere, SOLYMANNI „genio, non obscure imperantem, „eo, quo vellet, facile perduceret. „GRITVM siquidem, Byzantii natum, „atque educatum, ideoque Turcicæ, „vsque ad admirabilem facundiam, „peritum linguæ, generosi mores, „& domestici adparatus splendor, „summaque in omni re, agnoscen- „disque præsertim, & perite æstiman- „dis gemmis, quorum mangones „domi aleret, mirabiliter commen- „da-

ratorum principi, insinuauit, vt, & liberrimo ore agere, cum eo potuerit, neque cessarit ante, precibus cum fatigare, quam locum iis apud *Solymannum* faceret. Meminit, haud incuriose, eius legationis, *ISTVÁNFYVS* (r.), sed non exacte satis, ac fere, cum gentis Hungaricæ ignominia: quando, tributa sponondisse, *IOHANNEM Solymanno*, ait. quod aliter est profecto. Sunt in nostris cimeliis, legationis *Laskyana*, ephemerides, quibus, quidquid colloquiorum ei, cum *Ibraimo*, & purpuratis reliquis, quin *Solymanno* ipso, intercessit, magna perscriptum est adcuratione. Proinde, non putamus committendum, quin *Laskyanis* verbis, summa legationis eius capita, expromamus: maxime, quod constat inter omnes, foedus hoc *Solymanneum*, non minore clade, Hungariam adflixisse, quam erat *Mohátsiana* illa: compendio dicam; *BVDAM*, e Christianorum manibus elisit. Sed, ad legationem *Laskyanam* veniamus. Diserte, apud *Ibrahimum*, *Lasky*: *Non me*, inquit, misit huc Dominus meus, ad tangendam (s.) manicam Imperatoris, sed ad salutandum eum, & dandam illi manum, ad conficiendam cum illo talem pacem & confederationem, qua duraret, & vera esset. Dominus enim meus, cum adhuc minorem conditionem egisset, semper regibus suis suadebat, vt cum Turcarum Imperatoribus, amice pacificeque viuerent; sed, aliorum tum sententia, praualebat; ubi nunc Dominus meus, Rex existens, quod Dominis & predecessoribus suis suadebat, solus est facere pronus & paratus: videlicet, bonam amicitiam, arctam coniunctionem, atque certam confederationem. Hæc ergo legationis *Laskyane* summa, hoc caput fuit. Respondit *IBRAHIMVS*: *Aduentum Tuum*, aperiam magno Domino nostro, cuius ego sclauus sum, dicamque Tibi, quomodo de Te gratus fuerat, & dicam, quod venisti ad faciendam pacem, & amicitiam. Adeo, ne barbarus quidem ille, aliud, de *Laskii* hac legatione, suspicabatur. Miscuere demum mutuo colloquium, iniectaque est mentio, copiarum *Ferdinandi*, cum acri Hungarorum obiurgatione. Dic mihi, inquit *Ibrahimus*, *FERDINANDVS* quot gentes habet? *Audiuimus*, quia viginti quinque mille. Est ne hoc multum, contra Tuum Dominum, qui existens *Erdélyban*, (in Transilvania) faciebat in duplo maiorem exercitum. Sed verum est, quia potestas Domini nostri, attriuit & minorauit, vires Vngaricas. Certe, nos credebamus Vngaros principuos viros; sed non inuenimus eos bonos pugnatores, qui Regem suum, non a nobis, sed a parua aqua, liberare neglexerunt, & nos tali morte, nec infimum hominem nostrum, mori admitteremus. Regressit ad hæc

huius historia, ex suis ipsius ephemeridibus, illustratur:

legationis summa:

Laskii, cum *Ibraimo*, colloquium.

L I 2

Las-

„ dabant: vsque adeo, vt in eius
„ hortos, quos apud *Feram* habebat,
„ ex Italica disciplina, cultissimos,
„ *SOLYMANVS*, ipse, oblectationis
„ causa, ab *Ibraimo*, perduceretur,
„ atque eo secessu, iucundis sermonibus,
„ teneratoris amicitiae gratiam
„ aucuparet; inde, magno quaestu,
„ vectigalibus atque portoriis praeficeretur. Hic ille est, perniciosi

Hungariæ, eximius, si Diis placet! procurator. *IOVIVS*, Libro xxviii. p. m. 282.

r.) Libri x. initio. Adde, *PAVLLVM IOVIVM*, Lib. Historiar. sui temporis, xxviii. p. 274. seqq.

s.) Id voluisse *IBRAHIMVM*, ex adlocutione eius, ad *Laskyvm*, quam supra dedimus, patet.

Laskyus, quod satis erat, collaudatoque exercitu *Ferdinandi*, quid *IOHANNES* ocepturus esset, paucis exposuit. *Hic*, inquit *Lasky*, cœpit, *Ibrahimus*, *prædicare potentiam Domini sui*, & multa de illa iactitare: cui ego me opponere nolui. Cumque iam tanti fecisset Dominum suum, & seipsum, dixit: Tarda iam hora est: alio tempore liberius tecum agam: bona nox! Tunc, impetrata, tradendarum, reliquis *Bassis*, litterarum *Iohannis*, facultate, audientia decessit *Laskyus*. Hæc, primi diei colloquia fuere, aliena ab angusto, seruilique animo.

S. VII.

Eiusdem
cum Mu-
stafsa, con-
gressus, &
sermo.

Sequenti demum luce, cum *Mustaffa*, res erat *Lasky*. Die XXIII. Decemb. inquit, vocatus ad *Mustaffa Bassam*, veni, ubi parua reuerentia mihi facta. qui exaudita salutatione mea, simplici, & non comita, dixit mihi: Tu fuisti heri apud *Ibraim Bassam*: omnia ille, quæ locutus es, nobis aliis *Bassis*, aperuit. Sed, dic tu mihi, quæ forsitan præ pudore, *Ibraim Bassæ* non dixisti: ad quid venisti huc, ad Dominum nostrum? quia hic, nullus oratorum adfert aliquid ad Dominum nostrum, quod nobis prius non faceret cognitum: dicas igitur mihi, quid vult Dominus Tuus? Tunc *Lasky*, ad *Mustaffam*: Misit, inquam, me Dominus meus, huc, ad Imperatorem visitandum, & salutandum, cupiens cum illo, amicitiam & coniunctionem ætæternam & perpetuam. Ad hæc *Mustaffa*: Nihil plus, inquit, tibi commissum, quam hoc est, quod dixisti? non portasti munera Domino meo? Iterum ad *Mustaffam*, *LASKY*: Quando, tractabunt mecum de amicitia, & fœderibus, erunt alia, quæ subiicerem; sed antequam sciam, an sit talis Domini mei affectio & voluntas, grata Imperatori, nihil aliud, nec agere, nec dicere possum. Munera nulla (t.) attuli, quia mihi nulla data sunt. *Mustaffa Bassa*, ad *Lasky*: Ergo tu, inquit, venisti quærere amicitiam! Tu non venisti quærere amicitiam, sed venisti quærere gratiam, & commendare seruitia Domini tui Imperatori nostro; tarde tamen venisti, sique gratus apud nos esse voluisses, debuisti venire ante tui regis coronationem. Dic mihi, quo ausu Dominus tuus *Budam* intrauit, locum, per Imperatoris nostri equi vngulas calcatum, Domum Regiam relictam in integritate, propter reditum Domini nostri, quod si non fuisset in dorso nostro hyems, quæsiuissemus istum tuum Dominum in Transilvania, & docuissimus illum aliud, quam amicitiam, cum nostro Domino, tractare: Lex nostra est, ubicunque caput Domini nostri quiescit, ubi semel caput equi sui intrat, hoc iam perpetuo spectare debet ad Dominum nostrum. Quare tuus Dominus leuipendit Imperatorem, cum sua amicitia? Frater, tu non venisti sicuti a seruitore; si non venisti cum tributo, non amplius loquere mecum. *Lasky* ad *MUSTAFFA Bassam*: Veni, inquam, hic credens me gratam rem, & Imperatori, & vobis

t.) Falsus est *Iovius*, Lib. Hist. xxviii. p. 275. quando, munera cum attulisse,

scribit, elegantia potius, quam pretio placitura, gratæque, præcipue uxoris suæ

vobis ferre, portans vobis amicitiam & coniunctionis studium. Quid credis, quod fuso rege LVDOVICO & aliquibus occisis, iam regnum Hungaria nihil sit? Parumne huc porto, cum post acceptum a vobis damnum, non vindictam minor, sed pacem & amicitiam offero. Existimas, opinor, iam Vngaros, Valachos esse, faciam aliam regis & regni Vngariae rationem, quam Moldauorum, qui serui Domini mei sunt. Dixisti, si non portem tributum, ut nihil plus agerem tecum; tributum non porto, & bene valeas. Mustafa Bassa, ad LASKY: Dicemus, inquit, Domino nostro, quæ dixisti, postea poteris discedere, quia eo modo non admitteris ad magnum Dominum nostrum; sed quare tam diu celas, credis tu, quod nos nesciamus tui regis necessitatem: nonne Radul Vayvoda, omnia nostra scit negotia, quæ nobis, sicuti tributarius prescribit. Certumque est, quia tu venisti rogare auxilium contra Ferdinandum, & portas tributum, aut securitatem; fugiendi huc Domino tuo parare, quia Ferdinandi maior est potentia, quam vestra. Lasky, ad Mustafa Bassam: De tributo locutus sum semel, quia Dominus meus, nec somniat de illo, & ita de illo silendum est. Sed, quod adinet auxilium contra Ferdinandum, suo tempore dicam; quia, omnes amicitiae & coniunctiones, matura hominum providentia contrahuntur, non ob presentaneas tantum necessitates, sed etiam ob futuras. Securitatem autem Domino huc fugiendi, non veni parare, rogoque ne illam detis, cum non eam quæsserim; sed parare vellem, si possem, amorem inter Dominum tuum, & meum, & quod Dominus meus, loco patris Imperatorem deinceps iam haberet. Mustafa Bassa, ad LASKY: Quomodo, loco Patris? sed dic mihi cujas es Tu? non es video Vngarus. LASKY, Polonus sum. Vbi didicisti Italice? Italia, respondit. Quid ibi fecisti? Fui & in studio ibi, & videndi gratia. Bassa dicit: Frater! multa studuisti, sed certe parum intelligis, Tu dixisti nunc verbum non sapientiae, quia dixisti, quod Dominus tuus Imperatorem patris loco haberet. Vide, quia bonum est, loqui prius apud nos Bassas, quia si hoc Imperator audiret, nescio quid tecum faceret, certe non istares bene cum tuo capite. Nonne scis, quia magnus Dominus noster, primus est post diuinam potentiam, & uti vnus sol cælum vagatur, sic totius mundi Imperator, noster Dominus est, & Tu exiens Bani Transilvaniae cursor, ausus es vocare magnum Dominum nostrum patrem, parui Domini tui. LASKY, ad Mustafa Bassam: Diu, inquam, fecissem bene, si abiuissem, quia non audiuissem Dominum meum ita leuipendi, nec etiam me ipsum. Estne hoc malum, quod Rex Vngariae, qui scribebat Imperatori, amico & vicino dilecto, scriberet tamquam patri honorando. Si vos honorem non cupitis, culpa vestra est: nonne filiorum est patres, quadam singulari obseruantia prosequi? Cum itaque apud vos hoc male sonat, tollamus id ipsum; non sit alter alteri, nec pater, nec filius. Ergo, propter istam potentiam, quam asseueras, si hoc apud Imperatorem dicerem, male stare cum capite meo: credis tu forsitan, quod caput meum caprae esset, vel quod Imperatoris

prudentia, ac humanitas, eadem ut tua esset. Non miror ego, quia potestatem tui Domini in tantum prädicas, quia quilibet ita seruus & sclauus facere debet. Omnis etiam apud reges nostros subditus, semper maiorem Domini sui, quam alterius, potentiam facit. Galli præferunt vires suas, omnibus aliis: Hispani, hoc ipsum de se asseuerant: Idem Alemanni: Idem Poloni, idem Vngari sentiunt de viribus suis; vestri Persæ, multi vires suas faciunt; ita etiam & vos vestras. Dominus autem meus, nihil de se præsumptuosè prædicare permittit, sciens potentiam mundi, non in manibus esse vestris, sed stare illam in Diuina voluntate ac in suo iudicio. Quare, Tu Dominum meum Erdëlibánum, quare me cursorem vocas. Sed verum est, sicut, mihi Dominus tuus (cum eius subditus non sim) Imperator non est, sed tuus; ita Dominus meus, rex mihi est, tibi autem non est. Cursorem me vocasti, si ob id, quia cum paucis aduenerim. Moris est apud nos, ut quando equum aliquem nostrum ad usum armaturæ impedit cauda, abscindimus illam breuissime, & ita equus est, eoque modo melius seruit; sic etiam, oratorem non facit longus equitatus, non equi, non vestes, non famuli; sed confidentia de illo Domini eius, & materia commissa. Male eo modo honorasti Dominum meum Regem, potuisti me ad hanc ignominiam non vocare. Mustaffa Bassa, ad LASKY: Rex, inquit, Tibi Dominus tuus sit, sed non bis non erit; quia non quæsiuit a nobis licentiam regnandi. Tu tamen bene aduenisti, gratulor tibi, cursorem te vocari: quia ad Dominum nostrum, non veniunt oratores absque muneribus; non quod munera poscamus; sed quia per munera maioritas honoratur Domini nostri. Certus sis, quia cum venisti absque muneribus, non videbis Imperatorem, nec ei osculaberis manum. LASKY, ad Mustaffa Bassam: Festinabam, inquit, huc, credens me acceptum fore, multaque damna ac discrimina veniendo huc, perpeßus sum, ita, ut me reuertendi summa urgeret necessitas. Cum tamen perpendebam, Ambassadam meam, non redii; sed huc in hac incommoditate mea venire constitui. Exspectabam a vobis honorem, expectabam munera; sed video, vos solos munera querere, quorum apud me nihil est; sique aliquid fuisset, ademptum esset, cum aliis meis rebus. Mustaffa Bassa, ad LASKY: Non propter munera, inquit, dantur dona Domino nostro; sed propter honorationem. Si itaque voluisti honorem, id est, videre Imperatorem nostrum, & osculari illi manum, debuisti portare munera; sed Dominus tuus fecit, non sicuti Rex, quia factò non est Rex. LASKY, ad Mustaffam: Munera non attuli, sed veni ad tuum Dominum orator, non portans res, sicuti asini faciunt; sed portans commissa fidei mea, verba transmandata, & id genus rerum: oratorem demonstrantium. Vocas Dominum meum, non regem: dixi tibi iam, quia tuus Dominus non mihi est Imperator, quia ego regem meum recognosco, & non alium; si etiam rex meus, tibi rex non est, sed mihi est. Mustaffa, ad LASKY: Bene, inquit, facit, qui Domini sui honorem tutatur ac obseruat. Quæ tecum egi, cras sciet Imperator noster,

„ &

„ & bona nox! Frater! cum ista tua amicitia, quam portas, nescio
 „ quid habebis responsi; tamen non timeas, sis boni animi, quia in
 „ aduersis vir cognoscitur. Hæc *Laskyo*, cum *Mustaffa* intercessit
 velitatio. vt cognosci inde queat, quantopere nomen *tributi*, IOHAN-
 NES, idemque exsul, legatusque suus, abhorruerit. Est vero, cur mi-
 reris animi hanc in *Laskyo* excelsitatem.

§. VIII.

NOua, eodem die, cum *Aya Bassa*, expostulatio fuit *Laskyo*.
 Tertius is, in purpuratorum numero fuerat; sed priori vtro-
 que, & prudentia inferior, & in rebus gerendis, adcuratio-
 ne: acris tamen, & Turcicæ potentia, buccinator insignis. Arcta in-
 terim, *Laskyo* fuere omnia. Præterquam enim, quod *curserum* more,
 suo sumtu viuere cogeatur; datæ ci sunt excubiæ, quæ aditu, exi-
 tuque, prohiberent quosuis. Ergo, desperata ad exsequendum, res
 visa est, quam sibi, ex IOHANNIS voluntate, habuit propositam *Laskyus*.
 Atque, concidisset omnino spe, vir, alioquin præsentis animi, nisi cum
Ludouici Gritti, cura atque consilium, sustentauisset. Id, quale tunc
 fuerit, ex *Laskii* confessione, fas est condiscere. Die XXVI. De-
 „ cembris, inquit ibidem, in eadem constitutus miseria, huc venit ad
 „ me Dominus Ludouicus de Gritti, corruptis custodibus, & docuit,
 „ quomodo mirarentur aduentum meum, cum ista legatione; vbi so-
 „ labatur me, & vt non curarem, quæ fierent, rogabat. Constitui-
 „ musque inter nos, vt litteras regias, quas illi miseram, monstraret
 „ Bassæ, & quod quæreret licentiam audiendi commissionem regiam,
 „ cui non apperui singula, solummodo dixi: Dominus meus intellexit,
 hic te agere, & pollere hic apud Bassas gratia, quare, rogat, vt sis mihi
 consilio in ista porta, cuius ego consuetudinem nescio. Tamen, maius erit
 „ officium Domino meo, monstrando in transferendis præmiis ex
 „ Venetiis, quas singulis mensibus Christianissimus rex, Domino
 „ meo, vi confœderationis, sub nomine auxilii, mittit Venetias,
 „ pro quolibet mense, scilicet XXX. millia coronarum dando.
 „ Hæc pecuniæ, propter bellum cum *Ferdinando*, per nullam aliam
 „ viam tutiorem, Vngariam conduci, quam per hanc, aut per Ara-
 „ gusam possunt; tamen tutior mihi ista videtur. Sed, postquam
 „ habueris licentiam, publice huc ad me veniendi, & sciuerō, si hic
 „ pacem conficiam, tunc de præmiis hisce melius consulemus. Retu-
 „ lit mihi officium patris sui ducis, retulit illius reipublicæ sollicitu-
 „ dinem, quam hic habuerunt apud Bassas, & medio sui, ac orato-
 „ ris hic agentis, dixitque, Turcas, diu Vngariam, lapsa æstate inua-
 „ sisse; nisi hoc modo, per ipsum & oratorem Venetorum, retrahe-
 „ rentur; dixitque, non futuram alio modo pacem, quam per tributū
 „ conditionem. Cui ego, longis verbis, impossibilitatem exposui,
 „ nec me desuper habere mandatum, quia hoc nunquam cogitasset
 „ Dominus meus: rogavi demum, vt exploraret mentes hominum, &
 „ mihi

Notandum,
 cum Aya
 Bassa, col-
 loquuntur.

„ mihi subiiceret. Si autem licentiam veniendi, & me visendi non haberet, ut scriberet, scriptaque arte aliqua transmitteret. Tanta, aulae Turcicae, in rebus, quas maxime cupiebat, adtractandis, vafritia fuit, atque cunctatio.

§. I X.

*Alterum,
cum Ibrai-
mo, Las-
kii collo-
quium:*

*eius, ad
Ibraimum,
adlocutio:*

Prolixum foret, & a proposito nostro dissentaneum, colloquiorum omnium, argumenta saltem, heic recensuisse. Illud tamen, quia ad foederis arcaniorem historiam, pernoscendam adtinet, quod *Laskyo*, die XXVIII. Ianuar. cum *Ibraimo* intercessit, silere neutiquam possum. Aduocatum ille *LASKYVM*, sic adfatus est: Affectionem Domini tui, & mutuam fraternitatem, inquit, coniunctionemque, grato excipio animo, & volo illi minoris esse loco fratris; sed, frater fratri, amicus amico, ita debet esse obnoxius, ut res vtriusque vnus sint, eadem voluntas, vnum studium, ac vnum consilium. Quare ego talem cupiens, cum tuo rege, habere fraternitatem, quae certa & constans maneret, & quae esset grossa, non tenuis, quae facile rumpitur. Dico Tibi, quia non mihi licet, nec possum eiusmodi inire fraternitatem, nisi prius sciuerō omnia tui Domini negotia, & maxime, quid apud nostrum Imperatorem postulet, modo, quo illi se exhibeat; nam ego, plus Domino meo, quam patri, plus, quam soli debeo. Nam, si tuus Dominus taliter se Domino nostro exhibere nollet, quod illi esset honorificum, perpendere debebo, aliquid in vestris visceribus esse, quod tempore suo, contra nos repullularet, & hic mihi ignoscere debebit tuus Dominus, si fraternitatem non exceperim: *LASKY*, ad *Ibraim Bassam*: Considerare, inquit, potes, quia grossam vult tecum Dominus meus inire coniunctionem. Nam alios Bassas, uti oratores assueuerunt, nec salutare, nec illis litteras, absque tua voluntate, offerre iussit; tu autem iussisti, ut eos inuiserem: ubi, cum ad *Mustaffa Bassam* venissem, indigne ab eo tractatus sum. Serenissimus Dominus meus Rex, non rex nominatus; ego cursor vocatus. Quid prodest ista tua humanitas, quam tu mihi exhibes, cum me solus honorifice excipis & audis; regem vero meum, & me admittis leuipendi: si sciuissem ego hoc, non iuissem ad illum certe. Nam ego non veni ad iurgia, nec ad contentiones, nec veni ad eum, ad quem me pridie pramiseras, sed veni ad Te. Credo id per industriam abs te factum extitisse, aut in leuipendium Domino meo, vel certe, ut cognoscerem, quantum benignitas tua, ab illius distet inhumanitate. Omnia mihi perplacent, cum tecum ago, quia video, me loqui cum corde Domini sui. Agnosco acutiem industriae & virtutis tuae. Scio, quia scias mores hominum, & modos, scias, quid in mundo tractetur, quae sit curiarum regum, principumque diuersitas, cognosco. Hec tua prudentia, haec auctoritas, & humanitas, per totas regiones nostras, maximum nomen habet. Nunquam ego audiui *Mustaffa Bassae*, nunquam *Ayas Bassae* nomen: obque tales

„ tuas

tuas præclaras dotes, rex meus Serenissimus, honore & fraternitate sua dignatur Te, & non alium quempiam. Nec miror, quia hanc coniunctionem inire nolueris, nisi certitudo, modo, quo erit Domino meo, cum Imperatore tuo, tibi prius foret cognita: si enim aliter faceres, & ego crederem te aliquid aduersi Domino tuo pensitare, qui te cum illius inimico coniungeres. Veni ad te, tanquam ad cardinem, qui fores amicitiae principum nostrorum, regeres & gubernares, permanendo in fideli obsequio Domino tuo, & regi meo in sincera & arcta fraternitate. Vbi Dominus meus hoc suum studium, & consilium, quod semper regibus fuit, VLADISLAVO, & LYDOVICO, suadebat & consulebat, nunc solus cum Rex sit, exsequi cupit, videlicet, pacem, amicitiam, coniunctionem, ac confederationem, cum Imperatore tuo. Hacque ipsa finire & perficere, medio tui cupit & optat. Ibraim Bassa, ad LASKY: Frater mi! inquit, de magnis & diuersis rebus tractando, „ oportet grata, ingratis admiscere, stantibus præsertim ita rebus nostris, & vestris. *Mustaffa Bassa*, bonus vir est, antiquus huius Imperialis domus sclauus & secretarius: quilibet tamen more suo agit & viuitt. Cum itaque Dominus tuus, hoc fraternitatis vinculo, me suum esse cupit, cumque, vt dicis, te huc in meam mitteret confidentiam, obsequere consilio meo, videbis, quia rectum consilium, & bonum me fratrem Domino tuo, cognosces. Rex tuus coronatus est, non ex regio sanguine exillens, neque per successionem; sed electus & coronatus, per partem: habet inimicum *Ferdinandum*, qui potentior illo est, quem alia Vngarorum pars duxit in Vngariam. Et vt vere dicam; si aliam iustitiam non haberet, nisi eam, quia sororem habet regis LYDOVICI, (u.) potior eius iustitia apud DEVM est, quam tui Domini. Nos autem regem *Ludouicum* occidimus, sedem eius regalem occupauimus, comedimus in ea, & dormiuimus. Regnum illud nostrum est. Quia stulte dicunt, qui asserunt; *Reges, propter coronam Reges esse*. Non aurum, vel gemmæ, imperant, sed ferrum, *Sablya*, qua conficitur obedientia. Itaque, semel *Sablya* quæsitum, *Sablya* teneri debet, vtque occupatum ac potentia, non potest eripi, nisi aut alia potentia, aut tractatibus. Quare, consulo Tibi, vt Domino meo, quam maximum honorem faceres: nam illud regnum suum est; quia frustra tempus perdis. Scimus potentiam Domini tui; scimus, quomodo Vngariam expilauimus, quæ nulla pecuniarum auxilia ferre potest; scimus maiorem Baronum, ad *Ferdinandum*, defectionem; scimus, quia tuus Dominus retrocedere coactus est, cum videret illius fortiores exercitus: quare, accipiat tuus Dominus manicam Imperatoris nostri, recognoscat illum pro Domino, habebit regnum a nobis, habebit tale auxilium, quod non *Ferdinandum* solum, sed

TOM. III.

Mm

„ &

„) Mirere, hanc IBRAIMI integritatem, sed perge simul mirari, Lector! candorem LASKII, qui haud dubitavit, hæc in litteras referre. Ex vero au-

tem, & iusto, loquutum fuisse *Tarcani*, palam est, accedente simul euentu felici, coram orbe Christiano.

„ & Ferdinandi amicos, quando tuus Dominus voluerit, vertemus
 „ in pulueres. Montes illorum, vngulis equorum nostrorum redu-
 „ cemus ad planitiem. Eo igitur modo, Domino tuo, certitudo
 „ regni faciendæ est, certitudo Imperatoris amicitiae, certitudo fra-
 „ ternitatis nostræ; ista conditione, status Domini tui stabiliendus
 „ est. Vide! si non fuissent oratores Veneti, & filius (v.) illius rei-
 „ publicæ Ducis, (ad quem etiam tu, scio, litteras attulisti) hac
 „ elapsa æstate, gustassemus, & Ferdinandum, & Dominum tuum;
 „ quia, non potest esse melior pro tertio, nisi quando duo dissident, com-
 „ moditas. Quid fuisset, cum ego cum Romania, & cum Ianitscharorum
 „ parte, per hanc Danubii partem iuissem contra Ferdinandum; & per
 „ aliam partem, socius meus *Ayas Bassa*, opposuisset se Domino tuo, du-
 „ ctis secum utique Moldauis, & aliquot millibus Tartarorum; vterque
 „ nostrum, superaret centum mille virorum numerum. Tartaros, in Po-
 „ loniam, tot mitteremus; quot sufficerent; sed nos, ad Venetorum,
 „ qui nostri sunt amici, postulationem, superfedimus hac æstate; non
 „ tamen dormiuimus; si erit opus, veniemus breui, inueniemus
 „ vtrumque lassum, sine opibus; facilis erit cum eis tragœdia. Qua-
 „ re, consulo, poscas a Domino meo regnum, & roges, vt moram
 „ istam Domini tui, boni consuleret. Dic, quia tuus Dominus, vult
 „ sub illius manica & vmbra esse; promittas tributum, summam non
 „ nomines, quia ego hanc moderabor; si facies hoc, habebis
 „ omnia, quæ volueris. Nam, si huic thesauro suo, quem habet Do-
 „ minus tuus, confidit, Frater! Frater! facile ex illo puteo aqua ex-
 „ trahitur, in quem non influit; chorda, quæ assidue pulsatur, rumpitur.
 „ LASKY, ad Ibraim Bassam: Sermonem, inquit, longum fecisti, &
 „ vix omnia memoria imprimere potui. Dixisti tamen in primis, regem
 „ meum, non per successionem, neque ex regio stemmate, sed per partem esse
 „ coronatum. Verum dicis, nullam Dominum meum habuisse successionem,
 „ quia non e regali domo esset; sed eius talis coronatio laudabilior est illi,
 „ quam per hereditatem; quoniam plerumque heredes prauos, tyrannos atque
 „ ineptos, vidimus & audiuiimus; sed Dominus meus, in defectum regie
 „ prolis masculæ, per longam electionem, tandem unanimi omnium applau-
 „ su, exaltatus, & coronatus est. Coronantur autem apud nos reges, a
 „ subditis, vt corona, fidelitatem & obedientiam suam testificentur. Re-
 „ gnum autem Vngariæ, si per successionis lineam deuolui debuisset, non alii,
 „ tali iure cederet, nisi Poloniæ Regi, qui patruus LVDOVICI erat. Ta-
 „ men, Poloniæ Rex, libertatem Vngaricam opprimere noluit; immo, mi-
 „ sit oratores suos ad coronationem, moderni Domini mei regis, congratu-
 „ lando illi. Nam femellæ apud nos, (*) sicuti & apud vos, non hereditant.

Pro

v.) LVDOVICVS GRITVS, multarum po-
 stea calamitatum Transilvaniæ, &
 Hungariæ, auctor. quem nunc, ex
 Iovio, descripsimus.

*) Siue de POLONIA sua loquatur LASKY,

sive de HUNGARIA, falsus est utrobi-
 que. Quis enim nescit, ELISABE-
 THAM Poloniam, LVDOVICI I. ma-
 trem, eidem Hungariæ regi, Polo-
 niam, successionis iure, fecisse pro-
 priam?

Pro tanto, & apud DEVM, & apud homines, melior est nostra, quam FERDINANDI iustitia. Dixisti præterea, quia Ferdinandum alia pars, & potior Baronum, traxit in Hungariam. Verum est, quod sunt aliqui, qui timent de male gestis pœnam. Mox, post mortem Ludouici, ad Ferdinandum fugerunt, qui regem defunctum male gubernabant, qui plus propria, quam communia amarunt. qui cum vestro Domino, pacem dissuadebant; isti metu seueritatis Vngarica, salutem sibi apud Ferdinandum quaesierunt, &c. Vos hic etiam habetis, transfugas Persas, nonne quilibet illorum, aut ob metum, aut ob lucrum venit: de hoc nobis nulla ratio est. Dixisti etiam, quia regem occidistis, Budam occupastis, quod per hoc regnum vestrum esset. Si vos habere voluissetis Budam, non ita illam relinquere debuissetis, sicuti reliquistis; sed ita, sicuti Cairum, sicuti Damascum, sicuti Rhodum: sed, comburendo omnia, inde auferendo, nihil suorum ibi relinquendo, non praesidiis muniendo, non destructam ædificando, repenteque recedendo: quis est, qui non dicat, hoc vos metu fecisse. Per hanc talem occupationem, nihil magni factum est. Quia Buda, res est, quæ facile capitur: nihil esset omnino turpius, quam ut propter hoc, Reges Hungaria deberent recognoscere Imperatorem vestrum. Consilium autem tuum, quod das, honorificum est, non meo tamen, sed tuo Domino, cum suades, ut sub manicam & umbram Imperialem, rex se meus committat. Quid hoc? propter unam excursionem vestram, & aliquot in Seremio castellorum occupationem, iam rex Hungaria a vobis dependere deberet, iam vobis tributarius esse? qui inter Reges Christianos, tertius loco est, opibus autem & viribus primus; qui antea, Imperatores vestros, & nostros, multoties rupit; qui Venetos tributarios sibi reddidit; qui Bohemia regnum; qui Austriam, & alias prouincias, suæ subiecerat ditioni. Is nunc deberet esse vester tributarius? tandem, fuit quondam, inter regem Matthiam, & Fridericum Imperatorem, contentio, resque Matthiæ, peiorem habuere conditionem, quam nunc Domini mei habent; superauerat tamen MATTHIAS. Breui singula: quid hoc est, cum Ferdinandi exercitum, alterius sortis quam nostrum vidimus, quod consulto retrocedebamus, arte cum illo agentes, & cupientes equos illos magnos, diuturna fatigatione, homines vero, assiduo armorum onere, emacerare atque debilitare: eamque ob rem, retro cedebamus. Actum ita sapius extitit apud antiquos Romanos, & apud alios, rei militaris gnaros. Nunc tamen auditis alia noua, & maiora audietis, dante Domino. Ego huc veni, ut ex ista parte vestra, certus & mutuis inter nos esset amor, pax, amicitia, & confœderatio. quam habentes, integra manu, arcum in FERDINANDVM tenderemus, quia hucusque illum duobus digitis traximus, habentes vestri, sicuti hostium, maiorem, quam Ferdinandi, rationem. Volumus igitur esse amici, amicis vestris, inimici inimicis. Estne hoc vobis parum, a Rege Hungaria,

Mm 2

cum

priam? in cuius id postea, maiorem
natu, filiam HEDVIGEM, iure eodem
transiit. Apud HUNGAROS, contra,

quidquid iuris in Hungariam habuit
SIGISMUNDVS, nuptiis id MARIAE, LVDOL-
VICI, natu minoris filix; partum fuit.

cum sumus fide diuersi, cum regnum a vobis illud, recentem videat iacturam ac offensionem, eo modo Vngaricam coniunctionem assequi? Profecto credidi ego, hic me habiturum aliam, quam video, gratitudinem, cum pro paruitate industria mea perpendebam, tot & tantam rem vestram, ex hac amicitia futura; sed vos abhibuistis, tot mihi custodes, tanquam illi, qui fugam meditaretur. Non veni huc ad fugam, non veni, ut aliquid explorem. Veni, ut dixi, ea spe, quia gratus esse debuisssem. Creditis iam apud nos non esse vires; creditis, non esse maximos Reges; non esse id cura, & apud magnos, & apud paruos, quia res vestrae, tam breui tempore, in inmensum creuerunt. Confiditis vestrae potentiae, plus quam Diuinae voluntati. Recordari ALEXANDRI Magni potestis. Romanorum potestate, nulla maior fuit; ubi nunc illa, quo initio creuere, eo fine interiere. Sapiens quisque est, qui in maxima fortuna, minimam habet licentiam. Dominia vestra, omnia sunt licentia. Viuunt omnes, quorum patres, fratres, & alios consanguineos, occidistis. Nouum est imperium vestrum; omnia tyrannide gubernatis. Multoties iam in Syria ac Aegypto, rebellionem vidistis. Regna longinqua habetis, ad quae nostris paruus labor nauigandi est. Persa est, qui bellum habet vobiscum; nulla tamen ex parte maior vobis ruina imminet, quam per eam Hungaricam partem, quam si amicam vobis faceritis, nihil maritima bella timeatis; nam equites, nauibus duci non possunt; cum peditibus vero leuis commœdia est. Hungari autem vobiscum amicitiam habentes, tutabuntur vos semper ab suis oris, & non soli solum, sed & Dominus meus. Si hoc gratum Imperatori esse deberet, induceret rex meus, Serenissimum Poloniae regem, ad faciendam, & quarendam vobiscum pacem, qui Poloniae rex, omnibus aliis, regum nostrorum, equitatu potentior est? quos si amicos habueritis, nunquam hanc partem tueri debebitis. Erunt enim isti reges, & soli amici vestri, & alios illorum amicos semper ita manutenebunt, & nunquam aliquid hostile molientur. Quia autem Venetiarum orator, & filius ducis, vos, ab inuadenda Hungaria, retraxit, fecerunt ut amici, & regno illi obnoxii. Sed mihi non placet, hac vestrae potentiae confidentia, & iactantia. Dicis enim, idem ut facerem &c. Futura namque, male quilibet facit, si sibi certa promittit, maxime autem in rebus bellicis, quorum euentus in manibus Dei, & non pugnantium est. Confiditis multum numero & multitudini vestra, quasi nesciatis, quia cum ad certamen deuenitur, non omnes illi pugnant, qui ad praelium veniunt; victoria enim, vel ruina, semper per aliquot virorum millia, in primis pugnantium sequitur. Et sic, non tantum fidatis vobismetipsis, ut reliquos parui faciatis. Scitis, quia a nobis omnes artes bellicae & ingenia bombardarum, ac munitionum, traxere originem. Vos, si vultis habere bonos machinarum fusores, si illarum iaculatores, a nobis, multo impendio, queritis. Itaque, temere sibi futura pollicendo, superbe loquendo, nihil id facit aliud, quam quod incerta spe pascit expectationem suam. De tributo autem, iam saepius, esse silen-

lendum, dixi; nam, Serenissimus Dominus meus Rex, non solum nunc inimico suo; sed & agazoni suo, citius regno cederet, quam illud vobis redderet tributarium: *Quare, si non cupitis eam coniunctionem vobis esse gratam, quam attuli, faciatis mihi saluum reditum ad Dominum meum, per eam, quam veni, viam.* Nescio, an vnquam apud tyrannum, sui, ob superbiam, impotem, animosius, orator quisquam dixerit? Placet inprimis, constans illa, & virilis *tributi auersatio*; quodque spondeat, de IOHANNE, Laskyus, regno cum decedere malle, quam hanc sibi ignominiam, regno calamitatem, suo iumento, arcessere.

virilis, &
excelsus
Laskii
animi.

§. X.

NVnc, fas est audire, quid LASKYO, rem suam egregie oranti, Ibraimi quoque animo, IBRAIMVS, responderit. Sedebat, *inquit Laskyus*, longo satis tempore pensitando, tandem dixit: „ iungamus nos subselliis, vt liberius tractemus; sed absque fastu agamus. Dic mihi quæso, ob quem finem Domino tuo, Hungaria „ cedere debemus, ob quam vtilitatem, cum eo, hanc coniunctio- „ nem facere? quia, cum semel Dominus noster aliquem sibi adiun- „ git, ita eum fouet in gremio benignitatis & amicitiae suæ, vt nec „ vno puluere illum labefactari admittat. Regnum, si tuo regi dabi- „ mus, coniunctionem, si cum illo faciemus, tum erimus amici ami- „ corum eius, tum inimicorum inimici. Nonne, ad quamlibet eius „ requisitionem, illi subueniendum erit? Subueniendum autem nunc „ contra *Ferdinandum*, & gentem Germanicam, vestri orbis potio- „ rem, quibus *Imperator* vester, quibus rex *Francia*, quibus *Vene-* „ *ti*, cum aliquid magni volunt facere, vtuntur. Perspice, quan- „ tum impendium Domino meo faciendum erit, impendium non „ vnus mensis, nec vnus anni: cur hoc Dominus meus facere de- „ beret, propter Dominum tuum, absque aliquo fructu honoris, „ superioritatis atque tributi: tantum hoc esse deberet propter Domi- „ ni tui amicitiam? Cara est hæc amicitia, per Dominum meum non „ emitur. Dominus tuus, contra quem nobis suppetias laturus est? „ Contra *Kiczell Bassam*? remote vestrus est. Nos vero, quid auxilii „ egemus contra illum, cuius medietatem regni subiecimus. *Meso-* „ *potamia* iam tota nostra est, sedimus in *Deuris*, sede ac ciuitate il- „ lius regali, per dies duodecim, actumque iam diu esset de illis, ni- „ si essent de fide nostra. Ergo, Dominus tuus, vbi nobis subue- „ niet? igitur, propter eius amicitiam, *Hungariam* illi nostram dare, „ ac tot gentibus, & impendio, auxiliari debemus? Dic mihi, si „ vos essetis, sicut nos, in ista potentia, in istis opibus, viribus & „ facultatibus, & nostros oratores, hoc, quod tu habes, quæren- „ tes haberetis, quid faceretis cum eis? suspenderetis eos certe! quia

Ibraimi
respondens:

„ recordamur, quid fecit *LYDOVICVS*, vni sclauo nostro, a tanto
 „ Domino eunti, nihil mali portanti; tulit tamen pro facto illo,
 „ talem, vt scis, bonus rex, poenam; & certe ego doleo de perso-
 „ na sua. Miror tuæ prudentiæ, quod huc adueneris, absque saluo
 „ conductu, cum ista tua duritia, & cum tui Domini, tam cara ami-
 „ citia, quam nobis ad vendendum exhibes. Obsequere consilio
 „ meo, fac Dominq meo honorem, nomine regis tui, promitte tri-
 „ butum, stabit Dominus tuus eo melius, quam alias. Nam aliter,
 „ nec Domino tuo, nec *Ferdinando*, Hungaria cedemus. Vidisti
 „ viam, per quam nouissime Hungariam iueramus. Verumne, quia
 „ pauca herba nunc ibi est? Nunc, si erit opus Domino meo, ibi-
 „ mus multo maiori apparatu; quia tunc ibamus contra vnum, nunc
 „ autem ire debemus, contra duos reges, faciemus ex Buda, Con-
 „ stantinopolim, ibi, ... ibi agemus. Tartarorum omnes *Czáros*, in
 „ Poloniam, cum aliquibus nostris delegabimus; monstrabitque Do-
 „ minus noster, talem potentiam, qualem nullus hominum vidit,
 „ nullus, nec legit, nec audiuit. Sed ego nunc tecum alio sum locu-
 „ tus modo, quam Turcico, qui breuiter loquimur, (x.) & longe
 „ facimus. *Risit cum hæc diceret, nequam barbarus.* Discas hinc,
 „ eius indolem, nimia sui confidentia, & aliorum contemptu, extra
 „ modum turgescens; sordibus tamen, & vtilitati deditam. Neque
 „ heic vero, ab ingenio suo, desciuit *Laskius*. Audiamus, quemad-
 „ modum, fastoso homini, responderit: *Latatus sum, quia nos propius*
 „ *iungebamus subselliis: credidi enim, quia satisfacere velles Domini tui,*
 „ *quam de Te habet, confidentia, famaue tua, quæ apud nos maxima est;*
 „ *sed eadem offa, quæ & prius, tibi in ore est, semper tributum lingua vo-*
 „ *lutas, honor assidue Domini tui, & nostrum perpetuum dedecus: debe-*
 „ *remque non amplius hanc terere paleam; sed agam more, vt dicis,*
 „ *vestro, breuiter.* Quilibet paterfamilias, qui in æstate ligna colli-
 „ git, non facit hoc unico presentaneæ necessitatis respectu, sed de
 „ tempore prouidet, hybernali frigori. Arando, seminando, non eodem
 „ momento fructus tollimus, moriuntur multi, talem laborem manuum
 „ suarum non degustantes. Eo modo tamen, quicumque viuere vult com-
 „ mode, necesse est, vt res suas curet. Dominus meus, quia nunc auxi-
 „ lii, amicitia, & confœderationis habet, cum Domino tuo, necessita-
 „ tem, ob idque contemnenda esset talis, tanti regis Hungaria, affectio,
 „ quia in presenti, non frugi vobis esse videtur? Quis esset fructus amicitia
 „ & confœderationis, si solum vnius temporis, subito, per eam consuleretur
 „ necessitati? certe nullus! Nam eo modo, vna pars haberet commodum,
 „ & alia minime. Amicitia igitur & confœderationes, propter futura confi-
 „ ciuntur, eamque ob rem, litteris monumentitiis, iuramentisque firman-
 „ tur. Dixi prius, quia apud nostros magnos reges, & principes, & ab
 „ illis, vsque ad minimos, magna hæc & breui contracta potentia ve-
 „ stra,

quid reges-
seris Las-
kius:

x.) Vtuntur omnino, Laconico potius,
quam Asiatico dicendi genere, Tur-

cæ; sed sunt tamen eo prolixiores
malefactores.

stra, cum magno Christiana nostrae fidei, Dominorumque nostrorum damno, inuisa est. Dicerem tibi aliqua, nisi timerem, ne forsitan crederes, me velle vos, ad hanc coniunctionem, minis pellicere, vel crederes, conficta commentaque esse, qua ego communicauero, & sic forsitan succenseres mihi. Ita, ut dixisti, verum est, absque saluo conductu venienti, poteris mali, quantum volueris, exhibere. quae res, non esset ex virtute & fama tua; quia ego de bonitate humanitateque tua confisus, huc ita veni, absque ista salutis certitudine. Cum enim in Galliis essem, audiui te aliquot captiuos manumisisse, qui cum sua sablya in caput Domini tui, ac tuum, ibant. Regi suo LVDOVICO assistentes, eos tu libertate non solum, sed equis, vestibus, pecuniisque, condonasti ac prouidisti; quae res, maxime apud nos insonuit; nam, hoc de vobis, nunquam antea auditum extitit, commendabantque omnes hanc tuam benignitatem, parastique per id tibi apud nostros maximum nomen, & singularem quandam affectionem. Confisus itaque ego tanta probitati, generositati, ac humanitati tuae, veni huc absque saluo conductu, non portans sablyam in manibus, sed portans tibi in corde sinceram coniunctionis & amicitiae affectionem, certoque mihi promittens, & tibi gratum esse debuisse. Hactenus, fauorem barbari, caute prudenterque aucupabatur Laskys. Longo postea sermone, habitum rerum, qui tunc in Europa fuit, explicuit Ibraimo, ut ostentata, Christianorum principum, consensione non minus, quam potentia, edomaret ferocem hominis animum. Pergit postea: Sed, quid ego hac, quae Tibi melius sunt cognita, enumero? credes forsitan hisce minis meis, te, & Dominum tuum ad coniunctionem, cum rege meo, torquere me velle; non feci hoc, ut te, qui aliis terrori fuisti, terrerem, & hoc modo ad amicitiam nostram inducerem, sed ut videres, quia tecum, & cum Domino tuo, sincere & vere vivere constituimus, illique potius adesse & auxiliari, quam aduersari. Itaque, securis iam ad radicem est, & sicuti non nego, praesentaneam nunc nobis esse necessitatem, (quia & cum tuo Domino, & Ferdinando, uno tempore pugnare, magnus esset labor) sic etiam perspicio, breuissimo tempore vos laudaturos & experturos coniunctionem nostram. Potentia vestra magna est, ut dicis, & utut eam omnibus praeponis; tamen, non ea, ex vestra voluntate, sed ex diuina dependet. Potens erat Darius, contra Alexandri paucitatem; potens Cræsus, contra Cyrum; tamen diuina voluntas alia est, quam humana praesumptio. Darium enim, cum innumerabili exercitu, ad praelium venientem, Alexander Magnus, parua manu, profligauit. Allegas Tartaros, & multa de tua potentia iactitas; sed crede mihi, quod cum in unam diem omnis conducitur potestas, non sit hoc consulto; sed hac extra propositum nostrum. Dixisti, insuper Turcas, breuia verba, sed longas manus habere, & quod extra consuetudinem tuam esset, tantum de una re, id est tributo, differuisti. Dixi iam multoties; vos nullum a nobis tributum habituros. Sed, si vultis a nobis honorari; quia ut dicis, Dominus tuus, plus honorem, quam com-

mo-

modum postulat ; reddatis Domino meo , quod sub rege Ludouico , usque huc , in Hungaria , in Sclauonia , Croatiaque ademptum est , honorabit Dominus meus Dominum tuum , semperque illi , maiori & honorando scribet , tutorem recognoscet , ob beneficium datum : eo modo , & non alio , per nos honorabimini ; sed de tributo non cogitetis , quia frustra ex lana securim cudetis . Si autem Dominus tuus , loca surrepta , nobis reddet , trinum sibi faciet commodum . Primo , quia obsequii & integra amicitia , habebit cum Hungaris , perpetuam certitudinem . Secundo , quia reges Hungariae illum pro suo maiore , & tutore recognoscent . Tercio , quia talis tua liberalitas , magnum habebit nomen apud omnes Christianos , qui reducent asperitatem cordium suorum , pacemque forsitan facerent vobiscum ; praesertim , quando sic Dominus meus , hoc confitendo beneficium , se interposuerit . Quare , prudens es , polles apud istum Imperatorem , tanta gratia & authoritate , ut dicaris esse Imperator Imperatoris ; bene , & male facti , omnis ex te manat finis . Perspice longe plura , quam quae ipse aperui , vestro capiti minantia . Animum regis mei excipito , affectionemque suam . Et mihi de multiloquio ignosce . Aduertat hic lector , constanter legatum tributi mentionem repudiasse ; quin Syrmium , & quae erant Coronae Hungariae detracta , repetiisse , praefidenti animo : nullo alio usum auctoramento , quam quod eius beneficii memoriam , perpetuam , Reges Hungariae , sint habituri . Respondit ex templo Ibraimus , finemque postea colloquio imposuit . For-

„ san , inquit , miratus es , quia risi . Risi , inquam , cum repeteres
 „ e manibus nostris , ademptas regiones vestras . Scito , nos magis
 „ aduncos vngues habere , quam falcones , vbicunque manus nostras
 „ implicamus , non soluimus , nisi abscindantur . Sed ita oportet esse ,
 „ omnis pluuia cadens , per terram excipitur , sic etiam nos maxime ,
 „ oratoris verba necesse est vt audiamus . Sed vt nos longas manus ,
 „ sic vos longe videntes oculos habetis . Poscitis loca crepta , in tot
 „ regionibus . Bellgradum , vel , gradum-bell , somniatis , mi frater !
 „ Ego , vt quilibet nostrum , Bassa , verbum minimum , malum sit
 „ vel bonum , Domino meo referre teneor , cum maximo timore :
 „ profecto , haec Imperatori meo dicturus sum ; tamen Tu , non ti-
 „ meas , postquam tu ita in meam confidentiam aduenisti . Bona nox .
 „ Profecto ambigo , an potuisset IOHANNES , ad mouendum hunc Acheronta , idoneum magis hominem reperisse . Adeo , non desunt miseria ,
 „ malorum instrumenta !

Ibraimi
epilogus.

§. XI.

Laskyus, a
Gritto ad-
iutus:

Nondum coaluerant sententiis , barbari , cum Laskyo . Ergo , Gritto administro opus erat , cui Polonus , data *оуверѣн* , episcopatum promiserat , cum annua , quatuor mille florenorum , pensione , si in partes IOHANNIS posset illicere Ibraimum . Egit ille , quod maxime e re visum est . Sed , quod Laskyus , non tributum modo

modo negabat pertinacius; sed ne munera quidem volebat polliceri; contra *Syrmium* reddi, impensius vrgebat, res omnis longioris facta est subsellii. Atque, abiire omnino dies quatuordecim, dum ad colloquium denuo admitteretur *Laskyns*. Repetiit ille iterum iterumque, id quod ad nauseam vsque barbaro, ingesserat antea. Cui ille. Iam
 „ credidi, inquit, Te *Seremii* oblitum fuisse; sed video, quia bibisti
 „ aliquando vinum illud, & sic sapor eius tibi dulcis est. Allegasti
 „ mihi multas rationes, cur pro nobis bonum esset, vt vobis dictum
 „ *Seremium* redderemus. Inter alia tamen dixisti, quia semper plus
 „ impendii, obseruando loca illa faciemus, quam caperemus commo-
 „ di. Verum est, quia nunc quolibet trimestri, expendimus viginti
 „ octo argenti summas, ad rationem vestram, facit hoc, quinquaginta
 „ sex millia *Ducatorum*, quæ summa, per annum facit, *Ducen-*
 „ *tum viginti quatuor millium Ducatorum*; & vide, nondum habuimus
 „ aspræ commodum: quid hoc tamen est Domino meo, & si decies
 „ tantum exponeremus, eam ob rem, non cederemus illa. Certe,
 „ ego hucusque loquendi cum Domino meo, non potui habuisse
 „ animum. Nam, etsi tantum apud illum polleam gratia, ita quod
 „ nemo alius vnquam, apud Imperatores alios tantum valuit; opus
 „ tamen est mihi loqui, sicuti cum Domino, sicuti cum benefactore.
 „ Cras itaque intrabo domum eius, ibi stabo cum illo, sique inter ambu-
 „ landum per hortos, non erit talis eius materiæ mouendæ commodi-
 „ tas; alio die ducam illum ad venationem, & ibi aperiam, & persuade-
 „ bo tuis omnibus rationibus; tamen non credo ego illum hoc factu-
 „ rum, quia est defensor & vicarius fidei nostræ. Et quia nunc vene-
 „ runt *Vlaci*, qui nuntiant *Ferdinandum*, ad illa loca descendere; &
 „ ita Dominus meus cedere illa in manus Domini tui recusabit, ne
 „ diceretur, hoc metu illius fecisse; faciam tamen omnem diligen-
 „ tiam, quod si obtinere non poteris, tunc vnum oratorem promitte,
 „ quolibet anno mittendum; si autem *Seremium* reddemus, non mu-
 „ nera, sed tributum volumus. Perrexerit *Laskyns*, omnibus, quas
 „ poterat conquirere, rationibus, *Ibraimum* emollire, sed de *Syrmio*
 „ quidem, surdo canebat fabulam. Posteaquam ita Dominus meus con-
 „ stituit, inquit *LASKY*, ad *Ibraimum*, vt vobiscum contraheret coniun-
 „ ctionem, per quam amicis amicus, inimicis inimicus esse vult; mi-
 „ ror quia aliquot castellorum, tanti rationem habeas, vt pertimesceres de-
 „ super cum Domino tuo differere. Credis, quod ego nesciam auctoritatem
 „ tuam, quam hic habes. Omnia hæc in Galliis de te sciri adhuc, quæ
 „ hic audio & video, & certe istam tuam tantam gratiam, tanti facit Do-
 „ minus meus, vt se tibi fratrem coniungat. Ego autem, si mihi omnes
 „ adhiberes torturas, non credam, nec dicam, quod tu non posses, quod
 „ fieri velles; tamen, in ea fortuna tua plurimum commendo modestiam,
 „ virtutemque tuam, per quam nullam sui licentiam pradicas. Accipe igitur
 „ hanc materiam *Seremii*, pro suo labore paruam, & pro tuo Domi-
 „ no laudabilem, facque, vt illam rehabeamus. Nam inter amicos omnia

elus, cum
Ibraimo,
disputatio.

debent esse communia; si nobis reddetis illam, amicis beneficium facietis, & qui semper, & cum Seremio, & cum reliquis multis regnis & prouinciis, ad vestram se aptabunt necessitatem. Hoc enim habito a vobis beneficio, certo nos scias, nulla re alia differre, quam fide. Sed amorem, studium, obsequium, amicitiam, auxilia semper a nobis habebitis, sincera ac fidelia, & non solum nostra, sed & amicorum nostrorum. Regem Poloniæ cupit Dominus meus, cum Imperatore vestro coniungi, quia equitibus omnibus aliis principibus potentior est, qui, si vester erit, nunquam ex hac parte vobis timendum erit: quare, & eius amicitia apud Dominum tuum facito mentionem, Seremiumque redde, & tributum non posse, sed munera. Tantæ molis erat, in Hungariæ exitium, barbaros exciuisse. Non vacat, sed nec volupe est, verbum, quod cum *Mustaffa* LASKYO, alterum intercessit colloquium, hæc adtexere. Detinebatur adhuc, nunc tributis, nunc annuæ legationis, rationibus. quibus expediendis, multum, & temporis datum est, & infumtum iurgiorum; dum spes fieret *Laskyo*, fore, ut tandem, ad *Solymannum* admittatur.

§. XII.

Legati, ad-
eundi So-
lymanni,
quid dicit:

Non est vero silendum, quo ritu, quibusque verbis IOHANNEM commendarit *Solymanno*, admissus ad audientiam, *Laskyus*. Expedite me, inquebat ad *Ibraimum*, Polonus, quem Dominus suus utroque oculo venientem prospicit, quem expectat cum desiderio, certam vobiscum coniunctionem portantem. Ergo, Illustrissima Dominatio tua, iam me ad Imperatorem hunc vestrum nobilissimum mittat, cuius certe manicam utraque manu accipiam, nec remittam, quoad perfecero singula. Scio ego animos principum, qui Leonum ad instar, sponte se humiliant, non calcant, sed extollunt & fouent. Non veni ego hic cum illa furia & superbia, sicuti alii oratores assueuerunt Vngari, quæ res, Domino meo, semper displicebat: sed veni honorare eum, qui honorem meretur, qui si etiam pacem & coniunctionem non confecerim, non tamen, ob id veritati aduersari potero: nam Dominus meus scit, Imperatore vestro nihil esse inter mortales insignius. Itaque, quomodocunque egeritis nobiscum, semper ita vos cognoscemus; si amici erimus, optabimus nobis plura; si inimici, providebimus rebus nostris, forsitan aliter, quam aliquis credet; tamen id coacte faceremus, sicuti ante sprete amicitia, inimici. Rogo iterum, det mihi Dominatio tua Illustrissima cum Casarea Maiestate loquendi copiam, opinor, illius Celsitudinis, aliam esse benignitatem, quam aliqui existimant. Nempe, circumducebatur per ambages (7.) *Laskyus*: proinde, isto compendio, utendum ratus, flagitabat admitti ad Cæsarem. Quam in rem, sic ad eum *Ibraim*. Ergo, tantum confidis, inquit, Imperatoris benignitati, ut ad verba tua talia, sterilem tui Domini, amicitiam complectatur? Magna est tua confidentia, & profecto,

,, lau-

7.) Fallitur REVAIVS, Cent. VI. p. 70. vbi, post biduum, ad *Solymannum* deductum ait.

„ laudabilis: nescio, quis te spiritus docuit, naturam principis no-
 „ stri; humanus enim est, benignus, ac in studiosos ita affectus, ut
 „ plus eorum rebus, quam suis incumbat. Itaque, iam te amplius te-
 „ nere nolo, faciam te cras alloqui Dominum nostrum. Cum fueris
 „ apud illum loquuturus, non timeas aliquid, facito reuerentiam,
 „ quam scis meliorem, verba honoris & compta dicito, ego ero, qui
 „ secundo loco interpretabor. Itaque accingas te pro die crastina,
 „ & sis paratus, cum te vocauero, faciam te, cum omnibus *Czauffis*
 „ comitari, pro maiori honore Domini tui. Respondit ad hæc
Lasky: *Ab hoc tempore, quo pueritiam superavi, semper apud curias prin-*
cipum versatus sum, & ita scio illorum magnanimitatem, minusque cum illis,
quam cum aliis loqui vereor, & videbis me coram Domino tuo non titu-
bantem, quia mos est mihi diu, cum principibus loqui. Ut dies XXVII. ad axiam
 illuxit, aderant *Csauzii* in *Laskii* hospitio, ut, legationis pompam, deducitur:
 ritu suo, honestarent. In horum comitatu, ad regiam deductus,
Ibrahimum, & *Ayas Bassam*, cum *Beglerbege Natolia*, se illic oppe-
 rientes, reperit. Longius ei, cum his, colloquium fuit, dum in
 conspectum Cæsaris, iisdem arbitris, cum interprete, deduceretur.
 Huc, ut accessit, ita exorsus est (z.) dicere: *Venio ad Excellentissi-*
mam Maiestatem Vestram, missus a Serenissimo Principe Domino meo,
 IOHANNE *Vngarie &c. electo & coronato Rege, ab omnibus illius regni Stati-*
buz, qui in defectu mascule regie prolis, ius & libertatem habent, ex il-
lorum medio, unum probate virtutis ac industria, in regiam sedem, ex-
altare ac eligere. Vbi post victoriosissimum illud prælium Tuum, quo *LV-*
DOVICVM fudisti, & ad interitum deduxisti, quo *Budam* occupasti, &
 deinde absque custodia relictæ, discessisti: *Barones regni, & totus popu-*
lus, non cito in unum congregatus, matura & longa deliberatione, tan-
dem Dominum meum, ad regia trophæa inuitarunt, qui, uti est Maie-
stati tue cognitum, Transilvania dominabatur, & magnas alias regiones
sui habebat patrimonii. Tot precibus monitus atque inuitatus, suscepit
 hanc exaltationem, id apud se præcipue statuendo, ut mox ad Te mitteret
 oratores, gratam Tibi esse cupiendo talem coronationem suam, & offeren-
 do se & sua Dominia, tibi ad mutuam confæderationem coniunctionem-
 que futuram, prona. Cumque, mox post suam coronationem, in eum mo-
 dum, ad Maiestatem tuam suos oratores bis delegasset, quorum primus oc-
 cisus, secundus vero per hominem Nigrum (a.) impeditus erat, eamque
 ob rem, ita diu visitasse Maiestatem tuam fuit neglectum. Vbi postquam
 ego ex Galliis hoc Septembre redii, ubi orator eram missus, admonitus
 sum, ut me huc, huic officio accingerem. Dumque expeditus in via es-
 sem, & cum in Transalpinam descendere voluissem, opposuere se mihi
 aliquot centum pedites, qui cum vita non potuerunt, omnibus me bonis,
 quæ mecum erant, spoliauerunt: parumque absuit, quin turpiter interie-

N n 2

rim.

z.) Aliter, orationis eius argumentum, Io-
 vivs, l. c. p. 277. explicuit: nos,
 ephemerides LASKII, ad verbum ex-

pressimus, ut fides sit certior.
 a.) Legendus de eo est ISTVANFFYUS,
 Lib. ix. p. 139. seqq.

rim. Malui tamen ego in hac incommoditate, ad tantam tuam amplitudinem, cui scio, neque equitatum, neque apparatus oratoris esse miraculo, potius venire, quam reuerti. Quam ob rem, licet iam ex ordine oratorum tertius sum, huc ad Maiestatem tuam missus, tamen ego sum primus, qui gratia DEI, hanc tuam praesentiam conspiciere valui. Vbi salutat te Dominus meus Rex, exposulans, ut diutissime valeres, & felicissime imperares, cupitque, ut grata tibi esset talis exaltatio sua, coronatioque, offertque se Tibi, non solum cum regno Vngariae, non solum cum provinciis patrimonii sui; sed cum sua persona, & cum amicorum suorum assistentia, semper Tibi esse ad vota; ita, ut certo apud te haberes, illum, regnumque eius, & patrimonia sua, non sua esse, sed Tua; & quod se Tecum iungere vult, ita, ut sit tibi obnoxius, contra tuos omnes inimicos adesse: qui in omni aduersitate sua, non alibi se committere decreuit, quam ad benignam tuam personam. Itaque, habes Dominum meum, & Regem Hungariae, cum regno, omnibusque facultatibus suis, tuum, quem non aliter quam pro Tuo, ut Regem recognosceres, cum omnibus suis, rogat. Sunt mihi multa alia, quae cum Illustrissimis Bassis, ne tibi sint tadio, discutiam. Ita, de amicitia Regis Poloniae faciam nota; sicuti & de bello, quod Domino meo, cum Ferdinando est, & alia. Benigne, hæc orantem, Solymannus, audiuit, responditque, multo, quam, pro feritate barbarica, humanius.

Solyman-
ni respon-
sus:

„ excipio animo, inquiens, talem regis tui affectionem, cuius regnum hucusque meum erat, & non suum, sicuti iure belli & sabla conquistum; cum tamen, audiuius talem eius propensionem, iam sibi non solum regno illo cedo; sed contra istum Australem Ferdinandum, ita sibi subueniam, ut iam secure, in utroque latere, Dominus tuus possit dormire. Cuius talem applicationem, & eam de me confidentiam, accipio grato animo, omnesque suas necessitates, meas esse reputabo. Lætus,

gratia, a
Laskyo
ad:

hoc tyranni responso, Laskyus, pro tanta Tua, inquit, humanitate ac bonitate, Dominus meus perpetuo Tibi debitor erit, qui ita munifice illum exceperis, qui sponte auxilium ferre promiseris; fecisti sicuti verus & magnanimus Imperator, quem Dominus DEVS in infinitum secundet! Et dictis hisce exiui, & iui in hospitium iisdem Czaussis concomitantibus & ducentibus me. verba sunt Laskii. Multus ei, sequente luce, de mouendo continuandoque bello; cum Ibraimo, sermo fuit. qui Cæsaris sui destinationem, in hunc modum Laskyo exposuit: Frater! iam Dominum Tuum, ab hinc Regem vocabimus, „ & non Erdelbánum, iam eum pro Domino nostro reputabimus, „ iam illi subueniemus. Dominus meus, ibit in persona sua contra „ eius hostem. Nunc, quid agendum iam plus est? non postulamus

consulta-
tiones, cum
Ibraimo,
reliqua:

„ iam

„ iam tributum, non munera. Consulere volumus de tranquillo sta-
 „ tu Domini tui, cui rogo, vt scribas, vt quam maxime a praelio ab-
 „ stineat. Namque, eius minima aduersitas, eius ignominia, commu-
 „ nis iam cum Imperatore est: itaque, scribentur sibi litteræ foederis,
 „ & absoluam te cito. Rebus tandem ex animi sententia, confectis,
 „ tertio Nonas Februarii, anni MDXXIX. vale Solymanno dixit *Las-*
kyns. Rem ipse meminit. *Die III. Februarii, iui ad valedicendum* valedictio
Imperatori, ubi ingressus, sedi ultra horam, in loco, ubi oratores expectant apud Im-
audientiam, & demum ductus ante faciem Imperatoris, dixi hac verba: perato-
rem:

„ *Nescio, qua lingua, vel quo orationis præconio, gra-*
 „ *tias Tibi referam inuictissime Imperator! pro Tua*
 „ *tanta regis & Domini mei amicitiae gratitudine,*
 „ *quem, pro tua genuina humanitate, gratus & beni-*
 „ *gnus excepisti, verbis in honorem Domino meo fa-*
 „ *ctis. Vbi certa sit in perpetuum Celsitudo Tua,*
 „ *Dominum meum, omni officio & obsequio, tali Tuæ*
 „ *benevolentiae responsurum, & facturum in honorem*
 „ *tuum & commodum, omnia, etiam cum vitæ, &*
 „ *omnium suarum facultatum iactura; faciatque DEVS*
 „ *omnipotens, vt diutissime valeres & felicissime im-*
 „ *perares. Ex me autem suo sclauo, quem hic in*
 „ *cunctis non solum tractasti, sed etiam vestisti, &*
 „ *condonasti, assiduum habebis stimulum apud Domi-*
 „ *num meum, vt talis nostra amicitia & coniunctio,*
 „ *quam diligentissime obseruetur & augeatur. Clemen-*
 „ *ter ad hæc Solymannus: Scis, inquit, quo opus* eius re-
 „ *erit ad certificandam talem Domini tui coniun-* sponsio:
 „ *ctionem & affectionem. Nam omne eius nego-*
 „ *tium, iam meum erit, meum etiam suum esse*
 „ *debebit. Itaque, licet sciam, has nubes se mul-*
 „ *toties ingurgitasse in caput prædecessorum meorum,*
 „ *ac populum Dei Mahometicum; nunquam tamen*
 „ *fulgur emisisse, istos Christianos principes: hocque*
 „ *ipsum, nisi fuisset, maioribus meis, ac mihi cogni-*
 „ *tum, fuisset diu ab humano sanguine temperatum;*
 „ *sed consultius semper extitit, eorum vires per*
 „ *omnem occasionem infringere, qui se contra nos*
 „ *attollere conabantur. Proinde, Dominus tuus fa-*
 „ *ciat nos semper certos, omnium Christianorum*

Φ *ius iu-*
randum:

Laskii
peroratio.

negotiorum, magnorum & paruorum, & hoc modo radicabitur certa inter nos amicitia. Ego autem volo tuo Domino amicus esse, ac confœderatus verus ac integer, perpetuoque & contra omnes hostes illi in persona, & cum omnibus viribus nostris adesse promitto, per Prophetas, per magnum & adeo charum prophetam nostrum, *Mahometum*, per Sablyam meam &c. Tunc *Laskius*: *Habebit Celsitudo Tua*, ait, *semper noua a Domino meo, non communia, quæ mercatores scire assueuerunt, sed arcanissima.* Ego etiam iuro per *DEVM* viuum & vnum, ac nostrum *IESVM*, qui idem *DEVS* est, redemptorem, ac promitto, regem & Dominum meum, excipiendo *Polloniæ* regem, amicorum *Tuorum* amicum, inimicum inimicorum, futurum. Hic autem, ad pedes *Tuæ Celsitudinis*, relinquo, ex mandato Domini mei, *Dominum Ludouicum de Gritti*, loco oratoris, & rerum negotiorumque curatoris, cui *Maiestas tua* in omnibus, æque ac mihi, fidere velit. Hæc, facinorosissima illa fuit legatio, quam *Laskius*, magno rei Christianæ, *Hungariæ* autem malo maximo, obiit. quam ideo explicatius visum est meminisse, vt constet, quam operose, mala sua, iam tum procuderit *Hungaria*, sapiatque posteritas, neque committat, vt sanguinolentis huiusmodi fœderibus, vnquam irretiat.

§. XIII.

Ido fader:

legatus Fer-
dinandi,
Hobor-
danskus,
Constanti-
nopolim
aduuenit:

EXcitus, *Laskyanis* artibus, tyrannus, tametsi suapte, in cædem Christianorum, pronus fuit; tamen, eo crudelius faciendum bellum existimabat, quo id magis ab *IOHANNES* expeti cernebat. Sub idem vero tempus, dum icto fœdere, abitum parabat *Laskius*, *FERDINANDI* quoque legatus, *Iohannes Hobordanskus*, *Constantinopolim* accesserat; facile impetraturus inducias, si prior venisset. Fuit natura ferox & fastosus *Hobordanskus*, ideoque, *Laskyo* collatus, extra modum inuisus *Turcis*, *Iohanni*, data iam fide obstrictis. Aequa is, nomine *Ferdinandi*, poscebat omnia; inducias puta, iisdem legibus designandas, quibus se olim *Wladislaus*, & filius *Ludouicus*, obstrinxissent; raptum item sub iugum *Belgradum*, & arces alias repetebat. quas, cum reddi *Ferdinando*, intemperantius rogaret, vehementer (b.) commouit *Solymanum*, a *Laskyo*, in *Iohannis* partes, iam ante, per-

tra-

b.) Consule *IOVIVM*, l. c. p. 278. seqq. vbi obiurgationes, quibus vsus est tyrannus, leguntur.

tractum. *Hobordanscus* certe, Turcicis finibus decedere, atque belli nuncium, ad *Ferdinandum* perferre iussus est; adiectis tumide minis: *Solymannum*, primo vere, *Budam*, infenso cum exercitu, contra *Ferdinandum* profecturum: ubi collatis signis, si *Ferdinandus* superior euaserit, victorque, trucidato illi, clauēs, non *Belgradi* modo, sed arcium etiam reliquarum, adimeret; sin vero *Bude* non reperiatur, *Viennam* vsque promoturum exercitum, &, ubi ubi esset futurus, infestis armis, perquisiturum. Hæc tunc procella, in *Budam*, Constantinopoli cogeatur. Atque, incubuit omnino vrbi, cum *Solymanus*, eodem illo anno, quo minas ediderat, in Hungariam, cum ingentibus copiis, venisset. Occurrit ei, redux ex Polonia, *Iohannes*, in Mohácsiensibus campis, supplex, acceptusque a tyranno benigne, & optime sperare iussus, *Budam* vsque, in eius exercitu, cum comitatu, quem splendidum habuit, progressus est. Longe adhuc *Solymanus* aberat, cum ciues *Budenses*, mercatores potissimum, *Strigonium*, inde *Pisonium*, atque in interiorem Germaniam (c.) diffugere; *Thomas* contra *Nádasdius*, cui arcem crediderat *Ferdinandus*, tolerandæ propulsandæque obsidioni, instrumenta comparare. Simul aderant *Turce*, suburbia primum, adultu, mox & urbem, paruo oppugnationis labore, capiunt. *Christophorus* enim *Besserer*, & *Iohannes Traubinger*, qui, cum duabus Germanicis cohortibus, vrbi inerant, ingenti hostium numero, inopinato item aduentu, perculsi, posteaquam dies aliquot fortiter repugnassent, postremo, suæ paucitati diffisi, vrbe vacua relicta, in arcem se coniecerunt. Fuit ea, priscorum regum, voluptaria potius sedes, quam idonea, arcendis hostibus, moles. Proinde, eo procliuior erat futura arcis deditio; nisi *Nádasdyus*, fortissimi ducis munia, & ipse obiisset, & præsidarios, virtutis, quoque essent loco, serio admonuisset. Adsiliunt, enim vero, *Turce*, rati, vano armorum strepitu, expugnari posse arcem. Sed ea fuerat *Thome*, & sociorum, virtus, ut in irritum, hostium ille furor, multis profligatis, tunc quidem ceciderit. Ergo, cuniculis subruendam statuunt, aut certe, subdito pyrio puluere, euibrandam in aera. Non id obsesos latuit: *Nádasdi* certe sollicitudinem, eo vehementius exacuit, quo maiori se periculo circumuentum, animaduerteteret.

offenso barbaro:

belli nuncium ad Ferdinandum refert:

Solymani, in Hungariam expeditione:

Iohannis occursum:

Buda capitur:

arcem, a Nádasdio defensam:

S. XIV.

Verum, fortuna, res Hungaricas, ad fatale exitum trahente, dum impressioni Turcarum, ipse ex vna parte, cum iusta militum manu, resistit, eosque, subeuntes, e murorum ruinis, submouet; ab alia vero parte Germani, ægre hostes sustinent; inter ipsam, acerrimi conatus dimicationem, uti est apud ISTVÁNEFYVM (d.),

c.) Ita laudatus Iovivs: *Aduentantis Solymani fama, rectaque Budam ire pergentis, Budenses, metu perculsi, ferme omnes, vrbe profugerunt, & in proxi-*

mas urbes, pars Strigonium, pars Albam Regalem, alii Pisonium, demigrant. Itaque vacua fere positur Buda. Ibidem, p. 282.

Germano-
rum perf-
dia:

oblatur
eis Nádas-
dyus:

successu fa-
cto, arce, &
Nádasdyo,
Turci de-
dito:

Germani,
contra fi-
dem da-
tam, ca-
si:

(d.), Turcæ, Germanis, si certissimam mortem subire nolint, seque & arcem dedant, abeundi potestatem, & rerum omnium incolumitatem offerunt; idque, litteris a Solymanno editis, manuque eius subscriptis, e vestigio firmare pollicentur. Cum adfensuri Germani essent, inopinata re excitatus Nádasdyus, ira simul & dolore exarsuans, severo eos vultu, minabundus, a deditiois conditionibus, auocare contendit, ignaviam illis, simul & perfidiam exprobrat, ac tormenta, in hostem dirigi, imperat. Aliter Iovivs, (e.) cuius narrationem sed interpolatam, in suam rem ISTVÁNFYVS, cum alias sæpius, tum hic potissimum, conuertit. Præerat, inquit, arci, Thomas Nádasdyus, inter Hungaros, nobilitate generis, eruditique ingenii dotibus, illustris. Is, uti debebat, egregie fortis custos, milites, cum hostibus colloqui vetat, & in hostes tormenta conuertere & dirigi iubet; ignavia simul atque perfidia eos arguit, comminaturque eis pœnam fœdi supplicii, nisi extrema quæque oppugnationis pericula, sustinenda censeant, & decus Germani nominis, FERDINANDI-que præsertim, a quo stipendia acceperint, atque opima præmia expectare possent, constantissime tueantur. Sed, iam sulphureus vapor, succenssi tormentarii pulveris, ad nares Germanorum permeabat, & ex discurrantium spectantiumque Turcarum habitu, non obscura, concassuræ mox turris, indicia, deprehendebantur. quo ingentis periculi metu adducti, rursus ad idem deditiois consilium, redeunt; quod præsentis, vel maturæ iam cladis pauorem, alte conceptum, nullus, vel teterrima pœnæ metus, aut admissi flagitii pudor, aut custodis, amplissimi viri, reuerentia, superarent. Atque hæc quidem, prorsus ex muneris præscripto, & quemadmodum decuit fortem virum, administrata sunt a Nádasdyo; sed euentu tamen funesto. Præterquam enim, quod perrexerunt Germani insanire; Nádasdyus, ab iis correptus, & abdito fornice conclusus, atque arx, inusitato perfidiæ exemplo, Turcis tradita est, his conditionibus, ut incolumibus decedere, & secum ferre impedimenta, liceret. Ut arce excessere, ambitu adis D. Iohannis Baptiste, quæ in vrbe est, conclusi, armis sarcinisque, frustra pactorum fidem ingerentes, exuuntur, iubenturque, dum diploma salui conductus adferretur, inermes, eodem loco, præstolari. Adfuere, breui post, qui miserrimam turbam, extra urbem educerent, & præter datam fidem, iniquissime (f.) contrucidarent; adolescentibus aliquot seruatis, paucis elapsis fuga. Audiendus iterum est Iovivs, ætatis illius scriptor. SOLYMANNVS, inquit, de militum perfidia, probitateque NÁDASDY, certior factus, quo nefario flagitio, contaminatos, sua lenitate, indignos putaret, ut alia perfidia scelus ulcisceretur, lanitseris, ad unum trucidandos, obiicit; NÁDASDYVM vero ipsum, stipendio inuitatum, idque renuentem, humaniter dimisit, ipsius etiam regis IOHANNIS commendatione adiutus: quamquam soror eius esset in matrimonio Stephani Maylati,

deser-

d.) Loco cit. p. 156, 43.

e.) Inibi, p. 283.

f.) REVAIVS, vita donatos fuisse ignavos,

& a virtute Germanica degeneres, auctor est. Coronæ Hungariæ Cent. vi. p. 71. Germanos, inquit, cum sarcinâ, incolumes dimisit.

desertoris primo, & mox atrocissimi sui hostis. Id, saeva cadis facinus, immani imperatoris iussu, non iure modo, sed ad laudem etiam verae virtutis, atque iustitiae, patratum videri volebant barbari, qui sacramentum militiae, nullo, vel praesentis metu mortis, violandum censebant. Addit postea: Quod fortasse, equum existimari posset, nisi atrox, atque perpetuum, barbari hostis, in nostras gentes, odium, si iusta humanitatis iura aestimentur, eleuaret penitus, & euerteret. Cur enim Germani, qui beneficio eius peccauissent, & diplomata concessa libertatis obtinuissent, usque adeo crudeli nece mulctandi videri potuerint, quam ipse Solymannus, in ea, alienae perfidia causa propriam, abrupta fidei notam, & quam querebat, iustitiae laudem, tam crudeli, quam turpi sententia praeuerteret? Hæc de Germanorum cæde. De Nádasdii, Nádasdii
fata: discrepant scriptorum sententiæ. Enim vero ex ISTVÁNEFI relatione, NADASDIUS supererat, seu tradendus IOHANNI, aduersa Danubii ripa, metanti, siue militari supplicio adficiendus. Igitur, e custodia testudinis concameratae eductus, Ibraimo silitur. a quo, præter morem suum, acrius increpatus, quod Budam, sedem regum Hungariæ, Hungarus ipse, contra Regem Hungarum IOHANNEM, & aduersus inuictas Ottomannici imperii copias, singulari pertinacia defendisset. Tunc, duobus Czausis, quos Turcæ vocant, ac certo Ianitserorum satellitio, penes ripam Danubii deducendus, per speciem IOHANNI Regi tradendus, re tamen vera, in subiectum flumen præcipitandus, adtribuitur: comitante eum ex famulis, solo Francisco Semieo, tunc adolescente, quem postea, ad magnos honores prouexit. Itaque, multa & grauiâ animo versans, repente in nauim, quam prope ripam fluminis fors & fortuna obtulerat, præceps insilit, Ianitseris eum retentare, arrepta eius chlamyde, contentibus, ipse tamen discissa, atque eis relicta veste, nauim impellit, & magna colluctatione cum fluuiio habita, sine ullo remigio, circa vespærum, in aduersam ripam, penes quam Iohannes, cum suis metabatur, agre delatus est. Eum tunc, cum Gritto, in tentorio cœnantem reperit, eiusque genibus pronolutus, quamquam a Iohanne, sub primum adspæctum vix cognitus, ob veteris offensæ memoriam, Didymus adpellatus esset, veniam ab eo obtinuit, & apud illum diu in gratia ac pretio habitus est. Verba sunt ISTVÁNEFI (g.). Ac de occupata quidem, ad eum modum, Buda, & cæsis Germanis, nemo facisset negotii quidpiam. Nádasdii, fortunam illam, in fabulis habet P. KAZY e S. I. (b.): Fabula, inquit, proximum videtur, quod narrat, ISTVÁNEFYVS, RÉVAIVS, & CASPAR LONGELINVS, nimirum; Nadasdium, ex ergastulo eductum, atque ab Ibraimo asperissime obiurgatum esse, tum certis Czausis, & Ianitseris traditum, vt deductus ad Danubium, quasi Iohanni dedendus foret, re autem vera, in flumen præcipitaretur. Quare, Nádasdius, capitis periculum se adire animaduertens, in scapham repente insiluit, Turcisque se retinere volentibus, pallium dimisit, ac demum grandi

Tom. III.

O o

nifu,

g.) Eodem loco, p. 157, 12.

b.) Breui Commentario Rerum in Hungaria &c. gestarum, p. 11.

cum Io-
hannæ, re-
conciliatio:an. Turca-
rum ma-
nus, remi-
gio vsus,
euaferit, re-
excensiant:

nifu, cum aquis luctatus, circa vesperam in aduersam ripam, in qua *Iohannes* castra sua habebat, ægre emerfit. *Quis autem, non intelligat, Turcis dissimulantibus, quibus naues ad manus erant, Budaque Pestum commeabant, illum euasisse, quamquam, ex parte, res ita accidisset.* In hanc ego sententiam, virum, subacti iudicii, a Iovio, quem audiuius, inductum fuisse arbitror. Nam, si stipendio inuitatus, si conciliatus *Iohanni*, per *Solymanum* fuit, nihil opus erat, atrocis adeo supplicii metu: nisi forte, lasciuiantibus, ex fortunæ successu, barbaris, metum, ancipitis eiusmodi periculi, iniectum fuisse *Nádasdio*, credamus.

S. X V.

Biennio
tantum, ur-
be potitur
Ferdinan-
dus:

ERgo, biennio admodum *Buda* potiebatur FERDINANDVS. Annum vtrumque, comitiis insignem fecerat. De prioribus, supra diximus: posteriora, quæ in annum MDXXVIII. coegerat (i.) saltem non siluisse iuuerit. Pauca tunc præscripta fuerunt leges, cæque, ex temporis habitu, petita. Consulebatur in commune, de exercitu constituendo; puniendis, nouarum rerum auctoribus; impertiendo, semel iterumque, saluo conductu, ad officium redeuntibus; & quæ sunt minoris momenti, reliqua, in articulos octo distributa. *Budam*, *Solymanus*, ad eum modum, vt diximus, vix vilo suorum labore, periculo certe nullo, occupatam, IOHANNI tradidit, futurum, vti, erga se, fidei pignus certissimum, ita melioris postea fortunæ, quemadmodum rebatur, auspiciis. Atque, resedit omnino isthic *Iohannes*, siue suam reparaturus, siue speculaturus, *Solymani* fortunam, ad *Viennam* obsidendam, cum exercitu proficiscentis. Non est huius loci, vt operosam funestamque *Turcis*, opugnationem commemoremus: aliorum nos instituti inuitant rationes: nempe, vt *Buda* fata conuersionesque, iusto ordine, prosequamur. Quinto, quam obsidionem *Viennæ*, inglorius soluerat, die, *Budam* accessit *Solymanus*, vtque dissimularet, aut certe leniret dolorem, inde conceptum, IOHANNEM, isthic agentem, quasi suo vnus beneficio, Regem edicit, datoque diplomate, confirmat. Rem, ad hunc modum meminit Iovivs (k.): *Solymanus*, *Iohannem*, *Budæ* regem constituit, beneficiariumque, & amicum, ex diplomate, & solemnibus codicillis, adpellauit, adiunxitque ei Gritum, vt ea pararent, quæ confirmando regno, opportuna viderentur. Accidit autem, quod minime prætereundum videtur, tametsi barbari laudem respiciat, vt *Solymanus*, *Iohannem*, in eius tabernaculum, cum proceribus *Hungariæ* admissum, impense rogaret, vt *PAVLO* Strigoniensi, & *Petro Péreno*, clementer, parcere, & in pristinum gratia locum, recipere vellet. Nam IOHANNES, ab eorum ingeniis amicitiaque, plurimum abhorrebat: quo-

captam
eam, Io-
hanni red-
dis *Soly-*
mannus:

a *Viennæ*
obsidione
redux, Io-
hannem
regem con-
stituit:

quo rita,
quibusque
verbis:

i.) Dicuntur, eius comitii placita, Decreta in Decretis Regum, p. 313. seq.
tunc FERDINANDI II. legiturque id k.) Libro toties citato, p. 293.

quoniam illi, fluxa fide, sacramentique immemores, idem, quod sibi antea, dum coronaretur, officium, Ferdinando praeſtitiffent, tamquam desertores, oblitique Hungarici sanguinis, ad Germanos defeciffent. Ad id clementiae munus, quum duriores se ostenderet, Iohannes, atque praediceret, eos, propter ingenii leuitatem, praeclara malignitate cumulatam, nequaquam in fide permansuros, rursusque, qua deficerent, occasionem, priore turpiorem, inuenturos; Solymannus, vocem paullulum intendens, non barbaro, sed optimo rege digniffimam: an Tibi, inquit, in hac vita, melius atque honestius quidquam euenire posse putas, quam si ex tua clementia, qui Tui sint hostes, ingrati apud mortales euadant; hoc est: aeterno ignominiae probro notati; quum in Te sempiterna probi & clementis animi laus mansura sit? Grauis, profecto, tyranni oratio, & digna, quam pensarent hi, qui se, gratiae in hostes profusione, peccare posse exilimant. Fastosior multo altera, fuit, ad IOHANNEM, & huius procures, adlocutio: Recte abs Te, inquit, factum est Iohannes Rex! quod calamitate oppressus, atque a Germanis regno eiectus, confugiendum ad me existimaueris, meamque opem, imploraueris. quam secundum Deum, Tibi adfuisse, nunc expertus es. Itaque, postquam bellum, quod Tui reducendi causa susceperam, prospere gestum, atque confectum est, hodierno die, Te, in fratrem, & amicum meum, recipio, Regemque Budae, & in Hungaria, declaro; opem & tutelam meam, in posterum quoque polliceor. Hæc, tametsi a tyranno profecta, habent tamen permultum humanitatis. quod sequitur, ultra tyranni ingenium est: *Habes hic, Coronam Sceptrumque, & cetera regia ornamenta, quæ, ut accipias, ac beneficii mei memor esse velis, partoque, mea opera regno, diu fruaris, illudque ad posteros feliciter transmittas, hortor & cupio.* Augusti hæc profecto animi documenta dicerem, nisi beneficii ea specie, quod adparuit postea, ingens, & perniciosabile, reipub. Christianæ, maleficio occultuisset Solymannus. Primores mox, qui cum IOHANNE faciebant, erantque praesentes, sic adfatus est: Vos vero, procures, aique iubeo, ut nisi ultorem hunc gladium, experiri velitis, (ensem, quo erat accinctus, manu ostendens) huic regi vestro, omnem honorem deferre, & obedire contendatis. Sed, quemadmodum regni insignia, in tyranni venerint potestatem, non vna scriptorum est sententia. NADÁNY (l.) Perénium, coronam secum circumferentem, a Iohanne Török, interceptum, posteaque minitanti Solymanno, traditum fuisse, auctor est: non satis, uti opinor, ad faciendam fidem. Franciscus contra Forgách, Varadiensis Episcopus, in commentariis suis, quorum meminit KAZYVS; Prinium, cum Michaele Kesserö, captum fuisse, sicque coronam ad

reddis ei regi
gni insi-
gnia:

quomodo
enim tyran-
ni venerint
potestatem?

Iohannem rediisse. Manca & hæc fuerit relatio. Placet ISTVÁNEFFI sententia. Cum Turcarum agmina, Sirmiensem agrum peruolitarent, Petrus Perényus, ex arce Siklósiensi, secum portans diadema regium, securitatis maioris causa, Sáros Patakinum properabat. Eius discessu, vel potius fuga furtiua, intellecta, Iohannes Szeretsényus, inuasor Episcopatus Quinqueecclesiensis, in pago Kajdocs, haud procul Sexardino, noctu quiescentem interceptit, cum omni supellectili & familia. Ne vero, cum rebus elaboretur Perényus, ad Iohannem Bánffyum, Sopronczam, (quam Croata, Sztupaniczam dicunt) eum misit, opportuno tempore, Iohanni, cum corona, sistendum. Sed, cognito, apud Mohácsum casu, Solymannus, Perényum sibi, cum omnibus, tradi mandat. Quomodocunque statuas, res prodigio non caruit, fuitque id peculiare prouidentiae diuinæ, erga diadema Hungariæ, monimentum, quod prona adeo voluntate, diuinissima insignia, IOHANNI, Solymannus, infamis Asiæ Europæque prædo, restituerit. Vbi vero, tota æstate delituit, caeleste pignus? In comitatu, uti reor, Solymanni, ipsaque adeo, quam spectauit, Vienna obsidione.

§. XVI.

NOtauit, hanc IOHANNIS clientelam, censura Ecclesiastica CLEMENS Papa; sed quam, seu Zápolitani litteræ, suppliciter ad Pontificem datæ, eluerunt, seu oblitterauit, temporum, quæ tunc fuit calamitas. *Solymannus*, tandem, ingruente hieme, iter militare, cum copiis, Constantinopolim ingressus, IOHANNI, *Grittum*, cum qualicunque classe amnica; *Naszádas* tunc vocabant; & tria suorum millia, præsidio relinquit. Hæc, anno MDXXIX. *Buda* eueniunt. Qui hunc excepit, annus, supra millesimum quingentesimum, trigessimus, comitiis Budensibus insignitus est. Indixit ea IOHANNES, ut & sibi, &, quam, excito barbaro, adflixerat, communi patriæ, consuleret. Rari adfuere ordines, siue, quod auerferentur Turcicam *Iohannis* societatem, siue, quod deferere FERDINANDUM, nefas putabant. Ergo, ii admodum comitia consecere, qui ultra Tibiscanam regionem colebant, quique perpetui erant apud *Iohannem*. Horum præcipui fuere: *Stephanus Bradericus*, Episcopus Vácziensis, Iohanni a consiliis secretioribus; *Emericus Cibacus*, a Iohanne, præsul Varadiensis postulatus; *Wolfgangus*, Comes de S. Georgio, amplissimæ familiæ ultimus; *Stephanus Verbótzus*, legum Hungaricarum, æquior multo collector, quam adsertor; *Georgius Pöstényus*; *Alexius Bethlenius*, Transilvaniæ pro Waiwoda; *Thomas Nádasdy*; *Artándii* fratres, reliqui. Consiliorum summa huc redibat, ut confirmato regno, quibus posset artibus, auerruncaret æmulum; recuperaret ab eo infessa; atque in suas partes illiceret, qui iurata fide adhaeserant FERDINANDO. In primis vero, ut se regem testaretur, & quantum in se erat, antiquaret, *Stephani Báthory*, dignitatem, *Iohannem Bánffyum*,

Iohannes, a Papa, ob Solymanni clientelam, censura ecclesiastica notatur:

eius, post abitum Solymanni, res:

comitia Budæ agitas:

Palatinum creat:

fyum, de *Lindua*, *Nicolai* (m.), summi viri, filium, magna praesentium adfensione, *Palatinum* creauit. qua is quidem praerogatiua, fructus est inter suos, tanta adprobatione, quae potest esse maxima: certe, in propugnatoribus *Zapolitanis*, vnus omnium, & fide maxime enituit, & contentione virium. His vero rebus fiebat, vt perdita iam tum *Hungaria*, in fortunam indueretur, longe omnium teterrimam. Multi enim, priuatarum rerum studio, pellecti, patria contra, ac republica posthabita, nunc has, nunc illas partes sequuti, facinora edebant, memoratu indigna. Orta demum, crudelissima dissidia, intestinae seditiones, rapinae, immo sacrilegia, caedes item mutuae, & laxa vtrinque imperia, regnum, florens nuper & augustum, ad incitas redegerunt. E longinquo, haec mala *Ferdinandus*, *Iohannes* praesens adspectabat: eo quidem maiore patriae malo, quod nullus, parti vtrique, vlciscendi hostes, aut modus fuit, aut finis. id quod *IOHANNES* quidem, *Szigetbi*, quod *Valentinus Turcus*, defendebat; *FERDINANDVS* *Strigonii*, *Vilsegradi*, *Váczia* & *Budae* obsidione, testatum fecere. Tanti est, regna, seu iure adfectasse, seu iniuria. Recte *SENECA* (n.).

*Hungaria
mala, &
horum ori-
go.*

*Non capit unquam
Magnos motus humilis tecti
Plebeia domus.
CIRCA REGNA TONAT.
Volat ambiguus
Mobilis alis hora, nec ulli
Praestat velox fortuna fidem.*

§. XVII.

ITa res erant, cum *FERDINANDVS*, eodem illo MDXXX. anno, *IOHANNEM*, Turcicis auxiliis, regno potitum, *Buda* non minus, quam *Hungaria* vniuersa, exturbatum ibat. Rem consilio, & armis adgressurus, ingentes copias, ab Augusto *Carolo* fratre, Germaniae principibus, e Bohemia item, & *Hungaria*, coegerat. Summa belli, *Rogendorffio*, commissa. at, quo successu? *Buda*, quam memoramus, fata nos condoceant. Erat *Rogendorffius*, Italicis, ad *Veronam*, & *Brixiam* bellis, atque tolerata nuper, obsidione *Viennensi*, in paucis clarus. Coadunato is exercitu, quidquid erat bellici instrumenti, & commeatus, necessarium, Danubiali classe, deuehendum curauit, ipse, per continentem profectus, *Strigonium* accessit: vbi ei, *Paullus Vardanus*, metropolita, anno superiore, post *Viennae* obsidionem spectatam, *Iohanni*, per *Solymannum*, reconciliatus, occurrit; vt non fuerit machinis opus, prouum suapte, in *FERDINANDI* partes, praesulem, euincere.

Ferdinandus. in Iohannem, molitiones:

Rogendorffius aduersus Budam motus:

Strigonium occupat:

O o 3

m.) Diximus de eius fati, in Historia Comitatus Posonienfis, Parte Spec. Memb. 1. Sect. II. Num. 1. §. VII.

Tomi II. p. 148. sequ. quae relege omnino.

m.) HIPOLYTO V. 1133.

cere. Has enim, ita amplexus est, iterum iterumque, ut pulchrum duxerit, eius copias, consilio, opibusque adiuuare. Ergo, *Rogendorffius*, Archiepiscopo in fidem recepto, *Strigonio* autem, praesidio communito, ne quid a tergo, hostilis munimenti relinqueret, *Vissegradum*, Danubio imminens, obsidendum censuit: egregio id quidem consilio, si anni tempestas congruisset; sed, quum ea sensim, in pluuium auctumnum desineret, ipseque *Vissegrado*, & *Váczia* occupandæ, tempus detereret, *Buda* expugnandæ, opportunitatem amisit. Nam ea quidem mora, muniendæ urbi arcique, occasionem IOHANNI præbuit. Inerant regiæ, præter IOHANNEM ipsum, *Gritius*, *Cibacius*, *Verbóczyus*, *Simon Athimienfis*, atque alii nonnulli. quorum opera & diligentia, effectum breui est, ut quæ erant, seu defensionis, seu munimentis instaurandis, necessaria, celeriter compararentur. Immissa in urbem, præter *Pestanam* iuventutem, Turcarum illa phalanx fuit, quæ in classe amnica, iussu *Solymani*, militabat. Id vnum, ad urbis securitatem deesse videbatur, quod ancipitis periculi metu, nequiuat tantum annonæ importari, quod, tolerandæ obsidioni suffecturum crederetur. Aderat interim *Rogendorffius*, & urbem, tripartito agressus, tormentis, diu noctuque coepit verberare. Atque habebat sane, cur de sua non minus, quam urbis salute sollicitus esset IOHANNES. Igitur, auocare, ab obsidione *Szigethi*, suos, & scriptis, sua manu, litteris, quo sit periculo circumuentus, certiores facere, in hanc fere sententiam: *Budam a Germanis obsidione cinctam, scitote; & quamquam urbs adhuc in nostra est potestate; tamen, si fidei memores estis, nosque saluos esse cupitis, postpositis, quæ remorari vos possent, omnibus, huc adcurrite, quin potius aduolate.* Promouit, acceptas a Rege litteras, *Stanislaus*, Albenfis Præpositus, *Iohanne Zermeg*, administro, (o.) effecitque, ut soluta obsidione *Szigethi*, opinione celerius adessent duces: *Budam* tamen, ob *Kápolnait*, cum sua equitum ala, defectionem, ingredi nequiuert: quippe, a subfessoribus itinerum impediti. Ergo, reduces *Albam*, cum omnes non possunt, singuli, urbem, subire parant. Et *Nádasdio* quidem, primo omnium, successit institutum, qui *Blasio Kotsisch*, vili auriga duce usus, cum suis, per itinerum compendia, *Budam* se iniecit. Eadem fortuna, triduo post, *Szeretsénius*, & *Cassonus Turca*, cuitatis insidiis, ductore eodem *Blasio*, ad urbem venire.

ad Visse-gradum:

Vácziam-que hæret, magno Budensium commodo:

exorditur obsidionem

Iohannes suos ab obsidione Szigethi, auocat:

duces ad urbem adueniunt.

Obsessorum eruptio:

S. XVIII.

HOrum suppetiis lætus IOHANNES, facile permisit, uti *Nádasdius*, cum selecta equitum manu, facta eruptione, hostes inuaderet, & condisceret ex captiuis, quæ sint eorum destinationes.

o.) Idem iste; *Rerum Gestarum inter Reges Ferdinandum & Iohannem*, Lib. II. post initia: Contenta Schedarum, inquit, de verbo ad verbum, hæc erant:

BUDA EST OBSESSA; CIVITAS EST IN POTESTATE NOSTRA: FESTINATE, ESTIS FIDELIS. IOHANNES REX.

nes. Prouolarunt ergo alacres & intrepidi. quos, cum manus velle conferere, leuioris armaturæ, Cæsarianarum partium *Hungari*, cerne-
rent, ne pugnae potestatem, ignobili metu, negauisse crederentur,
proruunt & ipsi e castris, duce *Balthasaro Bánffy*, viro militari, pu-
gnamque acerrimam conferunt. Forte fortuna, *Nádasdium* conspicu-
tus *Bánffyus*, & voce, & manu, suos adhortantem, ex templo ad
singulare certamen prouocat. Nec vlla a *Nádasdyo* mora facta, con-
cursum est, ac suam vterque in alterius scuto, hastam perfregit, plau-
dentibus vtrinque commilitonibus; dum aduentantes *Germani* equi-
tes, pugnae finem facerent; his in castra, illis in urbem redeuntibus.
Oppugnabatur interea vrbs tripartita, sicuti diximus, adgressione, iam-
que mœnia, ea regione, qua ad vicum *Logod* itur, ducentorum pas-
suum intervallo, perpetuis tormentorum ictibus, procubuerant, cum
Rogendorffius, adfultum edicit. Subeunt ergo *Germani*, & qua pos-
sunt, celeritate, viriumque contentione, per ruinas, enituntur. Sed,
ea *Hungarorum* virtus fuit, vt semel iterumque deturbatos, magna ad
vltimum clade (p.) reïicerent. Abstinuere se postea *Rogendorffiani* a
mœnibus, satis habentes, si iniectis, e longinquo, ignibus, globis-
que, adsligerent obsessos. Arcta interim, vtrobique cœpere esse omnia.
Nam, *Germanos* quidem, frigidi atque immodici imbres, cœnum
item propemodum imperuium, & reliquæ, feri auctumni, molestiæ,
eneruabant; fames contra, emaciabat obsessos, ad eum modum, vt
equina iam victitare inciperent. Regi tamen *IOHANNI*, ne quid de-
esset, *Stanislaus*, *Albensis* Præpositus, sollicitè prouidebat. *ZERME-*
go vsus administro. apud quem hæc, de obsessorum inedia, & heri
sui, prouidentia, legas: *Iam fere omnia victualia, & præsertim in vrbe,*
defecerant, & obseffi, equinis carnibus vescabantur; equi vero, qui nul-
lum pastum habebant, per plateas ciuitatis, vix titubante gradu, er-
rantes, fame moriebantur. Hæc ipse oculis vidi. Nam dominus meus,
me una cum altero seruo meo, ad regem miserat, cui detuleramus di-
uersa victualia, in vno equo onerato, anibus phasianis, turdis, perdici-
bus, castaneis, panibus optimis, ac etiam piscibus, nempe carpionibus in
longum concisis, & sale ac fumo, maceratis. Cum quibus, auxiliante
Deo, salui ad regem peruenieramus, pro quibus fuimus remunerati, singu-
li nostrum, decem aureis nummis, & pro singula veste, de panno purpu-
reo; atque ita rursus ab rege dimissi, eadem felici fortuna, ad dominum
nostrum, reuersi fuimus. His angustiiis pressus, IOHANNES, Mehmetem
Iabioblem, Samandriæ, ac Nándor Albæ, præfectum, vt ad se liberan-
dum, maturaret cum exercitu aduenire, missis frequentibus nunciis,
orare haud desinebat: Gritus potissimum, qui litteris, idiomate Tur-
cico, cuius erat gnarissimus, conscriptis, idem factitabat, precibus
minas interferens, ni clientem Solymanni, ancipiti periculo, eximere
properaret. Consimilis argumenti litteræ, & ad Iohannem Bánffy, quem
nuper Palatinum creauerat, datæ sunt. Mehmetes ergo, nihil
mora-

eius succes-
sus:frustratus
Cæsariano-
rum adful-
tus:res obsiden-
tium, &
obsessorum,
difficiles:Stanislai,
Albensis
Præpositi:in alendo
Iohanne,
solicitude:eius preces,
a Tarca,
supplicius
exorantur:Mehmetis
aduentum:

p.) Ita, loco cit. ZERMEG, & ex eo ISTVANFFYVS, in obsidionis historia Lib. XI. p. 110. seqq.

discessus
Rogendorffii:

Iohannis,
in Turcas,
humanitas:

ecram cru-
enta ex-
cursio:
captiuorum
multitudo:

Iohannis
dolor inde
conceptus.

moratus, omnia fere praesidia, ex *Thracia*, & *Bosnia*, deducit, exercitum coadunat, & decimis fere e castris, haud procul ab vrbe, considet, obsessosque, de aduentu suo, certiores facit. Eo cognito, Rex, & Grittus, simul adpropinquarunt *Mehmetes*, vrbe, cum selecta suorum manu, in hostes prouere statuunt. Sed, *Rogendorffius*, non expectatis barbaris, obsidionis labore non minus, quam caeli iniuriis, fatigatus, cum se hostibus imparem futurum cerneret, conuellere signa, atque obsidionem soluere iubet. quod quidem, tanta celeritate, perfici voluit, vt vix tormentis, in naues reuehendis, tempus suffecturum videretur, atque multa castrensis supellex, plurimique milites, morbis & vulneribus confecti, in tentoriis, ad necem relinquerentur. *Iohannem*, ab insequendo hoste, suorum, non tam paucitas; octo enim millibus censos fuisse, *ZERMEG* auctor est; quam equorum virorumque, contractus, longiore inedia, languor, prohibuit. Vix, ex vrbis conspectu decesserat *Rogendorffius*, dum *Mehmetes*, cum exercitu adfuit. quem quidem *IOHANNES* collaudatum, quod afflictis rebus suis haud defuerit, excultumque muneribus, impense rogauit; vti, datis, quieti exercitus, diebus aliquot, *Belgradum*, vnde venerat, regrederetur: quibus tamen precibus, non modo non praebuit locum barbarus; sed, factus etiam, ducum reliquorum, instigatione, ferocior, crudelem, in *Ferdinandum* prouincias excursionem fieri, edicit. cuius mentionem alibi habemus. Reduces *Turca*, decem millia captiuorum, praeter ingentem omnis generis, praedam, secum agebant. Quos, cum *IOHANNES*, tam innoxiorum hominum multitudinem; in diram seruitutem trabentes, eminus, e fenestra arcis, conspexisset, fertur, lacrymas non continuisse, ac ad familiares suspirans, ac moestus dixisse; non se eius cladis & calamitatis, sed *FERDINANDVM*, ac *Germanos*, causam esse. Sic culpa, caluam, aut potius falsam praeiens excusationem: vti meminit *ISTVÁNEFYVS* (q.). Nolim credere, crocodili fuisse lacrymas, quod aiunt aliqui; id tamen mirari subit, potuisse, foederato barbaro, eam Christianorum multitudinem, permisisse *Iohannem*. Enim vero, decuerat, hanc *Mehmetis* opem, vel remunerari aliter, vel certe, captiuam eam turbam, repraesentato lytro, redemisse. Sed, ita erant tempora, &, quod pessimum fuit, hominum ingenia, vt tum se feliciter agere crederent, cum saeuire dabatur, in aduersarios. Tanti tunc, seruata *Buda* constitit!

§. XIX.

Iohannis,
ea in obsi-
dione, viri-
lia animus:

Alioquin, dedit, tolerata ea obsidione, virilis animi documentum, *IOHANNES*, se ipso maior futurus, si potuisset, vinculis, *Turcicae* societatis, expediri. Resedit vero tunc *Buda*, otio, quod ex his periculis, enatum ei fuit, perfruiturus. quam ei tamen

tamen felicitatem, eripuit, Turcarum irrequies. Sunt, qui inducias, anno MDXXXI. *Iohanni*, cum *Ferdinando* fuisse (r.) memorent; silent Istvánffy, & aliis. IOHANNES interim, ut animos civium *Budensium*, Budenses ciues m-
 multa secum passorum, confirmaret in officio, novis eos privilegiis, lo-
 cupletavit; quæ septennio post, ne labascerent, rata habuit iterum; legiis:
 sed fructu, aut nullo, aut perbreui, quando, se mortuo, in barbarorum potestatem, an captiuitatem? rapiebatur vrbs libera. Sub idem tempus, mœnia, quæ euerterat *Rogendorffius*, instaurata fuisse, fas est coniectare. Neque enim, eo anno, quem heic transmisit, totum, pronior, ad eam rem, occasio, postea se *Iohanni* dedit. Annum certe sequentem, siue suo ipsius consilio usus, siue instigatus a *Solymano*, Strigonium, ob geminam *Vardani* defectionem, obsidione Strigoni-
 perturbavit. quam, dum *Ludovicus Grittus*, irritum conatu vrget; IO-
 HANNES, aduentantem iterum, immani cum exercitu, *Solymannum*, *Buda* opperitur; spe tamen, quam de eius patrocinio conceperat, iteratus
 egregie frustratus. *Solymannus* enim, relicto a dextris, *Danubio*, lon-
 ge alias itineris rationes iniit, quam vulgo credebatur. Certe, ex-
 peditionis fine, siue culpa sua, siue *Ibraimi* consiliis, non excidit tan-
 tum; sed multum etiam laudis, de superiorum annorum victoriis, de-
 triiuit: IOHANNEM autem, praesidio nudum reliquit, adegitque, ad pa-
 ciſ, a FERDINANDO impetrandæ, necessitatem. Id mirere; non occur-
 risse, *Solymano*, IOHANNEM, quod nobis quidem indicio est, offen-
 sum animo, iam tum, pacis consilia agitauisse, quod segnius, rem
 aduersus FERDINANDVM, tanto cum exercitu, egisset. Animo scilicet
 præcipiebat *Iohannes*, fore, ut tametsi se inuito, irrupit in Hunga-
 riam tyrannus: quippe, *Polonorum*, & *Francisci*, Galliarum regis, cohori-
 tationibus excitus; tamen, sibi, eo absente, incubituram procellam,
 quam in caput *Solymanni*, *Cæsar* & *Ferdinandus*, nequiuerunt cuibras-
 se. Itaque, habito senatu, consilii, quas ceperit de pace, rationes
 exponit. Iuere in eius sententiam, cum reliqui, tum *Grittus* etiam;
 quod intellexerat, ne *Solymano* quidem, aut *Ibraimo*, improbari eam
 destinationem. Missus, tantæ rei arbiter, *Hieronymus Lasky*, ad *Fer-*
dinandum venit, expositaque legationis summa, inducias quidem ob-
 tinuit ex facili; sed, ad *Carolus*, uti iussus fuerat a *Iohanne*, ire per-
 missus non est. quæ res, offensæ quidem locum apud *Zápolyam*, haud
 tamen irritas fecit inducias. Ingens inde fructus, ad principem vtrum-
 que, redundauit. quando, mutux, vtriusque partis, iniuriæ, *Stri-*
gonii, ex animi sententia disputatæ, spem ostentabant; fore, ut soli-
 da tandem pax, inter reges, coalescat. Illustrem, pacis hæc consi-
 lia, *Budam* fecerant, penitus postea *Iohanni* adfirmandam, nisi *Las-*
kii, & *Verböczii*, mira, in adulando, intemperies, exitiabili facino-
 re, & regem, prauis suggestionibus in transuersum raptum, contami-
 nauissent, & regiam. Nimirum, haud illi cessauere ante, regem fa-
 tigare, quam *Grittum*, regni Hungariæ gubernatorem, crearet. Mors,

TOM. III.

P p

Io-

Grittus,
regni Hun-
gariae gu-
bernator:

eius in pro-
ceres sa-
nitiles.

Iohannis Bánffy, Palatini partium *Zápolya*, iis destinationibus, occa-
sionem fortassis praeuit; nam, eo viuo, vix se in eam sententiam in-
duci rex fuisset passus. Diu is quidem obluctatus, cum aliter se ne-
quiret expedire, rem omnem, ad senatum, quem *Buda* coegerat, re-
tulit. Contraibant perniciosissimo instituto; quibus, & regiae maie-
statis veneratio, & amor, conuulsae mirum in modum, patriae, pe-
nitius animis infederat. Prauidebant, nimirum sagaciter, duobus re-
gibus, tertium, prauissimis iis consiliis addi, breui, si prona se dede-
rit occasio, tyrannum futurum. Grauis est *Thomae Nádasdi* oratio,
(s.) qua iniquissimum institutum, elidere conabatur ex regis animo.
Sed, praeualuit tamen adsentatorum versutia, datumque *Gritto* diplo-
ma, quo regia propemodum potestas, homini, dominandi ultra
modum cupido, adtribuebatur. Id, cum senatorum haud pauci, ne-
que signare vellent, neque cuperent observari, regis indignationem,
Gritti autem, implacabile odium, sibi conciliauerunt. quod ille de-
mum, *Simonis Athinay* (t.) atque *Paulli & Blasii*, fratrum *Artándio-
rum*, nece, quaesito aliunde obtentu, exsatiare haud potuit: *Nádas-
dio* quoque, insidiatus, nisi virum sagacissimum, furori sanguinolenti
hominis, fata subduxissent maturius. *Pari*, inquit, (u.) odii ac se-
ditioe tenore, de *Paullo*, & *Blasio* fratribus *Artándiis*, qui ob medita-
tam, uti ferebant, ad partes *Ferdinandi* defectionem, a rege suspecto-
so, in carceres coniecti fuerant, quamquam neque confessis, neque con-
uictis, sed quod, antequam caperentur, ne ille (*Grittus*) gubernator
crearetur, magna contentione obstitissent, *Iohanne*, in venatione forte
absente, atque earum rerum ignaro, extremum supplicium in foro sumi
iussit. Ergo, vix exorsus fuerat, infausti muneris administrationem,
cum optimorum virorum sanguine, *Budam* foedauit.

§. XX.

Iohannes,
Buda di-
grediunt

relictis illis
consiliariis:

IOHANNES postea, siue, ut inuidiam, sublato e medio *Artán-
diorum*, absentia minueret, siue, ut procurandis in superiore
Hungaria, & Transilvania, rebus, vicinior adesset, relictis *Buda*, *Va-
radinum* concessit; cum interim, *Grittus*, Gubernatoris Hungariae titulo
superbus (v.) Constantinopolim, siue ab *Ibraimo* arcessitus, siue missus
a *Iohanne*, abiit. Rex, ad eum modum ab vrbe digressus, eam, *Gre-
gorio Pesthénio*, custodiendam mandauit; *Broderico*, *Verbóczi*, &
consiliariorum nonnullis, inibi relictis, uti pacis, cum *Ferdinando*,
conciliandae curam haberent. Quod illi fecere quidem, sed successu
nullo: id quod, in vrbe *Pisoniensis* historia (x.) explicuimus. Diutius
rex

s. Apud *ISTVANFFYVM*, Lib. XII. p. 191.

t.) Sic infelicis viri nomen *ZERNEGH* scri-
bit.

u.) *ISTVANFFYVS*, Lib. XII. p. 192, 33.

v.) Recte *Iovivs*, Lib. XXXII. p. 531. Quo

rerum prouentus elatior factus, spes sume,
ad immoderatam, atque ardua, exitiabi-
li ambitione, prouehere capis. Legellis
reliqua.

x.) Periodo Austriaca, siue Cap. IV.
§. VIII. Tomo I. Operis p. 208.

rex Varadini substitit, forte *Gritum* reducem præstolaturus; tametsi præterea haberet, quod illic ageret. Adhæserant interim, per absentiam Iohannis, pacis, quæ cum *Ferdinando* conferebantur, consilia; *Gritti* autem, Byzantio, cum insigni Turcarum, & Hungarorum manu, redeuntis animus, minus se probabat sagacioribus: proinde, *Budam* sibi redeundum existimavit *Iohannes*. Ac prodidit sane *Gritus*, quid sibi habuerit propositum, *Cibaci*, viri summi, cæde iniquissima. Sed, eorum quoque suspicio, haud vana fuit, qui insidiaturum Iohannis vitæ, opinabantur: ut eodem fere tempore, gemino periculo, *Buda* agens, non sine numine, defunctus crederetur. In hunc enim annum MDXXXIV. & *Hobordancii*, immanem illam destinationem referimus, cuius exstat apud ISTVÁNYFV (y.) mentio: *Budam* ille, siue sponte, siue præmiis, vndeunque acceptis, illectus, venerat, uti e medio tolleretur regem; infami ideo morte mulctatus. Nam, cum se aulicorum turbæ, quæ circa regem esse consueverat, cupidius ingerit, sicam sanguinariam, fagi manica occultasse, deprehensus est. Raptus igitur ad supplicium, cum nec quidquam diffiteretur meditatam facinus, culeo insutus, atque in Danubio demersus, foedissime interiit. De *Gritto*, diserte WOLFFGANGVS BETHLENIVS (z.): ita secum decreuisse ait, ut, si *Budam* peruenisset, sublatis IOHANNES rege, & consiliariis eius, regiam sedem occuparet: quam ob rem, audito eius interitu (a.) rex, ne momento quidem eum lugebat. Res inde, turbatæ extra modum, in vrbe fuere. Nam, *Solymanus* quidem, obsessum adhuc Megyefini *Gritum*, minacibus nunciis, *Budam* missis, liberandum, *Iohannis* opera, adurgebat: obiectans, profecta a se, in exulem beneficia, traditam, cum diademate, in eius potestatem Hungariam, & quæ erant, barbarici fallus, reliqua. Cui *Iohannes*, ne desideres epistolam, sic respondit: Se quidem probe meminisse, quantum debeat Solymanno, quem & vitam, & sine quibus vita haud posset esse iucunda, dignitatem omnem, regiumque sceptrum sibi contulisse, libenter agnoscat; neque se ullum ingrata mentis scelus commissurum, quo orbis principem, sine cuius favore se subsistere minime posse, cuius sit in propatulo, a se abalienaret; nunc quoque, voluntatem sibi esse promptissimam, ad exsequendum sibi imperata; sed vires, neutiquam pares voluntati adesse. Postquam enim *Gritus*, interfecisset *Cibacum*, in quem adeo effusa sunt omnium studia, cuius adeo sancta est apud omnes memoria, ita furore sumenda de eo vindicta, plane extra se rapi, lugentis populi multitudinem, ut nec regia auctoritate, nec ullis rationibus eam mitigare, nec in tam subito casu, ad compescendum hunc furorem, sese componere, (nisi se ipsum in summum discrimen conicere velit) possit. Ac proinde, se obnixè rogare, inuictissimum Imperatorem, ut pro sua iustitia ac clementia, potius animum

redit ite-
rum:

gemino vi-
ta periculo
exemptus:

Gritti, ob
interfe-
ctum Ciba-
cum, noc:

inquit, So-
lymanno
inde nata:

Iohannis
responsio:

P p 2

suum

y.) Lib. x. p. 152, 15. diximus supra de eius legatione, FERDINANDI nomine, ad SOLYMANNUM, infelicitè suscepta.

z.) Historiarum Libro II. p. 73. ad annum 1534.

a.) Describere eum IOVIVS, Lib. xxxii. p. 541. ISTVÁNYFVVS, Lib. xii. p. 200. BETHLENIVS, l. c. IOHANNES NADÁNY, Floro Hungarico, Lib. iv. Cap. II. p. 219. seq.

suum sibi spectandum statuatur, quam agendi facultatem, cuius magnam partem, sibi, fortuna & casus, quasi suo iure, vendicaret. Hæc *Buda*, perscripserat *Iohannes*. quibus, facile deliniri se passus est tyrannus: quippe, negotiis distentus maioribus. Eadem *Cibaci* internecio, *Lasky* quoque, periculum acciuerat, propemodum exitiale. Insimulabatur, non vanis indiciis, conscientia cædis summi viri, eaque re, eandem fere, quam *Gritti*, indignationem sibi, apud populum collegerat. Itaque, siue, ut reuera puniret hominem, quod vult *ISTVÁNFFYVS* (b.), siue, ut subduceret iratæ multitudini, aliis de causis, *Budam* euocatum, in vincula coniecerat; quod *BETHLENIVS* (c.) adfirmat. Ut custodia mandatus est, expeditis ad eum tribus, de sanctiori consilio, viris, qui ægrum eius animum consolarentur, profiteri iussit: fateri regem, eius dexteritate, regnum & patriam se recepisse, ideoque, eximium sibi præstitum esse officium, nulla temporis iniuria, obliuioni tradendum; sed potius, omni grata mentis significatione, referendum. Tanta seueritatis culpam, tribuendam esse, tempori potius, quam sibi, cuius ingenium, prout ab omni seuitia & crudelitate, etiam in eos, qui pœnam meruissent, exercenda, alienissimum semper fuisse; ita vel in primis, ab ingrati animi crimine, in optime de se meritos, numquam non abhorruisse, vel ipsimet *Lasky*, sit perspectissimum. Persuasum itaque sibi habeat, rationes regni, in unius cæde, summe periclitantis, non vero offensam aliquam, debuisse auocare aliquantisper regis animum, ab insita ipsi clementia. Certa tamen spe, seipsum erigat, breui, sarcindi istius incommodi; voluntatisque erga se regis, ad futuram parem facultatem, magno, cum fortunarum, tum dignitatum suarum incremento, credat. Hæ tunc tragœdiæ, *Budæ* edebantur. Excusat *Lasky*, luculentus eius ætatis scriptor, *Iovivs*, derogatque ei, occisi *Cibaci*, & conscientiam, & societatem. Id vereor, an non falso, in litteras retulerit (d.), quod sub tormentis, *Gritti* consiliorum rationes, explicare fuerit coactus. Minuit mox periculum, *Sigismundi*, *Poloniæ* regis, *Matthæi* item *Tarnouii*, suscepta, *Laskii* causa, deprecatio (e.): nam, & liber dimissus est, & muneribus insigniter excultus.

Laskii, eadem
 eadem Ci-
 bacii, ca-
 ptivitas:

quem ad-
 modum
 eum con-
 solatus sit
 Iohannes:

dimittitur
 liber.

§. XXI.

Laskyus,
 in partes
 Ferdinan-
 di transit:

Iohannes
 iterum abis
 Varadi-
 num:

NUnquam postea, ad *IOHANNIS* partes, reduci *Lasky* potuit; quin immo, aduersas *FERDINANDI* sequutus, quid, & consilio potuerit, & ultionis cupiditate, palam fecit. His gestis, *Varadinum*, *IOHANNES* abiit denuo, ut fines eos, a *Ferdinandeorum* impressionibus, auspiciis suis, defenseret. Atque, datum fuit non plane nihil turbarum, per *Hungariam* superiorem, dum interim *Buda*, a le-

b.) Loco citato, p. 201, 9.

c.) Libro eodem, p. 74.

d.) Fine Libri XXXII.

e.) Legendus omnino est *BETHLENIVS*, l. c.

p. 75. seqq. ubi *Gallia*, & *Poloniæ*, regum, expostulationes, *LASKII* causa susceptæ, narrantur. Adde, *ISTVÁNFFYVS*, Lib. XII. p. 201. & *ZERMEGVN*, Lib. II.

legatis *Zapolyæ*, firmo præsidio, insideretur. Tunc vero primum, caput adtollere, *Georgius Monachus*, cœpit, *Iohannis* fauore, regi, suisque postea, noxius futurus. Fuit nobis, eritque frequens noui hominis, mentio; proinde, compendio dicemus, vnde prodierit, quæ se ratione potuerit in eum modum regi intimare, vt nihil is dubitaret, *Varadiensem* episcopum, post necem *Cibaci*, ei concedere. Erat, nempe natione *Dalmata*, in aula *MATTHIÆ* regis, & eo viuis exemplo, apud matrem *Iohannis*, in familiaribus habitus. Postea, tædio vitæ aulicæ captus, in collegium monachorum *Csenstochouiensium*, quod in *Polonia* est, se abdidit: dum in exsulis *Iohannis* amicitiam, admissus, & recordatione, pristinarum deliciarum, pellectus, reducem eum, in *Hungariam* sequeretur. Ita *BETHLENIVS*. Aliter *NADANY (f.)*: *Varadinum*, inquit, suscepit, *Georgius Vtissenitius* *Dalmata*, ob singularem, tam in aduersis, quam prosperis, fidem ex fornatore & socrario, regis munificentia euectus. cuius pupilli, pari bono, & detrimento postea, vixit. Hæc de *Georgio*. Rebus, in *Hungaria* superiore, non infelicitè gestis, redibat subinde *Budam* *IOHANNES*, vt vel ea re, *Hungariæ* se regem testaretur, quod regiam incoheret. Hic moranti, *Valentinus Török*, deserto *Ferdinando*, accessit, siue destinato consilio, siue *Paulli Bakitschii* iniuriis, ad eam necessitatem redactus. Sequutus inde annus, pacis, MDXXXVII. inter regem vtrumque, consiliis nobilitatus est: *IOHANNES* autem, *Buda (g.)* resedit; dum pax, anno MDXXXVIII. *Varadini* conficeretur penitus. Facile hinc est arguere, læta tunc *Buda* fuisse omnia, cum, & regem domesticum haberet, & profligato bello, metus cessaret calamitatum, vrbi toties impendendum. Quid, quod *Buda* possessio, eadem *Varadiensis* pace, (h.) cum illa regni portione, quam tunc obtinebat, *IOHANNI* penitus fuerit adfirmata. Hæc, sic satis ex animi sententia, *Zapolyæ*, regiam *Bude* habenti, euenerant, acceleratura, procul dubio, exitium, nisi procellam, exquisitissimis artibus, iamiam in caput suum effundendam, tempestiue præuertisset. Subolfecerat, initam, cum *Ferdinando*, pacem *Solymanus*; tulitque omnium molestissime, hominem, suo beneficio *Hungariæ* redditum, nuperam *Gritti* cædem, quam noluerit impedire, nouis iniuriis exasperare. Ergo, obtentu, redigendi in ordinem *Petri Vajwode Moldaviæ*, vsus, cum exercitu mouet; simul, *IOHANNEM*, ni resipisceret, descisceretque a pacis illo fœdere, castigaturus. Trepidatum est *Buda*, extra modum, implorata a *Ferdinando* subsidia, coactus, octoginta millium exercitus: ipse *Iohannes*, relicta regia, *Varadinum*, illinc, in *Transiluaniam* properabat. cum, missus ab *Solymano*, *Csaufius*, has regi, iam in castris agenti, litteras adferret: Tu ingratus, itane cito oblitus es beneficiorum meorum, quæ miseratus Tui, in Te contu-

episcopum
cam, Ge-
orgio Mo-
nacho tra-
dit:

eius ortus
& progres-
sus:

rex Bu-
dam redit,
ibique res-
det diutius:

Solyman-
ni, concepta
in Iohan-
nem, noua,
ob pacis su-
spicionem,
indignatio:

Solyman-
ni ad eum
epistola:

Pp 3

li 2

f.) *Flori Hungarici*, Lib. iv. Cap. ii. p. 220. scriptores alii, constanter eum *MARTINVS* cognomento, dicunt.
 g.) Discas id, ex litteris, quibus plenam paciscendi, cum *Ferdinando*, potesta-

tem, legatis suis adtribuit, *Buda* Anno, MDXXXVII. ultimo Nouembris, exaratus.
 h.) *Legis Articulus Pacificationis* VII. apud *BETHLENIVM*, Lib. ii. p. 85.

Zápolye
responsio:

callidum
eius demul-
cendi consti-
tutum.

li? *Exsulem Te reduxi; in sede regia collocaui; omnibus Hungaris, ut Te regem agnoscerent, mandavi! Tu vero, ausus es contra me gladium stringere. Videbis breui, quomodo hoc tibi succedet. Quia enim abusus es clementia mea, loco eius, seueritatem, experieris. Perculit, ferrox epistola, Iohannem. Ergo, quid ageret, inops consilii? respondet, eodem Csaufio, tabellario usus, quam potest, demississime. Seruauit nobis & has litteras BETHLENIVS (i.): Ne quæso admittat ad animum, tam sinistram de me opinionem, Inuietissimus Imperator! agnosco semper illum, vitæ ac dignitatis meæ auctorem, ac proinde, volo æternum, eximie gratiæ eius, gratum & memorem me exhibere. Sciat itaque & credat, me, pauculas istas, quas cernit, turmas, non contra suam adduxisse maiestatem; sed contra Petrum Moldauum, quod cognouerim illum Domino suo rebellasse. Testanda itaque debitissimæ Imperatori fidei gratia, quam primum accepi nuncium, quod perduellis iste, in hanc se receperit arcem (k.), protinus illum obsidione cinxi, impellentibus me eo, vel priuatis iniuriis, quibus ille me adfecit: de quibus toties questus sum apud maiestatem suam. Quare, omnino persuasum habeat, me hinc non abscessurum, donec illum viuum & vinctum tradidero in manus Inuietissimi Imperatoris. Volebat omnino, Solymanno se obicere Iohannes, si quid hostilis adtentasset in Transilvania; sed, cum promissa a Ferdinando, auxilia, tardius, quam par erat, aduentarent, capto ex arena consilio, Petrum, in sua illa arce, obsedit, captumque, post quadrimestrem obsidionem, ad Solymannum misit; cum ante, mille usus artibus, incolumitatem ei pacisceretur. Ita tunc, discrimine alieno, suam, regnique salutem Iohannes redemit.*

§. XXII.

Repetis Budam Iohannes:

Laskii, vlciscendatum, iniuriarum cupiditas:

Iohanni noxia:

sedat furorem barbarum, a Laskio in se concitatum:

DElinito, ad eum modum, Solymanno, rebusque, ex animi sententia, apud Transiluanos compositis, Budam, lætus rediit, nouo mox turbine, exercendus. Laskyus, nimirum, ex nupera captiuitate dimissus, ad FERDINANDI partes concesserat, ratus, non sibi illic occasionem, vlciscendæ iniuriæ, defuturam. quod sane ita euenit. Constantinopolim enim a FERDINANDO missus, arcanum illud foedus, quod pace Varadiensis, cum æmulo, pepigerat, purpuratis, propalauit, & qua se dabat opportunitas, inuisum Solymanno, IOHANNEM reddere connitebatur: effecitque, ut pene in rabiem ageretur tyrannus, regum utriusque, barbarico more, diras imprecatus, quod se, missis legationibus deluderent, dum bellum aduersus se, quæsitis occasionibus, possint conflare. Tunc Iohannes, purpuratos quidem largitionibus lucrari, nihilque non tentare, uti se penitus iterumque intimaret Solymanno: quæ res, tametsi magnæ fuit difficultatis, successit

i.) Ibidem p. 92. ad annum MDXXXVIII.

k.) *Csis* dicta, in Comitatu Szolnok interiori, in rupe posita, atque Moldauo

olim, a regibus Hungariæ, dono data. Vide ISTVANFFYVM Lib. XIII, p. 220, 43.

fit tamen, multo, quam apud barbaros sperari potuisset, felicius. Questus, eam iniuriam, apud Pontificem Romanum, regemque Galliae, *Iohannes*, quod arcanissima consilia, legatus *Ferdinandi* Byzanti prodidisset; alieniore a foedere animo esse coepit: certe, induci, ad publicandas pacis, quae *Varadini* perscriptae erant, leges, donec viueret, haud potuit. Dum haec fiebant, *Budam*, nouis operibus muniendam, *Iohannes* suscepit, ea potissimum regione, qua regia infedit: vt, & tutius a rege coleretur, & si ingrueret obsidio, vim posset propulsare. Excitata igitur propugnacula, educti circum aggeres, depactique valli, aliam breui, extus, arci speciem conciliauere. Exstant hodieque muri, ex eo opere superstites, & capitibus, *Attila*, atque *Budae*, insignes: quae iis inaedificari fecit *Iohannes*, adulto errore deceptus: quippe qui, his monumentis, conditores eos facere vrbis arcisque, inuita licet historia, adniscus est. Recte *TIMON (l.)*: *Iohannes rex, amulus Ferdinandi I. locum muniens, deceptus communi opinione, capita ATTILAE & BVDAB, in propugnaculo, adiacenti templo, hodie Societatis Iesu, exposuit.* Nondum consummauerat coeptum opus, dum vrgentibus suis, cogitationem, de ineundo matrimonio, susciperet. Alienum foret ab instituti ratione, rem, quemadmodum gesta sit, explicare. Dedit eam *WOLFFGANVS BETHLEN (m.)* fuisse, ex Transilvaniae tabulariis, vti pleraque sua omnia, descriptam. Recordari suffecerit, *Isabellam* fuisse, *Sigismundi*, Poloniarum regis filiam, ex *Bonna Sforcia*, susceptam, & forma insigni, & virili prorsus iudicio, praeditam, atque non minus grauitate morum, quam lepore Italico, & Polonica venustate, peramabilem. Nuptiarum conciliatores, *Brodericus*, atque *Verböczius* fuere; *Vácziensis* episcopus ille; hic *Cancellarius* regius. Rediere, annulis pronubis, iurataque fide, sponsalibus adfirmatis; missique sine mora, idem *Brodericus*, *Petrus Perény*, & *Stephanus Drugeth* de *Homonna*, qui sponsam domum ducerent. Ergo, *Cassouiam* primo, inde, festinatis itineribus, adparatu autem, longe magnificentissimo, *Budam* ventum est. Triduum heic quieti dabatur. Rex interim, *Alba Regia* praestolabatur aduentantes, eo consilio, vt nuptiarum celebritatem, inaugurationis solemnibus, simul honestaret. Erecta erant, in campo Albano, aliquot Phrygii operis tentoria, *Solymani*, & *Ibrahimi* munera: in quibus *IOHANNES*, sponsam accepit, atque post iunctas dexteras, sermonesque blandos, neque tamen longos, in urbem introduxit. Nuptialis pompa, *die Dominico*, qui ieiunium vernale praecedat, instructa fuit, eademque luce, regina quoque, patrio ritu, coronata. Editio epulo, solemnia reliqua, *Budam* seruabantur. Huc reuersi, plures, ex more, dies, conuiujs, tripudijs, ludisque, exegere, nihilque non additum, quod augeret pompam. Ceterum, nuptias, *Petri Perénii*, iterata ad *Ferdinandum* defectio, nobilitauit. Intererat, regis Romanorum nomine, his solemnibus, *Casparus Seredi*. qui homi-

Budam,
nonis operi-
bis munit:

uxorem da-
cis:

Isabellam,
Sigismun-
di, regis
Polonia, fi-
liam:

nuptias Al-
bæ regali:

& Budæ
celebrat:

l.) In *Synopsi Nova* ad annum mcccxvii. | m.) *Histor. Lib. II. p. 94. seqq.*
p. 99.

motus
Transilua-
nicos com-
ponit :

filium su-
scipit, Budæ
uatum :

moritur.

hominem, promisso *Cancellarii* munere, dum se inuitarent poculis, prorsus in *Ferdinandi* partes illicuit. Nuptiis ita concelebratis, nouus ex *Transilvania* turbo, *Budam*, regemque *Iohannem*, perturbauit. *Majlátus*, prouinciæ illius, rege indulgente, præfectus, *Transilvaniæ* rex, a *Solymanno*, (n.) saluari voluit. Ergo, *Emerico Balassa*, in consiliorum, & factionis societatem adscito, cum id se negaret facturum *Solymannus* : ex eadē *Gritti* adhuc offensus homini; nouas res moliri haud cessat. quibus sustentandis, cum se imparem futurum aduertit, siue illectus pollicitationibus, siue suopte consilio, ad *Ferdinandum*, cum collega *Balassio*, & non paucis primorum, deficit. Itaque, *Iohannes* ancipiti periculo, & se exempturus, & *Transiluaniam* ante sedaturus, quam vires, accessione *Ferdinandeorum*, caperet seditio, vxore, partui proxima, *Budæ* relicta, præmissisque *Valentino Török*, & *Petrouiczio*, regio stipatis comitatu, in *Transiluaniam* abit, numquam postea, *Budam* reuisurus. Dum enim illic, profligandis seditionibus, operam nauat, inque ordinem redigit refractarios, auditis *CAROLI V. Albæ Iuliæ*, legatis, medicorum suasu, *Szűsz-Sebesum* digressus, in morbum incidit. Regina interim, *Budæ*, *Nonis Iulii*, felici partu, filium enixa est. Perlato ad regem, hilari nuncio, tanta vis morbi erat, vt vix lætitiæ capax putaretur. Instruxit tamen regale epulum, seque inferri passus, palam testatum fecit, quam sibi nuncium illud gratum esset acceptumque. Paucis post diebus, pro tribunali militarem litem diremturus, lethali corripitur languore (o.), atque quinquagenario maior, die *vigesimo septimo Iulii*, moritur. Cadauer demum, *Budam*, funesto curru, atque hinc, *Albam regalem*, proceres deuexere, vt illic, ritu patrio, regum sepulchris inferretur.

§. XXIII.

Fata, quæ
inde Bu-
dam man-
serint?

HOc illud fuit decennium, quo *Budam* insedit *IOHANNES*. Id nos, ad *Barbaricam* regis vrbs *periodum*, eo minus dubitauimus referendum, quod non modo *Solymanni* beneficio, *Buda* potitus est *Iohannes*; sed defenlarit quoque urbem *Turcarum* viribus sustentatus. Reduces, a funere, proceres, legationem, quæ viuo adhuc rege, destinata fuerit, *Constantinopolim* mittunt, qui & dona deferrent immensi pretii, & mortem *Iohannis* nunciarent, regina simul, cum filio, & *Hungaria* vniuersa *Solymanni* patrocinio, commendata. *FERDINANDVS* interim, cum ex *Varadiensis* pacis conditionibus, ad se pertinere, non *Budam* modo, sed regnum etiam vniuersum, haud

2.) Litteris id a *Solymanno* petiisse *Majlátum*, *BETHLENIVS*, Lib. II. p. 99. auctor est. quas ille, insigni in *IOHANNEM* vsus beniuolentia, eidem *Budam* misit, perquellionemque detexit.

3.) Iudicium duelli fuisse, *WOLFGAN-*

GVS BETHLENIVS, testis est, Lib. II. p. III. vbi verba eius vltima, aetorem increpantis, *Hungarice* prolata, hæc legas fuisse: *Boszszefagot tész ennekém*. Id est: iniuriam mihi faci: & ex aliorum sententia: *Hoc est ius!*

haud sine ratione, existimaret, *Comitem Nicolauum Salmensem*, Budam, ad reginam mittit, qui regnum ex pacto repeteret, ditionem *Scep-
siacam*, redditum iri sponderet, cum omni eo prouentu, qui ex do-
te, ad *Isabellam* pertineret. Testamento *Iohannes*, tutores scripserat
filio, (quem *Iohannem Sigismundum* dici voluit) *Petrum Petrouiczium*;
& *Georgium Monachum*. Mitior *Petrouiczius*, legatum, simul aduene-
rat, admittendum ad reginam censuit; negabat id se permissurum *Mo-
nachus*, siue, quod feminæ diffideret, siue, quod reuera fuit, uti;
pro suo lubitu, responderet *Salmensi*. Male ea res habuit *Isabellam*,
quod sub ipsa viduitatis exordia, ab vnus hominis arbitrato, rem suam
pendere, animaduerneret. Ergo, misso, ad proceres nuncio, magno
ferocique animo, contestatur; *nisi quam primum Ferdinandi legatum
ad se admitterent, ipsam sibi, manus adlaturam: quippe, alieni impe-
rii, prorsus impatientem.* Proinde, introductus, in atrium regi-
næ palatium, post longiorem, doloris, quem ex morte foederati re-
gis, animo concepisset FERDINANDVS, præfationem, id quod habebat
in mandatis, edisserit. Cui regina, lugubri strato residens, neglecto
ornatu, facie pallida, oculis in lacrymas pronis, voce tamen, & cer-
uicis gestu, ita compositis, ut diuturno defessæ luctu, exaruisse po-
tius lacrymas, quam discessisse ab animo moerorem, ostenderent, ad
hunc modum respondisse (p.) fertur: *Eam, sexus atatisque suæ for-
tunam esse, ut orbata rege coniuge, & diuturna corporis animique agri-
tudine perturbata, neque suscipere consilium queat, neque exsequi; sed
in re omnium grauissima; SIGISMUNDVM Polonia regem, patrem suum,
consulturam. cuius eam esse moderationem, ut FERDINANDVS, eo arbi-
tro, si quid intercesserit controuersia, uti possit confidentissime. Quo cir-
ca, rogare se, idonei temporis spatium sibi adtribui, dum is consuli pos-
sit; se enim, sed nec proceres Hungariae, ab eius sententia, vel latum
quidem unguem discessuros. Quod si mora denegetur, atque armis
agendum putet FERDINANDVS, egregiam vero laudem, inquit, ferent,
Casar & Rex, si viduam, fletu consumtam, & vagientem in cunis re-
gem infantem, oppugnatum aduenerint!* His dictis, legatum dimisit.
qui, cum reginæ destinationem, ad FERDINANDVM retulisset, bellum,
quod frustra disuaserat *Laskyus*, in feminam decernitur, summa rei,
Leonhardo Velfio permittitur; additis mandatis, uti, qua posset, vi,
cum reginæ sequacibus, ageret, neque tam feminam oppugnaret,
quam incusso metu, pertentaret, annon, a suscepta consiliorum ra-
tione, deduci posset.

Ferdinan-
di, ad re-
ginam, le-
gatio:

eius admit-
tenda ad
reginam
difficultas:

legationis
summa:

Isabellæ
responsus:

belli aduer-
sus eam ini-
tia.

§. XXIV.

NEc mora. Itur in profectionem, promotoque *Strigonium* vs-
que, exercitu, classe item Danubiali, illic adpulsa, *Vissegrá-
di* turris amnica, expugnatur, *Váczia*, item & *Pestum*, a Za-

Velfi in
Hungari-
am profe-
ctio:

TOM. III.

Qq

poli-

p.) LAURENTIUS TOPPELTINVS, in Origini-
bus & Occasu Transiluanorum, Ap-
pendice, p. 186. & ex eo, WOLFF.

BETHLENIUS, Lib. III. p. 121. ad an-
num MDXL.

politanis deserta, capiuntur. His successibus animatus *Velfsus*, exercitu, decimo tertio Calendas Nouembres, *Buda* admoto, urbem obsidione cingit. Inerat ei, cum valido præsidio, *Valentinus Török*, summus, viduæ partium, belli dux, vir prorsus militaris. Atque *Germani* quidem, cum insigni *Hungarorum* manu, castra, ad superiores thermas, metati, suggestus, collocandis tormentis necessarios, idoneis locis, iam eduxerant; cum orta, inter *Hungaros*, & *Germanos*, seditio, ipsos etiam duces, in vitæ discrimen coniiceret. Procurrebant, ad sedandas rixas, *Velfsus* & *Perénius*; ille, uti *Germanos*; iste *Hungaros* suos, in ordinem redigeret; sed adeo, nec quidquam proficere, ut cadentibus plurimis, *Velfsus* quidem in crure, *Perénius*, iactato forte fortuna, lapide, in collo fauciati, ægre se in tentoria subduxerint. Ac, visa est omnino ad prælium res spectare, cum classiarius miles, Italis, Hispanis, & Dalmatis, constans, Hungaris subsidio veniens, certamen diremit. His profecta initiis, obsidio, multum ignominia, ex populationibus, accepit. Vagabantur passim *Germanorum* agmina, abigebant armenta, neque non ita expilabant miseram plebem, ut non ad vindicandum eam, sed ad perdendum venisse dixisses. Qua re cognita, *Valentinus*, turmas equitum, quas ante *Germanorum* aduentum, validas in urbem coegerat, ad defendendos a populatione agrestes, emittit; quod, uti crebris velitationibus occasionem dabat, ita, non vna strage, diminuebat exercitum FERDINANDI. Operæ interim militares, adeo lente succedebant, ut non tam oppugnari, quam negligentius obsideri urbs crederetur: miles certe, si abactas prædas exceperis, propemodum deses, in castris hærebat, cum cæli iniuriis, adulto iam auctumno, multum colluctatus. *Velfsus* ergo, æstuans cura, quid potissimum faciendum sibi esset, ne inglorius, ab urbis obsidione cogeretur regredi, præter expectationem, intellexit, *Balthasarem Bánffy*, ex præcipuis *Hungarorum* ducibus, a *Valentino*, urbis præfecto, vetere suo amico, & contubernali, inuitatum, in urbem ingressum fuisse, reducemque in castra, propalam iactasse: se, cum *Valentino Török*, & *Urbano Battyánio*, reliquisque prædianorum ducibus, potuisse; inspexisse, permittentibus iis, præsidia, tormenta atque turres, miratumque fuisse, cum disciplinam, alacritatemque militarem, tum commeatus vim, longissimæ obsidioni, suffecturam; aduertisse, Budam, nisi ampliore adparatu, acrioreque aggressionem, occupari haud posse. Re intellecta, *Velfsus*, *Bánffy*, in conspectum arcessit, increpatumque acrius, quod se inconsulto, facinus, a militari disciplina longe alienissimum, patrare adtentasset, castris exesse iussit, atque, fremens ira, obsidionem soluendam statuit: maxime, quia, uti erat in suspiciones pronus, mala fide secum agere *Hungaros*, ex hoc vno casu, *Perénii* item qualicunque alienatione, perperam coniiciebat. Ille tunc, obsidionis fuit euentus: cuius ignominiam, profundo iam auctumno, *Vissegrádi* deditio, quomodo-
 cunque eluit.

§. XXV.

DVm hæc ad *Budam* geruntur, legati viduæ ISABELLAE, quorum supra nobis fuit mentio, *Iohannes Eszéky*, episcopus Quinqueecclesiensis, & *Stephanus Vörbóczy*, rebus apud *Solymanum*, ex animi sententia confectis, illud responsi accepere: *Reginam, filiumque in clientelam recipi, auxiliaque, contra FERDINANDVM, nec curatis hiemis difficultatibus, submissum iri.* Promissis amplissimis, dona addebantur augusta: regalis cultus, toga purpurea, auro intertextata; clypeus, elaborato umbone rotundus; claua item aurea, & gemmata in vagina, ensis Turcicus. quibus, beneficiarii regni potestas, *Iohanni Sigismundo* adfirmabatur. Legati, tam felici, rerum *Constantinopoli* administratarum, successu læti, ad reginam confestim redeunt. Cum in itinere sunt, *Laskyum*, FERDINANDI oratorem, fere obuium habent; sed, quem alia exceperunt omnia. Nam, & partium *Iohannis*, quas avidissime promouerat antea, desertor habitus, non gratia modo *Solymani*, indignus videbatur, sed coniectus etiam est in carceres, quos *septem turrium* vocant: eo quod FERDINANDVS, eodem tempore, & pacem offerret tyranno, & bello lacesseret, reginam pupillumque. *Vsrepho* interim, *Mehmeti*, & *Amurati*, purpuratis, datum in mandatis est, vti, coacto exercitu, instructaque in amne classe, haud quam pensi habita, quæ ingruerat, hieme, *Budam* contenderent. Atque illi quidem, ob brumæ rigorem, ultra *Tolnam*, magna suorum iactura, eniti haud potuerunt. Ergo, per hiberna distributi, expeditionem, adnuente regina, in proximum ver reiciunt consulto. Neque defuit, inconstantissimo hominum generi, fides. Aderant enim, mature satis, occupataque *Váczia*, *Pesto* autem, frustra tentato, bello præludere. His, & legati *Constantinopolim* missi, captiuitate audita, bellum & ipse FERDINANDVS, comparat. Eius exordium, a *Buda* obsidione, ducendum ratus, *Wilhelmo Rogendorffio*, duobus antehac, lustris, frustra, eundem hunc lapidem sollicitante, belli summam committit. Instruitur exercitus, numerosus, iuxta & validus; addita, ex *Viennensi* adparatu, tormenta, nauesque, quibus annona, trimestri suffectura, amne secundo, deucheretur. Neque *Hungari*, qui causam FERDINANDI tutabantur, partibus suis defuerunt. Profectione, ritu militari, promulgata, *Strigonium*, vbi confluerent copiae, designabatur. Coadunato hic, terrestri naualique exercitu, *Budam*, oppugnari oportere, edicitur. Et profectio quidem, nihil habuit suffraginis: ad *Budam* vbi ventum est, arcem, multo, quam ante decennium, munitiorem reperit, *Rogendorffius*. Nam, a magnatum *Országorum* ædibus, e quarum regione, moenia prostrauerat, oppugnatione priori, ingens e lapide, constructa munitio visebatur. Quin ad *Sabbatinam* quoque portam, quæ pone *Iudeorum* vicum, *Budam* veterem educit, iustæ magnitudinis propugnaculum, eductum fuerat. Prouisum adhæc fuit aquationi, substructa, in orientem turri lateritia,

Legati Isabellæ Constantinopoli redeunt, promissis & donis ornati:

Laskii, oratoris Ferdinandi, apud Portam facta:

adparatus in bellum Turcici, hiemis rigore impediuntur:

Ferdinandi molitiones: summa belli Rogendorffio commissa:

Budæ obsidio decernitur:

munitio-
num eius
habitus:

robusta ea, atque eximie alta, unde hi defensarentur, quibus aquæ, ex profluente Danubio, erant hauriendæ. Id enim, superiore oppugnatione *Rogendorffiana*, fere exitio fuit obsessis, quod, qui aquatum descendebant ex vrbe arceue, ictibus globorum hostilium sternerentur; nisi ambagibus vsi, se occultassent. Itaque, urbem his munitionibus auctam, contemplatus *Rogendorffius*, cum prioris adgressio-
oppugnationis difficultas:
 nis vias, egregie obstructas cerneret, in montem *S. Gerhardi*, tormenta protrahi iubet. Labore eo, difficili non minus, quam plurium dierum, defunctus, videbat, arcem illinc, tot regum opibus exstructam, verberari oportere, vastarique; preces igitur ante, pollicitationesque adhibendas putauit, ad expugnandam reginam, quam machinis rem adgrederetur. Promittit ergo reginæ, si maturaret deditionem facere, dignam suo fastigio fortunam; filio, quidquid erat, paternæ ditio-
pollicitationibus cum regina nec quidquam agis Rogendorffius:
 nis, restitutum iri; quin, in filium adoptandum, vbi ætate conualuerit, accepturumque *Ferdinandi* filiam in matrimonium. Nihil ad hæc, seu regina, seu *Valentinus Török*, & qui simul inerant, *Petrouitzius*, atque *Georgius Monachus*. Proinde, oppugnationis sibi impossitam necessitatem ratus, castra commutat, & ea regione, vbi *Iudaorum* sepultura fuit, metatus, a Bohemis quidem vim omnem, eidem mœnium regioni, quæ pone *Országhianæ* ædes, nuper instructa fuit, ad-
adgressio-
num ratio:
 moueri iubet; ipse, e hortis regiis, arcem adoritur. Fiunt proinde oppugnationis initia, tanta pertinacia, diebus aliquot continuata, vt non muri tantum arcis, longo tractu, procumberent; sed aggeres etiam secundarii, qui intra mœnia instructi fuerant, ruerent extrorsum, spemque non dubiam conciperent oppugnatores, fore, vt, vel ad deditionis consilia adigeretur regina, vel, id si nollet, strata adsultui via, arcis occupandæ spem haud dubiam faceret. His rebus
obsessorum solertia:
 experrecti, qui urbem defensabant, *Valentinus*, *Petrovitzius*, & *Monachus*, quod non satis vti viderent occasione *Rogendorffium*: quippe, adsultum, in diluculum differentem; hiatum mœnium, coacta urbana multitudo, materie, quam fors obiiciebat, sarciant, neque tota nocte cessant operi insistere, dum molem congererent, hosti reiiciendo suffecturam. Adsunt mane summo *Germani*, & tametsi scalas, quas vespere clam admouerant, subductas a *Budensibus* repererint, ad-
Germanorum in ruinas adsultus geminum:
 gredi tamen arcem, qua erant luxati muri, nihil dubitant. Ergo, per ruinas, qua possunt contentione maxima, in murorum pinnas enituntur, hic atque illic, Cæsariana signa defigunt, quin proximas quasque ædes, quasi de victoria certi, inuadunt. Cum hic, de arcis salute agitur, altera quoque adgressione, quæ *Perénio*, cum Hungaris & Bohemis, mandata fuerat, muri tentantur. Gemino, ancipitique periculo circumuenti *Budenses*, non modo non concidunt animis, sed etiam, ea fortitudine propulsant hostes, vt non tam muros propugnasse visi sint, quam, quæ secum habebant, pignora illa, reginam scilicet, & vagientem in cunis infantem regium. Concurrabatur, nimirum, ab omni ætate, sexuque ea pertinacia, vt, tametsi in arcem urbem-

bemque perruperint *Germani*, receptui tamen canere cogerentur, neque tam referrent pedem, quam ruerent per murorum fissuras: militibus quidem sclopiis, multitudine reliqua, iactu lapidum, rem mascule agentibus. Quo vero longius a mœnibus se subducebant adgressores, eo foedior strages, maioribus minoribusque tormentis, in recedentibus edebatur. *Hieronymus Iadrensis*, aliquot vulneribus, eo adsaltu confectus, vno alteroue post die, animam efflauit: vir, & bello clarus, & suscepta, ad *Solymannum* legatione, de *Ferdinando* optime meritus.

§. XXVI.

Hoc defuncti periculo, *Budenses*, animos sumere, opplere, quos *Germani* fecerant, murorum hiatus, quin, palam hostibus, stentorea de mœnibus voce, ignauiam, & oppugnandarum arcium, turpem inscitiam exprobrare. *Rogendorffius* interrim, ne ab ardore quidquam remittere videretur, muros, frustra ictibus verberatos, cuniculis subruui, & in aera elidi, mandat. Multum profecerant operæ, cum *Georgius*, metallicos, quos *Riuulino*, (vrbs est metallica, *Comitatus Szatmáriensis*, Hungaris, *Nagy-Bánya*.) mature *Budam*, in hos casus euocarat, contrarios agere cuniculos, & sicubi pyrius pulvis deprehenderetur, hunc iussit subripi. Diu insudatum labori est, nullo obsidentium fructu alio, quam quod vrbicam multitudinem, lenta hæc obsidio redderet impatientiorem. Accessit annonæ difficultas, qua pressi ciues, non obscure prodebant, quantopere, his malis, quamprimum eliberari cuperent. Tametsi vero, non desinebat *Valentinus*, & commeatu iuuare, ciuium primores, & ornare muneribus, vti eo obtentu, in arce versantes, honesta quasi custodia quadam, detineret; tamen, cauere haud poterat, quin, dum hos lucraretur, offenderet alios. Res tandem, in conspirationem defuit, nulla, nisi fatorum ope, interuertendam. Prolixus in ea describenda est, *ISTVÁNEFYVS* (q.). Nos *PETRVM* de *RÉVA*, scriptorem, suscepti facinoris, domesticum, sequemur. Ita vero habet (r.). In hac obsidione *Budensi*, inter alios *Hungarorum* duces, enituit virtus & fides erga *Ferdinandum*, aui mei *Francisci Révay*, singularis, qui exploratum fere habens *Turcarum Imperatorem*, nihil magis in animo, & votis habere, quam ut *Budam* in suam potestatem, quouis Marte, aut arte redigeret, summo studio & labore internum *Budensium* fauorem, *Ferdinandi*, arcano conatu, conflauit, conciliatis, Iudice *Budense*, *Ioanne Athády*, & duodenis viris senatoribus, cum certis ducibus militum, qui societatis *Turcarum* hostes, ac improborum *Georgii*, ac reginae consiliorum confcii, *Budam* ciuitatem, in potestatem *Ferdinandi* redigendam; dato fidei sacramento, conspirarunt. Subtile profecto hoc artificium. Nam, principes, qui imperia sua dilatare cupiunt, in expeditionibus, voluntates primum sibi conciliatas habere debent, & tum missis copiis, propugna-

Budensium serocia:

in exinanientiis cuniculis sagacitas:

annonæ difficultas:

ciuium aliquos ad conspirationem adiigit:

eius historia:

Qq 3

tula

cula murosque expugnare, alioquin difficile, vel parum illis proderit saxis potiri, si rebelles sint voluntates. Ne vero præclarus hic Révay conatus, incerta fide, & euentu, apud coniuratores interromperetur, præmiis, ac muneribus illos obligandos primum iudicavit. Arcem igitur suam Sklabinia, cum bonis omnibus, quæ possidebat, illis, eorumque heredibus, firmis hypothecis, ac instrumentis obligauerat, si res felicem euentum habitura fuisset. Consenserunt his Budæ, plerique alii, Petrus Palczan, Georgius, & Thomas Bornemisza, qui opera, ac studio Révay persuasi, præclaro hoc opere, & nomen in Hungaria bonum se conservaturos, & a iugo Turcarum vindicatos, de omnibus rebus ita conveniant, ut tessera certa data, tempore nocturno, Hungari, occulta porta, aditu patefacto, in urbem immitterentur. Iam prius consilium hoc, duci Rogendorffio, Révai aperuit, de modoque convenerat inter ipsos, ut non nisi sua, & Hungarorum opera, in aditu portæ, & urbis vteretur, tanta animi fiducia, ut avus meus, patrem meum Michaelem Révaj, Rogendorffius, veluti obsidem patrando facinoris relinqueret. Verum, Rogendorffius, ne gloriam, pulcherrimi facinoris, suæ genti præreptam, Hungaris traderet, mutato (ut refert Iovius) Révay consilio, contra fidem ipsi datam, delectas quatuor Germanorum cohortes, silentio, ad portulam præmisit, Condæo filio, cum ala Germanorum equitum, in statione collocato, quo facilius maiori porta patefacta, in urbem inducerentur. Bornemisza cum sociis, magno fidei & constantiæ argumento, secundum consilium cum Révajo initum, portam aperit, ac magna ex parte suspensis vestigiis, cohortes Germanæ introductæ, tesseram, de qua convenit, requirit, præcipueque nomen Révay, intensa voce ingeminat. Cui, cum non nisi Germanico fremitu, ac ignota voce responderetur, subita animum occupavit formido, cum ob id, quod se fraude circumventum animadvertisset, tum, quod transactionis cum Révajo factæ ignaros, nihil ex composito facere, ac definito ordine, præscripta urbis loca occupare, nec fortiter ac animose agere videret. Dum interim Budenses excubie, levi incessu, armorum strepitu, accensisque sclopetorum funiculis, cognito hoste, ad arma conclamant. Germani metu, & consternatione animorum summa comprehensi, retro ad portulam regressum flectunt, audacissimique illorum, qui primi erant in ingressu, ultimi in angusto exitu, trucidantur partim, partim capiuntur, superueniente Urbano Bottiáni, & Vichio, cum copiis, qui vigiliis dispositis præerant. Ac iam luce orta, subita regionem, ac duces ipsius consternatio inuadit, habita de sociis Bornemisza coniuratis quæstiones (nam ille inter primos euaserat) extorta totius conspirationis serie, ac ordine, diro supplicio afficiuntur. Révay, cum Bornemisza, spe sua frustratus, non iam aduersam sociorum sortem, quam fortunam urbis miseratus, ac Ferdinandi optimi principis conatus, una ducis causa elusus, deplorabat, ac detestabatur. Ipse quoque Rogendorffius, sero fidem suam, & consilium a Révajo spretum damnans, a Solymanno magna, totius exercitus strage profligatus, magnoque Ferdinandi damno, ac dedecore pulsus, Samaria moritur. Hæc ille. Neque vero,

vero, inconscio, vel inuito FERDINANDO, hoc, quidquid erat molimi-
 nis ardui, a *Francisco*, susceptum fuisse, e litteris, quas ad eum be-
 nignissimas dedit FERDINANDVS, addidimus. quæ, siquidem eius sunt
 argumenti, vt regis optimi, pro salute *Hungariae* sollicitudinem, non
 vno testentur documento, interferendas isthic censuimus, ea fide, qua
 nobiscum sunt (s.) communicata. Sunt autem istiusmodi: FERDINANDVS,
 „ Diuina fauente clementia, Romanorum Imperator, Hungariae, Bohe-
 „ miae &c. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae. Magnifi-
 „ ce fidelis dilecte! Accepimus literas tuas, datas ad XV. diem huius
 „ mensis, & simul audiuius ea, quæ nobis Vice-Comes tuus Tú-
 „ rócziensis, coram diffuse exposuit: vnde te diligentem esse in rebus
 „ nostris, plane cognouimus. Antequam autem ad eam Vice Co-
 „ mitis tui relationem nosmet resolucremus, venit sub id tempus ad
 „ nos seruator supremi commissarii expeditionis nostræ, Magnifici
 „ Vilhelmi Baronis in Rogendorf & Mollemburg, qui nimirum ser-
 „ uitor recens apud Te, & Sptem ac Magcum Petrum de Perén Albæ
 „ se fuisse ostendit, cumque literas, quas ad nos habebat, reddidisset,
 „ declarauit nobis accurate, quæ Emericus Bebek, nomine Reginae
 „ Isabellæ viduæ, tecum, ac cum Petro Peréni tractauisset, ita, quid
 „ ipsa Regina statutum prorsus haberet, oratores suos, vltioris tra-
 „ ctationis causâ, ad nos expedire, peteretque ob id literas salui-
 „ conductus: quibus habitis dicti oratores sui, subito ad nos essent
 „ accessuri. Ea propter, mandauimus iam præfato supremo commissa-
 „ rio expeditionis nostræ, vt petitas literas salui-conductus, quam
 „ primum expediendas & transmittendas curaret, quo, ne hac qui-
 „ dem in parte, pro communi bono, proque ipsius etiam reginæ be-
 „ neficio, difficiliores fuisse videremur. Quoniam autem tu vltro cum
 „ dictis oratoribus mittendis, te venturum obtulisti, gratum nobis
 „ est, teque, id vt facias, seu vt illos anteuertas, aut statim subse-
 „ quaris, gratiose hortamur & requirimus. Quantum vero pertinet,
 „ ad institutas per te rationes, recuperandæ, & ad nostram obedientiam
 „ deducendæ Budæ gratia, placent illæ quidem nobis perbenigne, ac
 „ maiorem in modum, & quicquid ita, quo videlicet actualiter Bu-
 „ da, in manus nostras & potestatem veniat, nos ro nomine promi-
 „ seris, obtulerisque, id ipsum omnino adimplebimus, tuamque hac
 „ in re, fidem liberabimus, neque tibi illam, quoquo modo damno
 „ esse patiemur. duntaxat fac, vt coepisti, pergas, & quanto maxi-
 „ mo potes studio annitere, vt captatis occasionibus idoneis, oppor-
 „ tunis & conuenientibus, res illa feliciter ad effectum perducatur.
 „ Porro, in negotiis Præpositi & Capituli, ac item Ciuitatis Albenfis,
 „ denique & aliarum quarundam personarum, tuisque, videmus, te
 „ absente, nihil a nobis commode agi; quare visum est nobis, illa
 „ in tuum vsque aduentum reiicere, iisque tantisper interea superse-
 „ dere;

1.) A MICHAËLE de REVA, L. B. & per-
 petuo Comitatus Thúrócziensis Co-

mite, iam & Tabulæ Regiæ Baro-
 ne.

„ dere; quod tibi obiter etiam significandum duximus. Datum in
 „ Nostra Ciuitate Noua Aultriæ, die XXIII. Mensis Ianuarii, Anno Dni.
 „ M. D. XLI. Regnorum nostrorum, Romani XI. aliorum XV. FER-
 „ DINANDVS. Ad mandatum Sacræ Regiæ Mattis proprium. Tantæ
 tunc, neque immerito, *Franciscus de Réva*, exilimationis apud FER-
 DINANDVM fuit.

§. XXVII.

*Calamitas inde se-
quuta:* Ceteroquin, prælusit, infelix hoc *Rogendorffii*, præcepsque, oc-
cupandæ vrbis studium, calamitati, quæ consequuta postea
est, prorsus exitiabili. Præterquam enim, quod hi, qui vr-
bem *Révajo* tradendam sponponderant, exquisitissimis intus suppliciis
adfecti sunt, extus, vix quidquam gestum est viriliter: dum inte-
rim *Turca*, cum *Zápolitani*, laturo *Budensibus* suppetias, sensim adpro-
pinquarunt. Eo cognito, multum inter belli duces, diuersissimisque
sententiis, certatum est, quemadmodum saluti exercitus, totiusque
Hungaria, ancipiti hoc rerum statu, consulendum esset. Fuere, qui
traiciendum existimarent exercitum, in *Pesti* suburbana, obuiandum-
que hosti, ante, quam positis castris, aggeres, ex more, possent
moliri. Alii, atque hi potissimum, qui bellis Turcicis exercitatos se
credebant, aucto, ad incutiendam formidinem, hostium numero,
parcendum copiis rebantur, reducendasque ab obsidione, *Strigonium*,
egregio vsi consilio, suadebant. Neutris *Rogendorffius* concessit. Er-
go, persistendum iisdem in castris edicit, quod & tuto loco ad mon-
tis *S. Gerhardi* pedem, marginemque Danubii posita crederet, & spe-
raret, suorum obtutu, territum hostem, lentius rem gesturum. quod
vtrumque tamen, aliter cecidit, quam opinabatur *Rogendorffius*. Ad-
erant enim vero, *Turca*, & quod nudam præsidio insulam *Csepel*, de-
prehenderunt, insidendam, sine cunctatione, statuunt. Id, vt fa-
ctum est, aggeres, locis opportunis, celeriter excitant, collocant
per suggestus tormenta, amnicam, *Naszadarum* classem, altius sub-
ducunt. Res primum tormentis gerebatur, a quibus, sic satis instru-
ctus fuit exercitus noster; sed, ingenti suo damno. Cum enim in-
tra castra hæret, atque sola hac iaculatione, propulsari hostes posse,
perperam credit deles *Rogendorffius*, tantum animi *Turcis* accessit, vt
castris erumpentes, prolectare nostros in arenam, & si qui occur-
sabant, manus cum iis conferere, pulchrum ducerent. Vix dies abijt,
quin minutoribus istiusmodi præliis, dimicaretur; at maiore semper
Germanorum, quam hostium iactura. Felicius *Hungarorum* turmæ
congredebantur, partim, quod leuioris erant armaturæ, partim, quod
vsu cognitum habebant, quemadmodum obuiandum sit, agili non mi-
nus, ac versipelli hosti. Hæc, in continenti fiebant: neque melius res
in amne gerebatur. *Turca* enim, desidia Germanorum, e stationibus
insulæ, obseruata, habito consilio, adoriendos statuunt. Classem igitur

*Turcarum
suppetia ad-
uenimus:*

*nostrorum
consilia:*

*Rogen-
dorffii præ-
postera de-
stinaciones:*

*hostes insu-
lam Cse-
pel insi-
dunt:*

*machinis
& procur-
sationibus
insistant
Cæsaria-
nos:*

tur expediunt, insigni *Ianitscharorum* numero, naualibus sociis, addito. qui demum, propullis, summa vi ac celeritate, nauibus, ante *Germanos* adorti sunt, quam ad arma concurrere, struique ordines poterant. Sexcentos e nostris, subita ea adgressio, abstulit: reliquis, præcipiti fuga, intra castrorum munitiones, se coniicientibus. Vbi, hoc Germanorum pauore, hostes, hic inconditum clamorem tollere; illic, geminare scloporum tormentorumque dispositiones; alibi, nostrorum munitiones, factis cuneis, adgredi incipiunt. Res prope aberat, ab extrema nostrorum clade; quod tenebris tecti *Turcæ*, impune fere in occurrentes grassabantur; in castris autem, subita consternatione perturbabantur omnia. Hoc saluti fuit laborantibus, quod *Marius Speciacasius*, classis præfectus, *Eberstorffius* item, castrorum magister, cum classe amica, peropportune aderant. Hi enim, tanta vi in hostes, spoliandis cadaueribus partim, partim auhendis tormentis, distentos, incubuerunt, ut in naues alios reprimerent, alios, adcurrentibus Hungaris Germanisque, egregie mulctarent, acceptamque cladem cumulate vliscerentur. Nam, & strages in hoste edita est, acceptæ illi suppar; & insula, cum tormentis, quæ per munitiones, disposita habuere *Turcæ*, post acrem pugnam, nostris concessit.

nauali ad-
gressione
funduntur
nostri:

periculi
magnitudo:

tandem
vincuntur
hostes.

§. XXVIII.

Felicio, his rebus, futura credebatur obsidio; sed frustra fore omnia. Præterquam enim, quod dispositis passim excubiis, perpetuo adterebantur copiæ; non desinebant *Turcæ* hinc, illinc Budenses, *Valentino Török* duce, nostrorum stationes, quin ipsa etiam castra, infestare. Infederant monti *S. Gerhardi* Peréniani, ut, & castris essent præsidio, & nocerent obsessis. Id vero, haud ferendum ratus *Valentinus*, subita eruptione, non modo præsidium inde deturbat; sed castra quoque, quæ, ad aquariam usque turrin fuerunt protensa, valida impressione, inuadit; perrupturus procul dubio, nisi maioribus *Pestiensium* tormentis, plurimis suprum desideratis, in urbem fuisset repressus. Eo prælio, *Valentinus*, *Thomam Varcocium*, Perénianarum turmarum præfectum, fertur adclamasse, rogasseque, uti nunciaret *Perénio*; parceret, subducto in tutiora exercitu, sanguini Christiano; aduentare enim beluam orientis, *Solymanum*, qui si adfuerit, vno ictu, exercitum omnem sit deglubiturus. Qui sane nuncius, eo valuit, ut periculi *Rogendorffium* admoneret *Perénius*, auctorque esset, uti quantocyus, ab infausta obsidione discederet, seruaretque exercitum meliori fortunæ. Sed ille, inconsulto *Ferdinando*, persistendum in obsidione ratus, sibi dedecus perpetuum, necem exercitui, comparauit. Huc plerorumque omnium, *Perénii* potissimum, sententiæ spectabant; ut superato, noctis beneficio, amne, *Pestum* primo, tunc *Strigonium* ducerentur copiæ; *Peréniani*, ad suos mature abirent. Sed, nec quidquam profectum cum homine est, si-

Nibilo fe-
licior op-
pugnatio:

Valentini
Török e-
ruptio:

denuncia-
tio ad Pe-
rénium,
de *Solyman-
ni* aduen-
tu:

nec quid-
quam apud
Rogen-
dorffium
valuit:

*solutur
obsidio:*

*ingenti no-
strorum
clade:*

ue, quod suspectam haberet *Perenti* fidem; siue, quod missum ad regem FERDINANDVM, *Nicolaum* Comitem *Salmensem*, praestolandum ante existimaret, quam obsidione soluta, ducum sententiis obsequeretur. At enim, cum magis magisque, de *Solymani* aduentu, fama increbesceret, urgente metu, tandem cedendum necessitati, statuit. Consilii rationes hae fuere, uti exercitu, ad traiciendum quadripartito, nocte, luna illustri, in obiectam ripam, transiretur: res omnis rite procuranda, *Georgio Varcocio*, & *Balthasari Puchaimio*, committitur; quam infelici successu, *ISTVÁNYFVS (t.)* doceat lectores: Danubius, „ inquit, ventis auctumnalibus fluctuans, & nauigiis infestus, nec „ construendis pontibus, nec traiciendis copiis, commoditatem praebuit. Nam, transeuntibus primis & secundis ordinibus, tanta vi „ intumuit, ut naues & tabulata, ruptis anchorariis funibus, irati „ fluminis impetu, confestim raperentur. Tametsi autem, ex vrbe, „ nauigia in vnum ordinem, transuerso fluvii cursu, disponi a nostris „ hominibus, eminus conspicerentur; nequaquam tamen nostros fugituros arbitrabantur: nisi id a transfugis quibusdam, ad *Monachum* & *Valentinum* se proripientibus, certius allatum esset. ab his, „ duo *Mahometis*, certiores redditi, totis pene copiis, ad oppugnanda „ nostrorum castra, contendunt: tormenta omnia prouehuntur, & truce „ vlulatu, ad stationes inuadendas, extemplo feruntur. Tum „ vero nostris, qui suos conatus, hosti haud cognitos esse existimabant, quorumque haud mediocris pars *Pestum* transierat, „ & *Rogendorffio*, tum importune febris correpto, tum fatali casu, „ dum in tentorio litteras ad regem scriberet, asseris, tormenti hostilis impulsu, dissilientis fragmine saucio, animus concidit: nec ceterorum ducum vllum imperium fuit. Itaque, nostri illico, tam a „ Gerardo monte, quam superioribus castris, foede deiecti, praecipiti fuga dilabuntur, nec *Budenses* occasione defunt: sed, ab „ aquaria turri decurrentes, stationes desertas, coniectis in tentoria „ ignibus, incendunt. *Monachus* quoque, terrorem nostrorum, nouo terrore accumulans, fani & straminis acervos, qui ante stabula regia congesti erant, haud sibi importuno, sed nostris pernicioso admodum funestoque consilio, succendit, ut collucente flamma, „ *Germani* fugientes videri possent, scopetorumque & falconum pilis, certius & crudelius sternerentur. Haud dissimiliter, a bipartitis Turcarum castris, insulaque *Cepellia*, & e classe, cui *Cassonus* trierarchus praerat, *Germani* pariter & *Vngari*, extremo pauore „ conturbati, & exanimis, destinatis ictibus petebantur. Classis Germanica, desperatis rebus, aduerso flumine, incolumis in tutum euasit, reiectisque hostibus, qui harpagonibus, & ferreis vncis, aliisque id genus, contis & armis, naues comprehendere conabantur, *Comaromium* versus, cursum tenuit. Copiae terrestres captae; aut ad „ inter-

1.) Loco citato p. 238, 48. Adde, |
WOLFGANG. BETHLENIUM, Lib. III. |

p. 128. seq. ad an. MDXLI.

„ internecionem caesæ deletæque sunt: exceptis iis, quos ad seruitu-
 „ tem robur virium, aut ad spem libidinis, honestus elegansque vul-
 „ tus, conseruauit; atque iis, qui abiectis ad terram armis sese, vt
 „ vitam, morte ipsa turpiorem seruarent, deditionem fecerunt. qui
 „ quidem, ad tria millia peditum Germanorum fuisse dicuntur, quos
 „ ad montem Sancti Gerardi fugientes, & conglobatos, circumfusi
 „ hostes, veluti indagine clausos, oppresserunt. *Vngari*, quamuis ma-
 „ gna ex parte, variis in locis cecidissent, plures tamen a Budensibus,
 „ & Valentini, ac Monachi equitibus, a Turcis redempti, conseruati-
 „ que fuere. *Perénus*, cum parte suorum, *Agriam* peruasit, cum
 „ *Varocio*: parum tamen abfuit, quin ab insequentibus hostium equi-
 „ tibus, caperetur: amisit autem in fuga, aliquot ex suis. Hic fuit,
 „ operosæ, an desidiosæ potius dixeris, obsidionis euentus, tristis
 oppido, rebusque Christianorum, extra modum perniciosus.

§. XXXIX.

PAUCIS, neque inuenustis versibus, obsidionis historiam, SCHE-
 SÆVS (u.) complexus est. quos, vt in compendium mittamus,
 quæ dicta sunt hucusque, non piget isthic intertexuisse. Exor-
 ditur autem narrationem, a scelerum, quibus se contaminauerat *Bu-
 da*, enumeratione:

*Sic fato urgente supremo,
 Aut hominum vitiis, cladem fabricantibus urbi,
 Tantus erat luxus, petulantia fastus & ingens,
 Si quis patrasset gyaris, & carcere dignum
 Crimen Budens, scelus admisisse latronis
 Turpe, ferebatur vulgi famæque susurro.
 Hic stupra, hic cades, hic furta impune vigeant.
 Gentibus ex variis etenim confluxerat illuc,
 Fœda hominum illuies, linguis diuersa modoque
 Viuendi, fuerit Buda, vt sentina malorum.
 Quin & securi voces iactasse feruntur.
 Tam validam muro, populis opibusque potentem
 Urbem, sub calo, quæ gens petere audeat armis?
 Tanta vel est nobis, vel est pretiosi copia vini,
 Si Teucrum veniant hostilia castra, fugari
 Effuso possint de mœnibus urbis Iaccho;
 Pocula namque horrent ore adtrectare Lyæi.*

Budensi-
 um mores,
 qui tunc
 fuerint?

Ita mores *Budensium* Christianorum comparati erant, antequam a
 Germanis obsidione cingeretur vrbs, occuparetur a Turcis postea.
 Nempe, vti recte monet, idem Poeta:

R r 2

Pra-

α.) Ruinarum Pannonicarum, Lib. I. versu 43.

*Præcedit tristes ventosa superbia casus ,
Ut risus lacrymas , & gaudia vana dolores.*

Iam, ancipitis oppugnationis tragoediam, quemadmodum decantet ille, audiamus.

ancipitis
obsidionis
tragoedia:

*Ergo adit immensus Budensem exercitus urbem
Bohemo constans, Morauis & fortibus Hunnis,
Huc prope tota suas misit Germania vires.
Acriter oppugnant validis conatibus urbem,
Mœnia tundentes obscura nube globorum,
Machina quos crebro vomit aenea, grandinis instar,
Tecta domus quoties, repetitis ictibus urget.
At Regina grauis dudum pertasa laboris,
Semirutis cernens vix cingi mœnibus urbem,
Utque animo fractus longa obsidione satelles,
Non tolerare famem, nec Marte resistere possit;
Quo Solymanus opem ferat obsidione grauat,
Orat. Mox Mehmet, collecto milite Bassa,
Obsessa centum cum millibus imminet urbi.
Cumque ipso numero maiore venire tyrannum
Fervidus in castris rumor vulgaret Alanis,
Dat trepidus tergum Germanus, ad alta Gerhardi
Culmina prærupti referens vestigia montis.
Proruit urbe cohors, Turcis socia agmina iungens,
Ac profugum inuadunt coniunctis viribus hostem.
Pars gladio periit, pars gurgite mersa profundo,
Dum superare studet vicini littora Pestis.
Sed potior numerus, flexis post terga lacertis
Vincula crudelis subit imperiosa tyranni.
Quem tandem adueniens fera per ludibria Caesar,
Ante oculos gladio iussit mactare cruento.*

Sed in orbitam redeamus iterum, urbis historiam, oppido funestam calamitosamque, prosequuturi.

§. XXX.

Buda, sub
potestatem
a Soly-
manno
mittitur:
rei gesta se-
rius:

AB ISABELLAE prædiis, Buda hucusque tenebatur: nunc tandem, in potestatem Solymani venit. quod, quemadmodum gestum sit, fas est explicuisse, ut, vno quasi obtutu, conuersiones urbis omnes, sistantur lectoribus. Exciuerat Solymanum, amittendæ Buda metus: quippe quam, acerrime oppugnari a Germanis, ex suis, didicerat. Varadinum iam, festinatis itineribus, ingenti cum exercitu accesserat, cum latus accipit nuncios, reiectos non solum, ab obsidione Germanos, sed ingenti etiam clade adfectos, castrisque exutos esse. Quo intellecto, lentis itineribus, cum copiis profectus, urbem

bem tandem adtigit, castra vero; ne contagionis quidpiam, contra-
 heret, non apud subsidiarias copias suas, sed ad *Veterem Budam* me-
 tatus est. Hic, vbi quieti dies aliquot dedit, dolos, quos commen-
 tus erat, non tam explicat, quam exsequitur. Nimirum, vt sollici-
 tam de se, ac tenello filio, reginam ISABELLAM, curis exoneraret, sal-
 tem redderet confidentiorem, donis primo regalibus exornat. In
 his, annuli, gemmaeque immensi pretii fuere, cum bysso Babylo-
 nica, velando capiti, ornandoque reliquo corpori, adhiberi solita.
 Muneribus, preces, an imperia addita, vti, puerum regulum, cuius
 ipse patrem, fratris loco habuerit, ad se mitteret, pari, quo *Iohan-*
nem prosequutus fuerat, benignitatis significatione, accipiendum; ades-
 sent simul belli duces, qui defensa, aduersus *Germanos* vrbe, laudem
 meriti sunt immortalem. *Csaufiorum*, qui missi fuerant, hanc fuisse
 apud reginam, orationem, BETHLENIVS (v.) auctor est: *Filium, ad So-*
lymannum mittere, cunctaque, sibi & filio, secunda atque optata sperare
 vellet: ea enim animi magnitudine praeclatum esse imperatorem, vt pote
 eum, qui reges omnes, non modo potentia ac fortuna, sed etiam pietate
 iustitiaque superet; vt puerum, quem semel paterno iure, tutela & ami-
 citia dignum, eamque ob rem defendendum suscepit, comprobante id re-
 centi victoria, non solum conseruatum velit, sed amplioribus regni prouin-
 ciis adaugendum, in animum firmiter induxerit: proinde, cupere regiam
 sobolem coram intueri, agnoscereque paternam indolem, infantemque
 manu sua, amplexandum tradere filiis suis, vt bene auspiciis renouata
 tutela initius, firma, & omnino immortalis, cum *Ottomannis*, amicitia
 fundamenta iacerentur; ipsam vero, filiae ac nurus suae loco, incolumi di-
 gnitate, semper sit reputaturus. Quod autem ad praesens eam peraman-
 ter non salutauerit, prohiberi eum hoc humanitatis officio, *Ottomannorum*
 institutis, quibus principes suos, ad alienas mulieres, sub aliena tecta in-
 trare vetuissent, persuasum habeat. Porro, *Solymannum*, non esse vs-
 que adeo honesti decoris inscium, aut oblitum, vt socii beneuolentissimi-
 que regis filiam, eandemque clientis & amici sui viduam, & in similem,
 regia maiestatis spem, crescentis pueri matrem, etate formaeque florentem,
 in castra, atque adeo, in intimum tabernaculum admitti patiatur, ne
 integrum pudicitiae eius nomen, quod in reginis, unica ac tenerrima cu-
 ra est tuendum, ullis suspicionibus inuoluatur. En bona verba! sed, *Isabellae*
 quae euentus fecit longe omnium funestissima. Quid autem ageret re-
 gina, praecipiti adeo, in vtramque partem, beneuolentia, circumuenta?
 Dicit ergo pro muneribus, verbis conceptissimis gratias; ac, tametsi
 filii, ad tyrannum dimissio, sollicitam redderet, postulanti tamen hu-
 maniter, eo minus negandum quidquam existimabat, quo magis ad-
 uertebat, praesentis futuraeque, & suae, & filii, fortunae habitum,
 vnice ab eius pendere arbitrio. Itaque, regalibus instructum orna-
 mentis infantem, carpento, cum nutrice, & honestissimarum matro-
 narum comitatu, impositum, ad *Solymani* castra deuehi iubet. E

Solymani
erga Isabel-
lam, dolus
malus:

Csaufiorum
ad eam ora-
tio:

regium in-
fantem ad
Solyman-
num, mit-
ti poscunt:

sollicitudo:

mittitur ad
Solyman-
num in-
fans, cum
proceribus:

RT 3

pro-

proceribus, vti voluerat Turca, *Petrouitzius*, *Georgius Monachus*, *Urbanus Bottyán*, *Valentinus Török*, *Stephanus Verböczy*, & *Iohannes Podmaniczky*, puerum comitati sunt. Aduentanti ad castra regulo, prætoriae cohortes, ad omnem ornatae luxum, ante munitiones extimas, occurrerunt. quo, intra medios ordines, placidissime, & sine militari fremitu, cum comitibus, accepto, ad *Solymannum* ibatur. Huc, vt ventum est, facta intrandi, intra velum, potestate, cum *Petrouitzius*, demtum nutricis vlnis, infantem, *Solymanno* vellet offerre, is collo feminae, prorsus haescens, vagitu tyrannum auersari visus est. Ergo, nutrix, tenellum ad Imperatorem detulit. quem ille, blandiuscule intuitus, molliter contrectauit, patrem se in eo contueri dictitans. Tunc, filiis, *Selymo*, & *Bajazeti*, amplexandum obtulit, addita cohortatione, vti fratris cum loco semper haberent. Simul hæc dixerat, depromptos, e marsupio, plena vola aureos nummos, nutrici offert; sed inter comites etiam feminas, munera distribuit: proceribus inde, oppiparo conuiuio adhibitis. Fas est, vt *SCHESAEVM* audiamus iterum: quippe, interferentem rei gestæ quidpiam, cuius haud meminerunt scriptores. Ita vero canit:

accipitur a
Turcis ma-
gnifice:

Solymannus
in eam
benignitas:

Schesæi,
rei gestæ
narratio.

*Hac rabie (x.) Caesar, iubet, exsatiatus, ab urbe
Vt proceres ducant picta ad tentoria regem.
Exoritur tota planctus miserabilis aula:
Edicto inuiti parent, pulchrumque puellum,
Cum miro ducunt ad Turcica castra paratu.
Hunc ubi conspexit Caesar Solymannus, in vlnas
Acceptum, blandis mox porrigit oscula labris
Atque ait: infantis generosa ex indole latus:
O formosæ puer nostri memor esto fauoris,
Cum matura Tibi regnum porrexerit atas,
Te mea in oblato defendet dextera regno:
Tantum fide mihi, mandataque perfice iussa!
Admonet & natos, Bayzeth Selymumque tenellos,
Hæc rata porrectis, vt seruent fœdera dextris
Fama canit, puerum tendentem brachia, barba
Arripuisse comas, & demulxisse tyrannum.*

Prorsus, ac si pronum, in partes suas, *Solymannum*, infantili isthoc blandimento, sibi porro vellet conciliatum.

§. XXXI.

Urbs sen-
sima Turcis
infecta.

DVm hæc in castris geruntur, plures Turcarum cohortes, vrbis videndæ obtentu, manipulatim portas subeunt, & quemadmodum erant a purpuratis edoctæ, sensim, neque aduertentibus ciuibus, passim conglomerantur, stationes, atque porta-

x) Trucidatos, in conspectu tyranni, captiuos meminerat.

portarum aditus, subito occupant. Ut portas infestas vidit *Lanitscharorum* praefectus, urbem obequitans, per praekonem, publice seuerique edicit: *Solymannum velle iubereque, ut ciues, vniuersim omnes, arma, nihil cunctati ponant; adibus se suis pacati contineant; contraire ausi, vita multentur et opibus.* Ergo, ne hiscere quidem ausa multitudo vrbica, arma ponit, neque iam de libertate, sed de salute, curam suscipit. Ad eum modum, metu perculsa, urbem, decem circiter *Lanitscharorum* millia, palam, & similia triumphabundis, intrant, atque hospitia, per ciuicas aedes, decuriatim capiunt. Tunc vero demum tyrannus, cum pacata intus cognouisset omnia, puerum regulum, eodem, quo aduectus fuerat carpento, ad matrem reuehendum curat; *Georgio Monacho, Petronitzio, Törökio, Verbóczio,* atque *Battyánio*, apud se detentis. Conuocato dein purpuratorum comitio, consiliorum, defuncto regi, ab iis datorum, rationes seuerere exigit; sed nec criminationibus se abstinere, quod permiserint *Iohannem*, de regno, cum *Ferdinando* transigere, pangereque cum eo foedus: ex cuius rationibus, arma aduersum se, a quo regnum acceperit, tenebatur sumere. Collaudatos, contra ea, a *Solymanno*, proceres, Poeta memorat:

Solymani edictum:

vrbe occupata remittitur ad reginam infans; non item proceres:

*Post ait ad proceres, (inquit) gens o fortissima bello,
Vnquam cui similis toto vix exstitit orbe:
Quae toties nostris victrix occurrerit armis.
Laudo fidem vestram, et constantia pectora bellis,
Nulla cruentati quod vos fastidia, tanto
Tempore compulerint, hosti seruire superbo.*

Nimirum, deferbescente ira, mitius, cum iis locutum fuisse, apud *BETHLENIVM*, legas. Tandem, quum regina, viros, de marito suo, de se, de pupillo, & nuper admodum, de vrbe, egregie meritos, suppliciter, per *Rasthenem*, *Solymani* generum, repeteret, comiter respondet: *Non ita se fidem humanitatemque omnem exuisse, ut regina proceres, suae creditos fidei, per iniuriam contumeliamque, detinere velit; sed cum videat, Germanos, et reginae insidiari; et puero, adhibuisse tantisper in consilium, ut cum purpuratis suis, in commune consularent, resque pupilli, extra periculi metum, se moderatore, collocarent.* His dictis, dimisit optimates, *Valentino Törökio*, secum primo, in custodia demum, retento. Varia hinc consilia, tyranno suggererantur a suis. *Iahioglis*, enim vero, *Belgradi* praefectus, compendio vtendum existimans, reginam ad patrem, in *Poloniam* ablegandam; puerum abducendum *Constantinopolim*, initiandum ritibus *Mahomedanis*; proceres, *Hungariae* quibus ferocior esset spiritus, cum arcibus suis, eliminandos, delendosque funditus; *Buda*, praefectum dandum e purpuratis, non tam acrem, quam moderatum, qui gentem, impatientem iugi, ferendo ei, condoceretur; denique, *Hungariam* vniuersam, in prouinciae formam redigendam esse, magna & ani-

repetit eos Isabella:

Solymani responsum

Valentini Török custodia:

purpuratorum suggestiones, de perdenda Hungaria:

animi, & sermonis contentione, suavit: ne haberet necessum *Solymanus*, annuas expeditiones, ad quiritantis feminæ preces, isthuc, magno rei *Rasthenis*, Ottomannicæ intertrimento, suscipere. Mitiora omnia *Rasthenes*, imperatoris gener, suggerebat: quippe, consiliorum summam, vti erat miti ingenio, ad foceri sui decus referens: nihil turpius, tanto principi, qui nullo vnquam facinore famam contaminarit, prudentia autem, iustitia & clementia, reliquos omnes antecet, euenire posse, quam si, præter ius & æquum, susceptæ tutelæ oblitus, feminæ, iuxta & infanti, regnum abrogaret, foedaret tot victorias crudelitate, perderetque regionem, quam suo seruarit beneficio. Tandem, subductis consiliorum rationibus, cum *Rasthenis* has, decoras magis, mitioresque intelligeret *Solymanus*, reginæ nunciat: *Budam se in sua potestate retenturum, dum pupillus adolesceret, euaderetque rebus administrandis idoneus: regina interim, Transiluaniam, & partes Hungariæ, quæ a Temesváro, Cassouiam usque, hinc, pone limites Polonia, in Marmatiam protenduntur, consummato iure, capefferet; Georgio Monacho, Episcopo Varadiensi, prouti voluerat Iohannes rex, tutore vteretur, regnique gubernatore; Petrovitzius, Temesváriensi præfectura, Verbóczius, pratoria dignitate, apud Budenses ornarentur; Valentinus denique Török, suam ipsius culpam uti lueret, honesta apud se custodia, detineretur.* His, ad eum modum constitutis, diploma, per cosdem nuncios, reginæ misit, aureis & cæruleis litteris conscriptum. Iurisiurandi formulam id continebat, qua se, per omnipotentis Dei, & Mahomedis numina, caput item, ensisque suum, obstringebat; *Budam se, Iohanni Sigismundo, quam primum ad iustam aetatem adoleuerit, fide optima, redditurum.* quam tamen, homo vaferrimus, turpissime decoxit postea.

Rasthenis, in eam rem misit consilium:

Solymani sententia, quam Regina denunciat:

eamque diplomate, & iurando adfirmat.

S. XXXII.

Budam, hac rerum conuersione, expilatam memorat Schesæus:

SCHESÆVS auctor est, expilatam urbem fuisse, cum primum a Iannitscharis, occuparetur; quin, flammis quoque tectis subditas, memorat: quod apud scriptores alios non reperio. Ita vero carmen habet, dum capta a Solymano, insidendæ urbis, consilia, expromit:

*Exequata solo, disiectaque mœnia cerno,
Quæ penitus nullo, reparare labore potestis,
Cum grauis instet hyems, proprius vosque urgeat hostis;
Nec sine magnifico sumtu, multisque periculis,
Per longinqua potest exercitus arua reduci,
Qui ferat auxilium pressis violenter ab armis.
Tutius est igitur, proprius si viribus urbem
Muniero, milesque meus trux arceat hostes.
Dixerat. Extemplo grex barbarus occupat urbem.*

Fit

*Fit fuga, fit clamor, vagus atria miles adeptus,
Obuia cuncta rapit, captaque licenter in urbe
Bacchatur, rabies ut quemque immanis agebat.*

Quæ sequuntur, *Coruiniana Bibliotheca* interitum deplorant:

*Hic & Coruini, totum cantata per orbem
Bibliotheca perit, non sacra volumina Patrum
Effugere rogam, serpens neque flamma pepercit
Causidicis Baldi tricis, nil scripta Galeni
Huicce malo auxilii, medicamine plena tulere.
Eheu! quam multo parti sudore labores
Impensisque, una perierunt turpiter hora.*

*clades Bi-
bliothecæ
Coruinia-
nat*

Nescio, an huic conuersioni, interitus, celeberrimæ Bibliothecæ sit adscribendus. Nisi credas, fornicum aliquem; nam per plures dispositam fuisse, supra meminimus; exinanitum, librosque igni exustos. quod a barbara rabidaque gente, haud fuerat alienum. Quidquid eius sit, non caruit clade, uti vrbs vniuersim tota, sic in primis *Coruini* ille, auro contra carior, thesaurus.

*an huic
tempestati
adtribuan-
da.*

*Sic antiqua ruit, multos dominatur per annos,
Vngaria regum sedes, ciuilibus armis.*

§. XXXIII.

Regina interim, fortunæ cedendum rata, gazam regiam omnem, sed & regni insignia, coronam, sceptrum, *reliqua*, diligentissime conuasat, seque ad iter comparat, Turcicam perfidiam, fero, & cum lacrumis, detestata. Inter curas præcipua fuit, ut recepto iam infante, *Törökium* quoque e custodia posset eliberare, futurum, scilicet, strenuum, pupilli, si euadere posset e vinculis, defensorem. Magnam, eo fini, regiarum supellectilis vim, inter purpuratos distribuerat infelix, nullo alio operæ pretio, quam quod, intemeratam, *Buda* decedere, Turcæ permiserint. Istud cecinit Poeta:

*Regina dis-
cessus Bu-
da:*

*eius de eli-
berando
Valentino
Török,
cura:*

*Rusthanum crebro tentabat munere Bassam
Flectere Regina, emolliret ut ille Tyranni
Successu inflatos animos, iraque tumentes,
Quo patriæ reddat vinclis heros solutum.
Sed frustra! in ventum tentati abiere labores.
Quæ lupus in vacuum semel ossa recondidit aluum
Illa per angusti fauces numquam egeret oris.*

Ceterum, *Valentini* hos carceres, *Georgii Monathi* consilio, an suggestionem, procuratos fuisse aiunt. quippe, cuius sibi inuidiam collegerit, quando, feruente obsidione, redux e tumultuario conflictu, gladium manumque, multo sanguine madentem, reginæ, adspectante

*captiuitatis
caussa:*

simul *Monacho*, ostendens; *Horum*, inquiebat, *discriminum*, *brevi ego a regina pramium expetam*. Neque tamen *Solymanno* causæ defuere, cur æternis vinculis, virum acerrimum mandarit. Multis cum, & magnificis muneribus, *Mehmetes*, qui subsidio venerat obsessis, delinuerat, ut porro, pro virili faceret officium; cuius ille tamen immemor, hostem *Perénium* admonuerit, ut cessarent ab obsidione *Germani*, ni velint, ab aduentante *Solymanno*, deglubi. Ergo, suspectam, animi ipsius mobilitatem, atque inconstantiam, habebat tyrannus, verebaturque, ne, compacta, ad has angustias, cum filio, regina, pro ea, qua erat, & fortitudine, & opum atque clientelarum copia, novarum aliquid rerum moliretur. Singula carmine expressit *SCHESAEVS* noster. quod ut exhibeamus, lectorum interest, eo quod rei gestæ ordinem continet:

Schæfæi in
eod. tem
versus:

*Ille, (Török) prius Caesar, quam castra locasset ad urbem,
Ad Mehmet Bassæ tentoria picta vocatus
Accessit, sumta fidei inuiolabilis arrha.
Eximias animi dotes in corpore pulchro
Herois, Turci mirantur ad usque stuporem.*

Fuit omnino, & corporis, & animi dotibus, quas virtus bellica, & indomitus feruor comitabatur, insignis *Valentinus*; eoque ipso; inuisus *Turcis*. Postea, quibus a barbaro excultus fuerit muneribus, poeta memorat:

*Protinus huic Mehmet, pulchro iubet ordine duci,
Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.
Quin & Sydonias chlamydes & cingula bullis
Aspera, gemmatasque togas, viridesque Smaragdīs
Loricās, galeasque renidentes Lacynthis,
Nomine Casareo, verbisque hortatur amicis,
Teucrum armis iungat socia arma, & strenuus hostem
Adiuuet amborum patrio depellere regno.*

His ergo donis irretitus *Törökus*; quum mandata se facturum, summa fide polliceretur; in miserabilem hanc se fortunam induit. Enim vero:

*Ille Scythæ donis, & tanto latus honore
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit,
Miraturque, interque manus & brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammisque vomentem,
Hastamque, & clypei non enarrabile textum.
Illecebris captus, fortissimus adnuit heros.
Heu! periura fides & corrumpentia sensus
Dona, ligant homines, nodosa ut retia pisces.*

Pro-

Proinde, suæ ipsius imprudentiæ, an auditati, tribuenda fuit, *Valentini*, quæ sequuta postea fuit, captiuitas. Quin, & istud ad culpam eius referunt, cur eliberari e custodia haud potuerit, quod refert BETHLENIVS (y.): *Valentinus, tam legato Sigismundi, (Poloniæ regis) quam Rasthene in eo eliberando, sedulo adlaborantibus, potuisset dimitti, nisi propria temeritate (quam ille eximiam reputabat animi generositatem) sibi adtraxisset malum. Etenim, dum captiuus detineretur, non solum non negauit, quod ipsi sapius exprobrabatur, se de aduentu Solymanni præmonuisse Perénium; sed idem se in posterum quoque facturum, pollicebatur, his verbis identidem repetitis. Quid nobilius esse potuit, quam*
 „ nostræ nationis auxilia, quæ cognationis & sanguinis, mutæque
 „ beneuolentiæ necessitudinem includunt, externis verisque hostibus
 „ subtraxisse, vt Germani minore nostrorum periculo vincerentur, il-
 „ li vero clade crepti superessent, qui ad referendam, simili in casu
 „ beneuolentiam, insperati adeoque insignis beneficii memoriam, re-
 „ tineant? *Atque sic sua peruicacia effecit, vt in carcere porro detineretur. Rasthenes, hoc solum reginæ nunciauit, se daturum operam, vt ipsi, nihil mali eueniat. Et laute quidem in carcere tractabatur, non tamen prius ex eo dimissus est, quam exacto decennio, e consortio vinorum migrasset. Tanti est, fidem, aduersus patriam, contemnerauisse. ISTVÁNEFYVS (z.) certe, Valentini sceleribus, & perfidiæ, qua Hungariam pessunderat, tristem hunc exitum, nihil dubitat adscribere.*

Bethlénii
sententia.

§. XXXIV.

HAec, anno MDXLI. fortuna vrbis fuit, tristis oppido, atque multarum postea cladum, & occasio, & causa. Aegre, opulentissimæ metropolis, iacturam tulit FERDINANDVS. Ergo, anno, qui consequutus est, MDXLII. bellum, aduersus barbarum, decernit, magnum, ei fini, exercitum, idoneos item adparatus alios, cogit, *Budamque in primis, extorquendam hosti, excelsò animo, statuit. Erat in castris, præter ingentem auxiliorum Germanorum numerum, Alexander Vitellius Taphernantes, virtute, & bene gestis rebus, clarus dux, cum tribus Pontificiarum copiarum millibus. Huic Angelus Medichinus, Mediolanensis, postea factus Pontifex, pro quaestore adtributus fuit; Iacobi Medichini, classis Danubianæ præfecti, germanus frater. Vt ergo, ad Viennam, coadunatus exercitus fuit, huc Italarum ducum sententiæ inclinabant, vti Buda, ante omnia, ob-*
 „ sidione cingeretur; eundem in bellum esse, ante veris initia, & prius-
 „ quam Turcarum agmina, ex longinquiore Thraciæ, & Græciæ hi-
 „ bernis, conuenirent; ex procliui capi posse urbem; eo quod, infini-

Quemad-
modum vr-
bū iactu-
ram tule-
rit Ferdi-
nandus?Buda ob-
sidenda
confilia, ab
Italiā sug-
gesta:

S s 2

tus

y.) Lib. III. p. 140.

z.) Lib. XIV. p. 243, 20. vbi, quinquennii

carceres, contra, quam est apud
BETHLENIVM, perpeffum, duriterque
fuisse habitum, memorat.

tus Turcarum numerus , graui oborta pestilentia , cum vrbis præf-
 etis, ipsoque *Verbőczio* consumtus , multum ad occupandam urbem ,
 sit valiturus. Sed *Germani*, inquit noster (a.), *cunctatores eximii*, ac
 irrita red- *Ferdinandi ipsius consilarii*, & *primores aule*, *lentioribus subnixi consi-*
 duntur a *Germanis*: *liis*, *salubria* & *perite oblata consilia*, *neglexerunt*: & *dum exercitum,*
spe Ferdinandi presentia, *de die in diem differendo*, *detinent*; *interea*
autem, *ut per legatos bellum administret*, *adulando*, & *sinistris*
artibus, *aucupando*, *funestis LADISLAI*, & *LVDOVICI*, *Pannonia*
regum, *exemplis*, *qui cum Turcis infeliciter congressi*, *in acie ce-*
cidissent, *persuadere nituntur*, *optimæ occasionis tempus praterla-*
psum, *serius animaduertunt*. Atque, factum est omnino, mo-
 rosa hac cunctatione, & quæ sequuta postea fuit, dissociatione
 consiliorum, ut, tota eius anni expeditione, nihil præclari edi-
 tum sit facinoris. Nempe, erat hoc in fati, ut ne *Buda*, e ma-
 nibus hostium, elideretur, ante, quam satis, pro ea, & sanguinis pro-
 funderetur, & impensæ. Iuuat interim, excussisse causas, quæ
 quam ob- *optimam, recuperandæ vrbis destinationem, interuenterunt*. Præfeca-
 tem: *rat*, *toti exercitui*, *FERDINANDVS*, & *focii*, *virum*, *non vndiquaque*
militarem, *Ioachimum Marchionem Brandenburgensem*; siue, quod felici,
aduersus Solymannum, *Köszegum*, *obsidentem*, *expeditioni*, *qua-*
licunque virtutis specimine edito, *interfuerat*; siue, uti re vera fuit,
 quod generis nobilitate præstaret, regioque cultu, & liberali splendi-
 doque conuictu, tanti nominis decus, famamque, tueri posse existi-
 maretur. Additi octouiri, togati ii quidem, sed qui rerum usu pol-
 lerent, parum efficacis ingenii duci, a consiliis futuri. Hungaris,
 qui insignem equitum exercitum adduxerant; (quindecim fuisse mil-
 lia, peditibus haud censis, memorant) *Petrus Perény*, iubente *Ferdi-*
nando, imperabat: vir eius ætatis, potentia, clientelis, diuitiis, mi-
 litia item usu, vnus omnium nobilissimus. Sublatis, post diuturnio-
 rem moram, apud Vindobonam castris, lentis admodum itineribus,
 dextro Danubii margine, descendebatur. Ex proficiscentium ordine
 condiscas, neque militem, neque duces, bello defuturos fuisse, si par
 adparatui, ad obsidendam urbem, voluntas *Ioachimo* obtigisset. Præ-
 cedebant, nimirum, triginta, lectissima Hungarorum equitum tur-
 ma, ut locorum perita, insidias itinerum amolirentur. quas, *Vitel-*
lius, cum Pontificis pedestribus copiis, *Sforciani* item equites, seque-
 bantur. Hos, modico post interuallo, *Petrus*, quem laudauimus,
Perénus, & *Andreas Báthory*, cum tribus magnis, validisque ha-
 llatorum alis, excipiebant. Succedebat *Iohannes Vngnadius*, cum
 Stryiæ & Carinthiæ, legionibus decem, pari, scilicet, equitum pe-
 ditumque numero censis. Inde, grauis armaturæ Germani equites;
 post hos, peditum phalanx, quadratis agminibus, proficiscebantur;
 tormentis currulibus, & adparatu bellico alio, proxime subeuntibus.
 Vniuersum agmen, *Marchio Brandenburgicus*, cum prætoriana suorum
 legio-

legione, ad omnem instructa fastum, claudebat. Modica, in dies singulos, itinera, seruatō perpetuo ordine, conficiebantur; neque discessum a Danubio vnquam: quippe quo, & commeatus, & nullum non belli instrumentum, a *Iacobo Medichino*, deuehebatur. His ordinibus, antequam Strigonium ventum esset, rumor vulgo percrebuit, *Solymanum*, cum ingentibus copiis, *Budæ*, suppetias venturum. quæ res, sicuti Germanorum animos, metu perculit; ita, prorsus confudit rationes consiliorum: vbi, quaque destinatione, bellum esset faciendum. *Perényus* auctor fuit: abrumpendam moram, castra quantocyus *Budam* promouenda; Turcas præsidarios, cum præfecto, & ducibus, pestilentia sublato; nondum noua accessisse auxilia, neque metuendam maioris vim expeditionis; milites suos, magna esse animorum alacritate, & plenos bonæ spei; maturarent igitur profectiōem duces. Adprobat saluberrimum consilium, *Medichinus*, classis præfectus: quippe qui, de *Budæ* habitu, præsidariorumque paucitate, explorata habebat omnia. Eiusdem sententiæ, *Vognadius* quoque, & Austriacarum copiarum duces fuere: petendum, damnata mora, regni caput; ponenda in conspectu vrbis, castra; vtendum calore militari. Sed *Ioachimus*, cum octouiris, in diuersa abibat consilia. Traiciendum ille Danubium, atque oppugnandum *Pestum*, nec quidquam contrahentibus Hungaris, ducibusque aliis, decreuit: a *Varcocio*, & *Othone Fotisco*, in eas consilii rationes, vti ferebatur, inductus; vt capto, leui labore *Pesto*, miles, eo successu ferocior factus, tanto demum maiori virium contentione, fiduciaque sui, ad oppugnandam *Budam* deduceretur. Quæ res, quam male ceciderit, non est iam opus recensere: quippe quum, ad *Pestum* (b.) prolixè satis expromissimus. *Budenses* certe, dum nostri ad *Pestum*, & tempus deterebant, & copias, subinde, destinatis tormentorum iactibus, obsessos, adiuuere: decedentes autem ab obsidione *Germanos*, etiam clade adfecturi fuerant, nisi *Vitellii*, *Perénianorum* item, & *Saxonum*, quos *Mauritius* ductabat, virtus, ferociam adfiliētiū retudisset. *Perénio* interim, infelix hæc expeditio, libertatis iactura constitit. Captus enim a *Ioachimo*, & criminis, sufflaminatarum destinationum, insimulatus, inque carceres perpetuos detrusus, eliberari nunquam potuit. (c.)

rumor, de
Solyman-
ni aduen-
tu, turbat
nostrorum
consilia:

Pestum
obsiden-
dam decer-
nitur:

conata ir-
riso:

Perénii
captiuitas,

§. XXXV.

PRæsenti adeo periculo, curisque exonerati Turcæ, prorsus sibi urbem adseruere. Atque abierunt sane, anni sexaginta, cum tuta *Budensibus* erant omnia. Præter velitationes enim, hinc illincue, ex more eius ætatis, institutas, vix quidquam, dignum memoratu, reperio. Hoc mirere, & tunc, cum maxime tyrannis vrbi

Quæ hinc
fuerint vr-
bis fata?

S s 3

domi-

b.) Historia Urbis Pestiensis, Cap. II. §. IV. | c.) ISTVANEFFVS, loco cit. p. 253. seq.
& v. eodem hoc Tom. III. p. 62. sequ.

dominabatur, non defuisse ciues Christianos, qui isthic colerent, ferrentque iugum barbaricum, multo, quam reris, patientius. Alioquin, acre semper Budæ præsidium inerat, præfecti autem omnium, quos Turcia habebat, purpuratorum, & sagacissimi, & fortissimi: quod ita requirebat, loci, ad infestandos Christianos opportunitas. In his, *Balim Epirotam* censueris, qui arce *Naua (d.)*, Moreanorum latrociniorum insigni perfugio, expugnata, præclarum bellicæ virtutis documentum exhibuerat. Eo, *Albam Regalem*, nuper interceptam, translato, *Mahometes Iahiogles*, a victore *Solymanno*, anno MDXLIII. isthic, cum imperiò relictus est. Hic ille *Mahometes* est, qui anno MDXLIV. operosa obsidione, *Vissegrádum (e.)*, atque deferentibus nostris, *Neográdum*, *Hatvanum*, *Osoram*, *Simonytornam*, & *Dobrogoştum*, interceptit. Post eum, *Halys Eunuchus*, Budæ non minus, quam toti, ea regione, prouinciæ, moderabatur. qui a *Solymanno*, anno fere MDL. ex Persico bello, huc excitus, rebus Christianis, vltra modum grauis ac perniciosus, exstitit. Clades sane, ad obsidionem *Szegedini (f.)*, nostris illata, in eius facinoribus referenda; quin & maleficiū, quo *Veszprimienses* circumuenti sunt, eius dolis, atque crudelitate, procuratum est: vt *Drégelum*, *Szétse-num*, *Hollókönem*, *Bussam*, *Gyarmathum*, *Salgonem*, *Bujacum*, *Ságumque*, ductu partim, partim auspiciis *Halys*, nullo fere militari labore, immo vnius ætatis, voluptaria quasi deambulatione (g.), occupata, sileamus. In præcipuis, *Halys Eunuchi* actibus, profligatas *Erasmi Taiisselii* copias, retuleris. De hac eius expeditione *ISTVÁNFFYVS*: *Eunuchus*, inquit, *ingenti parva victoria*, ac tormentis omnibus, vexillisque & impedimentis hostium, potitus, cum captiuis, quorum quatuor millia fuisse ferebantur, lentis passibus Budam reuersus est, ingressusque urbem, triumphanti similis; captiuos, in ordinem aciemque compositos præire, *Taisalumque ipsum*, equo insidentem, tympanistis & tibicinibus ac fistulis pedestribus præcedentibus, moreque suo canentibus, cum præcipuis captiuis, in forum perduxit, ceterisque sub hasta venditis, *Taisalum*, cum aliquot captiuis, ac XL. signis & capitibus præcis, *Byzantium misit*, *Sforcia sibi retento*. Refert hinc, diuersa *Sforcia*, & *Taiisseli* fata. quorum iste, quod ducem belli se fuisse, constanter diffiteretur, ab irato *Solymanno*, culco insutus, & in Bosporo demersus est; ille contra, nondum verrente anno, octodecim millibus aureorum redemptus, ad suos incolumis rediit. Tanta, memorat porro historicus, *mancipiorum Germanicorum*, *Budæ & Pestis*, vilitas, tam exile pretium fuisse fertur, vt unus, modio bordei, vel farine, aut hemina mellis butyrique, veniisse diceretur. Ita tunc *Buda*, nuper regum sedes, atque totius regionis, ornamentum, in officinam calamitatum Hungariæ, tragicumque theatrum, abierat. Sequuta hinc *Székoci (h.)* obsidio est, quam,

coa-

d.) Obsidionis historiam, habes apud *ISTVÁNFFYVM*, Lib. xv. p. 257. 26.

e.) Idem Lib. xvi. initio.

f.) Prolixè rem *ISTVÁNFFYVS*, Lib. xvii. p.

317. seq. Breuiter *BETHLENIVS*, Lib. iv. p. 180. seq. narrant, ad annum MDLII.

g.) Ibidem Lib. xviii. p. 330. seq.

h.) Idem p. 348, 21.

coadunatis, cum Achomate, copiis, *Halys*, non minore felicitate, susceperat. Namque, praesidiariis, muliebri metu dilapsis, captoque *Paullo Nyário*, arcis praefecto, excitatum nuper a FERDINANDO munimentum, sub Turcarum potestatem missum est. Ac dedisset profecto, multo plus cladium, ferox, his successibus, *Halys*, nisi, quam in arbitrio suo, habere se putabat, fortunam, nouercantem ad *Agriam* fuisset expertus. Adhaesit enim non tantum, elati hominis felicitas, in eius arcis oppugnatione; sed conuersa etiam est penitus; quando, militari signo amisso, & plurimis suorum desideratis, soluta obsidione, inglorius, *Budam* (i.) redire cogebatur.

§. XXXVI.

IAm legationis eius (k.), quam cum *Verantio Strigoniensi Archiepiscopo*, & *Francisco Zaio*, obiuit BVSBECKIVS, ne nobis effluat e memoria, habenda mentio est; tum, quod annorum, qui MDLII. exceperunt, habitum expromat, tum, quod condoceat nos, quemadmodum res, non barbarorum tantum, sed urbis etiam fuerint comparatae. Nemo vero BVSBECKIO, rem omnem, siue adcuratius, siue latinius exprefferit; ut proinde, pulchrum ducamus, eius verba nostra facere. Et aduentum quidem, ad urbem, sic (l.) meminit: BYDAM venienti, pauci Turca ex eo genere, quos Chiaufos vocant, obuiam fuerunt. hi vicem accensorum, apparitorumque implent, & mandata praeque omnia, seu principis Turcarum, seu Bassarum ferunt: estque in primis honorificum apud eam gentem officium. Deducor ad ciuem Hungarum in hospitium: ubi sarcinis, curribus & equis melius, quam mihi fuit. id enim in primis cura habent Turcae, ut equi, currus, impedimenta in tuto sint: hominibus, extra celi iniuriam, cetera satis consultum putant. Misit ad me BASSA, qui viseret & salutaret. is Tuigon vocabatur nomine, Turcarum sermone, illi, cum ciconia communi. per eum excusari volebat, si diebus plustulis aditum non daret, quod graui morbo detineretur: simul conualuisset; operam mihi daturum. Casus hic effecit, ne mora Palinai quid adferret incommodi, neue grauiori culpa imputaretur, qui quidem summa usus diligentia, ne sero veniret, haud multo post, adfuit. Bassae morbus diu me Budae detinuit: quem quidem, ex animi egritudine, accepto de grandi pecunia, quam nescio, quo loco, condiderat, furto sublata, nuntio, contraxisse credebatur. adtentior enim ad rem, pene sordidus vulgo audiebat. Ita tunc erant animati Turcae aduersus Christianos; ut, quacunque se dabat occasio, remoram iniicerent rebus, etiam maxime arduis. Illud, quod memorat postea, & periculi habuit plurimum, &, cum bene cecidisset, permultum commodi. Interea vero, inquit, cum medicum habere me, Guilielmum Quacquelbecnum, virum, cum in omni philosophia versatissimum, tum artis medici-

Legationis
Busbequi-
anae histo-
ria Buden-
sis:

quemad-
modum sit
Budae acer-
pim:

solicitudo,
in quam,
ex morbo
praefecti, &
medela ei
adhibita,
coniecit
fuit:

i.) Inibi p. 348, 21.

k.) Dedimus historiam, Tomo I. p. 487. seq.

l.) Legationis Turcicae, Epistola I. p. 15.

na scientissimum intelligeret: magno a me conatu cœpit contendere, ad se ut mitterem, qui sibi medicinam faceret. concessi non difficulter. sed nihil propius adsuit, quam ut me huius facilitatis pœniteret. cum enim Bassæ morbus indies ingrauesceret, neque citra mortis periculum videretur agrotare: non parum verebar, ne, si ad suum Mehemetem migraret, Turcæ, a meo medico interfectum calumniarentur. ex quo, bono illi viro, periculum crearetur; mihi vero, veluti conscio, magna parata esset infamia. sed
*Turcæ sus-
spicaces:* *hac me cura, Bassa sanitati reddito, Deus liberauit. Atque, est omnino, prona, ad male suspicandum, gens hæc barbara, illic potissimum, cum de vita, & huius salute, agitur. Relatum accepi, ne id quoque sileam, ab amico, ex Asiatico itinere, amissis duobus comitibus, feliciter reduce, quid sibi, sociisque, medicinam facientibus, Constantinopoli acciderit. Pessime habebat Muphtius, an huic dignitate proximus, Turcicæ impietatis administer quicumque alius. Medicos Christianos, passim in vrbe magna efficacitate ægris medentes, festinato arcessi ad se iubet, venientibus, morbi causas, & ingenium, explicat, medicinam, cupidius, quam salutaris, poscit. Aduertere boni illi, funestum morbi exitum fore; ne tamen nihil consuluisse ægro putarentur, puluerum aliquot portiones, mitigando, quia tolli nequiverat, malo, admetiuntur; modum, quo iis uti debeat, ipsi commonstrant. Abit forte biduum, cum in deterius ruit morbus; morte ante consequuta, quam deglubuisset medicinam. Conclamat familia, & vxor maxime, venenum marito, a medicis Christianis propinatum, quo sit e medio sublatus: curritur ad prætorem urbicum, deposcitur, tanti sceleris pœna. Et, male profecto, mulctati fuissent, medicorum hi filii, nisi rectior mens prætori contigisset. Quærenti enim, quid rei propinassent ægro? responsum est: pulveres fuisse rubellos, quorum pars maxima supersit adhuc. Vfus, ea confessione, prætor barbarus, secreto conclauis, accusatos concludit, pulveres, qui superabant, adspiciente adparitore, vorare iubet; certo persuasus, fore, ut, si insit venenum, enecentur malefici; sin nihil sit eius rei, mansuros viuos non tantum, sed infantes etiam. Quod & ita euenit. Cum enim dies aliquot, sollicitè custoditi, non modo non emorerentur; sed vigescerent etiam, recte facti conscientia, dimissi sunt a prætore, criminis scelerisque, cuius arguebantur, puri. Sed, in legationis mentionem redeamus.*

§. XXXVII.

Ianitscharorum descriptio:

Ianitscharos hinc, BVSBECKIVS describit, primo omnium, *Bude* sibi visos. *Bude primo mihi visi sunt Ianitschari (m.). Sic Turcæ prætorianum peditem vocant. eorum, cum plenissimus est numerus, rex*

m. Legebantur olim IANITSCHARI, plerumque ex his, qui Christiano sanguine

fuerunt sati; in primis tamen ex Turcis. Sunt autem præcipue trium generum.

rex Turcarum habet XII. millia per omnes fere eius imperii fines, vel praesidia, munitionibus aduersus hostem, vel tutelae Christianis Iudaeisque, aduersus iniurias multitudinis futuri, sparguntur. neque ullus est paullo frequentior pagus, municipium, oppidumue, in quo non sint aliquot Gianizari, qui Christianos & Iudeos, reliquosque opis indigos, ab improborum petulantia, defendant. Budæ in arce, perpetuum Gianizarorum praesidium est. Vestitu utuntur, ad talos demisso: capitis tegmen habent ex penula manica (nam inde ut ipsi memorant, duxit originem) cuius parti caput insertum sit, pars retro propendens, cervicem verberat: a fronte surgit oblongus argenteus conus deauratus, gemmisque elaboratus, sed vulgaribus. Hi Gianizari, fere bini ad me veniebant. ubi in cœnaculum erant admissi, capite demisso me salutabant: inde propere & pane cursim accedentes, vestem mihi, aut manum, veluti deosculaturi, tangebant, fasciculumque hyacinthorum, vel narcissorum obtrudebant: & mox, pari fere celeritate, recessim ad fores, ne mihi tergum obuerterent, regrediebantur. id enim institutis eorum habetur indecorum. ibi, summa cum modestia, compositis ante sinum manibus, terramque intuentes, taciti adstabant: magis, ut in iis monachos nostros agnoscas, quam milites. ubi vero nummulos aliquot, quod unum captabant, acceperant, inclinatis denuo capitibus, ætisque clara voce gratiis, omnia fausta precantes ominantesque, abibant. Et sane, ni Gianizaros esse pramonitus fuisset; monachorum Turcicorum genus aliquod, aut collegii, nescio cuius, sodales esse, facile credidisset. hi tamen illi sunt Gianizari, qui tantum terroris, secum, quocunque circumferunt. Nempe, didicit peruerissimum genus, atrocitati, blandimenta, eo potissimum loco, intermiscere, ubi, vel minima, aucupando lucello, spes se ostendit. Quod de perpotandi libidine addit BVSBECKIUS, quia contrait institutis Alcorani, & habet ridiculi quidpiam, silendum non est: Erant Budæ, frequentes mecum in cœna Turca, vini dulcedine illecti. cuius, quo minorem habent copiam, eo sunt audiores, eoque largius se ingurgitant, ubi semel contigerit habere: in multam noctem fiebant inuitationes. post, ubi me ludi tadebat, surgebam a mensa, meque in cubiculum recipiebam: illi, quod vino nondum obruti, ire etiam poterant, tristes abibant; sed, mox puer aderat, qui nomine ipsorum rogaret, ut iis vini copiam facerem, scyphosque argenteos commodarem: velle, si permittam, in aliquo angulo, noctem potando extrahere. ego vero, quantum vellent vini, itemque vasa, quae petebant, iubebam praeberi. illi, ante potandi finem non faciebant, quam mero sopiti, humi sternerentur. Vini potus, Turcis magno crimini datur: praesertim atate prouectioribus: in-

perpotandi,
apud Tur-
cas, furti-
ua libido.

Tom. III.

Tt

nio-

nerum: LIMITANEI, qui in praesidiis collocantur; VAGI, qui, vel sunt viatoribus tutelae, per itinerum demensa; vel, si res ferat, sequuntur castra: denique, SOLACHI, siue ISOLACI, milites praetoriani, custodia SVLTANI destinati. Ex his postremis, si virtutis militaris specimina ediderunt,

SPÄHR, VLVSAGI, & SALVHTARI, totidem equitum genera, deliguntur. quorum illi, millenaria ala, dextrum; hi, eodem numero, sinistrum SVLTANI, proficiscentis in bellum, latus praemuniunt; cum contra, VLVsagi, utrisque, coronae instar, circumfunduntur.

niores, cum maiore venia & excusationis spe, peccare consueverunt. Cum vero, non minores pœnas post hanc vitam, sibi paratas arbitrentur, si vini minimum biberint, quam si plurimam: ubi semel vinum gustauerint, potare pergunt. quod, veluti pœna iam commissa, peccent impune; ebrietatemque in lucro ponant. huiusmodi illi, circa vini potum, habent opiniones, & his etiam absurdiores. Vidi senem quendam Constantinopoli, qui, cum calicem sumisset in manum, ut biberet, magnos prius clamores edebat. Rogati a nobis amici, cur ita faceret, respondebant; eum, his clamoribus, commonitam velle animam, ut se reciperet in aliquem corporis angulum, aut prorsus emigraret; ne rea fieret eius delicti, quod ipse erat admissurus, neue vino, quod infusus erat, pollueretur. Sic se habet religio, quam dolus Mahomedi finxit, sustentauit peruersa, de rebus diuinis, opinio, dominandi libido, longe lateque propagauit.

§. XXXVIII.

Buda, quo fuerit, et atate, habitum:

AVdiendus iam est BVSBECKIVS, quemadmodum eius ætatis Budam descripserit: id quod in primis adinet, ad vrbis historiam. Jam vero, de ciuitate Buda, longum esset omnia dicere. ne plane taceam, dicam, quod satis erit, non librum scribenti, sed epistolam. Iacet plane Buda loco amœnissimo, fertilissimaque regione, in collis dorsum porrecta: ita, ut una ex parte vitiferi colles eam contingant, ex altera Danubium pratersluentem, & trans Danubium, Pestum, latissimosque campos, despectet. Locus videtur de industria, imperio Hungaria dilectus. Ea vrbs, quondam splendidissimis optimatum Hungaria domibus ornabatur: quæ iam partim, aut conciderunt, aut crebro tibi-
cine suffulta, aduersus ruinam nuniuntur. Habitantur fere militibus Turcis, quibus, cum diurnum stipendium vita sit, nihil suppetit, quod tantis adibus sarcien-
dis, tegendis, impendatur. Igitur, num tectum perpluat, num vitium faciat paries, non magnopere laborant; modo sit, ubi in sicco equum collocent, & sibi lectum sternant: quæ supra se, nihil ad se pertinere putant, & quantamvis superiorem adium partem, mustelis & muribus habitandam relinquunt. Huc accedit, quod instituti sit Turcici, ut ab adificationis magnificentia abhorreant: quod superbi elatique, neque se suo modulo metientis animi esse, iudicent, studere magnificis adibus, ut si quis sibi immortalitatem, & perpetuam mansionem, in hac vita polliceatur: se ita domibus uti, quemadmodum peregrinantes diuersoriis: in quibus, si sint a latronibus, a frigore, a sole, ab imbre, tuti, reliquas opportunitates non requirunt. Itaque, non facile, tota Turcia, quamvis magni, quamvis diuitis viri, paullo elegantius adificium reperi-
as, vulgo, tuguria & case habitantur; magnates, hortis student & balneis, & ut, pro multitudine familia, laxas habeant ades. Ceterum, ibi nec porticus luculenta, nec visendum atrium, nec aliud quicquam magnificum, aut admirandum. in quo eadem fere illis, quæ Hungaria est ratio. Excepta enim vrbe Buda, & si vis, Paulonio, vix ullam, tota Hungaria, paullo

paullo splendidioribus adificiis constructam urbem, videas. Quam consuetudinem, ex vetustate retineri puto. Militiae, & castris, & longinquis bellis assueta gens, adificandi curam neglexit: nec urbes aliter coluit, quam si mox relictura. En! desolatae urbis, & caussas, & habitum.

§. XXXIX.

REm, ab urbis praefecto, sic satis inique, & cum eximia gestam fraude, memorauisse nunc iuuerit. Ad Bassam, vix tandem Reg, quæm- admodum, apud urbis praefectum, gesta sit, a Busbeckio: VII. Decembris a morbo confirmatum, introducimur: demulcemus muneribus: querimur, de insolentia & maleficiis militum Turcicorum; repetimus, quæ contra fidem induciarum nobis ablata sunt. quæ se restitutum Regi meo, modo oratorem mitteret, per litteras receperat. Ille, nihilo leuiore querimonias regerit, de damnis & iniuriis, quibus se a nostris affectum contendat. De locis vero, quæ reddere debebat, hoc se dilemmate tuebatur: aut non promisi, me quicquam redditurum, eaque de causa nec debeo: aut, si promisi, eo es iudicio, ut intelligas me, quod promisi, nec posse, nec debere prestare: mihi enim a domino meo, augendi eius imperii, non minuendi partes commissæ: neque mihi licet conditionem eius facere deteriore; eius, non meum negotium agitur: quod visum fuerit, petere ab eo poteris, ubi ad eum veneris. Adiciebat, veluti pro corollario, non debere me sibi etiamnum, ex morbo languenti, longa, & inani disputatione molestum esse: quo, veluti iure dicto, ire licuit; re nulla confecta, nisi pactis induciis, dum esset relatum a Suleimanno responsum. Egregii, scilicet, pacis, & mutorum foederum, artifices Turcæ, semper habiti sunt. a quo ingenio, ne degeneraret, Budensis hic barbarus, cura ei opus fuit, & studio. Neque tamen nulla humanitatis edita ei significatio fuit, sicuti fatetur BVSBECKIVS: Animaduerti, cum ad Bassam introduceremur, manere apud eos, morem honoris, qualicumque significatio, ei tribata. Romanum acclamandi, Feliciter! faustisque ominibus prosequendi: item, digniorem apud eos haberi locum sinistrum, nisi quid aliud obstaret: cuius rei caussas afferunt, quod eam partem gladius honestet; & qui sit in parte dextera, quodammodo gladium habeat, sub manum eius, qui sinistrum latus claudit; ille vero, eum gestet liberum & expeditum. Rebus, ita Budæ, quantum poterat, transactis, comes meus ad Regem reuertitur. ego paratas, in Danubio, naues conscendo, equis curribusque, atque omni familia impositis. ita Belgradum, secundo flumine deportamur.

§. XL.

QUæ de Budensibus diximus hactenus, varia sunt quidem, & abhorrentia a nostris moribus. quod iam, BVSBECKIO præunte, memorabimus, omnem feritatis modum excedit; ac fortasse fidem etiam, excessurum, nisi a viro graui & docto, qualis erat BVSBECKIVS, in litteras fuisset relatum. Redibat, nempe, pace, an in-

duciis confectis, bonus ille, *Constantinopoli*, deuoratisque, sexcentis itinerum molestiis, tandem *Budam* (n.) tenuit. Cum iam esset in conspectu *Buda*, veniunt nobis obuiam, iussu *Bassæ*, ex eius familia aliquot, cum plerisque *Chiauffis*; sed in primis visenda, iuuenum, in equis multitudine, propter nouitatem ornatus, qui erat huiusmodi. In aperto capite, quod eis plerumque rasum est, cutem, longa linea inciderant, cui vulnere plures pinnas cuiusque generis, inferuerant: ipsi, stillantes cruentis guttis, dissimulato dolore, veluti sensus expertes, leti & hilares ferebantur. Ante me proxime, pedites aliquot ambulabant, horum unus, veluti anstus, subnixis nudis brachiis, ingrediebatur, quorum utrumque, supra cubitum cultello, (quod genus nos *Pragenses* vocamus) transfixum habebat. Alius, a superiore parte, umbiculo tenus, nudus incedebat. Sic scissa, duobus locis infra supraque lumborum cute, ut illac traiectam clauam, tanquam e cingulo, pendentem haberet. Alius, in vertice capitis, equi soleam, pluribus clauis fixerat. Sed id vetus erat, clauis ita cum carne coalitis, ut nihil mouerentur. Hac pompa, *Budam* sumus ingressi, & ad *Bassam* introducti. cum quo mihi, de fide induciarum, adstante *Sando*, sermo proluxior. Constitit intra limen atrii, egregia illa, contemptrix doloris iuuentus, in quam, cum oculos forte coniecissem, querit ex me *Bassa*, quid mihi videatur? recte, inquam, nisi quod illi, de sua cute faciunt, quod ego de mea veste nollem. nam, malim mihi seruari integram. Risit *Bassa*, nosque dimisit. Hem! generis humani probra, nisi prælligiæ fuerint, quas incautus forte *Bvsbeckivs*, spectarit. quod difficile est ad credendum. Equidem, sic opinor, *Misklagum* potauisse, prodigum, sui ipsius cruoris, genus, ex se quidem nequam, sed, vesana illa potione, iam etiam furens. Hæc, de *Buda*, ne sileremus, & res ipsa poscebat, & *Bvsbecku*, qua est apud doctos, auctoritas.

§. XLI.

Haly demum, cuius supra meminimus, inter purpuratos maiores adscito, *Toigones* (o.) in præfectura *Budensi* successit. Vix ille magistratum cum adierat, cum *Hamsæ*, anno MDLIII. *Filekum* occupanti, opportunas suppetias administrait; ut ab his exordiis, felices in posterum successus deduceret. Atque, erat omnino irrequietus *Toigonus*, nullam, tota circum regione, a bellis cessionem faciens. *Caposvárurum* enim vero, *Corothnam*, & *Babocsiam*, tamquam fulmine perculsas, breui, neque operosa, anni MDLV. expeditione, occupat, exercitumque, pone *Szigethum*, *Quinqueecclesias*, atque hinc *Budam* reducit; ipso *Szigetho*, ex facili potiturus, si, quod suadebant duces reliqui, consternato *Kerecsénio*, arcis eius præfecto, vim adhibere voluisset. *Toigono*, siue fatis functo, siue translatum aliorum, *Cassonus* (p.), *Solymani* iussu, surrogatus est. Prima

is

n.) Epistola iv. p. 295.

o.) ISTVANFFYVS Lib. XIX. p. 354, 30.

p.) ISTVANFFYVS, Lib. eodem, p. 370, 28.

is praefectura tyrocinia, in eo posuit, quod, reducem ex Polonia *Petroutzium*, ita volente Solymanno, suppetiis adiuuit. *Isabella* certe factionem, tanto pertinacius sustentabat, quo magis Turcarum intererat, & Transiluaniam, diuersissimis studiis distingere, & Hungarorum illos confirmare, qui contraibant FERDINANDO. Excepit, in praefectura Cassonum, *Rusthanes*, iunior dictus; sed infelicibus auspiciis. Nam, *Sixonem*, oppidum haud inops, cum *Filekiano* praesidio, & contractis vndiquaque auxiliariis copiis, adortus (q.) id fecit operae pretium, ut exercitum fere omnem, absens amitteret. Hinc, *Ibraimum* iuniorem in praefectis Budensibus, ad annum MDLXII. laudari reperio (r.), eo cognitum, quod *Iohannis Sigismundi* molitiones, ad Sathmárum adiuuit. Inde redux, pestilentia, quae *Budam* corripuerat, enectus, *Arslani* (s.) locum fecit: viro, oppido feroci, & rerum *Budensum*, egregie satagenti. Urbem certe amnicam, iussu *Solymanni* (t.), muro, non eo quidem valido, sed idoneo tamen, ad retardandas impressiones, communiuerat. Dedit ingenii sui, peculiare documentum, FERDINANDO I. mortuo. Subinde enim, & crebris nunciis, & litteris missis, cum nouo Imperatore MAXIMILIANO (u.) expostulabat, de donis, ex pacis conditionibus mittendis, quae is, seu facto neglexerat, seu studio. Fuit, in constando, quam gerendo bello, felicior. id quod *ISTVÁNFYVS* (v.), ad irritam *Palota* & *Veszprimii*, obsidionem, memoriae prodidit. Quae res, infamiam non solum, sed exitium quoque *Arslani*, adtulit. Praterquam enim, quod abrogato eo, praefectura *Budensis*, *Mehmeti*, cum iis mandatis tradita est, ut strangulato *Arslane*, quaesiti occasionem belli, vlcisceretur; cum is quidem, fuga ad *Solymanni* castra elapsus, & honori, & vitae, consulturum se putat, paratam sibi necem reperiit. Ita habet *ISTVÁNFYVS* (x.): *Venit in castra infelix ARSLANES, male ad Palotam, & Veszprimium gesta rei, ac falsae explorationis damnatus, quem aditu colloquioque prohibitum, Solymannus, ira percitus, ante pratorium tabernaculum, ex templo interfici iussit.* *Mehmetes*, summæ auctoritatis apud *Solymannum* non minus, quam *Selymum* eius filium, purpuratus, *Mustapham* (y.) excepisse legitur. Insignem fecerunt, cum impressiones aliae, tum *Kéköiana* illa, & *Divinensis*, quam intempestiua *Balassii* fraus (z.), magno Christianorum malo, accelerauerat. *Mustaphas*, inquit, *purpuratus, cuius in Balassium, iam antea flagrantissimum odium erat, se dolo fraudeque petitum, delusumque dolens, ira simul & odio exacerbatus, vindicandum Balassii scelus, eumque arce deturbandum, decreuit: moxque, coacto exercitu, ex finium praesidiariis, eoque curae Aligbegi, Albensis praefecti, cui ex re, nigro cognomen erat, tradito, ultum*

Rusthanes:

Ibraimus:

Arslanes:

eius fata:

Mustaphae quibus rebus inclamavit:

T t 3

tum

q.) Lege laudatum historicum, Lib. xx. p. 388, 46.
r.) Apud eundem, Lib. xxi. p. 413, 1.
s.) Idem p. 418, 37.
t.) ISTVÁNFYVS, Lib. xxxi. p. 733, 26.
u.) Lib. xxii. p. 438, 49.

v.) Lib. eod. p. 464, 7.
x.) Lib. xxiii. p. 472, 9.
y.) Lib. xxiv. p. 522, 17.
z.) Lib. xxv. p. 545. seqq. De Mustaphae vigilantia, insigne existat documentum, Lib. xxv. p. 554, 47.

Thermas, & molas instruit: *tum iniuriam praparauit.* Tres, ea expeditione, nondum exactis induciis, arces interiere: *Kékő, Divén, & Somoskő*; frustra postea, a Mustapha, Cæsaris iussu, per NICOLAVM ISTVÁNFFYVM, Budam missum, repetita. Inter *Mustaphæ* opera (a.), quibus urbem excoluit, Thermæ fuere, & molæ. Et thermas quidem superiores, quæ olim *S. Trinitatis* vocari consueverant, e sec̃to lapide, sumtuosissime instaurauerat, & plumbo, ac vitreis, supra laquearia, tabulis, curauerat contegendas: molas vero, circiter triginta, iisdem inædificauerat thermis. quæ, partim puluerem tormentarium contunderent, partim frumentum commolerent, subterraneo in urbem ductu, (qui anno MDCCXIX. detectus (b.) & spectatus a nobis est) cum esset opus, inferendum. Cuncta hæc Asiatico instrui opere, & ad validi castelli modum, communiti fecerat. *Mustapham*, *Regephus* excepit; hunc *Ferhates*, magna in nostris edita strage insignis, quæ, qualis fuerit, prolixè ISTVÁNFFYVS (c.) memorat. Sed, reddidere ei vicem cumulatissimam *Hungari*, ea clade, quam ad *Sixonem* (d.) oppidum accepit: dum *Ferhates* ipse, *Buda*, a suis, per seditionem (e.) occideretur. Necis causas, in hunc modum retulit historicus: *Gyumale*, inquit, & *Lanitséri*, ac *Bessæ*, ceterique, qui stipendia merebant, quod statis temporibus ea non persolueret, ac moneta aurea & argentea, & rerum omnium pretium, summa militum iniuria, maxime intendisset, ac vilem pannum *Thessalonicensem*, oryzamque, & fruticis eius *Aegyptii* puluerem, qui tingendis croceo colore, equorum phaleris, in usu est, similesque minutias, duplici eis pretio obtruderet, & ab eo conuento, nihil aq̃ui retulissent, ad arma conuersi, eum, multis illatis vulneribus, in ipso pratorii atrio, contrucidarunt: mansitque mors eius inulta, *Murate*, ob eam, in neminem aduertente. Atque hic quidem *Ferhatis* exitus fuit.

Regephus, & Ferhates:

innotatur a suis.

§. XLII.

Legatio, a Rudolpho Constantinopolim missa: **R**Es locusque admonet, vt, quam RVDOLPHVS anno MDLXXIX. mense Octobri, Constantinopolim misit, legationem memoremus: eo quod, qui eam ligata oratione descripsit, HENRICVS PORSIVS (f.), itineris comes, *Buda* fata, breui ac scito carmine, decantauit. Orator, & huius, seu comites, seu collegæ, qui fuerint, (g.) ante omnia cognoscendi. de his ille:

Lam-

a.) Meminit eorum ISTVÁNFFYVS, Lib. xxxi. p. 733, 13.

b.) Pes nempe montis, ad vulgarem adiculam ponendam, deradebatur, cum hiatus ille, curatissime concameratus, se adaperuit.

c.) Lib. xxvi. p. 567, 32.

d.) Ibidem, p. 582. seq.

e.) Inibi p. 588, fine.

f.) Fuit is Cæsari in Camera Aulica ab Epistolis. Scripsit itineris Byzantini Lib. iii. Francof. a. MDLXXXIII. apud Vechelium for. 8. excusos. Hæc nostra leguntur, Lib. i. p. 4. seq.

g.) Nominantur in margine: PAVLVS ab EITZING, L. B. WOLFFGANGVS WILHELMVS L. B. ROGENDORFF, & IOHANNES SIGISMVNDVS a GREISEN.

*Iamque aderat tempus solito pro more ferendi,
 Annua ad Ottomannam Byzantii munera portam:
 Cum tibi legati mandatur functio, WOLFI,
 EITZINGAE, veteris praeulgida gloria stirpis,
 Qui virtute genus decoras, fandique lepore
 Et grauitate vales, obeundo hoc munere dignus,
 Te stipant comites frater, iuxtaque vetusta
 Stirpe Rogendorfus genitus, spes ampla suorum:
 Et pars Caesarea non vltima Greiffius aule.*

*Ergo iter ingressi duce te decurrimus Istro.
 Turritaque oculos sensim fugiente Vienna,
 Prima nocte citi retinemur ad ostia Viscæ.
 Altera Posonii statio, cui desuper alta
 Imminet arx, latasque Istri despectat in undas.
 Inde vagos cursus sinuanti flumine vecti,
 Proxima Sabariae & Cituorum legimus arua.*

Hinc nauale, sextidui iter prosequutus, de BVDA succinit:

*Prouehimur, littusque Buda contingimus alta.
 Exortoque die Bassa comitamur ad ades
 Legatum, qui cum mandata peregit, in arcem
 Scandimus, egregiam quondam, nunc fulminis ictu
 Fœdatam laceramque intus: dehinc urbis euntes
 Per vicos, nostrum sero ad nauale redimus.
 Fas urbis memoranda modo perstringere fata,
 Postquam Rex letho periit Ludouicus acerbo,
 Maiores regno motus ac bella relinquens:
 Scepusius summas affectat Ianus habenas,
 Impositamque capit primatum a parte coronam,
 Legitimo at potior titulo pacisque tenore
 Ferdinandus, repetens armis sua iura, Ioannem,
 Expellitque Buda capta, pugnaque cruenta
 Deicit. Hic fugiens Polonica regna subintrat.
 LASKE receptasti profugum, caussamque tuendo
 Hospitis, ad Turcam contendis nuncius aulam,
 Restituique illum petis auxiliaribus armis,
 Vota tibi cedunt, cedunt hei vota nefanda.
 Nulla mora est, valido veniens cum milite Caesar
 Grassatur, stragesque edit, capit obuia, plebem
 Abducit, potiturque Buda sine ciue relicta:
 Arcem praesidio munitari oppugnat, & actis
 Disrupturus erat scrobibus, cum miles ad hostem
 Re desperata dedendi pacta referret.
 Pacta probans Caesar vitamque abitumque recepit.
 Solus abhorrebat placitis praefectus, & illos*

*descriptio
 Buda, ex
 eius histo-
 ria, p. 161.
 14.*

Officii

Officii fideique monens, vincitur, & hosti,
 Mœnia panduntur. Comperto crimine Caesar
 Inuertit pactum, cunctosque occidit, at ipsum
 Nadaſtum vita donatum in tuta remittit.
 Inde Viennensi fœde obſidione relicta,
 Conſtituit regem Ianum, obſtringitque tributo.
 Hoc quoque ſublato fatiſ, regnoque vacante
 Ferdnandus capit arma, parum cum iure valeret.
 Iam Bude oppoſitum, medio Iſtri flumine, Peſtum
 Et Vaciam, & firmam ſine vulnere ceperat Albam:
 Cum Regina Budam poſcenti inimica reſiſtit,
 Qua iam ſuppeties Turcam implorauerat ante.
 Ergo inſtauratur poſitis obſeſſio caſtris,
 Arxque diu grauibus tormentis quaſſa laborat,
 Vnde nec effectus, fortuna ſed abſuit auſis.
 Nam conuulſa globis muri pars nocte patebat,
 Ingreſſumque habet, niſi noſtri obſtantibus umbris
 Ceſſantes, illis reparandæ tempora molis
 Apta reliquiſſent, arcis ſpe deinde cadentes.
 Urbis item amiſſa eſt capiendæ occaſio tuta.
 Porta vetuſta fuit ſecretaque, prator ad iſtam
 Noctē recepturum promiſerat Vngara ſigna.
 Pacta Rogendorſus mutans ſubmittit ad urbem
 Germanos, qui cum portam intrauere recluſam,
 Voce requeſiti, ſe produnt voce: vidensque
 Se luſum prator ſubeuntes deſerit: illi
 Ignarique loci & noctis per opaca vagantur,
 Pars ad caſtra fugit, pars intercepta necatur.
 Iamque propinquabat Solymanni exercitus ingens,
 Caſtraque figebat non longe diſſita noſtris:
 Sæpe leues faciunt excuſſus, ſæpe laceſſunt
 Conſlictus, multique neci traduntur utrinque:
 Cum tandem noſtros, coniuncto robore noctu,
 Inuadunt Turci, ſparſosque ſine ordine cadunt,
 Diripiunt tormenta, ratesque in flumine mergunt.
 Ipſe Rogendorſius caſtris ſubtractus, & agro
 Mærore exhauſtus vitalem deſerit auram.
 Quis cladem noctis, quis funera triſtia ſando
 Exprimat? Exuti caſtris, vitæque bonisque
 Conſtituere graui noſtri in diſcrimine regnum.
 Pars aliqua eſt ſeruata fuga: pars maior ab hoſte
 Capta, dedit ſua ſpectacula turpia mortis.
 Mileis erat grandi ante alios miraque ſtatura,
 Vix genua aquanti qui nano forte dabatur
 Maſtandus: ſtricto puerili hic circuit barpo,

Inge.

*Ingeminansque ictus vix tandem sternit , agensque
 Ludibrium , vitam laceratis artubus aufert.
 Sed tanti si vera mali queratur origo ,
 Veraque fax : tumidus dira ambitione sacerdos
 Christe tuum , inque tuos (scelus hei) concinuerat hostem ,
 Cuncta suo arbitrio , reginam adeoque gubernans.
 His ita patratis Solymannus , nuper ad urbem
 Clade data appulsus , donaria splendida mittit ,
 Infanti regis simul & primoribus aule ,
 Efferrique sibi in tentoria postulat illum ,
 Paret , & infantem quamvis inuita , remittit
 Cum procerum turba mater , quos ore tyrannus
 Excipit humano : sed iam prudentibus illis ,
 Talia nec veritis , submittit fraude cohortes ,
 Quae portam subeunt , ac demunt cinibus arma.
 Post ipse ingressus , templum prius expiat , arcem
 Poscit , cumque suis reginam excedere mandat ,
 Excessere bonis vacui , tantaque per ipsos
 Illata regno hac retulerunt pramia cladis ,
 Hanc tamen ultisci dum ferro vindice certum est ,
 Agmina militie coguntur messe sequenti ,
 Quois magnus praest ducendis Marchio , & una
 Mauritius Saxo , duris spectatus in armis.
 Sed frustra obsessa Vacia Pestoque , niualis
 Quando instabat hyems , properisque cohortibus hostis
 Aduentare frequens ferretur , castra reuellunt ,
 Ac tantos relinquunt fatis obstantibus orsus.*

Hæc erant, ex PORSH carminibus recolenda. Nunc, in viam redeamus.

S. XLIII.

IN locum *Ferhatis*; foedi adeo, auidique hominis, *Hasanes*, Meh- Hasaæes :
 metis, purpuratorum olim principis filius, successit; prorsus ea
 tempestate, cum diuturno, cum Persis bello, pace composita,
 finem *Murates* fecerat, nouumque, instigante *Sinano*, commouerat
 in Hungaria. Hic ille *Hasanes* fuit, qui laborantibus Albaregalensibus,
 coacto exercitu, suppetias tulerat, sed infelicitèr adeo, vt amissis co- vincitur
ad Albam
regalem :
 piis impedimentisque, vix ipse necem euaserit. *Hasanes*, inquit no-
 ster, (b.) hostium dux, dum inter fugiendum, in quendam Iohannis
Tapoltschânii equitem, elinguem & mutum, incidisset, diu cum eo sin-
 gulari pugna dimicauit; demum, cum vulnus accepisset, & acinacem
 pugnando persregisset, qui vagina & capulo, e solido auro, gemmis ex-
 ornato constabat, in tutum profugit. Trepidatum tunc fuit Budæ.
Sinanus certe, belli incentor, qui cognita Albenfi clade, *Eszekum* vs-
 que,

TOM. III.

U u

que,

b.) Lib. xxvii. p. 616, 36. vbi expeditionis eius, & prælii historiam, possis legere.

que, iusto cum exercitu, peruenerat, *Beglerbegum* filium, cum quatuor millibus, ad defendendam urbem, submiserat, si quid forte ingrueret periculi. Præerat tamen rebus *Hasanes*, excelsio animo, iu-
actum eius reliquit: uitque varie *Strigonienses*, ductu *Matthiæ* Archiducis, anno MDXCIV. obsessos. quæ industria, quam ei male cesserit, sequuto anno, MDXCV. dum noua pressis obsidione *Strigoniensibus*, opem laturus, cum XXX. millibus adcurrerat, prolixè annales (i.) referunt. Neque cecidit felicius, ea *Hasanis* impressio, quam *Satergis* auspiciis, aduersus *Nefzmélyensem* castellum (k.) anno MDXCVII. instituit; cæsus & hic, inque fugam coniectus, ægre in *Satergis* castra euasit. *Hasani* de-
Sulyman-nus: mum, siue mortuo, siue aliorum demigrare iulso, *Sulymannus*, *Temesuári* hucusque præfectus, ob insolentem animi arrogantiam, remque ipsam, *superciliosus* dictus, surrogatus est. Tolerauerat is forti-
obsidionem tolerat: ter, anni MDXCVIII. susceptam, ductu MATTHIÆ Archiducis, obsidionem *Budensem*. quam ei tamen gloriam, fortuna inuidit postea. Meminit rem ISTVÁNYVS (l.). Nimirum, *Pálffyus*, qui *Strigonio* præerat, Hungarorum aliquot turmas, speculatum, *Budam* versus emiserrat, qui haud procul a thermis superioribus, occulto saltuosoque loco, sese abdiderunt. Accidit vero opportune, ut *Sulymannus*, relaxandi animi causa, cum sexaginta, circiter, equitibus, egressus, in nostrorum uestigia forte incideret. quibus legendis, cum pertinacius insistit, progrediturque, quam par erat, longius, in insidias se induit; committitur leue prælium, cumque *Sulymanni*, quo vehebatur, equus, ad scloporum dispendiones, extra modum ferociret; rupto ephippii cingulo, sessorem excussit. Tunc nostri, humi prolapsus, obruunt, capiuntque viuum. Illud, atrocioris fortunæ indicium fuit, quod saluis dilabentibus, quos in comitatu habuit, purpuratus, ipse solus comprehensus, & ad *Pálffium* perductus fuerit. qui ferocissimum hominem, procul omni mora, Viennam, MATTHIÆ Archiduci dono misit; ut, quem non potuerit, anno superiore, una cum urbe, sub potestatem mittere, cum nunc a fortuna desertum proditumque, contueretur. Aliter paullo, ab ORTELIO (m.), narrari rem legas, qui icona simul, superciliosi hominis, exhibet.

§. XLIV.

Budæ ob-sidende ad-paratus: **I**Niecta obsidionis *Budensis* mentione admonemur, ut eius heic adtexamus historiam. Feruebat, tota citerior, vltiorque Hungaria, bello Turcico, cum recuperato *Iaurino*, arma porro proferri iubet Cæsar. Ergo, *Schwartzenburgus*, cum collega *Pálffy*, protectionem militarem, toto exercitu edicunt, ut ante, quam adesset MATTHIAS Archidux, cui summa belli commissa fuit, expugnatis minoribus arcibus, expeditum, ad obsidendam *Budam*, iter præstarent. *Tatam*,

i.) ISTVÁNYVS, Lib. XXIX. p. 659. seqq.
 k.) Idem Lib. XXX. p. 713, 10.

l.) Lib. XXXI. p. 742, 6.
 m.) Chronici Hung. Parte I. p. 260.

Tatam, inter primas, vi expugnant, caesis, qui inerant, praesidiariis. Sparso hinc terrore, opinione celerius, *Gestesia*, *Vitania*, *Veszprimium*, *Palota*, *Tihony*, *Vásony*, & *Csókakó*, sub potestatem mittuntur; exercitu, octauo, post susceptam expeditionem, die, in Iauriensia, castra, incolumi reducto. Decreuerat, haud multo post Danubius, cuius eluiones, non destinationes modo ducum remorabantur, sed exercitum quoque, in insula, toto fere mense, haud sine inediae formidine conclusum, tenebant. Id simul euenit, *Strigonium* promouenda esse castra, decernitur, vt *MATTHIA*, ad exercitum, cum suppetiis, adueniente, *Buda*, recto itinere peti obsiderique possit. Adhaesit aliquantisper, adprobata Caesari destinatio, cum ob Archiducis absentiam, tum ob diuersa ducum consilia, disputantium mutuo, quo Danubii latere, dextrone, an sinistro, iter militare, suscipiendum sit, ne ab hoste aduerteretur, quorsum, tota ea expeditio, pertineat. Praualuit tandem eorum sententia, qui haud relinquendum Danubium existimabant; sed traiecto ad Strigonium amne, *Grano*, & *Ipolae*, pontibus impositis, iter *Vácziense* ineundum: quod ea re, & hostibus oppugnandi *Hatvani* suspicio iniiceretur, & instrumenta belli, secundo Danubio, facilius, quam citeriore salebrosaque via, subuehi possent. Dum haec ita consuluntur in medium, litterae adsunt a *MATTHIA* missae, quibus perscribitur, ne exspectatione sui, tempus inaniter detererent duces; posse exercitum, via, quae visa fuerit expeditissima, *Budam* duci, dum ipse, cum praetorianis copiis adfuturus esset. Nec mora, edicitur ex templo processionis ordo, in eum modum, vt *Pálffyus*, cum Hungaricis, quinque mille virum, copiis, agmen duceret; *Nadasdius* hunc, cum mille equitum Hungarorum turma, sequeretur; eum, *Iohannes Stadniccius* Polonus, cum totidem *Cosacis*, exciperet; succederent denique, structis ordinibus, Germani, Galli, Vallones, eodem numero, quam qui praecesserant, censi. Vltimum agmen, *Schwarzenburgius* (n.), cum XXV. millibus Germanorum peditum claudebat; processione ad eum modum instituta, vt classis amnica, perpetuo, in obtutu esset exercitus. His ordinibus, cum ad *Váciam* ventum esset, pons naualis, in insulam *S. Andreae*, atque hinc, in vltiorem ripam instrui coepit. quo celeriter, neque resistente quoquam, contabulato, *Pálffyus*, cum suis praecedere iussus, aduerso Danubii margine, metatur: frustra, *Hafane* purpurato, cum velitibus occurrente; minuto enim praelio repressus, nullo insigni dato acceptoque detrimento, in urbem se recepit, adesse hostium exercitum, nuncians. Sed, celoces etiam, quae aduerso amne, contra procurrebant, nostrorum virtute, reiectae fuerunt. Superato, in eum modum, amne, cum ad traiciendum, cum vniuerso exercitu,

Tata, vi
capitur, &
vicina ar-
ces alia:

promone-
tur ad Stri-
gonium
exercitus:

ducum
consilia, de
expeditione
vltiori:

processio-
nis. Bu-
dam ver-
sus, ordo:

traicitur
Danubius:

U u 2

tuta

2.) Erant tunc in exercitu, siue merentes stipendia, siue voluntariam sequuti miliciam, viri summi, & domi militumque clari: Hermannus Rosswurm; Leo Gallus; Henricus Obem-

bruckus; Adolphus Althaus; Iohannes Prainerus; Baptista Peczius; Fridericus Merisburgus, reliqui. ISTVANFFYVS, Lib. xxxi. pag. 732, 39.

castra ad
Budam
veterem,
collocan-
tur:
capiuntur
therma.

tuta expeditaque essent omnia, *Schwartzenburgius*, ad III. Nonar. Octobris, *Pálffy* sequitur, copiis, recta *Budam* ductis. Vt in vrbis conspectum ventum est, castra inter *Budam* veterem, *Sicambriae*que rudera, longo ordine, ponuntur, atque temporariis, per collium opportuna, aggeribus, communiuntur; *Hungarico* peditatu, tanquam viarum gnaro, ad thermas superiores inferioresque, progredi iusso: quibus, eadem nocte, quin & suburbio extimiore, occupato, ex facili fuisset, urbem quoque amnicam, muro haud valido incinctam, insedisse, nisi veritus insidias *Schwartzenburgus*, militem retentasset.

§. XLV.

Matthiae
Archiducis
aduentus
in castris:

adgressio-
num parti-
tio:

adsilienti-
um virtus:

IAm militares operæ, ducere aggeres, vias obsidionales deprimere, & locis idoneis, ponere suggestus, inceperant, cum MATTHIAS Archidux, V. Idus Oct. in castra peruenit. Segnius hucusque *Egembergus*, rei tormentariæ præfectus, rem curauerat. Igitur, MATTHIAS, idoneo stipatus comitatu, opportuna, ad faciendam oppugnationem, loca perlustrat, adductisque tormentis, rem strenue gerere incipit. Tres, eodem die, suggestus instructi fuere, e quibus flumentaneum vrbis inferioris munimentum, & quæ ei cohæserant, mœnia, verberari coepta sunt: ita distributis oppugnationis muneribus, ut *Gallus* quidem, & *Obernbruckus*, *Petzius*que, ad primos aggeres, ad medios *Carolus Sulzius*, & *Rosswurmius*; ad ultimos, *Friedericus Merisburgus*, cum adtributis sibi legionibus, in omnem, rei fortiter gerendæ occasionem, excubarent. Ergo, dum res, inde a diluculo, ad serum vsque diei, tormentis impigre gereretur, iamque, rimas agere muri inciperent; legionum, quas diximus, præfecti, inuocati numinis auxilio, signum adsultus, tubis tympanisque edunt. Subeunt, densatis ordinibus, nostri, omni ope in muros enitentes. Sed, ea fuit hostium, in defensandis stationibus, contentio, ut glandibus hi, sagittis illi, lapidibus alii, magnam, in adsilientibus, stragem ederent. *Boppartus* certe, Gallorum tribunus, pila tormentaria discerptus; *Russellius* autem centurio, foede vulneratus est. Nec dispari virium contentione, *Leo Gallus*, & *Pezius*, depugnabant. Propugnaculum hi occupauerant, vi tormentorum quadamtenus derasum. Quo viso hostes, turmatim, in nostros irruunt, prostratoque *Christophoro Ginetto* centurione, militem reliquum, magna vi, ex capta munitione, deturbant. Iam in fugam effundebatur reiectus miles, cum tribuni, dilapsos cogunt, inque pugnam, structis celeriter ordinibus, denuo accendunt. Et, fauit omnino ei virtuti successus. Namque, in muros enisæ, cum signiferis, cohortes, vibratis illic vexillis, facile, ad instaurandam pugnam commilitones incitarunt. Nostrorum hac fortitudine, irritati hostes, maximo numero, in victores incurrunt, iisque, vna cum signis, emisso glandium imbre, a statione, quam occupauerant, deiectis, pugnam, cum succedentibus, contrahunt, acrem alex-

aleaque plenam. Atque, metus omnino fuit, ne concisis profligatisque nostris, non spe modo victoriæ, quam certissimam conceperant, excidant, sed ignominiam simul, rei male gestæ, ex iterata oppugnatione, referant. Proinde, sexcenti, circiter, *Hungari* pedites, qui sub signis *Pálffy*, in noua arce Strigonienſi, merebant, laborantibus *Germanis*, subsidio miſſi, confertiſſimos hostes inuadunt, & *Pézianis* intermixti, retrocedere, mœniaque deferere, cogunt. Instabant fugientibus *Hungari*, cæſisque non paucis, hos in arcem, alios, ad pontis *Peſtienſis* munitiones, reſſerunt.

capitur
vrbs flamentanea.

§. XLVI.

CApra, ad eum modum, haud ſine cæde, vrbe flumentanea, in nouum ſe diſcrimen noſtri induerant. Quadringenti circiter *Turca*, ex ea pugna, quam cum *Gallis* contraxerant, ſuperabant. qui, quum, neque in arcem euadere, neque ad *Peſtienſis* pontis cuſtodes, poſſent perſtingere; vterque enim aditus præoccupatus a noſtris fuit; in templum, ſuæ ſuperſtitionis, quod proximum erat, ſe iniiciunt. Circumdant ædem noſtri, diuque, cum rabido hoſte, depugnant; ad vltimum extuſis foribus, in medios irrumpunt, cæduntque ad vnum omnes. Captus, eadem colluctatione *Huſaimus Maraſſienſis* purpuratus, & a *Germanis*, tametſi veneranda eſſet canitie, trucidatus fuit. Nam, id pugnaturo militi, datum erat in mandatis, vt ne quemquam viuum caperent. Dum hic feliciter pugnatur, elatus eo ſucceſſu miles, *Péziani*, & *Hungari* potiſſimum, hos, qui ad pontem *Peſtanum* nitebantur effugere, citato, per vrbs plateam, curſu, inſequuntur, adoriuntur deprehenſos. Init ergo pugna, prioribus nihilo ſegnior; ac deleti ſane fuiſſent a noſtris *Turca*, ad vnum omnes, niſi ex aquaria turri, *Ianiſſcharorum* agmen, ſubſidio adcurriſſet. Tanta enim in noſtros vi incubuerunt, vt cum non eſſet retrocedendi locus, in *Danubium* præcipites ruerent multi, atque aquis, vmbilico tenus immerſi, per decliua ripæ, in tutum, pluribus ex ſuorum numero deſideratis, euaderent. Quid, ſeu proſectum, ſeu acceptum damni, ex hac vrbs expugnatione fuerit, his verbis reſert *Iſtvánffy*: In hac acerrima inferioris vrbs oppugnatione, præter Boppartum, Reſſelium, & *Gallicanæ* legionis legatum, Laudam, cæſos, complures etiã centuriones ac manipularii, & ex militibus, amplius tercenti, occubere. *Pézius* vero, in facie ambuſtus, & *Pflugius*, *Roffwurmii* legatus, in brachio glande ſauciatus, ac ſigniferi aliquot vulnerati fuerunt. Hæc, in noſtris iactura fuit; maior multo in *Turcis*. In partibus hoſtium, ſupra *Maraſſienſem* purpuratum interfectum, amplius mille, & quingenti *Turca* promtiſſimi periire, ac *Carmanus Mehemetes*, glande maxillam percuſſus, *Aſiaticusque* *Beglerbegus*, intenta fuga, in ſuperiorem urbem, euaserunt. Prædam, inde hiſtoricus deſignat, opinione tenuiorem. In hac inferiori ciuitate, tormenta bellica,

Qua hinc
enata ſunt
noſtris pericula.

circiter XL. maiora minoraque reperta sunt, & cameli centum, ac aliquot burdones sarcinarii, cum pauca, nec alicuius nominis, supellestili: nam, quæ caviore erant, in superiorem urbem, iam ante comportauerant. Atque, hæc quidem, primi adfultus fortuna fuit, uti ex se anceps, ita pauci fructus.

§. XLVII.

Mons S. Gerhardi, ab hoste deferretur, occupatur a Pálffy:

nostrorum aggressiones:

eruptio hostium damnoſa:

cuniculis res agi cæpta:

Cæsariani exercitus calamitates:

Hostes, subita hac urbis expugnatione, non tam perculsi, quam ad rem facti adtentiores, biduo post, ad tertium Idus Octob. præsidium, quod munitionem, monti *S. Gerhardi* inædificatam, tenuit, exusta ea, & tormentis, ne inuenirentur a nostris, alte defossis, in urbem, noctis usum silentio, se recipit. Et tormenta quidem, *Pálffyus*, nullo negotio reperta, in castra deuchi iussit, vno alteroue adseruato, ut stationem eam, tumultuario opere instauratam, communiret. *MATTHIAS* interim, victoria, ad rei summam usurus, suggestus, propius ad superiorem urbem fieri, tormenta quoque eo subduci iubet. Tripartito eos poni ducibus placuit, ut diuersis regionibus impedito hosti, propugnatio eo fieret difficilior. At *Turca*, simul rem serio geri aduerterent, crebris grandium pilarum iactibus, nostros longius submouere; quin & factis eruptionibus, pergunt fatigare. Periculosissima ea fuit, quam in *Obernbruckii* stationem fecerant. Nimirum, insigni *Ianitscharorum* equitumque numero, alacres ex urbe procurrunt, inuadunt, quibus præmuniti erant nostri, aggeres, tantis animis, ut non pugnare crederentur, sed furere. Resistunt *Obernbruckiani*, non minore fortitudine, & qua machinis, qua gladiis, rem diu strenue gerunt. Sed, cum *Turcis*, nouæ subinde suppetiæ, ex urbe accederent, resistendo fessi, fugam denique circumspiciunt. Res erat in summo discrimine, fuissetque actum de tota ea statione, nisi commotis vniuersis fere castris, concurrissent nostri, ad ferendum pressis auxilium. Edocti, hoc experimento, duces, nihil aduersus vigilantissimum hostem, aperta istiusmodi, profici posse, oppugnatione, cuniculis subruendos muros statuunt. Vtile in primis institutum, nisi madens continuo calum, operas perturbasset. Accessit, importunus rumor, aduentare ingentes hostium copias, laturas obsessis opem. Id vero, ut impedirent nostri, *Pálffyus*, cum suis excubare iubent, ad vtramque, orientis & meridiei, viam. Multum is, pro more suo, militaris industriæ adhibuit, ne quid subiti funestique eueniret. Sed, frustranea erat vigilantia, cum, dissentienti *Varadiensis* obsidione hostes, nequiuert, gemino loco, aperto Marte, virium suarum periculum facere. Interea, difficiliora in dies, apud nostros fiebant omnia. Præterquam enim, quod non cessabant erumpere hostes, ea cæli fuit temperies, ut facile & homines, & iumenta, conficerentur. Accessit inusitatus, toto exercitu, animorum torpor, quo factum est, ut, neque incursus in mœnia fieri potuerint, neque repri-

reprimi hostes, si molesti erant nostris. Hac rerum difficultate circumuenti duces, hi quidem, *Pesto* admoueri tormenta, suadent, cessationem ab obsidione alii; cum eadem utrobique, pro anni tempestate, iniuriæ forent expectandæ. Placuit, eorum sequi sententiam, qui soluta obsidione, ducendum in hiberna militem, consulebant. Ergo, sub idem tempus, Turcæ *Varadiensi*, nostri, *Budensi* obsidione decedunt:

*disceditur
ab obsidio-
ne.*

*Siquidem tunc turbine nigro
Noctes atque dies, calo ruit agmen aquarum,
Et sædam glomerat tempestatem imbribus atris,
Collectis signis, conuasatisque suorum
Inuiti rebus, Budensia mœnia relinquunt,
Et tot perpeffam ventos pluuiasque phalangem
Quadrupedum amandant fumantia soluere colla. (o.)*

§. XLVIII.

Soluta, his difficultatibus, obsidione, creuerunt Budensibus animi: *Sulymanno* in primis, qui defensandæ vrbi præfectus obtigerat. quam tamen eius ferociam, fata, anno sequente, retuderunt: quando in casses nostrorum, quod supra diximus, delapsus, captiuus *Viennam*, ad Archiducem *MATTHIAM*, dimissus est. Hanc, acerrimi præfecti iacturam, uti sarcirent *Turcæ*, non minoris fortitudinis virum, *Muratem* ei suffecerunt. *Ibraimus*, purpuratorum princeps, in Hungariam, cum exercitu adueniens, in locum *Sulymanni*, inquit noster (p.), tam fœda & miserabili sorte capti, *Muratem purpuratum constituit*. Fuit postea a Turcis, in obsidem nostris datus, cum eiusdem *Ibraimi*, & *Ahmatagæ*, principis Tartarorum legati auspiciis, in insula, æquali inter Budam, & Strigonium, intervallo sita, de pace mutuo, sed irrito conatu, ageretur. Crebræ homini, dum vrbi moderaretur, aduersus Strigonienfes querelæ fuerunt: quippe qui, agrum *Budensem*, nunc apertis impressionibus, nunc clanculariis subfessoribus, ad eum modum infestabant, ut ne operis quidem agrestibus parcerent. Quæ res, eo perduxerant *Ibrahimum*, ut expugnato *Strigonio*, (q.) comparandam Budensibus securitatem, existimarit. Id quod facturus omnino fuerat, nisi hanc eius destinationem, *Hajdonum*, vltiore Hungaria, grassationes, interuertissent. Anno, post secularem, primo, ea mens, ac voluntas Cæsaris fuit, ut coniunctis exercitibus, bellum, in Pannonia administraretur, & oppugnandæ *Budæ*, aut *Albæ*, consilia susciperentur, atque alterutra, ex duabus urbibus, recuperata, totis postea viribus, in obsidendam *Canisam* incumberetur. Sed, his consiliorum rationibus,

*Turcarum
consequuta
hinc fero-
cia:*

*capto Su-
lymanno,
Murates
sufficitur:*

*hominum in-
doles:*

*nona Cæsa-
ris, de ob-
sidenda Bu-
da, destina-
tio:*

Aldo-

o.) IOHANNES CSERNOVICIUS, de Lybzo Monte, in, *De bello Pannonico*, Lib. III. extremo. | p.) Libro XXXI. p. 742, 20. | q.) ISTVANFFYVS, Libro XXXII. p. 761, 23.

redditur ir-
rita:

Muratis, in
Albenfi
prælio, in-
teritus.

Aldobrandinus, auxiliorum Pontificiorum dux, pessimo euentu, intercessit; quando, detricto, ad *Camisæ* obsidionem, exercitu, eius anni expeditionem foedauit. Felicius, ad *Albam*, *MATTHIAS* Archidux, cum *Mercuriano*, rem gessit. Præterquam enim, quod vrbe, per adfultum potitus est; *Turcas* acerrimo, & pleno ancipitis periculi prælio, fudit fugauitque. In eo, *Murates* Budensis, occubuit. *Murates Budensis*, verba sunt *ISTVÁNEFI (r.)*, & *Mehmet Kihaja*, ab *Hungaris* deiecti equis, obtruncantur, eorumque capita, celeriter (s.) præciduntur. Hæc demum, *MATTHIAS*, *Petro Bolházio* militi, eiusque sociis, *Canisam*, in castra perferenda, tradidit. quæ a nostris, deditionem postulantibus, frustra obsessis *Turcis*, tanquam insignis documentum victoriæ, ostentabantur. Atque, *Muratis* quidem hic fuit interitus. Quis ei successor datus sit, non reperio; tametsi, anno, qui sequutus est, MDCII. *Hasanes*, purpuratorum princeps, cum ad recuperandam *Albam* proficisceretur, necessarios in expeditionem eam, adparatus, *Buda* fecisse legatur. Nisi forte, *Murates II.* fuerit, cuius, post infelicem obsidionem *Budensem*, mentio nobis futura est.

S. XLIX.

Decernitur
Buda ob-
sidio, Mat-
thiæ, &
Rosswur-
mii duce:

eius initi-
am, ab ex-
pugnatio
pontis Pe-
stiensis, du-
cum:

vrbs, quem-
admodum
fuerit infe-
stata:

HAsane, post recuperatam, non tam virtute suorum, quam nostrorum ignauia, *Albam* regalem, *Belgrádum* reuerso, *Cæsariani*, *Buda* obsidendæ, agitata diu consilia, exsequi tandem statuunt. *Rosswurmio*, eius anni expeditionem, *Cæsar*, secundum *MATTHIÆ* Archiducis auspicia, mandauerat. Is ergo, fama discedentis *Hasanis* cognita, castra, quæ ad *Laurinum* fuerant, recto itinere; *Budam* promouet, *Vácziam*, a nostris metu derelictam, reparat, atque, gemino ponte, apud insulam *S. Andreæ*, instructo, in vltiorem *Danubii* ripam, cum exercitu transit. Dies erat *S. Michaeli Archangelo* facer, cum in conspectum vrbis ventum, eaque obsideri cœpta est. Multum remoræ, in oppugnando, pons iniecit, quo *Buda Pestumque*, committitur, & quem ex eo loco, vbi olim stabula regia, tunc horrea fuere, acerrime defensabant *Turcæ*. Igitur, habito consilio, pontem, & terra, & nauibus, ad eum modum oppugnandum statuit *Rosswurmus*, vt cum ipse, nauali prælio, rem esset gesturus; *Sulcius*, terra, cum suis, custodes adoreretur. Quæ res, successit omnino feliciter adeo, vt non ponte modo, sed *Pesto (t.)* etiam potirentur nostri. Tum vero demum, arctius obsideri *Buda* cœpta est: in primis, quinto Idus Octobres. Quidquid scilicet, per plures suggestus, tormentorum dispositum erat, ingenti id mœnium, iuxta & publicarum priuatarumque ædium strage, continenter displodebatur. Maximæ interim ruinæ hebant, per eos machinatores, qui ex aggeribus mon-

r.) Ibidem p. 799, 42.

s.) ORTELIVS, Chron. Hung. Parte I. p. 297. a laudatissimi facinoris auctorem, Monsieur de Belli vocat, vt Gallum

fuisse oportuerit, non Hungarum.

r.) Relege, Historiam Vrbs Pestiensis, Cap. II. §. VI. & VII. Tom. huius III. p. 66. seq.

montis *S. Gerhardi*, arcem infestabant. Idem, grandioribus tormentis, & e *Pestana* ripa, agebatur: ut spem conciperet *Rosswurmius*, urbis, quam primum occupandæ. Sub idem tempus, quarto scilicet *Idus Octobr.* metallicorum, ex montanis urbibus, manus, agendis cuniculis destinata, in castra venit. At Turcæ, hac nostrorum assiduitate, quam iteratis subinde minis exasperabant, ni urbem mature deciderent, adeo nihil permouebantur, ut visi etiam sint, eo magis ferocire, quo acrius, a nostris, obsidionales operas fieri, cernebant. Non dum in castra MATTHIAS aduenerat, cum *Hafanes*, *Pesti* ac *Budæ* periculo excitatus, iter flecit, atque, posthabitis Transiluanorum precibus, (nam a *Moyse Siculo*, ad ferendam sibi opem sollicitabatur) magnis itineribus, in campos *Rákos*, cum triginta millium exercitu, aduenit. Occurrit, castra metanti, *Rosswurmius*, animo, quam successu, meliore: reiectus enim, cum sociis, *Nádasdio*, *Turzone*, & *Pogránio*, ægre in castra euasit. Frustra demum tentato *Pesto*, duobus tamen millibus suorum, *Budam* immisiss, in iter se *Hafanes* dedit, *Belgrádum*, atque inde *Byzantium* rediturus. Cum hæc fiebant, MATTHIAS XVI. Calendas Nouembris, cum prætoriano milite, in castra venit, Turcasque, multo, quam sperarat, reperit perucaciores: tum, quod *Hafanis* suppetias in urbem receperant; tum, quod inclinante autumno, præuidebant, haud perduratos, in obsidionali opere, Cæsarianos. Interim, dum oppugnatio, non tam ferueret, quam traheretur; *Hafanes* autem, longius progressus crederetur, quam, ut opem limitaneis castellis ferre posset; *Nádasdius*, *Turzo*, & *Pográny*, subitanæ, in hosticum, expeditionem suscipiunt. Ac cessit ea quidem, ex animi sententia; *Adonum* enim, *Paxum*, & *Földvárum*, quin & *Tolnam*, nullo negotio intercepere; sed, cum illi absunt, obsessores, ingentem a Turcis cladem accepere. Dum, inquit ISTVÁNFYVS, (u.) iis absentibus, negligentius excubia exercerentur, hostium, ad duo millia, urbe eruperunt, ac eos aggeres, quos *Sembergiani* tuebantur, casis Germanis, occuparunt, & partim rotis, & axibus tormentorum dissectis, & confractis, partim vero, foraminibus eorum & spiraculis, magno ferreorum clauorum numero impacto, obstructis, ea inutilia reddiderunt, adeo amplius duabus horis, eodem in loco, detrimenta assidue inferendo, moram protraxerunt. Et cum ceteri serius, quam par est, ac post peracta hostium destinata, auxilio adcurrissent, anceps & diuturnum cum iis certamen contraxerunt, ita, ut mille e Germanis, & amplius, occumberent, caderetque inter alios casus, *Carolus Mansfeldius* adolescens, eius *Caroli*, clarissimi ducis, filius, quem reportata de hostibus Turcis, sub *Strigonio* victoria, morbo correptum *Comaromii*, e viuis excessisse diximus. Atque hæc quidem, communia obsidentium sunt mala. Facile enim admittitur aliquid, siue præfectorum, siue excubiarum incuria, quod ad vniuersorum, & cladem pertinet, & ignominiam. Illud, in summo belli duce, ferendum haud est, quod porro memo-

præfidiorum
obsidio:
natio:

Hafanis,
ad liberan-
dam obsi-
dione ur-
bem, aduen-
tus irritus:

Matthias
Archidux,
ad castra
accedit:

Hungaro-
rum felix
in hosticum
procuratio:

detrimen-
ta, ab e-
rumpenti-
bus hosti-
bus, illata:

TOM. III.

X x

rat

*culpa Ross-
wurmii.* rat historicus: *Ferunt ROSSWYRMIVM, in ferendo laborantibus auxilio, tardius sese expediuisse: quod eo fere tempore, alea, & chartis pictis, in tabernaculo ludendo, nec lucrificiendæ pecuniæ spem relinquendo, nuncios & legatos, aliquamdiu ad tribunos missitasset, sicque tempus terendo, hosti, spatium exsequendi, quæ volebat, concessisse. Illud vero est, in re summa, ob pravam cupiditatem, versari pessime.*

§. L.

*Pictis, eo
euentu,
animosiores
Turca:* **S**Umsere, ex hoc successu, animos *Turca*, & cum hinc atque il-
linc, moenia, ad eum modum procumbere viderent, vt tentan-
do adfultui, prona esse putarentur, magno labore, fossas intra
moenia, qua metuebatur accessus, deprimunt. Atque, tentaturi omni-
no insultum nostri erant, nisi a transfuga signifero, de hac obsessio-
rum prouidentia, mature fuissent edocti. Dum hæc ita geruntur,
iamque in castra recepti fuerant, qui castella, pone Danubium, inter-
ceperant, frequentes adferunt nuncii, *Albanos, Canisianos, Szigetha-*
nosque Turcas, auxilio *Budensibus* aduentare: ea destinatione, vt, cum
pro castris congregiendum cum nostris fuerit, delectam suorum ma-
num, in urbem iniiciant. Eo intellecto, MATTHIAS princeps, *Nádas-*
dium, Turzonem, & Herbersteinium, Illyricarum copiarum præfe-
ctum, obuiam hosti ire iubet. Opportuna fuit missio: vix enim ca-
stris egressi fuerant duces, cum se hostis, duorum mille equitum, in
conspectum dat. Tunc vero nostri, facta in hostes impressione, for-
titer dimicare, reicere, pertumpere, nihilque non suscipere, quod
reprimendo barbaro putabant idoneum. Neque se ipsos *Turca* dese-
ruere. Ergo, pugnatum est, diu non minus, quam acriter: dum ab
equitibus defultoriis, destinatis scloporum ictibus, constanter, magna-
que iactura fortissimorum quorumuis, impeti, mox & nutare hostis, atque
tandem, in apertam fugam effundi, coepit. Media parte diminutum,
cum longius insequuti fuissent victores, ducentos tandem captiuos,
signa militaria aliquot, in castra reduxere: reliquis Turcarum, partim
Albam, partim, incertis viarum erroribus, aliorum dilapsis. Mul-
tum, his successibus, ad summam rei profecissent Casariani, nisi, clan-
culariis ducum simulatibus, laboratum in exercitu fuisset. Vfus ta-
men est, hac rei gerendæ opportunitate, *Archidux*, cumque munitio-
nem, quæ regia stabula, & aquationem, in profluente, defendebat,
intercepisset, ad spem, capiendæ proxime urbis erectus, turrim aqua-
riam, perpetuis XVI. machinarum iactibus, prosternit, expeditamque,
ad adfultum, viam adaperit. Destinatus is erat, in sequentem diem,
cum familiaris auctumno tempestas, inusitato frigore, pluuiis, & ni-
uosis procellis, sæuire coepit. Ergo, fractus, his cæli iniuriis miles,
cum neque excubias vigilasque obire, neque, si ingrueret hostis, eo,
quo par fuit, ardore, occurfare posset, sed tormenta etiam, perpetuis
imbribus, inutilia, muris verberandis, redderentur; fortunæ malignita-
tem

*hostiles sup-
petia sum-
untur:*

*Matthiæ,
Archiducis
solertia:*

*cæli iniu-
ria, fran-
gunt mili-
tam:*

tem inculcare MATTHIAS, consiliaque, de soluenda tempestiue obsidione, agitare instituit. Non erant ignari, tantarum, quæ obsessores premebant, difficultatum, hostes. Igitur, crebris eruptionibus, infestare ^{praesidiario- rum sero- cia:} obsessores, deturbare a stationibus, nihilque intentatum relinquere. quos nostri, quo loco essent, bene memores, mascule repressos, non vna clade adfecere. Sed, ea Turcarum erat temeritas, ut, tametsi nulla ab eis procuratio, sine cæde suorum fieret; haud tamen desinerent, dispositas circumquaque stationes, infestis armis lacessere. In primis, male mulctati sunt, cum in *Turriani* excubias, quas ille cum equitum suorum agmine, adtentissima cura agebat, incurrerent. Magno, scilicet, numero, atque rabidis similes, excubantium ordines inuadunt, conferunt pugnam, diuque, nunc factis cuneis, nunc iterum sparsis manipulis, nostros fatigant. Ac, visa est omnino, *Turrianorum* constantia nutare, cum *Collonitschius*, *Nádasdius*, atque *Georgius Turzo*, ^{caduntur a nostris:} cum Germanis ille, hi cum Hungaris, laborantibus succurrunt. Ergo, redintegratur subitaneum prælium, propulsantur hostes, magnaque adfecti clade, intra urbem compelluntur. Ex hostium numero, præfectus equitum *Spahoglanorum*, armis, & inaurato thorace conspicuus, sub illa glande traiectus, occubuit. quem, equo delapsum, conglobati hostes, sustulere. Neque nostris, incruenta fuit dimicatio: ^{haud tam- men sine clade Cæ- sariano- rum.} præter gregarios enim complures, qui desiderati sunt, *Turrianus* ipse, in sinistro brachio, *Christophorus Puchaimus* autem, equestris turmae ductor, in capite, leui vulnere, fauciati fuere. Hæc III. Idus No- uembres, gesta sunt.

§. L I.

IAm ergo *November*, multis infestis tempestatibus, adoleuerat, cum in eam sententiam duces abiungere, uti, obsidionem, irritum hucusque institutam conatu, neque meliore terminandam successu, - si pergerent oppugnare urbem, tempestiue soluerent. Quod, antequam fieret, ipsis *Idibus Nouembris*, e classe quidem amica, XL. plus minus, candentes pilas ferreas, in urbem euibrant; ex aggeribus autem, maiore multo, quam hucusque, vi, tormentorum ictus congeminant; tanto obsessorum detrimento, quantum, toto fere oppugnationis tempore, vix se accepisse, vltro confiterentur. Tum vero demum, urgente magis magisque, tempestatum malignitate, seruatis rite ordinibus, ab obsidione discessum est. Caussas, irriti laboris, in *Archiducem* coniiciunt aliqui, quod urbem, se absente, acrius adoriendam videretur: forte, ut eius interceptæ gloriam, sibi præseruaret. Huc respexit CSERNOVICIVS (v.) dum rem, in hunc modum cecinit:

*At quia discedens præceperat optimus armis
Matthias, princeps, ne tentent mœnia, neue*

X x 2

Inua-

*Inuadant urbem sociorum in castra relati,
Mars licet ipse viris faueat, praecepta faceffunt,
Armatique ducem, tantum grauiore remota
Exspectant cura, qui tot post tempora demum
Turrita pulchrae digressus ab urbe Viennae,
Cristata iuuenum comitante in castra cohorte
Aduolat, aduentum rari clamore salutant.*

Id, si erat, non potuit non remora poni ducum destinationibus. *Rosswurmio* certe, non satis bene, cum *Archiduce* conueniebat: quippe, quod ab eius auspiciis, pendere cogeatur. His vero rebus, oppugnationi multo, quam tanti moliminis rationes poscebant, fiebat remissior. Nam, sic pergit canere poeta:

*Rosswurmio tacitum celante in pectore virus.
Qui dum cunctatur, latosque per otia soles
Consulto ducit, trepidosque inuadere ciues
Tardat, ab occasu veniens pluuiialibus hedis
Verberat imber humum, totumque ex ordine mensem,
Torquet aquosam hiemem, & caelo cana nubila rumpit.
Tempore, quo non iam Scythica cum gente gerendum,
Sed cum fulminibus, nimbisque furentibus, aëto
Cum Zephyro, & Boreae flabris, austroque procaci,
Bellum erat, impos erat muros inuadere telis,
Aut castris exire, via impediante lutosa.*

Ita est, fregere tempestates militem; haud tamen impedituræ fuerant, summam rei, si ducibus, in vrgendo opere, maior, & concordia fuisset, & alacritas. Hoc est, quod acerbe porro queritur *Csernovicius*:

*O tempestatem ventis crudelibus atram!
Quæ nisi Casareis fregisset robora turmis,
Non sub Sultani gemeret nunc Buda furore.
O sed & inuidiam, qua corda superba tumebant
Primorum, & se inter con - - sæpe solebant
Nomina cui parti sunt consecranda tropæi!
O infelicem inuidiam, qua certa triumphi
Spes sublata perit, toties qua bella rogata
Prospera, tam vultu clauserunt fata pudendo!
O amentiam, & o solida ratione carentem
Fastum hominum! ille urbem dedentibus hostibus ipsis
Perdit & ut victa viuat, facit hostis in aula.
O ubi tunc toties promissæ in prælia vires?
Fœdera ubi, & dextris data sacramenta lenatis?
Ingentes ubi sunt curaque minæque priores?
Omnia fluxerunt, vacuas dimissa per auras.*

Istæ tunc causæ fuerunt, non captæ vrbis (x.): profectæ omnino, ab irato numine, quod, & calum sæuire iussit, & permisit, homines adfectibus fluctuare. Eadem postea, quæ obsidionem exceperat, hieme, tanta in vrbe annonæ caritas inualuit, vt, si leuta obsidione, qua arcerentur commeatus, conclusam tenuissent nostri, quin ex facili, spontaneaue hostium deditio, capi potuisset, nullum fuerit dubium. Famis grauitatem, inde colligas, quod equinæ carnis pondo, *quadraginta numis* Hungaricis; *salis, imperiali solido*; modius hordei, *aureis* circiter *decem* (y.) venerit.

§. LII.

ANnus, qui sequebatur, MDCIII. cruentus is sane fuit, neque non funestus *Budensibus*. Tenebatur Christianorum præsidio *Pestum*, acri eo, & ad infestandos hostes, vnice intento. Id ergo, cum factis, in ripam Budensem impressionibus, tum destinatis tormentorum iactibus, non raro urbem ipsam, infestabat. Glaciali sane, trans amnem suscepta irruptione, ingenti cæde, lauantes in thermis Turcas, a *Lechnero* centurione, adfectos fuisse, præter *Istvánffy*, *KHEVENHILLERVS* (z.) auctor est. Post eam cladem, ingens detrimentum, mœnia *Budæ* acceperant. Cum enim incunte *Martio*, more suo, iteratis identidem machinarum explosionibus, urbem Pestenses impeterent, euenit, vt candens globus, apothecam pertunderet, pulueris nitrati, qui, igne celeriter concepto, grandem mœnium regionem, & ad quindecim orgyas protensam, ab imis fundamentis, reuulsit. Eo viso, tribunus *Althanius*, cum mille Germanis, centum Hungaris equitibus, peditibus autem ducentis, horis antelucanis, amnem, summo silentio traiecit, seque, loco opportuno, tam diu occultat, dum rei gerendæ occasio, se dederet. Aduertere Turcæ subfessorem. Ergo, vbi esset, quidque susciperet, missis septuaginta equitibus, curiosius rimantur. Atque inciderunt sane in nostros, magno quidem suo malo, sed quo tamen, multo maius aliud auerruncarunt. Nam, dum nostri, in speculatores importune irruunt, dissipatisque ex templo, equos viginti, captiuos duodecim, abigunt; vrbs præfectum, qui equitibus quinquaginta, *Ianitscharis* centum stipatus, proxime aderat, in fugam coniiciunt; intercipiendum procul dubio, si continentius rem (a.) administrassent. Sed hæc, quotidianis fere velitationibus, fiebant. Exercitu demum ex hibernis collecto, ad *Strigonium* castra metatur *Rosfwurmius*. Dum hic ponte iungit Danubium, per exploratores condiscit, *Murathem*, Budæ præfectum, itidem pontem in *Sároizo*, cœnoso amne, infra *Albam*, prope ad vicum *Szerdahely*, instruere, atque illic *Hasanem* purpuratum, aduentantem cum exercitu, præsolari. Capto mox consi-

*Quæ postea
vrbs fortuna
na fuerit?*

*Pestensium
impressiones:*

*noxa Rosfwurmii
molitiones:*

X x 3

lio

x.) Irritæ obsidionis *Ephemerides*, seu *Diarium*, lege sis apud *KHEVENHILLERVM*, *Annal. Ferdinandeor.* Tom. v. p. 2619. seqq.

y.) Ibidem p. 2533.

z.) Tomo VI. annalium Ferdinand. p. 2664. seqq.

a.) Idem ibid. p. 2665.

lio, *Collonitschium*, cum bis mille equitibus, *Sulzium* autem, cum aliquot biremibus, Vienna huc adpulsis, atque classe *Comaromiensi*, quæ tria peditum Germanorum & Hungarorum millia vehebat, secundo Danubio, ad hostium conatus explorandos, interuertendosque, dimittit. Ineunt illi terrestre, iuxta & nauale iter: cumque ea regione, naues adplicuissent, qua id maxime videbatur opportunum; facta excensione, in hostem mouent, adoriuntur operi intentum, magna edita acceptaque clade; *Collonitschio* propemodum amisso: quippe qui, e ponte, vna cum equo, in impeditam carectis paludem prolapsus, ægre a suis seruatus est. Ad vltimum, emissa glandium procella, fracti hostes, cum impetum nostrorum sustinere amplius haud possent, in fugam versi, terga dederunt. quod *Murati Budensi*, in primis saluti fuit. Interiere ex hostibus, quingenti, *Sexardiensis* adhæc *præfectus*, cum duobus ingentibus signis, interceptus est: ex nostris, ducenti, circiter, desiderabantur. Re, ad eum modum, haud infeliciter gesta, onusti præda milites, in castra ad *Strigonium* posita, rediere. Hac, melioris fortunæ procliuitate, vsurus *Rosswurmus*, exercitum promouet, positisque inter *Vácziam*, & *Budam*, castris, occasione rei bene gerendæ imminet. Atque fiebant omnino, passim minuta prælia, sed quibus, ad summam rei, nihil proficiebatur. Nam, quod *Bude* metuerent hostes, castris se continebant, inter urbem & montem *S. Gerhardi*, angusto loco, more nostrorum, fossa aggeribusque communitis. Tandem, moræ, atque iniuriarum auctumni pertæsi, tentandum rati quidpiam militaris facinoris, antequam hibernatum abirent, Cæsarianorum castra, summo silentio, noctu adoriuntur. Fit anceps, ad pontium, quibus nostri Danubium iunxerant, capita, prælium, diuque dubio Marte, dimicatum est, dum concursantibus nostris, maior in hoste cædes edi occiperet. Enim vero, periculi admonitus *Rosswurmus*, cum vniuerso propemodum exercitu, ad pugnæ locum aduolat, factaque impressione, & currulibus tormentis adtractis, hostem, magna virium contentione pugnantem, partim in fugam coniicit, partim in *Danubium* præcipitem agit. Nocturnum eius diei, qui *S. Michaeli* facer est, prælium fuerat, eo quidem difficilius, quod neque ordines, ritu militari construi, neque adgressiones, densatis agminibus, institui potuerint: Turcæ contra, non tam consilio, aut arte, quam cæco rabidoque impetu, depugnarent. Cæsa Turcarum fuere septem millia, signa XXXV. ademta, captiui facti pauci. Hostibus castigatis, cum *Budam* adgredi, anni superioris fortuna dissuaderet, *Hatvanum* intercept *Rosswurmus*, communitoque *Pesto*, exercitum, in hiberna, tum demum abire permisit, cum & hostes *Belgradum* redire coeperunt (b.) *Murates* interim *Budensis*, tametsi & ducis, & fortissimi militis, munere, egregie defunctus, vix ac ne vix quidem cædem euasit; præfectura tamen *Budensi*, diu fruitus haud est; siue mor-

profligantur Budenses, pugna, ad Sárvi-zum commissa:

Rosswurmus, castra inter Vácziám, & Budam, metatur:

adoriuntur nostros Turca; unde atrox fit prælium:

hostium clades:

Budam tentare, non sustinent Cæsariani:

b.) Huius anni expeditionem, fuscè descripsit KHEVENHILLERVS, Annal. Ferdinand.

Tomo VI. p. 2664. seq. haud tamen vbique, ex ISTVANFII nostri, sententia.

morte præuentus, siue alia quacunque præfectura ornatus. Certe enim, ad anni MDCIV. exordia, *Halys*, Budæ, cum imperio præerat, (c.) pacificationi ei, quæ in *Pestano* campo, mense *Martio*, irrito conatu instituebatur, arbiter, cum collegis, datus.

Halys, urbis præfectus.

§. LIII.

Mitiora omnia *Budensibus*, annus MDCIV. adtulit. *Pesto* enim, ab *Hafane*, ad obsidendum *Strigonium*, proficiscente, metu nostrorum intercepto, quin & *Hatvano*, eodem pauore occupato, magnis malis exonerati sunt *Budenses*. Præterquam enim, quod gemina hac Christianorum præsidiorum iactura, cessabant molestiæ illæ, & agitatae continenter, in agrum urbis, impressiones; coadunatis cum *Hafane* viribus, *Halys* Budensis, poterat militare. Ac fuit sane, insignis eius opera, cum anno MDCV. *Strigonium* laboriosa obsidione, hostes occupassent. *Halys* (d.) enim vero fuit, qui intra arcis mœnia admissus, non modo de conditionibus tradendæ eius, pactus est, cum præsidariis; sed etiam, qui integros manipulos Germanorum, cum signis, tympanis & ducibus, in Turcicam militiam pertraxit. Incidit, in eundem hunc annum, senescente iam auctumno, solemnis illa *Botskaii*, cum *Mehmete Vezirio*, congressio: cuius historiam, quia prolixè explicuimus in urbis *Pestienfis* descriptione (e.), non est, ut hic eam repetamus. Præcipuè, in accipiendo Transilvano, partes, *Halys* Budensis, sibi delatas habuit. Ad riuum *Rákósum*, inquit *ISTVÁNFYVS*, *Alys purpuratus Budensis*, per *Saicas* Danubio traiecit, eum, nomine *Mohmetis Vezirii*, salutauit, eoque persunctus officio, conscensis nauigiis, discessit: & non diu post, nox adfuit. Quo, ea tempestate habitu, *Buda* fuerit, docendus est lector, ex *IOHANNIS* *BOCACII* epistola (f.) ad amicum, de congressu hoc *Botskaii* perscripta. Plures fuere, ex eius principis comitatu, quos lubido incescit arcis adeundæ. Hac & *Bocacius*, *Cassoniensium* consul, & legatus, *Botskaiio* in primis carus, trahebatur. Ad hunc vero modum rem exorditur. „Relatione illorum, qui Budæ fuerant, captus, de re, deundo (g.), deque visenda Buda me incedit libido. Communico, rem & propositum cum aliis, idem cogitantibus. Impetrata, a principe, venia, cum *GEORGIO* *HOFFMANN*, consiliario principis, & aliis, iacio aleam, & nouo me expono periculo: cum præsertim intelligerem, principem, eo die, ultra duo milliaria, non perrecturum. Rationibus itaque subductis, redire me, & castra, eodem die adprehendere posse, pergo Budam, cum sociis curtu uentus. Adpello in Danubii portum; adest naus; recipimur, trans-

Pesto, & Hatvano interceptis, Budæ tranquillitas procurata:

Botskaii, cum Mehmete Vezirio, in campum Rákos congressus:

Halys Budensis, in eo recipiendo, partes:

qui tunc Budæ fuerit habitus, verbis Bocacii docetur.

c.) Pacificationis irritæ historiam, lege apud *ISTVÁNFYVM* Lib. xxxiii. p. 803, seq.

d.) Idem Lib. xxxiv. p. 834, 45.

e.) Supra, Cap. II. §. VIII. vsque ad §. XIV. Vide

ISTVÁNFYVM quoque loc. cit. p. 836, 30.

f.) Dabimus eam integram, in *ADPARATV* ad Historiam Hungaricam.

g.) Iam enim, cum comitatu, *Vácciam*, & campis *Rákos*, mouerat *BOTSKAIVS*.

„ ferimur. Intelligo, *Vezirium*, hesternæ die, quam primum princeps discessit, non solum *Budam* ingressum; sed eadem vespere, iter suscepisse, ad castra sua, infra *Budam*, duobus miliaribus distantia. Maturare iubetur iter, ut anteuertat hiemem, & tempestates. Egressus naui, quod primum, quod postremum lustrandum sit, ignoro. Ad portam (*h.*) video longum & testudineatum, ex quadratis lapidibus, ædificium. MATTHIÆ regis sumtuosum stabulum exstructum fuisse cognoui. Miratus, & alterum vicinum huic, non impar mole & longitudine; sed eminentius & altius, versus urbis mœnia. Video, hinc ire, & redire homines, & iumenta, & stratum saxo viam, per flexus aliquos ad mœnia ductam. Venitur ad portam, (*i.*) cuius nomen ignoro, quam tormenta Pestiensia lædere potuerunt, cratibus & congerie terrestri impletam, ut curruum non detur ingressus; tantum equiti & pediti fauebat. Iacent hic passim, intestina, cadauera, sordes, fimus, excrementa. Ingredior *Budam*. Salve, dicebam, *BUDA!* Hungarorum quondam regia, nunc dolor & morbus. Ut in aditu in primis videris, sordibus & luto es amica. Pergo, montem & plateam ascendendo, reflectere ad dextram. Hinc & inde tabernæ, præ foribus institoriarum, coqui publici, & constrictæ. Erigo caput, lustro domus, tectis admodum pauperibus, & non tectis, fenestras obstructas luto, lateribus, stramine. Troiana me *Pergama* visurum arbitrabar: video, suo auspicio, deformatas, conspurcatas situ & fumo, macerieque dehonestatas ædes. Forumne sit? interroganti, esse respondetur! Adeo mercatores, postulo hoc, postulo illud: singuli respondent: *Lock!* alii, *Locktar!* non esse, quod velim! intelligo. Venduntur sericata; nihil adparet, quod capiat, quod mens, quod postulet usus. Pretium, pro qualicunque, etiam re vilissima, magnum. Emuntur colorata cochlearia, atramentaria, & pauca alia. Hæc ille, indigna profecto, pristino regis habitu.

§. LIV.

*Descriptio
nâ Bocacianæ
continuatio:*

Pergit, quæ vidit, recensere, cetera. Conuenio, inquit, presbyterum Hungarum Christianæ religionis. De statu & ordine Christianorum, ibidem habitantium expiscor. Is, vno verbo: miseria & seruitus. Templum, non ita pridem Christianis ademptum, querebatur. Ergastulum, suas ædes esse dixit. Vbi nam Schola? Ecce! inquit, ostendens quinque puerulos. Plures ne? Non certe! Miser, inuitat, & professionis signum (*k.*) edere vult. Pellit frigus, & catos de foco: iubet, vxorcula cibum præparet. Superfedeat, rogo; morandum non esse. Peruoluo „ libel-

h.) Ingressus, nimirum, fuit ad turrim aquariam.
i.) Fuit scilicet, porta Aumentanea, Pe-

sto obuersa.
k.) Christianum esse, neque immemorem caritatis.

„ libellos veteres, eiusdem seculi. Album offero meum, & posco,
 „ pro memoria, nomen profiteatur suum. Facit bonus, præmittit,
 „ nescio, quod mysterium. *Nunc altum tentabo scopum, si*
 „ *adtingere possum; quem nondum quisquam adtigit.* &c.
 „ STEPHANVS M. KETSKEMÉTHINVS. Budæ, 2. Nouemb.
 „ (1.) secundum vetus Calendarium, A. MDCV. Valedico homini;
 „ polliceor amicitiae vicem, & ad litteras prouocatus. Atque, hæc
 quidem condocent, & cum tyrannis incubaret *Bude*, haud tamen ci-
 ues ei Christianos defuisse. Concionator hic, *Heluetica Confessione* addi-
 ctus fuerit, oportet; quod & hominis ingenium prodit, & cogno-
 mentum. At BOCACIVS: urbem, *inquit*, lustraturus pergo. Colligo,
 „ fuisse *Budam*, qualis describitur, qualis dicitur. Nihil iam præcla-
 „ ri, cœnum vbique. Versiculi, dicta, & sententiæ passim in pa-
 „ rietibus domorum. Tempia diruta, iumentis hospitia. Nec scan-
 „ dulam, nec asserem vnicum, vidisses hic recentem. Monimenta
 „ marmorea, ex cœmeteriis perlata in angulos, & plateas, vel sedilia
 „ præbebant, vel mensam mercatoriam. O vastitatem! o vastatores!
 „ proclamabam. Sicne homines, ab omni ornatu & mundo alienos
 „ esse, vt porci nostri, præ illis, homines esse videantur? Strata pas-
 „ sim iacent cadauera. Quo in loco quod suffractum, eodem reli-
 „ ctum. Obueniunt agazones; equi singuli, binos sordidos & hor-
 „ rendos culeos, deferre visuntur. Aquam venalem circumportari,
 „ & saccum vnum, asperis septem, vel octo, coemi, mihi dictum
 „ est. Vrbs enim superior, propter situs altitudinem, & loci duri-
 „ tiem, (saxum enim est solidum) puteis & aquis, destituitur. In-
 „ ferior ciuitas diruta, disiecta, incolis cassa, plus Neptuni, quam
 „ Cereris, & Vulcani, nunc habet: nullo fere ædificio adhuc stante,
 „ præter bina, vel trina turcica templa. Aduertat animum lector,
 quam hæc foeda; immo turpia sint omnia. Vt mirum sit, etiam co-
 gitatu, quemadmodum potuerit gens *Hungara*, prisco suo more,
 munditiei sic satis studiosa, cum hoc foedissimorum hominum genere,
 & foederibus consociari, & misceri habitationibus. Audiamus porro
 BOCACIVM: Arcem indago, & reperio. Primo, occurrit statio tormen-
 „ torum numerosorum, Turcica inscriptione, & Cæsarum Romano-
 „ rum. ex quibus vnum recens adlatum, diligentius contemplor; an-
 „ num & dominum reperio. ANNO (m.) MDCII. RVDOLPHVS II.
 „ Nulla illorum cura, stant sub dio, terram axes adtingunt. Glo-
 „ borum passim stratorum, & absque ordine iacentium, ingens co-
 „ pia. Mox alteram ingredior arcem, & in intimiorem arcem me
 „ intromitti peto. Denegatur: sub capitis poena sibi interdictum esse,
 „ custodes dicunt; sed olfaciebam, vnde illæ lacrymæ. Per portam,
 TOM. III. Y y „ ma-

l.) Fuit nimirum, XII. Nouembris, qui R. *Kosinsz* eum congressum excepit.

m.) Sub *Rosswarmiana* obsidionis tempus, quæ in eum annum incidit, intercep-
 tum credo.

„ magnificas & egregias columnas , intueri licuit. Sed de monte *S.*
 „ *Gerhardi*, ante triennium, a Cæsarianis, occupati & possessi, vi tor-
 „ mentorum, eadem parte, admodum adparebat arcem esse perfora-
 „ tam. Turres hic video, albicantes & rectas, hinc inde quoque la-
 „ ceras, & globis percussas. Cum nihil aliud ad contemplandum da-
 „ retur, de porta arcis me demitto, vbi Turcicæ duæ feminae, (nul-
 „ lam aliam præterea videram, in tota vrbe) obuiam veniunt, facie
 „ velata, e thermis, sub arce pullulantibus, egredientes. Præceps
 „ hic descenditur mons. Iacet hominis Turcæ cadauer ad semitam,
 „ esca canibus. O immanitatem! viam & ripam Danubii contrecto.
 „ Rursus congeries globorum, vt aiebant, ex castris Cæsarianis huc-
 „ usque eiculatorum. Egressis cum sociis, noti quidam Hungaro
 „ Turcæ Christiani, panem, caseum, oryzam, fructus hortenses,
 „ offerunt, donant. Ingredior nauem, & dum per Danubium ve-
 „ hor, sociis, anigma propono; respondeant, quid esse putent,
 „ quod loco termini, & notæ alicuius, *Budæ* visæ, velint obseruare:
 „ *Esse quid Budensibus in tanta copia, vt nulla, in tota Hungaria ciui-*
 „ *tas, vrbs, aut oppidum habeat; gratis cuius, idem illud detur, con-*
 „ *cedatur; nihilominus tamen, ipsi, nisi pecunia interueniente, conse-*
 „ *quantur.* Hæsitantibus illis, *Aquam* esse respondi. Magnus enim
 „ licet, & amplius fluuius sit Danubius, cuius vsura, vt nemini pror-
 „ sus, neque iumentis sit interdicta, in vrbe tamen ista ematur pecu-
 „ nia. Hactenus epistolica, *BOCACII* de *Budæ*, cum eam inuileret,
 „ habitu, commentatio, vti ex vero scripta, ita lectu iucunda. Di-
 „ xeris heic merito, cum *ENNIO*:

O ! domus antiqua quam dispari dominaris domino.

§. L V.

Budæ in-
culens, Bar-
barorum
sordibus
adscriben-
dis:

percutitur
fulmine:

Consequuta, anno MDCVI. *Viennensi* cum Hungaris, *Zitwa-*
Torokiensi cum Turcis, pace, reparari, foeda hæc *Budæ* fa-
 cies, potuisset in melius; nisi barbarorum id, & sordes vetuis-
 sent, & vrbis, tandem aliquando perdendæ, haud inanis metus. Pro-
 inde, mansit, nobilissima & in cultissimis Europæ, iure quodam suo
 censâ olim metropolis, non squalida modo cadaueribus, sed ipsa etiam,
 tota, quanta quanta fuit, putidum cadauer. Mirari subit, *Halym*,
 vrbis præfectum, hominem, elegantix studiosum, non elaborauisse,
 vt vrbi, si non pristinus, saltem aliquis decor, se rerum potiente,
 conciliaretur. Verum, eo sunt *Turcæ* ingenio, vt cum fines proferre
 student, negligent ea, quæ sub potestatem miserunt; satis habentes, si
 tuto possideri queant, defensoriue, vbi trepidi quidpiam ingruerit.
 Accessit, ad vrbis calamitatem, ictus fulminis, quo arx interior, pri-
 die Calendas Iunii, MDCVI. percussa fuit. Delapsum id est in nitra-
 tos pulueres, qui conceptis flammis, grandem mœnium portionem,
 in aera eliserunt, ingenti passim priuatarum publicarumque ædium,
 quin

quin & hominum; strage edita. Turris certe, quam ob defectum fastigii, *Tsonka-Torony*, hoc est, *truncatam turrim*, Hungari vocant, tota propemodum, depluentibus ex aere, murorum fragmentis, obsita fuit; aliquot simul, præcipui nominis *Germanis*, qui in ea captiui detinebantur, obrutis. Id, arcu vrbique saluti fuit, quod capacior, pulveris pyrii apotheca, haud longo intervallo, inde disiuncta, a flammis intemerata mansit. quam, si corripuissent, pronum fuerat, molem vniuersam, funditus disiici (n.). Sed, ad *Halyn*, vrbis præfectum, redeamus. Emicuit, singularis viri æquitas, in pacis *Sitwa-Torokiensis*, cuius eximius erat conciliator, tractatione. Præterquam enim, quod inuitantibus nostris, uti ad destinatum, arduo ei negotio locum, quam primum cum collega, accederet, iter ultro lubensque ingressus est, venitque *Almás*, Turcarum stationi designatum oppidum; sane, toto eo tempore, quo de pacis conditionibus disputabatur, cum se præbuit, ut nostris etiam arbitris admirationi esset. Tametsi enim, nostrorum postulationibus offensus; (*Agriam* enim & *Canisam*, saltem alterutram earum, constantissime repetebant) conceptam animo indignationem, non vna significatione prodidit; mitescens tamen nostris, & ipse factus placidior, *Cæsarianos*, aduersus *Botskaianorum* criminationes, insigni usus libertate, mascule defendit. Accusabant priuatim & publice, *Althanium*, arbitrorum *RVDOLPHI* præcipuum, *Botskaiani*, quasi prioribus tractatibus, id, apud *Halyn*, ingenti auri vi promissa, egisset, uti *Hungaros*, a pacis communione exclusos, *Cæsari*, bello delendos permitteret. Quam ille iniuriam, suam non minus, quam *Althani* ratus, palam negavit, seu Romanorum Imperatori, seu arbitro sibi, in mentem, fœdi hanc consilii rationem, venisse unquam: adeo, ut quicumque, falsi & impii rumoris auctor exstiteret, suo merito, in solemni hoc, diuersarum gentium, confesso, putidi mendacii conuinceretur; ipse contra, cum *Althanio*, famæ honorisque integer, omnium, qui adessent, sententiis, iudicaretur. Pace demum, æquis conditionibus, haud tamen sine acri disputatione, conciliata, *Halys* designatus est, qui cum *Battyanio*, vicos, ditionis utriusque, ad *Canisam*, discriminaret. Nullam eius postea mentionem reperio; forte, quod *Muratis*, purpuratorum principis factus gener, maius dignitatis fastigium, apud suos obtinuerit.

ingenti hominum & murorum strage:

Halys præfecti, in pacis Sitwa-Torokiensis tractatione, æquitas:

Cæsarianos arbitros, aduersus criminationes Botskaianorum, defendit:

lites, de finibus, cum Battyanio, componit.

§. LVI.

Sequuta hinc tempora, tametsi vicennali pace, reparata credebantur, erant tamen, nunc Turcicis impressionibus infesta, nunc bellis perturbata Transiluanicis. Vtrumque, cum *Budensium* accessionibus, coniunctum fuit: quippe quibus, domi quidem secura, foris autem, ad rapinas prona exstiteret omnia. Vix enim quidquam subitæ expeditionis, cis & ultra Danubium, a Turcis suscipiebatur, quin,

Sequentium temporum ingenium:

fauit Budensibus:

Y y 2

quin, aut auctores eius *Budenses* essent, aut complices. Regioni profecto, quam late circum tributariam habebant hostes, hinc imperitabant: tunc in primis, cum Principes *Transilvaniae*, commoto toties totiesque bello, non vna impressione, *Cæsares* fatigabant. Quantacunque autem *Budensium*, sub tyranno, fuerit felicitas, haud tamen caruit conuersionibus, a domestica profectis calamitate. In his incendia

urbis incendia: numeraueris, quæ, & crebra erant, & ultra modum noxia vrbi. Enimuero, anno MDCXXV. mille, plus minus domos exustas, legas. Nondum prorsus reparauerant damnum isthoc, Turcæ; cum decennio post, anno scilicet MDCXXXV. vniuersa propemodum vrbs, conflauit. Incendio, temporis momento, latissime propagato, porta gemina, moeniaque, correpta fuere. Tormenta certe, idoneis locis, per propugnacula disposita, exustis currulibus suggestibus, concidere. Fama est, mille homines flammis haustos, foedum in modum interiisse. Vulcani hæ fuerant iniuriæ. Cælum postea, urbem adflixit. Atque, anno quidem MDCXLIII. inusitatae magnitudinis grandine (o.), tanta cadente vehementia, vt ædium tecta pertunderet, prosterneret homines pecudesque. Cumulauit eam cladem, delapsum iterum, anno MDCLX. cælo fulmen, ignitum illud, maximeque nocium. Eui-brato enim igne, eximiam vrbs regionem, centenis aliquot ædibus instructam, opinione celerius concremauit. Adhuc vero, pars domorum, Turcarum segnitie, in cineribus iacuit; cum anno MDC-LIX. iterabatur, feralis incendii malum. Simul id exarsit, diffusis, perneciter, huc illucque flammis, ingentem ædium hominumque stragem edidit. Quod malum anno MDCLXXVI. insolens aliud, neque auditum facile, excepit. A spectris nimirum, nocte concubia, extra modum exagitati sunt Turcæ. Nam, in hos quidem, vario terriculamentorum genere, verberibus in alios, sæuissime ferebantur. Ergo, vt suorum consuleret securitati, vrbs præfectus, castra, extra moenia, nec quidquam metatur: nam & huc penetrauerit, boni maliue illi spiritus, pessimeque mulctabant, duces iuxta & gregarios; vt rem Constantinopolim, nunciandam, purpuratus existimarit. Hæ dum fiebant præstigiæ, in eo palatio, quod MATTHIAS Coruinus incoluit, nocturnæ faculæ adparebant sæpius: tanto barbarorum pauore, ut nihil non inde, pessimi ominis, rebus suis, augurarentur. Atque fuit omnino calamitas hæc, illi similis, qua adflictabantur infideles *Ægyptii* (p.), dum pergerent, aduersus gentem *Israel*, destinata exsequi. Hæc istiusmodi ostenta, tumultus consequutus est, quem ob male dissoluta stipendia, eodem illo anno, *Ianitschari* commouerant; tanta omnium rerum perturbatione, vt præfectum quidem, in vincula conii-cerent, ciuium autem, atque mercatorum potissimum ædes, diligentissime expilarent: dum seditioni, mixta pollicitationibus seueritas, finem faceret.

clades ex grandine:

itemque ex fulminis ictu:

adfliguntur praesidarii spectris:

Ianitscharorum seditio.

§. LVII.

e.) Leges, Theatrum Europæum, Tomo | p.) Libro Sapientie, cap. xvii. vers. 6.
v. p. 60. | seq.

§. LVII.

His malis, intra muros, exercebantur barbari, dum extus, nihil esset, quod timeretur. Quod enim *Regum Hungaria* vires, hinc quidem ciuili seditione, tricesimali illinc bello, accisæ erant; *Turcæ* contra, pace, nunc quomodocunque confocillata, nunc iterum, belli iniecto metu, factisque in Cæsarianos fines procurfionibus, suspensos detinerent; quin propagarent etiam, barbaricæ ditionis terminos; *Budæ*, armis tentandæ, impotes fuere Christiani. Inter has difficultates, FERDINANDI II. & III. tempora exacta sunt, incremente subinde hostium ferocia: dum LEOPOLDVS, diuino munere, retundendis barbaris, Hungariæ datus, collapsam gentis, ac regionis, fortunam, Herculeo labore, successu autem, ad miraculum felici, repararet. Dura ei regnandi initia fuere, ideoque, despectui a *Turcis*, *Budensibus* in primis habita. Procax, & plenum contemptu fuit facinus, iuxta & dictærium, quo *Budæ* præfectus, inauguratum, anno MDCLV. in Regem Hungariæ LEOPOLDVM, proscidit. *Est, præter cetera, in more, ut nouus Rex, equo, in collem, seu terreum aggestum deductus, vibratum, in crucis figuram, gladium, ad quatuor orbis latera, circumferat; rei (q.), nescio cui, significanda causa. Quam rem, in ludibrium vertens Budensis Vezirius, in lectum se dat, caput, velut vulnere saucium, fascia obligat, quiratur, chirurgos adesse iubet. Mirantibus, qui sanum nossent, barbara ferocia reposuit; Hungariæ Regem, gladio, quem nuper, dirum in modum vibrasset, ingentem ipsi plagam imposuisse. At profecto erit, cum eadem, nequaquam ioco repetent Ottomanni: verba sunt WAGNERI (r.). Abiere quidem, complura lustra, bellis variis, varia gestis fortuna, extracta, dum sentirent barbari, quem regem nata sit Hungaria. Interim, nihil non egere *Budenses* præfecti, quod adflictandis rebus Christianorum, putabant idoneum. Anno in primis MDCLIX. multa purpurato huiati, *Szejdi Ambeti*, cum *Rákóczio* iuniore, Transiluanix principe, sed & infelix conflictatio fuit. Fluctuabat, pessimis suis consiliis ea prouincia, quam *Rákóczius*, non tam moderabatur, quam susceptis præpostere consiliis, in dies magis magisque, confundebat. Abdicauerat se ille, indignante illinc *Sultano*, hinc suadentibus *Ordinibus*, principatu. Mox, pœnitentia ductus, repetendæ dominationis, cui adfueuerat, cupidine, rapitur denuo; *Barczaium*, sibi succedentem, eo fastigio proturbaturus. Contraibant subitæ huic destinationi (s.) *Turcæ*, princeps purpuratorum maxime, qui, ne nomen quidem *Rákóczii* ferre volebat. Dona certe ab eo missa, factasque, de augendis tributis annuis, pollicitationes, non modo non acceptauit; sed minas etiam interposuit, longe atrocissimas, ni coeptis desisteret. Nondum hæc forte cognita ha-*

Budæ, inter tot mala, securitas: eius causa:

Leopoldi aduersus Turcas felicitas:

Budensis præfecti in eum dictærium:

Szejdi Ambeti inquit:

cum Rákóczio iunioris conflictatio:

huius præpostera consilia:

Y y 3

buit

q.) Excussimus eam, Tomo I. Hungariæ Cis-Danubianæ, Parte Speciali, in Historia Urbis Pisoniensis, cap. v. Art. I. §. XVIII. p. 309.

r.) Historiæ LEOPOLDI M. Lib. I. p. 8.

s.) Causas odii Turcarum in Rákóczium, excussit WAGNERVS, Lib. II. p. 80. seq.

Szejdi-
Amhetis
aduersus
Rákóczium
expe-
ditio:

Rákóczii,
cum Bar-
czaio expo-
sultatio:

peffime ha-
bet Am-
hetem:

auctori in
eius rem
epicrisis:

buit *Rákóczius*, cum legatione alia, præfectum *Budensem*, *Szejdi-Ambetem*, suis partibus innectere laborat; at euentu, multo, quam putarat, funestiore. Comprehensum enim legatum, & onustum vinctulis, ad *Vezirium* dimittit. qui, barbara feritate percitus, se inspestante, verberibus, more Turcico, cædi, posteaque obtruncari hominem iussit. Datum in mandatis erat, a Turcarum imperatore *Szejdi-Ambeti*, vti exturbaret ex Transilvania *Rákóczium*, *Barczaium* contra, *Temesvári* exsulantem, pristinae redderet dignitati. Ergo, vti iubenti hero satisfaceret, exercitum comparat, *Bude*, *Belgrádi* & *Temesvári*, magnos in bellum adparatus facit. Sub idem fere tempus, missis *Temesvárinum* litteris, ingratam erga se, parentemque suum, mentem, generis item ignobilitatem, *Barczaio*, acerbè (t.) exprobrabat *Rákóczius*; si forte posset, nouum hominem, Turcis, hac arte, despectum reddere inuisumque. At, res, longe aliter, quam opinabatur, cecidit. Purpuratus enim *Budensis*, *Szejdi-Ambet*, rustici, & ipse filius, in pueritia latro, mox prædo, tandem eorum, qui in Asia, contra Imperatorem Turcarum rebellauerant, dux, non armis, sed oblatae dignitatis auctoramento, vt seditioni sipem faceret, euictus, ignobiles ortus, virtute militari illustrauerat: ob exprobratam *Barczaio* ignobilitatem, vehementissime excandescens, abstinere se haud potuit, quin vteretur inuectiua in *Rákóczium*, omnium acerbissima; idque suæ ipsius ignobilitatis, cum gloriatione memor: *Nequissimus ille mortaliū*, inquit, *ignobilitatem alterius, perstringit; cum ex paruis initiis, virtute in altum eniti, quam ex alto, (vti Rákóczio contigit) propter scelera deturbari, honestius sit.* Ego, rustico natus patre, virtute simul ac honoribus, genitores meos praeui. (u.) Verissimæ omnino voces, & si furorem demas, etiam philosopho dignæ. Quid est enim iniquius, quam natales exprobrare cuiquam, quos mortalium nemo, ne huius, vel alteriusmodi essent, impedire potest; potest autem illustrare virtute, & rebus præclare gestis. Recte *IVVENALIS* (v.), in natalium suorum immoedicos præcones:

*Malo, pater tibi sit Therfites, dummodo tu sis
Acacidæ similis, Vulcaniaque arma capeffas.
Quam te Therfitæ, similem producat Achilles
Maiorum primus, quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.*

Barc-

t.) IOHANNES BETHLENIUS, Barczaio a consiliis, idemque, Transilvaniae Cancellarius, Rerum Transilvanicar. Lib. II. Sect. XIII. p. 99. epistolæ argumentum sic recenset: *Ignobilitatem præ cæteris, in despectum, procul dubio, Turcarum eum adducturus, obiciens: quippe qui, patrū ipsius domus calefactor, ab eoque promotus, solum Domini sui usurpare,*

non erubesceret. Opes, copias, immo vitam suam, offert ad obsequium Ottomanicae Porta. Hæc ille. BARCZAI characterem, scite pictum exhibet, WAGNERUS, Lib. II. p. 81.

u.) Idem, Rerum Transilvanicarum, eodem Lib. II. Sect. XIII. p. 100.

v.) Satyra VIII. extrema.

Barczai interim, nihil *Rákóczii* hac inuectiua, illatum iniuriæ est, dummodo ab animo profecta fuisset æquiore: erat enim, sicuti in herum *Georgium Rákóczium* seniore, ingratus, ita impius in patriam, quam Turcica hac clientela, pessum dedit. Ceterum ipsa, aduersus *Rákóczium*, *Ambetis* expeditio, infeliciter cessit. Cæsis enim, & in fugam coniectis, Turcis, ægre *Rákóczianorum* victrices manus euasit: sed, quam ille cladem, inita, inter *Claudiopolim*, atque arcem *Gyalu*, pugna decretoria, egregie ultus est. Illic enim, dum & ducis, & militis munere, mascule defungitur *Rákóczius*, profligata suorum paucitate, ipse, letali vulnere saucius, vix *Váradinum* (x.) euasit, atque illic, breui post, pridie *Nonas Iulii*, *Caluinianus*, an *Romano-Catholicus*? irrequietum spiritum, reddidit. Filium *Franciscum*, morti proximum, *LEOPOLDO* commendauisse, *TOPPELTINVS* (y. auctor est.

vincit *Ambetem* *Rákóczius*, vincitur-que iterum.

§. LVIII.

HAEC, quæ de *Ambetis* expeditione Transiluanica diximus, eo pertinent, vt constet, qua tunc præfecti *Budenses*, & auctoritate fuerint, & viribus, ad res Christianorum pessundandas. *ORTELIUS* (z.) auctor est, *Rákóczium*, parta primum, de *Szejdi-Ambete* victoria, Cæsaris, & Hungarorum auxilia, impensissime efflagitauisse, quibus confirmatus, victoria vti, & Transiluaniam, depulsis barbaris, Christianorum ditioni, postliminio adicere possit: quin, *Buda* capiendæ, eliberandæque Hungariæ, spem haud vanam ostentauiſſe, si ad belli societatem coiretur maturius. Meminit precum *Rákóczii*, *WAGNERVS* (a.) non item spei, quam ille, de *Buda* capiendâ, ingesserit. At, *Szejdi-Ambeti*, expeditio Transiluanica, tametsi victor ad vltimum euaserit, funesta exstitit: magistratu enim *Budensi*, non tam suo merito, quam factorum iniuria, cedere iussus, & ad tenuioris fortunæ rationes, reductus est. Rem, *IOHANNES BETHLENIVS* (b.), ad hunc modum retulit in litteras: *Nondum hætenus, in Ottomannica Porta, Principis Rákóczii interitus, resque Purpurati Budensis, Szejdi Ambetis Bassæ, feliciter gestæ, cognita; ideoque, tanto impar negotio iudicatus, cum vniuersis Europæis, Asiaticisque exercitibus, ad dictum principem, (iam defunctum) armis persequendum, purpuratus Haly-Bassâ missus, Albam primum Græcam, mox Temesvarinum, peruenit: omneque Szejdi Ambetis munus ademptum, Ismaele quodam, in purpuratum Budensem, qui tamen Ali Bassæ subſit, ordinato. Ergo, declinare hanc tempestatem poterat Ambetes, si consilio vsus, per celeres nuncios, Sultanum, de profligato Rákóczio, condouciſſet,*

Digressio
huius causæ:

victoria
Transiluanica
funesta

x.) Præter nunc laudatum BETHLENIVM, Lib. II. fine; vide WAGNERVM, Lib. II. p. 83. vbi *Rákóczii* simul imaginem legas, p. 84.
y.) In Originibus, & Occasu Transiluanicæ, p. 237.

z.) Chronici Hungarici, Parte II. p. 177. 2.
a.) Libro II. p. 98. seq. vbi, & causas, negatorum auxiliorum, legas.
b.) Lib. III. Sect. II. p. 162.

cuiisset. Tantum est, occasione prudenter uti! Interim, *Ali Bassa*, uti *Szejdi Ambetis*, a præfectura Budensi deiectioni, fortunam, quomodo-
cunque temperaret, collegam cum adsciuuit (c.) *Varadini* oppugnandi.

§. LIX.

Ismael,
post Amhe-
tem, Budæ
præfectus:

Budæ obfi-
denda con-
silia Mon-
tecuculii,
interven-
tuntur:

Iam Transilvania relicta, quorsum nos *Szejdi-Ambetis* expeditio, traxerat, *Budam* redeamus. *Ismael* ei, post captum a Turcis *Varadinum*, præfectus, quod nunc diximus, ab *Haly* purpurato, loco *Szejdi*, datus fuerat. Inierat annus MDCLXI. exitialis futurus *Budæ*, nisi *Montecuculii* destinationes, præcipiti magis, quam salutari consilio, interuertissent, qui *Viennæ* fuerunt a moderandis belli negotiis. Quindecim is millium exercitum, ad *Comaromium*, e veteranis fere legionibus, coegerat, iis nimirum, quæ annis superioribus, per *Poloniam*, *Daniamque*, victricia arma circum tulerant. Supplementa, ne hiarent turmæ cohortesque, iusto numero, sublecta, secundo amne in castra aduenerant. Annonæ, tormentorum, & nullius non bellici instrumenti, ingens vis comparata, præsto fuit. Pontem *Danubio* instrui curabat *Montecuculus*, quo in insulam exercitum traiceret, *Strigonium*, aut *Budam*, obsidione clausurus. Hæc molientem, litteræ interpellant, a senatu bellico, *Viennæ* missæ, uti coeptis desisteret, seque, cum exercitu, ad expeditionem Transilvanicam, pararet. *Vehementer ea res Montecuculum perturbavit*, inquit *WAGNERVS*, (d.) tempore, impensis, adparatibus maximis, inaniter perditis. Nec continuit se, quin Transilvanicæ expeditionis consilium, uti perniciosum euentu patuit, libere dissuaderet. Nullo, aiebat, in arduum adeo iter, adparatu factò, vndenam annona conquireretur? Qua militi transeundum sit? Deferi fere casas, ab agrestibus, qui in silvas se recondant, Germanumque, velut hostem intueantur. Improbo astu sitique, (Augustus mensis subibat) ac lassitudine aridos milites, parum vigoris in prælum adlaturos. Turcam interim, pro libidine grassaturum; *Kemenium* periturum, dum ipsi peregrinarentur. Promptiora omnia ad *Danubium*; nam & fluminis opportunitatem, plurima commoda habere, & ex hostico bellum ali. *Varadini iacturam*, *Strigonii*, *Budæ*, aut, si maioris id negotii foret, *Albæ Regalis* expugnatione, pensari posse. Ad ea, non aliud ipsi responsum, atque: vbi male sit corpori, ibi curationem adhiberi oportere. Quasi, ut ipse in suis commentariis notauit, capitis, aut pectoris vitium, non perinde brachio inciso, consanetur: id quod accurate, ac solerter, anno toto expensum, ac deliberatum, leuibus adeo momentis, haud quaquam mutandum fuisse. Ita tunc, præposteris consiliis, quorum fontes solerter indagauit *WAGNERVS*, recuperandæ *Budæ* occasio, nullo operæ, apud *Transiluanos*, factò pretio, elisa *Montecuculo* e manibus est. Atque, fuit hoc omnino, nescio, quid inuidi ac perniciosi fati, ut quoties *Budæ*, tyranno extorquendæ, vel agitabantur,

c.) Ibidem, Sect. III. p. 166. & Sect. v. p. 171. | d.) Lib. II. p. 94.

tur, vel suscipiebantur serio, consilia, diuersissima aulae procerum, iam olim, Rudia, optimis destinationibus, intercessisse. Nempe, ^{eius rei causa:} sunt in aulis plerumque, maioris auctoritatis, quam experientiae viri; sunt item, quibus potior otii, & oblectamentorum est ratio, quam necessarii belli, seu adparatus, seu ad prosequendum, ardor. Quo circa, intemerata superabat *Buda*, non tam sua fortuna, ^{nova inde Budensibus felicitas.} quam nostrorum culpa. Dum enim tumultuatur Transilvania; consilia autem, quae subinde inibantur *Viennae*, sibi inuicem contraeunt; alta superbaque pace, *Budenses* fruebantur.

§. LX.

VRbis interim praefectus, *Ismael*, vix quidquam laceratus a nostris, siue suapte ingenio, siue causis aliunde arcessitis, infenso, in rem Christianam fuit animo. Pacem, laboriosa huc & illuc missa legatione, LEOPOLDVS, cum Turcis nitebatur conciliare: iamque eo procefferat negotium, ut confectum *Viennae* (e.) crederetur: cum Turcae, moram primo rebus iniicere, mox, data opera cunctari, tandem, postulationibus aliis super aliis accumulatis, sufflamine ponere. *Ismael*, nimirum, *Budensis*, noui, & adolescentis admodum *Vezirii* instinctu, tantae rei, tamque noxiae Christianis, auctor exstitit. Relecebat *Vezirius*, pacis conficiendae negotium, in *Halym* Temesuariensem. qui rebus diu multumque disputatis, eo perduxerat opus, cum *Göese*, isthuc missus, ut signarentur etiam tabulae, mutuo consensu. Ratas, Caesar quoque habuit, non item Turcae; *Ismaele*, quem diximus, intercedente. Inueterata huic, cum *Halys* fuit similtas, quem, omnibus in rebus sibi praetatum, ferebat ægerrime, & ad se, tum Varadiensem expeditionem, tum pacificationis negotium omne, pertinere, contendebat: eo quod prima sit, post purpuratorum principis dignitatem, statio *Budensis* praefecti. Proinde, ut irrita faceret *Halys* consulta, ad *Vezirium* perscribit: *Sibi, qua Christianorum finibus propiori, certum esse exploratumque; Germanos, id sibi proposuisse, ut friuolis ambagibus, arma Turcis, e manibus eliderent; cum ipsi interim, & magnos domi instituant delectus, reges principesque, in belli societatem pertrahant; noua passim, per limites, munimenta excitent, instaurant vetera, & praesidiis impositis, ad incursum non minus, quam reiciendam vim, reddant idonea.* Longum foret, cetera cauillationum momenta prosequi, quibus, Temesváriensem pacificationem, exagitabat, homo, & suis infidus, & nostris damnosissimus: legi reliqua poterunt, apud WAGNERVM (f.). Valuit, interim, ad interuertendam pacem, *Ismaelis* hac calumniandi libido: quod, & multum gratia auctoritateque, apud *Portam*, iniquissimus homo, polleret, ob suppressam feliciter, seditionem Asiaticam; & facile fuerit, sanguino-

Ismaelis praefecti indoles, inimica Christianis:

pacem sufflammat:

quibus usus vaframentis:

Tom. III.

Z z

len-

e.) Labores, eius pacificationis causa, | Lib. II. p. 105, seq.
perlatos, vide apud WAGNERVM, | f.) Loco eodem, p. 109, seq.

prauitas Is-
maelis re-
liqua.

lentam gentem, a pacis, ad noui belli studia, transducere. Adeo *Budenses* praefecti, & cum gladium vagina continebant, iniquissima consiliorum malignitate, res Christianas sciuerunt pessundare. Neque, intra hos malitiae fines, *Ismaelis* prauitas substitit. qua se, vel per nebulam dabat occasio, perrexit nostris esse perniciosus. Adparuit hoc, cum alias semper, tum in primis, anno MDCLXIII. Annus is fuit, post rescissas, pacis iam constitutae, leges, *Vrvarino* exitialis. Huc, dum proficisceretur, cum exercitu, *Vezirius*, pacis arbiter *Goësius*, in custodiam datus est, *Budeque*, ubi nec quidquam recoquebantur de pace consultationes, relictus fuit, angusto & humili tecto intrusus. qui, quod indignius, quam pro sui principis, & legati dignitate, haberetur, amplius diuersorium, & ad habitandum commodius, animosa confidentia, requisivit. Has eius, siue monitiones, siue preces dixeris, ita accepit *Ismael*, ut nihil dubitaret, interminari (g.): *Si minus, id hospitium adrideret, altam sibi profundamque turrin esse, quae cum familia ipsum expectet.* Hunc ferociae tenorem, adeo non deseruit *Ismael*, ut nouis subinde malevolentiae, in Christianos, significationibus, cumularit. In expugnando certe *Vrvarino*, praecipuae, post *Vezirium*, eius partes fuere. quod illic dicemus.

§. LXI.

Pax cum
Turcā no-
uam Budae
securitatem
parit:

Leslaeus,
legatus
Polim
missus, ma-
gnifice Bu-
dae accipi-
tur:

quod Paul-
li Taffern-
neri S. I.
verbum do-
cetur:

Annus successit, post millesimum sexcentesium, sexagesimus quartus, uti gemina de hoste victoria, ad *Léuam* altera, altera ad *S. Gothardum* insignis; ita, subita pace nobilitatus. Tunc vero iterum, noua *Budae* parta securitas fuit, nimirum, ut praeter captum, anno superiore *Ufuarinum*, & detentum hucusque *Strigonium*, *Buda* quoque metropolis olim, nouerca iam Hungariae, faeces porro, depalcendae, quae superabat regioni, admoueret. Constituta, quam diximus, pace, *Waltherus*, S. R. I. Comes de *Leslie*, orator *Byzanthum* missus, magna, ac insolenti, humanitate, a barbaris, acceptus *Budae* est. Seruauit nobis rei gestae memoriam, *PAVLLVS TAFFERNERVS* (h.) S. I. itineris comes, & oratori a sacris. quam haec excerptam dabimus, ut constet, quam sit *Turcis* versatile ingenium, & cum ad crudelitatem pronum, tum etiam procliue ad elegantiam, si ita poscat occasio. *Váczia*, inquit, ad *leuam* dimissa, nona matutina veterem *Budam*, a meridie vero nouam, regiam quondam *Coronae Hungariae*, legatio tenuit. Ibi, inductus in tentoria regia orator, in hunc usum sumtuose adparata, per *Kihajam*, aula *Proto-Vezirii* praefectum. In hoc homine, virum, ab humanitate & officiis, dignissimum reperit. Aduere subinde primarii gentis, salutandi gratia, & firmatam, ad obsequia voluntatem, ab urbis (i.) commen-

p.) Inibi p. 124.

h.) In libello, cui titulus: CAESAREA
LEGATIO, Part. I. p. 15, seq.

i.) *Ismaelem*, truculentum alias hominem
fuisse, satis patet.

dante, Vezirio, adportabant. Stabant, secundum litus Espakiorum, Janitscharorumque non pauciores, quinque millibus, instructi armis, de more, dissimilibus, at splendidis, iidemque, passibus propemodum viginti, a tentorio legati, prateribant, deducturi ad mœnia: mixtum interea carmen, consonantibus tympanis, cymbalis, aliisque militia & plausui instrumentis, apud barbaros, decretis. Interea, tantus irruit tormentorum fragor ab urbe, & arce, ut credi posset, non amicum, sed hostem, in pomoeria irrupisse. Ante deletum militia, seu pratorianam cohortem, morio, clava immami armatus, ursina, in totum, contextus pelle, choragum agebat, Turcico idiomate, omnipotenti laudes, excellentissimo vero hospiti, suoque Sultano, fausta & prospera quaque, adprecabatur. Istæ, primi dici, & sub ipsum legati aduentum, officii significationes fuere. Pergit TAFFERNERV. Diem insequentem, quies absumpsit. Humanitate certare, & reciproca benevolentia, ab omni parte tentatum est. Pro nouellis frugibus, ac floribus (ineunte hæc Iunio fiebant) ex aula Vezirii submissis, dulciaria Genuensium, pretio & raritate, plurimum a Turcis commendata, orator reposuit. Inuitati ad thermas, toto orbe laudatissimas, plerique nobilium, seu voluptatis, seu memorie causa, tepentes has Budensium delicias experiri voluerunt. Non tamen eque omnibus profuit curiositas. Vnus certe, podagricis adfectus passionibus, immitem in se aquarum mineralium astum persensit: quippe, eo calore, sic humores accendit, ut pedum manuumque usu e vestigio destitutus, Belgradum usque, lecto adfigi haberet necesse. Insalubris omnino est, saluberrimus ex se latex podagricis, dum exacerbari incipit: tunc enim, ultra modum exandescit paroxysmus, diffunditque se per eas etiam partes, quæ ante fuere intemeratæ. Id quod ex medicorum sententia, ideo monemus, ut abstergamus a thermis Budensibus, insalubritatis conuitium. Sed, audiamus porro TAFFERNERV, pompam, qua urbem subiit orator, describentem: Tertia Iunii, eo, quo Viennæ superbierat, adparatu, Budæ quoque, in Vezirii conspectum venit legatio: si labara demas, & carpenta, supremo actui destinata. Selectissimorum equorum sexaginta, submisit prorex Turcicus, quorum subsidio, bini & bini, cliuum, & in cliuo urbem subiere hospites; tot undique spectatores nati, quot patens circum regio, plane incolas ferre videretur. Aula area, exigua capacitatis est; vix omnes ceperat, qui subibant: gradus in ascensum laxos, sed ligneos exhibet, conformes reliqua nunc adificii structura. Prospectus huic, ad urbis forum vix ullus; ad Danubium vero, & late effusum orientem, ac Pestum ex aduerso situm, nobilissimus, ac dignus, tam famosa regia. Oratori Casareo, sedile holoserico instratum patuit, ex quo familiare, ac succinctum illi, per interpretem, cum Vezirio, colloquium fuit. Sub initium sermonis, porrecta in argentea phiala, Augusti CAESARIS, & Principis Wenceslai de Lobkovicz, aule imperatorie praefecti, epistola. Exinde nomina, prima, quæ cum Oratore aderat, nobilitatis, singillatim recitata: singulis postea, paludamenta diuisa: & in ceteros, panni volumina quadraginta distributa. Vbi finierat

therma Budenses, quando sint insalubres podagricis:

subiit urbem Les-larus:

oratori Casareo, cum praefecto Budensi, colloquium:

Turcarum nobilissimos, prandio adparatissimo accipit Lesleus.

nierat salutatio, reditum ad suburbana tentoria, ea pompa & adparatu, quibus urbem, & aulam, ante fuerunt ingressi. Atque, hæc quidem, audientia, & ratio fuit, & pompa, quæ singula, adulto ritu obibantur. Turcarum demum nobilissimos, indulgente urbis præfecto, prandio, accepit adparatissimo, legatus. Suspiciebant illi supellectilis, apud oratorem, aureæ argenteæque pompam; vestium, metallo & gemmis, distinctarum multiplicem adparatum; symphonicos, qua voce, qua plectris, ad amœnitatem conspirantes; dignam denique Christiano heroe, & imperatorio feciali magnificentiam, dilaudabant. Intererant tamen, haud pauci, qui hæc omnia, liuidis, & pro gentis more, cupidis etiam oculis, contuerentur. Alii, nostrorum urbanitate, & gratia capti, paria humanitatis officia, seu reddere, seu simulare, nitebantur: dum pridie Nonas Iunii, Theophoriæ festo, quantum eius licuit, concelebrato, Buda classis soluit, quatuordecim dierum nauigatione, Belgrádum deferenda. De his hætenus.

S. LXII.

Redux a legatione, Budæ iterum subsistit:

urbis, sub idem tempus, habitus: Taffereri oratione describitur.

EXacta legatione, & confectis, quæ eius intererant, negotiis, Budam iterum, felix non minus, quam incolumis anno MDCLXVI. rediit Lesleus. Nihil adinet, id, quod ei, redimendorum captiuorum causa, cum huiate purpurato, rei intercescit, memorare: urbis, & arcis habitum, qualem tunc spectauere reduces Christiani, ex TAFERNERO (k.) adscripsisse iuuat. Interea, (dum de redimendis captiuis agebatur) reliquis, de comitatu, per otium circum spicere regionem, & urbem, licuit. Fuisse hanc, regali folio illustrem, multa passim, regiarum magnificentiarum, ab ipsis quoque parietinis ac rudibus, monumenta testantur. Magis autem nunc, eiusdem desolationem, & ruinas desleret, si superstes viueret Ioannes Vajuda: quam cum vacuum, a cæso Lvdovico olim ingressus, ingemuit. Minus eam pro celeberrima, ac pulcherrima urbium dilaudaret nunc Solymannus; si redux ab inferis, per suorum immanitatem, etiam in saxa, & parietes defœuientem, atque ideo degenerem a maiestate pristina, inspiceret. Urbis reliquias ingredientibus, sepulchrale marmor, rubrum & elegans occurrit, inscriptum: Fr. Martino Strigoniensi Archiepiscopo, defuncto sub annum millesimum, trecentesium, octogesimum tertium; num aliquando eiectum ciuitate, num templo, quod illic forte steterat, insitum, nemo diuinauerit. Intra fauces portæ, quæ Viennensis dicitur, immania duo tormenta ænea, trunco incubant. Ad forum parte vtrique deducunt confertæ domus, ex ætate, quam præ se ferunt, ac proportionem, elegantes quondam: sed ruinosæ nunc, & lateribus, ac tecto hiantes: pro vitreis, ad inferendum domo lumen, repagulis, charta sufficitur, atque in huius

„ sup-

k.) Laudati Libelli Parte IV. p. 173.

„ supplementum , frequentius stramen venit. Vrbi mediæ S. Geor-
 „ gii sacra ædes in *Moscheam* versa insidet ; ex parte in armamenta-
 „ rium translata. Porticus e lapide cultissimo martyrem præfert , sed
 „ capite ferociter diminutum: nec draconi subiecto, stulta sæuities pe-
 „ percit; nisi malis dicere, in vindictam immanitatis exercitæ, in ef-
 „ figiem martyris prosiluisse istud in caput noxium sceleratissimi icono-
 „ clastæ; aut istud ab eodem assumptum prius , vt licentia magis irra-
 „ tionabili, in sacram iconem postea baccharetur. In arcem digressis,
 „ vtrunque ambitu elegantissimo complexa regia , & nitidissimi thea-
 „ trum marmoris albicantibus venulis inspersum, ac columellis sufful-
 „ tum, patet. Bases, & coronidem ornant leones efficti, tigrides-
 „ que; sed & arte, & numero , vbique potiores corui, stirpis Cor-
 „ uinæ gentilitia, ac Beatricis Neapolitanæ monumenta. Conclauē re-
 „ gium, etiamnum extat pari ingenio, & arte adornatum, nisi quod
 „ segmenta passim subtracta, atque imminens sine tabulato impluuium,
 „ squalentesque circum vastitates, decorem pertinaciter superstitem,
 „ retundant. Ab arce descensus, in extimo muro arcuatus ad ther-
 „ mas regias, & submoenianum hortum, deducit. Hypogæa, pe-
 „ nuaria, ac viuaria; vti & reliquam conclauium ruinam, penetrare
 „ non licuit: Nihil isthic, præter telas arancarum, & deformatam
 „ exitio pulchritudinem, quod inspiceretur, superest. Regia, pro
 „ diuinis officiis ædícula, in sordidi Mahometis antrum cessit. Danu-
 „ bium ea pars aulæ, & urbem subiectam spectat. In atrio regie,
 „ concha aquaria incumbens candido marmori non tam illi insilit,
 „ quam casum spectans inclinat. Circuitus, seu labium conchæ, per
 „ gyrum, infusa Austriacarum Prouinciarum insignia repræsentat. Ra-
 „ pta haud dubie aliquando hæc fuerit e suburbano quopiam, non
 „ alieni nominis palatio: nunc exilium suum inclinato vertice designat,
 „ & exhaustis, cum aqua, lacrymis, sortem, quam vel sic deslere non
 „ potest, casu propinquo deslet. Extra arcem, atque eius fossam,
 „ amplissima area septentrionem versus procurrit. Triginta ibi ali-
 „ quot maiores machinæ bellicæ numerantur, omnes, si loqui pos-
 „ sent, reddi se dominis, quibus inscriptæ leguntur, postulaturæ.
 „ Ad meridiem, carcer subterraneus visitur, aptior immanibus belluis,
 „ quam, quibus interdum scatet, captiuis fidelibus colligendis. Co-
 „ hortatione ad constantiam Christianamque patientiam, erecti infe-
 „ lices, & liberali stipe recreati sunt. Diutius, impendendo solatio
 „ insistentes hospites, maturare, abrumperē, accelerare reditum ap-
 „ paritores, qui aderant, iussere: ipsi captiui, ne productius collo-
 „ quium in verbera & grauiora vincula sibi redundaret, gressum pro-
 „ mouere, modo prius bene precarentur, qua venerant, rogauerunt.
 „ *Coruini* quoque *Bibliothecam* inuisere desiderantibus, prorox annuit.
 „ Huius gloria, in millibus voluminum, & præstantissimorum Eccle-
 „ siæ Orientalis authorum copia, ac delectu, ab altero nondum
 „ elapso sæculo, constabat. Certabat cum orbis Christiani,

*Bibliotheca
 Coruinia-
 nx fors mi-
 seranda.*

„ etiam Vaticanæ æmula, cæteris librariorum monumentis. Su-
 „ peri! quantum a fama degener apparuit! Vix quadringentos
 „ codices numerat: atque hos ipsos, nullo vllius facultatis Academiæ
 „ profectui, aut admodum exiguo, si compararentur, futuros:
 „ hos eosdem tineæ, ac pulueres exedunt, vastant mures, & arro-
 „ dunt, & depascitur vecors incuria: nunquam videlicet apud bar-
 „ baros, & inter rudes, pretium eruditioni fuit; non secus ac Mi-
 „ neræ apud Anticyras. Alia, pronæ beneuolentiæ in Cæsareum Ora-
 „ torem, a Vezirio Budensi explicata signa, non abierunt ab iis, quæ a
 „ Proto-Vezirio ac Purpuratis passim impensa alibi acceperat. Ex
 „ multis equestre certamen honori excellentissimi legati, quale Adria-
 „ nopoli nuper repræsentabatur, iterum Budæ spectatum fuit. De-
 „ mum, redditis pro humanitate gratiis, post tredecim dies, itineris
 „ suspensi, quarta decima mensis Martii, inter adsonantes, tota leuca,
 „ tibia & tympana Turcarum, præuio ducentorum equitatu in *Veres-*
 „ *vár* versa legatio fuit, & postero die *Strigonium* assecuta. Decuit
 hæc adscripsisse, vt luctuosissima vrbs, arcis, & *Coruiniana Biblio-*
theca, sub barbaris, species adpareret.

§. LXIII.

Tafferneri
de Lambe-
cio, *Biblio-*
theca Bu-
densis reli-
quias ri-
manente, in-
portunum
silentium:

Lambecii,
de habitu
reliquia-
rum eius-
dem Biblio-
thecæ, com-
mentatio:

Illud mireris, nullam PETRI LAMBECH, Augustæ Bibliothecæ Vin-
 dobonensis præfecti, mentionem fieri, quando *Budensis* illius re-
 liquias describit *Taffernerus*. cum tamen constet, missum, a Cæ-
 sare LEOPOLDO fuisse, *Lesleo* obuiam, vt elaborante oratore, *Bibliotheca*
Coruiniana reliquias excuteret, ac, si se prona eius mercandæ oc-
 casio daret, *Vindobonensi*, Apolline propitio, inferre posset. Atque,
 connisus est omnino legatus, vt compotem voti *Cæsarem* redderet;
 sed irrito fere conatu. Rem omnem, more suo, diligentissime in
 litteras retulit, laudatus nunc LAMBECIUS (*l.*), quam heic siluisse, ne-
 fas putamus; tametsi data opera, recensuerimus alibi (*m.*). Demum,
 „ inquit, die tertio Martii, paullo ante meridiem, feliciter perueni-
 „ mus *Budam*, & statim post aduentum, magna lætitia admissi sumus
 „ ad *Excellentissimum Dn. legatum Cæsareum*. cui ego, post gratula-
 „ tionem, de felici, ex aula Constantinopolitana, reditu, litteras,
 „ quas a S. Cæsarea Maiestate adtuleram, debita obseruantia reddidi.
 „ Itum deinde est ad prandium; quo finito, curauit Dn. legatus me
 „ solum ad se accersiri in cubiculum, indicauitque mihi, id omne,
 „ quod sibi Constantinopoli, de Bibliotheca Budensi, a Turcis esset
 „ promissum, meram esse fraudem, merumque mendacium; nec im-
 „ petrandæ tantum istius Bibliothecæ, sed & vix videndæ, spem vllam
 „ superesse; omnem tamen se adhibiturum diligentiam, vt abscondi-
 „ tus

l.) Commentariorum Bibliothecæ Augu-
 stæ Vindobonensis. Lib. II. c. IX. de
 itinere Budensi, quod benignissimo
 iussu, anno MDCLXVI. die 25. Febr.

ingressus est.

m.) In Exercitatione, DE VETERE LITTERA-
 TVRA Hunno-Scythica, Sect. KATA-
 ΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ, §. XIII. p. 44. seq.

„ tus ille thesaurus litterarius , mihi saltem monstraretur , si plus ne-
 „ quiret obtineri. *Paucis interiectis.* Die quinto Martii , post me-
 „ ridiem , cum vno Ianizzaro , & famulo quodam Christiano , Turci-
 „ cæ linguæ paullulum perito , securitatis & interpretationis causâ , in
 „ societatem adsumtis , contuli me clanculum ad perlustrandum
 „ palatium regis Hungariæ , MATTHIAE CORVINI , maxima ex par-
 „ te nunc ruinofum & fœde deformatum , licet pristinae magnifi-
 „ centiæ eius satis multa , satisque perspicua supersint indicia. Ni-
 „ hil vero tum mihi gratius fuit , quam videre per occultum
 „ quoddam foramen , cryptam illam , siue cellam subterraneam , in
 „ qua *Bibliotheca Coruiniana* reliquias aiebant adseruari. Quo , non
 „ absque Turcarum , qui curiositati meæ sepe ruenerant , indignatione ,
 „ prospere peracto , redii ad hospitium , & mox etiam ad *Excellen-*
 „ *tissimum D. Legatum* , quem de tota re gesta , feci certiore , simul
 „ etiam vicissim ex eodem intellexi , interpretem Cæsareum , D. Hen-
 „ ricum Iulium Woginum , aliquoties iam a se missum esse ad Vezir-
 „ rium Budensem , pro impetranda licentia videndæ Bibliothecæ Cor-
 „ uinianæ , sed cum semper cum repulsâ ad se rediisse. Hinc igitur ,
 „ die sexto Martii , ipse *D. Legatus* , cum apud *Vezirium* ad priuatam
 „ audientiam esset admissus , inter alia , hoc quoque negotium instanter
 „ vrsit , & tandem hoc generale , seu potius ambiguum accepit re-
 „ sponsum ; sibi , & aliis septem , quos e comitatu suo delecturus es-
 „ set , mane sequentis diei , permissum iri , vt antiquum palatium Cor-
 „ uinianum , pro lubitû inuiferent , & contemplarentur. Proximo ita-
 „ que die *septimo Martii* , & quidem constituta hora matutina , equi-
 „ tauit *Dn. Legatus* in arcem Budensem , adsumtis præter me , & Dn.
 „ Woginum , Illustrissimis Comitibus Dn. Henrico Arundelio ; Dn.
 „ Iosepho ab Herberstein ; Dn. Georgio Sigismundo de Traut-
 „ mannsdorff ; Dn. Iohanne Carolo Pálffy , & Dn. Iacobo Leslæo ,
 „ fratris sui filio. Perlustrauimus deinde totum palatium regis Hunga-
 „ riæ , MATTHIAE CORVINI , non absque singulari admiratione , pulcher-
 „ rimi prospectus in Danubium , & oppositam urbem Pesthanam. Post-
 „ quam autem peruentum est ad illam cryptam , in qua reliquæ *Bi-*
 „ *bliotheca Coruiniana* adseruabantur , contra omnem opinionem , fa-
 „ cultas intrandi denegata est , hoc falso prætextu , quod ille locus ,
 „ publico ipsius magni *Vezirii* signo esset obsignatus , nec sine speciali
 „ eius mandato , sub pœna capitis , a quoquam posse aperiri. Sic er-
 „ go a *Turcis* delusi , præcipua re infecta , in hospitium reuertimus.
 „ *Pergit deinde.* Die *octauo & nono Martii* , denuo actum est cum
 „ *Vezirio* Budensi , de videndis *Bibliotheca Coruiniana* reliquiis , qui cum
 „ haud obscure indicasset , veram nuperæ repulsæ causam fuisse , ni-
 „ miam multitudinem eorum , qui ex legationis comitatu , contra
 „ constitutum numerum , & præter voluntatem ipsius *Dn. Legati* , per
 „ varias obliquas vias , in arcem tunc confluxerant , tandem tamen
 „ promisit , se permissurum , vt *Dn. Legatus* , cum aliis tantum dua-
 „ bus

„ bus personis, quas secum adducturus esset; in cryptam illam libra-
 „ riam intromitteretur. Quo accepto responso, iussit *Dn. Legatus*,
 „ quam maxime illud celari, vicemque suam fratris sui filio, *Dn. Co-*
 „ „ *miti Iacobo Leslao* demandans, præcepit, ut is *decimo Martii*, & qui-
 „ dem summo mane, ne reliquo legationis comitatu quidquam inno-
 „ tesceret, cum me, & interprete *D. Wogino*, se conferret in arcem
 „ Budensem, & an Turcæ tandem aliquando tunc seruaturi essent fi-
 „ dem, ultimum experiretur. Quo, secundum præscriptum ordinem,
 „ fideliter facto, inuenimus duodecim circiter, vel quindecim Tur-
 „ cas, in atrio palatii Coruiniani nos præstolantes; a quibus, cum
 „ satis officiose essemus excepti, referata, sine mora est, supra memo-
 „ rata crypta, descendimusque in eam, dextram versus, per scalam
 „ lapideam, viginti circiter graduum. Lumen autem subministrabat
 „ vnica tantum fenestra, semicircularis, satis magna, quæ in auersa
 „ parte collocata, respondebat ianux. In hac igitur crypta, tam-
 „ quam cyclopico quodam antro, inuenimus quidem celeberrimum
 „ illum & ab omnibus eruditis, tamdiu, tamque vehementer deside-
 „ ratum, bibliothecæ Coruiniæ thesaurum, *sed nec fama, nec exspe-*
 „ „ *ctationi, respondentem*. Constabat enim is in vniuersum, trecen-
 „ tis circiter, vel summum, quadringentis libris, cumulatim in terra
 „ iacentibus, & puluerulento situ, ac squalore coopertis, ut nullum
 „ eius generis, vel foedius, vel miserabilius, spectaculum vmquam
 „ viderim. Postquam autem nonnullos, hinc inde arreptos, & ex
 „ foctore protractos, aperuimus, statim apparuit, plerosque eorum
 „ esse impressos, & exigui, aut nullius fere pretii. Neque vero du-
 „ bitandum est, quin ipsos Turcas, arcani huius detecti, puduerit,
 „ nec alia fuerit grauior causa, cur iidem in concedenda istius loci
 „ licentia, adeo se præbuerint difficiles. Ceterum, ne labor noster,
 „ camerinæ illi impensus, omni prorsus careret compensatione, haud
 „ grauatum nobis permissum est, ut ex paucis codicibus manuscriptis,
 „ quos impressis libris, permistos obiter inspexeramus, seligeremus
 „ tres, & ad perpetuam rei memoriam, nobiscum auferremus. *Ha-*
 „ „ *ecenus LAMBEIVS*. Recenset postea tres illos codices. quorum *pri-*
 „ „ *mus* erat membranaceus, in quarto, ut vocant, maiori, contine-
 „ batque *S. Gregori Nazianzeni Sermones apologeticos nouem*, e græca
 „ in latinum translato; *secundus* erat membranaceus in folio, conti-
 „ nebatque *S. Augustini sermones de Verbis Domini*; *tertius* denique
 „ erat chartaceus in quarto, continebatque Iohannis Episcopi Quin-
 „ queecclesiensis, qui tempore Regis Hungariæ MATTHIÆ CORVINI
 „ claruit, POEMATA quædam latina miscellanea. Hæc LAMBEIVS: di-
 „ gna sane relatu, ut constet, quam inique, cum *Coruiniana Bibliotheca*,
 „ toto decantata orbe, sub barbaris actum sit. Alioquin, *Budæ*
 „ præfectum, Christianis parentibus genitum, habentemque adhuc, ex
 „ prima institutione, bonæ mentis scintillam, penitus hærescentem,
 „ egregiam, dum Budæ moratur *Leslaus*, Cæsari nauauisse operam,
 „

præfetti
 Budensis,
 erga rem,
 Cæsari,
 propensio.

WAGNE-

WAGNERVS (n.) auctor est. Gliscebant, nimirum, per Hungariam, iam tum, nouarum rerum studia, odio, in LEOPOLDVM stimolata. Hæc ille, non retexit modo legato, sed suppeditauit etiam, consilia, quibus vteretur CAESAR, si fida pace uti vellet.

§. LXIV.

Vltra lustrum, pax processerat, sicuti minus tuta nostris, ita *Buda* lucrosa, quam ciues quidem mercatibus, præsidarii, susceptis procurfionibus, solerter in rem suam vertebant. Cruentæ, in primis de finibus lites, superbos fecerant *Budenses*; dum missis vtrunque arbitris, temporaria conciliatione disputarentur. Importune autem euenit, ut *Franciscus I. Rákóczius*, eorum, qui perduellionem meditabantur, fere primipilus, cum turmis, in Turcicos limites, impressionem faceret, & concitatis in arma *Hajdonicalibus* oppidis, editaque late strage, captiuos, veluti medio bello, abigeret. Eam temeritatem, an destinatam malitiam, vlturi erant *Turca*; nisi eos *Cretensis* expeditio distinuisset. Acerbe interim *Buda* præfectus, iniquum facinus tulit, & qua minis, qua limitibus, sua hac ora, violatis, indignationem prodidit. Atque sperabant sane, qui inuisum habebant Cæsarem, *Hungari*, fore, ut hac iniuria prouocatus *Vezirius*, abscissa pace, valido cum exercitu, in *Hungariam* moueat; quod si esset, ex facili euenturum sperabant, ut *Turcicis* copiis adunati, destinata eo facilius exsequantur. Non latuit, sagacissimam aulam, exitiabile institutum. Igitur, in *Rákóczius* quidem, & *Hajdones*, graues poenæ decretæ sunt, si pergerent *Turcas* lacessere; ad *Budensem* autem purpuratum, *Hoffmannus*, missus est, qui excusaret, iniquum facinus; captiuos, sine pretio redditum iri, polliceretur; nec defuturas turbatoribus poenas, nunciaret, planeque adfirmaret, in officio postea continendum, lubricum & mobilem *Rákóczius*. Passus se demulceri præfectus, non tam suapte ingenio, quam quod norat, aliorum *Sultani* vires conuersas esse. Ergo, herciscundis finibus arbitri dati; limitanei autem milites, ne quid hostile tentarent in posterum, vtrunque, admoniti sunt seuerius. Hæc, ad annum fere MDCLXX. *Buda* gesta sunt. Interim CAESAR, ne incauto sibi vicem redderent *Turca*, duodena millia, tutandis, si quid ingrueret, finibus, imponenda censuit. Prouide hæc fiebant omnia; haud tamen caueri potuit, quin latius serperet, coeptum, a *Nádasdio*, *Zrinio*, & *Frangepanio*, nouandarum rerum studium. Quod, dum consilio & vigilantia, LEOPOLDVS opprimit, apud *Turcas*, *Perisii* legati opera, largitionibus partem, partem mutui officii significatione, id efficit; ut acrioribus editis, prohiberentur limitaneorum militum præfecti, ne nouaturientium rebus; siue consilio, siue ope (o.) velificarentur. Itaque, eadem

Budensium inde fortuna lauior:

Francisci I. Rákóczi, in hosticum impressio, præfectum Budensem in vindictam prouocat:

Cæsaris, circa eam prouidentia:

novarum rerum studia, caueri nequeunt:

limitaneorum impressiones coercentur, Budensium in primis.

Tom. III.

A a a

hac

n.) Libro III. p. 187. Fueritne *Ismael*, cuius characterem supra dedimus, aut huius vicarius, incertum nobis est.

o.) Fuscæ, in describenda eius temporis calamitate, WAGNERVS, in Hist. LEOPOLDI M. Lib. III. post medium, versatus est.

hac seueritate, coercitum *Budensem*, quicuisse tantisper opinamur; dum, exferendi in Christianos odii, pronior, & cessante suorum rigore, innocentior, ad inferendas iniurias, occasio se daret. Certe enim, alia omnia breui post, apud *Budensem* facta fuisse, WAGNERVS (p.) ad annum MDCLXXIV. auctor est.

§. LXV.

Tökölü
factio, a
Budensi
præfecto,
adiuta:

eius Budam
adueniens,
& oratio:

Turcarum,
erga homi-
nem fa-
nor:

Buda, ma-
lorum Hun-
geria, offi-
cina:

itineris Tö-
köliani,
maligni-
tas.

T Vmultuabatur postea *Hungaria*, hinc Turcis, Transiluanis illinc, in belli societatem, excitis. Hungarorum dux, *Emericus Tököli*, diu multumque, cum Cæsarianis colluctatus, tandem, non copiarum modo suppetias, sed instrumenta etiam belli, quin, nescio, quid umbraticæ dignitatis, a *Budensi* præfecto, implorat, facileque impetrat. *Rákóczii* viduam, nec quidquam contracunte *LEOPOLDO*, nouus regulus duxerat, fortunæ, quam hucusque satis habebat propitiam, noua præsidia comparaturus. Tunc vero, *furialibus tædis*, verba WAGNERI (q.) recitamus, *instinctus nouus maritus*, Budam proficiscitur; disposito in armis toto præsidio, adsonantibus tormentis, a Bassa, regium in modum accipitur; frequentissimo in senatu, orationem habet, qualis potest esse, a proditore omnium, qui unquam fuerunt, perditissimo. Aduenisse, ut se, ac suam nationem omnem, magni Domini, tributariam faciat; eo euasisse Germanorum tyrannidem; leges sacras, libertatem, ita protritas, ut in Sultani denique sinu, in Ottomannici denique umbra imperii, adquiescendum Hungaris, aut pereundum. Adplausere, præclaris consiliis Turcarum capita, qui ad consultandum late conuocati fuerant. Bassa vicissim Hungaris, non securitatem modo; sed, liberam, si videretur, noui regis electionem stipulatur. idoneam nimirum, Tököllo illaqueando, estam. Nouo regi, præter quadraginta aureum millia, commeatum ac annonam, pro Turcico milite, non aliud præstandum fore. Admouendas autem quantocius operi manus; nulla habita ratione induciarum, Cassouiam, ac superioris Hungaria loca reliqua, ab Germanis expurganda; viginti Turcarum auxilium millia in procinctu stare, queis, si totidem Hungari se adiungant, confectam rem esse. Rebus, in hunc modum, venustissime nempe, compositis, pellibus, armis, vestibus donatum hominem, dimittunt. Buda redux, Munkatsium, noui regis sedem, dotales alias arces; omni belli paratu, solerter instruxit. Hactenus ille. Nimirum, vix quidquam, siue extero bello, siue domestica seditione, gerebatur in Hungaria, quin Buda, regni olim columen, in partem conflati sceleris veniret. Tökölum, Botskaii, credo, inductum exemplo, isthuc accessisse; sed neque ea, qua ille, vsum moderatione, neque successu æque prospero. Botskaius enim, e campis *Rákos*, Carponam, ad suorum comitum redux, seriam, de pace consultationem, suscepit; Tökölus contra, Pergama sua repetens, infinitarum postea cladum, dux & auctor

ctor exstitit. Id in primis in *Budensi* hoc itinere damnaueris, quod a *Saponara*, Cæsaris legato, ad saniora reuocatus consilia, nihil non placidi pacatique promiserit; sed sponderit etiam, operam se daturum, ut, & inducias, cum Turca, Cæsari adfirmet prorogetque; & se ipsum barbarorum rationibus, quibus fuit innexus, expediat. Quorum ille quidem, neutrum præstitit; quin potius, errorem, quo fuit ablatum in præcipitia, cumulauit. quæ iam, non est velligandi locus.

S. LXVI.

VT bellum Turcicum, quod amoliri, missus Constantinopolim *Albertus Caprara*, nequiuerat, foedissimæ instar tempestatis, ingruit; solerter egit *Buda*, quod, seu iuuandis barbarorum, seu perdendis Christianorum rebus, idoneum existimatum est. Nempe, incursionibus, abactis prædis, laceffitibus arcibus limitaneis, nihil *Budenses* fecere residui; dum ad obsidendam *Viennam*, totius orientis vires excitæ, isthac proficiscerentur. Ibat, in eandem militiam urbis præfectus, non tam sponte sua, quam adductus necessitate. Damnabat enim, tanti, & moliminis, & periculi, expeditionem. quæ quod male cessit, eius postea supplicio, emendatum voluit *Vezirius*, infelix oppugnationis moderator. Amoliendam, scilicet, male gestæ rei culpam a se volebat. Ergo, adfricandum, fortissimis quibusque viris, crimen fuit, quasi qui tantorum malorum, auctores exstitissent. Diserte *WAGNERVS (r.)*: *Budam adpulsus Vezirius, primum omnium curat, ut sibi placaret Sultanum, Belgradi tantisper, dum imperii sedem Viennam transferret, dimoratus, infelicis nuncii baiulum, parum abest, quin pugione confoderet. Et Sultanus quidem, ad eum modum, funestum, de suorum clade tabellarium accepit. Vezirius contra, ei deliniendo, Budensem in primis, acerbissimum inimicum, tollendum sibi e medio statuit. Budensis is erat, qui & hoc oppugnanda Vienna consilium semper damnarat, neque Tököllo, perduto homini, & fanatico, fidem habendam censuerat: ac, quod inde consequitur, in rebus, quas improbaret, nec acrem se admodum, nec feruidum monstrarat. Præterquam, quod militarium rerum egregie peritus; quid in tota expeditione peccatum, unus optime intelligeret; Sultani sororem habebat in matrimonio, multaque, apud Validam matrem, ac nigrorum Eunuchorum principem, gratia valebat. Hæc fuere, criminum illa momenta, quæ Budensis capite mox luit. Atque poterant omnino, conflata hinc criminationes, longe omnium acerbissimæ, apud militare vulgus, non item apud Sultanum, cædem summi viri, quomodocunque excusasse. Pergit *WAGNERVS*: *Igitur, ut validissimi accusatoris se metu liberaret Vezirius, securi hominem percutit; simul totis castris euulgat:* „ Vnum hunc, tantarum exstitisse auctorem calamitatum; qui cæca in-*

Budensium commoto iterum bello, inquit:

præfatus, dum ad obsidendam Viennam iretur, æquitas:

Vezirii aduersus eum accusatio-nes:

capite male cluitur:

Aaa 2

„ ui-

r.) Loco citato.

„ uidentia, Ottomannorum imperium perditum, quam Viennam Vezirii gloriæ adiectam, videre maluerit; nullis vnquam mandatis obtemperarit; montium aditus, & angustias occupare neglexerit; fugiendi initium primus fecerit, *tam execranda perditionis reum, tot sceleribus contaminatum caput, viuere non debuisse.* Non est nostrum disputare, iure, an iniuria, necatus sit *Budensis*. Vezirius certe, hac scruitie, adeo nihil profecit, vt exasperarit etiam, pessimam ex se, fortunam. Namque viduæ *Budensis*, matris item Sultani, atque *Tökölly*, quin totius, quæ superabat, *Ianitscharorum* phalangis, accusatione grauatus, ad feralem zonam, quæ iniquissimas fauces præfocaret, condemnatus est. Atque, iste quidem *Karæ Mustaphæ Vezirii* exitus fuit, dignus profecto, tyrannide hominis, qui, & inducias, nefario bello violarit, & sanguinolentissima expeditione suscepta, plus, centum mille homines, in necem dederit.

S. L X V I I.

Strigonio
capto:

VIndicato, post Párcanensem pugnam, *Strigonio*, aditum sibi struxerat *LOTHARINGVS*, summus Casarianorum dux, ad *Budam*, sequuturo anno, oppugnandam. Præceperunt id animis barbari: ergo, & præfectum vrbi, *Keremetz Bassam*, virum acrem atque militarem, imponunt, & tantum comœatus, instrumentique bellici ingerunt, quantum tolerandæ, etiam diuturniori obsidioni, suffecturum existimabant. Inierat annus MDCLXXXIV. cum, senatus bellici consulto, *Budæ* oppugnatio decernitur, resque omnis, *Lotharingiæ* Ducis, virtuti ac prudentiæ, commendatur. Simul ver adoleuit, in bellum itum est. Et *Schulzius* quidem, cum octo millibus, retundendo *Tökölly*, in superiorem Hungariam; *Leslaus*, cum duodecim millibus, in *Sclauoniam*, vt illic hostes distineret, missi sunt. *Lotharingo*, duo ac vicena peditum, tredecim equitum millia, destinantur. Cernebat, vir bellicosissimus, tenuiorem multo futurum exercitum, quam qui tantæ molitioni par esset. Sed, quod, & causæ meliori confideret, & superioris anni fortunam recordaretur, haud cunctandum ratus, *Calendis Iunii*, adtributas sibi legiones, ad *Nitriæ* amnem, cogit; tandem, acceptis in castra, prouincialibus *Hungaris*, *Strigonium* mouet. Defluerat huc iam tum, ingens, ad expeditionem, adparatus. quo, cum impedimentis, & legionibus aliquot, isthic relicto, *Vissegrádum*, obicem, destinationi haud dubie positurum, expugnandum statuit. Successit cœptum. nam oppidum quidem, violento adfultu, arx deditione recepta est. Dum hæc ad *Vissegrádum*, ex sententiâ Ducis fiunt, præfectus *Budensis Keremetz*, cum octo millibus, suppetias *Vissegradensibus* laturus, *Buda* eruperat: cumque destinata exsequi haud posset, *Strigonium* vsque procurrit, si quid forte præclari operis, illic edere liceret. Ac, mille quidem equites *Turcæ*, ad primas vsque stationes, per opportuna vallium procur-

Budæ oppugnatio,
Lotharingo mandata:

quibus castris
copiis?

cogit exercitum:

Vissegrádum capis:

Budensis nostros, ad Strigonium inuadit:

currentes, non ante aduersi sunt, quam sclopis res gerere occiperent. Tunc vero concurrere nostri, & hostem reiicere. Pugnatum est vtrunque acriter, sed maiore, primo nostrorum strage; donec, fracti *Germanorum* constantia, barbari, pedem referre coeperunt; victoria, qua se potitos rebantur, *Cæsarianis* relicta. Hæc, a *Budensi* gesta sunt. Superabat, post captum *Vissegradum*, altero Danubii latere, *Váczia*, episcopale oppidum, infessum autem a Turcis. Id quoque, intercipiendum suadebant belli rationes. quod demum, iusto prælio, & insigni, de hoste, victoriæ, occasionem fecit: sicut dictum a nobis suo loco (*s.*) est. Oppidum certe, in nostrorum potestatem concessit, magna tunc quidem exercitus commoditate, si benigniorem se, ad *Budam*, fortuna *Cæsarianis* præbuisset.

& reiici-
tur:

Turca, ad
Vácziam
ingenti cla-
de adfrecti.

§. LXVIII.

Difficultatibus, quæ se obiecerant, in eum modum superatis, *Pestum*, desertum ab hoste, & fumans adhuc, *Lotharingus* insidendi iubet: ipse, habito, cum ducibus legionum, senatu, quorsum tantillum verterent exercitum, serio consultat. Haud deerant, qui referre pedem, & relictum a tergo *Ujvarinum* obsidendum suaderent; cum cognitum esset, tantam urbem, tot nostrorum cladibus nobilitatam, nunc vero, selectissimo milite, machinis bellicis tercentis, munitam, neque non, omni bellico adparatu instructam, non secus ab irato hoste, defensum iri, quam si, pro *Byzanti* muris, dimicandum esset. Accedebat, transmittendi amnis, non vna difficultas: nam, & sternendus erat pons, & superandus, in exercitus Turcici conspectu. Sed, quia indecorum, ac prorsus ad foedandam expeditionis famam, pertinuisse videbatur, si tam longe progressi, nec tentata vrbe, exercitum reducerent: insistendum coeptis, statuunt. Addebat, ingens sententiæ pondus, *Cæsaris*, propensa ad obsidendam urbem voluntas. cui non obsecundasse, crimen futurum erat, vix vlla excusatione diluendum. Igitur, iacere aleam placuit, quomodocunque ceciderit: casuram autem optime, spondebat quodammodo, militis feruor, vincere adfuerit. Deligitur mox, contabulando ponti, idem ille locus, qui superiorum expeditionum tempore, traiectum nostris præbuit, tutum non minus, quam opportunum. *D. Andreae* insula fuit, densis arbutis obsita, atque arenarum colliculis passim impedita; ideoque pediti ad transeundum commoda, hostili autem equitatu imperuia. Instructis pontibus, *VII. Idus Iulii*, peditatus, equitatus postridie, nec aduertente hoste, geminum amnem, superavit, castris, prope ad *D. Andreae* oppidum, ea providentia positus, ut sinistrum quidem latus Danubius, dextrum, siluosi ac fere inaccessi montes, frontem, imperuia palus, præcingerent. Nondum equitatus omnis, traiecerat, cum hostes, sole ultra meridi-

Pesto in-
fesso, du-
cum, de
belli sum-
ma variis-
ses senten-
tia:

Buda obsi-
denda sta-
tuitur:

instruitur
in Danu-
bio pons:
traiectus
initium seq-
lur:

A a a 3

diem

1.) Supra, in HISTORIA VACZIAE, §. XIV. p. 141.

Turcæ, cum viginti mille equitibus, nostros adgreffionis ratio: diem prouecto, in conspectum se dant: viginti millium equitatum fuisse, duabus *Ianitscharorum* legionibus, a tergo, intra ruinas templi, excubantibus, constans postea fama fuit. Oblatabat palus, quam diximus, quo minus exporrecta acie, in nostros potuerant inuehi. Ergo, fisso bifariam exercitu, sublatoque incondito clamore, in sinistrum cornu, efferatis similes, irruunt. Accepere eos, stationariæ nostrorum cohortes, mascule, quodque angustiore loco, intra Danubium, & paludem depugnandum erat, eo successu, vt manuariis non minus, quam currulibus tormentis, repressus hostis, in fugam coniiceretur. Missæ, ad insequendum, quatuor *Lubomerskiana Polonorum* alæ, ad bis mille passus barbaros, repressere: ne prouherentur altius, insidiarum metus obstitit. Vix hi redire cœperant, cum agmen hostium alterum, nullis seruatis ordinibus, in dextrum cornu, incurrit, ea vehementia, vt perrupturum metueretur, nisi continenti machinarum displotione, hinc quoque fuissent submoti. Dum ad hunc modum, utroque cornu dimicatur, succedit equitatus, atque *Lotharingo* iubente, secundariam, post peditum ordines, quin & tertiam aciem, tempestiue instruit. Turcæ interim, qui ad montis pedem, dextrum cornu adorti fuerant, indeque reiecti, ardua scandere, & illinc illabi in nostros, iterum suscipiunt. Futura sane erat damnosa, per obliquum latus, subita hæc adgressio, nisi *Stabrenbergiana* legionis cohortes, ad montis radicem, intra dumetum, in insidiis collocatæ, irruentem cœco impetu hostem, emissâ glandium procella, mature perturbassent: *Schultziani* autem desultores, occupato, sub idem tempus, siluoso, qui nostris imminebat, colle, auxiliares eorum turmas, in partem aduersam, egissent præcipites. Quo viso, *Seraskierus*, florem equitatus, in nostros immittit, vt, quam possent, acerrimo impetu, per leuam alam, perrumperent. Fecere illi quidem mandata; verum, quod cuneatim a *Cæsariis* obsistebatur; reliquus autem exercitus, summa festinatione, per subsidiarias acies, ad eum modum instructus iam fuit, vt laborantibus facile potuerit succurri; tota ea adgressio, non modo in irritum cecidit; sed turpi etiam fuga, terminata est. Hostium, tercenti vniuersim cæsi, e nostris, triginta plus minus, desiderati sunt. In his, *Comes a Vehlen*, magnæ spei adolescens, *Dünnewaldiana* legionis sacerdos, & volonum aliqui, quos, infestandi hostis libido, longius prolicuerat, censi fuerunt. *Lotharingum* equus, quo vehebatur, traiectus, humi strauerat, sine noxa tamen: quod præsto erant, qui lapsum releuarent. Leuo is cornu, cum principe *Salmensi*; dextro, *Caprara*, cum *Ludouico Badensi*, moderabatur.

casorum
strinque
numerus:

Lotharingi
equus,
glande, sine
fessio-
ris noxa,
strahitur.

§. LXIX.

Quid inde
acceperint
Cæsariani:

PRælusum, tumultuaria hac pugna, obsidioni fuit. Atque, eo quidem die, *VI. Idus Iulii* erat, iisdem se castris miles continuit. Altera post luce, conuulsis signis, profectio suscipiebatur.

tur. qua visa, *Turca*, intra montes se recepere. Milliario adhuc *Buda* aberant nostri, cum castra iterum metari iubentur. Ist- hic, dies sequens exactus, recreandoque militi datus est; acceptis intra castra, quatuor mille Hungaris. Superata demum, tertio *Idus Iulii*, palude, *pridie Idus*, in conspectum vrbis, cum exercitu, ven- tum est. Monstrauerant se aduentantibus, equitum alæ quædam, sed quæ, non expectatis nostris, disparuere. Nondum pedem fixerant *Cæsariani*, cum hostes, superiores thermas, & contiguam eis mo- lam, ad castelli modum, turritis mœnibus, communitam, deserunt. Heic ergo, collocatis stationibus, equitatus quidem, per edita col- lium, pone *Danubium* peditatus, castra temporaria, metatus est. Po- sitis demum, aduersus inferiorem urbem, duobus suggestibus, mœnia verberari cœpta sunt. Tridui spatium, deiiciendis muris infumtum fuit, eo successu, vt gemino loco procumberent. Hostes interim, intra urbem non minus, quam extus, nihil non intentatum relinque- re. Stationem ii, sinistro *Danubii* latere, occupauerant, infestandis obfessoribus, perquam idoneam. Ergo, vt hinc deiicerentur, *Pare- illio* negotium datum est. qui demum, noctis vsurus silentio, facta ex- scensione, adoritur nec opinantes, sed maiore propemodum iactura no- strorum, quam quæ edi poterat, in concursante ad arma hoste. In- teriit ea adgressione, comes *Altheimius*, cum gregariis quadraginta; *Gronderius* autem, e Lotharingi familiaribus, insignis volo, lethali vul- nere faucius, in castra relatus est. Hucusque, temporariis se castris, nostri continebant. Proinde, vt in opus incumbi posset, multo, quam hucusque, pertinacius, pars exercitus maior, superato monte, *XV. Cal. Augusti*, vrbi, ea regione, qua *Albam Regalem* prospicit, se cir- cumfudit. Adhuc metandis opportune castris, intenti erant Cæsariani, cum ab excubiis nunciatur, numerosum hostium agmen, itinere Alben- si, per colles se ostentare. Nec mora, obuiandum hosti Dux statuit. Procurrunt legiones aliquot, enitunturque in colles, qui eidem illi iti- neri, quo se monstrauerat hostis, imminabant; neque obseruant quem- quam. Morandum tamen eodem loco aliquantisper, duces rebantur, vt, quid occepturi essent barbari, cernerent. Tunc vero, flexo iti- nere, ad *S. Gerhardi* montem *Turcæ* se retrahunt, tribus admodum millibus, in vallem, velut ad pugnam nostros vellent prolicere, dela- psis. At enim, dimissa confligendi, quæ se datura erat, occasione, concitatissimo cursu, in urbem se flumentaneam iniiciunt, enituntur- que, ad nostrorum vsque, vix dum cœpta, militaria opera. Isthic demum, facta tripartito, cum præsidariis, eruptione, in nostros ir- ruunt, reiectos, ad molam vsque pulueris pyrii, non sine insigni stra- ge, propellunt. Res erat trepida, ac fere ad internecionem spectans oppugnantium: nisi *Beckius*, protribunus, cum subsidiariis cohorti- bus, barbaris se mature obiecisset, posteaque, pedem referentes, *Bu- quoi*, quatuor cohortes, clade edita, intra ruinas repressissent. Oc- cubuere, inquit *WAGNERVS (t.) per eum tumultum, præter gregarios*

castra in
urbis con-
spectu po-
nunt:

muros vr-
bis flumen-
tanæ ver-
berare inci-
piunt:

clauditur
ab exercitu
urbis cir-
cumqua-
que:

hostium
stragemas:

Cæsaria-
norum
strages.

permultos, quindecim omnino praefecti. Adeo iam tum, mala fortuna aduersari undique, & se obicere, velut ipsa hac initii calamitate admoneret obsidentes, quam inauspicato, in hunc scopulum impacti essent. In obsidionis ephemeridibus (u.), ducentos e gregariis, e ductoribus autem cohortium, *Hobenzollerum*, & *Fürstenbergium* comites, *Carleuitziun*que, desideratos, *Stabrenbergium* vero protribunum, conuulneratum fuisse, reperio.

§. L X X.

Instauran-
sur adgres-
sionum ope-
ra

decernitur
adsultus:

eius ratio
& succes-
sus:

INSTAURATIS, festinato opere, suggestibus, quos hesternae eruptione, hostes fere deraferant, iterum tormentorum pilis muri, iisdem locis, ubi procubuerant, quatiebantur, ut adsilientibus, laxius paterent ruinæ. Scilicet, ne tantillo successu, hostis fieret confidentior, collatis sententiis, adsiliendum urbi, duces constituerant. Ea prouincia, *Scherffenbergio* & *Thimmio*, tribunis, *Tillio* atque *Archinto* protribunis, e senatus militaris consulto, obtigit. Additi, plus mille (v.) Hungari pedites, qui superatis ruinis, longius illud suburbium, expilarent. Ergo, die in vespere inclinante, muralibus machinis, res, aduersus obturatas moenium fissuras, strenue iterum iterumque geri coepit: corpora interim curantibus, expedientibusque arma, qui moenia erant subituri. At duces, ne quid inauspicato fieret, montem conscendere, *Viennensi* obiectum portæ, ut inde adsilientium virtutem spectarent, emendarent errores, accenderent subsidiarias cohortes. Ineunte demum crepusculo, *Stabrenbergius*, Viennæ propugnator, adsultus signum dari iubet. quo, semel iterumque repetito, tanta alacritate, procurrere nostri, ut ante succederent muris, quam pedem loco mouisse credidisses. Primam adgressionem, *Astius Baro*, impauidi animi centurio, &, quo nemo, edendi facinoris cupidior, cum volonum & pyrobolarum manipulo exorsus, tametsi peruicacissime oblucentes hostes offendisset, in ruinas tamen, opinione celerius, enisus est. Subibant e vestigio Hungari, uti deiectis propugnatoribus, oppido potirentur. Inde *Tillius*, cum peditibus quadringentis imminabat, altera ruinarum parte, perrupturus. Acre ubique fit prælium, sed nusquam impeditius, quam ad portam, Danubio adfinem: pertundendæ enim dolabris erant valvæ, *Callenfelfio* subtribuno ductante. Sed, quod crescebat nostrorum, ipso periculo, ardor, extusa porta, heic quoque perrumpitur. Animabant pugnantes, *Thimmii* cohortes quatuor. quæ ad nutum intentæ, proxime instabant: quin, & ala dextra, in promptu erat, claudebatque adsilientes explicatis ordinibus. Hac extus prouidentia, & pugnantium intra ruinas contentione, fracti hostes, relictis stationibus, diffugiunt, &, qua

quem-

n.) Prodiere Francofurti ad Moenium, germanice, forma quadripartita, sub titulo: Genuina Budæ descriptio.

quas plerumque, iuxta WAGNERVM, & Notitias alias, sequimur.

v.) WAGNERVS, quingentorum meminit.

quemque, seu ferebat fors, seu metus raptabat, foede dilabuntur. Tum vero, confuso pugna genere, uti habet WAGNERVS, ^{expugnatur} armati, inermes, per vias domosque, caede promiscua, ^{urbis flum.} obtruncant; ^{montanae:} ceteri, in superiorem urbem profugi, atque a gubernatore, ne una hostes irrumperent, exclusi, duo facile millia, ac ducenti, interemti sunt, non adnumeratis, quos ferri metus, in aquas adegerat. Ad proliciendos e casis, hostes, tum victorem militem, ab direptione, ad opus reuocandum, Ducis iussu, flamma tectis iniecta, & ad eam lucem, per reliquum noctis, lorica, aduersus depluentes ex urbe pilas, sublata est. Verum, non providentia solum nostrorum, sed hostium etiam ^{excitantur} invidia, ignes urbi subditos, ephemerides memorant; ne praeda potirentur victores, quae, & varia inerat in urbe, & diues. Decies ^{que nostro} subiecti ignes, difficulter exarsere, dum nocturnus aquilo, sufflaret incendium: ad cuius late sparsum lumen, perpetuis tormentorum dispositionibus, impetebantur, conferta, fugientium in superiorem urbem, agmina. Ac cecidere sane, intra portae aditus, permulti; plures, qui per montis latus, pedibus manibusque, arcem subire enitebantur.

S. L X X I.

Felici hac urbis flumentanae expugnatione, mirum, quantum fuerint erecti, in spem optimorum successuum, *Casariani*. Diem sequentem, fumantia urbis rudera, non nostris modo, sed ^{Trescunt} hostibus etiam, inutilem fecere. Ergo, cum hac regione, nihil tentari posset, repurgatum a Turcicis excubiis, an subessoribus, montem *S. Gerhardi*, nostri occupant, e ductisque, loco eodem, quo ^{inde animi,} sacellum positum fuit olim, suggestibus, operas militares, ista quoque ^{obses:} urbis regione, exordiuntur. Admota mox propius castra fuere, ut circumclusi hostes, arctius possent contineri. Eam destinationem, impedituri Turcae, magno numero, nec minoribus animis, in metantes crumpunt. Accipiuntur a nostris mascule, repellunturque intra moenia, haud sine clade. qui tamen congressus, sicuti funestus hosti, ita, haud incruentus nostris exstitit. Cecidere nimirum, cum varii ordinis gregarii complures, tum *Comes Stahrenbergius*, legionis *Mansfeldianae*, strenuus centurio. Tunc vero demum, designari adgressiones, erigi, idoneis locis, suggestus, adtrahi tormenta, adtribui ducibus imperia, *Lotharingus* voluit. Et, adgressio quidem duplex instituta est, ^{suggestus, in} ad *Viennensem* portam altera, altera ad *Albaregatensem*. Vtraque, ^{monte S.} contra urbem destinabatur. Nam arcem, tormentis adgredi, non minus laboriosum, quam inutile videbatur: tum, ob multiplicium munimentorum velut Labyrinthum quendam, tum ob arduum molis positum; quodque tenuiore praesidiariorum numero, defensari; contra, sine cumulatione nostrorum iactura, vix tentari posset. Ac *Viennensis* quidem portae, *Maximilianus Stahrenbergius*, cum *Fontana*, & *Neoburgico*, collegis, incubuit; ala dextra, hac regione militante. Contra, ^{admontur:} ^{haud sine} ^{mutua clade:} ^{instituantur} ^{adgressiones} ^{duae:} ^{quidam ducibus} ^{ad-} ^{tributa:}

Lotharingus, Seraskirium, aperto Marte, adoriui statuit:

aciei nostrati facies:

pugna ratio:

Seraskirii commentum:

irritum reddunt nostri:

tra, *Albaregalensi*, Dux *Crocyus*, *Pareilla*, & *Scherffenbergius*, cum ala sinistra, imminebant: vniuerso denique operi, *Rudigerus Stabrenbergius*, Lotharingi legatus, moderabatur. Laborum primus fuit, uti, agger, a peditatu, castris circumduceretur, adaperirentur viae ob-
sidionales, ac tuta expeditaque, oppugnantibus essent reliqua. Quæ cum fiunt, aurem in primis Duci vellebat, reddebatque sollicitum, proximus, ad *Hastbanbeckum*, Turcarum exercitus: ne forte, ob-
sidionalibus dissentum operis, improviso adoriretur. Igitur, habito senatu, equestri adoriendum pugna, decernit. Itur, nocturno taci-
toque itinere, in hostem, sesqui milliari *Buda*, disiunctum. Nondum aurora, vltra diluculum progressa fuerat, cum in duas, stationario-
rum Turcarum legiones, incidunt proficiscentes; sed, quæ ne conspe-
ctum quidem nostrorum tulere. Instat fugientibus *Lotharingus*, tum demum militem subsistere iubens, cum metantem supra colles *Seraski-
rium*, luce iam liquidior, conspicit. Is vero, intellecto, nostros adesse, quod toto se exercitu peti credebat, pedem aliquantum re-
fert; mox, cognita hostium paucitate, aciem sedulo instruit, pugnae facturus potestatem. quod dum agit, duo equitum millia procurrere, nostrosque lacessere iubet. Fit ergo prima velitatio, cuius opportu-
nitate Dux vsus, struit & ipse aciem. Duo admodum millia peditum adduxerat, quæ cornu vtrique scite interserit. Dextrum *Salmenfis*, cum *Taffio*; sinistrum, *Badensis*, ac *Mercyus*, moderabantur. Illic *Sty-
rumbii*, & *Magni*, dimachæ; hic *Schulziani*, & *Sabaudici*, latera com-
muniebant. Iam, ad iussi prælii modum velitatio inualuerat, subeun-
tibus nouis barbarorum turmis; cum *Lotharingus*, laxata acie media, exemptisque inde equitum alis, cornu vtrumque, ne perfringeretur ab hoste, tempestiue obfirmat: locus fuit, ad confligendum cum mul-
titudine per quam idoneus, modica nimirum, inter Danubium & confertos a dextra, colles, planities. Occurritur hic hosti, densatis iterum ordinibus, tantaque nostrorum virtute, ut semel, atque de-
nuo, summa incumbentem vi hostem, cum clade reiicerent. Immis-
si in fugientes *Poloni*, cum tergis hostium hæssissent iusto pertinacius, a conuersis subito Turcis, haud sine strage, reprimuntur, coniectique in fugam, parum aberat, quin perturbarent primam nostrorum aciem; nisi dato fugæ spatio, maturius intra subsidiarias turmas, fuissent re-
cepti. *Polonorum* hac temeritate, prouidentiores facti *Germani*, aciem diligentissime consolidant, ut, vel solo eius obtutu, terreretur hostis. Tunc *Seraskirius*, ad dolum conuersus, *Amurathis* exemplo, tercen-
tos fere camelos, a peritis selloribus, concitato gradu, aduersus sini-
strum cornu, inuehi iubet; turbaturus, uti rebatur, incursu bestia-
rum, nostrorum ordines. Ac profecto, parum aberat, quin inusi-
tato terliculamenti genere, dissolueretur acies. Proinde, currules partim, partim manuarias machinas, in bestias primo omnium, de-
inde, quod non cessarent pergere, in rectores, displodi iubet *Lotharin-
gus*. quibus deiectis, stupuit camelorum agmen; mox, vnius bestiae, fræ-

frænotenus, a primipilis prehensæ abductæque, grex reliquus, velut vestigia legens, intra ordines, ridente milite, acceptus est. Strategematis successu frustratus *Seraskirius*, inter retrocedendi, & inuadendi nostros, consilia, in acie aliquantisper consilii. Tunc vero, cunctantem, ingentibus animis nostri adoriuntur. Media acie, *Germani* pugnabant fortissime, dum *Hungari*, mirifica prorsus virtute, alam utramque perfringunt. Factum ea re fuit, ut equitatus, quo in primis valebant Turcæ, opinione foedius celeriusque, in apertam fugam effunderetur; conciderentur bis mille *Ianitscharii*; atque *Seraskirius* ipse, cum a fuga retentaret suos, propemodum interciperetur. Præcipua, in prosequendo hoste, *Hungarorum* fuit opera: quos *Ludovicus Badensis*, cum *Götziana* & *Sabaudica* legione, sustentabat. Genus victoriæ inusitatum prorsus; & quodammodo illi suppar, quod ad *Viennam*, de hostibus, Christianorum exercitus, retulerat. E nostris, centum quadraginta occubuere. Præda, minutior fere, quam pro copiarum multitudine, putabatur. Captæ interim fuerunt, campestres machinæ octo, equorum numerus, & instrumenti bellici adparatus, haud contemnendus. Inter signa, quæ barbaris sunt crepta, vexillum fuit, recens a Sultano transmissum. Id quod, per *MAGNUM Comitem*, qui primum hostilis impressionis impetum, fortiter exceperat, *CAESARI* transmissum, hodie, ad *Diui Stephani*, visitur, inquit *WAGNERVS*.

adoriuntur
Seraski-
rium, in-
que fugam
conitum,
cadunt:

præda pan-
cisat.

§. LXXII.

TAmetsi, opportuna victoria hæc accidit obsessis: quippe, circumuallandi labore exoneratis, tamen lentius, ac sperabant duces, succedebant omnia, dum prorsus in pessimam fortunam degenerarent. Adgressionum difficillima fuit, quæ aduersus portam *Albaregalensem*, senatus militaris consulto, suscipiebatur. Præterquam enim, quod accessus haberet arduos, murus longior, & numerosissimorum propugnatorum capax, plurimum, & periculi nostris minabatur, & facessebat laboris. Positis tamen, magno conatu, suggestibus, quinto *Calendas Augusti*, pulsandorum mœnium initium factum est. Tridui spatio, at paruo successu, damno autem maximo, labor is, militares operas fatigabat. Obsessi enim, partem, saxi prouolutis, partem, tormentorum ictibus, non enitendi modo facultatem adimebant; sed cladem etiam edebant in milite, multo, quam credas, maiorem. Quo circa, cuniculis suffodiendos muros, machinatores statuunt. Opus fuit laboriosissimum, productum tamen, plurium dierum assiduitate, eo usque, ut eximiam mœnium portionem, subruere iam posse, crederetur: spem eam faciente *Cornaro*, operum moderatore. Sed res aliter, quam sponderat, cecidit. Nam cuniculorum quidem prior, reuulsos, ad grandem semilunam lateres, egestamque humum, in obsidionales nostrorum vias, ingenti illato damno,

Ea victoria,
nihil ad
obsidionis
summam
profectum:
adgressionis
ad portam
Albarega-
lentem
difficultas:

cuniculato-
rum opera:

inanes:

alterius,
ad portam
Viennensem,
ad-
gressionis
habitus,
nihilominus
licet.

damno, effudit; alter, biduo post succensus, per mollem actus humum, nullo facto operæ pretio, in aera elisus est. Ista, ad portam *Albaregalensem* fiebant. Neque lætior, ad *Viennensem*, successus erat. Et si enim adgressio ea, minus habebat periculi; hostium tamen, peruigil & strenua propugnatio, & opera nostra adfligebat perpetuo, & diminuere militem. Cohiberi certe haud poterant, quin creberrime erumperent, & nunc deraderent aggeres, nunc conciderent operas. Geminandus ergo fuit ardor, & constantia; foueæ autem obsidionales, in vtrumquæ latus, ita ducendæ, vt, & cuniculatores protegerent, & arcerent incurstantes. Sed, hac quoque, operosa licet prouidentia, vix quidquam profici potuit: quia animaduersum est, scite, solidequeeductas moles, in nostrorum perniciem vertisse hostes. Vt enim infestandi oppugnatores, maior esset opportunitas, excauatis, pro mœnibus, nidorum instar, foueis, promptissimi quique subsederant, certisque adeo ictibus feriebant nostros, vt vix tormentum, nisi præsentissimo vitæ periculo, displodi a machinatoribus potuerit. Ei pesti auerruncandæ, nouos, hinc atque illinc aggeres ducere, deprimere profundius foueas, loricas item prætere, oportuit. Hæc, indefesso licet a nostris labore, festinatione autem propemodum incredibili, consummarentur; irriti tamen fuere conatus; siue, quod animis conciderent milites; siue, quod nondum ingruerant barbarorum fata, breui post, e manibus hostium, urbem elisura.

§. LXXIII.

Tertia, ad
turrin flum-
mentaneam
ad-
gressio:

funesta eius
exordia:

præfetti
Budensis,
mors, &
successor:

ITa se res habebant, cum grauatus curis *Dux*, nouam, habito senatu, adgressionem, ad flumentaneam turrin, moliri constituit. Didicerat ex transfugis, aquæ inopia laborare obsessos. Ergo, arcendos a flumine voluit, si posset forte, ea necessitate, ad deditionis leges adigere. Simul, designatæ ad eam molitionem, cohortes, in opus incumbere, atque vias cauare obsidionales incipiunt; hostes, ne aquationis commoditate priuarentur, magnis animis, neque minore numero, erumpunt. Conflitere nostri, pro fossarum aditibus; sed, quod rem, collatis signis, feruidius, quam pro paucitate, gerunt, neque in promptu sunt, qui laborantibus succurrerent; cum cæde reiecti, vix ccepta operarum exordia, cruore funestant. Cecidere ex nostris, sexaginta plus minus. In his, *Blumenthalius Baro*, & *Comes Ferdinandus Harrachius*, multarum opum, & lautissimæ expectationis adolescens, censebantur. Sub idem tempus, ad XVIII. Calendas Septembres, *Rascianorum* aliquot, ex vrbe profugi, mortuum *Keremetz Bassam*, vrbis præfectum, nunciant, suffectumque ei *Seidanum Ibrahimum*, virum, non minus propositi tenacem, quam excelsi animi. Quæ res, spem faciebat, fore, vt ex hac conuersione, segnius in posterum, urbem defenserent præsidarii. Accedebat, quod grandis se-
mi-

miluna, felici cuniculo succussa, tunc plane procubuerit, rimamque in muris fecerit, adfultui haud importunam; nisi maturè, spissum, ei ruinæ, vallum, hostis prætendisset. Ergo, verberare porro locum, machinatores iubentur, si forte pertundi ad eum modum posset, ut adfulturis pateret. At enim vero, ea fuit obsessorum pertinacia, ut ne pedem quidem, ne dicam, stationem, ea regione figere, nostris licuerit. Nam, & missiles ignes, immittebant in nostros perpetuo; & saxorum ingentia fragmenta, per montis ardua prouoluebant, maximo operarum damno, militisque iactura. *His calamitatibus, contrariora in dies fiebant omnia. Cuniculariorum, peritissimi quique, aut terra obruti, aut casibus aliis interierant; neque noui, quod uehementissime apud Casarem agebat Dux, erant in promptu. Miles, irriti toties laboris dolore, ager, languebat: morbi latius in dies serpentes, exercitum omnem ita peruaferant, ut vix ad accessus, operaque tuenda satis esset valentium. Dux ipse, dudum, cum tertiana conflictatus, postquam diu corporis infirmitatem, animi virtute sustinuerat, ager demum lecto defigitur, oppugnationis cura, Rudigero Stahrenbergio, reliqui exercitus, Capraræ tradita. Illæ difficultates fuerunt, quibus iam tum obsidionis labor ex se molestus, sufflaminabatur. Accessit, insignis breui post clades, ea operum regione, quæ aduersus castelli portam, vnde pleræque fiebant eruptiones, infano conatu, periculis autem propemodum inexsuperabilibus, educebantur. Septem & decem dierum labore, moles, varie cuneata, surrexerat; dum Ianitschari, improviso erumpunt, concidunt stationarium militem, actisque in fugam dimachis, ob peditis inopiam, huc impositis, insignem aggerum partem, occupant. Adcurrere laborantibus, Badensis & Salmenfis, principes, accensisque ad resistendum cohortibus, haud sine ingenti discrimine, tandem erumpentes repressere. Multi, ea congressione ex nostris, plures ex hostibus, occubuerunt: redibant tamen postridie, non numero modo, sed & audacia suppari. qua quidem impressione, Saxo-Isenacensis, pluresque alii, foede necati sunt.*

obsessorum
pertinacia:
calamitates
oppugnan-
tium:

hostium
cruptio:

nostris no-
xia.

§. LXXIV.

His malis, ad eum modum, tenues ex se copiae decreuerant, ut, cum lustrarentur a *Lotharingo*, quinque gregariorum milia, centuriones quinquaginta, legati quadraginta, desiderarentur. Oppugnatio hos abstulerat; morbis fere totidem affligebantur, funerum numero, in dies singulos augescente: tametsi, & *Augusta*, & *Bonuius*, tantum medicamentorum in castra mitterent, quantum, frequentissimis etiam morbis depellendis, sufficere posse credebatur. Illud, saluti fuit exercitui, quod *Lotharingus*, decedente senesim febris, ægrotatione explicari, & ducis obire munia, cœperit denovo. In primis, opportunus accidit *Electoris Bauariae*, in castra aduentus: quippe quo, duces iuxta & milites, in eam spem erigebantur,

Decreuit,
tot malis,
exercitus:

tur, fore, vt procliuiora in posterum, ad expugnandam urbem, sint omnia. Atque *Bauarus* quidem ipse, *quinto Idus Septembris*; biduo post, auxiliares eius copiae, quae ad *Pestum* subliterant, castra subire. Ne qua inter duces praerogatiuarum esset concertatio, ita conuenit, vt militaris tessera, ab ipso Caesare, simul vtrique ederetur. Tunc *Electo* arcem, peculiari adgressione oppugnandam sibi deligit; mille quingentis militibus, ad opus alternis faciendum, destinatis. Ac suggestus quidem, festinate surrecti fuere; viae, contra, obsidionales, quas duci oportuit, tridui labore constiterunt, ad centesimum, ab arcis fossa, pedem, promotae. Quo facto, e suggestuum altero, lateris, quod obiiciebatur, murus, ex altero, grandis turris, maxime noxia oppugnantibus, verberabatur. Visum est autem *Bauaro*, percontare urbis praefectum, monereque, *Cesaris* nomine, ad deditio-

cum ad-
gressio:

praefectum
de urbis
deditio-
admones:

responsum
eius:

accendit
nostros ad
rem actius
gerendam:

Seraskie-
rii aduen-
tus, metu
perturbat
castra:

Lotharin-
gii, in ea
trepidatio-
ne, promi-
dentia:

nem. Ergo, decurionem, e suis deligit, linguae Turcicae gnarum, additoque captiuo Turca, in urbem immittit. Acceptus a barbaro humanissime, & quindecim aureorum donario excultus, id responsi tulit; *nondum ea se urgeri necessitate, qua cogeretur de urbe dedenda, suscipere cogitationem; tantum sibi, & virium superare, & commeatus, qui ferenda non solum, sed propulsanda etiam ulteriori obsidioni, sufficiat: sin, ceteroquin, captiuos sibi porro velint Casariani duces, gratuito reddere, non commissurum, vt suam iure possint humanitatem desiderare.* Eo, superbum hominis responsum valuit, vt tanto pertinacior diligentia, in opus, a nostris, incumberetur. Ac fecissent profecto, aliquod operae pretium, *Bauari* potissimum; Electore vndique instante, ac praesentia, hortatu, exemplo, operarum adsiduitatem, exstimulante; nisi crebri idoneique nuncii, aduentare *Budensibus* auxilio, profligatum nuper *Seraskierium*, castra, metu ac trepidatione, compleuissent. Non diffitetur eam perturbationem *WAGNERVS (x.)*: *venere eodem tempore in castra, Lubomirius, & Palatinus, nuntiantes, Seraskierium iam Albam Regalem, cum nouo exercitu adpulisse. Intercepti postridie pabulatores, vniuersus demum hostium exercitus, eminens conspectus, insolitam trepidationem, etiam iis adtulit, qui omnem in castris atatem contriuerant; nempe, qui non tam hostem, quam locorum iniquitatem, suscepti operis magnitudinem, suam paucitatem, vererentur.* Nimirum, excubabat, campestribus statiuis, cum *Lubomierskio, Paullus Esterházy*; qui, simul ab exploratoribus rusticis didicerat, bidui forte spatio adfuturum *Seraskierium*, cum quadraginta millium exercitu, ad castra se retraxit, quoque loco res essent, duces condocuit. Atque, opus omnino fuit, collapsum animis militem, erigere, dissimulareque metum: quod vtrumque, tametsi imbecillis ex febris esset *Lotharingus*, prudentia, an animo maiore, strenue effecit. Nimirum, per singulas adgressiones, committi mutuo accessus, atque vias obsidionales, ad subsidiarias vsque stationes protendi, Dux *(y.)* iussit, ne

crum.

x.) Loco citato, p. 644. fine.

y.) Ei mandato tamen, ingenti nostrorum damno, obtemperatum haud fuit.

erumpentes praesidiarii, temere obruerent nostros, dum reliquus exercitus hosti obuiaturus erat. Collatis enim sententiis, placuit ducibus, aciem instruere, atque equitatum omnem, viginti item cohortes, retundendo hosti, obicere. Quod, dum summa cura fit, urbis praefectus, ratus, quod erat, gemino periculo distineri nostros, & hinc in oppugnationem, in amoliendum illinc *Seraskierium* intentos, ^{obsessorum} resistendo haud futuros pares, summa vi erumpit; mox, necatis, ^{eruptio,} qui opus fatiebant, accessus obturat, corrumpit depactis clavis tormenta, deiicit suggestus, & quidquid promouendo operi, materiae ^{nostris, extra modum} cumulatam offendit, ignibus subiectis, exurit. Solo æquatis aggeribus, in viros saevitum est, tanta ferocia, quantam, de furente hoste possis suspicari. Occubuerunt, eo certamine, fortissimi quique, magno numero; reliquis, *Bauarorum* suppetiae, opportune adcurrentes, saluti fuere. Hæc, *decimo Calendas Octobres* gesta sunt. Neque meliori fortuna, biduo post, usi sunt nostri. Adhuc metu perculsi, ^{iteratur} damna reparabant obsessores, cum *Turca*, noua iterum facta eruptio, ^{haud meliore obsidensium} tercentos *Cæsarianorum* obruncant, planeque efficiunt, ut totus, ex gemina hac clade, labor obsidionalis, in irritum postea ^{fortuna.} recideret.

§. LXXV.

ATque, ista quidem oppugnantium fortuna fuit: dum interim *Seraskierius*, foris varie fatigat exercitum. ut, nunc pugnae facturus potestatem; nunc iterum, commutato aciei ordine, insolentis quidquam editurus, crederetur. Reuera autem, eo tota barbari destinatio pertinebat, ut suppetias in urbem, perruptis nostrorum stationibus, iniiceret. Quatuor millium agmen, ei fini delectum, parum aberat, quin penetrarit in urbem. Primi, qui se hosti obicerant *Hungari* fuere; fusi tamen, fugatique, non tam sua culpa, quam noctis errore, qui nec opinantes, in hostem, ante impegerant, quam sustentari poterant, a turmis subsidiariis. Ea re, ferociore facti *Turca*; maxime, quod ex vrbe, sub idem tempus, erumpebant praesidiarii; extremos nostrorum aggeres ordinesque vrgent, cadunt reluctantes, & tantum non capiunt fossas. Ac cepissent profecto, nisi *Dux*, ac *Dünewaldus*, contracta celeriter pugna, reiecis- ^{nostrorum} sent magno clamore ingruentes. Repressi hinc, in *Mercii* stationes ^{in reiciendis iis, viris;} irruunt, ea virium contentione, ut metus esset, ne nutarent nostri. Verum, vicinorum & hæc subsidiis confirmata, repressere hostes, ad eum modum, ut pauci, ex toto eo cunco, ac fere hi tantum euaderent, quibus, re desperata, in equorum pernecitate salus fuit. Gemino loco, propulsatis hostibus, aliud agmen, altera urbis regione, eniti iubet *Seraskierius*, quod & ipsum tamen, *Dünewaldus*, eadem, qua antea, virtute, mascule depulit. Hac nostrorum vigilantia, iuxta & fortitudine, a spe melioris successus deturbatus

Seraskierii
abitus.

quem fra-
stra inse-
quuntur
nostri.

tus *Seraskierius*, permittendam fortunæ *Budam* statuit, satis iam habiturus, si reliquum exercitum, incolumem possit reducere, unde coegerat. At nostri, utendum occasione rati, militem, corpora iumentaue curare, atque, insequendo hosti, se parare iubent; ut si possent adsequi, & in prælium prolicere, irritum obsidionis laborem, gemina de hoste victoria, honestarent. Sed, quod *Seraskierius*, celeri extra modum itinere, prouectus ultra *Sarvizam* iam tum esset; neque nostris, ad infectandum hostem, seu vires sufficerent, seu tempus, receptui canebatur.

§. LXXVI.

Post depul-
sum *Seras-
kierium*
nihil me-
lior oppu-
gnationis
fortuna:

infelix ad-
sultum:

Wagneri
agmina:

I Vraßes, successurum tandem opus, daturusque, post reiectum *Seraskierium*, victas manus præsidarios: quod tamen aliter cecidit. Ut in castra rediit *Lotharingus*, immane, quam fuerit animo perturbatus, cum æquata solo opera, neglecta, quæ seuerissime inculcarat, mandata, desideratos militum fortissimos, cerneret. Quid ageret autem, nisi & suam, & exercitus famam vellet periclitari; instaurandos accessus, adtollendos aggeres, consolidandos suggestus, militari imperio, edicit. Incumbitur ergo in opus, sed non lentius modo, verum etiam fortuna iniquiore, quam sperasses. Dabat se, fortuita adfiliendi occasio, ea murorum parte, quæ reginæ hortos prospiciebat. Hiabat, nimirum, substructus mœnibus fornix; non commode tantum occultaturus cuniculatores; sed admissurus etiam adfiliences. Rei, isthic gerendæ summa, *Serenio Comiti* adtribuitur. qui dum indigna militari duce, cunctatione detentus, exsequi mandata haud festinat; præsidarii, in eundem locum frequentes se iniiciunt. Producta, ad eum modum, subeundi occasione, adfiliere tamen cohortes aliquot; sed quas hostes, emisso glandium imbre, facile repressere. Nihil *uspian* cedebat e sententia, inquit *WAGNERVS*. Cuniculi, vel machinatorum imperitia, vel telluris ingenio, innocuo fere fragore, diffiliebant, aut intactis muris, pestem in oppugnantes remouebant. Ducem, re-crudescens malum, denuo in lectum deiecerat. Obsessis, magna annona, ac puluerum nitratorum, vis *Danubio*, multa item cohortes, per noctis, aut nebula tenebras, nostrarumque paucitatem stationum submissa; eisdem, nostra omnia ex amissim, nescio cuius flagitio, explorata; & *Seraskierius*, instauratis copiis, minacior propinquare ferebatur. Nihilominus, tot inter difficultates, ad unde vigesimam *Octobris*, verberatio est continuata, die eadem, primo mane, parum feliciter, ac veluti in scenam; dein sub meridiem, summis viribus, eruptio facta est. Erumpentium pars altera, in frontem, in latus altera, inuecti, utrinque, ad cuniculorum labra, recta, velut rerum omnium conscii feruntur; operum præcipua, velut submissum a machinatoribus typum, sequuti, ita scite accurateque demoliuntur; ferro, igne, plurimum noxa inferunt; quanta nusquam hætenus rabie, seu pertinacia, magnam edunt militum
stra-

stragem; rebus præclare gestis, in urbem redeunt. Accedebat ad hanc calamitatem, quod erumpentes, vulgo, aquarum venæ, irritum redderent tuniculorum laborem, autumni pluvia increbrescerent, legiones, ad pauca capita redactæ, superstites, extincta illa animorum alacritate, vix ad opus compelli possent. Istas ob causas, omnium consensione ducum, soluenda decernitur oppugnatio. En difficultates, quæ tanti moliminis felicem successum, interuerterunt! causas tamen rei, minus ^{causa ob-} prospere gestæ; alii alias comminiscuntur. Ducis Lotharingie morbum, uti ex se importunum, ita vnice noxium toti operi, accusant plerique. Starebergii, qui partes vicarias in exercitu administravit, oppugnandarum urbium imperitiam, causantur alii (z.): quippe qui, feliciter propugnaret Viennam, quam sciuisset Budam oppugnare. Neque defunt, qui Electori culpæ quidpiam adfricent; quasi qui, & tardius, in oppugnationis societatem, venerit, & non vndiquaque concorditer egerit, cum Lotharingo. Non negarim hæc singula; reuera autem, nimia nostrorum paucitas fuit, quæ sufflumen posuit, cœptis excelso animo conatibus, quominus potuerint ex sententia, succedere. Accedebat, militaris imperii neglectus, qui non poterat non, optimas quasque destinationes præcipitare, accelerare mala, quin ipsam perniciem, data quasi opera, procurare. Quidquid accusare velis, ingens profecto, conatu adeo infaulsto, rebus Christianis damnum datum fuisse, fateamur oportet. Ingenue WAGNERVS: *Recensito exercitu, damni, tria & vicena hominum millia, tum atrocissimis eruptionibus, tum iteratis cum Seraskierio certaminibus, tum itera-* ^{quod inde factum, magnitudo:} *celi inclementia, morbis, annona ac pabuli penuria, desiderata sunt: atque, hos inter præfecti variorum ordinum, sexcenti tres & sexaginta: nobilissimi volones, centum septem ac quadraginta. Vti Europa prope tota, in partem gloriæ conuolarat; ita, luctus se in omnes regiones, latissime diffudit, cladisque plus, quam vel infelicissimo prælio, acceptum est. Profecto, plus satis malorum damni-que. Simul de soluenda obsidione, inter duces conuenit, receptus* ^{receptus ratio.} *earum rationes inibantur, quæ & tutæ essent, & expeditæ. Erant, qui traiecto amne, per aperta camporum, Vácziensi itinere, exercitum reduci suadebant; ne quid metus proderetur, si latebras quærirarent. Sed ea consilia, minus probabantur Lotharingo, tamquam paucitati noxia. Ergo, pone Danubium, ad montium radices, Vissegrádum versus, profectionem edicit; impedimenta, machinasque bellicas, aduerso flumine, Strigonium, vna cum faucibus ægrisque, reuehi iubet. Atque, bene omnino cessit ea destinatio. Tametsi enim, hæserint tergis nostrorum Budenses; angustiis tamen locorum impediti, nec quidquam egere; si ægrorum manipulum, in insula S. Andreæ desertum, exceperis. quem sæuus, & sanguinarius hostis, foedum in modum concidit. Eluctatus hinc exercitus, ad Strigonium tantisper subleuit, dum hibernatum dimitteretur, Lotharingus, Viennam, & corpore æger, & animo, concederet. Tantum, in optimum fortissi-*

Tom. III.

C c c

mum-

z.) Egregie STAREBERGIVM, defendit aduersus obtrectatores, WAGNERVS Lib. IX. p. 648.

munique Ducem licuit, infanz illi, atque cæcæ fortunæ. Scilicet:

*Iniqua raro maximis virtutibus
Fortuna parcit.*

§. LXXVII.

*Turcarum,
ferocia, &
iacta in
Germanos
conuicta:*

Difficile dictum est, quam his rebus, feroces insolentesque facti fuerint barbari. Germanos, certe sparsis per orbem Turcicum litteris, virulenter proscindebant: rudissimos oppugnandarum esse arcium, qui nec urbem, simplice murorum vetustorum recinctu, nullaque prope fossa munitam, capere norint. Gubernatorem *Sejtanum*, otiosum intus ac ludentem, risisse hominum ineptiam, ac suamet miseros imprudentia conficiendos spectasse: non machinatores bonos, nec libratores fuisse peritos; grandes pilas, tanto numero contortas, collectasque, quæ multorum annorum defensionis sufficiant, nulla muri parte oblata, nedum deiecta. Duces, crapulæ deditos, quaternis fere horis, ad epulas accubuisse; cum suam ipsi cænulam ad *Viennam*, quarta horæ parte, absoluissent; gregarios contra, fame adeo acerba confectos, ut obsessis, miserationem, iuxta & admirationem mouerent; qui fieri posset, ut, quibus secundus Danubius flueret, non item commeatibus adfluerent. Præ fame, arma de manibus fluxisse; eruptionibus vero, relata decem capitum millia, circum urbem palis defixa, prostitisse. *Vienna*, cum obsideretur, portas muro præstructas; *Bude*, diebus totis, & noctibus patentes fuisse. Nullas gubernatori suppetias, vel opus, vel petitas fuisse; id solum *Seraskierio* negotii datum, ut arctiorem illis pabulationem redderet; quod effectu prouum: cum centurionibus, equorum seruitiorumque numerus sit, qui tribuum debeat; tribuni vero, impedimentorum modo, totidem Imperatores videri possint. Ita quidem, de Germano, barbari (a.) ratiocinabantur. Ac, si dicendum, quod res est, non plane inaniter; cum ne iam quidem, si belli artes, quæ augescunt in dies, excipias, aut frugalius viuatur in castris, aut adtentius. Adhuc calorum, lixarum, equisonum, & cuius non seruitii multitudo, nisi quæsttores adsint securi, annonam prodigit; neque, adhuc aceto & sale, didicerunt duces prandere. *Budenses* interim, discedentibus *Casarianis*, omnem nauarunt operam, ut vias obsidionales, accessus militares, suggestus item, eductosque passim aggeres, solo æquarent. Sed, moenia etiam, qua diuerberata erant, solertissime instaurabant, muris veterrimis, ad nouorum modum, calce incrustatis. Dictabat nimirum, mordaci ioco, urbis præfectus; *concauuisse muros, elumbi ea obsidione, Germanum; quam quidem fæditatem, cum tolerare, nisi cum Mahomedi dedecore, nequeat, nitore hoc urbem honestandam statuisse.* Atque, reni-

is reparanda urbe, & dealbandis muris, solertia:

mordax præfæcti iocum:

a.) Vide WAGNERVM, loco cit. p. 649.

reniduit omnino sequente anno *Buda*, quam, longe potuit conspici; forte, vt aduerteret *Christianorum* oculos, induceretque, in eas consilii rationes, non ante cessandum, quam, e sanguinolentis, impurissimorum intus hominum, manibus elideretur. Quam sane de-
 stinationem, eius anni, benignior fortuna, mirifice confirmavit. Pro-
 fligato enim, felici apud *Strigonium* pugna, *Seraskierio*; atque *Ujva-*
rino expugnato; proniora multo, quam fuerunt anno superiore, ad
Budam occupandam euasere omnia. Enim vero, geminae huius cla-
 dis rumor, vulgo & tumultuarie, ad *Sultanum* perlatus, tantam,
 amissae simul *Buda*, sollicitudinem, incussit tyranno, vt nigrorum eunu-
 chorum praefectus, qui rem male gestam, ausus fuit nunciare, pro-
 posito sacramento, edicere iuberetur, annon amplius quid mali acci-
 disset: eo quod, *Budam* quoque interceptam, suspicabatur. quam,
 vbi in sua adhuc potestate esse, cognouit, reddi sibi, atque in vitam
 redire visus est.

anni se-
quentis
fortuna:

sollicitum,
de Buda,
reddidit Sul-
tanum.

§. LXXVIII.

Init tandem, quae Dei O. M. benignitas fuit, annus, post *CHRISTY*
MDCLXXXVI. Buda exitialis, faustus nostris. Dili-
 gentem, tota hieme, cum senatu bellico, operam nauarat *LEO-*
POLDVS, vti exercitus, non ex supplementis tantum, sed auxiliariis
 etiam, principum Germaniae, copiis, ad eum modum instauraretur,
 qui ad vindicandam *Budam*, suffecturus putaretur. Plane enim, ad-
 sentiente *Lotharingo*, obfirmauerat animum *Casar*, huc summam belli
 conferendam, vt *Turcarum* haec *Pergama*, occuparentur: maxime,
 quod animo praecipiebat, ab urbis vnus casu, reliquum bellum, at-
 que tumultuantis Hungariae tranquillitatem, pendere. Aliter, belli-
 carum rerum arbitri, existimabant: abstinendum a fatali hoc scopulo,
 in quem, vltra sesqui seculum, toties impegerit fortuna Austriacorum
 principum: metuendum, saltem cauendum esse, ne superioris oppu-
 gnationis mala, accelerentur exercitui: validas circum arces, illinc
Agriam, *Albam Regalem* hinc, atque *Eszekini* pontem, ante expu-
 gnari oportere, quam ad *Carthaginem* hanc Austriacorum, *Rome* æmu-
 lam, tentandam iretur. Tametsi vero, haud probabatur *Casari* ea
 sententia, adsensit tamen, vt pars exercitus, dum confluerent copiae
 omnes, cogerenturque belli instrumenta, *Alba-Regali* admoueretur,
 cum fallendo hosti, tum, vt adpareret interim, an satis virium, at-
 que adparatus suppeteret, adoriundae urbi, vti natura validissimae, ita
 nunc ab acerrimo infestae praesidio. Ergo, dispertitis, inter duces
 copiis, permissum *Bauaro Electori* fuit, vti *Alba-Regali*, cum iusto
 exercitu, immineret: *Buda* interim scopus esset, in quem totius ex-
 peditionis ardor, conuerteretur. Haec ita consulebantur in medium,
 cum *Lotharingus*, relicto *Neostadii*, vbi tunc degebat, *Casare*, iter
 ingreditur, oppugnandae *Buda* consilium, quod vnice inculcarat di-

Annus Bu-
dae fatalis

Casaris
adparatus,
& urbis ex-
pugnanda
consilia:

Senatus
bellici, di-
uersa sen-
tentia:

Imperato-
ris consilio

abit in ex-
peditionem
Lotharin-
gus:

scedentis animo , pro virili , exsequuturus. Vt *Comaromium* venit
exercitus
lastrat Dux , iustratis , qui recens aduenerant , *Saxonibus* , ac *Bauarīs* , du-
cum , qui aderant , senatum habuit. Deerant , ad eum numerum ,
qui *Bude* operibus claudendæ , destinabantur , quindecim propemo-
dum millia : id quod sollicitum reddebat , *Lotharingum* , nuper edo-
ctum suo malo , quibus copiis indigeret , vr̄bis amplæ non minus ,
quam , & viris munitæ , & operibus , obsidio. Sed , ei sollicitudi-
ni facile occursum est ; tum , quod simulatam *Albæ* obsidionem , so-
laturus *Bauarius* , in castra exspectabatur ; tum quod *Scherffenbergii* , &
Caraffe , alibi militantium suppetiæ , ex facili poterant euocari , in
Budæ obsi- iusti exercitus supplementum. Decretum fuit deinde , gemina adgres-
dionem de- sione , si eo fuerit ventum , exordiendam oppugnationem : altera , ad
cernis portam *Viennensem* , qua molliores essent accessus ; altera , aduersus
arcem ; ne mutuo se iuuare possent , distenti , oppugnatione diuer-
sa , præsidarii. *Bauaro* demum , præsentī in castris , qua vellet suorum
experiri virtutem , optionem reliquit *Lotharingus* ; Cæsare ita volente ,
ne offensæ locus fieret , apud principem , non minus acrem , quam
rei fortiter , cum suis , gerendæ , cupidum. Quæ dum fiunt , ad-
paratus , ad expeditionem , maiores , quam duces sperant , con-
fluunt ; *Rabbata* in primis cura & sollicitudine , qui eo anno , summi
quæstoris munere , quam solertissime fungebatur. Hæc a ducibus age-
bantur , cum interim miles , quasi per otium , corbes vimineas par-
tim , partim sarmentorum fascēs , adparat , in oppugnatione vsui fu-
turas. Quibus rebus , ad profectionem , parata sensim fiebant omnia.
profellicis Ac *Lotharingus* quidem , vltiore Danubii ripa promouendum exer-
ratio. citum statuit , ne *Budam* peti hostis existimaret ; citeriore *Bauarius* iter
iniit , vt *Pestum* , ante obsidionis exordia *Turcis* extorqueret. Tutum
vtrōbique iter proficiscentibus ; *Bauari* etiam felix : quando , deser-
tum præcipiti metu *Pestum* , atque , vix rescissum pontem , reperit ,
occupauitque.

§. LXXIX.

Vr̄bs obsi-
dari capta:

metatio-
num babi-
tum:

Altera Danubii ripa , *Lotharingus* , decimo quarto *Calendas Iulii* ,
cum exercitu , in conspectum vr̄bis venit. Tota ea , extus ,
& per turr̄ita fastigia , albario canduit ; atque his quidem , re-
cordatione cladis nuperæ , terrorem incussit , spem aliis prolicuit ,
fore , vt candor ille , *Turcarum* cruore foedetur , vr̄bs propitio nu-
mine , redigatur in potestatem Cæsaris. Nec mora , circumcluditur
eodem die , tanquam indagine , superbissima *Carthago*. Et *Gondola*
quidem , vallem , *D. Pauli* cœnobio insignem olim , insedit ; cum
duobus , *Diinewaldi* , & *Hanoverani* , peditum millibus ; dum *Truchses-*
siana , *Neoburgica* , & *Merciana* turmæ , in ardua montis , cui a bono
fonte nomen est , enisæ , castra & ipsæ , locis , ad speculandum hos-
tes , idoneis , metarentur. Exercitus reliquum , in *Gerhardi* valle ita collo-

collocatum est, vt coadunari, cum stationariis, ex facili posset. In primis, obseruandum putauere duces, *Viennensem* portam, quod ex situs accliuitate, ad erumpendum, in primis videretur commoda. Ergo, leuioris armaturæ equites, isthic excubare iussi sunt, quibus prima statim nocte, cum procurrentibus *Ianitscharorum* manipulis, acre certamen fuit, qualicunque hostium clade, ne deesset bonum omen, terminatum. Cum vrbi circumfunditur exercitus, *Turca*, siue ostentandæ multitudinis causâ, siue, vt contemplarentur nostrorum robur, conferti in mœnibus stabant, & hi clamore, fragore tormentorum alii, aduentantes consalutabant, an execrabantur. Præfectus interim, *Abdy Achman*, vt eodem die cognitum fuit ex transfugis, quo minus persuaserat sibi, *Budam* a Cæsarianis impetum iri, eo maiori animo, ac contentione elaborabat, ne imparatum deprehenderent obsessores. In primis, militari concione habita, prædiciarios officii admonet; viros se præstarent, impense rogat; minatur supplicia desidiis; ostentat præmia his, qui mascule rem gesserint; vniuersim omnibus inculcat, meminissent, quo loco fata, Ottomannis hucusque, plus quam propitia, conclusos tenerent: *Budam* esse, vnicum, hac regione, potentia Turcicæ, robur, clauem Constantinopolis, totius orientis antemurale. quo seruato, salua fore *Muselmanis* omnia: id vero, in suis dextris, fide & constantia, situm esse. Animo se præcipere, eandem huius, quæ nuperæ obsidionis erat, fortunam fore. Cladem quæritare *Christianos*, nouam & atrociorẽ ea, qua adfecti ante biennium discessere. Irent alacres, occuparent stationes, defenserentque, pro ea, qua sint in *Mahomedem* religione, dum vita sufficeret, urbem, totius imperii Ottomannici, columen. Parata, occubituos, apud *Mahumedem*, præmia, & nullum non genus deliciarum exspectare. Vt hæc dixit, *Ianitscharorum* singulis, decem scutatos distribui iubet, vt haberent, rei fortiter gerendæ, auctoramenta: quæstori, palos vncosque interminatus, nisi integra fide, stipendia in posterum, comæmentumque, viritim dependeret. Reliqua dein hominis, ad omnem, qui metui poterat, euentum adtentissimi, sollicitudo, eo pertinuit, vt armamentaria, atque apothecæ nitrati pulueris, rite communirentur, præsto essent belli instrumenta, atque adparatus alii, seu muris sarcendis, seu restinguendis incendiis, necessarii. Tunc vero demum, prædiciariorum fortissimos, partim, in coopertos accessus, partim in extima opera, vbi plurimum erat periculi, disponit; collocat, maxime idoneo loco, ad *Byzantinam* portam equites; sed & feminas, quas Turcarum religio adductius, ac fere captiuas domi habet, liberas esse iubet, vt, vel ministrarent tela, hostes propulsaturis, vel ipsæ etiam, prout res tulerit, muros, qua possent ope, propugnarent. Tanta solertia, vir acerrimus, vrbi defensandæ prouidebat; dum nostri, diuiso equitatu, partem in insula *S. Margarethæ*, herbida ea & pabuli diuite; partem duce *Palffy*, versus *Sarvizum*, facilioris pabulationis

præfecti ur-
bis indus-
tria:

ad prædici-
arios adlocu-
tio:

sollicitudo
reliqua:

nostri, equi-
tatum &
castris di-
mittunt.

caussa, collocant; insulam denique *S. Isabelle*, ægris accipiendis, designant.

§. LXXX.

De adgre-
sionum de-
signatione,
varia da-
cum sen-
tentia:

Castris, ad eum modum positis, agger circumduci cœpit; dum interim, de adgressionibus rite constituendis, *Lotharingus*, cum *Electore*, adhibitis in consilium ducibus, dispicit. Erant, qui improbarent *Bauari* sententiam, arcem sibi ad verberandum diligentis: eo quod, castelli latus, monti *Gerhardino* obuersum, præter spissos, & firmis instructos turribus, muros, grandi semiluna, fossa item lata profundaue, præingeretur: intus autem, regiae area, huc & illuc cuneatis recessibus, tota interfecaretur: ea hostium destinatione, vt, si per prostratos extus muros, eniterentur oppugnatores, hærescerent isthic, darentque audaciæ poenas. Atque, obseruatum est omnino, post captam urbem, arcis hanc oram, inuictam mansuram fuisse, nisi pertinaci illa *Bauari* verberatione, deiecta, atque cuniculis, funditus fuisset conuulsa. Ergo, auctores fuere alii, vti, *Byzantinam* portam, adoriretur *Elector*. Sed, ne id quidem consilium, factis fuit expeditum, ob situs asperitatem, qui collibus hic, valliculis alibi, interstinctus, ad struendas insidias, & occultandas eruptiones, perquam erat idoneus. Accedebat, nimia adgressionum vicinitas, qua futurum præuidebatur, vt re trepida, mutuo sibi hostes, ex facili possent succurrere. Quid? quod, ob telluris ingenium, atque positionem, neque suggestus, solido opere adsurgere, neque accessus deprimi tuto potuissent; moenium contra, longa & consita machinis series, in operas, pilis, impune depluitura, metuebatur. Opportuniora, ad *Gerhardini* montis radices, visa sunt *Electori* omnia. Nam, & suggestus, per latera montis, facili negotio poni, & muros haud incertis ictibus, verberari posse, existimabat. quibus deiectis, ad molientos accessus, prona videbatur occasio. Obfirmatus istis rationibus; in proposito, *Elector*, ex ipso munitionum, tota circum vrbe validissimarum, horrido obtutu, capit, rei, eo fortius gerendæ, auctora-menta. Scilicet:

Bauarus,
arcem im-
petere sta-
mus:

Ardua per præceps gloria vadit iter.

hostium
crumpio re-
pressa:

Adhuc muros obequitabant duces, cum trecenti equites, ex vrbe, in mercatores, ab vnis castris ad alia, sine comitatu militum, proficiscentes, crumpunt. Fit, maior, quam pro re, ab imbelli hominum genere, tumultus. Non longe *Lotharingus*, forte fortuna, aberat. Ergo, excitis summa celeritate, *Lodronianis* dimachis, & *Croatarum* excubantium manipulis aliquot, prædabundos adoritur, facileque re-iiicit. In fauciatis, *Altenæ* Comes, & *Strozzius* eques, cum gregariis aliquot, censebantur. Hanc postea velitationem, gemina *Turcarum* clades, consequuta est. Præsidarios *Ertsienses*, (vicus erat infra

Ertien-
sium Tur-
carum cla-
des:

Bu-

Budam, vallo scep̄tus) tardius ad se euocarat vr̄bis pr̄fectus. Tentabant tamen, si possent pertumpere, suo id quidem exitio. Dum enim, in velites *Hungaros* incidunt, in fugam coniecti, ad castra vsque propelluntur, cumque peruadere nusquam possent, dem̄tis tribus, omnes conciduntur. Sub idem fere tempus, *Battyānius*, ductor *Hungarorum* acerrimus, transfugarum indicio cognouerat, lectissimarum feminarum agmen, cum pretiosioribus sarcinis, in tutiora loca, nauibus dimittere statuisse *Abdy-Bassam*. Igitur, clam euocata Comaromiensium classicula, correptisque, quæ fors obiecerat, nauigiis, iustum peditum numerum imponit, atque noctis, quæ nonum *Calendas Iulii* præcesserat, beneficio vsus, *Budam* præteruchitur, tribusque infra milliaribus, ad insulam *Adonensem*, opportune subsidet. Vix corpora curauerant, nauales focii, dum quatuordecim celoces, *Csajkas* vocant, feminarum illud agmen deuchentes, adsunt. Inuadit *Battyānius* præsidarios, atque, inter complorationes mulierum & infantum, facile obtruncat; feminas intercipit; egerit, quos secum habebant, thesauros. denique, præda, captiuisque (b.) feminis onustus, in castra, cum incolumi classe, redit: magno sane *Budensium* mœrore; at lucro *Hungarorum* maiore. Ducentorum millium prædam cepisse, relatum accepimus. quam ita partitus est, *Battyānius*, vt geminam quidem portionem, *Hungari* tollerent, tertia, dimachæ *Germani*, tametsi adcurrentes tardius, potirentur.

Battyānius, facientes Turcarum mulieres, cum thesauro, nauali subsessione, intercipit:

præda magnitudo.

§. LXXXI.

AD undecimum *Calendas Iulias*, Bauari, designata sibi, inter montem *S. Gerhardi*, & profluentem *Danubium*, castra subeunt. Postero die *Pálffyus*, cum equitatu, propemodum toto, ad *Sárovizum*, Albam Regalem versus, discedit, vt laxiorem faceret pabulationem. In castris certe, quatuor admodum legiones sunt detentæ, quæ procursiones hostium obseruarent. Sed, oneraria quoque iumenta, æstiuatum dimissa trans *Danubium* sunt, in eos viros, qui *Vjvarinum* & *Strigonium* interiacent. Fiebat, hac prouidentia, vt adoriendæ oppugnationi, expedita redderentur cuncta. Primam vim, flumentaneo oppido, admoueri placuit, elaboratumque fuit quinque dierum spatium, dum res geri posset serio. Tumulum interim, qui ante biennium suggestum habuit, octingenti pedites, occupauerant, vt̄ili cum primis instituto. Collocatis enim illic tormentis, triduana verberatione, tantum murorum deiectum est, vt integros adfiliensium ordines, ruinæ capere posse crederentur. Quo viso, haud cunctandum rati duces. *Susam*, die *D. Iohanni Baptiste* sacro, fatali *Turcis*, insultum facere iubent. Procurrit ille, cum destinatis cohortibus, alacriter, sed dubio tantisper successu, dum *Neoburgicus*, magister *Ordinis Teutonici*, laboranti succederet, conuulsisque proflu-

Bauari, in castra veniunt: equitatu ad Sárovizum incursant:

urbis flumentanea adgressio:

adfulsum in ruinas:

b.) Centum lectissimæ formæ mulieres fuisse memorant, in castris demum venundatas.

nostri, ur-
bem infe-
rans ca-
piunt:

militaria
isthic opera
excitantur:

hostium, in
operas eru-
ptio gemi-
na.

flumentanea turri, vallis, portam elideret; peruaderet intro. Mira hic, *Turcarum*, in defendendis ruinis, virtus emicuit; captumque hinc indicium est, quid sint facturi, ubi ad interiora munitionum deuentum fuerit. Resistendo, ad vltimum fessi, in urbem se recipiunt, fortissimis quibusque, e suorum numero, desideratis. Nostreis, ruinas perrupisse, satis tunc fuit: ab insectando hoste, noctis eos tenebræ, reprehendere; posteaquam, præter faucios haud paucos, quinquaginta adsilientium cadauera, submouissent. Inde, captum oppidum, militares operas, vltra modum exercuit, vt expurgaretur, ab subsessoribus Turcis, fierentque, inter ædium parietinas, receptus: vnde, & eruptiones hostium prohiberentur, & vis adferri muris, prorogarique accessus possent. Ne interim, miles, qui oppidum insidebat, impetu obrueretur, sex, extra murum cohortes, excubare iussæ. pertusus, pluribus locis, murus est, vt pateret vltro citroque commeantibus; eo quod portæ, machinis hostium infestarentur. Neque dubitauit, ipse *Lotharingus*, cum præcipuis ducum, stationem intra murum capere, vt operibus esset vicinior. Aquaticam sane turrim, sub idem tempus, præsidio ac tormentis, communiri curauit; eo quidem instituto, vt porrectam late ripam, ab hostium infessu, præstaret vacuam, nauibus autem adpellentibus esset perfugio. Atque, successit omnino destinatio; nam, & hostis, qui intra ædes, hic atque illic delituit, & quasi ex insidiis operas laceßiuit, depulsus inde est, & aggeres, defensantibus, qui turri ei inerant, propius ad urbis muros, subducti sunt. Ne vero tormentorum iniuriis, subsidiarius miles pateret, grandem capacemque præcinctum, extra oppidi mœnia, educi oportuit: vnde postea, bis mille operis, alternis se excipientibus, in latus vtrumque, fossæ producebantur, non minus coercendis eruptionibus, quam ferendo inuicem auxilio destinatæ. Adhuc patebat decumana porta, qua pleræque in Cæsarianorum hanc adgressionem, impressiones fiebant. Igitur, molem ei, intra domorum ruinas, opponendam duces statuunt. Exaëto celeriter opere, delecta militum manus, receptaculo illi imponitur; vt erupturis adtenderet, detergeretque de muris, qui glandium atque lapidum perpetuis iactibus, operas infestabant. Vix autem, mandata stationarius hic miles, exsequi cœpit; cum præsidiarii, meridiano sole, per portam effusi, in mollem eam inuehuntur; daturi stragem in nostris, nisi maturius hinc, in recessus tutiores se coniecissent. Neque satis fuerat, obsessis, molem eam milite exinaniuisse; eiusdem sero diei, maiori, quam ante, numero prouunt, operas, septendecim obtruncant; grassaturi longius, nisi *Rosmius* eques, illic forte excubans, ordinibus restitutis, ferocientes, quinquaginta cæsis, intra portam, repressisset. Frequentes postea, in huiates operas impressiones fiebant; sed, quas ducum vigilantia, atque singularis militum virtus, subinde irritas reddebat. Cum hæc fiunt, agger; extra muros, priori geminus, educi cœpit.

S. LXXII.

Calendæ IULII, inter has molitiones, inierant, cum auxiliares, *Copia Sue-*
uicæ, in
castra ve-
nius:
vrbs &
moenia, ver-
berari ca-
pta:
templum
S. Stepha-
ni, pila
ignita per-
cussam,
flammam
concepit:
adsumt
Branden-
burgico-
rum auxi-
liares co-
pia, lu-
strantur a
duce:
accipien-
tur in ca-
stra:
eorum lam:

circuli *Sueuici*, copiarum, castra subeunt, atque in monte *D. Pauli* metantur; cui, eam ob rem, montis *Sueuici* nomen adhæsit. Eadem luce, globis ignium vrbs, moenia, tormentorum ictibus, infestari coepere. Suggestus, eo fini erectus, duodecim machinas, & proximus alter, mortaria septem, habebat. Vtrinque, eo successu res gerebatur, ut continuata, per dies aliquot, iaculatione, in vrbe quidem incendia excitarentur, per moenia vero, detergerentur hostiles machinæ, hætenus, adgressioni huic, maxime noxiæ. In his, tria, inusitatae molis tormenta fuerant, quæ Turcæ, in semilunari propugnaculo, ita collocauerant, ut infestis continuatisque iactibus, operas, quæ læuum aggerem moliebantur, penitus depellerent. Sub idem tempus, pila ignita, percussam *D. Stephani* templum, cum igne concepto, latius fundere coepisset incendium, hostes, ad restinguendum auocauit: qua quidem opportunitate, multum proficere, accessuum molitores. Tunc & vallicula, quæ sinistro adgressioni, latere multum habebat importunitatis, sarmentis partim, partim refertis terra cistis, exæquata primum, mox ad modum aggeris surrecta, id habuit utilitatis, ne possent in hanc operum regionem, impune hostes crumpere. Hic fuit, adgressioni *Cæsarianorum*, sub *Brandenburgici* exercitus aduentum, habitus. Accesserat is, *Vácziensi* itinere, quinto Nonas Iulii, postero die, a *Lotharingo*, magna animi voluptate, lustratus. Aduentantem, displosis ter currulibus, iuxta & manuariis tormentis, ritu militari, postea etiam opiparo prandio, acceperunt. Data *Schönningio*, supremo copiarum duci, optio fuit, qua castrorum regione, metari, cum suis, vellet: qui tamen, ne quid arrogare sibi videretur, designatum iam ante locum, haud se cum alio permutare velle, modestè respondit. A transfuga *Rasciano* tunc nunciabatur, vrbs praefectum, conspectis e longinquo *Brandenburgicis* copiis, persuadere suis enisum, suppetias esse Turcicas, quod dum postea, signorum, praefectionis ac metationis ratio, contra esse, cupide contemplantes docuisset: commento usum, metum eo demisisse, quod adfirmarit, cognitum sibi exploratorum esse indicio, partem exercitus *Cæsariani*, clam e castris subductam, amnem traiecissem, ut opinionem obsessis conciliaret, validarum adeo, novarumque suppetiarum. Hæc ille suis persuadere laborabat, cum interim *Brandenburgici*, ponte superato, castrorum partem, vacuum hucusque, insident, & altero post metationem die, militare opus strenue adgrediuntur. *WAGNERVS*, alias, non semper in præconia gentis *Brandenburgicæ* pronus, eximia laude militem ornauit. *Brandenburgicorum* aduentu, inquit, *præstantissimi militis, magnopere* oblectatus Dux, murorum partem, ab grandis semiluna latere, ad sinistram *Cæsareæ* adgressioni porrectam, oppugnandam designauit. Equitatum, eminentibus, ad veterem *Budam*, locis, tenuere, nec impetrari

militaria
opera &
accessus:

potuit, ut *Cæsareis*, ad *Sárvizum* se adiungerent. Illi, emulatione quadam laboris, receptacula extemplo, vallumque moliri, desertas ades, stationibus firmare, breui tempore, *Cæsareorum* opera aquare. Prima mox die, ab latentibus, intra hortos, *Ianitscharis*, ferocissima eruptione consalutati, nec sine cade aliqua. Submissa, tempore suppetiæ, hostes, ad coopertam usque viam, retrusere. Porro, ut ne ab latere inquietari stationes, aut vis inferri posset, e recisis circum arborum truncis, stellatum munimentum, opere perquam firmo exstructum, *Polubrinis* munivere. Ad dextram, pro octo tormentis suggestum, alterum, loco *Mesquita* opposito, prope grandem, quem sibi excavarant, receptum, moliti sunt. Quo in opere *Carolus Dörfflingius*, percelebris inter *Brandeburgicos* ducis filius, tormento ictus, occumbit. Ad hunc modum, *Brandeburgicorum* adgressio, se habuit. quæ, uti, si res posceret, iuuari posset a *Cæsarianis*, vallo, his, quæ iam educta fuere, parallelo, eodemque quarto, cum *Cæsareorum* accessibus, dextrorsum connexa postea est. Ea fossione, ductus subterraneus reiectus, cum a cuniculatoribus perentaretur, semilunam, maxime infestam oppugnatoribus, subireprehendebatur. Inuitavit fortuitus casus, ad subruendam molem operas: fuitque, oppugnationis id genus, tota demum obsidione, maxime familiare, atque non raro etiam efficax. Ei promouendo, vnus, e cuniculatoribus audacia, succedentibus mox pluribus, cum receptus, sub cortinæ muro, fodi, ad vngulæ equinæ formam, coepisset; tantum, de moenibus, sagittarum, glandium, atque lapidum imbrem, in operas effuderunt hostes, ut palam retrocederent nostri, desituri postea ab opere, nisi hinc, ducum vocibus, illinc, præeuntium exemplo, animati, pedem eodem loco fixissent denuo. Abstulit conatus ille, gregarios quadraginta: in faucibus, *Rosnius*, & *Bischoffshausenius*, censi sunt; quin & *Thungenius*, vulneris quidpiam retulit.

cuniculato-
rum molitiones:

cladem stationario
militi accelerans.

§. LXXXIII.

Ardor oppugnandi:

damna a suffossionibus accepta:

hostium, in Brandeburgos, irruptio:

ADpropinquatum tamen est muris, tunc etiam, cum telorum iactus congeminebant obsessi. Nam, aduersum omnino fuit, quo proximius nostrorum operæ, moenia subibant; eo feruidius rem gessisse præsidarios, & turbam reliquam: quod non potuit non magna nostrorum strage fieri. Auxere calamitatem, dehiscences, ad semilunam, suffossiones, quibus, & cuniculorum multi, & militum assiduissimi quique, oppressi sunt, ut elaborandum omnino fuerit ducibus, ne, aut miles, ex tot periculis, animo concideret, aut trepidatione nostrorum aduersa, cladem clade, cumulerent propugnatores. Hæc, in *Cæsarianorum* adgressione fiebant; cum sinistro latere, valida selectissimorum *Ianitscharorum* manus, sublato clamore, in *Brandeburgicos* incurrit, & qua operas, qua milites, cædit. Late per accessus grassantibus, *Wurtzius*, supremus *Brandeburgicorum* structor, accitis turmis aliquot, occurrit, atque aliquamdiu col-

colluctatus, retrocedere, genus saevissimum, coegit. Quæ dum hic geruntur, fit, & in *Casarianos* ferox procurio, quæ nostris, masculæ repugnantibus, centum cadaueribus constitit. Post hæc certamina, cæli iniuriis, opera militaria, propemodum pessundata fuere. Imbres ceciderant, solito & vehementiores, & copiosiores. Ergo, quidquid fossarum aggerumque fuit, aquis id omne offusum, delutumque est: ut necesse fuerit, pluribus diebus postea, exhaustis aquis, & accessus redintegrare, & consolidare aggerum fissuras. Sub idem tempus, nunciatum ab *Heistero* fuit, hostes, *Szegedino* egressos, atque profectionem *Agriam* versus mentientes, *Hatrani* propediem adfuturos; reuera autem, *Buda* suppetias ferre velle, quibus simul, integrum machinatorum manipulum, subsidio adducant. Confirmabat nuncium, *Turcarum*, apud flumentaneam turrim, inquires, concursatione frequenti, naues adparantium, quasi præsto iam essent auxilia, classicula transportanda. Ergo, necesse fuit, & *Pestano* latere, ne quid exinde funesti accideret, munitiones educere. quibus, festinato opere confectis, bis mille equites expeditissimi, illic excubare iussi sunt: dum senescens, de aduentu hostium rumor, penitus euanesceret.

in Casarianos
item:

cæli iniuria, operibus infestis:

de aduentu hostium, rumor.

S. L X X X I V.

ATque, hoc quidem successu, oppugnatio *Casarianorum*, & *Brandeburgicorum* tunc constabat. Neque minus, *Bauaris*, arcem verberantibus, ardua fuit adgressio. Insano hi labore duos suggestus posuerant, dextrum alterum, alterum sinistrum; vtrumque, lateri *Gerhardini* montis instructum. Committebantur hi, perpetuo aggere, viis obsidionalibus, tortuoso tramite, versus arcis fossas, promotis. Nulla hic, totos subinde dies noctesque, a iaculationibus cessatio. Dum his operibus, & ingenti quodam receptaculo perficiendo, fatigatus miles, somno recreatur, *Ianitscharorum* quingenti, cum pari *Spahyorum* numero, secunda noctis vigilia, edito fremitu, dormientes inuadunt. Res, ad interuersionem *Bauarorum* vergebat; nisi, peruigil *Lotharingus*, cum *Bauaro* forte collocutus adhuc, equitum turmas aliquot, celeritate, qua potuit, maxima, excitas, *Spahyis* obiecisset. Et fuit sane, ea barbarorum, ex inopino hostium conspectu, trepidatio, ut, negata pugnae potestate, in fugam effusi, urbem inglorii repeterent. Tunc, & *Ianitscharii*, a fociis deserti, cum, quam iniquo essent loco, aduerterent, pauide instare, ac propemodum pedem referre. quo viso, *Bauarius*, ex metu hostium, rei fortiter gerendæ capta occasione, suos confirmat, adoritur confusos, & cum coeptis nox faueret, sub ipsos muros, ingenti edita cæde, propellit. De cladis, quam accepere hostes, magnitudine, inde coniicias, quod, uti cognitum ex transfugis erat, quindecim, e præfectis, desiderati sunt. Eo successu, animosior fa-

Bauaricæ
adgressionis
rationes:

hostium e-raptio feliciter repres-sa:

laboris ob-
sidionalis,
difficultas:

machinas
tormentum oc-
cupatio:

obstant
castra sua
Bauari.

Stus miles, designatas vias obsidionales, suggestus præterea, & receptacula, stationariis necessaria, improbo labore, perficit, propellitque accessus, ad fossæ vsque labia. quæ quidem molitiones, quanto constiterint cruore, haud proclive dictu est. Vix, decempedæ spatio, opus promoueri poterat, quin, aut irrumperent præsidiarii, aut, e moenibus, glandium & sagittarum procellæ, effunderentur. Cum opera hæc militaria, eo iam essent habitu, vt subiri ab oppugnatoribus possent, atque miles, clam se occiperet immittere, latentes subtus, duo cuniculi, loricam extimi valli, elidunt, sed sine militum noxa. Quo viso, dandam esse operam, duces existimauere, vt contrariis suffossionibus, cæcæ istiusmodi insidiæ, retererentur. Atque, hæc quidem occupatio, operarum fuit. *Machinatores* contra, & qui tormentis rem gerebant, id præcipue elaborandum sibi sumserant, vt grandem cum suggestum, quem castello hostes præstruxerant, detergerent, & exarmarent: quippe quo perdurante, neque in opus incumbi, neque insideri fossa; sed, nec adfultus in ruinas exteriores, adtentari poterat. Eadem adfiduitate, integrum illud arcis latus, quod a grandiori semiluna, perpetua fronte porrectum, ad Danubium vsque demittebatur, quassandum erat. Præmuniuerant id Turcæ ingentibus machinis, quæ dies noctesque, aduersum Bauaros, magna passim clade, detonabant. Ergo, diuturna verberatione fuit opus, dum deturbarentur nocentissima tormenta. Quæ, dum cominus fiebant, continenti fossione, castra, vallo incingunt *Bauari*, planeque efficiunt, vt, non modo vallem *Gerhardinam*, qua via regia *Albam* versus exhibat, tutam præstarent, sed aggeribus etiam, vsque ad *Cæsarianam* adgressionem, per tortuosas ambages, prorogatis, securam, vltro citroque, commutationem redderent.

S. L X X X V.

Cæsaria-
næ adgres-
sionis suc-
cessu, &
adsiliendi
consilia:

adherent
aliquantis-
per:

Cæsariani interim, duodecim dierum verberatione, tantum murorum, sua illa regione, deiecerant, vt laxæ satis ruinæ putarentur, ad adsiliendum. Id, ne fieret, partim cognita locorum adsperitas, partim, defixi, ab hoste, per ruinas, valli prohibuerunt tantisper, dum expeditiora fierent omnia. Miles certe stationarius, qui erumpentes, superioribus diebus, *Turcas*, sub ipsos muros, cædendo terga, fuerat insequutus, malo suo didicerat, quam ardua futura esset procuratio, aduersus propugnantes. Nempe, fossis hic, ruinarum prouolutis fragminibus alibi, impedita humus, difficilem & tunc habebat adscensum, cum fugiebat hostis: quid ergo futurum, vbi non enitendum modo, inter glandium, & telorum, missilium item ignium, imbres; sed depugnandum etiam pro ruinis, cum hoste fuerit? Adhæsit, ad eas præfectorum voces, *Lotharingi*, de adfultu tentando, sententia. Pyrobolarum, interim, promptissimos deligit, vti noctis silentio, laneos induti soccos, ne gressus obseruarentur, ex-
plo-

plorarent adscensus difficultates. Fecere ii mandata, vnoque omnes ore, eadem, quæ priores illi, mala caussantur, ruinas, vallis præseptas, neque ita deterfas esse, vt possent, sine ingenti clade, adtentari, nedum superari. Iam ergo, ab oppugnatione deterritus Dux credebatur: cum, tribunus machinatorum, viginti quatuor horarum, continenti quassatura, ad eum modum, ruinas se exæquaturum, pollicetur, vt expeditus satis accessus, adfulturis, pateat. Adsentitur homini *Lotharingus*, eo quidem, vti videbatur, opportunius, quod sub idem illud consultandi tempus, hostilis cuniculus, in nostrorum perniciem, prope, ad semilunam substructus, ingenti obsessorum damno, commodo nostrorum, nisi aliter in fatis fuisset, forte fortuna dissiliit. Nam, & turris partem decussit, & quassata humo, ruinas in muris fecit: vt pronum fuerit, paucioribus iactibus, tantum muri deiicere, quantum vix alias plurium dierum labore. In rem suam, casum fortuitum versurus Dux, maturandam oppugnationem statuit. *Decimus tertius Iulii* dies, funesto molimini, destinatur: deliguntur, ex *Mansfeldianis* & *Susianis*, mille, mille item & sexcenti adgressores, ex aliis legionibus: hora, adfultui, sexta vespertina, præstituitur: ductandæ oppugnationis honos, an onus, *Suse* & *Diepentatio*, tribuitur; adduntur protribuni, *Oetingius*, *Guido Stabrembergius*, *Auerspergius*; atque ordinum structores, *Herbersteinus*, & *Ambachius*. Adgressionum regiones, forte distributæ sunt, vt *Stabrenbergio* quidem dextrum, sinistrum semilunæ latus, *Auerspergio*; lorica turribus interfecta, *Herbersteinio*, obtingerent. *Oetingius* & *Ambachius*, deiiciendis propugnatoribus, destinati sunt. Singulis, quadringenti viri adsignati, cum pyrobolariis, & nullo non operarum genere, quæ visæ sunt, cum reuellendis vallis, tum moliendis loricis, necessariae. Accessit ad hos, ingens volonum *Hispanorum*, *Gallorum*, *Anglorum*, atque *Italorum*, numerus, cum sexagenaria opificum Hispanorum cohorte, qui spontaneæ deuoti militiæ, superatis, terra marique, itineribus, *Viennam* accesserant, *Stabrembergianæ* legioni, iubente Cæsare, accensi. Istos, *Franciscus Astorgius*, gente *Andalusius*, veteranus miles, ductabat. Ingruit interim hora, vesperscentis diei sexta. Tunc vero, trium tormentorum displosione, signum procurfionis editur. Profiliunt, ex accessibus, milites, enitunturque per suas quisque regiones, tanta alacritate, vt volare, non reptare, per montis aspera, crederentur. Eum ardorem, occasus *Herbersteinii*, non tam præfocauit, quam accendit. Opinione enim celerius, reuulsis vallis, inter densissimam plumbi, & lapidum grandinem, ante, in ruinas eluctati sunt, quam vallos putasses adtigisse. Capta hic statione, & pro virili defensa, quod pali defigi haud possent, e faccis, terra celeriter fartis, lorica educitur, statioque constituitur. Impeditiora reperere, qui vtroque semilunæ latere enitebantur. Nam, & iter, acerui lapidum, inperuium fecerant, & suffossi passim cuniculi, tempestiue ab hostibus accensi, non iam turbabant, sed obruebant, enitentium

decernitur
a Lothar-
ringo pri-
ma oppu-
gnatio:
eius ordo:

init pro-
curfio:

primi eius
successus

difficulta-
tes:

ordines. Qui per has flammās perrupere, certis ictibus petebantur; pergentes instare, saccis pulueris nitrati offusi, hic elidebantur in aera, alibi, male vstulati, turmatim occumbebant. Orcum fumare, & infernales eructare flammās iurasses, ita funestus erat, adspectantibus e longinquo, oppugnationis obtutus. Confusis, ad eum modum adgressoribus, prorupere ex coopertis viis, *Turca*, & per ruinas, in fossam delapsi, colluctantes illic, nostros, cæsim punctimque, sternunt, longinquiores, glandibus impune deiiciunt. Periculo cognito, volones extemplo, Dux iubet succedere. Admirabilis eorum in procurrendo, & celeritas fuit & virtus. Per fumos enim, flammæque, & cauatas passim foueas, penetrandum erat. Præcipua in his, *Hispanorum* fortitudo fuit, *Veche* Ducis, *Escalonii*, & *Zuniga* potissimum. Euasere enim vero, sub ipsos, pro ruinis, vallos, atque, his reuulsis, in ruinas ipsas; vbi, dum depulsis defensoribus, stationem moliuntur, *Veche*, pila, per stomachi regionem contusus, semianimis concidit, ægreque in castra, a suis relatus est. Interim, *Tauonathius* centurio, parte fossæ alia, furentes adhuc *Turcas*, sanguinaria congressione reprimat, eaque virtute stupefactos hostes, cessare aliquantisper cogit. At, *Starembegio*, difficiliore fuere accessus; neque enim eniti ipse, ob eas, quas diximus, cuniculorum difficultates, neque *Auerspergio*, sinistro latere, nec quidquam eluctanti, sine temeritate cladeque, coadunari poterat. Igitur, coepit, ex arena consilium, conuertitque subito impetum, in duas minores loricæ, quam semel, iterumque, superauerant nostri, turres. Et defensores quidem adfiliendum, *Susiani*, *Mansfeldianique*, succedunt iussi, sub muros vsque, ac, tametsi hostium telis paterent, submouent tamen propugnantes, & ad alterum vsque murum, magna *Turcarum* admiratione, insequuntur. Ea adgressio, *Kirchmeyer*i funere, vulnere item, *Steinbachii*, præfectorum, constitit. Dum hi, mordicus tuentur stationem, adsunt *Starembegiani* inuasores, conatu tamen audaci magis, quam felici. Cum enim ruinas scandunt, fallentibus vestigia lapidibus, & magna succedentium strage prouolutis, muro denique nudato, irritus fuit euadendi labor. Accedebat, quod destinata, ad occupandum turres, machinis, & recenti milite præmunita, inusitatam in subeuntibus stragem, ederent. His rebus, inducti duces, receptui canunt, non, quod animis concidissent, sed quod ita iubebat necessitas.

succurrunt laborantibus veloces:

quo euentu:

Starembegiana adgressione facies:

canitur receptui.

§. LXXXVI.

Cladis accepta magnitudo:

Nollemus cladis, omnium tristissimæ, refricare memoriam, nisi ante nos, *WAGNERVS*, oppugnationis eius designator curatissimus, rem omnem, fuscæ facundæque, in litteras retulisset. Sic vero eius sunt commentaria: Hunc, inquit, exitum habuit, celeberrima oppugnatio, quæ *Europam* clamoribus, & multa nobilium volonum cæde, luctu impleuit. In Christianorum

„ an-

„ annalibus , pauca certamina offendas , acrius , pertinacius , for-
 „ tius certata. Pauci e præfidiariis fuere , ad quos non ordo pugnan-
 „ di rediisset , & immixtus pugnantibus gubernator , præsentia , exemplo ,
 „ vocibus , animos faciebat. Furnulorum , ac cuniculorum multi-
 „ plicitas , telluris mobilitas , rudera iniquitas , valida , e duabus
 „ turribus defensio ; obices fuere , nulla virtute superabiles. Periere ,
 „ mille quadringenti , partim terra obruti , vulsati , misere mutilati.
 „ *Vecha Dux* , ita sanguine diffluit , vt in *Lotharingi* tabernaculo , do-
 „ loribus acerbissimis confectus , admirabili constantia , heroum spiri-
 „ tum redderet ; vnice sibi gratulatus , quod pro sancta fide moreretur.
 Hæc , de clade *WAGNERVS*. Nescio , annon , cum *Lotharingi* iniuria , an debeat
 tunc existimatum sit ; laudem , reliquis adgressionibus , *Brandenburgica* Lotharingo adstri-
 hic , ibi *Bauarica* , immatura hac oppugnatione , voluisse præceptam , bui ?
 quod non est nostrum disputare. De eo , dubitari nequit , nondum
 adtritibus adeo viribus , animisque fuisse præfidiarios , vt apertam hanc ,
 & arduam oppugnationem , ignobili metu , cogerentur deserere. *WA-*
GNERSVS , caesorum , e volonibus nomina , tanquam æternis fastis di-
 gnissima recenset. quæ iam non vacat recognoscere. Ex præfidiariis , caesorum
 sexcenti , plus minus , occubuerunt , fauciorum par fere numerus subdu- hostium
 ctus. Ita habuisse cladem ; cum vulsatu , intra urbem , muliebri , tum numerus.
 transfugarum indicio , cognitum est.

§. LXXXVII.

REm , ad *Budam* serio a Christianis geri , crebri nuncii , *Constan-* Sultani,
tinopolim perferebant , quibus , abiecti præterea animi *Sultanus* , de Buda
 extra modum adfligebatur ; quod cerneret , *Buda* iacturam , sua sollici-
 sui ipsius capitis impendio constitutam. Ergo , vt curas animo deter- tudo :
 geret , venatu partim , partim barbaricis oblectamentis aliis , tempora Mussii,
 interpungebat. Contra , *Mussius* , summus impietatis Turcicæ arbi- insana reli-
 ter , ratus , aduersus publicam calamitatem , optime , a religione , gio , & sup-
 præsidia peti solere , supplicationes , ritu suo , & ex *Alcorani* præscri- plicationes :
 pto , obeundas , grauiter edicit. Subdidit , superstitioni stimulum ,
 præter *Buda* anceps periculum , nix , media fere æstate , ad eam alti-
 tudinem , Constantinopoli delapsa , quantam alias , ne rigente qui-
 dem bruma , ea regione obseruauerunt , euentuum curiosi. Qua-
 tuor deprecationum capita in primis fuere : *Caueret* , omni ope , *Ma-*
hometes , ne *BUDA* , illud regni sui columen , rapina fiat canum *Christiano-*
rum ; tribueret , nutanti , ad fatalem quasi terminum , imperio suo , *pa-*
cem , sanguine hostium redimendam ; auerruncaret denique , sauiens ,
longe lateque , pestilentie virus ; arctam grauemque annonam , laxaret.
 Tanta , multitudinis insania fuit , vt , cum templis haud caperetur , in
 campum Martium , *Okmeidan* ei nomen est , Asiatico porrectum lit-
 tore , offertis nauigiis , traiceret , ibique , impietati , inter planctus ,
 & inconditos vulsatus , ad quintum vsque diem , operaretur. Obsur-
 duit ,

Senatus-
consultum,
ad præse-
ctum Bu-
densem
missum.

duit, ad hæc omnia, *Mahomedes*, & quasi aliud ageret, vel peregre versaretur, aut plane indormiret, suorum, tantis malis, stercorem se esse deum, testatus est. Senatus interim consultum, *Budam*, ad præfectum, *Byzanto* perlatum, quo significabatur; ni vinceret, pereundum sibi fore; ergo, ita rem trepidam administraret; ita *Bude* adtenderet, ut, aut hostis, aut carnificis ministerio, mortem oppetendam statueret.

§. LXXXVIII.

Nostros
in oppu-
gnando
contentio:

Brandeburgorum
adfiduitas:

pyris pul-
neris apo-
theca in æ-
ra eliditur:

quanto fra-
gore, quo-
que euentu:

AT nostri, cladem, inauspicato acceptam insultu, forti animo dissimulaturi, rem, per omnes adgressiones, geminata virium contentione, gerere pergunt; missilibus flammis, urbem euasant, muros, qua tormentis, qua cæcis fossionibus, prosternunt, viamque nouo adfultui adparant. Præcipua *Brandeburgorum*, in cuiusmodi globis ignitis, solertia & adcuratio fuit. Suggestum, in montis latere, excitant, viginti grandioribus machinis instructum. Perpetua ex his, in urbis interiora, certaue adeo iaculatio fuit, ut vix vnquam, iactus ad irritum caderet, damni autem inferretur plurimum. Desertores nunciant, armenta, quæ macelli causa in urbe habebant hostes, cum omni præsidio, (vigiliis excubiisque demtis) ad arcis perfugia, nocentissima ea iaculatione, compulsa fuisse. Erat, in machinatoribus, *Gonzalis* quidam, e Belgio, a *Grana Marchione*, Cæsari submissus; sed hucdum, fama potius, quam rebus, pro eo, ac sponderat, insigni quodam successu, administratis, cognitus. Noua is arte, e curto illo, laxoque tormentorum genere, quod ex rei similitudine, *mortaria* vocant, globos igniuomos, in immensam altitudinem, tametsi minore pulueris nitrati impendio, nouerat elidere. Sterile inuentum, a tribulibus, diu habebatur: dum excussus, ex flumentaneo oppido, ubi suggestum habebat positum, globus istiusmodi, in pulueream apothecam illapsus, obsessos, iuxta & obseffores, adtonitos fecit, quando, eliso funditus capaci fornice, correptisque vna adfinibus muris, horribilis subito fragor editus est. Vna, circum *Budam* hora, meminit *WAGNERVS*, tellus? veluti subterranei inclusi aeris impulsu, commota, trepidauit. Danubius, veluti incumbente pondere pressus, atque extra ripas effusus, ut pro littore, excubantes stationarii, effuso cursu, insequentibus se undis subducerent. Grandium lapidum fragminibus, completus aer, veluti procellam aliquam, in ripam alteram, effudit. Ad castellum, quod suis emotum fundamentis videbatur, præcipue vis mali, nempe, e propinquo desecuit. Decidua, in *Bauarorum* accessus, petrarum frustra, multos neci dedere; ceteri, metu adflati, ut quorum corpora vacillarent, ne mentes quidem consisterent, desertis stationibus, in castra refugere, neque retinere conantem *Electorem*, aut agnoscerent, aut audirent. Nunquam utilius, ac in tanta operum perturbatione, procurrere poterant *Turca*. Verum, iis quoque consilium
omne

omne pauor excusserat. Ex incolis, vario miserrimoque mortis genere, mille quingenta capita, ex omni sexu ac aetate, sublata sunt. Hanc, tantam cladem, undecimo Calendas Augusti, orto iam sole, Turcae acceperunt.

§. LXXXIX.

DVabus, post reuulsa moenia, horis, densissimus fumus, & ar-
 ci incubabat, & nostrorum operibus, induxitque tenebras, nocti illuni, suppare; dum interea *Lotharingus*, cum *Electore*, Pestum traiciunt, uti inde ruinas, quidque inde commodi oppugnantibus sperandum sit, contemplarentur. Aduersum est autem, sexaginta passuum, nudatum muris interuallum, nulli usui fore, ob montis arduitatē, ad sulturis inexcuperabilem. Iam tum vero, concurrabant *Turcae*, & hi, ambusta tigna, atque omnis generis materiam; lapides illi, terramque, magno nisu congerebant, ut ante obturarent hiatum, quam a *Christianis* procureretur ad adsiliendum. Haud vero deerant, qui *Gonzali*, excussi in aera, fornicis eius laudem, derogarent; Armenio cuidam, uti transfugarum ferebant indicia, id facinoris adtribuentes. Cuiuscunque demum opera, murorum ea strages, procurata fuerat, parum certe, ad summam rei profectum inde est. Interim, dum laxiores, per adgressiones singulas, murorum ruinæ fierent, iterumque, generali ad sultui, & miles destinaretur, & nulla non compararentur instrumenta: visum est *Lotharingo*, praefectum *Abdy Achmanum*, de vrbe dedenda, serio, & minacius admonere: non, quod speraret, cuiusci posse barbari pertinaciam, sed ut per nuncium, de vrbis praesidiique habitu cognosceret. Delectus in caduceatorem, *Königseckius* comes, acceptusque humaniter, litteras, quas adtulerat, id quod iussus fuit, praefatus, fastoso homini reddit. Litterarum sententia huc redibat: *Nunciari, urbis praefecto, & qui cum eo essent, ducibus aliis, Casarianorum victtricem exercitum, qui Budæ admotus sit, non ante hinc demigraturum, quam vrbe, vi deditioeue, potiretur; eo iam ventum esse, ut deiectis, pluribus locis, moenibus, prona, ad generalem ad sultum, sint omnia; dederent maturate urbem; id si fecerint, dimissum iri, quae vellet, fide integerrima, cum impedimentis, & imbelli multitudine, praesidiarium militem; sin pergerent, rebus iam desperatis, obstinato animo, urbem defensare, eamque, vi capi contingeret, non aetati, non sexui, sed ne dignitati cuiusquam, parsum iri.* Respondit ad hæc, & voce, & exarata epistola. Cognita sibi *Casarianorum* fuisse consilia, cum primum, coacto exercitu, expeditionem susciperent; comparasse ideo, necessarios, propulsandæ obsidioni, adparatus; commendasse rem *Muselmannorum*, atque Budam in primis, summo numinis supremi propheta, Mahometi; neque irritam prouidentiam hanc suam, precesque fuisse, ex nupera clade *Christianorum*, idonea se cepisse documenta. Si pergerent sibi porro insultare, non desore, Deum, temeritatis, & superbia vindicem, qui insolentia

Lotharingi, ad eum casum, ad sentio:

parum inde ad summam rei profectum:

urbis praefectus, de vrbe dedenda, admonetur:

litterarum sententia:

barbari, insolens responsum:

exacuit ob-
sidendi ser-
uorum :

cuniculo-
rum dam-
nosa ope-
ra.

tia Germanorum coepta, penitus confundat; pulueris illa strage, plus datum esse tumultus, quam detrimenti acceptum; omnium, qui intus sunt, sententiam esse, pro Mahomete, pro eius religione, pro muris, focusque Budensibus, ad internecionem, si ita sit in fatis, decertare velle. Redux, cum insolente responso, Königseckius, mirum dictu, quam commouerit ducum indignationem. Dantur mandata cuniculatoribus, ut opus facerent, adcuracione, prouidentia, ac celeritate, quam possent, maxima. Quod, dum illi festinato exsequuntur, nusquam fere pretium operæ, damna ubique certissima fecere. Longum foret singularum operarum, seu errores percernere, seu conciliatas nostris clades. Id certum est, rem nullam, oppugnationi efficaciorē posuisse remoram, quam, aut dehiscētes, aut displosi infelicitē, cuniculi. In his, cum reliquorum, tum vnus in primis, malignissimum successum, WAGNERVS queritur. Polliciti, inquit, sunt fossores, & pratentos vallorum ordines, & in medio sitam semilunam succussum iri. Iamque, ea spe Lotharingus, quina hominum millia, ad inuasionem parata tenebat. Verum, nusquam infelicius ignis, indomabile nimirum elementum, peccauit. Veluti cum hoste conspirasset, ita accurate, vim suam omnem in suos auctores, effudit. Intactis vallis murisque, nostri, in accessibus milites, sublime eiectionis, homines prope ducenti, miserrima strage, contumulati, operum pars, ac tormentarius suggestus, fœdum in modum discerptus, ruina asperiores, tellus informis, alibi in tumulos sublata, alibi in fossas depressa, aggressionem reddebat, haud paullo difficiliorem. Ingens profecto calamitas, quam hostes, editis, per mœnia, plausibus, prosequēbantur. Neque hæc, apud Cesarianorum adgressionem solum fiebant; eadem sæpe, & Brandeburgos, & Bauaros, fortuna adflixit.

§. X C.

Turcarum eruptiones in Cesarianos, & Brandeburgos:

Brandenburgorum fortuna:

Cumulaturi postridie cladem, Turcæ, per eundem murorum hiatus, quem felicior cuniculus, in muris fecerat, bipartito erumpunt; hinc, in Cesarianos, illinc, in Brandeburgicos inuecti. Atque, ibi quidem, prouidentia Saurii Comitis, primus inuadentium ordo, vnica nostrorum displosione, ad eum modum acceptus est, ut centum octoginta deiectionis, reliqui, in fugam coniicerentur. Infelicius, tametsi fortiter satis, Brandenburgici, rem gessere. Obiiciunt se, nimirum, incurrenti hosti, cumque loco motum, sub ipsos muros, cæsim punctimque, repellunt; in pessimam, se illic, fortunam induunt. Prosilientes enim, e coopertis viis hostes, inuadunt incautos, atque fugientibus coadunati, haud sine cæde, intra opera sua, impellunt. Iam aggeres adtentare coeperant, cum Cesarianorum cohortes duæ, subsidio adsunt, certamen instaurant, atque tandem, confluentibus vndique commilitonibus, maiori multo clade, quam ediderant, adfectos, repellunt. E Brandenburgicis, præter gregarios triginta, Löfscenbrandius subtribunus, præfecti item tres, sanguinaria ea con-

congressione, obtruncati sunt. Cum iisdem malis, *Banaro* quoque, Banaro-
rum labo-
res: colluctandum fuit, cum nec cuniculorum dispoſitiones, sed nec im-
pressiones, in murorum hiatus, feliciter caderent: procurſatione au-
tem praſidiariorum, damna ſubinde infligerentur, grauius non minus,
quam irreparabilia. Acuebat dolorem, *Turcarum* immanitas, non ea
quidem inſolita, ſed, inter oppugnationis hos labores, vltra modum
acerba militi. Quidquid detruncare capitum, barbari, palis per hoſtium
immani-
tas: propugnaculorum loricas, deſixerant; ſed & arborem, pro *Byzan-
tina* porta conſitam, grandem & conſpicuam, fortiffimorum virorum
verticibus, tanquam ferali fructu quodam, onerauerant; rati, fractum
iri, trilli eo ſpectaculo, animos oppugnantium: quod tamen contra
euenit; accendebantur nimirum in vindictam, eo efficacius, quo pro
ſe quiſque, vlcendiſcendi maleficii, erat cupidior. Enim vero, ſub mu- noſtrorum
conſentio: ros vſque eluctati, poſitis illic munitionibus, vnde plurimum, &
operis, & ſtationibus, noxae inferebatur, cominus rem agere inci-
piunt. In primis, agendorum intimius cuniculorum opportunitatem
naſti, opus feruide adgrediuntur; eo potiſſimum conſilio, vt excus-
ſa humo, foſſam, quae mœnibus praecingeſatur, exaquarent, & pon-
te quaſi ſtrato, acceſſum procurſioni expeditum, facerent. quae tamen
res, conſummata ſuffoſſione, aliter, quam erat deſtinatum, cecidit.
Vt enim ignis admotus eſt cuniculo, ingentem is quidem terrae molem, infelix ca-
nienſis: ſed in operas militesque, in acceſſibus agentes, excuſſit: qua obruti,
foede periire. Infremuit, ad eum caſum *Eleſtor*; verum, vti erat
artium oppugnandi callentiſſimus, ex ſuorum hoc infortunio, no-
uam hoſtibus perniciem molitus eſt. Foueam, ſcilicet, quam infelix noxa Ba-
uarorum
molitiones: cuniculus excavauerat, altius deprimi, diduci latius, eiusque labra lo-
rica praecingi iuſſerat, vt eſſet earum operarum receptus, quae nouis
iterum foſſionibus, muros ſubrutaræ fuerant. Adhuc vero deſigna-
batur operis veſtigium, cum *Fontana comes*, dux milesque inſignis,
lineas ducens, pila ſternitur; magno *Lotharingi* dolore, qui virum
cum, ob ſingularem rei militaris ſcientiam, maximi facere fuerat ſoli-
tus. Sed, nec poſtea cauere potuit, quin largo noſtrorum cruore,
opus ſemel iterumque madeficeret. Eruperant, inſolenti loco *Turcae*, crumentan-
tur a pra-
ſidiariis. eo maiore operarum militisque caede, quo minus, ab ea caſtelli regio-
ne, periculi metuebatur. Ergo, inuadunt incautos, cædunt oblu-
ctantes; centenos *Saxones*, qui tunc forte ſomno reſiciebant corpo-
ra, cum ſubtribuno *Læbelio*, plane obruunt; tormenta, impactis
clauis, ſed imperite, ac ſine noxa, temerant. Latius graſſaturis, op-
portune, *Beckiana*, *Badenſis*, & *Lauerniana*, legiones ſe obiecere. Iſti,
ad ſeptimam vſque Calendas Auguſti, exſtantiores ad *Budam* euentus
accidere.

S. XCI.

Cuniculo-
rum ma-
lignitatem,
aperta vi
emendans
duces:

ad sultus
generalis
discernitur:

quibus vi-
ribus:

quoque or-
dines:

subsidiaria
cohortes:

VT interim, cuniculorum malignitatem, duces, aperta vi emendarent, tormentis rem cum primis gerendam, ampliandosque perpetua verberatione, murorum hiatus, statuunt. Ac *Starenbergius* quidem, eousque assiduus dislosionibus profecerat, ut ruinas fecisse visus sit, viginti viris, perpetua serie accipiendis, egregie suffecturas. Nihilo segniores *Bauari*, & *Brandeburgi*, suo utrique loco fuere. Igitur, militari senatu habito, praefectorum sententias, de suscipiendo adfultu vniuersali, *Lotharingus* rogat. Vna omnium destinatio fuit, occipiendum esse omnino; sed viribus, adtentioneque, quam superior ille, maiore; non quod, seu a milite, seu a ductoribus, peccatum in eo quidquam fuerit; sed, ne re futura difficili, frangi se hostium pertinacia, milites paterentur. Eas consilii rationes, non adfirmabant modo, sed maturandas etiam suadebant, frequentes, de *Vezirii*, cum immanibus copiis, aduentu, rumores. Dantur ideo, ad *Capraram* mandata, uti, cum parte equitatus, succensis, ad *Sárvizum*, luculentis ignibus, noctis silentio, *Pestum* traiceret, illic excubaturus, dum de *Vezirio*, certiores adessent nuncii. Die tandem arduo operi, *sexto Calendas Augusti*, praestituto, duodecim millia virorum, adfultui decernuntur, quorum, sex mille, in primaria adgressione; quatuor, in *Bauarica*; denique, in ruinas turris pulueræ, nuper in aera elisæ, duo millia peditum *Hungarorum*, procurrent. Praecipuam ducibus sollicitudinem, valli incutiebant, quos ruinis, tanta pertinacia, atque celeritate praestuebant oblecti, ut, cum catenatis nostrorum globis, deiicerentur, novos ante surrogarent, quam expediri iterum tormenta poterant. Res erat, conorum lusui quodammodo suppar; ubi cadentes plerique omnes, momento surriguntur, novosque iterum iactus expectant. Sed, ea cura, *P. Gabriel*, familiae *D. Francisci* adscriptus, duces exoneravit: quippe, ex pyrotechnices arte, nescio quos ignes græcos, contemperare doctus, qui, ubi semel corripuere materiam, nulla vi poterant restingui. Ergo, designatur insultus ordo, ad eum fere modum, qui superiori illo, obtinuit. *Casarianis* dextra turris, cum intercurrente lorica, sinistra *Brandenburgicis*, oppugnanda destinatur: uti illi, quod latius exporrigebantur adoriundæ munitiones, cum tribus mille, hi, angustiore loco, cum mille viris, rem adgrederentur. *Pyrobolæ*, cum selectissimis peditibus *Hungaris*, primo ordini adscripti erant; ignitis globis, per occurrentes hostes; *Hungari* vero, framearum vibrandarum, non secus, quam *Turcæ*, gnari, viam per reluctantes adapeturi. Post hos, *sclopetariorum* centenaria cohors; inde, manus, bipennibus, & id genus instrumentis, armata; iterumque *sclopetariorum* centuria, subibant: singulis, quid in omnem casum, quaque virtute, facto esset opus, propositis militari-bus auctoramentis, inculcatum. Tunc, & subsidiarius miles, in ma-
nipu-

nipulis ita distributus collocatusque est, ut laborantibus, hic alibiue adgressoribus, auxilia ferre posset, quam celerrime. Quod reliquum erat mandatorum, litteris perscriptum, & praefectis singulorum ordinum, traditum ex more fuit. In classes quoque dispertiti erant, qui belli instrumenta, pugnaturis ministrarent, subducerent mortuos, fauciosue, adtenderentque ad omnes casus fortuitos, ne rei summam perturbarent. Eadem providentia, *Brandeburgi*, atque *Bauari* usi, nihil non fecere, quod putabant, tanto molimini necessarium. Sed & *Paullus Eszterházy*, *Regni Hungariae Palatinus*, non minus strenuus miles, quam dux peritus, cum adtributis sibi, bis mille *Haydonibus*, ad omnem se casum, mascule parauerat; &, cum amnem, duodecim *Csaikis*, celoces latine dicimus, *Hungarico* milite armatis; tum ædium per oppidum ruinas, ita, cum adfultoribus infederat, ut ad procurrendum accinctus esset, expeditusque. Trecenti ei *Germani*, duce *Ambrosio*, dati fuere, qui turris flumentanae praesidiarios, perpetua iaculatione, distinerent, dum adfulturi erant nostri. Summa oppugnationis, *Souchio*, & *Neoburgio*, credita est; utrique, sui legati, seu vicarii, adtributi fuere. Ac illi quidem, *Dippenthalius*, *Oetingius*, subtribunus, *Görgerus* legionis structor; huic *Nigrellius*, *Kettius* tribunus, subtribunus *Rederus*, obtigere. Ad eum modum, instructis omnibus, ne foris perturbationis quidpiam accideret, excubiae, per castrorum circumquaque incinctus, salubri consilio, congeminabantur.

Brandeburgicorum, Bauarorum, & Hungarorum provinciarum:

duces oppugnationis qui.

§. XCII.

FIt interim, per omnes adgressiones, accessus, stationesque nostrorum, altum silentium. Namque, miles intra receptacula, se continere iussus, summa adtentione, signum prorumpendi expectabat. Rem ergo, sicuti erat, odoratus *Abdus*, ad arma intus conclamat, & praesidiariorum alios, duplicatis stationibus, subministratoque omni, ad resistendum, adparatu, per moenia collocat; alios, in subsidiis ita disponit, ut, ubi ubi res foret trepida, praesto essent, qui submitterentur auxilio. Ignes interim graeci, quos meminimus, arctiore castelli fronte, ad vallos adplicati, arsere eo vehementius, quo maiore diligentia, adfusus copiose aquis, ab hoste restinguebantur. quos tamen adgressione *Casarea*, ob excubitorum vigilantiam & displosiones, haud licuit adplicuisse; dum, inclinantis in vesperam diei hora quinta, signum, solutis *Pestini* tormentis, adfultui datum est. Fulmine excitatos dixisses obsessores, ita, per omnes circum suggestus, machinae, horrifico fragore, in urbem detonuere. Emergunt simul, ex accessibus, insilientium undique ordines, procurrunt celerrime, adtinguntque extima rudera.

Nostrorum silentium:

Abdus, periculi admonet, & ad resistendum armat:

audito insultu signo, procurrunt adgressores:

It clamor calo,

Turcarum in primis, qui immane quid vociferantes, per laceratos mu-

Ecc 3

ros,

ros, nudatis, ad ostentationem, pectoribus, mœnium loco, impauide
coram con- constiterunt. Subibant tamen, eo pertinacius nostri, quo maiorem in
sentio: hoste, sui fiduciam aduerteabant. Sed, ea fuit, seu virtus, seu indo-
hostium mita hostium feritas, vt neque ignitis pyrobolarum iactibus, neque im-
peritacia: missa plumbea grandine, loco, quem occupauerant, possent dimoue-
ri. In nostros contra, nullam non pestem vomebant, quæ tanto fie-
bat perniciosior, quanto vehementius ex alto, in subeuntes depluebat.
Cataractas orci, ruptas credidisses, tanta ignium, pilarum, sagittarum,
lapidumque tempestas, in enitentes incubuit, vt, misti pyrobolariis,
nostrorum quos diximus, *Haydones*, cum densi caderent, nutare primum, mox
trepidatio, & retrocedere, metumque in socios propagare, iam coeperint. Quo
& fuga si- viso, *Lotharingus*, nudato pugione, sublataque voce, increpat, horta-
statur, a tur, animat trepidantes. Redeunt ergo, & ad se, & in ordines,
80: tantaque vi, in oblucentes inuehuntur, vt eadem impressione vallis
potirentur, eniterenturque in murorum ruinas. Iam signis, in victo-
eminent riæ monumentum defixis, munitionibus, aduersus irruentes vndique ho-
in ruinas: stes, se circumdabant; cum excusso cuniculo, victrix statio pessumit
tota: aliis in aera elisis, saxis obrutis aliis, aut dehiscente humo, foc-
succenso cu- dum in modum absorptis. Id, in ea clade, inerat commodi, quod
niculo, eli- cum fumus locum funestum, densæ instar nebulae, offudisset; nequi-
duntur in rent subeuntes, periculi magnitudinem cernere. Ergo, ad recuperan-
area: dam stationem impulsî, eadem contentione perrumpunt, acri pugna
succedunt remouent hostem, partem ruinarum occupant, pedem figunt, vexilla
noni ad- depangunt, loricamque moliantur. Tunc vero, tonare iterum sub-
gressores: tus, tellus concuti; dum nouus cuniculus, terribili boatu, crumpit e
profundo, totamque, fortissimorum virorum cohortem illam, pari
eademque malignitate, disperdit. Nouem, eodem ruinarum tractu, ferale
cuniculo- istiusmodi furnos, substructos habuisse *Turcae*, cognitum est postea.
rum mali- Miserabile id spectaculum fuit. Multi, tanta altitudine elisi, per aera
gnitate, volitabant, vt oculis subducerentur; foedissime amburebantur alii; alii
peruunt: ruinis sepulti, inter vlulatus emoriebantur. Quos pesti illi, melius fa-
tum subduxit, circumfusi *Ianitschari*, aut concidere, aut in fugam
actos, glandibus sunt persequuti. Tametsi ergo, loco adeo infesto
trepidoque, vix quidquam virtuti relinquebatur residuum; subibant
tamen nouæ, in noua pericula, cohortes, eo maioribus animis, quo
præsentiozem necem contemplabantur. Fit ergo, tertia, eodem fere
tertia op- loco, adgressio, reuelluntur manibus valli, cumque lentius repugna-
pugnatio, rent *Turca*, paratur iterum in ruinas accessus. Desperauerant præsidia-
aque infe- rii, locum se porro tueri, cum fructu, posse. Proinde, vascula py-
lix: rii pulueris, pilas igniuomas, malleolos, & quam non pestem aliam,
intra rudera, ne notari vitarique possent, sparsim condunt. Mox,
cum huc enisos *Christianos* vident, audiuntque victoriam conclaman-
tes, clanculario fomiti, ignem subito admouent, qui flammis, ictu
oculi, in ferale insidias propagatis, incendium edidit, tam atrox, vt
cum deesset alendo ei materia, miles ardere inciperet. Igitur, armis
abie-

abiectis, hi quidem manibus & morſu, procubitu in terram, & volutatione alii, flammās; nec quidquam a ſe amoliebantur. Quos incendium haud contemerauerat, inſilientes e ruinis lapides, & fartī puluere inflammātique globi, aut interimebant, aut pernicali vulnere, ſauciabant. Pauci, iique vltra, quam ſatis poſſes miſereri, ſœdātī, ex orci rictu illo, euāſerūt. Exuſti nonnullis erant oculi, facies carboni ſimilis: plerisque, concremata toto corpore veſte, non paucis cutis aſſa laceraque, ex artubus pendeat. Id, ſingulare numinis beneficium, in tantis malis, cenſebatur, quod hoſtis, partim diſiectis, partim reſſis adgreſſoribus, ſiue non ſit auſus, ſiue nequiuert, in reſiduos a clade, procurrere. Auctoramento hoc Duci fuit, vti militem intactum adhuc, & in ſpem optimi ſucceſſus erectum, fortiter colluctantibus, ſubſidio, ſumma uſus celeritate, ſubmitteret. Tunc demum quarta
ſucceſſu. vero, furibundis ſimiles, fruſtra toties tentatum conſtratumque cadaueribus locum, fulmineo impetu adoriuntur, peruadunt, & conciſis beluiſ, duarum turrium aditus, occupant, quidam, nimio pugnandi ardore, quaſi extra ſe rapti, intra urbem penetrant.

§. XCIII.

SVb idem tempus *Brandenburgici* quoque, iisdem fatigati difficultatibus, ſiniſtra moenium parte, in ruinas emergunt. Prolixum oportet, ſi velim deſcribere, qua virtute, quaque fortiffimorum militum, & præſectorum iactura, conſtiterit, arduum victoriæ genus. Illud ſilendum haud eſt, *Haydonem* (c.), Iaurienſium ſignis adſcriptum, hominem audacem non minus, quam fortem, inter ignes telaque, cum commilitonibus, & qui e veſtigio ſequebantur, *Brandenburgicis*, eluctatum, vexillum iſthic, primum omnium deſiſſe. Trium horarum cruentiffimo certamine, occupata ſtatio, eo in primis felix fuit, quod dextro quoque latere, euictus, poſt tot clades, murus extimus, hoſtem cuiusque impetum, diuiferit poſtea. Nec cunctandum rati victores, receptum, ritu militari, omni ope moliuntur, Brandenburgico-
rum, ſiniſtra
parte, moleſtia &
victoria: admovent operi manus, milites iuxta, & duces, tanta celeritate, vt ante lorica ſe præingerent, quam id futurum hoſtis putarat. Quo viſo, cum facile coniiiceret *Abdys*, confirmata illic ſtatione, ſubrutum occupatumque iri a victoribus, murum quoque ſecundarium; foſſam, ſtationem
in ruinis
moliuntur: in qua ſe communiuerant, ſarmentis, pice, reſina, globis igniuomis, hoſtium ad-
uerſus eam
inſtrudi
fruſtra
ignes: & nulla non re, alendo diſſeminandoque igni idonea, opplet, & momento ſuccendit. Non potuit non, viciniſſimum atque noxium extra modum incendium, *Brandenburgos* perturbare. cui auerruncando, cum ſufficere nequeunt, haud ſine numine euenit, vt oborto concitatore vento, fumus in urbem retorqueretur, cæcosque eo adflatu propugnatores, a noua, quam adparabant, inuaſione, inopinato reprimeret. Fuit hoc in primis opportunum, ad munitionem, quam

(c.) Dignum oppido nomen, quod heic interſeretur, ſi perlatum ad nos fuiſſet.

Schöningii laus.

quam moliri coeperant, prorsus conficiendam. quod eo successit expeditius, quo maior erat *Schöningii* sollicitudo, ne, seu per ignaviam, seu per imprudentiam, committeretur quidpiam, quod in suum, militisque dedecus verti posset. Nimirum, relictis in turri, quam adscul-tu ceperat, iam vero, aduersa rei difficultate, seruari posse desperauerat; stationem eam, lorica, tumultuario opere excitata, præmun-it, atque copiarum reliquum, ad opus, vno hoc loco in primis consummandum, reuocat.

§. XCIV.

Difficultates, quæ Bauarum distin-tione:

procurso laboriosa:

& ob cuniculi insi-dias, infeli-x:

alterius ad-gressionis fata nibilo meliora:

His laboribus, cruore, ac periculis, gemina, *Cæsarianorum*, & *Brandenburgicorum* adgressio, ex parta utrobique victoria, con-sistit. *Bauaro*, eadem, & si fateri velimus, quodammodo etiam arduæ magis, & superato impeditiores difficultates, oblitere. Præterquam enim, quod oppugnationem, omnium laboriosissimam sibi delegerat, implexæ inuicem munitiones, iamque in ruinas, conti-nenti iaculatione, detritæ, asperum reddebant ascensum; prona, ad insidias, cuniculos, & furtiua maleficia, erant omnia. Procurritur tamen heic quoque, ad conditum signum, haud minore alacritate. Cliuſ, cui insidet arx, eadem contentione, superato, acris ad vallos, & postea in ruinis, fit pugna. Reiecti ad vltimum hostes, cum non iam sensim, sed concitatore gradu, inter perpetuos glandium imbres, quos in subeuntes, Parthorum more effundebant, retrocederent, incitauere *Bauaros*, vt tanto instarent vehementius. Atque, enisi omnino fue-rant in ruinas, ibique stationem circummunire laborabant, cum mu-giente intus tellure, quassari & diffugere ruinæ occiperent. Non erat integrum, casum euitare. Prorumpunt interim, quasi recluso orco, tres, ex imo, cuniculi, corripunt militem, operas, rudera, atque in auras, vltra, quam oculorum acies adsequi posset, excutiunt. Quid-quid prima hac adgressione, militum procurrerat, misere id, & non sine adspectantium horrore, interiit. Vidisses, integra hic, & ardentia cadauera, truncos alibi, artusque humanos, quasi cælo deplue-re. Subibant nihilominus, incubante adhuc fumo, noui iterum ordi-nes, trudebanturque, suo non minus, quam ducum ardore. Sed his quoque, infesta fuerunt eadem rudera: quippe, puluerum saccis, late instructa, qui igne concepto, non iam viritim singulos, sed cohortes integras, fumo, flammis, & iactis huc & illuc lapidibus, sternebant; hostibus interim, per densissimas fumi nubes, hic glandibus, illic pi-ceis sertis, inflammatoque sulphure, in colluctantes depluentibus. Ita-que, non tam cum viris, quam flammis, pugnandum erat adgressoribus, fuitque, & auditu, & visu horribile, cum morientes, & quos flammæ corripuerant, terrifico mugitu, aera implerent. Quibus rebus, per-culsi commilitones, hi lentius instare, illi fugam circumspicere. At-que, retulissent omnino pedem inglorii, nisi *Eugenius Sabaudus*, &
Ludo-

Ludovicus Badensis, pugnantibus commixti, exemplo magis, quam imperio, animassent consternatos. Erant tamen, quos concepti vestibus ignes, in Danubium vsque, restinguendi causa, propulere. In his non pauci, flammis praefocati, ante concidere, quam flumen adtigissent. Reliqui, *Eugenii*, & *Ludovici*, qua voce, qua nutu, instincti, resumunt spiritus, inuadunt, pro ruinis obluctantes, atque, extus flammis, intus vindictae cupiditate ardentes, vir viro haerescunt, & pugionibus, quos sclopiis praefixerant, in ora directis, per medios reluctantium ordines, perrumpunt: cumque essent, qui contis, lanceis, falcibus & bipennibus, vel aperirent emergentibus viam, vel praemunirent, tandem, languescente puluereo incendio, in grandem semilunam, quam sibi praecipue destinauerant, pertingunt. Inopino, post tot horribiles mortes, successu, perculsi hostes, abiectis hi armis, semiermes alii, in fugam ruunt. Instant *Bauari*, & quod euadendi adminicula defecerant hostes, ad vnum omnes concidunt. Ferunt, parum abfuisse, quin porta decumana, minorque altera, laboriosissima ea procurusione, occuparetur. Haec *Bauarorum* opera fuit; *Electore*, Electoris virtus: voce nutuque, qua conspici poterat, audiriue, suorum ardorem, sustentante. Quae omnia, cum per trinas adgressiones geruntur, *Hungari* quoque, pro sua virili, adfiliunt, ea virium contentione, Hungarorum adfilius, extra modum difficilis: quae potest esse maxima. Iniquissimus eis ad oppugnandum, siue consilio, siue sorte, locus obtigerat; numerus autem paucioribus, quam res poscebat, adgressoribus constabat. Enisi tamen sunt ad reuulsa vsque moenia, semel atque iterum; sed, quorum ruinas, praeter opinionem, recenti muro fartas reppererunt. Accedebat, hostium, hac regione, multitudo, tanto fortius defensantium adtributam sibi stationem, quanto infelicius alibi, rem geri intelligebant. Certe, flumentanea turris, quam a tergo insidebant hostes, plus nocuit adfilientibus, quam aduersa frons, moenia propugnantium. Id vero, ostentandae virtutis occasio fuit *Hungaris*. Namque, per ardua montis, eorum fortitudo. inter perpetuos hostium, a tergo, a latere, & fronte, iactus, manipulatim eluctati saepius, maiorem, quam pro suorum numero, stragem, in hostibus edebant. Stationem, sub cortina molientibus, cum arduitas, & apertum cliui latus, tum suorum paucitas, obstitit. Duces profecto, cum gregario milite, de periculorum, quae adeunda erant, gloria certasse inuicem, relatum accepimus. Alioquin, nulla fuit adgressio, qua non *Hungarus* miles, inter primipilos censeretur.

§. X C V.

ATque, ea quidem oppugnatio, oppido laboriosa, plenaque Totius oppugnationis ratio: ancipitis periculi, ad hunc modum, numine propitio, confecta fuit: rarissimo, aut certe nullo, retro actis temporibus, exemplo, siue hostium, in propugnando pertinaciam, siue nostrorum, in enitendo, constantiam, atque fortitudinem, existimes. De-

desiderato-
rum nu-
merus :

nostrarum
munitiones
hinc susce-
pta :

fabrilium
operarum
utilitas :

verberatio-
nis tormen-
taria, &
cuniculo-
rum suc-
cessus.

sideratorum numerum, sic definit WAGNERUS: *Casarei legionarii, bis mille sexcenti; praefecti variorum ordinum, centum triginta, aliquot: Brandenburgici quadringenti, ac prope sexaginta praefecti, desiderati. Ad castellum, octingenti periere. Curlandiae princeps, lethaliter saucius, haud diu post, obiit. Honesti item vulnera retulere, Crojus princeps de Lauernia, Dippenthalius, Tingenius, Archintus, Trucksessius, exteri: Escalona Dux, Valerus Marchio, Zuniga, Planerus, Vrsela comes, alique innumeri, quorum mihi nomina non obuenerunt. Denique, velut magna praelio, ita attenuatus exercitus, ut ea nocte, trecentis dimachis, stationes complende essent. Ex obsessis item, mille quingentos Ianitscharos, praesidii florem absumentum, e desertoribus intellectum est. Nostri, interim, ut, quas tanto cruore occupauerant, stationes, non defenderent modo viriliter, sed in reliquis etiam munitiones, prorogarent, omnem dedere operam. Fuit instituto, casus fortuitus. Cum enim suffossionibus muros nituntur subruere, in portam incidunt operae, quae in fossam, secundi muri deducebat. Multum ea res opportunitatis habuit, non minus, defensandis stationibus nostris, quam agendis, ex occulto, cuniculis. Habitus postea senatus fuit militaris, quemadmodum, fossa, secundo muro praecincta expleri, aut possit, aut debeat. Praeter eximiam altitudinem enim, quadraginta latam passus cognouerant, qui eam explorauerant penitus. Placuit, nullum non laboris genus adhibere, & qua terra, qua adgestis fascibus, ad eam altitudinem exaequare, profundum illud, quae commoda esset, expeditaque, adfulturis. Educta mox, infano labore tormenta, & per suggestus collocata; altero post oppugnationem die, in inferiores munitiones, cuibrari coepta sunt: mortaria potissimum, quorum praecipuus fuit usus. Erat hoc, fabrilium operarum magistris in acceptis ferendum, quod per ardua montis, & ruinarum aspera, subuehi potuerint machinae. Coaequatas enim quomodocunque ruinas, tabulatis constrauerant; per quae, nescio, cuius trochleae beneficio, in altum subducerentur, maximi ponderis aeneae fistulae. Atque, successit omnino destinatio; cum breui post, deterso hostili, in secundo muro, suggestu, facilius multo reddita oppugnatio est. Cuniculi contra, magno festinatoque labore, prouide instructi, nunc quoque, haud respondere expectationi. Alter enim, reuulsa exili quadam muri parte, operas sexaginta, misere oppressit; alter, quasi errorem prioris emendaturus, ita subsiliit, ut suggestus oram, proturbatis in fossam duobus tormentis, dimissisque in acra propugnatoribus conciperet.*

§. XCVI.

Abdus de-
ditionis ite-
rum admo-
nentur :

FEruebat ergo iam, proximior verberatio, fiebatque in muris, quos cuniculus posterior, conquassarat, hiatus longe lateque porrectus: cum misso tubicini, *Abdum*, deditionis, iterum iterumque, duces admonent. Ac visus est omnino, non plane nihil remi-

remisisse a ferocia, vir fortissimus; sed, quod trium horarum inducias, deliberandi causa posceret, ex vero denegata a nostris fuerunt; res omnis, facile tunc quidem adhæsit. Euenit interea, ut partim cuniculis, partim grandioribus tormentis, laxiores, in horas singulas, ruinæ in moenibus fierent. Quo viso, *Abdyus*, ut siue nostris remoram poneret, siue suis fucum faceret, duos *Agas*, in castra, obsidum loco ablegat, atque impetrat a *Lotharingo*, ut præfectorum aliquem ad se, cum agendi potestate, nihil cunctatus, mitteret. Fuit is *Creitzius Baro*. Admissum, ultra, quam a barbaro sperasses, humaniter accipit *Abdyus*, coactoque senatu, de *Tökölö*, deque *Vezirio*, acerbe conquestus; illi, tamquam qui bellum conflasset; huic, quod tardaret suppeticas, dira quæque imprecatus: *nunc demum se aduerrere*, inquebat, *in quod sit coniectus discrimen!* quantumvis autem, ancipiti se circumuentum periculo videat, non posse tamen inducere animum, uti acropolim Turcici imperii, Budam, Germanis dederet; maxime, quod capto licet muro extimo, urbis pars maxima superet inconcussa. Adtenderent sibi Christiani, neque successu nuperi adsultus, instarentur; pronos, in utramque fortunam belli casus esse solere; sin eo res perducta fuerit, ut spes nulla sit super, urbis seruanda, posse tunc rationem iniri, quemadmodum, & obsessis satis fiat, & obsessoribus: nominaret modo, CHRISTIANORVM VEZIRIVS, (ita Lotharingum adpellabat) urbes & arces, quas vellet, optima fide Turcas iis decessuras; modo BVDA sibi relinqueretur. Respondit *Creitzius*, nihil sibi, in eam rem, demandatum esse; non defore Cæsari arma, quibus arces reliquas expugnarret; nunc Budam peti, & propemodum teneri iam. Hæc, in senatu acta sunt. quo dimisso, seducit barbarus in conclaue intimius *Creitzium*, ibique, adstante *Muffio* Budensi, palam profitetur: non se tam pertinaciter a dedendæ urbis consiliis abhorrere, quin assentiri vellet Christianis, modo vnius deditioe urbis, pax posset redimi. Hic vero iterum *Creitzius*, nihil se horum in mandatis habere, regessit; relaturum tamen ad *Lotharingia Ducem*, curaturumque, ut quam primum certior fieret, quæ sit Cæsarianorum sententia. Dum hæc cum *Abdyo*, *Creitzius*, nulla ab oppugnatione cessatio fuit. Epulis postea adhibitum adparatissimis, tam blande humaniterque habuit *Creitzium*, ut non hostem crederes, sed contubernalem: tandem, iunctis dextris, dimissum, per *Viennensem* portam exire iussit, ut longior esset per plateas urbis processio; has enim, honoris testificandi causa; reuera autem, ut ostentaret superstitem militem; *Lanitscharii*, utroque latere, densatis ordinibus stipauerant. Ut ad Ducem retulit *Creitzius*, quas tradendæ urbis condiciones dedisset *Abdy-Achman*, mira res, & infanæ similis visa est omnibus, qui in senatum fuerunt adhibiti. Proinde, nuntiatum postmodum, homini præfidenti; nihil consilii salutisue obsessis superesse, nisi in dedenda vrbe: id, ni festinarint exsequi, daturus peruicacis tarditatis poenas. Nimirum, addebat animum *Abdyo*, *Vezirii*, cum exercitu aduentus: idem vero, simul urgebat no-

mittit in
castra obsi-
des, Creit-
zio, in vr-
bem able-
gato:

quid illis
adsum:

redit Creit-
zius labo-
re irritus:

continua-
tur oppu-
gnatio.

stros, ut in opus, omni virium contentione, incumberent. Proinde, explendæ, de qua diximus, fossæ, subruendisque muris, labor, diu noctuque impensus, id pretium fecit operæ, ut hostes, quibus statio fuerat in fossa, substructo cuniculo depellerentur. Hunc, cum fodiebant operæ, pestilenti quodam halitu adflabantur, concidebantque, multa demum confocillatione, in vitam quasi reuocandæ. Neque id mirabuntur, quibus *Bude* situs, & soli ingenium cognitum est; montanus ille quidem, sed e petris ita compositus, ut passim rimas habeat, varie dehiscences: quæ demum, collectos, ex calidarum, quæ subtus vbertim scaturiunt, vapore, sulphureos halitus, si qua detur exitus, ad eum modum eructant, qui fodinis esse solet familiaris.

§. XC VII.

Bavarus,
nouam, ca-
stelli oppu-
gnationem
decernit:

quibus de
causis:

Casari-
gnorum sup-
plicia, ab in-
uito Lo-
tharingio
missa:
incurfus
ratio:

ITa erant res, cum *Electo* *Bavarus*, siue *Casarianorum* virtutem æmulaturus, siue sui daturus documentum, nouam castelli oppugnationem decernit; obtentu vsus, haud sane friuolo. Frequenter, nimirum, adferebant nuncii, adfuturum propediem, cum ingenti exercitu, *Vezirum*; sibi ergo, ita videri, aiebat, retentandum, omni ope adfultum, ut capta vrbe, obuiam procedi hosti, atque muralis hæc victoria, campestri alia, possit cumulari. Spem, præterea cuniculatores, haud dubiam fecerant heroi, subrutos cuniculis muros, ruinam, si succendantur, minari, nulli, tota obsidione, secundam. Ergo, ter mille suorum adparat, ut, si cuniculus destinationem, edita murorum strage, adiuerit, procurreretur fortiter. Sed, cuniculus quidem, morem tenuit, & ne contemmerato quidem muro, humum tantum resoluit. Putasses, destitutum coëptis *Bavarum*; perseverauit tamen in sententia, & misso, ad *Lotharingum* nuncio, impense rogauit; uti, cum ipse castellum suscipit oppugnandum, *Casariani*, & sociorum reliqui, facta, improviso adgressione, distinerent & ipsi hostem. Præcipiebat animo Dux, male rem casuram: ne tamen contraire videretur, excelso *Bauari* animo, cohortes aliquot, *Bischoffshausenio*, & *Herbersteinio* ductantibus, auxilio mittit, & vna adsilire iubet. Procurritur, ad editum signum, acriter, reuelluntur, qua manu, qua bipennibus, valli, neque omittitur quidquam, quod primo illo ardore, fieri oportuit. Stabant, prompti in moenibus, præsidarii, quin, in ruinarum vsque tumulos, se demisere, continus cum hoste pugnaturi, si res casusque posceret. Interim, commota quasi tempestate, tantam sphaerarum ignitarum, globorum, ollarumque, sulphureo puluere fartarum, lapidum item, & missilium telorum vim, in eluctantes effundunt, ut vix vlla, enitendi ultra, spes superaret. Fato, an consilio, accidit, sub acerrima dimicatione, ut, siue præfectorum, siue gregariorum aliquis, ouabundo similis, alta lætaque voce conclamaret: *Captum a Bavaris castellum teneri!* Quæ voces, tan-

tantum potuere, apud Casareum militem, suæ, quam alienæ gloriæ amicio-
rem, ut tametsi res esset desperata, conniterentur tamen supe-
rare vallos, scandere ruinas, & loco etiam iniquissimo, nihil non <sup>prorsus ir-
rita:</sup> præclari facinoris edere. Semel, atque iterum reiectos, subeuntes-
que denovo, cum pessime accipi Dux intellexisset, receptui, Ca-
sarianis, at multo, quam e-re fuisset, tardius, cani iubet. *Retra-* <sup>clades ac-
bi ab dimicatione, tam ordinate non potuere, quin permulti, ut in reces-
su, telis hostium confingerentur. Fortes viri, ducentis haud pauciores,
totidem e Bayariis, cecidere. Præter duos, quos nominaui, duces
(Bischoffshaulenium & Herbersteinium) centuriones tres, Caunitzius
comes, subtribunus sauciatus. E Brandenburgicis, nam & hi exemplum
male secuti fuerant, unde viginti præfecti, centum quinquaginta gregarii
cæsi. Tanti stetit præceps, ac male digestum consilium, inquit WAGNE-
RVS. Non poterat exoptatius quidquam hosti cucuisse, *Bauarorum* <sup>crescant
inde animis
obfessi:</sup> hac intempestiva, an temeraria adgressione. In spem nimirum erige-
bantur, fore, ut commutatâ oppugnationis fortuna, deiicerent, e
primi muri stationibus, *Germanos*; dum interim, ingruente extus *Ve-
zirio*, aut confligendum erat hostibus, aut ingloriis discedendum ab
obsidione. Adfirmaverat eam confidentiam, *Brandenburgicorum*, e
turri, quam occupasse eos diximus, infelix, sub adsultu, depulsio,
& obtritæ illiæ numerosiores operæ. Enim vero, uti palam face-
rent, quam sint a deditionis consiliis alieni, quamque bene de se, & ad-
uentantibus auxiliis sperent, *Turca*, publicos, per urbem plausus, edunt,
atque tympanorum tibiarumque læto concentu, ut audiri a nostris
possent, viderique in mœnibus, ouantibus similes, exsultant: in-
struunt novum suggestum, ex quo *Sueuorum* stationem impeterent,
remque tam strenue gerunt, ut nunc demum propugnationis laborem
exorfos credidisses. Ac parum omnino aberat, quin hostium hæc fe-
roxia, *Lotharingo* perniciosior fieret. Non procul forte aberat, cum
illapsus, in pulvereum doliolum, globus, edito vehementi fragore,
discerptisque machinatoribus, ipsum pene ducem corripere. Proin-
de, ne impune ferociret hostis, redintegrata, quin geminata etiam <sup>nostrorum
ardor con-
geminatur.</sup> displosione, obruendam igne missili urbem, exarmanda tormentis
mœnia, & nullo non oppugnationis genere, quasi nunc iniret obsi-
dio, diu noctuque vrgendum hostem, duces statuunt. Neque mi-
nori assiduitate, fossa, a militibus operisque explebatur; tametsi len-
tiore, quam sperasses, successu; quod ingesta toties sarmenta, studio-
se exurebantur a præsidiariis. quæ res, uti ex se remorabatur opus;
ita, noxia fuit militi, ob fumi malignam indolem: nullus tamen ideo
locus cessationi datus est.</sup>

§. XC VIII.

Flebat his rebus, ut enervarentur in dies magis magisque præsi-
diarii, daturi, iamiam victas manus, nisi novos, ex adpro-
pinqnatione *Vezirii*, spiritus sumissent; nostris autem, nova <sup>Vezirii
adpropin-
quatio:</sup>
Fff 3. iterum

acutis no-
strorum
providen-
tiam:

Lotharin-
gi senten-
tia:

adprobatur
a senatu
militari,
suscipitur-
que eius
exsecutio.

iterum iniecta fuisset sollicitudo laborque. Restaurato, ad *Eszekinyum* ponte, cum nonaginta millibus, *Drauum* superauerat *Vezirius*, totis viribus elaboraturus, uti depellere ab obsidione posset *Casarianos*. Dum illic statua habet, *Seytanum* purpuratum, cum quindecim milibus, selectissimorum equitum, præcedere, & hostium vires destinationesque, speculari iubet, infestareque pro castris excubantes. Simul, rumor hic percrebuit, adfirmatusque est ab exploratoribus, difficillimis rebus, tempestiue consulturus *Lotharingus*, senatum militarem cogit. Sententiam duces iussi dicere, vix reperiabant, quid statuerent. Nam alii quidem, & obsidionem vrgendam, & prodeundum hosti obuiam, magnis animis consulebant. Minus se probabant, consilii rationes his, qui suorum paucitatem existimabant. Plerisque, contrahi in vnum locum, oppugnationis robur, placuit. Dum sic disputatur mutuo, *Dux* ipse, quid sentiret, expromit. Reuocandum esse, ante omnia, ex sparsis hic & illic stationibus, equitatum; val- lum, castris circumducendum quam validissimum, quo se contineret exercitus; oppugnationem vero, tametsi decem admodum millium superaret peditatus, pari numero viribusque, prosequendam; subru- endos cuniculis muros, neque vlla re prodendum metum; curandum præterea, quam sollicitissime, ne quid damni, ab erumpente hoste, accipiat. Si interim ingrueret *Vezirius*, instructa acie, inter aggeres expectandum: cumque pronum sit existimare, vasti ambitus castra, haud, eadem impressione adorturum *Vezirium*; sed, hac illacue, ren- taturum perrumpere; ita ordinandam esse aciem, ut si *Bauari* incum- berent vis hostium, *Casariani*, in latus pugnantium inueherentur; ite- rumque *Bauari* idem facerent, si vrgerentur *Casariani*. Eadem man- data, *Brandenburgici Suenique*, acceperunt. Simul, Ducis hæc sententia, adprobata in senatu fuit, designati circum castra aggeres, summo stu- dio educuntur, castella ponuntur passim per collinos situs, adducun- tur in suggestus tormenta, neque omittitur quidquam, quod amo- liendo discrimini, videbatur idoneum. Et, ab oriente quidem, du- cto, inde a Danubio, aggerum capite, pone *Gerhardinum* montem, *Bauari*, vsque ad montem aquilæ, castra præmunire. Hinc *Brand- burgi*; post hos *Sueni*, ad eum vsque montem, qui vallem *S. Paul- li*, a veteris *Budæ* plantie, discriminat, opus faciebant: reliquum, *Casariani* consummauerunt. Plurimum, *Brandenburgorum*, *Sueuorumque* stationi metuebatur: quam ob rem, *Heisteri*, atque *Lodronii* legioni- bus, cohortibus item duabus, edito loco metantibus, confirmari eam oportuit. *Hungari*, & *Croate* equites, ad Veterem *Budam*, ad Pe- stum *Bauari*, excubabant: celeribus nunciis, iam ante, ad *Caraffam*, *Heisterum*, & *Transiluanicas Scherffenbergii* copias, dimissis, uti fe- stinatis itineribus, quam primum in castris adessent.

§. XCIX.

DVm castra, ad hunc modum, extus communiuntur, non tantum non cessatum est, ab oppugnatione; sed ostentata simul virtute, plus edebatur motuum, quam rebus, nondum in hanc trepidationem coniectis. Opera omnia, quæ contra urbem obuersa fuere, noua fossa, & vallis defixis communita, præcingebantur. Bis mille viri, in accessibus, mille, ad suggestus, dies noctesque perdurare iussi, cauebant perpetuo, ne hostium incursiones fierent, adtenuato militi noxiæ. *Paulus Eßterházius*, Regni Palatinus, flumentaneum oppidum, porro insidendum sibi sumsit, seque aduersus barbarorum incursum, palis defixis, obuallauit. Neque Danubius, a custodia immunis mansit. Naues, ad classis speciem concatenatæ, & ferratis trabibus, per proras commissæ, amnem præcludebant, ne forte aduerso flumine hostis eniteretur. Infra, qua extimus *Gerhardini* montis pes, profluenti imminet, pons incubabat, ita instructus, vt vltro citroque tuto commeari possent, subsidiariæ copiæ. Reliquum alueum, celoces duodecim, cum nauiculariis, perpetuo innaugabant, ne hostis, siue ex insulis emergeret, siue amne aperto, insidias posset instruere. Dum hæc fiunt, fama subito increbuit, quindecim illa, quæ diximus, hostium millia, *Albeni* itinere aduentare. Iniecit rumor, suspicionem *Duci*, per montanam regionem impressionem hostes meditari. Ergo, emissis speculatoribus, quid esset rei, cognoscit, montanam regionem omnem, quæ castris offundebatur, per rerum peritos, explorare iubet; ipse, in *Suenorum* monte, alti patentisque prospectus, tentorium ponit; collinos accessus, stationibus præmunis, datisque, ad legiones mandatis, totum se, ad resistendum hosti, comparat. Euanuit tamen, breui post, rumor, posteaquam tria fere millia, *Bauarorum* stationes adtentare ausa, nullo negotio, repellerentur. Habuit, hostium ea cunctatio, id commodi, vt, robore eo maiore, instrui possent castrorum munitiones. Nullus erat collis, quin castellum haberet, a milite, & machinatoribus, infessum. Qua se valles deprimebant profundius, sarmentis, vimineis corbibus, & nulla non materia alia, exaggerabantur, ne paterent hosti irrupturo. Opus, ea prouidentia, in primis fuit; in valle S. Paulli, qua in veteris Budæ campos desinit. Locus erat, ad perumpendum in primis facilis, quem ideo, stellato munimento, ita obmuniri necessum fuit, vt quaqua se infunderet hostis, destinatis tormentorum iactibus, reprimi tantisper posset, dum structis ordinibus, occurreretur ab equitatu. Mirum dictu! trium, non amplius dierum spatio, opus immensum, circumquaque consummatum est, fuitque, ad decimum Augusti, quædam quasi feriatio militum, eo maioribus animis, hostem expectantium, quo insignior, ex gemina victoria, campestri hac, murali illa, gloria expectabatur. Iniere mox velitationes, cum hostibus, non plane quidem imbelles, sed vix vilius euentus. Plurima,

Oppugnatio eodem tempore continuatur:

ducum sollicitudo in cunctandis periculis:

Vexilli in adpropinquando cunctatio, nostra utilia:

munitionum circum castra, rationes:

velitationes cum hoste.

Baua-

Bauaris, & *Hungaris*, cum iis conflictatio fuit. Litteras hi reperere, apud occisum exspoliatumque Turcam, quibus de *Vezirii* consiliis, *Abdus* edocebatur; simul admonitus, ut quo essent *Christianorum* castra habitu, quo robore exercitus, mature, auxiliaturos condoceret.

§. C.

Venis in
conspicuum
nostrorum
Vezirius;

pugnandi
apud no-
stros ardor;

Bauari in
eam rem
sententia;

Lotharin-
gi consul-
tum, pro-
sus alie-
num a con-
flictu.

Sic erant nostrorum adparatus, & circumductæ castris munitio-
nes, cum *Vezirius*, sexaginta millium exercitu stipatus, in con-
spicuum prodit, eodem loco metaturus, quem biennio ante,
clade sua, hostes nobilitauerant. Dici nequit, quantus pugnandi ar-
dor, militem nostrum inuasit, cum explicatam Turcarum aciem cer-
neret. Gregarii, suos quique præfectos, hi duces, isti *Lotharingum*,
orabant, pugnandi sibi daretur facultas; prona ad victoriam videri
omnia; tantum in paucitate animorum esse, ardoris tantum, quem
ad profligandum hostem, non tam sperent suffecturum, quam confi-
dant. *Bauarius* in primis, pondus addebat, æquissimæ ducum, uti
rebatur, & profectæ a virtute militari, petitioni. *Videret* *LOTHARIN-*
QVS (aiebat ille) *ne lentis consiliis, animorum remissionem, militi, aui-*
de pugnam deposcenti, inducat, reique bene gerendæ occasionem, fere
cum dedecore, dimittat. Se, suosque, si ita insserit Dux, primos
in hostem ituros. Delectatus, militari hoc calore, *Lotharingus*,
senatum bellicum cogit, ducum sententias, ac *Bauari* potissimum,
pro more suo, placide disputari iubet. Plerisque omnibus, *Electori*
accedentibus, tandem *Lotharingus* intercessit, grauique oratione do-
cuit, quid esset, cur in contrarias consilii rationes, abire cogeretur.
Durum esse, & ancipitis plenum periculi, desertis validis adeo munitio-
nibus, vagum hostem adoriri, & consecrari retrocedentem. Vsu doctum,
fere compertum habere, Vezirium, ostentata pugna facultate, nusquam
constiturum; sed, eo usque prolextaturum Germanum, dum flexo, huc
aut illuc, ex improviso, impetu, per munitiones perrumpat. Certum esse
praterea, non cessaturos obsessos, quin, sub idem tempus, negotium fa-
cessant oppugnatoribus. Quocirca, stare sibi sententiam; opperendum in-
tra munitiones, hostem. quas, si adoriretur, tormentis primum, & nul-
lo non ignium genere, rem agendam; atque, ubi ad manus ventum
fuerit, eo fortius propugnandos aggeres, quo proclivius est suspicari, vim
omnem hostium, uni alicui lateri incubituram: nam, ut pluribus simul
locis adgressionem adtentet, vastitate munitiorum partim, partim nostro-
rum vigilantia, deterritum iri. Res, intra vallum, ita esse compara-
tas, ut, quidquid ocepturi essent barbari, in irritum id omne casurum,
animo precipiat. Adfuturas interim Scherfenbergii copias. quarum ac-
cessione, aucto exercitu, deliberandi, & tunc fore locum, quo vincen-
di genere utendum esset. Ut hæc dixit Lotharingus, nemo erat,
qui contraire auderet: quinimmo, sumtis, ex Ducis hac adlocutione,
animis, hilares, plenique bonæ spei, ad suas quisque stationes, abiere.

§. CI.

§. C I.

Pergebat interim hostis, non tam, ut praelium adpeteret, quam, Vezirii inquit: ut ostentata suorum multitudine, & nostros territaret, & obstinaret obsessos, huc & illuc commigrare, & nunc in aciem explicare, nunc cogere exercitum. Qua re, adtentiores facti nostrorum providentiam acuit: duces, id, quod in perficiendis operibus erat residuum, festinatis operis, consummant, atque, sic denuo partiuntur legionum stationes, ut mutuo sibi possent opitulari, si res ita posceret. Atque *Heistero* quidem, collis *S. Pauli*, cum sedecim turmis, custodiendus adtribuitur: *Dux* ipse, turri aquatica, geminatis excubiis communita, pro *Bavarorum* castris, extra vallos, cum *Casariano*, & sociorum equite, ita metatus est, ut tribus quibusque equitum turmis, unam peditum cohortem, interfereret: annonarios, commeatum, per stationes singulas deferre iussit, ne miles, eius adportandi causa, ordines cogeretur deferere. Iam circumquaque instruebantur, a nostris ordines, cum acie utrinque instruitur, frustra se innotet Vezirius: *Turca*, in geminam, & ipsi, divisi aciem, a *Danubio*, versus iugum, *Bavaricis* castris adsitum, movere se, & procurfare incipiunt, tanto feruore, ut pugnam, haud evitari posse, duces existimarent. Eo viso, erumpunt obsessi quoque, hinc *Bavarica*, illinc *Casarea* opera derasuri; sed qui a stationariis mascule accepti, cum vix protulissent pedem, referre iterum cogeantur, plumbea grandine, propemodum oppressi. Ita dies ille, quem magni euentus futurum autumabant reprimi-tur erup-tio: omnes, equestri admodum, eoque levi congressu, terminatus est. Istud opportune accidit, quod *Gallus* transfuga, homo, uti adparuit, ingenuus, *Lotharingum*, de hostium destinationibus, edocuerit; non-transfuga Galli, de hostium destinatione, indicium: dum in castris, *SERASKIERIO* ductante, ultra quadraginta millia, adesse; aduentare tamen, cum maiore multo exercitu *Vezirium*; nunc in mandatis habere praefectos, uti sequuturo die, *Bavaricas* stationes adoriantur; dumque hic manus conseri coeperint, perrumpant per *Casarianorum* excubias; in eam destinationem, fortissimos quosque *Ianitscharorum* delectos, quinque numos, aureos, singulos accepisse, ad rei fortiter gerenda auctoramentum; praeter fistulas, tres cuique sphaeras igniuomas, ligonemque esse; pramia infinita proposita, si se in urbem iniecerint. Eo valuit indicium, ut peruigilem noctem, pro vallo extraheret equitatus. Postero die, decimus nonus ante Calendas Septembres fuit; destinatum facinus, uti *Gallus* edixerat, exsequuturi, magna, toto hostium novae Turcarum molitiones: exercitu, inquit, inde a diluculo, observata est. Iam enim huc, iam illuc irrupturi, nunc lentis, nunc citatis passibus, varie intorquebant aciem; dum *Heisterus*, qui, uti diximus, in colle *D. Pauli* excubabat, *Lotharingo* nunciat: ingentem hostium manum, haud procul a proxima valle abesse; minari impressionem; mitteret quam celerrime auxilia. Nec mora, dantur *Pálffy*o mandata, ut *Caprare*, *Taffi*, *Neoburgi*, & *Fürstenbergii*, equestres legiones, coadunaret, excitoque simul *Dünnewaldio*, laboraturis, suppetias mature ferret. Dum hi in facta, in nostros impressio:

collem, hostem speculaturi enituntur, noui ab *Heistero* adfunt nuncii, maturarent adesse; cum primoribus stationibus, iam manus conferi; atque octo propemodum *Ianitscharorum*, & *Spahiorum* millia, Albenſi itinere, in munitiones incubitura, metui. Ergo, excusso speculandi otio, *Pálffyus*, Croatas & Hungaros, velitando hostem distingere iubet; *Schultzianam* & *Sauerianam* legionem interim euocat. Quæ, dum fiunt, admonetur a *Caprara*, *Pálffyus*, adesset quam ocissime, feruere, in sinistra ala, pugnam; hostem præterea, quam pro opinione, numerosiore, in vallem se immittere. Erat res, plena periculi, quod *Croata*, quibus confligendi necessitas, primo omnium incubuit, loco moti, in fugam effundi coeperant, *Lodronio* simul, tribuno suo, cum reprehenderet, a turpi fuga equitum, proculcato. Obiecere se *Dünewaldus*, & *Mercius*, irruentium agmini, cum *Schultziana*, *Saueriana*, *Mercianaque*, legionibus, eo successu, ut lentius quidem instaret hostis, neque tamen pugna excederet. At, simul *Pálffyus*, & *Taffius*, cum iis turmis, quas auxilio adduxerant, structa acie, manus conferre coeperunt, amisso, primi impetus aculeo, torpere hostes, mox in apertam fugam effundi. Sparſos, nemo, *Hungaris*, insequutus est, seu tenacius, seu clade edita maiore: eo quod, primo congressu, ex quo diffugisse *Croatas* dixeramus, pluribus suorum amissis, diutius hostium impetum cgebantur sustinere. *Ianitscharorum* certe, ad tria millia confecere, quinquaginta militaria signa capta, breuiora tormenta octo, ex ea insectatione, relata sunt. Ferunt, ad quindecim aureorum nummum millia, e caſorum oculis excussa fuisse: quippe, auctoramento militi data, ut rem porro fortiter administraret. Opportunissimæ victoriæ nuncio, ad Ducem, ministerio *Commerci*, perlato, tantus, reliquum exercitum, pugnandi ardor inuasit, ut ruituri in hostem metuerentur, præter, quam in mandatis erat; nisi calorem intempesium, Ducis prouidentia, restinxisset. *Bauarus* tamen contineri haud potuit, quin classicum suis caneret, insequereturque, exiguo operæ pretio, pone Danubium, fugientes Turcas. *Vezirius* interim, ne cornu alterius clade, fractus animo putaretur, per sinistræ alæ regionem, tentata non vno loco, perrumpendi opportunitate, fatigabat aliquantisper nostros: dum *Dünewaldus*, a Duce, in vallem descendere iussus, cum fortuita fere, mille quingentorum Germanorum equitum manu, in latus hostium inuectus, nondum disploſis fistulis, totum illud agmen, in fugam coniicit, atque fugientium tergis ita immergitur, ut iam circumcingi ab hoste inciperet, vix, ac ne vix quidem eluctaturus, nisi *Mercius*, periculo aduerso, cum secundaria acie, circumfuso opportune succurrisset. Tunc vero, quod exercitum vniuersum, contra se moueri cerneret *Vezirius*, receptui suis canit, & festinato, ad fugæ modum, itinere, tribus infra *Badam* miliaribus, ad *Ertſinum*, castra metatur: quinque suorum millibus, ea vnica adgreſſione, desideratis.

S. CII.

A Cerbe, non tam iacturam, quam perturbatam consiliorum ferriem, *Vezirius* tulisse fertur. Adfirmatum a transfugis est, exspuiffe in *Seraskierii* faciem, iratum hominem, quod rem, suo in cornu, infeliciter administrarit. Rediere nostri in castra, non iam ouantes, sed triumphabundi. Nam, & minora maioraque tormenta, circumquaque displodunt, & hic, demessa Turcarum capita, signa alibi militaria, operibus præfigunt, quæ admonerent obseffos, quo loco, quamque inexplicabili, versarentur. Immissi in urbem captiui, vti iussi erant, cladem confirmabant. Rusticus, a gubernatore, cum litteris ad *Vezirium* missus, interceptusque, palo induebatur, in moenium obtutu depactus, alter, ad confitendum facilius, ad malam crucem, abire iussus est. Vterque nuncium ferebat, tum quo essent habitu res obsefforum, tum, qua castrorum parte, *Christianorum* exercitus esset adoriendus. Pronum erat existimare, fractum iri, hac suorum fortuna, præfidiarios. Illi tamen, ex cladibus, sumere animos, remque, non minus ferociter, quam prouide administrare. Enim vero, subrutis hic per cuniculos operibus, apertis alibi eruptionibus, damna inferebant; non tam quidem sibi vtilia, quam noxia oppugnantibus. Illata, hac obsefforum inquiete, *Brandeburgicis* clades qualiscunque, adtentiores fecit adgressiones reliquas. Peruadit interim castra, rumor, superato *Tibisco*, immensam *Tartarorum* colluuiem, aduersa regione, obsefforibus, imminere. a qua, ne noxæ quidpiam fieret, saltem pabulatoribus, pars equitatus *Hungarici*, cum *Carasse* legione cataphractorum, in *Pesti* vicinia, excubare iussa est. Comparata, ad eum modum, securitate, in oppugnationem incumbendum rati duces, nulli parcebant, seu labori, seu viorum impendio. Cuniculi, fere omnes, infelices habebant successus; vnus, eo etiam memorabilis, quod subterraneam pugnam, fortuita operarum congressione, prouocarat: pulsus nostris, multorum dierum labor, corruptus ab hoste est. Melius, aperta oppugnatio succedebat, cum erat quietis nonnihil, ab exteri hostis incurfibus. Nam, & muri late procumbebant, & vallos, mira adfidiuitate ruinis ab hoste prætextos, monachus *Gabriel*, (quem Hungari *Tüzes-Gábor*, id est: *Ignitum Gabrielem*, adpellabant) summa arte celeritateque exurebat. Tametsi vero, difficiliora obseffis in dies cuncta fiebant, non tamen remifere quidquam, a propugnandi diligentia. Quæ res, auctum, tribus *Turcarum*, sex *Valachorum* millibus, *Vezirium*, in eas iterum consilii destinationes induxit, vt castra inuaderet denuo. Id, ne clancularie facere videretur, decimo quarto Calendas Septembris, structa acie, cum vniuerso, quem habebat, exercitu, in conspectum nostrorum se dedit: exploraturus, satisne haberent animorum viriumque, ad se adoriundum. Pluribus horis, in acie perstitit, cumque nemo se castris eiiceret, *Ertsinum*, vnde venerat, secessit.

Eius, conce-
pta hinc in-
dignatio:

nostrorum
in castra
reditus,
triumpho
similis:

præfidiario-
rum obli-
uio:

inanis de
aduentum
Tartaro-
rum ru-
mor:

oppugnandi
seuer:

Vezirii
tentamina:

Res erat prona ad suspicionem, ne hac ostentatione, facinus occultaret *Vezirius*, damnosum futurum nostris. Igitur, dimissæ speculatoriæ turmæ, valles circumsitæ montesque scrutantur, ne quid insidiarum lateret. qua in re, præcipua *Heisleri* diligentia eluxit: subsectorum detectum nihil. Reuera enim, aperto Marte, rem gerendam statuerat, barbarus. Quod, sicuti erat, odorati duces, stationes obfirmant, disponunt idoneis locis, campestris excubatores, instruunt suggestus omni instrumento, quod profligando eminus hosti, erat necessarium. Hac duces providentia distinebantur, cum crebri adferrent nuncii, hostium equitatum, subditis calcaribus, non tam inuehi, quam conuolare, in *D. Paulli* vallem, locum videlicet, adgressioni vnice idoneum. Mox, acceptis, in medium *Ianitscharis*, cum se ad perumpendum suffecturos credunt, agminatim designatas aggerum regiones inuadunt, superant, reluctantes obterunt. Tunc vero, ad arma, totis castris, conclamatur. Occurrunt, proximi *Brandenburgicorum* stationarii, atque, edita licet strage, nec quidquam reluctantur. Fulminis instar, peruadebat conglobatus ferocissimorum hominum cuneus, ferebaturque per medium *Lodronianæ* legionis agmen, tam celer atque intrepidus, vt tametsi repellerentur multi, conciderentur plurimi, reliqui, glande plumbea fere obruerentur, superaret tamen cuneus, qui cursu citatissimo, versus urbem, eniteretur. Iam per montis latera, subire coeperant alacres, cum furiarum hoc agmen, *Caprara* excipit. Cæduntur ergo plerique, in fugam coniiciuntur non plane nulli, euadunt tamen, ex quingentis forte centeni; sed hi quoque, aut perniciosius saucii, aut, ex tanta fatigatione, inutiles ad propugnandum futuri. Speculabantur e longinquo, colluctantium sociorum virtutem fortunamque, *Turca*, cumque cernerent, plerosque omnes concisos, paucos in urbem peruasisse, fugientibus similes, collibus, quos occupant, decedere, & retro ferri coeperunt. Qualicunque hoc successu, læti præsidarii, dispoſis circumquaque tormentis, editaque tiliarum & tympanorum, per loricas mœnium, symphonia, nostris visi sunt insultare. Audacem hostium manipulum, eodem duce, qui ante biennium, furtiuas suppetias, in urbem intulerat, magnis auctoramentis *Vezirium*, ad peruadendum induxisse, captiuorum postea indicio cognitum est. Ipse interim *Vezirius*, nunc hac, nunc illa castrorum regione, quasi in pugnam exciturus *Germanum*, sese ostentare, mox retrocedere, redireque iterum; vt suspensos teneret nostros: dum intellecta suorum clade, prorsus euanesceret.

§. CIII.

Cæsarianorum ingenti com- modo:

Commodum id *Cæsarianis* euenit. Nam, & a perpetuis, quibus distinebantur hucusque, procurſationibus, respiratum aliquantisper fuit; & eo plus in oppugnationem virium collatum, quo

quo tutiora, ab extero insultu, castra videbantur. Ergo, geminato militum numero, in accessus immisso, atque ter mille *Hajdonibus*, fossam, de qua dictum est toties, exaggerare iussis, commodiora, in horas singulas, ad adfiliendum fiebant singula. Neque deerant in ducibus, qui omni ratione persuaderent *Lotharingo*, ut, nec expectatis *Scherffenbergii* suppetiis, quæ vix vnus interuallo mensis adfuturæ essent, vniuersalem adgressionem, susciperet. Spondebant simul de victoria, leuiore nunc, quam accidit hucusque, sanguinis impendio, reportanda: maxime, si relictæ castelli oppugnatione, in vnum eundemque locum, totis viribus incumberetur. Nihil, optimis consiliis, Dux obuertit, præter *Bauari* ingenium. de quo constabat apud omnes, haud deserturum, castri adgressionem, tanto suorum cruore adhuc madentem. Neque id frustra *Lotharingum* egisse, euentus docuit. Incesserat, *Electoris* animum, multo, quam hucusque, pertinacior ardor, tentandæ, per adfultum, maioris turris. Haud reluctatus Dux, cohortes nonnullas, vna procurrere iubet. Fit adgressio, enituntur *Casariani* hinc, illinc *Bauari*, eximia vti fortitudine; exturbant, post longam colluctationem, e primis munitionibus, hostem; denique turri, sed maximo suo malo, potiuntur. Hostes enim, interius reiecti, cum de corona murorum, nequirent, perforatis, festinato opere, moenibus, hos, qui intra turrim, immuniti adhuc, infederant, perpetuis glandium ictibus, eo adegere, ut partam, tanto labore, stationem, non absimiles fugientibus, descrent. *Casarianorum* centum, quadringenti e *Bauaris*, desiderati sunt: In quibus *Rumelius*, exercitus structor, præcipuæ virtutis dux, recensabatur. Cum ad hunc modum, in oppugnationem incumbunt obsessores; adest iterum, ex more, *Vezirius*, vltimo tentaturus *Germanum*, si posset, aut aperta vi, aut strategemate, euincere, saltem ita distinnere, ut se auxiliares *Lanitscharorum* cohortes, denuo intra urbem posset iniicere. Ad eam destinationem, suapte instinctum, præsentissimum *Bude* periculum facile inducebat. Neque enim cessabat *Abdus*, per occultos nuncios, *Vezirium* orare, ut periclitanti sibi, quam celerrime, succurreret; diminutum prædiariorum numerum; fauciorum ægrorumque multitudinem; deiectos late muros, difficiliorem in dies propugnationem facere. Quas eius preces, ex interceptis, cum tabellario litteris, duces cognouerant, cepereque inde argumentum, haud defuturum partibus suis *Vezirium*; maxime, quod monebat simul urbis præfectus, nullam, ad immittenda subsidia expeditiorem viam fore, quam per oppidum flumentaneum; quod, & custodiatur segnius, & breuius ad enitendum iter habeat. Ergo, noua iterum prouidentia opus erat, ne quid infelicitis casus, siue ab obsessis, siue ab inuasuris castra hostibus, accideret. Atque oppido quidem, mille ducen- ti Germani, præsidio dati sunt; *Suenorum* montem, *Mercii*, & *Sarrauii* legiones; castellum, valli *D. Paulli* imminens, trecenti *Hajdones*, opportune infedere; quodque erat in communiendis aggeribus, seu

ducum, ad adfiliendum, ardor:

Lotharingi sententia:

Bauarorum damnosus adfultus:

nona Vezirii, aduersus obsessores, tentamina:

ex interceptis litteris, cognita:

ducum solertiam accendunt:

hostium, in
nostrorum
conspicu-
um, ad-
uentus, &
abitus.

residuum, seu noue instruendum, summa ope consummatum est: car-
rorum item, & impedimentorum, varie sibi ipsi innexa series, a *Sueno-*
rum monte, vsque ad extimos aggeres, pertexebatur. Neque cessatum
est extus, quin a stationario emissarioque milite, valles, & idonea oc-
cultandi hosti loca, explorarentur: eo quod edixerant transfugæ, in-
ductos ingentibus promissis, ter mille selectissimos *Lanitscharos*, po-
stridie tentaturos perrumpere. Inter hos adparatus, dies infusus
fuerat, cum sub crepusculum vespertinum, nubes puluerum, ea re-
gione, qua erant hostium castra, in altum sublata, indicio fuit nostris,
mouisse barbaros. Atque ita omnino res habebat. Quare, crebris
compositis ignibus, noctem totam peruigilem duxit exercitus. Vt
dies illuxit, hostis, late porrecta acie, in nostrorum conspectum ve-
nit. Struxere & ipsi, designatos iam ante ordines, vt, si depugnare
vellet, aut facta impressione, vallum adtentare, expediti essent, ad
rem fortiter gerendam. Continuit se tamen *Vezirius*, cumque toto
fere die, in *Casarianorum* obtutu, perstitisset, suo more, ingruente
nocte, *Ertsinum* in castra rediit, biduo post iterum adfuturus.

§. CIV.

Nova inde
Cæsar-
ianis, vi
porro forti-
ter geren-
da, oppor-
tunitas:

adeo ite-
rum ite-
rumque
Vezirius:

prælio an-
cipiti reici-
tur.

Accidit ea res, nostris extra modum opportuna: quod interim,
& *Scherffenbergianæ* copię adpropinquabant; & explendæ fos-
sæ, vacare poterant operæ. Sublicæ hic depangebantur, ita,
decussatis trabibus contignatæ, vt si esset opus, pontibus insterni,
vsiueque esse possent, in decretoria adgressione. Nam, eo tandem, &
Lotharingi, & ducum reliquorum destinationes spectabant, vt, diffi-
cillimis laboribus, supremam manum, auxiliante numine, impone-
rent. Longum foret, minutos adparatus omnes, qui prouidentia ad-
curationeque maxima, in rem fiebant, recognouisse. Illud, matu-
rissimis consiliis tunc intercessit, quod qui biduo ante, receptui cecine-
rat, *Vezirius*, *vigesimo nono Augusti* die, tot suorum cladibus factus
prudensior, vltima quæque tentaturus, redierit. Non possum non,
verba *WAGNERI*, de re ancipiti, & in vtramque fortunam prona, isthic
adscribere: *Spahiorum* agmen, secundum Danubii oram, ab veteri Bu-
da profectum, pars in *Paulinam* vallem, pars in vallem colli huic
ac veteris Budæ campo, interiectum, pars ex aduerso *Suenorum*
montis, velut tribus simul locis inuasuri, se diuisere. Ter mille *La-*
nitschari, ad superi montis caput procurfu delati, in *Isabelle Insulam*
traiectum parabant; tormentis abacti, ad inferius oppidum conuo-
lant, obrutisque celeritate mirabili, stationibus aliis, elusis aliis, re-
uulsis lacertorum robore vallis, repagulis rescissis, in Danubium se
coniiciunt, eo circuitu intra muros penetraturi. *Astius Baro*, vir
longe impigerrimus, postquam eos intra teli iactum habuit, dato sclo-
petariis signo, multos interficit, cæteros, repetita iaculatione, & ar-
matis *Saichis* ita percellit, vt ex aquis eluctati, secundum oppidi mu-
rum

rum, aditum quærent, spreta pilarum grandine, vndique e lorica de-
 „ pluente: pauculi per lignorum struem in murum haud citius enisi,
 „ quam certis glandibus prosternerentur. Neque quas attullerant scalæ,
 „ muri vestigium æquabant. Ergo, desperato successu, ad suorum equi-
 „ tum subsidia se recipiunt, alibi ingressum retentaturi. Fugientibus,
 „ pone excubans *Mercius* opportune se obiecit. Veterem Budam fu-
 „ ga euasere permulti, ferociores ceteri, ira animos stimulante, disiecto
 „ carrorum, ericiorum, impedimentorum sepimento, intra vallum se
 „ induere. Hic ab *Mercia*, *Saurauia*, *Heisteriana* dimacharum legio-
 „ nibus circumuenti, certamen, quale cum desperatis solet, peracre
 „ edidere. Turca quispiam, e duobus vulneribus moriendum sibi præ-
 „ sentiens, ne inultus caderet, in medios Christianos impetu euectus,
 „ *Mercium*, quem e vestium splendore, pro Duce æstimabat, impa-
 „ cto in cranium acinace, ingenti vulnere sternit, præcipua Cæsaris ia-
 „ ctura, virum amittentis, cuius sagacitatem, nullæ insidiæ, nulla pe-
 „ ricula virtutem frangerent; summus idem dux & miles, qui & sa-
 „ pientissime consularet, & fortius etiam consulta exequeretur. Ad
 „ *Mercii* pedes, eius pro-tribunus, & præfecti permulti, cecidere. Te-
 „ nuitque sanguinarium certamen, dum *Pálffiane* pro-tribunus, tur-
 „ mas aliquot, suppetias adduceret. Fugientibus, *Brandenburgica* copiæ
 „ viam occupauere. Ergo, in orbem collecti, supremo virium conui-
 „ su, vndique nempe conclusi, magnam stragem edunt. Dux ipse,
 „ in graui discrimine fuit, *Mola*, stabuli præfecto, ad eius latus occi-
 „ so. Numero denique ac virtute fracti, atque e multiplicis prælii
 „ labore, vix iam equorum fræna regentes, a calonibus ac ducentis
 „ lixis interfecti alii, aut capti, e ter mille *Ianitsaris* duobus milli-
 „ bus ac ducentis plures cecidere. Intro nemo penetrauit, signa quin-
 „ quaginta capta. Qui in vicinis tumulis constiterat, equitatus, so-
 „ ciorum clade turbatus, effuse ad suum, quem in acie interim te-
 „ nuerat *Vezirius*, exercitum refugit. Neque deinceps, ad oppugna-
 „ tionis finem, præter velitationes, quidquam est tentatum. Ita
 WAGNERVS.

§. C V.

Riecto *Vezirio*, clade, an ignominia maiore, *Scherffenbergianum* Venit in castra, Scherffenbergianum agmen:
 agmen, in castra, eodem receptum die, ouationem, multo
 quam futura erat, & liberaliorem fecit, & plenioris spei opti-
 mæ. Rem ita adornauerant duces, vt laxatis, quam speciosissime or-
 dinibus, maiorem, quam pro numero, exercitum referrent, in castra
 subituri *Scherffenbergiani*. Ac, spectauere omnino, de moenibus, re-
 centes has suppetias, obsessi, eo tristiore obtutu, quo magis aduer-
 tebant, perniciosam sibi fore, hanc tantam Christianorum accessio-
 nem. Enim vero, duodecim mille capitibus, agmen vniuersum cen-
 sebatur. Fuere vero legiones pedestres: *Scherffenbergia*, *Spinola* &
 Se-

insequendi Vezirii consilia, reprobant Lotharingus:
ultimi, ad parandam adfultui viam, labores:
militis alacritas: & in compandis adparatibus, ardor.

Serenia; equestres, *Saxo-Lauenburgica*, *Veterania*, *Picolominea*; *dimacharum*, *Töttuini*, & *Magni*; Hungarorum denique, *Csákiana*, leuioris armaturæ legio. Validis adeo suppetiis, læti duces, insequendum *Vezirium* putauere, vt gemina victoria, murali hinc, campestri illinc, tam diuturnos, & sanguinarios labores, coronarent. Atque, non erat sane improbandum consilium, si tota circum castra, accessus item, & opera reliqua, contra urbem, pari vbique militum robore, obfirmari potuissent; sed, cum lectissima exercitus pars, in aciem educenda fuisset, alæ plenissimam; præsidarii vero, vltima quæque tentaturi, per nostrorum absentiam, haud sine ratione, exillimarentur: facile ab eo instituto, auctoritate *Lotharingi*, abduci se passi sunt, qui consuluerant: maxime, quod viderent, maiore successu, ad supremam oppugnationem, vltimos adparatus institui posse, quam foris hostes inquiri, cum ne sic quidem deessent, cum quibus pugnandum fuerit. Ergo, datum id machinatoribus negotii est, vt geminarent ictus, farcirentque tormenta, catenatis globis, & peste quacunque alia. Operæ, partim vimineos aggeres, per designata loca, educere, partim reuellere vallos, iussæ sunt: cunicularii, ad grandem semilunam, opportune egesta humo, ne illinc nocere posset hostis, continenti adfuitate, effecerunt. Feruebat, vniuersim, per castra, opus, tanta alacritate, vt miles, non iam de cruenta oppugnatione, sed adparatissimo quodam, & augustali epulo, quod sibi dandum esset, cogitare visus sit. Duces, ipsi, ac minores præfecti, cum vulgaribus operis, militeque gregario, hi fascies componere, ligare illi, alii scalas compingere, præfigere decempedes harpazines, & nihil non moliri, quod erat vsui futurum, in decretoria adgressione.

§. C V I.

Designatur dies, adgressioni decretoria:
eius ordo legesque:

HAc animorum, iuxta & virium contentione, elaborabatur; cum e militaris senatus consulto, *Calende Septembres*, destinantur, quibus vltimus fieret adfultus. qui, vt eo esset expeditior, immissi sunt in ruinas, e ducibus, periti rimatores, qui pertentarent murorum quassaturas, notarentque loca, ad enitendum maxime procliuiâ. Vt compertum est, quomodo se haberent omnia, *Lotharingus*, has, cum senatu, adgressione leges, ordinemque, pertulit. *Primo*, simulandam, latere sinistro, adgressionem, reuera autem, dextro illo adfiliendum, omni ope ac contentione: quadragenum hominum ordo; deni siclites, in recentes ruinas; quindenii, e receptaculo grandis semilunæ, totidem per aggerem, haud procul a turri, in fossa exstructum, inuaderent. *Deinde*, vt ad duo millia quingentos, qui alioquin in accessibus essent, sex millia adiungerentur. Horum, terna millia, partim equitum, partim peditum, pone ruinas, in subsidiis starent; quingenti, variorum ordinum præfecti, tri-

tribuni tres , totidem subtribuni , septem legionum structores , quadra-
 geni centuriones , octingenti subcenturiones , *Sufam* , ac *Dippenthalium*
 sequerentur. Denique , adfultus ordo talis foret : vt *Oetingius* comes ,
 tribunorum vetustissimus , cum *Maloviczio* protribuno , ac sexcento-
 rum peditum cohorte a latere , meridiem versus ; latere altero , occi-
 dentem solem respiciente , *Spinola* , cum mille bellatoribus , rem gere-
 rent ; *Asthius Baro* , e grandi receptaculo prorumperet ; manus alia ,
 fossæ extremum , huic vicinum tumulo ; sexcenti præterea milites , re-
 liquos hostium receptus , quo latius distraherentur , inuaderent : qui-
 bus , e lorica primi muri , in fossam secundi eundum erat , scalas ,
 ac pyloclastra , ad emouendas , quæ supererant , fudes : pedites , ido-
 nea arma , pyrobolos , bipennes , lanceas ; equites , præter manua-
 rias , e cingulo , fistulas , maiores sclopos secum adferrent ; de-
 sultores , post displosas fistulas , gladiolis , sclopis præfixis , vte-
 rentur ; reliqui , suis quique locis , vti iussi erant ; partim pugna-
 turis , arma & necessaria bello instrumenta , ministrarent ; partim
 seducerent e conflictu sauciatos. Promulgato , adgressionis hoc ordi-
 ne , miles , curare corpus , polire arma , & sub diluculum , per sta-
 tiones , mandata ducum , opperiri iussus est. Nemini erat dubium ,
 quin orta luce , destinatum opus , exsequendum esset. Atque , ita omni-
 no inter duces conuenerat ; nisi *Bauarus* intercessisset , diem sibi vni-
 cum dari rogans , quem abstergendæ ruinarum asperitati , perpetua
 verberatione , impenderet. Consensit , non grauante , *Lotharingus*.
 Eadem luce , *Sueco-Bremenses* copiæ , delecto milite constantes , ad
 castra accessere. Aderat , sub idem tempus , *Stratmannus* quoque , *Can-*
cellarius , a Cæsare missus. Varium , de eius aduentu , cum inter
 duces , tum inter milites , murmur oritur ; aliis , aliam obtendentibus
 causam. Ferociores , noua adtulisse mandata ferebant , de *Vezirio* ,
 aperto Marte adoriundo ; alii , plane adfirmabant , *Bauarum* , hortatu
 Cæsaris , a castelli oppugnatione abducere velle ; neque deerant , qui
 gliscientes , inter duces belli , similitates , oppressum venisse , existima-
 rent. Nullum horum fuit : accendendorum ducum , & inspiciendi
 operis causa , accesserat , vti testari posset apud Cæsarem , quo loco
 res obsidionis essent. Sed , parum aberat , quin in offensam a non-
 nullis , togati hominis speculatio , verteretur. *Bauarus* interim *Ca-*
lendas Septembres , ita in rem suam vertit , vt tantillo temporis spatio ,
 eximium operæ pretium , in detergendis ruinis , fecisse visus sit. Er-
 go , monentur , sub serum diei duces , vti , prompti sint cum suis ,
 expeditique in crastinum ; adoriendam urbem fore , certo certius ,
 antequam prorsus illucesceret. Fecere singuli mandata , stetitque , sub
 auroram , paratus miles , summo silentio , adgressionis signum præsto-
 laturus. Verum , quod *Vezirii* molitiones ignorabantur adhuc , &
 iustus suberat metus , ne maleficio proditorum , destinationes *Cæsaria-*
norum , sagacissimo *Abdjo* , iam tum innotuerint ; dilata , in tempus
 post meridianum , fuit oppugnatio. Itaque , receptui canere iussi ænea-
 tores ,

differtur ,
 ad Bauari
 preces ,
 promulga-
 tus adfultus :

Stratman-
 ni Cancell-
 larii , in
 castra ad-
 uentus :

non ab o-
 mnibus a-
 que acco-
 ptus :

ultima , de
 adfultis ,
 mandata.

tores, cum in suas stationes discederet miles, fidem fecit obsessis, nihil eo die, adtentatum iri amplius: dum interim, duces, obire cohortes, rogare, monere, hortari, & ad præclaros ausus accendere.

S. C V I I.

Fit, ad edi-
sum si-
gnum, de-
cretoria ad-
gressio:

TUrmæ, leuiorum equitum, exploratum missæ, vbi esset, quid-
que ocepturus putaretur *Vezirius*, reduces, tuta circumqua-
que nunciant omnia. Proinde, nihil cunctandum ratus *Lo-
tharingus*, aciem instruit, datoque, sex machinarum fragore, quas
in *Suenorum* monte, displodi iusserat, adfultus indicio, rem, inuo-
cato numine, adoritur. Multi, variisque linguis, adfultus historiam,
eleganter, non minus, quam copiose, in litteras retulere; sed *WA-
GNERO* profecto, nemo, seu elegantius, seu copiosius: cuius ideo,
scitissime factam hypotyposin, eo adscribemus libentius, quo paucio-
ribus datum est, tot conferta pericula, capta ex arena consilia, datas,
acceptasque momento clades, commutatam subito fortunam, & con-
sequutos, breuissimo tempore, tristes lætosque euentus, quasi in tabel-
la, sine molestia lectorum, suauī comtaque oratione, posse depingere. In

eius facies,
verbis
Wagneri
describitur.

„ vtrumque ruinarum latus, *inquit*, (d.) incursum, est ardore, & præ-
„ sentissimæ necis contemptu incredibili. Subeunti *Spinole*, discrimi-
„ nis ac laboris summa incumbit. Intra hiantis muri ruinas, se guber-
„ nator ipse, cum præsidii superstitis flore, iniicit, solitis vlulatibus,
„ cum cælestia Mahometis auxilia inuocat, tum suorum animos exa-
„ cuit; destinatis ictibus primos, aduersus tendentium ordines, sternit.
„ Cadit inter primos, *Baro Affhius*, cum volonum præcipuis; non in-
„ de terretur *Germanus*; per sociorum cadauera, per plumbeum im-
„ brem enititur, confertis ordinibus; cædibus ardor crescit; repu-
„ gnant acerrime *Turcæ*, vt adeo, velut æquata virtute, diu æqua esset,
„ & suspensa partium fortuna. Interim, parte altera *Oettingius* supe-
„ rata, cum lateris eius decliuitate, tum fortissime repugnantium *Tur-
„ carum* pertinaci iaculatione, ruinis potitus, simul *Spinole* respirandi
„ copiam fecit, simul, ad viciniore muris domos, perrupit. Aream
„ *Ianitsarorum* globi oppleuerant, & affluebat, velut ad supremam ne-
„ cessitatem, quidquid arma ferret; illi, pro salute, hi pro victoria
„ virium irarumque contentione vltima, depugnant. Qui *Spinolam* sti-
„ terant hætenus, huc, velut ad propius periculum, accurrunt. Itaque,
„ se cum *Oettingio* coniungit ille, confertisque velut manibus, ordini-
„ bus densatis, ac pedetentim progredi iussis, repetitur impressio; in
„ cadentium locum, recentes ineunt; nusquam remittitur iaculatio.
„ Tantam vim, non ferentibus *Turcis*, iamque præsentis exitii imagine
„ perturbatis, & palam cedentibus, crescunt animis nostri, prorutis-
„ que vallis, ericiis, receptibus omnibus, in princeps compitum ir-
„ rumpunt, insequuntur subsidia, omnibus partibus miles infunditur.
„ *Turcæ*, sero nimirum, sublati candidis vexillis, pars in obuias
„ ædes,

d.) Libro ix. p. 721. seq.

„ ædes, in oppidum inferum, in arcis aream, plerique confugiunt;
 „ pauci cædem euadunt, cadunt promiscue armati, inermes, miles iræ
 „ nullum modum ponit; sanguine barbarico plateæ diffluunt, misera-
 „ bili strage, vrbs florentissima deformatur. Speculatus isthæc e turri
 „ anguli *Lotharingus*, extemplo *Commercium* principem, lætissimarum
 „ rerum nuncium, ad Cæsarem ablegat. *Suse* iubet: retineret ab
 „ cæde ac direptione militem, & intra urbem in aciem strueret; *Croyus*
 „ forum, ac præcipuas stationes occuparet. Mandatis vix dum per-
 „ latis, fortissimorum *Ianitsarorum* agmen, in platea ab Iudæis dicta, se
 „ in orbem colligit, ipso gubernatore animos faciente, pugna exori-
 „ tur, vti cum morituris, difficilior, quam diuturnior; telis namque
 „ lanceisque confixi, ne ab tergo circumuenirentur, in arcem se fu-
 „ ga coniiciunt; vnus gubernator, exprobrata suis infamia, persistit in
 „ statione, multis vulneribus, fortissimi ducis officio immortalis. Dis-
 „ sipato hoc globo, per impeditas, fossis, vallis, cadaueribus, plateas,
 „ progressus victor, nouum discrimen adit: adeo per partes emorien-
 „ dum fuit *Bude*. DiffRACTA *Albenſi* porta, ingressa calorum turba,
 „ incomposita discurrere ad prædam cœperat. Erupere e castello *Tur-*
 „ *cæ*, cæsisque pauculis, fugatis cæteris, ipsos militum ordines im-
 „ pellunt, præfectorum incuria, qui laxatis ordinibus fugientibus spa-
 „ tium facere debuerant. Fuit hic supremus intereuntium conatus.
 „ Interim, muris iam omnibus, munimentis, compitis captis, *Croyus*
 „ *Dux*, Turcarum terga, castellum fortiter tutantium inuadit, *Bana-*
 „ *ris*que cum difficillima oppugnatione adhucdum luctantibus, pronio-
 „ ra omnia facit. Assilierant hi aliquanto serius, quam Cæsarei, pri-
 „ maque statim impressione, centum quinquaginta desideratis, abstite-
 „ rant tantisper; dein instaurata pugna, perruptis obstaculis innume-
 „ ris, hostem, ad hortorum angulum compulerant, nec ante pugnan-
 „ di finis est factus, quam conspecto *Croyo*, urbisque iam captæ in-
 „ cendiis, vniuersi se in aream, duplici muro cinctam, conferrent,
 „ abiectis armis vitam deprecati. *Electör*, quid barbaris fieri vellet,
 „ Ducem rogat. Dux, Electoris arbitrio rem permisit. Effecit *Str-*
 „ *temannus*, vt in deditionem reciperentur, indecoram aiens fore
 „ Christianis sæuitiam in eos, qui bonorum militum partes omnes,
 „ tanta ad extremum fortitudine, adimplessent. *Serenius*, deditionis le-
 „ ges conscripsit. Quatuor *Cæsareæ* cohortes, ac *Brandenburgicæ* non-
 „ nullæ, vrbi, *Saurauia* legio, ruinis imposita, validæ ad portas, ac cir-
 „ cum urbem custodiæ, ne qua effugium pateret, dispositæ. eadem di-
 „ ligentia castello prouisum. Victoriæ testis ipse *Vezirius* fuit, addu-
 „ ctus in superiora loca, pro more, exercitu, haustaue oculis tanta
 „ calamitate, celerrime regressus. Rebus ita procuratis, Dux uterque,
 „ glorioso puluere sordidus, in castra rediere. Tota nocte, cæ-
 „ dibus, ac direptioni vacatum; quamquam, coorta multis locis in-
 „ cendia, magnam prædæ partem, militum avaritiæ subtraxere. En tra-
 „ goediam, *Turcæ*, longe omnium tristissimam.

§. C V I I I.

*Capta urbis
fama, gau-
dio perfun-
dit orbem
Christia-
num:*

*Ducum
Budam
subeanti-
um, pietas,
& provi-
dentia:*

*capta urbis
miseranda
facies:*

Iste, validissimæ, & late imperitantis urbis, luctuosissimus *Turcico* imperio, faustus contra, & tot laboribus votisque expetitus, orbi *Christiano*, exitus fuit. Didita (e.) victoriæ fama, nulla sub sole Europæo, gens, religio nulla fuit, quin captam urbem, non tam in LEOPOLDI, quam suis ipsius lucris, deputeret. Ergo, decretæ passim, supplicationes, ludi, & id genus festivæ congratulationes, munera in populum sparsa. (f.) Ceterum, duces, postero die, urbem, ad triumphi modum, ingressi, repurgato, a barbarica impietate, *S. Stephani* templo, *Ambrosianum* hymnum decantant, editaque pietatis, in DEVM, victoriæ auctorem, non vna significatione, armamentarium, tempestiva expugnationum cura, ab incendio defensum, recenseri iubent. Inerant ducenta, varii moduli, tormenta; instrumenti bellici vis ingens, atque, per annonarias apothecas, suffecturus, in plures menses, commeatus. Quo minus diutius immorarentur duces, cadauerum partim, partim fumantium adhuc ædium, tabo foetoreque, prohibiti sunt. Ergo, *Thingenius*, cum quatuor millibus, temporario præsidio, urbi impositus est: dedititii, cæsorum cadauera humare iussi, operæ, sarcinendis quomodocunque munitionibus, admotæ sunt. Miseranda extra modum, & ultra quam reris possis, foeda, captae urbis facies exstitit. Plura cadauerum millia, per compita sparsa, iacuerunt, eo tristiore obtutu, quod non virorum modo, sed feminarum etiam, & tenellæ ætatis, multis saucia vulneribus, corpuscula interiacebant; ne ipsis quidem interfectores, sine miseratione adspicienda. Domus superabat nulla, nisi pertusa, conuulsa, ambusta. In primis, arci indoluere, qui eius pristinum habitum, vel viderant aliquando, vel nouerant ex historia. Nihil, ex splendidissima, & facta ad ostentationem maiestatis, regum hac sede, erat super, quam perforatæ, & procliues in ruinam, parietinæ, conquassatæ fornicum apsidēs, palatia, bulceteria, cœnacula, foede extusa, derasæ turres, perfracta ambulacra, cellæque hiantes, ex quarum profundo, nihil non pestilens exhalabat. Area, non ea quidem laxa, sed quæ tamen, multum regiæ magnificentiae olim referebat, hic ruinarum tumulis, illic, insepulorum cadauerum congerie, propemodum inaccessa fuit: reliquum, ne adtentari quidem, nisi post dies aliquot, potuit; non tam metu doli mali, ad quem toti facti sunt barbari; quam ob madentes cruore, & cæsorum tabo,

(e.) Libro IX. p. 724.

(f.) BRIETIVS auctor est, ad annum MDC LXXXVI. INNOCENTIVM XI. Pontificem summum, ipso expugnationis die, xxvii. Cardinales, haud sine numine, creauisse, quasi diem honestaturus, quo BVDA, e barbarorum manibus elisa est. Peculiare est, quod Senatus Budensis, perscripsit, cum luctubrationes has, nuper ad nos remississet: *Diem*, inquit, *urbis occupata,*

aquila, Budensibus bilarem facinus. Nam cum, festum S. STEPHANI regis, INNOCENTII XI. indultu, secundo celebrant, atque solemnī religioſaque processione, ad locum glorioſa expugnationis quorundam veniunt, sub ipsa concione sacra, subinde quatuor aduolant, factoque supra populum gyro, auferunt se iterum, neque postea comparere amplius. Hæc Senatus, tacenda noluit: quippe, prodigii similia.

tabo, ruinas: quæ, uti horrifico erant adfpectu, ita, nihil non contagionis minabantur scrutaturis penitius. Illud mireris, ea fuisse captiuos ferocia, ut tametsi lenius, quam pro forte sua, haberentur, mortem tamen potius, quam vitam optarent magis; damnarentque fortunam, quæ, se, cum delicio suo Buda, haud fuerit occumbere. In his, inedia alii, lacrumis, & cum ciulare non auderent, singultibus se confectos volebant; dum inter victores diuisi, ad se redirent, mitescerentque. Felicior multo, ex hac calamitate, progubernator, Csonkabegus, Ianitsarorum Aga, euasit. De eo WAGNERVS: *Honesto vir adfpectu, morum probitate, quod minime agebat, Christianus esse meruit; sacris aquis ablutus, LEOPOLDI nomen assumpsit ab susceptore Casare, censu equestri donatus, inaudito hucusque exemplo, Vngarorum Tribunus, ad rhenum militauit; eiusque filius, hodieque superstes, in genitoris vestigia strenue ingreditur. Confirmavit is, de quo sermo, Csonkabegus, praesidiarios decem millia Ianitsarorum fuisse; prater equitatum, & copias alias, fere sex millium numero, qui se sub oppugnationis initia iniecerant: ex his, supremo assultu, quaterna millia superfuisse. ABDYO, contra, viro, ipsa Christianorum ducum confessione, vndiquaque fortissimo, manes sui, nostra bona venia, occinant licet, quod apud Tragicum (g.), feminarum chorus Priamo:*

captiuorum
rum ferocia:

Csonkabegi felicitas:

Abdii occasus, Priamo confamilis.

Felix Priamus!

*Dicimus omnes: secum excedens
Sua regna tulit: nunc Elysi
Nemoris tutis, errat in umbris,
Interque pias, felix animas!
Hecora quarit felix Priamus!
Felix, quisquis bello moriens
Omnia secum, consumpta videt.*

§. C I X.

POST urbem interceptam, quantum luctus apud Turcas editum sit, vix cogitatione, nedum orationis copia, adsequare. Admauerant extra modum, perpetua, vltra sesqui seculum, urbis hospitia, non late minus dominantis; (pars enim Hungariæ potior, hinc mandata accipiebat) quam, & situ amoenæ, & opportunitatibus, ad vitam, cum deliciis degendam, extra modum instructæ. Patentissimus in longe lateque diffusam planitiem, prospectus, mira aeris salubritas, opportunitas thermarum, Turcis vnice cara; Danubii item praterlabentis, inter urbem, & Pestum, claustra; ita erant comparata, ut non potuerint non, summorum imorumque pectus dolore effodere, quoties animum inducebant, de perdita Buda cogitare. Ergo, ne latius sæuiret tempestas, supplicationes passim institutæ, quibus Mahomedis animus, ad misericordiam emolliretur, erga gentem, iniquissimi-

Turcarum
luctum, ex
perdita urbe,
concepimus:

edita supplicationes
superstitiosa:

H h h ;

mo

(g.) SENECA, Troade, versu 152.

Sultani
pietas :

Cæsaria-
norum, de
bello, eodem
hoc autu-
mno profe-
quendo,
consilia :

infecta Bu-
da, diuidi-
tur exerci-
tus.

mo suo fato, miseram. In primis præcones barbari, populi crimina exaggerabant, quibus expiandis, hanc Deus calamitatem, florentissimo nuper imperio, inflixerit. Ergo, mutandos in melius mores, voce, lacrymis, planctu, quin & ululatu, sollicitissime inculcabant: hortabantur, ad stipem, opis alienæ indigis, tametsi Christiani, Iudæiue essent, liberaliter erogandam: hac pietate, exoratum *Mahomedi* numen, flexurum in vota, gentis adstrictissimæ, vnicum summumque Deum. Neque hæc, promiscuæ multitudinis tantum resipiscentia fuit. *Sultanus* ipse, non tam seu fortunam, seu *Vezirii* ignauiam, quam sua ipsius, & populorum, quibus imperabat, crimina arguebat: siue id demum, reuera sentiret; siue, vti *Vezirio*, de vita metuenti, simulato consilio, pauorem adimeret. Nam is quidem, insigni vsus commento, centum sexaginta Christianorum millia, sibi obstinatis animis contraiuisse, quo minus potuerit *Bude* opitulari, *Sultano*, per cursores nunciauerat. quod mendacium, vti adfirmarent, missi Constantinopolim captiui, iureiurando obstricti fuerant. Hæc, apud Turcas gesta sunt. *Cæsariani*, senatu militari, cui *Stratmannum* adhibuere, coacto, quid porro, superante adhuc autumno, territisque hostibus, occipiendum esset, sollicitè dispiciunt. Erant in ducibus, qui parcendum, redacto ad paucitatem, fractoque, tot laboribus militi, existimarent. Neque id, alienum a *Lotharingi* sententia fuisset consilium, nisi, futuri anni expeditionem animo versanti, perculsos metu hostes, quam longissime, a *Bude* confiniis, reiiciendos, coarctandas vicinas arces, & quæ possent, sub potestatem, seu vi, seu deditione, mittendas, salutaris existimauisset. Igitur, sex millibus, duce *Beckio*, *Bude* impositis, *Scherffenbergio*, Slauonicis copiis præfecto, exercitus vniuersus, *Ertsinum*, sublati castris, & exæquatis aggeribus, profectus est. Lento hinc itinere, ob pabuli & lignationis inopiam, *Pentelinum* vicum, dextro Danubii lateri imminentem, ventum est: vbi, cognito *Vezirii* Belgradum abitu; *Badensi* & *Scherffenbergio*, in mandatis datum est, vti festinata cum adtributis copiis, (præter agmen *Scherffenbergianum*, tredecim legiones fuere) profectione, *Quinqueecclesias* oppugnarent. *Caraffa*, superato Danubio, *Szegedinum* tentare, posteaque, per superiorem Hungariam, hiberna quærere iussus, copiarum reliquum, secum abduxit. Quæ hinc autumni, vel sola *Bude* expugnatione, æternis dignæ fastis, seu laureæ fuerint, seu conuersiones aliæ, non est huius loci edisserere. *Lotharingus* interim, ad *Colocsam*, & hostium conatus, & suorum fortunam speculaturus, aliquantisper subliterat, Danubium, ponte, vt auxiliari sibi mutuo posset diuisus exercitus, constravit, tandemque, adulto iam Octobri, Viennam, victor concessit. Atque hæc, *Barbarica* illa vrbs *Periodus* fuit. Nunc *Austriacam* expendamus.

PERIODVS VRBIS TERTIA, A V S T R I A C A.

S I V E,

De Fatis Budæ, sub Regibus Austriacis.

S Y N O P S I S.

Leopoldi M. de perpurganda,
& munienda urbe, sollicitudo: Finkii, de prodenda
Turcis Buda, maleficientissimum institutum, quomodo
propalatum: aduersus perditissimum hominem, cognitio:
supplicium, facinoris atrocitate, mitius. §. I.

Beckii præfecti vigilantia: conuenarum ad urbem confluxus: coloniarum difficultas: eius causa: Hungarorum, in capeffendis ciuitatis iuribus, paucitas. §. II.

Muniende urbis impedimenta: qua inde consilia Turcæ captarint? parta urbi, Mohátsiana victoria, securitas: ad eam muniendam verti non potest: periculum inde enatum: declinatur Vezirii culpa. §. III.

Urbis hinc orta damna: cladum, tam repentinarum, causa: noua communiende Budæ impedimenta: urbis, seditione Rákócziana, fata: CAROLVS III. Regalio Comiti, muniendam mandat: operum, qua excitauit ratio: occasus Regalii: & bellum

Siculum, operas interrumpit. §. IV.

Priuatarum adium habitus: calamitates, quibus earum exa-dificatio prohibebatur: Anni 1723. atrox incendium: urbem propemodum funditus delet: eius hypotyposis luctuosissima. §. V.

Urbis, accepta hinc damna: pulueris nitrati apotheca maior, seruetur intemerata: instauratio adium, lenta quidem: sed elegantioris, quam antea, solidiorisque habitus. §. VI.

Situs Budæ: mœnia: porta: Viennensis: habet Toldiani roboris monumenta: quid de Töldio sentiendum? porta Albana: Viennensis: Aquatica. §. VII.

Urbis, ab arce, discrimen: eius vici maiores: minores: aqueductus: filanus: antlia puteales. §. VIII.

Aedium sacrarum princeps, Adsumta ad calos B. V. Mariæ: an eius conditor dici possit S. Stephanus: auctoris coniectura: mansit templi moles,

- les, inter obsidionum pericula inconcussa: sacella adi co-
adificata: epitaphium Löffel-
holzianum: atrium templi,
opus Nicolai Pálffy, postea
R. H. Palatini: turris habi-
tus: refert Matthiæ Coruini
memoriam: adhaerunt tem-
plo, Societatis Jesu Colle-
gium, & Seminarium Cle-
ri.* §. IX.
- Rudus templi ordinis S. Domi-
nici: item S. Magdalenæ:
Præpositura S. Sigismundi:
est opus regis cognominis: eius
rei occasio: Præposituræ
dos.* §. X.
- PP. Carmelitanorum tem-
plum: est D. Iosepho sa-
crum: S. Claræ sororum cœ-
nobium, & sacra ades: PP.
Franciscanorum.* §. XI.
- Urbici pratorii Sacellum, & in
eo Ecclesia thesaurus: eius Pi-
sonium deportatio: reduci-
tur inde postliminio: huius
descriptio? reliquiæ: crucis
Christi particula: pes S. Io-
hannis Eleemosynarii: vasa,
& vestes pretiosæ.* §. XII.
- Publica Budæ ædificia: Curia:
militares apotheca: prisca
ades incognita: domus Ester-
háiana.* §. XIII.
- Suburbia: Hydropolis, siue
vrbs aquatica: eius situs:
vici: fora duo: domus: ades
sacræ: Templi Dominicano-
rum vestigium, domus an-
nonaria insedit.* §. XIV.
- Rascianopolis, suburbiorum al-
terum: eius ædificia: inco-
la: templa: ultimum sub-
urbiorum Neapolis: eius ori-
gines: ades sacræ: incolæ:
amœnitas.* §. XV.
- Thermæ Budenses: earum nu-
merus & habitus: calidæ S.
Gerhardi.* §. XVI.
- Thermæ ciuicæ:* §. XVII.
- Rascianorum.* §. XVIII.
- Xenodochiales.* §. XIX.
- Thermæ Cæsareæ.* §. XX.
- De singulis, alias fufius: pi-
scina mirabilis natura.* §. XXI.
- De Thermarum veteribus ædi-
ficiis, Wernheri locus: la-
uantium leges.* §. XXII.
- Oppurtunitates circumfita, in his
Danubius: agri ingenium:
montium situs, & no-
mina: vineæ, quæ sint opti-
mæ: villa, ad urbem proxi-
mæ.* §. XXIII.
- Vini Budensis commendatio:
Matthias Coruinus, vitem
Burgundicam collibus Bu-
densibus fertur inuenisse.* §. XXIV.
- Urbis administratio: Consulis
electio, & munia.* §. XXV.
- Prætoris urbici, quæ sint offi-
cia.* §. XXVI.
- Senatus: Syndicus: scribarum*
mi-

ministeria: Dicasterium ur-
bicum. §. XXVII.

Viginti quatuor viri: *ciuium*
occupatio triplex: vineatica:
mechanica: mercatoria:
mores ciuium: administra-
tio Cameralis: militare præ-
sidium. §. XXVIII.

Vrbis priuilegia vetera deperdi-
ta: Bela IV. primus diplo-
mate donauit Budam: re-
cognouit idem Iohannes:
Ferdinandus I. Leopoldi
Tabula: designata his, no-
ua vrbis insignia: Epilogus,
cum voto auctoris comuni-
ctus. §. XXIX.

§. I.

BVDa, IVgo rVrCarVM eXsoLVta, ope-
ram dandam voluit LEOPOLDVS, vti, repurgata vrbe,
moenia instaurarentur, substructionibus eo validioribus,
quo pluris constitit, Pergami huius expugnatio. Et vr-
bem quidem, a foeditate omni, congestis item per compita, ruderum
tumulis, diligenter *Beckius*, eius præfectus, exoneravit; in sarcien-
dis autem moenibus, vix fecisse potuit aliud, quam quod hiatus, val-
lis defixis, & adgesto rudere, obturavit. Quæ dum procurat, vir
solertissimus, parum abfuit, quin *Budam* perderet, vnus maleficio
homuncionis. *Comradus* quidam *Finckius* fuit, *Finckensteinii* dominus, Leopoldi M. de
idemque *Salmia* legionis procenturio, gente *Borussus*, & Germani no- de prodens
minis (a.) æternum probrum. Pressum aliquantisper facinus, in hunc da *Tarcis*
modum propalatum est. *Schultzianus* dimacha, captiuo cum Turca Buda, ma-
permutatus, cum *Albaregali*, e captiuitate, *Laurinum* reuertitur, pa- lefcentissi-
trono suo *Piffeszki* significat: adolescentem Christianum, *Albarega-* mum insti-
lenfi *Bassa* percarum, ac tum, pro interprete adhiberi solitum, di- tutam,
scedenti sibi, in aurem insusurrasse: commodum hero suo, per homi- quomodo
nem rusticum, a centurione, nescio quo *Budensi*, litteras esse reddi- propala-
tas, queis ille perlectis, gaudio amens, exsilierit; multoque auro re- sume:
muneratus rusticum, conuocato mox consilio, varia, ad vicinorum
præfectos locorum, mandata ediderit: videri rem magnam esse. Eum
porro centurionem, captiuas habere duas, nobiles *Turcas* virgines;
quarum redimendarum causa, diu iam cum *Albenfi*, per litteras, &
internuncios, actitarit. *Piffeszkius*, quod officii erat, *Viennam* per-
scribit, indicem, secum *Budam*, ad *Beckium* gubernatorem, citatis
equis, abripit. Compertum est, in *Finckii* domo, duas eiusmodi ser- aduersus
uas agere. Vocatus in quæstionem, inficiari, quod rei solent, super- perditissi-
ros inferosque, innocentia testes, vocare. Vinculis oneratus, sua mam ho-
nemeli, & propositis cruciatuum instrumentis, exterritus, crimen, minem,
quo texuerat ordine, confitetur. Certo, quo vigiliarum vices ad cognitio:
& somnium fuisse daturum; queis temere per murum iacentibus, *Tur-*
carum

Tom. III.

Iii

carum

a.) Ita, maleficientissimum hominem vocat WAGNERVS, Historiæ LEOPOLDI M. Lib. X. p. 3. siue.

supplicium,
facinoris
advocata,
misia.

carum centuriæ aliquot, vicina in valle, ad insidias abditæ, obtruncata prima statione, in grandem semilunam, vallo obuersam, nequedum e ruderibus reparatam, irrumperent, tenerentque locum, dum maioribus, in propinquo latitantibus suppetiis aucti, præsidium vniuersum, conficere possent. Tantæ operæ pretium, homo amentissimus, *duo millia*, non amplius, *aureorum nummum* deposcit. His consentanea rusticus, *Alba* forte redux, ipsaque *Bassa*, ad *Finckium* epistola, edixere: ea fuit huius sententiæ: *Militem se, & pecunias in parato habere. At, quo maturiora, & tutiora fierent omnia, alteras se insuper litteras opperiri, quibus receptis, fidum hominem, cum auro adiuncturum se rustico, qui cetera peragat. Spem sibi esse, dexteras breui inter se, amice hilariterque iungendi, copiam fore.* His conuictus, fractusque litteris, miser, versat se in omnem partem: ait, adsumtam a se de industria, simulationem, quo pecuniola aliqua emungeret *Albenssem*; simul, admonito gubernatore, insidiatores, insidiis suis captos, male mulctaret. Rogatus, ecquid autem, *quis esset urbis locus maxime infirmus*, indicasset? ad preces conuersus, & lamenta incondita; scire se, inquit, eam stultitiam, pro capitali proditione accipi posse. Quid autem reipubl. consultum, si adolescentis, quatuor & viginti annos nati, sanguis, non ignobilis, spargeretur a carnifice? Ad ultimum, cum sacrilegi facinoris immanitas, nullis suppliciis satis expiari posset, caput a ceruice resectum, corpus quadrifariam fissum, quibus *Turce* venturi erant, viis, frustatim pendit. Rusticus, ducentis primum plagis adfectus, de epistolarum, quas hac illac pertulisset, argumento, ignarum se plane fuisse, pertinaciter deieravit. Per medium, nihilo minus, corpus, adacto palo præacuto, acerbis pœnas perfoluit. Certe, si quanti steterit *Buda*, quantique prope vendita fuerit, æstimare velis, merito dubites, an auaritiæ, ac perfidiæ turptoris, hominem priuatum, secula nostra dederint. (b.)

- - - *Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!* (c.)

§. II.

Beckii,
prædicti vi-
gilantia:

conuen-
tum, ad ur-
bem con-
fuxum?

Periculo, cum vrbe, defunctus *Beckius*, ne quid porro, siue *Turce* possent moliri, siue domesticæ *harpyiæ*, diligentissimam curam adhibuit. Portas certe, subire licuit nemini, nisi penitissime excusso; sed neque exire foras, sine examine rigidiore. Vt anno MDCLXXXVII. ver cœpit adolescere, mirum dictu, quam frequentes conuolarint, qui urbem viserent, ponendarum sedium causa. Plerique homines fuere, tenues ii quidem, sed idonei tamen, vrbi instaurandæ; si mercatores excipias, quos isthuc, lucri faciundi cupido, exciuerat. Qui primi adueniebant, domos occupabant, ab *Administra-*
tore

b.) Hæc, de iniquissima molitione, WAGNER. | c.) VIRGILIUS, Aeneid. III. versu 56.
RVS, Lib. X. p. 3. seq.

tore Camerali, postea, Administratione ipsa, fere gratis, neque alia lege adtributas, quam, vt, tectas sartasque redderent, colerent rus admensum, vineasque. Accessit, triennii, a censu immunitas; Caesaris indulgentia, horum gratia promulgata, qui heic insidere voluerint. Quibus rebus, factum fuit, vt non vrbs modo ipsa, conualesceret incolis, sed insiderentur suburbia quoque. Ergo, institui sensim magistratus oportuit, qui moderante praefecto, coloniae, ex vario hominum genere, coadunatae, adtenderent. Difficiliter adsuescebant conue-^{coloniarum difficultas} nae, cum aeri Hungarico, tum agricolationi etiam, aliter heic, quam in Germania, administrandae. Plures, vna eademque domus, heros, vnus plerumque lustris spatio, amisit, vel morte senili enectos, vel demigrantes aliorum, vitae opportunioris confidentia: vt anni MDC-LXXXIX. pestilentiam, quae ciues innumeros abstulit, fileamus. Fuerunt vero, non pauci, ex Suenis potissimum, atque Bauaris, qui^{vix causa} opinarentur, vt, cum alibi, Dii laboribus vendant omnia, apud Hungaros, atque Buda potissimum, molle agentes otium, posse, & ditescere, & vitam degere adfluenter. Huic, proinde errori, tribuendum putant, quod, aut nulli, aut pauci, incolae superent hodie, ex iis, qui primi in urbem immigrauerant. Postea, cum longius propellerentur hostes, iamque, non modo tuta essent omnia; sed etiam, extra modum opportuna: ciues Buda, ex Austriacis, Bauaris, Franconibus Suenisque, accepit, quorum indultia, egregie breui profectura credebatur. Hoc prodigii simile habitum fuit, quod, cum alienigenae cer-^{Hungarorum, in capessenda ciuitatis iuribus, paucitas.} tatim concursarent, ad iura ciuitatis, in hac regni metropoli, capessenda; pauciores fuerint ex Hungaris, qui voluissent urbem recolare: siue id, fastidio loci factum, cuius occasus, gentem vniuersam, dirum in modum adflixit; siue, quod tutius alibi fructuosiusque, rem procurare familiarem potuerint: maxime, Belgrado, vel periclitante, vel iam amisso. Ergo, factum est, vt, ex Metropoli Hungariae, iam fere ignara Hungarorum, vrbs, ciuitatis vndique Germanicae, euaserit.

§. III.

A Dhæserat, instaurandorum moenium, consilium, cum æris penuria, tum belli in primis, quod erat continuandum, difficultate. Tametsi enim, lapidem omnem mouerit Lotharingus, vt urbem, ad omnes belli casus, sic satis præmuniret; recidebant tamen in irritum, conatus, saltem, nunc Turcarum, nihil non hostile molientum, tumultuatione, nunc susceptis, vicinarum arcium obsidionibus, sufflaminabantur. De incunte, anni MDCLXXXVII. Iunio, WAGNERVS (d.): Ne frustra, inquit, laberetur, expectandi mora, (in castris, ad Strigonium, cum sedecim millibus, hærebat) ad reficienda BVDÆ munimenta adiecerat animum, manusque; cum pluribus nunciis admonitus, Turcarum triginta millia, partim Petrova-

l i i 2

radi-

d.) Ibidem p. 6.

radini Danubio, partim Sauro pontes instruere; nihil iam sibi morandum constituit, ratus, semel in nostras oras eniso hoste, de capiendo Eszekino conclamatum; at, trans Danubium abeunte illo, se a Bauarico exercitu interclusum iri. Hæ, istiusmodi perturbationes, pluribus inde annis, opus, non iam retardabant, sed penitus e manibus ducum elidebant. Neque Turcæ ignorauere, immunitam Budam, a Christianis teneri. Itaque, famosa, anni, cuius meminimus, MDCLXXXVII. expeditione, ad se adtinere putabat Vezirius, non modo, ut Szigetbo, & Albaregali, lenta obsidione, & quam hæc induxit, esurie prope confectis, spiritum, animumque redderet; sed Budam ipsam adtentaret: quippe, si qualecunque demas præsidium, nondum, ad tolerandam obsidionem, instauratam. Atque, vsurus videbatur opportunitate Turca, nisi acerrimo, ad Mohatschum prælio, tempestiue fuisset deuictus. Ea certe victoria, plurium annorum securitatem Buda peperit: quando Eszekinum hinc, Albaregalis, atque Szigethum; illinc Agria, scuti loco futuræ vrbi, in nostrorum veniunt potestatem. Sed, & orta Constantinopoli seditio, exauctoratus item Mehmetes IV. & quæ hinc sequutæ sunt, conuersiones aliæ, tempus, locumque, ad respirandum, Buda fecerunt. Verum, ne ea quidem felicitas, Belgrádo, & Canisa interceptis, bello autem, ad Nissam vsque propagato, verti, ad urbem comuniendam potuit: ut commutata belli fortuna, metuendum fuerit, ne in tyranni potestatem recidat, vrbs suis adhuc ruinis, propemodum sepulta. Triplici cum exercitu, Turci, late prorogatos Christianorum fines, anno MDCXC. inuadebant; cum Buda, nullæ adhuc munitiones, saltem extra modum essent tenues. Diserte Badensis, per litteras, ad Cæsarem: *Inspectans transeunte se, Buda & Eszekini munitiones, miserrime comparatas, & impari munitas esse præsidio: Belgrádum vim baud diu laturum; amonæ quidem, pro præsidariis satis, pro exercitu parum habere. Reipublicæ interesse, ut copię undecunque, & auxilia cogantur: in præsentia, vnā Anhaltinam cohortem, quæ nuper Budam venerit, in mentem sibi venisse. Rescriptum est Badensi: Anhaltinam, Buda deduci haud oportere, temporibus adeo difficilibus, atque cis Danubiana Hungaria tota fere, præsidii militaribus vacua. Iste tunc Buda (e.) habitus fuit. Nempe, ea temporum indoles, post captam Budam, inualuerat, ut de expugnandis urbibus egregie solliciti fuerint duces, de muniendis non item: quod, quantam rebus Cæsarianis cladem adtulerit, non est huius loci memorare. Certe, Belgrádo, a Turcis recepto, in procliui erat, Budam quoque, in potestatem hostium relabi. Id vnum saluti fuit, quod in tanta rerum Christianarum clade, se ipsum destituerit, purpuratus Cuproglus. Res enim compertissima est, & a Beckio gubernatore, ad bellicum senatum, Viennam perscripta, si fortuna sua, uti Cuproglus nouisset, aut non potius, regnorum arbiter Deus, hominis mentem confudisset, similem Belgrádo, Buda (f.) casum futurum fuisse: eo quod, præsidio tenui, ac prope nul-*

qua inde
consilia
Turcæ ca-
parius?

parta vrbi,
Mohácsia
na victoria,
securitas:

ad eam
munien-
dam versi
non potest:

periculum
inde ena-
tum:

declinatur
Vezirii
culpa.

nullo, patentibus passim moenibus, ciuibus terrore dilapsis, parata, ad perdendam urbem, fuerint omnia. Quin, & seruatum a Starenbergio *Eszekinum*, securitati Budensium velificauisse, certum est: quippe quod, si periisset, simul cum *Draui* navigatione, ager, amplissimæ pabulationis ademptus, *Buda* autem, ad omnem casum fuisset exposita.

§. I V.

His, tam propinquis, tamque atrocibus periculis, multum remoræ, Budensium incrementis positum fuisse, hinc potest argui, quod opimi quique ciuium, reculis conuasatis; quas nuper sarcire coeperant, domos, vacuas post se relinquebant. Pauciores enim, quam putasses, reparata etiam in melius fortuna, postliminio rediere: adfueri scilicet in *Germania*, eminus, *Hungaria* pericula, adspectare, nihil eorum sentientes. Quid? quod anni superioris, MDCXCIX. pestilentia, eo maiorem incolarum stragem ediderit, quo procluius erat, serpere in plures, diffundique virus, in ea, qua tunc erant, ciuium tenuitate. Alioquin, stupuit *Christianus* orbis, arces tot partas laboribus, ad vnus tempestatis calamitatem, perdi a *Casarianus* potuisse. Causas, *WAGNERVS*, more suo, prorsus expromsit. Quid, inquit, aliud exspectares, ab exercitu tenui, suisque sine nervis flaccido? *arario*, per voracissimas *Augustæ* solennitates, in eam penuriam redacto, ut nec *Strasserianus* ille hiatus expleri, nec tempestiuus supplementis, refici legiones, neque *Buda*, *Eszekinum*, *Belgradum*, paulum communiri possent. Sed, nos hæc iam non rimamur. Illa *Buda*, ad pacem usque *Carlouitzensem*, facies erat, subinde, *Casarianarum* celebritate expeditionum, nobilitatæ. Propagatis, longe lateque, *Hungaria* finibus, & regione, e tot bellorum malis eliberata, spes erat, fore, ut totis viribus, ad communiendas, quæ in potestatem venerant, arces, animum adiciat Cæsar. Eam spem, id quoque sustentabat, quod *Georgius Szétsénius*, Strigoniensis Archiepiscopus, insignem pecuniæ vim, his vñbus adtribuerat. At enim, bellum *Hispano Gallicum*, atrox, ac diuturnum, seditio item *Rákócziana*, paruis profecta initiis, sed breui in immensum propagata; muniendarum arcium curam, aliorum auerterunt. Satis fuit, nudas haud reliquisse. Id vero, quam male cesserit *Hungariæ*, captæ partim, partim deditæ vrbes, atque inermia munita, condocuerunt. *Buda*, in ea rerum perturbatione, ita licuit esse felici, ut ne tentaretur quidem, a *Rákóczianis*: forte, quod non tam muros, quam, pristinam vrbs maiestatem, reformidarent *Hungari*. Agrum interim, frequenter incursabant, ut fatigarent velitationibus præfidiarios, ciuesque. Vineaticis certe operis, atque agricolationi, in primis vero, submissis com meatibus, auxiliisque, insidiari nouerant, data nunc, nunc iterum accepta clade, subito vanescentes, redeuntesque iterum ad malefium. Non raro, ita circum, regionem omnem, reddebant infestam, ut ne epistolis quidem, quantumuis per-

*Vrbis, hinc
orta da-
mna:*

*cladium
tam repen-
tinarum
caussa:*

*noua, com-
munienda
Budæ im-
dimensa:*

*urbis, se-
ditione Rá-
kócziana,
fata:*

Carolus
III. Regalis
Comiti, mun-
dandam
demandat:

operum,
qua excita-
uit, ratio:

occusus Re-
galii:

& bellum
Siculum
operas in-
s. rumpis.

tabellarios, cautos & gnaros itinerum, mitterentur, huc illucue, pateret transitus. Toto lustro, inquires ea duravit, dum, *Trentschiniensis* praelio adtritum *Rákoczius*, segnius postea, *Casarianis* arcibus, insultaret. Posteaquam ea tempestas, partim suapte defæuit, partim *Comitis Iohannis Pálffy* prouidentia, anno MDCCXI. *Szatmarini*, consopita est; iamque IOSEPHO, rebus humanis exempto, frater CAROLVS III. (g.) sceptrum teneret; dandam voluit operam, regum solertissimus, ut tandem, *Bude*, validis incingendæ munitionibus, manus admoueretur. Id, ut fieret, *Regalius* Comes, vir, non minus bellica laude, quam architectonices militaris scientia, clarus, atque Cæsari, non vno experimento cognitus, præsidio, vrbique præficatur. Ergo, uti, quod in mandatis acceperat, exsequeretur, delicere primum, quæ ab obsidione superabant, parietinas, amoliri ruinarum cumulos, & totam eam regionem, qua vetus arx infederat, prorsus exæquare, designare munitiones, nihilque non occipere, maturando operi necessarium. Iactis tandem, anno MDCCXV. fundamentis, validissimam, ex recentioris artis præscripto, molem circum eduxit, ita substructam, ut frons quidem munitionum, *S. Gerhardi* montem, latus sinistrum, Danubium, dextrum, vallem aduersam, infestare possint, frenareque, si trepidi quidpiam ingruat. Duos propugnaculorum ordines, sibi inuicem respondentes, monti inædificatos vidimus. Inferior alter est, fossa, & pro huius marginibus, vallis, atque reductibus aliis, præcinctus: alter superior, cœcis subtus fornicibus, cum depressiori illo, connexus, & subductus ad eam altitudinem, quæ loricis rite prætensis, aream arcis tutari queat. Vtrique, sui sunt suggestus, grandioribus tormentis infessi; ut, muro se iuuare queant propugnatores, si alterutrum propugnaculorum ordinem, laborare contingat. Intra hos succinctus, propemodum inexcuperabiles, prætorium coepit constitui, eximie id quidem laxitatis, sed vix Regi suffecturæ, cum aulæ familiaribus, accipiendo. Huc, *Regalius* opus perduxerat, cum anno MDCCXVI. bellum Turcicum, exardescit, perniciosum futurum Hungariæ, nisi id, gemina victoria, profligatum ante fuisset, quam se poterat penitus insinuare. Haud id quidem *Budam* contemnerat; sed interpolauit tamen, tantæ molitionis operas: quando *Regalius* quidem, anno MDCCXVII. in obsidione *Alba Grææ*, hostilis tormenti pila contusus, vitam, triduo post, cum morte commutauit; bellum autem *Siculum*, præpostere, a *Philippo V.* Hispaniarum rege, commotum, etiam *Turcis*, pace ad *Passarouitzium* data, omnem communiendæ *Bude* destinationem, interuertit.

§. V.

(g.) Ita est Regum Hungariæ series; ut, post CAROLVM I. principem felicissimum, CAROLVM præterea paruum,

funesti exitus regem, nunc CAROLO III. inter Cæsares VI. Hungaria gloriatur.

§. V.

ITa se, belli pacisque temporibus, munitiones *Buda* habuerunt. *Privatarum ædium habitus:* Vrbicæ interim ædes, tametsi, lentis & hæ profectibus, instaurabantur, eductæ tamen sunt passim, per fora & compita, non plane nullæ, ad Viennensium imitationem. Illud plerique, inter præsagia referebant, felicitum, quæ urbem exceptura essent, temporum; quod, cum profanæ priuatæque ædes, diutius, ruinis fœdatae iacerint; templa, atque cœnobia, mirando successu celeritateque, vel funditus substruerentur, vel repararentur a situ, & barbarico squalore. qua de re inferius. Ciues profecto, quominus potuerint festinanter domos exædificare, publica partim, partim domestica mala, impediuerunt. De Turcicis turbamentis, & hostili *Rákóczianorum* licentia, supra diximus. Adhuc tumultuabantur, sequaces *Rákóczii*, cum anno MDCCIX. pestilentia, clandestinis, quod sit, initiis coorta, urbem peruasit. Atrox ex se malum, diuturnitas exacerbavit: triennio quippe, grassata, ingentem edidit cladem, & in milite præsidario, & in ciuibus. Existimari hinc potest, iniectam remoram fuisse, cum vniuersim, accessioni ciuium, tum in primis, instaurandis ædificiis. Nondum vero ab ea calamitate, tria lustra abierant, cum annus MDCCXXIII. *Budam* fere omnem, deleuit, ac propemodum conuulsit funditus. *Calamitates, quibus earum exædificatio prohibebatur:* Incendium fortuitum, an dolo instructum, quinto *Calendas Aprilis*, horis postmeridianis, subito cooriebatur. Dies erat, *vigilia* resurrectionis Dominicæ, insignis: cuius recolendæ causa, vrbica, summorum imorumque, multitudo, sacerdotum item collegia, solemni processione, in montem, cui a *caluaria* nomen, egressa fuerat. Hinc, dum ritu solito, sacris operati, redeunt, vnica admodum vrbis superioris, prope ad portam *Viennensem*, domus, igne concepto, ardere cœpit, diffuditque momento, tam late, incendium, ut integer ædium ordo, ante corripere, quam ad restinguendum poterat concurrere. *Anni 1723 atrox incendium:* Accidit autem, maximo vrbis damno, ut, sub ipsa feralis incendii initia, aquilo flare cœperit, longe vehementissimus. Ergo, raptabat hinc inde, inflammata tectorum materiam, quæ passim delapsa, noua excitabat incendia: ut, cum ad vnus domus, restinguendas flammæ, adcurreretur a trepidis incolis, vicinæ aliæ, iterumque aliæ, locis diuersissimis, succenderentur. *urbem propemodum funditus delet:* Hac, venti non minus, quam ignium, per aera volitantium, rapiditate, factum est, ut, cum haud longe a *Viennensi* porta cœpisset incendium, ad *Albensem* usque, continuo vrbis latere, propagaretur. Inerant, prope ad portam, in grandiore quodam propugnaculo, quadringenti quinquaginta circiter, sulphurati pulueris *centenarii*. Hunc, vbi ignis contingit, tanto fragore, munimentum, & adfines ei muros, in aera elisit, ut non *Buda* modo, pluribus momentis, tamquam ex validissimo terræ motu, quassaretur; sed *Pestum* etiam concuteretur, ad eum modum, ut vix *villus*

vllus fornax, vitreae item fenestrarum valvae, impetum, sine ruina, potuerint sustinere: quin immo, totus, circum, ager, vicique, ad horribilem cum ictum, non secus contremuere, quam si ruiturum caelum, terrae, iamiam esset permiscendum: cum interim, egesta, ex imis fundamentis, saxa, murorumque fragmenta, magna, cum hominum, tum aedium strage, sparsim depluerent. Incubuit momento vrbi, spissa adeo fumi nubes, vt Aegyptiacas tenebras, æmulari videretur, nisi flammarum, iuxta & ventorum, vis immodica, mature caliginem discussisset. Discursabant ergo ciues, inopes consilii, & flammarum impulsu, feruoreque, nunc huc, nunc illuc, acti, nec quidquam enitebantur, in restinguendo incendio. Adhuc fulgurabat, puluis ille pyrius, cum fornix alter, in arcis promptuario, aquensi latere posito, pilis igniuomis, igniariis item ollis, & nullo non eius generis instrumento, ferramentis item offertus, admissa, per qualemcunque rimam, flamma, consimili propemodum fragore, rumpi coepit. Magna iam tum fuit vrbis clades, sed quam fornix iste, multis modis reddidit perniciosiorem: cumque, speciem ardentis Troiae retulisset hucusque; iam, simulacrum esse coepit extremi diei, quo, igne liquatum iri elementa, & huius vniuersi compagem, sacra pagina condocet. Nimirum, plures globorum pestilentissimorum centuriae, nunc vna tollebantur in aera, decidebantque sparsim; nunc alternis quasi cuibrabantur, tamquam ad scopum collimatae. Nusquam, tota vrbe, sed nec in suburbiis, aduersus ignitam hanc tempestatem, tutum restabat perfugium, nisi cellis profundioribus; a quarum tamen aditu, fumo, qui oppleuerat omnia, arcebantur incolae. Crepabat interim, ad modum tonitru, igniarius ille adparatus, defæuiente etiam incendio. Nam, cum id quidem bihorrui spatio, *ducentas viginti quatuor* domos consumserit; infelix hæc testudo, mira vicissitudine, nunc cessabat ignes vomere, nunc iterum, congeminatis bombis, nouum edebat fragorem. Abiit funesta nox, neque tamen desiit, triste hoc antrum, fulgura edere: quod eo plus habebat periculi, quia, neque eminus, neque cominus, pestilens hiatus, restingui potuit. Ergo, *Aethnam, Vesuuiumue*, montes igniuomos, isthuc translatos credidisses.

§. VI.

Vrbs, accepta hinc damna:

Difficile dictu est, quantopere, nocentissimo hoc incendio, vrbs, lentis accessionibus efflorescens, pessundata fuerit. Iacuere in cineribus, sacrae, publicae, priuataeque aedes, neque erat platea, quam non deustum rudus, fecisset imperuiam. Accepimus, urbem, post incendium subeuntes, non potuisse lacrumis temperare, cum viderent ciuium hos, quasi Vulcani editos officina, restinguendis titionibus, parietibus luxatis fulciendis illos, alios submouendis, ab aedium aditu, cinerum carbonumque cumulis, exsangues, ac pene semimortuos, occupari. Fumabat postea, diebus pluribus, infelix

Buda,

Buda, eratque magna circumspeditione opus, ne qua scintilla, quod fit, nouum daret incendium. Peculiare, diuinæ prouidentiae munus, in eo cognitum est, quod apotheca pulueris pyrii maior, passus plus minus triginta, ab incendio, haud conceperit ignem. Certe, id si accidisset, urbem totam, funditus oportuisset conuelli: repositi enim heic fuere, XII. M. centenarii, pulueris *nitrati*. Ac profecto, parum aberat, quin inflammaretur tantus adparatus. Namque, concalfacti, immo feruentes, ex propinquitate flammarum, parietes apothecæ, iamiam minabantur exitium; nisi emisso, e syphonibus imbre, egregia videlicet *Damii* præfecti prouidentia, refrigerati fuissent perpetuo. Huic, tam inopinæ, tamque atroci urbis cladi, nemo non bonus indoluit; Cæsar maxime: quippe, qui nihil cupiebat impensius, quam captam a patre LEOPOLDO M. *Budam*, maxime florentem efficere. Ciues interim, simul dies festos, quos mala isthæc funestauerant, inter gemitus extraxere, repurgare ædes quisque suas, peruia facere compita, & de reædificandis tectis, cogitationem curamque suscipere. Fuere, quibus in promptu erat, vnde sarcirent damnum; sed fuere etiam, quibus res angusta domi, difficilem extra modum, faciebat instaurandarum ædium diligentiam. Itaque, domus aliæ, aliis adsurgebant lentius; singulæ autem, elegantiore multo opere, quam ante fuerunt instructæ. Nimirum, vrbicorum non minus, quam militarium magistratuum prouidentia, cautum fuit, vt, ædes quidem solido opere substruerentur, imbrice vestirentur tecta; ne, si scandulis iterum contegerentur, idoneam alendis incendiis, materiem, quæ Deus auerruncet! sicuti iam euenisse cognouerant, subministrent. quam curam, vtinam suam facerent, reliquæ Hungariæ vrbes; pauciora sane, neque noxia adeo incendia, pateremur. Alioquin, surrexit ex his cineribus, *Buda*, non augustior modo, sed commodior etiam ad habitandum. Sane, qui ante ferale istud incendium, urbem viderant, instauratam, vix recognouerunt; ita decoram effecere, cum noua ædium facies, tum instructæ passim, opportunitates aliæ.

*pulueris nitrati apotheca maior seruatur intempera-
ta:*

instauratio ædium, lenta quidem, sed elegantior, quam antea, solidiorque habitus.

§. VII.

Res iam poscit, vt partes urbis, plateasque, & quibus aditur, portas singulas, designemus. De situ montano, dictum est toties. Quemadmodum vero mons, ab oriente, versus occidentem æliuum fertur, ita, summitatem eius, longam circiter tercentas orgyias, latam centum fere hic, centum quinquaginta alibi, vrbs, perpetuo, inde ab arce, tractu, insedit. Totam eam intercapedinem, moenia incingunt, facta partim, partim hiulca, nusquam tamen ita detrita, quin possint enitentes remorari. Qua in occidentem molles sunt accessus, validissimæ exsurgunt munitiones, rotundis atque pentagonis commissæ propugnaculis, muros geminos, geminata fossa, præcingente: vt extrema opera, retardando hosti inuenta, silcamus.

Situ Budæ:

moenia:

porta: Aditur vrbs, portis tribus, quibus situum ratio, nomen impertiuit. Quæ viam prospicit Viennensem, recentiore vocabulo, ac forte sub
Viennen- FERDINANDI I. initia enato, *Viennensis* adpellatur. Olim *Iudaicam* vo-
sis: citabant, a *Iudeorum* vico, & suburbio. ISTVÁNYVS (h.), *Sabbathinam* nominavit: *Sabbathinam*, inquit, *portam*, *penes Iudeorum plateam*, qua ad *veterem Budam* itur, *iuxta magnitudinis propugnaculum muniebat*. Credo, ea denominationis ratione, quod a *Iudeis* accolebatur, *Sabbatha* concelebrantibus. *Iohanneam* quoque dictam reperio, a vico cognomine, qui in portam hanc exit, atque a *S. Iohannis* æde, sic nuncupatur. Ex huius apside, suspensas spectauimus, *Nicolai Töldii*, prodigiosi roboris viri, armorum reliquias. In his, *umbo* est, e ferro, aut chalybe, crassitie inusitata, fabrefactus, ponderis tanti, cui ferendo, vir haud elumbis, vix, ac ne vix: quidem suffecerit hodie. *Lancea* demum visitur, longurione ferrato constans, eius propemodum molis, quali gigantes fuisse vsos, augurari possis. Pendet *globus* quoque lapideus, catenæ hærescens, quem *Töldium*, de baltheo suspensum, in præliis gestasse, memorant: ultra humanum caput, grandis est, ideoque, ne ambabus quidem manibus, ad ictum facile vibrandus. *Lorice*, e circulis ferreis, reticulato opere contextæ, fragmentum, ita comparatum est, vt multum, ab hodierno vsu, abhorreat. Tam sunt enim spissa omnia, vt si integrum esset indumentum, haud sane repereris virum, ei diutius ferendo parem. Sed, & equina solea, atque calcar, molis sunt insolentis. Aiunt, rogatum, vt roboris, quo valeret, experimentum daret, lancea, vomerem nondum detritum vsu, vno ictu pertudisse: qui & ipse vomer, infixo lanceæ ferramento, in *Toldianis* hisce monimentis, conspicitur. Hæc ita vulgo perhibentur; sed, an ex vero, non ausim, siue inficiari, siue adfirmare. Enim vero, si carmina vernacula, quibus prodigiosi actus *Töldii* decantantur, excipias, vix quidquam de eo in historia repereris. Adfirmatum tamen est nobis, a viro, rerum patriæ gnarissimo (*), ætate *Coruinorum*, floruisse hominem, *Neogradensis* prouincia editum; cuius insignia facinora, vulgus, sicuti adsolet, in maius extulerit. Altera vrbs porta, vt ad propositum redeamus, *Albana*, seu *Albaregalensis* vocatur, quod oram *Albensæ*, Budæ meridionalem, prospiciat, eodemque iter adaperiat. Contemnerauerat eam, anni MDCCXXIII. de quo fuse diximus, incendium. Igitur, instaurandam, & validis præcingendam munitionibus, *Cæsar* voluit. qua in re, *Comes Henricus Iosephus Daun*, vrbs præfectus, præclare sane elaborauit. Refert, magnifici operis memoriam, marmor, quinque circiter pedes longum, duos & medium latum, idemque apside exteriori, decore inædificatum. Aquilam, nimirum, bicipitem ostentat, Hungariæ insignia, pectore complexam. Sub ea, tituli leguntur, æneis, ac prominentibus litteris, vt tenacius perduret memoria, lapidi inserti. qui istiusmodi sunt:

CARO-

b.) Lib. xiv. p. 232, 50.

*) Fuit is, PAVLYS RADAY.

CAROLO VI.

ROM. IMP. SEM. AVG. GER. HISP. HVN. BOH. REGE,
PORTA

HAEC ALBAREGALENSIS E FVNDAMENTIS SVRREXIT,
PASCHALIBVS NVPER FERIIS,

VINTRATI PVLVERIS IN AVRAS EIECTA.

PASCHALI IN BVSTO RVRSVM SPLENDORE RESVRGIT
LAETA, NOVO MELIVS VENIT AB IGNE DECVS.

HENRICO IOSEPHO E S. R. I. COM. DE DAVN,
SVPREMO ARMORVM PRAEFECTO.

Neque minori cura, triennio post, *Viennensis* porta instaurata est. Viennensis:
Præterquam enim, quod validissimis operibus præcingendam voluere, munitionum arbitri; ipsam portæ concamerationem, pylasque, novæ, & ad insigne robur, instruxerunt. Super apside, caput excisum e lapide, conspicias, humani modum excedens, ore distorto, lingua eiecta longius, totoque vultu ad irrisionem, terrendumque, composito; nam, manu quidem dextra, in pugnum collecta, solo pollice, ad fici speciem, infra digitum indicem, porrecto, hosti videtur illudere; sicuti contra, prudentiam defendendæ arcis notare, indice sinistræ, fronti admoto. Tum regia insignia, qualia nunc vidimus, & infra hæc, incisæ lapidi, augustales litteræ, observantur:

C. VI. S. A. D. G. G. H. H. B. D. C. R.

puta, *Carolus VI. semper Augustus, Dei Gratia, Germaniæ, Hispaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Regem*, posteritati indicaturæ. Contra *Albanam* portam, tertia, obliquo, in aquilonari urbis Aquatica. latere, situ, adaperitur. *Aquaticam*, seu *flumentaneam* nominant, eo quod, in hydropolim deducat. Asper ad eam est accessus, ex suburbio ascendentibus, idemque, aduersus aquilonem, humili muro præmunitus. *Byzantinam* quoque dictam legas. Eadem moenium regione, sed in aquilonem altius, angustior est portula, pedestri comminationi, eique diurnæ non minus, quam nocturnæ, si usus ferat, destinata. Frequentes hinc eruptiones faciebant *Turcæ*, obsidionum quas supra memorauimus, temporibus.

§. VIII.

Hoc moenium ambitu, his portis, continetur *Buda*. Rescinditur ab arce, ultra *Albensem*, atque *Aquaticam* portam, muro simplici, & alta fossa, intersertis item armamentariis, iuxta & militaribus hospitiis. Eadem ista regione, duobus tantum ædium ordinibus, utroque latere instructa, area diffunditur, quam *Martiam* possis dicere, quod miles hic lustratur, ad excubiarum vigiliarumque stationes, dimittendus. Geminus hinc, pari longitudine, vicus, versus *Viennensem* portam propagatur. qui, ubi passus, plus minus ducentos, processerunt, area interfecantur, quam *curialem*, Urbis, ab arce, discrimen:

eius vig. maiores:

seu *pratoriam*, recte adpellaueris; quod isthic vrbicum insedit pratorium. Positu est commodo, tametsi laxo minus, ob situs angustiam. Colossus hic adsurgit, solidi non minus, quam elaboratissimi operis. Ob urbem peste liberatum, senatus populusque Budensis, anno MDCXC. SS. *Triadi*, cum vouerant. Sed, quæ sequuta est, temporum difficultas, destinationem, in annum vsque MDCCX. prorogauit. Tunc vero, iactis fundamentis, educi moles cœpit, continuis, totius puiquennii operis; dum anno MDCCXV. vigilia eius diei, qui memoriz SS. *Triadi*, festus est, dedicari potuerat. Surrigitur LII. pedum altitudine; eadem fere mole fundamentorum subnixus. Quod vltra hanc est aream, in vicos quatuor expanditur. Qui in occasum vergit, *herilis* (i.) ab incolis dicitur: credo, quod primorum ædes heic olim erant positæ. In septentrionem, *Iudaorum* platea exporrigitur, sub Hungaris regibus, non minus, quam sub barbaris, ab iniquissimo hoc genere, culta. Profecto enim, frequentes *Bude* habitabant, non minus noxii *Christianis*, quam *Turca* ipsi, quoties ingruit obsidio: cuius malevolentiz, cum alias sæpius, tum in suprema oppugnatione, nocentissima dedere documenta. Superesse aiunt hodieque domum, ritu *Iudaorum* exædificatam, cuius cellarium balnea ostendat, *Iudaicis* lauationibus destinata. Pone, vicus *Pistorum* est, ab hoc opificum genere, sicuti adparet, vocitatus. Inter hunc, & herilem illum, platea decurrit *Lanionum*, ex re ipsa sic dicta. Singulas, vicus *Iohannens*, transuersim, haud procul a *Viennensi* porta, interfecat. Nomen huic, ab æde *S. Iohannis*, qua insidetur, communicatum esse, non est opus iterum monere. Hæc, de platearum vrbis habitu. Olim, siticulosam fuisse *Budam*, accepimus; neque, nisi puteis, quos per profunda cellaria, depressos habebat, & importata, e Danubio, aqua, victitasse: nam, scatent omnino passim cellaria, dulci non minus, quam nitroso latice. Iam, & huic penuriz obuiauit senatus prouidentia: quando, instituto aquæ ductu, perennem fontem, in urbem deriuauit. Diu, in sumtuosissimo opere, conatu frustraneo, elaboratum fuit, in primis, dum res vrbis, *Camera* administraret. Fuere, nimirum, qui se, lucri faciundi gratia, hydragogias peritos, mentirentur; donec, anno MDCCXVIII. *Conradus Korschensfeiner*, S.I. frater, rem feliciter conficeret. Fons est, bihorii itinere, si ductuum ambages metiaris, ab vrbe disiunctus. Hunc, corriuatis etiam scaturiginibus aliis, longo circuitu, quem magistratus ipsi designauere, ductibus immissum subterraneis, ad MCCCLXIX. pedes, plumbeis; ligneis inde, ad DCC-LVII. orgyas, fistulis, singulari artificio defossis, coagmentatisque, vrbi immisere; silano, in ciuici pratorii obtutu, instructo. Quod aquæ, vigilia *S. Ignatii*, primo omnium salire cœperunt, eius simulacrum, fonti impositum est, vt ad posteros propagaretur memoria tanti

minores:

aqua ductus:

Silanus:

i.) HERRN-GASSE, recentius forte nomen
& a ciuibus Germanis, imitatione
Viennensium, impositum. Nisi credas,

hanc olim plateam, Regum, & aulae
familiares, coluisse, dictamque inde
fuisse, Hungaris, URI-UTZA.

tanti beneficii. Alioquin, haud iam defunt priuati, publicique, per *antlia pu-*
urbem putei, ex quibus *seales.*

Curta laboratas antlia tollit aquas.

In his censendus merito is est, qui, prope ad rudus ædis *Magdaleneæ*, aquas Danubiales habet, centum sexaginta orgyiarum; pedum quatuor spatio, isthuc eductas. Nam, & id genus fontium, post tentamina, sumtuosa non minus, quam diutina, instructum *Bude* videas. Ex turri nempe aquatica, duorum equorum ministerio, centum quinquaginta orgyiarum interuallo, affatim (*k.*) aquarum, in urbem prolicitur.

S. I X.

AD sacras ædes, quod adtinet, plures earum numerauimus. *Aedium sa-*
Princeps est, quam *Adsumpta* ad caelos B. V. MARIAE, prisca *cratus*
illi conditores, dedicauerunt. Rei memoriam, ara templi, *princeps*
Adsumpta *Adsumpta*
ad caelos
B. V. Ma-
rie:
icona celestissimæ VIRGINIS, latere autem dextro, *S. Stephani*, sini-
stro, *S. Ladislai* statuam referens, ad hunc modum loquitur:

AVGVSTISSIMAE CAELORVM TERRAEQVE IMPERATRICI, DEIPARAE IN
CAELOS ASSVMPTAE, BASILICAM HANC S. STEPHANVS, PRIMVS REX
HVNGARIAE CHTISTIANVS, AEDIFICAVIT, ANNO MXV. QVAM MAT-
THIAS CORVINVS, REX HVNGARIAE, AMPLIAVIT MCDLXXV. EX POST
VERO, BVDA A TVRCIS CAPTA, ANNO MDXXX. DIV POSSESSAM,
LEOPOLDVS ROM. IMP. HVNG. BOHEM. REX, DEO AVSPICE, CHRISTIA-
NITATI RESTITVIT, ANNO MDCLXXXVI. AC DEMVM, PAVLLVS
ESTORAS, S. R. I. PRINCEPS, ET REGNI HVNGARIAE PALATINVS,
D. VIRGINI, ARAM HANC, EX VOTO POSVIT, ANNO MDCXC.

Nescio, an S. STEPHANVS ædis conditor dici queat; si veræ sunt, sicuti sunt *an eius con-*
omnino, *Nouæ Bude* origines, quas supra, ad *Belam IV.* retulimus. *Veteri* *ditor dici*
Bude, templa inædificarat, rex optimus, non item nouæ huic, quæ exsta- *posse S.*
bat nondum. Mihi, similior vero, eorum est sententia, qui molis nata- *Stepha-*
les, pietati LVDOVICI I. & post eum, SIGISMVNDI, in excolenda vrbe, *nus?*
adfiduitati, adtribuunt; vt, quod ille exorsus sit opus, iste consum- *auðori*
marit; auxerit demum MATTHIAS CORVINVS. Quidquid eius sit, fre- *coniectura:*
quentabatur, dum hic colerent, a regibus Hungariæ, non secus,
quam id, ad S. STEPHANVM, Viennæ, a Cæsaribus fieri videas. Hoc, *manfit tem-*
iure, inter ædis prodigia, retuleris, quod, tametsi contaminata fue- *pli moles,*
rit impio Turcarum ritu, perdurarit tamen iconcrussa, estque hodie, *inter obsi-*
vnicum, prioris illius, & Hungaricæ *Bude*, superstes monumentum. *dionum pe-*
Pulchra intus sunt, & luculenta omnia; licet, ex priscae illius æta- *ricula, in-*
concussa:

K k k 3

ris

(*k.*) Instruxit machinam, IACOVS CA-
SPAR, gente *Bavatus*, longa peregrina-
tione, quid sibi vellent molitiones
istiusmodi hydraulice, edoctus: dum

positis, hic & alibi, aquarum artifi-
ciosis ductibus, Budensem hunc,
feliciter non minus, quam adcurate,
conderet.

facella adi
coadificata: tis ingenio facta. Mirati sumus, columnarum, quibus subnixa est concameratio, formam diuersissimam, neque, sicuti oporteret, ex symmetrias legibus, sibi inuicem respondentem. Arcani quid portendi volunt, haud plane nulli; ego, operarum festinatione, quodque non vno loco cæsi fuerint lapides, omne id euenisse existimarim. Crebris, ex more, aris instructa est, quas diuorum simulacra, & nullum non genus ornamentorum, decoras reddunt spectabilesque. Geminum adi facellum coadificatum videas; *mortis* alterum, intransibus a sinistra; alterum a dextris, *Lauretanum*. In huius aditu, marmor emortuale visitur, LÖFFELHOLTZIANÆ memoriæ, ad hunc modum, inscriptum:

Epitaphium
Löffelhol-
tzianum:

HIC SITVS EST, ILLVSTRISSIMVS ET EXCELLENTISSIMVS DOMINVS GVI-
LIELMVS LÖFFELHOLTZ A KOLBERG, L. B. GENERALIS, ET PEDE-
STRIS LEGIONIS COLONELLVS, NEC NON METR. BVD. COMMENDANS
A. MDCCXIX. X. OCTOBR.

E PROTESTANTE CATHOLICVS, E PATRICIO NORIMBERGENSI, LI-
BER BARO, E PEDITE, PEDITATVS MAGISTER. SVO AERE, CONSI-
LIO, MANV, SERVAVIT ARADINVM (L.) ET NI SERVASSET, PERIERAT
VÁRADINVM AC TRANSILVANIA. PETROVARADINI LIMITES AVXIT MV-
NIMENTIS, AVCTVRVS ITEM REGNI METROPOLIM, NI MORS, DE REGE ET
REGNO, BENE MERERI PROHIBVISSET. LAVDATISSIMI VIRI, SVMMA
AETERNAQVE LAVS EST, QVOD NON MINVS BONVS CHRISTIANVS EVE-
RIT, QVAM DVX ET BELLATOR FORTIS.

atrium
templi opus
Nicolai
Pálffy, po-
stea R. H.
Palatini:

Atrium templi, quod ianuam eius ambit, COMES NICOLAVS PÁLFFY,
postea Regni Hungariæ Palatinus, exædificadum curavit. quod ver-
ficulus chronologus indicat.

HANC FRONTEM E SAXIS LAXAVIT VIRGINIS AEDI.
D. COMES ET GENERALIS NICOLAVS PÁLFFY,

turris habi-
tus:

refert Mat-
thiæ Corui-
ni memo-
riam:

Olim, plumbo intacta fuit ædes. iam, eo, ex incendiis colliquato,
imbrice inuestitur. Dextro templi latere, turris, solido non minus,
quam sublimi opere, prominet: eo memorabilis, quod insignia MAT-
THIÆ Coruini, coniuncta cum Hungariæ lemmatibus, prorsus inteme-
rata, anno 1475. adsculpto, ostendit. Ergo, aut eius fuerit opus,
aut certe impensa Coruiniana, instauratum. Illud vult, LADISLAVS
THVROTZIVS: (m.) *Est in urbe regia Basilica, VIRGINI Matri exstructa,
veritus a Matthia Coruino, potentissimo illo maximoque rege; auitum
enim gentis Coruinae insigne, turris præsert, cum anno MCCCCCLXXV.
quod sane nunquam heros gloriosissimus præfixisset, nisi opus uniuersum,
beneficio illius staret: quippe, haud regium esse puto, de alieno laudem*
emen-

(l.) Tumultuantibus nimirum *Rákócianis*:
tunc enim, cum imperio, loco illi
præfuit: cum soluendis stipendiis,
et Cæsareum deesset, data supellecti-
li *argentea* sua, in pignus Temesvari-

ni præfecto Turcæ, militem, ad sedi-
tionem pronum, pecunia, ex pigno-
re illo parta, delinuit.

(m.) Hungaria, in Compendio data, p. 4c.

emendicare, praesertim, cum abunde habeas, unde emas de tuo. Ita ille arguit. Templi latus, vtrumque, hinc academicum Societatis Iesv collegium, a *Szétsénio*, Strigonienſi praefule, fundatum; illinc, *Seminarium Cleri*, & patriae iuventutis, eiusdem munificentia pontificis, excitatum, praecingunt. Illius aetatem, verſus loquitur, quem refert ianua exterior:

*adhaerens
templo,
Societatis
Iesu colle-
gium, &
Seminari-
um cleri.*

reLIX! qVanta DoMVs soCIIs sVrreXIt IesV?

Ingens omnino domus, & cui supparem, vix tota Hungaria, sodales infederunt. Situ est amœno, & quia moenibus imposita, prospectus, in campos *Pesti*, montes item *Neogradienſes*, & *Heueſienſes*, longe patentiffimi.

§. X.

Supra Collegium Societatis, passibus plus minus sexaginta, ruinae superant templi, Ordinis *S. Dominici*. Vetustum opus, atque vrbi ipsi coæuum fuisse, SIGISMUNDVS FERRARIVS (n.) nos docuit: *Budensis*, inquit, *propter regiam, & generale studium, celebris huius provinciae Conuentus fuit: in quo etiam comitia totius Ordinis, anno MCC-LIV. sub Vmberto de Romanis, V. Gen. Magistro, tunc electo, celebrata sunt.* Ecclesia olim, *S. Nicolai nomine, in equorum stabulum, ab impiissimis Turcis versa; adhuc visitur, ut ab iis, qui in ea vrbe fuerunt, accepi.* Hæc ille, anno MDCXXXVII. ut colligi inde possit, de antiquitate ædis; pro qua, & alibi pugnat FERRARIVS. (o.) Est, & in *Martiali*, quam diximus, *area*, vastum rudus, templi atque cœnobii, olim *S. Magdalena* sacri; sed, an ab Ordine *S. Paulli Eremita*, habitati, vix crediderim: cum eorum conuentum, *S. Paulli* nomine, dedicatum fuisse, exploratum habeam. De eo, annales Eremitico-cœnobitici: (p.) *Vertente anno (MCCCLXXXII.) LVDOVICVS Rex, fratribus nostris, magnificum, intra Budenses muros, domicilium, cum ecclesia, indito illi nomine S. Paulli concessit; ea quidem intentione, ut si quandoque martialibus disturbis, a S. Laurentii Cœnobio, longius inde diffito, exulare cogerentur, eo securitatis causa velut ad asylum, vacanda pietati commigrarent.* Crederes, superiore in vrbe fuisse, cum æde sacra cœnobium, quod intra *Budenses* muros, stetisse ait; suburbio tamen inædificatum fuisse, FERRARIVS nos docuit, eo loco, vbi sepulturam *B. Iohannis Dominici*, memorat: *Deportatum est, inquit, venerabile corpus eius, ad templum S. PAULLI, primi Eremita, quæ domus, in suburbano erat, ciuitatis Budensis.* Ergo, non est *Magdalenum* rudus isthoc, *Paulinis* adscribendum: quippe quod, & nomine ab eo differebat, & situ. Neque silenda est, *S. SIGISMUNDI Præpositura*, opimis olim redditibus prædita, sed, quos *Turcica* bella, & quas hæc dederunt, conuersiones,

*Rudus tem-
pli Ordinis
S. Dominici:*

*item, S.
Magdale-
nae:*

*Præpositura
S. Sigis-
mundi:
iam*

n.) De Rebus Hungariæ Prouinc. Ordinis. | o.) Parte II. Lib. I. Cap. XLIV. p. 204.
Prædic. P. IV. Cap. II. p. 511. seq. | p.) Lib. II. Cap. XV. p. 170.

iam dudum interuenterunt. Opus, atque institutum fuit SIGISMUNDI regis. Diserte BONFINIVS (q.) quando opera eius recenset: *Ante ar- cem*, inquit, *facellum erexit, quod D. SIGISMUNDO dicauit: cuius quippe numini, se peculiari religione, fecerat obnoxium; idque amplissimo sacerdotum collegio donauit.* Nempe, eius diui beneficio, natum se credebat, multisque postea, & ancipitibus periculis, exemptum. Ac de natiuitate quidem, plane id adfirmat, BOHVSLAVS BALBINVS (r.): *Anno MCCCCLXVIII. ex Elifabetha, quarta Caroli coniuge, SIGISMUNDVS, (Rex postea & Imperator) nascitur. Impetratum esse infantem, a S. Martyre, vetusti codices adfirmant, idque Caesar probauit muneribus. Nam confestim, S. Sigismundi sepulchrum, auro & argento, contextit; & dum sacris aquis tingeretur puer, mille aureos, ornando facibus, aliisque modis, tumulo; Canonicis vero, decem argenti marcas, donauit.* Ergo, paternam æmulaturus liberalitatem, hanc, patrono suo, cum *Præpositura*, & sacerdotum collegio, *Buda*, ædem posuit *Sigismundus*, egregie dotatam. In eius ditione, *Eszekum* fuisse olim, ISTVÁNEFYVS (s.) auctor est; *Eszekum, ad confluentes, Danubii & Draui situm, ac muro cinctum oppidum, collegioque sacerdotum, quod Budæ Sigismundi adpellatur, olim adtributum.* Alioquin, quod pri- scis Romanis, ædes *Concordiæ* fuit, vt, boni ominis caussa, in eius cella, rebus ad seditionem pronis, senatus haberetur; id Hungaris, templum S. SIGISMUNDI fuisse, inde arguas, quia, nutantibus subin- de procerum studiis, isthic (t.) in concilium coibant. Adhuc in ru- deribus, sed & in exspectatione est, fore, vt CAROLI VI. prouiden- tia, datis iam ei *Præpositis*, ad pristinam dignitatem recolatur.

S. XI.

PP. Carmelitano-
rum *tem-
plum*:
est D. Iose-
pho *sa-
crum*:
S. Claræ
sorores cæ-
nobium, &
sacra ædes:
Ista, templorum fuere vestigia. Nunc, quæ instaurata sunt, vi-
deamus. Splendidissime in his, PP. Carmelitarum adfurrexit, ea
moenium regione, quæ flumen despicit. Moles cœnobii, alta
non minus est, quam decora, quodque in obtutu habet *Pestum*, &
campestre, quod ultra eam urbem est, æquor, positus extra modum
iucundi. Templum D. Iosepho consecratum, multis, & aris instructum
est, & elegantissimis aliis. Plures erant, quorum patrocinio ædes excita-
ta fuit; sed, *Comite Stephano Kóhary*, Iudice Curia Regia, munifi-
centior nemo. Est, & sororibus S. Clara, suum, in *herili platea*, cum
adstructo templo, cœnobium B. Margarita, filia *Bela IV.* honori sa-
crum. Angustior, quam pro more, ædes est; sed referta tamen sa-
cris reliquiis. in quibus, caput S. Elifabetha, & altare B. Marga-
rita, eius olim precibus frequentatum, præcipuo loco habentur. De-
ducta huc virginum colonia est, *Pisónio*, anno MDCCXIV. tenuitque se

q.) Decadis III. Lib. IV. p. 408, 6.
r.) Epitome Rerum Bohemicarum, Lib. III.
Cap. XXI. p. 375.
s.) Lib. XIII. initio, p. 208, 30.

z.) Adi BONFINIVM, Decade IV. Lib. IX.
p. 665, 51. vbi, ter quaterue, hic
conuentum, ait, a proceribus, diuersa,
in eligendo rege, studia, consecrantibus.

se intra priuatas ædes, integro fere lustro, dum, iussu Cæsaris Augusti, locus eis, a senatu, designaretur, cui coenobium inædificarent. Neque PP. *Franciscanorum* templum, claustro hærescens, silentium est. Infedit eodem loco, vbi olim *S. Iohannis Euangelista* ædes stetit, ab imis fundamentis, opere eductum, solido non tantum, sed venusto etiam. Nihil, enim vero, ex vetusta mole, præter turrim, sed eam quoque, tormentorum ictibus perforatam, residui habuit. Quia enim, suprema obsidione, *Iudeus* quidam apella, turrim hanc, vti excelsam, ita patentis late prospectus, in suggestum tormentarium verterat, deditque damni plurimum in oppugnatoribus, destinatis eam iactibus nostri impetiuere, deiecturi penitus, nisi intercepta vrbe, in viros potius, quam muros, fuisset desæuitum. Iam, *Patrum* non minus, perpetua cura ac sollicitudine, quam liberalitate summorum imorumque, & templum exædificatum est penitus, & turris ad eum modum fastigata, vt, non coenobio tantum, sed vrbi etiam, eximium decus conciliet.

P.P. Franciscanorum.

§. XII.

Est, & in prætorio vrbico (u.) *Sacellum*, cum rebus aliis insigne, tum thesauro ecclesiastico, qui iam isthic adseruatur. Cum caelo ad Mohácsum, LVDOVICO II. *Maria* cum gaza regia, *Iohanne Bornemisza*, & *Nicolao Olábo*, comitantibus, *Pisonium* euasisset; ea fuere prouidentia magistratus ciuici, vt & ipsi, thesaurum ecclesiæ, tot regum munificentia cumulatam, educerent e periculo. Ergo, reginam sequuti, quidquid erat rerum pretiosarum, *Pisonium* deferunt; atque illic, in Basilica D. *Martini*, vrbis eius senatu, & sacerdotum collegio, bene consciis, recondunt. Delituit illic, sacer adparatus, ad annum vsque MDCCXII. Tunc vero *Budenses*, id quod iure optimo ad se pertinuit, repetere; cumque res succederet difficiliter, apud Regem, & Archiepiscopum; quin & Romæ, apud Summum Pontificem, precibus agere, non ante desierunt, quam voti potirentur, reducerentque *Budam*, exsulem tam diu thesaurum, tanta congratulantis senatus populique exultatione, vt caelo delapsus credi potuisset. Dum is generum est; constatque, præter *sacras reliquias*, nulla non aureæ argenteæque suppellectilis copia. In *reliquiis*, pretiosissima habetur, *Crucis*, de qua Seruator generis humani pendit, particula, ab *Andrea Hierosolymitano*, ex ea expeditione reduce, adlata. Hanc, aureæ cruci, priscorum regum aliquis, vt maior esset veneratio, instruxit. Opus est bipedali maius, augustalem fabricam referens, multoque sapphyro, smaragdo, hyacintho, rubino, & id genus, pretiosis lapidibus, distinctum. Ferunt, *Matthiam Coruinum*, quoties in bellum proficisceretur, vrbe digredientem, solemni cum sacerdotum processio-

Vrbici prætorii sacellum, & in eo Ecclesiæ thesaurus:

rim Pisonium de- portatio:

reducitur inde possimio:

huius descriptio: S. reliquia:

crucis Christi particula:

Tom. III.

LII

ne,

(u.) Anno MDCCXVI. die XX. Septemb. |
ab LVCA NATALIS, indultu ordi-

narii, solemni ritu, consecratum.

*Pes S. Iohannis
Elemosynarii:
vasa & vestes
pretiosas.*

ne, eandem hanc crucem, ad leucæ spatium, præferri sibi curauisse, cepisseque inde, rerum feliciter gerendarum auspicia. *Reliquiarum* altera, pes est, S. IOHANNIS ELEEMOSYNARII, a CHRISTIANO AVGVSTO, Cardinali de Saxonia, & Archiepiscopo Strigonienſi, Budensibus reddita. Cetera, partim calices, inusitatæ, & magnitudinis, & pretii, cum supellectile alia fuere, partim vestes sacræ, (*casulas* & *ornatus missaticos* vocant) omni genere vnionum, ad admirationem vsque, percultæ, an onustæ potius: tota enim superficie, diuorum simulacra, e lapidum pretiosorum, margaritarumque congerie, summa arte facta, adparent. Eius artificii, plura illic vestimenta ostenduntur. *Primum* est, cum effigie *B. V. Mariæ*, infantem IESVM dextra tenentis, magnitudinis fere sesquipedalis. Minor in *altero*, sed suppar tamen icon visitur, eo intercedente discrimine, quod heic tenellum sinistra gerat, Virgo mater. *Tertium*, CHRISTVM cruci suffixum ostendit, opere, picturæ sculpturæue, quam simillimo, ex vnionibus itidem, & margaritis, scitissime coagmentato. In *quarto*, Crucis signum adparet, cum diuis ecclesiæ veteris doctoribus, *Gregorio*, *Ambrosio*, *Augustino*, *Hieronymo*, iusto ordine vtrinque subsistentibus. *Quintum*, stantes sub cruce, tres sanctæ virgines, *Barbara*, *Dorothea*, & *Margareta*, ornant, cum indicio, anni 1447. *Sextum*, gemina vnionum pictura decoratur: quarum anterior, CHRISTI nascentis historiam, refert, cum factis ex vnionibus litteris: *Magnificus Dominus*, reliqua vetustas detriuit; posterior, Resurrectionis Christi icona exhibet, adstante Apostolorum, & mulierum corona, cum inscriptione anni 1450. Sub eadem icone, rex, flexis genibus preces fundit, cuius tamen verba acu picta, situs oblitterauit. *Septimum*, IOHANNES EVANGELISTES, crucem manu comprehendens: *Octauum*, PETRVS & PAVLLVS, sancti duum, viri, cum inscriptione, I.N.R.I. exornant. *Nonum*, B. V. Mariæ, cum Apostolis, concilium; *Decimum*, effusionem SPIRITVS SANCTI, admirabilem faciunt. Ibidem, & SS. Apostolorum congregatio, *Petrus* clauæ, *Paulus* gladio, instructi, *Stephanus* item protomartyr, cum insigniis MATTHIÆ Coruini, & adscriptus annus 1581. visuntur. *Vndecimum*, adscensio CHRISTI insignit, additis verbis: HIC EST, QVI ASVMPTVS A NOBIS, SIC VENIET &c. *Duodecimum*, arborem malogranati, onustam fructibus, sistit. Singulorum operæ, ita sunt acu illusæ, vt colorum loco, vniones sint. Est hic, & infula episcopalis, e serico, auro intexto, facta, & XXXIV. raræ magnitudinis, rubinis, smaragdis, hyacinthis & amethystis, dispuncta. Ille, sacri thesauri habitus est.

§. XIII.

*Publica
Budæ ad-
ficia:
Curia:*

NVnc publica ædificia videamus. Atque heic quidem *Prætorium* vrbis, cuius supra meminimus, primas obtinet. Domus est, difficillimis, sicuti iam sunt, temporibus, ad eum modum ccepta ædificari, vt, si consummabitur prorsus, vix habitura sit,

sit, tota *Hungaria*, supparem. Nam, & senacula insunt laxa, scite que facta, & ea est substructionum mole, non minus, quam elegantia, quæ non potest non, metropolim honestare. Extus, aquilonari angulo, chronologon legas:

DOMVS VTILITATI PVBLICAE RESTAVRATA.

In graphiario autem, siue *Cancellaria*, CAROLVS M. adparet, equo insidens, scripturis artificiose pictis, adumbratus. Hic & tabula suspensa est, vrbis insignia, atque sub his, duos genios, aduersa facie, referens. quorum alter, a sinistris, dextrorsum, tuba ori ad-mota, istud buccinat:

SENATVI CONCORDIAM.

alter, a dextris, versus sinistram efflat:

PERENNABIT SENATORVM CONCORDIA.

Infra, *Pacis*, credo, simulacrum, porrecto sermo viridi, scuto inscripta verba habet:

PACEM BVDA TIBI REPOSCO.

Huius effigiei dextram, vites suspensæ occupant, cum inscriptione:

A FRVCTV VINI, MVLTIPlicATI SVNT
FIDELES IN PACE.

Ad sinistram, segetes visuntur, habentque hunc titulum:

DOMINVS PASCIT FINES TVOS PACE,
ET ADIPE FRVMENTI SATIAT TE.

Horum omnium, verba sunt vniuersim:

METROPOLIS BVDA IN PACE FLOREAT.

Vt iam sileamus, totius imaginis ambitum, quam chronologis, circumscriptam accepimus. Post *Curiam*, in publicis ædibus censentur, ^{militares} militares apothecæ, ^{apotheca:} promptuaria, gubernatoris, iuxta & militum hospitia, *reliqua*. Nam, priscarum quidem ædium, quas incoluerunt, summi quique viri, vestigia tantum supersunt; sed hæc quoque, ^{priscæ ædes} incognita nostræ ætatis hominibus. Præcipuè aliquando fuerunt ^{incognitas} *Omodiana*, *Garaiana*, *Országhiana*, & *Bornemisziána*. Est hodieque, in *Lanionum* vico, rudus quoddam, domus, sicuti adparet, olim capax, & pro ingenio temporum, elegantis. Toti eius parietes, e secto sunt lapide eduçti, facile instaurandi, si essent vrbi, ad quam nunc pertinet, necessariæ impensæ. Rudus adtentius spectantibus, relatum est, *Tabularium Regni* fuisse olim, cum res Hungariæ, sub domesticis Regibus, florebant adhuc. Hodie, quod sciam, magna- ^{domus} *Eszterhá-* ^{ziana.} *zium* principem, *V. Capi-* ^{tulum}

tulum Strigóniense, & successores *Battyanianos*, excipias, qui isthic, domum colere, saltem possidere velit: quod unde fiat, non est prorum existimare: nisi, aut regum absentiam esse credas, aut ciuicorum tributorum necessitatem.

§. XIV.

Suburbia: **H**Vcusque urbem, quam a situ superiorem vocant, spectauimus. Suburbia, ad perlustrandum superant. Tria horum sunt, ex positionis partim, partim ex incolarum habitu, denominata. Præcipuum est, quod Hungaris, *Vizi-Város*, Germanis, *Wasser-Stadt* dicitur. nos *Hydropolim* adpellamus; latine, urbem aquaticam, siue flumentaneam, dixeris; eo quod a Danubio subluatur. Is enim, cum ad urbem accessit propius, laxius primo spatium, inter montis pedem, ripamque dextram, relinquit: mox, ubi prouectus est profundius, id in cuneum quasi arctat, vixque, ad arcis radices, tantum relinquit intercapedinis, quantum duabus quadrigis, mutuo occurrentibus, sufficiat. Hæc ora, muro, a monte, ad flumen usque deducto, concluditur, qui haud longe a porta suburbii inferiore, in validum propugnaculum definit. Fuit, & ab occasu, muro, iussu *Solymani*, opera autem *Arslanis* præfecti, ad modum moenium, muris præinctum suburbium; sed quos, repetitæ toties obsidiones, partem maximam deraferè. His ergo spatiis conclusa *Hydropolis* est, habetque plures hic, pauciores alibi, ædium ordines, vicis passim, at inæqualiter intermissis. Platearum illa præcipua est, quæ a superiore porta, ad inferiorem, tractu perpetuo, decurrit, & urbem, bipartito herciscitur. Duo huic fora, qua capacior est, insunt: quorum superius, *Claustro Dalmatino PP. Franciscanorum*, & domo *Parochiali*, nunc a *PP. Societatis Iesv*, inhabitata, concluditur, patetque in Danubium, dum iterum coerceatur ædibus ciuicis. Colossus heic cernitur, Immaculatae VIRGINI positus, cum memorabili hac inscriptione:

TE SIGNANT ANGELI; PRAEFIGVRAVIT SCRIPTVRA IN RVBO INCOM-
BUSTO; ESTHER; THRONO SALOMONIS; ARCA NOAE; ET NVBILA
ELIAE; CONCLYSERVNT APOSTOLI IN VITA B. V. TENENT SANCTI
PATRES, CVM ANSELMO; SVADET SANA RATIO, APVD S. THOMAM;
DOCENT SCHOLAE, CVM SCOTO; BVDA, SINGVLIS ANNIS IVRAT:
VIRGO EST IMMACVLATA.

domus: Ingens præterea instrumenti bellici, machinarum puta & globorum, adparatus, isthic est, quem miles, perpetuis excubiis, obseruat. Hinc digressis, forum inferius se aperit, quod a *Danubio* quidem, macellorum series, lateribus reliquis, mercatoriae tabernæ partim, partim domus vulgares, circumcludunt. Id, in tota urbis structura desideraueris, quod ædes, sic satis solidæ, sed partem tamen maxi-
mam,

nam, humiles, non sint recto tramite, sed sparsim alibi, alibi vero laxatis quasi vicorum marginibus, inædificatæ. quod inde factum aiunt, quia, neque eodem tempore, sed neque ad regulam excitabantur, post urbem captam, domus; verum, surrigebantur, prouti quemque ruinarum opportunitas, inuitabat. Gemina vrbi ædes sacra est; altera, *S. Francisci*, cui *PP. Franciscani*, Prouinciæ Dalmaticæ, quos *Turci* ipsi, huc admissos tolerauere, assident: altera, *S. Elisabethæ*, quam obtinent *PP. Capucini*. Vtraque, opus nouum est, & pro Ordinum ritu, excitatum: posterior maxime, quæ, *Georgii Szétsénii*, Archiepiscopi Strigoniensis beneficio, area, a *PP. Iesuitis*, repræsentato ære, coemta, surrexit. Inest & parochiali domui, cuius in superiore foro meminimus, sacellum, in quo sacris operabantur *PP. Societatis Iesv*, dum isthic degerent. Præcipua olim celebritas, templo *Dominicanorum* fuit, de quo supra, *FERRARIO* præeunte, diximus. Erat id *S Nicolao* dedicatum, fœdeque habitum a *Turcis*, dum in rudus abiret: tametsi id in veteri *Buda*, meliori iure possis quærere. Nos certe, illic, & templi, & Ordinis habuimus (*v.*) mentionem. Iam, annonaria domus superior isthic sedet. Gemina ea est; quarum altera, accliuatatem montis; altera, ripam Danubii tenet: æquali vtraque capacitate, atque eo positu, vt viam inter se regiam, per *Hydropolim* ducentem, transmittat. In vrbis, & domuum harum diuortio, prope semitam, lapis Romanus, cum inscriptione exstat:

Templi
Dominicanorum
vestigium,
domus annonaria,
insedit.

A. VETTIVS
A. L. CRESCENS
ANN. L. HIC. S. E.
VITTI A. A. L. NOME.
... PATRONO ET ...
SVO.
T. N. P.

Neque silendum est, aquilonari, domus annonariæ inferioris, latere, ædiculam esse, in qua caput est ductuum, per quos, in urbem superiorem, aquæ Danubiales protruduntur.

§. X V.

Suburbiorum alterum, infra arcem, & *Hydropolim* decurrit: loco, partim erecto & accliu, partim depresso, pro interualli natura, quod hinc arx, illinc mons *S. Gerhardi*, ad vallis modum, includunt. Vulgo, *Thaban* dicunt, *Raitzen-Stadt*, id est *Rascianopolim*, Germani, quod ab ea gente primitus positum, cultumque fuerit. Maximus ei pone *Danubium*, idemque præcipuus vicus est, antea ligneis fere tabernis infessus, nunc iam cultior. Reliquum ædium, varie, per montis vtriusque latera, spargitur, capaciore in annos singulos ambitu:

Rascianopolis, suburbiorum alterum:

vias ædificias:

(*v.*) Supra, in Vetere Buda, §. XI. p. 179.

tu; ea quoque parte, qua via est, inter *Danubium*, & *S. Gerhardi* rupem. Arctus est trames, & qui, impendentibus petris, horrescit; iam tamen
incola: longa serie casis inædificatus. Olim, *Rascianos* tantum alebat suburbium;
templa: nunc, augescente incolarum numero, *Slavos* quoque, & *Germanos* ad-
 mittit. Templum ei geminum: *Catholicorum* alterum; *Rascianorum*
 alterum, qui adhuc, ritu Græco, sacris vacant. Multi horum mer-
 catu; neque plane nulli, opificiis; agrario & vineatico cultu, rem facti-
 tant plurimi. In primis, merces *Turcicas*, per fora circumuehunt, ve-
 stes item & lacernas. quo quidem genere mercaturæ, magnas non raro
ultimum
suburbio-
tum, Nea-
polis: diuitias corradunt. Suburbiorum ultimum superest, illud nimirum,
 quod inter *Hydropolim*, & *Budam veterem*, versus occidentem, ad viam
 regiam, interiacet. Noua est colonia, quam ideo Germani, *Neußtiff*
eius origi-
nes: vocant, nos forte *Neapolim* dixerimus. Rarioribus primum ædiculis,
 prope ad thermas Cæsarianas, cœpit excoli; dum crescente conuena-
 rum numero, in duos vicos, capaci foro interserto, propagaretur.
 Aedificant hi, sic satis culte, & pro fortunarum ratione, alii solidius
 aliis: plerique tamen e laterculo, ad solis æstum durato. Iam ad eum
 modum diffusum est suburbium, vix tercentis passibus, a vetere Bu-
 da, discriminetur. Occidentali fori angulo, templum magistratus Bu-
ades sacra: denses, communibus studiis, atque impensa, instruxerunt, *B. V. Ma-*
rie Auxiliatrici, dedicatum: quod ideo, *Marie Hülf*, vocant Germa-
 ni. eius Parochiam *PP. Augustiniani*, de larga manica, administrant.
incola: Eodem foro, columna *S. Trinitatis*, scito facta opere, adsurgit. Ad
 incolas, quod adinet, varii sunt generis; at *Germani* plurimi, quibus
 victus ratio omnis, aut re rustica constat, aut opificiis. Neque de-
 sunt, qui tabernas mercatorias, tenues quidem, sed non plane inanes,
conuinitat. aperiunt. Situs loci, amœnus est, & hinc, ex montis *S. Iosephi*, vine-
 tis consiti; illinc, præterlabentis *Danubii*, *Insula* item *Leporum*, obtutu,
 eximie iucundus.

§. XVI.

Therma
Budenses: **T**HERMAS superant, ingens naturæ, quod in *Budenses* profundit,
 beneficium. Passim ex, in territorio Budensi (x.) scaturiunt;
 sed, quinque tantum locis, commoditate ad lauandum ido-
 nea, sunt instructæ; Turcarum fere opere, qui, quanti lauacra istius-
 modi faciant, quamque habeant, pure ac reuerenter, superuacuum fue-
 rit dicere. Thermas potius ipsas, eo recenscamus ordine, quo eas de-
 scripsit LAURENTIVS STOCKER (y.) Budensium, dum viueret, physicus,
eiusdem mu-
merum &
habitus: & doctus, & felix, nostrique perquam studiosus. Sequemur vero,
 cum laudato scriptore, situum rationem. *Lauacrum* primum, ad pe-
 dem australem montis *S. Gerhardi*, triginta circiter passibus, a latu-
 miis,

x.) Haud pridem, noua resecta scaturigo
 est, niter ciuicum, & S. GERHARDI
 lauacrum illud, ad montis cognomi-

nis pedem, feruens non minus, quam
 vber.

(y.) Thermographia Budensi, Cap. IX. p. 52.

miis, positum est: quod ideo, *Thermæ S. Gerhardi*, seu *Gerhards-Bad*, vulgus, *Plocks-Bad*, adpellat. Hic ædes surgunt, quarum medio, labrum est commune, in quo promiscue lauatur, a tenuioris fortis hominibus. Ita vero factum est, ut toto circum ambitu, gradus habeat lapideos, pavementum item, egregie tessellatum. Inducuntur huc aquæ calidæ, canali saxeo, ab occidente, per terram pinguem & argillaceam, coloris ex fusco cærulei, decurrentes. Pone canalem, ubi aquam stagnare contingit, *lanugines albe*, in aquæ medio innatantes, hiberno potissimum tempore, cernuntur. Illinc, ianua patet ad thermas, nuper inuentas, quarum aqua, ex rupe, ad basim caua, salit, deponitque ad ipsum scaturiginis caput, lutum nigrum, his in primis salubre, qui artuum dolore, atque viceribus adfliguntur. Iucundum est fontis spectaculum, quando calidæ, crystallinarum bullarum instar, suavi susurro prorumpunt. Sunt caloris intensi satis. E regione, maioris lauacri, dextro intrautibus latere, aliud, annis superioribus solum constructum est, suis partim aquis, caloris, quam sunt ceteræ, remissioris, partim, dictæ nunc scaturiginis, exundans. Addita sunt lauantium comodo, apodyteria; quin & diuersoriam tabernam, haud procul a thermis, in meridiem recedentem, excitatam videas, qua lotum venientes accipiantur. Ad thermarum emissaria, fœces subsidunt, nigræ & copiosæ: quod forte occasionem dedit Hungaris, ut eas *Sáros-Fördő*, hoc est; *cœnoscas thermas*, vocitarent.

calida S.
Gerhardi.

§. XVII.

Hinc, pone montis radicem, aduerso flumine, ad quingentos circiter passus, versus urbem, in aquilonem progressis, aliz se offerunt *Thermæ*, quas *Burger-Bad*, siue *ciuicas*, Hungari, *Rudas-Fördő*, adpellant. Habent eæ scaturiginem, triginta admodum passus, a balinei ædificio disiunctam, in capaci antro quodam, ad fornicis modum, in petra cauato. Duplici hinc, vbereque riuo, emanant calidæ. Qua segnius labuntur, crusta iis alba, bene densa, supernatat, *calciformis* ea, sed insipida, neque odora; similis illi, quæ in *evaporatione lixiui calcis viua*, in superficie concrefcere solet. Transitis dein aquæ ductibus, in labra influunt; quorum octo heic sunt; primum, prope cisternam, seu castellum aquarum, quod *Rundl-Bad*, dicunt; secundum, *grande* vocant, ob laxitatem, quodque est commune lauantium multitudini; tertium *medium*, a situ nominant, habetque adstructum apodyterium. Ultra, quartum est labrum *nouum*, remissioris, quam sunt cetera, caloris, & quodam modo, blandientis cuticulæ; *Sprengerianum*, item, & ab exstructo, haud procul hospitali, *Xenodochiale*, reliqua. Magnum illud lauacrum, angusto est fornice, & ex illapsu aquarum, perquam sonoro. Videas, ita, non raro, oppleri a lauantibus, in primis diebus festis, ut, vix superet, ad subsistendum locus. anates, anseresque, innatare lacui diceret.

Therma
ciuicæ.

§. XVIII.

§. XVII.

Rasciano-
rum.

ALtius, & versus arcem sinistrorsum, medio fere *Rascianorum* oppido, tertium balneum sedet, *Rascianum*, eam ob rem, nuncupatum. Scatent hæ quoque calidæ, ex montis *S. Gerhardi*, aquilonari pede, deriuanturque, pone imas eius radices, longa canalium serie, in aquaticum quoddam castellum, octo, plus minus, vlnas profundum, & pro portione, latum. Hic, vbi collectæ sunt, pellicula alba, ad tactum molli, neque ea continenti, obducuntur. Nullus huic sapor notabilis. Asseribus instructis superne, mucus hærescit, niuis istar albus, sed insipidus, & expers odoris. Educuntur hinc thermæ, in sex labra: quorum duo, intranti ad sinistram, *Noua*; atque pergenti porro, duo alia, dextro & sinistro latere posita, *Turrica*, adpellant. Inde labrum magnum, siue commune est, nulli non hominum generi, patens: atque vltra id, *Das letzte Bad*, siue balneum extremum. Sunt thermæ hæ, blandi caloris, & non nihil lapidescentes; vnde, circa labra, in materiam concrescunt thophaceam, quæ dein, sensim densatur, dum possit duritie lapidem æmulari. Vulgus, sed perperam, *Sarcosin*, siue, *Das wilde Fleisch*, tophum eum vocitat. Confer- tim, & has, frequentari videas, non a plebeia solum multitudine, sed ab his etiam, quibus cuticula in primis curæ est. vt sint omnino, quibus *Rascianorum* hæ calidæ, præ ceteris se adprobent.

§. XIX.

Xenodo-
chiales.

ESt, & aquaticæ vrbi, suum balneum, a *Hassam Bassa*, Budæ olim præfecto, nitide instructum. Varia huic nomina. Nam, ab hydropoli quidem, *Balneum urbis aquaticæ*, a possessore quodam, *Sprengerianum*; & ab adstructo hospitali, *Xenodochiale* dicitur. Thermæ ipsæ, e gemino fonte scatent: quorum propiorem, hortus *Rittershaimbianus* habet; remotiorem, pes montis *S. Iosephi*, proxime ad molendinum Cæsareum. De harum ductibus, ad hunc modum laudatus *Stocker (z.)*: *A Thermis Cæsareis, ad horti vsque prædicti terminum, vbi altera pars ex puteo affusa, per canales ligneos deuoluitur; hinc aquæ ductum pedalis altitudinis & latitudinis, lapidibus constructum subeunt, per quem, ad tercentos, præter propter passus, ad locum balnei, calore sat intenso persistente, tempore præsertim æstiuo, desertur: vbi exantlato tandem itinere, in labrum emicat, & undique rebus, parietibus & saxis, quæ in decursu lambere contigit, tophos lapideos, ad modum prioris, maiori tamen copia affigendo, petrificationis suæ præbet specimina. quæ materia lapidescens, ita fortiter, dictis locis, adheret, vt vi diuelli vix queat, nec ullibi concrescit aut accrescit, nisi aeri libero exposita, Antequam autem ad labra deuoluitur aqua, castellum aquarum, affabre factum subit, ex quo demum circumiacentia, optima bal-*

(z.) Loco cit. p. 55. §. 14.

balneantibus commoditate instructa labra, distrahitur. Ita se ductus habent. Fons ipse, profundo, fornicatoque puteo, similis, tantum edit aquarum, quantum, per omnia lauacra, perenne sufficit. Quatuor horum sunt; primum, magnum illud est, siue balneæ communes; alterum, huic dextrorsum adsedit, commoditatis eximiae, cum apodyterio. A tergo, magni illius solii, duo iterum sunt labra; ad dextram hinc, illinc ad sinistram. Ex his quidem opportunitatibus, Xenodochiales balneæ constant.

§. XX.

CAESAREAS nunc videamus. Adsitæ sunt, monti *S. Iosephi*, mirabili sane fonte scaturientes. *In via regia media, decem circiter passus, a parietibus adificii, cisterna est, terra cooperta, inquit STOCKERVS, ubi venam fontis quasiturus, terram lapidesque effodere iusseram: quibus egestis, castellum amplum, aqua, vix non feruente, ut ovis coquendis par esse videretur, supra medietatem repletum, offendimus; lapidum vero, operimenti vices gerentium superficiem, basim versus, floribus sulphuris pulcherrimis, ut arte vix elegantiores sublimari viderim, hinc & crystallis pellucidis, figura irregularis, potissimum tamen cubica, & oblonga sexangularis, obductum, magna cum admiratione deprehendimus. Hæc ille, de aquarum cisterna. Educuntur hinc per meatus, e lapide secto, affabre factos, in labra nouem, & quidem, in plebeium illud, siue commune, & octo minora. quorum quatuor, aream intranti, ad sinistram se obiciunt; duæ, grandi illi præsident, totidemque post tergum sunt. In his sex, apodyteria habent instructa, lauantibus perquam commoda. Iam, & sacellum, S. IOHANNI NEPOMVCENO sacrum, inædificatum videas. Tria STOCKERVS, de his thermis obseruauit: quod topus saxeus, maiori, quam reliquis, copia heic increseat; illatum argentum, colore tingatur aureo; denique, quod ad emissaria aquarum, sæces nigra deponantur, quæ leuiusculæ commotæ, foetorem exhalent, obtulis etiam naribus, molestum & intolerabilem.*

Therma
Caesarea.

§. XXI.

HAEC, præeunte STOCKERO, de *Thermis Badensibus*, non potuimus non breuiter adtexere. Nam, ut pro rei, & copia, & necessitate, heic de iis edisseramus, non quadrat cum instituti, quam tenemus, ratione: quippe qui, eam diligentiam, ei loco seruata volumus, ubi (a.) consulta opera, de *Hungaria Thermis* omnibus agetur. Dicendum interim est, de piscina, thermis confini; idque verbis STOCKERI (b.) nostri; ut eo magis sibi constet

De singulis
aliis
fina:piscina mi-
rabili na-
tura.

Tom. III.

M m m

nar-

a.) Parte Operis Physica, destinata, ad Historiam Hungariæ Naturalem explicandam.

b.) Eodem loco, p. 56. §. 17. seq. De eadem forte piscina, GEORGIUS WERNHARTVS, loco mox citando, p. 596. finit:

narratio: Prope hoc adificium, scribit ille, est quadam piscina, aqua pariter minerali, sed ob stagnationem non nihil frigida repleta, aut accessu aquae dulcis, ex qua, ne aquae thermales calore suo excessivo balneantibus negotium facerent, per duplicatos ibi canales, pro contemperatione, ad labra deriuatur. De hac piscina id notabile est, quod relaxatis aqua repagulis, seu aqua, ad siccitatem detracta, modo dictarum thermarum scaturigo sufflaminetur, ita, ut nec gutta quidem ad eas perveniat. quod idem, etiam cetera, quarum plures sunt inibi, hinc inde erumpentes scaturigines, experiuntur, ut & illae, in horto superius memorato; unde probabile est, omnes eiusdem esse originis: reimpleta autem, non multum ultra medietatem piscina, redeunt omnes scaturigines, pristinasque subeunt vices. Cuius mirabilis effectus rationem, diu, summa mentis prurigine desiderabam, nulla tamen rerum, locorum, circumstantiarum, meatuumque subterraneorum indagine, mihi eam adinvenire, possibile esse videbatur; usque dum tandem, in monte, prope piscinam obambulans, lapidum, terrarum, altiarumque rerum constitutionem pensitabam, ac antrum, per rupem profunde penetrans, inopinate offendissem: in quod lapidem proieceram, quem applicatis auribus, in aquam decidisse, distincte perceperam. Maiori itaque solertia inquirere coepi, ubi bolidem, funiculo appensam demiseram, ut profunditatem explorarem, extractum, deinde plumbum, funiculo alligatum, valde calidum, ac una cum fune, aquam profunde penetrasse observaram. quod ansam mihi dederat, sequentis coniectura: nimirum; magnam montis partem aquas minerales, utero suo claudere, ex quo per cavernam ad montis radicem, L. forsan vulnis profundam, detracta piscinae sarcina, aqua profluentis impetum remorante, magno gurgite prorumpunt; unde, in montis cauitate collecta, ob liberum inde nactum profluvium, necessario subsidunt; ductus vero ad scaturigines hiantes, cum editiori loco siti sint, aquae depressae eo pertingere, iugemque suum, ad thermas, more solito, dare decubitus nequeunt. Hanc opinionem, confirmare videtur, scaturiginis reuocatio, utpote, quae non nisi, multum ultra medietatem repleta piscina, succedere deprehensa est; non vano nimirum argumento aquarum, in antris petra contentarum, liberi exitus, ab accumbentibus in piscina aquis, praeclusi, indeque in montis caverna stagnantium intumescencia, qua mediante, successive accrescentes, praedictos sublimiori loco positos, aquae ductus, ad thermas protensos assequuntur, hique denuo, per eosdem, ad praefixa labra, indefessos volunt latites; quod, pauciori aqua in piscina restagnante, utpote, tantum irruentium aquarum impetum coercendi, impotente, fieri non potuisset. Neque scaturigines istas thermales, ex ipsa piscina ortum suum ducere, exinde constat, quod in ea congesta aqua, licet aquae minerales ab origine calidae, stagnatione tamen diuturna, aut

ac-

ne: In thermis, supra eos fontes, quibus ad lauacra usus est, sunt piscinae calidae, in quibus nascuntur & vivunt pisces, qui in frigidam translati, emoriuntur. Atque, insunt omnino hodie-

que pisces, saporis probi, sed ea regione, qua aqua prorumpit frigidior. Adde BVSBECKIUM, Legat. Turcicae, Epistola I. p. m. 18. edit. Vechelin.

accessu frigidarum in frigidata, contineantur, ita quidem, ut pro contemperatione superius memorata, per proprios, ad thermas deducantur canales: insuper, undique conclusæ sunt muralibus, ut ad latera nullibi pateat meatus. Noluimus hæc neglexisse: quia, & nobis res visa est mirabilis, cum piscinæ naturam, ante hæc tria lustra, rimaremur. Iam & GEORGIVM WERNHERVM (c.), audiamus oportet, quod quædam habet, non adnotata a STOCKERO; sed an etiam undique consentanea rebus? nescio. Calidarum, pro Hungariæ portione, vix vlla regio plures aut salubriores habet. Vnde vero potius ordiar, quam ab ipsa vrbe *Buda*, quam Hungariæ reges, ob loci situm, opportunitatem & amoenitatem, merito pro regia habuerunt. Hic, propter ipsam Danubii ripam, calidæ sunt multæ, inter quas differentia maior est, quam pro loci discrimine. Quædam enim, non modo tolerabili, sed ita iucundo sunt calore, ut ad hominum la-uacra, naturæ benignitate singulari, datæ esse videantur. Huius generis sunt, infra arcem regiam aliæ, regię vocatæ, vel propter vicinam regiam, vel, quia regio opere ornatæ & conclusæ, vel, quia in his reges lauare consueverunt: aliæ communes, quibus saxum, ceu natiuus fornix impendit, quas *Turca*, post occupatam *Budam* latius excauata rupe, ampliores reddiderunt, ceterisque præferre dicuntur. At, quæ supra *Budam* sunt, quarum aliæ, item regię, aliæ hospitales, a vicino ptichodochio, dictæ fuere, balneis sunt inutiles, nisi refrigerentur. Sic enim quædam calēt, vel feruent potius, ut in eas missum ouum, non minus cito, quam ad luculentum ignem, elixetur. Temperantur autem in balneis frigida, cuius ibi fons, calidis ita contiguus est, ut, qui haustum veniunt duabus vrnis, eodem in vestigio, altera calidam, altera frigidam haurire possint. Ibidem est sub dio, fons calidarum cæteris amplior, quem *purgatorium* vocauere, ea nimirum ratione, quod quemadmodum proditum est, in *purgatorio*, pœnas nocentium, pro noxarum modo, alias acerbiores, alias mitiores esse, ita, quædam insunt aquæ hoc in fonte discrimina. Nam, qua in eum, a Danubii ripa, aditus est, subfrigida primum, mox tepida, & quo in eam penetraris altius, hoc magis calet. In recessu vero interiore, tam est calida, ut ferri non possit. Est autem is calor, haud dubie, aquæ huius proprius. Nam alia, quæ dixi, temperamenta, verisimile est a Danubio accedere, qui crepidinem huius fontis lambit, & cum vel modice excrefcit, totum inundat, neque tamen ita restinguit, quin caleat. Quin intra ipsam ripam, qua Danubio perrennis cursus est, calidæ ebulliunt, vbi qui altius mergi volunt, lauare consueverunt: reliqua.

M m m 2

§. XXII.

c.) De *Admirandâ Hungaria Aquâ*, post initia, p. m. 595, 13. in collectione Seri-

ptorum Rerum Hung. IACOBI BONGARSII, Galliz R. ad Germ. Princ. legati.

§. XXII.

De Ther-
marum ve-
seribus adi-
ficiis
Wernhe-
ri locus:

AD Thermarum denique ædificia, quod adinet, pleraque omnia, si recentiora quædam excipias, *Turcarum* sunt opus. Meminit eius barbarorum pietatis, idem WERNHERVS. *Vtrasque*, superiores, & inferiores thermas, *Turcæ*, quibus omnia, *vastare libido est, non modo non corruerunt, sed etiam cultiores, ac per speciem religionis, quasi augustiores, reddiderunt.* Nam Bassa Mahometh, quem tyrannus victor, Budæ capta, ac reliquis Hungariæ, a se debellata, partibus imposuit; apud *utrasque*, Deruisiis domicilia, seu cænobia exstrui curauit; sacello etiam apud superiores vicino, qui ante vitibus confusus fuit, posito, consecrauit locum, memoria cuiusdam eius ordinis: quem, dum viueret, ceu numen quoddam venerati sunt *Turcæ*, & nunc, mortuum, illoque loco conditum, religiose colunt. Describit postea *Deruisarum* impietatem, & qua sint *Turcæ*, erga aquas religione, cum vniuersim omnes tum calidas præcipue. *Delectantur*, in vniuersum lotionibus, pergit ille, & balneis *Turcæ*, eoque præcipuum apud ipsos pietatis opus est, instituere & condere balnea publica; nec id tantum viuentibus gloriosum esse, sed etiam vita functis salutare putant. Hac ratione is, qui nunc rerum potitur Solymannus, tum alibi, tum Budæ, in ædibus, quæ quondam fuerunt Archiepiscopi Colocensis, amplissimum balneum, pro sua; suorumque salute fieri curauit: in quod e Danubio, (d.) per canales subterraneos, aqua, in multam altitudinem, ut est Buda, ad Danubium situs, ducitur. Ipsum balneum, intus incrustatum & stratum est monumentis marmoreis, quæ antea in templis fuere posita, imaginibus tamen, si quæ insculpta fuerunt, resectis, & toto opere perpolito. Eadem gloria, quæ sita est ei, quem diximus, Bassa Mahometh, qui thermas Budenses, exædificatis illis *Deruisarum* cænobiis, conditorioque eius, quem diximus, illustriores reddere studuit. Hic vero videre est, mirabilem rerum commutationem. Nam, quæ loca Hungaris, incolumi & florente Buda, voluptatis domicilia fuerunt, ea religiose ornarunt *Turcæ*; flagitiose contra prophanantes, quæ antea habita sunt pro sacrosanctis. Hactenus de *Thermis Budensibus*. Vltimum est, ut *Præcepta*, siue leges lauantium, versibus perscriptas vetustis, subnectamus; non ut faciamus medicinam: sed ut caueamus, ne, non monitum dimittamus lectorem:

lauantium
leges.

Hic, quicumque cupis medico te fonte lauari,
Ut tibi proficiat, disticha parua lege.
I. Quo melius valeas, leges seruare medentum,
Non tibi purpurei desit arena Tagi (e.)

II. Ante

- d.) Ergo, ne *Turcæ* quidem, subterraneos aquæ ductus, machinis hydraulicis, impulsos, ignorabant, dum urbem colerent.
e.) Aureos numos vult, ex aurea, quam

vehit Tagus, Hispaniæ fluuius, arena fieri solitos: ne scilicet, larga desint iostrea, & impensis alix: habet, enim vtero, medendi vim aurum, si non ægro, saltem medico.

- II. *Ante tuum corpus praescripto tempore purges,
Quam Tu paoniae ingrediaris aquas.*
- III. *Nec primum veniens totis utere diebus
Omni sed fugiens hora sit aucta dies.*
- IV. *Non nimium caleas, nec te mala frigora ladant,
Tempore membra laues, conueniente tibi.*
- V. *Dumque salutifera feruens immergeris unda,
Pertingant fauces nulla alimenta tuas.*
- VI. *Inualidum certa corpus ratione gubernes,
Quin etiam morbi, maxima cura tui.*
- VII. *Lotus ubi egrederis, calido velamine cinge,
Non frigus noceat, transeat aura poros.*
- VIII. *Cinctus ubi exieris madeas sudore fluenti,
Et dormire queas, tegmina plura cape.*
- IX. *Membra leuans, tenui sudorem abstergito tela,
Ire lubet: modice pocula sume, cibos.*
- X. *Qua natura cibi, & quantum meminisse iuuat: quae
Thermarum vires impediisse solent.*
- XI. *Nec prius ingrediare nisi hunc concoxeris ante,
Fercula sumta tibi, nulla pericla ferant.*
- XII. *Et Venus eneruat corpus, mentisque vigorem
Opprimit: admonitus, plurima damna caue!*

§. XXXIII.

A Gri nunc, & circumfatarum opportunitatum, habenda est ratio. In his, *Danubium* iure optimo censueris, qui vrbi adlapsus, cum plures, supra eam, molitus fuisset insulas, in vastum coit alueum, quasi metropoleos veneraturus maiestatem; iterumque finditur, insulam *Csepel*, gemino latere, circumfundens. Non est opus, de commoditate amnis dicere: quippe, de qua apud omnes constat. Traiicitur æstate, ponte volatili, qualem ad *Pisonium* vidimus, sed capaciore eo, & substructionis robustioris. Ita vero, de rudente suspensus, huc illucue com meat, vt *Pestum* committat *Buda*. Nam, cum citeriore ripa soluit, aquarum propulsus mole, cum retentante reſte, secundo amne defluere nequeat, sine velis, remo admodum gemino gubernante, ante adpellitur *Pestum*, quam id rerı possis. Ergo, communes *Pestienſibus*, cum *Budenſi* vrbe, sunt ex naulo reditus. Alioquin, si rigidior bruma inciderit, coit gelu, præstatque glaciale traiectionem. quod cum *Lusitania* regis filius, salutandi *SIGISMUNDI* regis cupiditate, *Budam* excitus, cerneret, ad patrem, tamquam rem prodigii similem, & multos *Hispania* regulos, perſcripſiſſe, *BONFINIVS* (f.) memorat. Quantumuis autem, magnæ est *Budenſibus* vtilitati, *Danubius*, non tamen carent moleſtiis, quas exundans amnis, & crebras infert, & damno-

Opportuni-
tates cir-
cumſiſta, in
hâ Danu-
bius:

M m m 3

damno-

damnosas. In primis, noxiæ fuerunt eluiones, annorum MDCIXCIV. & MDCCXII. atque proxime, anni MDCCXXXII. pridie Cal. Martii. &, qui nunc labitur, a. MDCCXXXVI. mense Iulio. quarum damna recensere superfedemus. Ager, vrbi admensus, montosior est, quam planior. agri inge-
nium: Itaque, circumfidetur *Buda* non tam agrano rure, quam iugis, altioribus hic, decliuioribus alibi. quod, quantum ad vrbis amoenitatem adtineat, non facile verbis expresseris. A meridie, mons est *S. Gerhardi*, Hungaris *Szent Gellyér-Hegy*, Germanis, a munitione quadam, *Plocksberg* dictus. Illud ei nominis, *Gerhardi* Episcopi Csanadiensis, martyrium dedit, relati postea in diuorum numero: qua de re diximus alibi (g.). *Gerhardinum*, alter contingit, cui, a cuspidato vertice, Germani, nomen *Spitzberg*, indiderunt. Vterque, hic illo humilior, vallem vrbis *Rasciana*, ab oriente, in occidentem reflexam, incuruo dorso, circumit. Ultra, spatiis intermissis, *Aquilarum*, & *Albanus* mons est: atque inter hos, iterum vallis, quam cuspidatus mons coepit deprimere, in occasum porrecta, aliis denuo montibus succedit. Horum primus, *Suenicus* est, *Schwabenberg*, a Sueuorum militari statione, sic dictus, & *Albano* illi adfinis. Hinc, *Iohanneus*, priori multo celsior, init. latissimi is sane prospectus, & priscae alicuius munitionis ruderibus, hodieque insignitus. Tum, celebris *S. Paulli*, vallis aperitur, ab *Iohanneo* monte, in septentrionem depressa. Varie his interferuntur *S. Urbani*, *S. Martini*, & *S. Petri* monticuli, dum reclinantibus, versus *Budam Veterem*, dorsis, *S. Matthiae* ac proxime ad Danubium, mons *S. Iosephi*, & reducto, urbem versus situ, *S. Rochii*; circuitum claudant. Vitiferi hi sunt omnes, & qua vitis desinit, siluosi partim, partim caluitie insignes. Quo vineæ;
qua sint
optima: vero sunt humiliores, eo benignius alunt, non *Bacchum* modo, sed *Cererem* quoque. Mons *Iosephi*, eo præcipue memorandus est, quod *Caluaria* vicem præstet, habeatque, ab vrbe, huc deducens iter, stationibus solitis, definitum: quarum singulae, aliquam *Passionis Dominicæ* villæ, villæ, ad
urbem pro-
xima: ad partem, positis simulacris, referunt. Propius ad urbem, villæ sunt, urbanae, fructuariae, rusticae: connexa his viridaria & horti; atque passim, facella, aut statua. Solum vbique, ex ingenio suo, fertile: pullum hic, rufum alibi, aut cinereum: iterumque, vel tenax, & glutinosum, vel molle, ac resolutum; vbique tamen, omnis generis feminum, egregie patiens.

§. XXIV.

Vini Bu-
denfis
commen-
datio: **V**INUM Budense, quod montes hi gignunt, partem maximam, rubellum est, atque exoticorum æmulum. Præcipua ei gloria, quem mons *Matthia*, *Ciuicus*, & *Aquilarum*, annis opportunioribus, effundunt. Quæ per decliua monti *S. Gerhardi*

g.) In vita S. GERHARDI, dum catalogum Episcoporum Csanadiensium recensemus. Vide BONFINIVM, Dec. II.

Lib. II. p. 196. 2. atque supra, ad montis mentionem, Tomi huius, Partis Gen. Memb. I. §. II. p. 4. seq.

di nascuntur, præcòcia sunt; tarda, quæ per vallis *S. Pauli*, latera educuntur. quod his quidem citæ, post meridiem umbræ; illis, aquæ subtus minerales, ac feruentes, conciliant. Gustus grati sunt singula, & ad ciendam cibi adpetentiam, maxime idonea; sed eo tamen infelicia, quod accolarum fraude, rubea sua vina; *Budensium* nomine venditantium, interpolentur. Imponunt illi peregrinis, amantibusque vini Budensis, non raro, dum pro vino, vappam obtrudunt suam, qualicunque vicinitatis contagio freti. Aueruncandæ fraudi, operam impenderunt magistratus, ut dolia impostlerum, signo, vrbi, a rege, benignissime adtributo, inurantur. quod quidem monitum, valitutum credimus, ad refellendum dolum; & vrbi noxium, & mercatoribus. Sed, albulum Budense, minus est probum, ob calcem vberius admixtam. Varia eius sunt indicia: nam, neque restinguit sitim, prandiis cœnisue concitatam, & cum forte profunditur, tantum calcis, ubi inaruit, generat, ut tenui sale, notata vestigia illa crederes. Haud tamen indoles hæc omnium est. Sequuntur vinetorum naturam, prout ea, calcinosa, sulphureaue sunt magis. Ergo, sunt, quibus albulum *Budense*, & gustu adridet, & probatur efficitate, in primis, nobilioribus promontoriis collectum. A rerum peritis audiuius, *MATTHIAM* Coruinum, ut vineta Budensia illustriora redderet, *Burgundica*, & id genus vite alia, conseruisse colles huiates, fuisseque eius ætate, vini *Budensis*, secundam, a *Sirmiensi*, gloriam. quam demum, soluta in luxum, & segnitiam, *Wladislai Dobze* temporibus, *Buda*, sua culpa detriuerit, perdiderint, insueti vini *Turca*; iam vero, magno, & laboris, & sumtus impendio, reparent ciues. qua de re, loco magis opportuniore, id dicemus, quod erit satis.

Matthias Coruinus, vitem Burgundicam, collibus Budensibus, fertur inseruisse.

§. XXXV.

Rvre degressis, vrbs repetenda est iterum, ut, quemadmodum administraretur, paucis cognoscamus. Et de ciuibus quidem, dictum supra est. Magistratus, penes quos rei summa est, adhuc superant. In his, principem locum tenet *CONSVL*, qui bienniis singulis, aut e senatu deligitur, aut, si rem administravit cum laude, adfirmatur iterum. Delectus hi, siue instauratio magistratuum, die *B. Georgii*, ex regis voluntate priuilegioque fieri adsolet. Quem tunc elegere ciues, ritu solemni, & facto, ad modum pompæ publicæ, in sacram ædem *B. V. MARIAE*, deducunt; ubi, ad aram summam, ab ciuico antistite, qui est *S. IESV* Rector, verba syndico præeunte, in regis, & vrbanæ multitudinis fidem, sacramento adstringitur; reduciturque dein, honestissimo comitatu, ad ædes priuatas. Ad hunc modum inauguratus, rebus administrandis consilia admouet, manumque. Eius est, vrbi moderari; dirigere collegia mercatorum & opificum; adtendere œconomix, & non modo conseruare fortunas publicas, sed auctitare etiam, modis, quam potest, honestissimis; cogere, statis diebus,

Vrbis administratio:

Consulis electio, & munia.

bus, senatum, proponere, ciuium, si quæ intercesserunt, lites; eas, æquo senatus suffragio, discutere; edicere, quæ aduenere, regis mandata; nihilque non facere, quod ad reipublicæ commoda, atque incrementa pertinere, siue ipse existimat, siue senatus. Nam, ut ex suo arbitrio, res omnes administret, alienum putatur, a publicæ utilitatis rationibus. Ergo, inconsulto senatu, & confessoribus, nihil, nisi quod est momentosum minus, facile suscipit.

§. XXVI.

*Prætoris
urbici, quæ
sunt officia.*

Alter a consule, PRAETOR est urbicus: IUDICEM, leges patriæ vocant. Pari is solemnitate, quam de consule notauimus, sublegitur e viris ordinis senatorii, idemque iusiurandum, in æde sacra, nupero, regis optimi iussu, dicit. Eius partium est: ius ciuibus dicere; excutere, suburbanorum controuersias; cauere mutuis iniuriis, & quæ sunt, ad conseruandum, veri ac recti, studium, necessaria. Quia enim, suburbiis singulis, *Hydroполи*, *Rasciano* oppido, & *Neapoli*, sui sunt iudices, adtendendum ei est, ne quid ab iis fiat perperam. Tametsi vero, discutiunt hi omnis generis lites, quin mulctant etiam fontes, pro re nata; haud tamen possunt grauiore controuersias disputare, nisi conscio, supremo urbis prætore. Proinde, siquid rei difficilioris inciderit, huc illi deferant, oportet. Is demum, quidquid ab his, vel aliis, siue de ære alieno, siue de iniuriis, minis, verberibus, cædibus, rapinis, furtis, adulteriis, fornicationibus, incestibus, & id genus facinoribus, perceperit; partim solus, ad quinquaginta vsque plagas, & certam æris summam; partim cum senatu reliquo, ad legum patriarum, & municipalium consuetudinem, præscriptumque, decernit. Quod vero arbitratu suo egit, deliberauitque, de eo, ad senatum & ipse refert, accipitque ab eo, exsequendorum negotiorum, rationes. Quin & id permissum litigantibus est, ut si grauatam causam suam putent, possint de ea referre ad senatum; sed procul omni litigandi cacoethe.

§. XXVII.

Senatus:

Constat senatus, viris, vna cum *Consule* & *Præatore*, duodecim, communi fere, liberarum regiarumque urbium instituto. Hos, ex ciuium, siue urbani sint, siue suburbani, primoribus, (*h.*) liberrimis, ciuicæ multitudinis, suffragiis, legere, in more positum est. Conueniunt, in curiam, statim, *Luna*, & *Veneris*, diebus; quin sæpius quoque, si quid accadat, dignum senatus consulto. Agunt vero, ex suo arbitrio, nihil, quam quod disputatu facile est, neque adti-

h.) Post urbem recuperatam, nec rogatis ciuibus, Senatores, a Magistratibus legebantur. Iam, lite com-

mota, delataque ad regem, res omnis, ab eius nunc arbitratu pendet.

adinet ad vniuersorum, vel reipublicæ totius, salutem: tunc enim, & populum oportet cogi. Adest senatui *Syndicus*, cum vicario nonnunquam & ipse senatorii vir ordinis. Non est opus eorum munia, nemini non cognita, percensere. Librorum publicorum, quæ *Protocolla* vocant, perscribendorum item, cum fide publica, senatus consultorum, quin & tabularii, seu archiui, cura eis præcipua est. Procurant litteraria, cum vicinis, commercia, & quidquid mittendum in litteras est, sollicite exsequuntur. In eam rem, plurium scribarum, *Cancellistas* vocant, adfunt ministeria. Terni sunt plerumque, nisi scriptiones confertæ, plures deposcant. Præter hunc, de quo dicimus, Senatum, est Budensibus, peculiare quoddam *Dicafterium*; vulgo *Stadt-Gericht* adpellant. Sex eius sunt, ex ciuium optimatibus, confessores. Coeunt, singulis diebus, *Mercurii*, nisi is festus incidat, in peculiari vrbis senaculo, adfuntque prætori, vt, & auctoritas maior sit iudiciorum, & expeditio facilior. Inquiritur hic, in exstantiores accusationes, siue eæ demum maioris, siue minoris causæ criminis, instituantur. Re penitus cognita, anticipatur iudicium, in senatu demum recognoscendum adprobandumque. Est, & huic confessui, suus *Notarius*, eiusdem cum altero illo, dignitatis: quippe qui, simul cum adfessoribus reliquis, in partem suffragiorum venire solet, habetque eorum, quæ referuntur in litteras, sollicitam rationem.

*Syndicus:**scribarum ministeria:**Dicafterium vrbi-
cums.*

§. XXVIII.

SVnt, & *Viginti quatuor viri*, qui senatum exteriorē, vel quem admodum leges patriæ, & regum diplomata vocant, *Communitalatem selectam*, constituunt. Præcipua his, post magistratus reliquos, auctoritas est. Tamen enim, non coeunt in senatum, præstitutis, ex more, diebus; tamen, habent quod agant, quoties a magistratu, vbi consulendum in re graui est, conuocantur. Quin & hoc moris inualuit, vt ex opificum etiam tribubus, præcipui quique cogantur, si est quiddam, quod adtineat, ad salutem omnium. Reliqua, ad eundem fere modum sunt constituta, quem in vrbibus reliquis, vidimus iam, & recognoscemus sæpius: vt non sit maximopere necessarium, in iis designandis elaborare. Occupatio ciuium triplex est: *vineatica*, *artium* sellularium, & *mercatura*. Quia enim, montosi circum situs, viti alendæ peropportuni sunt, vix vlla est ora, quam non consitam videas. Fit ea re, vt pauci sint, quibus non aliquis vinearum modus colatur; vberiore nunc, parciore iterum redditu. Tamen enim est hoc in vinetorum *Budensum* commendatione præcipuum, quod sint feraces vltra modum; accidit tamen non raro, partim brumæ, partim tempestatum iniuriis, vt fraudetur redditu colonus. Itaque, eadem hic, quas audiuius sæpius, querelæ occinuntur: annos diuites minuere vino pretium, augere tenues; sed non semper esse, quibus redundant cellæ vinaræ. Opificum res redditusque, tenuior li-

*Viginti
quatuor
viri:**ciuium oc-
cupatio tri-
plex:**vineatica:**mechani-
ca:*

mercato-
ria: cet sit, certior est tamen. Vix vllum genus desideraueris *Buda* amplius: ita, artes etiam *mechanica* omnes, inualuerunt. Maxima foret, ad mercaturæ studia, Budensibus, opportunitas, nisi, & *Pestienſium* vicina, & *Raſcianorum* irrequies, modum ei faceret. Interim, sunt & in his adfluentiores. *admini-
stratio Ca-
meralis:* Mores & victus rationes, difficile est designare, in tanta conuenarum hominum varietate. Retinet quisque, regionis, qua editus est, indolem; raroque duo tresue continenti serie, vicinos repereris, quibus eadem viuendi eſſent instituta. Veltis, *Germanica* est plerisque omnibus, paucis *Hungarica*: quod & de lingua accipiendum. Hanc, qui cupiunt addiscere, iis locis imbibunt, qui ab *Hungaris* incoluntur. Illa, *Buda*, conditio præſens est. Ad vrbs dignitatem, *Administratio* quoque *Cameralis*, *Tricesima Regie*, & *publici cursoris* stationes, referri merentur: magno vrbs, & comodo, & ornamento, hic instituta. *militare
praſidium:* Reliquum, quod deceret memorare, *Præſidium* eſſet *militare*, arci non minus, quam vrbi, impositum; sed, cum eius rationes subinde, varient, fiantque præterea omnia, ex legum caſtrenſium præſcripto, poterimus, iis recensendis, superſedere.

§. XXIX.

*Vrbs, pri-
uilegia ve-
tera, deper-
dita:* **R**estat, vt de priuilegiis vrbs, dicamus quidpiam. Et vetera quidem illa, pridem interciderunt; siue id *Solymani* tyrannide factum, post vrbs captam exuſtamque; siue *Zápolitanorum* superuacua prouidentia. quos, demigrante *Isabella*, secum, pretioſiſſima hæc cimelia abſtulisse, multi, haud sine ratione, adſeuerant: disperdita poſtea, cum res *Transiluanæ*, peſſum iuere. Primum, qui ſurgentem *Budam Nouam*, peculiari iure impertiuit, *BELAE IV.* fuiſſe certum est: eius enim ætate, atque curis, condi cœpiſſe vrbs, ſupra diximus. Et ſuperant omnino, aliarum *Liberarum Regiarumque Ciuitatum* diplomata, quibus earum designantur priuilegia, ad *Budeniſium modum*, ab eodem *BELA*, impertita. Quid? Quod *IOHANNES* rex, eandem illam *BELAE*, erga *Budenſes*, bonitatem, in tabulas ſuas referre, nihil dubitarit: quæ, hodiecum exſtant omnino, tametſi fructu vix alio, quam quod refricent, triſtium illarum conuerſionum, memoriam. Maior eius diplomatis, & vis eſt, & vſus, quo vrbs donauit *FERDINANDVS I.* Perſcriptum eſt anno *MDXXVIII.* post *IOHANNEM* æmulum, in *Poloniam* propuſſatum. Id quoque, *BELAE IV.* tabulas, & in his, præter fora quotidianâ, ſimul ius *ſtapule*, recognoſcit. Inierat poſtea, infelix vrbs periodus, ſeſqui ſeculo duratura: dum ei felicitas *LEOPOLDI M.* finem faceret. Diximus, de eius, in vrbe reparanda, curis ac ſollicitudine, ſuperius. Ad hanc, in primis pertinere exiſtimauit, inſtaurandorum priuilegiorum benignitatem. Longius eſt diploma, quam vt recitari poſſit. Noua id vrbs inſignia ſic deſcribit: *Scutum eſt videlicet, ſumma quidem parte angulare, ab ima vero, in forma lunæ, rotundum, violacei coloris, laciniis & lemnifcæ, hinc quidem candi-*

candidarum, inde vero rubrarum rosarum manipulis, toga videlicet & sa-
go, fidelitatem civium, in regem & patriam, innuentibus, ab utroque
latere stipatum. Fundum eiusdem, solido, e quadratis lapidibus, muro
& propugnaculis, ex indeque eminentibus tribus turribus, portaque in bi-
fariam aperta & patente, cataractisque, de more, intra ipsius portæ introi-
tum, suspensis, & pendulis, occupantibus. Supra scutum porro, & praeat-
tactas turres, aliud scutum rotundum, vera & gemina mentionati Regni nostri
Hungariae insignia, præcipuos utpote quatuor fluvios, & ex viridi tricolle,
corona aurea, redimito, præminentem auream duplicem crucem conti-
nens, & caput, siue metropolim Regni, ipsam Civitatem Budensem, desi-
gnans: quemadmodum hæc omnia, in principio, siue capite, præsentis di-
plomatis nostri benigni, pictoris edocta manu, & artificio, propriis &
genuinis suis coloribus, clarius depicta, & ob oculos intuentium, laci-
dius posita esse conspiciuntur. De his hæcenus. Iuvet nunc, totam Epilogus,
hanc commentationem, ita finire, vt BVDÆ, tamquam rediuvio HVN- cum voto
GARIAE ornamento, felicitatem præcæmur, coniunctam cum per- auctori
petuitate. coniunctam.

S E C T I O II.

DE

Arcibus Processus Pilisiensis.

P R O O E M I V M.

BUDA digressis, ARCES iam
erunt adcundæ, quibus olim, cum
ad voluptarios lecessus, tum ad re-
gionem defensandam, *Processus Pi-
lisiensis*, instructus fuit. *Budensis*
in his, post LVDOVICI I. fata, prin-
ceps habebatur: cuius, quia, & mœ-
les connexa vrbi fuit, & fata per-
petuo eadem; non poteramus non, coniuncta opera,
utraque descripsisse. Ergo, reliquas, quæ superant
partim, partim ruderibus foedatae iacent, designauis-
se iuvabit. quod, nostro more, ita faciemus, vt, a
primis singularum originibus exorsi, conuersiones, quas
subiere, ad præsentem vsque ætatem, recenscamus.

I. *Arx Vissegrád.*

S Y N O P S I S.

Nominis Vissegrádi: & arcis origo Slauiica: an possit ad Pannonos referri? cur Germanis Plendenburg dicatur, incertum.

§. I.

Vocatur in diplomazibus, Altum Castrum, quandoque Altus Lapis: istud, e litteris CAROLI I. docetur: earum verba & argumentum: quid inde ad historiam Caroli facientiam, eruatur.

§. II.

Prima Vissegrádi mentio, in rebus S. Ladislai: fit Salomonis regis carcer.

§. III.

Celebritas loci, a Carolo I. arcessenda: nuptiis eius honestatur oppidum: funestatur Feliciani parricidio.

§. IV.

In rem eandem, diploma Caroli: facinoris descriptio: Iohannis liberatoris virtus: poena, Feliciano parricide, irrogata.

§. V.

Præmia, quibus ornatus est Iohannes, ex eodem diploma te Caroli, recensentur: Prælatorum & Baronum, qui id approbauerunt, nomina.

§. VI.

Pergit Carolus, & post funestum eum, casum, fauere Vissegrádo: eius, ex quatuor regum, habito isthic concilio, celebritas, a Bonfinio de-

scripta: recognoscitur ex vita Caroli IV.

§. VII.

Ingens Caroli I. apud reges externos existimatio: Vissegrádum templum fit Concordiæ: iteratus Casimiri, regis Polonia, Vissegrádum aduentus: adoptat Ludouicum I. in filium: Caroli R. H. fatum, & ob id Thúróczii, lepida, cum morte expostulatio: tertius Casimiri Poloni, Vissegrádum, aduentus.

§. VIII.

Luctum, urbis & arcis, ex obitu Caroli conceptum, solatur Ludouicus, & mater sua Elisabetha: accessiones, ad urbis & castri celebritatem, ex Ludouici felicitate.

§. IX.

Res Vissegrádi sub Ludouico, vniuersim prospera: eo mortuo, conuersionem non unam subiit: facdatur nece Caroli Parui: contemneratur eadem tempestate, sacrum diadema.

§. X.

Exolefcit, sub Sigismundo, celebritas Vissegrádi, cur? Elisabethæ viduæ Alberti, de testandus S. Coronæ raptus: vocatur a Timone in dubium: credibilem facit Gerhardus de Roo: Philippi Callimachi, de eadem re, sententia: Bonfinii diuersa narratio.

§. XI.

Faci-

Facinus Elisabethæ, multorum bellorum & calamitatum, causa: Ladislai Gáræ, ob traditum diadema, pœna: Wissegrádi, sub Matthia, instauratio: Galeoti Martii: Bonfinii item, ea de re, testimonium. §. XII.

Luculenta Wissegrádi, ex Nicolao Oláho, descriptio: de legato Turcarum, ad audientiam isthic, a Matthia admissio, lepida narratio: Coruini in accipiendis legatis, mos. §. XIII.

Uterior Wissegrádi, ex Oláho adumbratio: sacelli facies, palatii habitus: laudatio edificii: arcis Wissegradensis, singularis, ob conservatorium S. Coronæ, prerogativa. §. XIV.

Adfirmatur ea Wissegrádo, publico comitiorum decreto: eius, post Matthiæ fata, conuersiones: captivum una cum diadema, a Iohanne Coruino, detinetur: Statutum, eam ob rem: indignatio: Coruini infelicitas. §. XV.

Pergit Coruinus, arcem & diadema detinere, Wladislao iam electo: Ordinum sollicitudo, eius recuperandi causa: arcis obsidio; & facta a Blasio præfecto, una cum Corona, deditio: diadema Budam inuectum. §. XVI.

Post Wladislaum inauguratum, noua, de Corona conditorio Wissegradensi, lex perfer-

tur: fit thesauri regni receptaculum: custodes S. Coronæ, tunc qui? §. XVII.

Iurisiurandi formula, qua obstringebantur, horum castellani: quid inde condiscatur? §. XVIII.

Altera, in eandem sententiam, formula, Iohannes de Zápolya, Corona custos. §. XIX.

Mortuo Wladislao, & post cladem Mohátsanam, qua castris, & diadematis fuerint fata: post Iohannem inauguratum, nunquam postea Wissegrádum reuisit: nimia urbis libertas, qua eam donauit Matthias, abrogatur ab Ordinibus: censebatur olim Wissegrádum, in bonis Corona. §. XX.

Arcis & oppidi res, in deterius precipitantur: frustra obsidetur a Turcis: ubi tunc diadema fuerit? commodatur a Perénio, inaugurationi Iohannis: mox & Ferdinandi: capitur Wissegrádum, a Solymanno: recipitur a Rogendorffio: recidit de nouo in potestatem Zápolitani. §. XXI.

Obsidetur a Ferdinandeis: res gesta, verbis Istvánffii, recitatur: capitur turris aquaria: arx, in receptu Budensi. §. XXII.

Quid ea re profectum sit? obsidione cingitur a Turcis:

Nnn 3

capi-

capitur arx inferior: superioris oppugnatio laboriosa: obsessos suis premit: Petri Amadei, arcis praefecti, sollicitudo irrita: arx hosti deditur: contra fidem datam, caduntur a Turcis praefectarii, egre seruato Amadeo. §. XXIII.

Obsidetur ductu Archiducis Mathiae: Turcarum ferocia: Nicolai Pálffy industria: hostes, metu perculsi, arcem, seque omnes, victorum arbitrio, permittunt: a nostris detinentur captiui, & sparguntur passim. §. XXIV.

Quid rebus nostris, ex capto Willegrádo, accesserit: recidit, decennio post, in Turcarum potestatem: domatur a Lotharingo: Anno 1684. quo labore, narratur ex Wagnero: premitur iterum a Turcis, capiturque: recuperatur ultimo a nostris, & reiecto longius hoste, desertum relinquitur: facta eius vastitas: oppidum in

vicum abiit, Comitibus a Staremburg adscriptum: epilogus historiae Willegrádi querulus: eius encomium. §. XXV.

II. Arx Sámbeék.

Positus Sámbeeki: habitus hodiernus: fuit olim regum secessus: occupatur a Turcis, recuperatur a nostris: iterumque a barbaris: fata reliqua: pertinet hodie, ad Comites Zichyos, una cum oppido.

III. Rudera Arcium.

I. Solmár.

Solmár, venaticus Matthiae Coruini secessus: eius viuarium, muris incinctum: iam rudus informe est.

II. Török-Bálint.

Török-Bálint, seu Turbal, voluptarius conditoris secessus: amœnitas positionis: vicus, & castelli rudera.

III. Tahy.

Tahy, fuit, gentis cognominis, amœnum diuerticulum: quo fuerit adificio, atque opportunitate?

§. I.

Nominis
Willegrádi:

WILLEGRADI nomen, Slauiæ est originis, quod Altum Castrum (a.) significat. Etymi rationem, inde petitam credunt, quia gemina olim arce constiterit moles; superiore illa, & inferiore alia. Atque ita omnino, situs habitum, ISTVÁNEFYVS (b.) descripsit: Arx ea, inquit, duplex est; altera minor, ad Danubium sita; altera vero maior, in qua Corona Regia seruabatur, in editissimo, ac fere inaccessso montis cacumine eminet, nec una alterius ope, nisi, quum superiore in arce, milites siti premuntur, indi-

a.) Hrad, nimirum, & alia dialecto, Grad, | b.) Lib. xvi. initio, p. 272.
arcem: Wissy, altiore, Slauis notat.

- (d.) Vide LAZIVM, de Migrat. Gentium,
Lib. IV. p. 112. seq.
(e.) Nisi velis credere, subitum arcis publi-

ita perurumque, ut eam
quod Germani quidem,
den, ac forte, ideo, a
Blendsburg, dixerunt.

14.
.
3
n.

in
st-
um
n,
que
a-

Non
Vid
di:

...nimirum, & alia dialecto, *Grad.* | b.) Lib. xvi. initio, p. 272.
...: *Wiß*, altiore, *Slavis* notat.

indigere videtur. Hic ergo molis positus, locum fecit denominationi. Ex qua simul condiscas, ad *Slavos*, gentem olim validissimam, arcis substructionem, referri oportere. Sed, quos quæso? priores illos, an posteriores? quos ultimo egressu, *Hungari*, cis & transdanubiana regione depulere. Equidem, istos crediderim: quippe, late tunc per *Pannonias* dominantes. Nempe, *Danubii*, arciori intra montes alueo, præterlabentis traiectum, hac regione, tutum sibi, arce posita, præstare volebant. Hæc de Slauicis *Wissegrádi* originibus, ultra verosimilitudinem certa sunt. Altius, *LADISLAVS TÜRÖCZY*, (c.) eius incunabula reponit: *A Pannonibus*, inquit, *initio conditam*, *haud obscure ipsa denominatio ostendit: namque Hunnus, Slauum, nunquam arci sua nomen imposuisset.* Ambigo, an recte satis. Præterquam enim, quod res disputata nondum est, qua vñ lingua (d.) *Pannonies* illi fuerint, quos sub iugum misere Romani; nullæ profecto *Pannoniis* vrbes fuere; agros duntaxat & villas, per cognationes possidentibus: sicuti auctor est *APPIANVS*, in *Illyrico*, dum res gestas *Augusti* narrat. Quid? quod nulla in tam retrusa ætate, *Wissegrádi* mentio in itinerariis, aut historia, superet. Sed in rebus etiam *Attilæ*, frustra arcis nomen quæsiueris; quod necessum erat interferi, si, dum is *Sicambria* habebat regiam, existisset iam *Vissegrádum*. Quin, nec belli, a *CAROLO M.* aduersus *Auares* gesti, annales, castri *Wissegrádenfis* meminerunt: ut adeo, proclive sit ad existimandum, *Romanos* æque ac *Hunnos*, atque *Auares*, ignorauisse *Vissegrádum*: quippe quod, *Slavi* demum posteriores, aut *Maharenfes*, & posuerint, & adpellarint, ex situs natura. quod & in denominatione *Nouigrádi*, metropoli eiusdem Comitatus, suo loco, obseruabimus. Qui *Vicegrádum*, arcem vocitant, *Hungarorum* morem sequuntur. Atque *Slauica* quidem hæc adpellatio, bene sibi constat; non item Germanica, qui florentem adhuc arcem, *Plendenburg* dicebant, vocabulo iam exolescente. Eccur autem sic? iuxta cum ignarissimis scio. Nam, si vox Germanica, *cacam arcem*, sicuti ferunt verba, significarit; minus conueniet, excelssæ positioni, quæque despectum habet, per circumscitos montes vallesque, egregie patulum. Proinde, reor equidem, ab euentu quodam (e.), quem ignoramus, adpellationem eam arcessi oportere.

& arci
origo Sla-
uica:

an possit ad
Pannonies
referri?

cuius Germa-
ni Plen-
denburg
dicatur, in-
certum.

S. II.

Diplomata *CAROLI I.* & filii *LYDOVICI*, nunc *Altum Castrum*, nunc *Altum Lapidem*, adpellant; forte, quia tunc Hungarice *Magosvár*, item, *Magos-kő*, dicebatur. Prius illud nomen, tabulæ *CAROLI*, pleræque omnes referunt; posterius, in epistola eiusdem re-

Vocatur in
diplomati-
bus. Altum
Castrum,
quandoque
Altus La-
pis:

(c.) In Hungaria Compendio data, p. 52.

(d.) Vide LAZIVM, de Migrat. Gentium, Lib. IV. p. 112. seq.

(e.) Nisi velis credere, subitum arcis subli-

memque obtutum, oculos suspicientium ita perstrinxisse, ut caligarent inde, quod Germani quidem, *Augen Blenden*, ac forte, ideo, arcem ipsam, *Blendenburg*, dixerunt.

istud, e lit-
teris CAR-
ROLI I. do-
cetur:

entum ver-
ba, & ar-
gumen-
tum:

gis reperi, quam ad *Elisabetham*, Bohemix & Polonix reginam, at-
que IOHANNIS vitæ sociam, de morte filii *Ladislai*, dederat. quas, quia
referunt, mite ac pium, optimi regis, ingenium, neque ciuibus no-
stris sunt cognitæ, adtexuisse placuit. Ita vero, in rerum Bohemica-
rum scriptoribus antiquis (f.) lego: *Anno Domini MCCCXXIX. KA-*
RVLVS Rex Vngariæ, transmisit domina ELISABETH, Regina Bohemia & Polo-
niæ, epistolam lugubrem, in hac verba: Serenissimæ Principissæ, Do-
minæ ELISABETH, Dei Gratia Reginæ Boëmiæ illustri, sorori suæ ca-
rissimæ, CAROLVS, eadem gratia, Rex Vngariæ, salutem, & conti-
nua prosperorum successuum incrementa. Si Dei misericordia, per
votiuos successus, de sua ineffabili prouidentia, nos lætificasset, si-
cut hac - - ita & casum miserabilem & decessum lugubrem, præ-
clarissimi filii nostri DVCS LADISLAI, Vobis, (proh dolor) cogimur
nuntiare, & licet proximitatis identitas, & consanguinitatis indisso-
lubilis vnio, dudum inter nos diuinitus ordinata, quam ab vno sti-
pite, tanquam germani gradu proximo deriuamus, fuisset suffi-
ciens: tamen, propter deprimendam elationem superbam Regum &
Principum, circumadiacentium regnorum, Vobis, & magnifico Prin-
cipi, Domino IOHANNI Regi Boemix & Comiti Lucelburgensi, caris-
simo contorali Vestro, Nostroque fratri & amico prædilecto, mala
machinantium, mediante dispensatione supremæ sedis, (sine qua es-
se non poterat, inter prædictum filium nostrum, vestramque filiam,
foedus matrimonii) non absque prouida deliberatione duxeramus
ordinandum. Verum, cum prædicto Domino Regi, præcordiali
nostro, quam diu præsentis vitæ possibilitas, in nobis subsistere
poterit in hoc mundo, in prosperis & aduersis, diligenti fauore
adesse volumus, nos semper ad sua beneplacita offerendo, quod
& per ipsum Nobis fieri præsumimus firma fide, loco & tem-
pore opportunis; Excellentiam Vestram, regalem affectum, fraterna-
li sub certa confidentia requirimus per præsentem; quatenus taliter &
tam diligenti sollicitudine, dicto Domino IOHANNI Regi suadere veli-
tis, quod singularis amicitix fauor, quæ inter nos hæcenus viguit,
in futuro vigeat, sinistra loquentium suggestione friuola non obstan-
te, vt in incepto amicabilis vnionis proposito seu perseuerantia,
(Deo volente) votiua dierum longitudine, mutuo inuicem, nos,
& ipsi valeamus gratulari, & in virtute valida, & brachio exten-
to, nobis rebellantium colla contere superborum. Ceterum pe-
timus Vos, quod noua, præsertim ex parte dicti domini Regis
Boemix, si quæ vobis constant, & etiam alia, quæ scitis de vni-
uersis mundi partibus, nobis vtique per latoiorem præsentium, me-
diantibus Vestris litteris, velitis intimare. *Data, in ALTO LAPIDE,*
die Cinerum. Sic iterum ruptum est vice altera affinitatis vinculum, quod
propter regnorum pacis commodum, fuerat bona discussione præuia colliga-
tum. Multa hinc possis addiscere, quæ adtinebant, ad eorum tempo-
rum

rum habitum; sed quæ iam non vacat recolere; nobis id maxime curæ fuit, ut *Alti Lapidis* nomen exhiberemus. Illud, ad farciendam CAROLI historiam, in primis adtinere exillimamus, ut, cum *vice altera*, ruptum aiat historicus, *affinitatis vinculum*, id quale fuerit, quid inde, ad historiam Caroli faciendam eruat. eiusdem scriptoris anonymi verbis (g.) expromamus: *Eodem anno (MCCCXVIII.) KAROLVS, filius Caroli Siciliæ, factus Rex Hungariæ, prima sua absque liberis viduatus uxore, Thomam ac Simonem, Comites Hungariæ, cum Stephano interprete, & cum decentia familia misit ad IOHANNEM regem Bohemiæ, ut unam de suis sororibus, velit pro coniuge sibi dare. Hac legatione amicabiliter suscepta, Iohannes Rex Bohemiæ, certis nunciis, suas sorores, de Lucelburgensi euocat (*) Comitissas. Quarum maior vocabatur Maria; iunior vero Beatrix proprio nomine est vocata. Neutra harum puellarum adtigit, quartum decimum ætatis annum. Ad fratris itaque vocationem istæ ambæ virgines venerunt, & duodecimo Calendas Iulii, Pragam cum sua familia ingressæ sunt. Quarto autem die post istarum aduentum puellarum, cum Rege, & Regina ad monasterium Aula Regiæ, hæc pariter venerunt. Debit enim tunc solemniter peragi dies anniuersarius fundatoris illius loci. Veniunt quoque illuc legati Regis Hungariæ, & ut eorum exaudiat petitiō, incipiunt cum instantia postulare. Quorum petitioni rex IOHANNES annuit, & ut unam de suis sororibus eligant, liberam optionem eis dedit. Stabant igitur Hungari in suis desideriis exauditi, (me præsentē & videntē) coram ambabus puellis, intendentes in illas mente tacita, oculis apertis, facies delicatas istarum virginum diligenter inspiciunt, conditiones corporum discutunt, gressus describunt, & quæ sit eligibilior, sagaciter inquirunt. Mireris, filias imperatoris, pati voluisse, inusitatum hoc eligendæ sponse genus. Pergit ille: Tandem, BEATRICEM iuniorem puellarum, sibi assignari postulant, Dominam Hungariæ & Reginam. Rex IOHANNES consentit, & gratulatur: puella ad Ecclesiam deducitur, & mox coram summo altari B. VIRGINIS, in aula regia, Karolo Hungaria Regi, sed absenti, ad manus comitum præsentium, legitime desponsatur. Campana duplex pulsatur, & per conuentum monachorum, qui omnes ibi aderant, Te Deum laudamus, altisonis vocibus decantatur. Nec longe post, per nuncios solennes Regis Caroli, hac tenella puella, in metis Moraviæ & Hungariæ, reuerenter suscipitur, & in Hungariam deducta, infra octauas B. Martini Episcopi coronatur, statimque, cum eadem vice, nuptiarum festiua solennitas, per Regem Hungariæ celebratur.*

*Da Deus ut crescant, feliciter ambo senescant,
Quos coniunxisti, conserues ab omine tristi.*

Hæc ille; haud alieno loco a nobis relata, quando prouidum est ad credendum, festos nuptiarum dies, saltem repotia, *Wissegrádi* concelebrata fuisse. Ceteroquin, brevis matrimonii huius vsura, CAROLO fuit: vix enim

TOM. III.

O O O

eum

g.) Loco citato p. 27. Cap. v.

*) Lege: Comitissas.

cum viro annum claudere potuit, inquit BONFINIVS (b.). Sed redeamus in viam, res arcis prosequunturi.

§. III.

Prima
Wisse-
grádimen-
tio, in re-
bus S. La-
dislai:

fit Salomo-
nis regis
captivus.

Primam WISSEGRÁDI mentionem, apud scriptores Hungaricos, in rebus S. LADISLAI, regis legas: quippe quam, carcere Salomonis celebrem fecit. Nimirum, confocillata quomodocunque concordia, ad circumueniendum Ladislaum, abusus Salomo, id meruit, ut circumueniretur ipse, captusque a Ladislao, in agro Mosonien- si, Wissegrádum, in carcerem mitteretur. Ita, post Thuroczium, BONFINIVS (i.): Captus, igitur SALOMON, Wissegrádum ducitur, quae vetus olim regia fuerat: in quem coniectus est carcerem, non ad dehonestandam dignitatem; sed atrocitatem molliendam. Quin, & solatii gratia, Bodus (k.) adiectus, Boconis olim filius, qui facinorum gravitate, easdem poenas meruerat. Recte, quod adinet ad Salomonis captiuitatem: illud dubium, quod veterem olim regiam Wissegrádum vocat. Neque enim possis docere, regum quemquam, inde a S. STEPHANO, sedem isthic perpetuam habuisse; nisi forte, venatus caussa. Primus, regiam fecit, CAROLVS, quod infra dicemus. Alioquin, ex Salomonis hoc carcere, argui potest, validam iam tum arcem fuisse, idoneamque, qua rex captius, concluderetur. Sesqui annum, heic detentum Salomonem, non tam fraterna caritate motus, quod vult SZENT-IVÁNYI (l.), quam coactus necessitate, LADISLAVS, in libertatem adseruit. Quam Deo abominabilis sit fraterna discordia, ait BONFINIVS (m.), id potissimum ostendit. Nam cum D. STEPHANVS, in veneratione corporis, quod annis quinque & quadraginta delituerat, suum numen indicaturus esset, haud mediocri LADISLAO Regi, promendarum huiusmodi reliquiarum, desiderium inspiratur, ut pronepotis beneficio, diuinos sibi honores compararet. Quare, patrum consulto, & edicto regis, triduo, viris aque ac mulieribus, ieiunium indictum, & in delubris omnibus, lectisternia; item, supplicia apud omnes aras, ut aliqua diuinitus signa darentur, quibus omnipotentis Dei voluntas intelligeretur. Quarto die, ad eius sepulchrum frequentissimi conuenere, ut e subterraneo fornice, sanctissimi regis corpus expromerent. Quod, quum tentassent, vi nulla amoueri potuit. Consulta virgo (n.) mira sanctitatis, quae in Saluatoris coenobio assidue versabatur, respondit: eos frustra niti, donec SALOMON carcere liberetur. LADISLAVS, oraculo virginis auscultans, eum omnino liberari iubet, ieiunium quoque triduanum, cum supplicationibus indicit. Quibus rite peractis,

cum

h.) Decade II. Lib. IX. p. 318, 4.

i.) Decade eadem, Lib. IV. p. 225, 43.

k.) Pater, inclutæ gentis, RAJTSANIORVM. quod docebimus alibi.

l.) In Synopsi chronologica, ad A. 1083.

m.) Inibi, lin. 52. & p. sequ.

n.) Relege eandem hanc historiam, Decade II. Lib. I. p. 186, 21. vbi virginis vaticinx nomen, Charis fuisse reperies. Adde, si lubet, vitam S. LADISLAI REGIS Hungariz, STEPHANI TARNÓCZY, e S. I. Elogio VI. & VII. Prodiit libellus, cum scitis iconibus, VIENNÆ A. MDCLXXXIII. forma 12.

cum in basilicam, cum uniuersa pontificum procerumque manu, iterum conuenisset, tactus lapis, qui sepulchro diu inhaeserat, facile amoueri passus est, & D. Regis eruta reliquia. Tali tunc captiuitas, iuxta & liberatio Salomonis, prodigio nobilitata perhibetur: ut mirari subeat, noluisse ex-regem, admoneri, ut ad meliorem mentem rediret, caperetque, mitiora quam quibus ducebatur hucusque, consilia. An postea, frequentatus fuerit *Wissegrádiensis* hic carcer, non est pronum dicere; eo quod in obscuro latent, arcis oppidique fata, plus seculis duobus.

§. IV.

LOci solitudinem, CAROLVS I. celebritate donauit, siue id, positus amoenitate inuitatus, fecit, siue, Budensium auersatione: quippe quos, rebus seditiose nouandis, more quodam suo, deditos fuisse, cognouerat. Sunt, qui diadematis potissimum causa, sedem heic posuisse CAROLVM, autument: quod nuper, *Ladislao*, Transilvaniae *Vajwoda*, aegre extortum, post inaugurationis solemnia, anno MCCCX. isthuc adtulerit. Ergo, accipiendo *Regi* non minus, quam sacrae *Coronae*, & insignibus regni aliis, arx, & huius suburbanum, magnificentius instrui, consolidari moenia, educi palatia, hortique poni coepere, qui, *Neapolitanorum* consuetudine, regem isthic diuersantem, oblectarent. Facile est coniectatu, subita fuisse *Wissegrádi* incrementa, confluentibus, ad regiam, optimatibus. Atque, his ego successibus, inductum credo CAROLVM, perpetuam heic sedem collocauisse. Triplici nuptiarum solemnitate, quas isthic concelebrauit *Carolus*, honestatum oppidum, inde colligas, quod *MARIA Polona*, & post hanc, *BEATRICE Lucelburgica*, praemature fato sublati, ad tertia vota, concedendum fuit regi, continua sede isthic diuersanti. Lati hi quidem, iuxta & tristes fuerunt euentus; sed eo tristior nullus, qui in annum MCCCXXX. incidit, quique, Regem, Reginam, & horum liberos, propemodum sustulit. *Feliciani*, hominis, ab infernalibus acti furis, facinus fuit, prolixè descriptum a BONFINIO (o.): *Quidam regi vir erat, quem Felicianum dixeret, & Zanchorum familia natus, apud Matthæum Trinchenum, olim Palatinum. Hic opibus & dignitate creuerat, & ab illo dimissus, inter seruitia regis, continuo se insinuarat, ut eo facilius, supra fortunæ suæ conditionem, dignitatem adaugeret. Dissimulata huic iniquitas & ambitio, animus, ad facinus quodque, præceps ac promptus, rapinis, & quouis scelere, sibi rem auxerat. Vnicum erat immanitatis, perfidiæ ac infidelitatis exemplar; sed grauissima hæc vitia, præ liberali quadam audacia, & subornato semper officio, ita contegebat, ut regis gratiam admodum promeruerit. Facilem sibi aditum regis, ficta quadam mandatorum obseruantia, & sedulitate, ita pararat, ut die noctuque fores paterent. In tanta potestate, indigni sceleris, hunc*

Celebritas loci, & Carolo I. arcessenda:

nuptiis eius honestatur oppidum:

sanctatur Feliciani parricidio.

O O O 2

„ inaudita incessit audacia. Ex improviso, Regem, liberos, &
 „ Reginam, inter discumbendum, decernit adoriri, ut caesa, cum eo,
 „ prole, tyrannidem inuadat, omniaque, pro libidine sua, dispo-
 „ nat. Videbat enim, pacato regno, se quiete & otio, parum posse
 „ proficere; contra, perturbatis rebus, varias facinorosis occasiones
 „ offerri. Alii, illatum, a fratre reginae, uxori stuprum, ad tan-
 „ tum facinus, incitasse dicunt. Quare, ex consulto, accubantem,
 „ cum vxore, liberisque, Regem, in *Wissegrádi* suburbio, quinto
 „ decimo *Calendas Maias*, sub officii specie ingressus, adoritur: stricto
 „ mox ense, Regem petit, frustratus ictum, eius dextram, leui vul-
 „ nere laesit. In sanctissimam repente matronam conuersus, dextrae,
 „ quatuor digitos, abscidit. quos femineorum munium, & profusae
 „ liberalitatis ministros possumus adpellare, cum illa, dies ac noctes,
 „ sacras his vestes pararet. Nec adstantibus etiam pueris pepercit: in
 „ quos, dum vibrato ense grassatur, paedagogi, continuo intercesse-
 „ re: quippe qui, propriorum corporum obiectu, commissos sibi
 „ liberos, laudabili fide, protexere, pueri interea diffugere. Paeda-
 „ gogus alter, *Chenesichus*, *Gyulae* filius, alter *Nicolaus*, e *Iohan-*
 „ ne *Palatino*, natus fuit. In medio tumultu, consternatis domino-
 „ rum animis, *Iohannes*, *Alexandri Patochi* filius, reginae minister
 „ ac spectatae indolis adolescens, adcurrit, in *Felicianum*, hinc &
 „ inde furentem, irruit, eius collum, pugione transfodit, humique
 „ inuertit. Ista, de atroci facinore, historicus.

§. V.

In rem-
eandem, di-
ploma Ca-
roli:

NUNC, CAROLVM ipsum audiamus, peculiari diplomate, nefan-
 dum facinus, expromentem. quo, vniuersas possessiones,
 maleficientissimi *Feliciani*, suo, pignorumque suorum, li-
 beratori, *IOHANNI*, adtribuit. Ita vero illud habet: Nos, ex
 praattacta relatoria rescriptione dicti Capituli Ecclesiae *Strigoniensis*,
 fidelium nostrorum, modo praescripto informati, cognoscencesque pra-
 memoratas possessiones, seu terras, praenotatorum Nostrorum, & regni
 infidelium, extitisse, adtendentes quoque & undique rememorando cir-
 cumspicientes, eo fideliora, quo chariora obsequia meritoria, non simplici
 eloquio praetereuntia, dicti Magistri *Iohannis*, filii *Alexandri*, filii *Cse-*
lén, vices gerentis Magistri *Dapiferorum Domina Reginae consortis nostrae*
charissima, dilecti & familiaris nostri, quibus nobis, quin potius toti re-
 gno nostro, idem praeter ceteris complacere, & se reddere studuit gratiosum &
 acceptum: cuius quidem grato & grandi fideli obsequio, vix quisquam
 simile, ullo unquam tempore fecisse dignoscitur. Illud namque precipuum
 & specialissimum, omnique remuneratione dignum, ipsius *Iohannis* meri-
 tum, quod dum ipso, dictum *Dapiferatus* officium, in nostro, & ipsius
 Domina Reginae, simul in aula praeudentium, exhibente, vir iniquus,
 dolo plenus & nequitia, nomine *Felicianus*, filius *Száh* praedictus, de
 gene-

facinoris
descriptio:

genere Száh pralibato, damnabili & nefanda præsuntione, Nostro, eiusdemque consortis nostræ, & filiorum nostrorum dulcissimorum, Dominorum scilicet naturalium, inhumaniter cupiens satiari sanguine, regiamque progeniem auide volens ab hoc seculo extirpare, in Nostram, & ipsius Domine Regine, ac filiorum nostrorum personas, euaginato & vibrato gladio irruiisset, ab ipsius pestiferi nostri, & totius aula, ac Domus nostræ inuadores flammea voragine, & subitanea mortis illatione, Altissimo e cælis prospicace, idem Iohannes, feruenti agilitate, ipsum dæmoniorum comitem, qui furie suæ infernalis ingluuiem, & sauitiam insatiabilem, in Nos, dictam Dominam Reginam, & dulcissimos natos nostros, ut pararet cultor eximius, calide respergere & euomere, ac manum dextram ipsius Domine Regine, ictu hostili gladii sui, proh dplor! amputare, Nostramque similiter dextram grauiter vulnerare, aliterius quoque filiorum nostrorum focularis anteriorem partem, seu abcidere iam non extimuerit, eripuit, super virilitatis calcaneo prosternendo; ita, ut idem Iohannes, ipsum Felicianum, infeliciter nominatum, a proposito nobis pariter inferendæ mortis retrahens, bicello pluries transfixum, in sortes dæmonum, quorum spiritu ducebatur, tradere non obmisit. Hactenus, facinoris historiam, diploma expromsit, fide vtique, quam BONFINIVS, probatiore. Iam poenas, quas in comitio publico, Rex & Ordines, Feliciani posteris, & consanguineis, inaudito eousque apud Hungaros exemplo, irrogauerunt, ex iisdem tabulis, fas est cognoscere. Cumque Nos (verba iterum sunt diplomatis) a pranotati regni vniuersa nobilitatis communitate, Baronum, Procerum ac Prælatorum deputatis, conformitate, de tam detestabili & inaudibili crimine laesa Maiestatis, in sententiam perferendam, aeternoque duraturam, congregata, supra præacti horrendi sceleris & violentiæ manualis iniectionis, nefandissimum & inaudibile facinus impune non transiri, satisfactionis congruentiam impleri postulassimus; iidem Barones, Proceres, Primates, & vniuersa communitas Nobilium Regni, matura & prouida deliberatione decernentes, commiserunt, sententiatosque decernunt; ut nedum idem Felicianus, & filii sui, ac filiorum filii; verum etiam vniuersa generationis suæ homines, usque tertiæ lineæ generationis gradum sibi adnexi, possessionibus, & proprietatibus eorum vniuersis, ut in litteris, dictam sententiam seriatim exprimentibus, plenius & lucidius continetur, diræ necis supplicio puniendi, priuarentur, & perpetuo, ab hoc regno exclusi, & in exilium missi haberentur; insuper, proprietates & possessiones eorum vniuersæ, & qualibet, Nostræ regalis clementiæ manibus applicandæ, seu tribuendæ, ut Nostro nutui placerent, censerentur. Ex qua quidem generatione Száh, specialiter & expresse, præallegatos filios Csyga; Felicianum, filium Cazmeri; Petrum, filium Laurentii, filios Folkus Paulli de Kesz; Kemén, filium Luka; Petrum, filium Berende; Stephanum, filium Iacobi; ac Dominicum, filium Stephani, proximos ac generationes dicti infelicis Feliciani, de ipsa generatione Száh, iuxta eandem sententiam consequenter, contra ipsos prolatam, possessionibus, & proprietatibus ac terris eorundem vniuersis, qualitercun-

Iohannis
 liberatoris
 virtutis:

pama Feli-
 ciano par-
 ricida itro-
 gata.

que vocitatis, ubique in regno nostro existentibus, ex nunc, prout ex tunc, digne duximus exuendos. Profecto, dignum memoria, feueritatis exemplum, quodque ob oculos habeant, sanguinolenti homines, quibus, quia nullus est numinis metus, nulla esse consuevit, regiae maiestatis, sacratorumque capitum, veneratio. Nempe (p.)

Saepe in magistrum scelera recidere suum.

§. VI.

*Præmia,
quibus or-
natus est
Iohannes,
ex eodem
diplomate
Caroli, re-
censentur:*

ET hæc quidem poenæ, culpam haud excessere, quas, quia fuisse meminit BONFINIVS, non est opus recognoscere: præmia potius, quibus IOHANNEM, sospitatore suum, & huius gentem, remuneratus est CAROLVS, ex iisdem tabulis recitabimus, ut sint auctoramento his, qui sunt in regum ministerio, cum ad seruandam fidem, tum ad ferendam, si quid ingruat periculi, opem, etiam cum sui exitio, coniunctam. Pergunt autem: *Et quanquam pro his præmissis caterisque multifarie & multis modis fidelium seruitiorum meritis, ipsius Magistri Iohannis, filii Alexandri, idem a Nobis multo plura & maiora, ac per amplius, plurimis donatiuorum antidoris, honorari & extolli mereretur; tamen in particularem retributionem præmissorum possessiones, proprietates ac terras, prænominatorum filiorum Csyga - - - uniuersas, quibusuis nominibus vocitatas, & in qualibuscunque Comitatibus regni nostri specialiter præassignatas possessiones, seu terras eorundem (q.) . . . cum ipsarum quibuslibet utilitatibus & pertinentiis uniuersis, iuriumque omnium eorundem plenitudine, sub metis, terminis & limitationibus ipsarum præscriptis, præfato Magistro Iohanni, filio Alexandri, filii Cselen, fideli & familiari nostro, tamquam bene merito; & per eum Nicolao, & Iacobo, dicto Afz, fratribus suis uterinis, nec non eorum heredibus, heredumque suorum successoribus, & posteris, omni iure & titulo præfato, quoad nostram collationem dignoscitur pertinere, dedimus, donauimus & contulimus, perpetuo possidendas tenendas pariter & habendas, sine tamen præiudicio iurium aliorum, præsentium patrocínio, ipsis possidere & habere confirmantes. In cuius rei testimonium firmitatemque perpetuam, præsentibus concessimus litteras nostras priuilegiales, duplicis sigilli nostri noui & authentici munimine roboratas. Datum per manus honorabilis viri, Magistri Tatarii, Albensis Ecclesie præpositi, aula nostra Vice-Cancellarii, dilecti & fidelis nostri, Pridie Calendas Martii, Anno MCCCXXXVI. Regni etiam nostri, similiter trigesimo sexto. Nempe, quemadmodum poenas, in uniuersam gentem, Feliciani; ita remunerationem, in fratres Iohannis, prorsus ex præscripto æquitatis, propagatam voluit CAROLVS. Non possum, quin Prælatorum & Baronum regni nomina, quæ adtexta sunt diplomati, recenscam, eorum causa, qui ætatum singularum, dignitates cognitatas habere cupiunt: Venerabili-*

*Prælato-
rum, &
Baronum,
qui id ad-
probauerunt,
nomina.*

p.) SENECA, Thyeste v. 310.

q.) Fuere vici, in Comitatu Neogradiensti,

sedecim, quorum nomina Glemus consulto; ne lites serantur.

bilibus in Christo Patribus, Dominis, *Csanádi* Strigoniensi; fratre *Ladislao*, Colocensi, Aulæ nostræ Cancellario, Archiepiscopis; *Nicolao* Iauriensi; *Ladislao* Quinqueecclesiensi; *Andrea* Transilvaniensi; *Ladislao* Zágrabiensi; *Andrea* Váciensi; *Iacobo* Csanadiensi; *Rodolpho* Veszprimiensi, Aulæ dictæ Dominæ Reginæ Consortis Nostræ carissimæ, Cancellario; Fratre *Vito*, Nitriensi; Boszniensi & Syrmieniensi sede vacantibus; nec non fratre *Paullo* Albeni de Nándor, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris, *Vilhelmo Drugeth*, Palatino & Iudice Comanorum; *Demetrio*, Magistro Tauernicorum nostrorum; *Thoma*, Vajvoda Transilvano, & Comite de Szólnok; *Paullo*, Iudice Curiae nostræ; *Mybe*, Bano totius Slauoniæ; *Nicolao*, Bano de Macho; *Paullo*, Magistro Tauernicorum, & Iudice Curiae prædictæ Dominæ Reginæ; *Dyonisio*, Dapiferorum; & *Stephano*, Agazonum Nostrorum Magistris; ac *Nicolao*, dicto *Trentul*, Comite Posoniensi, aliisque quam plurimis, Comitatus Regni Nostri tenentibus & honores. De his hæcenus. quæ non poterunt non grata esse, antiquarum patriæ rerum, æquis exstimatoribus.

S. VII.

CAsu, adeo funesto, inuisum CAROLO postea *Wissegrádum* fore putabatur: quod, non modo non euenit, sed factum est etiam, vt sedem hanc, tanquam suæ tutatricem salutis, multis locupletarit, ornamentis non minus, quam priuilegiis. Est enim hoc in principum moribus peculiare, vt casus aduersos, hoc illoue acceptos loco, in ominibus, euentuum in posterum meliorum, habeant. Quod profecto ita accidit CAROLO, principi, benigno illi quidem, sed neque incurioso maiestatis. Ergo, dum *Andream*, sexennem filium, in Italiam, ad Robertum, Neapolis, & Siciliæ regem, anno MCCCXXXIII. deducit, familiam reliquam, nihil dubitauit *Wissegrádi* relinquere; siue, quod loci opportunitatem tantopere adamarit; siue, quod suorum consensu fidei, nupero *Feliciani* scelere exercitæ, nihil habebat ad metuendum. Vt ex Italico itinere rediit, noua celebritate illustratum est *Wissegrádum*. *Iohannes*, Rex Bohemiæ, cum CAROLO Romanorum postea Imperatore, eius nominis quarto, atque *Casimiro* Rege Poloniæ, isthuc, ad CAROLVM nostrum, circa S. Martini festum diem, conuenere. Multus facundusque est, in describenda ea celebritate, BONFINIVS (r.) *Postquam*, inquit, CAROLVS in Hungariam reuersus est, in sequenti anno (s.) IOANNES Rex Bohemiæ, filiusque CAROLVS, qui non multo post, imperium Romanum sortitus est, item, CASIMIRVS, rex Polonia, *Wissegrádum*, ad Carolum, circa Martini sollemnia conuenere. Prolixè demum, regum actus, qui isthuc coiuierant, describit. Qua vero pompa fuerint accepti, in hunc modum recitat. *Quum inter hos reges, de ineunda concordia, perpetuaque societate in Wissegrádo ageretur,*

Pergit Carolus, & post funus. sum eum casum, s. uere Wissegrádo:

eius, & quatuor regum, habito isthuc concilio, celebritas, ex Bonfinio descripta:

PAN-

paucis post diebus, pax confecta. Hi, tanta rerum copia, & tantis adparatibus tractati, ut nemo e Bobemis Polonisque fuerit, qui vini, & obsoniorum omnium, (t.) abundantiam satis admirari posset. Res, vitui necessariae, omnibus profusissime erogata: accessere dona, regibus, pro dignitate distributa, qua Pannonici regis magnificentiam, cum aeterna laude, testantur. IOHANNES, Rex Bobemiae, praeter ceteris vasis argenteis, quinquaginta duabus phaleris, totidemque baltheis, insuper, latrunculorum tabula, mira arte auroque multo elaborata: ubi angulares pyrgos, instructas utrinque peditum acies, cataphractosque equites, & reges, collatis signis, pugna vera simulacrum, referentes, cernere erat. quos omnes, aurata & gemmata arma, campique pavimentum iaspidibus & Smaragdis tessellatum, ad certamen irritabat. Item, duobus ephippiis, non tam auro, quam ordine lapillorum excultis, a CAROLO donatus est. Adiecta his sunt pocula gemmata duo; alterum ducentis auri pondo appensum; alterum e solido auro confectum, in concha speciem, & arte, & gemmarum multitudine sane conspicuum. Non minore quidem magnificentia, in Calimirum usus est: qui, cum statuta Boemia regi tributa pendere: quippe cui, omne Polonia ius, ille concefferat, hac benevolentia dimissus est, ut debita, ad assen, Iohanni stipendia persolueret. Demum illic confecta pace, perpetuaeque societate, convenit inter eos, ut quicumque ex his regibus, primus, vi armisue, ab aliis laderetur, ceteri continuo auxilia conferrent. foedus, gravissimo a cunctis iuramento percussum, & confirmatum est. Ita BONFINIVS: recte is quidem, quod ad CAROLI adinet munificentiam; haud tamen adcurate satis, pacta describit, quibus se reges illigauere. Igitur, CAROLVS ipse, Iohannis filius, Imperator postea, qui solemnitati intererat, audiendus est. His inquit (u.) per-

„ Etis, arripuimus iter versus Vngariam, ad patrem nostrum, quem
 „ inuenimus in *Wissegrádo* super Danubio, apud regem *Carolum I.* qui
 „ ante habebat sororem, patris nostri; ipsa vero defuncta, acceperat sororem regis Cracouiae *Cazimiri*, cum qua genuerat tres filios,
 „ primogenitum *Ludouicum*, secundum *Andream*, tertium *Stephanum*.
 „ Ibique fecit idem rex CAROLVS, pacem inter patrem nostrum, &
 „ Cracouiae regem; ita quod renunciaret pater noster iuri sibi debito in inferiore Polonia, scilicet *Gnesnensi* & *Calissiensis*, & aliis inferioribus prouinciis Poloniae. Rex vero Cracouiae, renunciavit patri nostro, & regno Bohemiae, pro se & successoribus suis, regibus inferioris Poloniae, in perpetuum, de omni actione omnium Ducatumum *Slesiae*, & *Oppoliae* & ciuitatis *Wratislauiae*. Et post recensitas mutuas controuersias, pergit idem CAROLVS: Sicque illa guerra

„ con

recognoscitur, ex vita Caroli IV.

1.) THVRÓCZIYS: Omni die, ad prandium regis Bohemorum, ex magnificentia regis Hungariae, expendebantur duo millia, & quingenti panes, & de cibis regalibus copiose, pabulum etiam equis suis, per singulos dies, viginti quinque garlectx. Ad prandium vero

regis Polonorum, mille, & quingenti panes, de cibariis etiam abundanter: de vino autem expensae sunt, centum & octoginta tunella. En! CAROLI magnificentiam, & Hungariae vbertatem! u.) In Vita sua p. m. 96. inter Script. Bohem. antiq.

„ concordata fuit, per prædictum Regem Hungariæ, qui propter
 „ hoc ligauit se, & promisit esse in adiutorium patri nostro, contra
 „ Ducem Austriæ, qui abstulerat fratri nostro, Ducatum Carinthiæ,
 „ & contra *Ludouicum* prædictum. Hi autem fuerant in hac liga,
 „ scilicet: pater noster, Rex Vngariæ, Dux Bauariæ *Henricus*, qui so-
 „ rorem nostram habebat in vxorem. Hæc ille (v.), quæ non po-
 tuimus non, in celebritate *Wissegrádi* recensuisse.

§. VIII.

Tanta nimirum, regis CAROLI, apud exteros fuit existimatio, Ingeni Ca-
 roli I. apud
 reges exte-
 ros, existi-
 matio:
 vt non e longinquo modo, eius optarent amicitiam, sed foedera
 etiam præsentibus, cum eo pangerent. *Lotha* (x.) sane, Dux Ruthe-
 norum, siue regum, quorum nunc habuimus mentionem, exemplo
 inuitatus, siue compulsus necessitate quacunque alia, *Wissegrádum*, &
 ipse, anno MCCCXXXVIII. cum honestissimo equitum comitatu, ac-
 cessit. Apud regem aliquamdiu diuersatus, cum æternam pacem, &
 perpetuæ foedus amicitiae, impetrasset, muneribus magnifice excultus,
 ad suos rediit. Ergo, fuit tunc *Wissegrádum*, templum quasi *concordiæ*, Wissegrá-
 dum tem-
 plum sit
 concor-
 diæ:
 ubi disputarentur, grauissimæ, regum ac principum virorum, contro-
 uersiæ, ferirentur foedera, & consiliis non minus, quam ope, hinc ad-
 iuuarentur socii. In primis, annus MCCCXXXIX. *Wissegrádum* nobili-
 tauit. CASIMIRVS nimirum, cum se hærede masculino, carere cerneret,
 isthuc, mense *Iulio*, magno, cum episcoporum magnatumque Polono-
 rum, comitatu, denuo aduenit, vt regnum, *Lvdovico*, suo, ex so-
 rore *Elisabetha*, nepoti, ritu solemni in filium adoptato, transcribe-
 ret. Insequenti anno, inquit BONFINIVS (y.) Casimirus, *Polonorum* iteratim Ca-
 simiri, re-
 gis Polonia,
 Wissegrá-
 dum, ad-
 uenit:
 rex, ac *Ludouici* auunculus, ad Carolum rediit, honorificentissimum secum,
 procerum & antistitem comitatum, adduxit. Rex, hunc, in frequentis-
 simo optimatum pontificumque suorum concilio, excepit, vt affinem suum
 pro dignitate reciperet. In celeberrimo utrorumque principum conuentu,
 CASIMIRVS, publice, *Lvdovico*, ex sorore nepoti, & CAROLI filio primo-
 genito, orbitatem caussatus, *Polonia* regnum legauit, adoptauit in filium,
 & omnes, qui aderant, pontifices optimatesque, nouissimæ voluntatis suæ te-
 stes esse iussit. Id ipsum ceteri (z.), qui aderant Poloni, ultro confirma-
 runt, ac super ea re, solemne priuilegium factum est. CAROLVS
 tanta beneficentia, præter opinionem adfectus, nullum gratiarum ac libe-
 ralitatis officium, in Casimirum, & ceteros Polonorum principes, prætermi-
 sit. Isto ergo Casimiri beneficio, *Ludouicus*, & post eum *Hedwigis* adoptat Lu-
 douicum I.
 in filium:
 Tom. III. P p p filia.

v.) Adde, quæ habet BALBINVS, Epitome
 Rer. Bohem. Lib. III. Cap. XVIII.
 p. 338. ubi conuentum eum, ad x.
 Nouemb. habitum memorat, anno
 MCCCXXXV.

x.) BONFINIVS, loc. cit. p. 324.

y.) Ibidem. Legè & THVRÓCZII Chron.
 Partis II. Cap. xcvi. p. 89.

z.) Nempe, Comitibus *Craconia* habitis,
 successorem sibi statuerat, vel *Caro-
 lum*, vel ex duobus filiis alterutrum,
Ludouicum, aut *Stephanum*. Vide,
 scriptores Rer. Polonicar. ad hunc an-
 num, & TIMONEM, in Synopsi Chronol.
 Noua.

filia, in possessionem Poloniae venire. Triennium, ei solemnitati, superuixit CAROLVS; quippe, edito, de (a.) *Lucro Camera, Decreto*, anno MCCCXLII. XVII. Calendas Augusti, rebus humanis exemptus. Faceta, æqua tamen, & ex more eius seculi, sic satis facunda, expositio est, qua occasum optimi regis, morti exprobrat, THÚRÓCZI, „ czivs (b.) dum: *O mors!* inquit, nonne amaram, duram, crudelem „ & impiam te fore ostendebas, dum anno Domini MCCCXLII. sequenti die diuisionis Apostolorum, XVII. Kalendas Augusti, castrum „ fortissimum, inestimabilis altitudinis, & muros eiusdem inexpugnabiles, cui nec vis, nec potentia huius mundi poterat quoquomodo „ dominari, tuæ vulpinæ dolositatis astutia, clandestine, inuisibiliter, introire non expauens, & ibidem hostilitatis arma, in anima potentissimi principis, KAROLI, Dei Gratia, Regis Hungariæ, cuius potentiam, Altissimo taliter disponente, *Dalmatia, Croatia, Rama, Seruia, Gallicia, Lodomeria, Cumania, Bulgaria*, totaque *Hungaria Salernaque*; ac *Mons S. Angeli*, aliaque regna, puta: *Poloniense, Bohemiense, Austriense*, ac circumquaque adiacentia, trepidando abhorrebant, immittere non metuens, ipsum, quadraginta duobus annis, „ & non pluribus, vitæ comitem regnare permisisti; sed acriter tua „ dolositate consueta, de medio, regnicolis manifeste cernentibus, „ felicissimæ recordationis, pium Regem nostrum, famosissimum, ac „ potentissimum: non gazis, ac pretiosis vestimentis, gemmis & preciosis splendidis margaritis adornatis, auro & argento desuper contextis; sed spiritu viuificato spoliando subtraxisti, & ipsius splendentes honores, in nihilum, in terram humando, obumbrasti. *reliqua.* Coniicimus hinc, æstiuos menses, in arce, credo, vegetioris aeris hauriendi gratia; (heic enim emortuum fuisse ait panegyristes) sicuti brumæ tempora, in suburbano, transmittere solitum fuisse CAROLVM, vt degeret commodius. Elatum *Wissegrádo* funus, *Budam* primo, inde *Albam Regalem*, & sumtu, & pompa exquisitissima, deductum est. Sequuto dein mense, *Casimirus* Polonus, cum *Iohanne*, Marchione Morauiae, Caroli Imperatoris fratre, *Wissegrádum* accessere, vt instaurato luctu, alteras, regi laudatissimo, exsequias concelebrarent. quæ res, quanta sit solemnitate, *Wissegrádi* non minus, quam *Alba Regalis* administrata, THÚRÓCZIVS, & BONFINIVS (c.) meminerunt.

tertium. Caroli similitudinem, Wissegrádum, aduentus.

§. IX.

AMISSO CAROLO, luctu squalabat aliquantisper *Wissegrádum*. Id sane, sacris profanisque ædibus, ultra seculi fastum, excoluerat regum optimus. Eius, siquidem pietati debebatur templum parochiale, B. VIRGINI dedicatum; vt iam palatiorum substructiones, officinam monetariam, atque reginæ peculiare secessus, hor-

Luctum, virtutis & arcis, ex obitu Caroli conceptum.

a.) Exstat in Corpore Iuris Hungarici | b.) Chron. Parte II. Cap. xcix. p. item 89. p. 45. seqq. | c.) Vtrique, loco citato.

hortosque, taceamus. Urbis arcisque orbitatem eam, LVDOVICVS, materque sua ELISABETHA, perpetua heic sede, in posterum diuersaturi, solabantur; sacrum autem diadema, isthuc, a Ludouici inauguratione, relatum; tamquam cælo missum ancile, etiam recreabat. Annum postea, Italici causâ itineris, *Wissegrád* aberat *Elisabetha*. Cum enim *Wissegrád*, anno MCCCXLIII. die *Sanctæ Triadi* festo, digressa fuisset, anno demum sequente rediit. Ita THÚRÓCZIVS (d.): *Rediit autem Regina de Apulia in Hungariam, tempore supra dicto, & peruenit in domum suam in Wissegrád, in anniuersario sui recessus, & receperunt eam filii eius, scilicet Dn. Ludouicus Rex Hungaria, & dominus Dux Stephanus, ac proceres regni, cum magna exultatione, & gaudio.* Proinde, ne tunc quidem celebritate caruit *Wissegrádum*, dum peregrinabatur regina. Læta hinc vrbi, arcique, euenere omnia, cum LVDOVICVS, prorsus se adprobasset *Hungaris*, & partim auspiciis, partim ductu etiam suo, victorias, de Tartaris in Transilvania, de paricidis in Italia, reportasset. Vtrinque enim, captiui huc deducebantur. De *Andrea*, filio Lafzk, Waiuoda Transilvaniæ, Tartarorum debellatore, THÚRÓCZIVS (e.): *Principem eorum, inquit, decapitauit, ac multa banderia, & captiuos Tartaros, regie maiestati in Wissegrád misit.* Sed Neapolitanos etiam captiuos, cædis *Andreae*, siue reos, siue suspectos, vidit *Wissegrádum*. Iterum chronologus (f.): *Alios regulos, inquit, in comitatu Caroli pueri, filii prædicti ANDREAE, in Hungariam, per certos barones & milites, destinauit, pro eo, quia reos criminis læsæ maiestatis, punire neglexerant, præsumebantur aliquantisper, tanto scelere, consensum prabuisse; iuxta illud: non caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare. Qui deputati, fuerunt in castro Wissegrádiensi custodiendi. Et cum magna diligentia & honore, bene & laute fuerunt conseruati, sicut decuit, sanguine coniunctos regie maiestati.* Dimissi ad suos sunt, post quadriennii liberalem custodiam; quando nimirum, *Innocentii VI.* precibus euictus LVDOVICVS, *Iohanna*, in suspicionem, necis *Andreae* mariti, vocata, prorsus reconciliabatur.

solatur Ludouicus, & mater sua Elisabetha:

accessiones ad vrbs & castri celebritatem, ex Ludouici felicitate.

S. X.

FLoruit postea, toto, quo LVDOVICVS rerum potiebatur, tempore, *Wissegrádum*, tuebaturque, non sedem modo regiam, sed pignus etiam publicæ securitatis, *S. Coronam Hungariæ*. Quam ob rem, validissimo, arcem non minus, quam sublitum oppidum, præsidio teneri oportuit. Sed, anne *Iohannes Palaologus, Imperator Constantinopolitanus*, qui anno MCCCCLXVI. in Hungariam, ad *Ludouicum* venerat, vt eius auxilia, aduersus conualescentes Turcas, imploraret, *Wissegrádum* accesserit, non habeo dicere: quando constat, non raro, *Budæ* iam tum, regem fuisse diuersatum. SZENT-IVÁNY, *Budam*, con-

Res Wissegrádi, sub Ludouico, vniuersim prospera:

P p p 2

gres-

d.) Chron. Parte III. Cap. IV. p. 95, | e.) Inibi, Cap. VI. p. 96.
22. | f.) Ibid. Cap. X. p. 98.

gressus locum fuisse ait. In primis frequentabatur *Wissegrádum*, cum, regia apud Polonos dignitate, auctus LUDOVICVS, duarum gentium ministeriis vteretur. Præter *Hungariæ* enim optimates, *Polonorum* quoque primores, frequenter isthic, officii causâ egisse, constat. At enim, concedente fati LUDOVICO, fata simul *Wissegrádi*, conuersa sunt in deterius. Discedendum esset a propositi rationibus, si *Elisabethæ* matris, & filia *Mariæ* res, imperiosius, quam pro feminarum ingenio, gestas, vellemus recensere. Dixisse suffecerit, relicto *Wissegrádo*, Budæ, regiam habuisse feminas, scēdauisseque postea, nuperam *Caroli* & *Ludouici* sedem, nece CAROLI parui, vti subdole adornata, ita feritatis modum omnem, excedente. CAROLVS, nondum mortuus, hinc ad *Wissegrád*, arcem adducitur, ibique in carcere, admoto plaga pharmaco, & obstructis faucibus, interiisse dicitur. Corpus, in *Andrææ* ade, sine pompa reconditum, paullo post, nescio quomodo effossum, multos annos spectatores sibi allexit; vti memoriæ prodidit BONFINIVS (g.). Sed & S. diadema, contemeratum, hac eadem tempestate fuisse, idem ille, auctor est: CAROLVS, inquit, *Alba conuentum frequentissimum edicit, coronam subtractam, illuc præcipit adferri*. Ergo, siue custodum leuitate, siue vi alia, diadema, e conditorio exemptum fuisse oportuit. quorum tamen, neutrum adnotauere historici; si PETRVM de RÁWA excipias, qui partim minis, partim nonnullorum fauore, extortum memorat (h.) neque dubitat adfirmare, eadem sibi, eo facinore, *Carolus* accelerauisse. Id, diuino munere accidisse putamus, quod in ea rerum perturbatione, redierit postliminio, in *Mariæ* potestatem, & hac procurante, in *Wissegrádense* sacrarium.

eo mortuo,
conuersio-
nem non
vnam sub-
iit:

fadatur na-
ce Caroli
Parui:

contemera-
tur, eadem
tempestate,
sacrum dia-
dema.

§. XI.

Exolefcit,
sub Sigis-
mundo, ce-
lebritas
*Wissegrá-
di*: cur?

Elisaba-
thæ, vidua
Alberti, de-
testandus S.
Coronæ
raptus:

VT SIGISMVNDVS sceptrâ, matrimonii iure, capeffluuit, exolefcere coepit sensim, *Wissegrádi* celebritas, Budamque demigrare. Fallor, an non, cædis CAROLI, quam sui causâ patrândam curauerant, regis feminæ, iusta quædam abominatio, retentarit *Sigismundum*, ne heic perpetuam sedem, exemplo focerî, poneret. Itaque, accedebat is quidem *Wissegrádum*, sed vel laxandi animi causâ, vel si res, secreto disputandæ, ita iuebant: id quod diplomata, isthic a *Sigismundo* edita, loquuntur. Sua interim decora quomodocunque, & arcî perdurabant, & vrbi. dum, nouo iterum feminæ maleficio perturbarentur. ELISABETHA nimirum, ALBERTI vidua, insigni vfa dolo, aut largitione, S. Coronam, ex conditorio *Wissegrádensi*, clam subducit, secumque in Austriam aufert. Rem gestam THVRÓCZIVS (i.), ad hunc modum in litteras misit: *Postquam coronationis peracta est so-*

g.) Decade III. Lib. I. p. 365, 37. Aliter THVRÓCZIVS: in claustrò S. *Andrææ*, infra arcem *Wissegrádensem*, constructo, non paucos per annos, tabidum in cadauer redactus, intumescens, ærummæ humanæ, ingens spectaculum, regibusque futuris documen-

tum, & exemplum, satis grande, præbuit.

b.) In *Commentario*, de S. Regni *Hungaria* Corona. p. 35. editionis nuperæ Tyrnauensis.

i.) In *Chronico* SIGISMVNDI, Cap. XXIX. p. 140, 41.

lemmitas, regina, Elisabetha, arcem ad Wissegrádum, claves & conser-
 uatio cuius, tunc Ladislao de Gára, Bano, credita erant, pro repo-
 nenda suo in loco, regali corona, iter suum direxit. Est enim castrum hoc,
 natura loci tutum, altoque in monte, secus decursum Danubii, delecta-
 bilique aspectu, digna murorum arte erectum: superioribus mœnibus liqui-
 dum aerem, errantesque sub cælo nubes; infima vero munitione, detursus
 dicti fluuii, tangens. Ea propter, veteres quondam Hungariae reges, hanc
 arcem, Corona, tuta pro conseruatione, elegere. Ad hanc arcem, post-
 quam regina intrauit, in repositione ipsius Corona, Barones sibi circum-
 stantes, sefellit. Simulauit enim, se illam, suum in locum, reponere, fe-
 minea tamen quadam astutia eandem surripiens, erga se occultauit, &
 per Barones ipsos, antiqua, tanti thesauri conseruatoria, suis vacua conser-
 uare solitis rebus, sigillare fecit. Diuertit tandem regina, ac hinc simul
 cum filio, ac Corona, ad Fridericum Romanorum regem, & Styriae du-
 cem; frater enim puero erat; & utrumque, tum puerum pro educatione,
 tum Coronam, pro conseruatione, illi dedit. Derogat narrationi fidem
 TIMON (k.). Atque est sane, cur dubites, quemadmodum in Baro-
 num, & prætorianorum præsentia, locus esse potuisset dolo malo.
 At, GERHARDVS DE ROO (l.), credibilem facit, Elisabetha hunc astum. Id,
 inquit, quomodo procuratum esset, in manuscripto codice inueni, libuit
 paucis referre. Solebant Hungari, coronam suam, pannis quibusdam seric-
 is inuolutam, in capsulam reponere, eamque procerum aliquot sigillis con-
 signatam, multis seris includere. Regina igitur, quæ hoc nouerat, cui-
 dam expedisequis, fasciculum quendam, eodem modo, ex pannis con-
 uolutum, iam antea dederat, cui nescio quid rei, quod, & ponde-
 re, & tactu, coronam referebat: indiderat. Huic puella, (ex Frau-
 enaucorum gente fuisse perhibent) inspectantibus Hungaris, corona
 cum pannis datur, quæ magna cum dexteritate, pro vera, adulterinam
 protulit: ea capsula inclusa, obsignatur. Recte, quæ de Hungarorum
 adcuracione, in diademate consignando, reponendoque scribit; sed,
 neque abhorret a feminarum fallaci ingenio, commentum: illud vix
 conciliaueris, quod cum nudum inuolucris diadema, ante, Baronibus,
 quorum id intererat procurare, ostendi debuerit, quam secluderetur
 in conditorio; quomodo id, quaque oscitantia, ancipiti adeo rerum
 habitu, admittere potuerint optimates. Mihi, si fatendum, quod
 res est, PHILIPPI CALLIMACHI (m.) fides potior fuerit, qui non furto,
 sed fere vi aperta, saltem conniuyente, Ladislao de Gára, sublatam Vis-
 segrádo, Coronam, memorat. cuius verba vt luculentior sit disputa-
 tio, rei nondum excussa satis, non fuerit incongruum adtexere. ELI-
 SABETHA, quum haud ignoraret, susceptas vulgo persuasiones, caeremonias-
 que aliquas, in rebus non leue momentum habere, sedandis concitandisue
 populorum animis, Wissegrádum, ubi præerat Ladislaus Gára, propere

vocatur a
 Timone,
 in dubium:

credibilem
 facit Ger-
 hardus de
 Roo.

Philippi
 Callima-
 chi, de ea-
 dem re,
 sententia:

P p p 3

con-

k.) Loco cit. p. 73.

l.) Annalium Austriacorum. Lib. v. p. 184.
 edit. Oenipontanz, fol.

m.) De Rebus gestis WLADISLAI Iagello-
 nis, Lib. i. p. 298, 48.

contendit, Coronam, qua vetusta religione ac more, Hungariae reges initiantur, in potestatem suam redactura: ne, si eius Wladislaus potiretur, veluti rex legitimus, populos ad se conuerteret. Itaque, non aduersante praefecto, penetrare, in quo sanctissime asseruabatur, quum effregisset, illam tantummodo extulit, relictis ceteris induuiis, qua ad ritum carimoniasque coronandorum regum, pariter adhiberi consuevere: nec mora, cum omnibus, qui palam sibi & posthumo fauebant, Comarum se recepit. Ad hunc modum, facinus feminae, CALLIMACHVS descripsit. Legisse id puto RÉVAM (n.); sed qui tamen maluerit fidem sequi THÚRÓCZII. BONFINIVS (o.) viuo adhuc ALBERTO, raptum cum perpetrasse *Elisabetham*, adserit: iterasseque facinus, haud sine praestigiis, inaugurato iam infante: quod, quia minus consentaneum est, diuersis, quas vidimus, historicorum sententis, non possumus non haec recognoscere. Quum Budam Rex Albertus venisset, de Georgii Palocsii, Metropolitae Strigoniensis obitu, statim significatum est, cuius quidem viri, summa auctoritate praeiudicati, fatum agre tulit: IN STRIGONIENSI NAMQVE IS ARCE, CORONAM, SIBI CVM SVPELLECTILI REGIA CREDITAM, ASSERVABAT. Eo, una cum regina, Rex properat, arcemque uxori dedit: illa, cum praefectis ararii, thesaurum totum recognoscit, Coronam, inter recognoscendum, clam subreptam, anicula tradit: posteaquam cetera, rite recensuit obsignauitque, ALBERTVM sequuta, Budam rediit. En CORONAM, non Wissegrádi, sed Strigonii custoditam, ac forte conscio Alberto, nisi iubente prorsus, ablatam! quod iam disputent alii. At, de iterato raptu, sic habet (p.); nam ne id quidem silentium putamus: Peracta coronationis solemnitate, solutoque conuentu, mater, cum puero, & honesto procerum comitatu, Wissegrádum concessit, ut in arce munitissima, cui Ladislaus Gára praerat, sacrum diadema recondere; quemadmodum veteres, editissimum tutissimumque locum asseruanda Corone, hunc unicum dicarant. Atqui, in arcem ubi conuentum est, omnes, qui aderant, optimates, regina fefellit: quippe quae, dum futura discrimina veretur, quam recondere simularat, Coronam, iterum subtraxit, & praestigii dexteritate freta, spectatorum lumina elusit: mox reconditorium, obsignato, ab optimatibus, thesauro, iussit occludi. reliqua. Quidquid eius sit, rem non amplius morabimur.

Bonfinii,
diuersa
narratio.

§. XII.

Facinus
Elisabethae,
multorum
bel-
lorum, &
calamita-
tum, caus-
sa:

HAud interim piguit infortunatissimi euentus rationes has eo adtentius, excussisse, quo magis constat, conuersionum, quibus obnoxiam fecere Coronam, inimica Hungariae fata, hanc facile fuisse perniciosissimam: quod conflata hinc, inter Hungaros, & Austriacos, odia (q.), cruentis bellis occasionem dederint, emunxerintque

n.) Loco, quem supra adlegauimus, p. 39. seq.

o.) Decadent. Lib. IV. p. 413, 49.

p.) Ibidem, p. 418, 2

q.) Vide, querulantem ibidem REYATVM.

que gentem nostram, ingenti auri vi, cum ab auidissimo *Friderico*, frustra armis repeteretur. qua de re dictum alibi est. *Ladislao* interim *Gára*, multum, hæc, aduersus sacratissimum pignus, maleuolentia, an impietas, & bonæ famæ detraxit, & accelerauit malorum. In ea disceptatione (cum nimirum deprehensum erat sacrilegium) multa probra iacta in *Ladislao Gáram*, inquit *CALLIMACHVS (r.)*, cuius maxime permissu regina, sacram Coronam interceperat, agreque a vulneribus & cade temperatum: intercedente rege, propter fidem, accedendi se libere, obligatam: captus tamen est, custodisque traditus. Cumque rex deprecaretur, & fortuna se, quam fidei iacturam facere, satius duceret, vix post triduum, ut liberaretur, impetrauit. Anotus tamen est præfectura *Wissegrádi*, subrogatusque in eius locum, *Vincentius Sciamaculeius*. Atque ad hunc modum celebritate sua, *Wissegráum* excidit, quando amisso palladio, & in peregrini hominis præfecturam venit, neque frequentabatur postea, donec *MATTHIAS CORVINVS*, rerum potitus, arcem non minus, quam urbem, ædificiis recoleret. Ob iter rem in memorat *GALBOTVS MARTIVS (s.)* *VICEGRÁDV*, nomen regia est, a *Buda* uno schæno distantis, prope *Danubium* adificata, cum eiusdem nominis oppido. Adificauerunt quidem antiqui reges; sed rex *MATTHIAS* omnia renouauit, & magnificas ades construxit. Nam, supra omnes homines, ædificiis pulchris, oblectatur, eoque, in adificando ingenio est, ut cum peritissimis architectis, decora & commoda adium diuisione, non sine victoria, certarit. Credo equidem squaluisse in cultu, inde ab *Alberti* factis, vsque ad *Coruini* ætatem, *Wissegrádi* palatia, ut habuerit rex laudatissimus, quod, siue instauraret, siue, more suo, ab imis fundamentis, magnificentissime educeret. Id est, quod in *MATTHIÆ* laudibus refert *BONFINIVS (t.)*: ad *VICEGRÁDV*, inquit, præcorum quondam regum arcem, in editissimo loco sitam, subiacentem regiam, sic amplificauit, sic hortis, viuariis ferarum, & piscinis excoluit, ut ædificiorum superbia, alia quoque superare videatur. Apparatus hic Attalicos, & laxa triclinia, ambulacra, tectorio opere, candidissima, & fenestras superbissimas, cernere erit. Hic horti fontesque pensiles, qui porphyreo marmore, aneoque solio, culti sunt. Digna profecto *Coruino* magnificentia!

Ladislai Gára, ob traditum diadema, pena:

Wissegrádi, sub Matthia, instauratio:

Galeoti Martii;

Bonfinii L. tem, ea de re, testimonium.

§. XIII.

AT enim vero, nemo *Wissegráum*, *NICOLAO OLÁHO*, Archiepiscopo postea *Strigoniensi*, descripsit (*u.*), seu lautius, seu luculentius: cuius ideo hypotyposin, adscribemus consulto: *WISSEGRÁD*, inquit, quod *Germani*, *Plintenburg* vocant, oppidum, ab-

Luculenta, Wissegrádi, in Nicolao Oláho, descriptio:

r.) Inibi p. 306, 24. lege *BONFINIVM*, Dec. III. Lib. IV. p. 224.

s.) De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis. Cap. IV. p. 367. collectionis *Bongarsianæ*.

t.) Decadis IV. Lib. VII. p. 633, 6.

u.) In *HUNGARIA* sua, Cap. VI. p. II. §. II. seq. quam nuper in *ADPARATV* nostro, ad *Hist. Hung.* Decadis I. Monumento I. ex manuscripto codice, in lucem publicam emisimus. *PISONII*, A. MDCCXXXV. fol.

abest Buda, occidentem versus, quinque milliariibus, conditum ad ripam Danubii, in radicibus silvæ vastissimæ, pardorum aliarumque ferarum altricis. In fronte oppidi, ad plagam orientalem, aula extructa, plus, quam dici potest, & situ decora, & impensis magnifica, & palatii, aliisque ædificiis, vere regis, præstantissima: utpote, quæ unica, quatuor regibus (v.), cum suis ordinariis, ut vulgo vocant officariis, eodem tempore commodum præbuit hospitium. Dicitur enim continere, trecentas quinquaginta & ultra ades. Porta huius patet in Danubium, a se bis centum circiter passus recedentem: quo interstitio, per id spatii, quod est inter oppidum & portam, consista sunt arbores. Altera ex parte, orientalis aule hortus est: vitibus & arboribus fructiferis amœnus. Oculis ingredientium portam, offertur statim area spatiosissima, in omni parte viridis, floribus prætensibus vernans. Ad centum & ultra e porta passus introrsus, incipit gradus ex quadratis lapidibus, septem aut octo latus ulnas, altas vero quadraginta circiter passus. Hic area est quadripenilis, fornicibus siue cellis vinariis, pro regio sumptu, & amplis & magnificis, insidens instructaque, lapidibus pariter quadris strata: in qua, iuxta æquam dimensionem, plantata sunt tiliæ arbores, & odoribus verno tempore fragrantissima, & aspectu placidissima. Huius in meditullio, exurgit fons, miro artificio, ex rubro fabricatus marmore, cum sculptis Musarum imaginibus. Ex cuius cacumine, effigies Cupidinis, utri marmoreo insidens, aquam exprimit, quæ non minus sapida, quam frigida, ex vicini montis fonte, per canales eo deducta, cum iucundissimo strepitu, in lancem, ex siphunculis desilit marmoream, hinc in labrum orbiculare. Hic fons, MATTHIÆ illius Coruini Regis iussu, (cuius uniuersa hæc ædificia, quæ narro, sunt opus) dum plerumque triumphum ageret, vino, & ut a maioribus accepi, nunc albo, nunc rubro, fluebat, superius, in radice montis, arte canalibus immisso. Hoc in loco, Rex ipse, verno æstiuoque sole, florentibus floribus, solebat apricari, auram captare, prandreque, nonnunquam etiam legatos audire, & dare responsa. Ergo secessus fuit Wisegrádum, omnium, quos habuere reges Hungariæ, amœnissimus, & instructus ad voluptatem. Pergit OLÁHVS: Narratur res, non minus risu digna, quam memorabilis, olim eo loco contigisse. Turcarum quidam legatus, dum, ut moris est, ab aulicis Regis, ex oppido, legationis suæ exponenda gratia, in aulam deduceretur, & in porta, unde rectius patet, ad hanc pensilem aream, aspectus, parumper substitisset, circumspiciens, tantam loci illius amœnitatem splendoremque, & aulicorum, tam in inferiore, quam superiore, ubi Rex erat, area, infinitam multitudinem, serico, argento, auroque contextis indumentis, atque non ex minima sui parte baltheis (ut moris est nostrorum Hungarorum) ensibusque argenteis, ac torquibus aureis ornatam, tanta subito admiratione stuporeque perculsus est, ut totius suæ legationis obliuisceretur,

de legato
Turcarum,
ad audien-
tiam isthic,
a Matthia,
admisso, le-
pida narra-
tio:

v.) Confer BONFINIUM, Decad. II. Lib. IX. p. 323, 23. Item, Vitam CAROLI IV. in Rerum Bohemicar. anti-

quis scriptoribus p. 96, 22. edit. Hænouienf. A. MDCII. fol.

Et dum per gradus in conspectum Regis ascendisset, propter eius aspectum, qui ob magnos oculos, cruore veluti perfusos, terrorem insipientibus incutiebat, conceptus iam antea timor, ita magis ac magis hominem occupavit, ut post diuturnum silentium, nihil aliud proferre potuerit, quam: Cæsar salutat! Cæsar salutat! Quem, cum Rex interrogaret, an quid ultra vellet? ille nihil respondit. Rex, viso, hominis tam nihili, stupore, ad suos, qui adstabant, purpuratos conuersus: Videte, inquit, quales belluæ, nostros & aliorum principum Christianorum fines, negligentia nostra publica, incurserunt: verum, quantum in me erit, curabo fræna his belluis imponere, ne tam licenter excurrant. Si alii etiam principes, socordia, & internis dissensionibus sepositis, hoc idem præstare curarint, agetur bene de rebus Christianis. Iubet deinde legatum reduci ad hospitium. Vade, inquit, respira, resipisce! Ei, post multum temporis, reuocato, significatum a Rege est; ut domum rediret, nunciaretque domino suo, alium mitteret, qui legatione fungi sciret. Ita ille, pro regis dignitate, magnifico nihilominus munere oneratus, coactus est cum rubore reuerti. Hæc, quamquam in rem præsentem minus pertinebant, nolui tamen silentio præterire. Scilicet, fuit hoc in more positum MATTHIÆ, ut comiter quidem haberet legatos exterorum; sed pertentaret etiam lubenter, essentne, rebus agendis, idonei: id quod cum Turcis, quin & Polonis factitasse cum, certum est: de Turcis dicemus alibi; de Sarmatis autem, insigne, GALEOTVS MARTIVS (x.) exemplum, memoriæ prodidit.

Coruini,
in accipien-
dis legatū,
mos.

§. XIV.

Nondum satis, de loci, cum venustate, tum opportunitate etiam, dictum ab OLÁHO est. Itaque, pergit eius habitum, viuus quasi verborum coloribus, depingere: Introrsus, ad latus aræ, in radice montis, qua paullo eleuatiore est, extat sacellum amœnissimum, operibus musaicis, ut aliæ etiam, pro maiori parte, ades, stratum, in quo instrumentum est musicum pretiosum, quod vulgus Organum vocat, fistulis nonnullis argenteis ornatum. Præterea, reservaculum Corporis Dominici, & tria altaria, cum structuris & tabulis, ex alabastro purissimo inaurato fabrefactis. Hinc orientem versus, palatia regia, tabulatis inaurata, bisariam protenduntur, miro artificio fabricata. Altera via, ascenditur in palatium oblongum, cui mons ipse imminet; altera, descenditur ad inferiores adium partes. Hic quoque in medio areole, fons est, ex alabastro exsurgens, quem ambit ambulatio, columnis marmoreis sustentata, quæ a solis æstiuæ ardore tuta est. Tum ades ipsæ recurrunt in septentrionem; postremo, occidentem versus redeunt: quarum omnium fenestræ, in decurrentem, latissimo alueo, Danubium, proiciuntur. Quod maxime est prospicientibus amœnitati; præsertim, cum e regione, ultra Danubium, ex colonis germanis, cernatur Maros oppi-

Vltior
Wisse-
gradi, ex
Oláho, ad-
umbratio:

sacelli fa-
cies:

palatii ha-
bitus:

Том. III.

Qq q,

dum:

x.) Loco supra citato, capite iv. integro.

laudatio
adificii:

arcis Wis-
segraden-
sis, singu-
laris, ob
conseruato-
rium S.
Coronæ,
prærogati-
ua.

dum: supra quod, mons exsurgit, longus magis, quam altus, vineis totus confitus. Hac aula, præter situs amœnitatem, tam pretiosis edificiis ornata est, ut sine controuersia, plurimorum regnorum ædificia, superare videatur, & nusquam uiderim, quidquid regnorum in hunc diem peragrarem, ades paribus ornamentis structas. In ipsa sola Lutetia, Parisiorum urbe, eo loci, quem vulgus, Aulam Parlamenti vocat, in qua ius dicitur, negotiumque tractatur regis, unicam vidi cameram, in similitudinem harum, & Budensium ædium, tignis tabulisque inauratis, fabrefactam. Hæc, credo, & alia quæuis decora, animo obuersabantur, eruditis Tyrnauiensibus, dum cothurnato dicendi genere, insolentem hunc arcis habitum (7.) ita descripserunt: WISSEGRADVM adest, cedite regiæ, „ principum palatia, cedite! aut, si causæ fiditis, date trecentas & „ quinquagenas, in vnum corpus coactas ædes, plurimas trilegas. „ Præbete, quatuor regibus, vna amplissimum hospitium. Ostendite „ conclauia, tignis tabulisque inauratis, plus quam dici potest, de „ cora: vnum aliquod simile proferent Parisii, in aula, quam vul- „ gus Parlamenti vocat. Vultis plura: exhibete pensiles arcas, fontes „ alabastrinos marmoreosque, miro artificio confectos, ac vino, modo „ rubro, modo albo, fluentes, dum MATTHIAS triumphos ageret. Fastosio- rem hanc prouocationem dixerit nemo, nisi Wissegrádi decorum ignarus. Iam, & de peculiari illa arcis Wissegradiensis prærogatiua, audiendus est OLÁHVS, quam ei S. Coronæ hospitium, immo perpetua sedes, dum se rite habebant tempora, conciliauit. Supra aulam, inquit ille, in altissimo, prærupti montis cacumine, lateribus undique siluosis, exstructa suspicitur, veluti quispiam nidus, arx fortissima. Huic præficiuntur, more maiorum, ex regni proceribus, non solius regis arbitrio, sed totius regni electione. In ea custoditur CORONA, quam nos sacram vocamus, cum priuilegiis, & aliis regni iuribus. Hac parietibus undique conclusa sunt. Duo hi proceres, firmissimo adiguntur iuramento, ne perfractis parietibus, diadema regium, ex ea arce aliter educant, quam ad totius regni & regis, vnanimem deliberationem. quæ non aliis temporibus fieri consuevit, quam in coronatione Regis & Regina. Per hos proceres, substituantur alii duo arcis præfecti, quorum alter, per totum semestre temporis spatium, diademati regio custodiendo incubat, nec toto hoc tempore, sub vitæ periculo, pedem efferre audeat, donec collega, in eius succedat locum. Ab ea arce dimissus est murus, per montis præcipitium, ad aliam usque arcem, fluctibus Danubii obnoxiam, quæ aquatica vocatur. Hac mœnibus suis, & hortum, mira amœnitate, lateri aule adnexum, & eandem aulam, oppido coniungit confirmatque. Hæc tunc arcis oppidique facies fuit, hi ornatus, iuraque præcipua. ut habeamus omnino, cur arcis, vrbisque fortunam, Hungari doleamus; si doluisse sit satis, quod dedolere possis nunquam.

§. XV.

7.) Celebriorum Hungariæ Urbium, Parte III. fine.

§. X V.

Post redemptam, a *Friderico*, septuaginta millibus aureorum nummum (z.) *S. Coronam*, rediit iterum *Wissegrádo*, pristinum decus. Tametsi enim, *Budam* primum delata, inque arce recondita fuit, sicuti memorat *BONFINIVS* (a.) tamen, reponendam vetere in conseruatorio, Rex & Ordines, decreuerunt. E re lectoris fuerit, si eam sanctionem adscriperimus: *Quia nouimus Nos, & nouerunt omnes domini Pralati, & Barones nostri, nouit etiam tota communitas regni, quomodo & qualiter, propter indebitam custodiam, & prouisionem S. Coronae, ipsa Corona fuit ab hoc regno alienata. In cuius alienatione, irreuerabilia damna, & indicibilia spolia, & multas incommoditates, hoc regnum passum est, & tandem post, multos labores & fatigia, & graues expensas, ipsa Corona, ex pecuniis communitatis regni, nouissime est redempta. Nos ergo volumus, ut debemus, de pari consensu & voluntate dominorum Pralatorum & Baronum, ac regni nostri nobilium, hoc in loco providere, circa debitam custodiam & conseruationem ipsius Coronae sacrae, locum alias consuetum, & personas ad id idoneas, ne (quod Deus auertat) ipsa Corona, iterato ab hoc regno alienetur. Ita habet sanctio (b.)* Proinde, breue diadematis in arce Budensi, fuit hospitium. Sequentem enim, quam redempta est, anno MCCCCLXIV. post *MATTHIAE* inaugurationem, relata *Wissegrádum* fuit. Qua quidem re, instaurabatur iterum, cum arcis prisca illa gloria, tum celebritas oppidi: heic enim Rex, frequentissime hospitabatur; illic, diuinissimum pignus, maiore iam adtentioreque cura ac religione, custodiebatur. Durauit hæc *Wissegrádi* felicitas, donec in uiuis agebat *MATTHIAS*. Simul is, *Vienne*, anno MCCCXC. naturæ debitum, fatis, res Hungaricas, vrgentibus, persoluit; vti gens vniuersa, regnumque, sic & *Wissegrádum*, in pessimam fortunam indui coepit. Nimirum, futurorum malorum, non ignarus *MATTHIAS*, ut gradus, ad regiam dignitatem, instrueret, *Iohanni*, ex pellice *Silesiaca*, filio, *CORONAM* (c.), opes, thesaurum, arces omnes, ante legarat; quin & præfectos omnes, & magna ex parte principes, in filii iurare manus adegerat. Ergo, ne patre mortuo, se ipsum, per ignauiam deserere videretur *Iohannes*, arces, quas in potestate habebat, validis præfidiis communit, ac post *Budam*, *Wissegradensem* in primis, *Coronæ* illud conditorium. Qua ille quidem prouidentia, non modo non profecit, sed deturbatus etiam a spe regni, in calamitates præcipitauit, quæ acceptas a patre opes, miserandum in modum dissipauerunt. Ambienti enim regnum, aperte, a senatu responsum; *regem numquam futurum, sed rege paullo inferiore: ne aeterna MATTHIAE beneficia, apud procures interissem viderentur. Pacta cum eo inita, vti, si regium diadema, regiasque*

Adfirmatur ea Wissegrádo, publico comitio. rnm decreto:

eius, post Matthiae facta, conuersiones:

captium, una cum diademate, a Iohanne Coruino, detinetur:

Statuum, tam ob rem, indignatio:

Qq q 2

arces

z.) *BONFINIVS*, Dec. III. Lib. x. p. 532, 31. qui pag. seq. lin. 36. sexaginta millium tantum meminit.

a.) *Ibidem*. p. 533, 3.

b.) *MATTHIAE Cornini*, Decreto II. Art. II.

c.) *BONFINIVS*, Decade IV. Lib. 659, 46.

Coruini
infelicitas.

arces sponte reddiderit, cum proceribusque consenserit, Boffena, Croatis & Slauonia regnum ineat, omniaque oppida, vicos, thesaurum & dominatus, a diuo patre legatos, perpetuo habeat, & pro altero rege habeatur (d.). Quibus ille quidem conditionibus, acquiescere visus est; sed sollicitatus a suis, sibi ipsi constare non potuit: maxime, cum Sigismundi, Episcopi Quinqueecclesiensis, & Laurentii, ducis Vjlakienfis factione, languentes suas partes, instaurari cerneret. Ergo, in pessimam fortunam indutus, victusque ad *Sárvizum*, ægre, a Beatrice regina mitigatus est, vti latas concordia leges, (e.) acceptaret.

§. XVI.

Pergit,
Coruinus,
arcem &
diadema,
detinere,
Wladis-
lao iam e-
lesio:

Ordinum
solicitude,
eius recupera-
randi causa:

arctis obsi-
dio, & fa-
cta a Blasio
praefecto,
una cum
Corona,
deditio:

diadema,
Budam in-
uectum.

ADhuc vero, *Blasius*, Budensis aulae procurator, *Wissegrádum*, cum Corona, *Iohannis* nomine, obtinebat; dum interim *Wladislavs*, coeuntibus, in eandem sententiam, proceribus, rex declaratur, atque, ab honestissima legatione inuitatus, e Bohemia, in Hungariam venit, *Budam* subit, fratremque *Albertum*, regni corrualem, confocillata quomodocunque concordia, a spe dignitatis, in Hungaria, regia, deiecit. Id sollicitum in primis *Wladislaum*, iuxta & proceres, reddebat, quod in potestate *Coruini* adolescentis, Corona esset, sufflamen facile positura inaugurationi, nisi maturius, ex aliena potestate, vendicaretur. Quamobrem, duos peditum praefectos, *Wissegrádum* ex templo mittunt, qui Coronam repeterent, & nisi promte id facerent, qui erant in praesidio, rem, vi aperta gererent. Recusauit primum, obstinato animo, *Blasius*, se id facturum. Ergo, arcta obsidione arx incingitur, fiunt, hinc atque illinc, adfultus; dum *Blasius* (f.) qui arcem, cum praesidio tenebat, desperata *Coruini* fortuna, auxiliaribusque copiis, persuasus ab aliis, *Vrbano* Agrienfi, & *Sigismundo* Quinqueecclesiensi, pontificibus, non inconsulto inuitoque *Coruino*, Coronam, arcemque reddidit, ne perpetuus patriae hostis haberetur. Prima hæc, sub Hungaris regibus, *Wissegrádi* obsidio fuit, detestanda omnino, quod ob sacrum diadema, ciuili seditione, suscepta. Enim vero, sub idem tempus, dum oppugnatur *Coronæ* sacrarium, Vienna primum, mox & Austria reliqua, a Hungaris deficit; ne deesset prodromus malorum, quæ proxime inundatura erant Hungariam. Ceteroquin, IV. Calend. Sept. Coronam sacram, *Wissegrádo*, pontifex *Zágrábienfis*, *Budam*, in ædem D. Genitricis, in magna, occurrentium sacerdotum, & procerum, celebritate, detulit. Mox sacris rite peractis, a duobus creatis asseruatoribus, quorum alter *Vrbano*, *Stephanus Báthor* alter erat, triumphali curru, elatis manibus, inuecta, & subsequente, cum frequentissima procerum manu, rege, in arcem regiam delata, ibique, admotis excubiis, in coronationis usque diem, est recondita. Verba sunt *BONFINII* (g.).

§. XVII.

d.) *BONFINIVS* ibidem p. 664, 8.
e.) *Idem*, p. 669, 1.

f.) *BONFINIVS* Dec. eadem Lib. x, p. 673, 44.
g.) *Inibi*, p. 676, 37.

§. XVII.

WLADISLAV tandem inaugurato, pacataque vniuersim, Hungaria, lex, publicis comitiis, perlata est, vt suo in sacrario, diadema, adseruaretur perpetuo. Scripta (h.) vero est nouo regi, in hunc modum: *Quod Coronam Regni, de manibus Dominorum Pralatorum & Baronum, nulla caussa, vel quasito colore, nulla etiam industria, vel arte auferat; sed permittat & patiat, quod iuxta veterem consuetudinem & libertatem ipsorum, certi, de ipsorum medio, per ipsos vnanimiter ad hoc eligendi & deputandi, illam teneant & conseruent. Quodque castrum Wissegrád, pro conseruatione ipsius Coronæ, ab antiquo deputatum, ad manus ipsorum conseruatorum, eiusdem Coronæ, dari & assignari faciat.* Ita tunc, fidem regis obstrinxerant Ordines. Iisdem comitiis, ea quoque prærogatiua adfirmabatur *Wissegrádo*, vt thesaurorum regni esset receptaculum, quibus iidem illi Coronæ custodes, adtenderent. Adiecerat Hungariæ ditioni, MATTHIAS, Morauiam, Silesiam, Lusatiamque. quæ regiones, ne temere alienarentur, a Corona Hungariæ, peculiari sanctione, cauendum existimauere *Status*. Perscripta est (i.) ad eum modum; vt si tamen regiones easdem, representato ære contingeret, redimi; *extunc*, illa totalis summa pecuniæ, ad manus Conseruatorum Coronæ, ad Wissegrád, penes Coronam, pro regni necessitate, conseruanda, assignaretur. Fuere autem tunc, quod supra dictum est, Conseruatores Coronæ, *Vrbanus* pontifex Agriensis, & *Stephanus Báthori*. His, *Stephanus Sirmiensis* Episcopus, & *Andreas Báthori*; atque iis quoque abrogatis, *Stephanus de Zápolya*, Palatinus, & *Thomas*, Episcopus Iauriensis, in eo muneris genere, successere. Vtriusque *Castellanum*, siue vicarium arcis præfectum, *Ladislaum Kolos de Néma*, fuisse, PETRVS DE REVA (k.) auctor est. qui & formulas nobis adseruauit, quibus fidem suam, gemino hero, obstrinxit. Nos, vtramque, adscribendam heic censemus, ne ignorent lectores exteri, qua religione, quaque industria ac sollicitudine, cælestissimum pignus, custodiuerint olim Hungari.

Post Wladislaum inauguratum, noua, de Corona conditorio Wissegradiensis, lex perferitur:

se thesauri regni receptaculum:

Custodes S. Coronæ, tunc qui?

§. XVIII.

ET formula quidem prior, qua fidem spondebat, THOMAE, Iauriensium pontifici, ita se habet: EGO, LADISLAVS KOLOS de Néma, *Castellanus Castri Wissegradiensis*, recognosco, & tenore presentium notum facio, quibus expedit, vniuersis. *Quod, ex quo Reuerendissimus in Christo P. D. Thomas Episcopus Iauriensis, & electus Agriensis, Dominus meus, inter reliquos familiares suos, me, in Castellanium Castri huius Wissegrád, ad custodiam sacra Coronæ, præfecit, &*

Inscribendi formula, qua obstringebantur, horum castellani:

Q99 3

depu-

h.) Decreto WLADISLAI I. ad annum mcccc-
xcii. Art. III.
i.) Inibi, Art. IV.

k.) In Commentario de S. Corona R. H.
p. 59. seq.

deputauit. Ob hoc promitto eidem, sub fide mea Christiana, ac sub honore & humanitate (l.) mea, iuroque per Deum uiuum, & per Virginem Mariam, omnesque Sanctos, quod eidem Domino meo EPISCOPO, a modo, in hoc officio fidelis ero, & fideliter seruiam, dictumque Castrum, & sacram Coronam, fideliter custodiam & conseruabo. Caterum, si ipsum Dominum meum Episcopum, aut mori, aut fortuna aduersa, opprimi contingat, castrum ipsum Wissegradiense, & ipsam Coronam, quoad partem eiusdem Domini mei, & loco sui, Venerabili Domino Francisco Præposito Budensi, germano suo, fideliter asseruabo, & sacram ipsam Coronam, de loco illo, ad quem idem Dominus meus, una cum Spectabili ac Magnifico Domino Stephano de Zápolya, Comite Scepusiensis, & Regni Hungariae Palatino, reposuit, sine scitu, & libera voluntate, ac expresso consensu, nunquam remouebo, neque manus meas, ad illam apponam, & neque Regia Maiestati, neque Prælati & Baronibus, neque aliis quibusuis, illam assignabo. Quandoquidem vero idem Dominus meus Episcopus, aut in casu præmissi, præfatus D. Franciscus Præpositus, a me, idem Castrum, & eandem sacram Coronam, quoad partem suam rehabere, meque inde remouere, & alium loco mei præficere voluerit, sine omni difficultate & renitentia, quæsitoque colore, remittam & resignabo. Hoc tamen addito: quod nec eundem Dominum meum Episcopum, sed neque præfatum eius germanum, cum tot hominibus ad Castrum ipsum intrmittere tenear, quot me, & socio meo Castellano, vel ad nos pertinentibus, potentior seu fortior fieri possit, neque etiam plures gentes, intrmittere & acceptare tenear, quam est ordinatum, vel quam socius meus, Castellanus scilicet Domini Palatini, pro tempore habebit. Si tamen continget, quod aliquis potentum Castrum ipsum obsideret, in tali casu, gentes eiusdem Domini mei Reuerendissimi, & præfati D. Palatini, vel Spectabilis ac Magnifici D. Iohannis, eiusdem filii, equali tamen numero, cum socio meo, pro tempore constituto, pro Castri defensione intrmittere sim obligatus. Quod quoad custodiam & conseruationem huius castri Wissegradiensis & sacrae Coronæ, debite & præcise eandem fidelitatem, quam ipsi Domino meo Episcopo, & consequenter dicto Domino Francisco, eius germano, tenere sum obligatus; etiam præfato D. Palatino, & consequenter dicto eius filio, D. Iohanni, tenere debeam & sim adstrictus, nihilque plus in hac parte ipsi Domino meo Episcopo, & dicto germano suo, quam præfato D. Palatino, eiusque filio, D. Iohanni, sim obligatus. Quæ omnia, sub præmissa fide mea Christiana, & sub amissione honoris & humanitatis meæ, ac incursione perpetua infamiae ac periurii, eidem Domino meo, Thomæ Episcopo, & præfato D. Francisco Præposito, eius germano, fideliter, inuiolabiliter, inconcusseque, iterum atque iterum, iuro ac promitto obseruare. In cuius rei fidem, ac testimonium & robur, præsentem litteras sigillo meo proprio, cum propriis armis

l.) Hungarismus est, ut *Embersek*, quod ad verbum, *Humanitatem* significat, dicatur, pro eo candore ac fide, ad

quem naturæ instinctu, qua homines, tum & ciues, obstricti sumus.

armis nobilitatis mea, consignatas, eidem Domino meo Episcopo, & consequenter prefato suo germano, dedi & assignaui. Datum in prefato Castro Wissegrád. Anno Domini 1493. Plura hinc condiscas: quorum istud præcipuum duco, quod, & Thoma, & Stephano, sui fuere vicarii; illi, frater germanus, Franciscus, Præpositus Budensis; huic filius suus Iohannes, postea Hungariæ rex. Id vero, publico regni comitio, ad eum modum fuisse decretum, fas est existimare. Sed Castellanos quoque, eximia polluisse auctoritate, inde colligas, quia, armatos, ultra modum, heros, stipatosque validiori, quam quod arcu inerat, præsidio, non tenebantur intra castrum admittere. Duo horum, pro Custodum Coronæ numero, fuerunt. quem morem hodieque obtinere, in historia arcis Pisoniensis, (m.) diximus.

*quidquid
inde condi-
scatur?*

§. XIX.

Suppar huic, altera est formula, qua se, STEPHANO de Zápolya, Palatino, & huius filio, IOHANNI, deuinxit, idem iste Ladislaus.

*Altera, in
eandem
sententiam,
formula.*

Ego, LADISLAUS KOLOS de Néma, nomine Reuerendissimi Domini mei Thomæ, Episcopi Iauriensis & Agriensis Ecclesiarum, &c. Castellanus Castri Wissegradiens. recognosco, & tenore presentium notum facio, quibus expedit, vniuersis. Quod, ex quo idem Dominus meus Episcopus, Castrum hoc Wissegradiense, & sacram huius Regni Hungariæ Coronam, de voluntate Regiæ Maiestatis, & totius Regni, cum Spectabili, ac Magnifico D. Stephano de Zápolya, Comite Scepusiensi, & eiusdem regni Palatino, pariter & communiter tenet, meque Dominus etiam Episcopus, in Castellatum eiusdem castri, & custodiam sacra Coronæ, præfecit ac deputauit, velletque, ut ego eundem D. Palatinum, de obseruanda sibi fidelitate, tutum ac securum redderem; ob hoc, promisi eidem, promittoque, sub fide mea Christiana, & sub honore ac humanitate mea, iuroque ad sancta Evangelia, & per Deum viuum, & Gloriosam Virginem Mariam, omnesque Sanctos, quod in conseruatione & custodia, eorundem, castri & sacra Coronæ, eidem D. Palatino, & si eum, aut mori, aut fortuna aduersa (quod DEVS auertat) opprimi contigerit, Spectabili ac Magnifico D. Iohanni, eius filio, directe & præcise, eandem fidelitatem seruabo, quam prefato Domino meo Episcopo, & consequenter, Venerabili D. Francisco, Præposito Budensi, eius germano, sum obligatus, & quod in hac parte, nihil plus, neque magis, eidem Domino meo Episcopo, & eiusdem germano, quam ipsi D. Palatino, & dicto filio suo, obligatus & obstrictus esse volo. Item: quod contra ipsum D. Palatinum, & consequenter in casu præmisso, contra dictum suum filium, D. Iohannem, eorundemque Castellatum, presentem & futurum, & ad eosdem pertinentes, aliquo ingenio, arte, dolo, & fraude, palam vel occulte, directe vel indirecte, nihil omnino in habitatione ipsius Coronæ, & Castri attentabo, nec attentari faciam; quodque Coronam ipsam, de loco, ad quem in hoc Ca-

stro

stro Wissegrád, prefatus Dominus meus Episcopus, cum eodem Domino Palatino, reposuit, absque scitu, requisitione, & expressa, liberaque voluntate, & consensu eiusdem Palatini, ad requisitionem & propriam commissionem, dicti Domini mei Episcopi, vel in casu iam expresso, prefati germani sui, nunquam remouebo, aut alio asportabo, vel cuipiam uiuenti in mundo, assignabo, nec manus meas apponam, vel meorum apponi faciam, aut quidquid aliud de ea, quauis via excogitata, attentabo, vel attentari faciam. Item: quod prefatum Dominum meum Episcopum, vel dictum suum germanum, nunquam cum tot hominibus intromittam, quod me & Castellano eiusdem D. Palatini, socio scilicet meo, hominibusque nostris, fortior, siue potentior esse posset: & neque in numero plures gentes, eiusdem Domini mei, & germani sui, ad castrum intromittam vel acceptabo, quam quod est per eundem, & ipsum D. Palatinum, iam ordinatum, vel quot socius meus, Castellanus scilicet eiusdem D. Palatini, pro tempore habebit. Si tamen contingeret, quod aliquis potentum, castrum ipsum obsideret, in tali casu, gentes eiusdem D. Palatini, sicuti & D. Episcopi, in pari, tum, & in aquali numero, cum socio meo, pro tempore constituto, pro castri defensione, intromittere tenebor. Generaliter vero, nihil tale, in negotio huius castri, & sacra Corona faciam, quod honorem eiusdem D. Palatini, vel etiam filii sui, aliquo pacto offenderet, aut ipsi displicentiam, vel damnum, aut periculum, vel scandalum aliquod generare posset. Quae omnia, sub praemissa fide mea Christiana, & sub amissione honoris, ac perpetuae infamiae & periurii, eidem D. Palatino, dicto Iohanni eius filio, fidelitatem inuiolabiliter & inconcussae, iterum atque iterum iuro & promitto obseruare. In cuius fidem, robor, & testimonium patentes litteras meas, sigillo meo proprio, cum propriis armis nobilitatis meae, consignatas, eidem Domino Palatino, & consequenter eius filio, dedi & assignaui. Datum BVDAE, in festo Beati Demetrii, Anno Domini MCCCCXCIII. Ergo, paterno hoc iure, ad Coronae custodiam pertigerat Iohannes; quam ei postea adfirmatam publice, exillimo, quando abrogata praetorum custodia, solis secularibus, adtributa ea dignitas fuit (n.).

Iohannes
de Zápo-
lya, Coro-
nae Custos.

§. XX.

MORSIO
Wladis-
lao, & post
cladem Mo-
hátia-
nam, quae
castri, &
Diadema-
tis fuerint
fata?

ISta, *Wissegrádi*, & S. Coronae, sub WLADISLAO, fortuna fuit. Habuit nimirum, requieta omnia, dum *Mohátiana* clades, gentem, cum regione vniuersa, conuelleret. Quid autem eo bello, seu *Wissegrádo* euenerit, seu sacro diademati, non reperio. Idem fateatur PETRVS RÉVA: *Wissegrádi* vero, Coronae domicilii, quae fortuna, in fortunatissimo bello fuerit, altum est apud historicos silentium. Indubium tamen est, Coronam sacram, vim & periculum Turcarum tunc euasisse, in praesidio ac tutela Dei, a quo nobis reuelata & data est. Sed postmodum, non minus mire, quam misere iactabatur. Nos, fata diuinissi-

mi

v.) Anni MCCCCXCVIII. Art. XXV. & A. MDV. Art. XXIII.

mi pignoris, alibi (o.), ex instituti ratione, recensuimus. Indoluisse suffecerit, post inauguratum IOHANNEM, nunquam *Wissegrádum* reuississe sacram Coronam. Arcis certe res, postea quam orbata est, suo isto præsidio, ruebant in deterius: quod infra recognoscemus. De vrbe ipsa dicendi iam locus est. Donauerat eam, insolenti, neque congrua Christianis legibus, immunitate, MATTHIAS Coruinus. Hanc proinde, abrogandam censuere Ordines: quod viderent, impunitati scelerum patrocinari. Sanctio (p.), quam in eam rem, anno MCCCC-XCII. edidit, istiusmodi est: *Illa damnabilis libertas, ciuitati Wissegradensi, per quondam Dominum MATTHIAM Regem concessa, ea videlicet; quod nemo de quocunque excessu, sed nec debito, cuiquam iuri stare, de ciuib. ipsius ciuitatis, deberet; omnino extincta, abolitaque, ac inanis & vana habeatur.* Mireris, æquissimum regem, & scelerum exactorem seuerissimum, potuisse committere, vt tantopere fræna laxaret, vt licentiæ omni, ita magistratuum contentui. Equidem, in ea sum opinione, processisse eo indulgentiæ, regem optimum, non tam suo ipsius iudicio, quam ciuium fraudibus ac lenociniis. Nam, fit non raro, vt homines subdoli, quos frequenter apud se habent, principes, inescant, & trahant in partes suas, etiam iniquissimas. Neque satis erat Ordinibus, semel eam legem tulisse: sacrabatur octennio post (q.) iterum: *Libertas ciuitatis Wissegradensis, & pertinentiarum eiusdem, nec non similiter pertinentiarum castri Damas, ex quo libertati regni præiudicat, simpliciter aboleatur.* Credo, reluctatos fuisse *Wissegradenses*, legi illi, vt necesse fuit, inculcari eandem denuo. Alioquin, fuit *Wissegrádum*, in iis bonis olim, quæ Coronæ accensebantur, neque a regibus ipsis poterant, nisi conscio regno, alienari. Ita legas, in anni MDXIV. decretis, (r.) post octo liberarum Regiarumque urbium, Cumanorum item, & Philistæorum mentionem: *nec non Wissegrád, cum duabus insulis, Chepel scilicet, & altera, Ros appellatis, infra Wissegrád, vsque Megyer adiacentibus.* Ergo, nunquam in *Liberis Regiisque urbibus*, censebatur: quod non plane nulli putant. Difscas idem, & ex anni MDXVIII. sanctionibus (s.) vbi, *Coquina Regis LYDOPICI II. Wissegrádum*, cum suis insulis, adtribuitur.

post Iohannem inauguratum, nunquam postea Wissegrádum reuississe:

nimis vrbis libertas, qua eam donauit Matthias, ab Ordinibus:

censebatur olim Wissegrádum, in bonis Corona.

S. XXI.

Indclinabat iam, *Wissegradiensium* fortuna; tum, quod exsulabat, post occasum LYDOPICI II. ab arce, sacrum cimelion; tum, quod multum libertati vrbis, tametsi æquissimo iure, detractum iam ante fuit. Nunc postea deteriora futura sunt omnia. Buda enim, a *Solymano*, capta, non poterat intemeratum mansisse *Wissegrádum*. Tumultuaria id obsidione, tentauerant Turcæ, at conatu in irritum cadente: *Et*

TOM. III.

R r r

Wisse-

a.) Operis huius, Tom. I. Hist. vrbis Pison. Cap. V. Art. II. §. VIII. p. 333. seq.
p.) Articulo CII.
q.) Anni MD. Art. XXXIX.

r.) Articulo III. collato Articulo II.
s.) Articulo XIV. vbi insulæ Ros nomen, quod anni MDXIV. Art. III. habet, Ros legitur; vti adparet, erronee.

Arcis, & oppidi res, in deterius præcipitant:

Wissegrádum, inquit historicus (t.), in quo regia corona, quam Pannonii sacram vocant, antiquitus conservari solebat, a Monachis Eremitis, qui e collegio Nostrao, illuc, ut in tutiorem locum sese, metu hostium, receperant, ac nonnihil commeatus introduxerant, fortiter, & summa virtute, cum paucis quibusdam agrestibus, defensum fuit. Præclarum sane, Paullinorum Fratrum, facinus, & dignum, quod imitentur sacri viri, cum se dat occasio. Sed, anne adhuc inerat arci S. diadema? Ambigo; eo, quod auctor est ISTVÁNFYVS, multis post *Solymani* abitum, precibus egisse IOHANNEM, cum collega *Perénio*, uti, & ambitum iuaret suum, & Coronam, inaugurationi commodaret: Audiamus scriptorem (u.) ipsum: *Tokainum*, Iohannes, multos ex nobilitate conuocat: atque in primis Petrum *Perénium*, quem in seruanda *Wissegradiana* in arce, Regni Corona, collegam habuerat, clam, multa arte tentatum, ac ingentibus promissis, in partem traductum, sibi conciliat. Is, paullo ante, cum ex pralio *Mohácsiano* domum profugisset, *Antonii Palocii*, qui ea clade, nullo relicto herede, perierat, arcem & oppidum *Sáros-Patacum*, armis occupauerat; neque aliter, *Waiuoda* postulatis consensurus videbatur, nisi eam occupationem, tametsi contra leges factam, regia, quam consequi modis omnibus optabat, auctoritate, ratam habuisset. Quod cum *Waiuoda*, facile ei indulgisset, *Perénius*, haud minore ambitione, quam auaritia, non solum Coronæ Regiæ potestatem obtulit; sed etiam ceteris, qui conuenerant, suadendo, hortandoque, auctor fuit, *Waiuodam*, praterito *Ferdinando*, principe *Austriaco*, *Anna*, *Ludouici* sororis, marito, Regem declarandi. Ergo, vel secum tunc habuit diadema, vel certe alii conditorio, quam erat *Wissegrádense*, clam concreditum. Pari, & auara itidem facilitate, cum *Ferdinando* egisse legitur. Diserte (v.) noster, cum eius describit inaugurationem: Adstipulante, & Coronam proferente *Perénio*, de manu *Paulli Vardani Archiepiscopi Strigoniensis*, solemni more, accepit; nullis pratermissis, lætitiæ hilaritatisque signis, quæ in eiusmodi pompis & celebritatibus fieri, & usurpari consueuere. quam rursus *Perénius* custodiendam ad se recepit, nec tamen *Wissegrádum*, uti debebat, pertulit; sed contra ius fasque, coniuente certis de causis *Ferdinando*, apud se retinuit. Coniicio hinc, cum *Buda*, in potestatem *Ferdinandi* venisse *Wissegrádum*, sed insignibus vacuum: quod, nisi fuisset, vix improbasset historicus, coronam, in conditorium *Wissegrádense*, haud fuisse relatam a *Perénio*. Quæ cum ita sint, fidem adhibeo *ORTELIO* (x.), ad annum MDXXIX. cum *Solymani* profectionem, ad *Viennam* obsidendam describit, interceptum, ex itinere, a tyranno *Wissegrádum*, commemoranti. Anno certe, qui sequutus est, MDXXX. recuperatum a *Rogendorffio*, magna obsidionis *Budensis*, quam moliebatur, retardatione, legas. Nec multo post, scribit *ISTVÁNFYVS* (y.), *Rogendorffius*, *Strigonio* facile recepto, *Wissegrádum* ob-

frustra ob-
sidentur a
Turcis:

ubi sunt
Diadema
surrexit?

commoda-
tur a Pe-
rénio, in-
auguratio-
ni Iohan-
nis:

mox &
Ferdinan-
di:

capitur
Wissegrá-
dum, a
Solyman-
no:

recipitur a
Rogenden-
dorffio:

t.) ISTVÁNFYVS, Lib. VIII. p. 132, 35.

u.) Lib. IX. p. 134, II.

v.) Ibidem, p. 139, 29.

x.) Chronici sui Parte I. p. 57, b. Falli-

tur contra, dum eadem illa profectio-
ne, *Comaromium* quoque, deditione sub
potestatem missum ait: quod non est ita.

y.) Lib. XI. p. 169, 46.

sedit, ac autumnales dies sereniores, quæ in varias, & graues tempestates subita conuersione degenerare plerumque solent, in illius, ac Vacziæ obsidione consumpsit, ne quid a tergo hostile, relinqueretur: & tandem Calendis Nouembribus, Budam delatus est. Sed, quid Wissegrádo factum sit, cum ab obsidione Buda, inglorius abiit Rogendorffius, non retulit in litteras noster. Equidem, facile existimarim, qualicumque munitum præsidio, post se reliquisse Germanos, ne, si inerme dimississent, nouo, obsidionis labore, subiugare id cogerentur reduces. Quidquid eius sit, arcem profecto nequiuerunt diu obtinere Ferdinandi, in tanta victricis Buda vicinitate: vt recidisse omnino putem, in Iohannis potestatem, tunc saltem, cum Gritus, anno MDXXXII. magno quidem adparatu, sed successu nullo, Strigonum obsideret.

recidis de-
nuo, in
potestatem
Zapolita-
ni.

§. XXII.

IAm ergo, infelix esse coeperat Wissegrádum: infellum enim a Zapolitanis, iterata Germanorum obsidione, octennio post, perdomandum fuit. Mortuo nimirum Iohanne, cum FERDINANDVS, ad tradendum regnum, Isabellam, honorifica legatione, quam Salmensis obibat, nequiret inducere, bello id repetendum, anno MDXL. statuit. Mittitur in expeditionem, cum selecto exercitu, LEONHARDVS FELSVS, vtque oppugnata Buda, reginam terreret, permoueretque ad tradendum regnum, in mandatis accipit. Is ergo, motis Strigonio castris, Wissegrádum venit, qua in arce, edito in monte sita, olim, regium diadema, conseruari solebat. Erat infra eam arcem, in planitie, quam Danubius præterfluens irrigat, palatium, a Carolo Andegauense, rege Pannoniæ ædificatum, sumtuosissimi operis, specie amoenitateque situs, ac laxitate, & pulchritudine ædificiorum, toto orbe celebratum, in quo ille olim, Casimirum Poloniæ, & Iohannem Boemiæ, ac Stephanum Nemagnam, Bosniæ & Seruiæ, reges, simul hospitio, conuiuioque exceperat. Aquaria vero turris, in medio monte, infra arcem, satis ampla, paullo supra eam regiam, pari fere interuallo sita erat: vbi, a præternauigantibus, e Sueuia, & Austria, mercatoribus, portoria redimebantur, ac plurimum salis, ad vsus culinæ regiæ, exigi solebat. Huic turri præerat, Valentinus Litteratus, a Georgio Monacho impositus, qui directis, ad Danubium, tormentis, nec classi, nec commeatibus, qui nauibus impositi erant, tuto commeare, neque carris, & impedimentis exercitus, quæ terrestri itinere, ad oppidum Maroffum, quod e regione ripæ fluminis adiacet, deuehebantur, securum transitum permittebat. Hanc Felsvs, & Germani, in primis occupandam censuerunt, vt, tam classi, & naualibus sociis, quam castrensibus impedimentis, tutum iter pararetur. Itaque, promotis ad planitiem maioribus tormentis, & muro aliquot in locis perforato, post acerrimam, decem dierum oppugna-

Obsidetur
a Ferdi-
nandis:

res gesta,
verbis list-
vanthi, re-
citatur:

„ pugnationem, *Valentinum Litteratum*, ad deditionis condiciones
 „ compulerunt. De quibus, cum hostes, e muri hiatibus proloqui
 „ cœpissent, *Germani*, nihil ea significatione permoti, quod amplius
 „ ducentos e commilitonibus amisissent, impetu, per ruinas murorum
 „ impigre facto, turrim ceperunt, cæsis quam plurimis: ita tamen,
 „ vt ægre admodum *Valentinus*, cum præcipuis quibusdam, incolu-
 „ mis seruaretur. Ea capta, & præsidio munita, *Felsius*, cum exerci-
 „ tu progressus est. Ita, obsidionis historiam, in litteras misit ISTVÁN-
 „ FYVS (z.), quam libuit eiusdem verbis adtexuisse, vt simul, de arcis,
 „ & vrbis habitu, quo ea tempestate fuit, lectori constaret. Nempe,
 „ durabat adhuc, CAROLI I. insigne illud palatium, tum *Coruiniana* ope-
 „ ra alia, tametsi detrita forte, & in ruinam prona. Alioquin, solius hæc
 „ turris *aquariae* ac oppidi forte, fata tunc fuere. Arx enim vero, ad-
 „ huc a præsidariis *Isabella*, magna virtutis ostentatione, insidebatur.
 „ Male interim cesserat *Buda* oppugnatio, nec quidquam ringente *Felsio*.
 „ Itaque, vt leniret dolorem irasque, *Wissegrádi* arcem, redux adoritur,
 „ tormenta grandiora, magno militum, aggressium item & iumentorum
 „ labore, ad cacumen præalti montis, cui arx incubat, adtrahit, mœnia-
 „ que, tanta vehementia pulsat, vt post dierum aliquot oppugnationem,
 „ late procumbere inciperent. quo viso obsessi, se, arcemque *Felsio* (a.)
 „ dedidere.

capitur
turris A-
quariae

arx, in-
ceptu Bu-
denfi.

S. XXIII.

Quid ea re
proficium
sit?

ATque tunc quidem, non aliud operæ pretium fecisse visus est
Felsius, quam, quod occupata arce validissima, aditu-
 „ pugnandam; anno sequuturo, Budam, *Rogendorffio* præmuni-
 „ uerit, ingenti quidem conatu susceptam, sed quem melior fortuna,
 „ non secus, quam annis superioribus, destituit. Erat interea, in FER-
 „ DINANDI potestate arx, iuxta & oppidum, donec, anno MDXLIV.
 „ Turcæ, ad prima veris initia, bellum primi intulere: quod, occupata
 „ ab eis *Buda*, *Váczia*, & *Strigonio*, *Vissegrádum*, in earum vrbium me-
 „ dio situm, adhuc a nostris teneri, viasque, tam Danubio, quam terra
 „ infestas reddi, grauiter molesteque ferre viderentur. Præerat Wisse-
 „ grádo, *Petrus Amadeus*, vir militaris, & maxime sobrius, vt qui nunquam
 „ vinum biberit, illuc *Óvarino*, seu *Altenburgo*, translatus; qui, post *Budam*
 „ amissam, cum fere a triennio vigilando, agendoque, & præsidarios, in of-
 „ ficio continendo, minas hostium contemnere, nec parum incommodi vi-
 „ cinis Turcis, potissimum viatoribus, qui vltro citroque commeabant, in-
 „ ferre erat solitus. *Mehmetes* igitur *Labioglis*, Budensis, & *Hussaimus*,
 „ Strigonii præfecti, accita Belgrado, Alba, & reliquis hibernis, vali-
 „ da equitum, & peditum manu, ac tormentis, quæ plurima, in iis
 „ vrbibus erant, promotis, ad obsidionem maturandam, ante Calendas
 „ Maías, proficisci constituerunt. Atque, inferiorem quidem arcem,
 „ Tur-

obsidione
singitur a
Turcis:

Turcæ, castris, ad ripam Danubii longo ordine positis, obsessam, tormentis acerrime, verberabant, vt murus, ab orientali parte, magno adaperto hiatu, concideret. Quo casu, nostri, qui intus erant, territi, cum Turcis pacisci, de deditioe cœpere. Hos *Mehmetes*, ita in fidem recepit, vt, si superior arx simili conditione, quod iam tum sperabat, in potestatem redigeretur, præsidarios vtriusque, simul, in tutum abire permetteret. Cum tormenta, ad excelsi montis culmen, non sine summo ac difficili labore, peruehi opus esset, nec iumenta, quæ agricolis imperata erant, ob maciem, quam ex hiberna pabuli inopia contraxerant, eo euehere possent; Turcæ, camelos, burdones, bubalosque suos, e propinquis Budæ locis, adductos, operi admouerunt, & adiuuantibus Ianitscharis atque Aspahis, ad cacumen montis, qui e regione salinaræ turris est, adtraxerunt; obscuram noctem, labori perficiendo deligentes, ne nostrorum tormentis, peti possent. Quibus eo adductis, aggeribusque constitutis, dies & noctes, pilas ferreas, triginta pondo æquantes, in moenia cuibrare non cessarunt; ictibus adeo crebris, vt nostris, consistendi illic facultas omnis, erepta esse videretur. Elapsis diebus aliquot, Turcæ, diruendis muris haud contenti, cuniculos etiam agere cœperunt: sed cum saxeum solum, & duriores rupes intermixtas reperirent, neque fodiendo proficerent quidquam, ad obsidionem conuersi, aquam, quæ ab obsessis, e Danubio petebatur, ne inferri posset, prohibuerunt. Vino enim absumto, cisternisque exhaustis, & calo, e nubi- bus expectatas pluuias pertinaciter denegante, nostri, vehementi siti premebantur; ita, vt nemini eorum, a quatuor, vel quinque diebus, ad sedandas aridas fauces, quidquam poculenti gustare licuisset. Quam ob rem, *Amadeus*, his difficultatibus oppressus, ad nostros duces, qui *Comaromii* erant, per nuncios, Danubium, nauiculis, silentio noctis, clam hostibus, traicientes, auxilia implorabat. Sed ii, cum Turcis impares essent, sese commouere non ausi, Viennam, missis nunciis, regios præsides, ad maiora mittenda auxilia, hortabantur. Verum, ii quoque, muniendæ vrbi, eiusque fossis dilatandis intenti, se, exercitu, ad custodiam vrbis idoneo, indigere, nec vires distrahere posse, respondebant. Quorum, cum *Amadeus*, certior fuisset factus, quamquam cetera validus, ab hostium conatibus, non magnopere sibi timendum censeret, quia tamen milites, importuna intolerabilis sitis difficultate exanimati, ad defensionem imbelles redderentur, ad recusatas hæctenus deditiois conditiones, descendit, arcemque, *Mehmeti*, qui securum omnibus, quocunque vellent, abiturum, se daturum iurabat, tradidit. Sed *Turca*, sua consuetudine feroces, fide nequaquam seruata, in deditos, & abire volentes, irruerunt, & ad vnum omnes trucidarunt; vno tantummodo *Amadeo* conseruato, quem *Mehmetes*, suis manibus, periculo subductum, ægre conseruauit. Hæc tunc *Wissegrádi*, & qui id mascule defenserunt,

capitur arx
inferior:

superioris,
oppugnatio
laboriosa:

obsessos siti
premit:

Petri A-
madei, ar-
cis præfetti,
solicitando
irrite:

arx hosti
deditur:

contra fi-
dem da-
tam, ca-
duntur a
Turcis,
præfidiarii,
ægre serua-
to Ama-
deo.

fortissimorum militum, fortuna fuit; quam, ut verbis historici (b.) describeremus, æqua inducti sumus ratione.

§. XXIV.

Obsidetur
ductu Ar-
chiducis
Matthiæ :

ABiere, quinquaginta, & quod excurrit, anni, dum recipi a nostris potuit, prisca hæc, & regum, & diadematis, sedes. Fusis prælio Turcis, atque Strigonio, ductu *Archiducis* MATTHIÆ, post operosam obsidionem, capto, *Wissegrádum* superabat, eo maiore contentione expugnandum, quo magis constabat, id nisi in nostra esset potestate, ne adiri quidem cum exercitu *Budam* posse, nedum operibus militaribus claudi. Igitur, copiis, terra, & classe amnica, festinato huc promotis, hostes, oppidum, & turrim aquariam, visis nostrorum agminibus, deserunt, inque arcem superiorem se iniiciunt, ut collectis illuc viribus, rem eo gerant fortius. Quum interim nostri, castra, ad dextram Danubii ripam collocassent, partim vero, ad oppidum *Maroffum*, e regione arcis, cum equitatu substitissent; *Nicolaus Pálffy*, Strigonii præfectus, nuncios ex Hungaris, ad eos, qui intus erant, misit, hortatus serio, ut sibi ipsis parcerent, deditaque arce, incolumes, ad suos abirent: ne, si peruicacius reluctari, aut vim nostrorum vellent experiri, nullus postea veniæ gratiæque locus foret. At Turcæ, tam loci natura, quam suis viribus freti, se ad extremum vsque spiritum, arcem, suo principi seruaturus, responderunt: neque enim adhuc, tormenta currulia adtracta erant, nec ea, nisi summis laboribus, ad iuga præcipitis arduique montis, educi posse putabant; certo confidentes, fore, ut periclitantibus, *Budensis*, & vicinarum arcium præfecti, opitulentur. *Pálffy* contra, re, cum *Medicæo*, & *Aldobrandino*, communicata, vi & armis, frangendam hostium pertinaciam, constituit, tormentaque, magno & indefesso militum studio & opæ; atque, ubi per loca aspera, & sentibus, spinetis, arboribusque impedita, iumentis via deerat, ergatarum molimine, & crassioribus funibus, ipsis etiam militibus, Italis & Hungaris, impigre manum admoventibus, in cacumen excelsi montis, vnius diei & noctis labore, protraxerunt, positisque mox suggestibus, moenia vetusta, & superiorum obsidionum iniuriis, labefactata, verberare coeperunt. Præerat arci, & qui inerant, trecentis præfidiariis, *Pyrrhus Aga*, Pestanus senex: qui, dum auxiliorum spei & expectationi inhæret, interea, & se, & socios, amissa etiam arce, perituros animaduertens, deditionem facere constituit; si ea, a *Pálffy*, honestis conditionibus, acciperetur. Igitur, e muro prolocutus, ut sibi, & sociis, cum supellectili, & armis, in tutum abire liceret, petere coepit. Sed, cum *Aldobrandinus*, *Medicæus*, & *Mantuanus*, non nisi vitæ eorum parcendum, & relinquenda quæcunque haberent, alia omnia, inermibus, facultatem discedendi concessissent;

at-

hostes, ma-
tu percussit,
arcem, se-
que omnes,
victorum
arbitrio,
permis-
sunt :

b.) ISTVÁNFI Lib. XVI. initio, p. 272. seq.

atque interea, *Fridericus Ghiselericus*, cum Italicis cohortibus, arcem ingressus, eam occupasset, extremo metu perculsi, neque obloquuti amplius, arbitrio victoris, se arcemque, pridie Idus Septembr. permiserunt. Captos, ad hunc modum, cum arce, præfidiarios, quod Turcæ, Strigonio dimissi, naues, quas, iuxta pacta, *Wissegrádum* usque deuehere debebant retentas, non remisissent, communi militum ac ducum consensu, nostri detinuerunt, diuisosque, per contubernia atque cohortes, in varias Italiæ partes, dispertiuere. quorum nonnulli, Venetorum ope, e seruitute redempti, & longos viarum errores emensi, Byzantium, & in patriam, redierunt; plerique autem, in triremum transiis, & captiuitate alia (c.) exspirauerunt: diuina, sanguinolentum genus, nemeli vrgente; quod *Amadei* socios, fide, quam eis dederant, haud pensi habita, contrucidarunt.

a nostris
detinentur
captiui, &
sparguntur
passim.

§. XXV.

Arcem, sub potestatem missam, *Itali* infederunt. His, & præda, quæ in arce reperta est, cessit: magna *Germanorum* & *Hungarorum* indignatione: eo quod, arcis aditu prohibitos se, dolebant. Adparatus belli, præter quatuor machinas currules, & qualemcunque globorum numerum, vix vllus in arce deprehensus est. Interim, opportuna hæc *Wissegrádi* deditio fuit: quippe quam, illinc *Váczia*, hinc arces aliæ, metu percitæ, sequebantur. Iacere vero, iam tum in ruderibus, non oppidum modo, & *Caroli*, quod isthic fuit, palatium; sed arcis etiam moenia, atque substructiones aliæ. Ergo, illis fariendis, quantulacunque impensa opera, ædificia negligebantur a nostris. Decennio postea, laceram arcem *Cæsariani* tutabantur. Nam, anno MDCV. præpostero *Haydonum* metu, post *Strigonium* captum, denuo, sub Turcarum potestatem recidit, atque, si munitiones excipias, in rudus propemodum abiit. certe enim, loci, ad intercludendum Danubium, opportunitatem, maximi faciebant Turcæ, fuereque ipsis, non tam palatia, quam propugnacula, curæ. Atque, abiire sane, anni fere octoginta, dum recuperari posset, Turcarum hic nidus. Etenim, anno demum MDCLXXXIV. ductu *Lotharingi*, intercipiebatur, ne esset remoræ, *Budam* oppugnaturus. Facunde rem gestam narrat *WAGNERVS* (d.): Præmissis, inquit, ad explorandas vias, cum *Ludouico Neoburgico*, quingentis dimachis, *Vicegrádum*, cum undecim mille peditibus, septem millibus equitum, ex inopinato aggreditur. Est autem *Vicegrádum*, etsi longe infra veterem celebritatem, non tamen immunita arx, vnicum, *Budam* tendentibus obstaculum. Oppidum, vetusti operis muris, turribus, vallo cingitur. Arx, e præcipiti liberaque rupe, Danubium præterfluentem despicit, aditu vnico, eoque perdifficili: fossam profundiore, quam ampliorem habet, vi-

Quid rebus
nostris, ex
capto
Wissegrá-
do accessi-
vis?

recidit de-
cennio post,
in Turca-
rum potes-
tatem?

domatur a
Lotharingo:
An.
1684. quo
labore, nar-
ratur ex
Wagne-
ro?

c.) Ita, rem gestam, *ISTVANFFYVS* Lib. XXIX. p. 665. retulit. *ORTELIVS*, *Budam*, ab Italis probe excussos, deuectos fuisse CCLXVI. præfidiarios, auctor

est, *Chronici* Parte I. p. 179. b.

d.) *Historia LEOPOLDI M.* Lib. IX. p. 634. seq.

„ uæ incisam petrae. Oppidum, *Neoburgicus*, cum bis mille bellatori-
 „ bus; arcem *Beckius* tribunus, cum mille quingentis, adsilire, dum
 „ reliquum exercitum, Dux, secundum Danubii ripam, explicatum te-
 „ neret. Oppidum, quod impetu captum iri crediderant, vim ex-
 „ spectauit. Adfultum *Neoburgicus* ita disposuit, ut quidam eques,
 „ cum volonibus, *Astius Baro*, cum pyrobolariorum manu, præce-
 „ derent; ducenti alii, ductore *Ambachio*, Neoburgicæ structore, sta-
 „ tionem molirentur; dum *Guido Stabrenbergius*, cum fistulatoribus,
 „ quadringentis, defensores muro arceret. Res ita successit, ut simul
 „ partibus omnibus irrumperetur, præsidarii, nisi quos celeritas in ar-
 „ cem subduxerat, vniuersi conciderentur. Arcis eadem fuit fortu-
 „ na. Etenim, *Beckius*, suburbanis casis, quas dirutas ab obsessis
 „ oportebat, pro scuto usus, facile sub vallum successit, exstructoque
 „ raptim suggestu, atque iniectis pilis igniuomis, in loco alioquin an-
 „ gulto, perturbationis damnique plurimum intulit. Loci præfectus,
 „ cum reconditum, sub extimo arcis muro, hostem, & extra tor-
 „ mentorum ictus positum, machinas item in suggestum adductas, cer-
 „ neret, sero scilicet, deditioem postulauit. Nunciato Strigonii pe-
 „ riculo, visum est, ne tantillam quidem moram interponere. Itaque,
 „ vita ac libertas, septingentis concessa, quibus alioquin e victoris arbi-
 „ trio viuendum fuisset. Tabulas, ab ipso Duce, signari voluere, di-
 „ ferteque caueri, nequaquam abs se eius perfidiæ poenas repetitum iri,
 „ qua ante annos centum & quadraginta, deditios Christianos a maio-
 „ ribus suis, contrucidatos, meminerant. Facile adensus est Dux,
 „ uti, qui ne periurium quidem ac scelus, scelere & periurio vindican-
 „ da censeret. Quatuor Neoburgicæ centuriæ, loco, pro præsidio sunt
 „ impositæ. Hactenus ille, de felici oppugnationis euentu. At enim
 „ vero, ea fuit hostium iniquitas, ut cum hinc Cæsariani Ujvarinum, il-
 „ linc Turcæ Strigonium obsiderent, de expugnando hi *Wissegrádo*, con-
 „ silia susciperent. Atque, fauit omnino hostili destinationi, fortuna.
 „ Cum enim *Palanka*, multis simul locis facile superata, castellum, eo,
 „ quo *Strigonium* respicit, latere, machinis adorirentur, grandem primo
 „ turrim, suis munimentis nudarunt, cumque nihilominus, muri firmi-
 „ tas, machinarum pilas eluderet, cuniculum egerunt, quo subruta tur-
 „ ris, cum tribus, quæ sustinebat, tormentis, procubuit; muri vero
 „ reliquum, ita debilitatum laxatumque est, ut sine graui concussione,
 „ & præsentis periculo, tormenta solui haud potuerint. Durauere ni-
 „ hilominus præsidarii, & tertio adsilientes hostes, fortiter retudere: dum
 „ necessariæ deditiois, leges honestas impetrarent; ut per murorum rui-
 „ nam, armatis, & militares inter concentus, exire liceret. Ista *Bischofs-
 haufenius*, arcis præfectus, ad *Lotharingum* retulit. Præsidarii, ex
 „ deditiois conditionibus, cum impedimentorum qualicunque parte, ce-
 „ locibus impositi, aduerso amne, *Almás* usque, ubi tunc castra ha-
 „ bebat *Lotharingus*, deuecti fuere, haud sine nostrorum perturbatione.
 „ Primo enim diluculo, nauigia quædam, *Germanicum* vehentia militem,
 „ aduer-

premissur
 iterum a
 Turcis,
 capitur-
 que:

aduerso Danubio, vehere visa, suspicionem iniecere, *Strigonienses* forte prædarios, nauibus, post arcem hosti deditam, adportari: quem tamen errorem, auditus mox machinarum fragor, breui deterlit. Dux, collaudato *Bischoffshausenio*, & *Turcis*, quorum tres erant, deditios comitantibus, congiario donatis, exercitum, ad prælium *Strigoniense*, promouit. Anno demum, MDCLXXXVI. cadente Buda, *Wissegrádum* quoque, ex tot oppugnationibus lacerum, in potestatem *Cesarianorum*, recidit; quodque, reiecto, annis sequentibus, ad *Temesvári*, & *Belgrádi* collimitia, hoste; *Strigonio* autem, & *Ujvarino*, iustis præditiis obfirmatis, inutilis visa est arx, olim validissima, deductis, quæ inerant, machinis, atque milite, pertusisque, heic & illic, moenibus, vacua relicta, & vastitati permixta est: vt iam, regum olim, & diadematis, augusta sedes, ferarum sit lustrum ac perfugium,

recapera-
tur ultimo
a nostris,
& reiecto
longius ho-
ste, deser-
tum relin-
quitur:

Multosque per annos

Sustentata ruat moles.

Enim vero, præter parietinas, arbutis incretas, & informia rudera, haud quidquam superat amplius, ex ea, qua olim fuit, ædificiorum magnificentia. Qui ruinas scrutati sunt scrupulosis, conditorium sacri diadematis, in solidam petram cauatam, & superiorum ætatum inscriptiones aliquas, (*) se notauisse, retulerunt. Reliqua, detrita conuulsaque sunt, ad eum modum, omnia, vt vix palatiorum vestigia queant obseruari. quod, præter obsidionum mala, aeris iniuriis, & thesaurorum clanculariis velligatoribus, tribuendum putant. Neque alia oppidi facies erat, cum post receptam *Budam*, a conuenis coepit recoli. Nunc vicus est, intra ruinas inædificatus, quique pristini decoris, nihil, præter tristem memoriam, referat. Est iam, LEOPOLDI M. indulgentia, in *Comitum a Scharenberg*, ditione. Sicubi, heic vero habet gens nostra, vt, seu fortunam, seu, quæ hanc nobis acerbam fecerunt, aduersamque, vitia sua accuset.

facta eius
vastitas:

oppidum,
in vicinis
abit, Co-
mitibus a
Scharen-
berg, ad-
scriptum:

*Eheu! cicatricum & sceleris pudet,
Fratrumque. quid nos dura refugimus
Aetas? quid intactum nefasti
Liquimus? unde manum iuuentus
Metu Deorum continuit? quibus
Pepercit aris? o utinam noua
Incude defingas retusum in
Massagetis Arabasque ferrum!*

epilogus, hi-
storia Wis-
segrádi,
querulus:

Ita (e.) confiteamur, ita voueamus, oportet. Ceteroquin, non ingenue magis, quam ingeniose, *Wissegrádo* nostro parentauit (f.) recens poeta:

*Inspice natales Vicegrádi, & funera; dices:
Destruxisse homines; sed posuisse Deos.*

vias mico-
nium.

TOM. III.

Sss

II.

e.) Ex HORATII, Lib. I. Oda xxxv. ver. 33. f.) Auctor, nimirum, *Celebriorum Hungaria Urbium*, Part. II. p. 44.

II. *Arx Sámbeke.*

*Positus
Sámbeke:*

*habitus ho-
diernus:*

*fuit olim
regum se-
cessus:*

*occupatur a
Turcis:*

*recupera-
tur a no-
stris:*

*iterumque
a barbaris:*

*fata reli-
qua:*

*pertinet
hodie, ad
Comites
Zichyos,
una cum
oppido.*

Distat *Buda*, duobus circiter, in occidentem miliaribus, sedetque aperta, sed crecta, inter amoenos montes, planitie. Horum, qui sunt proximi, ab aquilone ei accedunt, umbriferi ii, & iucunditatis eximie. Reliqui, secedunt longius, faciuntque, apri- cis, & rei agrarie idoneis campis, locum, sic satis laxum. Moles ipsa, quadrato est ædificio, ordine contignationis vno, sed instructo conclauibus, quæ, & heris sufficiant, & copiosiori familie. Aditur ab oriente. qua parte, rudus, in proximo colliculo visitur, templi, quod cum cœnobio, Ordo *Pramonstratensium*, coluisse perhibetur. Frequentabatur olim arx, regum secessibus, cum animum curis releuarent: nam, eorum erat propria. Post captam, tyranni fraude, *Budam*, hostibus cessit. Neque ii negligenter habuere, locum, militari idoneum præsidio, atque, cum tutandis suorum protectionibus, tum impressionibus faciundis, opportunum. Itaque, non vna adfectum clade legas, repetitis toties totiesque obsidionibus. Post expugnatam, anno MDLXVI. ductu Eccii Salmenis, *Tatam*, atque interceptos illic prædarios, cum arces *Vertesia*, diffugientibus præ metu, Turcis, vacuæ relinquerentur, *Sambékum* quoque, in eorum numero fuisse, ORTELIVS (g.) auctor est, communitum postea, temporario præsidio. Sed, quod ea impressio subita fuit, neque potuit eius fortuna diu sustentari, quidquid tunc arcium (h.) interceptum est, id fere omne, in manus hostium recidit, opinione celerius. Proinde, anni viginti nouem abiire, dum subigeretur a nostris iterum; euentu, haudquaquam meliore, quam antea: eo quod, post *Buda* obsidionem, infeliciter, anno MDXCIX. tentatam, armis domandum fuit denuo; haud sine insigni, *Turcarum*, qui inerant, cæde. Tunc, & arcis moles exulta fuit penitus, ne facile ab hostibus verti posset in perfugium. Verum, quod propinqua extra modum, statio hæc, *Budensibus* fuit, neque merebatur defensari a nostris; instaurabatur semel iterumque barbarorum inquiete; vt esset, siluestri hac regione, lustrum perpetuum, vnde, si res posceret, & procurSIONES fierent, & instituerentur velitationes. Quam ob rem, subinde infestabatur a Christianis. Anno MDCLXI. exustum ab *Haydonibus*, WAGNERVS (i.) memorat; sed maiore nostrorum, quam hostium fere damno: quippe, quod omne, ad Christianos, miserabili seruitute oppressos pertinuit, quorum manibus reparanda munimenta, geminatis tributis facienda fuerunt incendia. Atque fuerant omnino, irriti nostrorum, aduersus tenue castellum, conatus, donec *Buda* edomaretur. Hodie, *Comitibus Zichy* paret, estque, ad commode habitandum, pulchre instaurata. Arci, oppidum subsidet, tenue id sanc, & angusto terreno, fertili tamen, & positus amœni.

III.

g.) Chronici Parte I. p. 105. a.

h.) Vide ISTVANFFYV, Lib. XXII. extremo.

i.) Historia LEOPOLDI M. Libro II. p. 98.

III. Rudera Arcium.

§. I.

S O L M Á R.

Recedit, a *Veteri Buda*, in occidentem, visiturque, ex regia via, ascendentibus a sinistris: quippe, edito cuidam cliuo, aperto olim, iam siluestri, imposita. Fuit vero, cum regum aliorum, tum *MATTHIAE* in primis, venaticus secessus. Atque, superant omnino hodieque, murorum rudera, inde, e vicinia *Buda*, huc perducta, quibus, insigne illud viuarium, cui *Nyék* nomen, incinctum fuisse, non sine ratione, arbitramur. De eo *NICOLAUS OLÁHVS*: (*k.*) *Ad septentrionem, feriarum est regium, cui nomen est Nyék, cingens, vallo, non tantum siluosum montem, sed prata etiam latissima, in ambitu quatuor milliarium Hungaricorum, feris variis abundans. Lateri huic, adnectitur aula, magnificis exstructa aedificiis. Fallor? annon Solmár, aula hæc, magnifice instructa, fuerit? Iam rudus est, & triste, Coruinianæ elegantiae, monumentum.*

Solmár,
venaticus,
Matthiæ
Coruini,
secessus:

eius viua-
rium, mu-
ris incin-
ctum:

iam rudus
informis est.

§. II.

TÖRÖK-BÁLINT.

Fuit ante, voluptaria sedes, *Valentini Török*, quam ille, sua impenſa excitatam, ex suo nomine adpellari voluit. Et, de arcis quidem auctore, diximus supra (*l.*) sæpius, atque fuse. Inuitauit eum, ad exadificandam arcem, cum situs commoditas, tum in primis, vicinitas *Buda*. Aperta, eleuationeque planitie infedit, quam opaca nemora, ad amphitheatri modum, ab ortu, ad meridiem, præcingunt. Ultra, siluosi ineunt saltus, venatibus apprime idonei. Locum, vulgo, *Turbal* dixerunt, Turcarum deprauatione, qui ex *Török-Bálint*, id nominis effinxerunt. Iam parietinæ admodum castelli superant, vico superflite adhuc.

Török-
Bálint, seu
Turbal,
voluptari-
us condito-
ris secessus:

amœnitas
positionis:

vicius, &
castelli ru-
dera.

§. III.

T A H Y.

Gentis olim cognominis, secessus, vno, infra *Wissegrádum* miliari, in amœna planitie, quam dexter insulæ *Ros*, alueus, subluat. Aedificium, ad arcis modum instructum fuisse, rudera ostendunt. Angusta id quidem mole fuit, sed, quæ muro conſtabat solido, distinguebaturque conclauibus, ex eius seculi more, haud importunis. Præcipua situs amœnitas est: iucunda enim solitudine,

Tahy, fait
gentis co-
gnominis,
amœnitas
diuertimen-
tum:

quo fuerit
aedificio, ac
que oppor-
tunitate.

§§§ 2

4.) In HUNGARIA, quam, in ADPARATV | de, Cap. v. §. v. p. 9. seq.
nostro, ad Historiam Hungaricæ, De- | 4.) Historiæ Urbis *Budensis*, Periodo Barba-
CAD. I. MONUMENTO I. edidimus. Vi- | rica, passim.

dine, inter vineas, atque arbutta, sub *Varadiensi* monte confedit, habuitque, egregiam, ad venandum, aucupandum, piscandumque, commoditatem.

S E C T I O I I I .

De Oppidis Processus Pilisiensis.

S Y N O P S I S .

Oppida, Processus Pilisiensis, tria. §. I.

S. Andreæ positus : est Rascianorum colonia : a Sigismundo & Alberto, huc de-

ducta : oppidi habitus : ciuium religio, & victus : agri, oppido circumfusi, qualitas : heredium est Comitum Zichy : magistratuum ratio. §. II.

§. I.

Oppida, Processus Pilisiensis, tria.

TRia, in Oppidis, supersunt hodie : BVDA VETVS, S. ANDREAS, & RÁTZKEVY; nam *Wissegrádum*, in vicum degenerauit pridem. Et *Budam* quidem *Veterem*, adtenta cura, quod ita historię poscebant rationes, magnaque olim loci fuit celebritas, supra expromissimus; *Rátzkeuium* autem, in *Csepel* insula, descripturi, solius heic, S. ANDREAE, mentionem habebimus.

§. II.

S. Andreæ positus :

est Rascianorum colonia,

a Sigismundo, & Alberto, huc deducta :

oppidi habitus :

Distat, S. ANDREAS, duobus, a *Veteri Buda*, in occidentem, milliaribus, eadem fluminis ripa, estque oppidum, *Buda*, & copiosius, & lautius : positione partim collina, partim plana, ac depressa : eo loco, quo montes *Pilisi*, Danubio hactenus viciniissimi, abrupta quasi iugorum serie, cliuisque, in occasum solis, retractis, latiori spatio, planitiem aperiunt, hinc & illinc, ad montium radices, tumulis quodammodo asperam. Est vero oppidum, eorum colonia *Rascianorum*, qui SIGISMVNDI, & ALBERTI temporibus, huc accessere : partim, *Turcicæ*, in *Seruiæ*, dominationis pertæsi ; partim, *Sigismundi* benignitate, inuitati : quippe qui, accepta, a GEORGIO Despota, *Alba Græca*, hominis eam liberalitatem, cum multis, passim per *Hungariam*, arcibus atque oppidis; tum *Bude* in primis, ædibus, regali cultu instructis, redonauit. Tunc enim vero, *Csepelia*, iuxta & *Ros* insula, a Rascianis, *Despota* sui comitibus, infessa fuit. Ex more gentis, obliquis vicis, copiosum ex se oppidum, ædiculis humilibus, sed tersis eis, illic, per cliui latera, hinc, per *Danubii* ripam, iater vtrumque autem, per depressam pla-

planitiem, designauere. Crebræ his, atque in foro potissimum, tabernæ sunt opificum, & mercatorum, densatis ordinibus, ad modum nidorum positæ. Religio ciuibus, *Graci* ritus est, liberumque huius exercitium; viuendi autem ratio, his quidem agrestis, mercatoria aliis. Interfunt *Catholici* quoque ciues, quorum ædes sacra, cum turri, medio oppido, amœno colli insedit. Eleuationem oppidi regionem, vineæ præcingunt, fructus egregii, sed qui tamen, *Budensem* haud exæquat. Reliquum, in orientem, & occidentem, rus, qua pone *Danubium* situs plani est, agris frumentariis percolitur, estque solo pullo, pingui, & si idoneis arationibus subigatur, resolutum; ideoque, omnis generis segetum, non patiente modo, sed etiam benigne ferace. *Thracicam* profecto gentem, nusquam rusticationis studiosiorem repereris; tametsi, suo more, mercaturæ simul occupationibus, distineatur. Habent, & in insula, quæ obiacet oppido, admensam agri partem eximiam; sed lignationem, quæ libera olim, in siluosis montibus fuit, ab heris, pretio redimant, necesse est. Sunt hi, hæredes *Comitis Petri Zichy de Váfony-kö*, ad quos, *LEOPOLDI* indulgentia, præter *Veterem Budam*, & *Sámbékum*, oppidum adinet. Olim, quatuor prætores, quos *Iudices* vocant, ciuibus moderatos fuisse, relatum accipimus: nempe, *Catholicis* vnum, qui ex *Hungaris*, *Germanis*, & *Slauis*; sed, tenui extra modum numero, constabant; tres reliquos, *Rascianis*. quæ regiminis forma commutata iam est, iidemque magistratus, prætor idem, nationibus omnibus, ius dicunt.

ciuium religio, & victus:

agri, oppido circumfusi, qualitas:

hæredium est Comitis Zichy:

magistratum rationis.

SECTIO IV.

DE

Vicis Processus Pilisiensis.

Auciores sunt, quam reris, *Processus Pilisiensis*, vici: siue id demum, nuperæ, ex tot bellorum iniuriis, vastitati, siue, situum, inter hos montes, asperitati, tribueris. Recensebimus singulos, quemadmodum certo habemus cognitos.

1.) *Buda-Örs*, Comitum *Zichy* hærediolum, ultra montem, *Aquilinum*, vno, in meridiem milliari; ab vrbe, in amœna valle, sepositum. Vicus exiguus, colonis *Germanis*, haud pridem coadunatis. Inter domos reliquas, eminet in primis, domicilium herile, in castelli formam exstructum. Frequentatur, crebro, hæredum, *C. Petri Zichy*, secessu. Terrenum vici, angustum quidem est, sed fertile, vineisque, per obiectos cliuos, amœnis, & fructus boni, excultum.

2.) *Téten*, recedit a *Budaörso*, trans montem, in meridiem, vno, infra *Budam*, milliari, in secreta a montibus planitie, ad eum *Danubii* alueum, qui insulam *Csepely*, latere dextro, præcingit. Situs vici est

apertus & amoenus, sed, quod flumini vicinus, culicibus, ob propinquas insulas, & siluam, eiusdem ripam vellientem, nimis infestus. Incolunt cum *Germani*. Templum in medio est, antiquæ structuræ; sed longa retro ætate, desertum. Eius loco, *L. B. Georgius Száraz*, nuper, *Personalis Prasentia Regia in iudiciis Locumtenens*, ac postea, in *Excelsa Cancellaria Regia Hungarico-Aulica*, *Consiliarius*, vici dominus, sacellum aliud, extra vicum, in orientem suscitavit. Ibidem, & domicilium eiusdem est, ad castelli modum, fundamentis antiquis, annis superioribus, inædificatum. Fabrica est quadrangula, vndique conclavibus, & habitaculis frequens. Ea parte, qua in orientem spectat, habet flumen, umbrosaque, hortis & silvis, diuerticula; ab occidente est vicus; deinde, lata planities, agrique feraces, atque largi; tum vicissim colles, a quibus auras, accipit, quamlibet sereno, & feruente die, placidas gelidasque. In meridiem, castello adhærent domicilia, familiæ villici destinata. His, area interferitur, spatiosa, ex qua castellum subitur. Sed ædificii quoque interna, arculam intermittunt, breuem eam quidem, at opportunam. Huc, idem herus, quoties a publicis negotiis, otium sibi sumebat, tamquam in amicam solitudinem, solebat secedere: dignus, qui adhuc in viuis ageret!

3.) *Turbal*, seu *Török-Bálint*, nomen accepit a possessore, *Valentino Török ab Enning*, cuius supra meminimus. Elegans vicus. ab oriente, & meridie, silvis cinctus; cetera patens, & apertus, ideoque adpectu hilari. Supra vicum, in colliculo, templum, a *PP. Societatis Iesu* reparatum, visitur; & inde arcis, quam descripsimus, ruinæ.

4.) *Bya*, distat a priori, in meridiem, milliari, loco pariter amœno, inter siluas, incoliturque ab *Hungaris*, ditionis, parte quadam, hæredum *Stephani Farkass*. *Clarus est*, inquit *Topographiæ Magnæ Hungariæ auctor*, a solidissimis lapidibus, qui prope eundem secantur, statuisque, ac similibus operibus, impenduntur.

5.) *Tök*, a *Bya* in occidentem, pari diuortio, reflexus, & incolis, eiusdem linguæ, habitatus. Est ditionis *Zichyana*.

6.) *Torbágy*, trans montem, supra *Turbalum*, loco depresso, incolis paucis, qui *Germani* sunt. Est quadam sui parte, in potestate hæredum *Stephani Farkass*.

7.) *Pátty*, eadem regione, inter montes, vicus exilis, *Hungaricus*, terreno arcto, agris paucis, & pascuis montanis; at collibus, vineis haud inimicis. Est in ditione *Kobáriana*.

8.) *Tinye*, vicinus priori in orientem, incolis *Hungaris*, ditionis *Miskei*.

9.) *Buda-Keszi*, distat, exiguo in occidentem milliari, trans vallem *Paullinam*, & ultra montem *Iobanneum*, in decliui, & montana planitie, rure, quam prior ille, laxiore, pascuis latis, silvis copiosis, agro tamen tenaci, & salebroso. Coloni *Germani* sunt, ditioni *Zichyana* adscripti. Sunt ei vineæ, sed parui fructus.

10.) *Hi-*

10.) *Hideg-Kút*, vnius horæ itinere, a *Buda-Keszy*, in septentrionem seiunctus. Vicus pariter declivis, terreno, partim siluestri, partim aperto, sed culturæ difficilis: quippe, argiloso, ac tenaci, neque, nisi frequenter lætamine adspargatur, fertili. Nomen accepit, a fonte quodam gelido, & salubri, paretque *Szunyogiis*.

11.) *Solmár*, tenuis viculus, sub arce sui nominis, dimidio milliari secretus a priori, trans montem, & in amœna valle, repositus, penes riuulum, ex montibus proximis delabentem, & in piscinam collectum. Pertinet ad *Vattaios*.

12.) *Vörös-Vár*, quod Hungaris, *arcem rubram*, significat. Distat *Solmáro*, in septentrionem, milliari dimidio, in regia via *Budensi*, qua *Viennam* itur. Eius caussa, publico etiam cursori stationem exhibet; frequentaturque, crebris comminationibus itinerantium. Habet opportunum diuersorium, signo *Arboris viridis*, distinctum. Vicus amœnus est satis, & in orientem aquilonemque, montibus, atque siluis, interceptus. Incolitur a *Germanis*, haud pridem huc deductis. Paret, C. *Iosepho Eszterházy de Galantha*.

13.) *Kovátsi*, monti, supra *Solmárum*, insidet in meridiem, plana tamen positione; sed quæ nihilo melior est, quam ad *Hideg-Kút*, cui conterminus est, diximus. *Vattaiis* obnoxius.

14.) *Csába*, ultra *Vörös-Várum*, in eadem via, milliari dimidio, loco inter montes plano, & depresso, inculto tamen, & passim adhuc siluestri: ditionis *Monialium Budensium*. Noua & hic Slauorum colonia infessus est; qui multum operæ, exstirpandis agris impendunt, & quod terra carent arabili, siluas, qua terrena accliuitate sunt, manu confodiunt, frumentique segetes tollunt. Habet diuersorium, accipiendis viatoribus. Extra vicum, in via *Vörös-Várensi*, ad orientem, passibus plus minus ducentis, ruinæ visuntur ædificii cuiusdam, ex ruderibus *Romanis* olim educti. Cippos heic plures vidimus, *Latinis* characteribus inscriptos, atque, ex aceruo lapidum, cruderos. Horum vni inscripta fuerunt:

PRINI IANI PAR
TH. CV. SET SE
REN - - - -
VSVS - -

Alter autem habuit hæc:

DIANAE CONSERVATRICI
C. CAL. FAVSTINIANI
MIL. R. B. MIL. V. S. L. M.

In tertio legimus:

D. M.
P. AEL. IVSTINO MIL.

LEG.

LEG. II. ADL. EXACTO
AD PRAATI COMMILITA
VIT.

Quartus, nimis oblitteratus, hæc ostendit:

SEPTIMIVS POTENTIA NAL.

Quintus, in hunc modum fuit inscriptus:

AEOL - CONTINVATORI.
CAL. IVSTINIANVS -
- - - - - MIL.
LEG. II.
V. S. L. - - - - M.

Reliqui, vetustate fuerunt detriti. Præter huius ædificii rudus, etiam aliud, supra vicum, longius tamen visitur, quam prius, penes viam *Viennensem*. Infunt huic quoque, quadrati lapides, inscripti dubio procul characteribus, si vestigandi facultas fuisset. Crediderim, castella fuisse olim, ex muris, & ruderibus *Sicambriae*, exædificata.

15.) *Sz. László*, exiguus viculus, coloniae *Slavicae*, in profunda valle, montibus alte circumstantibus; quorum umbra, opacat vicum, vsque in meridiem. Distat a *Csába*, milliari vnico in septentrionem, paretque *Ordini S. Paulli Eremita*.

16.) *Vísegrádum*, olim sedes fuit regia, quod fusc diximus; nunc vicus pauper, & ruinis palatiorum inædificatus. Colunt eum, *Germani* conuenæ. qui sensim, solo regionis adfuescentes, sensim etiam facultatibus conualescunt. Alioquin, haud negligunt, locum satis amœnum, sed agrorum inopem, excolere. Subsunt, Comiti a *Stharenberg*, cuius procurator ibidem agit.

17.) *Bogdány*, adfinis priori, in eadem Danubii ripa, vbi flumen diuisis aquis, insulam *S. Andreae*, incipit moliri. Incolitur itidem a *Germanis*, haud pridem huc adductis, ditionis *Zichyanae*, at sortis miseræ: destituitur enim terreno, hinc montibus, illinc flumine, planitiem, quam vicus tenet, coarctantibus.

18.) *Tót-Falu*, quadrante milliari infra *Bogdány*, in margine insulae *Ros* dictæ, recta, contra ruinas castelli *Táby*, positus, loco paululum depresso, vndique tamen tumulis, quasi valli essent, circumuento. Vicus est amplus, & ab *Hungaris* excultus. Solum ei circumquaque apertum est, fabulosum quidem, atque difficilis cultus; sed tamen frumenti patiens, si rite subigatur. Procurrit eius terrenum, per totam insulae latitudinem, a castello *Táby*, vsque contra *Vácziam*. Vtrobique ei traiectus sunt, ad *Vácziam* etiam diuersorium, iuris tamen non pagani, sed herilis. quod *Zichyanum* est. Vitem, in insula non excolit, sed trans flumen, in amœnis collibus viniferis, penes ruinas castelli *Táby*, vbi, quæ sunt vineolæ, vino affluunt, nobili, salubrique, albuli fructus: tametsi, & rubellus quoque gignatur.

19.)

19.) *Megyer*, paullulum inferius, in eodem insulæ margine, pari terreno, at colonia minor; ditionis *Eszterházia*. Vocatur aliter, *Pots-Megyer*.

20.) *Monoster*, tantundem distat a *Megyer* eadem amnis regione. Agri tamen maior ei amplitudo est. Incolæ *Hungari* sunt, ad rem intenti.

21.) *Czobánka*, alias *Borony*, est ultra oppidum *S. Andrea*, trans montem, in amoena valle, terreno tamen angusto, & sterili, incolis *Thracicis*, ritus græci, possessionis *Vattaiana*.

22.) *Pomáz*, in eodem tractu, sed extra vallem, montibus, ab occasu, super eminentibus, incolis itidem *Thracicis*.

23.) *Kalász*, priori vicinus, in iisdem montium radicibus; sed in angulum, aut sinum, retractus, coloniz *Rasciana*. Solum ei fertile & latum, positio collina est. Itaque, per clium, & heic, domus positæ sunt. Intra hunc vicum, & *Pomáz*, ecclesia illa est, quam *Maria Alba* nomine, conditam dedicatamque, supra diximus.

24.) Præter vicos infessos, sunt etiam quædam prædia, inter montes, & in primis, in ripa *Danubii*, contra insulam *Ros*, speciatim contra vicum *Tótfalu*, prædium *Várád*, *Sz. Peter*, *Tabi*; infra oppidum *S. Andrea*, *Szempcz*, & *Kissing*: inter *Turbalum*, & *Csábam*, *Boros Jenő*, *Perbály*, *Csonkatebe*, *Telki*: quæ ad *Abbatiam* spectant *Scotensem*. Inter *Solmárum*, & *Vörösvárum*, est *Szentivány*, *Augustinianorum Budensum*; nec non *Jászfalu*, prope *Csába*. Hæc de vicis.

SECTIO V.

DE

Dominatione, nuper Principis Eugenii.

ARTICULVS I.

De Promontorio Eugenio.

SYNOPSIS.

Artic. I.	Artic. II.
Scribendi ordo: Promontorii nomen & ingenium: villa ei inaedificata. §. I.	Insula Csepel, positus & amplitudo. §. I.
Prætorii herilis positus, atque habitus adificii: agri circum indoles: ouile gregis Arabici. §. II.	Quibus insulis sinistro latere circumcludatur. §. II.
Tom. III.	Insula lateris dextri. §. III.
	Tet Laxi-

*Laxitas, & ingenium Csepeliz
insula.* §. IV.

*Fuit olim Reginarum propria :
eius, ex Oláho descriptio,
& mira amœnitas : posi-
tio insula, Budæ non magis
opportuna, quam inimica.* §. V.

Artic. III.

*Oppidi Rátzkeve situs : nominis
ratio : rhythmis Hungaricis
explicatur.* §. I.

*Denominatio, a Rascianorum
colonia petita : donantur a Si-
gismundo priuilegiis : ma-
gna oppidi accessione.* §. II.

*Reliqua Sigismundi, in Rátzke-
vienses beneficia.* §. III.

*Regum sequutorum, erga oppidum
indulgentia : eorum tabula
adhuc superstites.* §. IV.

*Descriptio oppidi, ex Scaricæo
petita : fora : vici qui ? ædes
sacra.* §. V.

*Occasus Ludouici II. oppido fu-
nestus : excolitur Albarega-
lensi colonia : calamitates
oppidi, ex Budæ obsidionibus
profecta.* §. VI.

*Buda expugnata, qua fuerint
Kevinii fata : urgetur fame :
recreatur, iterumque adte-
ritur, bello & pestilentia : quos
beros habuerit ? Fit, Cæsaris
indulgentia, EVGENII prin-
cipis.* §. VII.

*Hodie, quo sit habitu, ciuium oc-
cupatio & victus : agri in-
doles & angustia : oppidano-
rum genera, & ingenium :
nundina : insignia.* §. VIII.

Castelli, prope oppidum, moles. §. IX.

§. I.

*Scribendi
ordo :*

*Promon-
torii, no-
men & in-
genium :*

PAmetsi Promontorium isthoc, ad montana,
Processus Pilisiensis spectat; tamen, quod vna cum insu-
la, in ditione PRINCIPIS EVGENII fuit, seorsim describen-
dum existimaui. Est autem id, amœna Processus huius
portio, infra Budam, in dextra Danubii ripa, ea regione, qua diuari-
catus amnis, Csepel insulam efficit. Nomen accepit a (a.) montibus,
qui a suburbiis Bude, plus quam dimidii miliaris circuitu, in meri-
diem, & ortum, latam & fertilem, anni intermittunt planitiem. Non
modo enim pingui gramine luxuriat; sed etiam segetibus proficit,
gignitque varia pomorum genera, præsertim, per calcem montis, &
accliuiâ promontorii latera. Eadem parte, colles, vite vestiti,
eximio fructu commendantur, vinumque gignunt rubeum, & albu-
lum, paris cum Budensi, quin generosioris passim virtutis, atque gu-
stus æque grati. Cetera, siluosi sunt saltus, & oportuna feris perflu-
gia.

a.) Siue id demum a montibus sortitur, |
siue, ut vocabulum deriuant doctio- |
res, a *prominendo*, quadrat in lo-

cum hunc, ea adpellatio : nam, &
montani situs est, & pulchre super
Danubio prominet.

gia. Tota regio, milliaria, plus minus, ambitu continetur, in qua, & principi hero, suus fuit secessus, & villæ rusticæ, non minus, quam fructuariæ.

§. II.

Castellum, locum, in eadem planitie occupat, paullulum erectiorem, declivem tamen, & cum ab eluvionibus, tum a torrentium incurfu, liberum, eundemque adspectus latissimi. Formam tenet quadranguli, vnius tantum conclavium ordinis, sed oblitum, adeo edite alteque adparentis, ut geminam crederes contignationem. Singulis quatuor lateribus, hypocausta insunt, aliis alia laxiora. Ex his, accipiendo principi destinata fuerunt, quæ in septentrionem vergunt, habentque *Pestum* in obtutu. In medio ædificii, area est, ampla satis, & quieti circuitus. Frons castelli, in occidentem obuertitur, ad colles viniferos, a quibus, & auram haurit salubrem, & prospectum habet, exquisitissimæ iucunditatis. A tergo, area iterum per declivia extenditur, cui utraque parte, stabula sunt adstructa, muro in orientem præclusa, & porta munita clathris. Ultra, agri procurunt frumentarii; deinde *zythopoeiæ*, & macelli, portoriæque domus ædificia; tum *Danubius*, & insula. E regione castelli, ad meridiem, haud magno interstitio, sub cliuis, sunt villæ, & ouium *Arabicarum* tuguria. Acceperunt eæ nomen a patria, quod ex *Arabia* principi adlatæ huc sunt. Exæquant magnitudine oves *Bohemicas*; sed, vellere sunt multo candidiore longioreque, & pro serici ingenio, molli, ideoque etiam cariore: cornua tamen gerunt caprea. Scilicet, capras crederes, nisi crispo, & molli ac tenui vellere, discriminarentur.

Prætorii
herilis po-
situs, at-
que habitus
adificii:

agri cir-
cum inde-
les: ovile
gregis Ara-
bici

ARTICVLVS II.

DE

Situ, atque Natura Insulæ Csepel.

§. I.

CSEPEL insula, quadrante milliaria infra *Budam*, init, cuneato primum terreno; deinde, amne sensim digressio, sed alueo dextro multo, quam est sinister, validiore, laxior esse incipit, ut procurrens ulterius, dimidii milliaria, atque in medium progressa, milliaria *Germanici*, interuallum, complectatur. Inde rursus arctius coit, dum, contractis, utraque parte, alucis, ex milliari integro, in quadrantem redigatur; præsertim, intra vicos *Ujfalv*, & *Sz. Márton*. Ultra, iterum dilatatur paullisper, intercluditque continentem milliaria fere dimidii. Sed,

Insula
Csepel po-
situs & am-
plius.

non longe, eadem latitudine, porrigitur, quin amne iterum coeunte, perpetuo fiat angustior; donec ad confluentem, in parem, qualem principio moliebatur, cuspidem desinat.

§. II.

Quibus insula sinistro latere circumcludatur. **V**Trinque, minutiores eam insulæ, præcingunt. Ac, sinistro quidem latere, decem observaris. *Primam*, milliari, infra *Pestinum*, paullo supra *Soroksár* vicum, parvam eam; atque, maiorem *alteram*, aptioremque hortis, fœnificiis, contra *Haraszti*, & *Taxon*; ab illo enim, vsque ad hunc vicum, immo longius non-nihil, procedit. Huic, ex opposito vicina est *tertia*, *Sz. Miklósiensis*, quia eiusdem nominis vicum, prioribus aduersa ora intermedium, respicit. Itaque, hæc ad *Szent-Miklósiensis*, ad *Haraszti* & *Taxon* illa, refertur. Inferius paullulum, *quarta*, est insula *Tököliensis*, quia terreno cognomini obnoxia, tametsi confini vico *Csep* inseruiat. Multa vligine madet, neque tam arboribus, quam arundine siluescit. Pro-tenditur ea, vsque ad *Csep*, vicum insulæ *Thracicum*: cui & alia paullo inferior, minutiorque, submittitur, quæ numero erit *quinta*. *Sexta*, ad *Sz. Mártonum*, & *Latzházam* est, nomine *Angyalinoi*, a femina eius nominis, quæ filium, ibidem aquis submersum deplorassee, nomenque insulæ reliquisse, vulgo fertur. Oblonga & ea est, exilis tamen, & siluestris, possessionis *Ráczkeviensium*. quibus perfugio fuit sæpius, cum res erant trepidæ. Sed & *Peregiensibus* vna est, vicina pago eorum, contra oppidum *Ráczkevi*, quam *septimam* numero dixeris; licet prioribus, neque spatio, neque fructu, possit comparari; est enim exigua, & non nisi virgultis, arbusculisque pomiferis, consista. Multo maior ea est, quæ sequitur, in eodem alueo *octava*. Illa, haud procul infra *Ráczkeve*, visitur, contra vicum *Becse*, a quo exiguo tantum intercedente riuo, dirimitur. Dumeta alit, & fructiferas arbores, quarum tenuiorem partem, *Becsienses*, *Ráczkevienses* maiorem, sibi vendicant. Paris naturæ & usus est, insula *Somlyóiensis*, a priori, exiguo distincta alueo, longius tamen, & vsque ad fines vici *Dabb*, *Dömsödo* contigui, procurrens. Multum ibi gramen, & opacum arborum satuarum, atque siluestrium, nemus est, quod bellorum illis tempestatibus, compluribus vicis receptaculo fuit. Septendecim eorum occuluit, cum *Buda* obsideretur. Eius partem fere dimidiam, *Dömsödienses* in potestate habent; reliqua *Ráczkevienses*. *Decima* est *Dabbenfium*, proxima priori, sed multo minor, siluestris tamen. Est porro, in fine huius aluei, anteqam confluat, prope cuspidem insulæ, exigua quædam alia, sed, quæ famam haud meruit.

§. III.

Celebriores occurrunt, intra alueum fluminis dextrum. In his *Insula la-*
maxime, *Phasianorum* illam laudaueris, quæ infra promonto- *teris dex-*
rium, contra desertum *Háros*, supra *Téten* visitur. Est mille *tri.*
circiter passuum longitudine, pulchre siluescit, & quod crebris arbo-
ribus fructiferis permiscetur, præbet phasianis, non lustra modo, sed
etiam pabulum: neque aquis facile vitiatur, nisi eluuiio accidat inusi-
tata. Itaque, vberem fouet nobilissimarum auium copiam. In ea, &
vetusti ædificii parietinas notaueris. Monasterium fuisse olim, sacrarum
virginum, accolæ perhibent. Quidquid eius sit, haud possis certo,
origines fataque prisca ædificii, inuestigare. Est & prope *Téten*, lu-
cus, seu silua, ad *B. Szárazium* adtinens, *phasianorum* itidem viuarium.
Id vulgus insulam vocat, propterea, quod exundante flumine, aquis
circumfunditur. Sed distinctiores sunt illæ, contra *Hansabég*, seu vi-
cum *Erd*, quarum tres sunt: maior vna, exiguo amnis ramo, a vi-
co diremta, siluestris ea, multique graminis, quam *Erdienses*, possi-
dent; reliquæ duæ minores, circa terminos prioris: vtraque fructife-
ra & siluestris, possessionis *Tököljensium*. Infra, milliari vno, insula
est *Ujfalvensis*, a vico dicta cognomine, quod ab eo, modico aluco-
lo interfluente, dirimitur; tametsi hero magis, quam vici incolis, ser-
uiat. Ambitum ea, fere milliari vnus, complectitur, & quod den-
sis procerisque arboribus, inter quas, & pomiferas videas, inumbra-
tur, opportune fouet ceruos, & capreas; quin & apibus, florida præ-
bet hospitia. Ex ea parte, qua in maiusculum alueum obuertitur, ha-
bet templum, pulchræ olim, & solidæ fabricæ, sed maximam partem
dirutum. Lapide totum quadrato instructum erat, amplitudine,
laxa, & facta in crucis similitudinem, cuius compages absidem adhuc
retinet, compluribus beatorum imaginibus ornatam. Pari picturarum
varietate, reliquos etiam parietes ornatos fuisse, reliquæ adhuc osten-
dunt. Eadem innuunt simul, principis fuisse opus: quocirca, ad
B. Margareta sanctimoniam, illud referunt indigenæ, vt mirum non
sit, quam ob rem, & insula *Csepel*, *Margareta* nomine, a geographis
quibusdam, inscripta sit. Contra insulam hanc *Ujfaluenssem*, visitur
trans flumen, *Ercsén*, & infra hoc, insula quædam minutior: atque
iterum maior alia, paullo inferius, in sinibus terreni *Ráczkeviensis*, a
quibus, & nomine insulæ *Beseniensis*, obtinetur: multa arundine &
vligine scatet: prope eam, duæ iterum, sunt minutiores *Ada-*
nienses, & vna *Lorensis*, pomifera; atque ab hac, vno tantum aluco
diuisa, *Makádiensis*, quæ pariter densa, & proceris siluis vestita, cer-
uorum & damarum greges, alit. Denique, in fine rami huius, qua
ad vnionem, cum minore, properat, duæ porro sunt *Almásiensium*,
vna minor, maior altera, quæ infra *Csepelia* cuneum protenditur.

§. IV.

*Laxitas, &
ingenium
Csepeliz
insula.*

Ipsa autem insula, has inter minutiores, vario flexu, longitudinem, quinque milliarium Hungaricorum, efficit, (*b.*), & quod partem maximam, depressis ripis ambitur, crebras subit eluies, lacunasque format, & paludes, præsertim ex ea parte, quæ ad finem decurrit. Illic enim tota madet, piscinasque habet duas, ad *Makád* alteram, alteram infra *Becse*, vulgo *Királyréte*, quasi *lacus regius*, quod regibus olim forte, & fructum præbuit, & voluptatem. Alioqui, solo est sicco, sabulosoque, & nisi magna iuuetur industria, sterili. Triticum, locis paucissimis patitur; sed nec alia fert semina, nisi lætamine crebro, & triplici conuersione, præparetur. Vitem tolerat, rubeo, sed exili fructu; maximam, contra, pomorum obtinet gloriam. Plana hic sunt omnia, ac non nisi locis aliquot, conflatis arenas tumulis, crecta. Passim, iunipero virent cliui, quin depressa etiam interstitia: alibi, adolescit quercus, vnoque loco, betula. Reliqua, dumetis obsita sunt, quæ toto pæne insulæ ambitu, sinunt siluescere, dominationis arbitri, vetantque cædi, siluarum, latebrarumque necessitate, pro feris animantibus. Iis enim, nusquam commodior locus. Leporum præsertim, frequens inerrat propago. Neque desunt damæ, atque cerui, ficedulæ item & perdices, quarum potissima hæc cura est. Aluntur in villis, *Sardorum Capricornorum*, *caprarumque Arabicarum*, genera. Hæc, cum tota forma corporis, candidis, & vulgaribus, domesticisque capellis conueniunt, vellus tamen gerunt agnini ad instar, crispum, eodem tamen multo candidius, molliusque. Sicuti diximus supra.

§. V.

*Fuit olim
Reginarum
propria*

*eius ex
Oláho, de-
scriptio, &
mira ama-
nitas:*

Atque, hic quidem hodiernus *Csepel* insulæ habitus est. Fuit olim Reginarum propria, & secessibus earum, venatu, aucupii, & piscatione, frequentata. De ea *NICOLAVS OLÁHVS* (*c.*), post habitam, *Csallóköz* insulæ, mentionem: *Alterius*, inquit, paullo infra Budam incipientis, nomen est *Chepel*. Hæc, cum aula, quæ ibi exstructa est, ac oppidis *Chepel*, *Thekel*, *S. Martino*, *Kevy*, quod *Rasciani* incolunt, ac nonnullis aliis pagis, *Reginæ Hungariæ* est, iure dominationis propter nuptias. Avibus, phasianis, perdicibus, turdis, gallinis siluestribus, ac aliis, diuersi generis, auiculis, ceruis, apris, damis, leporibus, abundantissima. Adhuc, siluis, nemoribus, vineis, pascuis, frumento, & aliis, ad usum mortalium necessariis, leguminibus, adeo insignis, ut nihil, quod, siue ad necessitatem victus, siue ad voluptatem pertineat, huic deesse videatur. Quæ sola, & *LVDOVICO II. regi*, & *MARIAE reginæ*, principibus meis, tam in venationibus, & aucupii, quam aliis

b.) Olim, nouem longam milliaribus suis. | flumen derafit sentim.
se aiunt; quam tamen amplitudinem, | *c.)* Hungariæ, Cap. iv. §. iii. p. 7.

aliis rebus, animum recreantibus, dum aliquando ab aliis absoluti grandioribus negotiis, animi gratia eo diuertere, magnum amœnumque præbuit oblectamentum. Hac longa est in meridiem, nouem milliarium, lata vero trium, aut quatuor. Vides, insulæ iucunditatem, nullis non tempe, amœnissimis Thessaliæ locis, secundam. Ita vero est, censebatur in iis prædiis, quæ erant regum propria: id quod, ad *Wissegrádum* (d.) monuimus; eo maiore commoditate, quod vicina *Buda* subsedit. De longitudine, merito ambigas, quum nouem milliariis designat *OLA-rius*. Itaque, non est credendum *Topographiæ Hungariæ* auctori, quando, ad vndecim milliaria, protendit insulam: nisi habeat excusationem, a gente sua petitam; quod, cum *Italus* sit, mensura forte vsus sit *Italica*. *ISTVÁNFYVS*, cum de *Turcarum*, ad liberandam *Budam*, aduentu scribit, de insula, & de *Rogendorffii* oscitantia, conqueritur: *Classis*, inquit, *Turcarum*, eodem tempore, ad insulam *Diue Margareta*, quæ *Cepelia* vocatur, papogos complures, & oppidum *Cövinium*, ac templa, & adificia varii generis, continens, & ad octo fere milliaria *Pannonica* exporrecta, adpulit: ibique *Turca*, in eiusdem *Danubii*, iterum in unum alueum confluentis, quodam veluti rostro, munitionem erexerunt. quam quidem insulam, si prior *Rogendorffius* occupasset, sicuti *Perénius*, & complures ex *Hungaris* censebant, *Turca* nequaquam comoda castra metandi facultatem habuisse videbantur: quin potius, classem forte relinquere fuissent coacti. Conicias hinc, de insulæ, aduersus *Budam*, amico non minus situ, quam positione, ni mature in rem vertatur, infesta. Sed de his satis! Fuit nostra ætate, *CAESARIS* indultu, in potestate *Sabaudia Principis EVGENII*. Quam ob rem, scriptores, neque indocti, neque proni in adsentationem, *EVGENIANAM*, nihil dubitant adpellare. *Topographiæ*, cuius meminimus, auctor (e.): *Insula postrema*, infra *Budam*, & montem *D. Gerhardi*, ad vndecim circiter milliaria excurrens, hucusque *Csepel* denominata est; paulatim autem, *EVGENIANA* vocitari occipit: quod, in eadem excolenda ornandaque, gloriosissimus princeps *EVGENIVS*, sumtus largissimos faciat. Ergo, non est vitio vertendum, doctissimo viro, *Cerographiæ Hungariæ* scriptori, dum memoranti *Danubium* (f.) ait: *Buda* & *Pesto* delapsus amnis, varias, pro more, efformat insulas, quarum illa celeberrima, quæ *Czepel*, aliis, *Ráczkeve*, *Germanis*, *Ratzenmarck*, nunc *EVGENIANA*, a *Serenissimo* restauratore suo, adpellatur. Profecto, inuidus sit oportet, qui id nominis, haud tamen abrogato vetere illo, ausit insulæ denegare. Immortalia sunt, *EVGENII*, in *Hungariam*, merita, ideoque, omni honesta ratione, propaganda in posteritatem; quod, qui nolunt facere, saltem accusant facientes, viderint, ne, peccent in summi viri memoriam. Hæc de *Insula*. Iam, eius oppidum, vicosque, adeamus.

positio insulæ, *Budæ* non magis opportuna, quam inimica.

ARTI-

d.) In eius *Arcis* historia, §. xx.e.) *Topographiæ Hungariæ* *Moderatæ*, p. 53.f.) De *Istro*, siue *Danubio*, p. 15. Prodiit libellus, *Tyrnauiz*, A. mcccxxiv. for. 8.

ARTICVLVS III.

DE

Oppidis, & Vicis, Insulæ Csepel.

Abitatur insula CSEPEL, oppido vno, vicis nouem. OLÁHVS, quod nunc vidimus, quatuor, suæ ætatis, oppidorum meminit: *Csepel*, vnde nomen insulæ, *Thekel*, *Szent-Márton*, & *Kevy*. Neque est, cur dubitemus, pluribus olim oppidis, cultum fuisse regium hunc secessum, quæ iam, tot bellorum detrita iniuriis, in vicos, tenues eos, & fere inanes, degenerauerunt. Vnicum *Rátz-kevy*, ex tantis cladibus, superat: adsur-recturum, procul dubio, ad habitum priorem, nisi ci fata, herum optimum, inuidissent. id iam lustrasse placet.

I. Oppidum Rátzkeve.

§. I.

Oppidi
Rátzkeve
situs:

nominis
ratio:

INSEDIT RÁTZKEVE, sinistro insulæ margine, inter vicos, *Szent-Márton*, & *Betse*, aduersa *Peregó*, ripa, ad Danubii alucum minorem, *Pestino* quatuor milliarium intervallo, seiunctum. Exilis olim vicus fuisse perhibetur, a templo, quod *S. Abrahamo*, dedicauerant prisci illi homines, cognominatus. Atque, exstat omnino hucdum sacra illa ædes, patriarchæ nomine insignita. Postea, vocabulo eo sensim exolescente, *Keve*, ex ducis *Hungarorum* adpellatione dictum fuisse, nonnulli existimant. Sed, quid quæso causæ erat, vt abrogata patris fidelium, vti vocant sacre paginæ *Abrahamum*, memoria, hominis ethnici nomen inderetur vico, idque, post tot lapsus seculorum? Equidem, non reperio; vt adeo credam, luisse ingenio, huius auctorem opinionis. Neque melius habet, eorum etymon, qui *Græcæ* originis esse autumant. Singula hæc confutauit, poeta Hungarus, idemque huius, dum rudi quidem auena, sed ex vero, de veris vocabuli natalibus, sic cecinit:

rhythmis
Hungaricis
explicatur.

*Itt Kapitány Kevétül nints nevem,
Mint némellyek itélnek felőlem.*

*Sem Görög szó Kevi az én nevem,
Noha vizzel mind környül vettetem.
Eleiül fogva egy Jambortúl,
Neveztetem az Szent Abrahámtúl.*

*Abrahámnak meggyes egy házátúl,
Es Környülem való sok szép fáktúl,
Kövin végre, az után Kis-Kevi,
Lett nevem az Ráczoctúl Ráczi Kevi.*

Ea latini interpretantur hoc modo :

*Non , ut habent alii , nomen mihi dux KEVE , nec vox
Græca KEVI peperit , quamvis inunder aquis.
Abrahamea prius vocitabar ab ade parentis
Isaak , quam merasti cinxerat umbra crebra.
Deinde KÖVIN cœpi dici , mox Kis-KEVI , tandem
RÁCZKEVI , Rascianis gentibus aucta fui.*

§. II.

Ergo , *Rasciani* , huc , Turcarum metu demigrantes , nomen oppido indidere ; atque in his , ii maxime , qui *Kövin* , Thracicum olim oppidum , incoluere . Certum est enim , adprobaturque a doctis , *Sigismundi* (g.) regis temporibus , anno circiter MCCCC. Muhamedem , Turcarum imperatorem , adeo in Græciam , Bulgariam , Rasciamque sæuuisse , ut pertæsi tot calamitatum , regionum earum populi , sedes patrias migrarint , conuasatisque , quas eripere licuit , rebus , aduerso amne , in oram hanc adpulerint , atque præter *S. Andreae* insulam , infederint *Csepeliam* quoque , & cum vicis alios insulæ , tum in primis *Abrahami* hunc , occuparint . Inquilini erant primum , nulla gaudentes libertate alia , quam quod tuti erant a Turcis ; cetera , rusticorum fere in censu habiti . Id vero , cum ferre nollent aduenæ , supplices ad SIGISMUNDVM accedunt , demonstratisque fortis suæ rationibus , vicum , in liberis haberi oppidis , maiorem in modum rogant . Adfensit precibus SIGISMUNDVS , quodque cognitum haberet : quippe relaxandi animi caussa , in insulam diuertens sæpius ; mercatibus potius , quam rei rusticæ , locum esse commodiorem , incolas vici *Hungaros* non minus , quam *Rascianos* , anno MCCCCIV. non modo liberos pronunciauit , ut per omnia tributorum , tricesimarum , & teloniorum loca , tam *Regalium* , quam *Reginalium* , & aliorum quorumlibet , libere & sine omni exactione , tam in personis , quam etiam mercibus , per regnum *Hungariæ* ubique admitterentur ; sed etiam nundinas eis , ad diem *Visitationis B. Mariæ* , quotannis instituendas , priuilegio alio , anno MCCCCV. concessit . Ea regis benignitate , adeo re domestica , ædificiisque proficiebant , ut vicus , oblitterato sensim , *S. Abrahami* nomine , primum *Kis-Keui* , a *Kövin* , *Rasciæ* olim oppido , nunc *Temesia* , contra *Szendróuiam* , ex quo *Rasciani* nostri aduenerant ; denique *Ráczkève* , nuncuparetur .

*Denominatio , a Rasciano-
rum colo-
nia petita :*

*donantur a
Sigismun-
do priuile-
giis :*

*magna op-
pidi accen-
sione.*

TOM. III.

U u u

§. III.

2.) Exstare , SIGISMUNDI regis diploma , aiunt , quo is , GEORGIO DESPOTAE SERVIAE , insulam hanc , pro regione Belgradensi , donarit , quod ta-

men nobis visum haud est . Neque BONFINIVS , cum rem eam describit , Dec. III. Lib. III. p. 440 , 40. insulæ huius meminit .

§. III.

Reliqua
Sigismun-
di, erga
Rátzke-
vienses,
beneficia.

Placuit Sigismundo, Rascianorum huius coloniz incrementum. Itaque, anno MCCCCXXVIII. villis regalibus, *Bálványos*, alias *Kapufa*, & *Zkorenovecz*, seu *Izra*, quos ipsi excoluerant, eosdem donat, & ab omni censu, atque lucro, fisco olim regio exhiberi solito, immunes reddit, liberatque. *Vt autem eisdem*, (verba sunt privilegii) & de saluo conductu in perpetuum, per omnia regni loca, ad instar aliarum liberarum ciuitatum, prouideretur, exemit eos idem Sigismundus, a quorumlibet iudicatu, impedimentis, arrestationibus, & damnificationibus, signanter pro delictis & excessibus aliorum: adiecto, ad annum MCCCCXXXV. diplomate, in quo mandauit, ut quæstores & mercatores, tam ex Hungaria, in Rasciam, quam etiam ex Rascia, in Hungariam, cum suis mercantiis aduenientes, suas res in ciuitate Rátzkeviensi, exponerent, aut si Keviensibus opus esset, ibidem venundarent, nullusque forensis, & extra territorium prædictæ ciuitatis Keve commorans mercator, quemuis pannum, præterquam in nundinis, in eadem ciuitate, celebrari solitis, cum vlnis, seu minutim, nisi cum integris peciis, vendere præsumeret. Addidit porro, idem rex indulgentissimus: ut, ob præclaram, ut verba sonant, eorum fidelitatem, & obsequiorum laude digna merita, ad utilitatem, & commodum quoque regni, & ciuitatis, forum etiam liberum, singulis feriis tertiis, in omni hebdomada, sub iisdem libertatum prærogatiuis, quibus fora alibi celebraretur. Ut nihil dicamus, quemadmodum SIGISMUNDVS, iure patronatus donarit Rátzkevienses. quæ cuncta, eius successores, rata habuerunt, quin auxerunt etiam in maius.

§. IV.

Regum se-
quentio-
rum, erga
oppidum,
indulgenti-
as:

eorum ta-
bula ad-
huc super-
sistes.

Sunt, præterea, Rátzkeviensibus tabulæ, quibus ALBERTVS, gener & successor Sigismundi, roborauit, locupletauitque immunitates eorum, ad annum MCCCCXXXVIII. LADISLAVS posthumus, ad annum MCCCCLIII. & LV. MATTHIAS CORVINVS, MCCCCLVIII. MCCCC-LXIV. MCCCCLXXIII. nec non MCCCCLXXXIX. additis priuilegiis, quibus terminos ipsorum inter vicos, *Sz. Márton*, *Ujsalu*, *Lórév*, & *Becse*, per regium hominem, an. MCCCCLXV. definiuit. VLADISLAVS, MCCCCXC. & MDI. quibus & lignandi eis passim, & piscandi, in insula *Somlyó*, dedit facultatem. Sed ANNA quoque, coniunx VLADISLAI ad an. MDIII. piscinam eis in territorio Keviensis donauit, vulgo *Királyréte*, latinis, lacum regium, dictam. LYDOVICVS demum II. tam in continente, quam fluminibus, liberos esse debere, anno MDXVII. & MDXXIV. iussit. Idem fecit, & IOANNES de *Zápolya*, anno MDXXXVI. adfirmatis, MATTHIÆ & VLADISLAI, priuilegiis, nec non, iure traiectus, omnes comiteantes libere transportandi. Hæc, & plura alia, in tabulario suo, Rátzkevienses adseruant, ut mirum sit, potuisse,

tuisse, inter tot calamitates, hæc istiusmodi cimelia, superare. Inibi, & poema MATTHÆI SKARICÆI (b.) loci olim parochi adseruatur, ex quo versus, supra insertos, decerpimus.

§. V.

ATque, ex eiusdem viri narratione, oppido terfa & fideli, non minus, quam tot regiis diplomatis, luculenter discimus, quonam statu fuerit olim *Kevénium*. Non modo enim, muratis instructum ædificiis, scribit idem, sed etiam, tam laxum, tamque fuisse locuples, vt foris quidem septem, vicis pluribus, constituerit. Fora sic describit:

*Tágos - piacz , Malom - piacz egyik ,
Széna - piacz , Fa - piacz negy edik
Vagyon bennem , Kép - PIACZ ötödik
Aros - piacz , Rác - piacz heetodik.*

fora :

quorum hæc fere sunt nomina : Forum maius ; molendinarium ; foeni ; lignorum ; imaginum ; nundinarum ; ac denique Rascianorum. Vicos deinde recenset :

*Veszet dolog én bennem lakásod ,
Úczáimnak ha nevét nem - tudod
Nagyfel - Úczát , Képfel - Úczát járod ,
Mellyék - Úczát oda fel számlálod.
Romlásából , az Jo - Fejér Várnak
Fejér - vári Úczátis adának
Verésről az len mag olajnak ,
Olaj - verő neven edgyet hívunk
Alá térvén Nagy - All - úcza egyik
Akasztó fás , Makosfalva másik
Oldal - Úcza , Szék - úcza második ,
Sz. Miklós - úcza az öttödik.*

vici qui?

Hæc, antiquitatis Hungaricæ amor, suasit adscribere. Templâ tradit fuisse tria, *Abrahami* vnum, quod Hungaris mansit; *Visitationis B. M. Virginis* alterum, quod *Rasciani*, anno circiter MDX. ab Hungaris ædificari coeptum, consumauerint; tertium autem, *Sancta Crucis*, condidit anno MDXXXVI. *Barrabas*, quidam incola, fœnore, Uuu 2 quod

4.) Fuit, MATTHÆVS hic SKARICZÆVS, Kevinii natus, vir, ex ætate doctissimus: quippe qui, præter morem gentis nostræ, Italia, Helvetia, Gallia, Anglia, Batavia, & Germania, studiorum causa, peragratis, eximiam sibi, & doctorum virorum notitiam, & eruditionis adparatum, conquirit. Scripsit vitam STEPHANI SZEGE-

DINI, reuera, vt cum eius memoriam commendat posteris, suam simul propagaret. Præmissa est, locis Theol. SZEGEDINI, qui tertium prodire Basileæ, A. MDXCIII. fol. Multa illic Kevinii, & latorum eius, mentio recurrit; tamen, nunquam Ratzkevi adpelletur. quod eum, auctore gentis, putarim fecisse.

quod itineris vnius mercatione acquisuerat. Voto se is, cum celebraret nuptias, obstrinxerat, totum id, quod anno eodem indeptus fuerit, lucrum, exædificando templo impensurum. Cum ergo, vnius profectionis labore, tantum est lucratus, quantum educendo templo sufficebat; alterius itineris fœnus, in turrim impendit. Hæc, SCARICAE ætate, fuere templa. Hodie itidem trina, sunt, quæ superfedemus recensere.

§. VI.

*Occasus
Ludoui-
ci II. oppi-
do summis:*

FLoruit autem, ea fortuna, atque incremento, *Ráczkeve*, usque ad occasum *LYDOVICI* II. regis. ex eius enim interitu, cum tota hæc regio, tum oppidum quoque, pessum iuit. Nempe, ciues *Hungari*, non minus, quam *Rastiani*, atque *Itali*; nam & hi colebant oppidum, mercatum causa; qua quemque fors ferebat, dilapsi, vacuum reliquerant. quod demum grassantes hostes ingressi, flammis deleuerunt. Diutius in ruderibus iacuit, neque potuit, nisi lentis profectionibus, instaurari. Plurimum reuiuiscienti oppido, ex *Albaregalensi* colonia, incrementi accessit. Cum enim, vrbis eius ciues, metu hostium perciti, de nouis sedibus circumspicerent, *Kevinium*, cum reculis, accessere ad habitandum. Accepti heic in ciuitatem, plateam, ex suo nomine, *Albaregalensem* dictam, copiosis ædibus, instruxere. Sed ne hac quidem accessione effici potuit, vt in pristinam fortunam reponeretur oppidum: quando, factis sæpius barbarorum, & nostratium impressionibus, fatigabantur incolæ. Nunquam *Buda* obsidebatur, quin nouæ in *Kevinium* tempestates desæuissent. Maxima ea fuit, quam anno MDCLXXXIII. pertulere. Pulsis nempe, ab obsidione Viennensi Turcis, cum fugituum hostem, *Poloni* insequuntur, palantes, in insulam, barbaris vacuum, delati, oppidum, militari censu mulctant: securitatem ciuibz spondentes, si, quod imperatum est, mature dependerent. Fecere illi, pro temporis iniquitate, quantum facultates permisere; cum *Poloni*, nec seruata fide, oppidum inuadunt, fornices extundunt, & quidquid passim occurrit, quam diligentissime conuerrunt, inque currus, & iumenta ciuium, iniectis, sarcinis, in malam crucem abeunt. Doluit facinus, populabundo passim *Germano*. Ergo, is quoque aduolat, & quod erat a *Polonorum* rapacitate residuum, prorsus conuasat. Sunt inter ciues, qui eam cladem, sequuti anni MDCLXXXIV. quum irrita conatu obsideretur, *Buda*, calamitatibus auctam, meminere. Ne tunc enim, a pabulatoribus, exinanito iam oppido, parcebatur. Ergo, vt expilati toties, ciues, vitæ consulerent, in insulam, *Angyali* nomine, perfluunt, totamque illic æstatem, tamquam in lustro quodam, commeatus inopia fere enecti, transmittunt. Accessit, acer autumnus, & rigida hiemis primordia, quibus tantum non confecti, neque exire poterant, neque durare vltius. Et, quamuis spem fecit miseris redeun-

*excolitur
Albarega-
leni colo-
nia:*

*calamita-
tes oppidi,
ex Buda
obsidioni-
bus profe-
cta.*

deundi, obsidionis *Budensis* solutio: tamen, maior spe metus erat, quem postea *Turca* incusserunt, quum missis mox nunciis, repeterent censum cum, qui durante obsidione, adcreuerat. Mitigandis ergo barbaris, corraso quantulocunque are, ad *Vesenses*, coadunandæ coloniz causa, transire statuunt; cum nouus iterum oppugnandæ *Buda* rumor, vulgari cœpit. Itaque, ne iterata hac tempestate, obruerentur penitus, cum septendecim pagorum exulibus, in proximam insulam *Somlyó*, confugiunt, iterumque fame macerati, usque in serum auctumnum, illic hærent; dum possent ad suos redire.

§. VII.

Post expugnatam *Budam*, feliciora sibi fore omnia, spondebant *Buda expugnata, qua fuerint Kevien- niii fata:* *Kevienfes*; at, successu, non modo nullo, sed multo etiam, quam reris, infeliciore. Redierant ciues, vt hibernarent in oppido. Id, simul *Turca Albenfes* cognouere, missis armatis nunciis, censum, quo tenerentur, repetunt, ac, nisi properarent iussa exsequi, ferro ignique delendos, crudelissime interminantur. Abierunt illi ad suos; at *Ráczkevienses*, in ea æris penuria, consilii inopes, incingere fossis oppidum occipiunt, vt se tueri possent aduersus *Turcarum* impressiones. Verum, nondum perfecerant opus, cum adsunt hostes, oppidum inuadunt, censum, nullo non cruciatuum genere, extorquent, maleque mulctatos ciues, propemodum opprimunt. *Pessimum hanc fortunam, consequuta annonæ caritas, multo fecit acerbiorem. Tanta enim rerum fuit inopia, vt ne fama quidem frumenti superstiti, milii, cubulus vnus, duobus florenis, ægre coemere- tur: compluribus, carnem caninam, felinamque, in deliciis fuisse, ex tabulario oppidi, condocti sumus. Postea, pacatis sensim rebus, oppidani quoque conqueuerunt. Biennii ea fuit requies: nam, anno quidem MDCLXXXIX. cum bellum traheretur adhuc, dissipabantur iterum ciues, Rascianis Földvarinum, in vicinos vicos Hungaris, elabentibus. Residuos, anni MDCXCI. pestilentia, fere omnes confecit. Ita- que, tot malis fracti, atque diminuti Ráczkevienses, ex pristino ciuitatis flore, in vici inopis habitum, degenerauere. Paruerunt tum C. Stephano Eszterházy, qui eos, anno MDCXCV. Häuslero permisit pos- sidendos. Is tamen, vix annis duobus oppido dominabatur, quum, anno MDCXCVIII. ditioni EVGENII PRINCIPIS, adfereretur. sub cuius moderatissima dominatione, non oppidi tantum nomen retinuit; sed spe etiam sustentabatur, fore, vt tam clementis principis beneficio, auitæ restitueretur libertati; saltem, reparetur, ad qualemcunque pristinæ felicitatis habitum. At enim, spem eam, mors (i.) herois incomparabilis, frustrata est, vt sit, cur indoleas, cum rebus *Kevienfium*, tum insulæ totius.*

*urgetur fa-
ma:*

*recreatur,
iterumque
adversatur,
bello, &
pestilentia:*

*quos heroz
habueris?*

*fit, Caesaris
indulgentia,
EVGE-
NII Princi-
pis.*

U u u 3

§. VIII.

4) Incidit ea, in annum, quo hæc procu-
duntur, MDCCXXVI. mensis Aprilis
d. XXI. magno orbis melioris, atque

subditorum in primis, luctu: quippe
quos, quantum in se erat, benignissi-
me habuit.

§. VIII.

*Hodie, quo
sit habitus:*

*ciuium oc-
cupatio &
victus:*

*agri indo-
les, & an-
gustia:*

*oppidano-
rum gene-
ra, & in-
genium:*

Nundina:

insignia.

EXigua hodie, oppidi positio est. Nam, cum olim in multa fora, & vicos, murata & ditia ædificia, diuisum fuerit; iam vna tantum insigniori platea, definitur, ædiculam autem, quæ sit habitus lautioris, vix vllam ostendit. Certe, quæ præcellunt aliis, *dominii* sunt. Mercatorum, vno plures, non vidimus; quamuis, & is nomen, non rem institoris mereatur, quum viuere commerciis nequeat. Ciues reliqui, vitam degunt, ex agro, qui eis tamen non in oppidi terreno, sed in alieno est, trans Danubium. Enim vero, quod ad oppidum spectat in insula, exile est, vixque maius, quam dimidii milliaris ambitus, inter ramos vtriusque Danubii, & vicinorum pagorum, *S. Martini*, & *Betse*, terminos, qui dimidiæ horæ dissident interuallo. Sed, hæc etiam in merum abeunt sabulum, neque, siue segetibus, siue fœnificiis, sunt idonea. Etsi namque, hinc & illinc, per fluminis ripam, modica se præbet fœnificandi commoditas: tamen, eadem quoque, crebris Danubii eluuiionibus, ita vitiatur sæpe, vt id etiam, quod fieri posset, intereat. Bubulum, quod alunt, pecus, hinc illinc, pascuorum causa, pellitant, raro tamen eiusdem incremento, proficiunt. Paucae eis vineolæ sunt, in occidentem. Itaque, ex agris exteris quærant, & victum, & lucelli quidpiam, necesse est. Lignandi nulla eis, nisi ex virgultis, facultas sufficit, eaque cum suffragio herili, sine quo, nulli dumeta saltem adtingere licet; præter exigua quadam in insula. Ciues *Hungari* sunt plurimi, qui in templo *S. Abrahami* sacris operantur. Reliqui, partim *Germani* sunt Catholici, quorum est ædes *S. Crucis*, partim *Rasiani*, ritus Græci, in B. M. V. *Visitationis* sacrario, cultui diuino vacantes. Pulchra inter omnes consensio est, quam indulgentia principis optimi, egregie confouit. Neque veste multum discrepant, tametsi vnus cuiusque nationis peculiaris, & in his, obseruetur modus. Nundinae eis annuæ celebrantur, diebus *Paulli conuersi*, *S. Marci*, *Duodecim* item *Apostolorum*, atque *S. Emerici*, exili mercantium frequentia. Insignia oppidi, sigillum ostendit. Fisso id est scuto, cuius latere dextro, gladium vagina nudum, cumque humi quasi defixum; quatuor trabes, seu fluminum alueos, sinistro videas. Circumit inscriptio: VITA MIHI CHRISTVS, RERVM CONCORDIA FISCVS.

§. IX.

*Castelli, pro-
pe oppi-
dum, mo-
les:*

Adsedit tenui oppido, magnifici operis castellum, PRINCEPS EVGENIO, conditore. Visitur id supra oppidum, in eadem fluminis ripa, loco plano, erectiori tamen, quam depressiori, & maxime lati adspectus. A fronte namque, tota ei patet insula, a tergo, amnis fluctuat, vastamque vltra ostendit planitiem. Licet vero, vno tantum emineat substructionis ordine, altius tamen adparet,

ret, ab longinquo, quam, duarum contignationum moles alia. Ad litteræ M. videtur positum esse similitudinem: recuruum enim in medio, protrahit a fronte in aream, magnificum quoddam opus, cuius intima tenent, diætam, & splendidum buleuterium. Enim vero, spatium est apprime laxo, solo marmoreo, parietibus eleganter incrustatis, abside alta, & vermiculati operis, valvis & fenestris, infra supraque, augustis, & nil nisi eximium quid ostendantibus. In summo, turris turbinatæ habet speciem, & super ea, circa tectum, ea parte, qua in aream respicit, subdialem porticum, quam faxei clathri, & super his statux, *Mercurii*, *Herculis*, *Aeneæ*, atque *Anchisæ*, aliorumque poematum, circumveniunt, & ornant. Reliqua ædificii, procurrunt vtrinque ad hoc medio; in aquilonem hinc, Principis habitaculum, cum proœto, & reliquis conclauiibus; illinc, pro hospitibus, & ministris, perpetua, & splendida cubicula. Et, quemadmodum litteræ, quam indicaui, a tergo cedunt latera; ita heic etiam conclauiæ continuantur versus ortum, quorum vtriusque finem, turriculata iterum, & turbinata, laxioraque paullo prioribus, definiunt hospitia. Singula hæc, area intercedit, ampla satis, & ob solum, quod instratum est, vegetumque planè aera, opportuna. Totam eam murus præcludit, ad floris modum, flexuoso instructus opere, porta autem cancellata. Paucis, nihil heic est, quod non augusto, & magnifico opere, de conditoris sui, magnanimitate testetur, & gloria.

II. Vici Insulæ.

NOuem horum esse diximus, habitus olim eximii, dum integræ fuerunt res Hungaræ, frequentabaturque insula, Regum, & Reginarum, augustalium item comituum, secessibus. Iam, ex innumeris cladibus, ita sunt facti tenues, ut vix umbram referant, copix atque decoris pristini. Qualescunque sint, describemus eos ex vero.

1.) *Csepel*, vicus est, a quo insula nomen trahit. Insidet ripæ aluæ maioris, e regione promontorii, dimidiæ horæ itinere, infra insulæ principium. Olim, maiorem, & celebriorem fuisse non modo fama indicat, sed etiam rudera domuum, fusiùs dispositarum, in quibus, nobilis cuiusdam ædificii exstat vestigium. Crebris, postea vicissitudinibus bellorum, adeo exinanitus est, ut primus cum sit; situs ordine, coloniarum tamen copia, vicis eiusdem insulæ reliquis, multum postponi debeat. Paucis, & humilibus ædiculis, sparsim, per ripam fluminis, consedit. Rus pago modicum in insula est. In septentrionem, & orientem, nonnihil facit sementis, humo tamen sabulosa, & non tritici, sed mixti frumenti, quomodocunque patiente. Latamen profecto terra hæc poscit, & arationem triplicem. Præcis caret: quidquid enim est fœnificii, ad herum id adinet. Neque silvæ ei sunt, nisi modica virgulta, quæ fluminis & pagi interstitium,

in-

intermittit. Trans amnem, in promontorio, nonnihil ei ad agricolandum, opportunitatis suppetit. Ibidem & vineolæ sunt, nuper poni coeptæ. Pascuorum modus tenuis, qua re, pecus domesticum macrum fit, & hibernis stabulationibus, fere exsangue. Incolæ partem maximam *Rasiani* sunt, ante lustra aliquot, *Germanis* etiam admissis, quibus superiori vici parte sunt ædiculæ. Mixti hi incolæ, omnes *Romano-Catholici* sunt, qui sacrorum causa *Budam* adeunt.

2.) *Sz. Miklós*, distat a priori, in orientem hibernum, modico milliari, in altera ripa Danubii, qua is, ab *Haraszti*, versus *Taxon*, voluitur: huic tamen quam illi, accedit propius. Meliuscula paululum positione est, crebrioribusque ædificiis, obsidet flumen; sed vero, pari & hic fortuna, temporibus *Turcicis*. Ea maxime tempestate, qua *Buda* obsidebatur, in insulas diffugit, propter incursiones, nunc *Turcorum*, nunc hos persequentium *Germanorum*, & *Hungarorum*. Domus pagi, vico vnico, ab occidente, prodeunt in orientem, versus flumen, a quo multum accipit, interdum detrimenti. Nam, quoties intumescit, effusis aquis, non tantum, vico inundato, ad templum vsque pertingit, sed etiam agros vitiat extra modum. Alioqui, territorium loci exiguum, vix tertiæ parti pagi sufficeret, nisi ex vicinis vastitatibus subleuaretur. Adest enim eis, a septentrione, *Szölös*, & ab occidente *Háras*, quorum huius parte tertia, illo, ex integro, potiuntur. Solum & heic sabulosum est, mixtum tamen passim gleba meliori, & frumenti vulgaris ferace, præsertim, dum fimo perspersum, ter aratris sexiugis subigitur. Siluæ, & heic nullæ, nisi dumeta, pascuæque haud magnæ gloriæ. Crebri tamen sunt arenarum tumuli, iunipero, & quercetis obstiti: qui feris opportuno sunt perfugio. Vitem colunt, partim in septentrionem, partim in occasum, fructu rubello, & non nisi domestici vsus. Ea parte, qua insula recedit in meridiem, rus vici, *Tökölensium* finibus terminatur.

3.) *Csep*, descendit eadem ripa in meridiem, milliari vnus intervallo a priori, Danubio autem adeo prope, vt eodem exundante, parem cum *S. Miklós*, nonnunquam maiorem perniciem accipiat. Per longum ripæ, ædicularum est positio, paucis, & exilibus ædificiis propagata. In his, modico amnis incremento tuti haud sunt *Rasiani* incolæ. Eos, partim vetus *Thoracum* colonia, huc adducta, post se reliquit; partim vero, adtulit noua: crebris enim hostium grassationibus, adtriti sunt veteres illi. *Turcicis* certe, & ciuilibus tumultibus, sæpius dispersi, rarissime redierunt, quin alibi perierint plurimi. Postquam *Buda*, ad Christianos rediit, aduenerunt, haud pauci ex *Serua*. Sed vbi & hi tumultu *Rákócziano*, incursiones, & depopulationes tolerare non poterant, vico desolato, sparsim alii ad viciniam, *Tökölum*, alii alio, diffugerunt, manseruntque sub alienis tuguriis, annis septem, donec sedatis motibus, redirent iterum, & rudera desolati, atque humo æquati vici, pro modo possessionis, rursum

sus instruerent. Est eis, ædes sacra, ritus eiusdem, quam beneficio suorum crexerunt. Reliqua, faciem habent pauperiei. Præterquam enim, quod ex terreno, modicam, & vix sustentandæ vitæ sufficientem, agricolationem, poterunt instituere; aliunde, vix suppetit, quemadmodum emergant ex ea miseria. Id etiam, quod soli adfert, exigua & sterilis, cultura, eluuiis sæpe, aut subripit, aut vitiat. Par & fœnificiorum eis ratio est: quippe quæ, in riparum marginibus sunt tota, ideoque, modicæ cuius eluuiioni obnoxia. Ceteroquin, quod a flumine recedit, abit in sabulum, & informes arenarum tumulos. Itaque, nec sementi faciendæ, idoneum est, nec pascuis. Ea parte, qua *S. Miklóso* confinis est in septentrionem, modicis dumetis, per eosdem tumulos, vigescit, multamque fert iuniperum. Sed ea quoque, feris sunt destinata herilibus, quarum frequens heic copia. Ab occidente, accedunt eis termini *Tökölienses*, dumoso itidem, & sabuloso terreno. A meridie, *Sz. Márton* est, nec non vicus *Ujfalú*, a quo tamen, dimidii milliarii interuallo, submouetur.

4.) *Szent Márton*, locum inter *Csép*, & *Ráczkeve*, occupat medium, fluminis ripa eadem; ita tamen, ut ab hoc, quam illo, sit seiunctior. Remouetur ab *Ujfalú*, vnius quadrantis horæ itinere, in septentrionem. Terrenum, formam habet trianguli, inter eosdem tres vicos. Exiguus is est, & vix domuum quindecim numero amplior. Olim, a *Thracibus* insidebatur; qui, ubi defecerunt, a *Germanis* occupatus est: *Thracibus*, qui superabant, partim in oppidum *Ráczkeve*, partim alio, translatis. *Germani*, ex Franconibus sunt, & Sueuis. Infestus vico Danubius, quoties intumescit, in agros, atque prata effunditur. Interdum, totum pagum circumluit, solis ædiculis, quæ sunt erectiori positu, intemeratis. Atque, hoc maxime eis damno est, cum ob rem familiarem, tum in primis, quod ea aquarum molestia laborantes, nusquam ad sacra valeant demigrare, nisi scaphis euecti. Ceterum, neque hinc abest sabulum, & steriles arenarum cumuli. Itaque, heic, nisi stercoreta humus, & ter aratris subacta, fert prorsus nihil, saltem negligenter. Lignandi abest facultas, vnica virgultorum, hinc & illinc siluescentium, regione, quæ tamen ipsa, haud vbique ab herili administratione, permittitur. Vitem ponere coeperunt, sed paucissimam, & quæ duabus, ad summum, vineolis, fructum ferre parat; reliquis sensim adolescentibus.

5.) *Ujfalú*, recedit in alteram insulæ partem, estque contra *Sz. Márton*, in ripa alvei Danubialis, qui, a maiori illo diuisus, insula minore facta, in hancce oram, reflectit. quæ, quod vicina est vico, ab eodem, *Ujfalusiana* vocitatur. E regione ipsius, trans maiorem ramum Danubii, visitur *Ercsén*, possessio *Czapárianæ*, ad quam nostri, interdum, sacrorum causa, consueuerunt excurrere. Ipsum *Ujfalú*, ab *Hungaris* veteribus, transierat ad *Rasbianos*. qui tamen, quod postea, ob crebras bellorum vicissitudines, defecerunt, & nonnulli aliquot exilibus familiolis continebantur, *Germanica* colonia sunt

permixti. *Aufriaci* erant, qui primum, ea tempestate, vicum instauration. Quorum societatem, cum ferre nollent *Rasciani*, ad suos, huc & illuc, sunt dispersi. Magnæ postea calamitates, excepere *Ujfalusienses* Germanos, cum *Rákócziani* tumultuarentur. Aediculas, ex laterculo crudo instruxerunt. Etsi vero exiguo sint rure, coque, quam *Sz. Mártonenses*, minori; tamen, student agro, quantum poterunt, diligenter. Vitem etiam ponere ceperunt, fructus rubei, pro insulæ situ, & natura, per erectiores quaspiam adclivitates. Solum eorum, pariter fabulosum est, atque tritici impatiens. Fert vero frumentum, si fimo, & araturis trinis, subigatur. Silvar nullæ sunt, sed modica tantum dumeta, per ripam Danubii. Eadem parte, etiam foenifecia habent, nisi eluie corrumpantur. Cohibetur ager huius, ab oriente, terreno *Rácskeviensi*; *Sz. Mártoniensi* autem, & *Csepiensi*, a septentrione; ab occasu, *Danubio*.

6.) *Lóröv (k.)*, vno milliari Germanico est infra *Ujfalu*, in eiusdem maioris alvei ripa, paullo tamen remotius a flumine. Nam, huic, & pago, pratum, seu lucus intercedit, virgultis salicum, & id genus arborum, siluiscens. Vicinus ei, eadem in ripa, locus est, nomine *Cservicz*, cuius tamen nihil videtur reliquum, nisi rudus & hortuli culinares, quos *Rácskevienses* informant, tametsi eum *Lórövenses*, ad se pertinere aiant; est enim supra *Lóröv*, quadrantis milliari interstitio; tantundem distat, immo paullo remotius, a *Rácskevi*. Hoc autem, a *Lóröv*, remotum est in septentrionem, leuæ vnus itineris: reliqua, vti *Bees*, sunt ei in orientem, in meridiem vero, vicus *Makád*, pari fere intervallo. Itaque, his etiam terrenum arctum, fabulosum, & planum est, neque, nisi fimo, & triplici aratione recolatur, frumenti ferax. Ex ea parte, qua in meridiem spectat æstiuum, intercedit quædam modica pars terræ pinguioris, quæ triticum patitur, tametsi & ea poscat industriam, adcuratoris agricolationis, & sæpius, aquis vitietur, dum flumen exundat. Par, & prata, fortuna manet, quæ parte illa, marginem fluminis tenent. Eadem ora, insula exigua visitur, in qua arbuscula habent incolæ. Alioquin, modus lignandi, heic quoque, & tenuis est, & adstrictus ad herile arbitrium. Itaque, stramine ignem fouent, & virgultis. Ob ruris pascui inopiam, armentis haud proficiunt. Incolæ, *Rasciani* constant omnes, paucis familiis definiti. Sunt autem in eis, qui, post recuperatam *Budam*, ex *Serua* huc accessere. Ritus obtinent religionis suæ, *Gracum*, cuius & ministrum inter se, & templum habent, suo ære, siue exstructum, siue reparatum ex parietinis.

7.) *Makád*, abest a priori, quadrante milliari in meridiem, eadem ripa Danubii. Extremus insulæ huius vicus est, ea parte, qua ad finem properat, & vtrinque propius coeuntibus *Danubii* alveis, sensim coarctatur. Nam, a ramo fluminis sinistro, vsque ad *Makád*, plus,

k.) Vocatur sic, ab equitio regio, quod eo loco, siue transponi olim consue-

uit, in vltiorem ripam Danubii, siue aduari.

plus, dimidii milliaris intercapedine, haud est; alueus autem fluminis maior, accedit vico, intermissa silua, & palude, quam idem repellit *Danubius*, a fine insulæ, vsque ad pagum, repercusso quodam armo, qui siluam eam circuit, & in nouæ insulæ similitudinem, a continente, rescindit: dum, ad vicum vsque, peruenit, ibidemque, crepidine cohibitus, in vastam paludem effunditur. quam demum lacunam, perpetuo stagnantique aluco, in orientem, ducit, versus *Döm-föd*; atque inde rursus redit, in meridiem, retractoque iterum ductu, cum suis aquis, in insulæ extremo, coadunatur. Alioquin, inde a *Lóröv*, submittitur alueus alter, vulgo *Holt-Duna*, qui ab insula *Lórövenfi* pomaria, pari, vt prior, aquarum circuitu, nemus rescindit, & reuera, insulam format siluestrem, tametsi eandem, parte illa, vbi ad *Makád* peruenit, reflexo in *Danubium* fluxu, mediam quasi diuidat. Itaque, vicus totus aquis circumfunditur, & quasi in noua quapiam insula, hæret. Pro more autem amnis, nunc exundantis, nunc aluco suo cohibiti, pari, cum reliquis, modo, nuuc perdit, nunc tenet, agricolationis qualemunque commoditatem. Silua tota heri est, neque licet *Makádiensibus*, nisi accepta indulgentia, lignandi facultate uti. Itaque, stramen, & virgulta, arundoque, ex palude, quæ vicina est, vicem lignorum explent. Alioqui, incolarum singularis industria, his etiam in angustiis, vicum ita conseruauit, vt non tam habitu, quam situ, extremus sit in hac insula. Nam, quod suo in territorio habere nequit, in alieno id quæritat. Scilicet, ære conducit agros, vicini, in orientem, prædii, quod vulgo *Gyal* nominatur. Ergo, coniuncta huius, cum suæ terræ, rusticatione, qualicunque cura studet conseruare, gentis atque vici sui, perennitatem. Incolæ, *Hungari* sunt, posteriores eorum, qui olim hanc oram inhabitabant.

8.) *Becs*, Hungaris *Becse*, est e regione prioris, ad ripam aluei *Danubii* minoris, quadrantis, plus minus, milliaris interuallo, in septentrionem hibernum. Tantundem distat, & a *Ráczkeuino*, in eadem ripa, & a *Lóröv*, quod recedit a *Becs*, in occidentem. Ipse vicus, erectiorem locum occupat, vix vicienis domibus constans. Ea parte, qua in orientem spectat, obicit se ei insula, exili ramo *Danubiali* intercedente. In ea nonnullis, modicus arborum fructiferarum, atque graminis, redditus est. Nam reliqua sunt *Ráczkeuiensium*. Infra vicum, prata quidem agris intermittit flumen: sed, quæ sæpe vitiat exundationibus. Quare, nisi ripis cohibeatur, fœnifecia, aut nulla fiunt, aut limo fœda. Inde, agelli finibus accedunt *Makádiensibus*; atque, vti ea parte, in meridiem procurrunt, ita, repelluntur post a *Lórövenfi* termino, in occidentem, & septentrionem. Solum eis fabulosum quidem, sed sic satis fertile est, tametsi pariter lætaminis, & triplicis arationis, indigum. In medio agrorum, nemus siluestre, adolescente adhuc, sed densa quercu, lignationis tamen vetitæ, propter siluarum inopiam. Est heic, & herilis villa, laxo,

muratoque opere instructa, eo loco, qui inter nemus, atque vicum, intercurrit. Ultra, quod in occidentem & oppidum *Rácskevi*, recedit sterilius arenarum turget cumulis, iunipero tamen virentibus. Vicum incolunt *Germani*, ex Styriis, Austriacis, Suevisque huc deducti. Olim, Thraces cum inhabitabant. Sed, ubi primi *Germani*, ante annos fere triginta, aduenerunt; nescio, quam ob rationem, conclamatis, nocte intempesta, vasis, secundo amne, recesserunt, colonia *Germanis* vnice relicta, lente admodum proficientibus.

9.) *Tökölly*, recedit ab oppido *Rácskeve*, milliaribus duobus, in occidentem, versus maiorem Danubii alucum, a quo, passus vix mille, remotus est, insidetque sabuloni edito, a ventis olim, aquisue congesto. Id eo valet, ut nequeat ab excedente ripas Danubio, euasari; tametsi saepe, ad domos vsque, eluuiiones pertingant. Sunt autem adiculæ vix triginta, fortis tam pressæ, & egenæ, ut alias decem, forma atque facultate, haud exæquent. Eas, *Rasciani* posuerunt, ex colonia *Dalmatica*, & *Seruiana*, quæ post desolatos *Hungaros*, huc delata erat, residui. Fata, communia vico fuere, cum insula, & huius inquilinis. Parca ei est territorii portio. Ab oriente, finibus terminatur *Csepensibus*, quadrantis vix milliaris intervallo; tantundem, ab eo distant limites *Sz. Mihály* in meridiem, neque multo longius in septentrionem, *Sz. Miklós*. Interfunt quidem flumini, insulæ duæ, sed parui fructus; minuta enim tantum virgulta, & arundinem educant, sæpissimeque obruuntur aquis. Par fortuna manet, eam quoque continentis partem, quæ flumini est proxima. Itaque, eadem & heic agricolationis est difficultas, quam ad vicos reliquos, memorauimus.

Ad famam vici pertinet, quod gens *Tökölyiorum*, hinc prodierit. Neque vero tam sunt nuperæ, familiæ iam extinctæ origines, quam id existimauimus alias. *MATTHIAS* certe *Cornino*, rerum potente, non in familiaribus modo regis censebantur *Tökölly*, sed erant etiam, virtute bellica insignes: quod vtrumque de *Nicolao*, & *Andrea*, *Tököllyis*, ipse *MATTHIAS* prædicat, in ea epistola, quam ad Cardinalem Agriensem, tunc Romæ agentem, *Nándor Alba* dederat, de expeditione *Paulli Kinifii*, in Seruiam, feliciter suscepta. Fragmentum eius, quod istuc adinet, huiusmodi est: *Secundo die festi Omnium Sanctorum, quæ erat dies Veneris, Paullus Kinifii, ita antea, cum omnibus gentibus nostris, puto, duobus & triginta millibus hominum, bono modo preparatis, ex castro nostro Tömösvár, discessit, & omnibus, qui domi suæ parati, iussione illius expectabant, intimauit, ad diem Dominicam, qui proximus erat, in vado Haram, ad se conuenire; quod & factum est. Sed eadem die, cum multi domo profecti, diuersis itineribus, ad illud vadum conuenerent, accidit vnus casus, qui tametsi hostibus non incruentus exstitit; nobis quoque, ob amissionem vnus notabilis familiaris nostri, fuit non*
pa-

parum infaustus. NICOLAVS & ANDREAS TÖRÖLY, cum centum equitibus, ipso die iter adgressi, dum alio itinere, ad vadum contendunt, quadringenti Turci, qui in insidiis latuerant, subito ex nemore effusi, in eos irruunt, & nihil tale formidantes, repente circumdant. Tum illi, tanta multitudine conspecta, cui se impares videbant, currus oneratos, ex templo circumlocant, seque, intra curruum ipsorum septa, concludunt. Turci vero, nemori, quod curribus contiguum erat protinus ignem iniiciunt, ut flante contra nostros vento, currus comburerent. Vbi igitur currus nostrorum ardere cœperunt, nostri in pugnam cum illis congressi, ab hora nona, usque solis occubitum, viriliter pugnant. Cecidit in illo conflictu magna pars Turcorum, & nemo, ut fertur, sine vulnere discessit. NICOLAVS TÖRÖLY, duabus hastis, in ipso pugna principio traiectus, non destitit, quin usque ad finem diei, cum eisdem acriter conflingeret. Deinde, conuersis illis in fugam, ipse multis vulneribus confectus, una cum fratre suo Andrea, qui similiter plura vulnera accepit, domum suam reuersi sunt; & ipse quidem Nicolaus, eodem die, tantummodo suscepta confessione & communione Sacramenti, ex hac luce decessit; Andreas vero grauitur decumbit: de quo adhuc incertum habemus, utrum reconualescere possit? Quinquaginta ex nostris, in loco certaminis fuerunt trucidati, nec aliquis, exceptis tribus, sine vulnere reuersus est. En! magnificam Tökölörum, iam tum, ætate illa, mentionem. Sed, quemadmodum Kasmarckinum, sequutis temporibus penetrarint, emerferintque usque in Comitum fastigium, dum ludibria fierent fortunæ, alibi expromendi erit locus. Hactenus de *Eugeniana* Ditione.

MEMBRVM IV.

DE

Processu Soltbensi.

PROOEMIUM.

Omen, PROCESSVS hic, ab oppido, seu castro *Solth*, accepit. Regio quondam fuit haud exigua: quippe, laxè, per vtramque partem *Danubii* se diffundens, & quidquid *Cumanis Minoribus*, *Albensique* provinciae intercesserat, complexa. Cum res *Hungariae* nondum a *Turcis* fuissent contemperate, ad *Albensem* Comitatum, SEDIS *SOLTHENSIS* nomine, referebatur, vnaque cum eodem, coibat ad concilia, dum *Albenſi Comitatu*, ab hoste occupato, *Pestiensi* & *Pilisiensi*, lege publica, (a.) adiungeretur. Quoniam Comitatus *Szolnok exterior*, & *Albensis* sedis *Soldt*, a *Turcis* occupati, carent *Vice-Comite*, & *Iudicibus Nobilium*; variae vero contingunt caussae, in eisdem Comitatibus reuidentae: decretum est, ut in posterum Comitatus *Szolnok exteriori* per *Hevensensem*; *Albensis* vero sedis *Soldt*, per *Pestiensem* iudicia administrentur: verba sunt sanctionis (b.). Ex eo tempore, limitibus sensim coarctatis, amissaque tota, quam ultra flumen habebat, regione, oram, vix tria milliaria latam, intra flumen & *Cumanos*, retinuit. Longa satis est; a vico enim *Dömsöd*, ad *Bajam* vsque, duodecim milliaribus procurrit: sed, quia *Danubio* vicina, id etiam quod obtinet, creberrimis aquarum exundationibus, deperdit saepe. Itaque, licet solo gaudeat pullo, & pingui, vnaque conuersione, semi-

a.) LEOPOLDI Decreto I. Art. LXXVI. an. MDCLIX.

b.) Decreto MAXIMILIANI III. Artic. LXX.

Atque mansere omnino, iidem illi Comitatus, coadunati. Vide, Decretum LEOPOLDI, A. MDCLIX. Art. LXXVI.

feminum omnis generis, sine lætamine, feraci; gloriam tamen, quam habet, fertilitatis, & tunc, ob amnis iniurias, perdit, quum maxime spondet. Euenit hoc, cum alias frequenter, tum anno MDCCXXX. (c.). Luxuriabant segete, agri frumentarii; iamque, diuitis messis confidentiam colono ingerebant; cum subitæ eluuiiones, agros amni vicinos, & depressos, ad eum modum offundunt, vt passim, ne spicæ quidem prominerent, pleraque autem omnia, partim limo pessundarentur, partim elutis segetum radicibus, gurgite haurirentur. Quia enim aduersa *Danubii* ripa, toto hoc tractu, altior est firmaque; depressior contra *Soltensis*, aquæ illinc reperlussæ, obruunt oram citeriorem, eduntque damna, & magna ea, & frequentia. Neque segetes tantum, calamitas hæc perdit, sed fœnifecia quoque, & siluas ripenses. Nequeunt nimirum, solito incremento, proficere; quando, vel reuelluntur radicitus, vel incumbentium aquarum mole, sternuntur humi, difficiliter postea adfurrecturæ. Itaque, raræ heic sunt siluæ, si insularum saliceta alnetaque excipias: quæ passim, *Danubii* margines obsident. Fit præterea, eluuium his iniuriis, vt regio, etiam remotior a *Danubio*, lacunosa euadat, inundeturque, late porrectis stagnis, ora potissimum *Soltensi*. Ea *Hungaris* vocatur *Sárköz*, quod *cæno circumfusa*, haud pateat cultui humano. Alit vero, immensam vim aquaticarum auium; sed & porcis idonea est, qui erolis arundinum radicibus, in magnam crescunt molem, facileque pinguescunt. Relatum accepimus, quandoque ad quatuor *centenariorum* pondus ingrauescere. Ceteroquin, colligas hinc, *Processus* partem optimam, pessime habere passim, fructumque, aut nullum ferre,

c.) Atrocior multo, ea fuit eluio, quæ eodem hoc anno MDCCXXXVI. mense Iunio, cum Germaniæ partem potiorē, tum Hungariam in primis nostram, Danubio confinē, & situ depressam, adflixit. Nam, & demersas late segetes, fœnumque in acervos

congestum, abstulit, & totam quæ incubuit regionem, inutili sabulone, obruit: vt hominum, pecudum, ædium siluarumque damna, & subrutos passim, exesosque aggeres & ripas, taceamus.

re, aut exilem. Qua aratri patiens est regio, si annus faueat, fert triticum longe omnium nobilissimum, quodque, a *Budensium*, & *Pestiensium* pistoribus, maioris fiat, quam reliquorum *Processuum*. Neque viti inimica regio est, qua ea colitur. Vbertim enim fert vinum; sed, neque generosum illud, neque perenne. Ergo, vix remuneratur, operas, eo, quod ætatem ferre nequit. Fit ea re, ut parcius vacent vineatico cultui, regionis huius incolæ. Colitur vero *Processus Solthenfis*, paucioribus, quam pro longitudine, oppidis vicisque: atque id fere in fluminis tantum vicinia. Reliqua, solitudines sunt vastæ, armentis, quam hominibus, amiciores. Præcipuam ei, ARCHIEPISCOPATUS COLOCSSENSIS, gloriam, longa retro ætate, peperit. Id quod videndum iam fuerit.

SECTIO I.

DE

Vrbe, atque Archiepiscopatu Colocsensi, & huius Præsulibus.

SYNOPSIS.

Vrbis COLOCSÆ etymon: an sit Coletianorum opus? Lazii coniectura, de Statuis Colossis: de Colosso Pannoniæ præfecto: quid in eo laudandum? §. I.

Indagandarum Colocsæ originum, ac nominis, difficultas: Cellarii sententia: Colossorum fragmenta, hodieque hic notata: rem non conficiunt. §. II.

Fit Colocsa Episcopatus sedes, sub S. Stephano: tanta rei occasio. §. III.

Timonis, de re tota, iudicium: auctoris disputatio: & sententia: Otrokoclii, & Timonis verbis adstruenda: illustratur porro: Geyla II. Archiepiscopatus, conditor. §. IV.

Archiepiscoporum Colocsensium catalogus. §. V.

Colocsæ habitus olim florens: fata, post Ludouici occisum, aduersa: subit Turcarum tyrannidem, una cum Archiepiscopi ditione: pessundatur nostrorum impress-

pressione: a Turcis deraditur penitus.

§. VI.

Pristinum urbis florem Csákyus, ex longævis incolis condidit: horum ætas: vigor præcipuus, & in obeundo opere rustico adfuit: benignitas in eos Csákii. §. VII.

Res Colocsa, post captam Budam, reparari cæpta: Leopoldus M. Archiepiscopus

tum instaurat: primi eius, post Turcas abactos, præfules: pratorii, quod excitavit Szetsénus, facies & commoditas: situs amœnitas. §. VIII.

Romani lapides, qui in castello visuntur: Emericus Csáky, præcipuam urbi celebritatem conciliauit: quam hodie auget, Gabriel Metropolitæ. §. IX.

§. I.

COLOCSAE, Archiepiscopalis urbis nomen, docti varie deriuant. A Coletianis populis arcessunt, non plane nulli (a.). quos PTOLEMAEVS (b.) inter Sauum & Drauum, Pétouio haud procul, sedes habuisse, memo-

Urbis Colocsaeymon: an sit Coletianorum opus

rat. At enim, vix diuinare possis, quomodo in alieno solo, coloniam posuerint Coletiani. LAZIUS (c.), more suo, nunc hanc, nunc aliam iterum, vocabulo tribuit originem, & partim a Statuis Colossis, partim a Colosso quodam, denominationem arcessit. A Statuis Colossis, inquit, barbara pronuntiatione, Hungaris Colocza nominatur, quod ad Statuas simpliciter Antonius dixit: ubi nominatim Scotus, equites Dalmatas, atque auxilia Vrsariensia, Arcadio & Honorio ad clauum sedentibus, statua habuisse scribit. Refert Spartianus, in vita Antonini Pii, hunc ea lege fuisse ab Hadriano adoptatum, ut ipse sibi Marcum ac Verum Antoninos, adoptaret; filiamque suam, Vero aut Marco, daret uxorem. Et subiicit: Nec diu vixit, grauatus languore, ac diuerso genere morborum, sæpe dicens; sanum principem mori debere, non debilem. STATVAS sane, AELIO VERO, per totum orbem COLOSSAS poni iussit, templa etiam nonnullis fieri urbibus. Verisimile est igitur, eo tunc tempore, & hoc Statuarum Municipium, initia habuisse. Ita ille. Ac posteaquam, ex PLINIO, QUINTIANO & MARTIALI, de colossis dixisset quidpiam, pergit: ab huiusmodi igitur turritis statuis, eo loci, ab Pio Antonino collocatis, AD STATVAS in itinere Antonini, & labentibus seculis, Colocia, ab Hungaris, municipium, de quo loquimur, adpellatum fuit. Nihil reluctaremur, in

Lazii coniectura, de Statuis Colossis:

Tom. III.

Y y

re,

a.) Vide BONFINIUM, Dec. 1. Lib. 1. p. 23, 53. & veteris geographiæ consultissimum, ABRAHAMVM ORTELIUM, in Thesaurio Geographiæ Antiquæ.

b.) Lib. III. Cap. XXII. Leges critice

SCHÖNLEBENII, de COLETIANIS, in Carniolæ Antiquæ Adparatu, Cap. III. §. III. p. 90. b.

c.) Commentariorum Reipubl. Romanæ, Lib. XII. Cap. IX. p. 1117.

re, neque habente momenti quidpiam, neque damnosa cuiquam, si constaret sibi LAZIVS. Vix enim hæc dixerat, cum noua diuinatione vsus, dubium relinquit auctorem, huicne, an alteri, quam subtexit, opinioni, adsentiri debeat: inquit enim: *Quamuis fortasse, vel a Colosso, comite illo, & Pannonia præfecto, nomenclaturam sortitam fuisse, existimari potest, cuius Cassiodorus, Lib. III. Variar. cog. meminit, in epistola Theodorici regis Gotthorum, reliqua. Sed, quid quæso, præfecto Pannoniæ, cum aduersa Danubii ripa, negotii? quid virium, ad condendam illic urbem, denominandamque ex suo nomine? Amni certe intercludendo, inutilis fuisset, importune posita colonia. Illud meretur laudem, quod, quum coniectationes expromsit suas, permittat lectori, quid velit deliberato statuere. Vtrum igitur a Statuis Colossis, inquit, vel COLOSSAEO, præside Pannoniæ inferioris, Colocza, apud Hungaros, denominata existat, liberum lectori iudicium permittimus. Quanquam, si de sensu meo dicere debeo, priorem magis coniecturam adprobemus, quod in ipsissimo, veteris Statuarum municipii situ, istud hodie positum, cernatur. Hæc LAZIVS (d.), coniectatorum liberalissimus.*

§. II.

Indaganda-
rum Co-
loczæ ori-
ginem, ac
nominis
difficultas:

Cellarii
sententia:

Colosso-
rum fra-
gmenta bo-
dieque hic
notata:

rem non
conficiunt.

ATque, difficile est omnino, sine formidine erroris, de urbis originibus, nomineque, statuere. Saltem, vix possis adduci, vt ad Statuas isthic quæras. Itinerarium certe ANTONINI (e.), aduersa ripa, mansionem eam collocat, hoc est, in Pannonia inferiore, haud vero apud Iazyges. Quam difficultatem, vti tollet CHRISTOPHORVS CELLARIVS, (f.) translatis Statuas Colosseas eo esse ait, vbi iam est Colocza. Sed, recte monet WESSELINGIVS (g.): *mibi perquam dubium hoc & incertum videtur.* Alioquin, hodieque, fragmenta heic colossorum, superant. De his diligentissimus notitiarum, per hos Comitatus, conlector, IOHANNES MATOLAY: *Vidi, inquit, ibi fragmenta, inusitata magnitudinis columnarum. Earum singula, ibidem iam diu iacentia, & infracta, ambitum duarum orgyiarum crassitie complectebantur, erantque, alia aliis, longiora, saxo duro, colore fusco, opere autem rotundo. Si verum est, quod multi volunt, Colossos, heic Romanorum, aut Statuas stetisse, fragmenta hæc, a tanta molis ruina, haud discrepant; tametsi, malim ea ad templi ruinas, quod ibidem S. STEPHANVS condiderat, referre. Nam, & penes eiusdem templi ruderem, visuntur, & haud obscure, sacra adis columnina fuisse, ostendunt: nisi forte, ex Romanorum ruderibus, educendo templo, diuus rex, lapides eos adhibuerit. Hæc ille, quæ faciunt sane qualicunque coniecturæ locum. At, ne sic quidem euiceris, hic ideo, ad Statuas,*

se-

d.) Loco, quem citauimus, p. 1118.

e.) Edente, PETRO WESSELINGIO, Am-
steladami, A. MDCCXXXIV. for. quadr.

pag. 244.

f.) Lib. II. Geogr. Ant. Cap. VIII. p. 559.
g.) Loco citato in nota.

fedisse olim, cum supra dictum sit, ex SPARTIANO, *Statuas* eiusmodi *Colossas*, per totum orbem Romanum, positas fuisse. Quid? quod & in aliis locis effodiantur per *Hungariam*, colossorum (*b.*) istiusmodi fragmenta.

§. III.

Quidquid eius sit, exultam non modo, sed & *Archiepiscopatus* sede nobilitatam fuisse, a S. STEPHANO *Colocsam*, plerique omnes credunt. Hinc, non dubitat BONFINIVS (*i.*), metropolim adpellare. *Coletia*, est metropolis quidem ciuitas, metropolitamque habere solet, non ignobilem. Atque, erat omnino in iis *Episcopatibus*, quos regum optimus, sub seculi vndecimi exordia, instituit; sed quem breui post, mira fatorum indulgentia, in Archiepiscopatum euectum aiunt. Tantæ rei occasionem, ex LYDOVICO THOMASSINO (*k.*) didicimus. SEBASTIANVS, Inquit, qui primus Archiepiscopatus Strigoniensis Archiepiscopus ordinatus fuerat aliquamdiu; post oculis orbatus, successorem habuit, Colocensem Episcopum, ita dispensante Papa. Quo rursus similiter dispensante Sebastianus, triennio post, receptis oculis, absterfoque cecitatis morbo, pristina restitutus est sedi, remigrante quoque in suam priorem Ecclesiam Episcopo Colocensi, una cum pallio, quo exornatus fuerat. Facile auguramur, ea occasione factum esse, ut & Colocensis Ecclesia, in metropolim adsurgeret. Et consentientes sane habet, qui ea de re scripsere, auctores, *Inchofferum*, *Szentroanium*, & *Ladislaum Thieróczi*um: quorum hic ait: Vngariam vniuersam summis precibus id a Pontifice contendisse, ut ne viro optime de patria, ecclesiæque merito, pallium eriperetur; quin potius in metropolitam eueheretur ASTRICVS: præsertim, cum adiecta nuper Transilvania, ea esset imperii amplitudo, quæ duos, minimum, ex- posceret Archiepiscopos.

*Fit Colo-
csa, Archi-
episcopatus
sedes sub S.
Stephano:*

*santa rei
ocasio.*

§. IV.

Hæc ille, sic satis confidenter, quia non sine præambulationibus. In dubitationem, haud temere, TIMON, rem omnem vocat. An hic ASTRICVS, inquit, siue Anastasius, unquam fuerit ARCHIEPISCOPVS COLOCENSIS, dubium magnum emergit, ex insigni priuilegio, cœnobio S. Martini, anno MI. a S. Rege, anno regni secundo concessio, inter priscorum Hung. RR. decreta, Hannonia MDCV. edito, quod incipit: Credimus, & vere scimus. In quo unicus solummodo Archiepiscopus exprimitur; ANASTASIVS vero, sine ulla alia dignitate nominatur. Neque placet coniectura P. Mart. Szentivani, qui hunc, ut Abbatem,

*Timonis,
de re tota,
iudicium:*

Yyy 2

di-

b.) Euenit hoc *Pestini*, cum *Liber Baro*, | *i.)* Loco nunc citato.
SZELECZKY, domus suæ fundamenta | *k.)* De Veteri Nouaque Ecclesiæ Disciplina;
iaceret. | Tom. I. Lib. I. Cap. LXV. n. 6.

auctoris
disputatio:

& senten-
tia:

Otroko-
csii, & Ti-
monis ver-
bis adfir-
ma:

dictum ait ASTRICVM, ut *Archiepiscopum*, ANASTASIVM. Si lubido esset, de his THÚRÓCZII, iuxta & TIMONIS verbis, disputationem instituire, facile foret cumulare coniecturas. quod eo minus putamus commit- tendum; quo magis arduum est, rerum origines erudere, quas du- dum sepeliuit obliuio. Si tamen diplomati eiusdem STEPHANI regis, quo *Cænobium S. Martini*, in monte *Sacro Pannonia*, partim funda- uit, partim dotauit primus, cum TIMONE inhæreas, *Anastasius* pro- fecto, cuius inibi fit mentio, anno *Millesimo primo*, putus putus *Ab- bas*, eiusdem monasterii fuit, dignitatis alterius, penitus expers. Cer- te, si tum *Archiepiscopum Colocensem* obtinuisset, superuacua fuisset, in laudato diplomate, eius, tanquam *Abbatis*, mentio, quæ tamen se- mel atque iterum recurrit. Placet, LADISLAI SZÖRÉNY (l.), Syrmien- sis, dum hæc recognoscimus, Episcopi, viri docti, adsertio; *Episco- patum Colocensem*, *successive*, in *Archiepiscopatum sublimatum fuisse*. Quod si est, non sibi constabunt, quæ LADISLAVS THÚRÓCZIVS (m.) in disputatione, de *Episcopatum*, & *Archiepiscopatum* natalibus, ad annum DCCCCXC. de *Episcopo Colocensi*, adfirmat; surrexisse eam, S. STEPHANI beneficio, vna cum metropoli *Strigonienfi*, & præsulibus aliis. Nimirum, committi oportebit, SYLVESTRI II. summi Pontifi- cis, ad STEPHANVM, litteras, ab INCHOFFERO vulgatas, cum regis opti- mi diplomate, causa cænobii *Sacri Montis Pannonia*, edito. Illic enim ASTRICVS, præsul Colocensis, adpellatur; contra, in diplomate regio, *Abbas* tantum. quam sane prærogatiuam, non siluisset, Rex, Ecclesiarum studiosissimus, si quæ tunc fuisset in rebus humanis. Sed, de his, viderint alii; atque hi in primis, qui pro SYLVESTRI litteris fa- ciunt, a IOHANNE LVICIO (n.), iam pridem vocatis, cum ratione, in dubium. Ergo, potuit quidem S. STEPHANVS, Episcopatum Colocensem, instituere; Metropolitam sane non instituit: quippe qui, post seculi duodecimi medium, coepit innotescere: sicuti ex OTROKOCII (o.) schedis, TI- MON (p.), subacti iudicii scriptor, prorsus euicit. *Postremis*, inquit, D. STEPHANI temporibus, *unicum in Hungaria fuisse Metropolitam*, colle- git Otrokotius, ex scripto, anni MXXXVII. in quo notatur, Domi- nicus, Archiepiscopus, *Cancellarius regius*, & quia reticetur eius se- des, Strigoniensem esse oportebat. Addito postea tempore, Báthienfis sedes, ad amplitudinem Metropolis euecta est. Nam, ut cognouimus, ex

monu-

- l.) In Vindiciis Syrmienfibus seu Descri- ptione Syrmii, vna cum Episcopatu. pag. 53. seq. Prodiit libellus Posonii mdecxiv. for. 8.
- m.) In Hungaria, Compendio data, p. 109. seq.
- n.) In Notis, ad MARCI MARVLI, Pa- tritii Spalatensis schediasma, de Patria B. HIERONYMI, quod ad DALMATIAM, & CROATIAM suam, adtexuit, p. 459. b.
- o.) Historiam Ecclesiasticam Hungariae scribendam sibi sumserat OTROKO-

csius, supremis vitæ annis. de cuius laboris habitu, prolixè nos, in mu- sen nostro, A. mdecxvii. coram do- cuit. An consummarit opus, vel ei immortalus sit, non habeo dicere. Optarim vero, vñ, viri alicuius erudi- ti opera, in lucem edantur, elabora- tissima hæc commentaria.

- p.) In Imagine NOVÆ HUNGARIÆ, P. II. Cap. VIII. p. 71. Adspexit, vtilissimus liber, publicam lucem, Parte priori, A. mdecxxiii. posteriori, mdecxxiv. Cassoviz, for. 8.

monumentis *Zágrábiensibus*; anno *MLXXXV.* Archiepiscopus *Bátsiensis* erat *FABIANVS.* Anno *MCXI.* diploma a *Colomanno R. Arbenſi eccleſiæ* in *Dalmatia* datum, ſubſcripſit *TVLBERTVS*, Episcopus *Colocſenſis.* Anno vero *MCXXIV.* diploma *STEPHANI* regis, quo conceſſa quadam *Spalatenſibus*, & *Tragurenſibus*, roborauit, ſubſcripſit *GREGORIVS*, *Bátsienſis* Metropoliſ. Deinceps vero, Primatum conſecuti ſunt *Colocſenſes*, ut patuit in *MICONE*, confirmanſque rem litteræ *STEPHANI III.* regis, quas anno *MCLXIX.* ſcripſit ad *Lucam Strigonienſem*, & *Colmam Colocſenſem*, Archiepiſcopos; de bonis demortuorum antiſtitum, & vacantibus in *Hungaria* ſacerdotiis. Earum notiſiam, qui habere uolet, adeat *Baronium*, aut librum; in *Bibliotheca Vaticana* repoſitum, qui inſcribitur *CENCH CAMERALIS.* Hæc ille, extra erroris periculum. Sed, qui? quaſo! *Bátsienſis* ſedis prærogatiua illa, in *Colocſenſem* commigrauit? Nimirum, ita reor; conſtitutum, in *Bátsienſi* Eccleſia, Archiepiſcopatum; cum ob uicinitatem ſedis *Colocſenſis*, quæ propemodum nimia eſt; tum, ob diœceſeds utriusque anguſtiam, in compendium miſſos fuiſſe, eo quod, ab vno eodemque viro, commode, non minus, quam cum fructu adminiſtrari poſſe, geminam cathedram, experimento forte conſtabat. Conſentientem iterum habeo, laudatum *TIMONEM.* Maioris, ait ille, ſplendoris atque amplitudinis cauſſa, *Bátsienſe* Sacerdotium adiunctum eſt *Colocſenſi*, idque, ante annum *MCLVI.* factum fuerit. Neque enim poſt illum annum, inter nomina episcoporum regeritur ſeparatim nomen *Bátsienſis*; ſed vnus idemque Antiſtes ſignificatur illa formula, *Colocſenſis & Bátsienſis*, canonice vnitarum, Archiepiſcopus. Hæc tamen formula admodum raro uſurpatur. Plane hinc colligas, prouidentia *GEYSÆ II.* regis, & bello, & pace, laudatiſſimi: quippe, qui ab anno *MCXXXIX.* uſque ad annum *MCLXI.* hoc eſt, annis *XX.* rerum poſitus, non vna ſignificatione, ſtudia ſua, in Eccleſiam teſtatus eſt. *Nitrienſem* certe, & ad cathedralis dignitatem euexit, & laute donauit; ut prouum ſit exiſtimare, eadem illa bonitate ductum, *Bátsienſem*, cum *Colocſenſi* cathedra, coadunauiffe. Neque nos, ab hac ſententia, dimouet hitoricorum ſilentium: quibus ſolemne eſt, ſiue per oſcitantiam, ſiue per ignoranceſ rerum geſtarum, euentus, plerumque etiam momentoliſſimos, ſilentio prætereſ. Alioquin, ſi certiora nos docuerint eruditi, & quibus antiquitates patriæ cordi ſunt curæque, faciles nos, in concedendo, gratosque habebunt.

illustratur
porro:

Geysa II.
Archiepi-
ſcopatus,
conditor.

S. V.

HAec, de originibus *Archiepiſcopatus*, dicenda erant. Iam, rei nos dignitas admonet, ut, cum iſthuc, diſputando delati ſumus, more noſtro, catalogum ſummorum virorum, adtexamus, qui cathedram huiatem, ſua ætate ornauerunt. Quod quidem optaremus, poſſe, pro eo efficere, atque id; decus Metropolitane Eccleſiæ depoſcit; at, cum priſcæ illius ætatis, rara extra modum

Archiepi-
ſcoporum
Colocſen-
ſium caſa-
logus.

dum sint monimenta, suffecerit nihil omittere, quod eruderasse, datum nobis est. Sed, neque ita morosi erimus, & tenaces coniecturarum, quin lubentes cedamus, inueteratis opinionibus; dum suffecerint exploratoria, & posita, extra dubitationis aleam.

I.

r.
Astricus.

ASTRICVS, primus *Colocensium Episcopus*. Euectus ad eam dignitatem est, si LADISLAVM TÜRÓCZIVM (q.) audias, anno M. sin ALEXANDRVM SZÖRÉNY (r.) anno MVI. sedente tunc Romæ, IOHANNÉ XIX. annum tertium: iam tum enim, administrator Ecclesiæ Strigoniensis esse desierat. De eius in Hungariam aduentu, BONFINIVS (s.): *Principes, inquit, S. STEPHANI nomine multi, e remotissimis, in Pannoniam, partibus, euocabantur, in primis ASTRICVS, vir sanctitate conspicuus, cum discipulis, aduenit. Et post pauca: ASTRICVM, & discipulos, Rex honorifice excepit, & ad radicem montis ferrei collocavit, ubi D. Benedicti cœnobium, magnifico sumtu exadificare permisit. reliqua. Quin & illud meminit, quemadmodum Colocensem Episcopum constituerit: Mox, ait ille, Colocensem Basilicam statuit, eiusque pontificem, ASTRICVM, designauit, quem moribus & doctrina præstantem esse nouerat; eumque, post initum pontificatum, ANASTASIVM adpellauit. Satis adparet, ex CHARTVITIO (t.) hæc mutuatum esse historicum, quæ iam non disputamus, tametsi haud nos fugiat, dari in doctis viris, qui nominis hanc conuersionem negent. quis enim consecetur singula? LADISLAVS interim TÜRÓCZIVS, non dubitat his Chartuitii partim, partim Bonfinii, & qui sequuntur utrumque, testimoniis fretus, ducem Archiepiscoporum facere. Colocensium urbi, inquit, non minus, ac Bácsiensium, Diuus STEPHANVS, Episcopum intulit; sed illi in ipso anno millesimo, quo verosimilius, Romæ consecratus est ASTRICVS, siue ANASTASIVS, primus ille, & magnus Coloczenlis Episcopus, iure, Pater Patriæ, adpellandus. Qui, euectus haud multo post, in metropolim hac sede, agmen similiter ducit Archiepiscoporum, doctrina, & vita integritate, orbe Christiano celeberrimorum, deque re publica optime meritorum. Triplici functum legatione reperio. Plurimum momenti, Romana illa habuit. Mittebatur, nimirum, a rege STEPHANO, ad summum Pontificem, ut ab eo, Hungaris, qui nuper sacris Christianis fuerant initiati, Apostolicam Benedictionem imploraret; atque gentem, inter oues S. Petri cooptandam, rogaret; Strigoniensem Basilicam, metropolitanam esse iuberet; confirmaret, erectos, nuper, a STEPHANO episcopatus; cumque potestas omnis a DEO sit, & maxima cœpta, sine eius ope consummari nequeant, regalia insignia, cum pontificia benedictione, piis precibus, impetraret. quemadmodum*

q.) In Hungaria sua, p. 129.

r.) In Archiepiscoporum Strigoniensium
NOVA SERIE, p. I. Prodiit libellus
Tyrnavia, A. MDCCXVII. for. 8.

s.) Decade II. Lib. I. p. 174, 20.

t.) In vita S. STEPHANI, quæ est, Iohannis
Türóczi Chronico, adnexa, p. 271,
48.

dum (u.) legationis hæc capita, BONFINIVS inibi memorat. Defunctus eo munere ASTRICVS, Coronam Roma retulit (v.), quod iam non vacat recognoscere. Legationum altera, ea fuit, qua Gisela, *Henrici III.* Imperatoris filiam, *Henrici IV.* sororem, ad nuptias STEPHANI, & deposcebat, & impetrauit. Quo ille munere, tam gnauiter & ingenue defunctus est, vt anno sequente, ab eodem *Henrico* Imperatore, ad Francofordiensem Synodum inuitaretur, accederetque illuc, quod volunt nostri scriptores, Archiepiscopi dignitate, iam tum insignitus. quam eius profectionem, tertiam, merito, legationem possis dicere. Lacunam heic SZENTIVANIVS interserit, Colocensium, quemadmodum eos vocat, Archiepiscoporum. quam nequiuimus explere. Tum vero collocat:

II.

FABIANVM, quem tamen anno MLXXXV. *Archiepiscopum* fuisse *Bátsensem*, indice TIMONE, ex OTROKOCII lucubrationibus, supra docuimus: fidem, monumentis Ecclesiæ Zágrabienſis, adfirmantibus. Alioquin, non iniuria hic recensendus, eo quod *Archiepiscopo Bátsensis*, in *Colocensem* sedem, translata est postea. Hunc excipit.

2.
Fabianus.

III.

DESIDERIVS, incertum, Archiepiscopusne *Bátsensis* fuerit, an *Colocensis* tantum præful. Tribuitur ei annus MXCIII. cum scilicet rebus præfuit S. LADISLAVS. Eius, enim vero, ætate, adhuc Archiepiscopalis tiara, penes Bátsienses Archiepiscopos fuit. Tollit dubium omne, oculatissimus TIMON (x.), nunquam, nisi cum honoris præfatione nominandus, qui nobis DESIDERIVM, ad hunc modum intimat: Adde, inquit, *dictis de Metropoli Colocensi*, regnante D. Ladislao, occupataque iam ab eo Slauonia, *Episcopum Peucensem*, seu *Quinqueecclesiensem*, fuisse STEPHANVM; *Colocensem* DESIDERIVM; inter quos controuersiam quandam motam, diremerunt, Timotheus, & Laurentius, *Sacellani Tschafmenses*, duoque Comites. Prodit hac, PAVLLVS RITTER, in Natalibus Ladislai Regis. Indicat utrumque *Episcopum* Martinus Szentivanius, in catalogis. Cum *Colocensis*, sit *postpositus* *Quinqueecclesiensi*, patet illum non fuisse *Metropolitam*. Iuuit, hæc non siluisse. Sequitur:

3.
Desiderius.

IV.

VGOLINVS, ei annum MCII. SZENTIVANIVS adscripsit. de cuius actibus, tamenſi elaboratum a nobis fuerit, nihil hucdum reperimus, præter nudum nomen.

4.
Vgolinus.

V. Tvl-

u.) Qui legationem hanc, obitam, ab ASTRICO, inficiantur, videant, quemadmodum subdlexerint rationes suas. Certe, *Archiepiscopus Colocensis* interpretatio, nulla est; vti ex dictis patet.

v.) Leges BONFINIVM, loco citato, p. 174, 48. seq.
x.) Ad calcem Additamentorum, ad Imagines Antiquæ & Nouæ Hungariæ, quæ tribus epistolis constant, ad L. B. PETAVM APOR de Alsorja, exaratis.

V.

5.
Tulber-
tus.

TULBERTVS, Episcopus Colocensis. Adseruit nobis eius memoriam LVCIVS (y.), ex diplomate Colomanni, anno MCXI. Ecclesiæ Arbenſi, in Dalmatia perſcripto. Diplomatis initium tale eſt: *Anno Dominicæ incarnationis, IV. Indiſtione IV. Epacta non concurrentibus. Ego COLOMANNVS, Dei Gratia Rex Hungarorum per miſericordiam Dei, potitus Dalmatia atque Croatia, aſſentimus, & quantum ad nos pertinet, confirmamus Eccleſiæ Arbenſi, ſuas parochias. reliqua. Exit vero ad hunc modum: Datum eſt hoc priuilegium, dictæ Arbenſi Eccleſiæ, per manus Venerabilis Laurentii, Strigoniensis Archiepiſcopi, perpetuo ex conſeſſione Colomanni, Regis Hungaria, Dalmatia atque Croatia, in præſentia ſuorum Epiſcoporum & Comitum, quorum nomina hæc ſunt, Marcelli Vaciensis Epiſcopi, Simonis Quinqueeccleſienſis Epiſcopi, Matthæi Veſſpr. Epiſcopi, Georgii Georgenſis Epiſcopi, Sixti Varad. Epiſcopi, TULBERTI, COLOCENS. EPISCOPI; Comitum vero, Iohannis Palatini Comitum, cetera. Duo hinc momenta poſſis arguere. Alterum eſt, nullam Bâſſenſis Archiepiſcopi mentionem fieri; ſiue, quod aberat a regis curia; ſiue, quod vacabat forte ſedes: alterum, Tulbertum, Episcopum Colocensem, ultimo loco recensitum: quod indicio eſt, ſurgente ſeculo XII. in Epiſcopatibus, Colocensem adhuc fuiſſe vltimum; haud vero metropolitani axiomate inſignem. Alioquin, Tulberti nomen ipſum, ſatis condocet, alienigenam fuiſſe, non Hungarum. quod admonet, pleroſque tunc Epiſcopos, in tanta, apud Hungaros, doctorum inopia, ab exteris, aut Roma ipſa, arceſſitos fuiſſe.*

VI.

6.
Grego-
rius I.

GREGORIUS I. Bâſſienſis iterum Archiepiſcopus. Cognitum nobis fecit laudatus nunc LVCIVS (z.), ex tabulis STEPHANI R. Colomanni filii, quibus diploma Tragurienſibus a patre datum, ſolemni ritu ac fide, adfirmavit. Sic vero habent: *Ego, STEPHANVS Colomanni Regis filius, Rex Hungarie, Croatia ac Dalmatie, anni Dominicæ incarnationis 1124. Indiſtione ſecunda, menſe Iulio, Nono anno regni mei, eandem libertatem & pacem, a patre meo, vobis Tragurinis & Spalatenſibus ciuibus ſtabilitam, cum Epiſcopis & comitibus, & omnibus regni mei principibus, ſub eiſdem ſacramenti obligatione, confirmo & corroboro; ego Marcellus, Strigoniensis Archiepiſcopus, laudo & confirmo; ego GREGORIUS BAACSENSIS ARCHIEPISCOPIUS laudo & confirmo; ego Simon Quinqueeccleſienſis Epiſcopus, laudo & confirmo; ego Claudinus Comes laudo & confirmo; ego Marcus, laudo & confirmo; ego Nicolaus, laudo & confirmo; ego Lambertus Comes, laudo & confirmo; ego Buzco Comes, laudo & confirmo; ego Iacobus Comes, laudo & confirmo; ego Sergius Comes, laudo & confirmo. Hæc de eo legas.*

VII. FRAN-

y.) Dalmatiæ & Croatia, Lib. III. Cap. IV. | z.) Loco cit. p. 117, 6.
p. 117. & 118. a.

VII.

FRANCITA, interferitur a *Szentivánio*, ad annum MCXXXI. qui ad *Colocensem* hanc sedem, ex *Zágrábiensi* translatus sit. Ex ætate colligas, in iis præsulibus numeratum fuisse *Francitam*, quos STEPHANI II. orbitas permouit, ut *Belam* cæcum, providentia regulorum quorundam servatum, in regem, *Stephano* commendarent. Quamdiu federit, ignoramus; sicuti istud quoque, iamne metropolita fuerit, an episcopus tantum *Colocensis*; tamen istud malim. Post eum, desiderari episcoporum huiusmodi nomina, idem *Szentivánius* queritur: nos, indice OTROKOCIO, apud TIMONEM (a.), expleri lacunam posse, existimamus. Nempe, surrogatus FRANCITAE est:

7.
Francita.

VIII.

Miko, primus coadunatarum ecclesiarum, *Colocensis* & *Bátsensis*, Archiepiscopus. Ad reliqua progredienti, facem mihi præfert OTROKOCIVS (verba sunt TIMONIS) qui ait in tabulario *Strigoniensi*, exstare litteras, anno MCLVI. conscriptas, vi quarum MARTYRIVS. metropolita, collegio suorum sacerdotum, quasdam decumanas dedit, aut donatas ratihabuit. In iis vero testes largitionis esse; MICONEM COLOCENSEM METROPOLITAM; ANTIMIUM *Quinqueecclesiensem* episcopum; YPOLITUM, *Váczensem*; WALTHERUM *Utrasiluanum*; LUCAM, *Agriensem* electum; STEPHANUM, *Sanadiensem* electum; PETAM, *Beszprimiensem* electum; GERUALIUM, *Georgiensem* electum; MICHAELEM, *Váradiensem* electum; & GOTTSCHALDUM *Zágrábiensem*. Non facile crediderim, vetustiore *Archiepiscopatus Colocensis* mentionem, repertum iri. Ut proinde suo quodam iure, id sibi vindicatum, eo usque habeat Miko, dum antiquiores producantur tabulæ; primum, scilicet, fuisse, in *Metropolitae Colocensis*. Superabat adhuc, anno MCLXV. sicuti didicimus, ex STEPHANI III. diplomate, quod in *Pisoniensis* urbis historia (b.) recitauimus, hic vero, eo curatius & ad membranæ, quam ipsi exscripsimus, intemeratam fidem, recolimus; quo magis nobis dolet, oscitantia scribæ, MICONIS *Archiepiscopi* nomen, importune illic fuisse omissum. Ita vero exorditur diploma: *Nosse desidero omnes homines, & presentes & posteros, Ego STEPHANVS Dei gratia Rex Hungaria, sublimis ac triumphatoris GEYZAE Regis filius, paterno successus folio; istos homines, suburbanos Pisonienses.* Recitantur postea, Scythica, XX. virorum nomina, prærogatiua nobilitatis donatorum, quæ memorato loco recensuimus. Tunc vero, diplomati robur adstruitur: *Quæ causa, ut firma sit, presentia meorum nobilium, Lucæ Archiepiscopi, NICONIS Archiepiscopi, Ompud Palatini, cetera.* Nempe, *Lucas Bánffy*, *Strigoniensis*, Nico, seu Miko, id est *Nicolaus*, *Colocensis* fuit Archiepiscopus, tantæ uterque, iam tum, dignitatis, ut inter regios arbitros censerentur. Annus, quo designatæ sunt tabulæ, sic adscriptus legitur. Factum est

8.
Miko.

Tom. III.

Z z z

au-

a.) Loco cit. p. 67.

b.) Tomo I. Operis nostri, Parte Spec.

Membr. I. Sect. I. Histor. Urbis Pisoniensis, Cap. III. §. VI. p. 114.

autem hoc instrumentum, anno Dominica Carnationis, MCLXV. Huius rei testes sunt Egidi & Lecha.

IX.

9.
Petrus I.

PETRVS I. ex Spalatenſium Archiepiſcopo, Colocſenſis metropolita, anno circiter MCLXXXVI. factus. Id vero tunc crediderim cuenisse, cum BELA III. de maritima Dalmatia, cum Venetis, necquidquam dimicabat. Alioquin, quis fuerit PETRVS hic, ex THOMA ARCHIDIACONO (c.) addidimus. Quo defuncto, (GAUDIO scilicet, abrogato Archiepiſcopo) tertius quoque substitutus est Archiepiſcopus, PETRVS (d.) Lombardus, qui cum ad eundem Gaudium, gratia visitationis accederet, vidit adhuc episcopalem annulum gestare in digito: quam ob rem, vehementer eum redarguens, extraxit annulum de eius digito, & abscellit. Fuit autem PETRVS iste, primo Episcopus Naruiensis, vir magna scientia, & bonorum morum actibus decoratus. Erat autem praeſepue eruditus in scientia physicali, ita, ut respiciendo in faciem ſani hominis, praeſtiteret, quo agnitudoſis genere, & quo foret tempore inuadendus, quoque medela antidoto poſſet languoris euitare diſcrimen. Hic itaque, cum aliquot annorum curriculis, Salonitanae feliciter praefuiſſet Eccleſiae, proſectus in Vngariam, mortis debitum ſoluit, ſepultusque eſt in eccleſia Sancta Maria in Alba. Ob cuius laudabilis vitae conuerſationem, in magna veneratione, ab incolis regionis illius, eius tumulus habebatur. En! gentem, mores, doctrinam, & aduentum PETRI, in Hungariam. Id dolendum eſt omnino, nullam, ſeu anni, quo delatus in Hungariam eſt, ſeu metropolitanæ dignitatis mentionem, THOMAM inieciſſe. Quidquid eius ſit, hæc de eo expromiſſe, voluptati habuimus.

X.

10.
Saul.

SAVL, floruit ſub EMERICO Rege. Nihil de eo catalogi, ſed neque decreta habent. Nos, nomen, & axioma viri, ex diplomate eruderauimus, quo EMERICVS Rex, Zerzowojum, filium Sbima, caſtri Piſonienſis ſubditum, in nobilibus viris recenſuit. Tabulas ipſas, ſuo loco (e.) exhibuimus, ut iam non ſit opus recognoſcere.

XI.

11.
Vgrinus.

VGRINVS (f.) poſt Saulum collocatus eſt ad eum modum, ut in tempora incidat ANDREAE Hieroſolymitani. Adſcriptum nomen cum Archiepiſcopi Colocſenſis axiomate, in celebri decreto illo, ANDREAE II. legas, in hunc modum: Datum per manus Cleti, Aula noſtra Cancellarii, Eccleſia Agrienſis Praepoſiti. Anno Verbi incarnati, Milleſimo, Ducenteſimo vigelimo ſecundo. Venerabili, Iohanne Strigoniienſi; VGRINO COLOCENſI, Archiepiſcopis exiſtentibus. ceteri.

a.) Hiſtoriae Salonitanae, quæ eſt adnexa IOHANNIS LVIII Dalmatiae & Croaticae, Cap. XL p. 327. a. b.
d.) Apud TIMONEM, Nouae Synopſi Chronol. Parte I. p. 59. ſeq. Hungarus dicitur publicis monumentis.

e.) Operis noſtri Tom. II. Comit. Poſonienſi. Part. Spec. Memb. III. Sect. III. ad num. 1. nota a. p. 232.

f.) Male VGRINVS, a Szendravianio ſcribitur.

ri. Reperias frequentem eius mentionem, in diplomatibus (g.) ANDREAE II. quæ iam non vacat recensere, tametsi plura in adparatibus nostris habeamus.

XII.

UGOLINVS II. in BELAE IV. ætatem incidit, successisseque Ugrino creditur. Vir fuit acris ac militaris; id quod bello Tartarico, testatum fecit. Crebra eius, apud ROGERIVM (h.) est mentio. VGO- LINVS, inquit, Colocensis Archiepiscopus, pro se ac quibusdam suffraganeis suis, Venetias miserat pro galeis: fuerunt per regem, contra voluntatem eorum ab itinere renocati. Nimirum ad primam, de Tartarorum impressione, auditionem, adparatus bellicos, inuito etiam rege, conquirebat. Grassantibus vero iam in Pestis vicinia Tartaris, primus fuisse perhibetur, qui facta in hostes procurfione, militaris quidpiam facinoris, iniquo licet Marte, edidit. Meminit rem gestam ROGERIVS (i.): Cum, ait, prope ad Pest, ad mediam diætam, ante Dominicam de passione Domini, die Veneris, Bathus peruenisset, statim quosdam usque ad villam misit, comburendo, interficiendo, prout eis innata malitia ministrabat. Sequenti die misit alios, vel eosdem, qui peragebant similia, vel peiora. Sed Rex exire ad eos aliquos, ad faciendum congressum, nullatenus dimittebat. Id vero, siue metus fuerit BELAE, siue prudentia militaris, auctoramento tamen fuit VGOLINO, vt in hostem iret, animo sane meliore, quam successu. Pergit enim ROGERIVS. Cumque Die Dominico facerent idem; VGOLINVS Archiepiscopus, hoc graue ferens quamplurimum; quod quidem quasi pradones, tot bonos homines confundebant; & grauius, quod rex sibi & suis pusillanimus videbatur. Propter quod contra mandatum regis, cum paucis de suis foras exiens, congressum habere voluit, cum eisdem. Sed illi terga vertentes, paulatim retrocedere inceperunt. Hoc Archiepiscopus intuens, incepit eos equorum insequi pleno cursu. Tandem, terra paludosa reperta, illi velocius transiuere paludem. Hoc Archiepiscopus non aduertens, cum proximus illis esset, festinus intrauit; & cum esset cum suis armorum onere pressus, transire vel retrocedere nequiuert. Sed illi ad eos velocius reuertentes, circumdederunt paludem, & in ipsos sagittas velut pluuiam emittentes, eosdem ibidem totaliter necauerunt. Cum tribus autem, vel quatuor euadens Archiepiscopus, sic confusus, remeavit ad villam; non modicam iram habens, tam de suis perditis, quam de eo, quod rex non fecit aliquem in subsidium sui properare. Præluisse VGOLINVM, infelici hac eruptione, funestissimo, ad Sayonem, prælio, crederes. quia ille tamen adeo non est fractus animo, vt & regem perpulerit (k.) vti cum exercitu in hostem moueret, & feruente ad Sayo amnem, pugna, non ducis minus, quam militis munere, fortiter perfungeretur. Ancipiti nimirum pugna, & ad nostrorum cladem inclinante:

Z z z a

Rex,

12.
Ugolinus
II.

g.) Vide supra, Historiæ Pestis, Cap. III. | rds, Cap. XVI. p. 182, 35.
S. IV. p. 98. | i.) Loco cit. Cap. XXI. p. 184, 44.
h.) De Destructione Hungariæ per Tartar. | k.) Ibidem Cap. XXV. p. 186, 14.

Rex, inquit (l.), & COLOCSSENSIS Archiepiscopus, qui anxii formidabant, nec minis, neque adulationibus, ac monitis iam ad pugnam poterant aliquos destinare: ab aurora usque ad meridiem, in tali angustia existentes. Fas est hinc coniicere, secundas, in eodem cornu, a rege vices, VOOLINVM (m.) obtinuisse; nam in cornu quidem altero, Colomannus, dux, Bela frater; mascule, sed euentu haud meliore, depugnabat. Illud doleas, occubuisse in fuga, excelsi animi virum. Enim vero, in his a ROGERIO (n.) censetur, quos, cruenta ea clades, sustulit. Maiores de clericis cecidere, Matthias Strigoniensis Archiepiscopus, quem rex, tum propter fidelitatem, tum quia insimul nutriti erant, diligebat, & eius consiliis, magna sub confidentia, in rebus arduis, utebatur. VGOLINVS Colocensis Archiepiscopus, nobilissima ortus prosapia (o.): magna & ardua mundi negotia, omissis minimis, disponens. Hic erat, sub cuius fiducia, nobiles Hungaria respirabant. hic erat, sub cuius fiducia, maiores & mediocres, humiles se reddebant. reliqui. Ista de Vgolino. Successit ei

XIII.

13.
Benedi-
ctus.

BENEDICTVS, ex Albenfi Prapósito, iam tum anno MCCXLIII. & Cancellario regio, in Archiepiscopum Colocensem (p.) subiectus. Dedicimus id ex Bela IV. diplomate, quo Comitibus Philippo, & Demetrio, filiis Matthai, ob bene de se, fratreque suo, Colomanno, Halitiæ rege, & Duce Slauoniæ, merita, insignem bonorum portionem adfirmavit. Ita clausula habet: Datum iuxta Budam, insula, quæ dicitur Leporum, per manus Magistri BENEDICTI, Præpositi Albenfis, Aule Regiæ Cancellarii, electi in ARCHIEPISCOPVM COLOCENSEM, reliqua. Recurrit eius mentio, in numerosissimis tabulis, quas BELA, regionem instauraturus, rogantibus cumulate impertiri solebat. Eius ætatem, ad annum vsque MCCLXV. producit SZENTIVÁNYVS, quod ex diplomatibus an possit elici, non habeo adfirmare. Interim ad BENEDICTI merita referri oportere existimarim, quæ anno MCCXLVII. adscripsit TIMON (q.): Ob impendia facta, & labores exhaustos in exstirpandis hæreticis in Bosna a Colocensis Archiepiscopo, Episcopatus Bosnensis subiicitur Archiepiscopatu Colocensi, mandato INNOCENTII IV. Alioquin, in bulla aurea, (r.) qua Præposituram Thúrócziensem, anno MCCLII. instituit BELA, adhuc fuisse superstitem legas. At enim,

anno

l.) Cap. xxviii. p. 187, 52.

m.) Legendus omnino est, THOMAS ARCHIDIACONVS Historiæ Salonitanæ Cap. xxxvii. sequentibus, ubi infelix bellum describit, Vgolinum autem Vgrinum constanter vocat, quod nobis indicio est, eundem, forte, cum Vgrino antegresso, VGOLINVM hunc fuisse: sola scriptionis variatione ab eo discretum, de quo, videant alii.

n.) Inibi Cap. xxx. p. 188, 44.

o.) ARCHIDIACONVS, virum formosissimum

adpellat, loco citato, p. 342, 6. sub fin.

p.) Vide THOMÆ ARCHIDIACONI Histor. Salonitanam, Cap. xxxix. p. 356, 4.

q.) Nouæ Synopsis Chronol. Parte 1. p. 91.

r.) Dedimus eam, Operis nostri Tom. II. Historiæ Comit. Thúrócziensis, Parte Speciali, Membr. IV. Sect. III. §. III. p. 351. sequ.

anno MCCLXII. PHILIPPVS, Archiepiscopus Strigoniensis, eo munere apud BELAM fungebatur. Tunc vero Colocensis Archiepiscopus,

XIV.

SMARAGDVS fuit, antea *Prapositus Albensis*, & aulae regiae *Vice-Cancellarius (s.)*, iam vero a STEPHANO, rege iuniore, in sedem Colocensem adscitus, & axiometate *Cancellarii* donatus, paci, inter patrem BELAM, & STEPHANVM filium, conciliandae, vtilem nauauit operam. Dedimus diploma, ex membrana tabularii Archiepiscopatus Strigoniensis, depromptum, in historia (t.) Urbis Pisoniensis, cuius exordia sic habent: Nos STEPHANVS, *Dei Gratia, Junior Rex Hungariae, Dux Transiluanus, Dominus Cumanorum*, significamus omnibus praesentiam per tenorem; quod ad habendam, redintegrandam, & conseruandam nuper in Posonio habitam, anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Sexagesimo secundo, Kalend. - inter Dnum Regem, Charissimum patrem nostrum, & Nos, pacis & concordiae unionem, mediantibus venerabilibus Patribus, Philippo, *Dei Gratia Strigoniensi, Aula Charissimi Fratris nostri Cancellario*, & SMARAGDO, *Colocensi, Aula Nostra Cancellario, Archiepiscopis*. cetera. En Smaragdum, Archiepiscopum Colocensem, eumque Stephani tunc, cum male ei cum Bela patre conueniret, sequacem, posteaque, pacis & concordiae, arbitrum. Excepit eum:

14.
Smaragdus.

XV.

STEPHANVS I. ignotus *Szentivania*, nobis vero, ex diplomate *Ladislai Cuman* cognitus, quo possessionem *Kuchnaallya*, Comitibus, *Thoma Ite*, & *Andrea*, per, *Colomanum* regem ademptam, iure possidmini, restituit. Eius clausula sic habet: *Datum per manus Magistri Benedicti, Budensis Ecclesiae Prapositi, Aula Nostra Vice-Cancellarii, dilecti & fidelis nostri*, anno Domini MCCLXXIV. Regni autem nostri anno secundo: *Metropolitica sede Strigoniensi vacante, & Venerabilibus Patribus*, STEPHANO *Colocensi*, & Iohanne *Spalateni, Archiepiscopis*. Lamberto *Agriensi*, Briccio *Csanadiensi*, Iobo *Quinqueecclesiensi*, Paulo *Veszprimiensi*, *Aula Nostra Cancellario*, Philippo *Vaciensi*, *Aula Domina Regina consortis nostra charissima Cancellario*, Lodomerio *Varadiensi*, Timotheo *Zagrabieni*, Dionysio *Lauriensi*, & Petro *Transilvano*, *Episcopis*, *Ecclesias Dei feliciter gubernantibus*. Post Stephanum,

15.
Stephanus I.

XVI.

IOHANNES I. in sedem Colocensem surrogatus est, id quod nos diploma ANDRAE Veneti, edocuit, ad hunc modum finiens: *Datum per manus discreti viri, Magistri Theodori, Albensis Ecclesiae Propositi, Aula nostra Vice-Cancellarii, dilecti & fidelis Nostri*, Anno Domini MCCCCLXXX. quarto Calendas Augusti, Indictione secunda, Regiminis Nostri anno primo. *Venerabilibus Patribus*, Ludouico *Strigoniensi*, IOHANNI *Colocensi, Archiepiscopis*. Andrea *Agriensi*, Gregorio *Csanadien-*

16.
Iohannes I.

Z z z 3

fi,

1.) Sic habent innumeræ Tabulae, a BELA IV. perscriptæ: *Datum, per manus dilecti & fidelis nostri*, MAGISTRI SMARAGDI, *Prapositi Albensis*.

2.) Tom. I. Operis nostri, Parte Spec. Membr. I. Sect. I. Historiæ Urbis Pison. Cap. III. §. v. p. 118.

si, Paulo *Quinqueecclesiensi*, Haab *Váczienti*, Benedicto *Veszprimiensi*, *Aula Domina Regina Consortis Nostrae Charissima Cancellario*, Benedicto *Varadiensi*, Poka *Sirmiensi*, Andrea *Lauriensi*, & Petro *Transiluanensi*, *Episcopis, Dei Ecclesias florentes gubernantibus*. In errore est SZENTIVANIVS, quando, ad Archiepiscopum Strigoniensem, translatum ait. Aliter M. IOHANNES THÚRÓCZIVS (u.) cum Wenceslai, regis pueri electionem, & inaugurationem, memorat: *Dominicus*, inquit, *filius Stephani, dicti Porch, magister Thauarnicorum quondam Regis Andree, Demetrius, filius Nicolai, Henricus filius Henrici, viri valde magnifici; cum IOHANNES Archiepiscopo Colocensi, & Andrea, Episcopo Agriensi; Emerico, Episcopo Varadiensi; Haab, Episcopo Váczeni; Antonio Episcopo Csanadiensi; Nicolao, Episcopo Boszniensi; & Iacobo, Episcopo Scepsensi, cui usque vitam (v.) concessus erat Episcopatus; in mense Iunio versus Bohemiam processerunt, ad regem Wenceslaum, ut regni susciperet gubernacula Hungarorum: NE REGNI LIBERI LIBERTATEM AMITTERENT, IN SVCCESIONE PER ECCLESIAM DATI REGIS. Nempe, Pontifex Romanus, viuo adhuc Andrea Veneto, Carolum, annos natum XI. iam tum anno MCCXCIX. Hungaris in regem destinarat, Matthæo Omodeo, & Vbrino, potentissimis principibus, destinationi velificantibus. Aliter, cum asseclis, IOHANNES, animatus fuit, ne libertati Hungariæ derogaretur quidquam. Adducto ex Bohemia, WENCESLAO iunior, Albam regalem, ad sollemnia inaugurationis, IOHANNES Archiepiscopus Colocensis, cum episcopis aliis supranominatis, honorifice eum coronarunt. Sedes namque tunc Archiepiscopatus Strigoniensis vacabat. Inde Budam venerunt; ibique IOHANNES Archiepiscopus obdormiuit in Domino; & Iacobus Episcopus Scepsensis quieuit in pace. Tumulantur autem in Ecclesia S. Iohannis apud fratres minores. Hæc anno MCCCII. accidere.*

XVII.

17. LADISLAVS I. a *Szentivánio* illic interfertur: quippe qui, ex
Ladislavus I. *Zagrabiensi Episcopo*, ad *Colocensem sedem*, sit translatus. Do-
leas, non addidisse ætatem, qua id euenerit. Sane, si *Iohanni*, anno
MCCCII. mortuo successisse credi debeat, breuem ei oportebit metro-
politanz huius sedis vsuram fuisse: eo quod,

XVIII.

18. STEPHANVS I. rectius II. ab eodem *Szentivánio*, anno sequenti
Stephanus II. a describitur. Neutrius in diplomatibus mentionem adhuc reperi: ut fas
sit existimare, potitum ea dignitate vtrumque fuisse, cum sub puero
Wenceslao, susque deque ferrentur omnia. *Stephanus* certe, OTTONI
potuit superuixisse.

XIX.

19. DEMETRIVS, creditur, in exordia *Caroli I.* incidisse. Hunc,
Demetrius. recensente *Szentivánio*,

XX.

u.) Parte II. Chronici, Cap. LXXXIV. p. 81, |
33.
v.) En! temporarium, in Scepusiensi Ca-

pitulo, Episcopatum, vnius IACOBI
vitæ curriculo, definitum. quod notent
sane, antiquitatum curiosi.

XX.

LADISLAUS II. excepit, ex ordine Minorum, a IOHANNE XXII. confirmatus, iussuque eius, *Roma* consecratus, anno MCCCXVII. Habemus eius mentionem, cum alibi passim, tum in eo CAROLI diplomate, quo *Feliciani* facinus execratus, sospitatori suo *Iohanni*, possessiones parricidæ illius, perenni iure, adtribuit. Exit vero ad hunc modum: *Datum per manus honorabilis viri Magistri Tatanci, Albenfis Ecclesiæ Prapostiti, Aula Nostra Vice-Cancellarii, pridie Calendas Martii, Anno Domini Millesimo, tercentesimo, trigesimo sexto, regni etiam nostri, anno similiter trigesimo sexto. Venerabilibus in Christo Patribus, Dominis, Csanádi Strigoniensi, Fratre LADISLAO Colocensi, Aula Nostra Cancellario, Archiepiscopis. Nicolao, Iauriensi, Ladislao Quinqueecclesiensi, Andrea Transiluanensi, Ladislao Zagrabieni, Andrea Varadiensi, Rodolpho Vacziensi, Nicolao Agriensi, Iacobo Csanadiensi, Meskone Veszprimiensi, Aula dicta Domine Regine Consortis Nostræ Charissimæ Cancellario, Fratre Vito Nitriensi; Bosnensi & Syrmieni sede vacantibus; nec non Fratre Paulo, Albenfi de Nándor, Episcopis, Ecclesiæ Dei feliciter gubernantibus. Patet hinc, & Cancellarii dignitate functum, & lustris circiter quatuor, tiara potitum fuisse Ladislaum.*

20.
Ladislau
II.

XXI.

STEPHANVS III. ignoratus a *Szentivánio*. Nobis indicium eius fecere, LVDOVICI I. eadem illæ tabulæ, quibus laudatum nunc diploma patris CAROLI, recognouit, ratumque habuit. quæ sic concluduntur: *Datum per manus honorabilis viri Tatanci, Albenfis Ecclesiæ Prapostiti, Aula Nostra Vice-Cancellarii, dilecti & fidelis nostri, Anno Domini Millesimo, tercentesimo Quadragesimo sexto - - Mensis Aprilis, Regni autem Nostræ anno quinto, Venerabilibus in Christo Patribus, Dominis Csanádi, Strigoniensi, locique eius Comite perpetuo, STEPHANO Colocensi, Dominico Spalatenfi, & Nicolao Iadrenfi, Archiepiscopis. Nicolao Agriensi, Andrea Transilvano Fratre, Vito Nitriensi, Petro Syrmieni, Colomanno Iauriensi, Iacobo Zágrabiensi, Laurentio Bosnensi, Gregorio Csanadiensi, Michaeli Vacziensi; Quinqueecclesiensi & Veszprimiensi sedibus vacantibus, ac Demetrio Varadiensi, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesiæ Dei feliciter gubernantibus. Vt iam diplomata, quæ cumulata habemus, alia, taceamus.*

21.
Stephanus
III.

XXII.

DIONYSIVS, exstat viri memoria; in LVDOVICI I. Decreto I. anni MCCCLI. quam non est opus multis recognoscere, cum illic posuit legi.

22.
Dionysius.

XXIII.

THOMAS, innotuit nobis, silentibus catalogis, ex LVDOVICI I. tabulis, quibus peculiaria iura *Gölnitzensium* (oppidum est Scepusiacum, idemque montanum) ad annum MCCCLIX. perscripsit, quasque postea *Capitulum Scepusiense*, recognouit, anno MDCXCIX. Earum epilo-

23.
Thomas.

epilogus iste est: *Datum per manus Venerabilis in Christo Patris Domini Nicolai, Dei & Apostolica Gratia Archiepiscopi Strigoniensis, locique eiusdem perpetui Comitis, Aula Nostra Cancellarii, dilecti & fidelis Nostri, Anno Domini MCCCCLIX. tertio Nonas Mensis Maii, Regni autem Nostri, anno XVIII. Venerabilibus in Christo Patribus eodem Nicolao, Archiepiscopo Strigoniensi, Vglino Spalatensi, Nicolao Iadrensi, & Elia Ragusino Archiepiscopis, & Thoma Archieleto Colocsenfi, confirmato Nicolao Agriensi, Demetrio Varadiensi, Dominico Transilvano, Nicolao Quinqueecclesiensi, Colomanno Iauriensi; Csanadiensi sede vacante, Ladislao Veszprimiensi, Michaelae Vácziensi, Petro Boznenfi, Stephano Zágrabiensi Fratribus, etiam Nitriensibus, Thoma Syrmienfi, Ioanne Tininiensi, Marco Traguriensi, Demetrio Nouensi, Valentino Makariensi & Farenfi, Matthæo Syrmienfi Fratribus, Michaelae Cobaniensi, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus.*

XXIV.

24.
Stephanus
IV.

STEPHANVS IV. reperimus eundem, in diplomate, quod *Libethensibus*, LVDOVICVS I. anno MCCCCLXXXII. sibi, ad d. XII. Septembris emortuali, cum hac clausula impertitus est: *Datum per manus Reuerendissimi in Christo Patris, & Domini Demetrii, miseratione Diuina Tituli Sanctorum quatuor coronatorum, Sacrosanctæ Strigoniensis Ecclesie gubernatoris, locique eiusdem Comitis perpetui, & Aula Nostra Cancellarii, dilecti Nobis & fidelis, Anno Domini MCCCCLXXXII. tertio Idus Febr. Regni autem nostri anno Quadagesimo primo, Reuerendissimis & Venerabilibus in Christo Patribus, eodem Domino Demetrio dictæ S. Ecclesie Strigoniensis gubernatore; STEPHANO Cancell. Aulicano, Coloczensis & Bachiensis Ecclesiarum unitarum Administratore, &c. In alio eiusdem LVDOVICI diplomate, Cassouiensibus impertito, inusitatum ei tribuitur axioma. Datum per manus Reuerendissimi in Christo Patris & Domini Demetrii, &c. Anno Domini MCCCCLXXX. Quinto Idus Octobris, Regni autem Nostri anno XXXIX. Reuerendissimis in Christo Patribus & Dominis, Dño Demetrio Cardinali, Gubernatore Ecclesie Strigoniensis, Fratre STEPHANO, Patriarcha Hierosolymitano, Administratore Colocsenfi & Bachiensi Ecclesiarum unitarum. reliqui. Excepit Stephanum*

XXV.

25.
Ludouicus.

LVDOVICVS, Maria, LVDOVICI I. filia, sponsa Sigismundi, ad gubernacula Hungariæ admota: sicuti est in Decreti, quod Anno MCCCCLXXXIV. edidit, clausula, quam non est opus adscribere. Ad Ludouici huius ætatem, retulerim, BONIFACII IX. P. M. (x.) collatam Ecclesiæ Colocsenfi Metropolitanæ, PRIMATIS & LEGATI NATI, insignem, & alias, soli propriam *Strigoniensi*, prærogatiuam. Vacauit, post Ludouicum sedes Colocsenfis, sicuti est in clausula Decreti SIGISMUNDI, quod anno MCCCCV. consignatum est, & secundum dicitur. *Ludouicum hunc,*

XXVI.

x.) Superat Bulla, A. mcccxcv. Pontificatus sexto, in eam rem edita.

XXVI.

ANDREAS excepit, post longiorem sedis vacationem. Eruius ^{26.} viri nomen, ex iis SIGISMUNDI tabulis, in quas iura *Pauli*, filii *Blasi de* ^{Andreas.} *Vidas Telek*, Vice-Magistri Dapiferorum BARBARAE reginae Hungariae, prolixè retulit, posteaque rata habuit. Ita enim in clausula diplomatis legas: *Datum per manus Reuerendi in Christo Patris, Domini Eberhardi, Episcopi Ecclesiae Zágrabiens. Aula Nostrae Maiestatis eximii Cancellarii, fidelis & dilecti nostri, anno Domini MCCCCXXI octavo Kalendas Octobris, Regnorum autem nostrorum anno Hungariae XXX. Romanorum vero VII. Venerabilibus in Christo Patribus, Dominis, Iohanne Strigonien- si, ANDREA Colocensi, Cozmo Spalatensi, & Andrea Raguziensi Archiepiscopis; Iadrensi sede vacante. Eodem Domino Eberhardo Zágrabiensi, Andrea Varadien. Stephano Transilvanen. Styborio Agrien. Iohanne Quinqueecclesiën. Benedicto Bosnen. Fratribus, Philippo Vácziën. Dosa Csanadien. Hincone Nitrien. & Thoma Seghinien. Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Veszprimien. Laurien. Sirmien. Tragurien. Scardonen. Timinien. Sibinicen. Nouen. Macaren. Pharen. & Chorbauien. sedibus vacantibus. Quis non miretur hanc tot Episcopatum, orbitatem? Ceterum,*

XXVII.

IOHANNES II. eodem hoc caractere insignitur, vti est in eius ^{27.} anni sanctionibus, quas decretum SIGISMUNDI sextum adpellant, in ^{Iohannes II.} clausula, ad annum MCCCCXXXV. memoriae proditum. *Iohanni*

XXVIII.

PETRUS II. de Rozgon, a *Szentivánio* sufficitur, nulla ætatis, ^{28.} quam facere decuisset, mentione. Si is est, quem in catalogo *Vesz-* ^{Petrus II.} *primien-*sum, ad annum MCCCCXXIV. refert, & ad sedem postea *Agri-* *ensem*, anno MCCCCXXV. translatus, vixisse adhuc anno MCCCC-
XL. memorat; post hunc annum Metropolitam factum fuisse oportuit. In SIGISMUNDI decreto, quod anno MCCCCXXV. conditum est, adhuc Episcopus *Agriensis* dicitur.

XXIX.

STEPHANUS V. *Varday*. Habes eius mentionem, ad annum ^{29.} MCCCCXLIV. neglectam, quod mirere, a *Szentivánio*, in secundo ^{Stephanus V.} MATTHIAE *Coruini* decreto, vbi simul, *summus Aula Cancellarius*, nominatur. Adde, infinita eius ætatis diplomata. Emicuit excelsus viri animus, in eo tractatu, quo MATTHIAE *Coruini*, & *Ordinum* iussu, sacra Regni Hungariae Corona, a *Friderico III.* redimebatur. In capite tabularum sic legas (y.): *Nos STEPHANUS Colocensis & Bachyensis Archiepiscopus. Qua autem gente fuerit proditus, iisdem tabulis (z.) exprimitur: nobis, inquit, STEPHANO Varday Colocensi. Ante vero, quam legationem eam, oppido arduam, neque honorificam minus, quam utilem patriæ, obiret, solemnè senatus consulto, a Rege & Or-*

Tom. III.

A a a a

dini-

dinibus, ad eam prouinciam (a.) additis collegis designabatur. Summi Cancellarii munus administrasse, præter decretum, supra citatum, ex GEORGIO RATEAY (b.) de Nagy Thábor, didicimus, idque diplomatis Matthia Coruini indicio: Datum per manus Reuerendissimi in Christo Patris Domini STEPHANI CARDINALIS, Colocensis & Bachiensis Ecclesiarum Archiepiscopi, Aula Nostra Cancellarii, Anno MCCCCLXIX. Kalendaras Martii. Silendum non est, quod de eo, quisquis est, Purpura Pannonica auctor, in litteras retulit. STEPHANVS de Varda, siue Varadius, obscuro (c.) loco in Hungaria exortus, artibus tamen litterarum & belli admodum inclaruit. Doctoris enim legum nomine, gausus & fruitus est, finesque Hungaria (ut est apud Bonfinium) ab excursionibus Turcarum tuitus. Ex Prapósito Ecclesie Agriensis, Archiepiscopus Colocensis, tum Presbyter Cardinalis SS. Nerci & Acbillis, a Paulo II. MCCCCLXVIII. Septembris renunciatus est. Non adsequor, porro qui euenerit, eum suffragante, (ut scribunt auctores exteri:) Ludouico XI. Francorum rege, sacro collegio adscriptum esse; nisi forsitan apud eum regem, legationem obiiisset: quandoquidem Antonius Bonfinius memoria commendauit, Marcum Tiniensem Episcopum, a MATTHIA Rege Hungaria, oratorem missum Romam, cum ad alia negotia procuranda, tum ad sollicitandum Stephano Cardinalatum. Migravit e vita in natali solo: ex libro Diuisionum in Vaticano seruato, circa mensem Iunium MCCCCLXXI. ex CTAONIO uero, & AVBERIO, MCCCCLXXIII. Videatur FELIX CONTELORIVS. Hæc de Stephano. Si BONFINIO fides, excepit eum

XXX.

30.
Gabriel I.

GABRIEL I. Diferte eum Colocensem metropolitam (d.) adpellat, missum cum Iohanne Vngor, ad Turcarum impressiones a Sirmio propulsandas. Hæc, ad annum forte MCCCCLXXI. ineuntem referri oportebit, si cum fatis Stephani Vardai, velis concilianda. Casimiriana inualecente coniuratione, BONFINIVS, fidissimum fuisse ait GABRIELEM. Coniuratio, inquit (e.), ita uehemens & fecunda fuit, ut in ulteriore Hungaria, præter GABRIELEM Archiepiscopum Colocensem, Michaellem Palatinum, cum paucis optimatibus, nemo superfuerit, qui a regia fide, ad Polonum non defecerit. Quin, & rebus iam ancipitibus, in iis recenset, qui de regis salute, cum cura, fuere solliciti. Nec interea MATTHIAS obdormiuerat (f.): quippe qui, comparauerat pro viribus exercitum; principes multos Bude coegerat. Illuc enim Palatinus, GABRIEL Archiepiscopus, item Emericus, & Iohannes Alemannus, Varadiensis antistes, multique alii ex coniuratis etiam conuenerant: clam a rege, oppido-

a.) Adi BONFINII Dec. III. Lib. x. p. 552, 34.

b.) In MEMORIA Regum & Banorum Dalmatiz, Croatiz & Slauoniz, Lib. III. p. 98.

c.) Nescio an obscurum fuerit nomen Vardaiorum, ante STEPHANVM hunc.

Certe, si nomen de Varda, tulit, nequiu loco edi obscuro: id quod norunt rerum Hungaricarum consulti.

d.) Decade IV. Lib. II. p. 562, 29.

e.) Loco eodem, p. 564, 16.

f.) Inibi, p. 566, 14.

pidorum villarumque largitionibus, reconciliati. Diplomata, quibus adscriptus esset, nulla nobis adhuc occurrere.

XXXI.

GEORGIVS I. floruit MATTHIA Coruino, rerum potente, a quo, arduis legationibus, semel iterumque adhibitum, BONFINIVS memorat. Prima ea fuit, quam *Beatricis* desponsandæ causâ, cum *Nicolao Bánffy*, Neapolim (g.) obiit: altera, quam ad Olomucensem conuentum suscipiebat. Rex, inquit, (h.) GEORGIVM *Colocensem Metropolitam*, & *Protasium Olomucensem episcopum*, item *Stephanum Comitem Scepusensem*, *Wenceslaum Bosconium*, & *Nicolaum Zeechensem*, oratores pronuntiat. Quæsturam administrasse regiam, post *Iohannis Ernesti*, solertissimi viri fata, antequam metropolita fieret, idem BONFINIVS memorix prodidit, cum de morte eius, ad annum MCCCCLXXIX. (i.) retulisset: GEORGIVS, inquit, *Archiepiscopus Colocensis diem obiit: vir grauiissimus, & summa laude dignissimus semper habitus (k.).* Peculiare est, quod de *Colocensis* metropolitæ prærogatiua (l.) addit: *Metropolitanus Colocensis, suo iure scriba regius, & Secretarius, ut aiunt, esse debet.* quæ tamen dignitas, sensim, ad *Strigoniensem* translata est.

XXXII.

PETRVS III., quemadmodum *Georgio* fuerit surrogatus, cum encomio viri, ex BONFINIO addiscas. In *Georgii locum*, ait, PETRVS a rege suffectus, vir libero acrique ingenio, & animo, pro adserenda sæpe veritate, & utilitate publica, usque adeo vehementi, ac intrepido, ut formidolosam regis iracundiam, quandoque non expauerit. Accedebant litterarum studia, quibus in Italia, diu operam dederat: hic enim, ab ineunte pueritia, *Iohanni Vitèzio*, *Varadiensi tunc episcopo*, usque adeo placuit, præ ingenii dexteritate, optimaque indole, ut diligenter inter pueros suos educarit: ad *Strigoniensem* hic *Archiepiscopatum* euectus, *canonicatu*, haud quaquam inhonesto, donavit: propria quoque impensa, *Bononia*, optimarum artium studiis excolendum curauit: contra, hic *patronum* nactus indulgentissimum, a tanti viri educatione non degenerauit. Inerat omnino, summum in viro ingenium. sed, quod sit plerumque, magnis vitiis permixtum, ac subactum; ut ideo, PETRVM cognomento *Insanum*, nihil dubitet *LVDOVICVS TYBERO*, quem infra audiemus, adpellare.

Quatuor fere in sede *Colocensi*, annos exegerat, simul iure axiomatis eius, munere *summi Cancellarii*, functus. quæ cum dignitas præcipitauit in pessimam fortunam; quando a MATTHIA, non exautoratus tantum fuit munere utroque; sed datus etiam in vincula. Causam tanti mali, PETRVS DE RÉVA (m.) prolixè describit, quam silente BONFINIO, in lectorum gratiam, adscribemus. *Intermedio*, in-

A a a a 2

quit,

g) Decad. IV. Lib. III. p. 577, 24.

h.) BONFINIVS, Dec. IV. Lib. VI. p. 604,

42.

i.) Ibidem p. 608, 29.

k.) Inibi linea II.

l.) Linea 26.

m.) *Coronæ Hungariæ Centuria* v. p. m. 49.

quit, cum Bajazete, sancitarum induciarum tempore, tyrannus, ad dolos & artes conuersus, duas nobilissimas arces, Kyllen, (quam olim Achilleam, ab Achille Græco conditam & dictam credunt) & Nester Albam, (illa ad Danubii, hæc ad ostia Tyra, siue Nestri sita (n.) est) limites nimirum Hungariæ obseruantes, læsa induciarum fide, in potestatem suam redegit. Ea de re MATTHIAS, a Stephano principe, accepto nuncio, expostulat cum Bajazete, violatæ induciarum fidei probro obiecto, & litteris fœderis; falsi criminis, (quæ forte interciderant) accusatis, urgebat tyrannum, ut sibi restitutione locorum, pristino imperio Hungarico, non aliter, satis faciat; alioquin bellum iustum, & quo semper Martem auiorem MATTHIAS expertus erat, interminari. Mollius a barbaro responsum; mortem sibi priorem futuram, quam crimen læsæ fidei ac pacis, paratamque se excusationem habere; bello expugnatas esse arces, nequaquam inductione fallaci; neque enim in conditionibus induciarum, atque litteris ipsis, de Transalpinæ, aut Moldauicæ prouinciis, vel de arcibus prædictis, quidquam cautum aut scriptum esset; quibus ita constanter inhaereret, ut ne latum unguem, ab illis dimoueri se pateretur; multo minus violatæ fidei crimen incurreret. Et quando arces illæ, non sine multorum suorum sanguine partæ essent, iuste a se possideri, quod felici Marte parasset; nec ergo postulata restitutionis necessitatem, aut consensum, sibi imponi velle, aut debere. Hæc ille, ex vero quidem; sed, optime tamen, ex litteris (o.), quas mutuo, MATTHIAS, & Bajazetes, dederunt, rem condiscas, dignis oppido, quæ hæc legantur. Et CORVINVS quidem, in hunc modum ad Turcam: Potentissime Princeps, Domine Domine Amice Noster dilecte! Constat Vestra P. M. quod nuperrime inter nos treuga fuit disposita, & fide matura, litteris median-tibus, confirmata. Quibus nos omnino adhaerentes, alia facta nostra his temporibus peregrinamus. Vestra tamen P. M. fidem pro nihilo reputans, terram Transalpinam, & duo castra, in consiniis Moldauicæ existentia, & ad Regnum Nostrum Hungariæ iuridice pertinentia, interim expugnari fecit. Vnde, fide taliter obseruata, sperabamus, fore, ut Vestra P. M. regnum dictum non infestaret. Sed cum amplius Nostra Serenitati, Eidem cedere non liceret; igitur Vestram hortamur P. M. quatenus, si fidei Vestra satisfacere intenditis, ex tunc, castra prædicta, furtim quasi recepta, remittere dignemini; sin autem alias, Vos, Dominum Imperatorem, in hostem proponimus, & per præsentem publice denunciamus. Sentimus enim, iuxta fidei nostræ opinionem, ut regna prædicta, a Vestra P. M. per Nostram Serenitatem, in breui fient recuperata, & iniuria nobis illata, percipietis talionem; prout etiam a Bayolis Vestra P. M. oretenus nunciauimus. Hactenus MATTHIAS. Iam, quid responderit Bajazetes, videamus: Serenissime Princeps & Domine Amice noster dilecte! Minas, quas tam inconsulte Vestra Nobis intimat Serenitas, minime curamus.

Signi-

n.) Ita, cum TIMONE malumus, quam cum REVA, ad ann. MCCCCLXXXV. p. 63.

o.) Excerptimus eas, ex schedis, uti adparet ex charactere, ætate REVAII, multis modis vetustioribus.

Significatis etiam Nobis in litteris Vestris, quodammodo fidei fractorem. Sciatis, quod prius eligeremus mortem, quam fidem nostram frangere. Et quamvis, hesitatione a Nostris familiaribus, Regnorum Moldavia & Transalpinæ inclusionem, ad Treugam præmissam agnouimus; in litteris tamen Vestris, regna præscripta, specialiter sunt exclusa: quas pro maiori cautela, Vestra Serenitati, in specie remisimus. Ex quibus clare agnoscere potestis, si fides ac treuga per nos exstitit violata. Nos enim plus litteris Vestris, quam famulorum nostrorum verbis credidimus. Igitur, si Vestra placet Serenitati, adhuc pro ipsius fidei stabilimento, tanquam vobis exhibemus amicitiam, quod de regnorum prædictorum expugnatione desistemus; sed illa duo castra per nos, magno labore, & multorum fidelium nostrorum peremptione, iam obtenta, pro præsentī remittere nolumus, nisi occasio euenerit efficacior. Committimus tamen Capitaneis nostris, in castris prædictis constitutis, ut treuga præmissa durante, regno Moldaviæ, ex iisdem nulla molestia inferatur; sed familiares nostri stipendiis propriis utantur, in custodia castrorum præscriptorum. Hæc Bajazetes, profecto mitius, quam id fert indoles barbarica, sed vafre tamen & nequiter.

Sit vero ita, exclusas, quocunque fato, ex tabulis induciarum fuisse, Moldaviæ, & Transalpinæ, Bajazetes profecto, in iis litteris, quibus quinquennii cessationem ab armis, primus a MATTHIA, implorabat, alia sponponderat omnia. Exhibebimus eas, ut historiæ Coruiniæ momentum istud, præpostere neglectum a Bonfinio, fiat luculentius. Bajazetes ad MATTHIAM: Serenissime Princeps ac Domine Amice Noster dilecte! Vestra notificamus Serenitati, quod rex Sultanus, qui tempore patris nostri defuncti, nostro subditus erat imperio, nunc, quocunque ductus motiuo, a Nobis se diuertit. Agnouimus etiam, ut & Vestra Serenitas, cum Imperatore Romanorum, agere habet. Voluimus igitur, si Vestra placet Serenitati, ut usque ad quinque annos, immediate sequentes, inter Nos treuga pacis firmetur, ita, ut usque terminum præfixum, Vestra Serenitas, aduersus potentiam nostram non insurgat, nec Nos contra Serenitatem Vestram insurgemus, fide Nostra mediante. In aliis autem mundi partibus, sicut Vestra placet Serenitati, secure agatis; similiter & Nos, pro parte Nostra, secure optata nostra perficere valeamus. Non autem existimet, Vestra Serenitas, ut ex eo Vobis intimauimus, quod Vestram formidauerimus potentiam; sed cum ambo pluribus simus occupati negotiis, Nostris contrariis, facilius obstare possimus. Tandem, si Vestra placuerit Serenitati, Vobiscum pacem sempiternam componere promittimus. His tunc verbis, & in has condiciones, conceptæ fuere preces Bajazetis, ut debuisset omnino se abstinere a bello; tametsi, in tabulis pacis, haud fuerit, memoratorum regnorum, expressa mentio. Neque aliter adsensit barbaro, MATTHIAS; sicuti palam fit, ex responsoria eius epistola. Potentissime Princeps & Domine Amice Noster dilecte! Intimata eiusdem Vestre Potentissimæ M. Nostra transmissa Serenitati, pro parte fiducia seruanda, plane percepimus:

mus: quæ, sicuti *Vestra P. M.* ita etiam *Nostra* placent *Serenitati*; cum nonnulli forent contumaces, qui nostris recusent parere mandatis, quos etiam nos corrigere opus est. Igitur ad eiusdem *Vestra P. M.* vota, treugam usque ad annos præfixos, indulsumus, fideque nostra, qua fungimur, Christiana, promittimus mediante, firmiter observandarum. Ita tamen, quod regnis fidem nostram observantibus, nullibi noceatis: & signanter, ex illa parte maris, more exercituantium, pro parte *Vestra P. M.* nullus exire debeat; demitis institoribus, qui cum suis mercantiis, ad confinia regni nostri, libere venire possunt, & redire, treuga prædicta durante. Demum, si Deo placuerit, & *Nostra* parili voluntati, treuga pacis perpetua, inter nos poterit radicari. Ergo, pessime, & contra has pactiones, factum a *Bajazete* est, dum obtentu quocunque alio, fines *Hungariae* contemnerat, neque postea restituit pristinae integritati. Adeo, parati esse solent barbaris, ad lacellendos Christianos, seu prætextus, seu occasiones.

Ita, MATTHIAM inter, & *Bajazetem*, de occupatis arcibus, expostulabatur, maximo *Petri* metropolitæ, & propemodum perniciosi malo. Exacerbatus enim his litteris MATTHIAS, inquit porro *Réva*, compertoque dein litterarum errore, seu negligentia, seu obliuione, ac artibus, seu alio quouis casu, sui Cancellarii, *Petri Archiepiscopi Colocensis* admissa, arcesque infelici eius prætextu amissas dolens, amaram bilem, quam in hostem conceperat, (p.) in eundem *Petrum Archiepiscopum*, effudit, verberibusque graniter sua manu datis, ipsum in carcerem sædum, ac angustia unius hominis latum tetrumque (qui etiam nunc, in arce *Arueni*, cuius possessor est, Comes Supremus & Perpetuus *Emericus Thurzo*, quondam regni *Hungariae* Palatini filius, visitat) coniecit: dum prius fortune inconstantiam ei exprobrasset, his verbis: *ARVA EVISTI PETRE, ARVA ERIS, ET IN ARVA MORIERIS.* Hunc enim fortuna, humanarum rerum domina, fauorque regis, ex humili sorte, ac egestate, (quod voce *Arva* notatur) in summum fastigium extulerat; rursusque, infesto vultu, ac impetu in aduersum ac ignobilem casum, præcipitavit, sædumque ergastulum, ex quo sexto anno sue captiuitatis, post mortem demum MATTHIAE, liberatus est, favore *Iohannis Coruini*, cuius postmodum sectator acerrimus erat, ut parem beneficii vicem rependeret. His ludibriis, *Petrum*, iniquior fortuna exposuerat. Dubiam *Réva* fidem facere adnititur, in tota hac narratione, *TIMON*, quasi iniquior in præfules, sincere minus, rem memoriae prodidisset. Credo, verbera *Petro* inslicta a MATTHIA, & fœdos, apud *Arvam*, carceres, quod vtrumque narrat *Révajus*, abesse, ab historia hac, *TIMONEM* voluisse, inductum, *BONFINII* potissimum silentio. At enim, quis non nouit, prauam, in *BONFINIO*, adsentandi, MATTHIAE in primis, cuius propemodum contubernalis fuit, libidinem? Nempe, siluit regis

p.) BONFINIVS Dec. IV. Lib. IX. p. 664, |
38. BEATRICES causa compactum in |
vincula, adseuerat; quod non ab-

ludit, seu ab regis, seu ab reginae ingenio: sicuti patebit mox ex *TYBERONE*.

gis violentiam, ne ei se faceret obnoxium, neue, in fautorem *Petrum*, videretur acerbior. Qui penitus *Coruini* animum introspexerunt, habentque cognitum, quemadmodum Archiepiscopum Strigoniensem, *Ianum Pannonium* Quinqueecclesiensem, & *Nicolaum Báthori*, Vácziensem, episcopos habuerit, dure non minus, quam inclementer, vix ii quidem inficiabuntur, bile correptum subita, manus intulisse metropolitæ. Certe, si ob male suppeditatas fides (q.) letum sibi, efferuescente ira, arcessiuit, facile (r.) ei fuisse reberis, duarum arcium iacturam, indigna rege ultione, *Petro* rependere. Sed hæc nihil moramur amplius. Locum carceris, siluit iterum BONFINIVS: (s.) TYBERO, *Vissegradum* fuisse scribit, inueterata plebeiaque traditio, cum ISTVÁNYFYO (t.) & RÉVA, *Arvam* pertinaciter memorat.

Alioquin, male de *Petro* vaticinatus est MATTHIAS, quasi qui *Arva* esset moriturus; ipse enim, morte præuentus immatura, vincula carceresque metropolitæ laxauit inuitus. Tametsi namque, Pontifex Romanus, datis, anno MCCCCLXXXVI. pridie Nonas Martii, ad MATTHIAM litteris (u.), pro eo, ac decuit, monuerit eundem; *Petrum*, uti e vinculis dimitteret, redderetque sedi *Colocensi*; ea tamen re, necquidquam, apud iratum regem, profecit: dum filius suus *Iohannes*, patris eam duritiem, pessima sua fortuna, luere cogeretur: quippe qui, dimissum e custodia præfulem, amentissimis consiliis suis innexuit. Breuiter BONFINIVS (v.), ac forte vere minus, rem gestam recensuit; plenius, LYDOVICVS TYBERO, cuius locum, ne frustra a lectoribus requiratur, adscripsisse iuuabit. IOHANNES *Coruinus*, inquit (x.), quo plures sibi adscisceret fautores, PETRVM, cognomento (y.) *INSANVM Colociensem Pontificem*, *Visegradensi* educit custodia, in quam, ob ferox maxime, ac intractabile ingenium, a rege MATTHIA, aliena insolentia impatientissimo, admitente etiam Beatrice eius uxore, quæ & ipsa, præfule, ob intolerabilem hominis, in se acerbiter, erat in-fensa, coniectus fuerat. Quanquam sunt, qui Petri arrogantia, pro-

ditio-

q.) BONFINIVS Dec. iv. Lib. viii. p. 649.

r.) Profecto, in veterrimis schedis, quas supra laudavi, ita reperio: Comper-tum est postea, quod cum super in-duciis, seu treugis prænotatio, litteræ hinc inde datæ fuissent, & loca confi-niorum adnotata, tunc, siue errore, siue quocunque alio casu, Regius Cancellarius, PETRVS Archiepiscopus Colocensis, arces duas præfatas, ad-scribi in litteris omiserat. Vnde MAT-THIAS Rex, ultra verbera, quæ illi manu sua inflixerat, carceri eum per-petuo inclusit; ex quo nonnisi post mortem demum MATTHIÆ fuit elibe-ratus.

s.) Decad. iv. Lib. vi. p. 623. vbi, hone-stissime, per arces regias adseruatam ait. Lege illic causas custodiæ, alias,

ab ea, quam ex PETRO de REVA, nunc excussimus.

t.) Lib. i. p. 17, 46.

u.) Exstant eæ apud ODARICVM RAYNAL-DVM Hist. Eccles. ad an. MCCCCLXXXVI.

v.) Loco citat. Lib. ix. p. 664, 40.

x.) Commentariorum, de Rebus sui Tem-poris, Lib. i. p. 24.

y.) Hungari, GYÜHÖS PETER, adpellan-bant; non quod reuera insanæ men-tis fuerit; sed quod natura intractabi-lior & morosior; sicuti *Domitio* cui-dam, homini docto, & celebri, in vrbe Roma, Grammatico, cogno-mentum *INSANI* hæsisse ideo, A. GEL-lius, Noct. Atticar. Lib. xviii. Cap. viii. auctor est.

ditionem quoque consiliorum Regis MATTHIAE, cuius a secretis, & magister epistolarum fuerat, adiiciunt: licet alii, id illi, ab inimicis, falso obiectum arbitrentur. En! aliam custodiæ, & arcem, & caussam. Nolim tamen *Aruam*, eo honore exclusam, cum potuerit, ex arctiore ea custodia, subita hac rerum conuersione, isthuc deportari, ut esset, praesidio adolescenti *Coruino*, non consiliis modo, sed fide etiam amicorum, (z.) fluctuanti. At enim, irritum fuisse coeptum, haud diffitetur TVBERO. Verum, Pontifex Petrus, domi se priuatim continuit, nec in senatorum concionem inferri ausus est; eo, quod inimicos timeret, qui ei, si publicis rebus se ingessisset, malum minabantur; quodque praesulatu, nondum recuperato, nullam fere inter proceres auctoritatem erat consequutus: quum, vel ex eo comitiis, nequaquam fuisset adhibitus, eo, quod amota mentis esset habitus. quamuis illum, ut ego arbitror, (etenim usus sum eius familiaritate) magis insita superbia, quam mens insana, furere aliquando coegisset. Tantum est, meliore fortuna, in rem deteriorem abuti. Proinde, digna est monitio, quam suam faciant, eiusdem farinae homines, cum pergit TVBERO: Quod sane malum, plerisque nouis inest hominibus, qui scilicet obscuro loco nati, cum fortuna, non autem virtute, insperatum virtutis gradum consequuntur, obliti demestica humilitatis, nimiumque fortune, cui se permisere, elati fauore, his, per insolentiam praestare nituntur, quos merito colere deberent. Profecto ergo verum est poetæ illud.

Asperius nihil est humili, dum surgit in altum.

Ceterum, ex ingenio viri, ficta consilia, vti violenta fuere omnia, ita nihil valere, ad adolescentis *Coruini* ambitum. Pergit TVBERO: Petrum, quum ab ipsius inimicis, tum ab his maxime, qui regulo aduersabantur, non modo praetextu insanæ, regis submotum fuisse comitiis, sed etiam, eo, quod ob salutis beneficium, regulo vicem redditurum, fauturumque putabant. Qui quidem, tametsi opibus suis, ac fauore, nondum, ut dictum est, pontificatu recuperato, MATTHIAE filio, tunc adesse nequiuert, multum tamen consilio, audaci illo quidem, & minime probando, nec ab eius ingenita atrocitate abhorrente, profuturus fuisset forsitan, si ei fuisset obtemperatum: quippe, cuius erat sententia, ceteris fere reguli amicis, id vehementer, propter rei turpitudinem, improbantibus; comprehensos in regia optimates, qui comitiorum initio ad regulum saepe commeabant, positis custodibus, tantisper detinere, dum Ianus, an militari studio, regnum posset inuadere, experiretur. Immite oppido consilium, quodque ab libera reipublicæ natura, extra modum alienum est, & abhorrens; ut dubium reliquerit TVBERO, reuerane id, a Petro protectum, an confictum sit ab inimicis. Hoc autem, utrum Petri odio, ab inimicis confictum sit, in vulgusque editum, moribus eius

z.) ISTVANFFYVS, loco nunc citato, rogatu ALEXANDRI Pontificis, a WLADISLAO

carcere dimissum ait. quod equidem malum, de recuperata dignitate intelligere.

eius crimen adfirmantibus, an ab ipso Petro cogitatum, in ambiguo pono: nihil enim mihi de hac re satis compertum est. Hæc ille.

Rebus Iohannis Coruini profligatis, rediit, ad sanitatem Petrus, & WLADISLAI Poloni beneficio, ad sedem simul Colocensem. Enim vero, memoratur in epilogo Decretorum *Wladislai*, anni MCCCCXCV. MCCCCXCVIII. & MD. Iam enim, post reiectos a WLADISLAO æmulos, pristinae dignitati restitutus fuit, redibatque sensim ad ingenium; uti habent querelæ ISTVÁNFII: *In comitiis*, inquit, anni MCCCCXCII. PETRVS Archiepiscopus Colocensis, veteris suæ dicacitatis, & vaniloquentiæ, non oblitus, cuius, uti diximus diuturno carcere pœnas dederat, Beatricis reginæ querelas refricuit, rogatis ordinibus, ut eandem, WLADISLAO in coniugem ducendam, commendarent. Alioquin amplissimo Petrum hunc elogio, PHILIPPVS BEROALDVS, dilaudat, prolixa nimium epistola, qua ei commentarium in *Apuleii Metamorphosin* dedicat. Adeo, mortalibus nobis, neque adsentatores in vitiis desunt; neque vituperatores, cum excelso animo, in virtutum studia incumbimus. Alioquin, tenacem fuisse iurium sedis metropolitanae, decretum anni MDIV. (a.) loquitur. Repudiabantur tunc lege publica, *Abbatiarum*, & *Præpositurarum regularium*, profani possessores, adferebanturque singulorum ordinum sacri viri, in earum administrationem, ad quos fundatorum instituto existimabantur adtinere; cum elaborante, procul dubio, Petro, sola *Petrovaradiensis Abbatia*, ab ea sanctione eximeretur: *Demta*, habet lex, *Abbatia*, seu *Ecclesia Petrovaradini*, quæ ex annuentia regie Maiestatis, Dominorumque prælatorum, & Baronum, ac uniuersorum regnicolarum, Archiepiscopatus Colocensi, honestis ex causis & rationibus, iam pridem adnexa existit: in qua nihilominus diuina officia, sedulo integerrime peragantur. Plus forte satis de Petro.

XXXIII.

LADISLAUS II. GERÉB, de *Wingart*, post annum Millesimum quingentesimum, Petro, indulgentia WLADISLAI, susceptus, cum hucusque Episcopus fuisset Albenfis: uti ex epilogo *Decreti*, quod anno MD. vulgatum est, adparet. Dabimus ipsum WLADISLAI diploma, quo *Ladislao*, dignitatem hanc metropolitæ, haud sine laudum præconio, adfirmavit: ut simul constet, quibus formulis, iam tum, vti fuerint reges, in *Archiepiscopatibus* conferendis: habet autem hoc modo: Nos WLADISLAUS Hungariæ, Bohemiæque Rex, cetera: *memoria commendamus*, quibus expedit uniuersis: quod, cum Nos, virtutes illas, & singulares animi dotes, generosamque prosapiam, atque honestissimæ vitæ integritatem, & præclaram doctrinam, fidelis nostri dilecti, Reuerendi in Christo Patris, LADISLAI DE GERÉB, Episcopi Albenfis Transilvaniæ, nobiscum sape reputassemus; cumque induxissimus etiam in animum, quanta fide, & fidelitate, in primis, Spectabilis & Magnificus Petrus Geréb de *Wingart*, Regni nostri Palatinus, frater carnalis ipsius Domini Episcopi, cum eodem Domino Episcopo, per plures annos ab ineunte æta-

33.
Ladislau
III.

TOM. III.

Bbbb

te,

(a.) Artic. xxvii.

te, sacra Corona, huicque uniuerso regno, Nobisque, fideliter & constanter seruiuerit, singularem curam & sollicitudinem de ipsorum ornamento & commodo, honorisque & officii accessione, habendam duximus. Inducti igitur præmissis virtutibus & meritis eiusdem Domini Episcopi, quibus eundem ornatum esse, propria nostra experientia comperimus; eundem, tanquam probatum, & de Nobis, atque hoc regno, cum præfato fratre, scilicet Domino Palatino, optime meritum, de ipsa Ecclesia Transiluanensi, ad Archiepiscopatum Ecclesiarum, Coloczensis & Bachien-
 sis, nunc per mortem Reuerendi quondam Domini PETRI, earundem Ecclesiarum, ultimi, veri, legitimi & immediati possessoris, de iure & de facto vacantis, auctoritate Iuris Patronatus Nostri regalis, duximus transferendum, eligendum & nominandum, ipsique Archiepiscopatum, simul cum castris, ciuitatibus, oppidis, villis ac prouentibus deuenire, & ab antiquo spectantibus & pertinere debentibus, eidem dandum & conferendum. Imo transferimus, eligimus, nominamus, & confirmamus, præsentium per vigorem. Quocirca, vobis fidelibus Nostri, Venerabilibus & Honorabilibus Capitulis N. Ecclesiarum, & uniuerso Clero & populo, firmiter præcipientes mandamus, quatenus a modo deinceps, præfatum LADISLAVM DE GEREB, pro vestro legitimo, & indubitato præfato & Domino, tenere & recognoscere, illique, in omnibus debitam reuerentiam, & obedientiam, semper exhibere debeatis & teneamini. Secus non facturi. Hactenus diploma: nam annum diemque, neglexit scriba, qui id in aduersaria sua retulerat. Quod tamen, viuo adhuc Petro Palatino, sublectus in Archiepiscopum Ladislaus in tabulis dicitur, argumento est, surgentis seculi XVI. anno primo, aut sub initia secundi, tiaram capessiuisse. Nam Petrus quidem Palatinus, anno MDII. magno Regis & Ordinum luctu, ipso comitiorum tempore, quæ Budæ agitabantur, in arce sua Valpone, spiritum reddidit, ut est apud ISTVÁNEFFVM (b.). Illud, ad præfatis Ladislai commendationem facit; quod MATTHIÆ regis consobrinus (c.) fuit: cuius ideo beneficio, episcopem Albensensem, iam tum anno MCCCCLXXXVI. obtinebat, fuitque Apostolica Sedis Legatus: sicuti est, in conclusione decreti eiusdem anni, quod vltimum edidit Corvinus: quam ob rem, sede Strigonien-
 si vacante, Petro, Colocsen-
 si Archiepiscopo, præpositum illic videas. Cæteroquin, brevis, Ladislao, sedis Colocsen-
 sis, vsura fuit. Tametsi enim, de anno dieque eius emortuali, nihil reperi adhuc; tamen, quia in eorum comitiorum epilogo, quæ anno MDIV. habebantur, Gregorii Frangepani, metropolita Colocsen-
 sis exstat mentio, duci inde potest argumentum, fato suo, eodem, an superiore anno, Ladislaum concessisse. Ignoratur, vir multæ celebritatis, ab ISTVÁNEFFO, iuxta & Szentivánio.

XXXIV.

34.
Gregorius
II.

GREGORIUS II. quem alii errore calami, Georgium dicunt, sicuti

b.) Lib. IV. p. 51, 29.

c.) Idem, Lib. III. pag. 45, 49. vbi

simul laudes PETRI Palatini la-
gas.

ti est facilis lapsus in his vocabulis permutandis. Primam eius mentionem, in WLADISLAI V. *Decreto*, quod MDIV. condebatur, reperio. Præscriptum viri nomen legas, sanctioni illi, qua rege *Wladislao* conuien- te, anno MDV. Status & Ordines, alienigenas, a regiae dignitatis fastigio, excludebant. Ita enim exordiuntur tabulæ: Nos, Thomas S. *Martini in montibus SS. Ecclesie Romanae Presbyter Cardinalis Strigoniensis*, & GREGORIUS de Frangepanibus, *Colocensis & Bachiensis, Ecclesiarum canonice unitarum, Archiepiscopi*, ac Sigismundus Thurzo *Transiluanensis*, Georgius *Varadiensis*, *Cancellarius Regius*, Franciscus *Jauriensis*, Nicolaus de Csaak, *Csanadiensis*, Nicolaus de Báthor, *Vácziensis*, Stephanus *Nitriensis*, *Episcopi*, & Iohannes Ország, *electus Sirmiensis, Ecclesiarum Pralati*, ac Bartholomæus, *Prior Aurana, Comes Dubicensis*. Item Emericus de Perén, *Comes Perpetuus Comitatus Abaujvarensis, Regni Hungariae Palatinus*, & Iudex Cumanorum, reliqui. Datum in campo Rákos prædicto XV. die (d) congregationis nostrae generalis antedictæ, A. Domini MDV. Moderabatur ecclesiae Gregorius, ex familia S. Francisci, ad tiaram promotus, toto eo tempore, quo rerum potiebatur WLADISLAVS. Præcipuam regi nauasse operam, in connubiali foedere, de quo *Pisonii*, anno MDXV. inter WLADISLAVM & MAXIMILIANVM I. magna partis vtriusque contentione, tractabatur, in ephemeridibus eius comitii (e.) expromissimus. Enim vero, in iis arbitris, census est, quibus rem suam omnem, WLADISLAVS crediderat: fuere autem, sacri triumviri, Thomas Strigoniensis, Gregorius Colocensis, Archiepiscopi; Episcopus item Quinqueecclesiensis, Georgius, Szakmári.

WLADISLAO, anno, qui sequutus est, proximo, rebus humanis exempto, adolescenteque, inter iuueniles illecebras, quas Georgius Marchio Brandenburgicus, impie sufficiebat, LVDOVICO rege, Gregorius, nunquam, quantum eius in ea perturbatione aulae fieri potuit, a reipublicae cura se abstinebat: legatione simul, ad CAROLVM V. Imperatorem, & Electores Germaniae, cum laude perfunctus. Misit etiam LVDOVICVS paullo post, anno scilicet MDXX. mense Aprili, ex concilii, seu comitiorum decreto, legatos, ad CAROLVM Caesarem, ac principes Germaniae, quos Electores vocant, Vormatiae congregatos, GREGORIUM monachum Franciscanorum, ex nobili & clara Comitum Frangepanorum familia, Archiepiscopum Colocensem, ac Ladislaum Sternbergum, Bohemicum Cancellarium, & Hieronymum Balbum (f.), Praepositum Posoniensem, ut contra Turcas auxilia implorarent. verba sunt ISTVÁNEFII. (g.) Sed ei legationi vix biennium superuixit, Gregorius: quippe qui, anno MDXXII. vtrique Archiepiscopo, Georgio puta Szakmári, & huic

Bbbb 2

no-

d.) Interant comitia, iussu regis promulgata, ad diem D. Michaeli Archangelo, sacrum.

e.) Tomo I. Operis nostri Parte Spec. Memb. I. Sect. I. in Histor. Urb. Pos. Cap. III. §. 2. p. 178. seq. vbi Cuspinia-

num sequuti, GREGORIUM adpellamus, cum GREGORIUS fuerit omnino.

f.) De BALBI laudibus, diximus in Historia Urbis Pisoniens. loc. cit. Cap. V. Art. VII. §. VI. seq. p. 550. seq.

g.) Lib. VII. p. 101; 24.

nostro, emortuali, naturæ debitum persoluit. Ita de utroque idem (b.) historicus: *Erepto fati* Georgio, *Strigoniensem dignitatem adeptus est*, *Ladislaus Salcanus*, Ludovico carus, quem suorum consiliorum moderatorem habebat. *Excessit*, non diu post, e viuis, Gregorius quoque Frangepanus, *Colocianus Archiepiscopus*, quem annis antea circiter duobus, *Vormatiam*, ad *Carolus Casarem*, missum fuisse diximus. (i) Properasse fata crederes, uti viros summos, ante rebus humanis eximerent; quam sanguinolenta procella, quæ breui post inundavit Hungariam, ingrueret.

XXXV.

35.
Paullus I.
Tomo-
raus.

PAVLLVS TOMORAEVS, funestum, in historia Hungarica, nomen, eoque exprimendum diligentius, quo magis posterorum interest, nosse viros, quorum ministerio, perditæ, restitutæque sunt res patriæ. Quia vero in eo penitus describendo, nihil residui fecit ISTVÁNFFYVS, sequemur eius fidem, & tuto, & cum cura. Fuit *Tomoraus*, nobili & honesta familia, in Comitatu Abaujváriensi (k.) editus, cognomen autem, a vico *Tomor*, trahens. Ab ineunte iuventute, castra sequutus, prima militiæ rudimenta, bello Siculo, in Transilvania posuit, multamque postea, & fortem operam nauavit, rustica illa tumultuatione, contra *Georgium Székely*, nefandum nobilitatis violatorem. Sed & aliis præliis, consilio, iuxta & manu, documenta dedit, virtutis militaris. Ingens viro animus, destinationes excelsæ fuisse. quibus exsequendis, cum latini sermonis scientiam, atque patriorum iurium peritiam, necessariam in primis existimaret, totum se adultus iam, litterarum studiis tradidit. His demum, pro seculi ingenio, quomodocunque excultus, animum, ad ineundum matrimonium adiecit, cumque nobilem in vicinia, gentis *Putnoky*, virginem sibi despondisset, illa vero, ante nuptias, intempesta morte, rebus humanis eximeretur; prædiutem viduam, datis acceptisque annulis pronubis, sponsam sibi delegit. At enim, cum & illa, ante quam domum duceretur, præcipiti fato, vita decederet; duarum sponсарum importuna morte territus, quasi diuinitus, ab ineundo coniugio, reprehenderetur, se perpetuo cælibem victurum, atque sacrum quempiam ordinem amplexurum, nuncupatis votis, palam professus est. Dabat se mox, prona sane occasio, uti institutum illud, cum decore exsequeretur, nisi *Ludouici* regis durities, contraiuisset. Nempe, *Bartholomæus*, Prior Auranzæ, ex *Rhodiorum* equitum, cælibem vitam degentium, ordine, fato suo functus fuerat. Eius dignitatem, multis precibus, necquidquam im-

plo-

b.) Inibi, p. 102, 46.

i.) Meminit GREGORII mortem, RYTKAI quoque, in Memoria Regum & Banorum Dalmatiæ &c. p. 118, ubi, *virum grauem & reipublica amantem* appellat: in eo falsus: quod THOMAE, Cardinalis Strigoniensis mortem, in

eundem annum coniecit, quo Gregorius extinctus est. ut parachronismos viri alios, circa idem tempus, taceamus.

k.) ISTVÁNFFYVS, Lib. VII. p. 105, IL Gömöriensem prouinciam nominat; reuera tamen Abaujváriensis est.

plorabat *Tomoræus*: quippe, quod eam, *Matthia Baracio*, dispensatori suo, iam pridem sponderat. Ergo, voti, in hoc quoque ambitu, frustratus, *Ujlakum*, ad Cserim, quæ in Sirmio sunt, se contulit, ibique circumrasi coma, apud celebre *Capistrani*, inter diuos relati, templum sepulchrumque, monasticum *D. Francisci* habitum, deliberato sumsit, seque totum, austero illi vitæ generi, intima-uit, eique, uti ait, *ISTVÁNFYVS*, *singulari in DEVM fide & pietate, omnibusque officiis, quæ sacro viro conueniunt, satisfecit.*

Iam vero, mortuo *Gregorio Frangepano*, atque *Belgrado* amisso, non *Bácsia* tantum & *Colocsia*, Archiepiscopi sedes; sed etiam proxima circum regio, frequentibus hostium impressionibus rapinisque, expositæ erant. Proinde, acri & industrio viro, qui non solum sacerdotii auctoritate, sed armis quoque, & militari virtute, regionem tueretur, metropolitæ dignitas, omnium, qui circa regem erant, iudicio, tradenda existimabatur. Diu, quem esse oporteret, disquisitum fuit, cum *Paullus Tomoræus*, præclarus antea equitum ductor, arcisque *Budensis* præfectus, *LVDOVICO*, pluribus nominibus commendaretur. Eum igitur, tametsi ingenue se excusantem, immo reluctantem etiam, rex, adhibita simul, ut obsecundaret proclivius, legati Pontificii auctoritate, e familia *S. Francisci* exemptum, *Colocsen-si* tiara, & earum partium, militari præfectura, honestauit: magno profecto, sicuti tristis euentus condocuit, & suo, & Hungariæ, immo totius Christiani orbis, malo.

Simul *Colocsam* venit, *THOMORÆVS*, *Paullo Bakithio*, & huius quatuor fratribus, *Clemente*, *Manuele*, *Demetrio*, & *Michaele*, in partes *LVDOVICI* pertractis, belligerandi sibi necessitatem impositam vidit. Res, ut eam in compendio referamus, istiusmodi fuit. *Ferhates*, *Bosna* præfectus, collecto insigni exercitu, adulto iam auctumno, *Sauum* superauerat, in *Sirmium*, igne ferroque sæuiturus. Cognouerat per exploratores, sanguinolenti hostis consilia, *Tomoræus*, ante, quam is impressionem susciperet. Itaque, ut vicem barbaris redderet, militem & ipse cogit, fortissimos quosque duces, cum copiis euocat. Confluxere alacres, *Bakithius*, cum fratribus, *Radicius Bosithius*, classis Danubianæ præfectus, *Iacobus Bánffy* de *Lindva*, *Franciscus Bárdy*; cum interim *Ferhates*, parte exercitus media, ad nauium custodiam relicta, cum expeditissimo octo millium equitatu, regionem, quaquauorsum peruadit, & ultra barbaræ feritatis modum, in tecta hominesque sæuit. Educit ergo suos *Tomoræus*, atque, *Georgio Battyanio*, Petri Varadini gubernatore, ad disperdendas hostium naues, cum selectissima equitum manu, dimisso, ipse, cum reliquis copiis, *Ferhati* se obiicit, cumque eo congressus, cruento prælio victum, ad internecionem cædit: *Ferhate* ipso, latrocinantis multitudinis duce, *Bárdii* virtute, occiso. Quos fuga e prælio subduxerat, aut *Sauus*, ad cuius traiectionem naualem, iam ante exustum a nostris, properabant, hausit, aut imminentium *Tomoræanorum* acinaces,

naces confecere. Erepta hostibus fuere, signa XL. captiuorum multitudo ingens, præda item, quam coegerant, omnis. Missas, ad LVDOVICVM, manubias, *Stephanus Bárdy*, præcipuæ virtutis ductor, detulit; sed quem ea legatio infelicem postea fecit. Quid prædæ interceptum est, *Colocsa* id, sub hasta venditum, & ex æquo, inter duces militesque, dispertitum fuit. Ista tunc, *Tomoraiana* expeditionis fortuna erat; rebus *Hungaricis*, vnice opportuna.

Nihil inde, toto quadriennio TOMORÆVS, quod narrari mereretur, insignis gessit, quam, quod solertem, aduersus *Turcas*, excubatorem egerit. In iis certe ducibus numeratur ab ISTVÁNYFYO, qui *Solymani* adparatus bellicos, & suscepta, aduersus *Hungariam* expeditionis consilia, frequentibus missis nunciis, anno in primis, fatali illo, MDXXVI. ad regem LVDOVICVM, referebant: qua re, cum parum se videret proficere, ipse ad regem procurrit. *Adparebant iam pedetentim, haud dubia veris signa*, inquit, ISTVÁNYFVS (l.), *quum Thomoræus, non contentus, ea per litteras, & nuncios frequentius significasse, leuioribus ad celeritatem quadrigis conscensis, mense Martio, ad LVDOVICVM venit, qui tunc in Vissegrádensi, ad Danubium, palatio amœnissimo, cum regina erat, retulitque; Solymannum propediem, cum exercitu, in Pannoniam omnino venturum: posse eum transitu Savi prohiberi, castellis in ceteriori ripa, idoneis in locis, e materia exstructis, ac mediocri colubinarum adparatu, & presidio munitis; sed, ad tantum opus persciendum, vires sibi exiguas esse. Opera quidem & diligentia, quam reipublice pariter, ac regi debeat, se minime parsurum, si iusto, ad resistendum, comparato exercitu, rebusque necessariis, iuuaretur. At enim, frustra fuit Thomoræi hæc vigilantia, cum essent, qui irritas putarent, consilii eius rationes has; post captum ab hoste Belgrádum, atque Szabáchiū; pronum fore adferentes, superare amnem tyranno, tanto cum exercitu, si res vera sit, Hungariæ imminenti. Quæ cauillatio, quin in iis rebus ponenda sit, quæ vadum adaperuerunt barbaro, ad inuadendam perdendamque Hungariam, is forte dubitarit, quem later, quantum retardatio hostilium destinationum, etiam minima illa, valeat ad summam rei. Profecto enim, si ad Sauum detentus aliquantisper fuisset hostis, non consilia tantum Hungarorum maturescere, sed cogi etiam vndiquaque potuissent auxilia, suis iam sedibus excita. Quidquid eius sit, laudanda fuit Tomoræi hæc prouidentia. Nam, quæ postea gessit, in exercitus ducem subiectus, præcipitis dubique consilii plena fuisse constat. Huc referas, castrorum suorum, a regiis, dissociationem. quæ, tametsi studuerit postea, re in discrimen adducta, coadunare; tamen, in irritum cadebat conatus omnis, ductoribus militum, cæco iam impetu, non ratione, in bellum euntibus. Hinc, enim vero, manauit perniciēs exercitus, & pugna præcipitata maleficium. quod, quia diserta oratione explicatum ab ISTVÁNYFYO est, non habemus necesse, isthic recognoscere, nisi velimus forte, acceptæ, neque*

l.) Lib. viii. p. 115, 47.

[m.) ISTVÁNYFVS, loc. cit. p. 129, 46.

que hucdum penitus reparatae cladis, vulnus refricare. Id tamen, errorem Tomorai honestasse, credi potest, quod procuratam intempestive pugnam occasu suo nobilitavit. TOMORAEVS, cum collega Scepusiensi, insausi pugna auctores, & duces, ac Iohannes Drághius, pratorio praefectus, idem & signifer pratorianus, in prima acie cecidisse dicuntur. Tanti est, nolle sequi, sed praeuertere velle fortunam! Addit BRODERICVS: Monachus, in prima acie fertur cecidisse, fortiter pugnans. cuius caput a trunco abscissum, postero die, per castra hostium, loco triumphi, fuit circumlatum, longe haste affixum, quod postea, ante tabernaculum Caesaris stetisse aiunt. Et Tomorai quidem iste fuit exitus, ferendus animo forti, nisi regem, regnum, & florem nobilitatis, immo, rem Christianam, propemodum omnem, praecipitauisset in exitium.

XXXVI.

FRANCISCVS de Comitibus Frangepani. Beneficio regis IOHANNIS, ad eam sedem emeruisse, excelsi animi virum, vix est cur dubites; tametsi, quo id anno sit factum, haud possis designare. Enim vero, catalogi episcoporum, quos habemus, a *Szentivánu* conditos, mire discrepant. Nam, ad annum quidem MDXXXIII. Archiepiscopus Colocensis dicitur; ad annum autem MDXXXIX. inter Episcopos Agrienses, relatum legas; ut necesse sit, annorum alterutrum, in mendo cubare: quando constat ex LAZIO, crebris & difficilibus legationibus, *Vaiuoda* IOHANNIS nomine perfunctum, Archiepiscopum promeruisse. Ita (n) ille: IOHANNES, sacris initiatus, monasticum habitum induit, & apud IOHANNEM Wayuodam, & FERDINANDVM Austriam, Hungaria reges, legationibus crebris ac difficillimis, perfunctus, in Archiepiscopum Colocensem, consecratur: ac ex articulari morbo, diu conflictatus, obiit circa annum salutis MDXLII. IOHANNEM adpellat, quem FRANCISCVM debuisset dicere; nisi forte geminum Iohannis Francisci nomen, gessisse existimandus est. Utinam, sicuti emortualem, sic & annum, quo fuit metropolita factus, designauisset *Lazius*. In epistolis IACOBI SADOLETI Cardinalis (o.) tres, quas ad nostrum hunc dedit, reperias: quarum priores, anno MDXXXIX. exaratae sunt, posterior, anno MDXI. singulis autem praescriptum legas: *Iacobus Sadoletus Cardinalis, FRANCISCO FRANGEPANI Vngaro, Episcopo Agriensi*. Non ergo tunc, Archiepiscopus, Romae habebatur; alioquin non siluisset, tanti momenti axioma, SADOLETVS; maxime, cum de Pontificia, Hungaricarum Ecclesiarum, dignitatis item Francisci adfirmatione, scribat.

Sed SADOLETVM ipsum, virum, non minus eloquentem, quam conscium, calamitatis eorum temporum, audiamus, quemadmodum ad FRANGEPANVM scribat: „Accepi Tuas litteras, mihi gratissimas, in quibus „illud perhumanum, quod mea erga Te officia, plurimi facere videris. Quali vero, non ego ita agere debeam: aut sit quidquam, „quod

n.) De Migratione gentium, Lib. vi. p. 186, 23.

o.) Lib. xi. Epist. xv. xvi. xvii. p. m. 502, edit. Colonienf. An. mdlxvii. for. oct.

„ quod a me, Tuæ eximiae virtuti, & amoris erga me, non debeatur. Imo vero, quæcunque mihi dabitur, Tibi commodandi,
 „ & rem gratam faciendi occasio, sic ea utar, ut eodem tempore,
 „ beneficium me abs Te accipere sim arbitraturus. Quid enim
 „ est, quod potius agamus, quam ut faueamus bonis, & virorum
 „ insignium virtutes, cuiusmodi tu profecto es, iustis honoribus afficiamus? præsertim, tanto amicitiae fundamento, inter nos iacto,
 „ quod non solum benevolentia mutua, sed iure etiam hospitii, sancitum sit. Noli enim putare, me obliuisci posse illius humanitatis,
 „ qua Tu adductus, Carpentoracte, ut me inuiseres, diuertere voluisti. Quo quidem tempore, cepi fructum permagnum e conspectu,
 „ & sermonibus Tuis. De quibus scripsi ad Pontificem, ea, quæ mihi videbantur: illuc præcipue spectans, ut si quid antea ille
 „ forte in Tua natura fuisset offensus, animaduerneret & sciret, *inter
 „ elationem animi, & libertatem, plurimum interesse.* Quod de ecclesiarum
 „ dilatione confirmationis scribis, cum mihi Tuæ litteræ sunt redditæ, vnâ item Roma scriptum a Iohanne Marcupino Tuo
 „ est, omnia esse iam transacta: præsertimque quod ad Te adinet, fuisse perfectum. Quo equidem nuntio, valde gauisus sum. Illud tantum dolui, me non fuisse in senatu, cum mentio de Te facta
 „ est: iustis enim, & debitis laudibus, dignitas & virtus, non caruisset. Quanquam illa quidem, sine cuiusquam nostrum testimonio,
 „ per sese splendida ipsa est. Ego illa verba in litteris Tuis maximopere probo. Tibique in primis conuenientia esse duco: quibus
 „ Te confirmas, nullis vnquam iniuriis, ab honore & cultu sanctæ sedis apostolicæ, esse discellurum. Certe, sic facere decet eos,
 „ qui Deum, non qui homines intuentur: quique, ut Tu grauissime & sanctissime scribis, *spectant ea, quæ non videntur, non ea, quæ
 „ oculis ut sensibus subiecta sunt:* in quibus homines falli & errare, iam quotidianum est. Sed de his satis. Tuæ epistolæ longissimæ, mihi forent suauissimæ. Nam, quas accepi, perbreues mihi visæ
 „ sunt, tanta a me cum voluptate sunt lectæ. Qui, si Romæ essem, lacefferem Te crebro meis scriptis. Nunc, longe gentium abssum, neque sane mihi constat, quod ad tempus sim in urbem reuersurus:
 „ nam, neque quidquam adhuc video, quod me illuc attrahat: & multa sunt hic, quæ me detineant. Proinde, scito, labare meum
 „ illud primum consilium Romam redeundi. Quicquid tamen egero, faciam Te certiore. Tu me, ut diligas, Regique Tuo, meam, & fidem offeras, & obseruantiam, *Brodericumque*, plurimum meis
 „ verbis salutes, valde Te rogo. *Carpentoracti*, VII. Idus Iulii, MDXXXIX. Sic se habet epistola: cuius indicio, prouum fuerit coniecere, offensum fuisse Papam, siue sermonibus, siue gestis FRANCISCI, tanquam insolentibus: quæ utraque, nomine libertatis animi, excusauit, apud Pontificem *Sadoletus*. Crediderim, legatum IOHANNIS egisse nostrum, Romæ, ubi facile fuit, pro rerum habitu, offensam collegisse.
 Nunc,

Nunc, epistolam alteram cognoscamus, priori illa, neque di-
 ctionis elegantia, inferiorem, neque pietate. Habet vero in hunc
 modum: „ Accepi Tuas litteras, datas *Vienna*, extremo mense Iunio,
 „ ad me, Septembri ineunte, perlatas. Ex quibus cognoui, quod
 „ mihi fuit iucundissimum, Te recte valere, & apud regem Romano-
 „ rum esse reipublicæ causa: accepisseque optatum nuntium, de con-
 „ firmatione vestrarum ecclesiarum. Quæ diu ante debita, aliquot de
 „ causis dilata, postremo tandem, a summo Pontifice facta est. Qua
 „ etiam ego de re, dederam ad Te litteras, quas Te accepisse postea ar-
 „ bitror, & meam, de omnibus Tuis commodis, lætitiā ex eis
 „ cognovisse. Etenim, noli existimare, optime *Francisce*! quid-
 „ quam mihi posse evenire optatius, quam audire taleis viros, ad gu-
 „ bernacula ecclesiarum deligi, & vocari: qui tantum onus, & con-
 „ silio regere, & virtute tueri, & religione ac pietate, illustrare etiam
 „ possint. Cuius quidem generis hominum, quæ sit penuria, his ad-
 „ flictis temporibus, utinam potius priuatis incommodis nostris, quam
 „ publicis calamitatibus, sentiremus. Sed, de his viderit Deus, quem
 „ tantum orare atque obsecrare, reliquum nobis factum est. Quid
 „ autem geratur, quid paretur, quo tantis damnis eatur obuiam, ni-
 „ hil dum cernimus. Sed, ut ad propositum redeam: ego, hono-
 „ rem Tibi delatum, vel comprobatum potius, & Tibi honestum, &
 „ reipublicæ Christianæ utilem fore, non dubito: mihi quidem certe,
 „ qui Te vehementer diligo proboque, iucundissimum. Qua eadem
 „ in causa, *Broderico* etiam nostro, gratulor: a quo habeo litteras,
 „ quibus ille a me quiddam petit; nimirum, *Rome* me nunc esse suspi-
 „ cans. At ego, nondum de ecclesia mea decessi: ubi multas habeo
 „ commorandi causas, nullam adhuc alio me conferendi. Quod si
 „ *Rome* fuisset, & vobis id significasset, & nullum meum officium,
 „ quod ad vos quidem pertineret, desiderari essem passus. Nunc, ab-
 „ sens, id quod queo, vos absenteis amo. Vbi proficiscar ad urbem,
 „ omnis meæ, & operæ, & diligentiae fructus, vobis in primis prom-
 „ tos atque expositos esse intelligetis. *Iohannes Marsupinus* tuus, pla-
 „ ne mihi satisfacit: est enim, in scribendis ad me rebus urbanis, ad-
 „ modum diligens. Idem Tibi, apud me maximas sæpe agit gratias,
 „ Tuæque erga se benevolentiae, & liberalitatis, complura iam indicia
 „ non desinit prædicare. Quæ mihi quoque ipsi grata sunt, eaque,
 „ ut persequare, a Te vehementer peto. De rebus *Turcicis*, nihil ha-
 „ beo, quod placeat mihi ad Te nunc scribere. Tu, quo propior
 „ illis es, hoc melius nosse omnia potes. Nos illud timemus, (in quo
 „ utinam fallamur) ne iam de nobis, ac Christiano nomine, actum
 „ pene sit: ita laboramus intestinis externisque malis, nec quidquam
 „ firmi auxilii paratum nobis esse, vlla ex parte cernimus: nisi, quod
 „ in DEO vno sunt omnia. Sed hæc hæcenus. Vina *Gallicana*, Te
 „ interdum optare, suaue admodum mihi est, intelligere ex Tuis lit-
 „ teris. Quod longe esset suavius, si Te illorum possem facere parti-

„ cipem. Non enim mihi bibere illa, tam foret iucundum, quam Te-
 „ cum bibere. Quod forsitan *Roma* aliquando licebit utrique no-
 „ strum. Regi Tuo, optimo & clarissimo Principi, plurimam meis
 „ verbis salutem dic. Vale. *Carpentoraëti*, IIII. Idus Octobris. Nem-
 „ pe cum *Vindobonâ*, ad *Sadoletum* scripsisset noster, pacificandi causa,
 „ illic diuersatum fuisse reor. Certe, adparet satis, nondum metropoli-
 „ tam, sub idem tempus, *Roma* habitum fuisse: quippe cui, *Agrienses*
 „ tantum honores, a Pontifice confirmatos, *Sadoletus* gratulatur.

Ita nos iam cepit litterarum SADOLETI amor, ut nequeamus no-
 bis temperare, quin ultimas quoque expromamus: quandoquidem, &
 eorum temporum indolem palam faciunt, & in luce collocant, *Fran-*
cisci laudes, suntque argumento, nondum fuisse, Archiepiscopo poti-
 tum, cum eas acciperet: erant autem in hunc modum perscriptæ: „ Et-
 „ si litteræ, Tux tardissime ad me fuerant perlatae; tamen, cum esset
 „ occasio *Romam* scribendi, nolui præterire, quin ad eas responde-
 „ rem. Quanquam, mutata temporum conditione, Te iam, extra
 „ periculum, & timorem huius anni esse, suspicarer. Nihil enim ho-
 „ stes adhuc mouerant, quod quidem fama ad nos pertulisset. Ne-
 „ que dum tamen, pax inter vos, dicebatur esse constituta. Cum
 „ autem præcipitante æstate, hiems ante videatur adfutura, quam ad-
 „ ministrari bellum possit: spes est, aut discussum iri, aut in longius
 „ tempus collatum id malum, quod Te, pro Tua pietate curaue rei-
 „ publ., sollicitat. Equidem, video res principum Christianorum, ita
 „ contractas, ut nihil, neque sperari boni possit, neque non metui
 „ mali. Sed erit ingenii, & virtutis, & providentiæ Tux, primum
 „ agere omnia, quantum in Te sit, quo imminentibus, isti regno, e
 „ Turcia, periculis occurratur. Id si autem non poteris, neque erit
 „ Tux facultatis providere: tum Tibi ipsi parare aliquod subsidium,
 „ quo, si ita res cadat, sustentare fugam, atque exilium Tuum pos-
 „ sis. Quanquam, quod ad nostram amicitiam & amorem mutuum
 „ adtinet, ego memet Tibi, & mea defero omnia, quantulacunque
 „ ea sunt. Sed tamen, Te Tuis fortunis frui malo, quam alienis ege-
 „ re: si tamen alienæ dicendæ sunt, quæ ab amicissimis hominibus
 „ libenter deferuntur. Id autem, cum in potestate nobis non sit, vi-
 „ deanturque casu magis & temeritate, quam aut hominum consiliis,
 „ aut prudentia principum, regi & pendere omnia: ego, qui tutio-
 „ res, & ab omni periculo remotiores oras incolo, perfugium
 „ habeo paratum, eis omnibus, quos, & propter necessitudinem, &
 „ propter virtutem, dignissimos statuo, qui a bonis diligantur. Quo
 „ in numero, Tu mihi, inter primos propositus es. Sed de his satis.
 „ Diplomata vestrarum ecclesiarum, nondum vobis esse reddita, de-
 „ miror: videoque, ubi resideat culpa. Est enim genus quoddam,
 „ in non nullis hominibus, sapientiæ, quod, quibus modis, res geri
 „ tractarique conueniat, penitus nescit. Itaque, etiam quæ bene fa-
 „ cta sunt, sæpe ingrata accidunt illis, in quorum gratiam & utilita-
 „ tem,

„ tem, sunt facta. Sed tamen, habebam ex vrbe, a *Marsupino* litte-
 „ ras, ius Tibi, consecrationem, & pontificatus (vt mos est) infi-
 „ gnia accipiendi, esse datum. Quod idem valere debet, ac si ipsum
 „ diploma, commendatæ Tibi *Agriensis* ecclesiæ, testimonium habuif-
 „ ses. Quod libertatem Tuam, homines, perperam interpretentur;
 „ eamque magis velint superbiam existimare, quam libertatem:
 „ noli mirari, *Francisce* optime! in tam corrupto seculo, tamque
 „ seruilibus moribus. Vtinam vero! semper apud nostros principes,
 „ libera vox valeret: cuius inopia & egestate est factum, vt, aut nul-
 „ la, aut rara consilia ineantur, per quæ decus atque splendor, salus
 „ etiam & incolumitas Christianæ reipublicæ, restitui possit. Sed hæc,
 „ quæ ab hominibus, aut prodita, aut deserta sunt, diuinis consiliis
 „ gubernabuntur. Te quidem, sensisse hominum perfidiam, neque
 „ suis promissis stetisse eos, qui Te, in spem illam adduxerant, id cir-
 „ co non ægerrime fero, quoniam nihil video, quod sit expetendum
 „ in eo præmio, quod fuerat Tibi ostentatum. Quin, lætor magis,
 „ quod magnitudinem animi Tui agnosco: quam vehementer probor:
 „ magisque virtuti & constantiæ Tuæ, gratulandum a me esse arbi-
 „ tror, quam consolationem vllam adhibendam. Sed hæc hæcenus.
 „ Ego etiam nunc *Carpentoracti* maneo: nec cogitationem vllam ha-
 „ beo, digrediendi ex his locis. Litteræ Tuæ, quanquam tristioribus
 „ curis refertæ, me quoque Tecum, in eandem pene solitudinem,
 „ & societatem mœroris, adtraxerunt: tamen, in eo mihi fuerunt per-
 „ iucundæ, quod magnum mihi dederunt testimonium, Tui erga
 „ me amoris: qui me potissimum delegisti, cum quo omnia, quæ
 „ Te angebant, communicares. De qua re, velim sic constituas, Te,
 „ neque fideliozem deligere potuisse quenquam, neque amantiorem
 „ Tui. Vale. *Brodericum* nostrum, diem suum obiisse, molestum
 „ mihi fuit: amicum certe hominem, & eundem virum bonum pru-
 „ dentemque, amisimus. Iterum Vale. *Carpentoracti* X. Aug. MDXL.
 Fallor? Annon querula epistola, spem Archiepiscopatus sibi factam, de-
 lusam tamen, inuidorum hominum maleuolentia, *Franciscus*, apud
Sadoletum accusarit. cuius rei caussa, eum solari videtur *Cardinalis*.
 Quidquid eius sit, dubium haud est, a IOHANNE, tiara Colocseni or-
 natum fuisse *Frangepanum*; tametsi ambigam, adfirmatam ei fuisse eam
 dignitatem a Romano Pontifice; id quod eius querelæ, videntur quo-
 dammodo innuere. Atque, ita sane reor, tulisse id nominis per *Hun-*
gariam, vocitatumque fuisse metropolitam, quin cepisse etiam fructus
 eius honoris; *Romam* tamen, detraxisse ei titulum illum, solo *Agrien-*
sis Episcopi vocabulo relicto. quod & *Sadoletus*, ex Curia Romanæ
 arbitrato, fecisse in litteris suis, existimandus est.

Alioquin, functus est, cum aliis legationibus, summa cum lau-
 de, tum illa in primis, quam obiit ad CAROLVM V. Imperatorem, tunc
 in *Hispaniis* agentem. Meminit rem ISTVÁNFYVS (p.): IOHANNES, in-

Cccc 2

quit,

quit, FRANCISCUM Colocsiensem Archiepiscopum, Ordinis D. Francisci monachum, sed ex illustri Comitum Frangepanorum familia oriundum, ad Casarem mittere decreuit, eique in mandatis dedit, ut ex itinere, FERDINANDUM conueniret, ac saluaret, seque breui, alios ad eum legatos missurum polliceretur. Colocensis, ex Liguria, secundis ventis, in Hispaniam delatus, a Carolo, supplex petiit, ut inter duos, de regno Pannoniae, dissidentes, se medium interponeret, paceque & perpetuis foederibus illis, fratrem, & eundem imperii consortem, ad eam amplectendam, serio hortaretur. Caesar, eum diutius minime detinendum ratus, scriptis ad Iohannem litteris, quibus eam legationem complecteretur, sibi cura fore, respondit, missurumque mature ad fratrem legatos, qui suo quoque nomine ad transigendum hortentur. Hic tunc legationis fructus fuit; sed quem postea, sequutæ Pisonii consultationes, irritum fecere: tametsi interfuerit iisdem, redux ex Hispania Frangepanus; id quod meminimus (q.) alibi. Felicior, anno MDXXXV. Váczia, & anno MDXXXVIII. Varadini, in componenda pace, fuit FRANCISCUS, uti est apud BETHLENIUM (r.): Interim, ad captos, anno superiori tractatus continuandos, delegantur rursus arbitri, (Commissarii nunc vulgo vocantur) a parte CAROLI, Iohannes, Archiepiscopus Londensis, idemque Episcopus Roschildensis; a parte FERDINANDI, Leonhardus, Baro de Vels, consiliarius & camerarius, simulque supremus aula Ferdinandi magister, idemque generalis per Hungariam praefectus, (quod patet ex diplomate, quo illis plena agendi auctoritas concessa, dato Vienna XXVIII. Octobr. Anno MDXXXVII.) a parte denique IOHANNIS regis, ablegati erant: Franciscus Frangepanius, Archiepiscopus Báchiensis & Colocensis, idemque Episcopus Agriensis, & Stephanus Brodericus, Episcopus Váczienensis: quibus etiam ad id perficiendum, datum plenae potestatis mandatum, Budæ ultimo Nouembris, Anno MDXXXVII. En! Frangepanum, eundem, & Archiepiscopum Colocensem, & Agriensem praefulem. quarum quidem dignitatum, posteriorem hanc, adfirmante Pontifice, illam, rege IOHANNE conferente, inuita, uti par est credere, Romana curia, obtinuit. quod simul ex litteris PETRI BEMBI Cardinalis (s.), condiscas; quippe qui, exaratam Francisco epistolam, Agriensi tantum episcopo, Sadoleti imitatione, an ea, de qua diximus, caussa, inscripsit. Laudes viri, breui fasce, sic in eadem illa epistola, complexus est. Est mihi, inquit, plane gratissimum, amari me abs te, homine optimo, atque in Dei ecclesia, magno ac praclaro viro, cuius tamen, tui erga me amoris & beneuolentiae, certa signa, atque indicia, non semel habui, qua meo ex animo, nunquam effluent. Atque, utebatur sane familiariter Bembo, Frangepanus: uti adparet, in laudata epistola. quod indicium satis est,

va-

q.) Operis huius Tom. I. Pars Spec. Memb. I. Sect. I. in Hist. Urbis Pisoniens. Cap. IV. §. VIII. p. 208. Mireris, nullum legationis, apud WOLFFGANGUM BETHLENIUM extare, vestigium; tametsi irritæ, pacificationis

Pisoniensis, meminerit, Lib. II. p. 69. fine. r.) Lib. II. p. 81. vbi, & pacis condiciones XII. descriptas legas, usque ad p. 91. s.) Exstant ex, Epistolarum Familiarium, Lib. VI. p. m. 720. Patauii x. Cal. Iun. MDXXXIX. perscriptæ.

valuisse cum apud externos, non auctoritate tantum, sed amoris etiam, & beniuolentiae, non vna significatione. Ceteroquin, infensum vehementer fuisse *Petro Perénio* nostrum, PAVLLVS IOVIVS (t.) auctor est. Causa odii, inde manavit, quod Perénius, Episcopen, arcemque *Agriensem*, occuparat, in ea rerum perturbatione, vsurpabatque eius reditus, rege Ferdinando, & Ordinibus, non inuitis tantum, sed etiam indignantibus: sicuti est in decretis (u.) regni. Sed IOVIVM ipsum adcamus, captiuitatem *Perénii*, graui, & facta ad commiserationem, oratione, describentem: *Adfectati*, inquit, *regni, nutantisque ingenii suspitione, vehementer auxerant littera, Perénii ipsius manu, ad quosdam duces Hungaros, scripta, proditaque regi, a Frangepano, Agriensi antistite. Hic enim, Perénio, valde infensus erat, quod ille militari licentia, totius Agriensis sacerdotii, peramplos reditus, alendis suis equitibus, intercepisset; his autem litteris, opima nouaque stipendia, suam auctoritatem sequentibus, polliceri videbatur. Adeo tunc, disiuncta, summorum virorum, studia, datis acceptisque iniuriis, in mutuam se cladem exacuebant. quod, inter acerbos, ciuilis belli, fructus, merito retuleris. Hæc de Francisco.*

XXXVII.

GEORGIVS II. DRASKOVITH, e vetusta Comitum gente, anno MDXV. ortus, & inde ab ineunte adolescentia, melioribus litteris innutritus, facile meruit, vt sacris ordinibus initiaretur. Quibus, cum per tenuiora sacerdotia fecisset satis, anno MDL. Quinqueecclesiensem, Zágrábiensem postea tiaram, FERDINANDI I. hinc Iauriensem, MAXIMILIANI II. denique, RVDOLPHI II. beneficio, *Archiepiscopatum Colocensem*, obtinuit. Fuit toto vitæ genere, rebus in ecclesia, & republica, cum fructu gerendis, in primis idoneus: vtroque ideo cognitus. *Tridentum*, ad synodum, quæ illic agebatur, missus a FERDINANDO, eum se illic præbuit, quem & habitus rerum poscebat, & delati sibi muneris rationes. quod iam longum foret memorare. (v.) Meruit ergo, cum laboribus synodi, tum præclare gestis, rebus aliis, vti, commendante Cæsare, in purpuratorum numero referretur. Ea de re ISTVÁNFYVS (x.): GREGORIO *vita functo*, SIXTVS V. *successit*. Is, Cæsare, etiam atque etiam commendante, Georgium Draskovithium, *Episcopum Iauriensem, & Cancellarium Vngaricum, virum doctum, ac vita morumque sanctimonia & pietate celebrem, in Cardinalium collegium, cooptauit; misso ad eum Viennam, per Casparem, e familia Armorum, Bononiensem patritium, purpureo galero. quem, cum nomine summi pontificis, in templo D. Augustini, de manu Casparis, Episcopi Viennensis, accepisset; ipse demum, ERNESTVM, MATTHIAM & MAXIMILIANVM, Austriacos principes, cerimonia eius spectatores, nec inuitatos, sed pro singulari ipsorum humanitate, ac erga se beneuolentia, ultro venientes,*

Cccc 3

tes,

t.) Historiarum Lib. XLII. p. m. 440. initio.

u.) Anni MDXV. Art. LIII. & in responsione regis ad eundem Art. p. 372.

v.) Vide, PURPURAM PANNONIAE, scitum

schemasma, vbi vitam DRASKOVITHII, atque actus, in synodo illa editos, sese legas, p. 50.

x.) Lib. XXVI. p. 562, 51.

tes, conuiuio excepit. Iam tum vero, cum Zágrábienſi ſede potiretur, Proregis Illyrici munere, cum laude functum fuiſſe, præter Iſtvánſfyum, RATKAYVS (y.) memoriae prodidit. Datus fuerat, *Franciſco Slunio de Frangepanibus*, collega. Eo mortuo, agreſtis multitudo, militiæ ſtudia, intercidiſſe rata, quodque intolerandis feruiliũ operum, tributorum item oneribus, grauaretur; commoto, aduerſus nobilitatem, tanquam iniuriarum auctorem, per tumultum, nefario bello, miſeriæ ſuæ, armis mederi nitebatur. Ac vergebat ſane res, ad regionis exitium, niſi deſperatæ colluuiõni, mature obuiauſſet *Georgius*. Habito is, cum primoribus, conſilio, *Cafſarem Alapi*, & *Matthæum Keglevitſchium*, ad compoſcendam ſeditionem, cum exercitu, qui præſto erat, dimittit. Proſtigantur magna clade rebelles, *Matthæus* autem *Gubeczius*, qui ſe regem, veſanæ plebis gellerat, capitur. Datus in ſupplicium, ferrea candenteque corona, redimito ante, ambuſtoque capite, quadripartito mox diſſectus, poenas dedit, uſurpati nominis regii. Laus, conſopitæ ſeditionis, *GEORGIO*; ſeueritatis contra exemplum illud, iudicibus, vnanimi nobilium, quos ultra modum adſlixerat agreſtis colluies, prædicatione, tribuebatur.

Hiſ ille rebus, vehementer ſe, & Regi adprobauit, & ſummo Pontifici. Dabimus Pii V. epiſtolam (z.), qua is, virtutem præſulis gratus recognouit, hortatusque eum eſt, vti pergeret, cum eccleſiam, tum rempublicam, porro exornare. *Venerabili Fratri, Georgio, Epiſcopo Zágrábia. Venerabilis Frater! ſalutem & Apoſtolicam benediſſionem! Chriſtiana charitatis affectus, paſtoraliſque ſeruitutis, commune nobis, cum venerabilibus fratribus & epiſcopis noſtris, vinculum, non ſinit nos expertes eſſe eiꝯ latitiæ, quam de illorum virtute conceptam, animo percepimus. Itaque, cum de tua eximia in Deum omnipotentem pietate, religioniſque Catholica ſtudio, ac diuini honoris zelo, multa, conſtanti plurimorum fama, ad nos allata eſſent, faciendum eſſe exiſtimaui-
mus, vt non ſolum, quantopere hac nobis grata accidiſſent, tibi ſignificaremus, ſed tibi quoque de eis gratularemur. Vera autem gratulatio eſt, quam non præſentis temporis, aut neceſſitas temporalis extorquet, aut terrena commendat utilitas, ſed quæ de ſanctis boniſque operibus ſuſcepta, celeſtis mercedis gloriam habet. Quod enim, in gubernando cuſtodiendo-
quo grege, fidei tuæ, ab omnipotente Deo commiſſo, eam prudentiam vigilantiamque adhibes, vt bonorum tuorum fama, iſtis Pannonici regni ſinibus non contenta, huc ad nos uſque perferatur, hoc gaudendum eſſe in Domino cognoviſimus. Itaque, gratias agimus Redemptori noſtro, qui inter cetera pietatis ſuæ dona, ita fraternitatem tuam, Catholica religionis amore incendit, vt quidquid ad eiꝯ conſeruationem, propagationemque pertinere cognoviſcit, id & diligenter, & alacriter exſequi, non deſiſtat. Quamuis autem eum, qui adiuuante Deo, ita ſit animatus, ſuperua-*
cium

2.) In MEMORIA Regum & Banorum Dal-
matie, Croatia, Slauiõniæ, Lib. iv.
p. 148. ad annum MDLXXV.

2.) Exſtat Lib. III. numero XXXI. edit. Ant-
uerp. A. MDCXI.

cum videatur esse, magis hortari; tamen, qui te, inter ceteras tuas virtutes, fraterna quoque hortationis verba, libenter suscipere existimamus, idcirco hortamur, ut quam ingressus es, ad calum ferentem viam, ab ea ne iter tuum deflectas, donec eo, quo contendis, peruenias. Sit Clero populoque tibi commisso, vite tue sanctitas, regula, atque norma, ad quam actiones moresque suos, uterque studeat conformare. Mali, vitiorum poenam, boni virtutum premium, sibi a te expectandum esse intelligant. Hæreticorum venena, ne gregem tuum inficiant, quanta potes diligentia, contende. Quominus ea semper agas, qua Deo beneplacita sunt, nullius te hominis metus deterreat. Nemo, mercedem tuam euacuet. A nobis autem, omnia fraterna charitatis indicia, semper expectato: de qua nostra erga te propensione, cum hoc dilecto Francisco Dietaleuio, copiosius egimus, qui tibi has nostras litteras reddet, cui fidem habebis. Datum Romæ, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris. Die IX. Augusti, M. D. LXLX. Pontificatus nostri anno quarto. Ita habet epistola. Fruebatur ergo, non harum modo laudum fructu, sed purpurata etiam dignitate GEORGIUS, cum ei mors, haud quidem immatura, importuna tamen regi regnoque, obrepit. De ea ISTVÁNEFYVS (a.): Cum vix biennium, in amplissima dignitate expleuisset, & a Pontifice, in urbem vocaretur, dum rebus necessariis comparandis, ac Romani itineris rationibus ineundis, operam impendit, graui dysenteria oppressus, sexagesimo secundo ætatis anno, vita functus est: non sine Caesaris, & Pannoniorum procerum, dolore. qui eum, propter singulares, corporis animique dotes, plurimum amabant; tum vero, quod a sexaginta, & amplius retroactis annis, neminem, in Pannonia regno, post Thomæ Bacocii obitum, Cardinalem fuisse meminissent. Ille, tanti viri, exitus fuit. Inde, XXXVIII.

MARTINVS PETHE, de Hetes, post plures Episcopatus, cum laude administratos, metropolitæ Colocsenfis axiomate, a RVDOLPHO II. cohonestatur. Rem, ad annum MDC. referunt catalogi; neque nobis aliter suppetit. Gessit, primo omnium, Vácziensem (b.) infulam, iam tum anno MDLXXXVII. XXVI. Octobris, a Pontifice Maximo, eidem adfirmatam. Hinc, Varadiensi in sede collocatus est, anno MDLXXXIX. XVI. Ianuarii; dum Laurinum, non multo post, transferretur a rege. Isthic ergo, moderabatur Ecclesiæ, cum Archiepiscopus Colocsenfis fieret. Exstat eius mentio, in anni MDCI. decreto (c.), honorifica sane; tristis contra, quam apud ISTVÁNEFYVM (d.) legas: quippe, a Botskaianis pessime habiti: MARTINVS PETEIVS, Episcopus Lauriensis, qui Proregia dignitatis locum obtinebat, Sabariam venit, ut tutiore loco, ab hostibus foret, quos eo, nequaquam peruenturos putarat. Verum, cum nec in ea arce, qua debilibus, & infirmis muris constabat, satis fidere posset, petita, a Francisco Battyánio, in arce sua Salonocia, mansione,

38.
Martinus
Pethe.

a.) Loco citato p. 563, 9.

b.) Vide, eodem hoc Tomo III. in Historia Vácziæ, § III. num. xxx. p. 126.

c.) Articulo xxxiv. vbi Prælati designantur,

quos Reuisionibus Appellationum, interesse oportuit.

d.) Lib. xxxiv. p. 827, 45.

sione, dum eo proficisceretur, a militibus Casarianis, Kőrmendii, stipendia merentibus, quibus Marcus Pekyus, Hieronymi filius, & eius legatus, Melchior Ratkyus, praeerant: (sed Pekyus, auditis hisce motibus, se in Austriam contulerat) pari cum Hajdonibus perfidia agitatis, in itinere, rebus omnibus spoliatus fuit: mirumque videri potuit, eum impas, sceleratorum praeconum, manus, quin cadere-
tur, euadere potuisse. Nec multo post, hieme sequuta, tutioribus viis, Viennam delatus, morbo articulari & annis grauis, vitam cum morte commutauit, ac a Ladislao Peteio fratre, Posonii tumultatus est. Nihil de Archiepiscopo, quam administrasset Martinus, historicus meminit. quod inde factum autumo, quia sedes tum Colocensis, in potestate barbarorum fuit, neque, nisi in titulis *Archiepiscoporum*, referebatur. Illud recte habet, fuisse proregiae dignitatis accessione ornatum. de qua CASPAR LONGELINVS (e.): Martinus Pethe de Hetes, *Archiepiscopus Colocensis, ac Administrator Ecclesiae Iauriensis, fit, anno Domini MDCII.* Locumtenens regius, sub RVDOLPHO secundo. Hæc ille.
XXXIX.

39.
Demetrius Náprágy.

DEMETRIUS NÁPRÁGY, successit Peteio, vtraque in sede: Locumtenentis munere, *Francisco Forgách*, Archiepiscopo Strigoniensi, delato; cum is antea, episcopatu Nitriensi moderaretur. Et, *Iauriensis* quidem episcopatus, quam sollicitam curam habuerit, in eius ecclesiae antistitibus commemorandis, locus se dabit. Certe enim, apud *Colocenses*, vix quidquam potuit elaborare, ob *Turcarum* infessum. Ergo, titulum admodum, dignitatemque *Archiepiscopi*, rebus tam difficilibus, tuitus est. Habes, & nominis, & dignitatis eius mentionem, in epilogis decretorum, MATTHIAE II. quæ annis MDCVIII. & sequenti IX., condita sunt vulgataque.

XL.

40.
Iohannes III. Telegdy.

IOHANNES III. TELEGDY, ex episcopo Nitriensi, in metropolitam, a FERDINANDO II. subiectus. Frequenter eius meminerunt, regis illius decreta, potissimum, anni MDCXXV. XXX. & XXXVIII. non in clausulis tantum, sed iis etiam in locis, vbi, administrandæ reipublicæ partes, summis quibusque viris (f,) demandantur.

XLI.

41.
Iohannes IV. Püsky.

IOHANNES IV. PÜSKY, post longiorem sedis *Colocensis* (g.) vacationem, Telegdio suffectus, cum exstantia sui documenta, in Præpositura de Szalka, *Csanadiensi* postea, inde *Nitriensi*, denique *Váczienfi*, Episcopatibus administrandis (h.) exhibuisset. Legas eius nomen, in epilogis decretorum, quæ, FERDINANDVS III. annis MDCXLIX. & MDCLV. promulgauit.

XLII.

a.) In CATALOGO Regni Hungariæ PALATINORVM, adnexo, Coronæ Regni Hung. PETRI de REVA.

f.) Vide, an. MDCXXV. AFL XXIII. & LI.

g.) Vti est in clausula Decreti anni MDCXLVII.

h.) Reuolue Catalogum Episcoporum VÁCZIENSIVM, vbi singulas dignitates eius, ex Decretis Regni adfirmavimus, supra, eodem hoc Tomo III. p. 127. Num. XL.

XLII.

GEORGIUS III. SZELEPTSÉNY, diximus, de summo viro, quantum eius fieri potuit, in *Archiepiscopis Strigoniensibus*, qui *Pisonii* resedere. quorsum (i.) lectores dimittimus consulto; satis iam habituri, si, quod tunc ignorauimus, epitaphium ei positum, heic adtexuerimus. quod istiusmodi est:

42.
Georgius
III.
Szeleptsé-
ny.

*Dicebar POHRONCZ SZELEPTSÉNY GEORGIUS olim,
Qui late gestis, notus in orbe fui.
Me Byzantium, me Dacia, Roma, Polonus,
Oratorem habuit Caesaris & patria.
Pannoniae prorex, & Cancellarius aulae,
Atque Archipræsul Strigoniensis eram.
Pressa per Odrissum regina Vienna tyrannum,
Stat victrix opibus, quis neget? ipsa meis.
His sacra claustra etiam multo cum paupere gaudent,
Has Caesar, miles, mystra & egenus habet.
Mille & sexcentos iam tandem inceperat annos,
Octuaginta simul quinque referre polus;
Dum nonaginta duos penetrassem atatis in annos,
In Letowitz morior, Moraua terra tuo.
Ad cælos, Cellas, ac inde relatus, utrumque
Hunc volui viuens semper habere locum.*

XLIII.

GEORGIUS IV. SZÉTSÉNY, per quæ sacerdotia, quibusque, & virtutibus, & rebus gestis, ad Archiepiscopum Colocensem, emerferit, pari diligentia expromissimus, in Archiepiscoporum Strigoniensium, recensione illa, quam nunc (k.) meminimus. Vacauit aliquantisper, post *Szétsénii* fata, sedes *Colocensis*, dum in eam,

43.
Georgius
IV. Szé-
tsény.

XLIV.

IOHANNES V. GYBASÓTZY, subucheretur. Vir fuit, plurium sacerdotiorum procuracione, diutius exercitus. Primo enim, tiara *Quinqueecclesiensi* ornatus; inde, ad *Veszprimiensem*; hinc, ad *Nitriensem*, promotus, cum se singulis locis præstitit, ut nihil dubitarit LEOPOLDVS M. *Cancellariatu* Hungarico; dein, *Archiepiscopatu* etiam *Colocensi*, merita eius remunerari.

44.
Iohannes
V. Guba-
sótzy.

XLV.

LEOPOLDVS A COLLONITSCH. Habes vitam eius, actusque, in compendio exhibitos, eodem loco, vbi *Szeleptsénium*, & *Szétsénium*, litteris mandauimus.

45.
Leopoldus
Collon-
itsch.

XLVI.

PAVLVS II. SZÉTSÉNY, ex Ordine *S. Paulli Primi Eremitæ*, in episcopum *Veszprimiensem*, & *Collonitsio*, ad capessendum *Archiepiscopatum*.
TOM. III. Dddd

46.
Paulus II.
Szétsény.

i.) Operis huius, Tomo I. Historiæ Comit. | son. Cap. V. Art. VI. §. XXXIII. seq. p. 522.
Pison. Parte Speciali, Histor. Urbis Po- | k.) Loco cit. §. XXXV. p. 525. seqq.

pronepotibus, abnepotibus. Hac, inusitata hominum longæuitate, motus *Cardinalis Csákyus*, immunitatem, toti genti, impertiuuit, a tributis herilibus. Demum, ingrauescente magis magisque ætate, maritus cæcutire, balbutire femina, coepit; dum exhausti viribus, serum id quidem, sed opportunum naturæ debitum, perfoluerent.

*benignitas
in eo Csá-
kii.*

§. VIII.

ITa se res *Colocsa* habuere, post depulsos demum, anno MDCLXXXVI. a *Buda* possessione, barbaros, reparatæ in melius. Nam, etsi huc flexerat iter, spectator, interceptæ urbis eius, *Vezirius*, nihil tamen moratus, *Belgradum*, otiaundo similis, hinc quoque digressus est. Insequutus discedentem *Lotharingus*, cum utraque *Danubii* ripa, victoriam prosequendam putaret, *Danubium*, ad *Colocsam*, ponte iungendum statuit. *Colozze*, ait *WAGNERVS*, (o.) *pons Danubio impositus, ut parti utrique, si quid in diuisos, adtentaret hostis, præsto foret, ibidemque, ad tertiam decimam Octobris hæsit*, *LOTHARINGVS*, dum e ducum litteris, satis tuta esse omnia, intelligens, rebus, *Buda* compositis, *Viennam* abscederet. Vindicata Christianis *Colocsa*, & reiecto longius hoste, curarum primam habuit *LEOPOLDVS*, ut captiuam ultra sesqui seculum, *Archiepiscopen*, instauraret. Fuere quidem & tum *Archiepiscopi*, qui *Colocsen* nomine salutabantur, dum infidebatur a profano hoste urbs; sed nomen illi solum, non sacrorum illic curandorum, potestatem habebant. Emergit tunc in eam dignitatem, *LEOPOLDVS* e *Comitibus a Collonitsch*. Hunc, ut dictum antea est, *PAVLLVS SZELEPTSENY* excepit, qui pro temporis eius habitu, nihil fecit residuum, quod, siue ad instaurandum *Archiepiscopatum*, siue, ad recolendam sedem amplissimam, putabat adtinere. Ut primum, adiuvante *Casare*, sacris heic coepit operari, curam adhibuit, ne deesset domus, qua acciperetur, isthuc, ex muneris ratione, accedens. Ergo, locum *Archiepiscopali* prætorio delegit, extrema oppidi, qua in septentrionem vergit, parte. Regio est erecta, & positionis solidæ, ideoque substructionibus ferendis, idonea. Forma ædificii, contignatione vna, vnoque tantum ordine cubiculorum, definitur. Ex ea parte, qua in meridiem spectat, facellum habet; inde, versus occidentem, triclinium laxum, tum antistitis procoeta; & in angulo occidentali, cubiculum, turri quadrata instructum, uti latioris, ita quietioris adspectus. Post, qua structura domus in septentrionem redit, atque hinc in orientem flectitur, complures recluduntur mansiones, hospitibus, & antistitis familiaribus, accommodæ. Inferne, pari serie instructa sunt hypocausta, pro familia reliqua. Totam domum, aggeres circumeunt, operis quadrati, & propugnaculis commissi, quos anno, post millesimum & septingentesimum, vicesimo quarto & quinto, *Emericus Cardinalis*, e cæspite eduxit. Munitionem eam, latrunculis arcendis fa-

*Res Colo-
csæ, post
captam Bu-
dam, re-
parari ce-
pta:*

*Leopoldus M. Ar-
chiepiscopa-
tum instau-
rat:*

*primi eius,
post Turcas
abactos,
præsules:*

*prætorii,
quod exci-
tauit Sze-
senius, fa-
cies, & com-
moditas:*

Dddd 3

ctam,

Etiam, fossæ circumdant, quarum aditus, a meridie, sublicio ponte instructus est. Infra castellum, horrea ad orientem panduntur, granaria, & quod est villarum reliquum. Locus, omnino, sacerdotio idoneus: quippe, subductus ab hominum celebritate; tametsi haud sit tristis solitudo. Est enim late patentis prospectus, quem hinc flumen, siluæque *Danubii*, diffusi illinc campi, amœnum reddunt. Id doleas, ita non raro *Danubii* eluuiionibus circumfundi, ut *Venetiarum* quandam similitudinem referre videatur.

sic ut amenitas.

§. IX.

Romani lapides, qui in castello videntur:

Nequæ silendi sunt, lapides Romani, quos castellum ostentat. Horum alter, sex pedes, cum dimidio longus, latus tres, hæc habet:

D. M.
G. RETONIVS DANVVIVS.
AVG. C. OLAO VIVVS SIBI
FECIT.

Alter, longus pedes tres, & pollices VII. latus pedes duos, ad hunc modum inscriptus est:

D M
C. VALER. ES CALLIMORI
NATIONE GRECA. C. VALERIVS
AELTANVS FRATRI ET ME
MORIAE CAUSA - -
TVMVLVM. - -
- - FECIT.

Emericus Csáky, præcipuam urbi celebritatem conciliauit:

Viderint, quibus volupe est, hæc istiusmodi rimari monumenta, quemadmodum ea possint interpretari: nobis pretium operæ satis est, hic expressisse lapides, forte ignotos adhuc doctis. Ceterum, nullus metropolitane huic sedi, post abactos barbaros, maiorem celebritatem, *Emerico Cardinali*, comparauit. Nam, & ipse lubens heic diuersabatur, & accipiebat hospites, suo dignos conuictu, tam opipare ac hilariter, ut nemo magis. Fiebat id non raro, sed adparatu maiore vix alias, quam cum *Damianus Hugo Virmondus*, legatus Byzantium proficisceretur. Seruauit nobis solemnitatis memoriam, GERHARDVS CORNELIVS DRIESCHIVS (p.) septem, inquit, submissis rhedis seiugis, Coloczam, in Eminentissimi Cardinalis Csáckii mansionem, non integro ab Istro milliari distantem, Excellentissimus Orator euocabatur. Quicquid nobilioris, ex vniuersa legatione, conditionis erat, illuc eundem sequebatur. cui purpuratus hic sacerdos, in ipsis atrii gradibus, prima salutatio- nis officia impendit, & in interiora palatii introducto, principale epulum adornauit. Ad mensam dum sedetur, tubarum clangor, symphoniarumque concentus non interrupti audiebantur, qui hospitum, & amicorum ibi con- iuuant-

nos: (l.) *Ostendunt*, inquit, *gentes*, *opus legis scriptum in cordibus suis*, *testimonium reddente illis conscientia ipsorum*, & *inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium*. Hæc, ex aduersariis, eius tempestatis, quæ præsentibus consignauimus, libuit interferere, vt constaret apud posteros, quorum hominum, quamque male sibi conficiorum, ciuile illud bellum, non conflatum modo, sed gestum fuerit, inexplicabili, & regis, & regni damno.

XLVII.

EMERICVS, e Comitibus CSÁKY de Kereszegg, Episcopus Váradien-
sis, idemque Præpositus Posonien-
sis, Paullo successit; adlaborante po-
stea, CAROLO VI. a CLEMENTE XI. Pontifice Maximo, in collegium purpu-
ratorum adscitus. Valuit, dum viueret, & corporis, & animi doti-
bus, quæ vtræque, mirifice commendabant virum, rapiebantque in eius
amorem, etiam hos, quibus asperior est natura. Insignis eius opera
fuit, cum tacitis primo consiliis, in publico dein comitio, anno
MDCCXIII. de hæreditaria, Augustæ domus Austriacæ, & in sexu femi-
neo, successione ageretur. Præterquam enim, quod alienos quosque
ab ea destinatione, in sententiam induxit adnuentium; vbi res omnis
confecta fuit, ducem se his præbuit, qui ab Ordinibus delegati fue-
runt, vt momentosum adeo euentum, CAESARI nunciarent. Me-
morauimus rem gestam (m.) alibi, oratione simul, qua est adlocutus
Cæsarem, recitata: vt iam superuacuum fuerit, actum agere. Mori-
tur ab intestato, vir, longiore ætate dignissimus, anno MDCC-
XXXIV. Varadini, ibidem tumulo illatus.

47.
Emericus
Csáky.

XLVIII.

GABRIEL II. e Comitibus PATACHICH, de Zájeczda. Gessit aliquamdiu
Sirmiensem tiaram, benignitate Cæsaris, CAROLI VI. in Archiepiscopum
Colocensem, missa sede priori, maturrimo consilio, electus. *Feliciter!*

48.
Gabriel II.
Patachich.

Atque, hæc illa sunt nomina, quæ potuimus eruere, cum ex hi-
storiarum, tum præcipue, ex diplomatum monumentis. Latebunt,
credo plura, sed quæ nox premit adhuc, dum luce donari poterunt.
Eam vero diligentiam, vt honestam, ita vtilem futuram in commu-
ne, vt commendatam sibi habeant ciues nostri, maiorem ad mo-
dum eos exhortamur.

§. V I.

Sed, ad Colocsam redeamus. Fuit vrbs frequens, & ob perpetuam
pontificis sedem, copiosa: maxime, cum res eius Hungariæ fue-
runt integræ, & a Turcarum impressionibus securæ. At, vbi
se tyrannus, post occasum Ludouici, in regionem infudit, non plane
quidem pessum iit Colocsa, amisit tamen decus, quo hucusque emi-
cuit: hoc est, metropolitam, & florem nobilissimarum familiarum,
iuxta & ciuium, atque mercatorum in primis. Demum vero, cum

Colocsa
habitus o-
lim florens:

fata, post
Ludouici
occasum
aduersa:

Dddd 2

oc-

l.) Capite II. versu 15.

(m.) Tomo I. Operis, p. 396. §. XXVI. seqq.

iuuantium aures iucundissime demulcerent. Plurimis deinde letitiæ signis hic dies celebrabatur, ac noctis pars magna quoque amœnis plausibus, absumebatur. Pyria artificia, & missiles accensi per aerem ignes, gratissimum oculis spectaculum subiiciebant. Iam, decora metropoleos, & honestat, & auget, quem laudauimus GABRIEL e Comitibus Patachith, quam hodie auget. Gabriel Metropolit. Archiepiscopus Colocsenis. Feliciter! Quod haud procul a Danubio confedit oppidum, atque manu factu alueo, *Vajas*, suffunditur, diues piscium est. OLÁHVS (q.) ea de re: *Narratum*, inquit, *mibi est a viris fide dignis, mille circiter pisces lupos, siue lucios, mistos carpiionibus, quorum longitudo, mediam vlnam, breuitas raro vnâ palmarum non excefferit, hoc, in aliisque locis vicinis, vno ducato, emptos fuisse, & nunc quoque, pro temporis conditione, emi posse.* Hac ego re factum puto, vt fieret locus prouerbio. *Archiepiscopum Colocensem, Deum esse piscium.* De Colocsa hæcenus.

SECTIO II.

DE

Oppidis Processus Solthensis.

SYNOPSIS.

Solth, castrum olim fuit: *derasum* postea, oppido, quomodocunque superante: eius positus; & rus eluuiionibus

obnoxium: Incole Hungari sunt, & horum mores. §. I.
Pathaii situs: ruris ingenium: ciuium indoles. §. II.

§. I.

Oppidum Solth.

Vit olim castrum nobile, SOLTH: siue a dynasta quodam, eius nominis; siue aliam ob causam, ita adpellatum. quod postea, heri, quisquis ille fuit, incuria, an belli cladibus? quæ, non minus diræ, quam frequentes, regionem adflixerant, detritum, in vastitatem abiit. Superabat interim, adlitum castro oppidum, & prouti fuit belli *Turcici* fortuna, nunc copiosius infidebatur, nunc deserebatur iterum: dum hostibus depulsis, laxè instauraretur, reciperetque pristinòs partim, partim nouos etiam incolas. Positum est, in vicinia *Danubii*, occupatque terrenum late diffusum, & quomodocunque fertile; sed fluminis etiam diluuiis obnoxium. Itaque, hinc atque inde, qua id patiuntur

Solth, castrum olim fuit:

derasum postea, oppido, quomodocunque superante:

eius positus; & rus eluuiionibus obnoxium:

q.) In Hungaria sua, quam, in ADPARATVS nostri, ad Historiam Hungaricam, Decad. I. Monum. I. exhibuimus,

Cap. XXII. §. IV. p. 22. quæ, & de hæc sunt accipienda.

incolæ
Hungari
sunt. & ho-
rum mores.

tur situs, inaratur, conferiturque ad triplicem conuersionem, sed, quæ arationes poscunt validas. Par est pratorum ratio, non semper, ob crebras exundationes, & quas hæ faciunt, vligines, idonea fœnificiis. quæ quidem importunitate, haud raro, & pascua vitiantur. Proinde, aliena deserta, quibus obsidentur *Solthenses*, redimant, necesse est, vt amplior ad rusticandum sit opportunitas. Siluarum inopiam, stramina pensant, & arundo. Incolæ *Hungari* sunt, moris antiqui, & ditionis *Boszyakianæ*. Nimirum æmulantur quodammodo, *Ketskemetenses*, & *Körsienses*, suntque integritatis præcipuæ. Occupatio eorum, tota fere agricoltatione, & quæ huic coniuncta est, cura rei pecuariæ, absoluitur. quibus rebus fit, vt careant vitiorum illecebris; satis habentes, si vitam, cum honestate, & sine exstanti querela, possint degere. In incommodis oppidi censueris, quod ad viam regiam est positum; capit enim inde crebras molestias, & coniunctas cum oppidanorum detrimentis.

S. II.

Oppidum Pathay.

Pathay sit-
us:

tutis inge-
nium:

ciuium in-
doles.

Distat *Soltho*, duobus milliariis *Hungaricis*, in meridiem. Oppidum est ingens, copiosæque coloniarum. Paret iam *Baronis Georgii Szárász* hæredibus, neque differt soli qualitate, & incommodis, a priore; quamuis amplitudine agri frumentarii, pascuorumque, illi multis modis antecellat. Haud tamen sufficit rusticationi, rus oppido admensum. Ergo, necesse habent, in vicino terreno, cuius vsuram, ære suo redimunt, agricolari. In via est regia *Pestbienstis*, qua *Bájam* itur, adeoque, grauatur crebris militum transitibus. Ciues & heic *Hungari* sunt, prisca instituti tenaces, neque tolerantes facile peregrinitatis quidquam. Agunt inuicem concorditer, suntque vitiorum seueri osiores, eorum maxime, quibus profligari honestas fœuit, & contemnerari ciuilis societas. Quod illi quidem, antiquo *Hungarorum* laudabilique more faciunt: vt iniurii sint omnino, in gentem nostram, qui ei barbaricæ, & effusæ, in omne scelus licentiæ, notam scribunt: egregii, scilicet, alienorum vitiorum exactores, qui nullum non prauitatis genus, aut virtutis speciem, ipsi inuestiunt, aut prorsus ad elegantiarum cultum referunt.

SECTIO III.

De Vicis Processus Solthensis.

Penuior adhuc, vicorum, in *Processu Solthensi*, numerus est, quam pro regionis amplitudine. quod, post *Turcici* belli, diutina mala, tempotum, quæ se excipit perpetuo, difficultati adscripseris. Quanticunque sint, nostra interest, eos non siluisse.

1.) Däm-

1.) *Dömsöd*, vicus *Kohárianus*, *Pesto* milliaria quinque, sinistra *Danubii* ripa, qua is *Csepeliam* insulam ambit, submotus. Haud procul, supra vicum, cauerna visitur ingens, aquarum plena, a *Danubii* margine in orientem diffusa, ideoque, ob viam regiam, ponte iuncta. Hucusque aggerem illum, fossamque celebrem, quem *Cserjárka*, nominauimus, ex *Tibisco* procurrisse, imperiti commentantur; decepti, sine dubio, nomine *Dömsöd*, quod ex Germanico *Dämmstheid*, hoc est, aggerum disfermatorem, deriuatum putauerunt; cum meminisse debuissent, aggerem hunc, si agger erat, diuersum ab illo esse, quem in agris *Hevesiensibus* & *Borsodiensibus* designauimus. Colitur vicus ab *Hungaris*, eiusdem prorsus ingenii, quale ad *Solth*, & *Patay*, obseruauimus. Terreno gaudet lato, & vini frumentique feraci. Tamen vero, prope flumen est, tamen, non æque inundatur, sicuti ripenses vici reliqui, quia obiectis aggeribus cauent eluuiionibus, incolæ. Est ei, & insula, contra vicum, in eodem fluminis aluco. Hortos hic pomiferos, & foenifecia habent, nisi eluuiæ amnis, corrumpantur, sic satis larga.

2.) *Dab*, pari colonia & terreno, minor tamen priori, in eadem fluminis ripa, adeo vicinus *Dömsödio*, vt nisi fossa intermissa distingueretur, vnum eundemque crederes. Pertinet ad ditionem *Rádaiorum*.

3.) *Tafs*, recedit a *Danubio*, dimidio, in orientem, milliari, tenetque patentem planitiem, agri fertilis, haud tamen, dum intumesceat flumen, a diluuiis immunis. Paret, præter alios viros nobiles, genti *Fajana*.

4.) *Szalk-Szent-Márton*, nomen, discriminis causa, mutuatur a prædio *Szalk*, quod ei vicinum est ad *Danubium*. Distat a priori, plus dimidio milliari, loco pariter campestri, aperto & fertili terreno, minori tamen, quam pro coloniarum copia. Est ditionis *Amadianæ*, *Balassianæ*: ac, submotus quamuis a *Danubio*, non tamen liber ab amne exundante.

5.) *Vetse*, seu, cum adposito, *Duna-Vetse*, vicus priori, pari fere a *Danubio* interuallo, seiunctus, neque steriliore agro. Sunt ei, & vineæ, fructus boni, pascua item, & prata larga, sed non extra periculum illuuiionum. Possidetur a diuersis. Coloni *Hungari* sunt, & moribus, & studio rusticationis suppare, superioribus: morum integritate, etiam potiores.

6.) *Apostagh*, propius accedit ad *Danubium*, remotusque est a *Vetse*, milliari dimidio, pariter in patenti campo, agris, & pascuis latus; sed, quæ sunt amnis iniuriis obnoxia. Incolitur, partim ab *Hungaris*, partim a *Slauis*, coloniarum recentioris, ditionis autem *Szarázianæ*, *Darótzianæ*, nec non *Fajana*.

7.) *Egyháza*, tantundem recedit, ab *Apostagho*, eadem fluminis, sed eleuatiore ripa, ideoque pari terræ qualitate & fortunæ, incolis itidem *Slauis*, iuris *Szaráziani*.

8.) *Hartba*, nupera colonia *Germanica*, quam huc *Paullus Ráday*, vici herus, ante aliquot lustra deduxit. Posita est inter oppida, *Solth*, & *Pathay*, huic tamen propius, & ad flumen, quod ea parte, amœno nemore siluescit. Solum & heic pingue est, quod positus erectior, a diluviis tuetur.

9.) *Ordas*, infra oppidum *Pathay*, prope ad *Danubium*, agris nihilo deterioribus, incolis *Hungaris*, possessionis diuersæ.

10.) *Lak*, vicus *Archiepiscopi Colocensis*, in eadem ripa, haud procul ab eo loco, quo *Vajasi* alueus, ex *Danubio* deriuatur. Itaque, & hic crebris aquarum diluviis incommodus est. Sunt ei siluæ in fluminis margine.

11.) *Sz. Benedek*, sedet ad *Vajasi*, supra *Colocsiam*, prope ad siluas. Rure est vuido, ideoque brassicæ, atque ceparum ferace. Incolunt eum *Hungari*, ceparum & olerum educatione, lucelli quidpiam facientes. Diuehunt enim hortenses has merces, in remotiores vicos, quibus earum est penuria.

12.) *Uzód*, vicinus *S. Benedicto*, tenetque ripam *Vajasi*. Gaudet pari ceparum, & brassicæ prouentu. Incolæ & heic sunt *Hungari*.

13.) *Fogtö* priori lingua, religione, soli atque ceparum, brassicæque feracitate, suppar, in eodem *Vajasi* tractu. Paret *Archiepiscopatui Colocensi*. Nomen accepit a claustris, quibus olim canalis ille, quem *Vajasum* nominauimus, piscaturæ gratia, claudi solebat.

14.) *Faisz*, ex altera *Vajasi* parte, loco siluestri & vuido, terreno feraci, sed ob aquas, multis damnis obnoxio. Colunt vicum *Hungari*, ditionis *Abbatis Sexárdiensis*.

15.) *Batifa*, in sinistra ripa *Vajasi*, haud procul infra *Colocsam* in meridiem, loco plano; hinc inde siluis amœno, rure tamen mädente, & eluuiionibus infesto, incolis *Dalmatis*, quorum lingua nominatur *Batsina*. Respicit iure *Lánoffios*.

16.) *Miske*, recedit a flumine in orientem, milliari dimidio, & quamuis erectiore positione est, tamen, fœdatur diluviis: quin toto sæpe terreno, aquis submerso, ægre domos retinet in arido. Incolitur a *Slauis*, religionis mixtæ. Hinc & illinc, modicam lignandi habet facultatem, gaudetque solo fertili, nisi aquis vitaretur. Pertinet ad ditionem *Colocensem*.

17.) *Hajós* abest a priori, in orientem hibernum, milliari *Germanico*, ea parte, qua depressa, & coenosa hæc regio, incipit erigi. Itaque, per edita ponit vitem, aratque; depressis sitibus, pabulo, & fœniseiis, destinatis. Paret itidem *Archiepiscopatui Colocensi*.

18.) *Nádudvar*, inclinat in meridiem vno milliari versus *Bájam*, estque loco plano, at depresso, a meridie tamen paullo eleuatione, vbi & vitem deponunt incolæ, qui *Germani* sunt. Dominatur & his, antistes *Colocensis*.

19.) *Dusfnach*, redit *Nádudvaro*, in occidentem, versus *Vajasum*, estque, inter *Battyam*, & *Sükesdum*, colonia *Dalmatica*, ditio-

ditionis *Colocensfis*. Siluis abundat, non tamen agro frumentario.

20.) *Sikesd*, vicinus *Dusfnacho*, eidemque solo, natione, religione, & lingua consimilis, copiosior tamen. Interfunt iam & *Hungari*. Est ditionis eiusdem.

21.) *Tsanád*, dimidio milliari, infra *Sikesdum* in eiusdem *Vajasi* margine, inter siluas positus. Incolis est *Hungaris*, pertinetque ad *Colocensem* Archiepiscopem.

22.) *Kákony*, pari interuallo, infra *Tsanádum*, neque dissimili situ, & terreno, ditionis eiusdem, & coloniae *Dalmaticae*.

23.) *Pandúr*, eodem *Vajasi* tractu, vno drammate, supra *Bájam*, loco depresso, & diluviis, vti reliqui priores omnes, infesto. Accensetur ditioni *Colocensfi*.

24.) *Szeremle*, vicus prouinciolae *Bátsiensis* conterminus, in sinum *Danubii*, intra siluas, reclusus. Sedet quadrante milliari supra *Bájam*. Est in ditione *Colocensfi*.

25.) *Bogyiszló*, in eadem fluminis ripa, paullo superius, inter siluas, & amœna nemora, versus *Tolnam*, solo, colonia, religione, lingua, atque moribus, priori suppar.

26.) *Kis-Körös*, seu *Körös minor*, vti ab oppido cognomine discriminaretur, sic dictus. Reprimitur a *Danubio*, vltra planitiem illam depressam, quam *Sárközi* nominamus, estque in erectiore, & late patenti campo, viaque in regia, qua *Pestino Petrovaradinum* itur. Lustris abhinc circiter quatuor infessus est; incolis *Slauis*, ædiculis humilibus, sed copiosis. Adinet ad ditionem *Vattaianam*. Carent siluis incolae, aquam autem e puteis hauriunt. Solum ei fabulosum, sed fertile. Et quod inter vastitates sedet, agricolatur alienis quoque in prædis, annua redemptis mercede. Multum proficere posset vicus, nisi crebris militum transitibus, longinquis, item, ob vicinorum pagorum inopiam, aurigationibus, *præiuncturas* vocant, fatigaretur. Ferunt ex supero euentu, tristi eo, & inexpectato, decreuisse vicum.

27.) *Akaszó*, cedit priori in occidentem, milliari interstitio, tenetque decliue solum, versus depressam *Colocsa* regionem; agro tamen segetum amico. Incolitur, & hic, a *Slauis*, estque ditionis *Bosnykyana*. Confedit amœno loco, & e longinquo conspicuo. Atque hæc vniuersim, de Comitatibus *Pest*, *Pilis*, & *Solth*, dicere habuimus.

TABVLA ITINERARIA COMITATVVM, PEST, PILIS, ET SOLTH.

I. In Comitatum STRIGONIENSEM:

BYDA, itinere cursoris publici, per *Vörös-Vár*, penes *Csaba*,
Doroghum. mill. 5.

Eccc 2

II. In

II. In Comitatum ALBAREGALENSEM :

BVDI, per interfertos vicos, *Albamregalem*. mill. 8.

III. In Comitatum TOLNENSEM :

BVDA, itinere veredarii publici, per *Hansabék, Ertschin, Adon, Pentele, Földvár, Paks, Tolnam*, pro cursoris statione. mill. 18.

IV. In Comitatus BATS & BODROGH :

PESTO, per *Sorok-Sár, Haraszi, Dömsöd, Duna-Vetse, Apostag, Solth*, inde *Patay*. mill. 12.

V. In Comitatum CSONGRADIENSEM :

PESTO, per *Sorok-Sár, Alfo-Némedi, Otsa, Sári, Ketskémeth*, & hinc, per deserta locorum, *Csongrád*. mill. 14.

PESTO, eadem via *Ketskemetinum*, hinc cursoris publici itinere, *Szegedinum*. mill. 20.

VI. In Comitatum HEVESIENSEM :

PESTO, itinere veredarii, per *Czinkota, Kerepesch, Gődölő, Aszód, Hatvanum*. mill. 6.

PESTO, eodem itinere *Agriam*. mill. 12.

PESTO, per *Üllő, Monor, Alberti, Czegléd, Abony, Szólnoki-num*. mill. 19.

VII. In Comitatum NEOGRADIENSEM :

PESTO, per *Palota, Fóth, Vörös-egyháza, Ujfalu, Püspök-Hatvana, Gutta, Becske, Surány, Varsány, Szétsény*. mill. 2.

NAL-

NALDI NALDII, FLORENTINI,
 EPISTOLA,
 DE LAUDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHECAE,
 ATQVE
 LIBRI QVATVOR, VERSIBVS SCRIPTI, EODEM
 ARGVMENTO,
 AD SERENISSIMVM
 MATTHIAM CORVINVM,
 PANNONIAE REGEM.

AD LECTOREM.

NALDI NALDII, hæc, quæ vides, de laudibus Bibliothecæ MATTHIAE CORVINI, commentaria, soluta partim, partim ligata oratione, conscripta, primus, e manu exarato codice, in lucem edidit, Cl. PETRVS JAENICHIVS. *Adiunximus*, inquit, (a.) *Polonicis Prussicisque scriptis*, nonnulla, quæ res Vngaricas continent; tum propter vicinitatem locorum; tum vero maxime, quia a Polonicis non longe dissentiunt, speciatim, Naldi Naldii *Poemation*, antea nondum editum putauimus inferendum; dudum olim destinatum, *Syntagmati rerum Vngaricarum*, quod moliebatur, cel. MARTINVS SCHMEITZELIVS. Hæc ille, de editionis instituto: quod, quia exsecutus est opere ipso, gratias ei palam, & cum officii testificatione, habemus: quippe qui, eo sumus animo, vt in acceptis id nostris referamus, si qua lux, rebus Hungaricis, a doctis viris, quocunque sub sole viuant, adfundatur.

II. Iam, quemadmodum codicis membranacei, quem, bibliotheca publica Thorunensis, custodit, habitum descripserit doctissimus IAENICHIVS, audiamus:

Eeee 3

For-

a.) MELETEMATVM THORVNENSIVM, Tomi III. præfatione. Prodierunt Thorunii, forma oct.

b.) Tomo eodem, ad Meletematis, de MATTHIAE CORVINI meritis, in Rem Litterariam, §. III. nota (I.) p. 205. Con.

Forma, ait, (b.) codicis maior est, & folii, inuolucrum holosericeum purpurei coloris, floribus & auro intertextum; fibulae, quibus clauditur liber, ex argento, aequae quatuor sunt, a superiori parte marginis una, una ab inferiori, & a latere duae. Aequata itaque, cum ceteris codicibus magnificentia, quam LAMBECIVS praedicat. Non dubitamus, quin supellex iucunda CORVINI fuerit; sed memorabili illa fatorum vicissitudine, huc perinde delata, ac alii codices Vindobonae, Guelpherbiti, aut Berolini, SVETONIUS, Antonii Sinibaldi Florentini opera, Neapoli scriptus MCCCCLXX. alique complures, in priuatis Bibliothecis reperiuntur. Postea, codicis titulum recenset IAENICHIVS, qualem, in fronte mantissae huius, exhibuimus: dum pergat eius argumentum expromere. PRIMO LIBRO, virtutes, sapientiam regnandi, ac decus familiae, explicat CORVINAE, tam gloriose litterarum altricis: ALTERO, praecipuos scriptores Graecos: TERTIO Latinos. QUARTO denique, qui CHRISTI doctrinam, scriptis propagarunt, recenset; adnotato cuiuslibet scriptoris, ingenii charactere, libris & argumentis. Credo, equidem, manu exaratos omnes fuisse auctores, quos totis tribus libris, NALDVS memorat. De ornatu addit editor: Initia librorum, venustis admodum picturis exornata sunt, quarum ductus, tanta elegantia elaborati; ut, si non artem, saltem solertiam artificum hodiernorum superare videantur. Neque etiam desunt, notae quaedam ridiculae, qualis, inter alias est, dolium, quod supra adparet; signum fortasse egregii illius vini prouentus, quo Vngaria abundat.

III.

Concordat, cum his, CL. IAENICHII, verbis, quae ἀντιγράφῳ nostro, IOHANNES REZIKIVS, Gym. Thorun. olim Prof. Publ. sua manu, A. MDCLXXXIV. adscripsit: Haec, inquit, Epistola, & Libri Carminum, reperiuntur in Bibliotheca Gymnasii Thorunensis, in pergamena, ab ipso forte auctore, & carminis conditore, charactere non ineleganti, scripti: coniectioque, hoc voluisse, Serenissimo Regi MATTHIAE fuisse transmissum, & post occupatam a Turcis BVDAE, clarissimaeque illius

Bibliothecae ruinam, bono cuidam viro, in manus incidisse, qui id, in sui memoriam nominis, in Bibliothecam Thorunensem, detulerit. Inuolutum est materiae, auro & argento intertextae, quam edax tempus obscurauit, & prope absumsit. Possidemus MSC. illud, beneficio SAMVELIS SZEKELY de Doba, quod, palam recognouisse iuuat, ne ingrati animi, iure possimus accusari ab his, qui nos liberali manu iuvant.

III. Ista nos, eruditissimus IAENICHIVS docuit. qui, haud grauate laturus est, quod *Thorunensem* editionem suam, operis huius nostri, *Tomo Tertio*, adtexamus consulto. Id enim, & sua quadam indulgentia facimus; quando, ea vsus est bonitate, vt iisdem illis meletematibus nos donarit, quibus interserta sunt *Naldiana* hæc; & poscere id a nobis videbatur, magnificentia Regis MATTHIAE, quam in Regiæ Budensis designatione, more nostro, ex vero laudauimus: liberali simul Augustæ eius Bibliothecæ mentione (c.) habita, quam, vt luculentiores faceremus, nostro quodam iure, & promissi memores, isthic NALDIUM exhibemus: gratiam, quem admodum sperare fas est, apud lectores inituri, quod non eos sinamus, docta, summi regis, præconia, ignorare.

IV. Hæc, ita facere velle, serio nobis proposueramus; cum *Vindobonæ* forte agentes, fato benigniore, in MATTHIAE CORVINI imaginem, scitissimo adumbratam penicillo, &, quod credimus, ad viuum, coloribus tum expressam, cum victor urbem eam subiret, beneficio, præcipui amici, A. R. incideremus. quam, vt illustrior NALDI hæc editio esset, monumento honorario, insculpendam, eo lubentiores curauimus, quo maior erat, SENATVS BVDENSIS, in iuanda chalcographiæ impensa, promittitudo. quod nunc, & grāti profitemur, & cum manium CORVINIANORVM plausu quodam. Icon ipsa, pectore tenus, ita picta est, vt caput quidem laureatum referat, cæsariem crispam & flauam, mystacem, barbamque raram atque intonsam. Paucis: vultum, & singulas huius partes, examussim ita compositas agnouimus, quemadmodum eas, ANTONIVS BONFINIVS, familiaris CORVINI, oratione concinna (d.) pinxit. Ita vero MATTHIAM totum, ad posteros descripsit: *Diuo MATTHIAE, statura corporis, fuit aliquanto maiuscula, quam*

c.) Supra, *Historiæ VRBIS BVDENSIS*, Periodo I. §. XXI. & XXII. p. 225. seq. | 364. sequ.
Adde, Periodi II. §. LXII. & LXIII. p. | d.) *Decadis IV. Lib. VIII. p. 653, 10.*

quam mediocris : forma eximia , generosus adspectus , & multum referens magnanimitatis : rubens facies & flava coma : cui venustatem obducta supercilia , & subnigricantes oculi , & sine mendo (e.) nasus , ne mediocre quidem cultum addebant. Obtutus eius liber ac reclusus , leonis more , oculis , nunquam inter videndum fere conuiuentibus. Fauorem , semper obstinato indicauit obtutu ; quem vero limis respexit oculis , insensum sibi esse portendit. Prominentiore collo & mento fuit , & ore aliquanto latiore. Caput huic addecens : quippe quod , nec paruum , nec magnum videri poterat : frons vero parum spatians. Proinde , formosum erat corpus , cui color albus , cum rubore fuerat admixtus : ex qua quidem mixtura , mirum quandoque , ut de ALEXANDRO perhibent , fragrauit odorem. Quin etiam lineamentis oculorum & lenitate , ei nimium fuit assimilis , quem semper vitæ habuit archetypum . reliqua.

V. Næ ego , in publicam fidem peccem , si quidquam , ab hac icone , picturam nostram , differre , adfirmarim ; oculis , qui ad plumbi modum liuent , exceptis ; hos enim , subnigricantes dixit ANTONIVS. quod me quidem obfirmavit , ut credam , exactam fuisse imaginem , ad viui MATTHIAE obtutum : cui ætatis illius vitio , superscriptum legas : MATTHIAS. CORVINVS. REX. HVNGARIAE.

VI. Quid vero sibi vult , incinctum laurea caput ? Triumphus indicium , amici inde capiebant ; neque ego negarim sane : at enim , in more id positum fuisse CORVINO , adfirmant alii : quippe qui , libenter festos solemnesque dies , laureatus agitarit. Faceta , sed digna tamen relatu est , cerimonia , quam laureola istiusmodi , ad deludendum WLADISLAVM Bohemum , sed delusus ipse , MATTHIAS , in congressu Olomucensi , ediderat. Nimirum , conuenerat inter vtrumque regem , uti , habito isthuc , mutuo colloquio , bellum , pace terminarent. Lentis huc itineribus , ut maiestati suæ veli

fica-

e.) Falluntur ergo , qui NASONEM fuisse MATTHIAM , credunt , & nescio , quid

non inde portenti , comminiscuntur.

ficaretur, profectus CORVINVS, noua vsus ambitio-
ne, WLADISLAO occurrendum putabat; *nudo videli-
cet capite, ac viridi tantum serto coronato, ne ipse ca-
put suum hospiti detegeret, sed illum potius honorem, ab
illo sibi haberi, ambiret. Qua in re, belle falsus est;
siquidem Boiemi, & ipsi satis ambitiosi, cognita MAT-
THIAE arte, regi suo insusurrant, vt tegmen capitis
sui, zona sic plane innodet, vt nodos ipse explicare ne-
queat. quo facto euenit, vt præter omnium opinionem,
voluntatemque suam, HVNGARVS, nudus capite, sa-
lutaret, tectum capite Bohemum, deduceretque, vt
hospitem, in hospitium: prospectante e fenestra, BEA-
TRICE regina, amoremque tacitum, ex conspectu noui
hospitis, forma conspicui, hauriente. Ita DVBRAVIVS
(f.): vt argui hinc possit, solemne fuisse MATTHIAE,
in deducendis pompis regalibus, laurea vti, ad ma-
iestatem, victoriasque, ostentandas.*

VII. Reliquus habitus, ex more (g.) seculi eius,
factus, in eadem est imagine. Collum nempe, lon-
gius id, crispato, ad virilem modum collario, ita in-
cinctum, vt linteum, atque in rugas collectum
indusium, eximia pectoris parte, qua id thorace nu-
dum est, adpareat. Istud peculiare visum, quod hu-
meros, palla purpurea, nullo, siue auro, aut argen-
to illusa, siue distincta vnionibus, conuestiat: thora-
ce, vel amictu regio, flauī coloris, atque striis, per
longum ductis illustri, conspicuo iterum: accisa est
enim palla, & laxè circumiecta. Haëtenus, de ge-
nuina MATTHIAE icone: iam ad NALDVM redeamus.

VIII. Scripsit is ad CORVINVM, *Epistolam*, sic
fatis latine, & reducta, quodammodo, ad numerum,
dictione; sed, quæ referat tamen ætatis eius inge-
nium: quando, neque pura vndique est, neque per-

Tom. III.

Ffff

spi-

f.) Historiæ Boemicae, Lib. xxxi. p. 254, 25.

g.) Ita est: quod icon WLADISLAI, cuius
nunc meminimus, in arce Comitum
PALFFYORVM, *Borossány*, adseruata,
& habitu, CORVINIANAE huic simili-
ma, conducet. Erant, qui crede-
rent, peregrinum fuisse MATTHIAE

hunc vestitum: saltem, *Germanicus*
non erat; tametsi, ne ab eo quidam
abhorrerit MATTHIAS; si vera sunt,
quæ STELLA, de eius, vestibus pro-
nubis, meminit, & nos, supra, in
Historia vrbis Budensis, retulimus,
Periodo I. §. xvi. p. 216.

spicua semper. quæ, quantæ sint, in oratione, virtutes, nemo, nisi earum in scribendo dicendoue, expers, ignorat. *Carmen*, venustum est, & si ταυταλογίας demseris, atque humiles passim sensus, egregie copiosum, ac suaue, dignumque argumento, quod sibi decantandum proposuerat. Vtrumque, NALDII hoc scriptum, si, cum NICOLAI OLAHI, Archiepiscopi Strigoniensis, (b.) commentario; cum IOHANNIS, item, ALEXANDRI BRASSICANI, Icti epistola, quam is, ad CHRISTOPHORVM a STADION, episcopum Augustensem, anno MDXXX. Cal. Martii, *Vindobona*, de Bibliothecis, atque *Coruiniana* in primis, dederat; IVLII, denique, PFLVGII, equitis Saxonici, litteris, ad VITVM LVDOVICVM a SECKENDORFF, *Iena*, anno MDCLXXXVIII. Sexto Cal. Iulias, exarauerat, (i.) lectori, rei litterariæ amanti, conferre; præterea, quæ ex TAFFER-
NERO, & LAMBECIO, in *Budæ* historia, adnotauimus, addere libuerit; habebit sane, vnde, librarii huius thesauri, auro contra carioris, præstantiam condiscat. Nos, bibliothecæ iacturam, quamquam dedolere adhuc ne quiuimus; tamen, VINDOBONENSI, Augusta illa, quam post tot Cæsares, CAROLVS VI. Cæsarum optimus, & fastosissime instruxit, & Pío Nicolao Gariellio præfecto, viro sane doctissimo, & nostri studioso, aperuit liberaliter; eo solamur efficacius, quo iucundius spectatu fuit, MATTHIAE CORVINI simulacrum, in eorum (k.) templo, repræsentatum, qui eruditæ opes illas, vel primi cœperunt coaceruare, vel locupletauerunt postea. Vale, erudite Lector! & conatibus nostris, bene precatus, fruiere. PISONII, anno MDCCXXXVII. Pridie Idus Martii. NAL-

b.) Exhibuimus eum in ADPARATV nostro, ad Hungariæ Historiam Decad. 1. Monum. 1.

i.) Vtramque Epistolam, reperias, in IOACHIMI IOHANNIS MADERT, de Bibliothecis, atque Archiuis Clarissimorum Virorum, Libellis & Commentationibus: cum præfatione, de scriptis atque Bibliothecis Antediluvianis: cuius Libri, editionem secundam, curauit, I. A. S. D. Helmstadii, A. MDCII.

k.) Augusta illa apsis est, vmbilico Biblio-

thecæ instructa magnificentissime, quæ, turritis fenestris, & lucem immittit, diuinissimo sacrario, & per concaua, stupendæ concamerationis latera, refert, pictas scitissime, icones, Τῶν Εὐσχηµῶν. quam, qui non videre, concipere animo haud possunt: vt laudandi omnino sint elegantissimi sculptores, SALOMON KLEINER, & IEREMIAS IACOBVS SEDELMAYER, quod arte consummatissima, omnes, augustalis ædificii partes, atque obtutus, æri incidendas, susceperint.

NALDI NALDII FLORENTINI,
EPISTOLA,

DE LAUDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHECAE,

A D

MATTHIAM CORVINVM,
PANNONIAE REGEM SERENISSIMVM.

Vm ita per vniuersam Italiam, MATTHIA *Serenissime!* iam fama Tui nominis late vagaretur, vt omnem Florentinam ciuitatem occuparet: omnesque, de Tuis maximis clarissimisque virtutibus, plurima loquerentur: vt captus amore Tui, regiarumque virtutum; coepi cogitare: quonam modo Tibi significare possem, qui meus in Te animus esset, & quonam potissimum genere litterarum, res Tuas domi, atque militiae, ab Te pulcherrime gestas, adtingere deberem; vt ex vno me, plane intelligeres; quam ceteri omnes nostrae urbis ciues, Te colant, & obseruent: quamque, pro Tua diuina virtute, admirantes, ea quae antehac bene gessisti, quaeue geris in praesentia; Te ipsum venerentur. Cum vero: TADDAEVS VGOLETTVS, abs Te missus, ad nos proficisceretur; vt expediendae bibliothecae quidem regiae praesset: cumque hic, multa de Te Rege sapientissimo, deque Tua diuina virtute, multis audientibus, multisque assentientibus, praedicaret; tum vero, arsi cupiditate incredibili; vt ea, quae ille de Te, laude omnium, praedicationeque digna, memorasset, heroico carmine, litteris mandarem: quod id genus scribendi, ad res Tuas, a Te summa cum prudentia, summaque animi magnitudine, administratas, magis accommodatum esse videretur.

II. Sed, cum rursus, inaudita quaedam, atque incredibilis, & infinita pene rerum maximarum, quas domi, atque militia, non minori sapientia, quam felicitate gessisses, copia nobis offerretur: dubitare coacti sumus, vnde potissimum exordium sumeremus. Verum, cum in deliberando non satis esse videremur; ad nostras musas confugimus: consilio quarum, atque graui monitu, eam partem sumptimus Tuarum rerum, abs Te pulcherrime gestarum, explicandam,

Fff ff 2

quae,

quæ, ad otia pacis pertineret: non tam, quia hæc faciliora essent, quæ quietis temporibus abs Te gesta sunt; quam quod expeditiora quoque, ad properationem nostram esse putarentur: cum bellicas Tuas laudes, superesse tot, tantasque, musæ nobis demonstrarent; ut eas enarrare, minus esset huius nostræ institutæ rationis; qua in emendandis voluminibus, Tuo iussu, e scriptis occupamur: præsertim, cum tam magnæ sint, tamque multæ res, quas in armis gessisti, ut ingenio magis expolito, per exercitationem diuturnam, atque magis ex-culto, quam hoc nostrum sit ingenium: ad illas, pro dignitate satis exornandas, opus esse videatur.

III. Quam ob rem, ne pieridum grauissimas aspernarer monitiones, in hanc potissimum sententiam discessi; ut, quæ ad studia pacis celebranda, quæ ad otium & tranquillitatem pertinerent, versibus prosequeretur: hoc tamen consilio; ut, quod, ad exactissimam Tuam sapientiam spectaret; qua in studiis pacis usus es, nihil a nobis prætermitteretur. Nam, cum omnia, quæcunque in vita gesseris, Te diuina quadam, quæ lucet in Te multum, sapientia, constaret effecisse, dixi: cum legisses apud PLATONEM scriptum diuinitus; *felices illas Respublicas fore: quarum Principes, aut ipsi philosopharentur, aut eos, qui Philosophi nomen consequuti essent, vnicæ diligere*: Te omnium bonarum artium disciplinis, ita mentem, atque animum tuum instituisse; ut non modo in Regem euaderes doctissimum, sed amore quodam ardentissimo, in eos omnes homines flagraret: qui, in aliquo litterarum genere floruissent; ut, non tam se beatas, atque felices illæ ciuitates, quas consilio regis adpellare possint; quam se beatissimas omnium atque felicissimas, debeant existimare; quod abs Te, Rege sapientissimo, tam fortiter, tam sancte, tam prudenter, tam religiose, gubernentur; ut vtrumque, per Te illæ cumulate satis, consequutæ fuerint: & quod vnus, omnibus, qui viuunt, quique diu vixerunt, magis sapiat regibus; & quod doctos omnes, vbicunque sint, tanto amore, tantaque beneuolentia complecteris; ut vno consensu, omnes; non modo Te, ut alterum CAESAREM AVGVSTVM; aut Macedonem saluent ALEXANDRVM; verum, vtrosque in Te vno, pro Tua summa clementia in omnes, pro liberalitate inaudita, pro magnificentia Tua regia, facile recognoscant. O sapientiam admirabilem, atque omnium nationum, temporum, seculorum, laude prædicationeque, celebrandam!

IV. Cum diuino quodam ingenio perspiceres; multo commodius, ex tribus ea posse accipi, quæ a Tuis ciuibus, & populis, ad consequendam felicitatem, expeterentur: REGINAM arcessisti, tanta humanarum, diuinarumque rerum scientia refertissimam; ut, & laudem Cornelæ, Grachorum matris; atque Sybillarum, quæcunque floruerunt, facile obscurare posse videatur. Hanc igitur, cum sociam, auspiciis paribus, in gubernando regno, ita Tibi delegisses; ut in imperio administrando, nunquam eius, aut consilium, aut prudentiam, esses desideraturus; profecto, re ipsa expertus es: vxorem Tuam, sapien-

pietissimam omnium esse Reginarum; non modo quæ sunt, sed quæ fuerunt antea. Itaque, cum in hac parte vxoris arcesendæ, cumulatissime Tibi prospexisses; restabat quiddam tertium: quod Tu, vbi expedisses, vniuersum quidem negotium regium, quod intra Te statuisses, sapientissime Tibi confecisse videreris. Nam, cum numero Deus impare gaudeat: putasti faciendum; vt quem genuisses, natum suauissimum, ad imperium gubernandum, tertius adderetur. Verum, ne quid IOHANNI filio deesset, quod ad Regem sapientissimum futurum pertineret; eadem omnia, quæ ipse didicisses, per Te statutum est: vt a filio Tuo regio, adhibitis magistris, & doctoribus, ad id faciendum accommodatis, ediscerentur. Quod Tuum sapiens consilium; cum fortuna quoque multum adiunxisset, factum est, vt quod vehementer ipse concupisses, non mediocriter fueris consequutus. Nam cum TADDAEVS VGOLETTVS, ad vos se contulisset: traditæ sunt a fortuna Tibi ansæ, multo faciliores ad eam rem, quam ipse requirebas, exsequendam: præsertim, cum ad hominis doctrinam, mores quidam aurei accederent; & qui ad instituendum, tanti Regis filium, non minus conuenirent, quam ipsa eruditio. Nam, cum Reges qui sunt: & qui futuri sunt; exemplar ceteris se præbeant intuum, vnde cives vrbanis sibi sumant, quod cum virtute, atque laude, imitentur: iure in magistrum, ac doctorem, qui natum regium erudiret, cum virum elegisti; qui, & doctrinam simul, & mores probos, esset præstaturus. Est igitur; vti traditur, puer regius TADDAEO præceptori, ad omnes bonas artes effingendus. Incredibile dictu; quam breui ille peruenerit, non modo ad summam doctrinam; verum ad experientiam quoque rerum bellicarum. Vt enim omittam; præceptorem instituisse regium discipulum, ad omne genus excellens litterarum; sic ad imitandum patrem, in re quoque militari, puer, ab eodem præceptore inflammatus est: vt, vel fortissimos Romanorum duces, facile adæquaturus esse videatur. Sunt & alia complura; quæ quia nota Tibi esse arbitror, silentio præteribo in præsentia: non tam, ne videar ineptus, in rebus notissimis Tibi recensendis; quam, ne nomen parum considerati hominis incurram; si, quæ luce solis magis patent omnibus, ea contendam, oratione mea reddere illustriora.

V. Ergo, vbi hæc tria sunt abs Te confecta, quæ intra Te ipsum sæpe atque multum cogitasses: id est; postquam omnibus bonis artibus Te, atque IOHANNEM instituisti filium suauissimum; atque, vbi arcessisti Reginam, moribus, atque ingeniis vestris non dissimilem: tandem istæ, quas subiugasti, nationes, deprehenderunt; quonam modo per vos, & quam via vterentur ad felicitatem consequendam. Vt enim natura rerum, in diuinitatem ipsam triplicem, dicitur intueri: vt inde sumat, in rebus omnibus creandis, eas formas, quæ in mente diuina domicilium suum, atque sedes posuere: sic & Tui populi, ac virtute Tua subactæ nationes, Te ipsum contuentur; a BEATRICE regina, nusquam dimouent oculos; in IOHANNEM filium regium, quotidie sic re-

spiciunt; vt ex his tribus, simulacra virtutum exercendarum, dum adsumunt, easdem sibi ad imitandum proponant. Quam ob rem, quod in superioribus cœpi disputare; consequatur necesse est: vt per vos, principes, sine controuersia, doctissimos, & populi, & nationes fiant beatiore. Nam, *quales sunt in republica principes; tales reliqui solent esse ciues*: vt est apud PLATONEM, scriptum diuinitus: quo nos auctore, tanto libentius vtimur, quanto ceteros, doctrina, & eloquentia, grauissimus ille Philosophus, videtur superasse.

VI. Verum, cum sapientes, qui habentur, soleant intra se ipsos sæpe, ac multum cogitare omnia, priusquam adgrediantur; deinde, quales, & quam egregiæ fuerint cogitationes eorum: quasi, quædam signa præ se ferre consueuerint, quæ oculis cernantur, atque pateant omnibus, ad sapientissimorum imitationem: MATTHIA Serenissime! incredibili quadam, vbi diu, quæ facienda essent, Tecum animo voluisti, vsus es liberalitate, atque magnificentia regia, in homines eruditissimos: vt nihil Tuis ciuibus, Tuisque nationibus, & populis deesset; quod ad cumulandam illorum felicitatem, maxime pertineret. Hinc, non solum domus Tua regia, doctissimis hominibus abundat, quocunque in tempore, & in quocunque genere litterarum; verum etiam Tibi concilias omnes, quicunque in singulis orbis terræ partibus reperiuntur; cosque, tanta clementia regia, tamque multis ac magnis prosequeris muneribus; vt illi, relictis rebus omnibus; aut aduolent ad Te, tanquam ad alterum ALEXANDRVM Macedonem, aut CAESAREM AVGVSTVM, salutandum; aut, si quo casu impediuntur, ne possint proficisci: tanto amore Tui, regiarumque virtutum, absentes capiuntur; vt more amantium, de Te, deque Tuis rebus pulcherrime gestis, aut in coronis hominum quotidie loquantur: aut scribant multa de Te domi suæ, tanta cum elegantia, & copia; vt facile appareat, quid amor summus possit in rebus humanis: & quam sæpe soleat eos, qui nec ingenio multum, nec doctrina potuerunt antea, sic stimulis vrgere grauioribus; vt, dum amata rei gratificari cupiunt, de re amata, in scribendo se superent: mutationem illorum, in multo melius, tam celerem, tamque repentinam, non modo reliquis omnibus: sed istis ipsis, qui tot egregia, præter vires solitas, conscripserint, admirantibus.

VII. Neque solum, hoc vno argumento, Rex sapientissime! omnibus declarasti; quam pulchra, quamque bona meditaris intra Tuum animum; sed aliis, atque pluribus. Nam, cum non tam prudentioribus ipsis; quam populo & multitudini satisfaciendum esse iudicares, ea templa, immortalis Deo dicata condidisti quæ non modo digna viderentur, in quibus superiorum memoria celebraretur maxime; verum etiam, vt ab illis ipsis purioribus superiorum mentibus, assidue incolerentur: vt de penetibus regis taceam: cum tanto auro istos exornaueris; vt exsuperare facile regum reliquorum, qui viuunt; domicilia existimentur. Hic ego non dicam: quibus aula regia laqueari-

bus,

bus, quibus ornatibus diuersorum generum, exculta quidem, atque honestata fuerit: nam dies me deficiat, si velim singula complecti oratione mea: tantum adfirmabo; nihil esse in Tuis penetralibus ornatus, quam hunc locum, atque hanc partem ædium regiarum, in qua libri collocandi sunt eorum, qui doctrina, & ingenio, dum hac vefcerentur aura, ceteris præstiterunt. Quod abs Te factum est, non tam pro facultate quadam, & copia regia; quam optimo consilio, & ratione maxima. Cum enim, ab immortalī Deo, nihil maius, nihil excellentius, nihil conducibilius, nihil homini melius, datum esse cognouisses; quam ipsam sapientiam; quæ lucet in Te plurimum: voluisti Tu quidem, Rex sapientissimus, sacellum sapientiæ, in quo illa, tanquam Dea quædam coleretur, intra regalia tecta esse: tanto excellentius, atque partem domus Tuæ regiæ, quam habitaret illa, tanto iudicasti debere abs Te fieri, ceteris pulchriorem; quanto magis sapientia præstat, donis quidem, atque muneribus omnibus, quæ a superis, in homines collata, peruenerunt. Itaque, miro quodam artificio, sunt instituta Tibi tabulata ornatissima, triplici quodam ordine; in quibus edita volumina hominum doctissimorum, in quocunque genere litterarum, exponerentur: atque adhibitæ cortinæ, ex auro, per artem intertexto, & purpura confectæ; quæ libros, a situ & puluere subtiliori, vindicarent. In parte ima, quæ pauimentum adtingit, collocata sunt scrinia, graui arte laborata: in quibus volumina, quæ in tabulatis superioribus, præ multitudine, locum non haberent, plura simul conderentur. In medio aulæ, tales positi tripodes, in templo Apollinis quales extitissent: quod non minus conuenirent in penetralibus sapientissimi regis, quam in æde Apollinea prius conuenissent: quorum alter, præstandæ sapientiæ Deus haberetur; alter vero sic auctor seruandæ sapientiæ, atque honestandæ, ita ut est, ab omnibus existimetur: ut mira quædam inter vtrumque regem, atque DEVM: similitudo esse videatur.

VIII. His igitur sedibus, ita constitutis, quibus accipienda essent diuina illa ingenia, quæ multum floruisse in studiis litterarum: adductus sum; ut, per enumerationem quandam, Græcos prius scriptores enarrarem; in secundo loco Latinos exponerem; in tertio, qui religionem CHRISTI sunt sequuti, explicarem. Vbi vero sunt a me, quos memoria mihi subministrare potuit, enumerati omnes: conatus sum docere pluribus argumentationibus, bibliothecam TVAM regiam, MATTHIA Serenissime! non tam reliquis numerosiore; quæ hæcenus fuerunt, quam præstantiore quoque, multoque esse meliorem. Siquidem, ad Græcos, & Latinos libros, quos possedit antiquitas, quosque ipse collegisti, accedant etiam religionis nostræ libri, pene innumerabiles, tanto acumine ingenii, tantaque humanarum rerum, diuinarumque scientia compositi; ut, vel iudicibus illis priscis, si fieri posset, scriptoribus, qui ante, quam CHRISTVS terras humiles peteret, exstiterunt, multis modis, multisque rationibus, & numero, & bonitate biblio-

bibliothecæ Tuæ, bibliothecas veterum sis superaturus: vt de ornatibus taceam, qui adhibentur in Tuam: qui tanti sunt, atque tam egregii, vt a nullis, non dicam exhiberi, sed ne cogitari quidem valeant præstantiores.

IX. Quam ob rem, cum in vno Te, non modo Italia tota, sed exteræ quoque nationes; omnium virtutes, priscorum regum facile recognoscant, mirandum non est: si Te omnes prosequuntur diuinis laudibus; si Te, veluti numen quoddam, in terras calitus ad nos missum, venerantur; præsertim, cum hoc de Te non modo homines faciant iudicium; Musæ quoque, immortales quæ sunt, de Te, idem sentiant, & re probent, atque confirment plurimum: cum Te propter, dicantur sedes priscas deseruisse pierides, vt Tecum sint, Tecumque conuersentur. Neque, me hercule, iniuria: cum neminem adhuc, quam Te, indulgentiorem hospitem inuenerint. Cuius rei, argumento nobis esse possunt, cum alia complura, tum hoc, vel ante omnia; quod gemini fontes illi, abs Te sunt parati, pro vno vetere pegaseo fonte: in quorum altero, Musæ, sub sydere cancri, se aqua lauent frigida; in altero, vnda sese foueant calida, eo tempore, quo terra riget niuibus. Huc accedit: quod alia quoque de causâ Musæ Tibi se debere fatentur: & quod ornaueris alumnos earum, multis modis; & quod eos sedibus pulcherrimis, in aula Tua regia, donaueris; quamquam illi, tanti abs Te suscepti beneficii, non immemores, habebunt per se ipsos aliquid, quo Tibi, Regi sint magnificentissimo liberalissimoque gratias relaturi.

X. Nam, felices animæ, quæ CHRISTVM in terris coluere, ab eodem impetrabunt, pro beneficiis, in eas abs Te collatis, felicitate hominum in terris, vt potiare; in superis, æuo fruaris sempiterno, cum illuc Te contuleris. Ceteri vero, qui procul a CHRISTO fuere, & qui eius religionem minus sequi potuerunt; quique, vt credidit antiquitas, in elysiis versantur; mentem, atque animum suum, inspirabunt Poetis, qui modo viuunt; vt Te laudent pro meritis; & quæ gessisti, mandent litteris: sed iisdem numeris, iisdemque carminibus; quibus, aut HOMERVS, Achillem; aut VIRGILIUS, Augustum, immortalitati commendauit: vnde, non tam in superis sedibus; quam in terris etiam humilibus, MATTHIA Serenissime! ab omnibus celebrabere. Hic igitur est finis, quo meum in Te scriptum carmen, & quod nunc ad Te mitto, terminatur: quod si Tibi, Regi sapientissimo, atque magnificentissimo, fuisse gratum sensero; sic bellicas Tuas laudes adtingere audebo; vt omnes homines intelligant, me totum instituisse, ad CORVINÆ familiae decus, celebrandum: idque ita, vt omne ingenium meum, omnesque vires, & animi, & corporis, vni Tibi, per vniuersum tempus vitæ, sim dedicaturus.

AD MATTHIAM CORVINVM R. H. CARMEN. 601

NALDI NALDII FLORENTINI,
DE LAVDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHECAE,
CARMINVM,
LIBER PRIMVS,
AD
MATTHIAM CORVINVM,
PANNONIAE REGEM SERENISSIMVM.

- C**Um mihi CORVINVS, caelesti e sorte canendus
Sit ratione datus; cum sit Rex maximus horum
MATTHIAS regum; latus, qui ex ordine fati
Arte regunt terras: cum pace insignis, & armis
1. Ille sit, atque parem, partes se praestet in ambas:
Me dubitare facit; qua prima exordia sumam?
Aut, quod principium, tantis modo rebus, habendum
Esse putem? referamne prius, quam sortia bella
Gesserit; & victor quotiens superauerit acer
10. Non modo; sed duros, iuga ferre coegerit, hostes?
Anne prius memorem: quantum colat otia pacis
Optanda? quantum tribuat bonus ille quieti?
Atque nouem Musas, quanto veneretur honore?
Incertum quid agam? prius est: vos ergo puella
15. Pierides! sedem, Permessi ad fluminis ondas,
Quas habuisse ferunt; precor aspirate canenti.
Quae potius vobis nunc incipienda videntur?
Quaue canenda prius: nam quod statuetis: id ipsum,
Exequar; atque duces hinc vos imitabor honestas.
20. Vix prece finita dixi: cum numen amicum
Adfuit; atque nouem referens mandata sororum:
Hac, ait: Aoniis sententia visa puellis
Est modo; cum nimis hac, tantarum copia rerum
Urgeat ingenium; nimiumque laboris in omnem
25. Postulet hanc operam; grauibus ponenda canendis
Quae foret in rebus: quas gessit Marte secundo
Acribus in bellis, princeps CORVINVS, & armis
Fortis; cumque domum victricia signa reportans
Haecenus exstiterit semper: celebresque triumphos,
30. Ipse Iouis summi palmata in veste resurgens,

- Duxerit in curru, MATTHIAS uetus eburno:*
Qua gerit ille domi: qua gessit tempore pacis:
Qua mentes hominum possint mulcere quietas:
Qua studiis, alimenta, bonis, tam multa parauit
 35. *Instaurare, bonus, nostris, placitura, camanis.*
Ista priora tibi; potioraque NALDE putabis:
Tu, quibus intendas neruos; animumque volentem
Applicuisse pares. At tunc grauis, horrida, Martis,
Arma canes; acrisque viri, praestantia facta:
 40. *Tempora, cum tantis, mox aqua laboribus, olim*
Sint concessa tibi; cum Iupiter ista notare
Te uolet; & tantis, uolet interponere, rebus:
Temporis angusti, quia non ea gesta putantur
Esse; nec ingenium tardum, mentemque requirunt
 45. *In geminas, quae se male diuidat anxia, curas*
Mox: ubi desieris res commemorare quietas;
Finierisque modis placidis ubi dicere facta
Mitia; CORVINVS quae gessit Apollinis arte.
Fortia, sic grauibus numeris memorabis; Homeri
 50. *Concelebranda tuba uatis: sic carmina pleetro*
Aptabis recinenda nouo; sic Martis in acre
Te exercebis opus; sic regis facta repones
MATTHIAE; populos, quae commemoranda, per omnes.
Acribus in bellis gessit fortissimus heros:
 55. *Vt tibi tunc liceat lato, decurrere campo,*
Cuius equos spatio, uates duxere priores:
Hucque tuos; ubi mars feruet: deducere currus.
Tumque coturnato, dignissima, uate referri
Permittam; numerisque tuis, & carmine dici.
 60. *Interea, ne quid praetermisisse puteris:*
Ex his, MATTHIAS: quae gessit amica quieti
Plurima; quae in patrios populos statuisse benignus
Dicitur; ingenioque graui, bonus artibus idem
Ingenuis: penitus referes quam mitis in omnes
 65. *Ille sit; & Musas, quam sit veneratus, amicas.*
Quotque, suis opibus, sibi conciliare pararit
Doctrina insignesque viros; artisque magistros
Egregia; quoscunque uelis: quoscunque requiras.
Hac ait: & subito tenues discessit in auras.
 70. *Hinc mihi Pierius, mentem, calor impulit; hac ut*
Facta prius memorem: qua Rex CORVINVS agenda
Pacis in ornatus iussit, statuitque futuros:
Nam, cum pace quidem, belloque, sit aptus & armis,
Viribus indomitis; cum sit vel utrumque sequutus,
 75. *Praestat utrumque bonus pariter vel pace, vel armis.*

Poscit,

- Poscit, & a nobis, hac utraque facta, vicissim
 Dicier: at prius hac dicantur: ut ordine primo,
 Otia, qua teneant in se: gratamue quietem.
 Vltimus, in bello nam sit cum, finis habendus:
80. Hostibus euictis, optata ut pace fruamur.
 Omnia; CORVINVS: semper facienda putauit,
 Qua referunt pacem; qua pacis & otia seruant.
 Quod facere ut posset melius: sapientia primum
 Est suscepta duci, prius & sapientis honestos
85. Sumperat hic habitus: doctos veneratus, & omnes
 Inde viros; quotcunque forent, ubicunque manerent.
 Hinc: se componens ad habendas protinus artes
 Ingenuas, nouit quid fert doctrina, quid acer
 Grammaticus; rhetor quid agat; quae tempora rerum
90. Prisca fuere prius; moresque fuere probandi.
 Bellica res, quantum fama dedit, ipsa gerenti
 Fortia bella duci, prudentibus acta ministris,
 Militibusque illis, qui fortiter omnia tentent.
 Publica res etiam, qua sit ratione regenda,
95. MATTHIAS nouit sapiens CORVINVS; ab ipsis
 Exemplis hominum: non tam, quos protulit aetas
 Acta prior; quam quod multo sapientius ille
 Consilio, patriamque suo; patriosque penates
 Temperat; antiqui quam confecisse putantur,
100. Reges atque duces: quibus est data cura tuendi
 Orbis; & imperio, qui rem populosque regebant.
 Adde; quod historias ubi nouerat ille virorum;
 Quicquid, & in terris, MATTHIAS: quicquid in orbe
 Conficitur latio: seu quicquid solis ad ortum;
105. Quicquid ad occasum geritur; seu quicquid ad austrum
 Fiat; & ad boream: postquam bene nouerat ille,
 Mente quidem celsa: quam sit domus ampla deorum,
 Hunc didicisse iuuat: leo quid sibi querat in altis
 Sedibus; & quicquid Virgo sibi poscit honoris:
110. Tunc, ubi Mercurius coniungitur ordine pulchro
 Saturnoque graui, leuis ille; Iouique benigno:
 Quid ferat alma Venus, pulcherrima sola dearum
 Latitiae: quid Luna frequens; quid Sol & amicus
 Adferat ipse boni: quid & aduersarius idem
115. Ipse mali tribuat nobis: quid triste minetur
 Mars dum bella gerit: dum saeuus & arma ministrat
 CORVINVS sapiens, excelsa in mente repostum
 Sic tenet: ut nihil hunc possit latuisse, quod instat,
 Quod manet in fatis: quod sit per inane volucre
120. Aeris immensi, quod per loca cuncta futurum

- Pendet: & a superis caussis generatur in horas.
Hæc bene MATTHIAS cum nosset, in omnia solers
Addidit his alias artes: sanctosque poetas
Complexus tanto semper veneratur honore;*
125. *Regia CORVINI domus ut sit ubique referta
Vatibus egregiis: qui maxima facta canentes
Illius insigni meditantur ab arte decorem,
Illius ac referunt laudes virtutibus aptas
Non aliter, quam cum terras hominesque regentem*
130. *Augustum, multi vates doctique canebant:
Dicentes grauiore lyra sic gesta merentis
Præmia summa ducis terra, cui paruit orbis.
Extet ut in terris laus immortalis in illum
Inque illum maneant præconia laudibus aqua,*
- 135 *Dum sol occiduas sese demerget in undas.
Hinc bene, qui veteres quicquid scripsere pelasgi
Transferat in latium Picens ANTONIVS ille
Doctus adest, aperitque tibi Rex cuncta iubenti
Gracia quæ scripsit: datque illa legenda latinis.*
140. *Hinc quoque qui versu tua maxima facta reponat
Concelebrant gemini CORVINIA limina vates
Cinthius est quorum pariter vocitatus uterque:
Sit quod uterque pius musa phœbique sacerdos,
Dignus uterque Tuos qui carmine dicat honores,*
145. *Nec satis hoc fuerat: nisi Rex CORVINVS & illud
Adderet; ut natura tulit quod maxima rerum
Mater, & in terris genuit, quod ubique ferendis
Noscat: & arboribus cur frondes vere tepenti
Instaurare parat superis Deus altus ab oris*
150. *Iupiter: & rebus quæ caussa sit apta creandis
Vere nouo potius: quam tunc ubi ferbuit æstas
Torrida, cum reddit steriles male Sirius agros.
Ista tenet melius quoniam CORVINVS & illis,
Non modo, qui populis præsentis iura ministrant,*
155. *Sed qui iam dudum terras coluere iacentes,
Imperioque suas urbes fecere beatas.
Nec latet hunc regem, rubrum quid & vna colorem
Contrahit auctumno primo: cur pomifer annus
Inde fit in medio: vindemia fiat eodem*
160. *Tempore cur potius; quam cum riget aspera bruma
Continuis niuibus, glaciem cum flumina trudent.
Quin etiam sic alta sapit: sic alta requirit
Semper: & ingenio sic omnia cernit acuto:
Quæ latuere viros nomen sapientis adeptos*
165. *Grande sophos, quamuis vitam cupiere per omnem:*

- Et licet agnorint quid sit, quid eritque, fuitque
 Mortales inter: quid & imo fiat in orbe.
 Nam quorum caussa nota minus ante fuere;
 Efficiunt dubias dum caeca tonitrua mentes:
170. MATTHIAS sapiens hac iam deprendit; & audet
 Ingenio causas inuestigare latentes;
 Cernere, quas homines nondum potuere vetusti.
 O res mirandas, dum delectantur ineptis
 Rebus, & in vanis alii consumere tempus;
175. Quod multo constat fuluo pretiosius auro,
 Dum cupiunt: curam grauioribus ille gerendis
 Impendit, Musas noctesque diesque sequutus,
 Quicquid ab armorum strepitu superesse videtur
 Temporis, in studiis penitus consumit honestis.
180. Quid referam moresque probos, quibus ille prius se
 Composuisse parat: docet hinc natumque domumque
 CORVINAM: ut faciant illud, quod & unica virtus
 Socraticumque sophos monuit ratione magistra;
 Quodque PLATO tradit doctrina insignis & arte:
185. Namque magister erat mediis qui natus Athenis,
 Quemue suis adytis sapientem dixit Apollo:
 Hic mores calo castos reuocauit ab alto
 In terras primus, docuit iuuenesque senesque,
 Quo se quisque modo, patriamque domumque gubernet,
190. Purgatusque procul vitio tueatur ab omni,
 Atque pios in res animos, ut praestet agendas:
 Ergo ubi Socraticis imbutus pectora chartis
 Omnia percepit, quae nos ratione tuentur
 Turpibus a cunctis; quibus ac mens ipsa beatos
195. Adsumens habitus similis fit ubique deorum,
 Qui superas habitantque domos; similisque supremi
 Fit Iouis in terris: tantum valet aurea virtus,
 Hac ubi MATTHIAS igitur suscepit honesta;
 Impleuitque animum dictis sapientibus acrem:
200. Egregia rhetor quod Quintilianus ab arte
 Orandi docuit; Cicero quod praestitit auctor
 Dicendi summus; voluit didicisse per artem:
 Posset ut in populos, hac ipsa referre monendo,
 Quae prius intra se meditatus agenda putasset.
205. Omnibus ille viris, qui regia iussa faceffunt,
 Vtile quodque foret, patriaeque suisque sibi:
 Intra se sapiens, quia quae meditatur; ab ore
 Sunt dicenda graui, penitus referendaque verbis
 Dulcibus: ut cunctos sententia ducere possit
210. Blandior ad rectos sensus, grauiorque futuros.

- Hinc quodcunque sapit per se, quodcunque latenti
 Inuenit ingenio, princeps quocunque requirit;
 Illud idem populis cunctis persuasor honesti
 Pandit: & id verbis grauioribus instat agendum;
 215. Vt cum suscipient homines, quæ verba loquetur
 Optima, cumque geri pulcherrima facta videbunt
 Rege sub inuictio: verbis imitentur eundem
 Non modo; rebus agant illum sed ubique gerendis.
 Ergo ubi composuit tot se CORVINVS honestis
 220. MATTHIAS studiis; animum postquam ipse repleuit
 Artibus ingenuis; uxorem duxit habendam:
 Quæ comite hac ageret, quæ publica cura requirit.
 Nam Rex ut posset melius dare cuique petenti
 Consilium; posset melius regnare; BEATRIX
 225. Sumitur in sociam regni, prolemque futuram:
 Alphonsi regis summo de sanguine creta,
 Qui septem sibi regna ferox coniunxit in unum
 Protinus imperium, septem domitauit & oras
 Consulibus populi rerum ducibusque regendas:
 230. Militia sic doctus erat, dum bella ministrat
 Milite cum forti; dum victor ab hoste triumphat
 Strenuus; ac patrios auget virtute penates.
 Inde Beatrix Ferrandi a stirpe profecta.
 Vxori, tantum tribuit sapientia magni
 235. Consilii; tantum prudentia præstitit artis:
 Nouerit illa, nouem, ut quicquid docuere, Camenæ.
 Scriptores priscos; quodue inspirauit Apollo
 Mentibus illorum; satis hac agnoscit: & illud
 Quod monuere viri, de CHRISTO digna loquuti,
 240. Non fugit hanc; verum illud idem tenet usque repostum
 Pectoribus mediis, altaque in mente BEATRIX
 Regina, & relegens noctesque diesque, quod ipsi
 Christicola dederant: mentem purgauit ab omni
 Illa quidem vitio, sacroque repleuit amore
 245. Virtutis sic: ut quicquid canit omnibus horis
 In templis CHRISTI cultor, castisue sacellis:
 Illud idem canat ipsa DEO, repetatque frequenter
 Carmina, perpetuos CHRISTO repetenda per annos.
 Ut sacri canonesque docent, cætusque sacrorum
 250. Pontificum, statuens mandauit in acta referri.
 Hinc nihil egregium Rex pertractauit agendum;
 Quin bona consiliis, accederet illa marito
 Proxima; consuleret dubiis regina gerendis
 Rebus; & imperio quouis ea digna tenendo,
 255. Visa foret populis, aptissima facta, regendis.*

Ergo,

- Ergo, ubi iam partem Rex procurauit in istam,
 Coniugis ingenium postquam quasuit, & artem
 Vt bene cuncta sibi cedant, bene cuncta gerantur.
 Coniuge de tali, qualis concessa fuisset
260. Munere diuino, natum sic deinde IOHANNEM
 Erudit in patrias vrbes, hominesque regendos:
 Ne quid, ad exemplum, populis graue: desit habendum:
 In quod suspiciant, dum se patriamque domumque
 Composuisse volunt: duro vel ab hoste tueri.
265. Nam quales primi, talis quoque turba resultat
 Urbibus in cunctis; primos imitatur & ipsum
 Vulgus; ut edocuit sententia dia Platonis.
 Ut primi starent igitur: quos turba sequatur
 Cetera, quos reliqui ciues imitentur ad unguem,
270. Talibus institui natum iubet artibus ipsum,
 Rex, quibus instituit sese; quibus optimus auctor
 Factus adest: dignus, terra cui pareat orbis
 Dignus, & imperii, cui iam tribuantur, habena;
 Consilium cuius similis fortuna sequatur.
275. Et fuit, & cura genitoris adhaesit amica.
 Nam dum forte cupit puerum iuuenilibus annis
 Edoctum fieri, curam dum versat, & omnem
 Prorsus in id studium: Studio dum totus in illo est,
 Rex bonus; ut melior natus foret inde parenti.
280. Illuc ecce venit latia de gente profectus
 Taddæus, calo tanquam demissus ab alto.
 Patria, Bebriaco genuit quem Parma sub orbe;
 Cui genus egregium, domus est Vgoletta creatrix,
 Et qui non hominum nutritus lacte; sed usque
285. A puero grauior musarum cura fuisset.
 Namque ubi progeniuit Taddeum mater, & illum
 Edidit in lucem; subito rapit una sororum
 In nemus umbriferum; ramos ubi tendit opacos
 Semper, & aeternum viuunt parnasia laurus:
290. Illic res hominum docet hunc, res atque deorum
 Musa volens; ducitque frequens ubi fontis in unda
 Se lauet hac; docta, qua se lauere sorores
 Aestibus in mediis, phœbo modulante per artem
 Carmina diuina, Musas ubi mulcet Apollo
295. Vocibus ad cytharam placidis, fidibusque canoris.
 Ergo pieridum monitus, ac iussa sequutus,
 Ille diu fuerat postquam sub Apolline dextro;
 Pannonias doctus sese Taddæus in oras
 Contulit: ut puerum caperet: qui regius esset
300. Filius, huncque docens satis inflammaret ad artes

- Ingenuas ; & ad id solum , quod semper honestum
Ducitur a cunctis , iustumque putatur in omnes.
Traditur ergo viro , puer instituendus , ab arte
Pieria cui tantus bonos , reuerentia tanta.*
305. *Stabat in hunc , a quo fuerat praecepta IOHANNES
Sumpturus , fueratque bonas ducendus ad artes
Regius ipse puer : nihil ut tentaret in illum
Praeceptor sapiens ; nihil atque doceret agendum ;
Quin puer arripiens alta quoque mente locatum*
310. *Conderet , in rectos habitus ubicunque futuros.
Praesertim , cum tanta foret concessa IOHANNI
A duce natura iuueni prudentia rerum ;
Possset ut inde senes etiam superare , videndo
Quae facienda prius , quae post agitata manerent ;*
315. *Rebus & in dubiis potius quid ubique gerendum
Effet ; in imperio quidnam praestaret habendo.
Ingenio penitus tanto fuit inde IOHANNES
Praditus , ad Musas tantus fuit ardor eundi ;
Ut duce Taddæo , cuius praecepta sequutus*
320. *Exstitit ille puer ; cura , studioque perenni
Hauferit ex Heliconis aquis , quodcumque furore
Diuino afflati , veteres cecinere Poeta.
Quicquid & orator nobis dedit ore rotundo ,
Aduocat ipse reis dum tristi a peste tuendis ,*
325. *Hos stimulus quotiens caussa grauioris adurget ,
Et facit in rebus dubiis , pallere sub acri
Iudice ; dum metuunt : quemnam sententia finem
Euentumque ferat , damnet , soluatne tremantes :
Vsque adeo dubii tristissima iudicis ora ,*
330. *Ut sibi donari vitam , morisque precentur
Squalentesque , rogent veniamque petantque salutem.
Sub duce , praeterea : didicit CORVINVS eodem ;
Quid sibi Grammaticusque velit : meditetur , agatque
Partibus in cunctis : quid vox , sonus , atque requirat*
335. *Quid tonus , accentusque ferant , quid littera signet
Tam variis distincta modis , variisque figuris ;
Inde queant homines ut rite notasse per artem.
In summo , tandem : quot sunt errantia calo
Sidera ; quot varios cursus , variosque recursus*
340. *Conficiant , seu recta ierint , seu ducta retrorsum ,
Diuersas agitentque vias : an grata ministrant ,
An mala dira ferant caussis grauioribus acta :
Saturno quotiens coniungitur orbe propinquo
Mars grauis , ac cades hominum parat inde cruentas.*
345. *An ferat alma Venus nobis , Ioue iuncta benigno*

- Euentusque bonos, & vota cupita secundet.*
Ista quidem veterum quoniam monumenta dedere
Historia veteres, variis dum littera signis
Cuncta notat, quæ mens hominum diuersa requirens
 350. *Inuenit; atque, aliis etiam memorata relinquit.*
Hac ubi CORVINO dederat præcepta IOANNI;
De pristò ducens latius Taddæus eundem
Edocuit graios etiam recludere fontes.
Vsque adeo, puer ut legeret; quacunque fuere
 355. *Scripta per auctores, quos Græcia protulit olim,*
Vates atque bonos; oratoresque supremos.
Non aliter, quam si mediis hic natus Athenis
Effet, & hinc oculis percurrere singula posset;
Quæ quis apud Græcos grauis ante reliquerit auctor,
 360. *Diuersisque modis, variisque notata figuris.*
Hac igitur CORVINVS habens, ubi cuncta IOHANNES
Condidit; atque alto, seruauit pectore fixa:
Quanta, patris lætam, tentarint gaudia, mentem?
Carmine, non datur, ut possim memorare: quod acrem
 365. *Spektaret natum, tantis iam rebus adauctum;*
Tamque bonis studiis, mentem satiasse profundam:
Vt sibi per similem, iam duceret esse futurum
Ingenio; virtute noua; meritisque ferocis
Corporis; atque animi: grauioribus, inde putares,
 370. *In cunctis; vires, animosque referre paternos.*
Ergo: latus erat genitor, tot inesse IOHANNI
Optima; quot nulli adfuerant de stirpe priorum:
Latus erat populus; quod regis adesse videret
MATTHIÆ sobolem tantam, tantisque refertam
 375. *In genus omne bonis; ut crederet esse futuram*
Dignam, quæ patriis virtutibus obuia solers,
Iret; & in regno succederet una parenti.
Præcipue lætata fuit gens omnis; & una
Quisque vir ex illis; quos nunc Coruina tellus
 380. *Sustinet; imperioque regit, tenet atque volentes:*
Quod tribus, exemplum caperet, de regibus, amplum;
De Patre, de Nato, de te regina Beatrix:
Quo bene se primum, patriamque, domumque, genusque
Legibus instituatque bonis, ac moribus aureis.
 385. *Nam veluti natura, prius prospectat in ipsum*
Auctorem mundi primum, rerumque potentem;
Cernat ut exemplum formarum: in mente repostas
Quas habet ipse DEVS; donec generentur in orbe.
Possit ut inde, cupit quidquid natura creatrix,
 390. *Sumere; & in varios habitus, variasque figuras*

Hhhh

Duce-

- Ducere; ut hinc varia forma videantur inesse
 Omnibus, inque vicem per tempora certa creandis.
 Sic omnes, ciuesque Tui, iuuenesque, senesque;
 Omnis, & imperio, quicumque vir, usque libenter*
395. *Paret ubique tuo; partes, quicumque sequutus
 Dicitur esse Tuas; quisquis tua iussa faceffit;
 Obsequiturque tibi, penitus quicumque, iubenti:
 In te MATTHIA primum; natumque IOHANNEM
 Spectat; in uxoremque Tuam, rerumque potitam*
400. *Auspiciis paribus, regni sociamque gerendi:
 Ut queat ex tribus his, qua sit cognoscere virtus;
 Ut queat exemplum, rerum, capere inde, bonarum,
 Quisque, vir egregium; dum se, reprimitque domumque
 Omnibus a vitiis, patriamque tuetur ab hoste.*
405. *Vt Tibi propositum fuerat; diuinitus ante:
 Cum regnum firmare tuum, rerumque potiri
 Percuperes virtute graui; sapientia, cum rex,
 Monstrabat facienda Tibi, quacunque fuissent
 Optima; ne quid agens gereres, sapientis habendum*
410. *Quod non esse putent homines: imitentur & idem.
 Nam meliora, forent hac ut Tua sacula, princeps:
 Ornasti primum sic Te, natumque IOHANNEM
 Moribus egregiis; sic arcersita Beatrix
 Vxor habenda Tibi, virtute insignis & arte:*
415. *Vt possint homines spectare, quid afferat usus
 Cuique bonus; per vos, quid possit, & aurea virtus,
 Ferre boni reliquis: per vos bene cognita primos.
 Hac ubi facta Tibi; quibus expurgatur ab omni
 Labe quidem pectus; quibus ad meliora resurgit*
420. *Optimus in vobis animus: super alta leuatur
 Sidera, mortali neglecto corpore: vestrum,
 Fit quibus, ingenium praestantius; inque deorum
 Exercens rebus sese; mortalia temnit.
 Confectis igitur: quibus est mens candida vobis*
425. *Facta quidem pulso vitio, virtute recepta:
 Omnibus ut pateant, quae tu meditaris, & intra
 Pectora, quae Tecum sapienter agenda putasti;
 Exagitans, & quae Tecum tractaris in imis
 Sensibus: hic, ubi stans, viget in praecordia virtus.*
430. *Vrbibus in multis, stant condita templa Deorum;
 Vrbibus in multis, educta palatia caelo
 Stant CORVINE Tibi; stant regia tecta, superbis
 Aedificata modis; sumit domus alta penates,
 Aurea facta Tuos; rerum monumenta tuarum.*
435. *Nam tua, tam multis ornata decoribus, aula;*

Tant

*Tam miris confecta modis, atque artibus: una
 Omnibus ostendit, qua mens, animusue quis extat,
 Hinc Tibi MATTHIA! quam nunc equasse videris
 Calicolas virtute Tua; meritisque supremis.*

440. *Quisquis enim tabulata videt, laquearibus aureis;
 Quisquis item; paries, quo marmore fulgeat omnis;
 Ut testudo sedet grauib; suffulta columnis;
 Cernit & egregios thalami genialis honores:
 Admiratus eos; iurabit ubique, virorum*
445. *Has non esse domos: verum hac Ioue digna videri
 Omnia; qui terras, calum, mare, temperat aquis
 Legibus; & mundum pariter se miscet in omnem.
 Sed licet haec ita sint; abs Te vulgata per omnes
 MATTHIA populos, tam miro exulta decore;*
450. *Sumptibus atque Tuis, ita facta superba ferantur;
 Ut superent, quacunq; alii, regesque, ducesque
 Aedificare solent: quicquid struxisse domorum
 Consueuere prius; tamen hac meliora putantur;
 Artibus atque magis variis exulta nitescunt*
455. *Hec loca nunc: ubi certa manet, statioque parata est
 Omnibus, ingenio, qui iam nituere, supremo;
 Ingenuasque boni, vitam excoluere, per artes;
 Scriptis, quique suis docuere, quid esset agendum
 Cuique viro, cultus, vitae, quis honestior esset;*
460. *Quis modus in rebus; quid fas optare; quid aut nos
 Vitauisse decet; ratio quid ubique requirat
 Rebus in humanis; melius putet atque gerendum
 Sanctius ex cunctis; homines ubi iure quiescant.*

NALDI NALDII FLORENTINI,

DE LAVDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHECAE,

C A R M I N V M,

L I B E R S E C V N D V S,

A D

MATTHIAM CORVINVM,

PANNONIAE REGEM SERENISSIMVM.

*Q*uadratus, mediis, locus in penetralibus ergo
 Existens, cameras testudine sustinet altas
 Incurua; paries, quam cinxerat undique fortis
 Decoeti lateris, durique a robore saxi;

5. *Cui gemina lucem fundunt a fronte, fenestra.*

Hhhh 2

Com-

- Composita vitreisque coloribus: in noua certe
 Cunctis, qui veniunt illuc, spectacula rerum,
 Inter utramque manens, ima sub parte resedit
 Lectulus, auratis stratis: ubi regius heros*
 10. *Sape solet placidam membris, captare quietem.
 Ostia bina manent illic: quorum altera mittunt
 Intro quosque viros; mittunt quorum altera regem,
 Inde foras; quotiens secreta in sede locatus
 Solus adesse cupit sacris, hymnisque canendis:*
 15. *Atque triplex muri facies; quæ restat ibidem
 Integra, neue aliis ullis obnoxia rebus:
 Illa triplex, triplici tabulatum ex ordine sumit
 Arte laboratum, fului splendentibus auri
 Bractea, quod pinxit foliis; tenuisque refulsit*
 20. *Auratis: hæc facta quidem pretiosa, metallis
 Non ego narrarim, quanta exornatus ab arte
 Ille locus fuerit: prisci fuit Alchimedontis
 Ille operi similis; vel Mentoris artibus idem
 Par fuit egregiis: nec plus valuisse feratur*
 25. *Dædalus ingenio; quam qui se exercet in illis
 Calandis lignis, incidendisque figuris.
 Iure quidem; quoniam tabulati quilibet ordo
 Ternus inest, libros asseruaturus honestos
 Scriptorum; quos & doctrina insignis, & ingens*
 30. *Gloria tollit humo, superasque attollit in oras.
 Quid referam, textas auri sub tegmine vestes?
 Purpureoque simul, pariter variata colore:
 Quid memorem scutulata, modis splendentia miris?
 Ex quibus imperio regis, cortina per artem*
 35. *Facta nouam, circum diuina volumina texit
 Omnia: ne puluis libros, aurataque terga
 Deturpet, maculetque grauis, fulgentia late;
 Non minus aurigero, quam sol ubi surgit, ab ortu,
 Et mare collustrat radiis, terrasque iacentes.*
 40. *Inde capax, locus hic foret, ut magis; undique cingunt
 Scrinia Tærenni confecta ex arte magistri,
 Tam bene, tam faciliq; nota, manibusque peritis;
 Ut quacunque manent illic, perfecta putentur
 Partibus ex cunctis; ut regis facta supellex*
 45. *Debit esse quidem: terra cui debitus orbis
 Est modo; cui rerum iam nunc debentur habene.
 In medio, tripodesque astant, unaque resurgunt
 A terra tales; quales agitata furore,
 Pythia plena deo, prius ascendisse solebat;*
 50. *Diuiuos quotiens monitus simulabat Apollo,*

- Vt canat ex adytis, antroque refundat aperto,
 Omnibus illa viris, qui tunc responsa petebant,
 Ostendente Deo: melius quodcunque futurum
 Esset, & in cunctis quidnam foret inde gerendum,*
 55. *Quisque vir ut sciret sensuque notaret in imo.
 Rex igitur tales tripodas iubet esse patentes
 CORVINVS mediis late in penetralibus aula:
 Quod bene conveniant illic sapientis in usum
 Regis, ut in templo tripodes patuere locati,*
 60. *Cuius Apollo Deus: quo nec sapientior alter
 Exstitit in superis; imo neque mansit in orbe.
 Hoc tamen intererat veteresque novosque; quod illos
 Serpentis tripodas pellis maculosa tegebat:
 Hos tegit irradians auri sub tegmine vestis,*
 65. *Tot gemmis grauib, nitidisque ornata lapillis:
 Ut quicquid Persæ reges habuisse putantur;
 MATTHIAM cumulassee putes: sapientia quo sit
 Illustrata magis; propriis sit honoribus illa
 Culta magis, venerata magis: quia non satis illam,*
 70. *Pro meritis ornare queant mortalia corda.
 Sed tamen, ut potuit rex hanc CORVINVS ut ornet,
 Et colat, ut potuit: magno veneratus honore
 Ornauit penitus tripodas; quibus illa supremos
 Accipit auctores super his, aperitque legendos*
 75. *Ille quidem libros, quos composuere vetusti:
 Et docuere viros, quid habet sapientia primum;
 Quid monet humanumque genus; quid rite gerendum
 Esse putet nobis; aut quid meditetur agendum
 Omnibus illa viris: qui se, patriamque, domumque*
 80. *Composuisse velint tandem, virtute magistra.
 At licet hac superent, quæ nunc facis, ordine longo
 MATTHIA! regum præstantia facta novorum,
 Quos nunc orbis habet; calo quos phœbus ab alto
 Aspicit; oceanus quos circuit omnibus undis:*
 85. *Non tamen id mirum est: si quæ sapientia, cernant
 Sit tua, nunc homines; quo sis affectus amore
 Rursus in hanc? videant: si nunc meditentur & idem;
 Omnia quam cupias illi tribuisse merenti?
 Qui certe fuerit sapientis nomen adeptus,*
 90. *Qui reliquos etiam doctos superauit honore.
 Ergo: quis auratas miretur ab ordine sedes?
 Ornatusque loci miretur in omnia summos?
 Cum non hanc homines, quales habet infima tellus,
 Rex habitare velit sedem CORVINVS; at illos*
 95. *Ingenii meritis, qui sic nituere per orbem;*

Hhhh 3

Vt

- Vt mortale quod est , iam deposuisse putentur ,
Atque domos superas iam nunc habitare ferantur .
Si quod habet nomen doctrine gloria ? Si quem
Fama leuat meritis pro talibus , ardua supra*
100. *Sidera ? Si virtus homines facit una beatos ?
Ergo : vides illum , tabula qui primus inhaeret ,
Qui loca prima tenet ; veteres vocitare solebant
Hermen : sed qui Mercurius ; ter maximus idem (Trimegistus Merc.)
Dictus ob ingenium : quo claruit ille supremum*
105. *Mortales inter ; superis quoque notus in oris :
Scripsit pauca quidem ; sed maxima pondere rerum .
Nec mora : subsequitur , rigidas , qui carmine , quercus
Flexerat , & numeris recinens , fœdibusque canoris (Corphœus)
Mitia corda feris ita fecit ; ut ille canendo*
110. *Cogeret ex altis descendere montibus ornos ;
Et volucres cali , suauissima verba sequuta
E siluis , vatemque sequentibus ORPHEA nixa ,
Hunc comitarentur terras ubicunque per omnes .
Proximus in tabula , tantoque affectus honore*
115. *MVSAEVs , cunctosque veterrimus ante poetas (Musæus)
Incedens teneros Hero memorauit amores ;
Tempore , quo tumidum cupidus transire Leander
Aequor , ad incensum lumen properabat amata .
Hinc mage Pierides quem dilexere puella*
120. *Omnibus , & cui plus vati tribuisse feruntur ,
Quartus sorte loci sedem tenet : undique circum
Artes ingenueque colunt , venerantur eundem ,
Atque repertorem veluti , primumque parentem
Illarum : quæ oculis referunt : pariterque sequuntur*
125. *Laudibus hunc ipsum meritis : quis carmen HOMERI
Est ita compositum numeris grauioribus omne :
Hoc ita de multis sententia ducta referfit
Rebus carmen idem : quas nouerat auctor , & idem
Inuentor quarum fuerat prior omnibus vnus :*
130. *Vt nihil , aut sapiens fuerit meditatus agendum ;
Aut is , ab ingenio qui sidera venit in alta
Cognoscens quæ signa ferant ; bona quanta ministrent
Astra quidem ; seu quot nobis aduersa minentur :
Vt nihil in terris meditetur ab arte ferendis*
135. *Agricola ; aut is qui malo suspendit ab alto
Carbasa , dum fluctus voluit sulcare marinos :
Carmine quin vario fuerit complexus HOMERVS. (Homerus)
Adde : quod ante , duces quicquid voluere per artem
Nosse quidem summi , summam didicisse magistro*
140. *Vate feruntur eo : qui maxima facta pelasgum ,*

Bella-

- Bellaque qui cecinit totum vulgata per orbem,
 Troica militibus, cum mœnia diruta Graiis
 Ante fuere quidem, tanto celebranda poeta.
 Hinc quoque qui patriam bene temperat illius arte*
 145. *Doctus cuncta facit, qui gesta notauit Achillis,
 Meonius quondam dictus; qui Carmina Græcis
 Millia multa dedit, nullam subeuntia mortem.
 Quis post hunc sequitur? Quis vir tabulata per ampla
 Adiacet? Aut pulchro, quis dicitur ordine quintus*
 150. *Esse? Quis in tantis sedem sibi sumpsit habendam? (Pindarus.)
 Est, ego ni fallor, ni sum deceptus ab illo:
 PINDARVS, alatis humeris; aditurus & alta
 Sidera: Thaletis qui prima inuenta sequutus
 Censet aquam rebus, primordia certa, creandis*
 155. *Sorte dedisse noua; qui curribus instat equorum
 Carmine narrandis; qui rursus, & ore rotundo
 Pythia cantat ouans, & scandit in astra volatu
 Ardua, cum terras humiles despectet ab alto;
 Omnia cum famam præter, putet esse caduca.*
 160. *Protinus in tanto sedem sibi sextus honore
 Inuenit Ascreus vates: cui musa merenti (Hesiodus.)
 Adtulit hos calamos; docuit quibus ille canendo:
 Terra ferax qualem foret efficienda per artem?
 Conuenit hac oleæ; viget illa ut vitibus apta;*
 165. *Vt segetes alibi surgunt; alibique faselus
 Nascitur; & melius venit a radice legumen
 Vellendum: si vera docent quos ruris habendi
 Cura tenet; vel qui proscindunt arua coloni:
 Huic comes astabat, sub eadem sorte, NICANDER*
 170. *Rura canens, rurisque artem, studiumque serendi
 Quale sit; aut quando tellus agitanda nitenti
 Vomere; cum grauius sultanda tigris illa
 Sit: bene nos docuit præstanti carmine vates.
 Quid natura ferat serpentum monstrat; & idem*
 175. *Morsibus illorum grauius medetur; & audet
 Ferre, quid in dubiis bene vaticinetur agendum
 Quisque vir; & quali verum inueniatur ab arte. (Theocritus.)
 Qui numeros, cantusque rudes pastoris inepti,
 Atque Siracusio scribit qui plurima versu,*
 180. *Pastorale facit Siculis, qui carmen in oris,
 Quique greges meminit, caprasque THEOCRITVS auctor
 Inde petit sedem CORVINI regis in aula.
 Nec nunc ALCEVS, tanto fraudatus honore (Alceus Lyricus.)
 Dicitur; auratis namque in penetralibus ille*
 185. *Appendet tabula, paries quam substat, alta,*

*Grande canens carmen , Lyricisque in pralia surgens
Versibus ; hic famæ cantando inseruit honesta.
Non te transferim , grauibus miscenda poetis (Sapho)
SAPHO , nec ingenio inferior nec versibus aureis :*

190. *Ipsa licet teneros ardens cantaris amores ,
Atque Phaona tuum grauiter conquesta rogando
Feceris insignem ; fama super astra ferendo
Alta : rogis lacrymans procul esse nigrantibus illum
Iusseris , & nomen satis immortale Phaonis*
195. *Carminē reddideris , variis agitata querelis :
Nam tu consorti patriæ coniuncta , Lyraque
Hæstisti merito simul una sedilibus altis.
Et numerum vatum replesti Sapho piorum ,
Inde quidam mira confurgit ab arte SOPHOCLES , (Sophocles.)*
200. *Atque coturnatis se iactans versibus , altam
Occupat ipse sibi sedem , tabulata per ampla.
Post hunc : ille sedet , Polydori funera vates
Qui graue prosequitur ; donec regina dolore
Victa Hecuba insano , canis & furibunda , diu dum*
205. *Facta quidem latrat , conquestibus omne repleuit
Littus ; & in lacrymas durissima quaque coegit
Ire ; quidem subitis fuit hac ita territa monstis ,
Vidit ubi extincti corpus miserabile nati
Vulneribus foffum , quod littoris vnda tulisset ,*
210. *Post alii plures veniunt sedemque capeffunt
Condignam meritis vates , sanctique poetæ
Numine correpti : quorum si nomina ponam ,
Ipsa dies me deficiat , ne cetera possim
Explicuisse satis , mihi quæ referenda supersunt :*
215. *Cum dicti fuerint , quos inspirauit Apollo ,
Sacra nouem , vates , & qui tetigere sororum.
Cura Dei fuerant , populos qui semper in omnes
Grande sophos , nunc qui norunt , sapientia quos &
Admonuit causas inuestigare latentes :*
220. *Sedibus auratis optata sedilia quærunt ;
Et sibi quisque locum cupit inuenisse decentem ,
Egregium quorum fuerit qui nomen adeptus.
Socraticusque PLATO venit anteferendus in omnes (Plato)
Ingenio populos ; quo nec præstantior alter ;*
225. *Vt sua , quæ meditatus erat bonus , omnia late
Scripta docent , longum satis asseruata per auum ;
Perpetuos eadem satis asseruanda per annos.
Nam nihil ex rebus cunctis sapienter omittit :
Nomine Socratico , quin scribat ubique legendum.*
230. *Transfudit in latium quem mira edoctus ab arte*

Marfi-

- Marsilius nobis Thufca Ficinus in vrbe.*
Inde Plato, latius factus, monet ergo Latinos;
Vt prius & graios: quicquid natura deorum
Continet, & superis quicquid tractatur in oris.
 235. *Inde quidem causas rerum vestigat; & omnes*
Edocet: ut quicquid virtus iubet una, sequamur.
Legibus inuigilatque bonis; quibus ipsa regatur
Publica res: de qua, libros bis quinque, tuenda
Edidit; ut nullos fugerent praecepta gerenda,
 240. *Atque gubernandae patriae: quam rite bonus vir*
Pratulit & propriae vitae, modo seruet eandem
Incolumem patriam; duro tuetur ab hoste.
Hac, & plura quidem suauis tam scripsit ab ore
Resque graues, verbis ita miscuit ille notandas;
 245. *Doctior ut nullus Graios habeatur in omnes:*
Alter, & eloquio qui plus valuisse putetur,
Iudicibus cunctis, non inueniatur in orbe.
Proximus huic, sequitur; sub eodemque ordine sedem
Sumit ARISTOTELES: est quem mirata vetustas (Aristoteles)
 250. *Ille, quod ingenio sic praestitit unus acuto;*
Vt quoscunque libros cuncti scripsere priores
Viderit, inque suos collegerit omnia solers
Scripta vetustorum; ne quid superesset in ipsis.
Priscorum libris, quod posset in acta referre,
 255. *Quodque locis posset propriis legisse notatum*
Posteritas, posset satis agnouisse, quod omnes
Ante, dedere, sophos veteres; meminere quod ante;
Corpus Aristoteles quoniam collegit in unum
Omnibus a priscis olim quae scripta fuere:
 260. *Vt sua lecta forent propria quae ferret ab arte,*
In pretioque forent tantum, quaecunque dedisset.
Ergo ubi differuit verbis bene singula acutis,
Ac res inuentas distinxit ab ordine certo,
Omnibus atque dedit Graiis ubicunque legendas:
 265. *Ille tribus libris tribuit praecepta per artem*
Optima, nos quibus & patriam, nostrosque penates
Ad recti normam bene composuisse queamus.
Vnde tot egregias laudes meruisse videtur
Horum iudicio, qui sunt inuenta sequuti
 270. *Illius in primis: ut vel loca quisque laboret*
Prima dedisse viro; partes tribuisse priores.
Non te transferim sapiens THEOPHRASTE: loquutum (Theophrastus)
Omnia tamque graui, placidoque referta lepore;
Vt tibi diuinum nomen tribuisse priorum
 275. *Nullus ob eloquium dubitauerit: ore disertio*

- Tam bona verba tuo manabant dicta per artem.
 Quis te fraudatum CORVINI sede relinquat?
 Carmine quis Xenophon: non pradicet inter habendum (Xenophon)
 Scriptores illos, quorum noua gloria fulget*
280. *Omnibus in terris? Dum sol lustrabit & orbem
 Omnibus in populis eadem cumulata nitebit:
 Dulcibus hanc ita cum verbis, grauibusque refertam
 Historiam scribas, vitam quæ continet omnem
 Persarum regis Cyri, moresque probandos:*
285. *Nullus ut ex omni numero queat inde virorum
 Agnouisse satis, virtus ubi maior habenda
 Sit tua: dum scribis pulcherrima facta priorum,
 Rebus utrum grauior cunctis habere notandis?
 Dulcior an verbis? Quibus uteris arte peritus*
290. *Dicendi: ut seruent penitus tua verba, disertis
 Qui fieri cupiere viri; superare volunt qui
 Dulcibus aut verbis omnes, aut rebus honestis.
 Vix hunc fatus eram; cum turba immensa sequentum,
 Ingentis qualem nunc est memorare laboris*
295. *Aduenit; & subiens tabulata iacentia muro
 Partem implet magnam: sic affluxisse nouorum
 Ut dicas comitum numerum turbamque frequentem
 Usque adeo cuiquam vix ut numerabilis esset,
 Grande sophos varia quæ sit ratione sequuta,*
300. *Ingeniique sui monumenta reliquerit: & quæ
 Delectata graues rerum cognoscere causas,
 Posthabitis aliis, vitam posuisse feratur
 In contemplandis, quæ fert natura creatrix.
 Post hæc inuitans ad honesta sedilia princeps*
305. *CORVINVS, multos: præcepit in ordine pulchro
 Felices animæ starent; quibus alta fuere
 Astra notata prius; superum domus atque deorum.
 Quique poli gemini motus, calique meatus
 Agnouere prius; mox & docuere volentes*
310. *Nosse, quid astra iuuant, quid sidera triste minentur.
 Hic prior, in tanto surgit PTOLOMÆVS honore (Ptolomæus)
 Qui positus varios orbis, variosque recessus
 Pinxit; & a superis transiit ad infima terra.
 Inde: Syracusa fuerat qui ex urbe profectus;*
315. *CORVINI regis tabula suspensus ab alta
 Pendet; & ingenio sic est meditatus acuto,
 Plurima signandis, ita doctus ab arte, figuris:
 Ut dum forte leui intentus noua puluere signat
 Quædam; dumque oculos terræ tenet ille refixos,*
320. *Milite percussus, vitam cum sanguine fudit.*

Qui

- Qui Megarensis erat subit ille sedilia late.
 Summa quidem campos meditatus, & ardua montis
 Metitur terras animo: metitur & arte.
 O CORVINE venit qua nunc procul aspice gentem,*
 325. *Principio cuius DEMOSTHENIS arma relucet: (Demosthenes)
 Oratoris enim partes tenet ille supremas
 Omnibus in Graiis, populosque peritus in omnes
 Floruit, atque reis tutor, patriaque, suisque
 Regibus a Macedum, veteres defendit Athenas.*
 330. *Scriptis & in regem grauitur tam multa Philippum;
 Ut magis hic patria verbis bonus acribus ipsam
 Iuuerit orator, quam multo milite fortes
 Ante duces Graii; dum bella gerenda ministrant,
 Et procul a patria conantur sistere turmas*
 335. *Hostiles: hastisque simul, gladiisque trucidant
 Quoscunque in patriam, patriasque domosque ruentes.
 AESCHINES comitatur eum, partesque secundas (Aeschines)
 Accipit, ipse dato minimum contentus honore.
 Rursum ISOCRATICI concessa sedilia plures*
 340. *Doctores ineunt; quos cura domestica fecit
 Atque lares intra, multis praestare loquendo.
 Namque ut equo plures Troiano, in praelia quondam
 Ductores Graci fortes abiere; ducesque
 Exercenda boni: si multus ab arte magistra*
 345. *Rhetoris orator satus est: lateque profectus
 Per Graium populos iuit: gentesque Pelasgas.
 HERMOGENES posuit grauis inde sedilibus altis
 Ediderat libros quos ille: ut rhetoris arte
 Ostentare noua vigilata volumina posset,*
 350. *Graia quibus fertur doctissima facta iuuentus
 Sedibus in tantis non aspernandus habetur
 HERODOTVS scriptor grauis ille; paterque vetusta (Herodotus)
 Historia: tantum tribuit cui Gracia, quantum
 Linius accepit latia de gente Quirini.*
 355. *Nec loca THUCYDIDES ea deserit aurea solers, (Thucydides)
 Qua Gracis late scriptoribus ampla parantur;
 Sed petit, ut detur locus inter habendus & illos
 Auctores, quorum non defraudandus honore
 Ille sit; atque comes nullus quibus ire recusat.*
 360. *Hinc: Romanorumque ducum qui facta reponit, (Herodianus)
 Scripsit & illorum vitas sermone pelasgo
 HERODIANVS adest; sedemque ingressus eandem,
 Effundit geminos gemina virtute nitores:
 Cuncta quod & grauibz verbis conscripserat auctor*
 365. *Optimus; & nuper latias quia ductus in oras*

- Hoc duce sit : quo se tantum Florentia iactat,
Mantua Virgilio quantum se iactat alumno ;
Smirneo quantum se Gracia iactat Homero ;
Se hoc Latii quantum iactant ; qui Liuius olim*
370. *Dictus, in historia latios celebrauit honores.
Nec minus inspirant muse, faret altus Apollo
Politiane tibi, priscis quam fauerit illis, (Politiani L.)
Nomina durabunt quorum, dum maximus orbis
Stabit ; & in superis stellas dum pascet olympus,*
375. *Humore oceani quem concita subleuat unda.
Historicorum cum numerum desisse putarem,
CORVINI regis tabulata venire sub alta :
Veste quidem varia subiens DIODORVS ; & acri (Diodorus)
Pictor in historia rerum miracula ponit :*
380. *Namque foret Siculis quamuis oriundus ab oris,
Hac tamen est vsus lingua, qua Gracia felix
Dicitur vsa prius, dum prospera regna manebant :
Scripsit enim græce, quacunque volumina græce
Edidit, & ritus græcos seruauit ad vnguem.*
385. *Haecenus ipsa viros, quos Gracia vidit honestos :
Vidit honoratos ; quorumque volumina restant
Diximus : hos præter, quos est mora longa referre,
Nomina seu quorum vix enumeranda videntur.*

NALDI NALDII FLORENTINI,
DE LAVDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHECAE,

CARMINVM,
LIBER TERTIVS,
A D

MATTHIAM CORVINVM,
PANNONIAE REGEM SERENISSIMVM.

- AT modo quos latium magnum, quos Tybridis unda
Protulit, egregios referens, memorabo canendo.
Ordine distinctos, ponamque sedilibus altis,
A duce MATTHIA, qua sunt, bene cuique merenti,*
5. *Multa parata, viro : qui plurima verba loquutus
Phoebo digna ; sui nobis monumenta reliquit.
Ergo VIRGILIUS sedem sibi sumpsit habendam (Virgilius)
Primus honore suo : non primus origine prima ;
Primus ut ingenio, quo surgit in astra ; sacerquo*
10. *Musarum vates, primos sibi postit honores.*

Nam-

- Namque, licet taceam: quam carmine vicerit omnes:*
Tanta quidem vati fuit experientia rerum;
Inuestiganda natura copia tanta
Exstitit; antiquos ritus ita nouit, & acer
 15. *Publica res quo se, quo se domus ipsa gubernet;*
Quo se quisque modo vitio tueatur ab omni:
Nullus, ut ex priscis expresserit omnia, vates
Virgilio melius, quæ fert natura creatrix,
Quæ mos, quæ ratione docet, tribuitque volenti.
 20. *Nam sub figmentis, varioque colore loquendi*
Plura docet; meliora docet; quam quisque virorum
Grande sopnos, qui sunt, & re, verboque sequuti.
Quique in eo vitam studio posuere vel omnem.
Rursus ut inuento superaret ubique poetas
 25. *Egregio, quondam latus quos protulit orbis.*
Cum genus ille triplex, vita legisset agenda,
Temporibus primis, quod aduenere per artem,
Omnibus in terris homines fuerantque sequuti:
Id genus expressit, quod pastorale vocatur,
 30. *Ille Siracusio versu, numerisque Sicani;*
Idque genus, primum, pastores inter, habendus,
Est Maro, cantantes, gracili modulatus auena.
Rursus: ut acciperent mortalia corda, quod esset
Excultumque magis primo; magis esset honestum:
 35. *Mox uti telluris cultus didicisset agendos*
Quisque vir; ac fructus, quos terra colentibus affert
Nosset; Virgilius genus arripit inde secundum:
Viuendi nobis praecepta quod optima ferret;
Quodque daret nobis vita meliora gerenda
 40. *Commoda; quodque in rus siluis exiret ab altis.*
Cultius ergo Maro carmen sibi sumpsit, ab illis,
Rustica res quibus est, variam, descripta per artem;
Carminibus genus hoc aperiret ut ille secundum,
Inde magis, nostrosque magis, deferret in usus.
 45. *Post ubi nos docuit; pastoria vita quid affert;*
Rustica quid rursus nobis quoque vita ministrat:
Surgit in arma virum diuino carmine vates,
Atque ibi tanta canit, diuino ex ore loquutus:
Ut quid primates, dum publica cuncta gubernant;
 50. *Quidue duces faciant, dum bella gerenda parantur;*
Edidicisse queant: iterum priuatus agat quid,
Dum sibi vult, melius cupiens natosque, domumque,
Instituisse bonis monitis; ac moribus aureis.
Tam bene demonstrat, nihil ut latuisse gerendum
 55. *Mortales possit; quod, & hos, patriamque beatam,*

- Felicemque domum, faciat; genus omne suorum
Reddat honestatum: si quæ præcepta feruntur
Carmine Virgilii, bene diffundentur in omnes.*
- Proximus, ingenio fuit, & qui proximus arte;*
60. *NASO locum tenuit, meriti ratione secundum. (Naso)*
*Iure quidem; Latiis, quia tot monumenta reliquit,
Ille viris: teneros, elegis dum lussit, amores;
Dum fastos anni varios; dum tempora caussis
Ducta suis cecinit, latium distincta per annum:*
65. *Nullus ut e priscis cantauerit ista poetis
Dulcius, aut melius; nullusque repleuerit auctor
Scripta, magis numeris resonantibus, ipsa modique
Vnde fit: Aeneæ Phrygii noua gesta canenti
Virgilio, quantum numeris grauioribus ipsi*
70. *Nobile debet opus; tantum qui scribitur impar
Nasoni versus debet; tantumque merenti
Exhibet: ipse parem ut faciat par gloria famam.
Inter utrosque viros, licet hic cantarit amores;
Ille duces Phrygios; versu, quem monstrat Homerus.*
75. *Addæ huc in varias hominum mutata figuras
Corpora; quæ cecinit præstanti carmine vates.
Doctrina rerum varia; variisque per artem
Eruta de caussis: ut magnus in illa poeta
Fuderit ingenium; secus haud, atque ipse per orbem*
80. *Iuppiter hunc totum, mentemque animumque refundit;
Ut formas creet ille nouas, referatque creatas
In genus omne suum; ut in spectacula rerum
In terris variata magis, magis omnibus illa
Ut pateant manifesta viris: ubi singula formas*
85. *Accepere suas, quas Iuppiter ipse ministrat
Omnibus, atque iubet stent ut mansura per auum.
Vis Afri, mentem egregiam quoque nosse, TERENTI; (Terentius)
Attica quem docuit, romana effecta loquendi,
Lingua, modos varios: meretrix quid auara requirens*
90. *Decipiat iuuenesque dolis, atque arte maligna.
Hic est: qui positus nunc tertius ordine tanto,
Accipit ingrediens aurata sedilia regis
MATTHIAE, librumque suum dat ubique legendum
Omnibus; & latios, docet attica verba referre.*
95. *Quartus adest PLAVTVS: cui dat comædia tantum (Plautus)
Auctori Latio, quantum dedit ante Menandro
Rursus apud Graios: salibus prudenter & idem
Pluribus est vsus; risus quibus ille, iocosque
In populo rerum moueat: noua carmina solers*
100. *Histrion, dum recitat Plautinis condita verbis,*

Aspicis

- Aspicis hunc, toruis oculis, qui respicit omnes
Incestos, scelerisque reos, vitiisque refertos
Grandibus; esse quibus pariter bona summa putantur,
Magna voluptatum commercia semper in omni*
105. *Exercere loco: veneri, numerosque frequentes
Partibus ex cunctis, Baccho, Cererique referre.
Iste vir est; Satyras nimium qui scripsit, amaras (Iuuenalis)
Ante, malis, dulcesque bonis suauesque futuras:
Nam quantum vitio detraxerat ille fugando;*
110. *Virtuti tantum tribuens concessit honoris:
Extulit atque probos, in calum laudibus aquis.
Eupolis, atque Cratinus: erat comoedia quorum
Prisca; quibus fuerat concessa licentia, mores
Carpendi turpes, vitiumque fugare malignum*
115. *Mentibus humanis, animosque replere probatis
Moribus, atque habitus mox indulgere salubres.
Materiamque dedere viro, veteremque dedere
Carpendi morem: Satyras ut scriberet ille,
Qui IUVENALIS item populum vocitatus in omnem*
120. *Romanum, mentisque sua monumenta reliquit.
Quam bona; quamque sit hæc imitanda, vel omnibus illis;
Qui pulso vitio, solis virtutibus hærent.
Inde: nec inferior tenui præcone creatus,
Aduenit ingrediens HORATIVS: alta sedilis (Horatius)*
125. *Contabulata noui, tribuit cui musa petenti.
Arte, probos mores, probus ille doceret ut, ardens
In vitium, solida raptus virtutis amore;
Inuectus contraque malos, contraque nocentes.
Dum graue ridet enim facinusque, nefasque reprendens*
130. *Vrit, & ingressus præcordia tendit ad ima.
Quin etiam plectro carmen concessit eburno.
Musa volens illi; cantaret ut acta priorum,
Ut lyrico, teneros, versu, cantaret amores;
Quicquid & in mentem cuiquam venit, arte canendum*
135. *Diceret; ut recinens cythara, fidibusque canoris,
Nam quod & altifono memorauit Pindarus ore
Carminibus lyricis, dum Pythia cantat, equosque
Victores laudat; palmas celebratque receptas
Helidis in campis: illud quoque musa poeta*
140. *Concessit latio; dum pectine tentat eburno
Dicere cuncta grauis, dum vertice pulsat olympum.
STATIVS, his etiam constare sedilibus orans (Statiuss)
Aduenit; & libros, siluas quos ille profundas
Nominat: ostentans, manibusque volumina binis*
145. *Bina ferens, aditus subit, ac sedet inter honestos*

Musa-

*Musarum vates, atque inter, Apollinis alti,
Verba recensentes, inter sanctosque poetas.*

*Hinc quoque, qui numeris, ciuilia, grandibus, ardens
Bella refert; LVCANVS adest, tabulata sub intrans (Lucanus)*

150. *Aurea: tamque nouo pariter dignandus honore.*

SILIVS arte valens, sedem sibi sumit eandem; (Silius)

*Auctores inter Latii numerandus honestos
Carminis: ille canens nam publica bella, reponit
Romanus rerum populus, quæ gessit in acres*

155. *Pœnos; atque duces Pœnorum, cuncta paratos
Aspera velle pati: patriam modo seruet ab hoste
Pœnus; itemque suos, tueatur ab hoste, penates:
Dummodo in aduersos durissima bella Quirites
Continuare queat, longos agitanda per annos.*

160. *FLACCE: quis indicium te deserat? Aut quis erit, tam (Val. Flaccus)*

*Iniustus; qui te defraudet honoribus illis,
Quos rex in magnis dat sedibus? Ergo subibis
Tu quoque, tam pulchrosque thoros, pulchrumque sedile:
Delectos Valeri heroas, quia carmine blando,*

165. *In Colchos memoras, omnes hac naue profectos,*

*Cui nomen velox Argo fuit ante tributum:
Protinus ut raperent pretiosi velleris aurum,
Quod custoditum, rabidos spirantibus ignes
A tauris, pariter senisque draconibus, heros*

170. *Abstulit in patriam; regina edoctus Iason.*

*Quis rogo vir sequitur? seu quis tabulata per ampla
Ingressus, varios oculos mouet ordine nullo?
Protinus inde locum LVCRETIVS occupat: ille, (Lucretius)
Carmine qui vario, quam sit laudanda voluptas,*

175. *Explicat; incipiens: Venerem putat ante vocandam,*

*Illa quod extiterit tenerorum mater amorum:
Exiit unde prior, mortalibus, orta voluptas
Blanda viris, penitus veneris qui castra sequuntur;
Quique voluptati dant plus, quam moribus aureis,*

180. *Indulgent genioque magis, magis illa facessunt
Gaudia magna, quibus molles generantur in usus.*

*Vix bene confessum ingreditur Lucretius altum:
Cum tres, aequatis intrantes passibus, ibant;
Quilibet ex illis teneros cantabat amores,*

185. *Aurea, tresque simul, regis tabulata subibant:*

*Nauta quidem prior est; tantasque PROPERTIVS ades (Propertius)
(Cynthia, quo reliquis pralata est una puellis
Iudice, quo nomen populos vulgavit in omnes)
Horum primus adit: dignatus honore secundo*

190. *Lure TIBYLLVS, si sedes tenet inde propinquas: (Tibullus)*

Captus

*Captus amore graui, nam carmina blanda peregit,
Messalam, quibus ille suum, Nemesimque canebat.*

Tertius: arte canens, subit hinc Coruina CATVLLVS (Catullus)

Tecta; suos variis numeris conquestus amores:

195. *Prosequitur domina lacrymas, saxumque dolorem,
Ceperat ex obitu, quem, passeris illa perempti
Mœsta grauem; sic, ut caperet minus illa quietem,
Nec posset dominam vates lenire dolentem
Carmine non placido, multa nec Apollinis arte.*

200. *His tribus, atque comes CALPHVRNIVS ibat amicus, (Calphurnius)
More Siracusio, tenerosque canebat amores,
Et pastorem numeris augebat honorem.
Ausus idem, sacri quod præstitit ante Maronis
Musa, quod in Siculis, dedit ante Theocritus, oris.*

205. *Hi fere sunt vates: quos lingua latina superstes
Propter opus celebrat; quorumque volumina seruat
Tempus in hoc: reliquos, aut fama obscura recondit,
Aut fugiunt aures, hoc ipso in tempore, nostras.*

Huc geminas, huc flecte acies spectator: ut illum

210. *Aspicias; cuius non tam Romanus, & omnis
Ingenium latius fuit admiratus: at orbis
Totus; & in primis mirata est Græcia summam
Docta facultatem dicendi, rursus & artes
Admirata nouas, sic est CICERONIS: ut illi (M. T. Cicero)*

215. *Cederet; ac primos ultro deferret honores:
Romani quia se, non tam dixere Quirites
A Cicerone suo victos; sed Græcia victam
Se confessa fuit; primas dedit atque merenti
Exuperata viro partes, palmasque priores.*

220. *Huc igitur flectas acies Coruine gemellas;
Omnibus atque iube ut vicina sedilia laxent;
~~Qui prope consistent, apud hunc quicumque manebunt:~~
Nam ponentur ibi permulta volumina, doctus
Quæ scripsit Cicero, miram variata per artem*

225. *Diuersi generis: quoniam præcepta loquendi
Non modo tradiderat; sed maximus ipse patronus
Exstitit, atque reos defendit in omnia solers
Semper; & ingenti patriæ flagrauit amore.
Inde malos insectatus, bona præmia iustis*

230. *Censet habenda viris; pulchri grauis auctor honesti.
Natura partes Cicero mediatus, & idem
Edidit inde libros plures: multosque notauit
Arte locos; illi quos contemplantur in ipsis
Inuestigandis rebus; qui tempus, & omnes*

235. *Curas, quique omnem vitam posuisse feruntur.*

- Legibus, incubuit nec non grauis auctor, habendus;
 Publica res, melius quibus instituenda, regatur.
 De qua, sex libros conscripserat ille, tuenda;
 Moreque Socratico, Latios virtutis amore*
240. *Incendit ciues; ita ad id, quod semper honestum,
 Inque bonos mores trahit; ut nisi fata maligna
 Inuidisse libros voluissent! improba tales
 Delessent libros nisi fata! dolentibus illos
 Ciuibus heu latiis; non iam, mihi credite, nobis*
245. *Non opus illa forent, sapiens qua scripserat olim
 Gracus Aristoteles; non quæ tribuere Platonis
 Aurea scripta viris Gracis; aut urbibus illis,
 Tempus in hoc doctæ, bene quæ, vocitantur Athenæ.
 Nam satis illa forent quæ Tullius edidit auctor,*
250. *Diuinis conscripta modis; conscripta latine:
 Non modo ad hunc orbem, quacunque in parte, regendum;
 Qui nobis vnus nunc est, uti cernitur vnus:
 Verum si plures essent, pluresque darentur
 Si mundi nobis; si quod, Democritus olim.*
255. *Finxerat, exortos: tamen hos, Ciceronis, & omnes,
 Scripta gubernarent; vnus satis esset in orbes
 Rite gubernandos plures, bene cuncta moneret.
 Non ego, si cupiam: possim memorare, quot ille
 Liquerit, ingenio vigilata volumina nobis;*
260. *Quotque probos mores ostenderit: aut quot amicos
 Duxerit acquiri nobis: quibus artibus illos,
 Censuerit longum seruari semper in æuum.
 Vnde fit: ut spatiis tanto maioribus idem
 Indigeat; quanto latiis quoque plura reliquit*
265. *Ciuibus, atque libros plures dedit ille videndos.
 Ergo velim, accipias: sedem CORVINE, sub altam
 Hunc ita; ne reliquos tu dedigneris habendos
 Sedibus in tantis; qui scripta legenda latinis
 Multa dedere, suum nomen super astra tulere.*
270. *Scripsit enim VARRO libros; quibus ille latinam (M. Varro.)
 Ditauit linguam; sectas quibus ille Sophiæ
 Nobilitans varias; ratione notauit ad vnguem.
 Non ego MACROBIUM linguam: licet ipse pelasgis (Macrobius)
 Natus originibus; tamen ille latinus habendus:*
275. *Quanquam sunt etiam qui Graia e stirpe profectum
 Esse negent; Parmamque ferant tribuisse parentes:
 Est ibi progenitus, quoniam data membra sepulchro
 Sunt ibi: statque illi sub eodem marmore carmen.
 At quot adinuenit; sic scripserat ille latine;*
280. *Vt quæ diuino conscripta fuere Marone,*

- Sint & aperta magis nobis ; magis illa pateſcant.
Nec contentus eo : quo ſidera ſumma vagentur
Ordine ; ſue quibus mancant ſtationibus illa
Protulit : & calum quantos moueatur in orbes*
285. *Edocuit , cantus quos procreat inde rotandis
Orbibus ; & ſuauiſ quam ſit ; quam mulceat aures
Vox ea ; de celi quæ motibus orta reſultat.
Ponitur in tabula poſt hunc , ANNEIVS auſtor ; (An. Seneca.)
Cui Senecæ nomenque fuit ; moresque probandos .*
290. *Qui coluit viuens ; ſcriptis docuitque pudicis :
Si quis amor , tibi iam ſupereſt CORVINE , notanda
Hiſtoriæ latiæ ? Qui nunc tibi maximus extat :
Tantus honos priſcos abs te deſertur in omnes !
Accipe qui veniunt : illi quia cuncta notarunt ,*
295. *Quæ , populus , rerum toto bene geſſit in orbe ;
Dum fuit imperio ſolus ; ſceptrisque potitus
Victor , ab extremis rediit cum partibus orbis ;
Cum Romam , rerum dominam ; bonus ille , potentem
Fecit : ut Heſperiiſ ſimul imperitaret ; & illis ,*
300. *Quos ortus Titan prius aſpicit. Ergo ſubibit
LIVIVS , ante alios tua nunc tabulata ſubintrans (T. Liuius)
Aurea ; qui tantum ſcripſit , tam multa notauit ,
A ducibus latiis , quæ geſta fuere , ſub armis :
Vt , niſi fata prius , nimis inuidioſa fuiſſent*
305. *Omnibus ; antiquum latium , quos protulit ; illa
Ordine cuncta quidem legeremus facta ; latini
Quæ priſci videre prius ; ſic : inter vt illos ,
Et nos differetque nihil , nihil inter & eſſet ,
Tam bene nam pinxit , quæcunque notauit , ob artes*
310. *Liuius egregias ; oculos ſic ante legentum
Ille vir hæc poſuit , quæ tunc geſſere ſub armis
Romani ; vt coram illa geri , modo viſa putarent
Temporibus noſtris homines ; quæ viderat atas
Priſca geri : populus quorum miratus honorem*
315. *Romanus fuerat , fuerat miratus & amplum
Ingenium ; quo Roma potens ſit viſa manere
Integra dum qualis , ſeu quanta fuiſſet ; ad vnguem
Liuius expreſſit : ſic ; vt minuiſſe decoris
Tempus edax poſſet nihil : at ſpectabilis eſſet*
320. *Huius ab hiſtoria ; veluti ſpectanda fuiſſet
Roma prius : quando minuit nihil ipſa vetuſtas
Ex illa ; nihil , aut veteres minuere ruina.
Vt ceptum fieri : vario cum ex orbe ruentes
Ceperunt urbem Romam vexare tyranni.*
325. *Vix grauis in tanta ſua terna volumina ſede*

- Liuius apposuit ; cum iure SALVSTIVS auctor (Salustius)
 Romanus ; linguam penitus qui nouerat omnem
 Romanam ; libros , Romano more togatus ,
 Qui super extiterant libris de pluribus , ambos
 330. Sustulit ; & tabula geminos suspendit ab alta.
 Assurgant homini , quicunque sedilibus istis
 Consistunt ; posito qui nunc diademate regni
 CAESAR ; & imperiorum , scriptisque relictis : (Comment. Caesaris)
 Priuatos inter cupit assedisse ; locumue
 335. Querit habere nouum : libros ubi forte locauit
 Doctus quisque suos , ut sint monumenta futuris.
 Hic : ubi MATTHIAS libris dedit omnibus unam
 CORVINVS sedem , cunctos quæ duret in annos.
 Sedibus in tantis , igitur : quicunque manebit ,
 340. Caesaris assurgat doctrina ; assurgat & arti ,
 Militiaque duci summo : quod utrumque sequutus ,
 Otia quodue domi , coluit foris aspera bella :
 Nominis aternam , studiis ab utrisque parauit
 Famam ; iure quidem , meritis geminantibus illam :
 345. Cum musa impulsu , fuerit cum martis , adeptus
 Illustrem Cæsar famam : quia gloria summa est ;
 Quam doctrina dedit , quam res bene gesta creauit.
 Namque quod in Gallos graue gesserat ille feroces
 Temporibus variis bellum ; dum victus in ipsum
 350. Caesaris imperium Gallus concessit , & arma.
 Iulius id Cæsar latio sermone peritus
 Tam grauibus verbis , tam dulcibus ipse notauit ;
 Nullus ut auderet , quamuis bene doctus , in ipsam
 Historiam , Caesar quæ scripserat , acta referre.
 355. Gratia tanta viro ; scribenti tanta venustas
 Exstitit , atque grauis sic est sententia ; sic sunt
 Ornatus verbi suauis ; sic scripta resurgent
 Omnia ; sic sapiunt latium ; sic rhetoris artes.
 Inter tot quid te taceam TRANQUILLI priorum (Suet. Tranq.)
 360. Cum scribas vitas ; Romanorumque triumphos
 Induperatorum ; superatis finibus orbis ,
 Qui Romam rerum dominam fecere sub armis.
 Namque tuus liber , hanc sedem sibi sumpsit , eosdem
 Scriptores inter ; quos lingua latina vetustos ,
 365. Nobilitat celebrans , & laudibus ornat abunde.
 Quintus & insequitur vocitatus CURTIUS : idem (Q. Curtius)
 Postulat atque sibi , non inferiora merenti
 Dentur ; & in partes accepteturque priores.
 Et merito : latum quoniam quæ facta per orbem
 370. Maxima rex Macedum gessit ; depicta colore

Dicer-

*Dicendi vario; summa grauitate loquendi
Scripsit in historiam; variisque ornatibus illa
Verborum pinxit, narrandi edoctus ab arte.*

- Hinc tabulata noui regis tam pulchra subintrat*
 375. *Doctus in historia TACITVS CORNELIVS: actas (Cornelius Tacitus)*
Induperatorum vitas celebrare paratus
Fecit ut egregius quondam Suetonius, auctor
Rebus in his, grandes quas gessit Roma triumphans;
Perque duces varios, rerum qui forte potiti:
 380. *Se dominos validis patria fecere sub armis.*
Vix erat ingressus: cum regia transstra petebant
Historici plures; quorum si nomina ponam
Sit liber immensus mihi conscribendus ad illa
Enarranda satis: quocirca in tempus omittam
 385. *Hac aliud; reliquosque canam pia iura ferentes*
Illam; quibus ciues utuntur in vrbe regenda,
Et quibus, a tabulis bis sex: sit origo creandis (LL. XII. Tabul.)
Ducta quidem; referam: nam quas Romanus & auctor
Condiderat leges, quacunque in parte tuendas;
 390. *Auratis tabulis MATTHIAE regis inherant:*
Hunc apud exscripta noctesque, diesque morantur
Vt iustus cum sit; leges veneretur easdem,
A quibus ille, modos regnandi, sumit honestos.
Sit quia lex, animi penitus medicina ruentis.
 395. *Nam mores ea, cum doceatque, feratque probandos;*
Liberat a morbis animum lex casta nefandis.
Has prope: qui corpus curant, morbosque repellunt
Corporeos, habitant librosque suosque reponunt
Namque Coronides fuerat quibus auctor, & ipse
 400. *Rursus opis medica fuerat quibus, auctor Apollo: (Medicina)*
Omnibus his statio, CORVINA in tecta paratur;
Optima CORVINO nec defraudantur honore.
Nam multos inter, quos rex ibi summus honestat,
Qui medici fuerant; illos decernit habendos
 405. *MATTHIAS: partesque bonus veneratur in omnes.*
Hi prope sunt: nostra liceat quos voce moneri;
Quos vetus & latium scriptores viderat, ante
Quam terras humiles peteret, ferretque daturus,
Omnes, quam cuperent, expectarentque, salutem
 410. *Optimus ille DEVS; qui maximus vnus, & idem*
Dictus erat CHRISTVS: terra dum viseret orbem.
Hi sunt pene tibi princeps CORVINE vetusti
Scriptores latii, paulo quos diximus ante
Inter se varios: ut erat diuersa voluntas.

NALDI NALDII FLORENTINI,
DE LAVDIBVS AVGVSTAE BIBLIOTHECAE,

CARMINVM,
LIBER QVARTVS,
A D

MATTHIAM CORVINVM,
PANNONIAE REGEM SERENISSIMVM.

- H**inc ego narrabo : quos Spiritus ille tonantis
Afflauit ; data summa quibus fuit ante facultas,
Vt quæ diuinis in sedibus acta fuissent ;
Hæc ad mortales eadem , manifesta referrent :
5. Exponam quoniam , vigilata volumina sacris
Prorsus ab ingeniis , & quæ descripta fuere ;
Ordine nunc referam , mensura sedilibus altis ,
MATTHIAS illis quæ rex statuenda locauit.
Omnibus e sacris igitur : liber ordine primus ,
10. Hæc loca prima sibi capiat tabulata per ampla ;
Scripta quidem grauior , qui plurima continet in se.
Illo namque libro : sunt picta exordia rerum (Biblia)
Prima ; DEVS cum de nihilo bona cuncta creauit ,
Cum cælum , stellas , ignem , terramque fretumque
15. Condidit ; vt proprios habitent animantia fines
Qualibet ; e limo fingens hominemque futurum
In terris solum , qui contempletur honores
Diuiuos ; solusque polos meditetur ; adoret
Numen id in superis : paret cui maximus ordo
20. Aula cœlestis ; parent cui sidera cœli
Splendida ; cui paretque fretum , cui maxima tellus.
Sunt etiam ; vates , quæcunque fuere loquuti
Dicta notata , sacri : scriptis ni fallor eisdem ,
Et quæ de CHRISTO predicere posse , futuro
25. His dedit omnipotens ; chartis memoratur in illis
Ingentis libri : quia multa recondit in vnum
Hic liber ; & libro , bene multa notantur , in amplo.
Namque ibi non solum , quæ dicta fuere priusquam
Adueniens CHRISTVS terras inuiseret imas ,
30. Vatibus a multis bene commemorantur : at illa
Omnia dicuntur , terræ quæ gessit in orbe
CHRISTVS , in his libris : & quæ post fata suos per
Discipulos egit ; conscripta leguntur ibidem.
Quæ fuit & Paulus diuino ex ore loquutus ,
35. Scripsit & ad multos homines , populosque ducesque

Illa voluminibus bene commiscetur eisdem.

Hinc ea quæ scripsit sapiens HIERONYMVS olim; (Opera Diui Hieron.)

Expandunt sese, tabulata per aurea; late;

Atque loci multum capiunt: quia multa supersunt,

40. *Vix ego narrarim: Graio de fonte profecta,*

Ille quot in latiam linguam traduxerit acer

Dicta virum, sacris expressa furoribus horum;

In quos diuinus se Spiritus ille refundit:

Vt, superum quæ sunt; homini manifesta faceffat.

45. *Ne lateant hominem castum diuina; volentem*

Optima quæque sequi: sed possit honesta notare,

Admonitus quæ sint; eademque capeffere possit.

Non itidem referam nunc: scripta quot edidit ex se,

Ingenioque suo; quot sit meditatus honesta;

50. *Quot bene purgarit vitiis Hieronymus acer;*

Quotque viros, superas monitis deuexit in oras.

Cum nequeam, tam multa quidem sunt illa: referre

Versibus; atque eadem nequeam memorare canendo.

AVGVSTINVS item quot & ipse volumina solers (Augustinus)

55. *Liquerit? Et multis quam sint variantia rebus?*

Si numerare, velit quisquam; tamen ille nequibit;

Ni grauis immensum confecerit ipse volumen,

Sedibus, hic scribat, cum quid satagatur in altis;

Vrbibus & quæ sint hominum facienda requirat.

60. *Cumque trias, quæ sit? Satis explicet ille, tribusque*

Vt mens una manet semper; manet una voluntas.

At licet hæc fuerint ita multa: ut nemo referre

Illæ satis posset; quamuis & in arte loquendi

Doctus, & ingenio magno satis ille valeret:

65. *Omnia, MATTHIÆ suscepta sedilibus altis*

Illæ fuero tamen; spatium capientia magnum.

Vt si tres alii, de se, tot scripta referrent;

Vsurpent sedem totam, nullisque relinquunt.

Nec procul adstiterat: data sunt cui, nomina rebus (Ambrosius)

70. *Aequa satis; Scriptis, data conuenientia late*

Dulcibus, atque graui eloquio, suauique refertis.

AMBROSIVS quoniam; cum dulcia pabula signet,

Qualibus, æthereoque frui solet omnis in orbe

Diuorum cætus, finxit quos prisca vetustas.

75. *Omnia conscripsit, quæ sint redolentia mores,*

Omnibus in terris, homini cuicunque probandos.

Quæ ferant præ se dulcissima verba loquentis,

Officiiue vias monstrent bene, cuique volenti.

Optima quæque sequi: fundant præcepta per omnes

80. *Aurea mortales, formamque, modumque datura;*

Quili-

- Quilibet unde suam valeat componere vitam,
 Protinus expulso vitio; virtute recepta.
 Ergo: suos postquam libros, tabulata per ampla
 Ordine disposuit, propriaque in sede locauit,*
 85. *CORVINVS princeps quam struxerat omnibus unam
 Ambrosius; superos diuus repetiuit honores.
 Post hunc: GREGORIUS, tanquam demissus olympo (Gregorius),
 Adparet subito; terras humilesque reuifit;
 Cui caput exornat triplici diadema corona,*
 90. *Atque hic, quo fuerat diuino insignis honore;
 Expetit, ut libri morum, quos ille, sacrorum
 Edidit in lucem; sedes capiantur in amplas
 MATTHIAE, doctis quas ipse parauit habendas:
 Ut praecepta queant mortalibus optima vita*
 95. *Ferre bona: tribuantque modos; quibus omnis ubique
 Vir, factus, superas, bonus, extollatur in oras.
 Vix hunc Gregorius, se velle sedilis honorem
 Monstrarat: cum rex CORVINVS honore supremo
 Scripta manu capiens; hae pontificalia supplex,*
 100. *Pontificisque sacri numen veneratus amicum;
 Sedibus imposuitque nouis, tabulaeque refixit:
 Hoc ubi sit; tenues sacer ille recessit in auras.
 Pontifici, magnus successerat inde vocandus;
 Qui BASILI fueras: vita, mentisque pudica; (Basilius).*
 105. *Propter & ingenium summum; quo tendis in astra:
 Ut duo, mortales pariter mirentur, & in te
 Doctrina, iunctosque graui, variosque loquendi
 Arte modos; vitamque viri diuinitus actam
 In terris; veluti sine corpore nuda caduco*
 110. *Mens foret: ac nullis hominum foret obruta curis.
 Hic, simul adposuit tabula, quae scripta gerebat
 Coruina: cedens aliis loca sorte propinqua,
 Post abit in superasque domos, caelumque reuifit.
 Huic comes e græcis regionibus ibat honestus; (Chrysostomus)*
 115. *Qui propter linguam suauem, suavesque figuras
 Dicendi varias; quibus exuperauerat vnus
 Scriptores multos: est aurea dictus habere
 Ora; nec ingenio minor; ille fuisse videtur;
 Nec minor inuentis: si quis, quæ scripta supersunt,*
 120. *Legerit; atque viro, bene contempletur: honores
 Qui fuerint habiti, populis vel ab omnibus vni.
 Aurea, nam meditans quæ scripserat ille, fuere.
 Aureisque modis satis exornata, prius quam
 Poneret in tabulis auctor pendentia latis:*
 125. *Ut quod & intus habent, extrinsecus illa reserrent.*

Cum

- Cum iam narrandi finem venisse putarem
 Illorum; princeps: qui per tabulata vagantur
 En tua; quique loco plures venerantur eodem.
 Altifono, clamat LACTANTIUS, ore loquutus: (Lactantius)
 130. Sunt ubi nunc nostra partes? Angustia sedis
 Est ea nunc; princeps: ne nos capiatque, feratque?
 In CHRISTVM a nobis & quae sunt dicta supremum,
 Sedibus hac eadem, nunc explodentur ab istis?
 Nec mihi: quod reliquis datur hic scriptoribus; illud
 135. Hospitium dabitur? Sunt haec promissa, fidesque?
 Omnes, quam dederas, prope te CORVINE, futuros;
 Qui scripsere aliquid; quod dignum laude fuisset,
 Et dignum tabulis, quod spectaretur, in altis.
 Hac ait: inde bonus iussit CORVINVS. Vt intrans
 140. Regia per tabulata facer Lactantius iret;
 Grandibus ut meritis honor inde daretur habendus
 Aeternum; sedes satis ille teneret honestas.
 Tam bene nam CHRISTI, si confirmaret honores,
 Et quae de CHRISTO, fuerant conscripta supremo;
 145. Talibus aut verbis, si dogmata redderet idem,
 CHRISTI firma satis; contraria, qualibus ille
 Confutat; atque bonis rationibus urget in arcum.
 In terris, nullus melior grauitate fuisset
 Rerum; nec verbis melior foret arte locandis;
 150. Nemoque, religio cui plus quam nostra faueret,
 Nunc foret; atque sacri cui plus deberet amoris.
 Cum iam plena essent regis tabulata; forentque
 Complures alii; quorum noua gloria fulget.
 Non minus, ardentis radii quam solis in orbe:
 155. Cumque foret ~~numerus~~, pene infinitus habendus;
 Ut si quis memorare velit: velit aquoris idem
 Dicere tyrreni, quot eant ad littora fluctus;
 Cum mare turbatur ventis agitantibus undas,
 Quotque nives, gelido voluuntur in aere; bruma
 160. Cum riget; atque nouis aquilonibus omnia torpent.
 Tunc opera pretium fuit; ut Rex magnus eosdem
 Tot pene innumeros caperet penetralibus altis;
 Et loca certa daret quoque; conuenientia tantis
 Ingeniis; proprio, ne defraudetur, honore
 165. Vllus; at in pluteis bene suscipiatur eisdem,
 Regis & in laribus videatur habere tenendum
 Hospitium; quod & ante dari Rex iussit amicum
 Omnibus his; aliquid qui conscribere per artem:
 Illud, siue sacrum fuerit; seu sorte profanum;
 170. Illud ad historias seu pertinet, atque poetas;

- Sive sophos spectat, siue ad monumenta deorum
 Attinet; a superis in nos collata benignis.
 Ergo: frequens nimium foret hac cum turba, per altas
 Quae cuperet sedes, libros posuisse patentes;
 175. Nec tamen id posset: quia plena fuisse videbat
 Omnia eis, sese qui per loca cuncta superne
 Ingressere prius: sapiens MATTHIA parauit
 Scrinia susciperent ut quoslibet ima; darentque
 Hospitium cunctis; qui per tabulata nequirent
 180. Alta tenere locum, sedes nec habere supernas.
 Sic; ut adinuenias illic, quod quisque per artem
 Disputat egregiam; seu quod meditatur ab ipsis
 Undique principiis; quae fert natura creatrix.
 Dum cupit ingenio, rerum cognoscere causas
 185. Quisque, quod in physicis sapiens bene monstrat, & illud
 Quod praestant illi, qui se, patriamque, domumque
 Instituire bonis monitis, ratione magistra
 Qui monuere; DAVS, qua religione colendus
 A nobis; quanto sit & afficiendus honore.
 190. O res o cunctis toto memorabilis aeo!
 O res perpetuos semper celebranda per annos!
 Omnibus & positura modum finemque datura
 Extremum laudis: cunctis ubicunque paratis
 Accumulare libros plures: operamque frequentem
 195. Qui dant atque dabunt, ut multa volumina possint,
 Collegisse sibi, scriptoribus undique multis
 In pluteum ductis, ut eorum scripta tenerent.
 Musa velim referas: toto, quis habebat, in orbe
 Plura vir & Graiis? Refer omnibus: omnia namque
 200. Sunt bene nota tibi: potes ac memorare petenti
 Nunc mihi; de populis quis habebat plura latinis?
 Te rogo, diua mone: vigilata volumina apud se
 Quisue libros plures? Quam Rex CORVINVS habet nunc
 MATTHIAS intraque lares, patriosque penates.
 205. Attalus innumeros licet; ac Ptolomæus haberet;
 Quem Philadelphum commemorant: licet ille tyrannus,
 Qui doctis, quondam fuerat dominatus, Athenis;
 Pisistratum vocitant veteres quem nomine Graii:
 Millia librorum variorum multa teneret.
 210. Eumenis, & quamuis ita magna fuisset habenda
 Bibliotheca prius, tam plena volumine multo:
 Ut vix e priscis caiquam numerabilis esset.
 Rursus, & ipse quidem Mythridates Ponticus; vnus
 Ex horum numero, licet ante fuisset habendus,
 215. Collegisse iuvat, quos multa volumina, multis*

- Euigilata viris, rerum monumenta priorum.*
Romanique duces, quanquam Lucullus, & acer
Iulius imperio; quondam sibi plurima Cæsar;
Collegere prius: quamuis & Asinius olim
 220. *Pollio; tot libros habuisset in urbe coactos:*
Vt bene si numeres; illi ter quinque ferantur
Millia, non tamen est nunc inferiora sequutus
MATTHIAS: cunctis, at sint grauiora putanda
Temporibus nostris, quæ nunc facit vnus, & idem,
 225. *Optimus ingenio CORVINVS, & optimus arte,*
Vnde sit orbe quidem; non tam numerosior, amplo,
Bibliotheca sit hæc CORVINI regis habenda;
Quam quoque sit melior; quam sanctior omnibus illis,
Quæ fuerant olim: cum sit complexa tot in se
 230. *Scriptores; quot in hac sunt religione loquuti*
Protinus ad CHRISTVM spectantia cuncta supremum,
Factaque qui Christi memorant, finemque futurum
Præsentis mundi: cum sidera cuncta nitorem
Amittent; solemque suum, posuisse videbunt
 235. *Lustrandæ curam terræ, currumque relinquet*
Disiectisque rotis, & equis diuersa sequutis:
Fecerat vt Phaeton, quo tempore maximus orbis
Est prope combustus, rapientibus undique flammis
Omnia: contorto quem fulmine Iuppiter altus
 240. *Perculit; vt nimios hominis graue perderet ausus.*
Namque: quot auctores, Graii tenuere vetusti;
Quotque bonos pariter veteres habuere Latini
Scriptores rerum; terras inuiseret ante
Quam CHRISTVS veniens imas: hominesque redemptos,
 245. *Sanguine quosque suo, splendentia ferret in astra.*
Tot CORVINE tibi, iam collegisse, videris;
Auctoresque domi tot habes; tot ubique parantur,
Totque loci varii; varios aliunde ministrant
Scriptorum libros: vt iam tibi, plura supersint,
 250. *A multis olim conscripta volumina, soli;*
Quam Graii tenuere prius, populiue latini.
Nam quod utrique viri, quondam scripsere seorsum;
Quodue dedit latius memorans, populusque pelagus;
Hæc admista locum, prudens tibi iungis, in vnum.
 255. *Namque: simul misces libros, ab utraque profectos*
Gente; sit vt tibi nunc, penitus data summa facultas,
Vincere posse duos populos: quia munere fultus
Nunc utriusque; potes solus, quod vterque, valebat.
Atque tenes libros vnus; quot, vterque seorsum.
 260. *Graius ouans quondam tenuit, florensque Latinus.*

- Adde huc illustres animas, bene cuncta loquutas ;
 Qua DEVS omnipotens concessit aperta referri
 Mentibus humanis : nam quæ tractantur in oris
 Aethereis, voluit nos accepisse per artes*
 265. *Diuias ; ut se regeret, patriamque, domumque
 Quisque vir, a sacro quocunque volumine doctus
 Sperneret ut vitium, grauius fugeretque vicissim,
 Quicquid & in toto sceleris committitur orbe.
 Namque omnes sedem, cum deducantur in unam,*
 270. *Rex CORVINE tibi : qui scripta sacrata ferentes,
 De CHRISTO fuerant sanctissima verba loquuti :
 Qui nihil, in scriptisque suis docuisse videntur
 Diuinum præter : qui nil meditantur in ipsis
 Quos scripsere libris, nisi forte sacrumque, piumque*
 275. *Quod sit ; quod mentes hominum faciatque pudicas.
 Cum libros, igitur sacros, CORVINE reponas
 Innumeros, mediis nunc in penetralibus : illos
 Antiquis addens Graiis, priscaisque Latinis,
 Euenit, ut de te : tanto magis ipsa vetustas*
 280. *Vincatur ; quanto libris magis vnus abundas
 Ipse sacris ; caruere quibus duo, protinus ante
 Quam CHRISTI aduentus fieret : populusue Quirini,
 Et populus, qui grauigenas habitauerat vrbeis.
 O laus ! o sacris, late memoranda poetis !*
 285. *O laus ! in terris, qua non præstantior ulla
 Esse queat ; nec quæ tibi conuenientior adsit,
 Nec mage, quæ proprios, merito tibi præstet honores.
 Nam : licet assidue, tot bellica facta gerantur
 Rex CORVINE tibi ; possis ut Caesar haberi ;*
 290. *Aut is, qui Macedum, ductauit in arma, phalanges ;
 Attamen in bellis, cum se fortuna, gerendis
 Miscet, & magnam partem sibi ducat habendam
 Ex bene confectis rebus, sit ut illa putet ; se
 Ius habuisse suum, super his, quæ gesseris olim ;*
 295. *Egregiam quamuis tractaueris ipse per artem
 Omnia : consilio fueris licet usus, & acri
 Nec minus ingenii, fueris quam corporis usus
 Viribus ; atque tuæ, dederis noua signa futuris,
 Virtutis, populis : animi documenta supremi.*
 300. *Mentis at in rebus, non ius habet illa paratum ;
 Inque bonis animi, non vitur illa superbo
 Imperio ; potis est hominum nec vertere mentes
 Qui sapiunt ; animos, nec perturbare, quietos :
 Nec fortuna potest musarum inuertere sedes,*
 305. *Quæ, cum ita nunc habeant se : Rex mortalia corda*

Non

- Non modo concilias tibi nunc, hominesque peritos
 Deuincis grauibus meritis; sed Apolline dextro,
 Demulces adeo, tibi REX CORVINE! puellas
 Pieridas; faciens adeo tibi semper amicas*
 310. *In tua vota trahis; fortunam & iura super te
 Nulla tenere putem; partem nec vendicet ullam
 Hac sibi de factis: sola ratione magistra
 Quae geris in studiis versatus, & artibus aequis.
 Tam bene; tam placidisque modis; placidaue quiete;*
 315. *Vt musae statuant omnes, Helicone relicto;
 Montibus Aoniis, sedes ubi prisca manebat
 Posthabitis; etiam permessi fluminis undis
 Desertis; Cyrra, deserto vertice, summa;
 Bellorophontei, neglecto fonte, Caballi:*
 320. *Velle habitare tuos, Rex nunc CORVINE, penates;
 Vos apud, atque suas, statuant modo ponere, sedes;
 Atque nouum, plantare nemus, laurosque virentes,
 Hic, ubi nunc habitas; ubi nunc tua regia surgit:
 Sic nutrire parent: ut non, parnassia laurus*
 325. *Prisca, sit in pretioque suo; nec nomina seruet
 Hac sua; Te propter, sed iam Coruina vocetur
 Laurus: & ob meritumque tuum, sic crescat, in altum
 Extendens ramos, ut sidera vertice tangat.
 Et merito! quoniam nullis in partibus orbis,*
 330. *Pierides alibi sedes habuere paratas
 Arte magis; quam nunc, ubi regis, tecta resurgent
 Aurea, MATTHIAE; veteres, ubi forte, penates
 Stant CORVINE tui; deducta palatia caelo,
 Hic, ubi tot splendent iam nunc laquearibus aureis.*
 335. *Nam: bene cum referat, musae habuisse, vetustas.
 Castalium fontem; Lymphis superantibus unum,
 Inter utrumque nitens Cyrra, Nisaeque cacumen
 Qui fluit: ob varias causas, qui nomen adeptus
 Est varium; multi ut quondam cecinere Poetae.*
 340. *Rex CORVINVS, ut antiquos superaret honore;
 Ut meritis superat: binos modo surgere fontes,
 Optimus ille iubet musis; phoeboque sacratos,
 Ex illis: alter Pario de marmore constat,
 Vectus ab Hetruscis oris; argenteus alter:*
 345. *In quo celando, multum consumpsit & artis
 Pannonia populus; quicquid Germanica tellus
 Possidet ingenii; nec non: fuisse videtur:
 Nunc opere in tanto; ne quid praestantius illo,
 Esse queat; toto, nec sit speciosius, orbe;*
 350. *Aspice, quam sapiat Rex hic CORVINVS! id audet*

- In regnis fecisse suis ; quod nulla vetustas
Ausa sit, aut scierit : quis nunc MATTHIA per artem
Primus adinuenit ; primus quoque prestitit auctor :
Ut geminos musæ fontes habuisse serantur ,*
385. *Hac , ubi laurigerum nemus est , in parte , locatos
Diuersi generis fontes : ut tempus & affert
Aestatem , varium , nobis , hiememque vicissim.
Nam cum frigoribus , regio magis apta sit ista ,
Rex tua : quam locus est , ubi permansere , priusquam*
390. *Ad te confugerent musæ , colerentque penates
Inde tuos : illis , curas : nimis aspera bruma
Ne nocuisse queat , subita nouitate locorum.
Ergo facies : sedes , gelida , calidaque , parata
Ut sit aquæ ; possint , qua membra fouere , sub altis*
395. *Tunc niuibus , gelidis aquilonibus aspera cum sit
Terra ; nouam glaciem propter , cum flumina durant
In lapidem solidum , gelidis concreta pruinis :
Piscibus & vitas adimunt , solidata fluenta
In morem saxi ; cursum neque conficit unda ,*
400. *Ut solet : at fundo , penitus durefcit , ab imo.
Hinc tibi , consecutus fons est argenteus ; unde
Emanent lymphæ calidæ ; quibus aspera late
Frigora mollescant ; castæ quibus inde , Camena
Membra pudica lauent ; gelidum vitentque rigorem.*
405. *At ; cum vere nouo , redeunt noua tempora nobis ,
Auratis , taurus renouat , cum cornibus annum ,
Vertice sublato ; terras aperitque virentes ,
Mollibus in pratis , parios cum terra , colores
Gignit ; & arboribus propriis redduntur honores ,*
410. *Incipiunt latas , siluæ cum emittere , frontes :
Cum parit omnis ager ; fruges , cum pinguis , latas ,
Altiùs arua ferunt ; sulcos aquantue profundos.
Cum philomena suas , geminans canit ipsa , querelas ;
Cum placido , liquidum demulcent aera , cantu ,*
415. *Rorsus aues varia ; dulcesque , sub arbore , nidos
Inde locant , natisque suis prolisque futura.
Incipit , & radiis cum sol exurere colles
Montis , & ardenti sitientes reddere campos
Lampade ; cum segetes æstas iam siccet adultas ;*
420. *Cumque nouo , iam tunc phoebe radiantis , ab æstu
Membra leuant homines ; frigusque , umbramque requirunt.
Cum , primis igitur : liquidus calet æstibus aer.
Ecce ! iubes fontem , princeps CORVINE : secundum ,
Marmore de pario , musis phoeboque sacrari :*
425. *Vnde fluant lymphæ gelida , sub sidere cancri ;*

Vnde

- Vnde lauent, calida sub tempestate, puella
 Corpora pierides; MATTHIAE in fonte: solebant,
 Bellorophonteis lymphis velut ante lauari;
 Tunc, ubi parnassi, nemus incoluere, bicornis:*
 430. *Cum mersere caput, vitreis Heliconis in undis.
 Frondibus hic lauri, quam sint viridaria, densis
 Consita; quam nitidis, sint facta madentia, riuus?
 Non meminisse queam: cum tanta sit aeris aequi,
 Temperies illis; nulli subeunda procella.*
 435. *Frigus, ut hanc turbet nullum; nullaue pruina,
 Nulla hiemes; nullusque calor; non sirius ardens.
 Namque: ita concordant calidis, frigentia, rebus;
 Atque ita conueniunt, nec non humentia, siccis:
 Hic; ubi sunt horti regis: sunt instar eorum;*
 440. *Hesperides, quos rite prius tenuere, puella.
 Ut videas illic, quocunque in tempore, flores
 Purpureos nasci, violasque, rosasque, perennes
 Quicquid Arabs felix mittit; Panchaia quicquid;
 Quicquid, item: suavis, regio bene miscet, odoris:*
 445. *Illam, queas hortis, spectare per omnia late
 Nascier usque tuis; foetus pariterque creari
 Rex CORVINUS illic; quales creat Indica tellus
 Diuersi generis, tales spectabis apud vos.
 Cum bona temperies ibi sit seruata per aenum;*
 450. *Vos apud, aeternum densis viridaria lucis,
 Sunt ubi nunc Musis per te CORVINI parata.
 Usque adeo: Lyciam ut phoebus, Xantique fluentia
 Non petat ulterius: Delon neque visat Apollo:
 Nec vice, mutet iter, varia deus ille: domosque,*
 455. *Tempore diuerso, diuersa, in parte, colendas.
 Nec sit opus, meet ille vias, remeetque vicissim
 Passibus alternis, abiens, rediensque per altam
 Cyclada; per Lyciae populos; Xantique per undas.
 Hic ver perpetuum quoniam viget; ingruit aestas,*
 460. *Solibus a rapidis, non facta molesta; sed affert.
 Temperiem, quae rite, bonam: quae fructibus aqua
 Sit quoque gignendis; quos pars aestatis amica
 Adtulit: in qua temperie queat omnis; Et una:
 Pieris optatam sibi conseruare salutem.*
 465. *Et dubitabis adhuc, Te Rex: magis esse beatum,
 Omnibus inde viris: cum tot pia numina tecum
 Hospitio capias; noctesque, diesque libenter
 Vos apud aeternos, cum sint mansura per annos,
 Pro meritis CORVINI tuis; meritisque perita*
 470. *Coniugis; atque domus vestra, natique Ioannis.*

Certe:

- Certe : nullus adest nunc : Rex ! si cuncta requiram ,
 Omnibus in terris : qui te felicior vno
 Sit modo ; nec , gentes tribuant , cui : plura subacta
 Sic merito ; nec cui plures tribuantur honores ,*
475. *Vrbibus a cunctis orbis : populisque latinis ,
 Iure quidem ; princeps , cum sis vel pace , vel armis
 Tam bonus ; ut te sit nullus , modo maior habendus :
 Te melior , toto , sit nemo repertus , in orbe.
 Ut tua facta probant : nullis cessura triumphis*
480. *Priscorum ; nullis etiam cessura trophais ,
 Utque probant : qua pace , bonus , facis omnia , princeps.
 Tam bona , tamque sacris etiam memoranda poetis ;
 Sis , ut ob id : superis , late celebrandus , in oris
 Tempus in aeternum ; terra celebrandus & ima*
485. *Semper , ob egregium meritum , CORVINE ! quod acer
 In bene , contuleras , meritos de nomine CHRISTI.
 Accipis hospitio dum Rex ; dum sedibus amplis
 Donas , quosque viros ; qui CHRISTO digna loquuti ,
 Stant penes hunc ipsum ; qui res hominumque Deumque*
490. *Temperat ; & superis pariter dominatur : & imis ,
 A cunctis , celebreris item : mortalibus illis ;
 Qui nemus elysium , multos coluere per annos.
 His quoque de causis : quia , quod scripsere librorum ,
 Praecipis exscribi ; posthac tabulata per alta*
495. *Ordine disponis : donatus ut omnis honore
 Intectis maneatque tuis , semperque moretur
 Vos apud , in vestra positus penetralibus aula ;
 Dum sol ducet equos , magnum per inane , volantes ,
 Oceanique patris , fessos dum condet in undas.*
500. *Nam : quicumque polos scanduntque , Iouemque tuentur ,
 Assidueque vident , & contemplantur eundem ,
 Corporeis , anima vinculis , quacunque soluta ;
 Sunt bene felices : quibus , & data regia summi
 Accipienda Dei ; domibus , quicumque fruuntur*
505. *In superis aeterno , sedesque beatas ,
 Corpore deposito , subeunt ; habitantque , tenentque
 Verbis , orantes veniam : precibusque pudicis.
 Obtineant , meritis pro talibus , à Ioue summo
 Quisque tuis ; dentur feliciter omnia vobis*
510. *Tempora ; felicesque dies , dum vita manebit.
 Detur , ut imperio , iam pareat ultima tyle
 Victa tuo ; veniatque tuis sub legibus orbis ;
 Ingentique , domum redeas , dignatus honore :
 Gentibus a victis pulchros referasque triumphos.*
515. *Ast ubi : Saturni , te confecisse iuuabit*

- Quatuor in terris cursus ; hominesque pigebit
 Te regere imperiis ; cupidusque redibis in astra :
 Vnde prius veniens , cancro demissus ab alto ;
 Indueras , habitusque graues , moribundaque membra.*
 520. *De Ioue contendent illa tibi rursus eodem
 Felices anima : sedes , ibi certa , laborum ;
 (Quos bene pro rebus , te delectabit , honestis ,
 Suscepisse nouos) data sit CORVINE merenti
 Aurea ; perpetuum , semper mansura per auum :*
 525. *Qua Ioue supremo , superumque fruaris honore ;
 Inuidiosa queat , quam non minuisse vetustas.
 Sed Tibi permaneat semper ; dum Iupiter altus
 Vertet utrosque polos ; dum sedibus ille supernis
 Stabit ; & imperio calum terrasque tenebit.*
 530. *Qui vero , elysiosque colunt , & amœna vireta ;
 Qui nemus umbriferum ; qui prata recentia riuis
 Usque tenent ; habitantque viri de limine vita ;
 Quos tulit atra dies , prius , hunc quam viseret orbem
 CHRISTVS ; & optatam nobis daret ille salutem.*
 535. *Qui calum , terramque regit ; qui sidera nutu
 Temperat ; & vitam cunctis , animamque ministrat
 Rebus ; & innumeros , facit inde resurgere , soles.
 De quorum numero : fuerat diuinus Homerus ,
 Pindarus atque sacer , prius exitit ore rotundo ;*
 540. *Pythia , qui cecinit , volucrum certamen equorum :
 Nos apud atque Maro , nati , cui summa merenti
 Calliopea dedit , diuino ex ore loquuto :
 Quod nulli vatum , dederat pia musa , priorum.
 Hi Tibi : pro meritisque tuis ; pro sedibus amplis ;*
 545. *Quas satis egregias , statuisse merentibus illis
 Diceris , in laribusque tuis , domibusque sub altis ,
 Vatribus hi multis animum , mentemque pudicam
 Inspirasse volent ; ut qua cecinere poeta
 Ante quidem veteres : suavis dum vita manebat*
 550. *Priscorum in laudem , sublimia carmina regum.
 Hac tibi decantent , hodierni temporis , omnes
 Vates , tot numeris confecta , tot artibus illa ,
 Tot variata modis ; tot sparsa coloribus auræis
 Priscorum vatum : quot quilibet ante fuisset*
 555. *Vsus in egregiosque viros , regesque canendos :
 Dum prius , augustosque duces ; rerumque potitos ,
 Gestaque dum Macedum regis , super astra tulere
 Hinc dabitur , CORVINE Tibi , Rex optime regum ,
 Proque tuis meritis , erga hos pro talibus actis.*
 560. *Sis , ut apud superos sacratior vnus ; & inter*

- Felices animas illas ; quibus , alta tonantis
Regia , iam colitur : sis instaurator earum
Nominis , & fama : sis accepturus ab illis ,
Grande tuum meritum propter : Tibi pramia tanta ;*
565. *Quanta Tibi nequeant homines præstare caduci.
Scilicet : ut sedes , illic Tibi certa paretur ;
In qua , sis cunctos ævo fruiturus in annos ;
Visurusque DEI præsentia numina summi.
Parte alia vates ; quorum modo nomina seruas ,*
570. *Nunc renouata libris multis , ac sedibus altis ,
Inde recepta tuis : quique ante fuere per orbem.
Visi ; quam CHRISTVS , Deus Optimus , ima subiret.
Certe : inspirabant animum , mentemque Poëtis
Omnibus egregiis : quorum modo vita superstes ,*
575. *Inter mortales , ut de te Talia cantent ;
Qualia Virgilius cecinit : dum Roma triumphans
Exstitit , atque sacer numeris cantauit Homerus
Grandibus ; ut famam rebus daret ille canendis ,
Ad Troiam quondam , quas Lariseus Achilles*
580. *Gesserat ; ut raptos , patriæ foret vltus , honores.
Sic eris , a superis pariter , celebratus & imis :
Sic eris , in terris vnus ; quem Numina diuum
Conseruare velint regem ; cupiantque potiri
Rebus ; & imperio terra : mox alta supremi ,*
585. *Cui domus , ob meritum dabitur , subeunda Tonantis
In qua , qui terræ , fueras dominatus , habenda :
Protinus ingenti , superum dignatus , honore ;
Calicolum sedes habites , teneasque beatas.*

Librorum Quatuor, Naldi Naldii, ad MATTHIAM,
Serenissimum Pannoniæ Regem

F I N I S.

6-7389

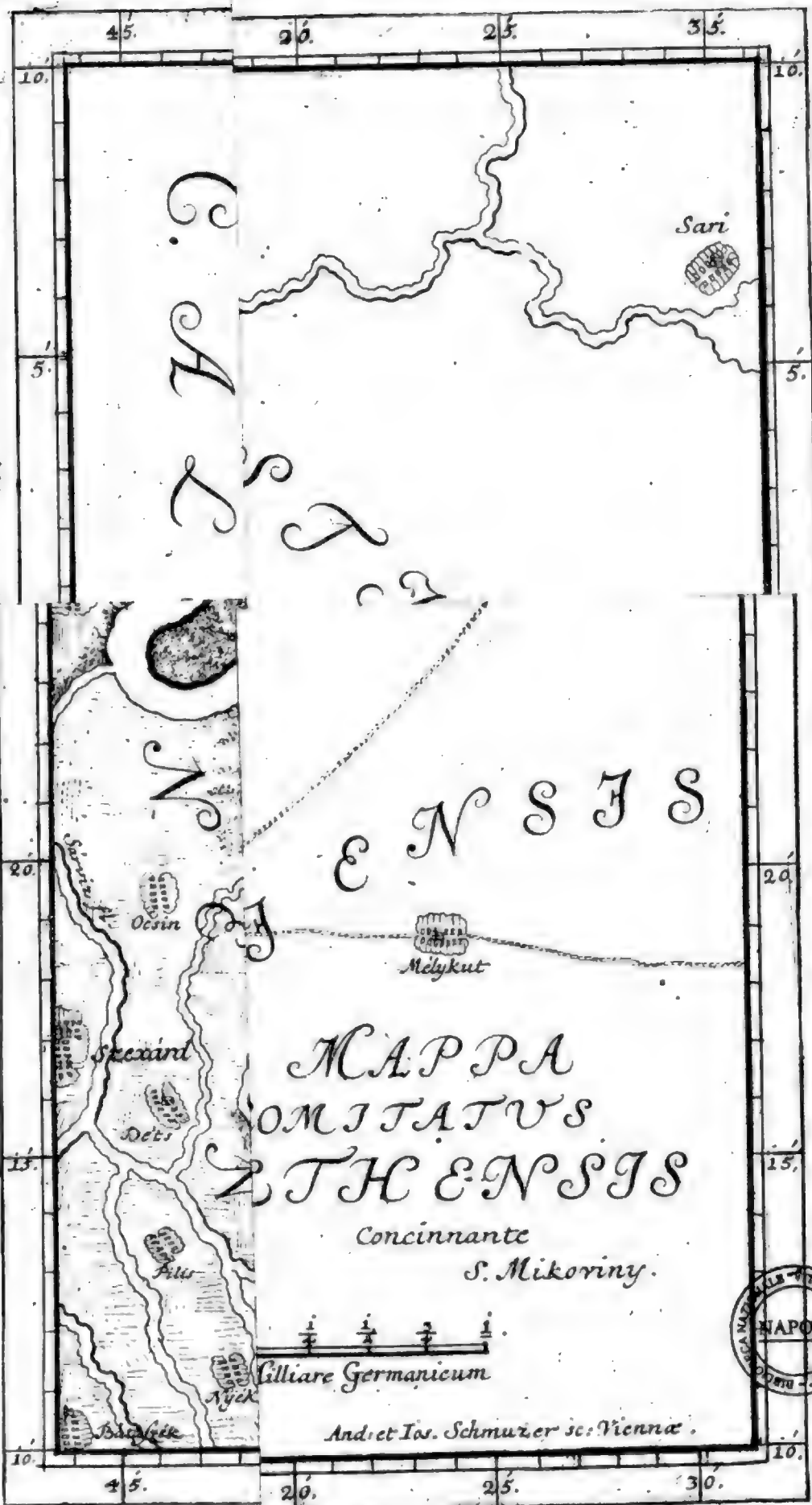
Rege, breui et Regno pene uno funere merſis :
 Eſt Mahometanum ferre coacta jugum .

2

*Hæc Urbis forma est. situs hic. positusue: cui olim Et
Ad laudes sat erat dicere Buda iugo.*

S. Mikoviny del. I. et A. Schmuze sc. Nien.

CA
S
S

Sari

ENSSS

Ocsin

Mélykut

Szevánd

Déti

Pilis

Nyék

MAPPA
COMITATUS
ZEMPLENSIS

Concinnante

S. Mikoriny.

Miliare Germanicum

And. et Ios. Schmuizer sc. Viennae.

